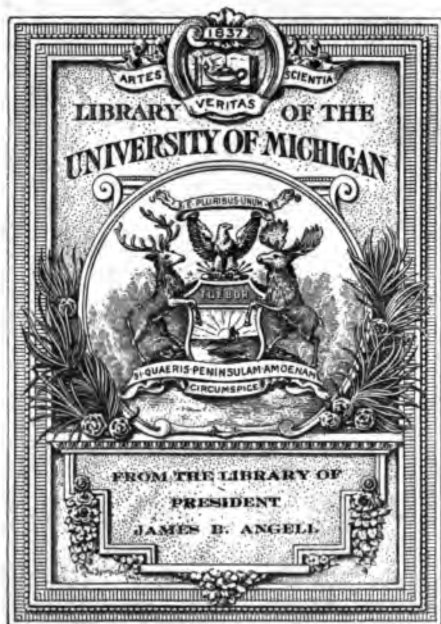

1837
ARTES
VERITAS
SCIENTIA
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
E PLURIBUS UNUM
TUEBOR
SI QUAERIS PENINSULAM AMOENAM
CIRCUMSPICE
FROM THE LIBRARY OF
PRESIDENT
JAMES B. ANGELL

Thomas. J. Johnston,

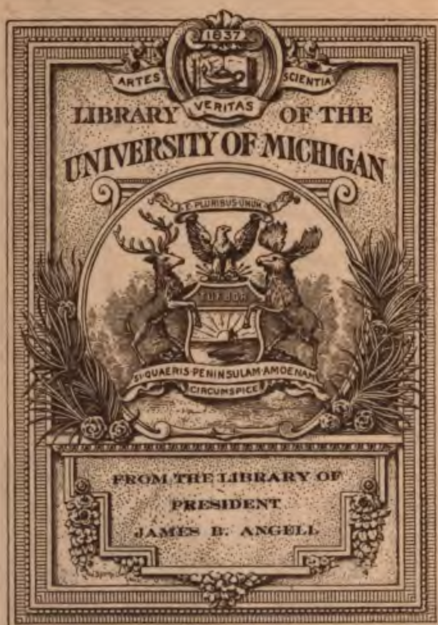
Louisville. Ky;

May 5th 1827.

John Lewis Pope

Bo^t at Pope's Sale.

Johnston

1837
ARTES
VERITAS
SCIENTIA
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
E PLURIBUS UNUM
TUEBOR
SI QUAERIS PENINSULAM AMOENAM
CIRCUMSPICE
FROM THE LIBRARY OF
PRESIDENT
JAMES B. ANGELL

Thomas. J. Johnston,

Louisville. Ky;

May 5th 1827.

SEreniſſimi ac Potentiſſimi Principis FRIDERICI AUGUSTI, Poloniæ Regis, Saxoniæ & C. Ducis, S. R. Imp. Archi Mareſchalli & Electoris, ut & ejuſdem S. R. Imp in partibus quæ jure Saxonico utuntur p.t. Vicarii, privilegio R. & G. Wetſteniis ac Janſſonio Waesbergiis, Bibliopolis Amſtel. clementiſſime conceſſo cavit, ne quis præter ipſos *H. Grotii de jure belli ac pacis libros, cum notis J. F. Gronovii & Varior. in forma majori Octavi* quod vocant, in omnibus Electoratus Sui & adjectis ditionibus, intra decem annos recudere, nec alibi recuſos invehere, diſtrahere vel divendere præſumat: ſecus ſi quis fecerit, centenis aureis Rhenanis & confiſcatione omnium exemplarium mulctabitur; prout fuſius habet diploma datum Dreſdæ a d. XXIV. *Aprilis* cIɔ Iɔ CCXIX.

PRIVILEGIE.

DE Staten van Hollandt en Weſtvrieſlandt, doen te weeten: Alſoo ons vertoont is by *Rudolph* en *Gerard Wetſtein* en de *Janſſoons van Waesberge*, Burgers en Boekverkopers binnen Amſterdam, dat ſy Supplianten door publyke kopinge hadden verkregen het regt van Privilegie van ſeeker boek genaemt, *Hug: Grotius de Jure Belli & pacis cum notis Authoris, Gronovii*, & *Guil. van der Muelen*, ſo in octavo als in folio, en alſo het voorſz. Privilegie was komen te expireren, en de Supplianten van voornemen waeren, deſelve boeken te herdrucken, en daer by te voegen de noten van *Teſmarus* en *Obrechtus*; en gewaerſchouwt ſynde, dat deſelve boeken gedreigt worden om buytenlands te werden nagedruckt, en daer van een groot getal in deeſe Provintie ſoude werde ingevoert, tot haer Supplianten ſeer groote ſchaden en nadeel, Reedenen waer omme de Supplianten haer waere keerende tot Ons, onderdaniglyk verſoekende verlenginge van 't ſelve Octroy en principalelyk op de voorſz: noten om daer van geen Extracte te maeke in andere taele en formaten voor de tyt van vyftien eerſt agtereenvolgende jaeren, op een peene van drie duyſent guldens tot meerder affchrick van de nadruckers. SOO IS 'T, dat wy de ſaeken en 't verſoek voorſz: overgemerkt hebbende en geneegen weeſende ter beede van de Supplianten, uyt Onſe regte Weetenſchap, Souveraine Magt en Authoriteyt, deſelve Supplianten geconſenteert, geaccordeert ende geoctroyeert hebben, conſenteeren, accordeeren ende Octroyeeren haer mits deeſen, dat ſy geduurende den tyt van vyftien eerſt agtereenvolgende jaeren het voorſz: boek genaemt *Hug. Grotius de Jure belli & Pacis cum notis Authoris, Gronovii, Guill. van der Muelen*, en bygevoegde noten van *Teſmarus* en *Obrechtus*, ſo in octavo als in folio binnen den voorſz. onſen Lande alleen ſulle moogen drucken, doen drucken, uytgeven en verkopen, verbiedende daerom alle ende een yegelyk, het ſelve boek in 't geheel of ten deel te drucken, naer te drucken, te doen naerdrucken ofte verhandelen ende te verkoo-

koopen, op de verbeurte van alle de naergedruckte, ingebragte verhandelde ofte verkogte Exemplaeren, ende een boete van drie duysend guldens daerenboven te verbeuren, te appliceeren een derde part voor den Officier, die de Calange doen sal, een derdepart voor den armen der plaetse daer het Casus voorvallen sal, ende het resteerende derdepart voor de Supplianten, ende dit t'elkens so menigmael als deselve sullen werden agterhaelt, alles in dien verstande dat wy de Supplianten met deesen onsen Octroye alleen willende gratificeeren, tot verhoedinge van haere schaade, door het nadrucken van het voorsz: boek, daer door in geenigen deelen verstaan den inhouden van dien te authoriseeren, ofte te advoueeren, ende veel min het selve onder Onse protectie ende beschberminge, eenig meerder credit, aensien ofte reputatie te geeven, neen maer de Supplianten in cas daer inne iets onbehoorlyks soude influeeren, alle het selve tot haeren lasten sullen gehouden weesen te verantwoorden; tot dien eynde wel expresselyk begeerende; dat by aldien sy deesen Onsen Octroye, voor het selve Boek sullen willen stellen, daer van geen geabreviceerde ofte gecontraheerde mentie sullen mogen maken, nemaer, gehouden sullen wesen het selve Octroy in 't geheel, en sonder eenige omissie daer voor te drucken ofte te doen drucken, en dât sy gehouden sullen syn een Exemplaar van 't voorsz: Boek, gebonden en wel geconditioneert, te brengen in de Bibliotheek van Onse Universiteyt tot Leyden, en daer van behoorlyk te doen blyken, alles op pœne van het effect van dien te verliesen. Ende ten eynde de Supplianten deesen Onsen Consente en Octroye mogen genieten als naer behooren, lasten wy alle ende een yegelyken die het aengaen mag, dat sy den Supplianten van den inhouden van deesen doen, laten, ende gedoogen, Rustelyk, Vreedelyk, ende volkomentlyk genieten ende gebruyken, cesseerende alle belet ter contrarie. Gedaen in den Hage onder Onsen grooten Zegele hier aen doen hangen op den aghtienden February in 't jaer onses Heeren en Zaligmaker seventien hondert en aghtien

A. HEINSIUS. vt.

Ter Ordonnantie van de Staten

SIMON VAN BEAUMONT.

LU-

LUDOVICO XIII.

CHRISTIANISSIMO

FRANCORUM & NAVARRÆ

REGI

HUGO GROTIUS.

Udet hic liber, Regum eminentissime, Tuum sibi augustum nomen inscribere, non sui, non Auctoris, sed argumenti fiducia, pro Justitia *quippe scriptus: quæ virtus adeo Tua est, ut inde tuis meritis & humani generis suffragio dignissimum tanto Rege cognomentum acceperis, ut jam ubique* Justi *appellatione non minus quam* Ludovici *noscaris. Speciosi Romanis Ducibus videbantur ex Creta, Numidia, Africa, Asia, aliisque devictis gentibus tituli. At quanto Tuum illustrius, quo significaris nullius populi, nullius hominis, sed ejus, quod injustum est, & hostis ubique, & victor semper? Magnum putarunt Ægyptii reges, si patris hic, matris ille, fratrum amans alius dicerentur. At quantulæ hæ partes sunt Tui nominis, quod non ista tantum, sed quicquid pulchrum & honestum excogitari potest, ambitu suo complectitur:* Justus *es, cum Magni supra omne id quod dici potest Regis Patris Tui memoriam honoras ipsum imitando:* Justus, *cum Fratrem modis omnibus, sed nulla re magis quam exemplo tuo instruis:* Justus, *cum Sorores summis matrimoniis ornas:* Justus, *cum sepultas prope leges revocas, &, quantum potes, ruenti in pejus seculo temet opponis:* Justus, *sed simul clemens, cum subditis, quos tuæ bonitatis ignorantia ab officii limite transversos egerat, præter peccandi licentiam nihil adimis, nec vim adfers animis circa divina diversum à te sen-*

tientibus: JUSTUS *simulque misericors, cum oppressos populos, afflictos Principes tua auctoritate relevas, nec fortunæ nimium licere permittis. Quæ tua singularis beneficentia, & in tantum Deo similis, quantum humana natura patitur, me cogit, ut hac quoque publica allocutione gratias tibi pro me privatim habeam. Nam quemadmodum cœlestia sidera non tantum magnis mundi partibus se infundunt, sed ad singula animantia vim suam patiuntur descendere; ita Tu, in terris benignissimum sidus, non contentus erigere Principes, sublevare populos, mihi quoque in patria male habito & præsidium voluisti esse & solatium. Accedit ad implendum Justitiæ orbem post actiones publicas etiam privatæ vitæ tuæ innocentia & puritas, digna, quam non homines tantum, sed & æthериæ mentes admirentur. Nam quotusquisque de plebe infima, imo de ipsis illis, qui a mundi consortio se absciderunt, ita se ab omnibus culpis immunem præstat, ut Tu in ea positus fortuna, quæ innumeris peccandi illecebris undique obsidetur? Quantum vero hoc est, inter negotia, in turba, in aula, inter tot tam diversa peccantium exempla id consequi, quod aliis solitudo vix, sæpe ne vix quidem, præstat? Hoc vero est non Justi tantum, sed & Sancti nomen in hac ipsa vita mereri, quod majoribus tuis Carolo Magno & Ludovico piorum consensus post obitum tribuit: hoc est esse non gentilitio sed suo proprio jure Christianissimum. Sed Justitiæ cum pars nulla a te aliena sit, illa tamen, quæ circa libri hujus materiam, id est, circa belli pacisque consilia versatur, eo proprie tua est, quo Rex es, & quidem Rex Francorum. Ingens hoc regnum tuum, quod per tanta tam felicium terrarum spatia in utrumque mare procurrit; sed majus hoc regno regnum est, quod regna aliena non concupiscis. Dignum hoc tua pietate, dignum isto fastigio, non cujusquam jus armis attentare, non veteres turbare fines; sed in bello pacis gerere negotium, nec incipere nisi hoc voto, ut quam primum desinas. Quam vero pulchrum hoc, quam gloriosum, quam ipsi conscientiæ lætum, ut si quando Te Deus ad suum regnum, quod solum tuo melius est, vocaverit, audacter possis dicere: Hunc ego a Te gladium pro*

Ju-

Justitiæ tutela accepi; hunc tibi nullius temere fusi sanguinis reum, purum, insontemque reddo. Ita fiet, ut quas nos nunc regulas ex libris petimus, in posterum ex Tuis actionibus tanquam ex perfectissimo exemplari petantur. Quod ipsum cum sit maximum, plus tamen aliquid a Te exigere audent Christianorum populi: ut scilicet exstinctis ubique armis pax sua non imperiis tantum, sed & Ecclesiis Te Auctore redeat, discatque nostra ætas arbitrium subire ejus ætatis, quam vera sinceraque fide Christianam fuisse Christiani omnes profitemur. Pertæsos discordiarum animos excitat in hanc spem recens contracta inter Te & sapientissimum pacisque illius sanctæ amantissimum Magnæ Britanniæ Regem amicitia, & auspicatissimo Sororis Tuæ matrimonio fœderata. Difficile negotium, propter studia partium gliscentibus in dies odiis inflammata: sed tantis Regibus nihil dignum, nisi quod difficile, nisi quod aliis omnibus desperatum. Deus pacis, Deus justitiæ, Rex juste, Rex pacifice, cum aliis bonis omnibus tum hac etiam laude cumulet Tuam Suæ proximam Majestatem. CIↃ IↃ C XXV.

LECTURIS

hanc novam Editionem

S. P. D.

JOANNES BARBEYRACIUS.

QUum in eo essent Bibliopolæ sollertissimi, ut eximium istud Opus, sæpiùs recusum & recudendum, typis suis iterum committerent; ac in eo emaculando & interpretando non parum operæ à me positam esse inaudivissent: mecum ultro egerunt, ut suppeditare vellem, si quid ad novam Editionem ornandam conferre commodum esset. Lubens amplexus sum occasionem oblatam de illis bene merendi, qui Jus Naturæ & Gentium, pro merito ejus suâque ipsorum utilitate, amplectuntur, adeoque non possunt non maximi facere Auctorem nostrum, nobilissimæ artis quasi parentem. Et quamquam paullo plus temporis mihi relinqui, quàm ferebant rationes Typographorum, valde optassem: tamen vel sic ea præstare me posse existimavi, de quibus suscipiendis nemo hactenus, quod sciam, serio cogitaverat. Rem omnem paucis accipe.

Dum ab aliquot annis, *Lausannæ* adhuc degens, in eo totus eram, ut Libros hosce *De Jure Belli ac Pacis* in Gallicam linguam verterem, & Notis perpetuis illustrarem, ad eum fere modum, quo adfine Opus SAMUELIS PUFENDORFII *De Jure Naturæ & Gentium*, plus simplici vice,

jam

in publicum emisi: necessarium mihi aliquatenus vi-
a est, utilissimum saltem instituto meo feliciùs perficien-
, veteres Editiones Grotiani scripti, quæ præsertim vivo
ctore lucem viderunt, mihi comparare, & cum novissi-
, quæ solæ omnium manibus teruntur, adcuratè confer-
Nimirum sæpiùs observaveram, ejusmodi Librorum,
rum usus & pretium postulat, ut identidem præla de
o exerceant, Editiones ultimas minus ac minus tersas
gatasque prodire ut plurimum: tantum abest ut sint emen-
ores, quemadmodum titulus vulgo ementitur. Neque
aliter sese rem habuisse deprehendi. Immo priores illas
ptimas, quæ ad recentiores emendandas plurimum juva-
, ipsas haud raro manu medicâ egere, certissimis argu-
tis comperi.

Usui mihi maximè fuit, quod adtinet ad ipsum Opus, sine
is *Auctoris*, quæ postea accesserunt, prima omnium E-
, quæ sub ipsius Auctoris oculis prodiit *Lutetiæ Pari-*
m, anno Æræ vulgaris M. DC. XXV. Magnum deinde
mentum adtulit illa anni M. DC. XXXII. minore formâ
que nitidissimis *Amstelodami* excusa, apud *Gulielmum*
, & *expressa ad exemplar ab ipso Auctore recognitum at-*
mendatum, ut idem præsens *Amstelodami*, *die 8. Apri-*
usdem anni, testatur, in paginâ post titulum aversâ. Ex
duabus Editionibus, aut ex alterutrâ, plurima loca emen-
nus, quæ in omnibus vel plerisque posterioribus vitiosa
. De talibus autem emendationibus aliquando occasio-
tâ, vel ubi consultum videbatur, monuimus: sed
s indicare, superfluæ cujusdam fuisset diligentiæ; nec
atur Lectorum commoditas, ut his & aliis hujusmodi
voluminis augeretur. Ut tamen, quid hac in parte
terimus, Lectori manifestum fiat, aliquod heic speci-
xhibere placuit locorum, quæ tacitus, optimis Edi-
us præeuntibus, correxi.

n diu quærenda erunt exempla. Offert se statim *Lib.*

I. *Cap.* III. §. 17. *num.* 2. *pag.* 115. hujus Editionis: *Multi adversus talem statum quasi bicipitem incommoda multa* ADFERUNT. Ita reposuimus ex primâ Editione, quum in aliis omnibus perperam legatur *deferunt*. Sic *Lib.* II. *Cap.* V. §. 9. *num.* 4. *pag.* 246. sub initium: *Quod si* QUI *populi continentius egerunt*, *ut Romani* &c. Vox *qui*, manifesto necessaria, ex omnibus Editionibus, post illam primam, hactenus abfuerat. Eodem Cap. §. 13. *num.* 1. *pag.* 251. eamdem ducem sequutus, verba sequentia ita edi jussi: *Colligi videtur ex illis Dei verbis* APUD *Mosem* &c. quum in aliis omnibus antea scriptum fuisset, *ad Mosem.* Similiter *Lib.* II. *Cap.* XI. §. 18. *num.* 1. *pag.* 367. in fine: *Naturaliter videtur mihi* ACCEPTANTI *jus dari efficiendi*, *ut* &c. Illud *acceptanti* ex Editione primâ restitutum est: ultimæ *acceptando* fecerant ex *acceptandi*, quod in Editionem anni 1632. pravè irrepserat. Ejusdem Lib. *Cap.* XX. §. 40. *num.* 1. *pag.* 549. in fin. *Sed & ob eas*, *quæ ipsos peculiariter non tangunt*, *sed in quibusvis personis jus naturæ aut gentium immaniter* VIOLANT. Sic edidimus, ex Editione primâ, & alterâ anni 1632. reliquæ enim omnes illud *violant* in *violantibus* auxerant, contra id quod series orationis & sententia manifesto postulant. Aliquando etiam plures exciderant voces, sensum plenum efficientes: cujus παροράματος exempla videre poteris paullo post locum jam jam adlatum, *pag.* 551. ubi monuimus, in Nota *qq.* & *Cap.* XXIII. *Lib.* II. §. 13. *num.* 1. *pag.* 622. ut ostendit Nota *kk* ibi subjecta. Neque enim Auctori ulla erat ratio tales sententias postea ejiciendi: in quod ante omnia adcuratissimè inquisivimus heic & alibi, quotiescumque aliquid quacumque de caussâ mutandum aut supplendum videbatur.

Hoc primum. Quod, quamvis in se spectatum non leve sit, & solum ad commendandam Editionem nostram sic satis facturum erat: parum tamen est, si cum iis conferatur,

ur, quæ ſine ullo auxilio, & ex proprio noſtro Marc exſequuti ſumus, tum in contextu, tum in Notis toris recenſendis & expendendis. Præcipua breviter nerabimus: unde Lector æquus & benignus facilè ju- e poterit, an operam noſtram ultra modum vendite-

itur non pauca loca immutavimus aut ſupplevimus, quæ nnibus Editionibus mendoſa aut manca erant, & adten- non poſſunt non talia videri: ſive error aut defectus à io Auctoris ipſius orti ſint, ſive ab Exſcriptorum aut ographorum incuriâ, oculos Auctoris, dum raptim perluſtrat, in repetitis etiam operis ſui recenſionibus, a fallente. Exempla indicavimus *Lib.* 1. *Cap.* 1. §. 16. 24. *Nota* (dd) & *Cap.* II. §. 10. *num.* 4. *pag.* 65. *a* (tt): *Cap.* III. §. 11, *num.* 1. *pag.* 103. *Nota* (mm) 16. *num.* 5. *pag.* 114. *Nota* (aa). *Lib.* II. *Cap.* XII. *pag.* 375. *Nota* (dd) & *Cap.* XX. §. 40. *num.* 4. 552. *Nota* (tt). *Lib.* III. *Cap.* XIII. §. 1. *pag.* 830. (bb). Sed non minùs neceſſaria erat emendatio aut io in aliis locis; ubi non monuimus. En heic etiam mina nonnulla. *Lib.* 1. *Cap.* II. §. 8. *num.* 4. *pag.* 50. ζοσίν διαφέρεσθαι. Ita edidimus, ut habet PHILOSTRA- cujus hæc ſunt verba, & ipſius Auctoris verſio poſtu- antea legebatur διαλέγεσθαι, quod mendum ab Editione 1632, ubi locus additus fuerat, ad omnes poſtea Edi- s propagatum. *Lib.* II. *Cap.* V. §. 22. *pag.* 264. bis davimus *Cibyra*, ex STRABONE, unde narratio facti eſt, pro *Libyca*, quod omnes Editiones inſederat, ab ſque anni 1632. cujus etiam hoc erat additamentum. n *paginâ*, §. 23. in fine, prima Editio, & omnes aliæ ius habuerant: τοὺς νόμους ἀπαγορεύειν &c. ubi ex ARIS- LE repoſuimus ἀγορεύειν, ut res ipſa requirit, & Au- interpretatio, aliàs contrarium ſenſum voci Græcæ ura. *Lib.* II. *Cap.* IV. §. 3. *num.* 1. *pag.* 226. circa

 initium;

initium : *Non fuerat congruum naturæ humanæ, quæ nisi ex signis* ANIMI *actus cognoscere non potest.* Vocem *animi* addidi, quæ in præcedentibus legitur, nec sine damno sententiæ heic abesse potest; aberat tamen jam in prima Editione. Ejusdem Lib. *Cap.* IX. §. 7. in fine, *pag.* 332. *contra eos à communi sociorum* CONCILIO *res judicata est.* Vox *concilio*, omnino necessaria, in Editione anni 1632. ubi exemplum additum, exciderat : unde nil mirum, si in nullâ sequentium hactenus suppleta fuerit. Sic *Cap.* X. sequenti, §. 6. *pag.* 351. *Quarto non teneri eum ad* RESTITUENDOS *fructus* &c. omissionem vocis *restituendos*, adeo manifestam, quum in primam Editionem irrepsisset, omnes deinceps religiosè servaverant. Non ita obvia, sed tamen adtendenti ad seriem orationis facilè patere poterat ea, quæ reperiebatur ejusdem Libri *Cap.* XII. §. 12. *num.* I. *pag.* 376. *Ut etiamsi nec celatum quidquam sit* &c. SI *in re tamen deprehendatur inæqualitas* &c. Particula *si* in omnibus Editionibus deerat, quæ tamen ad ratiocinationis nexum omnino est necessaria. *Cap.* XXI. §. 11. *pag.* 590. in fin. *occasione quidem alicujus peccati* ALIENI &c. Illud *alieni* in nullâ hactenus Editione comparuerat; quod tamen sententia manifesto postulat. Aliquando verba supervacanea relicta fuerant, quæ sensum turbabant : cujus rei exemplum luculentum videre poteris *Lib.* II. *Cap.* VII. §. 2. *pag.* 281. *Nota* (aa). Sensu etiam nonnunquam nocuerat prava interpunctio, constanter servata: adeo ut, propter tale vitium, *Lib.* III. *Cap.* XI. §. 6. *num.* I. *pag.* 799. *Phocenses*, in *Græciâ*, *consanguinei* statuantur *Cæritum* in *Etruriâ*, ac propterea Auctor noster à GRONOVIO carpatur, & hic se ipsum inanibus conjecturis, ad detegendum fontem erroris, torqueat; ut ex iis, quæ *Notæ* illius 47. subjeci, cuivis intelligere licet. Sed hæc abundè sufficiunt, ad ostendendum quàm necessaria fuerit opera nostra, in emaculandis & restituendis locis non paucis adhibita, ubi nullum erat

à

atiâ, in LIVIO recenſendo & explicando omnes mi-
r. Perpauca heic ſunt bonæ frugis: plurima ſuperva-
, & quæ vel aliis tantum verbis ſenſum Auctoris ſatis
n exhibent, vel uſui eſſe poſſunt ſolis tyronibus in
â Latinâ, quales certè eſſe non debent, qui hoc
legere adgrediuntur. Sed & à mente Auctoris noſtri,
principia non ſatis intelligebat, Vir Doctiſſimus haud
berrat. Et ne putes nos id gratis adſerere, ſpecimi-
ædam Tibi dedimus, dum obiter Notas illius, in-
enſendum Opus iſtud, perluſtraremus. Vide, exem-
atiâ, *Lib.* I. *Cap.* II. §. 10. *num.* 11. *Not.* 77.
o. & *Cap.* III. §. 8. *num.* 6. *Not.* 84. *pag.* 89.
II. *Cap.* I. §. 3. *Not.* 34. *pag.* 167. & *Cap.* III.
Not. 12. *pag.* 209. *Cap.* IX. §. 11. *Not.* 67. *pag.*
Cap. XI. §. 7. *Not.* 60. *pag.* 361. *Cap.* XII. §. 18.
89. *pag.* 382. &c. Immo in iis, quæ occurrunt ad
uitates & Artem Criticam ſpectantia, aliquando vide-
ane alius, ac ubi in veteribus Græcis aut Latinis expo-
verſabatur: ut *Lib.* I. *Cap.* III. §. 15. *Not.* 65.
11. *Lib.* II. *Cap.* XXII. §. 1. *Not.* 7. *pag.* 600.
5. *Not.* 16. *pag.* 603. *Lib.* III. *Cap.* XX. §. 7.
1. *pag.* 883. & alibi. Talia, ut jam dixi, aliud
tantum notavimus: ne quis putet, nos proba-
de quibus ſiluimus. Tantum abeſt enim, ut de
us Notis Viri Eruditiſſimi excutiendis cogitaverimus,
tra in oculos incurrentes falſas explicationes aliquando
perâ indicare noluerimus, quòd verba Auctoris ſatis
obis viderentur, ut nemini adtendenti fraudi eſſe poſ-
or Interpretis. Neque etiam id negotii nobis datum
nus, ut loca Veterum ab illo laudata in ipſis fon-
uæreremus, ſatis ſuperque habentes, ſi errores in nu-
ponte ſeſe offerentes tolleremus, ut & menda ſive ty-
hica, ſive orta è vitioſo codice, unde Notæ Viri
ſimi primum editæ ſunt; neque enim ad manum fuit

 pri-

Cap. XXI. §. 13. *num.* 2. *Nota* (n) *pag.* 592. PHILONIS scriptum laudet *De Pietate*, quod nullum exstat, pro libro *De Nobilitate*; ut ibidem observavi. Ejusdem Libri *Cap.* præcedenti XX. §. 30. *pag.* 540. Nota (r) remittimur ad *verba* LUCÆ *apud Xiphilinum*; quæ verba sunt *Marci Antonini* Imp. ut in subjectâ Notâ nostrâ ostendimus. Sed est etiam ubi Scriptor unus pro alio certissimè laudatur: ut ISOCRATES, pro DIONYSIO HALICARNASSENSI, *Lib.* II. *Cap.* IV. §. 2. *pag.* 225. ubi vide *Notam* (aa); alibi, pro ÆSCHINE, *Cap.* XXIII. §. 8. *num.* 1. ut patet ex *Nota* (ee) *pag.* 618. Vicissim DEMOSTHENES pro ISOCRATE, *Lib.* II. *Cap.* XV. §. 6. *num.* 1. *pag.* 426. HIPPODAMUS, pro HIPPARCHO, *Lib.* II. *Cap.* V. §. 12. *num.* 3. *pag.* 250. LYSIAS, pro ANDOCIDE, *ibid.* §. 13. *num.* 2. *pag.* 252, SENECA, pro PLINIO, *Lib.* II. *Cap.* II. §. 2. *num.* 2. *Nota* (o) *pag.* 187. JUSTINUS, pro CURTIO, ejusdem Libri *Cap.* VII. §. 9. *num.* 3. *pag.* 291. ubi vide, quæ subjecimus *Notæ* 62. Immo EUTROPIUS, Auctor *Breviarii* Latini, pro DIONE CASSIO, Historico Græco, testis indicatur vocis Ἀντίψυχοι, de Vadibus usurpatæ, *Lib.* II. *Cap.* XXI. §. 11. *Nota* (k) *pag.* 590. Aliquando duo loca diversorum Scriptorum in unum compinguntur, ut SERVII & SENECÆ, *Lib.* II. *Cap.* II. §. 13. *Nota* (p) *pag.* 200.

Sæpissime autem Auctor, unde aliquid petitur, simpliciter nomine suo indicabatur, nullâ mentione factâ Operis, Libri, nedum Capitis aut Versûs; adeo ut, si quis locum quærere voluerit, quem numquam legerat, aut cujus non meminerat, omnia Opera laudati Scriptoris ei pervolvenda fuerint: quod ita molestum est, præsertim si magnæ molis sit collectio, quemadmodum haud raro accidit, ut plerique Lectores malint Auctori, forte perperam alios in testimonium vocanti, fidem habere, aut rem, de qua agitur, non satis intelligere, quàm tantum laborem quærendi in se suscipere,

pere, cum periculo etiam operæ fruſtra impenſæ. Aliquando equidem, vel ex Indicibus, vel ex memoriâ noſtrâ, vel ex re ipſâ, loca quædam haud ita difficulter potuimus invenire. Sed plerumque inde nihil nobis erat ſubſidii, ut ex propriâ experientiâ quivis, ſi velit, facilè poterit intelligere. Hoc tamen non obſtitit, quominus loca ferè omnia, quæ alicujus erant momenti, citiùs aut ſeriùs invenerimus: adeo ut quæ adhuc invenienda ſuperſunt, aut à nobis inveſtigari non potuerunt, quòd Libri, unde adducuntur, non eſſent ad manum, pauciſſima ſint, præ maximo numero repertorum, & accuratiſſimè à nobis vel in ipſo contextu, vel in margine, vel in Notis, deſignatorum. Nonnumquam ipſum nomen Scriptoris, ex quo verba quædam Auctor noſter exſcripſerat, incuriâ neſcio cujus, omiſſum fuerat, ut DIODORI SICULI, *Lib.* II. *Cap.* XX. §. 30. *Nota* (s) *pag.* 540. Sunt etiam loca, quæ diu fruſtra quæſita, quantumvis pertinaci labore numquam reperire potuiſſemus, niſi forte aliud agendo ſeſe nobis ex improviſo obtuliſſent. Et tamen talia interdum peſſimè adlàta, aut aptata, deprehendimus: cujus rei ſpecimen ſuppeditabit fragmentum *Dionyſii Mileſii* apud PHILOSTRATUM, unde Auctor noſter tacitus illud retulerat, *Lib.* II. *Cap.* XXV. §. 9. *num.* 1. *pag.* 644.

Sed & alibi, ſive facilè, ſive difficulter loca laudata inventa à nobis fuerint, errores benè multos obſervavimus, tum in locis Auctorum exſcribendis aut vertendis, tum in eorum ad rem ipſam, de quâ agitur, adcommodatione. Horum omnium exempla volumen aperienti ſtatim ſeſe offerent. Loci ſimul perperam deſcripti & verſi unum indicare ſuffecerit: is eſt JOSEPHI, cujus verba referuntur *Lib.* I. *Cap.* IV. §. 7. *Nota* (y) *pag.* 145. Auctor noſter, ut probet, ſecundum quoſdam, ſpem reſurrectionis cauſſam fuiſſe introducti moris ſepeliendorum corporum, *Lib.* II. *Cap.* XIX. §. 2. *num.* 3. locum adfert PLINII, qui tamen

nil habet, quod ad rem faciat. Eodem Capite, §. 3. *num.* 2. Sepulturam deberi mortuis, inter alia, probatur ex juramento *Græcorum* adversus *Persas* militantium; ubi tamen de sociis solis agitur, ut patet ex loco DIODORI SICULI, quem Auctor noster in animo habuit, & ego retuli in *Nota* (hh) *pag.* 491. Unde etiam exemplum petere potes curæ non pœnitendæ in toto isto Opere passim adhibitæ, ut scilicet multa ex Historiis & Antiquitate, sine teste, sine auctore, prolata, ubinam reperirentur, indicarem, quotiescumque res alicujus erat momenti, nec omnibus obvia. Aliquando facta vel dicta diversorum, aut diversa, inter se confunduntur. Sic *Lib.* II. *Cap.* XXII. §. 1. *num.* 2. *pag.* 600. ex LIVIO dicitur, *Antiochum*, falso aliquo prætextu, in *Romanos* bella suscepisse; ubi tamen de *Bœotis* agitur, non de illo Rege. *Brasidæ* Lacedæmonio tribuitur cavillatio, quæ Præconis est, ab *Atheniensibus* missi, *Lib.* II. *Cap.* XVI. §. 6. *pag.* 444. Ubi de bello *C. Jul. Cæsaris* cum *Germanis* sermo fit, *Lib.* I. *Cap.* III. §. 4. *pag.* 81. confunditur prœlium adversus *Usipetes* & *Tenchteros* commissum, antequam *Cæsar* primùm ponte *Rhenum* trajiceret, cum victoriâ, fere biennio post, de *Treviris* ab ipso relata: simulque caussa, propter quam *Cæsarem* dedi *Germanis* censuerat *Cato*, pervertitur. Nonnumquam una eademque res bis, tamquam diversa, narratur, ut judicium *Arriani* de vindictâ *Alexandri* in *Persas*, *Lib.* II. *Cap.* XXI. §. 8. *num.* 2. *pag.* 587. ubi vide *Notam* (yy). Immo est ubi Auctor noster contrarium planè adserit ejus, quod dicitur in loco, unde palam vel tacitè hausit id, quod statuit. Exempli gratiâ, *Lib.* II. *Cap.* VII. §. 4. *num.* 3. vult, *Solonem* legibus suis cavisse, ne Parentes tenerentur Liberis naturalibus aliquid relinquere; quum tamen Legislator ille tales Liberos contra solverit necessitate alendorum Parentum, ut patet ex PLUTARCHO, cujus locum adduxi in *Nota* (ee) *pag.* 285. nam & aliquid de facultatibus paternis Nothis relinqui debuisse;

fuisse, constat ex iis quæ habet JOANNES MEURSIUS, *Themid. Attic. Lib.* II. *Cap.* XII. Talia παροράματα, aut ἁμαρτήματα μνημονικὰ, aliquando plura intra paucas lineas occurrunt, ut *Lib.* I. *Cap.* III. §. 8. *Nota* (x) *pag.* 89. Et illis scatent *Capp.* XVIII. & XIX. *Lib.* II. quemadmodum ex speciminibus ibi adlatis adparet, & Notæ nostræ Gallicæ copiosiùs ostendent.

In iis omnibus aliquid humani passum esse Virum Summum, si quis miretur, ego vicissim mirabor, in mentem ei non venire, hoc esse vitium commune omnium hominum, etiam Eruditissimorum, ut non semper ad omnia satis adtendant. Præterea id nostro accidit, quod iis solenne est, qui magnâ memoriâ pollent, ut scilicet illi nimis securè confidant. Adde quòd variis distractus negotiis & studiis, eo tempore sic satis brevi, quod in hoc opere elaborando consumsit, forte etiam non paucis eorum Librorum, quos tanto numero laudavit, destitutus; non potuit semper adcuratè omnia expendere. Hinc licet infinita ejus esset lectio, & vix ullum, puto, Auctorem indicaverit, cujus scripta non perlegisset, aut saltem perlustrasset; aliquando loca quædam ex aliis, tunc minimè inspecta, tacitus exscripsit, & sic in errorem delapsus est, ut ex certissimis indiciis deprehendi. Exemplum manifestum habes, *Lib.* II. *Cap.* XVIII. §. I. *Nota* (a) *pag.* 470. ubi verba CUJACII pro verbis VARRONIS adfert, errantem sequutus DIONYSIUM GOTHOFREDUM in *L.* 17. *D. De Legationib.* ut alibi eodem festinanter lecto, etymologiam vocis *Territorium*, à *terrâ* petitam, FRONTINO tribuit, quæ CUJACII etiam est, *Lib.* III. Cap. VI. §. 4. *num.* 2. *pag.* 731. Sic *Lib.* II. *Cap.* XX. §. 36. *num.* I. *pag.* 546. è FRIDERICO LINDENBROGIO hausit locum quemdam, tamquam ISAEI, qui neque istius Oratoris esse videtur, ut observavimus in *Nota* (oo). *Lib.* I. *Cap.* II. §. 3. *num.* 2. *pag.* 33. *init.* verba, tamquam PLINII, refert, quorum pars tantum

 apud

apud illum ſcriptorem legitur, ut in *Nota* (ee) ibi monui. Poſt Notam illam autem typis mandatam, caſu reperi fontem erroris, in MARCI LYCKLAMA, Juriſconſulti Friſii, *Membranis*, quæ anno 1608. prodierant, *Lib.* VII. *Eclog.* XLII. pag. 394. ubi conjunctio illa duorum locorum perperam facta eodem planè modo legitur.

Neque talia, aut etiam graviora peccata, ad res ipſas ſpectantia, ſine exprobratione notari, Auctor ipſe, ſi in vivis eſſet, ægrè ferret. Quin potiùs, quo erat ingenio, monentibus gratias habiturum & acturum fuiſſe, mihi perſuaſum eſt. Nonnulla ipſe, poſtquam animadvertit, ſtatim emendavit, ut ex comparatione priorum Editionum aliquoties obſervavi. Exempli gratiâ, *Lib.* II. *Cap.* XXIV. §. 3. *num.* 1. in primâ Editione JOSEPHO verba tribuebat, quæ PHILONI poſtea reſtituit. *Lib.* II. *Cap.* XVIII. §. 7. in eadem Editione, ubi dictum quoddam *Scipionis* ex LIVIO narraverat, à VALERIO MAXIMO *hanc ei tributam vocem* addebat: *Iſto te metu, Hanno, fides civitatis noſtræ liberat.* Diſtinxit deinde, quæ malè confuderat: *Valerius Maximus Conſulibus Romanis in facto ſimili, ſed antiquiore, hanc tribuit vocem; Iſto te metu &c.* *Lib.* II. *Cap.* XV. §. 3. *num.* 1. *pag.* 423. *init.* de loco SENECÆ Patris ita habet prima Editio: *Non ad antiquos illos Imperatores pertinet, id eſt, belli duces, ſed ad Cæſares, qui jus omne Populi in ſe transferebant.* At nunc ibi contra legimus: *Ad antiquos eos pertinet, qui ſpeciale ejus rei mandatum acceperant.*

Liberè igitur, ſed modeſtè, ejuſmodi *maculas*, à nobis obſervatas, *quas aut incuria fudit, aut humana parum cavit natura*, ad utilitatem Lectorum, indicare nos poſſe putavimus, ſalvo honore Viri Magni, cujus eruditionem, ingenium, judicium, virtutes, nemo eſt qui pluris faciat quam nos. Neque heic ſubſtitimus: ſed etiam, ſicubi nobis haud ſatis rectè ratiocinari viſus eſt, aut principia parum firma ponere (quod non potuit non aliquando evenire illi, qui in vaſtiſ-

n...

IN TRES LIBROS

JURE BELLI AC PACIS

ROLEGOMENA.

1 civile, sive Romanum, sive 2 quod cuique patrium , aut illustrare commentariis, aut 3 contractum ob ocu- ponere aggressi sunt multi; at jus illud 4 quod inter po- pulos I. JUS Gentium.

ONOVII NOTÆ.

mena] Προλεγομένων partes uæ: generalis, quæ spectat materiam: specialis, quæ oc opus. Prior habet duo alterum, quo probatur esse rum, quo probatur esse & o.

membri quatuor sunt arti- mus, propositio sententiæ il- i jus volunt esse rem imagi- mbraticam, appellationem e & specie, ut *Cæsar* de re- uebatur. Secundus, refuta- n sententiæ. Tertius, con- ptem constans argumentis. ura homini appetitus socie- & jus. II. Est judicium & e delectus boni & mali, s, quod bono alligat, & a erret. III. Est discrimen i majoris & minoris, & in- ono majori deberi majorem ergo & jus, nempe justitiæ s. IV. Agnoscimus omnes im præcepisse: ergo est jus, præcipit. V. Habemus pa- ous pro beneficio procrea- ducationis subjecti sumus: quod illi mandant. VI In- omines utile esse civitates est jus civile. VII. Vide- utile esse, ut quædam ci- civitatibus & populis ex- ntirent in commune utro- um: ergo est jus gentium. iculus prioris membri par- , consectaria quædam, vel tatio, I. adversus Carnea- Dicti Horatiani. III. eo-rum, qui jus inter privatos agnoscunt, rectores rerum publicarum eo volunt solutos.

Alterum membrum partis genera- lis, quo probat esse etiam jus, & ser- vandum esse in bello, constat argu- mentis quatuor. *ESSE JUS IN BELLO probat*, I. quia laudabile bellum non suscipitur nisi juris obti- nendi causa: indignum igitur, jus per injuriam peti. II. testimonia scripto- rum & Imperatorum. III. pro justi- tia causæ & armorum, proque injusti- tia, augentur & minuuntur animi mi- litum. IV. Crescit existimatio ad alie- nigenas, si quem videant nonnisi ju- stam ob causam, & salvo jure publico ac privato ad arma descendere.

PARS SPECIALIS est, quæ pro- prie spectat hoc ipsum opus, atque quintuplex est. Continet enim I. con- silium auctoris. II. partitionem ope- ris. III. necessitatem operis. IV. sub- sidia. V. curam & cautionem auctoris per universum opus.

1 *Jus civile Romanum*] Quod ex LL. regiis & XII. tabb. Romæ or- tum varie crevit; cumque diffundere- tur nimis, a Justiniano circumcisum & correptum in Pandecte, Codice, Novellis, &c. ad nos pervenit, inque Academiis docetur. Quod olim fuit Quiritum, id nunc est jus commune omnium populorum in Europa.

2 *Quod cuique patrium*] Populi u- nius, sive certæ gentis, regni, muni- cipii.

3 *Contractum*] In compendium re- dactum.

4 *Quod inter populos plures*] Quod populos aut principes sui juris, nulla- que

bros *De Jure Belli ac Pacis*, qui Gallicè versi, haud ita post longum tempus, Deo dante, publici juris fient. Ex illis Versionibus nostris, ita adornatis, peti poterit, ut speramus, justus in utrumque Auctorem Commentarius, qui & ad intelligendos duos illos Juris Naturalis & Gentium Interpretes palmarios, & ad intima nobilissimæ utilissimæque disciplinæ adyta penetranda, nisi fallor, satis erit; viam certè facilem sternet. Commentatores autem, quos satis multos, nonnullos molis haud exiguæ, noster hic habuit, quàm parum nobis adjumenti in toto isto negotio adtulerint, ex collatione patebit; & de eo aliquid forte dicemus in Præfatione ad Versionem jam memoratam. Necessaria tamen fuisse ea omnia quæ præstitimus, præstare saltem conati sumus, vel ex eo intelligi potest, quòd stylus Auctoris brevissimus per se satis negotii facessat Lectoribus, & adtentos quàm maximè postulet: ut minimus error sive in rebus ipsis, sive in verbis, difficultates inextricabiles nonnumquam parere queat.

Habes heic etiam, LECTOR, V. C. JOANNIS FRIDERICI GRONOVII Notas, quæ, ex quo lucem primò viderunt, Editionibus omnibus sequentibus comites datæ sunt, &, propter famam viri, sequuturis adhuc, ut conjicere licet, porro dabuntur. In illis expendendis, & emendandis aut notandis erroribus, quibus scatent, amplissimus se nobis obtulisset campus, sed & ingratissimus labor subeundus fuisset, & nec tempus, nec animus sinebat. Absit ut meritis Viri Celeberrimi quidquam detrahamus. Sua manet & manebit illi laus in perpetuum, eruditionis profundæ, lectionis diffusæ, & acuminis miri in rebus Grammaticis & Criticis, quæ in scriptis ejus, cedro dignis, ubique micant. Sed, si verum dicere volumus, huic nostræ disciplinæ Juris Naturalis & Gentium, ne de aliis dicam, non eam operam dederat, ut in Auctore nostro interpretando talem se præstare posset, qualem, exempli

gratiâ, in Livio recenſendo & explicando omnes mi-
tur. Perpauca heic ſunt bonæ frugis: plurima ſuperva-
ıea, & quæ vel aliis tantum verbis ſenſum Auctoris ſatis
rum exhibent, vel uſui eſſe poſſunt ſolis tyronibus in
ıguâ Latinâ, quales certè eſſe non debent, qui hoc
ıus legere adgrediuntur. Sed & à mente Auctoris noſtri,
us principia non ſatis intelligebat, Vir Doctiſſimus haud
aberrat. Et ne putes nos id gratis adſerere, ſpecimi-
quædam Tibi dedimus, dum obiter Notas illius, in-
recenſendum Opus iſtud, perluſtraremus. Vide, exem-
gratiâ, *Lib.* I. *Cap.* II. §. 10. *num.* 11. *Not.* 77.
70. & *Cap.* III. §. 8. *num.* 6. *Not.* 84. *pag.* 89.
II. *Cap.* I. §. 3. *Not.* 34. *pag.* 167. & *Cap.* III.
4. *Not.* 12. *pag.* 209. *Cap.* IX. §. 11. *Not.* 67. *pag.*
. *Cap.* XI. §. 7. *Not.* 60. *pag.* 361. *Cap.* XII. §. 18.
89. *pag.* 382. &c. Immo in iis, quæ occurrunt ad
iquitates & Artem Criticam ſpectantia, aliquando vide-
plane alius, ac ubi in veteribus Græcis aut Latinis expo-
dis verſabatur: ut *Lib.* I. *Cap.* III. §. 15. *Not.* 65.
111. *Lib.* II. *Cap.* XXII. §. 1. *Not.* 7. *pag.* 600.
. 5. *Not.* 16. *pag.* 603. *Lib.* III. *Cap.* XX. §. 7.
21. *pag.* 883. & alibi. Talia, ut jam dixi, aliud
do tantum notavimus: ne quis putet, nos proba-
, de quibus ſiluimus. Tantum abeſt enim, ut de
ibus Notis Viri Eruditiſſimi excutiendis cogitaverimus,
ontra in oculos incurrentes falſas explicationes aliquando
operâ indicare noluerimus, quòd verba Auctoris ſatis
nobis viderentur, ut nemini adtendenti fraudi eſſe poſ-
ror Interpretis. Neque etiam id negotii nobis datum
imus, ut loca Veterum ab illo laudata in ipſis fon-
quæreremus, ſatis ſuperque habentes, ſi errores in nu-
ſponte ſeſe offerentes tolleremus, ut & menda ſive ty-
phica, ſive orta è vitioſo codice, unde Notæ Viri
ſſimi primum editæ ſunt; neque enim ad manum fuit

prima illa Editio. Vel ſic tamen longè emendatiores nunc prodeunt, ut ex collatione præcedentium Editionum cum hac noſtra cuivis manifeſtum erit.

Supereſt ut doceamus, quomodo Lector dignoſcere queat ea, quæ noſtræ induſtriæ debentur, ubi ſcilicet illa aliter diſtingui poſſunt, quàm comparatione cum aliis Editionibus inſtitutâ. Nam, ut ex jam dictis intelligitur, plurima ſunt loca, vel ex veteribus Editionibus, vel ſine illarum ope, ex certiſſimis rationibus tacitè emendata: tum errores in deſignatione Librorum, Capitum Verſuum &c. ferè ſemper expunximus, nullâ mentione factâ, nullo indicio dato correctionis; quod molem voluminis inutiliter auxiſſet, & ſpeciem paginarum deformem aliquatenus reddidiſſet. Quâ de cauſſâ etiam in margine, ubi addidimus titulum, numerum Libri, Capitis, Verſûs, Paginæ, nullam diſtinctionis notam ullibi adpoſuimus. Sed in ipſo contextu, aut in Notis, tales additiones ſignavimus duobus uncis, ſæpius hoc modo ( ), rariùs iſto [ ]. *Notulæ* autem noſtræ vel ſeparatæ omnino ſunt, & tunc a Grotianis vel Gronovianis diſtinguuntur literis duplicibus ab initio poſitis, hac ratione (*aa*): initialibus autem nominis noſtri in fine ſic ſubjectis *J. B.* Vel Grotianis aut Gronovianis permiſcentur, & tunc plerumque illis ſubjiciuntur, duobus uncis formæ poſterioris incluſæ, & nominis noſtri initialibus literis in fine additis: aliquando autem, ubi nimirum res ferebat, & illæ breviſſimæ erant, intra ipſam Notam Auctoris aut Interpretis, eodem adpoſito ſigno, collocantur; niſi quòd heic haud raro nomen noſtrum non adparet, ſive quòd res tanti non erat, ſeu quòd omiſſum fuerit à Typographis, qui etiam uncos, vel alterutrum, alibi nonnumquam omiſerunt, ubi tamen facile hoc à Lectore poterit animadverti.

Eſt & aliud, quo hanc noſtram Editionem ornare, & faciliorem ac utiliorem reddere lectionem Operis abſolutiſſimi, ſtylo-

styloque brevissimo conscripti, plurimum voluissem, lubens etiam hunc in me laborem suscepturus: ut scilicet numeros, in quos singuli paragraphi distincti sunt, haud raro mutarem. Subdivisio illa non est à manu Auctoris, neque primarum post mortem ejus Editionum, & nescio à quo facta fuerit. Sed, quisquis ille sit, negligenter admodum in eo negotio se gessit, & aut parum intellexit seriem ac varietatem rerum & argumentorum, aut ad eam parum adtendit. Sæpissimè ea distinguuntur numeris, quæ manifesto conjungi debent, & vicissim in unum numerum conjiciuntur, quæ distinguenda omnino erant. Hoc non potest non morari Lectorem nondum brevitati Auctoris nostri adsuetum: cui ex solâ rectiori distinctione singulorum articulorum statim lux orta fuisset. Sed tamen, quum jam subdivisio illa, ut ut perperam concinnata, usu recepta quasi fuerit, & eam omnes in laudando Auctore nostro passim sequantur: dandum id mori putavi, ut ne illam immutarem. At vero in Versione meâ Gallicâ, ubi plus juris, hac in parte & aliis, mihi sumere potui, singula quæque, prout res ipsa & Lectorum commoda mihi postulare visa sunt, ubique distincta erunt.

Nil aliud est, quod in limine heic Te moneam, LECTOR BENEVOLE, nisi ut ante omnia perlegere velis, & suis locis aptare, EMENDANDA & ADDENDA, quæ subjeci. Neque ideo putes, negligenter curatam esse hanc Editionem, nec talem esse, qualem titulus profitetur. Vix fieri potest, ut, in tam magno præsertim Opere, numquam remittatur diligentia aut Editoris, aut Typographorum, aut eorum qui speciminibus emendandis præsunt. Quodcunque peccatum tantilli momenti mihi visum est, dum folia transmissa perlustro, in commodum tuum notare non piguit: &, si quæ supersint errata, à me non animadversa, ea facilè à Te deprehensum iri confido. Quæ qualiacumque sint, hoc possum Tibi liquido adserere, nullam

Edi-

Editionem Grotiani Operis ita emendatam & utentium utilitati adcommodatam hactenus prodiisse. Vale. Scribebam *Groningæ*, ipsis Kalendis Novembr. Anni Æræ vulgaris M. DCC. XIX.

CAPITA

CAPITA
LIBRI PRIMI.

LIBRI SECUNDI.

XXIII. De

LIBRI TERTII.

IN TRES LIBROS
DE JURE BELLI AC PACIS
PROLEGOMENA.

I. JUs 1 civile, sive Romanum, sive 2 quod cuique patrium est, aut illustrare commentariis, aut 3 contractum ob oculos ponere aggressi sunt multi; at jus illud 4 quod inter populos I. JUS *Gentium.*

GRONOVII NOTÆ.

PRolegomena] Προλεγομένων partes sunt duæ: generalis, quæ spectat omnem materiam: specialis, quæ spectat hoc opus. Prior habet duo membra: alterum, quo probatur esse jus: alterum, quo probatur esse & jus in bello.

Prioris membri quatuor sunt articuli: primus, propositio sententiæ illorum, qui jus volunt esse rem imaginariam, umbraticam, appellationem sine corpore & specie, ut *Cæsar* de republica loquebatur. *Secundus*, refutatio ejusdem sententiæ. Tertius, confirmatio septem constans argumentis. I. Est natura homini appetitus societatis, ergo & jus II. Est judicium & qualiscunque delectus boni & mali, ergo & jus, quod bono alligat, & a malo deterret. III. Est discrimen etiam boni majoris & minoris, & intellectus bono majori deberi majorem honorem, ergo & jus, nempe justitiæ distribuentis. IV. Agnoscimus omnes verum Deum præcepisse: ergo est jus, quod ille præcipit. V. Habemus parentes, quibus pro beneficio procreationis & educationis subjecti sumus: ergo est jus, quod illi mandant. VI Intelligere homines utile esse civitates coli: ergo est jus civile. VII. Videmus quoque utile esse, ut quædam civitates cum civitatibus & populis externis consentirent in commune utrorumque bonum: ergo est jus gentium. Quartus articulus prioris membri partis generalis, consectaria quædam, vel secunda refutatio, I. adversus Carneadem. II. Dicti Horatiani. III. eorum, qui jus inter privatos agnoscunt, rectores rerum publicarum eo volunt solutos.

Alterum membrum partis generalis, quo probat esse etiam jus, & servandum esse in bello, constat argumentis quatuor. *ESSE JUS IN BELLO probat*, I. quia laudabile bellum non suscipitur nisi juris obtinendi causa: indignum igitur, jus per injuriam peti. II. testimonia scriptorum & Imperatorum. III. pro justitia causæ & armorum, proque injustitia, augentur & minuuntur animi militum. IV. Crescit existimatio ad alienigenas, si quem videant nonnisi justam ob causam, & salvo jure publico ac privato ad arma descendere.

PARS SPECIALIS est, quæ proprie spectat hoc ipsum opus, atque quintuplex est. Continet enim I. consilium auctoris. II. partitionem operis. III. necessitatem operis. IV. subsidia. V. curam & cautionem auctoris per universum opus.

1 *Jus civile Romanum*] Quod ex LL. regiis & XII. tabb. Romæ ortum varie crevit; cumque diffunderetur nimis, a Justiniano circumcisum & correptum in Pandecte, Codice, Novellis, &c. ad nos pervenit, inque Academiis docetur. Quod olim fuit Quiritum, id nunc est jus commune omnium populorum in Europa.

2 *Quod cuique patrium*] Populi unius, sive certæ gentis, regni, municipii.

3 *Contractum*] In compendium redactum.

4 *Quod inter populos plures*] Quod populos aut principes sui juris, nullaque

que

pulos plures aut populorum rectores intercedit, 5 sive ab ipsa natura profectum, 6 aut divinis constitutum legibus, sive 7 moribus & pacto tacito introductum, attigerunt pauci, universim ac certo ordine tractavit hactenus nemo: cum tamen id fieri intersit humani generis.

2. Vere enim 8 Cicero 9 præstabilem hanc dixit scientiam, (aa) in federibus, pactionibus, 10 conditionibus populorum, regum, exterarumque nationum, in omni denique belli jure & pacis. Et Euripides hanc scientiam rerum divinarum & humanarum 11 cognitioni præponit: (bb) sic enim 12 Theonoen compellari facit:

Belli & pacis.

> *Nam turpe id esset, cum scias hominum ac Deûm*
> *Quod est eritque, justa te haud cognoscere.*

3. Atque eo magis necessaria est hæc opera, quod & nostro sæculo non desunt & olim non defuerunt qui hanc juris partem ita contemnerent quasi nihil ejus præter 13 inane nomen existeret:

que reipublicæ communione conjunctos alium aliis præstare oportet.

5 *Sive ab ipsa natura profectum*] Sive sit *jus naturale*. Significat jus belli & pacis, sive gentium jus, sive publicum appellare velis (perinde ut *Justinianus* loquitur de jure privato Romanorum) tripartitum esse: quippe collectum ex naturalibus præceptis, ex divinis oraculis, ex cultiore vita populorum.

6 *Aut divinis*] Sive divinum.

7 *Moribus*] Sive sit gentium jus.

8 *Cicero*] In *orat. pro Balbo* c. 6.

9 *Præstabilem*] i. e. insignem, excellentem, eximiam.

10 *Conditionibus*] Conventionibus aut placitis, pactionibus. Sic loquitur *Cicero* Topic. 21. *Jus a natura profectum sit, an ab aliqua conditione hominum & pactione*. Et 1, off. 7. ait quædam esse *privata lege, conditione, pactione, sorte*.

11 *Cognitioni*] Otiosæ scil. & fructu propositoque animi emendatioris destitutæ Hos Stoici ajebant nosse præcepta sine decretis, & Græci passim proverbio τὴν πολυμάθειαν νόον οὐ διδάσκειν. Vide *Gellium* initio (*Præfat.*) talem cognitionem in Scythis arguebat *Justinus* 2, 2.

12 *Theonoen*] *Theoclymeni* sororem, qui ambo erant *Protei* liberi; compellatur autem sic ab *Helena*. *Eurip.* In ejus nominis tragœdia v. 929.

13 *Inane nomen*] Ut Julius apud *Sueton.* 77. *nihil esse rempublicam, appellationem modo, sine corpore & specie*. Et Brutus moriens, *non in re sed in verbo esse virtutem*. Flor. 4, 7.

(aa) Non dicit CICERO, *præstabilem hanc esse scientiam*, sed *Cn. Pompeji*, quem laudat, *præstabilem esse scientiam*, ut in omni genere ac varietate artium, ita quoque, & quidem præcipuè, *in fœderibus* &c. *in omni denique Belli Jure ac Pacis*. Adeo ut eadem non sit sententia, & nonnisi per consequentiam inde deduci possit, quod Auctor intendit. Mirum autem, id non observatum fuisse ab Eruditissimo *Gronovio*, qui Orationem, & caput, unde locus iste petitus est, adcuratè indicavit: magno me onere levamrus, si quod heic, & in sequenti ac paucissimis aliis locis fecit, ubique, ut poterat, experiri voluisset. *J. B.*

(bb) Non *præponit*, sed conjungendam esse statuit, ut statim cuivis versionem Auctoris nostri, quæ fida est non minus quam elegans, inspicienti patebit. Id autem quam maximè ab omni ævo neglectum fuisse, in nostrâ ad PUFENDORFIUM *De Jure Nat. & Gent.* Præfatione Gallicâ, fuse probavimus, *J. B.*

n omnium ferme ore eſt Euphemi dictum [a] apud 14 Thu- em, regi aut civitati imperium habenti 15 nihil injuſtum utile: cui ſimile illud, in ſumma fortuna 16 id æquius quod is; & rempublicam 17 ſine injuria geri non poſſe. Accedit, quæ inter populos aut reges incidunt controverſiæ ferme tem habent arbitrum. Eſt autem non vulgi tantum hæc bellum ab omni jure abeſſe longiſſime, ſed & viris doctis lentibus ſæpe dicta excidunt, quæ talem opinionem fo- Nihil enim frequentius, quam oppoſita inter ſe, jus & Nam & Ennius dixit:

Nullum quidquam, niſi utile.

Non 19 ex jure manu conſertum, ſed mage ferro
Rem repetunt.

tius ferociam Achillis ſic deſcribit:

Art. Poët. verſ. 122.

ura negat ſibi nata, nihil non arrogat armis.

ius alium, cum bellum ordiretur, ſic loquentem indu-

Hic pacem temerataque jura relinquo.

gonus ſenex irriſit hominem, qui ſibi urbes alienas op- commentarium de juſtitia adferebat. Et 22 Marius ne- ga-

G R O T I I.

Thucydidem] Verba ſunt lib. δὲ τυράννῳ ἢ πόλει ἀρχὴν ἄλογον, ὅ, τι ξυμφέρον. Edit. Oxon.) Idem ſenſus Athenienſes præpotentes ſic Melios alloquuntur: ἐν τῷ ἀνθρωπείῳ λόγῳ ἀνάγκης κρίνεται. δυνατὰ πράσσουσι, καὶ οἱ ἀσθενεῖς *juſta humana rationi ea par neceſſitas indicit: cæte- poſſunt, ea fieri a validio- firmioribus tolerari.* (Cap.

O N O V I I.

...em] l. 6. *Euphemus* erat ienſium ad Camarinos

...ſtum] Traſymachus ad *Plat.* de rep. 1, 579. εἶναι τὸ δίκαιον ἢ ἄλλο ...- ξυμφέρον. Vide *Mu-* 18, 11.

quod validius] Vide *Ta-* ... *Id jus eſſe quod ei utile eſt.* Cic. 3. de rep. *Patric.* pag. 37.

17 *Sine injuria*] Ex fragm. *Ciceronis* lib. 3. de republ. apud *Auguſt.* de civ. Dei 19, 21. ubi P. Furius Philus hoc diſputat. Verba ſunt: *Niſi per injuſtitiam rempublicam ſtare aut geri non poſſe.* Vide *Sigon.* ad frag. p. 67. & *Patrit.* 140. Eos qui ſunt cum imperio, neceſſario nonnunquam eſſe injuſtos.

18 *Martem habent arbitrum*] Bello deciduntur, c. 21. ὅς ὅτινα οἶδε θέμιστα de Marte *Homer.* Il. ε. 761. Alexander ad Darii legatos: *Nuntiate veſtro regi & quæ amiſit, & quæ nunc habet, præmia eſſe belli. Hoc regente utriuſque terminos regni, id quemque habiturum, quod proximæ lucis aſſignatura fortuna eſt.* *Curt.* 4, 10.

19 *Ex jure manu conſertum*] Rei vindicatione, actione civili. Extat hic *Ennii* locus apud *Gellium* 20, 10.

20 *Et alius alium*] *Lucanus* videlicet Julium Cæſarem, cum Rubiconem tranſiret. Vide *Lucan.* 1, 225.

21 *Antigonus*] *Plutarch.* de fortit. Alex. p. 330.

22 *Marius*] *Plutarch.* Apoph. p. 202. Mario 421. [Adde VALERIUM MAXIM. Lib. V. c. 2. num. 8. *J. B.*]

gabat præ armorum ſtrepitu leges b a ſe poſſe exaudiri. Ipſe ille 23 oris tam verecundi Pompejus auſus eſt dicere: c *Armatus* (cc) *leges ut cogitem?*

4. In Chriſtianis ſcriptoribus plurima ejus ſenſus occurrunt; pro multis unum (dd) Tertulliani ſufficiat: *dolus, aſperitas, injuſtitia,* 24 *propria negotia præliorum.* Qui ita ſentiunt, dubium non eſt, quin oppoſituri ſint nobis illud ex 25 comœdia:

Incerta hæc ſi tu poſtules
Ratione certa facere, nihilo plus agas,
Quam ſi des operam, ut cum ratione inſanias.

Jus eſſe aſſertum, contra Carneadis objectiones.

5. Cum vero fruſtra de jure ſuſcipiatur diſputatio, ſi ipſum jus nullum, & ad commendandum, & ad præmuniendum opus noſtrum pertinebit, hunc graviſſimum errorem breviter refelli. Cæterum 26 ne cum turba nobis res ſit, 27 demus ei advocatum. Et quem potius quam 28 Carneadem, qui ad id pervenerat, quod 29 aca-

GROTII.

b *A ſe poſſe exaudiri*] Apud *Plutarchum* Lyſander machæram oſtendens: *ὁ ταύτης κρατῶν βέλτιστα περὶ γῆς ὅρων διαλέγεται· Hanc qui habet, is optime de terrarum finibus diſputat. Apophtegm.* p. 190. E.) Apud eundem Cæſar: *οὐ τὸν αὐτὸν ὅπλων καὶ νόμων καιρὸν εἶναι· Non idem eſſe tempus armorum quod legum.* (Vit. Cæſ. p. 725. B.) Seneca quarto de beneficiis capite XXXVII. *Multa interim reges, in bello præſertim, opertis oculis donant. non ſufficit homo juſtus unus tot armatis cupiditatibus. non poteſt quiſquam eodem tempore & bonum virum & bonum ducem agere.*

c *Armatus leges ut cogitem?*] *Plutarchus* hanc ſententiam Pompeji ad Mamertinos ſic enuntiat: *οὐ παύσεσθε ἡμῖν ὑπεζωσμένοις ξίφη νόμους ἀναγινώσκοντες; Non deſinetis nobis hominibus gladiis accinctis leges recitare?* (Vit. Pomp. p. 623. D.) *Curtius* lib, IX: *Adeo etiam naturæ jura bellum in contrarium vertit.* (Cap. 4.)

GRONOVII.

23 *Oris tam verecundi*] Quod quoties in concionem veniret etiam magnis rebus geſtis, erubeſceret. *Seneca* epiſt. 11. quod ipſe cum aliis *probum* vocat. Unde *os probum ejus Plinio* 7, 12. & 37, 2. Unde *Salluſtius* eum dixit *oris probi, ſed animi inverecundi. Suet.* de illuſtr. Gramm. 15. *Probus* autem latinis auctoribus i. q. verecundus. Lyſander *τὸ δίκαιον ἐν μόνῳ τῷ λυσιτελεῖ τιθέμενος καὶ τὸ καλὸν ἐν τῷ συμφέροντι.*

24 *Propria negotia*] Non parerga aut obiter contingentia, ſed ipſum, opus, ipſum quod intenditur ibi & agitur: non quæ forte incidunt, ſed quæ proprie ibi aguntur.

25 *Comœdia*] *Terent.* Eun. 1, 1.

26 *Ne cum turba*] In qua ſcilicet omnes clamant, nemo audit. lib. 1, 4. 2.

27 *Demus ei*] Ponamus hominem certum, quicum nobis res ſit, qui pro falſa illa opinione pugnet, & pro ea ſolus dicat. Genus loquendi e veterum declamatorum ſchola petitum, quo de foro migrarat. Frequentatum *M. Seneca* & *Quinctiliano.* Vide notas meas ad *Senec.* controverſ. 7.

28 *Carneadem*] Carneades Cyrenæus, novæ academiæ tertiæ conditor poſt Platonem & Arceſilam. Vide *Diog. Laërt.* & *Jonſium* hiſt. philoſoph. lib. 3, cap. 10. pag. 264. *Cic.* de legib. 1, 13. *Lactant.* 5, 17. *Quinctil.* 12, 1. De ſententia Carneadis *Cic.* 3. de republ. fragmentum ſervatum *Lactantio* in epitome.

(cc) Verba ita concepta, quæ poſtea, ut refert *Plutarchus*, Auctor in Nota ſua poſuit, habuerat ille ex ALBERICO GENTILI, *De Armis Romanis*, Lib. I. c. 10. pag. 62. Ed. Hanov. 1612. *J. B.*

(dd) Locus eſt lib. *Adverſus Judæos*, Cap. 9. *J. B.*

d Oi-

29 academiæ ſuæ ſummum erat, ut pro falſô non minus quam pro vero vires eloquentiæ poſſet intendere? Is ergo 30 cum ſuſcepiſſet juſtitiæ, hujus præcipue de qua nunc agimus, oppugnationem *, nullum invenit argumentum validius iſto: jura ſibi homines pro utilitate ſanxiſſe, varia pro moribus, & apud eoſdem pro temporibus ſæpe mutata: jus autem naturale eſſe nullum: omnes enim & homines & alias animantes ad utilitates ſuas natura ducente ferri: proinde aut nullam eſſe juſtitiam, aut ſi ſit aliqua, ſummam eſſe ſtultitiam, quoniam ſibi noceat alienis commodis conſulens.

* *Apud Lactant.* V. 16.

6. Verum quod hic dicit philoſophus, & ſequitur 31 poëta:

Nec natura poteſt juſto ſecernere iniquum:

admitti omnino non debet. 32 nam homo animans quidem eſt, ſed eximium animans, multoque longius diſtans a cæteris omnibus, quam cæterorum genera inter ſe diſtant: cui rei teſtimonium perhibent multæ actiones humani generis propriæ. Inter hæc autem, quæ homini ſunt propria, eſt appetitus ſocietatis, id eſt communitatis non qualiſcunque ſed tranquillæ, & 33 pro ſui intellectus modo ordinatæ, cum his qui 34 ſui ſunt generis: quam d 35 οἰκείωσιν Stoici (ee) appellabant. Quod ergo dicitur natura quod-

1 *Naturale.*

GROTII.

d Οἰκείωσιν *Stoici appellabant*] *Chryſoſtomus* ad Romanos Homilia XXXI. ἔχομεν γὰρ φυσικήν τινα πρὸς ἀλλήλους οἰκείωσιν, ἣν καὶ θηρία πρὸς ἄλληλα κέκτηνται. *Habemus naturâ homines cum hominibus ſocietatem. quidni, cum tale quid inter ſe & feræ habeant?* Vide eundem capite primo ad Epheſios, ubi a natura nobis data docet ad virtutem ſemina. *Marcus Antoninus* Imperator ſumme philoſophus: ὅτι γὰρ πρὸς κοινωνίαν γεγόναμεν, πάλαι δέδεικται. ἢ οὐκ ἦν ἐναργὲς, ὅτι τὰ χείρω τῶν κρειττόνων ἕνεκεν, τὰ δὲ κρείττω τῶν ἀλλήλων· *Pridem patuit ad ſocietatem nos genitos. Nonne in aperto eſt deteriora eſſe meliorum cauſa, meliora vero alterum alterius cauſa?* Lib. V. §. 16. *Edit. Gatak.*)

GRONOVII.

29 *Academiæ*] Academicæ ſectæ, quæ ex inſtituto nihil definiebat, & aſſenſum quidem ſuſtinebat, de omnibus autem quæſtionibus probabiliter in utramque partem diſputabat.

30 *Cum ſuſcepiſſet*] Quod fecit Romæ legatus ab Athenienſibus miſſus, temporibus M. Porcii Catonis Cenſorii. *Plut.* p. 349. *Quintil.* 12, 1. 557. *Lactantius* divinar. inſtit. 5, 14. & 17. unde Gr hunc locum depromſit: ipſe autem e *Ciceronis* lib. 3. de republ. Adde *Lactant.* epitomen cap. 1.

31 *Poëta*] *Horat.* lib. 1, ſatyr. 3. vers. 113.

32 *Nam homo animans quidem eſt, ſed eximium animans*] *Cicero* 1, leg. 7. ab eodem orditur initio: *Homo etiam animal &c.*

33 *Pro ſui intellectus*] Quantum poteſt aſſequi humana imbecillitas. Sola enim cœleſtia ſunt ordinatiſſima; humana tam perfecte diſponi nequeunt, ut non maneat aliquid incommodi.

34 *Sui generis*] Cum aliis hominibus.

35 Οἰκείωσιν] Q. d. *domeſticationem*, familiaritatem domeſticam.

(ee) Auctor, in Notâ ſuâ, teſtem tantum adfert *Chryſoſtomum* vocis οἰκείωσις hoc ſenſu uſurpatæ. Sed reperitur illa, ut & verbum οἰκειοῦσθαι, apud PLUTARCHUM, *De Stoicorum repugnantiis*, pag. 1038. B. C. Tom. II.

quodque animal ad suas tantum utilitates ferri, ita universe sumtum concedi non debet.

7. Nam & cæterarum animantium quædam utilitatum suarum studium, partim 36 fœtum suorum, partim aliorum sibi congenerum respectu e aliquatenus temperant. quod in illis quidem procedere credimus 37 ex principio aliquo intelligente 38 ex-

II. *Ed. Wech.* Adde PORPHYRIUM, *De non esu Animal.* Lib. I. pag. 13. *Ed. Lugd.* 1620. Lib. III. pag. 294. 328. &c qui & voce οἰκειότης alibi eadem in re utitur, loco ab Auctore nostro infra laudando, *Lib.* II. c. 20. §. 9. num. 3. in Not. Omnia autem illa videntur fluxisse ex eo quod ARISTOTELES ait, ὡς οἰκεῖον ἅπας ἄνθρωπος ἀνθρώπῳ καὶ φίλον. Ethic. Nicom. Lib. VIII. c. 1. *J. B.*

GROTII.

e *Aliquatenus temperant*] Vetus est proverbium, *canis caninam non est.* Juvenalis: (Sat. XV, 161.)

Indica tigris agit rabida cum tigride pacem:
Parcit
Cognatis maculis similis fera.

Est locus *Philonis* egregius ad decalogi præceptum quintum, quem græce qui volet legat. Ego eum, quia longior est, semel, id est, latine hic ponam: *Imitatores saltem mutorum animantium estote, homines. Beneficio vicem rependere illa edocta norunt. Canes domus defensores sunt: quin & pro heris moriuntur, si quod subito periculum eos contigerit. Dicuntur & canum illi qui greges comitantur præcedere pecora, depugnantes ad mortem usque, ut pastores illæsos præstent. Nonne inter fœda fœdissimum est, in referenda gratia vinci hominem a cane, mitissimum animal a ferocissimo? quod si a terrestribus non satis edocemur, transeamus ad naturam volucrum, aëris viatricem, ut vel inde discamus, quod oportet. Ciconiarum senes in nidis manent, volare invalidæ. Harum soboles per omnes, prope sic dixerim, terras mariaque volitant, victum undique parentibus quærentes: illæ pro ætatis merito fruuntur quiete, rerum copia, deliciis etiam: hæ vero itineris molestias solantur pietatis conscientia & exspectatione paris olim, ubi senuerint, a sua prole, atque ita legitimo tempore debitum persolvunt necessarium, quod accepere reddentes. Neque enim ab aliis alimenta habere possunt, aut initio vitæ parvæ cum sunt, aut natu grandes in vitæ exitu. quapropter non alio quam natura magistro didicerunt educare vetulas, educatæ & ipsæ cum teneræ essent. Nonne vero hæc ubi audiunt, habent cur se præ pudore abscondant, qui parentum curam non habent, atque eos negligunt, quos aut solos aut præ cæteris sublevare debuerant, præsertim cum id facientes non tam daturi sint quippiam, quam id quod debent reddituri? Nihil enim est liberis proprium quod non parentum sit prius, qui aut de suo dederunt, aut acquirendi præbuerunt causas.* (Pag. 760, 761. Ed. Paris.) De columbarum cura eximia circa fœtus suos vide *Porphyrium* de non esu animalium tertio. (*Pag.* 315.) De scarorum & saurorum pro sociis *Cassiodorum* XI, 40.

GRONOVII.

36 *Fœtuum*] Ut galli gallinacei gallinas, & gallinæ pullos apte exsaturantes, quam ipsi granum sumant: ut hæ & pleræque animantes, & feræ etiam, pro catulis ac fœtibus sese in periculum conjicientes: ut canes venatici præda abstinentes, & eam domino reservantes. *Cic.* 3. de fin. 19. *formicæ, apes, ciconiæ aliorum etiam causa quædam faciunt.* *Quintil.* 5, 11. apes etiam formicasque in commune laborare. Vide *Ælian.* de animal.

37 *Ex principio*] Non ex vi mentis, consilio, voluntate, deliberatione ac decreto, denique parte intelligente ipsis insita atque ingenita. [Vide quæ Auctor eadem de re dicit in eximio opusculo *De Veritate Religionis Christianæ*; & ibi notata à Clariss CLERICO, in nupera Editione. J. B.]

f *Cura*

nſeco, quia circa actus alios, iſtis neutiquam difficiliores, par entia in illis non apparet. Idemque de infantibus dicendum, ous ante omnem diſciplinam oſtendit ſe ad bene aliis facien- ropenſio quædam, prudenter a Plutarcho (ff) obſervata: : in ea ætate miſericordia ſponte prorumpit. Homini vero æ ætatis, cum 39 circa ſimilia ſimiliter agere norit, f cum is appetitu excellente, 40 cujus peculiare ſolus inter ani- inſtrumentum habet ſermonem, ineſſe etiam facultatem gendique, ſecundum generalia præcepta, par eſt intelli- ui quæ conveniunt ea jam ſunt non omnium quidem ani- , ſed humanæ naturæ congruentia.

ec vero, quam rudi modo jam expreſſimus, g 42 ſocieta- tis *Homini pro- prium ſocia- le: proprie & ſtricte dictum.*

GROTII.

ocietatis appetitu excellente] [illegible] libro ix. [illegible] *Homo jus id natus aliis faciat.* (§ 42.) Item: [illegible] *Facilius [illegible] terreſtre aliquid ad terram [illegible], quam hominem ab huma- [illegible].* (§. 9.) Libro x. [illegible] *[illegible] mitur, neceſſario & cœtum* [illegible] 2.) Nicetas Choniates: [illegible] *Na- [illegible] inſevitque nobis animo con- [illegible] iis, quæ cognata ſunt no-* *Auguſtinum* de doctrina ib. III, c. 14.

RONOVII.

[illegible]] i. e. Deo vel mini- tura, non ab inſita ipſis ra- & perpetua, ſed ex inſtin- , in paucis & certis rebus te.

imilia ſimiliter agere] Quod liis, quæ tantum in uno, appetitio fert, aut a quo ertit, ſic agunt. *Cic.* 2. de *, quæ & cauſas rerum & videat, & ſimilitudines & disjuncta conjungat, & futura copulet, omnem- er vitæ conſequentis ſtatum.* g. 7.

culiare ſolus inter animantes habet ſermonem] Et ſocie- x *Cic.* 1, de leg. 9. modera- orationis vim, quæ con- ciliatrix eſt humanæ maxima ſocietatis.

41 *Cui*] Facultati.

42 *Societatis cuſtodia fons eſt juris*] Homo appetit ſocietatem, quia ea juvatur & conſervatur: & ſi nihil juvaretur, ac ſibi ſufficeret, eam appeteret tamen, ne ſermo eſſet otioſus ſibi: deinde ut, quæ habet commoda, cum aliis communicaret: (bonum enim eſt communicativum ſui) aut ſaltem aliis demonſtraret; naturaliter enim gaudia teſtem requirunt. Jam qui ſocium admittit, qui vicinum, neceſſe eſt aliquid ei tribuat, aliquid in illo ferat, & ſibi minus indulgeat, ut eadem viciſſim conſequatur a ſocio. Qui contubernalem adſciſcit, neceſſe eſt partem cubiculi ei permittat, qui conjugem, lecti. Hæc primo humanitas & mutua patientia ſolitudinis vitandæ & auxilii mutui cauſa comparata, pactis conventis vel tacitis vel expreſſis firmata, tranſit in jus. *Cicero* ait 1, de leg. 5. *ſi pateſiat, cujus muneris colendi efficiendique cauſa nati & in lucem editi ſimus, quæ ſit conjunctio hominum, quæ naturalis ſocietas inter ipſos; his explicatis, fontem legum & juris inveniri.*

(ff) Videtur Auctor reſpicere heic, quod ait PLUTARCHUS in *Conſolat. ad Uxorem*, pag. 608. D. quod tamen potius contrarium innuit, quum ab ea propenſione ad benefaciendum, tamquam ſingulari, commendet filiolam ſuam in infantiâ mortuam. De re ipſâ dicemus, Deo dante, in Gallicis noſtris Notis uberioribus. *J. B.*

GROTII.

g *Societatis cuſtodia humano intellectui* con-

tis custodia, (gg) humano intellectui conveniens, fons est ejus juris, 43 quod proprie tali nomine appellatur; h 44 quo pertinent alieni abstinentia, & si quid alieni habeamus aut lucri inde fecerimus restitutio, promissorum implendorum obligatio, 45 damni culpa dati reparatio, & 46 pœnæ inter homines meritum.

9. Ab hac juris significatione fluxit altera largior: quia enim homo supra cæteras animantes non tantum vim obtinet socialem de qua diximus, sed & 47 judicium ad æstimanda quæ delectant aut nocent, (hh) non præsentia tantum, sed & futura, & quæ in utrum-

conveniens] *Seneca* IV. de beneficiis cap. XVIII. *Ut scias per se expetendam esse grati animi affectionem, per se fugienda res est, ingratum esse, quoniam nihil æque concordiam humani generis dissociat ac distrahit, quam hoc vitium. Nam quo alio tuti sumus, quam quod mutuis juvamur officiis? hoc uno instructior vita, contraque incursiones subitas munitior est, beneficiorum commercio. Fac nos singulos, quid sumus? præda animalium & victimæ ac vilissimus & facillimus sanguis: quoniam cæteris animalibus in tutelam sui satis virium est. Quæcumque vaga nascuntur, & acturæ vitam segregem, armata sunt: hominem imbecillitas cingit: non unguium vis, non dentium, terribilem cæteris facit. duas res dedit, quæ illum, obnoxium cæteris, validissimum facerent, rationem & societatem. itaque qui par esse nulli posset si diduceretur, rerum potitur. Societas illi dominium omnium animalium dedit: Societas terris genitum in alienæ naturæ transmisit imperium, & dominari etiam in mari jussit. Hæc morborum impetus arcuit, senectuti adminicula prospexit, solatia contra dolores dedit: hæc fortes nos facit, quod licet contra fortunam advocare. Hanc tolle, & unitatem generis humani, qua vita sustinetur, scindes. Tollitur autem, si efficies ut ingratus animus non per se vitandus sit.*

h *Quo pertinent alieni abstinentia*] *Porphyrius* de non esu animantium tertio: ἡ δὲ δικαιοσύνη ἐν τῷ ἀφεκτικῷ καὶ ἀβλαβεῖ κεῖται παντὸς ὁτουοῦν τοῦ μὴ βλάπτοντος· *Justitia in eo sita est, ut abstineatur alienis neque noceatur non nocentibus.* (Pag. 329.)

GRONOVII.

43 *Quod proprie*] 1, 1. 10. quod in contractibus versatur.

44 *Quo pertinent*] Ad quod. *Justin.* 2, 2. de Scythis. *Nulli sc. gravis, quid eum*, &c.

45 *Damni culpa*] Si quis quid damni nostra culpa aut vitio in rebus suis fecerit, id ut compensemus.

46 *Pœnæ meritum*] Utque puniatur, qui peccarit in societatem. *ἀλόγως καὶ ἐφ' ὅσον μετέχουσι τῆς φύσεως, ἐπὶ τοσοῦτον. Aristoteles* Oecon. 1, 3. [Locus iste ARISTOTELIS, nescio quo casu, heic malè collocatus est. Neque enim pertinet ad *pœnæ meritum*, sed ad verba illa num. sequ. *homo supra cæteras animantes vim obtinet socialem.* Nimirum Philosophus agit de societate conjugali, quam ait in ceteris Animantibus locum habere, sed sine ratione, & tantum quantum fert natura illorum. Ἐν *μὲν οὖν τοῖς ἄλλοις ζώοις ἀλόγως τοῦτο ὑπάρχει, καὶ ἐφ' ὅσον* &c. *J. B.*]

47 *Judicium ad æstimanda*] Æstimandi, i. e. delectum & discrimen rerum bonarum & malarum, juvantium & inutilium, non modo in præsens, sed etiam in longam diem, & rationes viasque tam quæ præcipitant in turpia & noxia quam quæ ad honesta & profutura pertinent: adeoque providentiam secuturi ejus commodi aut incommodi.

(gg) Vide PUFENDORFIUM nostrum *De Jure Nat. & Gent.* Lib. II. Cap. 3. ubi fusè principium istud adstruitur & exponitur. *J. B.*

(hh) Ita quidem habent omnes Editiones: sed, quamquam sensus Auctoris ex serie orationis satis pateat, loquutio non satis est adcurata. Neque enim τὸ *nocent* rectè opponitur τῷ *delectant*: nisi dicas, quidquid delectat; id prodesse; quod à mente Auctoris & rei veritate planè alienum est. Aut heic est ἀκυρολογία, aut possit quis sus-

trumvis possunt ducere; [48] pro humani intellectus modo etiam [49] in his judicium recte conformatum sequi, neque metu, aut voluptatis præsentis [50] illecebra corrumpi, aut temerario rapi impetu, conveniens esse humanæ naturæ; & quod tali [51] judicio plane repugnat, etiam contra jus naturæ, humanæ scilicet, esse intelligitur.

10. Atque huc etiam pertinet in his quæ cuique homini aut cœtui propria sunt elargiendis [i] prudens [52] dispensatio, ut quæ nunc sapientiorem minus sapienti, nunc propinquum extraneo, nunc pauperem diviti, prout [53] actus cujusque & rei natura fert, præponit: quam [54] juris proprie [55] strictеque dicti partem jam olim multi faciunt, cum tamen [56] jus illud proprie nominatum diversam longe naturam habeat, in eo positam, ut quæ jam [57] sunt alterius alteri permittantur, aut [58] impleantur (ii).

Improprie & laxius.

11. Et

suspicari Auctorem voluisse scribere: QUÆ *delectant* AUT DOLOREM CREANT, QUÆ JUVANT *aut nocent*: voces autem intermedias, sive ex ipsius Auctoris lapsu calami, sive ex incogitantiâ Exscriptorum, excidisse, adeo ut neque postea Auctor, rebus magis quam verbis intentus, id animadverterit, quemadmodum alibi non semel excidisse nobis compertum est. Hoc pertinet ad officia Hominis erga se ipsum, de quibus fusè PUFENDORFIUS, *De Jur. Nat. & Gent.* Lib. II. c. 4. *J. B.*

GROTII.

i *Prudens dispensatio, ut quæ nunc sapientiorem minus sapienti, nunc propinquum extraneo, nunc pauperem diviti, prout actus cujusque & rei natura fert, præponit*] Agit hac de re *Ambrosius* libro primo de officiis. (Cap. 30.)

GRONOVII.

48 *Pro humani intellectus modo*] i. e quantum patitur imbecillitas & infirmitas humana.

49 *In his judicium*] Non facere quod quæ canit, *Video meliora proboque, Deteriora sequor*; sed diligenter & liquido inspecta & pro melioribus agnita constanter, & confidenter sectari, affectare, agere.

50 *Illecebra corrumpi*] Ut eligas aut repente facias, cujus postea pœniteat.

51 *Judicio*] Se debere aversari malum licet habeat illecebram boni.

52 *Dispensatio*] Justitia *διανεμητικὴ* sive *attribuens* vel *distributiva*, in præmiis & muneribus sive oneribus tribuendis, non autem in pœnis, in quibus versatur *commutativa*, quæ spectat contractus & maleficia, quæ sunt quasi contractus.

53 *Actus*] Opera quam in commune commodum præstat.

54 *Juris proprie*] Quod reddit prætor & unde actiones nascuntur; quod pertinet ad *justitiam commutantem* vel *emendatricem*, *συναλλακτικὴν ἢ διορθωτικὴν*, versantem in contractibus & pœnis. [Immo Auctor intelligit heic *Justitiam Particularem* ita ab ARISTOTELE dictam, cujus pars est *Justitia συναλλακτικὴ, ἢ διορθωτική*. Nimirum putabat, *Justitiam Particularem* eamdem esse ac *Expletricem*, de qua acturus est Lib. I. c. 1. §. 8. ubi vide quæ monebimus. *J. B.*]

55 *Stricte dicti*] Quale scil. traditur in juris corpore, unde actiones nascuntur.

56 *Jus*] Justitiæ distributivæ propriè non est jus, quia nulla actione peti potest.

57 *Sunt alterius*] Respicit duo præcepta posteriora juris. Hæc est justitia, quæ dicitur *commutativa* vulgo, vel *correctiva* in contractibus & pœnis.

58 *Impleam*] i. e. faciam quod debeo, unicuique suum tribuam.

(ii) Nihil heic volui mutare: sed, quamquam ita in omnibus Editionibus legatur, vix dubito quin Auctor scripserit: *aut* QUÆ ALTERI DEBENTUR *impleantur*: neque enim, secundum Auctorem nostrum, ea quæ *implentur*, jam *erant alterius*, erga quem implentur, sed tantum ei *debebantur*, tum

11. Et hæc quidem quæ jam diximus, locum aliquem haberent, etiamsi daremus, (kk) quod sine summo scelere dari nequit, non 59 esse Deum, aut non curari ab eo negotia humana: cujus contrarium cum nobis partim ratio, partim 60 traditio perpetua inseverint; confirment vero & argumenta multa & miracula ab omnibus sæculis testata, sequitur, jam ipsi Deo, ut 61 opifici & cui nos nostraque omnia debeamus, 62 sine exceptione parendum nobis esse, præcipue cum is se multis modis & optimum & potentissimum ostenderit; ita ut sibi obedientibus præmia reddere maxima, etiam æterna, quippe æternus ipse, possit, & voluisse credi debeat, multoque magis si id disertis verbis promiserit: quod Christiani indubitata testimoniorum fide convicti credimus.

2. Voluntarium. 1. Divinum. 12. Et hæc jam alia juris origo est præter illam naturalem, veniens scilicet k 63 ex libera Dei voluntate, cui nos subjici debere intellectus ipse noster nobis irrefragabiliter dictat. Sed & illud ipsum de quo egimus naturale jus, 64 sive illud sociale, sive quod laxius ita dicitur, quamquam ex 65 principiis homini internis profluit, l Deo tamen adscribi merito potest, quia ut talia principia in nobis existerent ipse voluit: quo sensu Chrysippus & Stoi-

demum illius futura, quando impleta fuerint. Vide infra *Lib.* II. c. 7. num. 1. & Lib. III. c. 19. n. 15. *J. B.*

GROTII.

k *Ex libera Dei voluntate*] Inde *M. Antonino* judice libro IX: ὁ ἀδικῶν ἀσεβεῖ· *qui injuste agit, impius est.* [Locus est §. 1. Sed ubi agitur de jure Naturali, non de *Jure Divino voluntario*, qui ex *liberâ Dei voluntate* venit. Plura dicemus, Deo dante, in Gallicis Notis. *J. B.*]

l *Deo tamen adscribi merito potest*] Chrysostomus I. ad Corinthios XI, 3: ὅταν δὲ εἴπω τὴν φύσιν, θεὸν λέγω. ὁ γὰρ τὴν φύσιν δημιουργήσας αὐτός ἐστιν· *Cum naturam dico, Deum dico; ipse enim est naturæ opifex.* Chrysippus III. de Diis: οὐ γὰρ ἐστιν εὑρεῖν τῆς δικαιοσύνης ἄλλην ἀρχὴν οὐδὲ ἄλλην γένεσιν, ἢ τὴν ἐκ τοῦ Διὸς καὶ τὴν ἐκ τῆς κοινῆς φύσεως. ἐντεῦθεν γὰρ δεῖ πᾶν τὸ τοιοῦτον τὴν ἀρχὴν ἔχειν, εἰ μέλλομέν τι ἐρεῖν περὶ ἀγαθῶν καὶ κακῶν· *Non potest inveniri principium aliud aut origo justitiæ, quam ab Jove & communi natura. inde enim initium duci debet, ubi de bonis malisque differendum est.* [Apud PLUTARCH. *de Stoic. rep.* pag. 1035.]

GRONOVII.

59 *Esse Deum*] IV. Argumentum.

60 *Traditio*] i. e. omne quod gentes instillarunt suis posteris, sive consensus & præcepta majorum nostrorum omnis ævi.

61 *Opifici*] Qui nos creavit.

62 *Sine exceptione*] In omnibus & perpetuo.

63 *Ex libera Dei voluntate*] Propterea id vocat *Jus voluntarium divinum*, lib. 1, cap. 1. num. 13.

64 *Sive illud sociale*] Sive quod continet ac dirigit societates gentium & hominum, sive quod sanæ menti rectum & decorum probat ratio, eo nomine accipiamus, etsi excogitatum, comparatum, proditum est ab hominibus excellenter præditis & præclare utentibus vi humanis ingeniis insita.

65 *Principiis*] Recta ratione insita, quam negaverat in bestiis esse.

(kk) Vide, quæ observavimus in PUFENDORFIUM nostrum, *De Jur. Nat. & Gent.* Lib. II. c. 3. §. 19. Not. 2. & quæ infra monemus, ad Lib. I. c. 1. §. 8. num. 2. Not. (*m*). *J. B.*

dicebant, juris originem non aliunde petendam quam 66 ab ove, m a quo Jovis nomine jus Latinis dictum probabiliter oteſt.

. Acceſſit, quod illa quoque ipſa principia Deus 67 datis le- magis conſpicua fecit, etiam iis quibus imbecillior eſt ad inandum vis animi: & in diverſa trahentes 68 impetus, qui ipſis, quique aliis male (ll) conſulunt, 69 vagari vetuit, uippe vehementiores 70 adductius regens & fine ac modo ens.

Sed & hiſtoria ſacra præter id, quod in præceptis conſi- fectum illum ſocialem non parum etiam eo excitat, quod cet ab iiſdem primis parentibus ortos homines omnes, ita uoque ſenſu dici recte poſſit quod alio dixit 71 Florenti- ognationem inter nos a natura conſtitutam; cui conſe- it, hominem homini inſidiari nefas eſſe. 72 Inter homines Dii quidam ſunt parentes, quibus proinde non 73 infini- 74 ſui generis obſequium debetur. *L. ut vim. 3. D. de juſt. & jur.*

15. Dein-

GROTII.

no Jovis nomine jus latinis di- ſſi forte verius per abſciſſio- x eo quod fuit *oſſum* factum ex eo quod fuerat *jnſſum* fa- *juſis*, poſtea *juris*, ut ex *Pa- i*, de quo vide *Ciceronem* lib. I.

idam ſunt parentes] Θεοὶ ἐ- *rocli* ad aureum carmen, *Dii Philoni* ad decalogum ἐμφα- γενόμενοι τὸν ἀγέννητον ἐν ... *conſpicui Dii, qui inge- imitantur vitam dando.* (Pag. cunda poſt Deum fœderatio epiſt. XLVII. (Tom. I. pag. lit. Baſil.) Parentes Deorum *Platoni* de legibus XI. (Pag. Tom. II. *Ed. H. Steph.*) Ho- bus ut Diis debetur, pro- *Ariſtotele* Nicomachæorum

ONOVII.

] Derivatio Stoïca, *Sci-* inventum. Orig. p. 270. præciſum & decurtatum *ſſus*, nam quod ſive Deus, e ſuperior *jubet*, eſt *jus*. *gibus*] Decalogo.

Ὀρμάς· πάθη· affectus, animi; commotiones, perturbationes, qui debent regi ab animo tanquam ſatellites. *Cic.* 3. Tuſc. 11. & 4. Tuſc. 6. *Claudian.* 4. Conſ. Honor. 230.

69 *Vagari*] Cum ſc. dixit: *non concupiſces, non occides:* aliud contra iram, aliud contra deſideria.

70 *Adductius*] *Adductius*, quaſi attracto fræno. Phraſis *Taciti*, *r.gunm adductius*, 3. hiſt. 7 de mor. G. 3. [In Editione ann. 1632. eſt etiam *adductius*: unde ita repoſuimus, quod, neſcio quomodo, mutatum fuerat in ſequentibus. *J. B.*]

71 *Florentinus*] L. 3. D. *de Juſt. & Jure.*

72 *Inter homines*] V. Argumentum.

73 *Infinitum*] Non ſine exceptione, ut de Deo dixerat.

74 *Sui generis*] Quatenus non eſt contra illum, cui ſoli infinitum obſequium debetur, Deum.

(ll) Vocem illam *malè*, quæ excidit in omnibus Editionibus, fidenter addidi. Illam deeſſe, adeo ut aliter Auctoris ſententia non conſtet, res ipſa clamat. Si enim τὸ *conſulunt* in bonam partem ſumas, ut omnino ſumendum, quando nihil aliud additur: tunc utiles eſſe, & nobis, & aliis, impetus illos in alia trahentes, quàm quò ducit Ratio & Lex Naturæ, Auctor noſter dicet; quod quàm alienum ſit à mente ipſius, nemo non intelligit. Vix autem

CAPITA

LIBRI PRIMI.

LIBRI SECUNDI.

XXIII. De

[illegible]m respicerent non cœtuum singulorum sed 87 magnæ illius universitatis. Et hoc jus est quod gentium dicitur, quoties id 88 nomen a jure naturali distinguimus. quam partem juris omisit Carneades, jus omne in naturale & civile singulorum populorum distribuens, cum tamen de eo jure quod inter populos versatur acturus, (subjecit enim orationem de bellis & bello partis) hujus juris mentionem facere omnino debuisset. *Gentium: civitatum omnium aut plerarumque.*

18. Male 89 autem a Carneade 90 stultitiæ nomine justitia traducitur. Nam sicut, ipso fatente, stultus non est civis, qui in civitate jus civile sequitur, etiamsi ob ejus juris reverentiam quædam sibi utilia omittere debeat: ita nec stultus est populus, qui non tanti facit suas utilitates, ut propterea communia populorum jura negligat; par enim in utroque est ratio. Nam p sicut civis qui jus civile perrumpit utilitatis præsentis causa, 91 id convellit quo ipsius posteritatisque suæ perpetuæ utilitates continentur: sic & populus jura naturæ gentiumque violans, suæ quoque tranquillitatis in posterum rescindit munimenta. Tum vero etiamsi ex juris observatione nulla spectaretur utilitas, sapientiæ non stultitiæ esset eo ferri, ad quod a natura nostra nos duci sentimus. II. *Objectionum refutatio.* *Justitia stultitia non est.*

19. Quare nec illud,

92 *Jura inventa metu injusti fateare necesse est:*

quod apud * Platonem quidam ita explicat, metu accipiendæ inju-

* *De Rep. Lib. II.* p. 359. B. Tom. II. *Gorg.* pag. 483. T. I.

GROTII.

p *Sicut civis qui jus civile perrumpit*] Hac ipsa similitudine apposite utitur lib. IX. *M. Antoninus*: ἥτις ἐὰν ἂν πρᾶξίς σου μὴ ἔχῃ τὴν ἀναφορὰν, εἴτε προσεχῶς εἴτε πόῤῥωθεν, ἐπὶ τὸ κοινωνικὸν τέλος, αὕτη διασπᾷ τὸν βίον, καὶ οὐκ ἐᾷ ἕνα εἶναι, καὶ στασιώδης ἐστὶν, ὥσπερ ἐν δήμῳ ὁ τὸ καθ' αὑτὸν μέρος διϊστάμενος· *Quæcunque tua actio respectum non habebit sive cominus sive eminus ad propositum communitatis, ea vitam diducit, nec unam esse patitur, seditiosaque non minus est quam is qui in populo partem seorsim facit.* (§. 24.) Et libro XI: ἄνθρωπος ἑνὸς ἀνθρώπου ἀποσχισθεὶς, οὐ δύναται μὴ καὶ ὅλου φύλου ἀποκεκόφθαι· *Homo unius abscissus homine, non potest non & ab universo genere abscissus haberi.* (§. 8.) [illegible]cum, ut eidem *Antonino* dictum est, quod examini expedit, idem api. [Locus ultimus exstat *Lib.* VI. §. 54. In præcedenti autem, pro verbis illis, οὐ δύναται μὴ καὶ ὅλου φύλου ἀποκεκόφθαι, legitur: ὅλης τῆς κοινωνίας ἀποπέπτωκε. Nimirum Auctor statim antea legerat: Κλάδος τοῦ προσεχοῦς κλάδου ἀποκοπεὶς, οὐ δύναται μὴ καὶ τοῦ ὅλου φυτοῦ ἀποκεκόφθαι: οὕτω δὴ καὶ ἄνθρωπος &c. Hæc igitur, memoriæ lapsu, confudit, simulque τὸ φυτοῦ in φύλου mutavit. *J. B.*]

GRONOVII.

87 *Magnæ illius universitatis*] Conjunctionis quæ inter omnes est homines.

88 *Nomen a jure naturali*] Nam interdum *naturæ jus* vocatur, quod est *gentium*, ut paulo inferius dictum est. Sic majorem natu in imperiis succedere, *naturæ jus* vocat *Justinus* 21, 1. *quod natura ipsa gentibus dedit.* 2, 10. Idem *jus gentium* dicit lib. 34, 3.

89 *Male*] Consectaria sive IV. articulus prioris membri partis generalis.

90 *Stultitiæ*] Quia abstineat alieno, quod posset ei utile esse.

91 *Id convellit*] Eripit sibi fidem, existimationem, aliorum voluntatem, cum ipso contrahendi.

92 *Jura inventa*] *Horat.* 1, sat. 3.

q *Vim*

IN TRES LIBROS
DE JURE BELLI AC PACIS
PROLEGOMENA.

1. JUs 1 civile, sive Romanum, sive 2 quod cuique patrium est, aut illustrare commentariis, aut 3 contractum ob oculos ponere aggressi sunt multi; at jus illud 4 quod inter populos *I. JUS Gentium.*

GRONOVII NOTÆ.

Prolegomena] Προλεγομένων partes sunt duæ: generalis, quæ spectat omnem materiam: specialis, quæ spectat hoc opus. Prior habet duo membra: alterum, quo probatur esse jus: alterum, quo probatur esse & jus in bello.

Prioris membri quatuor sunt articuli: primus, propositio sententiæ illorum, qui jus volunt esse rem imaginariam, umbraticam, appellationem sine corpore & specie, ut *Cæsar* de republica loquebatur. Secundus, refutatio ejusdem sententiæ. Tertius, confirmatio septem constans argumentis. I. Est natura homini appetitus societatis, ergo & jus. II. Est judicium & qualiscunque delectus boni & mali, ergo & jus, quod bono alligat, & a malo deterret. III. Est discrimen etiam boni majoris & minoris, & intellectus bono majori deberi majorem honorem, ergo & jus, nempe justitiæ distribuentis. IV. Agnoscimus omnes verum *Deum præcepisse*: ergo est jus, quod ille præcipit. V. Habemus parentes, quibus pro beneficio procreationis & educationis subjecti sumus: ergo est jus, quod illi mandant. VI Intellexere homines utile esse civitates coli: ergo est jus civile. VII. Viderunt quoque utile esse, ut quædam civitates cum civitatibus & populis externis consentirent in commune utrorumque bonum: ergo est jus gentium. Quartus articulus prioris membri partis generalis, consectaria quædam, vel secunda refutatio, I. adversus Carneadem. II. Dicti Horatiani. III. eorum, qui jus inter privatos agnoscunt, rectores rerum publicarum eo volunt solutos.

Alterum membrum partis generalis, quo probat esse etiam jus, & servandum esse in bello, constat argumentis quatuor. *ESSE JUS IN BELLO probat*, I. quia laudabile bellum non suscipitur nisi juris obtinendi causa: indignum igitur, jus per injuriam peti. II. testimonia scriptorum & Imperatorum. III. pro justitia causæ & armorum, proque injustitia, augentur & minuuntur animi militum. IV. Crescit existimatio ad alienigenas, si quem videant nonnisi justam ob causam, & salvo jure publico ac privato ad arma descendere.

PARS SPECIALIS est, quæ proprie spectat hoc ipsum opus, atque quintuplex est. Continet enim I. consilium auctoris. II. partitionem operis. III. necessitatem operis. IV. subsidia. V. curam & cautionem auctoris per universum opus.

1 *Jus civile Romanum*] Quod ex LL. regiis & XII. tabb. Romæ ortum varie crevit; cumque diffunderetur nimis, a Justiniano circumcisum & correptum in Pandecte, Codice, Novellis, &c. ad nos pervenit, inque Academiis docetur. Quod olim fuit Quiritum, id nunc est jus commune omnium populorum in Europa.

2 *Quod cuique patrium*] Populi unius, sive certæ gentis, regni, municipii.

3 *Contractum*] In compendium redactum.

4 *Quod inter populos plures*] Quod populos aut principes sui juris, nullaque

quæ ex jure oritur, quæ evidens est in civibus, qui singuli ad sui tutelam invalidi sunt. At magnæ civitates, cum omnia in se complecti videantur quæ ad vitam recte tuendam sunt necessaria, opus habere non videntur ea virtute, quæ 2 foras spectat & justitia appellatur.

22. Sed, ut ne repetam quod dixi, jus non solius utilitatis causa comparatum; nulla est 3 tam valida civitas quæ non aliquando aliorum extra se ope indigere possit, vel ad commercia, vel etiam ad arcendas multarum externarum gentium junctas in se vires; unde etiam a potentissimis populis & regibus federa appeti videmus, quorum vis omnis tollitur ab his qui jus 4 intra civitatis fines concludunt. Verissimum illud, 5 omnia (mm) incerta esse 6 simul a jure recessum est.

23. Si nulla est communitas quæ sine jure conservari possit, r quod memorabili latronum exemplo probabat 7 Aristoteles

non serio, commode, diligenter exerceant, quotquot ad vota properant, & ex his, tanquam aliquid majus, utile petunt; & simul atque præsens non adparet utilitas, aut præsentior non apparet ex contrariis vel diversis, ista præclara negligant & contemnant.

GROTII.

r *Quod memorabili latronum exemplo probabat Aristoteles*] Chrysostomus in caput IV. ad Ephesios: πῶς οὖν λῃσταὶ εἰρηνεύουσι, φησί. πότε; εἰπέ μοι. πάντως ὅταν οὐ λῃστρικῷ τρόπῳ χρήσωνται. ἂν γὰρ ἐν αὐτοῖς οἷς ἂν διανέμονται, μὴ τοὺς νόμους φυλάξωσι τοὺς τοῦ δικαίου, καὶ ἐν ἴσῳ ἀπονέμωσι τὸ δίκαιον, εὑρήσεις ἂν κἀκείνους ἐν πολέμοις καὶ μάχαις· *At qui fit ergo, dicet aliquis, ut in pace vivant latrones? Quando vero? dic quæso. Nempe cum non ut latrones agunt. Nam si in dividendis rebus præscripta justitiæ non servent, neque partitionem ex æquo faciant, videbis & ipsos inter se bellis ac præliis implicari. Plutarchus* (Vit. Pyrrh. pag. 388. A.) cum Pyrrhi recitasset dictum, regnum se ei liberûm suorum relinquere, cui acutissimus futurus esset gladius, dicit hoc nihil aliud esse quam quod in Phœnissis posuit *Euripides*: (vers. 68.)

Θηκτῷ σιδήρῳ δῶμα διαλαχεῖν τόδε.
Ut sanguinante dividant ferro domum.

Additque acclamationem egregiam: οὕτως ἀμίαντός ἐστι καὶ θηριώδης ἡ τῆς πλεονεξίας ὑπόθεσις· *Adeo insatiabile ferumque est propositum plus suo habendi.* Cicero epist. XI, 16. *omnia sunt incerta, cum a jure discessum est. Polybius* IV: καὶ γὰρ κατ' ἰδίαν τὸ τῶν ῥᾳδιουργῶν καὶ κλεπτῶν φῦλον τούτῳ μάλιστα τῷ τρόπῳ σφάλλεται, τῷ μὴ ποιεῖν ἀλλήλοις τὰ δίκαια, καὶ συλλήβδην διὰ τὰς εἰς αὐτοὺς ἀθεσίας· *Nam & privatæ coitiones facinorosorum ac furum hoc maxime modo everti solent, ubi inter se jus non præstant, & in summa, ubi fides inter ipsos periit.* (Cap. 29.)

GRONOVII.

2 *Foras spectat*] i. e. quæ præstat hominem bonum magis alteri, quam sibi. *Apulej.* de philos. mor. p. 16. Edit. Elmenhorst. [Ante eum CICERO, *de Rep.* l. 2. apud NONIUM, voc. *Projectum.* Habent omnes ab ARISTOTELE, qui *Justitiam* dixit esse ἀλλότριον ἀγαθὸν, Ethic. Nicom. Lib. V, c. 10. *J. B.*]

3 *Tam valida*] *Sallustius* Jugurth. 109. in oratione regis Bocchi. *Curt.* 7, 8. *Senec.* epist. 4. *Neminem eo fortuna provexit*, &c.

4 *Intra civitatis*] Tantum civile statuunt esse, non gentium.

5 *Omnia incerta*] In aleam mitti; nec homines, nec societatis statum fundatum esse, ni justitia muniatur. *Cicero* pro Cæcina cap. 25.

6 *Simul*] i. e. simul ac jure &c.

7 *Aristoteles*] Et *Cicero* 2, de offic. 11.

(mm) Verba sunt CICERONIS, *ad Familiar.* Epist. XI. 16. quæ etiam ab Auctore nostro ei tribuuntur in Nota sequenti. Ibi tamen, ut & in loco ex *Orat.*

les (nn): certe & illa quæ genus humanum aut populos complures inter se colligat, jure indiget: quod ille vidit qui (oo) dixit, [8] fœda ne patriæ quidem causa facienda esse. [s] Graviter eos accusat * Aristoteles, qui cum inter se neminem velint imperare nisi qui [9] jus habeat, in exteros quid jus, quid injustum sit nihil curant.

* Polit. VII. 2.

Regis Pacem.

24. Is ipse quem nominavimus modo in partem alteram [10] Pompejus (pp), quod Spartanus qui eam rex dixerat, beatissimam esse rempublicam, cujus fines [11] hasta & gladio terminarentur, correxit, dicens eam vere beatam esse, quæ [12] justitiam pro finibus haberet. Quam ad rem alterius itidem [13] Spartani regis uti potuit auctoritate, [t] qui militari fortitudini justitiam antepofuit, hoc argumento, quod fortitudo justitia quadam regi deberet, at si justi essent homines omnes, fortitudine illa non indigerent. Ipsam fortitudinem Stoici definiebant * virtutem propugnantem pro æquitate. Themistius oratione ad Valentem facunde differit, reges,

* *Apud Ciceron. De Offic. I. 19.*

Orat. pro Cæcin. quem *Gronovius* indicat, agitur tantum de Legibus Civilibus. *J. B.*

GROTII.

s *Graviter eos accusat Aristoteles*] Et *Plutarchus* Agesilao: Λακεδαιμόνιοι τὴν πρώτην τοῦ καλοῦ μερίδα τῷ τῆς πατρίδος συμφέροντι διδόντες, οὔτε μανθάνουσιν, οὔτε ἐπίστανται δίκαιον ἄλλο, πλὴν ᾧ τὴν Σπάρτην αὔξειν νομίζουσι· *Lacedæmonii primam honesti partem ponentes in patriæ suæ utilitate, jus aliud nec norunt nec discunt, quam unde Spartam putent posse augeri.* (Pag. 617. D.) De iisdem Lacedæmoniis Athenienses apud Thucydidem libro v. πρὸς σφᾶς μὲν αὐτοὺς καὶ τὰ ἐπιχώρια νόμιμα, πλεῖστα ἀρετῇ χρῶνται. πρὸς δὲ τοὺς ἄλλους πολλὰ ἄν τις ἔχων εἰπεῖν ὡς προσφέρονται, ξυνελὼν μάλιστ' ἂν δηλώσειεν, ὅτι τὰ μὲν ἡδέα καλὰ νομίζουσι, τὰ δὲ ξυμφέροντα δίκαια. *Quod ipsos inter se & civilia jura attinet, plurimum virtute nituntur. Quales vero sint adversus alios, multa adferri possint eo pertinentia, breviter autem rem exposuerit, qui dixerit eis honesta videri quæ suavia sunt, justa quæ utilia.* (Cap. 105.)

t *Qui militari fortitudini justitiam antepofuit*] Agesilaus cum Persarum regem magnum audiret appellari, *quomodo*, inquit, *major me est, nisi sit justior?* Et hoc apud *Plutarchum*. (Apophtegm. pag. 213. C.)

GRONOVII.

8 *Fœda*] i. e. natura turpia & detestanda; non tantum ignominiosa opinione hominum aut respectu prioris fortunæ. (*Machiavell.* ad Livium lib. 3, 41. discurs.) nam illa interdum bono cui subeunda sunt.

9 *Jus habeat*] Legitime creatum, χειροτονηθέντα.

10 *Pompejus*] Qui dixerat, *armatus ut leges cogitem?*

11 *Hasta & gladio*] Quæ quam latissime, quo liberet, arma victricia proferret.

12 *Justitiam*] Cujus nihil esset nisi jure possessum.

13 *Spartani regis*] *Agesilai.* [Apud PLUTARCHUM, *Apophtegm.* pag. 213. B.]

(nn) Immo PLATO, ni fallor. Neque enim ullus, quod sciam, talem sententiam ex *Aristotele* protulit, quum tamen loca veterum in hanc rem congerere voluerint Interpretes in CICERON. *De Offic.* II. 11. Locus autem *Platonis* luculentus ab iis indicatus est, quem reperies *Lib.* I. *De Republ.* pag. 351. C. Tom. II. Ed. H. Steph. *J. B.*

(oo) Innuit Auctor, quod CICERO dixit: *Sunt enim quædam ita fœda, ut ea, ne conservandæ quidem patriæ caussâ sapiens facturus sit.* De Offic. I. 45. *J. B.*

u *Sed*

ges, quales exigit sapientiæ regula, non unius sibi creditæ gentis habere rationem, sed totius humani generis, & esse, ut ipse loquitur, non 14 φιλομακεδόνας tantum, aut 15 φιλορωμαίους, u sed 16 φιλανθρώπους. x Minois invisum apud posteros nomen non aliud fecit quam quod 17 æquitatem imperii sui finibus terminaret.

25. Tantum 18 vero abest ut admittendum sit quod quidam fingunt, in bello omnia jura cessare, ut nec suscipi bellum debeat nisi ad juris consecutionem, nec susceptum geri nisi intra juris ac fidei modum. Bene (qq) Demosthenes bellum esse in eos dixit, qui 19 judiciis coërceri nequeunt. Judicia enim vigent adversus eos qui 20 invalidiores se sentiunt: in eos, qui 21 pares se faciunt aut putant, 22 bella sumuntur; sed nimirum, ut recta sint, non minori religione exercenda, quam judicia exerceri solent. *Bellumque inde belli jura.*

26. Sileant ergo leges inter arma, 23 sed civiles illæ & judicia-

GROTII.

u *Sed φιλανθρώπους*] Optime *M. Antoninus*: πόλις καὶ πατρὶς ὡς μὲν Ἀντωνίνῳ μοι ἡ Ῥώμη, ὡς δὲ ἀνθρώπῳ ὁ κόσμος· *civitas & patria mihi ut Antonino Roma, ut homini mundus.* (Lib. VI. §. 44.) Porphyrius de non esu animantium III: ὁ λόγῳ ἀγόμενος καὶ τῆς πολιτῶν τηρεῖ τὸ ἀβλαβές, καὶ ἔτι μᾶλλον πρὸς ξένους καὶ πρὸς πάντας ἀνθρώπους, ὁ τὴν ἀλογίαν ἔχων ὑπήκοον καὶ αὐτὸς παρ' ἐκείνους λογικώτερος, διὰ ταῦτα δὲ καὶ θειότερος· *Qui ratione ducitur, innocentiam in cives servat, tum & in peregrinos & homines quosvis, quanto ratione præstantior, tanto divinior.* [Vertendum erat, non *immo & in peregrinos* &c. ut habet Auctor; sed, *magis adhuc in* &c. quod alium sensum efficit. Deinde reliqua non omnino accurate expressa sunt. Ceterum locus est pag. 333. Ed. Lugd. 1620. *J. B.*]

x *Minois*] De quo versus est veteris Poetæ:

Καὶ νῆσον δείραισι βαρὺν ζυγὸν ἔμβαλε Μίνως·

Insula cuncta jugo Minois pressa gemebat.

Vide hac de re *Cyrillum* adversus Julianum libro VI. [Pag. 191. *Ed. Spanhem.* ubi tamen versus paullo aliter refertur. *J. B.*]

GRONOVII.

14 Φιλομακεδόνας] Amantes Macedonum.

15 Φιλορωμαίους] Amantes Romanorum.

16 Φιλανθρώπους] Amantes omnium hominum.

17 *Æquitatem*] Justus tantum esset erga suos Cretenses; in exteros bella parum justa facile susciperet, aut iniquas victis conditiones ferret, ut crudele tributum Atheniensibus impositum, de quo *Ovidius*.

18 *Tantum*] II. membrum I. partis: esse jus etiam belli probatur.

19 *Judiciis*] Non submittunt se judici.

20 *Invalidiores*] Sc. eo ad quem in jus aditur, & propterea se patiuntur ad tribunal citari & judicari, quo & inviti cogi possunt.

21 *Pares se*] Qui non submittunt se judici eidem.

22 *Bella sumuntur in eos qui pares*] Hinc patet unde hostis dicatur, scil. quod par sit, nam hostire est æquare.

23 *Sed civiles illæ*] Sic bello Marsico senatus decrevit, ne judicia, dum tumultus Italicus esset, exercerentur. *Asconius Ped.* in Orat. Cic. pro Cornelio p. 145. Sic Justinus reprehendit Thebanos, qui post victoriam apud Mantineam Lacedæmonios & Phocenses de rebus in bello actis apud Concilium Amphictyonum accusaverunt, quasi post arma & bellum locum legibus reliquissent, lib. 8, 1.

(qq) Locus est in Oratione *de Chersoneso*, pag. 38. C. *J. B.*

*** y Va-

ciariæ & pacis propriæ, non aliæ perpetuæ & omnibus temporibus 24 accommodatæ. Optime enim dictum est a Dione Prusæensi, inter hostes scripta quidem jura, id est, civilia non valere, at y valere non scripta, id est, ea quæ natura dictat aut gentium consensus constituit. 25 Docet hoc vetus illa Romanorum formula: *eas res 26 puro pioque duello quærendas censeo.* Iidem veteres Romani, ut Varro * notabat, 27 bella tarde & nulla licentia suscipiebant, quod bellum nullum nisi pium putabant geri oportere. 28 Camillus † juste non minus quam fortiter bella gerenda dicebat: Africanus *a*, populum Romanum & suscipere juste bella & finire: 29 Apud alium legas, *Sunt & belli, sicut & 30 pacis jura.* 31 Alius Fabricium miratur ingentem virum, & quod difficillimum est in bello innocentem, & qui aliquid esse crederet & 32 in hostem nefas.

* De Vit. pop. Rom. apud Non. p. 529. Ed Marc.

† Liv. V. 27.

a Idem, XXX, 16.

27. Quantam 33 vim habeat in bellis z justitiæ conscientia pas-

GROTII.

y *Valere non scripta*] Ideo Alfonsus rex interrogatus plusne libris an armis deberet, dixit, ex libris se & arma & armorum jura didicisse. *Plutarchus*: εἰσὶ δὲ καὶ πολέμων ὅμως τινὲς νόμοι τοῖς ἀγαθοῖς ἀνδράσι, καὶ τὸ νικᾶν οὐχ οὕτω διωκτέον, ὥστε μὴ φεύγειν τὰς ἐκ κακῶν καὶ ἀσεβῶν ἔργων χάριτας· *Sunt apud viros bonos quædam & belli jura, nec ita sectanda victoria est, ut non fugiatur utilitas ex pravis impiisque actionibus proveniens.* (Vit. Camill. p. 134.)

GRONOVII.

24 *Accommodata*] Sic ait *Justinus*, post arma & bellum legibus locum non relinqui, l. 8. c. 1.

25 *Docet hoc*] Argumentum II, membri II. partis generalis.

26 *Puro pioque*] *Liv.* 1, 32. Quod qui gerat, in causa belli capienda non scelere, non impietate maculetur. Vide ad *Sen.* Medeam v. 901.

27 *Bella tarde*] Quod ostendit etiam proverbium illud, *Dum deliberant Romani, capitur Saguntum.*

28 *Camillus &c.*] Testimonia Impp.

29 *Apud alium*] *Liv.* 5, 27.

30 *Pacis jura*] Verba Camilli apud *Livium* d. l. Plutarch. *sæva res bellum est*, &c. *sunt tamen belli leges*, in Camillo.

31 *Alius*] *Seneca* ep. 120.

32 *In hostem*] Apud *Senecam* d. l. *in hoste.*

33 *Quantam*] Argumentum III.

GROTII.

z *Justitiæ conscientia*] Bene apud *Appianum* Pompejus: θαῤῥεῖν δὲ χρὴ τοῖς τε θεοῖς καὶ αὐτῷ τῷ λογισμῷ τοῦ πολέμου καλὴν καὶ δικαίαν ἔχοντι φιλοτιμίαν ὑπὲρ πατρίου πολιτείας· (Bell. Civ. Lib. II. p. 460.) *confidere oportet Diis & causæ belli honeste justoque suscepti studio ad tuendum patriæ statum.* Cassius apud eundem: μεγίστη δ' ἐλπὶς ἐν τοῖς πολέμοις ἐστὶ τὸ δίκαιον· *In bellis spes optima est, causæ jus.* (Ibid. L. IV. p. 645.) Josephus XV. antiquæ historiæ: μεθ' ὧν τὸ δίκαιον, μετ' ἐκείνων ὁ Θεός· *Abs quo stat jus, ab eo Deus.* (Pag. 522. C.) Multa sunt apud *Procopium* in hanc Sententiam: ut in oratione Bellisarii in itinere in Africam, ubi hoc inter cætera: τὸ ἀνδρεῖον οὐκ ἂν νικῴη μὴ μετὰ τοῦ δικαίου ταττόμενον· *Victoriam fortitudo datura non est, nisi justitiam habeat commilitem*; (Bell. Vand. L. I. c. 12.) & in altera oratione ante prælium non longe a Carthagine: (Ibid. c. 16.) & in Longobardorum sermone ad Herulos, ubi hæc, sed correcta a nobis: μαρτυρόμενοι τὸν θεὸν οὗπερ τῆς ῥοπῆς καὶ βραχεῖά τις τὸ παράπαν ἰκμὰς πάσῃ τῇ ἀνθρώπων δυνάμει ἀντίξους ἔσται, αὐτόν τε εἰκὸς ταῖς πολέμου αἰτίαις ἡγμένον, ἀμφοτέροις πρυτανεῦσαι τῆς μάχης τὸ πέρας· *Testamur Deum, cujus potentiæ vel minima particula omnem humanam vim æquiparat; is, ut credibile est, belli causas intuens, dabit arbitrum utriusque prælii exitum.* (Bell. Goth. Lib. II. c. 14.)

paſſim oſtendunt 34 hiſtoriarum ſcriptores, qui victoriam ſæpe huic cauſæ præcipue aſſcribunt: Inde proverbia illa, frangi & attolli vires 35 in milite a cauſa: raro eum ſoſpitem redire (rr) qui injuſta arma ſumſerit: bonæ (ſſ) cauſæ ſpem adeſſe comitem; & alia in eum ſenſum. Nec movere quenquam debent proſperi ſucceſſus iniquarum molitionum: ſatis enim eſt quod cauſæ æquitas ſuam quandam eamque magnam habet vim ad agendum, quanquam ea vis, ut in rebus humanis accidit (tt), ſæpe aliarum 36 cauſarum oppoſitu ab effectu impeditur. 37 Etiam ad amicitias conciliandas, quibus ut ſinguli, ita & populi ad multas res opus habent, multum valet opinio de bello non temere nec injuſte ſuſcepto, pieque geſto. Nemo enim iis ſe facile adjungit quibus jus, fas, fidem vilia putat. *Juſta cauſa conſcientia, quæ vis ejus.*

28. Ego 38 cum ob eas quas jam dixi rationes compertiſſimum haberem, eſſe aliquod inter populos jus commune, quod & ad bella & in bellis valeret, cur de eo inſtituerem ſcriptionem cauſas habui multas ac graves. Videbam per Chriſtianum orbem vel bar- *III. Cauſa antori operis ſcribendi.*

c. 14.) Quod dictum eventus mox admirabilis comprobat. Sic & apud eundem ſcriptorem ad Gotthos Totilas: οὐ γάρ ἐστιν, οὐκ ἔστι τὸν ἀδικοῦντα καὶ βιαζόμενον ἐν τοῖς ἀγῶσιν εὐδοκιμεῖν, ἀλλὰ πρὸς τὸν βίον ἑκάστου ἡ τοῦ πολέμου πρυτανεύεται τύχη· *Fieri nequit, nequit, inquam, fieri, ut qui violentia & injuſtitia utuntur, decus pugnando pariant, ſed prout vita cuique eſt, ita ei obtingit belli fortuna.* Mox capta jam Roma alteram habet orationem Totilas, (Lib. III. c. 8.) pertinentem eodem. *Agathias* vero libro II. ἀδικία γὰρ καὶ θεοῦ ἀθεραπευσία φευκτὰ μὲν ἀεὶ καὶ ἀσύμφορα. μάλιστα δὲ ἐν τῷ προσπολεμεῖν καὶ παρατάττεσθαι· *Injuſtitia & Dei neglectus vitanda ſemper & noxia, tum vero maxime ubi res belli in acie cernitur.* (Lib. II. c. 1.) Probat id alibi Darii, Xerxis, & Athenienſium in Sicilia illuſtribus exemplis. (Ibid. c. 5.) Vide ſi libet & Criſpini orationem ad Aquilejenſes apud *Herodianum* VIII. c. 6. Apud *Thucydidem* libro VII. Lacedæmonii clades ad Pylum & alibi acceptas ſuæ culpæ acceptas ferunt, quod judicium provocati accipere recuſaſſent. *Sed* cum poſtea Athenienſes multis editis improbis facinoribus judicium defugiſſent, ſpes inde meliorum ſucceſſuum ad Lacedæmonios rediit. (Cap. 18.

GRONOVII.

34 *Hiſtoriarum*] *Juſtinus* de ſervis Scytharum 2, 5, 8, 2. 19, 1. 24, 4. 26, 2.

35 *In milite a cauſa*] *Ovidii* eſt. [Immo PROPERTII, Lib. IV. Eleg. VI, 51, 52. *Ed. Broekhuyſ.* Eundem tamen errorem etiam erravit *Aegidius Menagius*, ut obſervatum ab ultimo eodemque Eruditiſſimo *Propertii* Interprete. *J. B.*]

36 *Cauſarum oppoſitu*] Ut, cum bonum ſemen in terram conjectum fructum effert nullum: cum utile per ſe remedium in morbo non impedit mortem, aut ſanat morbum. Huc pertinet, non ab effectu facta notanda.

37 *Etiam*] Argumentum IV.

38 *Ego*] Pars altera & ſpecialis prolegomenon, quæ ſpectat ipſum opus. 1. conſilium auctoris.

(rr) Ita habet fragmentum ex EURIPIDIS *Erechteo:*

Οὐδεὶς στρατεύσας ἄδικα, σῶς ἦλθεν πάλιν.

Vers 44. Collect. Barnes.

(ſſ) Innuere videtur illud LUCANI:

Cauſſa jubet melior Superos ſperare ſecundos.

Pharſal. VII. 349. Adde MENANDRI fragmentum è *Vulcanalibus*, pag. 190. *Edit. Cleric.* & loca ab Auctore noſtro infra adferenda, Lib II. c. 1. §. 1. *J. B.*

(tt) *Nam ſæpe honeſtas rerum cauſſas, ni judicium adhibeas, perniciosi exitus conſequuntur.* Ita Otho apud TACITUM. Hiſt. I. 83. *J. B.*

Bellandi licentiam moderandi. barbaris gentibus pudendam bellandi licentiam: levibus aut nullis de causis ad arma procurri, quibus semel sumtis nullam jam divini, nullam humani juris reverentiam, plane quasi uno 39 edicto ad omnia scelera emisso furore.

29. Cujus immanitatis conspectu multi homines minime mali eo venerunt, ut Christiano, cujus disciplina in omnibus hominibus 40 diligendis præcipue consistit, a omnia arma interdicerent: ad quos accedere interdum videntur & Joannes Ferus & Erasmus (uu) nostras, viri pacis & Ecclesiasticæ & civilis amantissimi; sed eo, ut arbitror, 41 consilio, quo solemus, 42 quæ in unam partem exierunt, in alteram reflectere, ut in verum modum redeant. Verum hic ipse nimium contranitendi conatus sæpe adeo non proficit, ut obsit etiam, quia deprehensum facile quod in his nimium est, etiam aliis 43 dictis intra verum stantibus auctoritatem detrahit. Medicina ergo utrisque adhibenda fuit, tum ne nihil, tum ne omnia crederentur licere.

Jurisprudentiam juvandi studium, exemplo methodi. 30. Simul & jurisprudentiam, quam antehac in muneribus publicis quanta potui integritate exercui, nunc quod mihi indigne e patria tot meis laboribus ornata ejecto restabat, privatæ diligentiæ studio adjuvare volui. Artis formam ei imponere multi antehac destinarunt: perfecit nemo: neque vero fieri potest, nisi, quod non satis curatum est hactenus, ea 44 quæ ex constituto veniunt a naturalibus recte separentur. nam naturalia, 45 cum semper eadem sint, facile possunt 46 in artem colligi: illa autem, quæ ex constituto veniunt, cum & mutentur sæpe, & alibi alia sint, extra artem posita sunt, ut aliæ rerum singularium perceptiones.

31. Quod si qui veræ justitiæ sacerdotes naturalis & perpetuæ ju-

GROTII.

a *Omnia arma interdicerent*] *Tertullianus* de resurrectione carnis: *Gladius bene de bello cruentus & melior homicida.* (Cap. 16)

GRONOVII.

39 *Uno edicto*] i. e. licentia, quasi jus datum sit sceleri, ut *Lucanus* loquitur. (Lib. I. vers. 2.)

40 *Diligendis*] Quippe qui unumquemque hominem debet proximum suum ducere.

41 *Consilio*] Non ut simpliciter omnia bella tollerent.

42 *Quæ in unam partem*] Scipionem incurvatum in contrarium recurvare, quo fiat rectus: sic hi quod non omnia bella damnarent, sed ne temere & tam facile susciperentur. *Seneca* 7, bon. 22. *Quædam præcipimus ultra modum, ut ad verum & suum redeant.*

43 *Dictis intra verum*] Sic si qui ageret in foro, intentione sua plus complexus fuisset, quam ad eum pertineret, causa cadebat. §. 33. Instit. *de act.*

44 *Quæ ex constituto*] i. e. quæ homines temporariis sæpe causis impulsi constituerunt, & identidem mutat dies, ab illis, quæ recta ratio dictat, nec se patitur aliter habere. §. 10. Instit. *de jur. nat. gent. & civil.*

45 *Cum semper eadem*] §. 11. Instit. *de J. N. G. & C.*

46 *In artem colligi*] Certis regulis & præceptis includi ac describi.

(uu) Vide Viri magni *Adagia*, ubi in hanc rem fuse digreditur, dum exponit tritum illud: *Dulce bellum inexpertis.* J. B.

47 *Quæ*

udentiæ partes tractandas ſuſciperent, ſemotis iis quæ 47 ex
tate libera ortum habent, alius quidem de legibus, alius de
is, alius de judicum officio, alius 48 de voluntatum con-
a, alius 49 de factorum facienda fide, poſſet deinde ex omni-
rtibus collectis corpus confici.

Nos 50 certe quam viam ineundam cenſeremus re ipſa IV.
quam verbis oſtendimus in hoc opere, quod partem juriſ- *Operis contenta & ordo.*
ntiæ longe 51 nobiliſſimam continet.

Primo enim libro præfati de juris origine, generalem exa- *Lib. I.*
imus quæſtionem, ſitne bellum aliquod juſtum: deinde ad
nda 52 publici 53 privatique belli diſcrimina explicandam
nus 54 vim ipſam ſummi imperii, qui eam populi, qui re-
lidam, qui ex parte, qui cum alienandi jure, qui aliter ha-
: deinde & 55 de ſubditorum in ſuperiores officio dicen-
uit.

Liber ſecundus cum omnes cauſas, ex quibus bellum ori- *Lib. II.*
ſt, exponendas ſumſerit, quæ 56 res communes ſint, quæ
æ, quod 57 jus perſonis in perſonas, quæ ex dominio naſ-
58 obligatio, quæ 59 ſucceſſionum regiarum norma, quod
niat 60 ex pacto aut contractu, quæ federum, quæ jurisju-
tum privati, tum publici vis atque interpretatio, quid ex
nno dato debeatur, quæ legatorum 62 ſanctimonia, quale
mandi mortuos, quæ pœnarum natura, late exſequitur.

Tertius liber primum ſubjectam ſibi habens materiam, id *Lib. III.*
in bello licet, cum id 63 quod impune fit aut etiam apud
po-

GRONOVII.

ua ex voluntate libera] Quæ non
inculcat recta ratio, ſimul ab-
a contrariis & ea rejiciens;
ex uſu & placito poſt expe-
m aliorum, aut poſt deliberatio-
contentionem examenque in
ue partem vergentium, admiſit
epit. Non coacti jure vel more
n in quibus licet ſine ſcelere,
cato in utramvis partem ſtatuere.
e voluntatum] De teſtamentis
ationibus.
e factorum] De probationibus
umtionibus.
os &c.] 2. Partitio operis, ſi-
s ſecundæ membrum ſecundum.
obiliſſimam] Scil. de jure pu-

ublici] Quod gerit, qui cum
eſt.
rivati] Cum armis depugnant,
ſunt magiſtratus.
im ipſam ſummi imperii] Jus ma-
jeſtatis.

55 *De ſubditorum*] Parendi neceſſi-
tatem an omnem & quatenus omnem
debeant.

56 *Res communes*] Convenit cum
tit. inſtit. *de rerum diviſione.*

57 *Jus perſonis*] *De jure perſonarum, de patria poteſtate, per quas perſonas.*

58 *Obligatio*] Adverſus bonæ malæ-
ve fidei poſſeſſores rerum alienarum.
Inſt. §. 35. tit. 1. lib. 2. *Si quis a non dom.*

59 *Succeſſionum*] Convenit cum tit.
de *teſtamentis*, *legatis*, *fideicommiſſis*, *hereditatibus ab inteſtato*, *bonorum poſ-
ſeſſionibus.*

60 *Ex pacto*] Cum materia *obliga-
tionum.*

61 *Damno dato*] *Lex Aquilia* &
oblig. ex delicto.

62 *Sanctimonia*] Qui inviolabiles,
& ſi id fiat, datur cauſa belli.

63 *Quod impune*] Quod non perſe-
quitur humanus aut mortalis judex.

populos exteros pro jure defenditur ab eo [64] quod vitio caret distinxisset, descendit ad pacis genera, & omnes [65] bellicas conventiones.

V. Scriptionis necessitas.

36. Eo [66] autem majus visum est pretium operæ, quod ut dixi totum hoc argumentum tractavit nemo, & qui tractarunt partes, ita tractarunt, ut multum reliquerint alienæ industriæ. Veterum philosophorum nihil exstat hujus generis, neque Græcorum, quos inter Aristoteles liberum fecerat cui nomen [67] *δικαιώματα πολέμων*, neque eorum qui Christianismo [68] recenti nomen dederunt, quod valde optandum fuerat: etiam Romanorum veterum libri [69] de jure feciali nihil ad nos sui præter nomen transmiserunt. Hi qui summas fecerunt casuum quos vocant conscientiæ, ut de aliis rebus, ita & de bello, de promissis, de juramento, de [70] repressaliis capita fecerunt.

Scriptorum veterum hac in re inopia.

Recentiorum defectus.

37. Vidi & speciales libros de belli jure partim a theologis scriptos, ut a Francisco Victoria, Henrico Gorichemo, b Wilhelmo Matthæi; partim a doctoribus juris, ut Joanne Lupo, (xx) Francisco Aria, Joanne de Lignano, Martino Laudensi: sed hi omnes de uberrimo argumento paucissima dixerunt, & ita plerique, ut sine ordine quæ naturalis sunt juris, quæ divini, quæ gentium, quæ civilis, quæ ex [71] canonibus veniunt, permiscerent atque confunderent.

38. Quod

GROTII.

b *Wilhelmo Matthæi*] Adde his *Johannem de Carthagena* editum Romæ anno cIↃ IↃc IX.

GRONOVII.

64 *Vitio caret*] Quod salva conscientia fit, & apud Deum excusatum est.

65 *Bellicas conventiones*] Pactiones inter hostes, quæ pro occisionibus fiunt.

66 *Eo autem*] Necessitas operis. III. Membrum secundæ partis.

67 *Δικαιώματα*] Jura bellorum. [At vero legendum, non *Δικαιώματα πολέμων*, ut mendosè exstat apud AMMONIUM, *De simili. & differ. vocabulis*, voce Νῖκε: sed *Δικαιώματα πολέων*, *Jura Civitatum*. Vide SELDEN. *De Jure Nat. & Gent. secund. Ebr.* Lib. I. c. 1. MENAGIUM in *Diog. Laërt.* V. 26. *J. B.*]

68 *Recenti*] Patrum ecclesiæ scil.

69 *De jure feciali*] Meminit *Cic.* 1, de offic. 11. *Belli quidem æquitas sanctissime feciali jure pop. Rom. perscripta est.* Meminit etiam lib. 3, offic. cap. 29. Erant autem *feciales*, sacerdotes Deæ Fidei, qui fidem publicam in primis curabant. Itaque ad eos pertinebat consultatio, bellum aliquod jure gereretur, nec ne. Iidem legati populi Rom. res repetebant, bella indicebant, fœdera feriebant. *Liv.* 1, 24. & 2. lib. 30, 45. lib. 31, 8. [Vide infra, Lib. III. c. 3. § 7.]

70 *De repressaliis*] Cum permittitur privatis, jus suum apud alios populos non obtinentibus, illorum privatorum, qui de isto populo inter nos aut alibi agunt, aut quid sui habent, bona invadere, & iis manum injicere. De quibus auctor agit infr. 3, 2. 4.

71 *Canonibus*] Conciliorum ecclesiæ.

(xx) In omnibus Editionibus hactenus legebatur *Fr. Ario*: sed Auctor ille Hispanus *Arias* vocabatur, & hoc nomine editus est ejus liber *De Bello & ejus justitia*, in TRACTATU-TRACTATUUM, Tom. XVI. *Ed. Venet.* 1584. Ibidem reperiuntur JOANNES LUPUS, *Segobiensis*, *De Bello & Bellatoribus*: JOANNES à LIGNANO, *Bononiensis*, *De Bello*: & MARTINUS GARATUS, *Laudensis*, de eodem argumento. Postremus, simul cum AYALA, *De jure & officiis bellicis*, editus est etiam *Lovanii*, ann. 1648. J. B.

72 De-

38. Quod his omnibus maxime defuit, hiſtoriarum lucem ſupplere aggreſſi ſunt eruditiſſimus Faber in Semeſtrium capitibus nonnullis, ſed pro inſtituti ſui modo, & teſtimoniis tantum allatis; diffuſius, & ut ad 72 difinitiones aliquas exemplorum congeriem referrent, Balthazar Ayala, & plus eo Albericus Gentilis: cujus diligentia ſicut alios adjuvari poſſe ſcio & me adjutum profiteor, ita quid in dicendi (yy) genere, quid in ordine, quid in diſtinguendis quæſtionibus, juriſque diverſi generibus deſiderari in eo poſſit, lectoribus judicium relinquo. Illud tantum dicam, ſolere eum ſæpe in controverſiis definiendis ſequi aut exempla pauca non ſemper probanda, aut etiam auctoritatem novorum juriſconſultorum in 73 reſponſis, quorum non pauca 74 ad gratiam conſulentium, non ad æqui bonique naturam ſunt compoſita. Cauſas, unde bellum juſtum aut injuſtum dicitur, Ayala non attigit: Gentilis ſumma quædam genera quo ipſi viſum eſt modo delineavit; multos vero & nobilium & frequentium controverſiarum locos ne attigit quidem.

39. Nos ne quid tale indictum abiret, operam dedimus, indicatis etiam 75 dijudicationum fontibus, unde facile eſſet etiam ſi quid omiſſum a nobis eſſet definire. 76 Supereſt ut quibus ego auxiliis & qua cura hanc rem aggreſſus ſim breviter exponam. Primum mihi cura hæc fuit, ut eorum quæ ad jus naturæ pertinent probationes referrem ad 77 notiones quaſdam tam certas, ut eas nemo negare poſſit, niſi ſibi vim inferat (zz). Principia enim ejus juris, ſi modo animum recte advertas, per ſe patent atque evidentia ſunt, ferme ad modum eorum quæ ſenſibus externis percipimus; qui & ipſi bene conformatis 78 ſentiendi inſtrumentis,

VI.

1. Cura Autoris,
1. Jura probandi: Naturalis.

GRONOVII.

72 *Definitiones*] Sententias, effata poſita, axiomata, obſervationes, regulas vel præcepta generalia, l. 202. D. *de reg. jur. Definitio omnis in jure periculoſa eſt.*

73 *Reſponſis*] i. e. Conſiliis ſcriptis ad incidentes caſus.

74 *Ad gratiam conſulentium*] Scripſit enim *de jure maris* in gratiam Britanniæ regis tum temporis in Britannia agens *Alb. Gentilis.*

75 *Dijudicationum fontibus*] Summis capitibus vel generalibus axiomatibus vel pronunciatis, ex quibus de ſingularibus, quæ identidem exiſtunt, facile poteſt ſtatui.

76 *Supereſt*] IV. Articulus poſterioris partis. Subſidia.

77 *Notiones tam certas*] Inchoatas intelligentias, quæ in animis imprimuntur ſimiliter omnibus. *Cic.* 1, de leg. 10.

(yy) Ita repoſuimus, pro eo quod erat in omnibus Edd. *docendi genere.* Nimirum non congruit ſtylo Auctoris noſtri, ad brevitatem maximam, ſi quis uſquam, compoſito, ut ita idem bis diceret, quum ſequentia ad modum docendi pertineant, & hoc primum caput ab aliis manifeſto diſtinguatur. Deinde non potuit non multa improbare in *genere dicendi*, quo uſus eſt *Albericis Gentilis:* & ipſe tacitè videtur ei opponere illud, quo uſum ſe profitetur, §. 59. *J. B.*

(zz) De illâ evidentiâ fuſè egimus in *Præfatione noſtrâ* ad PUFENDORFIUM *De Jure Nat. & Gent.* §. 1, & ſeqq. *J. B.*

78 *Sentiendi inſtrumentis*] Τοῖς αἰσθητηρίοις τοῖς τῆς φύσεως. Diog. apud *Stobæum* 388. Quibus externa percipiuntur, oculis, auribus, naribus, lingua.

tis, & si cætera necessaria adsint, non fallunt. Ideo in Phœnis-
* Vers.497, & seqq. sis * Euripides sic loquentem facit Polynicen, cujus aperte justam vult fuisse causam:

Hæc sum profatus, mater, haud ambagibus
Implicita, sed quæ regulis æqui & boni
Suffulta [c] *rudibus pariter & doctis patent.*

Statim addit chori (constat is autem ex [79] feminis iisque barbaris,) judicium, dicta approbantis.

40. Usus sum etiam ad juris hujus probationem [d] testimoniis philosophorum, historicorum, poëtarum, postremo & oratorum: non quod illis indiscrete credendum sit; solent enim [80] sectæ,
Gentium. [81] argumento, [82] causæ servire: sed quod ubi multi diversis temporibus ac locis idem pro certo affirmant, id [83] ad causam universalem referri debeat: quæ in nostris quæstionibus alia esse
2. Discriminandi utrumque. non potest, quam aut [84] recta illatio ex naturæ principiis procedens, aut [85] communis aliquis consensus. [86] Illa jus naturæ indi-

gua, & quod vivum in omni corpore est ad tactum toto corpore æquabiliter fusum, ut *Cic.* 2. de nat. 56. sentiendum vel percipiendum.

GROTII.

c *Rudibus pariter & doctis patent*] Idem *Euripides* Andromacham Hermionæ dicenti: (*vers.* 242.)

Οὐ βαρβάρων νόμοισιν οἰκοῦμέν πόλιν.
Non barbarorum more in urbe hac vivitur.

respondentem facit:

Κἀκεῖ τάγ' αἰσχρὰ κἀνθάδ' αἰσχύνην ἔχει.
Quæ turpia illis, hic quoque haud culpa vacant.

[In hanc sententiam dixit quoque ISÆUS, vetus Orator Græcus: *Ἁπλᾶ γὰρ τὰ δίκαια πάντα πᾶσιν ἐστὶ, καὶ γνώριμα μαθεῖν.* Orat. X. pag. 580. *Ed. Wechel.* Sic apud CASSIODORUM reperio: *Laboriosum quidem, sed non est impossibile, justitiam suadere mortalibus: quam ita cunctorum sensibus beneficium Divinitatis adtribuit, ut & qui nesciunt jura, rationem tamen veritatis adgnoscant. Necesse est enim, ut quod à natura conceditur, submonente iterum eâdem, suaviter audiatur,* Var. VII. 26. *J. B.*

d *Testimoniis philosophorum*] Quidni, cum Alexander Severus *Ciceronis* de republica & officiis libros perpetuo lectitarit? [*Lamprid.* in ejus Vit. c. 30.]

GRONOVII.

79 *Feminis iisque barbaris*] Tyriis, Phœnissis, per eas species voluit innuere *Euripides*, etiam barbaros & feminas idem dictum approbare. Quod argumentum est etiam sequiorem sexum, & tum vita cultiore, tum liberali institutione carentes ea facile assequi.

80 *Sectæ,*] Sectæ. ad philosophos refer. i. e. Non vera semper, sed sæpe verisimilia tantum dicere, dummodo profutura parti, cujus causam orant, eoque & contraria interdum iis, quæ alias dixerunt. Nobilis est locus in hanc rem *Cic.* pro Cluent. c. 50. *Ascon. Ped.* pro Cornelio p. 141. esse *oratoriæ calliditatis, ut, cum opus sit, eisdem rebus ab utraque parte vel a contrariis utantur.* [Igitur hoc referendum erat, non ad Philosophos, sed ad Oratores. *J. B.*]

81 *Argumento*] Ad poëtas & historicos.

82 *Causa*] Ad oratores.

83 *Ad causam universalem*] Quæ non singulos & in præsenti tantum negotio movent. sed omnes & in quavis materia similiter impelleret. Ad principium innatum, quod in omnibus est commune quasi & insitum.

84 *Recta illatio*] Collectio, argumentatio, syllogismus.

85 *Communis consensus*] Approbatio aliqua omnium quasi ex tacito pacto,

86 *Illa*] Sc. illatio.

87 *Hu*

87 hic jus gentium: quorum discrimen non quidem ex ipsis
niis, (passim enim scriptores voces juris naturæ & gen-
ermiscent) sed ex materiæ qualitate intelligendum est.
d enim ex certis principiis certa argumentatione 89 deduci
test, & tamen ubique observatum apparet, sequitur ut
voluntate libera ortum habeat.

Itaque hæc duo non minus inter se, quam a jure civili *Civile.*
ere semper unice laboravi: imo & in gentium jure discre-
quod vere & ex omni parte jus est, & id quod 92 dun-
ffectum quendam 93 externum ad instar illius primitivi
rit: nempe ne vi resistere liceat, aut etiam ut ubique vi *Species cu-*
, utilitatis alicujus causa vel ut incommoda gravia viten- *jusque.*
efendi debeat: quæ observatio quam sit necessaria ad res
, in ipso operis contextu apparebit. Non minus sollicite
imus ea, 94 quæ juris sunt stricte ac proprie dicti, unde
ionis obligatio oritur, & ea quæ juris esse dicuntur, 95 quia
gere, cum alio aliquo rectæ rationis dictato pugnat: de *II. Auxi-*
is diversitate aliquid jam & supra diximus. *lia scripti.*

Inter philosophos merito principem obtinet locum Aristo- *I. Philoso-*
sive tractandi ordinem, sive distinguendi acumen, sive *phi. Aristo-*
m pondera consideres. Utinam tantum principatus ille ab *teles, ejus*
hinc sæculis non in tyrannidem abiisset, ita ut veritas, *laus.*
stoteles fidelem navavit operam, nulla jam re magis op-
ur quam Aristotelis nomine. Ego & hic & alibi veterum
anorum sequor libertatem, qui in nullius philosophorum
juraverant, non quod eis assentirentur qui 96 nihil percipi
licebant, quo nihil est stultius; sed quod nullam esse sectam
nt, quæ omne verum vidisset, & nullam quæ non aliquid
ex

GRONOVII.

lis] Consensus communis.

Quod enim] Definitio juris gen- naturæ.

Deduci non potest] Ut jus na-

oluntate libera] Ex consensu , etiamsi directo natura non

uod vere] Quod necessario & observandum.

untaxat effectum] Quod æque ur more, licet non tanta ratio Sic natura præcipit, ut adver- injustam me & meos defen- ancit ergo bellum. Sed quem- m in bello me geram, tantum- s & dolo bono utar, an etiam veneno, non definivit natura, sed jus gentium. De bello captis, teneamne an relinquam, non præcipit quidem jus gentium; sed si tenere velim, etiamsi pro mala causa militaverim, me tuetur ac defendit, & pro justo possessore habet.

93 *Externum*] Ut scilicet æque observetur ac ipsum gentium jus.

94 *Quæ juris stricte*] Quæ ad justitiam συναλλακτικὴν pertinent.

95 *Quia aliter*] Quæ ad διανεμητικήν.

96 *Nihil percipi*] Pyrrhoniis & Scepticis, ut Herillo & similibus, de quibus *Cicero* 1. offic. 2. & *Diog. Laërt.* qui dubitabant de omnibus. Vide vitam Pyrrhonis in *Diogene Laërtio.*

ex vero. Itaque [e] 97 veritatem ſparſam per ſingulos, per ſectaſque diffuſam, in corpus colligere, 98 id vero exiſtimabant nihil eſſe aliud quam vere Chriſtianam tradere diſciplinam.

Reprehenſio.

43. Inter cætera, ut hoc obiter a noſtro inſtituto non alienum dicam, non ſine cauſa videntur mihi ab Ariſtotele diſcedere & (aa) Platonici nonnulli [f] & Chriſtiani veteres, in eo quod ille naturam ipſam virtutis in mediocritate affectuum actionumque poſuerit: quod ſemel poſitum eo ipſum abduxit, ut & virtutes diverſas, puta 99 liberalitatem & parſimoniam, in unam compinge-

GROTII.

[e] *Veritatem ſparſam per ſingulos*] Verba ſunt *Lactantii* inſtitutionum VI, cap. 7. *Juſtinus* Apologetico priore: οὐχ ὅτι ἀλλότριά ἐστι τὰ Πλάτωνος διδάγματα τοῦ Χριστοῦ, ἀλλ' ὅτι οὐκ ἔστι πάντη ὅμοια. ὥσπερ οὐδὲ τὰ τῶν ἄλλων Στωϊκῶν τε καὶ ποιητικῶν καὶ συγγραφέων. ἕκαστος γάρ τις ἀπὸ μέρους τοῦ σπερματικοῦ λόγου τὸ συγγενὲς ὁρῶν καλῶς ἐφθέγξατο· *Non quod plane aliena ſint Platonis dogmata a Chriſti dogmatibus, ſed quod nec plane conveniant, ut nec aliorum dogmata, puta Stoicorum, poëtarum, & hiſtoriæ ſcriptorum. Eorum enim quiſque ab inſita ratione id, quod ei conſentaneum eſt, ex parte videns eatenus recte dixit. Tertulliano*, Seneca ſæpe noſter. ſed, ut idem nos monet, [adverſus Judæos Cap. 9.] nulli hominum univerſitas ſpiritualium documentorum competebat, niſi in Chriſtum. *Auguſtinus* epiſtola CCII: *Mores illi, quos Cicero philoſophique alii commendant, in eccleſiis toto orbe creſcentibus docentur atque diſcuntur.* Vide ſi vacat hac ſuper re eundem *Auguſtinum* de Platonicis, quos paucis mutatis ait Chriſtianos eſſe epiſtola LVI. & de vera religione capite III. & confeſſionum libro VII, c. 9. & libro VIII, cap. II. [Poteſt etiam hac de re videri CLEMENS ALEXANDRINUS, præſertim *Strom.* L. I. c. 7. ibique recentiſſimum Editorem, *J. Potterum*, Epiſcopum Oxonienſem, *pag.* 338. Adde OLEARII Diſſert. *De Philoſophia Eclectica*, ſubjectam Verſioni *Stanlejani* Operis de *Hiſtoria Philoſoph.* Cap. 4. pag. 1216. *J. B.*]

[f] *Et Chriſtiani veteres*] Late hoc perſequitur *Lactantius* libro VI. inſtitutionum, capitibus XV. XVI. XVII. Caſſiodorus: *non affectibus moveri, ſed ſecundum eos moveri utile vel noxium.*

GRONOVII.

97 *Veritatem ſparſam*] Argumentum veterum erat Chriſtianorum, omnia moralia, quæ docuit Chriſtus, etiam veteres philoſophos præcepiſſe.

98 *Id vero exiſtimabant*] Vide *Petrum Nonneſium* de ſtudio philoſophico, cap. 2. num. 9.

99 *Liberalitatem & parſimoniam*] num. 1. *Liberalitatem* definit *Ariſtoteles, mediocritatem circa pecunias*; ejus præcipua cautio eſt, quam & *Cicero* 2, de offic. 15. ei adhibet: *dandum diligenter & moderate, ne largitio fontem benignitatis exhauriat.* & cap. 18. *Habendam rationem rei familiaris, quam dilabi ſinere flagitioſum eſt.* Hæc eſt quam veteres *parſimoniam* ſive *frugalitatem* dixere. Atque hinc patet *frugalitatem* non eſſe ſpeciem a *liberalitate* diverſam, ſed alteram ejus partem vel officium, quemadmodum altera pars eſt *benignitas*, ſive tempeſtivus ſumtus. *Liberalis* eſt, qui non plus dat, quam ſinit frugalitas; non minus, quam comitas præcipit ſive benignitas. *Liberalitas* eſt medium inter *prodigalitatem*, a qua revocat illam frugalitas ſive parſimonia, & *avaritiam*, a qua retrahit eam benignitas. [Vir Doctiſſimus, & heic, & in ſequentibus, præ nimio erga veterem Philoſophum adfectu, illum quaqua ratione defendere conatur, adverſus κρίσιν Auctoris noſtri. At vero ipſi haud feliciter ceſſiſſe conatum, oſtendemus fuſè in Notis noſtris Gallicis, ubi id ſpecimen dabimus, quàm larga ſeges ejuſmodi adnotationum nobis naſceretur, ſi hoc ageremus. *J. B.*]

(aa) PLUTARCHUS diſertè adfirmat, οὐκ ἅπασαν ἀρετὴν μεσότητι γίνεσθαι. Lib. *De Virtute Morali*, pag. 444. C.

Quod

menti & [100] veritati daret opposita minime ex æquo responden-tia, jactantiam & dissimulationem; & quibusdam rebus vitii nomen imponeret, quæ aut non existunt, aut vitia per se non sunt, ut [1] contemtum voluptatis & [2] honorum, & [3] iræ adversus homines vacuitatem.

44. Non recte autem universaliter positum hoc fundamentum vel [4] ex justitia apparet, cui oppositum nimium & parum, cum in *Virtus non omnis vitium habet in excessu.*

Quod quomodo intelligat & probet, videre poteris ibi, & seqq. pag. *J. B.*

100 *Veritati daret opposita*] Num. 2. *Veritas* Aristoteli 4, ethic. 13. *virtus est, qua quis præfert verbis & factis id quod est & esse debet.* Qua qui utebantur, candide & simpliciter agere dicebantur. Exemplum est apud *Homerum* Achilles, apud *Sophoclem* filius ejus Neoptolemus. Ei in excessu objicit *arrogantiam*, qua quis amplius præfert, quam est: cujusmodi sunt gloriosi milites apud comicos. In defectu, *dissimulationem*, qua quis minus præfert quam est: non per modestam propriæ laudis detrectationem, sed per pravam consuetudinem ac voluptatem illudendi ac frustrandi: cujus exemplum unicum est Tiberius, qui cum teterrimus esset dominorum, dicebat se S. P. Q. R. servire, & Domitianus, cum innoxios occideret, præfari solitus de clementia. Tales sunt εἴρωνες, descripti *Theophrasto*. Tales de quibus *Terentius* in Heautont. *Nec tu illum satis noveras, nec te ille: hocque fit, ubi non vere vivitur. Tu illum nunquam ostendisti, quanti penderes. Nec tibi ille est credere ausus quod æquum est patri.* Huc pertinet histrionia, quam *totum orbem exercere* dixit *Petronius.*

1 *Contemtum voluptatis*] Num. 3. Invidiosa λιτότης· non enim contemtum voluptatum, sed feram & barbaram aversationem musicæ pulchritudinis, aliarumque rerum elegantium & jucundarum, quas modice sumendas comparavit Deus in solatium vitæ. Ea in aliis est immanitas belluina, in aliis penitus stupor. Talis Timon ille fuit comœdiis *Aristophanis* traductus tanquam osor generis humani. Et ejus imitatione M. Antonius post bellum Actiacum. Tales quoque iratis Diis genitos & malevolente genio natos dicebant *veteres*, qui nihil indulgere genio possunt, etiamsi liceret, & copiam haberent.

2 *Contemtum honorum*] Num. 4. Immo contemtum sui potius & ἀπόνοιαν, ut dicebant Græci, per quam quis honore se indignum præstat. Non enim malum contemnere honores, sed ita contemnere, ut inhonestus fias, pudorem & famam hominum nihili facias, in sordidissimum vitæ genus descendas cum Dionysio Syracusano apud *Justin.* 21, 5. *non contentus in publico vagari, sed potare, nec conspici in popinis lupanaribusque, sed totis diebus desidere, cum perditissimo quoque de minimis rebus disceptare, pannosus & squalidus incedere.*

3 *Vacuitatem iræ*] Num. 5. Non quæ oritur ex mansuetudine ac lenitate animi, sed stupore, lentitudine, ostenditurque stupida quadam omnium indi-gnissimorum, quæ nemo bonus tolerare debet, tolerantia: qualem in parasitis & mimis, os contumeliæ præbere suetis, exhibent scenæ.

4 *Ex justitia, cui oppositum nimium & parum in rebus*] Num. 6. *Medium* duplex est: *rei*, sive *arithmeticum*, quod utrimque tantundem distat ab extremis, sicut centrum æqualiter ex omnibus partibus disjunctum a circumferentia: & *rationis*, sive *geometricum*, quod alteri extremorum interdum est vicinius, ab altero remotius, & tamen medium ratione ponderis, loci, temporis, personæ. Illud paribus numeris utrinque abest, ut quaternarius inter duo & sex: novem inter sex & duodecim: hoc non quidem numeris, sed tamen paribus ponderibus parique ratione alterius extremi ad medium, & vicissim medii ad alterum extremum utrimque distat, & medium habetur: ut quemadmodum se habent tres ad sex, ita sex ad duodecim: nam illa horum dimidium sunt. Quatuor & a duobus & a sex distant binario: at non sex ut a tribus ternario, ita etiam a duodecim distant; hæc est divisio non generis in species, sed homonymi in signi-

in affectibus & sequentibus eos actionibus invenire non posset
rebus ipsis circa quas justitia versatur utrumque quæsivit: q
ipsum primum est desilire de genere in genus alterum, quoc
aliis merito culpat: deinde 5 minus suo accipere, potest qui
adventitium habere vitium, ex eo quod quis pro rerum circ
stantiis sibi ac suis debeat; at certe cum justitia pugnare non
test, quæ tota in alieni abstinentia posita est. Cui hallucinat
similis illa est, quod 6 adulterium ex libidine, cædem ex ira

gnificata. Quid igitur peccavit *Aristoteles*, si dixit virtutem omnem consistere in medio: sed in cæteris virtutibus esse *medium rationis* sive geometricum: in justitia partim *medium geometricum*, sive rationis, partim *arithmeticum*, sive rei? Non hic video μετάβασιν εἰς ἄλλο γένος, sed tantum explicationem & distinctionem terminorum.

5 *Minus suo accipere*] Num. 7. cavillatur: neque enim *Aristoteles* & ejus sectatores illud *minus suo* accipiunt de bonis, sed de oneribus & malis. *Justitia* ex mente *Aristotelis* est virtus, quæ tam in præmiorum & onerum distributione, quam in commutatione rerum, & contractibus, & omnibus in quibus alicui injuria fieri potest, ita se gerere hominem decet, ut nec de externis bonis, puta pecuniis, honoribus, & id genus aliis plus sibi vindicet, minus relinquat alteri; nec rursus de malis, id est, oneribus & pœnis minus sibi, at plus alteri, quam par est ac jure debetur, imponat. Vide *Hornejum* 3, ethic. cap. 11. n. 21.

6 *Adulterium ex libidine, cædem ex ira ad injustitiam*] Num. 8. Primum *Aristoteles* non negat, adulterium qualecunque, & cædem quamvis pertinere ad justitiam universalem. Nam eam omnes virtutes complecti, & leges velle, ut nulla non virtus observetur, nullum non vitium vitetur, diserte scribit (hæret in hoc loco Aristotelis etiam *Bachovius* ad §. 1. Inst. *de justit. & jure*) nec a particulari quidem justitia πολιτικῶς adulterium aut ullam cædis speciem excipit: nam cum justitiæ particularis duas (species) partes edidisset, τὸ ἐν ταῖς διανομαῖς καὶ τὸ ἐν τοῖς συναλλάγμασι διορθωτικόν, alteram, quæ distribuenda præmia & onera, alteram, quæ contractus ordi-

nat, inter συναλλάγματα ἀκούσια
contractus involuntarios palam p
μοιχείαν καὶ δολοφονίαν. Hæc lib
ethic. cap. 4. At initio ejus capitis
κῶς & subtiliter esse quandam justit
quæ non contineat omnem virtut
sed partis locum obtineat, demon
exemplis injustitiæ: esse enim qu
juste agant, qui tamen non cupi
nec usurpent alienum, ut qui in
clypeum abjicit, dum ignavus est:
ledicus, dum molestus: per avari
destituens amicum, dum illibe
nemo harum aut similiter peccan
injuste agit cupiditate alieni. Et t
cupiditas alieni peccatum est, &
probatur, tanquam injustitia. Est
aliqua injustitia ab aliis vitiis dis
& separata: & sic in contrariu
stitia. Inter hæc genera injustitia
versalis (μοχθηρίαν vocat) menti
facit adulterii, ponens duos adul
alter ob lucrum mœchatur, & a
aut esuriret ni mœcharetur: alt
libidinem & ultro donat; hic
rior quod peccat, habet nomen
vitia universali justitiæ opposita
enim intemperans: at ille prior,
facit, nullum nomen inter ista
invenit, & tamen injustus est:
injustitia particulari: ergo & est
injustitia particularis, quæ non
referri ad illa vitia ethica, sed s
neris vitium est: οὗτος μὲν ἀκόλ
δόξειεν ἂν εἶναι μᾶλλον ἢ πλεον
Non dicit πλεονέκτην omnino n
so, sed magis ἀκόλαστον quam πλ
την· dein non dicit puniri ex l
non posse ut πλεονέκτην, sed dic
ξειεν ἂν εἶναι, *possit videri*, scilic
tili judicio ethico, quod fit ex
tione agentis, non ex damno p
tis. At qui lucri & pecuniæ acc
dæ causa adulterat, is ἄδικος,
λαστος δ' οὔ, quod comparate i

ad injuſtitiam pertinere non vult; cum tamen injuſtitia non naturam habeat, quam alieni 7 uſurpationem; 8 nec refe- ex avaritia illa, an ex libidine, an ex ira, an ex impru- te miſericordia proveniat, an ex cupiditate excellendi, unde imæ injuriæ naſci ſolent. Nam qualiacunque incitamenta con- nere hac tantum de cauſa, ne ſocietas humana violetur, hoc juſtitiæ proprium eſt.

5. Ut redeam unde veneram, verum quidem eſt virtutibus ullis accidere, ut affectus moderentur, ſed hoc non ideo id ſit virtuti omni proprium atque perpetuum; ſed quia re- atio, quam virtus ubique ſequitur, g in quibuſdam modum ndum dictat, in quibuſdam ad ſumma incitat. Nam 9 Deum um colere non poſſumus: ſuperſtitio enim non eo peccat, quod *In ſummis ſæpe conſiſtit.*

m ex ſuperioribus, quaſi eſſet - μᾶλλον ἢ ἀκόλαςος, magis us quam intemperans. Nam ἀκο- quidem præſtat ei miniſterium, uæ potiſſimum agit, & iſta uti- eſt πλεονεξία, ſive turpis egeſtas. nodo igitur is diceret adulterium bidine non eſſe injuſtitiam, qui pſum huc exemplum injuſtitiæ et?

GROTII.

In quibuſdam modum ſequendum di- , in quibuſdam ad ſumma incitat] *bias* libro v. in oratione Beliſarii: γὰρ τῶν ψυχῆς κινημάτων, τὰ μὲν τερῶκασι καθαρὸν ἔχειν καὶ ἀκραι- τὸ αἱρετὸν καὶ καθῆκον, τούτων ἐν- καὶ δὴ ἀνθεκτέον. οἷς δὲ μέτεστι ῆς πρὸς τἀναντία τροπῆς καὶ ἐκ- ς, τούτοις δ' διὰ πάντων χρηστέον, ς ὅσον ἔχουσι τὸ συμφέρον. τὸ μὲν ῦν ἄμαχες ἀγαθὸν καὶ ἀνόθευτον ς εἶναι φήσαιτο ἄν. τῆς δὲ ὀργῆς δραστήριον εὐκλεές· τὸ δὲ ὑπέρ- φυκτὲς καὶ ἀσύμφορον. *Ex ant.* *ibus illi omnino ſimpliciterque ar- , in quibus id, quod officio conve- que dignum eſt, purum reperitur ſincerum. At quibus accidit, ut & alium vergant atque declinent, his mode utendum, ſed quatenus . Prudentia bonum eſt merum & , quod nemo negaverit. In , quod æſtuoſum, laudabile: quod n excedit, vitandum, ut damnum nt.* (Cap. 7.)

GRONOVII.

7 *Uſurpationem*] Confundit *Grotius* univerſalem & particularem juſtitiam.

8 *Nec referat*] Num. 9. Nihil refert, quod ad pœnam, judicio civili; ſed refert judicio morali. Mneſter fuit Pantomimus, quem cum Meſſalina non poſſet ad libidinem pellicere, accuſavit eum apud Claudium maritum tanquam contumacem, effecitque ut Imperator juberet eum Auguſtæ parere. Itaque cum ea concubuit. *Tacit.* XI, ann. 36. Is egit quidem & ἀκολάςως & ἀδίκως, nec evaſit pœnam; judicio tamen morali nec ἄδικος nec ἀκόλαςος fuit. Sic & Gyges cum imperio Candaulis nudam vidit Lydiæ reginam. De cæde ex ira haud ſcio, niſi forte ex lib. V, ethic. cap. 10. quod ſi eſt, injuſte ſe carpſiſſe hoc demonſtrat lib. 3, *de jure bell. & pac.* cap. 11. n. 4. ubi late eum locum allegat & merito prædicat.

9 *Deum nimium colere non poſſumus &c.*] Num. 10. Primum *Ariſtoteli* ignoſcendum, ſi inter virtutes morales non poſuit religionem, quemadmodum & ſpem, caritatem, fidem, ſolis Chriſtianis ex revelatione cognitas. Nam illi, ut veteribus omnibus extra eccleſiam, cultus Deorum ſub magnificentia ponitur 4, ethic. 5. Cui ſubſcribit *Salluſtius* Catil. IX. *In ſuppliciis Deorum magnifici, domi parci, in amicos fideles erant.* *Juſtin.* de templo Delphico lib. 24, 6. *Multa igitur ibi & opulenta re-* gum

quod Deum nimium colat, sed quod perverse: neque æt bona nimium possumus appetere, neque æterna mala nimium

Lib. 4, c. 9. midare: neque peccata nimium odisse. Vere igitur a Gelli ctum, esse quædam quorum amplitudines nullis finibus cohib tur, & quæ quanto majora auctioraque sint, etiam tanto la tiora sint. Lactantius, cum multum de affectibus disseruisset, *in his moderandis*, inquit, *sapientiæ ratio versatur, sed in causi rum; quoniam extrinsecus commoventur: nec ipsis potissimum fr imponi oportuit, quoniam & exigui possunt in maximo crimine, maximi possunt esse sine crimine.* Nobis propositum est Aristote magni facere, sed cum ea libertate quam ipse sibi in suos m stros veri studio indulsit.

Historiæ. 46. Historiæ duplicem habent usum, qui nostri sit argume nam & exempla suppeditant, 10 & judicia. Exempla quo 11 liorum sunt temporum ac populorum, eo plus habent aucto tis: ideo Græca & Romana vetera cæteris prætulimus. Nec s

gum populorumque visuntur munera, quæ magnificentia sua reddentium vota gratam voluntatem & Deorum responsa manifestant. *Livius* 21, 20. qua in re excedi modum posse monstrat lex illa: *Pietatem adhibento: opes amovento.* *Cicer.* lib. 2, de leg. 8. Lycurgus interrogatus, cur μικρὰς καὶ εὐτελεῖς θυσίας, modica & vilia sacrificia constituisset, respondit, ne unquam venerari Deum cessemus. *Plutarch.* Lacon. p. 228. Colere Deum nimium non possumus, cultu recto & quo ille se coli præcepit. Sed hic non est excessus: quantumcumque enim hoc extollas, & si facias toto corde, tota anima, totis viribus, tamen manet in medio. Sic nullam virtutem nimium exercere possumus: nam quamdiu virtus est, quo usque extendas, medium tenebis. Sed actio illa humana per quam exercetur virtus, quamque virtus temperat, potest excedere extra medium, & tum degenerat in excessum. Sic & officia, per quæ exserimus pietatem nostram, & quibus nos colere Deum testamur, patiuntur vitium, & possunt in id excedere, ut dicat Dominus: *Quo mihi multitudinem victimarum vestrarum? Ne offeratis ultra sacrificium frustra. Incensum abominatio est mihi.* Esaiæ cap. 1. colere Deum nimium non possumus, nempe cultu animi, & proposito vivendi ad jussa ejus. Sic proposito animi nemo neque fortis nimium, n temperans, neque justus esse potest. homo de homine judicat ex action externis. Vera virtute utrum qui præditus, an imaginem tantum ej umbram habeat limites migrand supervacuum, æstimandum est ex o cuivis virtuti proprio. Quomodo ig religiosos nos demonstramus? nem templa adeundo, orando in genib aperto capite, supinis manibus, emosynis, & erogando in sumtum crorum, ferias eorundem sacror causa habendo, legendo libros sa & in sensus eorum inquirendo, ab nendo & pro opibus prohibendo, quibus nefas aut piaculum versari detur. In his vero modum excedi p & amplius fieri quam Deus præc & ratio recta poscit, quis ignor Itaque omnino quoque religio dium fuerit inter superstitionis cessum & defectum impietatis atheismi.

10 *Et judicia*] Sententias & p nunciata illustrium & clarorum minum, ea sæpe vulgi non fal ut & sua. [Ultima sunt valde m dosa].

11 *Meliorum temporum*] Ut Rom ante 600. v. c. annum, seu bellum nicum tertium: Græca bellum Peloponnesiacum, *Thucyd.* lib. 110.

udicia, præsertim consentientia: jus enim naturæ, ut di- aliquo modo inde probatur; jus vero gentium non est ut robetur.

Poëtarum & oratorum sententiæ non tantum habent pon- t nos sæpe iis utimur non tam ut inde adstruamus fidem, t his quæ dicere voluimus ab ipsorum dictis aliquid orna- ccedat. *Poëtæ. Oratores.*

Librorum, quos a Deo afflati homines aut scripserunt, aut runt, auctoritate sæpe utor, cum discrimine 13 antiquæ legis. Antiquam legem sunt qui urgent pro ipso 14 jure haud dubie 15 mendose; multa enim ejus veniunt ex Dei e 16 libera, quæ tamen cum vero jure naturæ nunquam t: & eatenus argumentum inde recte ducitur, dummo- guamus accurate jus Dei, quod 18 Deus per homines in- exsequitur, & jus hominum inter se. Vitavimus ergo, potuimus, & hunc errorem, & alterum ei 19 contra- i post novi federis tempora nullum antiqui federis usum . Nos contra censemus, tum ob id quod jam diximus, novi federis ea est natura, ut quæ ad virtutes morum ia præcipiuntur in veteri federe, eadem & ipsum aut a præcipiat: & hunc in modum usos testimoniis antiqui demus antiquos Christianorum scriptores. *11 Libri sacri. 1 Testam. vetus.*

i percipiendam autem librorum & antiquum fedus perti- sententiam, non parum conferre nobis possunt h 21 He- bræi *Hebræi scriptores.*

G R O T I I.

scriptores] Ita sensit *Cassia-* ione divinarum scriptura-

R O N O V I I.

runt] Quo effecerunt, ut tur canonici, alii apocry-

næ & novæ legis] Sic ma- antiqui & novi fœderis vel non enim sequitur quod lapuunt omnes, idem fu- fuisse semper, eandemque s non nova capita [illegible], sed novavit, declaravit magis a Pharisæorum pravis in- ibus & additamentis.

natura] Judaizantes. *Bodi-* it.

(e] *Horat.* 2. sat. 4. *Auf- scebat mella Falerno.* *Men- dose.* i.e. male, perperam.

16 *Libera*] Ut cum jubet Deus ab- stinere fructu certæ arboris, cum patrem jubet immolare filium, cum jubet non parci septem populis in Cananæo de- votis.

17 *Non pugnat*] Nam Deus omnium arbiter summus, & ob id non pugnat cum στοργῇ parentum, aut præcepto, *non occides*, cum filium immolare ju- bet patrem.

18 *Deus per homines exsequitur*] Ut mandatum Abrahamo de filio mactan- do: Hebræis & Ægyptiis auro & ar- gento fraudandis, & septem populis Syriæ Palæstinæ delendis, Jehu de tol- lenda domo Achabi.

19 *Contrarium*] Quæ est sententia quorundam Anabaptistarum.

20 *Majora*] Quin clariora potius & evidentiora, ut volunt Reformati.

21 *Hebræi scriptores*] Qualis in pri- mis *Maimonides* in *Doctore dubitantium*, qui liber editus a *Buxtorfio*.

22 *Scr-*

bræi scriptores, ii maxime qui & [22] sermones, & mores patrios habuerunt percognita.

2. Testam. nov. 50. Novo fœdere in hoc utor, ut doceam, quod non aliunde disci potest, quid Christianis liceat: quod ipsum tamen, contra quam plerique faciunt, a jure naturæ distinxi: pro certo habens in illa sanctissima lege [23] majorem nobis sanctimoniam præcipi, quam solum per se jus naturæ exigat. Neque tamen omisi notare, si qua sunt quæ nobis [24] commendantur magis quam præcipiuntur (bb), ut a præceptis declinare sciamus nefas & pœnæ obnoxium, ad summa quæque contendere generosi esse consilii, & sua non cariturí [25] mercede.

3. Synodorum canones; 51. Synodici [26] canones [27] qui recti sunt, collectiones sunt ex generalibus legis divinæ pronnntiatis, [28] ad ea, quæ occurrunt, aptatæ; hi quoque aut monstrant, quod divina lex præcipit, aut ad id, quod Deus suadet, hortantur. Et hoc vere [29] ecclesiæ Christianæ est officium, ea quæ sibi a Deo tradita sunt tradere & eo quo tradita sunt modo. *4. Christianorum primorum usus, mores.* Sed & mores apud Christianos illos veteres, & [30] qui tanti nominis mensuram implebant, recepti, aut laudati, merito pro canonibus valent. (cc) Secunda post hos auctoritas est eorum qui suis quique temporibus pietatis & doctrinæ fama inter Christianos [31] floruerunt, *5. Patrum & scripta & consensus.* [32] neque gravis cujusquam erroris notati sunt. nam & hi quæ di-

GRONOVII.

22 *Sermones & mores patrios habuerunt percognita*] *percognitos* Latinius dicendum, nam non præcedit duplex genus, & ob id nullus locus neutro generi.

23 *Majorem*] Nisi justitia vestra sit supra justitiam Pharisæorum, dicit Dominus.

24 *Commendantur*] Quæ theologi dicunt esse magis consilii quam præcepti, priori ad *Corinth.* cap. VII.

25 *Mercede*] Nempe ex Dei benignitate; non quasi aliquid, nedum amplius, quam debent, mereantur.

26 *Canones*] Decreta conciliorum.

27 *Qui recti sunt*] His monet concilia posse interdum errare.

28 *Ad ea quæ occurrunt*] Ad quotidianos casus.

29 *Veræ ecclesiæ officium*] Ostendit.

30 *Qui tanti nominis mensuram implebant*] i. e. qui se præstiterunt dignos Christianorum magnifico titulo. Imitatur *Ovid.* 1, Pont. 2. *Maxime qui tanti mensuram nominis imples.*

31 *Floruere*] i. e. Patres & scriptores ecclesiastici: ut *Augustinus*, *Tertullianus*, &c.

32 *Neque gravis*] Non pro hereticis aut schismaticis habiti.

(bb) Vide, quæ monebimus infra, ad Lib. 1. c. 2. §. 9. num. 4. *J. B.*

(cc) Multum abesse, ut tantum subsidii, quantum putat Auctor noster, ad hanc disciplinam excolendam, inde peti queat, ostendemus, Deo dante, in Notis Gallicis. De *Patribus Ecclesiæ* ex professo egimus in *Præfatione* nostrâ ad PUFENDORFIUM *De Jure Nat. & Gent.* §. 9, & 10. alterius Editionis: & forte aliquando Opere singulari, quæ ibi diximus, plenius exponemus, ac vindicabimus ab insultibus Monachi cujusdam, qui nuperrimè Veterum illorum Doctorum per fas & nefas se *ὑπερασπιστήν* professus est. *J. B.*

33 De-

sunt magna cum asseveratione, & quasi comperta, momentum non exiguum habere debent, ad interpretanda quæ obscura videntur in sacris literis, eoque majus; quo & plurium apud consensus, & propius acceditur ad primæ puritatis tempora, cum nec 33 dominatus adhuc nec 34 coitio ulla primitivam veritatem adulterare potuit.

52. Qui his 35 successerunt Scholastici, quantum ingenio valuerint, sæpe ostendunt: sed in infelici & artium bonarum ignara secula inciderunt: quo minus mirum si inter multa laudanda, alia & 36 condonanda sunt. Tamen ubi 37 in re morum consentiunt, vix est, ut errent: quippe perspicaces admodum ad ea videnda, quæ in aliorum dictis reprehendi possunt: in quo ipso tamen 38 diversa tuendi studio laudabile præbent 39 modestiæ exemplum, rationibus inter se certantes, non, qui mos nuper alio literas inquinare cœpit, convitiis, turpi fœtu impotentis animi. 6. Scholastici DD.

53. Juris Romani scientiam profitentium tria sunt genera. Primum eorum est, quorum opera in 40 Pandecte, Codicibus Theodosiano & Justinianeo, & in Novellis constitutionibus apparent. Secundum eos habet; qui 41 Irnerio successerunt, Accursium, Bartolum, & tot alia nomina, quos penes diu fori regnum fuit. Tertium eos complectitur, qui humaniores literas cum legum studio 42 conjunxerunt. Primis 43 multum defero: nam & rationes sæpe optimas suppeditant ad demonstrandum id, quod juris est naturæ: & eidem juri neque minus gentium juri testimonium sæpe præbent, sic tamen ut ipsi non minus quam alii nomina hæc sæpe 44 misceant, imo & jus gentium sæpe vocent id, quod quorundam duntaxat populorum est, nec tanquam 45 ex condicto, sed quod alii aliorum imitatione, aut fortuito receperunt. Sed & quæ vere juris sunt gentium, sæpe tractant promis- III. Jureconsulti. 1. Antiqui.

GRONOVII.

33 *Dominatus*] Pontificum Romanorum, scil. Papalis monarchia, quam veritus offendere scribens in Gallia.

34 *Coitio*] Concilium ex eorundem similibus compositum. Patres & scriptores ecclesiastici.

35 *Successerunt scholastici*] E schola Petri Lombardi magistri sententiarum.

36 *Condonanda*] In quibus sc. errarunt.

37 *In re morum*] In moralibus, quæ spectant mores, in ethicis.

38 *Diversa tuendi*] In utramque partem disputandi.

39 *Modestiæ*] Non convitiis certantes.

40 *Pandecte*] Potius quam *pandectis*: vox enim Græca πανδέκτης.

41 *Irnerio*] Quem jus civile Romanum per barbara tempora abolitum in usum revocasse ac docere cœpisse vulgo putatur sub Phillippo Suevo Imp. circa an. C. 1200.

42 *Conjunxerunt*] *Alciato*, *Budæo*, *Cujacio*.

43 *Primis*] Veteribus.

44 *Misceant*] Ut dicant esse juris naturæ, quod est juris gentium.

45 *Ex condicto*] Velut ex tacito consensu omnium aut plurimorum, moratiorumque populorum.

**** 46 Ex

miſcue & indiſcrete cum his, quæ juris ſunt Romani, ut [46] ex titulo de captivis & poſtliminio apparet. Hæc ergo ut diſcernerentur, laboravimus.

2. Medii. 54. Secunda claſſis juris divini & hiſtoriæ veteris incurioſa, omnes regum populorumque controverſias definire voluit ex legibus Romanis, aſſumtis interdum [47] canonibus. Sed his quoque temporum ſuorum infelicitas impedimento ſæpe fuit, quo minus recte leges illas intelligerent, ſatis ſollertes alioqui ad indagandam æqui bonique naturam: quo factum, ut [48] ſæpe optimi ſint condendi juris auctores, etiam tunc cum conditi juris mali ſunt interpretes. Audiendi vero tum maxime, cum [49] tali conſuetudini, quæ noſtrorum temporum jus gentium facit, teſtimonium perhibent.

3. Recentiores. 55. Tertii ordinis magiſtri, qui Romani juris finibus ſe includunt, & in jus illud commune aut nunquam, aut non niſi leviter exſpatiantur, vix ullum habent uſum qui noſtri ſit argumenti. Scholaſticam ſubtilitatem cum legum & canonum cognitione conjunxerunt, ita ut a controverſiis etiam populorum ac regum non *Hiſpani.* abſtinerent Hiſpani duo Covarruvias & Vaſquius: hic [50] magna libertate, modeſtius alter, nec ſine exacto quodam judicio. Hi- *Galli:* ſtorias magis eidem legum ſtudio inſerere aggreſſi ſunt Galli: quos inter magnum obtinent nomen Bodinus & Hotomanus, ille [51] perpetuo opere, hic ſparſis quæſtionibus, quorum & [52] pronuntiata & rationes ſæpe nobis inquirendi veri ſuppeditabunt materiam.

VII. Inſtituti & ordinis in univerſum conſilium & ratio explicata. 56. In [53] toto opere tria maxime mihi propoſui: ut definiendi rationes redderem quam maxime evidentes, & ut quæ erant tractanda, ordine certo diſponerem, & ut quæ eadem inter ſe videri poterant nec erant, perſpicue diſtinguerem.

57. Temperavi me ab his, quæ alterius ſunt tractationis, ut quæ docent quid [54] ex uſu ſit facere: quia iſta ſuam habent artem ſpecialem politicam, quam recte ita ſolam tractat Ariſtoteles, ut alieni nihil admiſceat, contra quam fecit Bodinus, apud quem hæc ars cum juris noſtri arte confunditur. Nonnullis tamen

GRONOVII.

46 *Ex titulo de captivis & poſtliminio*] Infr. 3, 9. 1. alludit ad l. 19. pr. D. eo tit.

47 *Canonibus*] Jure canonico.

48 *Sæpe optimi ſint*] Rectiſſime tradant, quid ſit juris; etſi ad id male applicent, & obtorto collo trahant veterum JC. loca, unde id colligunt.

49 *Tali conſuetudini*] Quum quod nunc videmus paſſim uſurpari & valere pro jure gentium, jam tunc uſurpatum fuiſſe oſtendunt.

50 *Magna libertate*] Ut audeat etiam quædam regibus iniqua ſtatuere. Infr. 2, 1. 9.

51 *Perpetuo opere*] Libris *de republica*.

52 *Pronuntiata*] Sententiæ.

53 *In toto opere*] Quintum & ultimum membrum partis ſpecialis. Cura per omne opus.

54 *Ex uſu ſit*] Politica.

55 Fi-

men locis ejus quod utile est feci mentionem, sed obiter, & ut id ipsum a justi quæstione apertius distinguerem.

58. Injuriam mihi faciet, si quis me ad ullas nostri seculi controversias, aut natas, aut quæ nascituræ prævideri possunt, respexisse arbitratur. Vere enim profiteor, sicut mathematici 55 figuras a corporibus semotas considerant, ita me in jure tractando ab omni singulari facto abduxisse animum.

Dicendi genus concisum.

59. Dicendi genus quod attinet, nolui ad rerum tractandarum multitudinem adjungendo verborum copiam fastidium parere lectori, cujus utilitatibus consulebam. Itaque secutus sum quantum potui concisum & docenti conveniens loquendi genus: ut tanquam in uno conspectu habeant, qui negotia publica tractant, & quæ incidere solent controversiarum genera, & principia unde dijudicari possunt: quibus cognitis facile erit ad rem subjectam accommodare orationem & quantum lubet extendere.

Scriptorum verba ipsa.

60. Scriptorum veterum ipsa verba adduxi interdum, ubi talia erant, ut aut cum auctoritate, aut cum venustate singulari dicta viderentur: quod & in græcis feci nonnunquam, sed maxime ubi aut brevis erat sententia, aut cujus gratiam sperare non audebam latino sermone me posse assequi: quem tamen ubique adjunxi in eorum commodum qui græca non didicerunt.

Libertas judicii lectori relicta.

61. Quam vero ego in aliorum sententiis ac scriptis dijudicandis mihi sumsi libertatem, eandem sibi in me sumant, omnes eos oro atque obtestor, quorum in manus ista venient. Non illi promtius me monebunt errantem, quam ego monentes sequar. Et jam nunc adeo, si quid hic pietati, si quid bonis moribus, si quid sacris literis, si quid ecclesiæ Christianæ consensui, si quid ulli veritati dissentaneum a me dictum est, id nec dictum esto.

GRONOVII.

55 *Figuras a corporibus semotas*] In idea & solo conceptu mentis, non ut pinguntur in abaco vel charta. Infr. 2, 23. 1.

LOCI
SCRIPTORUM

in hoc opere ſpecialiter explicati, aut examinati, aut emendati.

Ex ſacris Literis:

Veteris Teſtamenti.

Eſaias.

Ex Theologis.

Ex Jure.

Ex Digestis.

HUGO-

HUGONIS GROTII DE JURE BELLI AC PACIS LIBER PRIMUS.

CAPUT I.

Quid Bellum, quid Jus?

I. *Ordo operis.*
II. *Belli definitio, & origo nominis.*
III. *Jus pro attributo actionis describitur, & dividitur in rectorium & aequatorium.*
IV. *Jus pro qualitate dividitur in facultatem & aptitudinem.*
V. *Facultatis sive juris stricte dicti divisio in potestatem, dominium, creditum.*
VI. *Facultatis alia divisio: in vulgarem & eminentem.*
VII. *Aptitudo quid?*
VIII. *De justitia expletrice & attributrice: easque proprie non distingui per proportionem Geometricam & Arithmeticam: nec quod haec circa res communes, illa circa res singulorum versetur.*
IX. *Jus pro regula definitur, & dividitur in naturale & voluntarium.*
X. *Juris naturalis definitio, divisio, & distinctio ab his quae non proprie sic dicuntur.*
XI. *Instinctum cum aliis animantibus communem, aut proprium hominibus, non facere aliam juris speciem.*
XII. *Quomodo probetur jus naturale.*
XIII. *Juris voluntarii divisio in humanum & divinum.*
XIV. *Jus humanum dividitur in civile, civili arctius, & civili latius, quod est jus Gentium: ejus explicatio, & quomodo probetur.*
XV. *Jus divinum dividitur in universale & unius populi proprium.*
XVI. *Jure Hebraeorum nunquam obligatos fuisse alienigenas.*
XVII. *Quae argumenta Christiani petere possint ex lege Hebraea, & quomodo.*

I. CONTROVERSIÆ eorum [1] quos nulla juris civilis tenet communio, quales sunt & qui [2] in gentem nondum coierunt, & qui inter se diversarum sunt gentium, tum

GRONOVII NOTÆ.

[1] *Quos nulla juris*] i. e. qui non sunt ejusdem Reip. qui communi legum vel civitatis sponsione, ut loquitur JCtus seu lex 2. D. *de legibus*, non tenentur, neque judicem eundem agnoscunt.

[2] *In gentem nondum*] Ut Aborigines, genus hominum agreste, sine legibus, sine imperio, solutum atque liberum, *Sallust.* Catilin. 6. Apud eundem Gætuli & Libyes, asperi incultique, neque moribus, neque lege aut imperio cujusquam regebantur. Jugurth. 18. Et ex eadem Africa, qui in familias passim & sine lege dispersi nihil in commune consultant. *Mela* 1, 8. adde *Ciceronem* de Invent. 1, 2. infra

tum (aa) privati, tum Reges ipsi, quique par Regibus jus obtinent, sive illi 3 optimates sunt, sive populi liberi, aut ad belli, aut ad pacis tempora pertinent. Sed quia bellum pacis causa suscipitur, & nulla est controversia unde non bellum oriri possit, occasione bellici juris, quæcunque tales incidere solent controversiæ, recte tractabuntur: ipsum deinde nos bellum ad pacem, ut finem suum, deducet,

II. 1. De Belli ergo jure acturi, videndum habemus, quid bellum sit, de quo quæritur: quid jus, quod quæritur. Cicero dixit Bellum 4 certationem per vim. Sed usus obtinuit, ut a non actio, sed status eo nomine indicetur, ita ut sit 5 Bellum status per vim certantium, 6 qua tales sunt: quæ generalitas omnia illa bellorum genera comprehendit, de quibus agendum deinceps erit: neque

infra 1, 2, 2. In sacris literis Patriarchæ sub tentoriis habitantes, & hoc tempore multi Arabum.

GROTII NOTÆ.

a *Non actio, sed status*] *Philo* II. de legibus specialibus: [pag. 790. *Edit. Paris.*] *ὥσπερ γὰρ οἶμαι πολεμίους οὐ μόνον τοὺς ἤδη ναυμαχήσαντας ἢ πεζομαχήσαντας νομιστέον, ἀλλὰ καὶ τοὺς εἰς ἑκάτερον παρεσκευασμένους καὶ τὰς ἑλεπόλεις ἐφιστάντας τοῖς λιμέσι καὶ τείχεσι, κἂν μὴ συμπλέκονται, κρίνομεν. Hostes non soli existimantur, qui jam navali aut terrestri prælio certant, sed pro talibus habendi & qui machinas admovent portubus aut mœnibus, etiamsi nondum pugnam incipiunt* *Servius* ad illud primæ Æneidos, [vers. 545.]

nec bello major & armis.

Bellum & consilium habet: arma tantum in actu ipso sunt. Idem ad VIII. [vers. 547.] *Bellum est tempus omne, quo vel præparatur aliquid pugnæ necessarium, vel quo pugna geritur. Prælium autem dicitur conflictus ipse bellorum.*

GRONOVII.

3 *Optimates*] Aristocratia, Democratia, ut *Venetiæ.*

4 *Certationem per vim*] Nam alias certatur res controversa, & decernitur aliis quoque modis, veluti per sententias & calculos, ut in foro apud judices; per suffragia, ut in comitiis populorum; denique & per sortem, ut quis quam provinciam habere, quis judicare debeat. *Cic.* 1. de Offic. 11. *Cum sint duo genera decertandi, alterum per disceptationem, alterum per vim.* [Vide PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. II. Cap. XIII. ubi agit de aliis modis litigandi in statu libertatis naturalis. *J. B.*]

5 *Bellum status*] i. e. Conditio certa populorum. Explicatio hæc Tullianæ definitionis est, non alia definitio. Neque enim *Cicero* per certationem intellexit actionem vel actum unum, velut aciei, oppugnationis, vastationis; sed durantem temporis tractum, quo diffidetur, & pro occasionibus aut comparatur vis aut fit, aut cavetur atque eluditur. Bellum est tempus & conditio manibus atque armis, quod habent controversiæ, decernentium, donec victoria aut colloquio transigatur.

6 *Qua tales sunt*] Sc. certantes, vel quatenus certant; non quatenus aliquid agunt ad certamen non pertinens: quatenus exercent eum statum aut gerunt aliquid rerum ei convenientium, vel quod sit certantium officii aut moris, (nam per bellum alia aguntur quæ id non spectant.) [Respicit Auctor pacta, quæ inter hostes, durante statu hostili, fiunt, nec minus tamen sanctè observari debent, quàm extra bellum: de quo, suo loco, plenè acturus est. *J. B.*]

(aa) Scilicet ubi in loco, qui nullius est, aliquid negotii inter se habent. Vide infra, Lib. II. Cap. XI. §. 5. num. 3. *J. B.*

7 *Pri-*

enim 7 privatum hic excludo, ut quod reipsa 8 prius sit 9 pu-, & haud dubie cum publico communem habeat naturam, propterea uno eoque proprio nomine signanda est.

Neque hujus nominis origo repugnat; est enim bellum ex veteri duellum, ut duonus quod fuerat factum est bonus, is bis. 10 Duellum autem a duobus dictum simili sensu, quo n unitatem dicimus. Sic Græcis ex multitudinis significatione λεμος: veteribus etiam 12 λύη à dissolutione, quomodo & oris dissolutio δύη (bb).

Neque usus (cc) vocis laxiorem hanc notionem repudiat. si quando belli nomen publico tantum tribuitur, nihil bis obstat, cum certissimum sit, 13 nomen generis sæpe i, præsertim excellentiori, peculiariter adhærescere. Ju-n in definitione non includo, quia hoc ipsum in hac dispu-e quærimus, sitne aliquod bellum justum, & quod bel-ustum sit. Distingui autem debet id, quod quæritur, ab eo o quæritur.

1. De jure belli cum inscribimus hanc tractationem, pri-hoc ipsum 14 intelligimus, quod dictum jam est, sitne bel-liquod justum, & deinde quid in bello justum sit? Nam jus hic

GRONOVII.

ivatum] Quoties singuli pauci-llo justo imperio præditi, armis e depugnant, (ut viator contra m.)

ius sit] *Horat.* 1. *Sat.* 3. *Cum runt primis animalia terris, Mu- turpe pecus, glandem atque cubi- pter Unguibus & pugnis, dein , atque ita porro Pugnabant ar- ue post fabricaverat usus.* (Vers. *seqq.*

blico] Prius enim certabant s, quam in civitatem coie-

uellum] Etymologia *Ciceronis* , c. 45. & *Varronis* in *perduel-* e L. L. [pag. 74. *Ed. H. Steph.* *Quintil.* Inst. Orat. Lib. 1. Cap. *B.*]

όλεμος] q. à πολύς.

ύη] στάσις· μάχη, διαφορά· à one. Δύη autem, δυστυχία. ἐν-όν@-· ταλαιπωρία· δυσπάθεια· infelicitas.

omen generis] Ut quum JCtis *m* dividunt in *arrogationem* & *adoptionem*: *Aristoteles* πολιτείαν in μοναρχίαν, ἀριστοκρατίαν, πολιτείαν. Vide *Voss.* de Construct. c. 24. Sic & JCti *adoptionem* distinguunt in *arrogationem* & *adoptionem* specialius dictam. Sic *cognatos* in *agnatos* & *cognatos*. [Vide Auctorem infra, II. 16. 9.]

14 *Intelligimus*] scil. nos quæsituros vel hoc disputaturos.

(bb) Vid. e. g. *Horat.* Sat. 1. 3. 107. *Terent.* Eunuch. Act. 1. Scen. 1. vers. 16. *J. B.*

(cc) Ita habent omnes Edd. & nihil mutandum. In animo habuit etymologiam vocis λύπη à PLATONE traditam, ἀπὸ τῆς διαλύσεως τοῦ σώματος, ἣν ἐν τούτῳ τῷ πάθει ἴσχει τὸ σῶμα. In *Cratyl.* p 419. T. I *Ed. H. Steph.* Ad hoc exemplum, τὸ Δύη, quod, inter alia, per λύπη exponitur, Auctor noster, veteris Philosophiæ placitis innutritus, secundum quam *Dolor est solutio continui*, ἀπὸ τοῦ δύω deduxit: *dissolutionem* partium *corporis* ita opponens *dissolutioni* seu dissidio *animorum*, quod innuit vox Δύη, nullibi, quod quidem sciam, alio sensu usurpata. *J. B.*

hic nihil aliud quam [15] quod justum est significat, idque negante magis sensu quam ajente, ut jus sit [16] quod injustum non est. Est autem injustum, quod naturæ societatis ratione [17] utentium [18] repugnat. Sic alteri detrahere sui commodi causa, contra naturam esse dicit [19] Cicero, atque ita probat, quia si id fiat, societas hominum & communitas evertatur necesse sit. Hominem homini insidiari nefas esse, evincit * Florentinus, quia cognationem quandam inter nos constituerit natura. † Seneca: *ut omnia inter se membra consentiunt, quia singula servari totius interest; ita homines singulis parcent, quia ad cœtum [20] geniti sumus.* b *Salva enim esse societas nisi amore & custodia partium non potest.*

De Officiis, Lib. III. c. 5.
* L. ut vim 3. D. de Just. & Jur.
† De Ira l. II. c. 31.

2. Sicut autem societas c alia est sine inæqualitate, ut inter fratres, cives, amicos, fœderatos: alia inæqualis, *κατ'* [21] *ὑπεροχὴν* Aristoteli, ut inter patrem & liberos, dominum & servum, regem & subditos, d Deum & homines: ita justum aliud est [22] ex æquo inter se viventium, aliud ejus [23] qui regit & qui regitur, qua tales sunt: quorum hoc jus Rectorium, illud Æquatorium recte, ni fallor, vocabimus.

Ethic. ad Nicom. Lib. VIII. c. 8.

IV. Ab hac juris significatione diversa est altera, (dd) sed ab hac ipsa veniens, quæ ad personam refertur: quo sensu [24] jus est [25] Qua-

GROTII.

b *Salva enim esse societas nisi amore & custodia partium non potest*] Seneca idem epistola XLVIII: *Hæc societas diligenter & sancte colenda est, quæ nos omnes omnibus miscet, & judicat aliquod esse commune jus generis humani.* Videri potest hac de re *Chrysostomus* I Cor. XI, I.

c *Alia est sine inæqualitate*] Ut in Grammaticis alia *constructio convenientiæ*, alia *regiminis*.

d *Deum & homines*] De hac societate vide *Philonem* in ἐξέννεπε Νοῶ [pag. 281 282 *Ed. Paris.*] Habet & *Plutarchus* quædam in Numa. [pag. 62. Tom. I *Ed. Wech.* Potuisset Auctor addere locum *Ciceronis*, longè luculentiorem, & aptiorem, quem reperies *De Legib.* Lib. I. Cap. 7. *J. B.*]

GRONOVII.

15 *Quod ipsum*] i. e. pro facto concesso & non improbato. *Plaut.* Cistel. I, I, 2. *jus fasque est.* Persa I, 3, 26. *jus est.* XII. Tabb. *Paterfamilias uti legassit super pecunia tutelave rei suæ, ita jus esto.* [Immo, *super pecunia tutelave sua*, ut habet L. 53. D. *De Verb. signific.* in Edit. Florent. *J. B.*]

16 *Quod injustum non est*] i. e. quod licet, quia lege nulla prohibetur: quod sine culpa & injuria facere possis.

67 *Utentium*] Hominum.

18 *Repugnat*] Verba *Cic.* I. Off. 16.

19 *Cicero de Officiis III.*] 5.

20 *Geniti*] Quia homini naturalis appetitus societatis.

21 Ὑπεροχὴν] Ubi altera pars contrahentium superior, altera inferior.

22 *Ex æquo*] Ut omnibus inter se liceant eadem, eadem non liceant, vel, quo omnes ex æquo inter se vivere & agere naturæ aut societati placuit.

23 *Qui regit*] Ut liceat majori in minorem, quod non licet minori in majorem aut in parem. Sic Cyrus *fecisse se ut regem* respondebat. *Justin* L. 5.

(dd) Confer PUFENDORF. De Jur. Nat. & Gent. *Lib.* I. Cap. I. §. 19. 20. *J. B.*

24 *Jus est*] Pro auctoritate, ut in XII. Tabb. *rei furtivæ æterna auctoritas.* pro re incorporali, quæ possidetur vel acquiritur ab eo cujus est. Sic *jus obtinere*, *Plaut.* Casin. 1, 2, 22. *Cic.* pro Quinct.

[25] Qualitas moralis personæ competens ad aliquid juste habendum vel agendum. Personæ competit hoc jus, etiamsi rem interdum sequatur, ut servitutes [26] prædiorum, quæ jura realia dicuntur, comparatione facta ad alia mere personalia: non quia non ipsa quoque personæ [27] competant, sed quia non alii competunt, quam qui rem certam [28] habeat. Qualitas autem moralis perfecta, [29] facultas nobis dicitur; minus perfecta, [30] aptitudo: quibus respondent in naturalibus, [31] illi quidem actus, huic autem potentia.

V. Facultatem Jurisconsulti [32] nomine sui appellant, nos posthac jus proprie aut stricte dictum appellabimus: sub quo continentur potestas, tum [33] in se, [e] quæ libertas dicitur, tum in alios; ut patria, dominica: [f] [34] Dominium, (ee) plenum sive minus pleno, ut [35] ususfructus, jus [36] pignoris: & [37] creditum, (ff) cui ex adverso respondet debitum.

VI. Sed hæc facultas rursum duplex est: [38] vulgaris scilicet, quæ usus particularis causa comparata est; & [39] eminens, quæ supe-

Quinct. 9. 1. Ver. 26. *jus usurpare*, *Liv.* 3, 71. & 5, 12. *jus experiri*, pro Cæcinna 12. pro Sext. 42. *Tacit.* 3. ann. 36. *impertiri tralaticium jus.* *Sueton.* Oct. 10.

GROTII.

e *Quæ libertas dicitur*] Quam propterea facultatis nomine optime definiunt Romani Jurisconsulti.

f *Dominium*] *Jus pro Dominio*, Scholiastes ad *Horatium*. [Vid. II. Ep. 2. 174. & II. Sat. 3. 217. *J. B.*]

GRONOVII.

25 *Qualitas moralis*] i. e. moribus & legibus fundata vis, copia, licentia.

2 *Prædiorum*] Vide *Instit.* l. 1. tit. 1. de servit. prædiorum.

27 *Competant*] Jura realia.

28 *Habeat*] Domino scil. prædii.

29 *Facultas*] i. e. rei.

30 *Aptitudo*] i. e. meritum. *Meus à præside recessi.* Persius. [Locus iste, qui est 4 Sat. v. 88. non huc pertinet, sed ad §. sequ. ubi *Libertas* dicitur *potestas* quam quis *in se* habet. *J. B.*]

31 *Illi*] Facultati.

32 *Nomine sui*] Sic *Suum, quod vindicari potest.* l. 27. §. 2. D. de aur. arg. Sic *Suum cuique tribuere. Suum recipere.* l. 7. §. 6. D. Quæ in fraud. cred. *Suum consequi.* l. 15. §. 5. de re judic. *Sua tutela.* l. 50. pr. de leg. 3. *Sum hæres.* *Sui servi & ancillæ.* l. 73. de leg. 3.

33 *In se*] Ut quis sit sui juris l. 50. pr. de leg. 3. in suam tutelam & in suam potestatem. *Plaut.* Persa 4. 3. *Ita ancilla mea quæ fuit hodie, sua nunc est.* Curt. 5, 6. *Tandem suis rex corporibus & cultu fœminarum abstineri jussit.* [Vid. GRONOV. ad *Livium*, XXVII. 24.]

34 *Dominium*] Sic *suum cuique tribuere*, in juris præceptis.

35 *Ususfructus*] Cum alienis rebus utimur fruimur, salva illarum substantia.

36 *Pignoris*] Quod datur in securitatem crediti.

37 *Creditum*] Quod alicui mutuum datum. Sic *Suum recipere.* l. 7. §. 6. quæ in fraud. cred. *Suum consequi.* l. 15. §. 7. de Re jud.

38 *Vulgaris*] Privatorum facultas in bonis suis.

39 *Eminens*] Publica & magistratuum, facultas reip. aut summæ potestatis in privatorum bonis.

(ee) Confer PUFENDORF. De Jure Nat. & Gent. *Lib.* IV. *Cap.* IV. §. 2. *J. B.*

(ff) Voces *Creditum* & *Debitum*, non tantum spectant, ex mente Auctoris, id quod ex qualibet caussâ, etiam ex delicto, debetur, *L.* 11. 12. *D. De verb. & rerum signif.* (vid. infr. *Lib.* II. *Cap.* I. §. 2. & *Cap.* XVII. §. 1.) Sed etiam *jus puniendi*, & *obligationem ad pœnam*, heic complectuntur.

superior est jure vulgari, utpote 40 communitati competens in 41 partes & 42 res partium, boni communis causa. Sic regia potestas sub se habet & 43 patriam & dominicam potestatem: sic g in res singulorum majus est dominium Regis ad bonum commune, quam dominorum singularium: sic 44 reipublicæ quisque ad usus publicos magis obligatur, quam creditori.

VII. Aptitudinem vero h 45 *ἀξίαν*, id est 46 dignitatem vocat
L. V. Nicom, c. 6. Aristoteles. Michael Ephesius, id quod secundum eam æquale dicitur, interpretatur *τὸ προσαρμόζον* & *τὸ πρέπον*, *id quod convenit*.

VIII. I. Fa-

Vid. Prolegom, §. 8. *infin*, & *Lib*, III. *Cap*. XIII. §. 1, 2. *J. B.*

GROTII.

g *In res singulorum majus est dominium regis*] *Philo περὶ φυτουργίας*. [p. 222. Edit. Paris.] *καὶ μὲν ἄργυρός τε καὶ χρυσὸς καὶ ὅσα ἄλλα κειμήλια παρὰ τοῖς ἀρχομένοις θησαυροφυλακεῖται τῶν ἡγεμόνων μᾶλλον ἢ τῶν ἐχόντων ἐστίν*. *Certe argentum, aurum, & quæ pretiosa alia apud subditos custodiuntur, eorum qui regnant magis sunt quam possidentium.* Plinius Panegyrico: [cap. 27.] *cujus est quidquid est omnium, tantum ipse, quantum omnes, habet.* Et mox: *Ecquid Cæsar non suum videat?* [cap. 50. qui locus tamen malè adfertur & aptatur. *J. B.*] Adde *Sarisberiensem* in Policratico lib. VI, c. 1. [pag. 335. Ed. Lugd. Bat. 1639.]

h *Ἀξίαν*] *Cicero* de Officiis 1: (Cap. 17.) *Sed si contentio quædam & comparatio fiat, quibus plurimum tribuendum officii, principes sint, patria, & parentes, quorum beneficiis maxime obligati sumus; proximi liberi, totaque domus, quæ spectat in nos solos, neque aliud ullum potest habere perfugium, deinceps bene convenientes propinqui, quibuscum etiam communis plerumque fortuna est: quamobrem necessaria præsidia vitæ debentur iis maxime, quos ante dixi. Vita autem victusque communis, consilia, sermones, cohortationes, consolationes, interdum etiam objurgationes in amicitiis vigent maxime.* Vide quæ infra dicentur libro II, capite VII. §. IX, & X. *Seneca* de Beneficiis libro IV. c. 11. ubi de testamentis agit: *Quærimus dignissimos, quibus nostra tradamus*, ipsum locum vide. Adde *Augustinum* de Doctrina Christiana lib. I, cap. XXVIII, & XXIX.

GRONOVII.

40 *Communitati*] Reipublicæ & rempublicam tenenti.

41 *Partes*] In ipsos subjectos.

42 *Res*] Patrimonia subjectorum.

43 *Patriam & dominicam*] & eas potest intendere, ut Romæ; vel remittere, ut Athenis.

44 *Reipubl. quisque*] Hinc illud *Liv*. 23, 14. *Qui capitalem fraudem ausi quique pecuniæ judicati in vinculis essent, qui eorum milites apud se fierent, eos noxa pecuniaque se exsolvi jussurum.* Idem lib. 26, 35. *servos agricultores rempublicam abduxisse, nunc ad militiam parvo ære emendo, nunc remiges imperando, si quod cui argenti ærisve fuerit, stipendio remigum & tributis annuis ablatum.*

45 *ἀξίαν*] i. e. meritum. *Aptitudinem* barbare vocat vulgus.

46 *Dignitatem*] Expressit vocem Gr. sed melius reddidisset *meritum*. Voce autem *dignitatis* in simili re supra utitur. Sic & ipse appellare debuit omissa voce *aptitudinis*, quam sine dubio refugerunt Romani. *Victorinus* in Rhet. Cic. de inventione: *Justitia est habitus animi ita informatus, ut omnibus rebus tribuat dignitatem*, i. e. suum. *Sueton*. Jul. 41. *Commendo vobis illum & illum, ut vestro suffragio suam dignitatem teneant. Sallust*. Catil. 35. *fructu laboris industriæque meæ privatus statum dignitatis non obtinebam.* Et quemadmodum Facultati *Suum*, sic Dignitati subjicere poterat *Meritum*.

47 *Facultatem respicit Justitia expletrix*] Expletricem dicit Justitiam, quam vulgo commutativam vocant, opinor, inde, quod per eam expletur & satisfit cuique pro eo, quod ab illo accipimus: nam *explere* Latinis interdum est *satisfacere*, ut apud *Justinum*:

II. 1. Facultatem 47 respicit justitia 48 expletrix, quæ propriè
riĉtè justitiæ nomen obtinet, 49 συναλλακτικὴ Aristoteli, 50 ni-
ĉto vocabulo, nam ut possessor 51 meæ rei eam mihi reddat,
n est ἐκ συναλλάγματος, & tamen ad eandem hanc justitiam
et: itaque 53 ἐπανορθωτικὴν idem felicius dixit. Aptitudinem
it 54 attributrix, quæ Aristoteli διανεμητικὴ. comes earum
um, quæ aliis hominibus utilitatem adferunt, ut liberalita-
nisericordiæ, providentiæ rectricis.
Quod vero idem Aristoteles ab expletrice ait respici 55 pro-
portio-

Lib. v. Cap. 4. n. 16.] *explent*
ta muneribus, contumelias hono-
xecrationes precibus. Hoc facile
sed quod idem statuit nimis
vocabulum συναλλακτικῆς, id
tractoria, sive *commutatoria*, vel
loquuntur, *commutativa*, id
argumento non videtur. Nam,
ut possessor meæ rei eam mihi
non est ἐκ συναλλάγματος,
n ad hanc justitiam pertinet.
istotelici omnino dicunt hoc
esse ἐκ συναλλάγματος, sive
ctu. Nam ut Jurisconsulti con-
alios faciunt justos, alios quasi
tus, ut negotiorum gestionem,
, rem communem sine inita
e &c. Sic *Aristoteles* lib. 5.
p. 5. contractus ait esse alios
rios, alios involuntarios: &
idem, emtionem, venditio-
mutationem, sponsionem, fœ-
nem, depositum, locationem,
ctionem: hos autem, alios clan-
s, ut furtum, adulterium, ve-
m, lenocinium, servi cor-
m, cædem dolo factam, fal-
stimonium: alios violentos, ut
tionem, vincula, mortem, ra-
, convitium, contumeliam. Pa-
t casum, quem objicit auctor,
genus ἀκούσιον sive *involunta-*
ertinere. [Potuisset *addere Vir*
imus, τὸ Συνάλλαγμα, apud *A-*
m, non significare fundamentum
ionis ex hac Justitia oriundæ,
tum rem ipsam, circa quam
r Justitia, quæ propterea dici-
καιοσύνη vel Δίκαιον, τὸ ἐν τοῖς
άγμασι διορθωτικόν, Lib. v.
5. τὸ διορθωτικὸν, ὃ γίνεται ἐν
ναλλάγμασι, καὶ τοῖς ἑκουσίοις,
ῖς ἀκουσίοις. Cap. 7. Sed parum
refert, quid senserit Stagyrita, cujus divisio non accuratè respondet divisioni Auctoris nostri, & à plerisque jam negligitur. Vide *Pufendorf.* 1. 7. 12. *J. B.*]

48 *Expletrix*] Quæ alias *commutativa* seu *correctiva*, & respicit illud *suum*.

49 Συναλλακτικὴ] Quasi diceretur *contractoria*.

50 *Nimis arcto*] Quasi non sufficiat denominationes à potiore sumi. 5. 3. 2.

51 *Meæ rei*] Qui meam rem me inscio, quacunque occasione, possedit.

52 *Non est ἐκ συναλλάγματος*] Imo ex contractu ἀκουσίῳ, ut appellat *Aristoteles* 5. Eth. 5. non voluntario, fortuito, &c, ut JC. loquitur, ex quasi contractu. Dein est tacitum pactum omnium hominum post inventa dominia privata, ut cuique maneat & restituatur suum.

53 Ἐπανορθωτικὴν *correctivam*.

54 *Attributrix*] *Distributiva*. Alibi dicit *assignatricem* 2, 17, 2.

55 *Proportionem simplicem*] Dicit Arithmeticam, cum numeri distant paribus intervallis, ut duo, quatuor, sex, octo; vel tres, sex, novem, duodecim; nam illic ubique duo, hic tres numeri intersunt. *Comparatam* Geometricam, cum quoties primus numerus in secundo, toties tertius in quarto: ut tria, sex, duodecim: nam quoties tria sunt in sex, toties sex in duodecim. Contractum societatis fieri proportione comparata Aristotelicorum filii non concedent ei, nisi sit societas, quam JCti vocant Leoninam ex *Æsopi* fabula. Princeps Arausionensis de mille aureis collatis in Indicas societates, in distributione redituum, non teruncium accipit amplius quam privati. Quum vero in societate alicui major pars lu-

 cri

portionem [56] simplicem, quam ἀριθμητικὴν vocat; ab attributrice autem [57] comparatam, quam γεωμετρικὴν appellat, quæ sola apud Mathematicos [i] nomen habet proportionis; ex eorum genere est quæ sæpe locum habent, non semper: neque verò per se justitia expletrix ab attributrice differt tali proportionum usu, sed materia circa quam versatur, ut jam diximus. Itaque & contractus societatis expletur proportione comparata, & [58] si unus tantum aptus inveniatur ad munus publicum, non alia quam simplici [59] commensione attributio fiet.

3. Neque magis verum est quod à nonnullis dicitur, attributricem versari circa res communes, expletricem circa [60] res singulorum. Contra enim si quis de re sua legare velit, attributrice justitia uti solet; & civitas quæ de communi reddit, (gg) quod civium quidam [61] in publicum impenderunt, nonnisi expletricis justitiæ officio fungitur. Recte hoc discrimen notatum à [62] Cyri magistro: nam cum Cyrus puero minori minorem tunicam, sed alienam, attribuisset, & majori contra majorem, docuit eum magister: ὅτι ὁπότε μὲν κατασταθείη τοῦ ἁρμόττοντος κριτὴς, οὕτω δέοι ποιεῖν. ὁπότε δὲ κρῖναι δέοι ὁποτέρου ὁ χιτὼν εἴη, τοῦτο σκεπτέον τίς κτῆσις δικαία ἐστί· πότερα τὸν βίᾳ ἀφελόμενον ἔχειν, ἢ τὸν ποιησάμενον ἢ πριάμενον κεκτῆσθαι; *Tunc quidem ubi constitutus esset arbitrator ejus quod cuique conveniret, ita agendum esse; at ubi judicandum esset*

cri datur propter eximiam operam, aut artem, quam adfert ad lucrum quærendum, non tamen intervenit Geometrica proportio, quia non habetur respectus personæ, sed rei quam in commune confert, idque accipit ex pacto. Itaque ibi quoque Arithmeticum par pro pari datur hostimentum, opera pro pecunia, ut loquitur *Plautus*. Vide *Hornejum* lib. 3. Ethic. cap. 12. num. 14. [At vero Auctori nostro rationem ejus, quod dicit, constare, in Notis Gallicis, Deo dante, ostendemus. *J. B.*]

56 *Simplicem*] Cum distant numeri paribus intervallis, ut 2, 4, 6, 8. vel 3, 6, 9, 12. Proportio Arithmetica.

57 *Comparatam*] Cum quoties primus numerus in secundo, toties tertius continetur in quarto: ut tres bis in sex, sex bis in duodecim, quæ proportio est Geometrica.

58 *Si tantum unus*] Ponit casum impossibilem: nempe omnes civem præter unum esse æquales; quod tum eveniet, quum omnes eundem nasum, os, oculos & faciem habebunt. Vide & *Hornejum* 3, 12, 7.

59 *Commensione*] Vide *Hornejum* 3. Ethicor. 12. num. 7. casum ait possibilem, proportione Arithmetica.

60 *Res singulorum*] Vide *Hornejum* 3. Ethic. 11, 24.

61 *In publicum*] Exemplum est apud *Livium* 31, 13. eorum qui in publicum quid impenderunt.

62 *Cyri magistro*] Apud *Xenophontem* in Cyripædia, [Lib. 1. Cap. III. §. 14. *Ed. Oxon.*]

(gg) Respicit heic Auctor ad locum *Aristotelis*, Ethic. Nicom. v. 7. pag. 62. E. *Edit. Paris.* de quo, in Notis Gallicis, agemus, & in eo Philosophum non satis recte ratiocinari, ostendemus. *J. B.*

GROTII.

i *Nomen habet proportionis*] Habitudinis comparationem vocat *Cassiodorus*. [Locus exstat in Lib. *De Dialectic.* pag. 408. *Ed. Paris.* 1589. *In proportione*, inquit, *non est similitudo rerum, sed quadam* HABITUDINIS COMPARATIO, *J. B.*] Est hujus proportionis, qua

sit utrius esset tunica, id spectandum [k] *utra possessio justior; eumne rem habere qui vi abstulisset, an qui fecisset aut emisset.*

IX. 1. Est & [l] tertia juris significatio, quæ idem valet quod lex, quoties vox legis [63] largissime sumitur, ut sit regula actuum moralium obligans ad id [64] quod rectum est. [65] Obligationem requirimus: nam consilia, (hh) & si qua sunt alia præscripta, honesta quidem, sed non obligantia, legis aut juris nomine non veniunt. [66] Permissio autem proprie non actio est legis, (ii) sed actionis negatio, nisi quatenus alium ab eo cui permittitur obligat ne impedimentum ponat. Diximus autem, [67] ad rectum obligans, non simpliciter ad justum, quia [m] jus hac notione, non ad [68] solius justitiæ, qualem exposuimus, sed & aliarum virtutum materiam pertinet. Attamen ab hoc jure, [69] quod rectum est, laxius justum dicitur.

2. Juris ita accepti optima partitio est, quæ apud Aristotelem exstat, (kk) ut sit aliud jus naturale, aliud voluntarium, quod ille legi-

qua Justitia attributrix uti solet, non incommoda apud *Homerum* descriptio. [Iliad. XIV, 382.]

Ἐσθλὰ μὲν ἐσθλὸν ἔδωκε, χέρεια δὲ χείρονι δόσκεν.

Præstanti dabat hic præstantia, vilia vili.

k *Utra possessio justior*] Vide eundem *Xenophontem* παιδείας secundo. Huc spectat lex per Mosem data: *non misereberis in judicio pauperis.* Exod. XXIII, 3. *Levitic.* XIX, 5. Oportet enim, ut *Philo* ait, *τὰ πράγματα ἀφέλκειν τῆς τῶν δικαζομένων φαντασίας, res abstrahere à litigatorum respectu.* [Locus *Philonis* legitur in Lib. *De Judiciis*, pag. 720. *Ed. Par.* Apud *Xenophontem* vero, quod huc faciat, nil reperio, nisi quod videre poteris Cap. II. Libri indicati, §. 10, 11. *Ed. Oxon. J. B.*]

l *Tertia juris significatio quæ idem valet quod lex*] Hoc sensu dixit *Horatius* [I. Sat. III, II.]

Jura inventa metu injusti fateare necesse est.

Et alibi: *Jura neget sibi nata.* [Art. Poët. ↓. 122.] Ubi Scholiastes: *legum sit contemtor.*

m *Jus hac notione, non ad solius justitiæ, qualem exposuimus, sed & aliarum virtutum materiam pertinet*] Exemplum sit in Zaleuci lege, pœnam irrogante ei qui contra Medici præceptum vinum bibisset. [Habet ex AELIANO, *Var. Hist.* II. 37. Adde Notam *Perizonii* in Lib. III. c. 34. ejusdem Auctoris. *J. B.*]

GRONOVII.

63 *Largissime*] Ne quis decipiatur, ut in tit. 2. Instit. [Vult dicere, ne quis putet, eodem sensu *Legis* vocem heic usurpari, ac sumebatur apud Romanos, ut patet ex §. 4. Tit. *Inst.* laudati. *J. B.*]

64 *Quod rectum est*] Officiorum regula *Sen.* 2. de Ira 21. *Sen.* 4. ben. 12. legem justi injustique regulam esse.

65 *Obligationem*] Reddit rationem quare *obligans* dixerit, & non *consulens*.

66 *Permissio*] Reddit rationem quare *obligans* dixerit, & non *permittens*.

67 *Ad rectum*] Nam & *honeste vivere* inter juris præcepta est.

68 *Solius justitiæ, qualem*] Particularis, quæ vel *συναλλακτικὴ* vel *διανεμητικὴ*; i. e. commutativa vel distributiva.

69 *Quod rectum est*] Laudabile ac probandum.

(hh) Vide PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. I. Cap. VI. §. I. *J. B.*

(ii) *Permissionem* non esse meram actionis negationem, à parte Legis, ostendemus ad PUFENDORF. Lib. I. Cap. VI. §. 15. *Not.* 2. & de ea re pleniùs agemus in Notis Gallicis ad hunc *Grotii* nostri locum. *J. B.*

(kk) In *Ethic. ad Nicom.* Lib. V. Cap. X. Sed utrumque, secundum Philosophum, partem facit *Juris Civilis*, quod vocat

legitimum vocat, legis vocabulo 70 ſtrictius poſito: interdum & 71 τὸ ἐν τάξει, conſtitutum. Idem diſcrimen apud Hebræos reperire eſt, (ll) qui cum diſtincte loquuntur, jus naturale vocant n 72 מצות, jus conſtitutum חקים, quorum illud δικαιώματα, hoc ἐντολὰς ſolent vertere 73 Helleniſtæ.

X. 1. o Jus naturale eſt 74 dictatum rectæ rationis, indicans actui alicui, 75 ex ejus convenientia aut diſconvenientia cum ipſa natura 76 rationali ac (mm) ſociali, ineſſe moralem 77 turpitudinem, aut 78 neceſſitatem moralem, ac conſequenter ab auctore naturæ Deo talem actum aut vetari, aut præcipi.

2. Actus

vocat Δίκαιον Πολιτικὸν, ut ea, de quibus agitur, Δίκαιον Φυσικὸν, & Δίκαιον Νομικόν. Adeoque paullo aliter diviſio Auctoris noſtri ſeſe habet. *J. B.*

GROTII.

n מצות] משפט. Sic *Maimonides* libro III. ductoris dubitantium cap. XXVI.

o *Jus naturale eſt dictatum rectæ rationis*] Philo libro, omnem virum bonum eſſe liberum: Νόμος δὲ ἀψευδὴς ὁ ὀρθὸς λόγος, οὐχ' ὑπὸ τοῦ δεῖνος, ἢ τοῦ δεῖνος θνητοῦ, φθαρτὸς, οὐκ ἐν χαρτιδίοις ἢ ςήλαις ἄψυχος ἀψύχοις, ἀλλ' ὑπ' ἀθανάτου φύσεως, ἄφθαρτος, ἐν ἀθανάτῳ διανοίᾳ τυπωθείς· *Lex mentiri neſcia eſt recta ratio, quæ lex, non ab hoc aut illo mortali mortalis, non in chartis aut columnis exanimis exanima, ſed corrumpi neſcia, quippe ab immortali natura inſculpta in immortali intellectu.* [Pag. 871. B. Ed. Par.] *Tertullianus* de corona militis: *Quæres igitur Dei legem, habens communem iſtam in publico mundi, in naturalibus tabulis.* M. Antoninus lib. II. τέλος λογικῶν ζώων, τὸ ἕπεσθαι τῷ τῆς πόλεως καὶ πολιτείας τῆς πρεσβυτάτης λόγῳ καὶ θεσμῷ· [§. 16.] *Finis animantium ratione utentium, ſequi legem ac normam civitatis ac reipublicæ omnium antiquiſſimæ.* Adde Ciceronis locum de Republica III, quem adducit *Lactantius* VI, 8. Præclara ſunt quæ in hanc rem habet *Chryſoſtomus* XII, & XIII. de ſtatuis. Nec ſpernenda quæ *Thomas* Secunda Secundæ LVII, 2. & *Scotus* III, diſt. 37.

GRONOVII.

70 *Strictius*] Non pro lege ſcripta, aut pro juſſu imperantis.

71 Ἐν τάξει] i. e. ordinatum, conſtitutum.

72 מצות, *jus conſtitutum* חקים] מִצְוֹת præcepta, חֻקִּים ſtatuta, leges, à חֹק jus. Ab altera ſpecie definitur δικαιοσύνη, ἀρετὴ διανεμητικὴ τοῦ κατ' ἀξίαν. περὶ ἀρετ. καὶ κακ. p. 373. Ab altera δικαιοσύνη ἐςὶ τὸ δίκαιον ἐν ἰσότητι συμβολαίων. Ηθ. Μεγαλ. I, 34.

73 *Helleniſtæ*] Interpretes LXX. Bibliorum.

74 *Dictatum rectæ rationis*] Lex mentibus inſita bene natis. Admonitio inteſtina conſcientiæ. Inſtinctus, inſita notio.

75 *Ex ejus convenientia*] Propterea quod rectæ rationi, vel ingenitis homini veri & æqui principiis congruat aut repugnet. *Perſ.* Sat. 5, 96. *Stat contra ratio & ſecretam gannit in aurem, Ne liceat facere id, quod quis vitiabit agendo.*

76 *Rationali*] Humana.

77 *Turpitudinem*] Ad abſtinendum, vel cavendum.

78 *Neceſſitatem*] Ad faciendum, vel præſtandum.

(ll) Hoc diſcrimen non ſemper obſervari, ipſe Auctor fatetur, in Adnotat. ad *Luc.* I, 6. Vide & Clar. *Clericum*, in Geneſ. XXVI, 5. *J. B.*

(mm) Voces illas, *ac ſociali*, quamquam in omnibus Edd. deſint, confidenter addidimus, Auctorem ipſum ducem ſequuti, qui infra §. 12. *num.* 1. eas habet, & heic à Typographis omiſſas facilè potuit non animadvertere; ut in aliis locis, ubi res majoris adhuc momenti erat, id ei accidiſſe, oſtendemus. *J. B.*

79 *De-*

Actus de quibus tale exstat dictatum, 79 debiti sunt aut 80 illi-
1 per se, (nn) atque ideo à Deo necessario præcepti aut vetiti
iguntur: qua nota distat hoc jus non ab humano tantum jure,
& à 82 divino voluntario, quod non ea præcipit aut vetat quæ
e ac suapte natura aut 83 debita sunt, aut illicita, sed vetando
a, præcipiendo debita facit.

Ad juris autem naturalis intellectum, notandum est, quæ-
dici ejus juris non proprie, sed ut 84 scholæ loqui amant,
ductive, quibus jus naturale non repugnat, sicut justa modo
us appellari ea quæ 86 injustitia carent: interdum etiam per
onem ea, quæ ratio 87 honesta, aut oppositis meliora esse in-
, etsi non debita, solent dici juris naturalis.

Sciendum præterea, jus naturale 88 non de iis tantum agere
citra voluntatem humanam existunt, sed de multis etiam quæ
tatis humanæ actum 89 consequuntur. Sic dominium, quale
in usu est, voluntas humana 90 introduxit: at eo 91 intro-
nefas mihi esse id arripere te invito quod tui est dominii,
ipsum

GRONOVII.

Debiti] Cum inest necessitas mo-

Illiciti] Cum inest turpitudo.
Per se] Etiam non accedente
Dei aut hominis.
Divino voluntario] Infra, num.
: cum Deus præcepit non tangi
em scientiæ boni & mali; abstine-
cis & aliis animalibus, quæ pro
ndis præscripsit Lex Mosaica.
Debita] Ut tegere verenda, ut
s 1. ad Corinth. XI. 14. scribit:
m longam natura dedecere vi-
i. e. honestate morum, quæ in-
omines. Apostolus φύσεως voca-
a etiam adhibet.
Scholæ] Scholastici.
Reductive] Per applicationem
terpretationem.
Injustitia carent] Ut quæ nul-
int cedere occupanti: quod per
uræ non est, sed tamen eo refer-

Honesta, aut oppositis] Ut velare
sexus, nec cum Cynicis in pu-
prurire. Sic *Paulus* 1 Corinth.
14. ἢ οὐδὲ ἡ φύσις διδάσκει ὑμᾶς,
ὴρ μὲν ἐὰν κομᾷ, ἀτιμία αὐτῷ
[Exempla aptiora, ex mente
oris nostri, vide infra, circa *Con-
tum*, *Divortium*, *Polygamiam*, I.
num. 2. Adde II. 12. 9. n. 2.
III. 3. 6. n. 3. & III. 4. 2. *num.* 1.
J. B.]

88 *Non de iis tantum agere*] i. e.
subjectam habere materiam non modo
ea, quæ ipsa natura comparavit sine
disputatione aut constitutione huma-
na, sed etiam res, ut sese habent,
postquam in eis id, quod natura erant,
judicium humanum & consuetudo, ali-
quam partem mutavit.

89 *Consequuntur*] Ubi homines fece-
re quod natura non erat.

90 *Introduxit*] Intelligit dominium
privatum quale nunc in usu, quo u-
nusquisque suæ rei est dominus, nam
natura omnia fecit communia.

91 *Introducto*] Postquam hoc pla-
cuit, ut omnia non essent amplius
communia,

(nn) Verum quidem est, Deum non
potuisse, salvâ sapientiâ suâ, actus,
qui heic vocantur *debiti*, vetare, aut
contrarios præcipere. Attamen vincu-
lum ipsum *Obligationis*, quâ quis tene-
tur illos exercere, ab his abstinere,
non ex ipsâ naturâ actuum oritur,
sed à *voluntate* Dei, quatenus est Au-
ctor naturæ rerum, & summus Ho-
minum Legislator. Adeoque, accura-
tè loquendo, tales actus non possunt
dici *per se* debiti, aut illiciti. Quâ de
re aliquid diximus in Præfatione Gal-
licâ ad PUFENDORF. *De Jur. Nat. &
Gent.*

L. 1. D. de Furtis. L. Probrum, 42. D. de verb. significat.

ipsum indicat jus naturale; quare p furtum naturali jure prohibitum dixit Paulus Jurisconsultus, natura turpe Ulpianus, Deo displicere 92 Euripides his in Helena versibus: [909, *& seqq.*]

Namque odit ipse vim Deus: nec divites
Nos esse rapto, sed probe partis cupit.
Spernenda, si non jure veniat, copia est.
Communis æther hominibus, tellus quoque,
In qua ampliare cuique sic fas est domum,
Ut ab alienis rebus ac vi temperet.

5. Est autem jus naturale adeo immutabile, (oo) ut ne à Deo quidem mutari queat. Quanquam enim immensa est Dei potentia, dici tamen quædam possunt esse, ad quæ se illa 93 non extendit; quia quæ ita dicuntur, 94 dicuntur tantum, sensum autem qui rem exprimat nullum habent, sed sibi ipsis 95 repugnant. Sicut ergo ut bis duo non sint quatuor 96 ne à Deo quidem potest effici, ita ne hoc quidem, ut quod 97 intrinseca ratione malum est, malum non sit. Et hoc est quod significat Aristoteles, cum dicit: (pp) 98 ἔνια εὐθὺς ὠνόμασαι συνειλημμένα μετὰ τῆς φαυλότητος. Nam 99 ut esse rerum postquam sunt & qua sunt aliunde non pendet, ita & proprietates, quæ esse illud necessario consequuntur; talis autem est malitia

Gent. 66. secundæ Edit. & nuperrimè egimus fusè satis in examine *Judicii* Illustris LEIBNITZII, subjecto quartæ Editioni versionis nostræ Libelli *De Offic. Hom. & Civ. J. B.*

GROTII.

p *Furtum naturali jure prohibitum*] Julianus: ὁ δεύτερος νόμος (post illum de Deo agnoscendo & colendo) ἱερὸς φύσει καὶ θεῖος, ὁ τῶν ἀλλοτρίων πάντη καὶ πάντως ἀπέχεσθαι κελεύων καὶ μήτε ἐν λόγῳ, μήτε ἐν ἔργῳ, μήτε ἐν αὐταῖς ταῖς λανθανούσαις τῆς ψυχῆς ἐνεργείαις ταῦτα ἐπιτρέπων συγχεῖν. [Orat. VII. pag. 209. C. D. *Ed. Spanhem.*] *Lex altera & ipsa suapte natura sancta atque divina ea est, quæ semper & ubique alienis abstineri jubet, neque vero aut verbo, aut facto, aut arcanis animi cogitationibus contrairi sinit.* Cicero de Officiis III. c. 10. ex Chrysippo: *In vita sibi quemque petere quod pertineat ad usum, non iniquum est: alteri surripere, jus non est.*

GRONOVII.

92 *Euripides*] Vide similem locum in *Plauti* Prolog. Rudent. v. 10. *& seqq.*

93 *Non extendit*] Quæ, si ita licet loqui, Deus non possit.

94 *Dicuntur tantum*] Quasi sint aliquid, mente concipiuntur, & efferuntur tantummodo ac pronuntiantur; ut Centaurus, Chimæra, Gorgo: effectum autem habent nullum, & existere nequeunt. Phil. Entia rationis.

95 *Repugnant*] Hoc est, ut scholæ dicunt, contradictoria sunt.

96 *Ne à Deo quidem potest effici*] Quia Deus semel aliter statuit.

97 *Intrinseca*] Per se ac sua natura.

98 Ἔνια] Quædam statim nominantur conjuncta cum vitio (malitia,) vel, quædam statim ut nominata sunt, junctam pravitatem præferunt.

(oo) Vide PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. II. Cap. III. §. 5.

(pp) Locus est *Ethic. ad Nicom.* Lib. II. Cap. VI. Sed tu inspice, & non satis aptè huc adferri animadvertes. *J. B.*

GRONOVII.

99 *Ut esse rerum, postquam sunt, & qua sunt*] Ut res, ex quo semel extiterunt, speciemque & habitum acceperunt, non aliam sumunt causam, & quod sunt, non precario, sed jam per

malitia quorundam actuum, comparatorum ad naturam ſana ratione utentem. Itaque & Deus ipſe ſecundum hanc normam de ſe judicari patitur, ut videre eſt Gen. XVIII, 25. Eſai. V, 3. Ezech. XVIII, 25. Jerem. II, 9. Mich. VI, 2. Rom. II, 6. III, 6.

6. Fit tamen interdum ut in his actibus, de quibus jus naturæ aliquid conſtituit, 1 imago quædam mutationis fallat incautos, cum revera non jus naturæ mutetur, quod immutabile eſt, ſed res, de qua jus naturæ conſtituit, quæque mutationem recipit. Exempli gratia: ſi creditor quod ei debeo 2 acceptum ferat, jam ſolvere non teneor, non quia jus naturæ deſierit præcipere ſolvendum quod debeo, ſed quia quod debebam deberi deſiit: ut enim recte in Epicteto Arrianus: οὐκ ἀρκεῖ τὸ δανείσασθαι πρὸς τὸ ὀφείλειν, ἀλλὰ δεῖ προσεῖναι καὶ τὸ ἐπιμένειν ἐπὶ τοῦ δανείου, καὶ μὴ διαλελύσθαι αὐτό· *non ſufficit ut debeatur pecunia datam eſſe mutuam, ſed oportet ut & maneat adhuc indiſſoluta mutui obligatio.* Ita ſi quem Deus occidi præcipiat, ſi res alicujus auferri, non licitum fiet homicidium aut furtum, quæ voces vitium involvunt, ſed 3 non erit homicidium aut furtum, quod vitæ & rerum ſupremo domino auctore fit.

Lib. 1. Diſſ. C. 7. pag. 34. Ed. Colon. 1595.

7. Sunt & quædam juris naturalis non ſimpliciter, ſed pro certo rerum ſtatu: ſic communis rerum uſus naturalis fuit, quamdiu dominia introducta non erant; & jus ſuum per vim conſequendi 4 ante poſitas leges.

XI. 1. Diſcrimen autem quod in Juris Romani libris exſtat, (qq) ut jus immutabile aliud ſit quod animantibus cum homine ſit commune, quod arctiori ſignificatu vocant jus naturæ; aliud hominum proprium, quod ſæpe jus gentium nuncupant, 5 uſum vix ullum habet; nam juris proprie capax non eſt niſi natura præceptis 6 utens generalibus, quod recte vidit Heſiodus:

Oper. & Dier. verſ. 276, & ſeqq.

Τὸν δὲ γὰρ ἀνθρώποισι νόμον διέταξε Κρονίων·
Ἰχθύσι γὰρ, καὶ θηρσὶ, καὶ οἰωνοῖς πετεηνοῖς

Ἐσθί-

per ſe & ob ſuam materiam ſunt; neque ut ſint alienum beneficium exſpectare, aut aliunde pendere neceſſe habent: ita & affectiones, quæ illis naturis materiiſque neceſario adhærent.

1 *Imago*] i. e. videatur imprudentibus & minus intentis aliquid mutari, ubi tamen jus conſtat, & ejus mutatum nihil eſt.

2 *Acceptum ferat*] i. e. ſe accepiſſe ſcribat aut teſtatum faciat.

3 *Non erit homicidium*] Non magis quam ſi morbo hominem ſolvat; ſi naufragio aut alio caſu, vel mortalitatem ejus finiat, vel rem familiarem aut imminuat, aut ad alium transferat.

4 *Ante poſitas leges*] Quibus illud jus à privatis ad ſelectos judices tranſlatum eſt.

5 *Uſum vix ullum*] Neque enim brutorum inter ſe, neque hominum cum brutis ſocietas eſt: tantum turpiores facit homines id non ſervantes.

6 *Utens generalibus*] Quæ circa ſimilia ſimiliter agere novit, ut dixit in Prolegomenis, §. 7.

(qq) Vide PUFENDORFIUM noſtrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. II. Cap. III. §. 2, 3. *J. B.*

'Εσθέμεν ἀλλήλυς. ἐπεὶ οὐ δίκη ἐςὶ μετ' αὐτῶν.
q 'Ανθρώποισι δ' ἔδωκε δίκην, ἣ πολλὸν ἀρίςη.

Humano generi nam lex datur ab Jove summo:
Quippe feræ, pisces, avium genus altivolantum
Mutua se vertunt in pabula, juris egentes.
Justitia at nobis, quæ res est optima, cessit.

Cap. 16. In equis, in leonibus justitiam non dicimus, inquit Cicero de Of
Tom. I. ciis primo. Plutarchus in vita Catonis majoris, νόμῳ μὲν γὰρ κ
pag. 339. A. δικαίῳ πρὸς ἀνθρώπους μόνον χρῆσθαι πεφύκαμεν· *lege & justitia a*
Cap. 17. *versus homines tantum natura utimur.* Lactantius lib. v. *In omnib enim videmus* 7 *animalibus, quæ sapientia carent, conciliatricem sui e naturam. Nocent enim aliis ut sibi prosint: nesciunt enim quia malu est nocere. Homo vero, quia scientiam boni & mali habet, abstinet à nocendo etiam cum incommodo suo.* Polybius, cum narrasset qu bus initiis primum convenissent homines, addit, r si quis in pare tes aut beneficos injurius fuisset, fieri non potuisse quin id cæt
Lib. vi. cap. 4. ægre ferrent, ratione addita: τῦ γὰρ γένους τῶν ἀνθρώπων ταύτῃ δι φέροντος τῶν ἄλλων ζώων, ᾗ μόνοις αὐτοῖς μέτεςι νῦ καὶ λογισμῶ φανερὸν ὡς ὐκ ἂν εἰκὸς παρατρέχειν αὐτοὺς τὴν προειρημένην διαφορὰ καθάπερ ἐπὶ τῶν ἄλλων ζώων, ἀλλ' ἐπισημαίνεσθαι τὰ γενόμενα ſ κ δυσαρεςεῖσθαι τοῖς παρῦσι. *Quoniam enim humanum genus hoc a animantibus distat, quod mente ac ratione utitur, omnino credibile n est tam alienum à natura sua actum ab ipsis dissimulatum iri, ut aliis animantibus: sed quod factum est, revocatum iri ad animum cu offensa significatione.*

2. Qu

GROTII.

q 'Ανθρώποισι δ' ἔδωκε δίκην] *Juvenalis* Satyra xv, [vers. 142, *& seqq.*]

——— *Venerabile soli*
Sortiti ingenium divinorumque capaces,
Atque exercendis capiendisque artibus apti,
Sensum è cœlesti demissum traximus arce,
Cujus egent prona & terram spectantia. Mundi
Principio indulsit communis Conditor illis
Tantum animas, nobis animum quoque, mutuus ut nos
Affectus petere auxilium & præstare juberet,
Dispersos trahere in populum, &c.

Chrysostomus ad vii. Rom. τὸν τῦ δικαίυ καὶ ἀδίκυ λόγον ὐδὲ κινεῖν δεῖ ἐπὶ τῶν ἀψύχων καὶ ἀναισθήτων. [Id est, justi & injusti regulas, neque adversus inanimata & sensu carentia, movendas aut negligendas. Quod igitur innuere potius videtur, jus aliquod esse Brutis cum Homine commune. *J. B.*]

r *Si quis in parentes injurius fuisse* Exemplum vide in Chamo, Gen. 1 22. Ubi pœna sequitur.

GRONOVII.

7 *Animalibus, quæ sapientia caren* Omnia animalia muta & ratione de cta quærere sua commoda; quam damno aliorum.

GROTII.

ſ Καὶ δυσαρεςεῖσθαι τοῖς παρῦσ Chrysostomus xiii. de statuis: γὰρ τὸ συναγανακτεῖν τοῖς ὑβριζομένο φυσικὸν ἅπαντες ἔχομεν. εὐθέως ὖν τ ἐπηρεάζυσιν ἐχθροὶ γινόμεθα κἂν μ ὦμεν αὐτοὶ πεπονθότες. *Natura id h bemus, ut indignationem nostram conju gamus cum iis qui male tractati sunt. lico enim injuriosis hominibus infensi mus, etiamsi ad nos nulla pars inju pervenit.* Scholiastes ad *Horatium* tyra iii. lib. i. [vers 97.] *Sensus al*

in

Quod t si quando brutis animantibus justitia tribuitur, id
nproprie u ex quadam in ipsis umbra rationis atque vestigio.
erò actus ipse, de quo jus naturæ constituit, sit nobis com-
is cum aliis animantibus, ut prolis educatio; an nobis pro-
, ut Dei cultus, ad juris ipsam naturam nihil refert.

II. 1. Esse autem aliquid juris naturalis probari solet tum ab uod prius est, tum ab eo quod posterius, quarum probandi num illa subtilior est, hæc popularior. A priori, si ostendatur alicujus convenientia aut disconvenientia necessaria cum na- rationali ac sociali: à posteriori verò, si non certissima fide, erte probabiliter admodum, juris naturalis esse colligitur id, apud omnes gentes, aut moratiores omnes tale esse credi- Nam 9 universalis effectus universalem requirit causam: talis n existimationis causa vix ulla videtur esse posse præter 10 sen- psum, communis qui dicitur.

Hesiodi est dictum à multis laudatum: (ff)

Φήμη δ' ὅτις πάμπαν ἀπόλλυται, ἥντινα πολλοὶ
Λαοὶ φημίζουσι.

Non etenim penitus vana est sententia, multi
Quam populi celebrant.

τὰ

tur & animus, cum audierit ho- n factum, aliter cum furtum.

quando brutis animantibus justi- itur] Divinationem quandam in elephantis notat *Plinius* lib. cap. v. Idem libro x. narrat fuisse quæ suum ipsa catulum , quod is catulus hospitis filium isset.

quadam in ipsis umbra rationis stigio] Seneca de Ira libro 1, 1. feras ira carere dixit, sed habere impetum. *Muta anima- , humanis affectibus carent: ha- tem similes illis quosdam impulsus.* estiis non esse κακίαν sed ὁμοιὰ non vitia sed vitiorum simu- dixit *Origenes* contra *Celsum*: υμοῦσθαι τὸν λέοντα, *velut irasci* Peripatetici apud *Porphyrium*, esu animantium tertio. [Pag. *. Lugd.* 1620.]

GRONOVII.

ujus convenientia] Ut cum ur, innoxium hominem occi- e injustum, quia natura appe- ervationem sui & omnium, t ejusdem societatis.

9 *Universalis*] Effectus ad omnes plurimosve pertinens causam juxta late patentem & inter multos plurimosve communicatam.

10 *Sensum, communis*] *Cic.* de leg. 16. *Communis intelligentia. Horat.* 1. Sat. 3. *Communi plane sensu caret. Gell.* 10, 22. *cum sensus intelligentiaque communis fide nobis notas res efficit.* Juvenal. 8. Sat. 73. *Rarus enim ferme sensus communis in illa Fortuna.* Arrian. *Epictet.* 3, 6. ὁ κοινὸς νοῦς. Marcus κοινονοημοσύνην, lib. 1. ad se ipsum, ubi Cas. *Lactant.* 3, 28. *in tantos errores inciderunt, ut etiam communem sapientiam non tenerent. Phædrus* fab. 7. *quibus honorem & gloriam Fortuna tribuit, sensum communem abstulit.* Seneca ep. 5. & 9.

(rr) Quousque ratio illa valere queat, vide apud PUFENDORF. *De Jur. Nat. & Gent.* Lib. II. Cap. III. §. 7, 8. & in Præfatione nostra Gallica ad hoc Opus, §. 4. *J. B.*

(ff) Extat in *Operib. & Dieb.* vers. penult. sed ibi agitur tantum de rumoribus adversus aliquem sparsis, qui, falsi licet, famam ejus nonnihil lædunt. *J. B.*

x Ta

x *τὰ κοινῇ φαινόμενα πιστὰ*, (tt) *quæ communiter ita videntur fida sunt*, ajebat Heraclitus statuens 11 *λόγον τὸν ξυνὸν* optimum esse veritatis 12 *κριτήριον*. Aristoteles: *κράτιστον πάντας ἀνθρώπους φαίνεσθαι συνομολογοῦντας τοῖς ῥηθησομένοις· potentissima probatio est, si in id quod dicimus omnes consentiant.* Et Cicero: *in re consensio omnium gentium jus naturæ putanda est.* Seneca: *Argumentum veritatis est aliquid omnibus videri.* Quintilianus: *Pro certis habemus ea in quæ communi opinione consensum est.* Non frustra autem dixi gentes moratiores: nam, ut recte notat Porphyrius, * y *τινὰ τῶν ἐθνῶν ἐξηγρίωται, καὶ ἐστὶ φύσει θηριώδη, ἐξ ὧν οὐ προσήκει τοὺς εὐγνώμονας τῆς ἀνθρωπίνης καταψεύδεσθαι φύσεως· quædam nationes efferatæ sunt, & 13 facta inhumanæ, ex quibus non oportet ab æquis judicibus æstimatione facta humanæ naturæ convitium fieri.* Andronicus Rhodius: † *παρ᾽ ἀνθρώποις τοῖς τε ὀρθῶς καὶ ὑγιῶς ἔχουσιν, ἐστὶ δίκαιον ἀκίνητον, ὃ φυσικὸν λέγεται. εἰ δὲ τοῖς νοσοῦσι τὰς φρένας καὶ διεστραμμένοις οὐ δοκεῖ*

1 *Tusc.* c. 13. *Ep.* 117. Inst. Orat. V. 10. * *De non esu Animantium*, Lib. IV. pag. 428. *Ed. Lugd.* † *Paraphr. in Arist. Ethic. Nicom.* V. 10. pag. 303. *Ed. Heins.*

GROTII.

x Τὰ κοινῇ φαινόμενα πιστὰ,] *Aristoteles* Nicom. x, 11. ὃ γὰρ πᾶσι δοκεῖ τοῦτο εἶναι φαμὲν, ὁ δ᾽ ἀναιρῶν ταύτην τὴν πίστιν οὐ πάνυ πιστότερα ἐρεῖ. *Quod omnibus ita videtur, id ita esse dicimus, qui vero hanc fidem velit tollere, nihilo ipse credibiliora dicet.* Seneca Epist. 81. *In tanta judiciorum diversitate referendam bene merentibus gratiam omnes uno tibi, quod ajunt, ore affirmabunt.* Quintilianus: *Consuetudinem sermonis vocabo consensum eruditorum, sicut vivendi, consensum bonorum.* [Instit. Orat. 1. 6.] *Josephus* antiquæ historiæ XVI: ἔθεσι μὲν γὰρ οὐδέν ἐστι γένος ὃ τοῖς αὐτοῖς ἀεὶ χρῆται, κατὰ πόλεις ἔσθ᾽ ὅπη πολλῆς γινομένης τῆς διαφορᾶς· τὸ δίκαιον δὲ πᾶσιν ἀνθρώποις ὁμοίως ἐπιτηδεύει, λυσιτελέστατον ὂν Ἕλλησί τε καὶ βαρβάροις, οὗ πλεῖστον οἱ παρ᾽ ἡμῖν νόμοι λόγον ἔχοντες, ἅπασιν ἡμᾶς, εἰ καθαρῶς ἐμμένοιμεν αὐτοῖς, εὔνους καὶ φίλους ἀπεργάζονται. διὸ καὶ ταῦτα παρ᾽ ἐκείνων ἡμῖν ἀπαιτητέον καὶ δέον οὐκ ἐν διαφορᾷ τῶν ἐπιτηδευμάτων οἴεσθαι τὸ ἀλλότριον, ἀλλ᾽ ἐν τῷ πρὸς καλοκ᾽αγαθίαν ἐπιτηδείως ἔχειν· τοῦτο γὰρ κοινὸν ἅπασι καὶ μόνον ἱκανὸν διασώζειν τὸν τῶν ἀνθρώπων βίον. *Moribus gens nulla est quæ iisdem tota utatur, sæpe oppidatim discrepatur plurimum. At jus ipsum omnibus æqualiter hominibus expedit, tam barbaris utile quam Græcis, cujus quidem rationem habentes maximam, quæ apud nos sunt leges, faciunt nos, eas pure modo observemus, cunctis hominibus benevolos & amicos. Talia sunt quæ exigi à legibus par est. Neque illas aversari ut à se alienas arbitrari debent alii, in eo quod institutis differunt, sed id potius spectandum an ad virtutem ac probitatem sint accommodata. Hoc enim ad omnes communiter pertinet, solumque per se sufficit ad tutandam hominum vitam. Tertullianus* præscriptione adversus hæreticos: *Quod apud multos unum invenitur, non est erratum sed traditum.* [Omnia ista loca, si duo priora excipias, parum ad rem faciunt. Immo verba *Quintiliani* contrarium innuere potius videntur. *J. B.*

GRONOVII.

11 Λόγον] Omnes idem sentire ac dicere.

12 Κριτήριον] Discrimen.

13 *Facta inhumanæ*] Ut ἀνθρωποφάγοι, & quales Thraces pingit *Florus* 3, 4. quales qui conjugiis matrum usi, qui decrepitos parentes, ne alerent, occidere: qui cadaveribus suorum pro cibo usi, aut canes pavere. *Plutar.* de Fort. Alex. 328. *Cic.* 1. Tusc. 45.

(tt) Refert id SEXTUS EMPIRICUS, Lib. *Adversus Mathematic.* Οὗτο τὸ μὲν κοινῇ πᾶσι φαινόμενον, τοῦτ᾽ εἶναι πιστόν. Pag. 160. Vide sequentia. *J. B.*

GROTII.

y Τινὰ τῶν ἐθνῶν ἐξηγρίωται] *Justinus* colloquia cum Tryphone: πάντα ἔθνη

δοκεῖ δίκαιον, οὐδὲν διαφέρει. οὐδὲ γὰρ ὁ λέγων τὸ μέλι γλυκὺ εἶναι ψεύδεται, διότι τοῖς νοσοῦσιν οὐ τοιοῦτον δοκεῖ· *Apud homines recta sanaque mente præditos immutabile est jus illud naturæ quod dicitur. Quod si his, qui morbido distortoque sunt animo, aliter videtur, nihil id ad rem pertinet. Nam nec mentitur qui mel dulce esse dicit, ideo quod ægrotis aliter videatur.* A quibus non abit Plutarchi illud in vita Pompeji: φύσει μὲν ἄνθρωπος οὔτε γέγονεν, οὔτ' ἔστιν ἀνήμερον ζῶον οὐδ' ἄμικτον, ἀλλ' ἐξίσταται τῇ κακίᾳ παρὰ φύσιν χρώμενος, ἔθεσι δὲ καὶ τόπων καὶ βίου μεταβολαῖς ἐξημεροῦται· *natura quidem nullus hominum aut est aut fuit ferum atque insociabile animal, sed efferatur ubi extra naturæ modum peccare assuescit, rursumque alia consuetudine, vitaque & locorum mutatione redit ad mansuetudinem.* Aristoteles descriptionem hominis, ex eo quod ipsi proprium est, hanc facit: ἄνθρωπος, 2 ζῶον ἥμερον φύσει· *homo animal est suapte natura mansuetum.* Idem alibi: δεῖ δὲ σκοπεῖν ἐν τοῖς κατὰ φύσιν ἔχουσι μᾶλλον τὸ φύσει, καὶ μὴ ἐν τοῖς διεφθαρμένοις· *quid naturale sit spectandum in his quæ bene secundum naturam se habent, non in depravatis.* *Tob. V. 2.* *Pol. I. 1.*

XIII. Alteram juris speciem esse diximus jus voluntarium, (uu) quod ex voluntate originem ducit: estque vel humanum vel divinum.

XIV. 1. Ab humano incipiemus, quia 14 id pluribus innotuit. Est ergo hoc vel civile, vel latius patens, vel arctius. Civile est quod à potestate civili proficiscitur. 15 Potestas civilis est, quæ civitati

ἰσὶν ὑπὸ ἀκαθάρτου πνεύματος ἐμπεφορημένοι, καὶ ὑπὸ φαύλης ἀνατροφῆς, καὶ ἐθῶν φαύλων, καὶ νόμων πονηρῶν διαφθαρέντες, τὰς φυσικὰς ἐννοίας ἀπώλεσαν· *Exceptis illis qui ab impuris spiritibus arrepti; & per malam educationem, instituta prava & leges iniquas corrupti, naturales notiones perdiderunt.* *Philo* libro, Omnem bonum esse liberum: ἔνθα καὶ θαυμάσαι ἄν τις τῆς ἀμβλυωπίας τοὺς τρανὰς οὕτω πραγμάτων ἰδιότητας μὴ συνορῶντας· *merito igitur miretur quis, tantam illis offusam caliginem, ut tam claras rerum proprietates non videant.* [Pag. 871. B. Ed. Par.] *Chrysostomus* oratione, Christum Deum esse: μὴ τοίνυν ἀπὸ τῶν διεφθαρμένων τὰς γνώμας, τὰς κρίσεις ποιοῦ τῶν πραγμάτων· *Ne ergo rerum dijudicationem ab illis mutuare quibus corruptus est animus.*

GRONOVII.

14 *Id pluribus*] Divinum quippe unum Hebræis & Christianis.

15 *Potestas*] Hic pro persona. *Liv.* 23, 11. *Magistrum equitum, quæ consularis potestas sit.* *Lucan.* 10, 136. *Discubuere toris reges majorque potestas Cæsar.*

(uu) Confer PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. I. Cap. VI. §. 18. *J. B.*

GROTII.

2 Ζῶον ἥμερον φύσει] Idem dicit *Chrysostomus* XI. de Statuis. Latius id explicat *Philo* decalogo: ἀγελαστικὸν γὰρ καὶ σύννομον ζῶον τὸ ἡμερώτατον ἡ φύσις γεννήσασα, πρὸς ὁμόνοιαν καὶ κοινωνίαν ἐκάλεσε, λόγον δοῦσα συναγωγὸν εἰς ἁρμονίαν καὶ κρᾶσιν ἠθῶν· [Pag. 763. A. Edit. Paris.] *Quod animantium esse debeat mansuetissimum, idem natura fecit gregale & cœtus appetens, & ad concordiam societatemque vocavit, sermonem etiam præbens qui ingenia attemperando & ad concentum perducendo conciliaret.* Idem de Mundi immortalitate: ἡμερώτατον γὰρ ζῶον ὁ ἄνθρωπος, λόγον δωρησα-

civitati præest. Est autem civitas [16] cœtus perfectus liberorum hominum, juris fruendi & communis utilitatis causa sociatus. Jus arctius patens & ab ipsa potestate civili [17] non veniens, quanquam ei subditum, varium est, præcepta patria, dominica, & si qua sunt similia in se continens. Latius autem patens est jus Gentium, id est quod Gentium omnium [a] aut multarum (xx) voluntate vim obligandi accepit. Multarum addidi, quia vix ullum jus reperitur extra jus naturale, quod ipsum quoque gentium dici solet, omnibus gentibus commune. Imo sæpe in una parte orbis terrarum est jus gentium quod alibi non est, [18] ut de captivitate ac postliminio suo loco dicemus.

2. Probatur autem hoc jus gentium pari modo quo jus non scriptum civile, usu continuo & testimonio peritorum. Est enim hoc jus, ut recte notat Dio Chrysostomus, *εὕρημα βίου καὶ χρόνου*, *repertum temporis & usus*. Atque in eam rem maximum nobis usum præbent illustres annalium conditores. Orat. LXXVI.

XV. 1. Jus voluntarium divinum quod sit, satis ex ipso vocum sono intelligimus: (yy) id nimirum, quod ex [19] voluntate divina ortum habet: quo discrimine à jure naturali, quod [20] item divinum dici posse diximus, internoscitur. In hoc jure locum habere potest, quod nimium indistincte [b] dicebat Anaxarchus apud Plu-

διωρισμένης φύσεως αὐτῷ γέρας, ᾧ καὶ τὰ ἐξηγριωμένα πάθη κατεπάδεται καὶ τιθασσεύεται. Mansuetissimum animantium homo est, ut cui natura pro munere sermonem dederit, quo affectus quantumvis efferati velut incantando cicurantur. (Pag. 945. E.)

a *Aut multarum*] Vasquius II. Controvers. LIV. 4.

b *Dicebat Anaxarchus*] Est apud Plutarchum in Alexandro. [Pag. 595. A. Tom. I. Vide quæ de illo loco scripsimus, in PUFENDORF. *De Jur. Nat. & Gent.* Lib. II. Cap. III. §. 4. Not. 1. *J. B.*

GRONOVII.

16 *Cœtus perfectus*] Αὐτάρκης Arist. 3. Pol. 6. Πόλις δὲ ἡ γενῶν καὶ κωμῶν κοινωνία ζωῆς τελείας καὶ αὐτάρκους χάριν. τοῦτο δ' ἐστιν, ὥς φαμεν, τὸ ζῆν εὐδαιμόνως καὶ καλῶς. Et 7, 4. Hein. 495. Ἡ δὲ πόλις αὔταρκες. Et mox: πλῆθος αὔταρκες πρὸς τὸ εὖ ζῆν κατὰ τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν. *Cicero* 3. de rep. apud Augustin. *multitudo juris consensu & utilitatis communione sociata.* Et iterum, cœtus j. c. & u. c. sociatus. Perfectus, sufficiens ad ea, quæ desiderat natura ad bene commodeque vivendum. [Circa definitionem *Civitatis*, vide PUFENDORF. *de Jure Nat. & Gent.* Lib. VII. Cap. II. §. 13. cum Notis nostris Gallicis. *J. B.*

17 *Non veniens*] Sed partim à natura, partim à jure gentium.

18 *Ut de captivitate ac postliminio suo loco dicemus*] 3, 7. 3, 9.

19 *Voluntate divina*] Cognita & patefacta per singularem & propriam declarationem, non per insitum omnibus hominibus sensum.

20 *Ita divinum*] Quia naturæ rationali unus id insevit Deus.

(xx) Tale Jus non datur. Quæ enim ad illud referuntur, vel ad *Jus Naturæ* immutabile pertinent, vel meri sunt mores, inter plures aut pauciores Gentes recepti, qui per se nullam vim obligandi habent, sed tunc demum illam accipiunt, quando quis heic & nunc se illis subjicit, pacto expresso vel tacito. Qua de re dicemus in Notis Gallicis ad hunc nostrum Auctorem. Vide interim PUFENDORF. *De Jur. Nat. & Gent.* II. 3. 23. *J. B.*

(yy) Vide Auctoris Epist. Part. II. Epist. 429. ubi refellit, quæ SALMASIUS adversus eum dixerat. *J. B.*

(zz) De

archum in Alexandro: non ideo id Deum velle, quia justum sed justum esse, id est jure debitum, quia Deus voluit.

. Hoc autem jus aut datum est humano generi, aut populo Humano generi ter jus datum à Deo reperimus: statim [21] post hominem conditum, iterum [22] in reparatione humani eris post diluvium, postremo in sublimiori reparatione [23] per stum. Tria hæc jura haud dubie omnes homines obligant, ex , quantum satis est ad eorum notitiam pervenerunt.

VI. 1. Ex omnibus populis unus est, cui peculiariter Deus dare dignatus est, populus scilicet Hebræus, quem sic allo- ur Moses Deut IV, 7. *Quæ gens tam magna, cui Dei propin- sicut dominus Deus noster, ad omnia vota quæ ei facimus? quæ tam magna, cui sint constitutiones & jura æqua, qualis est lex ota, quam ego hodie coram vobis propono?* Psalmographus Psal- CXLVII; *Indicat Deus verba sua Jacobo, constitutiones ac jura* Vers. 19. *sraëli. non ita fecit genti ulli: ideo jura ista non noverunt.* 20.

Nec dubitandum, quin fallantur [24] Judæorum illi (quos in- Tryphon in disputatione cum Justino) qui existimant etiam genis, si salvi esse vellent, [25] subeundum fuisse legis Hebraicæ

) De his omnibus fusè agemus tis nostris Gallicis ad hunc lo- *J. B.*

GRONOVII.

Post hominem] Adamo.

In reparatione] Noacho.

Per Christum] Quippe qui Eccle- antea Palæstinæ inclusam reddide- Catholicam.

Judæorum illi] Nam & Judæo- quorundam eadem sententia quæ . *Munsterus* ad Genes. 9, 4. Item a *Aquinatis* & *Mar. Becani.*

Subeundum fuisse legis Hebraicæ ju- De judiciali lege concedo: sed ge sacrorum & cærimoniarum fi- us assentirem, si viderem quo- gentibus tempore veteris fœde- tuerit innotescere Christus, ex- udaismum. Nam ut in N. T. a- immolatum pro peccatis mundi trant Verbum & Sacramenta: gnum immolandum in V. T. trabant cærimoniæ & sacrificia. nos vitam æternam speramus idem in Christum, qui jam appa- & pro nobis Patri satisfecit: ita ætas per Christum in fidem ap- rum & satisfacturum: Extra Christum autem non est salus, quantum quidem nobis revelatum est. Sunt sane in Patribus, qui hac de re paullo crudius & liberius loquuntur. *Clemens Alexandrinus* affirmat Judæis legem, gentibus Philosophiam ante adventum Christi & universalem vocationem ad salutem suffecisse. Et alibi, Philosophiam quondam per se Græcos justificasse. *Chrysostomus* scribit, notitiam Christi illis, qui nativitatem ejus & ἐνσάρκωσιν sive incarnationem præcesserunt, necessariam non fuisse. At *Justinus Martyr* dixit, quia Christus est λόγος, *Christianos censeri debere, quicunque* μετὰ λόγου, hoc est, *cum ratione vitam instituerint:* quos inter nominat *Socratem* & *Heraclitum:* & alibi, *Socrati* ait *Christum ex parte agnitum.* Vide *Casaubonum* Exercitatione prima adversus *Baronium:* hæc nemo facile Theologorum sanorum hodie concesserit. Nec videtur pati *Paulus* ad Ephesios cap. 2. vers. 12. *Mementote vos aliquando gentes in carne cum vocabamini præputium* (id est incircumcisi) *ab ea, quæ circumcisio dicta est, facta in carne manu, vos, inquam, illo tempore fuisse separatos à Christo, alienos à civitate Israëlitarum, expertes fæderum, promissionis spem non habentes, & atheos*

 in

braicæ jugum. (aa) Neque enim eos obligat lex, 26 quibus data non est. At quibus data sit lex, ipsa loquitur: 27 *Audi Israël*, & passim fœdus cum ipsis ictum, ipsi in peculiarem Dei populum adsciti dicuntur: quod verum esse agnoscit & ex loco Deuteron. XXXIII, 4. probat Maimonides.

3. Quin inter ipsos Hebræos vixerunt semper aliqui exteri homines εὐσεβεῖς καὶ σεβόμενοι τὸν Θεὸν, qualis Syrophœnissa Matth. XV, 22. qualis 28 ille Cornelius Actor. X, 2. τῶν σεβομένων ἑλλήνων, Actor.

in mundo. Sic ille: nec credibile est in tanta Ephesiorum, maximi populi, turba neminem fuisse, qui legi naturæ obtemperaret, & ut inter homines innocentiam coleret. Cum illa tamen sua innocentia Apostolus illos facit expertes pactorum, spe vitæ æternæ destitutos, extra Christum, Atheos.

26 *Quibus data non est*] Judæis quidem, electo populo, lex primum data est, sed ut conditio fœderis, quod cum illis pepigerat Deus, promittens cœlestia gaudia, si quis illam servaret. Si quis ergo de alienis participare fœdus illud & commodis ejus frui vellet, huic consequenter jussum erat, ut sibi quoque legem illam datam putaret. Quemadmodum XII. tabulæ non sunt positæ nisi civibus Romanis: itaque externos non obligabant: at si quis peregrinus privilegia & honores civis Romani appeteret, is non poterat se excludere ab obligatione juris Quiritium.

27 *Audi Israël*] Similis est præfatio decalogi, sive legis moralis: *qui eduxi te ex Ægypto:* quæ solis Judæis competit: & tamen nemo dubitat decalogum obligasse omnes homines. Deinde cum Deus dicit, *Audi Israël:* sæpe non tantum intelligere debemus Israëlem secundum carnem; sed etiam secundum spiritum, ut Israël sint omnes fideles, seu qui *ordinant testamentum ejus super sacrificia*, ut loquitur Psalmus 50. [Quod heic dicitur, *Decalogum obligasse omnes homines*, præterquàm quod de Sabbato verum non est, de reliquis etiam præceptis eo sensu tantum admitti potest, qui nihil facit ad rem. Neque enim Ethnici ad observanda Præcepta Moralia Decalogi tenebantur, tamquam Leges cœlitus in monte *Sinaï* latas, verum tamquam *opus Legis mentibus eorum inscriptum*, ut ait PAULUS, in loco infra adlato. Vir Doctissimus, dum heic & alibi, securè & ἀνεξετάστως Theologos nonnullos exscribit, planè alium se ostendit, ac ubi in Auctoribus veteribus explanandis occupatur. Talia igitur plerumque dissimulabimus; quum præsertim non hoc agamus, ut quæcumque in Notis ipsius reperiuntur, expendamus & notemus. *J. B.*]

(aa) Quæstio de *salute Ethnicorum* heic omnino seponenda, utpote ad rem nihil faciens. Sive enim Ethnici, absque cognitione & observatione Legis Hebraicæ vitam æternam consequi potuerint, sive non potuerint: hoc certum, eos, qui illâ excludentur, non ideo damnatum iri, quòd Legem eam ignoraverint, adeoque non observaverint, cujus nullam notitiam habebant, nec habere poterant; sed quòd adversus Legem Naturalem, quam ex lumine Rationis haurire eis licebat, peccaverint. *J. B.*

GRONOVII.

28 *Ille Cornelius*] Si non præputio, animo certe judaïzabat. Quomodo enim poterat esse religiosus, & perpetuo in veneratione veri Dei, si verum Deum non norat? ut norat tum nemo gentilium, nisi à Judæis edoctus. A publica professione videtur abstinuisse, metu amittendæ militiæ: neque enim poterat manere civis Romanus & miles honoratus præsertim, si palam Judaismum professus esset: ut hodie sub dominatione & jugo Tridentino multi sunt, qui stant animo nobiscum: sed tamen, metu amittendarum fortunarum, non id præ se ferunt, & manent ubi sunt. Quales uti non condemnamus, ita propterea non desinimus omnibus auctores esse, ut exeant quantum possint è Babylone. Hæc videtur

r. XVII, 4. Hebraice 29 חסידי אומות pii ex gentibus: ut le- c titulo Thalmudico de Rege. Talis qui est, in lege dicitur]בן-נ Levit. XXII, 25. 31. גר ותושב Levit. XXV, 47. ubi dæus dixit d incolam incircumcisum. Hi, ut narrant ipsi Hebræo-

& in *Cornelio* fuisse infirmitas: ersuasum habebat penes Judæos edus, & verum Deum coli, & t religione privata: non tamen em illorum transibat. At id tum non erat necesse, quia jam ve- Christus, & legi satisfecerat. gitur infirmitati & erranti con- e occurrens Deus misit ei Pe- Apostolum. Religiosi Græci ap- ur ab eo, quod fuerunt post m verbi Dei; non ex eo quod antequam illud acciperent. peregrinis inter Judæos viven- concessa quædam, quæ non i- on eos solvit omni lege: sed entum est voluisse Deum, ne ntur illi pro imperio ad insti- idæorum, sed ut esset libertas entiæ. Ipso illo, qui allegatur, lis licere dicitur, Judæis non, addunt, *gens estis sacrata Domi- o.* Ergo non illi sacrati sic, licebat. Quod exteris licuit care, & victimas offerre, in eo n illis concessum videtur, quan- Hiromo Tyrio, quum ei honor s, ut templo ædificando præbe- materias: non quasi hæc perinde ssent Deo ac Judaicus ab ipso riptus cultus, sed ut electo po- iterum vasa aurea ad sacrum arent Ægyptii: ut gentes hæc lo quasi tributa darent. Inde e- Judæorum opes. *Tacit.* 5. Hist. 5. *Pessimus quisque spretis religio- patriis tributa & stipes illuc con- nt: unde aucta Judæorum res.* de- dicere: *Religiosissimus quisque.* hoc erat pravum de Judaismo anorum judicium. Quæ cum Syro ane, cum Ninivitis, Nabucho- foro, Tyriis, Moabitis, Ægy- agenda habuere Prophetæ, tem- iæ erant ac speciales vel indul- e, vel denunciationes: ex qui- non est colligendum, quod in u- sum fuerit faciendum adfectanti ria Hebræorum bona, *adoptio- gloriam, fœdus, legislationem, cul- tum & promissiones*, ut loquitur *Paulus* Rom. 9. Quod autem Prophetæ abstinuerunt vocandis ad Judaismum gentibus, ratio est evidens; non enim debebant involare officium Messiæ, cujus erat plenitudo gentium, cujus vocare omnes, cujus reddere Ecclesiam Catholicam. [Ut alia mittam, mirum est, à Viro doctissimo concoqui potuisse, quod adserit audacter, *Cornelium* coluisse verum Deum, non apertè, sed tantum *religione privatâ*. At, ait, *non poterat Cornelius manere Civis Romanus, & miles honoratus præsertim, si palam Judaïsmum professus esset.* Quid audio? Non venisse in mentem Viro Eruditissimo vel exemplum *Pauli*, Judæi nati, & tamen Civis Romani, idque sibi tam apertè tribuentis! Vide Illustris SPANHEMII *Orb. Roman.* Diss. I. Cap. 17. *J. B.*

29 חסידי אומות] Pii nationum de gentibus.

30 בן נכר] Filius peregrinitatis.

31 גר ותושב] Πάροικος καὶ παρεπίδημος.

GROTII.

c *Titulo Thalmudico de Rege*] Et titulo de Synedrio cap. XI.

d *Incolam incircumcisum*] De tali agitur & Exodi XII, 45. A quo distinguitur proselytus, id est circumcisus advena, ut ostendit collatio loci Num. IX, 14. De piis illis incircumcisis multa habet *Maimonides* libro de Idololatria c. X. §. 6. Idem in commentario ad *Misnajoth*, & alibi sæpe, pios illos ex gentibus participes ait futuros bonorum futuri sæculi. *Chrysostomus* ad Romanos cap. I. ποῖον Ἰουδαῖον ἐνταῦθά φησιν, ἢ περὶ ποίων ἑλλήνων διαλέγεται; τῶν πρὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας. οὔπω γὰρ εἰς τοὺς τῆς χάριτος ἔφθασε χρόνους ὁ λόγος· *quem Judæum hic indicat, & de quibus Græcis differit? de iis qui ante Christi adventum fuere: nondum enim ad Gratiæ tempora perducta est oratio.* Deinde: ἕλληνας δὲ ἐνταῦθά φησιν, οὐ τοὺς εἰδωλολατρῆντας,

bræorum magistri, leges Adamo & Noæ datas servare tenebantur, abstinere ab idolis & sanguine, & aliis quæ infra suo loco memorabuntur, at non item leges proprias Israëlitarum. Itaque cum Israëlitis non liceret vesci carne bestiæ quæ fato suo periisset, peregrinis tamen inter ipsos viventibus id licebat, Deuter. XIV, 21. Nisi quod quibusdam legibus specialiter expressum est, ut incolæ iis non minus quam indigenæ teneantur. (bb)

4. Extraneis etiam, qui aliunde advenirent, neque institutis Hebraicis subjicerentur, in templo Hierosolymitano licuit Deum adorare, & victimas offerre, e stantibus tamen in loco peculiari ac separato à statione Israëlitarum, I Reg. qui Latinis III Reg. VIII, 41. II Macc. III, 35. Johan. XII, 20. Actor. VIII, 27. f Neque Elisæus Naamani Syro, neque Jonas Ninivitis, neque Daniel Nabuchodonosoro, neque Prophetæ alii Tyriis, Moabitis, Ægyptiis, ad quos scribunt, unquam significarunt opus ipsis esse ut Mosis legem susciperent. (cc)

5. Quod de tota lege Mosis dixi, idem & de circumcisione, quæ legis quasi introitus erat, dictum volo. Hoc tantum interest, quod lege Mosis Israëlitæ soli tenebantur, circumcisionis autem lege tota Abrahami posteritas: unde Idumæos à Judæis coactos circumcisionem suscipere in historiis Hebræorum & Græcorum legimus. Quare qui populi extra Israëlitas circumcisi sunt (sunt autem complures, quorum Herodotus, Strabo, Philo, Justinus, Origenes, Clemens Alexandrinus, Epiphanius, g Hieronymus, meminerunt)

τρῦντας, ἀλλὰ τὺς θεοσεβῦντας, τὺς τῷ φυσικῷ πειθομένυς λόγῳ, τὺς πλὴν τῶν Ἰυδαϊκῶν παρατηρήσεων πάντα τὰ πρὸς εὐσέβειαν συντελῦντα διατηρῦντας. Exemplaque dat in Melchisedeco, Jobo, Ninivitis, Cornelio, mox: ἕλληνα δὲ πάλιν ὐ τὸν εἰδωλολάτρην, ἀλλὰ τὸν θεοσεβῆ καὶ ἐνάρετον καὶ τῶν νομικῶν παρατηρήσεων ἀπηλλαγμένον φησί· *Græcos hic dicit, non idolorum cultores, sed in Deum pios, naturali rationi obsequentes, qui, præter Judaica instituta, cuncta quæ ad pietatem facerent servabant. Et Græcum rursum vocat, non cultorem idolorum, sed pium, virtute præditum, à legis vero ritibus liberum.* Eundem in sensum trahit illud, τοῖς ἀνόμοις ὡς ἄνομος, *lege solutis ut lege solutus.* & oratione XII. de Statuis: ἕλληνα ἐνταῦθα καλεῖ ὐ τὸν εἰδωλολάτρην, ἀλλὰ τὸν προσκυνῦντα μὲν τὸν Θεὸν μόνον, ὐκ ἐνδεδεμένον δὲ τῇ τῶν Ἰυδαϊκῶν παρατηρήσεων ἀνάγκῃ, σαββατισμοῖς λέγω καὶ περιτομῇ καὶ καθαρισμοῖς διαφόροις, ἀλλὰ φιλοσοφίαν πᾶσαν καὶ εὐσέβειαν ἐνδεικνύμενον. *Græcum hic appellat, non idolis deditum, sed unius Dei invocatorem, talem tamen qui Judaicorum rituum necessitati alligatus non sit, sabbatorum puta observationibus, circumcisioni, variis ablutionibus, interim qui in omnibus sapientiæ studium pietatemque ostendat.*

e *Stantibus in loco peculiari*] Vide *Josephum* ubi Templi Salomonis historia tractatur. [Confer doctissimum SELDENUM, *de Jur. Nat. & Gent. secundum Hebr.* Lib. III. Cap. 6. *J. B.*

f *Neque Elisæus Naamani Syro*] Idem sentit *Hilarius* ad Matth. XII.

g *Hieronymus*] Addi potest *Theodoretus*.

(bb) Ut in prohibitione operis faciendi die Sabbathi, *Exod.* XX. 10. *J. B.*

(cc) Adde, quæ Auctor habet in alio Opere, *de Verit. Relig. Christ.* Lib. V. §. 7. *J. B.*

h *En*

erunt) eos credibile est 32 ab Ismaële, aut ab Esavo, aut Cethuræ posteris venisse.

. Cæterum in aliis omnibus locum habebat Pauli illud, Rom. 14. *Cum gentes quæ legem non habent*, i *natura suapte* (id est ibus ex primævo fonte manantibus: nisi quis malit illud *natu-* eferre ad præcedentia, ut opponantur Gentes Judæis quibus im natis lex instillabatur) *faciunt ea quæ legis sunt: isti legem habentes sibi sunt lex: ut qui ostendant ipsum opus legis mentibus inscriptum, simul testimonium reddente ipsorum conscientia, & ationibus sese mutuo accusantibus aut etiam excusantibus.* Et il- ibidem 26. *Si præputium* (id est præputiatus homo) *observet datum legis, nonne præputium illius pro circumcisione reputabitur?* e ergo in Josephi historia 33 Ananias Judæis Izaten Adiabe- *Antiq. lib.* XX. c. 2. a (Ezaten hunc * Tacitus vocat) docebat k etiam circa cir- * Ann. L. XII. C. 14. cumci-

GROTII.

Ex Cethuræ posteris] Ex his orti tur Æthiopum illi, quos cir- isis annumerat *Herodotus*: Home- illos vocat *Epiphanius*. [*Homeri-* rs erant *Idumæorum*; & Auctor id dixit, in libr. *De Verit. Rel.* *L.* 1. §. 16. pag. 63. Not. 75. ræ Edit. Amst. 1718. Ceterum ex sententiâ ipsius ævo receptâ, t pro certo, circumcisionem ab *ain* ad alias gentes manasse. Quem en probabile est aliud sensurum e, si MARSHAMI & SPENCERI, ditissimorum Anglorum, opera re potuisset. *J. B.*

Natura suapte] Τοῖς τῆς φύσεως ισμοῖς, *collectionibus naturalibus*, ait ysostomus. Idem mox: διὰ τοῦτο γάρ, ιν, εἰσὶ θαυμαστοί, ὅτι νόμου οὐκ ε- θεσαν. *Ob hoc, inquit, admirandi quod lege opus non habuerint.* Item: εἰ ἀντὶ τοῦ νόμου τὸ συνειδὸς καὶ λο- μός· *Sufficit pro lege conscientia & onis usus. Tertullianus* adversus Ju- s: (Cap. 2.) *Ante legem Moysis tam in tabulis lapideis, legem fuisse endo non scriptam, quæ naturaliter lligebatur, & à patribus custodieba-* Non longe hinc abit *Isocratem* d: [Pag. 148. A. *Ed. H. Steph.* in O- Areopag.] δεῖ τοὺς εὖ πολιτευομένους τὰς στοὰς ἐμπιπλάναι γραμμάτων, ' ἐν ταῖς ψυχαῖς ἔχειν τὸ δίκαιον. *Qui a republica frui velint, ii debent non ris implere porticus, sed in animis od justum est ferre.*

k *Etiam citra circumcisionem Deum recte coli & propitium haberi posse*] Ipse *Tryphon*, de rigore remittens, *Justino* sic ait: μένοντί σοι ἐν ἐκείνῳ τῷ φιλοσοφίας τρόπῳ ἐλπὶς ὑπελείπετο ἀμείνονος μοίρας· *si in illa philosophandi ratione mansisses, erat tibi reliqua spes aliqua status melioris.*

GRONOVII.

32 *Ab Ismaële aut Esavo aut Cethuræ posteris*] Mira conjectura. Atqui & Ægyptios, & Colchos, & Æthiopas circumcisione usos, testis *Herodotus*. Hi autem non Cethuræ, non Esavi, aut Ismaëlis, nec omnino Heberi aut Semi progenies, sed Ægyptii ac Æthiopes à Chami filiis descendunt, Mesreno, unde Ægyptus Hebræis terra Mesraim, & Chuso, unde iisdem Æthiopia terra Chusi. Et credibile est Ægyptios accepisse circumcisionem ab Hebræis inquilinis, Æthiopas ab Ægyptiis. Colchi autem, origine Scythæ, Japetidæ fuerunt: & videntur circumcisionem etiam accepisse ab Ægyptiis, cum Sesostris expeditione in Asiam facta coloniam Ægyptiorum ibi collocavisset, cujus meminit etiam *Valerius Flaccus* lib. V. Argonaut. 418. Sesostrin autem successisse Pharaoni, in mari rubro submerso, sentit *Jacobus Usserius* Archiepiscopus in Hibernia, in Chronologicis.

33 *Ananias Izaten docebat*] At ibidem refert *Josephus*, alium Judæum Eleazarum monuisse Regem, grandem ab eo injuriam Deo & legi fieri, &

 magnam

cumcisionem Deum recte coli & propitium haberi posse. Nam quod extranei multi circumcisi sunt, & per circumcisionem legi se obligarunt (ut explicat Paulus Gal. v, 3.) id fecerunt partim ut jus civitatis adipiscerentur (nam proselyti, qui Hebræis 34 גרי צדק hospites justitiæ, l pari jure erant cum Israëlitis, Num. xv.) m partim ut earum promissionum essent participes, quæ non communes humano generi, sed Hebræo populo erant peculiares: quanquam non negem posterioribus sæculis accessisse etiam in nonnullis pravam opinionem, quasi extra Judaismum salus non esset.

7. Hinc colligimus, nulla parte legis Hebrææ, qua lex est proprie, nos obligari, quia obligatio extra jus naturæ venit ex voluntate legem ferentis. Deum autem voluisse ut alii quam Israëlitæ ista lege tenerentur, nullo indicio potest deprehendi. Non igitur, nos quod attinet, probanda est ulla legis abrogatio: nam nec abrogari potuit eorum respectu, quos nunquam obstrinxit. Sed ab Israëlitis ablata est obligatio, quoad 35 ritualia quidem, statim postquam lex Euangelii cœpit promulgari; quod Apostolorum principi clare fuit revelatum, Act. x, 15. quoad cætera vero, postquam populus ille, per excidium urbis & desolationem, præcisa (dd) omni spe restitutionis, populus esse desiit.

8. Nos vero alienigenæ non id Christi adventu consecuti sumus, ut Mosis lege non teneremur, sed ut qui antea spem tantum satis obscuram in Dei bonitate positam habere poteramus, nunc diserto fœdere fulciamur, utque in unam Ecclesiam coalescere possimus cum Hebræis filiis Patriarcharum, sublata ipsorum lege, quo velut intersepimento à nobis distinebantur. Ephes. 11, 14.

XVII. 1. Cum ergo directam obligationem lex per Mosem data in nos inducere non possit, ut jam ostendimus, videamus ecquem alium usum habere possit, tum in hac de jure belli, tum in similibus aliis quæstionibus. Id enim scire ad multa refert.

2. Pri-

magnam esse impietatem, quod agnita veritate non circumcideretur: & huic paruisse Izaten: atque inde in omni vita, Deo propitio ac vindice, felicem & magnum fuisse.

Hæc sunt quæ responderi ad illa possint, quæ tradit Auctor. Nos tamen ex durissimis non sumus, nec misericordiam Dei circumscribimus, & quid de bonis & honestis viris in Paganismo statuerit, arcano illius & adorando judicio relinquimus.

GROTII.

l *Pari jure erant cum Israëlitis*] *Justinus* colloquio cum *Tryphone*: προσήλυτος περιτεμνόμενος, εἰ τῷ λαῷ προσκεχώρηκεν, ἔστιν ὡς αὐτόχθων. *Proselytus qui circumcisus populo se aggregavit, par est indigena.*

m *Partim ut earum promissionum essent participes*] Et ob id ad *Paschalis* ritus communionem admittebantur. [Vid. *Exod.* XII, 19. 47. 48.]

GRONOVII.

34 גרי צדק] Προσήλυτοι δικαιοσύνης.

35 *Ritualia*] Capita de cærimoniis.

(dd) Ita edidimus, quum antea in omnibus Editionibus fuerit, *desolationem præcisam sine spe restitutionis.* Nihili est illud *præcisam*, junctum τῷ *desolationem.* Unde autem error typothetarum, ab Auctore ipso, rebus potiùs quàm verbis intento, non animadversus, manaverit; quivis facilè conjicere potest. *J. B.*

n De

braicæ jugum. (aa) Neque enim eos obligat lex, 26 quibus data non est. At quibus data sit lex, ipsa loquitur: 27 *Audi Israël.* & passim fœdus cum ipsis ictum, ipsi in peculiarem Dei populum adsciti dicuntur: quod verum esse agnoscit & ex loco Deuteron. XXXIII, 4. probat Maimonides.

3. Quin inter ipsos Hebræos vixerunt semper aliqui exteri homines εὐσεβεῖς καὶ σεβόμενοι τὸν Θεὸν, qualis Syrophœnissa Matth. XV, 22. qualis 28 ille Cornelius Actor. X, 2. τῶν σεβομένων ἑλλήνων, Actor.

in mundo. Sic ille: nec credibile est in tanta Ephesiorum, maximi populi, turba neminem fuisse, qui legi naturæ obtemperaret, & ut inter homines innocentiam coleret. Cum illa tamen sua innocentia Apostolus illos facit expertes pactorum, spe vitæ æternæ destitutos, extra Christum, Atheos.

26 *Quibus data non est*] Judæis quidem, electo populo, lex primum data est, sed ut conditio fœderis, quod cum illis pepigerat Deus, promittens cœlestia gaudia, si quis illam servaret. Si quis ergo de alienis participare fœdus illud & commodis ejus frui vellet, huic consequenter jussum erat, ut sibi quoque legem illam datam putaret. Quemadmodum XII. tabulæ non sunt positæ nisi civibus Romanis: itaque externos non obligabant: at si quis peregrinus privilegia & honores civis Romani appeteret, is non poterat se excludere ab obligatione juris Quiritium.

27 *Audi Israël*] Similis est præfatio decalogi, sive legis moralis: *qui eduxi te ex Ægypto:* quæ solis Judæis competit: & tamen nemo dubitat decalogum obligasse omnes homines. Deinde cum Deus dicit, *Audi Israël:* sæpe non tantum intelligere debemus Israëlem secundum carnem; sed etiam secundum spiritum, ut Israël sint omnes fideles, seu qui *ordinant testamentum ejus super sacrificia*, ut loquitur Psalmus 50. [Quod heic dicitur, *Decalogum obligasse omnes homines*, præterquàm quod de Sabbato verum non est, de reliquis etiam præceptis eo sensu tantum admitti potest, qui nihil facit ad rem. Neque enim Ethnici ad observanda Præcepta Moralia Decalogi tenebantur, tamquam Leges cœlitus in monte *Sinai* latas, verum tamquam *opus Legis mentibus eorum inscriptum*, ut ait PAULUS, in loco infra adlato. Vir Doctissimus, dum heic & alibi, securè & ἀνεξετάστως Theologos nonnullos exscribit, planè alium se ostendit, ac ubi in Auctoribus veteribus explanandis occupatur. Talia igitur plerumque dissimulabimus; quum præsertim non hoc agamus, ut quæcumque in Notis ipsius reperiuntur, expendamus & notemus. *J. B.*]

(aa) Quæstio de *salute Ethnicorum* heic omnino seponenda, utpote ad rem nihil faciens. Sive enim Ethnici, absque cognitione & observatione Legis Hebraïcæ vitam æternam consequi potuerint, sive non potuerint: hoc certum, eos, qui illâ excludentur, non ideo damnatum iri, quòd Legem eam ignoraverint, adeoque non observaverint, cujus nullam notitiam habebant, nec habere poterant; sed quòd adversus Legem Naturalem, quam ex lumine Rationis haurire eis licebat, peccaverint. *J. B.*

GRONOVII.

28 *Ille Cornelius*] Si non præputio, animo certe judaïzabat. Quomodo enim poterat esse religiosus, & perpetuo in veneratione veri Dei, si verum Deum non norat? ut norat tum nemo gentilium, nisi à Judæis edoctus. A publica professione videtur abstinuisse, metu amittendæ militiæ: neque enim poterat manere civis Romanus & miles honoratus præsertim, si palam Judaismum professus esset: ut hodie sub dominatione & jugo Tridentino multi sunt, qui stant animo nobiscum: sed tamen, metu amittendarum fortunarum, non id præ se ferunt, & manent ubi sunt. Quales uti non condemnamus, ita propterea non definimus omnibus auctores esse, ut exeant quantum possint è Babylone. Hæc videtur

x τὰ κοινῇ φαινόμενα πιστὰ, (tt) *quæ communiter ita videntur fida sunt*, ajebat Heraclitus statuens 11 λόγον τὸν ξυνὸν optimum esse veritatis 12 κριτήριον. Aristoteles: κράτιστον πάντας ἀνθρώπους φαίνεσθαι συνομολογοῦντας τοῖς ῥηθησομένοις· *potentissima probatio est, si in id quod dicimus omnes consentiant.* Et Cicero: *in re consensio omnium gentium jus naturæ putanda est.* Seneca: *Argumentum veritatis est aliquid omnibus videri.* Quintilianus: *Pro certis habemus ea in quæ communi opinione consensum est.* Non frustra autem dixi gentes moratiores: nam, ut recte notat Porphyrius, * y τινὰ τῶν ἐθνῶν ἐξηγρίωται, καὶ ἐστὶ φύσει θηριώδη, ἐξ ὧν οὐ προσήκει τοὺς εὐγνώμονας τῆς ἀνθρωπίνης καταψεύδεσθαι φύσεως· *quædam nationes efferatæ sunt, & 13 factæ inhumanæ, ex quibus non oportet ab æquis judicibus æstimatione facta humanæ naturæ convitium fieri.* Andronicus Rhodius: † παρ' ἀνθρώποις τοῖς τε ὀρθῶς καὶ ὑγιῶς ἔχουσιν, ἐστὶ δίκαιον ἀκίνητον, ὃ φυσικὸν λέγεται. εἰ δὲ τοῖς νοσοῦσι τὰς φρένας καὶ διεστραμμένοις ἄν δοκεῖ

1 *Tusc.* c. 13. *Ep.* 117.
Inst. Orat. V. 10.
* *De non esu Animantium*, Lib. IV. pag. 428. *Ed. Lugd.*
† *Paraphr. in Arist. Ethic. Nicom.* V. 10. pag. 303. *Ed. Heins.*

GROTII.

x Τὰ κοινῇ φαινόμενα πιστὰ,] *Aristoteles* Nicom. x, 11. ὃ γὰρ πᾶσι δοκεῖ τοῦτο εἶναι φαμὲν, ὁ δ' ἀναιρῶν ταύτην τὴν πίστιν οὐ πάνυ πιστότερα ἐρεῖ. *Quod omnibus ita videtur, id ita esse dicimus, qui vero hanc fidem velit tollere, nihilo ipse credibiliora dicet.* Seneca Epist. 81. *In tanta judiciorum diversitate referendam bene merentibus gratiam omnes uno tibi, quod ajunt, ore affirmabunt.* Quintilianus: *Consuetudinem sermonis vocabo consensum eruditorum, sicut vivendi, consensum bonorum.* [Instit. Orat. 1. 6.] *Josephus* antiquæ historiæ XVI: ἔθεσι μὲν γὰρ οὐδὲν ἐστι γένος ὃ τοῖς αὐτοῖς ἀεὶ χρῆται, κατὰ πόλεις ἐσθ' ὅπη πολλῆς γινομένης τῆς διαφορᾶς· τὸ δίκαιον δὲ πᾶσιν ἀνθρώποις ὁμοίως ἐπιτηδεύει, λυσιτελέστατον ὂν ἕλλησί τε καὶ βαρβάροις, οὗ πλεῖστον οἱ παρ' ἡμῖν νόμοι λόγον ἔχοντες, ἅπασιν ἡμᾶς, εἰ καθαρῶς ἐμμένοιμεν αὐτοῖς, εὔνους καὶ φίλους ἀπεργάζονται. διὸ καὶ ταῦτα παρ' ἐκείνων ἡμῖν ἀπαιτητέον καὶ δέον οὐκ ἐν διαφορᾷ τῶν ἐπιτηδευμάτων οἴεσθαι τὸ ἀλλότριον, ἀλλ' ἐν τῷ πρὸς καλοκ'αγαθίαν ἐπιτηδείως ἔχειν· τοῦτο γὰρ κοινὸν ἅπασι καὶ μόνον ἱκανὸν διασώζειν τὸν τῶν ἀνθρώπων βίον. *Moribus gens nulla est quæ iisdem tota utatur, sæpe oppidatim discrepatur plurimum. At jus ipsum omnibus æqualiter hominibus expedit, tam barbaris utile quam Græcis, cujus quidem rationem habentes maximam, quæ apud nos sunt leges, faciunt nos, eas pure modo observemus, cunctis hominibus benevolos & amicos. Talia sunt quæ exigi à legibus par est. Neque illas aversari ut à se alienas arbitrari debent alii, in eo quod institutis differunt, sed id potius spectandum an ad virtutem ac probitatem sint accommodata. Hoc enim ad omnes communiter pertinet, solumque per se sufficit ad tutandam hominum vitam. Tertullianus* præscriptione adversus hæreticos: *Quod apud multos unum invenitur, non est erratum sed traditum.* [Omnia ista loca, si duo priora excipias, parum ad rem faciunt. Immo verba *Quintiliani* contrarium innuere potius videntur. *J. B.*

GRONOVII.

11 Λόγον] Omnes idem sentire ac dicere.

12 Κριτήριον] Discrimen.

13 *Factæ inhumanæ*] Ut ἀνθρωποφάγοι, & quales Thraces pingit *Florus* 3, 4. quales qui conjugiis matrum usi, qui decrepitos parentes, ne alerent, occidere: qui cadaveribus suorum pro cibo usi, aut canes pavere. *Plutar.* de Fort. Alex. 328. *Cic.* 1. Tusc. 45.

(tt) Refert id SEXTUS EMPIRICUS, Lib. *Adversus Mathematic.* Ὅθεν τὸ μὲν κοινῇ πᾶσι φαινόμενον, τοῦτ' εἶναι πιστόν. Pag. 160. Vide sequentia. *J. B.*

GROTII.

y Τινὰ τῶν ἐθνῶν ἐξηγρίωται] *Justinus* colloquio cum Tryphone: πλὴν

ἐνα

...αιον, ὀυδὲν διαφέρει. ὀυδὲ γὰρ ὁ λέγων τὸ μέλι γλυκὺ εἶναι
, διότι τοῖς νοσοῦσιν ὀυ τοιοῦτον δοκεῖ· *Apud homines recta
mente præditos immutabile est jus illud naturæ quod dicitur.
i his, qui morbido distortoque sunt animo, aliter videtur, ni-
ad rem pertinet. Nam nec mentitur qui mel dulce esse dicit,
d ægrotis aliter videatur.* A quibus non abit Plutarchi il-
vita Pompeji: φύσει μὲν ἄνθρωπος ὄυτε γέγονεν, ὄυτ' ἔστιν
ζῶον ὀυδ' ἄμικτον, ἀλλ' ἐξίσταται τῇ κακίᾳ παρὰ φύσιν
ϑ, ἔθεσι δὲ καὶ τόποις καὶ βίου μεταβολαῖς ἐξημεροῦται·
*quidem nullus hominum aut est aut fuit ferum atque insocia-
nal, sed efferatur ubi extra naturæ modum peccare assuescit,
ue alia consuetudine, vitæque & locorum mutatione redit ad
udinem.* Aristoteles descriptionem hominis; ex eo quod Tob. V. 21
ptium est, hanc facit: ἄνθρωπος, [z] ζῶον ἥμερον φύσει·
nimal est suapte natura mansuetum. Idem alibi: δεῖ δὲ σκο- Pol. I. VI
τοῖς κατὰ φύσιν ἔχουσι μᾶλλον τὸ φύσει, καὶ μὴ ἐν τοῖς διεφ-
ις· *quid naturale sit spectandum in his quæ bene secundum na-
e habent, non in depravatis.*

. Alteram juris speciem esse diximus jus voluntarium,
od ex voluntate originem ducit: estque vel humanum vel
n.

. 1. Ab humano incipiemus, quia 14 id pluribus innotuit.
o hoc vel civile, vel latius patens, vel arctius. Civile est
potestate civili proficiscitur. 15 Potestas civilis est, quæ
civitati

ἀκαθάρτε πνεύματ© ἐμπεφο-
καὶ ὑπὸ φαύλης ἀνατροφῆς, καὶ
λων, καὶ νόμων πονηρῶν διαφ-
τὰς φυσικὰς ἐννοίας ἀπώλεσαν·
*illis qui ab impuris spiritibus
& per malam educationem,
prava & leges iniquas corrupti,
notiones perdiderunt. Philo* li-
mnem bonum esse liberum:
θαυμάσαι ἄν τις τῆς ἀμβλυω-
τρώντας ἔτω πραγμάτων ἰδιό-
συνορῶντας· *merito igitur mi-
r. tantam illis offusam caligi-
tam claras rerum proprietates
tnt.* [Pag. 871. B. Ed. Par.]
ms oratione, Christum Deum
τεῖνον ἀπὸ τῶν διεφθαρμένων
μας, τὰς κρίσεις ποιῦ τῶν
των· *Ne ergo rerum dijudicatio-
lis mutuare quibus corruptus est*

GRONOVII.

pluribus] Divinum quippe
Hebræis & Christianis.

15 *Potestas*] Hic pro persona. *Liv.* 23, 11. *Magistrum equitum, quæ consularis potestas sit. Lucan.* 10, 156. *Discubuere toris reges majorque potestas Cæsar.*

(uu) Confer PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. I. Cap. VI. §. 18. *J. B.*

GROTII.

z. Ζῶον ἥμερον φύσει] Idem dicit *Chrysostomus* XI. de Statuis. Latius id explicat *Philo* decalogo: ἀγελαστικὸν γὰρ καὶ σύννομον ζῶον τὸ ἡμερώτατον ἡ φύσις γεννήσασα, πρὸς ὁμόνοιαν καὶ κοινωνίαν ἐκάλεσε, λόγον δοῦσα συναγωγὸν εἰς ἁρμονίαν καὶ κρᾶσιν ἠθῶν· [Pag. 763. A. Edit. Paris.] *Quod animantium esse debeat mansuetissimum, idem natura fecit gregale & cœtus appetens, & ad concordiam societatemque vocavit, sermonem etiam præbens qui ingenia attemperando & ad concentum perducendo conciliaret.* Idem de Mundi immortalitate: ἡμερώτατον γὰρ ζῶον ὁ ἄνθρωπος, λόγον

 δωρησα-

civitati præeſt. Eſt autem civitas [16] cœtus perfectus liberorum hominum, juris fruendi & communis utilitatis cauſa ſociatus. Jus arctius patens & ab ipſa poteſtate civili [17] non veniens, quanquam ei ſubditum, varium eſt, præcepta patria, dominica, & ſi qua ſunt ſimilia in ſe continens. Latius autem patens eſt jus Gentium, id eſt quod Gentium omnium [a] aut multarum (xx) voluntate vim obligandi accepit. Multarum addidi, quia vix ullum jus reperitur extra jus naturale, quod ipſum quoque gentium dici ſolet, omnibus gentibus commune. Imo ſæpe in una parte orbis terrarum eſt jus gentium quod alibi non eſt, [18] ut de captivitate ac poſtliminio ſuo loco dicemus.

2. Probatur autem hoc jus gentium pari modo quo jus non ſcriptum civile, uſu continuo & teſtimonio peritorum. Eſt enim hoc jus, ut recte notat Dio Chryſoſtomus, εὕρημα βίου καὶ χρόνου, *repertum temporis & uſus*. Atque in eam rem maximum nobis uſum præbent illuſtres annalium conditores. *Orat. LXXVI.*

XV. 1. Jus voluntarium divinum quod ſit, ſatis ex ipſo vocum ſono intelligimus: (yy) id nimirum, quod ex [19] voluntate divina ortum habet: quo diſcrimine à jure naturali, quod [20] item divinum dici poſſe diximus, internoſcitur. In hoc jure locum habere poteſt, quod nimium indiſtincte [b] dicebat Anaxarchus apud Plu-

δωρησαμένης φύσεως αὐτῷ γέρας, ᾧ καὶ τὰ ἐξηγριωμένα πάθη κατεπᾴδεται καὶ τιθασσεύεται. *Manſuetiſſimum animantium homo eſt, ut cui natura pro munere ſermonem dederit, quo affectus quantumvis efferati velut incantando cicurantur.* (Pag. 945. E.)

a *Aut multarum*] Vaſquius II. Controverſ. LIV. 4.

b *Dicebat Anaxarchus*] Eſt apud Plutarchum in Alexandro. [Pag. 595. A. Tom. I. Vide quæ de illo loco ſcripſimus, in PUFENDORF. *De Jur. Nat. & Gent.* Lib. II. Cap. III. §. 4. Not. 1. *J. B.*

GRONOVII.

16 *Cœtus perfectus*] Αὐτάρκης *Ariſtot.* 3. Pol. 6. Πόλις δὲ ἡ γενῶν καὶ κωμῶν κοινωνία ζωῆς τελείας καὶ αὐτάρκους χάριν. τοῦτο δ' ἐστὶν, ὥς φαμεν, τὸ ζῆν εὐδαιμόνως καὶ καλῶς. Et 7, 4. Hein. 495. Ἡ δὲ πόλις αὐτάρκες. Et mox: πλῆθος αὔταρκες πρὸς τὸ εὖ ζῆν κατὰ τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν. *Cicero* 3. de rep. apud Auguſtin. *multitudo juris conſenſu & utilitatis communione ſociata*, Et iterum, cœtus j. c. & u. c. ſociatus. Perfectus, ſufficiens ad ea, quæ deſiderat natura ad bene commodeque vivendum. [Circa definitionem *Civitatis*, vide PUFENDORF. *de Jure Nat. & Gent.* Lib. VII. Cap. II. §. 13. cum Notis noſtris Gallicis. *J. B.*

17 *Non veniens*] Sed partim à natura, partim à jure gentium.

18 *Ut de captivitate ac poſtliminio ſuo loco dicemus*] 3, 7. 3, 9.

19 *Voluntate divina*] Cognita & patefacta per ſingularem & propriam declarationem, non per inſitum omnibus hominibus ſenſum.

20 *Ita divinum*] Quia naturæ rationali unus id inſevit Deus.

(xx) Tale Jus non datur. Quæ enim ad illud referuntur, vel ad *Jus Naturæ* immutabile pertinent, vel meri ſunt mores, inter plures aut pauciores Gentes recepti, qui per ſe nullam vim obligandi habent, ſed tunc demum illam accipiunt, quando quis heic & nunc ſe illis ſubjicit, pacto expreſſo vel tacito. Qua de re dicemus in Notis Gallicis ad hunc noſtrum Auctorem. Vide interim PUFENDORF. *De Jur. Nat. & Gent.* II. 3. 23. *J. B.*

(yy) Vide Auctoris Epiſt. Part. II. Epiſt. 429. ubi refellit, quæ SALMASIUS adverſus eum dixerat. *J. B.*

(zz) De

[illegible] Deum recte coli & propitium haberi posse. quod extranei multi circumcisi sunt, & per circumcisionem se obligarunt (ut explicat Paulus Gal. v, 3.) id fecerunt ut jus civitatis adipiscerentur (nam proselyti, qui Hebræis 34 hospites justitiæ, l pari jure erant cum Israëlitis, Num. xv.) tim ut earum promissionum essent participes, quæ non com humano generi, sed Hebræo populo erant peculiares: qua non negem posterioribus sæculis accessisse etiam in nonnull vam opinionem, quasi extra Judaismum salus non esset.

7. Hinc colligimus, nulla parte legis Hebrææ, qua lex e prie, nos obligari, quia obligatio extra jus naturæ venit ex tate legem ferentis. Deum autem voluisse ut alii quam Is ista lege tenerentur, nullo indicio potest deprehendi. Non nos quod attinet, probanda est ulla legis abrogatio: nam n rogari potuit eorum respectu, quos nunquam obstrinxit. Israëlitis ablata est obligatio, quoad 35 ritualia quidem, postquam lex Euangelii cœpit promulgari; quod Aposto principi clare fuit revelatum, Act. x, 15. quoad cætera postquam populus ille, per excidium urbis & desolationem cisa (dd) omni spe restitutionis, populus esse desiit.

8. Nos vero alienigenæ non id Christi adventu consec mus, ut Mosis lege non teneremur, sed ut qui antea spe tum satis obscuram in Dei bonitate positam habere poter nunc diserto fœdere fulciamur, utque in unam Ecclesiam c cere possimus cum Hebræis filiis Patriarcharum, sublata ip lege, quo velut intersepimento à nobis distinebantur. Ephes.

XVII. 1. Cum ergo directam obligationem lex per M data in nos inducere non possit, ut jam ostendimus, vid ecquem alium usum habere possit, tum in hac de jure tum in similibus aliis quæstionibus. Id enim scire ad mu fert.

2

magnam esse impietatem, quod agnita veritate non circumcideretur: & huic paruisse Izaten: atque inde in omni vita, Deo propitio ac vindice, felicem & magnum fuisse.

Hæc sunt quæ responderi ad illa possint, quæ tradit Auctor. Nos tamen ex durissimis non sumus, nec misericordiam Dei circumscribimus, quid de bonis & honestis viris in [illegible]ismo statuerit, arcano illius & [illegible] judicio relinquimus.

GROTII.

[illegible] erant cum Israëlitis] Ju[illegible] cum Tryphone: [illegible] [illegible] Proselyt[illegible] populo se aggregavit, par est indigenæ.

m *Partim ut earum promissio[illegible] sent participes*] Et ob id ad P[illegible] ritus communionem admittel[illegible] [Vid. *Exod.* XII, 19. 47. 48.]

GRONOVII.

34 [גרי צדק] Προσήλυτοι [δικαιο]σύνης.

35 *Ritualia*] Capita de cæri[illegible]

(dd) Ita edidimus, quum an[illegible] omnibus Editionibus fuerit, *de[illegible] nem præcisam sine spe restitutionis.* [illegible] hili est illud *præcisam*, junctum [illegible] *solationem*. Unde autem error [illegible] thetarum, ab Auctore ipso, rebu[illegible] tiùs quàm verbis intento, non [illegible] adversus, manaverit; quivis conjicere potest. *J. B.*

[illegible] ergo ostendit lex Hebraea [illegible] esse contra jus naturae. [illegible] si perpetuum atque immutabile [illegible] quam est, quicquam [illegible] Mosis vocatur immaculata [illegible], 8. & Apostolo Paulo [illegible]

[illegible] ceptis loquor. nam de permissis [illegible] enim quae lege fit [illegible] remotionem significat, [illegible] ad aliquid omnino [illegible] impunitatem [illegible] fieri possit. Ex prioris generis [illegible] praecepto sequitur [illegible] De posteriori genere [illegible] 37 haec collectio [illegible] ex jure naturae [illegible] missio, quam ex permissionis [illegible] procedere.

[illegible] observationi affinis est [illegible] inter Christianos obtinent, leges [illegible] leges per Mosem latae, nisi si [illegible] ad tempus Christi [illegible] & [illegible] aut nisi Christus ipse contrarium [illegible] constituerit. Nam [illegible] excogitari, cur quod [illegible] Mosis [illegible] sit extra ea quae licent.

[illegible] observatio haec sit [illegible] à suis discipulis exigit [illegible] lege Mosis [illegible] si non & amplius [illegible] Christia[illegible] huius observationis est, quod [illegible] ut humilitas, patientia [illegible] gradu quam sub lege Hebraica [illegible]

GROTII.

[illegible] genere aliter se res [illegible] ad finem VII.

[illegible] si non & amplius à [illegible] Tertullianus de [illegible] in Christo non fecit [illegible] manet lex tota [illegible], constantia, castitas, [illegible], benevolentia, pa- [illegible]

[illegible] NOVI I.

[illegible] Nam & per- missio extra legem [illegible] liberum [illegible] non [illegible] significat [illegible] quo [illegible]

37 *Ha* [illegible] lege Mosis [illegible] juris naturae.

[illegible]

merito; quia etiam promissiones cœlestes in Euangelio multo clarius proponuntur. Hinc lex vetus comparatione Euangelii dicitur fuisse nec perfecta, nec ἄμεμπτος, Heb. VII, 19. VIII, 7. & legis finis dicitur Christus, Rom. X, 5. lex autem manuductrix ad Christum, Gal. III, 25. Sic lex vetus de sabbato, & q altera de decimis, monstrant Christianos obligari, ne minus septima temporis parte ad cultum divinum, nec minus fructuum decima, in alimenta eorum, qui in sacris rebus occupantur, aut similes pios usus seponant.

μεγάλη τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας ἡ δωρεά. *Major nunc virtus ostendenda est, quia multa nunc spiritus effusa est gratia, & ingens donum est Christi adventus.* Similia habet idem oratione, Esse ex neglectu vitia; & de jejuniis tertio; & ad Romanos VI, 14. & VII, 5. Adde *Irenæum* lib. IV, cap. XXVI. Scriptor Synopseos Sacræ Scripturæ, quæ inter opera est Athanasii, de capite quinto Matthæi agens, ἐπιτείνει τὰς ἐν τῷ νόμῳ ἐντολάς, *intensiora facit hic Christus legis præcepta.*

q *Et altera de decimis*] Sic lege hac apud *Christianos* utitur *Irenæus* lib. IV, cap. XXXIV. & *Chrysostomus* sub finem capitis ultimi prioris ad Corinthios, & ad Ephesios II, 10.

CAPUT II.

An bellare unquam justum sit.

I. *Jus naturæ bello non repugnare, probatur rationibus:*
II. *Historia:*
III. *Consensu.*
IV. *Jus gentium non repugnare bello probatur.*
V. *Jus divinum voluntarium, ante Euangelii tempus, bello non repugnare probatur, cum solutione objectionum.*
VI. *Ad quæstionem, an bellum cum jure Euangelico pugnet, præmonita.*
VII. *Argumenta pro negante sententia ex sacris literis.*
VIII. *Solutio argumentorum ex sacris literis pro parte ajente.*
IX. *Examinatur veterum Christianorum circa hanc rem consensio.*
Negans privatim consilio potius, quam præcepto nixa, reprobatur.
X. *Affirmans, publica Ecclesiæ auctoritate, consensu, & temporum usu confirmatur.*

VIsis Juris fontibus, ad primam ac generalissimam veniamus quæstionem, quæ hæc est, an bellum aliquod justum sit, sive, an bellare unquam liceat.

I. 1. Hæc autem ipsa quæstio, ut & aliæ quæ deinceps sequentur, ad jus naturæ primum exigenda est. M. Tullius 1 Cicero tum tertio de Finibus, tum aliis in locis, ex Stoicorum libris erudite disserit, esse quædam 2 prima naturæ, Græcis τὰ πρῶτα

GRONOVII.

1 *Cicero tertio de Finibus*] c. 5.

2 *Prima naturæ*] Documenta, monita.

2 Post

πρῶτα κατὰ φύσιν, quædam conſequentia, ſed quæ illis primis præferenda ſint. Prima naturæ vocat, quod ſimulatque natum eſt animal, [3] ipſum ſibi conciliatur & commendatur ad ſe conſervandum, atque ad ſuum ſtatum, & ad ea quæ conſervantia ſunt ejus ſtatus, diligenda: alienatur autem ab interitu iiſque rebus, quæ interitum videantur afferre. Hinc etiam ait fieri, ut nemo ſit, quin cum utrumvis liceat, aptas malit & integras omnes partes corporis, quam eaſdem uſu imminutas aut detortas habere: primumque eſſe officium, ut ſe quis conſervet in naturæ ſtatu, deinceps ut ea teneat, quæ ſecundum naturam ſint, pellatque contraria. *Gell.* XII. c. v.

2. At [a] poſt hæc cognita ſequi [4] notionem convenientiæ rerum cum ipſa ratione quæ corpore eſt potior; atque eam [5] convenientiam, [6] in qua honeſtum ſit propoſitum, pluris faciendam, quam ad quæ ſola primum animi appetitio ferebatur; quia prima naturæ [7] commendent nos quidem rectæ rationi, [b] ſed ipſa recta ratio carior nobis eſſe debeat quam illa ſint à quibus ad hanc venerimus. Hæc cum vera ſint & ab omnibus, qui judicio ſano ſunt præditi, facile ſine alia demonſtratione aſſenſum impetrent; ſequitur in examinando jure naturæ primum videndum quid illis naturæ initiis congruat, deinde veniendum ad illud, quod quanquam poſt oritur, dignius tamen eſt; neque ſumendum tantum, ſi detur, ſed omni modo expetendum.

3. Hoc ipſum vero, quod honeſtum dicimus, pro materiæ diverſitate, modo (ut ita dicam) [8] in puncto conſiſtit, ut ſi vel mini-

GROTII.

a *Poſt hæc cognita ſequi notionem convenientiæ rerum cum ipſa ratione*] *Seneca* epiſtola CXXIV: *quemadmodum omnis naturæ bonum ſuum niſi conſummata non profert, ita hominis bonum non eſt in homine, niſi cum in illo ratio perfecta eſt.*

b *Sed ipſa recta ratio carior nobis eſſe debeat, quam illa ſint à quibus ad hanc venerimus*] *Seneca* epiſtola LXXVI: *Id in quoque optimum eſt, cui naſcitur, quo cenſetur; in homine optimum quid eſt? Ratio.* vide & epiſtolam CXXI, & CXXIV. *Juvenalis* Satyra XV:

melius nos
Zenonis præcepta movent: neque enim omnia, quædam
Pro vita facienda monent.
(Vers. 106, *&* ſeqq.)

GRONOVII.

3 *Ipſum ſibi conciliatur*] Amor & ſtudium conſervandi ſui. Quod ipſum ſeſe amat, ſibi placet, curam ſumit ſuæ ſalutis: alienatur autem & refugit perniciem & quæ eo ducunt. *Seneca* ep. 121. *Primum ſibi ipſi conciliatur animal. Nullum animal ad vitam prodit ſine metu mortis. Simul enim conciliatur ſaluti ſuæ quidque, & quæ juvant, illa petit, læſura formidat.*

4 *Notionem convenientiæ*] Intelligentiam ordinis, concordiæ, decoris rerum agendarum. *Gellius* vocat utendi conſilii reputationem, & honeſtatis utilitatiſque veræ contemplationem; ſubtilioremque explorationem & commodorum delectum.

5 *Convenientiam, in qua*] Utpote in qua.

6 *In qua honeſtum*] *Cicero* c. 6. *In primis illis naturæ conciliationibus non ineſt honeſta actio: conſequens eſt, & poſt oritur.*

7 *Commendent*] Ab illis ad hanc proficiſcimur. *Cic.* cap. 7. eadem phraſi utitur.

8 *In puncto conſiſtit*] Stricte ac præciſe accipiendum eſt.

9 *Ad*

minimum inde abeas, [9] ad vitium deflectas; modo liberius habet ſpatium, ita ut & fieri laudabiliter, (aa) & ſine turpitudine omitti aut aliter fieri poſſit, ferme quomodo ab hoc eſſe ad hoc non eſſe ſtatim fit tranſitus; at inter aliter adverſa, ut album & nigrum, reperire eſt aliquid interpoſitum, ſive mixtum, ſive [10] reductum utrinque. Et in hoc poſteriori genere maxime occupari ſolent leges tum divinæ, tum humanæ, (bb) id agendo, ut, quod per ſe laudabile tantum erat, [11] etiam deberi incipiat. [12] Supra autem diximus, de jure naturæ cum quæritur, hoc quæri, an fieri aliquid poſſit non injuſte: injuſtum autem id demum intelligi [13] quod neceſſariam cum natura rationali ac ſociali habet repugnantiam.

4. [14] Inter prima naturæ nihil eſt quod bello repugnet, imo omnia potius ei favent. nam & finis belli, vitæ membrorumque conſervatio, & rerum ad vitam utilium aut [15] retentio aut acquiſitio, illis primis naturæ maxime convenit: & vi ad eam rem ſi opus ſit uti, nihil habet à primis naturæ diſſentaneum, cum animantibus ſingulis vires ideo ſint à natura attributæ, ut ſibi tuendis juvandiſque ſufficiant. Xenophon: τὰ ζῶα ἐπίσταταί τινα μάχην ἕκαστα, οὐδὲ παρ' ἑνὸς ἄλλου μαθόντα ἢ παρὰ τῆς φύσεως. *omnia animantium genera pugnam norunt aliquam, quam non aliunde quam à natura didicerunt.* In Halieuticon fragmento eſt: (vers. 7, *& ſeqq.*)

Cyrip. Lib. II. c. 3. §. 5. *Ed. Oxon.*

Omnibus hoſtem
Præſidiumque datum ſentire & noſcere teli
Vimque modumque ſui.

Ho-

GRONOVII.

9 *Ad vitium deflectas*] Ubi quicquid remittas, ſumma turpitudo ſequitur: ut deſerere amicum non licet, juvare aliter atque ille velit, nihil impedit quominus honeſtum ſit.

10 *Reductum utrinque*] *Horat.* 1, ep. 18. *Virtus eſt medium vitiorum & utrinque reductum.*

11 *Etiam deberi*] Ut niſi facias, pœnæ ſis obnoxius.

12 *Supra diximus*] 1, 3.

13 *Quod neceſſariam*] Quod formulæ ſocietatis ratione utentium adverſatur.

14 *Inter prima naturæ*] Bellum non repugnare primis naturæ.

15 *Retentio*] Melius dixiſſet *defenſio* vel *tutela.* nam *retentio* eſt quidem vox *Ciceronis*, ſed ſignificat vel ἐποχὴν *inhibitionem*, ut cum auriga adducit frenos & ſiſtit currum 13. Attic. 21. vel cum quis dubitans aſſenſum ſuſtinet 4. Acad. 18. & 25. vel non ſolvere ſolidum 13. Attic. 23. 25. l. 60. D. de leg. 1.

(aa) Exempli gratiâ, ubi nullâ Lege Civili vetatur Polygamia, non *peccat* equidem, qui plures unâ uxores ducit; ſed tamen, ſi una contentus ſit, facit *laudabiliter*; idque *honeſtum eſt*, ſenſu illo latiori. Vide infra Lib. II. Cap. v. §. 9. *J. B.*

(bb) Sic JUSTINIANUS Imp. in ſuâ quadam Conſtitutione ſe tale quid egiſſe gloriatur: *Licet*, inquit, *ii* [veteres] *qui id permittebant* [ut ſcil. Heres, & qui in ipſius poteſtate erant, teſtes eſſent in Teſtamento] *hoc jure minimè abuti eos debere ſuadebant: tamen nos* .... QUOD AB ILLIS SUASUM EST, IN LEGIS NECESSITATEM TRANSFERENTES &c. Inſtit. Lib. II. Tit. X. *De Teſtam. ordin.* §. 10. Vide & COD. THEODOS. *De Secundis Nuptiis*, Lib. III. Tit. VIII. Leg. 2. ibique Doctiſſimum GOTHOFREDUM, Tom. 1. pag. 285. *J. B.*

c *Illis*

Horatius dixerat: [II. Sat. I, 53.]

Dente lupus, cornu taurus petit. unde, nisi intus
Monstratum?

Lucretius vero amplius: [vers. 1032, & seqq.]

Sentit enim vim quidque suam, qua possit abuti.
Cornua nota prius vitulo quam frontibus exstant:
c*Illis iratus petit atque infensus inurget.*

Quem sensum Galenus sic exprimit: φαίνεται γοῦν ἕκαστον ἐκείνῳ τῷ μέρει τοῦ σώματος ἀμυνόμενον, ὃ τῶν ἄλλων ὑπερέχει. μόσχος μὲν περίττων πρὶν φῦσαι τὰ κέρατα, πῶλος δ' ἵππου λακτίζων, οὐδέπω στερεαῖς ταῖς ὁπλαῖς, ὥσπερ γε τὸ μὲν σκυλάκιον δάκνειν ἐπιχειροῦν, κἂν μηδέπω κρατεροὺς ἔχει τοὺς ὀδόντας. *Videmus animantium quodque eo ad sui tutelam uti quo maxime valet. Nam & vitulus nondum enatis cornibus ea parte minatur, & equuleus nondum firmatis ungulis calcitrat, & catellus dentibus nondum robustis morsitat.* Idem Galenus de usu partium primo, hominem animal esse ait ad pacem bellumque natum, cui arma quidem agnata non sint, d sed apta armis parandis ac tractandis manus: qua etiam pro armis uti sponte sua nec aliunde id edoctos infantes videmus. Sic & Aristoteles de partibus animalium quarto, capite x. 16 manum homini ait esse pro hasta, pro ense, & pro armis quibuslibet, quia omnia potest sumere ac tenere.

5. Recta

GROTII.

c *Illis iratus petit atque infensus inurget*] *Martialis*: III. Epigr. 58.

Vitulusque inani fronte prurit ad pugnam.

Porphyrius tertio de non esu animalium: [Pag. 268. *Ed. Lugd.* 1620.] πρῶτον μὲν ἕκαστον οἶδεν εἴτε ἀσθενές ἐστιν εἴτε ἰσχυρόν. καὶ τὰ μὲν φυλάττεται, τοῖς δὲ χρῆται. ὡς πάρδαλις μὲν ὀδοῦσιν, ὄνυξι δὲ λέων καὶ ὀδοῦσιν, ἵππος δὲ ὁπλῇ, καὶ βοῦς κέρασι· *novit quodque animantium qua pars sui infirma sit, qua valida. illi cavet, hac utitur. ut dentibus pardalis, leo & unguibus & dentibus; equus ungula, bos cornibus.* *Chrysostomus* de Statuis undecimo: τὰ ἄλογα πάλιν ἐν τῷ σώματι τὰ ὅπλα ἔχει, οἷον ὁ βοῦς τὰ κέρατα, τοὺς ὀδόντας ὁ σῦς ὁ ἄγριος, τοὺς ὄνυχας ὁ λέων. ἐμοὶ δὲ οὐκ ἐν τῇ φύσει τοῦ σώματος τὰ ὅπλα κατέθετο ὁ Θεὸς, ἀλλ' ἔξω τοῦ σώματος, δεικνὺς ὅτι ἥμερον ζῶον ὁ ἄνθρωπος, καὶ ὅτι οὐκ ἀεὶ μοι τῶν ὅπλων τούτων καιρός. καὶ γὰρ πολλάκις μὲν αὐτὰ ἀποτίθημι, πολλάκις δὲ μεταχειρίζομαι. ἵν' οὖν ἐλεύθερος ὦ καὶ ἀπολελυμένος, καὶ μὴ διηνεκῶς ἀναγκάζωμαι βαστάζειν τὰ ὅπλα, ἐποίησεν αὐτὰ κεχωρισμένα τῆς φύσεως εἶναι τῆς ἐμῆς· quæ postrema optime conveniunt cum iis, quæ ex Galeno in contextu sequuntur. Hoc enim dicit: *Ratione quæ carent, arma in ipso habent corpore, ut bos cornua, dentes aper, ungues leo. At mihi non in corporis natura Deus arma posuit, sed extra corpus; hoc ipso ostendens mansuetum animal esse hominem, neque semper talium armorum mihi esse tempus. Nam telum sæpe depono, resumo interdum. Ut igitur liberior solutiorque sim, neque semper cogar portare arma, fecit ea sejuncta esse à mea natura.*

d *Sed apta armis parandis ac tractandis manus, qua etiam pro armis uti sponte sua nec aliunde id edoctos infantes videmus*] *Cassiodorus* de anima: *Et quoniam neque cornu, neque dente, neque fuga (sicut alia animalia) corporis humani forma se prævalet vindicare, robustus illi thorax, brachiaque concessa sunt: ut illatam injuriam manu defenderet, & objectu corporis quasi quodam clypeo vindicaret.* [Pag. 296. *Edit. Paris.* 1589.]

GRONOVII.

16 *Manum pro hasta*] Lucret. 5. 1285. *Arma antiqua manus dentesque unguesque fuerunt.*

17 *Quæ*

5. Recta autem ratio ac natura societatis, 17 quæ secundo ac potiore loco ad examen vocanda est, non omnem vim inhibet, sed eam demum quæ societati repugnat, id est, quæ jus alienum tollit. Nam societas eo tendit ut suum cuique salvum sit communi ope ac conspiratione. Quod facile intelligi potest locum habiturum; etiamsi 18 dominium (quod nunc ita vocamus) introductum non esset. nam vita, membra, libertas, sic quoque propria cuique essent, ac proinde non sine injuria ab alio impeterentur. Sic & rebus in medio positis uti, & quantum natura desiderat eas absumere, 19 jus esset occupantis: quod jus qui ei eriperet, faceret injuriam. hoc ipsum autem nunc, postquam ex lege aut usu dominium formam suam accepit, multò intelligitur facilius: quod exprimam Tullii verbis: *Ut 20 si unumquodque membrum sensum suum haberet, ut posse putaret se valere si proximi membri valetudinem ad se traduxisset, debilitari & interire totum corpus necesse est: sic, si unusquisque nostrum rapiat ad se commoda aliorum, detrahatque quod cuique possit, emolumenti sui gratia, societas hominum & communitas evertatur necesse est: nam sibi ut quisque malit quod ad usum vitæ pertineat quam alteri acquiri, concessum est non repugnante natura. illud natura non patitur, ut aliorum spoliis nostras facultates, copias, opes augeamus.*

De Offic. III. c. 5.

6. Non est ergo contra societatis naturam sibi prospicere, atque consulere, dum jus alienum non tollatur: ac proinde nec vis, quæ jus alterius non violat, injusta est: quod idem Cicero ita extulit: *Cum sint duo genera decertandi, unum per disceptationem, alterum per vim, cumque illud proprium sit hominis, hoc belluarum, confugiendum est ad posterius si uti non licet superiore.* Idem alibi: *Quid est quod contra vim fieri sine vi possit?* Apud Ulpianum est: * *Vim vi repellere licere Cassius scribit, jus natura comparatur. apparet autem, inquit, ex eo arma armis repellere licere.* Ovidius dixerat: (*De Art. Am.* III, 492.)

De Offic. I, II.
Epist. Fam. XII, 3.
* L. I. §. 27. vim vi. D. de vi & vi armata.

Armaque in armatos sumere jura sinunt.

II. 1. Id quod dicimus, non omne bellum juri naturæ adversari, probatur amplius ex sacra historia. Nam cum adversus Reges quatuor, qui Sodoma diripuerant, Abrahamus cum 21 ministris ac federatis suis armatus victoriam reportasset, Deus per sacerdotem suum Melchisedecum factum ejus probavit. Ita enim illi Melchisedecus: *Laus sit Deo altissimo, qui tradidit hostes tuos in manum*

GRONOVII.

17 *Quæ secundo ac potiore loco*] Bellum non repugnare secundis & excellentioribus naturæ.

18 *Dominium*] Certarum rerum jus proprium.

19 *Jus esset occupantis*] Ut nunc quoque in iis quæ communia sunt, quæ publica, quæ universitatis.

20 *Si unumquodque*] Hinc jure culpat *Themistocles* Lacedæmonios, quod imbecillitate sociorum potentiam quærerent, *Justin.* 2. ult.

21 *Ministris*] Clientibus, libertis, servis.

22 En-

manum tuam, Gen XIV, 20. At ceperat arma Abrahamus, ut ex historia apparet, sine speciali Dei mandatu: fretus igitur jure naturæ vir non sanctissimus tantum, sed & sapientissimus, etiam 22 extraneorum (cc) Berosi atque (dd) Orphei testimonio. 23 Historia septem populorum quos Israëlitis exscindendos Deus tradidit, non utar: 24 fuit enim ibi mandatum speciale ad exequendam rem à Deo judicatam in populos maximorum criminum reos: unde hæc bella in sacris literis Dei bella proprie nominantur, quippe Dei jussu non humano arbitrio suscepta. Ad rem magis pertinet quod Amalecitas vim sibi inferentes Hebræi, ducibus Mose ac Josua, armis repulerunt, Exod. XVII. Quod Deus ante factum non jusserat, post factum probavit.

2. Sed & leges generales ac perpetuas de modo gerendi belli Deus populo suo præscripsit Deut. XX, 10. 15. eo ipso ostendens justum bellum etiam sine mandatu speciali suo esse posse. nam aperte ibidem causam septem populorum ab aliorum populorum causa distinguit: ac cum 25 de justis causis belli suscipiendi nihil ibidem edicat, eo ipso ostendit eas 26 naturaliter satis esse manifestas: qualis causa tuendorum finium in bello Jephtæ adversus Ammonitas, Jud. XI. violatorum legatorum in bello Davidis adversus eosdem, II Sam. X. Simul notandum quod dicit divinus ad Hebræos scriptor, Gedeonem, Baracum, Samsonem, Jephten, Davidem, Samuelem, atque alios 27 per fidem debellasse regna, invaluisse in bello, exercitus exterorum vertisse in fugam, XI. 33. 34. quo loco, ut istius dissertationis series docet, in fidei nomine includit persuasionem, qua id quod fit, Deo placere creditur. Sic & Davidem sapiens femina ait præliari Dei prælia, I Sam. XXV, 28. id est pia ac justa.

III. 1. Probatur idem quod dicimus omnium gentium ac præcipue sapientum consensione. De vi qua vita defenditur notus Ciceronis

GRONOVII.

22 *Extraneorum*] Infidelium, paganorum, gentilium.

23 *Historia septem*] Erant Cananitæ, Hethitæ, Hevitæ, Pheresitæ, Girgasitæ, Amalecitæ, Jebusitæ. *Josue* 3, 10.

24 *Fuit enim*] Id bellum fuisset justum, etsi nullum aliud esset bellum justum, ex iis, quæ dicta sunt cap. 1, 10. & 15.

25 *De justis nihil*] Certas & expressas, tanquam solas & vere justas non definiat.

26 *Naturaliter*] Plerumque, ut plurimum. [Immo, ex lumine naturali. *J. B.*]

27 *Per fidem*] Quasi diceret, quod credebant ac certum habebant, Deum esse Deum ipsorum & vindicem justæ causæ, ac velle eos armorum remedio adversus violentiam iniquorum uti. Fortasse tamen voluit Deum prosperasse illorum arma propter fidem, qua exspectabant venturum Messiam.

(cc) Locus *Berosi* refertur à JOSEPHO, *Antiq. Jud.* Lib. I. Cap. 8. *J. B.*

(dd) Aut potius veteris Poëtæ, qui nomen *Orphei* adsumsit. Exstat fragmentum apud CLEMENTEM ALEXANDRINUM, *Strom.* L. V. & apud EUSEBIUM, *Præpar. Evangel.* XIII. 12. unde Auctor noster ipse attulit, Not. in Tractatum *De Verit. Rel. Christ.* Lib. I. §. 16. & in *Matth.* V, 31. sub. fin. *J. B.*

e Omnia

Pro Milone, c. 4. *Ibid. c. 11.* *L. itaque. 4. princ. D. ad l. Aquil.* * *L. 3. ut vim D. de Just. & jure.* † *De bello Jud. l. III, c. 25.*

Ciceronis locus, ipsi naturæ testimonium perhibens: *Est hæc non scripta, sed nata lex, quam non* 28 *didicimus, accepimus, legimus; verum ex natura ipsa arripuimus, hausimus, expressimus, ad quam non docti, sed facti, non instituti, sed imbuti sumus: ut si vita nostra in aliquas insidias, si in vim, in tela aut latronum aut inimicorum incidisset,* e 29 *omnis honesta ratio esset expediendæ salutis.* Item: *Hoc & ratio doctis, & necessitas barbaris, & mos gentibus, & feris natura ipsa præscripsit, ut omnem semper vim, quacumque ope possent, à corpore, à capite, à vita sua propulsarent.* Cajus Jurisconsultus: *adversus periculum naturalis ratio permittit se defendere.* *Florentinus Jurisconsultus: *Jure hoc evenit, ut quod quisque ob tutelam corporis sui fecerit, jure fecisse existimetur.* † Josephus: φύσεως γὰρ νόμος ἰσχυρὸς ἐν ἅπασι, τὸ ζῆν ἐθέλειν· διὰ τοῦτο καὶ τοὺς φανερῶς ἀφαιρουμένους ἡμᾶς τούτου, πολεμίους ἡγούμεθα. *Est enim naturæ lex illa quæ in omnibus valet, ut velint vivere, idque ipsum est quapropter eos, qui vita manifeste nos volunt spoliare, hostes censemus.*

L. 1. D. si quadr. paup. f. §. Ait: 1. & §. Cum arietes: 11. Adde Ex. XXI, 28.

2. Adeoque manifestam æquitatem hoc habet, ut in bestiis etiam, quæ juris non rem ipsam ut diximus, sed 30 umbram habent quandam, distinguamus inter vim, quæ injuriam infert, & quæ propulsat. Nam cum dixisset Ulpianus, animal f quod sensu, id est rationis usu, caret, non posse injuriam fecisse, mox tamen subjungit, cum arietes vel boves 31 commisissent, & alter alterum occidisset, Q. Mutio auctore distinguendum, ut si quidem is perisset qui aggressus erat, cessaret actio; si is qui non provocaverat, competeret actio. Cui explicando serviet illud Pli-

GROTII.

e *Omnis honesta ratio esset expediendæ salutis*] Seneca: *Tutela certissima ex proximo est, sibi quisque permissus est.* [Epist. CXXI.] *Quintilianus* VII. cap. 11: *Primum in omni genere debet esse defensio, quia natura potior est salus nostra, quam adversarii pernicies.* [Ubi tamen locus sese ita habet: *Quo in genere semper prior esse debebit defensio: Primum, quia* &c. Pag. 403. *Ed. Obrecht.*] Bene ergo in Trachiniis *Sophocles*: [vers. 281, 282.]

εἰ γὰρ ἐμφανῶς ἠμύνατο,
Ζεύς τ' ἂν συνέγνω σὺν δίκῃ χειρουμένῳ.
nam si se ipse tutasset palam,
Veniam dedisset jure pugnanti Deus.

Vide & *Wisigotthorum* legem lib. VI, tit. 1, cap. 6.

f *Quod sensu, id est, rationis usu, caret*] Similem in modum *Seneca* de feris loquitur: *Adeo etiam quæ extra intellectum atque æstimationem beneficii sunt posita, assiduitas tamen meriti pertinacis evincit.* Vide totum locum de beneficiis libro 1. cap. III. & compara quæ ad præfationem ex *Philone* posuimus, §. 7.

GRONOVII.

28 *Didicimus, accepimus, legimus*] Id est, didicimus vel traditam à magistris vel haustam ex libris: nam *accipere* discentium est. Sic à sacerdotibus Ægyptiis numeros & cœlestia Platonem accepisse scribit *Cicero* 2. Fin. 29. *Justin.* 11, 3.

29 *Omnis honesta*] Quidvis tentaremus, nihil non licere putaremus, vel si occidendi essent, ad nos liberandos.

30 *Umbram*] Simulacrum, imaginem, instar.

31 *Commisissent*] Cornibus invicem se petiissent. Unde *arietare* frequens *Seneca* pro impellere.

g *Juri*

inii: (ee) *Leonum feritas inter se non dimicat, serpentum morsus non tuunt serpentes; sed si vis inferatur, nulla est cui non sit ira, non sit ima injuriæ impatiens, & prompta, si noceas, ad se defendendum acritas.*

IV. 1. De jure naturali ergo, quod & gentium dici potest, tis constat eo bella non omnia improbari.

2. Jure autem gentium, voluntario itidem, non damnari bel- fatis nos docent historiæ, & omnium populorum leges ac mo-. Imo g 32 jure gentium introducta esse bella dixit Hermoge-nus: quod paulo aliter quam vulgo accipi solet interpretandum *L. Ex hoc jure. 5. D. de just. & jure.* iseo: nempe ut certa bellorum forma à jure gentium sit intro-cta, quam formam quæ habeant bella, ea peculiares ex jure ntium effectus consequantur: (ff) unde distinctio nascitur, qua ndum nobis erit infra, in bellum solenne juris gentium, quod *Lib. III. cap. 3.* 33 justum, id est plenum, dicitur, & non solenne, quod en non ideo justum esse definit, id est juri congruens. Nam bellis, modo æqua subsit causa, jus gentium non adsistit qui-, sed nec resistit, ut infra latius explicabitur. *Jure gentium* uit Livius 34) *ita comparatum est, ut arma armis propulsentur.* *Lib. XLII. c. 41. num. 11.* Florentinus * jus esse gentium ait, ut vim atque injuriam pro-lemus, ut corpus nostrum tutemur. ** L. ut vim. 3. D. de just. & jure.*

V. 1. De jure divino voluntario major est difficultas. Neque objiciat quisquam jus naturæ esse immutabile, ac proinde eo nihil in contrarium potuisse constitui: id enim verum est is, quæ 35 jus naturæ vetat 36 aut præcipit; non in iis, quæ jure

GROTII.

Jure gentium introducta esse bella] iptor vitarum illustrium in Themi-le: *Professus est Athenienses suo con-, quod communi jure gentium facere rent, Deos publicos suosque patrios ac ates, quo facilius ab hoste possent de-lere, mœnia sepsisse.* [CORN. NE-, Cap. VII. num. 4.]

GRONOVII.

2 *Jure gentium*] Fortassis hoc vult, uod in bellis justum est (nempe, ut vim inferamus alios non læ-i, sed ut vim prohibeamus, ar- resistendo si quis vim fecerit, & m, bona, libertatem nostram & rorum aggressus fuerit) id neces-e atque usu edoctas comparavisse es.

3 *Justum, id est, plenum*] *Justum* ando est, in quo adhibetur cer-ordo modusque rerum ac verbo-: & diversum est tumultuario, inapparato, incondito; aliquando, quod est juri conveniens, & contra est injustum, iniquum, illegitimum. Priori sensu bellum minus solenne non est justum; posteriori esse potest.

34 *Inquit Livius*] Lib. XLII. cap. 42.

35 *Jus naturæ vetat*] Tanquam nunquam non turpia.

36 *Aut præcipit*] Tanquam semper honesta.

(ee) Prima quidem verba istius loci leguntur apud PLINIUM, *Hist. Natur.* Lib. VII. *Præfat.* in fine. Verum reliqua, ab illis, *Sed si vis inferatur &c.* non ibi exstant, nec alibi, quod sciam, apud eumdem Auctorem. Adeo ut in unum compegerit *Grotius* duo loca diversorum Scriptorum, quòd forte in collectaneis suis, aut alibi, ita juncta repererit, omisso ex incuriâ nomine unius. Simile exemplum videbimus infra, ad Lib. II. Cap. 2. §. 13. Notâ ult. Auctoris. *J. B.*

(ff) Non videtur de distinctione il-

jure naturæ 37 licent tantum. nam quæ ejus ſunt generis, cum proprie juris naturæ non ſint, ſed 38 extra jus naturæ, & vetari poſſunt & præcipi.

2. Solet ergo primum à nonnullis contra bellum adferri lex data Noæ ejuſque poſteris, ubi Deus ſic loquitur, Gen. IX, 5, 6. *Quin etiam ſanguinem veſtrum, id eſt animarum veſtrarum, repoſcam: ab omni beſtia repoſcam eum: atque etiam de manu hominis alterius, utpote fratris, repoſcam hominis animam. Quiſquis effuderit ſanguinem hominis* 39 *qui eſt in homine, ſanguis ejus effundetur: quia hominem ad effigiem ſuam fecit Deus.* Hic ergo quidam illud, quod de repoſcendo ſanguine dicitur, generaliſſime intelligunt, & alterum de effundendo viciſſim ſanguine, 40 comminationem eſſe volunt, non approbationem. quorum neutrum mihi ſe perſuadet. Nam 41 interdictum de ſanguine non effundendo 42 latius non patet quam quod in lege eſt, *Non occides*; quod neque capitalibus ſuppliciis, neque bellis obſtitiſſe manifeſtum eſt. Lex ergo tam hæc, quam illa, non tam novi aliquid conſtituit, quam jus naturæ prava conſuetudine obliteratum declarat atque repetit. unde 43 verba illa intelligenda in eo ſunt ſenſu, qui 44 vitium includit: ſicut homicidii nomine non quamvis hominis cædem intelligimus, ſed 45 deſtinatam, & 46 innocentis. Quod vero ſequitur de ſanguine viciſſim effundendo, videtur mihi 47 non factum nudum, 48 ſed jus continere.

3. Rem ita explico. Natura non iniquum eſt, ut quantum quiſque

là cogitaſſe Juriſconſultus: ſed hoc velle tantum, regulas, quæ in Bello obſervantur, ut juſtum habeatur, ex præceptis naturalis Rationis conſtitutas fuiſſe & inductas. Talibus enim naturalis Rationis dictatis cenſetur Jus Gentium, ex mente veterum. *J. B.*

GRONOVII.

37 *Licent tantum*] Quæ ſive omittantur, ſive fiant, nihil peccatur, niſi quibuſdam temporibus & occaſionibus, quale eſt bellum gerere in offendentes.

38 *Extra jus naturæ*] Non ſunt de imperatis naturæ, ſed de indulgentia; non leges, ſed legum beneficia, quæ ubi valeant, ubi non, tempus & res præſens docent.

39 *Qui eſt in homine*] Hebr. באדם *in homine*, & hoc referunt ad membrum ſequens, ut ſit per hominem, qui nempe juſte vindicet facinus, ſanguinem ejus effuſum iri. Quod non improbat auctor ad locum iſtum.

40 *Comminationem*] Tanquam denuntiet Deus, quid ipſe facturus ſit vel per malos & injuſtos; ſolet enim & peccatis peccata punire: non conſtituat & ordinet lectum genus hominum, qui vindices homicidii & ſimilium ſint rerum capitalium. Quemadmodum Davidi minatur 2 Sam. XII, 1. & 12.

41 *Interdictum*] Noacho datum.

42 *Latius non*] Nihil amplius vetat, quam Moyſi dictum.

43 *Verba illa*] Effundere ſanguinem & occidere.

44 *Vitium includit*] Ut injuria effundere, inſontem occidere.

45 *Deſtinatam*] Conſilio & propoſito factam, non fortuitam.

46 *Innocentis*] Qui nihil commeruerit, cur vita privaretur.

47 *Non factum nudum*] Quaſi minetur Deus, quid eventurum ſit per aliquem in eodem actu peccantem.

48 *Sed jus*] Immo præcipit quid legitima poteſtas facere debeat.

fecit mali, tantundem patiatur, juxta illud quod h 49 Rhada- thi jus dicitur:

Εἴκε πάθοι τά κ' ἔρεξε δίκη κ' ἰθεῖα γένοιτο.

Quæ fecit si quisque ferat, jus fiet & æquum.

eneca pater hanc sententiam sic retulit: *Justissima patiendi vi- quod quisque alieno excogitavit supplicio, 51 excipit suo.* Ex hu- aturalis æquitatis sensu Cain parricidii sibi conscius dixe- Gen. IV, 14. *qui inveniet me, interficiet me.* Sed Deus primis temporibus aut ob hominum raritatem, aut quia paucis ad- grassantibus minus opus erat exemplo, id quod naturaliter m videbatur edicto repressit, & contactum quidem ac com- ium homicidæ defugi voluit, at vitam ei non eripi; quo- a & Plato (gg) in legibus constituit, & olim in Græcia usur- n his versibus docet Euripides: [Orest. vers. 511, & seqq.]

Καλῶς ἔθεντο ταῦτα πατέρες οἱ πάλαι·
Εἰς ὀμμάτων μὲν ὄψιν ἐκ εἴων περᾷν,
Οὐδ' εἰς ἀπάντημ', ὅς τις αἷμ' ἔχων κυρεῖ.
Φυγαῖσι δ' ὁσίεν, ἀνταποκτείναι δὲ μή.

Quam bene parentum provida ætas statuerat,
Ut cogeretur de via decedere
Hominumque visu cæde patrata nocens,
Fugaque lueret triste, non letho, scelus!

& illud pertinet Thucydidis: εἰκὸς τοπάλαι τῶν μεγίστων ἀδι- κημάτων, μαλακωτέρας κεῖσθαι αὐτὰς (τὰς ζημίας) παραβαινομένων δὲ τῷ χρόνῳ εἰς τὸν θάνατον αἱ πολλαὶ ἀνήκουσι. *Credibile est antiquitus nvis gravium delictorum* i *leves fuisse pœnas: sed cum ea progressu temporis* Lib. III. §. 45. Ed. Oxon.

GROTII.

Rhadamanthi jus] Apud *Apollo- n* lib. II. Νόμ☉ Ῥαδαμάνθυ· ὃς ιεύηται τῶν χειρῶν ἀδίκων ἄρξαντι ν εἶναι. *Lex Rhadamanthi: si quis ns sit de eo, qui prior vim intule- impune id ferat.* (Cap. III. §. 9. *Gale.*)

GRONOVII.

Rhadamanthi] Pythagoræorum πεπονθὸς, talio: Καί τοι βούλονταί τοῦτο λέγειν καὶ τὸ Ῥαδαμάνθυ☉ ιον, Εἴκε πάθοι &c. *Aristotel.* 5. c. 8. *Seneca* ludo de morte Clau- Illum tantum altera parte audita emnat Æacus & ait: Εἴκε πάθοι· agnorum Mor. 34. Καὶ τὸ ἀντι- θὸς ἐ μέντοιγε ὡς οἱ Πυθαγόρειοι ν· ἐκεῖνοι μὲν γὰρ ᾤοντο δίκαιον εἶ- ἃ ἐποίησέ τις, ταῦτα ἀντιπαθεῖν. dem op. 3, 4. Δοκεῖ δέ τισι καὶ τὸ πεπονθὸς ἁπλῶς εἶναι δίκαιον, ὥσπερ οἱ Πυθαγόρειοι ἔφασαν· ὡρίζοντο γὰρ ἁπλῶς τὸ δίκαιον τὸ ἀντιπεπονθὸς ἄλλῳ· τὸ δ' ἀντιπεπονθὸς ἐκ ἐφαρμόττει ἔτ' ἐπὶ τὸ διανεμητικὸν δίκαιον, ἔτ' ἐπὶ τὸ διορθωτικόν· καί τοι βούλονταί γε τοῦτο λέγειν καὶ τὸ Ῥαδαμάνθυ☉ δίκαιον· Εἴκε πάθοι.

50 *Seneca*] Præf. 5. Contr.

51 *Excipit*] Expiat.

(gg) Vide *De Legib.* Lib. IX. Tom. II. pag. 864, & *seqq.* Ed. H. Steph. *J. B.*

GROTII.

i. *Leves fuisse pœnas*] Servius ad primum librum Æneidos: (*vers.* 136.) *Luetis. persolvetis. Et hic sermo à pecu- nia descendit: antiquorum enim pœnæ omnes pecuniariæ fuerunt.* Et ad librum secundum: (*vers.* 229.) *Expendere. tractum est à pecunia. nam apud majo- res pecuniarias pœnas constat fuisse, cum adhuc rudi ætate pecunia penderetur,* quod

Lactant. Lib. II.

temporis contemnerentur, ventum ad mortem. Lactantius: (hh) *Adhuc enim videbatur nefas, quamvis malos, tamen homines, supplicio capitis afficere.*

4. Ab uno facto illustri sumta 52 conjectura divinæ voluntatis in legem ivit, ita ut Lamechus quoque k simili facinore perpetrato impunitatem sibi ab hoc exemplo promiserit, Gen. IV, 24.

5. At

quod ad capitis pœnam deinde usurpatum est. Ad sextum: (*vers.* 20.) *Pendere. tractum est à pecuniaria damnatione.* Memorat *Plinius* Historiæ Naturalis lib. VII. cap. LVI: primum capitis judicium in Areopago esse actum.

k *Simili facinore perpetrato*] Aut potius, si quid simile perpetrasset. nam hunc sensum ferunt verba quæ apud Mosem.

(hh) Locus est *Inst. Div.* Cap. 10. *num.* 23. *Ed. Cellar.* ubi agitur de Exsulibus, quibus, apud veteres *Romanos*, igni & aquâ interdicebatur. *J. B.*

GRONOVII.

52 *Conjectura divinæ voluntatis in legem ivit*] Ab insigni exemplo, quod Deus in fratricidam statuerat, homines ante diluvium argumentati, & colligentes nondum placere Deo cædem cæde lui, quamquam naturalis id ratio suaderet, capitali supplicio in homicidas abstinuerunt, quasi vetito ipsius Dei lege: Videtur speciosius dici quam verius. Sane non extat præceptum Dei de homicida capite puniendo ante diluvium: sed cum prior ille mundus per annos mille sexcentos steterit, & haud dubie infinitis populis, nationibus, civitatibus frequentatus fuerit, vix videtur verisimile, ut eos aut naturalis ratio, aut sua securitas, aut necessitas, quæ delictis crescentibus augeri pœnas imperat, non docuerit tam justo supplicio scelus refrænandum esse. Edictum de Caino simile est illis rescriptis Principum, quibus alicui sine exemplo subveniunt, quæ personam non transgrediuntur, ut loquitur Imperator §. 6. Instit. *de Jure naturæ, gentium & civili.* Ipse Cainus ostendit se metuere & exspectare quod fecisset. Cur? quia natura eum monebat: *Tibi quod non vis fieri, alteri ne feceris.* Quod autem pœnæ exemtus est, admitto facile rationem auctoris, ob hominum raritatem ei parci Deum jussisse: at id transiisse in legem cur videatur, cessante ratione, & mundo tot seculis frequentato? Nec juvat exemplum Lamechi, quem accipere possumus hæc profatum, non ut gentium jus, sed suæ salutis muniendæ gratia, atque ut vindices facinoris à suo corpore & capite absterreret. Ut ille medicus regi Ludovico XI. apud *Cominæum* lib. X. *Non dubito quin me quoque sis ejecturus, sicuti reliquos omnes, verum sanctissimo jurejurando tibi confirmo, post meum abs te discessum, non te victurum supra octavum diem.* Minæ sunt hæ, non jus, aut veritas. Illud facile concesserim, in paucitate hominum & ante diluvium, & post (etsi tum jam capitale supplicium edicto sanxisset Deus) aliquamdiu exilio tantum aut mulcta diversos apud populos luisse culpam homicidas. Id non confirmant tantummodo, quos advocat auctor, sed & leges barbararum gentium, quæ Romanum imperium conculcarunt. Lex *Salica* tit. XLIII. *Si quis ingenuus Francum aut Barbarum hominem occiderit, qui lege Salica vivit, octo millibus denariûm, qui faciunt* CC. *solidos* (solidus intelligitur aureus, qui XL. denariis argenteis æstimatur, de quo egimus in lib. III. de pec. vet.) *culpabilis judicetur. Si quis Romanum hominem, convivam Regis occiderit, duodecim millia denariûm, qui faciunt* CCC. *solidos, culpabilis judicetur.* Lex Alemannorum tit. XLIV. *Si quis hominem occiderit, ex weregeldis* (weregeldum genus mulctæ) *eum solvat. Si fœminam,* XVIII. *weregeldis.* Lex Bajavaricorum, tit. 3. num. XIII. *Si quis liberum hominem occiderit, solvat parentibus suis, si habet: si autem non habet, solvat duci, vel cui commendatus fuit* (i. e. qui patronus ejus, vel cujus ipse cliens) *dum vixit, bis* LXXX. *solidos. De fœminis eorum, si aliquid de istis actis contigerit,*

5. At cum jam ante diluvium, gigantum ætate, promiscua invaluisset cædium licentia, instaurato post diluvium humano genere, ne mos idem invalesceret, [53] severius occurrendum Deus censuit: & repressa prioris sæculi lenitate, quod natura non iniquum esse dictabat, & ipse permisit, [1] [54] ut insons esset, *qui homicidam occidisset*. quod postea [55] institutis judiciis [56] summas ob causas ad judices solos restrictum est; ita tamen ut moris pristini vestigium manserit [57] in jure ejus, qui occisum sanguine proxime attingeret, etiam post Mosis legem, qua de re infra fusius agetur.

6. Magnum habemus auctorem nostræ interpretationis Abrahamum, qui cum legem Noæ datam non ignoraret, arma sumsit in reges quatuor, ut quæ plane crederet cum ea lege non pugnare. Sic & Moses Amalecitis populum oppugnantibus arma jussit opponi, naturæ scilicet jure usus: nam Deum de hac re speciatim consultum non apparet, Exod. XVII, 9. Adde jam quod capitalia supplicia nec in homicidas tantum, sed & in alios facinorosos usurpata apparet, non modo apud [58] populos extraneos, sed apud ipsos piæ doctrinæ alumnos, Gen. XXXVIII, 24.

7. Nimirum [59] conjectura divinæ voluntatis, ipsa naturali ratione adjuvante, à similibus ad similia processerat, ut quod in homicidam constitutum erat, in alios quoque eximie nocentes non

rit, omnia dupliciter componantur. Lex Ripuariorum; *Si quis ingenuus hominem ingenuum Ripuarium occiderit*, CC. *solidis culpabilis judicetur.* Lex Saxonum: *Qui nobilem occiderit*, 1440. *solidis componat.* Lex Anglorum: *Si quis adelingum occiderit* (distinguebant homines in Adelingos, Frilingos, Ligios, i.e. nobiles, liberos & servos) DC. *solidis componat, qui liberum occiderit*, CC. *solidis componat, qui servum occiderit*, XXX. *solidis componat.* Lex Frisiorum. *Si nobilis nobilem occiderit*, LXX. *solidis componat: si nobilis liberum occiderit, solidis* LIV. *& unum denarium solvat; si liber nobilem*, LXXX. *solidis componat.* Lex Longobardorum lib. I. tit. 9. *Si quis homicidium perpetraverit absconse in barone, libero, vel servo, vel ancilla, & unus fuerit aut duo tantum, qui ipsum homicidium fecerit, componat* DCCCC. *solidis.*

GROTII.

1 *Ut insons esset, qui homicidam occidisset*] *Josephus:* παραινῶ μέντοι σφαγῆς ἀνθρωπίνης ἀπέχεσθαι καὶ καθαρεύειν φόνε καὶ δράσαντάς τι τοιῦτο κολάζεσθαι. *Edico ut à cæde humana pura habeantur manus. quod si quis cædem commiserit, pœnam ferat.* (Lib. I. Cap. IV. p. 10, G.)

GRONOVII.

53. *Severius occurrendum*] Verbis adductis ex Genes. IX, v. 5. & 6.

54 *Ut insons*] Ut liceret cunctis bonis & innoxiis necem fraude interfecti hominis ulcisci & homicidam perimere; quique id fecisset, ut nullam culpam contraheret.

55 *Institutis judiciis*] Postquam placuit & lites dirimendas, & delicta punienda selectis judicibus & magistratibus committi.

56 *Summas ob causas*] Quia multi eo jure abutebantur.

57 *In jure ejus*] Numer. 35.

58 *Populos extraneos*] Exsortes fœderis divini.

59 *Conjectura*] Quod statuerat jam Deus homicidam capitali supplicio puniri, id interpretati sunt homines eum velle extendi ad eos, qui non levius peccarent homicidis in societatem humanam, & hos par supplicium luere.

non iniquum videretur. Sunt enim quædam quæ vitæ æquipa rantur, ut existimatio, pudor virginalis, fides matrimonii, au sine quibus vita tuta esse non potest, ut [60] imperii societaten continentis reverentia: adversum quæ qui faciunt, ii homicidi meliores non videntur.

8. Huc pertinet vetus, quæ apud Hebræos exstat, traditio leges plures Noæ filiis datas à Deo, quæ non omnes à Mose nar ratæ sint, quia satis erat ad ipsius institutum eas postea in leg peculiari Hebræorum esse comprehensas. Sic adversus nupti [61] incestas legem veterem, quanquam à Mose suo loco non me moratam, exstitisse apparet Levit. XVIII. Inter ea autem qu Noæ liberis Deus edixit, hoc quoque ajunt fuisse, ut non ho micidia tantum, sed & adulteria, & concubitus incesti, ite violentæ rapinæ morte punirentur. [62] Quod ipsum confirma Jobi verba XXXI, 11.

9. Jam vero data per Mosem lex sanctionibus capitalibus ra tiones adjicit, quæ apud alios populos non minus quam apud He bræum populum valent: ut Levit. XVIII, 24. 25. 27. 28. Psal. CI 5. Prov. XX, 8. Et peculiariter de homicidio dicitur terra [63] no posse expiari nisi sanguine homicidæ fuso, Num. XXXV, 31. 3 Præterea absurdum cogitatu est, Hebræo populo indultum disciplinam & salutem publicam ac singulorum munire pœnis ca pitalibus, ac se bello tueri, cæteris autem regibus gentibusqu idem eodem tempore non licuisse: neque tamen reges eos at gentes unquam à prophetis admonitos improbari à Deo usum ca pitalium suppliciorum ac bella omnia, sicut de aliis peccatis ad moniti sæpe sunt.

10. Imo contra quis non credat, cum lex Mosis de judiciis ex pressam habuerit divinæ voluntatis imaginem, recte ac pie factu ras fuisse nationes, quæ inde sibi exemplum peterent? quo certe Græcos, Atticos præsertim, fecisse credibile est: unde (ii tanta in jure veteri Attico, & quod inde sumtum est Romano XII tabularum [64] cum legibus Hebræis similitudo est. Sufficere hæ videntur, ut appareat legem Noæ datam non eum habere sensu quem volunt, qui bella omnia eo argumento impugnant.

VI. 1. Speciem majorem habent quæ ex Euangelio cont bellum adferuntur; in quibus examinandis non illud mihi suma

qu

GRONOVII.

60 *Imperii societatem*] Unde lex majestatis.

61 *Incestas*] Intra gradus consanguinitatis vetitos jungi

62 *Quod ipsum*] Adulterium esse crimen, quod plectat judex.

63 *Non posse expiari*] Piaculo obligari omnes regionis incolas, ubi homicidium factum est, quod tolli neque

64 *Cum legibus*] Ut apparet ex Fr mentis JC. cum lege Moysis colla & editis à *P. Pithæo* Lutet. 15 [nuperrimè autem in *Jurisprudent Ante-Justinianea* Viri Eruditissi ANT. SCHULTINGII.]

(ii) Vide Auctoris Tractatum *Verit. Relig. Christ.* Lib. 1. §. 15. *in f* pag. 28. Ed. nuper. Amst. *J. B.*

m

quod ſumunt multi, in Euangelio 65 extra præcepta credendi & ſacramentorum nihil eſſe quod non ſit juris naturalis. id enim, quo ſenſu à pleriſque ſumitur, verum non puto.

2. Illud libens agnoſco, nihil nobis in Euangelio præcipi quod non naturalem habeat honeſtatem: ſed non ulterius nos obligari legibus Chriſti, quam ad ea ad quæ jus naturæ per ſe obliget, cur concedam non video. Et qui aliter ſentiunt mirum quam ſudent, ut probent quædam (kk) quæ Euangelio vetantur ipſo jure naturæ eſſe illicita, m ut concubinatum, divortium, matrimonium cum pluribus fœminis. Sunt quidem hæc ejuſmodi, ut eis abſtinere honeſtius eſſe dictet ipſe ratio; at non talia ut abſque lege divina nefas in illis appareat. Ad illud vero quod Chriſtiana lex præcipit, ut alii pro aliis mortis periculo nos objiciamus, 1 Joh. III, 16. quis dicat ipſo (ll) naturæ jure nos obligari? Juſtini dictum eſt: *τὸ κατὰ φύσιν βιοῦν, οὐδέπω πεπιστευκότος ἐστίν·* n *ſecundum naturam vivere, ejus eſt qui nondum credidit.*

3. Sed ne illos quidem ſequar, qui aliud ſibi ſumunt non exiguum, Chriſtum ſcilicet in tradendis præceptis quæ extant Matthæi v, & deinceps, 66 interpretem tantum agere legis per Moſem datæ.

GROTII.

m *Ut concubinatum, divortium*] Spectat huc illud *Hieronymi*: [*Ad Ocean.* Tom. 1. p. 198. C. *Ed. Baſil.*] *Aliæ ſunt leges Cæſaris, aliæ Chriſti. aliud Papinianus, aliud Paulus noſter præcipit.*

n *Secundum naturam vivere ejus eſt qui nondum credidit*] Locus *Juſtini* eſt ad *Zenam*: idemque ſenſus apud *Origenem* in excerptis illis, quæ Philocalia dicuntur.

GRONOVII.

65 *Extra præcepta*] Præter myſteria & ſumma capita Chriſtianæ religionis.

(kk) Vocem illam *quædam* addidi, quæ excidit in omnibus Editionibus, & quam deeſſe nemo non videt. *J. B.*

(ll) Quidni? ſi rectè jus illud intelligamus. Vel exemplum Ethnicorum, qui pro patria ſe morti devoverunt, id refellit. Poſtulat omnino Societatis cuſtodia, de quâ Auctor noſter in Prolegomenis, ut in certis quibuſdam caſibus nonnulli plurimorum ſaluti vitam ſuam donent. Adeoque ipſa obligatio *Martyrii*, qualis ab Euangelio nobis imponitur, à Lege Naturæ ultimò deduci poteſt. *J. B.*

GRONOVII.

66 *Interpretem tantum agere legis per Moſem datæ*] *Coccejus* de Fœdere cap. 12. num. 357. *Alting.* Theol. Elenct. p. 411. Hæc tamen ſententia communis eſt omnium Proteſtantium: Chriſtum, nec univerſis, nec ſingulis decalogi præceptis quicquam addidiſſe, quod ad perfectiorem Dei cultum in N. T. pertineat, quia lex Dei perfecta eſt, cui nec addi quicquam poteſt nec detrahi. Deut. 4, v. 2. & 12, v. 32. Pſalm. 19, v. 8. & obedientiam omnem, non modo externam, in ſermone, geſtu, facto, ſed etiam internam mentis, voluntatis, affectuum complectitur: Matth. 22. vſ. 38. & 39. Deut. 27, vſ. 26. eoque & vitam æternam & pollicetur, & dare poteſt ſervantibus. Levit. 18, vſ. 5. Deuter. 30, vſ. 19. Luc. 10, vſ. 25. & 28. collatiſque inter ſe locis ad Rom. 10, vſ. 5. Gal. 3, 12.

Negant iidem legiſlatorem proprie dici Chriſtum, niſi quatenus cum Patre & S. Spiritu Deus Triunus legem dedit Moſi in monte Sina. At qua θεάνθρωπος & medius atque interpres novi Teſtamenti eſt, non concedunt legiſlatorem eſſe, quia Moſi ejuſque legi

datæ. Aliud enim ſonant verba toties repetita; *Audiſtis dictum fuiſſe veteribus: Ego vero dico vobis:* quæ oppoſitio: ſed & Syriaca & aliæ verſiones oſtendunt, illud *veteribus* ſignificare, ad veteres, non à veteribus; ut *vobis* eſt, ad vos, non à vobis. Veteres autem illi non alii fuerunt, quam qui Moſis tempore vivebant. nam quæ ut veteribus dicta recitantur, non legis peritorum ſunt, ſed Moſis, aut verbo tenus, aut ſenſu. *Non occides*, Exod. XX, 13. *Quiſquis occiderit, tenebitur judicio*. Levit. XXIV, 21. Num. XXXV, 16. 17. 30. *Non mœchaberis*, Exod. XX, 14. *Quiſquis dimiſerit uxorem, det ei libellum divortii*, Deut. XXIV, 1. *Non pejerabis; ſed reddes Domino, quæ juraveris*, Exod. XX, 7. Num. XXX, 2. *Oculum pro oculo, dentem pro dente* (ſupple, repoſcere liceat in judicio) Levitic. XXIV, 20. Deuteron. XIX, 21. *Diliges proximum tuum* (id eſt Iſraëlitam) Levit. XIX, 18. *& odio habebis inimicum tuum*, o puta ſeptem populos, quibuſcum amicitiam colere quorumque miſereri vetantur, Exod. XXXIV, 11. Deut. VII, 1. His addendi Amalecitæ, in quos Hebræi jubentur bellum habere implacabile, Exod. XVII, 16. Deut. XXV, 19.

4. Sed ad intelligentiam verborum Chriſti omnino notandum, legem per Moſem datam dupliciter accipi: aut ſecundum id, quod commune habet cum aliis legibus, quæ ab hominibus condi ſolent, quatenus ſcilicet graviora delicta pœnarum 67 aſpectabilium formidine coërcet, Hebr. II, 2. & populum Hebræum hac ratione in ſtatu civilis ſocietatis continet, quo ſenſu dicitur νόμος ἐντολῆς σαρκικῆς, Hebr. VII, 16. & lex factorum, Rom. III, 27. aut ſecundum id, quod legis divinæ eſt proprium, quatenus ſcilicet etiam mentis requirit puritatem, & actus aliquos, qui ſine temporali pœna omitti poſſunt: quo ſenſu vocatur νόμος πνευματικὸς, Rom. VII, 14. exhilarans animum, Pſalm. XIX, qui Latinis XVIII, 9. Legisperiti & Phariſæi priore illa parte contenti, ſecundam,

legi opponitur tanquam gratiæ & virtutis auctor. Joan. 1, vſ. 17. officiumque habet proferre euangelium ex ſinu Patris, intercedere, & fieri victima pro nobis, & dato Spiritu S. nos Patri reconciliare. Joann. 1, vſ. 18. Matth. 20, vſ. 28. 2 Corinth. 5, vſ. 19. 20. 21. Ad munus ſane propheticum in erudiendo populo pertinuit inſtauratio & vindicatio legis, remotis Phariſæorum additamentis & pravis interpretationibus: cæterum nec alia legis præcepta tradidit, ſive per ſe, ſive per Apoſtolos, quam Moſes, nec aliam explicationem addidit, quam quæ à Prophetis tradita eſt, & ſemper tradi debuit. Sic quidem noſtri. At Pontificii ſtatuunt Chriſtum in Euangelio legem Moſis ex imperfecta perfectam, vel ex perfecta perfectiorem reddidiſſe. Sociniani quoque longum texunt catalogum eorum, quæ ſingulis capitibus decalogi addiderit: de quibus plura Theologi. Sic igitur contra Socinianos hic diſputat, ut multa illis concedat.

GROTII.

o *Puta ſeptem populos*] In hos odium lege permitti ait illuſtriſſimus *Abarbanel* ad Deut. XXIII, 21.

GRONOVII.

67 *Aſpectabilium*] Quæ in oculos incurrunt, quæ pro exemplis ſunt.

p Non

ndam, quæ potior eſt, inſuper habebant, neque inculcabant
pulo: quod verum eſſe non ex noſtris duntaxat libris, ſed ex
lepho quoque & magiſtris Hebræorum oſtendi poteſt.

5. Sed etiam ſecundam hanc partem quod attinet, ſciendum
, virtutes, quæ à Chriſtianis exiguntur, etiam Hebræis aut
mmendari, aut præcipi, ſed p non præcipi in eo gradu ac lati-
dine, quo Chriſtianis. Utroque autem hoc ſenſu Chriſtus ſua
ecepta opponit veteribus, unde liquet, verba ejus non conti-
re nudam interpretationem. Hæc autem ſciri non ad hoc tan-
n, quod nunc in manu eſt, refert, ſed & ad multa alia, ne
is Hebraicæ auctoritate ſupra quam æquum eſt utamur.

VII. 1. Omiſſis ergo argumentationibus quæ minus ſe nobis I.
bant, primum ac præcipuum teſtimonium, quo bellandi jus à
riſti lege non plane tolli probamus, eſto Pauli illud 1 ad Timo-
um II, 1. 2. 3. *Hortor ergo ante omnia ut fiant deprecationes,
ces, interpellationes, gratiarum actiones pro quibuſvis hominibus:
regibus & quibuſvis in eminentia conſtitutis:* q *ut tranquillam ac
tam vitam degamus cum omni pietate ac ſanctitate. Nam id bo-
gratumque eſt apud Deum ſervatorem noſtrum, qui omnes homi-
vult ſervari, & ad agnitionem veritatis venire.* Tria enim hinc
emur: Gratum eſſe Deo ut reges fiant Chriſtiani: ut Chriſtia-
acti reges maneant: quod ita expreſſit Juſtinus Martyr: εὐχό-
α τοὺς βασιλεῖς καὶ ἄρχοντας μετὰ τῆς βασιλικῆς δυνάμεως καὶ
φρονα τὸν λογισμὸν ἔχοντας εὑρεθῆναι. *Hoc precamur, ut Reges &
cipes ſimul cum regali poteſtate etiam ſanam mentem conſequan-
tur:*

GROTII.

Non præcipi in eo gradu ac latitu-
] Quædam huc pertinentia vide in
tis ſupra ad finem capitis primi.
egius imprimis *Chryſoſtomi* locus de
ginitate cap. XLIV: τὸ μὲν γὰρ πα-
ν οὐ τοσοῦτον ὑμῖν ἀρετῆς προὔκειτο
ον, ἀλλὰ καὶ ἀμύνασθαι τὸν ἀδικοῦν-
καὶ ἀντιλοιδορεῖσθαι τῷ λοιδορουμένῳ,
χρημάτων ἐπιμελήσεσθαι ἐξῆν, καὶ
οὔντα ὀμνύναι, καὶ ὀφθαλμὸν ἐξο-
ἀντὶ ὀφθαλμοῦ, καὶ μισῆσαι τὸν
ν, καὶ οὔτε τρυφᾶν, οὔτε ὀργίζεσθαι,
γυναῖκα τὴν μὲν ἐκβάλλειν, τὴν δὲ
σάγειν κεκώλυτο, καὶ οὐ τοῦτο μό-
ἀλλὰ καὶ δύο κατὰ ταυτὸν ὁμοῦ
ικας ἔχειν ὁ νόμος ἐπέτρεπε, καὶ
ὴ καὶ ἐν τούτοις καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις
τιν ἡ συγκατάβασις ἦν· κατὰ δὲ τὴν
ιστοῦ παρουσίαν πολλῷ στενοτέρα γέ-
ἡ ὁδός. *Olim tanta nobis in-
a non erat virtutis menſura, ſed &
ctam ſumere de injuriam inferente,
nvitianti reddere convitium, & pe-
cuniis ſtudere licebat, ſed & citra falſi-
moniam jurare, & pro oculo excutere
oculum, & odio habere inimicum. quin
nec deliciis frui, nec iraſci, nec uxorem
aliam ejicere, recipere aliam, vetitum
erat. Parum dixi. etiam duas eodem tem-
pore uxores habere lex ſinebat, multaque
& in his, & in aliis rebus erat tempo-
rum illorum indulgentia. At poſt Chriſti
adventum multo arctior facta eſt via.*
Eodem libro cap. LXXXIII. οὐ τὸ αὐ-
τὸ τῆς ἀρετῆς ἀπαιτούμεθα μέτρον ἡμεῖς
τε κἀκεῖνοι. *non eadem virtutis menſura
à nobis & ab illis exigitur.* Idem in
oratione Filium Patri æqualem, quæ
eſt tomo VI, ait in Euangelio eſſe
ἐπίτασιν καὶ προσθήκην ἐντολῶν, *præ-
ceptorum & intenſionem & adjectionem.*

q *Ut tranquillam ac quietam vitam
degamus cum omni pietate ac ſanctitate*]
Seneca Epiſtola LXXIII. Philoſophiæ
fideliter deditos falſo ait contemtores
magiſtratuum ac regum exiſtimari. *E
contrario*, ait, *nulli adverſus illos gratio-*

tur : & in libro cui nomen Constitutiones Clementis , precatur Ecclesia r Χριςιανὰ τὰ τέλη , id est, magistratus Christianos: deinde & hoc Deo gratum esse , ut Christiani reges Christianis aliis vitam tranquillam præstent.

2. Quomodo vero? Alibi id explicat Rom. XIII, 4. *Dei minister est tuo bono. quod si feceris quod malum est, metue ; non enim frustra gladium gerit : nam Dei minister est , vindex ad iram ei , qui quod malum est fecerit.* (mm) Jure gladii per complexionem 68 omnis quidem coërcitio intelligitur, quomodo etiam apud Jurisconsultos interdum; sed ita tamen ut pars ejus summa , id est verus gladii usus , non excludatur. Huic loco illustrando non parum servit Psalmus secundus , qui quanquam in Davide suam habuit veritatem, plenius tamen & perfectius ad Christum pertinet: ut discere est Actor. IV, 25. XIII, 33. Hebr. V, 5. Is autem Psalmus reges omnes hortatur , ut Dei filium venerabundi suscipiant: hoc est, ut se ministros ei exhibeant , 69 qua reges sunt scilicet, ut recte explicat Augustinus, cujus verba ad hanc rem pertinentia apponam: *In hoc reges, sicut eis divinitus præcipitur , Deo serviunt, in quantum reges sunt, si in regno suo bona jubeant, mala prohibeant, non solum quæ pertinent ad humanam societatem , verum etiam quæ pertinent ad divinam religionem.* Et alibi: *Quomodo ergo reges Domino serviunt in timore, nisi ea quæ contra jussa Domini fiunt, religiosa severitate prohibendo atque plectendo? Aliter enim servit* 70 *qua homo est , aliter qua rex est.* mox : *In hoc ergo serviunt Domino reges in quantum sunt reges , cum ea faciunt ad serviendum illi , quæ non possunt facere nisi reges.*

Contra Cresc. Gram. lib. III.

Ad Bonif. Epist. 50.

II. 3. Secundum argumentum præbet nobis is ipse locus , cujus partem

res sunt : nec immerito. nullis enim plus præstant , quam quibus frui tranquillo otio licet. Digna est quæ legatur epistola. ubi & hoc : *Hujus pacis beneficium, ad omnes pertinentis, altius ad eos pervenit qui illa bene utuntur.*

r Χριςιανὰ τὰ τέλη, *id est magistratus Christianos*] Nisi hic interpretari malis, *Christianum* vitæ exitum.

GRONOVII.

68 *Omnis coërcitio*] Merum imperium est habere gladii potestatem l. 3. D. de jurisdictione. *Tacit.* 3. hist. 68. Vitellius assistenti consuli exsolutum à latere pugionem, veluti jus vitæ necisque civium reddebat. [Vide summi Jurisconsulti Clar. NOODTII. eruditissimum Scriptum *De Jurisdict. & Imperio*, Lib. I. Cap. 4. *J. B.*

69 *Qua Reges*] Potentia sua utendo ad bonos mores introducendos, malos excludendos aut supprimendos.

70 *Qua homo*] Ut sibi temperet abstineatque injuria; ut se pium & moderatum præstet.

(mm) Argumentum istud , ut & plura ex sequentibus, per se equidem & directè eo tantum pertinet, ut capitalia supplicia ab Euangelio non tolli probetur: verum per consequentiam hinc deduci potest, neque Bellum omne Christianis vetitum esse. Huc facit non tantum ratio ab Auctore adlata num. 13. istius paragraphi, sed etiam quòd usus capitalium suppliciorum non minus videatur repugnare mansuetudini & clementiæ Christianæ, quàm Bellum: unde, si priora tamen licent, posterius illicitum non esse, efficitur. Vide quæ de capitalibus suppliciis ulteriùs dicentur infra, Lib. II. Cap. 20. §. 12. *J. B.*

partem citavimus, ad Rom. XIII. ubi potestas summa, qualis est regia, à Deo esse dicitur, & Dei ordinatio vocatur; unde infertur, ei & parendum & honorem exhibendum; & quidem ex animo: & qui ei resistit, eum Deo resistere. Si ordinationis voce res intelligeretur, 71 quam Deus tantum non vult impedire, quomodo se Deus habet circa actus vitiosos, jam inde nulla honoris, nulla obedientiæ, 72 ad animum maxime pertinentis, obligatio sequeretur; nec quicquam diceret Apostolus, ubi hanc potestatem tantopere prædicat atque commendat, quod non lotrociniis & furtis conveniret. Sequitur ergo ut ordinata hæc potestas 73 voluntate Dei approbante intelligatur: unde porro infertur, cum Deus sibi contraria non velit, hanc potestatem cum voluntate Dei per Euangelium revelata & 74 omnes homines obligante, non pugnare.

4. Neque eliditur hoc argumentum eo, quod qui in imperiis erant eo tempore cùm hæc Paulus scriberet, dicuntur alieni fuisse à Christiana pietate. nam primum id ita universim verum non est. Nam Sergius Paulus Cypri Proprætor Christo nomen pridem dederat, Actor. XIII, 12. ut jam taceam quod de f 75 Edessenorum rege vetus fama tradidit, nonnihil forte falso inquinata, sed ut videatur ex vero originem trahere. Deinde non de personis quæritur, an impiæ fuerint, sed an illa functio in illis impia fuerit: quod dicimus ab Apostolo negari, quando illam functionem dicit à Deo institutam etiam pro illo tempore, ac propterea honorandam etiam intra animi recessus, quibus proprie solus Deus imperat. Potuit ergo & Nero, & rex ille Agrippa, quem ad Christi religionem amplectendam Paulus tam serio invitat, Act. XXVI, Christo se subjicere, & retinere hic regiam, ille imperatoriam potesta-

GROTII.

f *Edessenorum*] Est Edessa in Osroëne. Nomen Abgari frequens illis locis. Apparet ex nummis, *Tacito*, *Appiano*, *Dione* tum in pridem editis, tum in novis excerptis, *Capitolino*.

GRONOVII.

71 *Quam Deus tantum*] Quales sunt res, quas sustinet Deus ac patitur tantum, & hactenus regit, ne ulterius evagentur, quam fert aut justa ejus ira, dum malum punit per malum; aut indulgentia, dum spatium dat ad pœnitentiam; aut sapiens consilium, dum malum aliunde ortum facit initium & occasionem boni, ut mancipationem *Josephi* reddidit viam ad potentiam ejus & ad Patriarchas alendos in Ægypto; perfidiam Pilati & Judæorum erga Christum, principium liberandi generis humani.

72 *Ad animum maxime*] Quæ non consistat in externo tantum opere, quod coacti & inviti præstamus ad voluntatem potentioris, sed maxime in studio & affectione atque propensione animi, cum volentes lubentesque paremus.

73 *Voluntate Dei approbante*] Non modo permittente.

74 *Omnes homines*] Tanquam quod in V. F. relevatum est, non obligaret omnes homines, sed tantum Hebræos.

75 *Edessenorum rege*] Abgare, quasi dederit ad Christum & ab eo receperit Epistolam. *Euseb.* I, cap. 13. [Quam meram fabulam esse, inter Eruditos hodie sic satis constat. *J. B.*]

g *Pia*

testatem: quæ sine jure gladii & armorum intelligi nequit. Sicut ergo olim pia erant sacrificia secundum legem, quamvis ab impiis sacerdotibus celebrata; sic t pia res est imperium, quamvis ab impio teneatur.

III. 5. Tertium argumentum petitur ex Joannis Baptistæ verbis, qui serio interrogatus à militibus Judæis (cujus gentis multa millia Romanis militasse ex Josepho & aliis scriptoribus manifestissimum est) quid haberent faciendum, ut iram Dei effugerent; non eos 76 militia abire jussit, quod facere debebat si ea erat Dei voluntas, sed abstinere 77 concussionibus & fallaciis, stipendiisque esse contentos, Luc. III, 14. Ad hæc Baptistæ verba, cum apertam satis militiæ approbationem contineant, multi respondent, quæ Baptista præscripsit ita discrepare à Christi præceptis, ut aliud docere potuerit Baptista, aliud Christus: quod quo minus admittam, hæc obstant. Joannes & Christus eodem exordio doctrinæ, quam afferebant, summam indicarunt. *Resipiscite: appropinquavit enim regnum cœlorum*, Matth. III, 2. IV, 17. Christus ipse regnum cœleste (id est legem novam: nam legem regni nomine appellare Hebræis mos est) dicit cœpisse invadi à diebus Baptistæ, Matth. XI, 12. Joannes dicitur prædicasse baptismum pœnitentiæ in remissionem peccatorum, Marc. I, 4. Tantundem fecisse dicuntur Apostoli Christi nomine, Actor. II, 38. Exigit Joannes fructus dignos pœnitentia, & iis, qui talem fructum non proferunt, excidium minatur, Matth. III, 8. & 10. Exigit opera dilectionis supra legem, Luc. III, 11. Lex dicitur durasse usque ad Joannem, id est, ab illo incepisse doctrina 78 perfectior, Matth. XI, 13. Et principium Euangelii à Joanne ducitur, Marc. I, 1. Luc. I, 77. Ipse Joannes hoc nomine major Prophetis, Matth. XI, 9. Luc. VII, 26. missus scilicet ad dandam cognitionem salutarem populo, Luc. I, 77. ad Euangelium annuntiandum, Luc. III, 18. Neque usquam Joannes Jesum à se distinguit præceptorum discrepantia (quanquam quæ generalius & confusius, & rudimentorum more à Joanne sunt indicata, eadem diserte tradidit Christus vera lux) sed eo quod Jesus esset promissus ille Messias, Actor. XIX, 4. Joan. I, 29. rex scilicet regni cœlestis, qui daturus esset in se confidentibus vim Spiritus Sancti, Matth. III, 11. Marc. I, 8. Luc. III, 16.

IV. 6. Quartum hoc est argumentum, quod mihi ponderis non exigui videtur: Si tollatur jus capitalium suppliciorum, & armis cives

GROTII.

t *Pia res est imperium, quamvis ab impio teneatur*] Bene hoc exsequitur ad hunc locum epistolæ ad Romanos *Chrysostomus*.

GRONOVII.

76 *Militia abire*] Ut sacerdotio abire *Gell.* 6, 7.

77 *Concussionibus*] Extorsionibus pecuniarum *l.* 1. & 2. *D. de concuss.*

78 *Perfectior*] Potius clarior & evidentior, quam fuerat sub umbris sacrificiorum & cæremoniarum. Πάντες γὰρ οἱ προφῆται καὶ ὁ νόμος ἕως Ἰωάννου ἐπροφήτευσαν.

u *Cum*

cives tuendi adverſus latrones ac prædones, maximam inde ſecuturam ſcelerum licentiam & quaſi diluvium malorum, [u] cum nunc quoque conſtitutis judiciis ægrè reprimatur improbitas. Quare ſi mens Chriſti fuiſſet, talem rerum ſtatum, qualis auditus nunquam fuerat, inducere, haud dubie verbis quam maxime diſertis ac ſpecialibus edicendum ei fuerat, ne quis de capite judicaret, ne quis arma ferret; quod feciſſe nuſquam legitur: nam quæ adferuntur, aut valde ſunt generalia, aut obſcura. Docet autem ipſa æquitas & communis ratio, non tantum verba [79] generalia contrahi, & ambigua commode explicari, ſed & à proprietate uſuque recepto verborum diſcedi nonnihil, ut is ſenſus evitetur, qui maxima ſecum incommoda ſit allaturus.

7. Quintum ſit, quod nullo argumento oſtendi poteſt lex Moſis, quæ ad judicia pertinebat, deſiiſſe priuſquam urbs Hieroſolyma exſcinderetur, & cum ea tum ſpecies tum ſpes reipublicæ concideret. nam neque in lege Moſis ullus terminus iſti legi præfinitur, neque Chriſtus aut Apoſtoli uſquam de iſtius legis ceſſatione loquuntur, niſi quatenus id comprehenſum videri poteſt in reipublicæ (ut diximus) deſtructione: imo contra Paulus ſummum pontificem ait conſtitutum, ut judicium ferret ſecundum legem Moſis, Act. XXIII, 3. Chriſtus ipſe in præfatione præceptorum ſuorum ait, non veniſſe ſe ad ſolvendam legem, ſed [80] ad implendam, Matth. V, 17. quod quem de ritualibus ſenſum habeat non obſcurum eſt; [81] implentur enim lineamenta adumbrantia cum perfecta rei ſpecies exhibetur: de legibus autem ad judicia pertinentibus quomodo verum eſſe poteſt, ſi Chriſtus, ut quidam exi- V.

GROTII.

u *Cum nunc quoque conſtitutis judiciis ægre reprimatur improbitas*] Διὰ τούτους δικαστήρια καὶ νόμοι καὶ τιμωρίαι καὶ διάφοροι κολάσεων τρόποι. *Propter hos ſunt judicia & leges & ſupplicia, totque pœnarum modi. Chryſoſtomus* in ſermone ad Patrem fidelem.

GRONOVII.

79 *Generalia contrahi*] Generalibus derogari per ſpecialia; generalia ſtrictius accipi oportere, quam ſonant.

80 *Ad implendam*] Οὐκ ἦλθον καταλῦσαι, ἀλλὰ πληρῶσαι· Non ut irritam faciam, ne ſit, ſed ut illi ſatisfaciam, hoc eſt, in moralibus: ut perfectam illam ſanctitatem, quam requirit lex, & humanus nemo poteſt aſſequi, præſtando pro fidelibus & piis, liberem eos diris, quibus fulminat lex peccantes, & ſupplicio merito. In ritibus & cærimoniis; ut ei ſatisfaciam exhibendo Meſſiam, qui omnibus ſacrificiis & victimis ſignificatus eſt. Πληρῶσαι, ut & implere, ſatisfacere. *Salmaſ.* ad jus Attic. p. 34. 35.

81 *Implentur lineamenta*] Ut in pingenda imagine primum ducuntur lineæ quædam, quibus ſignantur extremitates partium; dein vacuum illud, quod fuit inter extremitates, coloribus impletur; & tum exhibetur perfecta rei ſpecies, ceſſantque notari primi illi ductus: ſic Legem à Chriſto completam dici vult, quum qui rudibus & primis quaſi lineis adumbratur Chriſtus, in effigie & corpore apparuit, & ſacrificium, quod in Judaiſmo ſimulabatur, præſtitit. *Theophylact.* p. 28. ὅσα ἐκεῖνος (ὁ νόμος) ἐσκιαγράφησε, ταῦτα οὗτος τελείως ἐζωγράφησεν. *Iſidorus* lib. 19. *Orig.* c. 16. *Pictores prius umbras quaſdam & lineas futuræ imaginis ducunt, deinde coloribus implent, tenentes ordinem inventæ artis.*

82 *Quoad*

existimant, adventu suo ea sustulit? Si autem mansit obligatio legis, quamdiu stetit Hebræorum respublica, sequitur ut Judæi etiam ad Christum conversi, si ad magistratum vocarentur, eum defugere non potuerint, & ut judicare non aliter debuerint quam Moses præscripserat.

8. Ego sane omnia expendens ne levissimam quidem conjecturam reperio, qua motus vir aliquis pius illa tunc Christi loquentis verba audiens, aliter existimare potuerit. Illud agnosco, ante Christi tempus quædam fuisse permissa, sive [82] quoad impunitatem externam, sive etiam quoad animi puritatem (nunc enim ista distinctius exquirere, nec opus, nec otium est) quæ Christus suam disciplinam sectantibus licere noluit, ut [83] ob qualemcumque offensam uxorem dimittere, [84] ab eo qui læserit in judicio exigere ultionem: sed inter Christi præcepta & illas permissiones est diversitas quædam, non est repugnantia. Nam qui uxorem retinet, qui ultionem sibi privatim debitam remittit, [85] nihil facit contra legem; imo hoc facit quod lex maxime vult. Longe aliud est in judice, cui lex non permittit, sed imperat ut homicidam morte puniat, reus ipse futurus apud Deum ni fecerit. [86] Huic, si Christus interdicit, ne homicidam morte puniat, omnino contrarium legi præcipit, solvit legem.

VI. 9. Sextum sit argumentum ab exemplo Cornelii Centurionis, qui & Spiritum sanctum, signum indubitatum justificationis, à Christo accepit, & in nomen Christi à Petro Apostolo baptizatus est: militiam autem abdicasse aut ad eam abdicandam à Petro monitus non legitur. Sunt qui respondeant, cum de religione Christiana à Petro sit institutus, simul censeri debere institutum de militia deserenda. Hi, si quidem certum esset atque indubitatum inter Christi præcepta contineri interdictum militiæ, aliquid dicerent. Sed cum id nusquam alibi diserte exstet, certe de ea re aliquid hoc saltem loco, qui id maxime poscebat, dicendum fuerat, ne post ventura ætas officii sui regulas ignoraret. Neque vero solet Lucas, ubi personarum qualitas specialem quandam vitæ mutationem desiderabat, id silentio præterire, ut videre est tum alibi, tum [87] Actor. XIX. 19.

VII. 10. Septimum huic simile petitur ex eo, quod de Sergio Paulo cœpimus

GRONOVII.

82 *Quoad impunitatem*] Sive ut puniri non possent à judice forensi, etsi conscientiam læderent; sive ut ne conscientiam quidem gravarent.

83 *Ob qualemcumque*] Non enim licere voluit id nisi ob mores graviores, ut loquebantur olim, *Ulp.* Tit. VI. §. 9, 12. hoc est, ob adulteria. Matth. 5, 31.

84 *Ab eo qui læserit*] Solius vindictæ causa litigare, Matth. 5, 38. 39. &c.

85 *Nihil facit contra legem*] Dilectionem inimici etiam V. F. præcipit Exod. 23, v. 4. 5. Prov. 25, 22. & est in eam rem exemplum Elisæi 2 Reg. 6, 22.

86 *Huic*] Judici.

87 *Actor. 19.*] Ubi de Demetrio.

x *Paulus*

[..]cipimus dicere. nam in ejus conversi historia nullum est indicium [..] ejurati magistratus aut admonitionis factæ ut ejuraretur. Quod [a]utem non narratur, cum narrari, ut diximus, maxime attineat, [p]ro nec factum censendum est.

11. Octavum esse potest, quod x Paulus Apostolus, intellectis VIII.
[J]udæorum in se insidiis, Tribuno indicari eas voluit; & cum Tri[bun]us milites ei addidisset, quorum præsidio in itinere adversus [v]im omnem tutus esset, nihil contradixit, neque Tribunum aut [mil]ites monuit, Deo non placere ut vis vi repellatur. Atqui is [er]at Paulus, qui nullam occasionem edocendi officii aut omitteret [i]pse, aut omitti ab aliis vellet, 2 Timoth. IV, 2.

12. Nonum accedat, quod rei honestæ ac debitæ finis proprius IX.
[n]on potest non esse honestus ac debitus. Tributa ut solvamus [h]onestum est, atque etiam præceptum conscientiam obligans, ut [Pa]ulus Apostolus explicat: tributorum autem finis est, ut pote[sta]tes publicæ habeant unde sumtum faciant ad bonos tuendos ac [co]ërcendos malos, Rom. XIII, 3. 4. 6. Tacitus apposite ad hanc *Hist.* IV. [i]tem: *Neque quies gentium sine armis, neque arma sine stipendiis, ne-* c. 74. *que stipendia sine tributis haberi queunt.* Cui dicto simile est Augu[st]ini illud: * *Ad hoc tributa præstamus, ut propter necessaria militi* * *Lib.* XXII. *con-* *stipendium præbeatur.* *tra Faustum, cap.* 74.

13. Decimum argumentum præbet locus ille Actor. XXV, 11. ubi Paulus ita loquitur: *Si injuria quemquam affeci, & dignum aliquid morte commisi,* y *non recuso mori.* Unde colligo, ita cen- X.
[s]uisse Paulum, etiam post publicatam Euangelii legem quædam esse crimina, quæ morte plecti æquitas ferat, aut etiam exigat: [q]uod & Petrus docet, 1 Epist. cap. II, 19. 20. Quod si ea tum fuisset Dei voluntas, ut capitalibus judiciis absisteretur, potuerat quidem purgare se Paulus, sed non debuerat in hominum animis [ea]m relinquere opinionem, quasi capite plectere nocentes nunc non

GROTII.

x *Paulus Apostolus intellectis Judæorum in se insidiis*] Utitur hujus loci [a]uctoritate Concilium Africanum: *[Q]uorum contra furorem possimus non in[us]itata nec à Scripturis aliena impetrare [præs]idia, quando Apostolus Paulus, sicut [i]n Apostolorum actibus fidelibus notum est, [f]actiosorum conspirationem militari etiam [de]vitavit auxilio.* Utitur & sæpe *Augu[stin]us*, ut Epist. 1, quæ est ad *Boni[faci]um*: epistola CLIV. ad Publicolam, [u]bi hæc: *Neque si in illa arma scelera[ti] homines incidissent, Paulus in effusione [sang]uinis eorum suum crimen agnosceret.* [Ite]m epistola CLXIV. *Paulus egit, ut [ei] custodia etiam armatorum daretur.*

y *Non recuso mori*] Sic & Act. XXVIII, 18: *quia nulla in me erat mortis causa. Justinus* Apologetico II, κολάζεσθαι δὲ τοὺς οὐκ ἀκολούθως τοῖς διδάγμασιν αὐτοῦ βιοῦντας, λεγομένους δὲ μόνον Χριστιανοὺς, καὶ ὑφ' ὑμῶν, ἀξιοῦμεν. *Ut autem puniantur, qui non convenienter præceptis illis vivunt & nomine solo sunt Christiani, & quidem à vobis, & nos optamus.*

GRONOVII.

88 *Ejurati*] Depositi, vel abdicati. Sic autem Romæ loquebantur, ideo, quod abeuntes consulatu pro concione jurare solebant se nihil contra leges fecisse.

89 *Qui*

non minus quam olim liceret. Probato autem capitales pœnas post Christi adventum recte exerceri, simul probatum arbitror, bellum aliquod licite geri, puta adversus nocentes multos & armatos: 89 qui ut rei fiant, acie vincendi sunt. Vires enim & resistentia nocentum, sicut in prudenti deliberatione 90 suum habere momentum potest, ita de jure ipso nihil imminuit.

XI. 14. Undecimum sit, quod in Apocalypsis prophetia prædicuntur bella quædam piorum cum manifesta approbatione, XVIII, 6. & alibi.

XII. 15. Duodecimum esse potest, quod Christi lex solam legem Mosis, 91 qua gentes ab Hebræis separabat, sustulit, Ephes. II, 14. Quæ autem natura, & bene moratarum gentium consensu honesta censentur, adeo non sustulit, ut sub generali præcepto omnis honesti ac virtutis comprehenderit, Phil. IV, 8. 1 Cor. XI, 13. 14. Jam vero criminum pœna & arma, quæ injuriam arcent, natura habentur laudabilia, & ad justitiæ, & ad beneficentiæ virtutem referuntur. Atque hic obiter notandus eorum est error, 92 qui Israëlitarum jus ad bellum deducunt ex eo solo quod terram Cananæam illis Deus dedisset. Est enim hæc justa quidem causa, sed non unica. Nam & ante ea tempora pii rationis ductu bella gesserunt: & ipsi Israëlitæ postea aliis de causis, ut David ob legatos violatos. Tum vero quæ 93 humano jure quisque possidet, non minus ejus sunt, quam si Deus donasset: id autem jus per Euangelium non tollitur.

VIII. Videamus nunc etiam quibus argumentis se fulciat adversaria sententia, quo facilius judicet pius æstimator utra præponderent.

I. 1. Primum adferri solet z vaticinium Esaiæ, qui futurum dicit, ut populi gladios contundant in ligones, & lanceas in falces; neque

GRONOVII.

89 *Qui ut rei fiant*] Ut compellantur facere quod jus & æquum est. *Taciti* verba imitatur 3. Ann. 13. *petitam armis rempublicam, utque reus agi posset, acie victum.*

90 *Suum habere momentum*] Potest facere ut intutum sit illos aggredi.

91 *Qua gentes*] Ea parte qua nationes alias præter Israëlis posteros excludebat à fœdere Dei.

92 *Qui Israëlitarum*] Non aliam ob causam jus belli gerendi Hebræis fuisse, quam ut acquirerent terras septem populorum devotorum à Deo illis attributas.

93 *Humano jure*] *Justo* titulo possidendi, quem vel naturæ vel gentium vel civile jus sanxit.

GROTII.

z *Vaticinium Esaiæ*] Id de pace, quæ orbi contigit beneficio Romani imperii, interpretatur *Chrysostomus* oratione Christum esse Deum: *καὶ ὅτι οὐ πάγια ἐστὶ μόνον καὶ ἀκίνητος καὶ ἀῤῥαγής, ἀλλὰ καὶ πολλὴν πρυτανεύσει τῇ οἰκουμένῃ εἰρήνην, καὶ αἱ μὲν κατὰ πόλεις πολυαρχίαι καταλυθήσονται, καὶ αἱ μοναρχίαι, μία δέ τις ἔσται βασιλεία εἰς πάντας ἀρθεῖσα, καὶ τὸ πλέον αὐτῆς ἐν εἰρήνῃ ἔσται, οὐ καθάπερ ἔμπροσθεν. τὸ μὲν παλαιὸν χειροτέχναι πάντες καὶ ῥήτορες ὅπλα ἐτίθεσαν καὶ ἐπὶ παρατάξεως ἑστήκασαν. τοῦ Χριστοῦ δὲ παραγενομένου πάντα ἐκεῖνα διελύθη καὶ εἰς μέρος διωρισμένον τὰ τῶν πολέμων περιέστη. Neque vero prædictum tantum est, stabilem fore, immotam, atque inconcussam hanc religionem, sed* cum

eque gladium ſumant alius in alium, neque bellum ultra addiſ-
ant, II, 4. Sed hoc vaticinium aut ſub conditione quadam ac-
piendum eſt, quemadmodum multa alia; ut nimirum intelliga-
us talem fore rerum ſtatum, a ſi omnes populi Chriſti legem
ſcipiant atque impleant; quam ad rem Deus nihil ſua ex parte
ſſurus ſit deſiderari. certum autem eſt, ſi omnes ſint Chriſtia-
, & Chriſtiane vivant, nulla fore bella: quod Arnobius ita *Adv. Gen-*
untiat: *Si omnes omnino qui homines eſſe ſe non ſpecie corporum, ſed* *tes*, Lib. 1.
tionis intelligunt poteſtate, ſalutaribus ejus pacificiſque decretis au- pag. 6.
n vellent commodare pauliſper, & non faſtu & ſupercilio tumidi ſuis Edit.
ius ſenſibus quam illius commonitionibus crederent, univerſus jamdu- *Lugd. Bat.*
m orbis mitiora in opera converſis uſibus ferri, tranquillitate in mol- *Salm.*
ima degeret, & in concordiam ſalutarem incorruptis fœderum ſan-
ibus conveniret. Lactantius vero hoc modo: *Quid fiet, ſi* *Inſt. Div.*
nes in concordiam conſenſerint? quod certe fieri poterit, ſi pernicioſo Lib. 1.
mpio furore projecto innocentes ac juſti eſſe velint? Aut intelligen- Cap. 18.
n eſt pure; quo modo ſi accipiatur, docet res ipſa impletum n. 16.
nondum eſſe, ſed implementum ejus, ut & converſionis ge-
alis Judæorum, adhuc exſpectandum. Utrovis autem modo
as, nihil hinc inferri poteſt adverſus bellorum juſtitiam,
ndiu ſunt qui pacis amantes pace frui non ſinunt, ſed vim
ntentant.

. Ex quinto Matthæi capite plura argumenta depromi ſolent,
quorum dijudicationem opus eſt animo repeti, quod paulo an-
iximus: ſi Chriſto id fuiſſet propoſitum, omnia capitalia judi-
, & jus bellorum tollere, facturum id fuiſſe verbis quam
time expreſſis ac ſpecialibus, ob rei magnitudinem ac novita-
; eoque magis, quod nemo Judæus aliter cogitare poterat,
m leges Moſis ad judicia & rempublicam pertinentes vim ſuam
omines Judæos habere debere, quamdiu ſtaret illa reſpublica.
c ergo de re præmoniti locorum ſingulorum vim ordine ex-
emus.

3. Adver-

*a adventuram orbi pacem, deſituras
in ſingulis civitatibus plurium po-
as, regnaque ipſa, & unum fore
omnes imperium; at ejus pleraque
habitura, contra quam ante fiebat.
enim & opifices, & oratores indue-
arma, conſiſtebant in acie. Poſt
i vero adventum ceſſavit mos iſte,
d definitum hominum ordinem redacti
actus bellici.* Habes ſenſum plane
em apud *Euſebium* de præparatio-
1. c. 10.

*Si omnes populi Chriſti legem ſuſci-
atque impleant*] Nam de Chriſtia-
uſtinus: οὐ πολεμοῦμεν τοῖς ἐχθροῖς,
non pugnamus in hoſtes. Plane ut de *Eſ-
ſenis Philo* in oratione Omnem bonum
eſſe liberum: (Pag. 877. A. *Edit.
Paris.*) βελῶν, ἢ ἀκόντων, ἢ ξιφιδίων,
κράνους, ἢ θώρακος, ἢ ἀσπίδος οὐδένα
παρ᾽ αὐτοῖς ἂν εὕροις δημιουργὸν ἢ ὁπλο-
ποιὸν, ἢ μηχανοποιόν. *Nullum inter eos
reperias, qui aut jacula aut ſagittas aut
gladium aut galeam aut loricam aut ſcu-
tum fabricet, nullum qui aut arma con-
ficiat, aut machinas.* Simile eſt quod
Chryſoſtomus ait 1 ad Corinth. XIII, 3:
*Si eſſet inter homines qualis oportet di-
lectio, nullas fore pœnas capitales.*

 b *Quod*

mi ibi sumi ostendit. Levit. XIX, [17] comma 17, collatum cum commate 18. At non eo minus imperatum erat magistratibus occidere homicidas, & alios graviter sontes: non eo minus tribus undecim ob delictum atrox justo bello persecutæ sunt tribum Benjamiticam, Jud. XX. non eo minus recte David, qui [18] prælia Domini præliabatur, regnum sibi promissum ab Isboseto armis repetit.

10. Sit ergo nunc porrecta [19] latius proximi significatio ad homines quosvis: omnes enim in communem gratiam sunt recepti: nulli populi à Deo [20] devoti: licebit tamen in omnes quod tunc in Israëlitas licuit, qui diligi æque tunc jubebantur, ut nunc quivis homines. Quod si etiam velis in Euangelica lege majorem dilectionis gradum imperari, concedatur & hoc, dum illud quoque constet, [k] non omnes æqualiter diligendos, sed magis patrem, quam extraneum. Sic etiam [21] bonum innocentis [22] bono nocentis, [23] bonum commune [24] privato antehabendum ordinatæ dilectionis lege. Ex [25] dilectione autem innocentium nata sunt & judicia capitalia & pia bella. Vide sententiam moralem quæ extat Prov. XXIV, 11. Debent ergo Christi præcepta de singulis diligendis atque adjuvandis ita impleri, nisi major ac justior dilectio impediat. Notum est dictum vetus; [l] *Tam omnibus parcere crudelitas est, quam nulli.*

11. Adde

GROTII.

k *Non omnes æqualiter diligendos*] *Tertullianus* adversus Marcionem IV: (*Cap.* 16.) *Secundus gradus bonitatis est in extraneos: in proximos primus. Hieronymus* adversus *Pelagium* dialogo I: *Præceptum est mihi, ut diligam inimicos, & orem pro persecutoribus. Numquid justum est ut ita diligam, quasi proximos & consanguineos, ut inter æmulum & necessarium nulla distinctio sit?* (Tom. II. pag. 274. C. *Ed. Bas.*)

l *Tam omnibus parcere crudelitas est, quam nulli*] Verba sunt *Senecæ* I. de *Clementia*, cap. II. *Chrysostomus* I ad Cor. III, 12. & sequentibus, de pœnis humanis agens: οὐδὲ ἄνθρωποι ὠμότητι ταῦτα πράττουσιν ἀλλὰ φιλανθρωπίᾳ· *non ex sævitia sed ex bonitate talia faciunt homines. Augustinus:* (Ep. LIV. ad *Macedonium.*) *Sicut est aliquando misericordia puniens, ita & crudelitas parcens.* Imperatores, *Valentinianus*, *Theodosius*, & *Arcadius*, in lege tertia, Codice *Theodosiano*, de defensoribus civitatum: *Removeantur patrocinia quæ favorem reis & auxilium scelerosis impertiendo maturari scelera fecerunt.* *Totilas* apud Procopium Gotthicorum II: τό τε ἐξαμαρτάνειν καὶ τὸ διακωλύειν τὴν ἐς τοὺς ἡμαρτηκότας τιμωρίαν, οἶμαι, ἐν ἴσῳ ἐστί. *Peccare & prohibere pœnas peccantium in pari pono.* vide quæ dicuntur lib. II. cap. XXI. §. 2.

GRONOVII.

17 *Comma* 17. *collatum*] Priori proximus & frater appellantur, posteriori cives. Non memineris injuriæ civium tuorum.

18 *Prælia Domini*] Non nisi justa bella gerebat.

19 *Latius proximi*] Quia in N. T. Christus demonstravit, proximum esse nobis non modo civem, sed & quemvis hominem.

20 *Devoti*] Ut septem Cananæi.

21 *Bonum innocentis*] Quod est ut puniatur noxius, ne impunitas augeat in istum & similes improbitatem.

22 *Bono nocentis*] Quod ille bonum sibi putat, ut ei parcatur & nihil luat.

23 *Bonum commune*] Ut refrenentur delicta suppliciis.

24 *Privato*] Singulorum alios injuria afficientium, ne quid mali vicissim patiantur.

25 *Dilectione innocentium*] Ne hi periclitarentur, si malis impunita essent facinora.

ll *Ejus-*

Ulpianus, hoc Christus imperat, ex rebus honestissimis & probatissimis deligens præceptorum suorum materiam. At non hinc recte colligas etiam parenti, etiam tutori nefas fore, id sine quo liberi, sine quo pupilli sustentari nequeant, si cogatur, apud judicem defendere. Aliud enim est tunica & pallium, aliud totum illud unde vivitur. In Clementis constitutionibus de homine Christiano dicitur, si litem habeat, *σπουδαζέτω διαλύεσθαι, κἂν δέῃ βλαβῆναί τι, det operam* [1] *ut transigat, etiamsi quid damni accipiendum sit.* Quod ergo de moralibus dici solet, hic quoque locum habet, [2] non consistere hæc in puncto, sed habere suam quandam latitudinem. L. 1, 6. XLV.

5. Sic in eo quod deinceps sequitur, *Qui* [3] *angariabit te ad milliare unum, abi cum eo duos* non dixit Dominus de centum millaribus, quod iter hominem à suis negotiis longius abduceret, sed de uno, &, si ita usu veniat, de duobus; quæ deambulatio quasi pro nihilo ducitur. Sensus ergo est, in his quæ nobis non multum sunt incommodatura, non urgendum nobis esse jus nostrum, sed cedendum plus etiam quam alter postulet, [d] ut & patientia & benignitas nostra omnibus innotescat.

6. Sequitur porro: [e] *Petenti abs te dato, & volentem à te mutuo sumere, ne rejice.* Si [4] in infinitum hoc producas, nihil durius. Qui domesticorum curam non agit, infideli est deterior, inquit Paulus, 1 Tim. v, 8. Sequamur ergo eundem Paulum optimum legis herilis interpretem, qui Corinthios excitans ad beneficentiam in Hierosolymitanos exercendam, *Non*, inquit, *ut* [5] *aliis sit laxamentum, vobis res angustæ, sed ut æquabiliter* [f] *vestra copia succurrat*

GROTII.

d *Ut & patientia & benignitas omnibus innotescat*] *Justinus* Apologetico II: περὶ δὲ τοῦ ἀνεξικάκους εἶναι καὶ ὑπηρετικοὺς πᾶσι καὶ ἀοργήτους, ἃ ἔφη ταῦτά ἐστι. *Quæ dixit, huc pertinent, ut adversus omnes simus patientes, officiosi, minime iracundi.*

e *Petenti abs te dato*] *Justinus* Apologetico eodem: εἰς δὲ τὸ κοινωνεῖν τοῖς δεομένοις καὶ μηδὲν πρὸς δόξαν ποιεῖν, ταῦτα ἔφη· παντὶ τῷ αἰτοῦντι δίδοτε, &c. *De communicandis vero facultatibus nostris cum egentibus, & ne quid ad gloriam aucupandam faciamus, hæc dixit: omni petenti date*, &c. Alibi: παντὶ δεομένῳ κοινωνοῦντες, *communicantes nostra omni egenti. Cyprianus* Testimoniorum lib. III, 1. *Nemini negandam eleemosynam.* item illic: *omni petenti te dato; & ab eo qui voluerit mutuari, ne aversatus fueris.*

GRONOVII.

1 *Ut transigat*] Citra judicem controversiam dirimat & rem componat.

2 *Non consistere*] Non strictissime ac præcise accipienda. Vid. supr. §. 1. num. 3.

3 *Angariabit*] Omissis rebus tuis viæ ducem esse, onus portare, jumentum aut vehiculum præbere coget. *Angari* dicebantur nuntii regum Persicorum. Illis jus erat per vias obvio cuique auferre recentiorem equum, aut adigere homines ad illa, quæ diximus, & similia præstanda.

4 *In infinitum*] Sine limitatione de omnibus omnino rebus, & quantacumque summa accipias.

5 *Aliis sit laxamentum*] Ut alii facilius vivant, vos spoliari à vobismetipsis & in arctum redigi.

GROTII.

f *Vestra copia succurrat illorum inopiæ*]

 Seneca

ſcriptum eſt enim; Meum eſt ulciſci: ego rependam, dicit Dominus. Itaque ſi eſurit inimicus tuus, ciba eum; ſi ſitit, da ei potum, hoc enim ſi feceris, carbones ignis coacervabis in caput ejus. Ne vincitor à malo, ſed vince bono malum. Sed hic quoque eadem quæ ad locum ſuperiorem patet reſponſio. Nam quo tempore dictum fuerat à Deo, Meum eſt ulciſci, ego rependam; eo ipſo tempore & judicia capitalia exercebantur, & de bellis ſcriptæ erant leges. Quin & beneficia inimicis ([28] popularibus ſcilicet) exhiberi jubentur, Exod. XXIII, 4. 5. Hæc tamen, ut diximus, neque pœnis capitalibus, neque bellis juſtis in ipſos etiam Iſraëlitas obſtabant. Quare ne nunc quidem verba eadem, aut præcepta ſimilia, quamvis [29] latius patentia, in talem ſenſum rapienda ſunt: eoque minus quia [30] capitum ſectiones non ab Apoſtolis ſunt, aut eorum ætate, ſed multo ſerius factæ ad dividendam lectionem & faciliorem locorum allegationem. Quare quod nunc XIII. caput inchoat, *Omnis anima poteſtatibus ſupereminentibus ſubjecta eſto*, & quæ ſequuntur, cum illis de ultione non expetenda præceptis [31] cohæſit.

13. In hac autem diſſertatione dicit Paulus, poteſtates publicas Dei miniſtras eſſe, & vindices ad iram (id eſt ad pœnam) in maleficos: eo ipſo apertiſſime diſtinguens inter ultionem publici boni cauſa, quæ Dei vice [32] exigitur, & ad ultionem Deo reſervatam referenda eſt; & illam [33] explendi doloris, quam paulo ante interdixerat. Nam ſi ultionem etiam illam quæ boni publici cauſa exigitur, in illo interdicto comprehenſam velis, quid erat abſurdius, quam cum dixiſſet abſtinendum à pœnis capitalibus, deinde ſubjicere, in hoc poteſtates publicas à Deo conſtitutas, ut pœnas vice Dei exigant?

14. Quintus

nis; ut ſic improbitas aſtuta ceſſaret, dum ſecunda permiſſa, prima terretur; & prima deterrita, nec ſecunda committitur, quæ & alias facilior timor talionis per eundem ſaporem paſſionis. Nihil amarius quam idipſum pati, quod feceris aliis. (Cap. 18.) De monogamia: *Alia diluvium iniquitates provocaverunt, ſemel defenſa qualeſcumque fuerunt, non tamen ſeptuagies ſepties, quod duo matrimonia meruerunt.* (Cap. 4.) Locum Pauli de quo hic ſermo non male explicat *Auguſtinus* epiſtola CLIV: *Hinc autem dictum eſt non reſiſtamus malo, ne nos vindicta delectet, quæ alieno malo animum paſcit.* vide quæ infra lib. II. cap. XX. §. V. & X.

GRONOVII.

28 *Popularibus*] Civibus, quibuſcum eſt ſimultas, mitius tractandis quam in hoſtes externos conſulimus.

29 *Latius patentia*] Etſi ad plures pertineant ob vocis Proximi ſignificationem productam.

30 *Capitum ſectiones*] Et habuit longe alias vetus Eccleſia, de quibus videndus *Caſaubonus* initio Notarum ad N. T. [Vide imprimis Prolegomena Doctiſſimi MILLII, *num.* 905. *& ſeqq. Ed. Kuſter.* Secundum veterem illam diviſionem, Capita XII. XIII. & XIV. Editionum noſtrarum, in unum compingebantur, ut videre eſt in Editione laudatâ. *J. B.*]

31 *Cohæſit*] Olim conjunctum & continuatum fuit.

32 *Exigitur*] Per magiſtratus quæque pars eſt illius hoſtimenti & viciſſitudinis quam minatur & ab ſeſe jubet exſpectari Deus.

33 *Explendi*] Quam privata libido ſumit, ægri & crudelis animi ſolatium.

Demosthenes: (nn) *οὐδὲ γὰρ τὸ τύπτεσθαι τοῖς ἐλευθέροις δεινὸν, καίπερ ὂν δεινὸν, ἀλλὰ τὸ ἐφ᾽ ὕβρει. Nec enim tam grave hominibus ingenuis verberari, quamquam & hoc grave, quam per contumeliam verberari.* Is quem dixi Seneca paulo inferius ex contumelia do- *Cap. 10.*
lorem, affectum esse ait, quem 14 humilitas animi moveat 15 contrahentis se ob factum dictumve inhonorificum.

8. In tali ergo circumstantia patientiam Christus præcipit: & ne quis tritum illud objiciat, (oo) *Veterem ferendo injuriam 16 invitas novam*: addit, g potius etiam ferendam esse alteram injuriam, quam propulsandam priorem: quia scilicet h nihil inde ad nos mali pervenit, nisi quod in stulta persuasione positum est. Maxillam obvertere in Hebraismo est patienter ferre, ut apparet Esai. L, 6. Jerem. III, 3. i præbere os contumeliis, dixit Tacitus historiarum tertio. (pp)

9. Tertium argumentum peti solet ex eo, quod apud Matthæum III.
sequitur: *Audistis dictum fuisse, Diliges proximum tuum, & odio habebis inimicum tuum: Ego vero dico vobis, Diligite inimicos vestros, benedicite eis qui vos exsecrantur, precamini pro eis qui infesti vobis sunt & vos persequuntur.* Sunt enim qui existimant cum tali dilectione & beneficentia adversum inimicos & infestos pugnare tum judicia capitalia, tum bella. Sed facile id refellitur, si ipsum illud legis Hebraicæ dictum consideremus. Præcipiebatur Hebræis ut proximum diligerent, ii Hebræum scilicet: ita enim vocem proximi

que, *constant contumeliam.* f. *circum adstant contumeliæ.*

GROTII.

g *Potius ferendam esse alteram injuriam*] *Chrysostomus* VII. ad Romanos: *ταύτῃ γὰρ ἡ λαμπρὰ νίκη, τὸ πλεῖον αὐτῷ παρασχεῖν ὧν βούλεται, καὶ τοὺς ὅρους τῆς πονηρᾶς ἐπιθυμίας αὐτοῦ τῇ δαψιλείᾳ τῆς οἰκείας ὑπερβῆναι μακροθυμίας. Hac egregia victoria plus illi largiri quam velit, & fines improbæ in illo libidinis liberalitate propriæ patientiæ transcendere.*

h *Nihil inde ad nos mali pervenit, nisi quod in stulta persuasione positum est*] *Chrysostomus* de Statuis prima: *ὕβρις οὐκ ἀπὸ γνώμης τῶν ὑβριζόντων, ἀλλ᾽ ἀπὸ τῆς διαθέσεως τῶν πασχόντων ἢ συνίσταται, ἢ ἀπόλλυται. Contumelia non ab inferentis animo; sed ex judicio eorum qui patiuntur aut fit aut perit.*

i *Præbere os contumeliis*] Præbere os, eo sensu & apud *Terentium* est Adelphis. (*Act.* II. *Scen.* II. vers. 7.)

ii *Hebræum scilicet*] Cui par proselytus. leges autem de non nocendo etiam ad incolas illos incircumcisos, de quibus actum cap. I, §. XVI. porrigebantur. Ita Thalmudici.

GRONOVII.

14 *Humilitas animi*] Μικροψυχία.

15 *Contrahentis*] In angorem prolapsi.

16 *Invitas novam*] Das audaciam lædenti ad iterum te offendendum.

(nn) Locus est in Oratione *Adversus Midiam*, pag. 395. B. *Ed. Basil.* 1572. refertur, & fusius, à *Saturnino*, *L.* 16. §. 6. *D. De Pœnis. J. B.*

(oo) *E publio Syro*, referente AULO GELLIO, Noct. Attic. XVII. 14. *J. B.*

(pp) Apud Auctorem illum est: Mox ut *præberi ora contumeliis*, C. 31. Et *os offerre contumeliis*. Cap. 85. *num.* 6. Lib. III. Hist. indicati. Sic & LIVIUS dixit: *Desiisse postremo præbere ad contumeliam os*. Lib. IV. cap. 35. *num.* 10. quæ jam animadverto partim observata à Clar. *Clerico*, in Matth. V. 39. Adde CICERON. I. *Ep. ad Attic.* 18. pag. 145. *Ed. Grav.* Orat. *pro S. Rosc. Amer.* cap. 49. pag. 205. & *in Verr.* III, 16. pag. 32. *J. B.*

Et apud Strabonem non (qq) uno loco notatum videas, q innocentissime agere eas gentes quarum victus est simplicissimus. Non abeunt hinc ista Lucani: (Phars. III. 373. & seqq.)

O prodiga rerum
Luxuries, nunquam parvo contenta paratu,
Et quæsitorum terra pelagoque ciborum
36 *Ambitiosa fames, & lautæ gloria mensæ!*
Discite quam parvo liceat producere vitam,
Et quantum natura petat. Non erigit ægros
Nobilis ignoto 37 *diffusus Consule Bacchus,*
Non auro 38 *myrrhaque bibunt; sed gurgite puro*
Vita redit. satis est populis fluviusque Ceresque.
Heu miseri, qui bella gerunt.

Pag. 1049. D. Tom. II. Ed. Wech. Cui adjungi potest Plutarchi illud in Stoicorum 39 contradictionibus: *ὐδεὶς γὰρ φύεται ἀνθρώποις πόλεμος ἄνευ κακίας. ἀλλὰ τὸν μὲν*

GROTII.

q *Innocentissime agere eas gentes quarum victus est simplicissimus*] Dicit idem *Philo* de vita contemplatrice, (pag. 892. A. B.) citans *Homeri* illud: (Iliad. XIII. 6.)

Γλακτοφάγων ἀβίωντε δικαιοτάτων ἀνθρώπων.

Lactomedentum inopumque hominum justissima quæ gens.

Justinus de Scythis: (Lib. II. c. 2.) *Aurum & argentum non perinde ut reliqui mortales appetunt.* Mox: *Hæc continentia morum quoque illis justitiam indidit nihil alienum concupiscentibus: quippe ibidem divitiarum cupido est, ubi & usus.* Et de Scythis in eandem sententiam locus lectu dignus apud *Gregoram* Lib. II. Taxiles Alexandro: *τί δεῖ πολέμων καὶ μάχης ἡμῖν, Ἀλέξανδρε, πρὸς ἀλλήλους, εἰ μήτε ὕδωρ ἀφαιρησόμενος ἡμῶν ἀφῖξαι, μήτε τροφὴν ἀναγκαίαν, ὑπὲρ ὧν μόνων ἀνάγκη διαμάχεσθαι νοῦν ἔχουσιν ἀνθρώποις;* [Apud *Plutarchum*, in Alex. p. 698. A. Tom. I.] *Quid inter nos, Alexander, bellis & præliis opus, quando neque ut aquam, neque ut victum necessarium à nobis auferas huc venisti, pro quibus solis pugnare est hominum ratione utentium? Diogenis* dictum huc pertinet: *ὐ γὰρ ἐκ τῶν μαζοφάγων οἱ κλέπται καὶ οἱ πολέμιοι, non enim ex his qui polentam edunt, aut fures exsistunt, aut bellorum auctores. Porphyrius* lib. II. de non edendis animalibus: *τὸ εὐδάπανον καὶ εὔπορον πρὸς συνεχῆ εὐσέβειαν συντελεῖ καὶ τῶν ἀπάντων, quicquid paratu facile est & levis sumptus, ad pietatem perpetuam & quidem omnium confert.* [Locus extat pag. 144. *Ed. Lugd.* 1620. ubi in fine legitur, *καὶ πρὸς τὴν ἀπάντων.* Ex eodem autem Auctore petitum est dictum præcedens *Diogenis*, Lib. I. p. 94. idque eo lubentiùs observo, quòd locus ille, ut quidam alii, effugerit diligentiam, non tantum STANLEJI, in *Hist. Philosophica* Anglicè editâ, sed etiam Eruditissimi illius Interpretis Latini, GODEFRIDI OLEARII, cujus immaturus obitus haud exiguum damnum Reip. literariæ adtulit. In loco *Homeri*, (ut hoc etiam addam) *τὸ Ἀβίων*, nomen est Populi, è veteribus *Sythis*; quod prima observavit Eruditissima matrona, *Anna T. Fabri* filia, in Notis ad versionem suam Gallicam. *J. B.*]

GRONOVII.

36 *Ambitiosa fames*] Ostentatrix sui.

37 *Diffusus Bacchus*] *Saccatum vinum Martial.* 2, 40. 8, 54. ubi *Scriver. Saccos vinarios* appellat *Plinius* 24, 1. *Ignoto consule, ante multos annos, ut, qui tum fuerint coss. ignoretur.*

38 *Myrrhaque*] Murrino vel murreo calice. *Sueton.* Octav. 71.

39 *Contradictionibus*] Ἐναντιώμασιν.

(qq) Exempli gratia, Lib. VII. pag. 300. *Ed. Paris. Casaub.* Lib. XIV. pag. 656. Lib. XV. pag. 713. & alibi. *J. B.*

r *Aliud*

μὲν φιληδονία, τὸν δὲ πλεονεξία, τὸν δὲ φιλοδοξία τις ἢ φιλαρχία συῤῥήγνυσι. *Nullum inter homines bellum non ex vitio nascitur.* ^r^ *aliud ex voluptatum cupiditate, aliud ex avaritia, aliud ex honorum aut imperii nimio studio conflatur.* Justinus cum Scytharum instituta lau- *Lib.* II. *c.* 2. dasset; *Atque utinam reliquis mortalibus similis moderatio, & abstinentia alieni foret: profecto non tantum bellorum per omnia secula terris omnibus continuaretur, neque plus hominum ferrum & arma, quam naturalis fatorum conditio raperet.* Apud Ciceronem est de Finibus *Cap.* 13. primo: *Ex cupiditatibus odia, dissidia, discordiæ, seditiones, bella nascuntur.* Maximus Tyrius: νῦν μεστὰ πάντα πολέμου. αἱ γὰρ ἐπι- *Diss.* XIII. θυμίαι πλανῶνται πανταχοῦ, περὶ πᾶσαν γῆν τὰς πλεονεξίας ἐπεγείρου- *pag.* 142. σαι. *Nunc omnia bellis plena: Ubique enim oberrant cupiditates, &* *Ed. Paris.* *per omnes terras excitant appetitum rerum alienarum.* Jamblichus: καὶ γὰρ πολέμους καὶ στάσεις καὶ μάχας οὐδὲν ἄλλο παρέχει ἢ τὸ σῶμα καὶ αἱ τούτου ἐπιθυμίαι. διὰ γὰρ τὴν τῶν χρησίμων κτῆσιν οἱ πόλεμοι γίγνονται. *Bella, pugnas, seditiones corpus præbet & corporis cupiditates. Nam rerum utibilium caussa bella oriuntur.*

17. Quod

GROTII.

^r^ *Aliud ex voluptatum cupiditate, aliud ex avaritia, aliud ex honorum aut imperii nimio studio conflatur*] Verissimam, sed parum meditatam hominibus sententiam, multis egregiis veterum expressam verbis, quid nocebit & aliorum dictis non minus efficacibus confirmare? *Athenæus* Philosophus apud *Diogenem* Laërtium: (Lib. x. §. 12. *Edit. Amst.*)

Ἄνθρωποι μοχθεῖτε τὰ χείρονα καὶ διὰ κέρδος
Ἄπληστοι νεικέων ἄρχετε καὶ πολέμων·

In mala sudatis miseri: sine fine cupido
Vos agit in rixas bellaque præcipites.

Fabianus Papirius in controversiis *Senecæ* patris: (*Lib.* II. *Contr.* IX.) *Ecce instructi exercitus, sæpe civium cognatorumque conserturi manus, constiterunt, & colles equis utrinque complentur, & subinde omnis regio trucidatorum corporibus consternitur, illatorum multitudine cadaverum, vel spoliantium. Si quæsierit aliquis, quæ causa hominem adversus hominem in facinus coëgit? nam neque feris inter se bella sunt: nec, si forent, eadem hominem deceant, placidum proximumque divino genus. Quæ tanta vos fert ira, cum una stirps idemque sanguis sitis? vel quæ furiæ in mutuum sanguinem egere? quod tantum malum humano generi vel forte vel fato invectum? an ut convivia poculis exstruantur, & tecta auro fulgeant, parricidium tanti fuit? Magna enimvero & laudanda sunt, propter quæ mensam & lacunaria sua potius quam lucem innocentes intueri maluerint. An, ne quid ventri negetur libidinique, orbis servitium expetendum est? quid tandem sic pestiferæ istæ divitiæ expetuntur, si ne in hoc quidem ut liberis relinquantur?* *Philo* ad Decalogum: (Pag. 765. *Edit. Paris.*) χρημάτων ἔρως, ἢ γυναικὸς, ἢ δόξης, ἢ τινος ἄλλου τῶν ἡδονὴν ἀπεργαζομένων, ἆρά γε μικρῶν καὶ τῶν τυχόντων αἴτιος γίνεται κακῶν; οὐ διὰ τοῦτο συγγένειαι μὲν ἀλλοτριοῦνται, τὴν φυσικὴν εὔνοιαν μεθαρμοζόμεναι πρὸς ἀνήκεστον ἔχθραν. χῶραι δὲ μεγάλαι καὶ πολυάνθρωποι στάσεσιν ἐμφυλίοις ἐρημοῦνται. γῆ δὲ καὶ θάλαττα πληροῦται τῶν κεκαινουργημένων ἀεὶ συμφορῶν, ναυμαχίαις καὶ πεζαῖς στρατιαῖς; οἱ γὰρ Ἑλλήνων καὶ βαρβάρων πρός τε ἑαυτοὺς καὶ πρὸς ἀλλήλους τραγῳδηθέντες πόλεμοι πάντες ἀπὸ μιᾶς πηγῆς ἐῤῥύησαν, ἐπιθυμίας ἢ χρημάτων ἢ δόξης ἢ ἡδονῆς· *Pecuniarum amor, aut feminæ, aut gloriæ, aut alicujus demum rei quæ voluptatem pariat, an parvorum duntaxat & vulgarium malorum caussa est? Ob hoc alienantur a cognatis cognati naturali benevolentia in odium insanabile mutata. regiones autem magnæ & fœcundæ populorum civilibus vastantur dissidiis. tum vero & terra, &*

mare

VIII. 17. Quod vero Petro dictum est, *Qui gladio ferit, gladio peribit*, cum non ad bellum communiter spectatum, sed 40 ad bellum privatum proprie pertineat (nam & Christus ipse inhibitæ aut neglectæ defensionis hanc reddit causam, quod regnum suum de hoc mundo non esset, Joan. XVIII, 36.) suo loco rectius pertractabitur.

IX. 1. Quoties 41 de scripti sensu quæritur, magnam vim habere solet tum usus sequens, tum prudentum auctoritas: quod etiam in divinis scriptis sequendum est. Neque enim probabile est, Ecclesias quæ ab Apostolis constitutæ sunt, aut subito, aut omnes defecisse ab iis quæ Apostoli breviter perscripta ore liberalius explicaverant, aut etiam in usum introduxerant. Solent autem ab iis qui bella impugnant adferri dicta quædam veterum Christianorum: ad quæ tria dicenda habeo.

I. 2. Primum est, ex iis dictis nihil amplius colligi quam privatam quorundam sententiam, non publicam Ecclesiarum: adde quod ferme quorum ea dicta sunt, amant ab aliis seorsim ire & docere quiddam

mare implentur calamitatibus nove semper repertis per pedestres navalesque acies. Nam bella illa Græcorum Barbarorumque aut inter se, aut horum in illos, etiam tragœdiis decantata, ab uno fluxere fonte cupiditatis, sive illa divitiarum, sive gloriæ, sive voluptatum fuit. Plinius Hist. Nat. lib. 11. cap. 63. *Placatiore tamen ea* (Terra) *ob hoc utimur, quod omnes hi opulentiæ exitus ad scelera, cædes & bella tendunt, quamque sanguine nostro irrigamus, insepultis ossibus tegimus.* *Hieronymus* adversus *Jovinianum* 11. Diogenes *tyrannos & subversores urbium, bellaque vel hostilia vel civilia, non pro simplici victu olerum pomorumque, sed pro carnium & epularum deliciis asserit excitari.* *Chrysostomus* 1 Cor. XIII, 3. εἰ γὰρ ἅπαντες ἠγάπων καὶ ἠγαπῶντο, οὐδὲν ἂν ἠδίκησεν οὐδεὶς, ἀλλὰ καὶ φόνοι καὶ μάχαι καὶ πόλεμοι καὶ στάσεις καὶ ἁρπαγαὶ καὶ πλεονεξίαι καὶ πάντα ἂν ἐκποδὼν ἐγεγόνει τὰ πονηρά· *Nam si mutuo se diligerent homines, nemo alterum afficeret injuria, procul essent cædes, & pugnæ, & bella, & seditiones, & rapinæ & defraudationes, & quicquid est malorum.* Idem *Orat.* ad patrem fidelem de opulentis loquens: οὐ δι' ἐκείνους στάσεις καὶ πόλεμοι καὶ μάχαι καὶ πόλεων κατασκαφαὶ καὶ ἀνδραποδισμοὶ καὶ δουλεῖαι καὶ αἰχμαλωσίαι καὶ φόνοι καὶ τὰ μυρία ἐν τῷ βίῳ κακά; *Nonne per hos adveniunt seditiones, & bella, & pugnæ, & urbium excidia, & plagia, & servitutes, & captivitates, & cædes, & innumera vitæ mala?* Claudianus: [*In Rufin.* Lib. 1. vers. 218. & *seqq.*]

Hæc si nota forent, frueremur simplice cultu,
Classica non fremerent, non stridula fraxinus iret,
Non ventus quateret puppes, non machina muros.

Agathias historiarum primo: ἐς δὲ πλεονεξίαν καὶ ἀδικίαν αἱ τῶν ἀνθρώπων ψυχαὶ αὐθαίρετα κατολισθαίνουσαι, πολέμων καὶ ταραχῶν ἅπαντα ἐμφορῶσιν· *Hominum animi sponte ad nimias cupiditates injustitiamque delapsi, implent omnia bellis ac tumultibus.* Concludam multa bene dicta uno *Polybii*: αὐτάρκεια τοῦ βίου, φιλοσοφία αὐτοδίδακτος. *Animus necessariis contentus alio ad sapiendum magistro non eget.* [Apud SUIDAM, in voce 'Αὐτάρκεια.]

GRONOVII.

40 *Ad bellum privatum*] Armatam defensionem sui.

41 *De scripti sensu*] In Statu juridiciali qualitatis ante judicium, qui dicitur Legalis vel legitimus, utrum Scripto præcise adhæreri debeat, an sententia & voluntas scriptoris spectanda sit, ad *Herenn.* 2, 9. & 10.

[*Bonum*

quiddam 42 magnificentius; quales sunt * Origenes & † Tertullianus, qui nec sibi satis constant. Nam idem Origenes apes ait à Deo documentum datas *πρὸς τὸ δικαίως καὶ τεταγμένως πολέμους, εἴποτε δέοι, γίγνεσθαι ἐν ἀνθρώποις*· *Ut bella justa atque ordinata inter homines gerantur, si quando id jubeat necessitas.* & idem ille Tertullianus, qui alibi supplicia capitalia minus probare videtur, dixit, ſ *Bonum* (rr) *esse cum puniuntur nocentes nemo negat:* Et de militia hæsitat. nam libro de * Idololatria, *Quæritur*, inquit, *an fideles ad militiam converti possint, & an militia ad fidem admitti:* Et videtur eo loco propendere in eam sententiam, quæ militiæ adversatur. At libro de Corona Militis, cum quædam adversus militiam disputasset, mox distinguit, qui ante baptismum militabant, ab iis, qui post baptismum nomen dant militiæ. † *Plane*, inquit, 43 *si quos militia præventos fides posterior invenit, alia conditio est, ut illorum quos Joannes admittebat ad lavacrum; ut centurionum fidelissimorum,* 44 *quem Christus probat, &* 45 *quem Petrus catechizat:* t *dum tamen suscepta fide atque* 46 *signata, aut deserendum statim sit, ut multis actum, aut omnibus modis* 47 *cavillandum,* (id est cavendum) *ne quid adversus Deum committatur.* Sensit ergo illos post baptismum in militia permansisse; quod sane minime facturi fuerant, si intellexissent militiam à Christo interdictam; non magis quam aruspices, magi, u & alii vetitarum artium professores in

* *Contra Cels.* Lib. III. pag. 115. & Lib. VII. p. 349. Lib. 8. p. 427. *Ed. Cantabrig.*
† *De Coron. Mil.* c. 11. & 12. *De Idololatr.* c. 19.
* *Cap.* 19.
† *Cap.* 11.

GROTII.

ſ *Bonum esse cum puniuntur nocentes nemo negat*] Idem *Tertullianus* de anima: *Quis non præferat sæculi justitiam, quam & Apostolus non frustra gladio accinctam contestatur, quæ pro homine sæviendo religiosa est?* (Cap. 33.) Et ad Proconsulem Scapulam: *Non te terremus, qui nec timemus. Sed velim, ut omnes salvos facere possimus, monendo μὴ θεομαχεῖν. Potes & officio jurisdictionis tuæ fungi, & humanitatis meminisse, vel quia & vos sub gladio estis.* (Cap. 4.)

t *Dum tamen suscepta fide atque signata*] Distinctionem quam hic de militia affert, alibi ad nuptias applicat, tum libro de *Monogamia*, tum exhortatione castitatis.

GRONOVII.

42 *Magnificentius*] Propositum vitæ sublimioris, quæ non potest ab omnibus exigi.

43 *Si quos militiâ præventos*] Si qui sacramento jam tenebantur & militabant, antequam fierent Christiani.

44 *Quem Christus*] Matth. 8, 10. [In verb. præced. legendum, *Centurionum fidelissimum*, non *fidelissimorum*, observavit V. Cl. *Joannes Clericus*, Hist. Eccles. pag. 751. *J. B.*]

45 *Quem Petrus*] Act. 10.

46 *Signata*] Per baptismi signaculum. *Tertull.* de spectac. 24.

47 *Cavillandum*] Videtur legi oportere, *cavitandum*: nam *Cavillari* est quidem frequens *Tertulliano*, sed pro *decipere, fallere, frustrari.*

(rr) Locus est in Lib. *De Spectaculis*, Cap. XIX. & ita legitur (nam Auctor ex memoriâ illum adferebat:) *Bonum est, cum puniuntur nocentes. Quis hoc, nisi nocens negabit?* Sic sententia *ἐνέργειαν* majorem habet. *J. B.*

GROTII.

u *Et alii vetitarum artium professores*] *Tertullianus* de idololatria: (Cap. 5.) *ad Ecclesiam non admittuntur qui artes exercent, quas Dei disciplina non recipit. Augustinus* de fide & operibus: *Meretrices & histriones, & quilibet alii publicæ turpitudinis professores, nisi solutis aut diruptis talibus vinculis, ad Christi sacramenta non permittuntur accedere.* de histrione exemplum vide apud *Cyprianum*

Cap. I. in ſua arte poſt baptiſmum manere permiſſi ſunt. Eodem libro militem quendam & quidem Chriſtianum laudans, *O militem*, inquit, *in Deo glorioſum.*

II. 3. Secunda obſervatio eſt, quod militiam Chriſtiani ſæpe aut improbarunt, aut evitarunt ob temporum circumſtantias, quæ vix ferebant militiam exerceri ſine actibus quibuſdam cum Chriſtiana lege pugnantibus. In literis Dolabellæ ad Epheſios, quæ apud Joſephum exſtant, videmus Judæos ab expeditionibus militaribus immunitatem poſtulaſſe, quod externis permixti non ſatis ritus legis ſuæ obſervare poſſent, & quia ſabbatis ferre arma & magna itinera facere cogerentur. Atque eaſdem ob cauſas à L. Lentulo miſſionem Judæos impetraſſe docet idem * Joſephus: alibique narrat, † 48 cum Judæi Roma urbe juſſi eſſent excedere, quoſdam militiæ adſcriptos, alios punitos quod militare nollent patriarum legum reverentia; ob eas ſcilicet quas diximus cauſas: quibus accedebat interdum tertia, quod adverſus populares ſuos pugnandum haberent: at *κατὰ τῶν ὁμοφύλων ὅπλα λαβεῖν ἀθέμιτον*, *nefas in populares ſuos arma ſumere*; tunc ſcilicet cum populares ob patriæ legis obſervationem periclitabantur. Quoties vero hæc incommoda cavere poterant Judæi, militabant etiam ſub externis regibus, ſed *ἐμμένοντες τοῖς πατρίοις ἔθεσι καὶ κατὰ ταῦτα ζῶντες*, x *perſtantes in patriis inſtitutis & ex eorum præſcripto viventes:* quod paciſci prius ſolebant, eodem Joſepho auctore. His periculis ſimillima ſunt quæ Tertullianus militiæ ſuorum temporum objicit, ut libro de Idololatria: *Non convenit* 49 *ſacramento divino & humano, ſigno Chriſti & ſigno diaboli:* quia ſcilicet per Deos Gentium, Jovem, Martem, atque alios, jurare milites jubebantur. Libro autem de Corona Militis: *Excubabit pro templis quibus renuntiavit, & cœnabit illic ubi Apoſtolo non placet: & quos interdiu exorciſmis fugavit, noctibus defenſabit?* mox: *Quanta alia* 50 *in delictis circumſpici poſſunt caſtrenſium munium, tranſgreſſioni interpretanda?*

Antiq. Jud. Lib. XIV. cap. 17.
* *Ibid.*
† *Lib.* XVIII. Cap. 5.
Cap. 19.
Cap. 11.

4. Tertium

num epiſtola LXV. de laniſtis, lenonibus, victimarum redemtoribus, apud *Tertullianum:* de auriga Circenſi, apud *Auguſtinum.*

x *Perſtantes in patriis inſtitutis*] Verba *Joſephi* XI. hiſtoriæ antiquæ. (*Cap. ult.* pag. 386. B.)

GRONOVII.

48 *Cum Judæi Roma urbe*] *Tacit.* 2, annal. 85. *Suetonius Tiber.* 36.

49 *Sacramento divino & humano*] Quod promittitur Deo in veræ religionis profeſſione, & quod juratur imperatori gentili in militia ſuſcipienda. De corona II. *Credimuſne humanum ſacramentum divino ſuperduci licere?*

50 *In delictis*] Scribendum cenſeo, *in debitis.* Caſtrenſium munium debita ſunt, quæ *Livius* vocat *militaria juſta* lib. 24, 48. Sic *Seneca*, quæ in Med. v. 997. vocavit *juſta functis*, Troad. 602. *debita exanimis* appellat. Quot vel quam multa alia ſunt ex officiis & operibus militiæ legitimis, quæ Chriſtianus debet tranſgreſſiones vel peccata interpretari?

y Id

4. Tertium quod notamus hoc eſt, Chriſtianos primorum tem- III.
porum tanto ardore ſuccenſos fuiſſe 51 ad præclariſſima quæque
capeſſenda, ut ſæpe 52 conſilia divina pro præceptis amplecteren-
tur. (ſſ) Chriſtiani, inquit Athenagoras, *οὐ δικάζονται τοῖς ἁρ- De Gubern.
πάζουσι, adverſus ſua rapientes judicio non contendunt.* Salvianus nat. Dei,
juſſum à Chriſto ait, ut ea ipſa de quibus lis eſt relinquamus, Lib. III.
dummodo litibus exuamur. Atqui y id ita generaliter ſumtum con- pag. 73.
ſilii forte eſt & vitæ ſublimioris, at non in præcepto poſitum. Ed. Paris.
Simile eſt quod plurimi veterum omne juramentum improbant, 1645.
nulla exceptione addita, cum tamen Paulus in re gravi juraverit.
Chriſtianus apud Tatianum, *ϛρατηγίαν παρῄτημαι, præturam recu-
ſo:* apud Tertullianum, **Chriſtianus 53 nec ædilitatem affectat.* Sic * Apologet.
† Lactantius juſtum (qualem vult eſſe Chriſtianum) negat belli- c. 46.
geraturum; ſed ita ut ſimul 54 navigaturum neget. A ſecundis † Inſt. Div.
nuptiis quam multi veterum Chriſtianos dehortantur? Quæ omnia Lib. V. c.
ſicut laudabilia, eximia, Deo apprime grata ſunt, ita nullius le- 17. num.
gis neceſſitate à nobis exiguntur. Atque hæc ſolvendis quæ ob- 12.
jiciuntur ſufficient.

X. 1. Nunc ut noſtra firmemus, primum non deſunt nobis ſcriptores & quidem antiquiores, qui & capitalia ſupplicia, & quæ inde pendent bella, ſentiant à Chriſtianis licite poſſe uſurpari.

GROTII.

y *Id ita generaliter ſumtum conſilii forte eſt & vitæ ſublimioris*] Concilium Carthaginenſe IV: *Epiſcopus nec provocatus de rebus tranſitoriis litiget.* Adde *Ambroſium* lib. II. Offic. cap. XXI. & *Gregorium Magnum* libro II. Ind. XI. Epiſt. LVIII.

GRONOVII.

51 *Ad præclariſſima*] Ad ſeparandos à vulgo & à turbis ſecularibus, & ad ſummum gradum vitæ innocentis atque à rebus remotæ conſequendum, inſtar Henochi, Eliæ, Johannis Baptiſtæ.

52 *Conſilia divina*] Ea quæ erant propoſita pro eximiis & ſingularibus, nec niſi illis qui extraordinariis dotibus & donis divinæ indulgentiæ inſtructi eſſent, aggredienda acciperent quaſi communia & neceſſaria, & nemini non affectanda. *Gregor. Nazianz.* in *Julian.* cap. 94. *Ἔπειτα πῶς οὐκ ἐννοεῖς, ὦ σοφώτατε πάντων καὶ συνετώτατε, ὁ πρὸς τὸ τῆς ἀρετῆς μέτρον συγκλείων χριστιανῶς, ὅτι τῆς ἡμετέρας νομοθεσίας τὰ μὲν ἀνάγκην ἔχει τοῖς ἐπιτελουμένοις, ἃ καὶ μὴ φυλάττουσι κίνδυνος· τὰ δὲ οὐκ ἀνάγκην, αἵρεσιν δὲ, ἃ φυλάττουσι μὲν τιμὴν καὶ ἀντίδοσιν, μὴ φυλάττουσι δὲ οὐδ' ὁντιναοῦν κίνδυνον;* &c. (Pag. 95. D. *Ed. Colon.* 1690.)

53 *Nec ædilitatem*] Opinor quia ædilium erat dare ludos. *Cicero* I. Verrin. 54. *Sueton.* Jul. 10. Ludi autem erant honos Deorum, quos deſpuebant Chriſtiani. Sed & prætorum. *Tac.*

54 *Navigaturum*] Quia aut lucri fere, aut voluptatis, aut bellandi cauſa navigatur, quorum omnium ergo nihil ſuſcipiebat primævus ille rigor.

(ſſ) Quæ ad *Conſilia Evangelica* ab Auctore noſtro, aut aliis referuntur, vel per ſe nec bona ſunt, nec mala, vel habent neceſſitatem quamdam *præcepti*, reſpectu hujus vel illius hominis, in certis caſibus & circumſtantiis. Qua de re fusè, Deo dante, agemus in noſtris ad hunc locum Gallicis Notis: ubi ſimul, unde ortus ſit error eorum, qui hanc diſtinctionem inter *Præcepta* & *Conſilia Evangelica* excogitarunt, oſtendemus; ſtudiumque ejuſmodi *Conſiliis* utendi, facilè homines à veræ Virtutis via avertere, tantum abeſt ut ad illam ſit incitamentum. *J. B.*

ti. Nam Clemens Alexandrinus Christianum ait, si ad imperium vocetur, ut Moses, futurum vivam subditis legem, & præmio affecturum bonos, pœnis malos. Et alibi habitum Christiani describens, decere eum ait intectis esse pedibus, 55 nisi forte militet. z In constitutionibus quæ Clementis Romani nomen præferunt, libro VII, c. III. legimus: *οὐχ ὡς παντὸς φόνου φαύλου τυγχάνοντος, ἀλλὰ μόνου τοῦ ἀθώου, τοῦ δ' ἐνδίκου ἄρχουσι μόνοις ἀφωρισμένου· non quasi omnis cædes illicita sit, sed ea quæ est innocentis: ita tamen, ut quæ justa est, magistratibus solis sit reservata.*

2. Sed, autoritatibus privatis sepositis, ad publicam Ecclesiæ veniamus, quæ maximi debet esse ponderis. Dico igitur, nunquam à baptismo rejectos aut ab Ecclesia excommunicatos eos qui militabant; quod tamen & factum oportuit, & factum fuisset, si militia cum novi fœderis conditionibus pugnasset. In dictis modo constitutionibus, lib. VIII, c. XXXII. agit scriptor ille de iis qui antiquitus ad baptismum admitti, aut ab eo rejici solerent. *στρατιώτης προσιὼν διδασκέσθω μὴ ἀδικεῖν, μὴ συκοφαντεῖν. ἀρκεῖσθαι δὲ τοῖς διδομένοις ὀψωνίοις. πειθόμενος προσδεχέσθω. Miles baptismum postulans doceatur ab injuriis & vexationibus abstinere: contentus*
Cap. XLII. *esse suis stipendiis. Si his pareat, admittitor.* Tertullianus in Apologetico ex persona loquens Christianorum; *Navigamus*, inquit,
c. XXXVII. *& nos vobiscum, & militamus.* Paulo ante dixerat: *Externi sumus & vestra omnia implevimus, urbes, insulas, castella, municipia,*
Cap. V. *56 conciliabula, castra ipsa.* Eodem libro narraverat a M. Aurelio Imperatori Christianorum 57 militum precationibus imbrem im-
Cap. I. petratum. 58 In Corona, militem illum qui coronam abjecerat, constantiorem ait fuisse cæteris fratribus, & multos ei ostendit fuisse Christianos commilitones.

3. Accedat, quod & milites nonnulli, pro Christo tormenta mortemque perpessi, eundem cum cæteris martyribus honorem ab Ecclesia acceperunt, quos inter memorantur b tres Pauli comites; sub Decio Cerialis, sub Valeriano Marinus, quinquaginta sub Aureliano, Victor, Maurus, & Valentinus magister militum sub Maximiano, circa idem tempus Marcellus Centurio, Severianus sub Licinio. Cyprianus de Laurentino & Ignatio Afris: *In castris & ipsi quondam secularibus militantes, sed veri & spirituales*

GROTII.

z *In constitutionibus*] Videtur scriptus is liber finiente sæculo secundo.

a *M. Aurelio Imperatori*] Vide & *Xiphilinum* de hac historia.

b *Tres Pauli comites*] Adde militem quendam à *Cornelio* baptizatum, cujus apud *Adonem* mentio.

GRONOVII.

55 *Nisi forte militet*] Nam militantes caligati.

56 *Conciliabula*] Conciliabulum, vicus vel pagus qui haberet jus nundinarum. *Sigon.* de jure Italiæ 2, 15. *Liv.* 24, 56.

57 *Militum precationibus*] *Claudianus* 6. Cons. Honorii 340.

58 *In corona*] In libro *de Corona.*

c *Silaniani*

rituales Dei milites, dum diabolum Christi confessione prosternunt, palmas Domini & coronas illustres passione meruerunt. Et hinc apparet quid de militia senserit communitas Christianorum, etiam priusquam Imperatores Christiani essent.

4. Capitalibus judiciis (tt) si non libenter interfuerunt Christiani illis temporibus, haud mirum videri id debet, cum plerumque de Christianis ipsis esset judicandum: adde quod & in cæteris rebus leges Romanæ duriores erant, quàm lenitas Christiana patiatur: quod vel solo c 59 Silaniani Senatusconsulti exemplo satis patet. Postquam vero Constantinus Christianam religionem & probare, & promovere cœpit, non ideo desierunt capitalia supplicia. Imo ipse Constantinus inter alias leges de parricidis 60 culeo insuendis legem tulit, quæ exstat Codice, Titulo de iis qui *Leg. unic.* parentes vel liberos occiderunt. quanquam alioqui in suppliciis exigendis mitissimus fuerit, ita ut ab historicis non paucis reprehendatur d nimiæ lenitatis nomine. Tum vero in exercitu suo plurimos habuit Christianos, ut nos historiæ docent, & 61 labaro Christi nomen inscripsit. Ex eo etiam mutatum est sacramentum militare in eam formam, quæ exstat apud Vegetium: *Per Deum* *De Re Mil. Lib. 1. C. 5.* *& Christum, & Spiritum sanctum, & per majestatem Imperatoris quæ secundum Deum generi humano diligenda est & colenda.*

5. Neque eo tempore ex tot Episcopis, inter quos multi erant durissima

GROTII.

c *Silaniani Senatusconsulti*] Cujus asperitatem mitigavit *Adrianus* Imperator, ut apud *Spartianum* est. Asperis Romanorum legibus addi possunt, quæ servum nisi tortum testimonium dicere vetant. [Vid. COD. *De Serv. fugitivis* &c. L. 4. & Clar. NOODTII *Prob. Juris*, Lib. I. Cap. ult. in fine. J. B.]

d *Nimiæ lenitatis nomine*] *Zonaras*: τοῖς μεταβαλλομένοις ἐκ πονηρίας φιλανθρώπως διατιθέμενος, ἔλεγεν ὅτι τὸ νοσοῦν μέλος ἀποκοπτέον καὶ σεσηπὸς, ἵνα μὴ καὶ τοῖς ὑγιαίνουσι λυμαίνηται, οὐ μέντοι τὸ ὑγιείας ἤδη τυχὸν ἢ καὶ ὑγιαζόμενον. *Clementem se ostendebat iis qui pravam vitam deseruerant, quod diceret abscindendum membrum ægrotans ac putridum, ne sana contagio corrumpat, non id quod aut sanatum jam sit aut sanescat.* vide & *Eusebium.* sicut de nimia *Constantini* lenitate Christianos, ita de *Haraldi* Regis questos Danos apud *Saxonem* historicum invenias.

GRONOVII.

59 *Silaniani*] Ut si quis domui suæ occisus esset, de servis, quotquot sub eodem tecto fuissent, quæstio haberetur, omnesque supplicio afficerentur. factum autem illud Scruma A. V. C. 762. P. Cornelio Dolabella, C. Junio Silano Coss. Augusto imperante Exemplum apud *Tacitum* 14, annal. 42.

60 *Culeo*] Sacco coriaceo cum cane, gallo gallinaceo, vipera & simia, inque mare abjiciendis. §. 6. *Instit.* de publ. jud. *Cic.* pro Sex. Roscio cap. 25. & 26. *Juvenal.* 8, 214. & 13, 155.

61 *Labaro*] Vexillo. *Prudent.* 1. adversus Symm. 488. *Christus purpureum gemmanti textus in auro Signabat labarum. Euseb.* de vita Constant. 1, 31.

(tt) In omnibus Editionibus heic erat *suppliciis*: sed vel Auctorem, vel Typographos, vocem illam ex incogitantiâ posuisse, pro *judiciis*, ex sequentibus manifestissimum est; quum heic non agatur de spectando supplicio reorum, sed de *judicando* in caussâ capitis. Verbum non amplius addam. *J. B.*

duriſſima quæque paſſi pro religione, vel unus fuiſſe legitur,
aut Conſtantinum ab omnibus omnino capitalibus ſupplicii
bello, aut Chriſtianos à militia injecto divinæ iræ metu abſterr
rit, cum tamen plurimi eſſent acerrimi cuſtodes diſciplinæ,
minime diſſimulantes eorum quæ ad officium tum Imperatoru
tum aliorum pertinerent: qualis & Theodoſii tempore fuit A
broſius, qui ſermone VII. ita ait, *Non militare delictum eſt*,
L. 1. c. 27. *propter prædam militare peccatum eſt.* & de Officiis. *Fortitudo*
vel bello tuetur à barbaris patriam, vel domi defendit infirmos, v
latronibus ſocios, plena juſtitia eſt. Hoc argumentum tanti mihi
detur, ut nihil ultra requiram.

6. Neque tamen ignoro, e ſæpe Epiſcopos, & plebem Chri
nam, interpoſitis precibus ſuis avertiſſe pœnas, præſertim c
tales: morem quoque introductum, f ut qui ad Eccleſiam co
giſſent, non niſi vitæ ſervandæ fide data redderentur; &
circa Paſcha carcere emitterentur, quos ſua crimina attineb
ſed, qui cum cura hæc omnia, & ſi qua his ſunt ſimilia, ex
det, inveniet, ſigna hæc eſſe Chriſtianæ bonitatis omnem rap
tis clementiæ occaſionem, non omnia judicia capitalia damn
animi: unde & locorum, & temporum illa beneficia, & pr
ipſæ h exceptionibus quibuſdam temperabantur.

7 Objiciunt hic nobis nonnulli XII. 62 canonem Synodi
cæenſis, qui Latine ſic habet: i *Quicunque vocati per grati*
pri

GROTII.

e *Sæpe Epiſcopos*] *Auguſtinus: Officium Sacerdotis eſt intervenire pro reis.* In ejus epiſtolis multa ſunt hujus bonitatis ſpecimina.

f *Ut qui ad Eccleſiam confugiſſent*] Vide *Chryſoſtomum* XVI. de Statuis. Concilium Aurelianenſe cap. 3. legem *Wiſigothorum* libro VI. tit. V, 16. IX. tit. II. c. 3.

g *Ut circa Paſcha*] L. Nemo. 3. C. de Epiſc. audientia.

h *Exceptionibus quibuſdam*] Quas vide apud *Caſſiodorum* XI. 40. & Cap. inter alia, 6. de immunitate eccleſiaſtica, in Decretalibus.

i *Quicunque vocati*] *Simeon Magiſter* in ejus canonis epitome: *οἱ βιαζόμενοι καὶ δόξαντες ἀντιστῆναι, εἶτα καταθέμενοι τῆς ἀσεβείας καὶ ἀναστρατευσάμενοι, δεκαετίαν ἀφοριζέσθωσαν. Qui vi adhibita viſi ſunt reſtitiſſe, ſed ab impietate victi ſunt & militiam reſumſere, decem per annos abſtineantur.* Eundem hujus canonis ſenſum exprimunt *Balſamo* & *Zonaras*, & *Ruffinus* libro X, cap. VI.

GRONOVII.

62 *Canonem Synodi Nicæenſis*]
tuor gradus erant pœnitentiæ in
ri Eccleſia. I. *πρόσκλαυσις deplo*
illorum qui admiſſo peccato extr
cleſiam ſtantes cum luctu & lac
ingredientes orabant, ut pro ſ
miſericordiam elicerent: & hi
bantur *προσκλαίοντες*, quaſi *adf*
II. Ἀκρόασις, eorum qui in prod
vel porticu aut veſtibulo Eccleſiæ
tes divinas ſcripturas audiebant
ad lectionem Euangelii, & diceb
Ἀκροώμενοι, *Audientes*. III. Ὑπό
σις, *Submiſſio*, eorum qui jam
Eccleſiæ ſepta, poſt ſuggeſtum t
ut videtur, inclinati & genu ſu
tentes ſtabant, & cum catechu
egrediebantur, & vocabantur Ὑ
πτοντες, *Succidentes vel Succumb*
IV. Σύστασις, *Conſtitutio*, eoru
jam cum fidelibus conſiſtebant or
nondum tamen ad ſacramenta a
tebantur, his nomen Συνεστῶτες
ſiſtentes. Videndus *Chriſtoph. Ju*
ad Codicem Canonum Eccleſiæ un
ſæ.

primum quidem ardorem fidemve suam ostenderunt, & 63 cingulum militiæ deposuerunt, postea vero ut canes ad suum vomitum reversi sunt; ita ut aliqui & 64 pecuniam darent, & beneficiis militiam repeterent, hi decem annis 65 jaceant, post triennii auditionis tempus. In his autem omnibus observari oportet propositum & modum pœnitentiæ. Quicunque enim, & timore, & lacrymis, & patientia, & bonis operibus conversionem absque simulatione demonstrant, hi definitum tempus auditionis implentes, tum demum 66 orationibus communicabunt, & postea licebit Episcopo de his aliquid 67 humanius cogitare. Quicunque vero 68 indifferenter tulerunt, & 69 habitum Ecclesiam introeundi sibi arbitrati sunt ad conversionem sufficere, hi definitum tempus omnino impleant. Vel ipsum tredecim annorum tempus satis indicat, non de levi aut ambiguo, sed gravi aliquo atque indubitato crimine hic agi.

8. Agitur autem haud dubie k de idololatria. nam quæ canone XI. præcesserat mentio temporum 70 Licinii, in hoc canone repetita tacite haberi debet. ut sæpe Canonum sequentium sensus à prioribus pendet. Vide in exemplum Canonem XI. Concilii Eliberini. Licinius autem, verba sunt Eusebii, στρατιώτας ἐκέλευεν ἀποβάλλεσθαι

GROTII.

k *De idololatria*] Quod principale crimen, *summus sæculi reatus* dicitur *Tertulliano* de Idololatria: (*Cap.* 1.) *gravissimum & extremum delictum Cypriano* epist. XII.

GRONOVII.

63 *Cingulum*] Ἀποθέμενοι τὰς ζώνας. Milites altius cincti & procincti, quo expeditiores forent. Et militum balthea zonæque. *Tacit.* 2. histor. 88. *Horat.* 2. epist. 2, 40. *Cinctus*, qui militat, præsertim honorata militia. l. 25. & l. 38. §. 1. D. de Testam. mil. *Ammianus* l. 22. p. . . . Et *cingulum* nunc pro militia, nunc pro ducatu aliquo & gradu altiore vel honore militiæ. l. 3. Cod. Qui mil. poss. *binis merere cingulis.* l. 9. C. de metatis: *illustris dignitas vel sub cingulo vel citra cingulum.* l. 2. C. ut dignitatum ordo serv. l. 5. C. de apparit. mag. mil.

64 *Pecuniam darent & beneficiis*] Ὡς τινὰς καὶ ἀργύρια προέσθαι καὶ βενεφικίοις κατορθῶσαι τὸ ἀναστρατεύσασθαι. Militiæ enim vendi poterant & obligari. *Novell.* 53. cap. 5. l. 22. *Dig.* de leg. 2. & testamento relinqui. l. 11. l. 16. D. de leg. 3. Beneficiis autem recepisse militiam dicuntur, quibus ea contigit gratia, suffragatione, commendatione alicujus. *Suet.* Jul. 75. *Quibus ex commendatione Pompeji ordines dederat.* Tib. 12. *Venit etiam in suspicionem per quosdam beneficii sui centuriones.*

65 *Jaceant*] Ὑποπιπτέτωσαν μετὰ τὸν τῆς τριετοῦς ἀκροάσεως χρόνον. Respiciunt hæc verba duos ex quatuor gradibus pœnitentiæ in veteri Ecclesia, qui erant Πρόσκλαυσις, Ἀκρόασις, Ὑπόπτωσις, Σύστασις. *Casaub.* Exercit. in bar. 16. num. 43. p. 552. *Salmas.* in Epist. Simplicii Verini nomine p. 113.

66 *Orationibus communicabunt*] precibus publicis interesse poterunt.

67 *Humanius cogitare*] de admittendis illis ad Κοινωνίαν ἢ σύναξιν, ad participandam Eucharistiam.

68 *Indifferenter tulerunt*] Ἀδιαφόρως ἤνεγκαν. *Sueton.* Domit. 23. *Occisum eum populus indifferenter, miles gravissime tulit.*

69 *Habitum*] σχῆμα τοῦ εἰσιέναι εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Speciem, mimum, imaginem.

70 *Licinii*] Qui Constantini M. affinis fuit & cum eo aliquamdiu imperavit, acerrimus Christianorum persecutor, donec ex hac ipsa causa bello inter eos orto victus & occisus est.

λεσθαι τῦ ἀξιώματ⊗, εἰ μὴ τοῖς δαίμοσι θύειν αἱϱοῖντο, *milites* *litia exuebat*, l *nisi Diis sacrificare vellent*. quod & Julianus stea imitatus est, quam ob causam Victricius atque alii 71 cing lum pro Christo abjecisse leguntur. Idem olim sub Diocleti fecerant in Armenia mille centum quatuor, quorum in marty logiis mentio: & in Ægypto Menna, & Hesychius. Sic ergo Licinii temporibus multi abjecere cingulum, quorum fuit Arsac inter 72 Confessores nominatus, & Auxentius factus postea M suestiæ Episcopus. Quare his qui semel conscientia puncti 73 c gulum abjecerant, reditus ad militiam sub Licinio non pate nisi per fidei Christianæ abnegationem: quæ quia eo erat gravi quo prior ille actus majorem in illis legis divinæ cognitionem stabatur, ideo hi defectores gravius etiam puniuntur quam i de quibus egerat præcedens canon, qui sine periculo vitæ aut cultatum amittendarum Christianismum abjecerant. Generali autem de omni militia interpretari canonem quem produximu ab omni ratione alienum est. Aperte enim testatur historia, qui sub Licinio militiam abjecerant, neque Licinio imperante eam redierant, ne fidem Christianam violarent, à Constanti datam optionem, immunesne esse à militia vellent, an ad m tiam redire: quod haud dubie multi fecerunt.

II. 9. Sunt & qui Leonis * epistolam objiciant, quæ dicit, *C trarium esse Ecclesiasticis regulis, post pœnitentiæ actionem redire militiam sæcularem*. Sed sciendum, in pœnitentibus non mi quam in clericis 74 & ascetis exactam fuisse vitam non quo modo Christianam, sed eximiæ cujusdam puritatis, m ut tanto exe

* *Epist.* XC. *Ad Rustic. Episcop.*

GROTII.

l *Nisi Diis sarcificare vellent*] *Sulpitius Severus*: (Hist. Sacr. Lib. II. cap. 33.) *Sane tum Licinius, quia adversum Constantinum de imperio certavit, milites suos litare præceperat: abnuentes militia rejiciebat*. Ob hanc causam Valentinianus, qui imperator postea factus est, sub Juliano abjecit cingulum. Non dissimile est quod *Victor Uticensis* narrat, multo sub Hunericho Rege militiam temporalem abjecisse, quia cum Arianismo erat connexa.

m *Ut tanto exemplo essent ad correctionem, quanto ad peccandum fuerant*] *Leo* epistola xc. ad *Rusticum*: *Illicitorum veniam postulantem oportet etiam multis licitis abstinere*. In epistola Episcoporum ad Ludovicum Regem legimus: *Quilibet tanto à se licita debet abscindere, quanto se meminit & illicita perpetrasse*. In Capitulis *Calvi*: *Tanto quisque majora quærat bonorum operum lucra, qu to graviora sibi intulit damna per culp*

GRONOVII.

71 *Abjecisse cingulum*] Renuntiav militiæ.

72 *Confessores*] Qui in periculum ducti & tormentis subjecti fidem vaverant, non etiam occisi erant Martyres.

73 *Cingulum abjecerant*] Qui qu Christianam religionem suscepiss militantes, & viderent, se salva c scientia manere in militia non pos per quam idolis servire cogebantu missionem impetraverant.

74 *Et ascetis*] Ascetæ, qui stu precum & meditationum sacrarum missis rebus excedebant sæculo & c pus domabant & exercebant: ut M nachi, Stylitæ, inclusi, Hesychas Vide *Gretseri* Variar. I, 3.

D

pio essent ad correctionem, quanto ad peccandum fuerant. Similiter in consuetudinibus antiquissimis Ecclesiæ, quæ, quo augustiori nomine commendabiliores essent, Canones Apostolici vulgo appellabantur: Canone LXXXII. edicitur: *Ne quis Episcopus, presbyter aut diaconus, militiæ vacet, & utrumque retineat, 75 officium Romanum & functionem sacerdotalem. Quæ enim Cæsaris sunt Cæsari, quæ Dei Deo.* Quo ipso ostenditur, his qui 76 cleri honorem non sperarent Christianis militiam non fuisse interdictam.

10. Hoc amplius, etiam n ad clerum admitti vetabantur, qui post baptismum aut magistratus attigissent, aut munera bellica, ut in epistolis Syricii & Innocentii, & in Concilio Toletano videre est. Legebantur scilicet Clerici non ex quovis modo Christianis, sed ex iis qui vitæ exactissimæ specimen dedissent. Adde quod militiæ & quorundam magistratuum perpetua non erat obligatio. at sacro ministerio addicti o nulla alia cura ac labore quotidiano inde abstrahi debebant. qua de causa & sextus Canon constituit, ne Episcopus, presbyter, aut diaconus sæculares curas administret, octuagesimus ne publicis se administrationibus immittat: & inter Africanos Canones sextus, p ne procurationem rerum alienarum suscipiat, aut causarum patrocinium. sic eosdem q tutores constitui nefas judicat Cyprianus.

11. At pro nostra sententia expressum Ecclesiæ judicium habemus in Concilio primo Arelatensi, quod habitum est sub Constantino. Ejus enim Concilii Canon III. sic habet: *De his qui arma projiciunt in pace, placuit abstinere eos à communione:* Id est, qui militiam deserunt extra tempora persecutionis. r Id enim pacis nomine

GROTII.

n *Ad clerum admitti vetabantur*] *Eusebius* Demonstrationum lib. 1. duplicem describit Christianorum vitam, aliam ἐντελῆ, aliam inferiorem. qui in hac sunt, eos inter alia τοῖς κατὰ τὸ δίκαιον στρατευομένοις τὰ στρατιῶτα ὑποτίθεσθαι, *iis qui juste militant agenda inducere.* (Cap. 8.)

o *Nulla alia cura ac labore*] Vide Canonem Concilii Moguntini apud Gratianum, titulo, Ne Clerici vel Monachi. [Immo in *Decretalibus*, Lib. III. Tit. L. Cap. 1.]

p *Ne procurationem rerum alienarum suscipiat*] Vide Epistolam *Hieronymi* ad Nepotianum.

q *Tutores constitui nefas judicat Cyprianus*] In epistola ad presbyteros, diaconos & plebem Furnis consistentem. (Lib. 1. Ep. 9.) Adde l. Generaliter, 52. C. de episcopis & clericis.

GRONOVII.

75 *Officium Romanum*] Ῥωμαϊκὴν ἀρχήν. In *Zonora* vertitur, *Romanam præfecturam:* in *Balsamone*, *Romanum magistratum.* An *Romanum*, ut *Tertull.* infra. C. 4. §. 5. n. 1.

76 *Cleri honorem*] Ecclesiasticæ functionis. *Suidas:* κλῆρος, σύστημα τῶν διακόνων καὶ πρεσβυτέρων. Hæc erat simplicitas primævæ Ecclesiæ. Postea tanta ordinum varietas & copia accessit.

GROTII.

r *Id enim pacis nomine intelligi volebant*] *Tertullianus* de idololatria: (Cap. 19.) *Imo quomodo etiam in pace militabit?* idem de Fuga persecutionum: *Nostræ paci quod est bellum quam persecutio?* (Cap. 3.) *Cyprianus* epistola x. *Quando ipsa ante mater nostra Ecclesia pacem de misericordia Domini prior sumserit.* Epistola

nomine intelligi volebant Christiani, ut ex Cypriano & aliis apparet. Accedat exemplum militum sub Juliano, 77 non modico profectu Christianorum, ut qui morte sua Christo reddere testimonium parati essent: de quibus sic Ambrosius. (uu) *Julianus Imperator, quamvis esset Apostata, habuit tamen sub se Christianos milites: quibus cum dicebat; producite aciem pro defensione reipublicæ, obediebant ei: cum autem diceret eis; Producite arma in Christianos, 78 tunc agnoscebant Imperatorem cæli.* Talis & multo ante fuerat Thebæa legio, quæ Diocletiano imperante à Zabda tricesimo Hierosolymorum Episcopo Christianam religionem acceperat, & deinde in omne ævum memorabile edidit Christianæ constantiæ & patientiæ exemplum, quod (xx) infra à nobis memorabitur.

12. Hoc loco satis sit illam eorum adferre vocem, quæ Christiani militis officium solida brevitate exprimit: *Offerimus nostras in quemlibet hostem manus, quas sanguine innocentium cruentare nefas ducimus. Dexteræ ipsæ pugnare adversus impios & inimicos sciunt, laniare pios & cives nesciunt. Meminimus nos pro civibus potius quàm adversus cives arma sumsisse. Pugnavimus semper pro justitia, pro pietate, pro innocentium salute: 79 hæc fuerunt hactenus pretia periculorum. Pugnavimus pro fide, quam quo pacto conservemus tibi* (ad Imperatorem sermo est) *si hanc Deo nostro non exhibemus?* Basilius de antiquioribus Christianis sic loquitur: τοὺς ἐν πολέμοις φόνους οἱ πατέρες ἡμῶν ἐν τοῖς φόνοις οὐκ ἐλογίσαντο, ἐμοὶ δοκεῖ, συγγνώμην δόντες ὑπὲρ σωφροσύνης καὶ εὐσεβείας ἀμυνομένοις: *Eas quæ in bello perpetrantur cædes, majores nostri pro cædibus non habuere, excusatos habentes eos, qui pro pudicitia ac pietate decertant.*

pistola XXII. *Cum Dominus cœperit ipsi Ecclesiæ pacem dare.* Epistola XXXI. *Ecclesiæ pacem sustinendam*, id est expectandam. de Lapsis: *disciplinam pax longa corruperat. Sulpitius Severus:* (Lib. I. Cap. 32.) *Antonino Pio imperante pax Ecclesiis fuit.* mox: *Interjectis deinde annis* XXXVIII. *pax Christianis fuit.* & in Constantini ætate: (Ibid Cap. 33.) *Exinde tranquillis rebus pace perfruimur.* Et initio historiæ: *Vexationesque populi Christiani, & mox pacis tempora.* (Lib. I. C. I.)

GRONOVII.

77 *Non modico profectu*] Quod exemplum non parum profuit ad eos, qui jam erant Christiani, confirmandos, & ad complures, qui nondum erant, faciendos. [Immo, *non modico profectu Christianorum*, heic omnino significat; talium qui multum profecerant in studio veritatis & pietatis Christianæ; ut patet ex ratione adjectâ, *ut qui morte suâ &c.* Vir Doctissimus heic certè dormitabat, dum legeret Auctorem, verba interpretaturus. *J. B.*]

78 *Tunc agnoscebant*] Negabant Cæsari obsequium quo essent in Deum peccaturi.

79 *Hæc fuerunt hactenus*] Hæ sunt causæ, propter quas in hunc diem usque non dubitavimus & operæ pretium putavimus vitam in discrimen mittere, quas tanti putavimus, ut pro eis pericula non recusaremus.

(uu) *Ambrosio* equidem verba hæc tribuuntur à *Gratiano*, Caus. XI. Quæst. III. *Can.* 94. sed non indicato loco. Similis est locus *Augustini*, ibi etiam relatus, *Can.* 98. ex Epist. 166. Unde priorem fortè natum esse, in Rubricâ conjiciunt. *J. B.*

(xx) Cap. IV. hujus Libri, §. 7. *num.* 10. *& seqq.* ubi vide quæ monebimus. *J. B.*

CAPUT III.

Belli partitio in publicum & privatum. Summi imperii explicatio.

§. 1. BElli prima maximeque necessaria partitio hæc est, quod bellum aliud est privatum, aliud publicum, aliud mixtum. Publicum bellum est, quod auctore eo geritur, 1 qui jurisdictionem habet: privatum, quod aliter: mixtum, quod una ex *Syl. verbo bellum 1. n. 1.*

GRONOVII.

QUi jurisdictionem] Abutitur vocabulo, & id ita accipit generaliter, ut & imperium comprehen[dat]. *Sen.* de clem. 1, 1. *quas nationes funditus excidi, quas transportari, quibus libertatem dari, quibus eripi,* &c. *quæ ruant urbes, quæ oriantur, mea jurisdictio est.* Cic. 2. agr. 36. *ut sub vestrum jus, jurisdictionem, potestatem, urbes*

ex parte est publicum, ex altera privatum. Sed de privato, quod 2 antiquius, primum videamus.

2. Bellum aliquod privatum licite geri, quantum jus naturæ attinet, satis apparere arbitror ex iis quæ supra diximus, cum ostensum est, ut quis injuriam etiam vi à se arceat, juri naturali non repugnare. Sed forte putet aliquis id saltem post constituta 3 judicia publica non licere: quanquam enim judicia publica non à natura, sed à facto sunt humano, cum tamen multo sit honestius & ad quietem hominum conducibilius, 4 ab eo cujus nihil intersit rem cognosci, quam homines singulos, 5 nimium sæpe amantes sui, 6 quod jus putant id manu exsequi, tam laudabili instituto obsequendum ipsa dictat æquitas & ratio naturalis. Paulus JC. *Non est singulis concedendum quod per magistratum publice possit fieri, ne occasio sit majoris tumultus faciendi. Hinc est*, inquit a Rex Theodoricus, * *quod legum reperta est sacra reverentia, ut 7 nihil manu, nihil proprio ageretur impulsu. quid enim à bellica confusione pax tranquilla distat, si per vim litigia terminantur?* † Et *vim* vocant leges, *quoties quis id, quod deberi sibi putat, non per judicem reposcit.*

L. Non est. de R. J. 176.
**Cass. l. IV. Var. epist. 10.*
† L. Exst. 13. D. quod metus.

II. 1. Certe quin restricta multum sit ea quæ ante judicia constituta fuerat licentia, dubitari non potest. Est tamen ubi locum nunc quoque habeat, nimirum 8 ubi cessat judicium: nam lex vetans sine judicio suum consequi, intelligi commode debet ubi copia est judicii. Cessat autem judicium 9 momentanee, aut continue. b Momentanee cessat, ubi exspectari judex non potest sine certo periculo aut damno. Continue vero, aut jure, aut facto. Jure, si quis versetur in 10 locis non occupatis, ut mari, solitudine, insulis

urbes, nationes, provincias, terrarum denique orbem subjugaretis. Alioqui & Jurisdictio aliquando sine potestate gladii est.

GROTII.

a *Rex Theodoricus*] Eundem vide in Edicto cap. x. & cxxiv.

b *Momentanee*] *Servius* ad x. *Æneidos*: (vers. 419.) *Injecere manum Parcæ. Traxerunt debitum sibi. Et sermone usus est juris: nam manus injectio dicitur, quoties nulla judicis auctoritate, rem nobis debitam vindicamus.*

GRONOVII.

2 *Antiquius*] Quippe quod jam gestum sit ante respublicas constitutas. cap. 1. n. 2.

3 *Judicia publica*] Ex quo personæ publicæ lectæ sunt, quibus solis datum ut jus administrarent, & rerum capitalium vindices essent. Est autem inter judicia publica insigne de vi & vi armata. §. 8. *Inst. de publ. jud.*

4 *Ab eo cujus nihil*] Cujus ipsius res non agitur, ut possit bona fide medius & neutrarum partium esse, nec propriæ causæ respectu corrumpatur.

5 *Nimium sæpe amantes*] *Pindarus* apud *Gregor. Nazianz.* 3. in Julian. p. 96. *τὸ οἰκεῖον πιέζει. Sallust.* Cap. 51. neque enim cuiquam mortalium injuriæ suæ parvæ videntur.

6 *Quod jus putant*] In qua opinione sæpius decipiuntur.

7 *Nihil manu*] Vi privata.

8 *Ubi cessat judicium*] Sic excusabant scelerata Octaviani initia adulatores aulæ: necessitudine reipubl. in qua nullus tunc legibus locus, ad arma civilia actum. *Tac.* 1. ann. 9.

9 *Momentanee*] Ad tempus, aut perpetuo.

10 *Locis non occupatis*] Quæ nemo in ditionem suam vindicavit.

5 En

fuiis vacuis, & si qua alia sunt loca in quibus nulla est civitas: facto, si subditi 11 judicem non audiant, aut 12 judex aperte cognitionem rejecerit. *Molin. Disp. 100. §. Dubium vero.*

2. Quod diximus etiam post judicia constituta naturali juri non repugnare omne bellum privatum, etiam ex lege Judæis data intelligi potest, ubi sic per Mosen Deus loquitur, Exod. XXII, 2. *Si in effossione deprehensus fur ita percutiatur, ut moriatur, ne reus cædis esto percussor, ni jam dies illuxerit, tunc enim reus cædis erit.* Omnino enim videtur hæc lex, tam accurate distinguens, non solum 13 impunitatem inducere, sed jus etiam naturale explicare; neque fundari in peculiari aliquo 14 mandato divino, sed in communi æquitate: unde alias etiam gentes id sequutas videmus. Notum est illud XII. Tabularum, haud dubie c ex veteri jure Attico profectum: *Si nox furtum faxit, si im aliquis occisit, jure cæsus esto.* *Macrob. Saturnal. 1, 4.* Sic insons omnium, quos novimus, populorum legibus judicatur, qui adversus aggressorem armis vitam periclitantem defenderit: qui tam manifestus consensus testimonium præbet, nihil in eo esse, quod naturali juri adversetur.

III. 1. De jure divino voluntario perfectiore, Euangelico scilicet, plus est difficultatis. Quin Deus, cui plus juris est in vitam nostram, quam nobis ipsis, potuerit à nobis patientiam eo usque exigere, ut etiam privatim in periculum adducti, occidi deberemus potius quam occidere, ego non dubito. An autem voluerit nos eo usque obstringere, id est quod inquirimus. Solent pro affirmante sententia adferri duo loca, quæ supra adduximus, ad quæstionem generalem: *ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, μὴ ἀντιστῆναι τῷ πονηρῷ. Ego autem dico vobis; Ne resistite injuriam facienti.* Matth. V, 39. & Rom. XII, 19. *μὴ ἑαυτοὺς ἐκδικοῦντες, ἀγαπητοὶ*, ubi Latina versio habet, *non vos defendentes, charissimi.* Tertius autem locus est in illis Christi verbis ad Petrum: *Repone gladium tuum in vaginam; nam quicumque acceperint gladium, gladio peribunt.* Adjunt his nonnulli Christi exemplum, qui pro inimicis sit mortuus, Rom. V, 8. 10. *Matth. XXVI, 52.*

2. Neque desunt inter Christianos veteres, qui bella quidem publica

GROTII.

c *Ex veteri jure Attico*] *Solonis ver*-: [apud *Demosthen.* Orat. Adversus *Timocrat.* pag. 476. *Ed. Basil.* 1572.] *εἰ μέν τις μεθ' ἡμέραν ὑπὲρ πεντήκοντα δραχμὰς κλέπτοι, ἀπαγωγὴν πρὸς τοὺς ἕνδεκα εἶναι. εἰ δέ τις νυκτὸς ὅ, τι ἂν κλέπτῃ, τοῦτον ἐξεῖναι καὶ ἀποκτεῖναι.* *quis de die quod plus quinquaginta drachmis valeat, furetur, eum jus sit ad decim viros deduci: quod si quis noctu minimum quid furetur, eum liceat vel* *ferire.* Adde quæ II, libro infra dicentur. cap. 1, §. 12.

GRONOVII.

11 *Judicem non audiant*] Si per rebellionem, seditionem, dissidium intestinum sit justitium.

12 *Judex aperte*] Quo prætextu Cæsar invasit piratas. *Vellej.* 2, 42.

13 *Immunitatem inducere*] Excusare & connivere, si quis tale fecerit quippiam, sed prorsus jus dare faciendi.

14 *Mandato divino*] De qualibus supra 2, 2.

publica non improbaverint, sed defensionem privatam putarint vetitam. Ambrosii loca pro bello supra * attulimus. Augustini multo etiam plura sunt & clariora, omnibus nota. At idem Ambrosius dixit: † *Et ideo fortasse Petro duos gladios offerenti, Satis, dicit, 15 quasi licuerit usque ad Euangelium, ut sit in lege 16 æquitatis eruditio, in Euangelio 17 veritatis.* Idem alibi: *Christianus, etiamsi in latronem armatum incidat, ferientem referire non potest; ne, dum salutem defendit, pietatem contaminet.* *b* Augustinus vero: *Legem quidem non reprehendo, quæ tales* (latrones & alios invasores violentos) *permittit interfici, sed quomodo istos qui interficiunt defendam, non invenio.* Et alibi: *De occidendis hominibus ne ab eis quisquam occidatur, non mihi placet consilium, nisi forte sit miles, aut publica functione teneatur, ut non pro se hoc faciat, sed pro aliis, accepta legitima potestate.* Atque idem sensisse Basilium ex secunda ipsius ad Amphilochium epistola [d] satis apparet.

* Cap. præced. §. 10. num. 5.
† Lib. x. in Lucam. c. 22.
a De Off. III, c. 3.
b Lib. I, de lib. arb. c. 5.
Epist. 54. ad Publicolam.
Cap. 43. & 55.

3. Sed opposita sententia sicut receptior est, ita verior nobis videtur, 18 ut talis patientia non sit in obligatione: jubemur enim in Euangelio proximum amare juxta nos ipsos, non præ nobis ipsis: imo ubi par malum imminet, non vetamur [e] nobis potius quam aliis consulere, ut supra ostendimus auctoritate Pauli beneficentiæ regulam explicantis. Instet forte aliquis, & dicat; etiamsi meum bonum præferre possim bono proximi, hoc tamen locum non habere in 19 bonis inæqualibus; quare vitam meam mihi potius deserendam, quam invasor permittatur incidere in perpetuam damnationem. Sed responderi potest, sæpe etiam eum, qui impetitur, 20 opus habere tempore ad pœnitentiam, aut probabiliter ita existimare; & ipsi quoque aggressori ante mortem posse ad pœnitentiam spatium superesse. Deinde 21 morali judicio non videri

GROTII.

d *Satis apparet*] Adde Consilii Aurelianensis canonem citatum à *Gratiano* c. ult. causa XIII. qu. II.

e *Nobis potius quam aliis consulere*] *Cassiodorus* de Amicitia: [vel potius *Petrus Blesensis*, cui liber ille à Viris Doctis vindicatur.] *Sane nullus aliquo præcepto vel aliqua ratione tenetur salutem animæ proximi perditione animæ suæ, aut corporis ejus liberationem, citra spem perpetuæ salutis, proprii corporis interitu procurare.*

GRONOVII.

15 *Quasi licuerit*] Interpretatur antehac & ad istum diem, dum stant Moysis cærimoniæ, licuisse; nunc autem postquam Euangelium annuntiari cœpit, sisti usum gladii. Cavillatur in vocabulo *Satis*, quod & significat, *Non plus*, &, *Non ultra.*

16 *Æquitatis*] Quid liceat communi jure.

17 *Veritatis*] Quid verum & justum sit Christianis.

18 *Ut talis patientia*] Ut nemo teneatur aut necesse habeat pati, se indefensum occidi.

19 *Bonis inæqualibus*] Ut patientis bonum est servare vitam fragilem & mortalem; aggressi non perire inter peccandum, & sic cum præsenti vita etiam spem futuræ atque æternæ perdere.

20 *Opus habere*] Non sic se affectum sentire, ut repente vitam dimittere possit, cum spe salutis æternæ

21 *Morali judicio*] Quod diversum à naturali rem æstimante ex sese; non ex

videri æſtimandum illud periculum in quod ipſum ſe quis conjiciat & unde ſe poteſt eximere.

4. Certe Apoſtolorum aliqui ad ultimum uſque tempus, Chriſto vidente & ſciente, videntur iter feciſſe armati gladio, quod & alios Galilæos è patria urbem verſus properantes ob infeſtas latronibus vias factitaſſe ex Joſepho diſcimus. qui & de [22] Eſſenis *Bell. Jud.* innocentiſſimis hominibus idem prodidit. Hinc enim factum eſt, Lib. II. ut cum diceret Chriſtus tale tempus imminere, ut gladii compa- Cap. 12. randi cauſa vel veſtis vendenda eſſet, Lucæ XXII, 36. ſtatim Apoſtoli reſponderint in ſuo comitatu duos eſſe gladios. erant autem in eo comitatu nulli præter Apoſtolos. Tum vero illud ipſum quod dixit Chriſtus, quanquam præceptum revera non continet, ſed [23] proverbium eſt, ſignificans graviſſima pericula imminere, ut clare oſtendit oppoſitio primi temporis, quod tutum ac proſperum fuerat, commate 35. eſt tamen tale, ut ſumptum appareat ex eo, quod fieri ſolebat, quodque Apoſtoli licitum cenſebant.

5. Recte autem à Cicerone dictum eſt: *Gladios habere certè non* *Orat. pro* *liceret, ſi uti illis nullo pacto liceret.* Illud vero, *Ne reſiſtite injuriam* *Milon. c. 4.* *facienti*, [24] non magis univerſale eſt quam quod ſequitur, *Date omni petenti*; quod tamen exceptionem admittit, dum ne nimium nos prægravemur: imo iſti præcepto de dando nihil adjicitur quod vim habeat reſtringentem, ſed ex ſolo ſenſu æquitatis adſtringitur; cum præceptum de non reſiſtendo ſuam habeat adjunctam explicationem per exemplum alapæ; ut intelligatur tum demum præciſe nos obligare, cum ea impetimur injuria, quæ aut alapa ſit, aut [25] alapæ par: nam alioqui rectius fuerat dicere, *Ne reſiſtite injuriam facienti, ſed vitam profundite potius quam armis utamini.*

6. In verbis ad Romanos, μὴ ἑαυτοὺς ἐκδικοῦντες, omnino ἐκδικεῖν [26] non tuendi, ſed ulciſcendi habet ſignificationem. ut & Judith. I, 12. & II, 1. Luc. XVIII, 7. 8. XXI, 22. 2 Theſſ. I, 8. 1 Petr.

ex adjuncta cauſa, quæ vitioſam eam aut probabilem reddit. Judicium morale interpretatur rem non eſſe rem eam, cujus nomine vocatur, ſi vitium habet adjunctum. Hoc igitur judicio periculum in quod quis ultro ſe conjecit, & ex eo ſe eximere poteſt, periculum non putatur hactenus ut alter illi potius quam ſibi parcere debeat. Judicio morali res non eſſe æſtimatur id, quod eſt, propter adjunctum vitium. Tale ſignificat *Cicero* lib. IV. famil. IV. *Quando effugi ejus offenſionem, qui fortaſſe arbitraretur, me hanc remp. non putare*, hoc eſt, me judicio morali hanc remp. quæ ſub Cæſare eſt, putare non eſſe rempublicam, ſed tyrannidem.

22 *Eſſenis*] Secta Judæorum, ut & Phariſæi erant & Sadducæi: ſed iſti omnium ſeveriſſimi & continentiſſimæ diſciplinæ. *Joſeph.* Antiq. 18, 2.

23 *Proverbium*] Sermo ὑπερβολικὸς & figuratus.

24 *Non magis univerſale*] Sine exceptione accipiendum.

25 *Alapæ par*] In qua plus ſit contumeliæ quam noxæ aut periculi.

26 *Non tuendi, ſed ulciſcendi*] Nam ἐκδικεῖν utrumque ſignificat, & *tueri* & *ulciſci*. Unde *Ecdici* defenſores civitatum. *Plin.* 10. epiſt. III. Hoc ſecutus eſt vetus interpres, cum illud debuiſſet.

27 Ἐμοὶ

1 Petr. II, 14. Rom. XIII, 4. 1 Theſſ. IV, 6. Idque ipſa verborum connexio manifeſte oſtendit: præceſſerat enim, *Ne rependatis ulli malum pro malo:* hæc autem eſt ultionis, non defenſionis deſcriptio. Et monitum ſuum fulcit Paulus Deuteronomii loco, [27] ἐμοὶ ἐκδίκησις, ἐγὼ ἀνταποδώσω, ubi in Hebræo eſt לי נקם, quo ultionem ſignificari tum vocis proprietas indicat, tum ipſa loci ſententia, quæ defenſionem intelligi non patitur.

7. Quod vero Petro dictum eſt, continet quidem prohibitionem utendi gladio, ſed non in defenſionis cauſſa, neque enim ſe opus habebat defendere: jam enim dixerat Chriſtus de diſcipulis: *Sinite hos abire: idque ut impleretur ſermo quem dixerat: Ex iis quos dediſti mihi, non perdidi quemquam*, Joan. XVIII, 8. 9. neque Chriſtum, nam defendi nolebat. Ideo apud Joannem hanc cauſam interdictioni ſubjicit, *An non bibam poculum quod dedit mihi Pater?* com. 11. & apud Matthæum ait, *Quomodo ergo implerentur ſcripturæ, quæ dicunt ita oportere fieri?* Ulciſcendi ergo animo Petrus, ut erat fervidus, non defendendi ferebatur. adde quod arma ſumebat in eos qui nomine publicarum poteſtatum adventabant, quibus an ullo caſu reſiſtere liceat, peculiaris eſt quæſtio, infra à nobis peculiariter tractanda. Quod autem adjicit Dominus, *Omnes qui gladium acceperint, gladio peribunt*, aut proverbium eſt, ex vulgi uſu deſumtum, quo ſignificatur ſanguinem ſanguine elici, ideoque [28] armorum uſum periculo nunquam vacare: aut, quæ Origenis, Theophylacti, Titi, & Euthymii ſententia eſt, indicat, non eſſe quod nos Deo præripiamus ultionem, quam ipſe ſuo tempore ſatis ſit exacturus: plane quo ſenſu in Apocalypſi dicitur XIII, 10. *Qui gladio occidit, eum gladio occidi oportet: in hoc ſita eſt ſpes & patientia ſanctorum.* quicum convenit Tertulliani illud: * De Patient. c. 15. * *Adeo ſatis idoneus* [29] *patientiæ ſequeſter Deus: ſi injuriam depoſueris penes eum, ultor eſt; ſi damnum, reſtitutor eſt; ſi dolorem, medicus eſt; ſi mortem, reſuſcitator eſt: quantum patientiæ licet, ut Deum habeat debitorem?* Simulque his Chriſti verbis vaticinium videtur ineſſe de pœnis, quas à ſanguinariis Judæis erat exacturus gladius Romanorum.

8. Ad Chriſti exemplum, qui pro inimicis mortuus dicitur, reſponderi poteſt, Chriſti facta omnia quidem virtutis eſſe plena, & quæ, quoad ejus fieri poteſt, imitari laudabile ſit, & ſuo præmio

GRONOVII.

27 Ἐμοὶ ἐκδίκησις] *Mihi vindicta; ego rependam.*

28 *Armorum uſum*] Quale *Homeri* Odyſſ. π. 294. αὐτὸς γὰρ ἐφέλκεται ἄνδρα σίδηρος. Quod ſic reddit *Valerius Flaccus* lib. 5. Argonaut. 540. *Namque virum trahit ipſe chalybs.*

29 *Patientiæ ſequeſter*] Sequeſter eſt, apud quem res controverſæ poſſeſſionis deponitur & cuſtodiæ mandatur. Vide ad *Taciti* ann. 3, 71. Sic facit Deum patientiæ ſequeſtrum & injuriam ſuam penes eum ſeponit, qui, ob divinum præceptum accepta injuria, abſtinet vindicta, & eam arbitrio cœleſti remittit & committit.

mio non cariturum; non tamen omnia ejusmodi esse, ut aut ex lege veniant, aut legem faciant. Nam quod Christus pro inimicis atque impiis est mortuus, id non fecit ex lege aliqua, sed ex speciali quasi pacto & fœdere inito cum Patre; qui si id faceret, non modo summam ei gloriam, sed & gentem in æternum duraturam promisit, Esaiæ LIII, 10. Alioqui esse hoc factum quasi singulare, & cui vix quicquam reperiatur simile, ostendit Paulus Rom. V, 7. Et Christus nos animam nostram periculis objicere jubet, non pro quibusvis, sed pro ejusdem disciplinæ consortibus, 1 Joan. III, 16.

9. Quæ vero ex Christianis scriptoribus allatæ sunt sententiæ, partim videntur consilium magis, & sublimis propositi commendationem, quàm destrictum præceptum continere; partim privatæ sunt ipsorum, non communes totius Ecclesiæ. Nam in canonibus antiquissimis, qui Apostolici dicuntur, communione is demum privatur, qui in rixa primo ictu adversarium occiderit, * διὰ τὴν προπέτειαν αὐτοῦ, f *ob nimium calorem*. Et hanc sententiam ipse etiam Augustinus, † quem in contrariam partem adduximus, probare videtur Quæst. LXXXIV. in Exodum.

* *Can.* XLV.

† Vid. etiam *c. si vero. de sent. excom. & c. significasti. de homicidio.*

IV. 1. Publicum bellum aliud est solenne ex jure gentium, aliud minus solenne. Solenne quod hic voco, plerumque justum dici solet eo sensu quo justum testamentum codicillis, justæ nuptiæ 30 servili contubernio opponuntur: non quod non liceat & codicillos facere ei qui velit, & servo secum mulierem ff habere in contubernio; sed quod testamentum & nuptiæ solennes 31 peculiares

GROTII.

f *Ob nimium calorem*] *Ambrosius* libro X. in Lucam: *O Domine, cur me emere jubes gladium, qui ferire me prohibes? cur haberi præcipis quem vetas promi? nisi forte ut sit parata defensio, non ultio necessaria.* (Cap. 22.)

ff *Habere in contubernio*] Imo inter cives erant quædam matrimonia non justa, non justi liberi. *Paul.* Sent. lib. II. tit. XIX. L. Si uxor. 13. D. ad L. Juliam de Adulteriis. sic & libertas quædam non justa. *Seneca* de vita beata, c. XXIV. *Suetonius* Octavio. c. XL. [Locus *Pauli* laudati malè heic adducitur, quasi in eo esset exemplum *matrimonii non justi*, eo sensu, quo intelligit Auctor: & ipse infra, in Not. ad Lib. II. Cap. IV. §. 15. num. 1. suspicatur, latere additamentum *Aniani*. Sed vide ibi Eximium Editorem *Jurisprudentiæ Antejustinianeæ*, Clar. SCHULTINGIUM. Circa *Uxorem injustam*, de quâ in *L.* 13. *D. Ad Leg. Jul. de Adult.* satisfaciet CUJACIUS *Obs.* VI. 16. Quod spectat *Libertatem non justam*, consulè TORRENTIUM, in locum *Suetonii* laudatum: JUST. LIPSIUM in *Tacit.* Annal. XIII, 27. & nuper editum Eruditissimi NOODTII Comment. in primam partem *Digestorum*, pag. 33. 34. *J. B.*]

GRONOVII.

30 *Servili contubernio*] Servorum proprie non sunt *nuptiæ*, sed *contubernium*; & nupta servo non *uxor*, sed *contubernalis*. *M. Seneca* contr. 21. in contubernium deducta servi domina est. l. 14. §. 3. D. de ritu nup. l. 12. §. 33. D. de instruct. vel instrum. leg. Contubernales quoque servorum, id est uxores. *Petronius* cap. 56. *Contubernalis mea mihi fastum facit.*

31 *Effectus peculiares*] Testamento datur & adimitur hæreditas, non codicillis. l. 2. & pen. Cod. de *codicil.* Nuptias sequitur patria potestas, non contubernium.

liares quosdam ex jure civili effectus habeant. quod notari utile est; multi enim, voce justi male intellecta, damnari putant ut iniqua aut illicita bella omnia, quibus illa justi appellatio non convenit. Ut bellum solenne sit ex jure gentium, duo requiruntur; primum ut geratur utrimque auctore eo, qui summam potestatem habeat in civitate: deinde, ut 32 ritus quidam adsint, de quibus agemus suo loco. Hæc quia conjunctim requiruntur, ideo alterum sine altero non sufficit.

2. Bellum autem publicum minus solenne potest & ritibus illis carere, & geri in privatos, & auctorem habere 33 magistratum quemvis. Et sane si citra leges civiles res spectetur, videtur omnis magistratus, sicut ad tuendam plebem sibi creditam, ita ad exercendam jurisdictionem, si vis occurrat, jus habere belli gerendi. Sed quia ex bello tota civitas in periculum venit, ideo ferme omnium populorum legibus cautum est, ne bellum geri possit nisi auctore eo, qui summam in civitate potestatem habeat. Exstat lex talis Platonis *a* ultimo de legibus. Et in Romano jure majestatis teneri dicitur, *b* qui injussu Principis bellum gesserit delectumve habuerit, exercitum comparaverit. 34 Injussu populi dixerat lex Cornelia lata à L. Cornelio Sylla. In Justinianeo Codice exstat *c* constitutio Valentiniani, & Valentis; *Nulli prorsus nobis insciis atque inconsultis quorumlibet armorum movendorum copia tribuatur.* Huc pertinet *g* illud Augustini: *Ordo naturalis mortalium paci accommodatus hoc poscit, ut suscipiendi belli auctoritas atque consilium penes principes sit.*

3. Sicut autem omnia dicta, quantumvis universalia, 35 æquitatem recipiunt interpretem, ita & hæc lex. *d* Nam primum quin 36 ei qui jurisdictioni præest liceat per apparitores suos vi cogere paucos imparentes, (aa) quoties ad eam rem copiis majoribus opus non est, nec periculum imminet civitati, dubitari nequit. Rursum,

a *Pag. 955. B.C. Tom. II. Ed. H. Steph.*
b *L. 3. D. ad l. Jul. majest.*
c *Ut armor. usus inscio Principe, interdictus sit*, Leg. unic.
d *Vict. de jure belli, n. 9. Molin. disp. 100. §. Idem Vict. Bart. in l. ex hoc jure D. de Just. & jur. Bart. de Repræs. 3. principali ad secundam. n. 6. Mart. Laud. de bello. q. 2.*

GROTII.

g *Illud Augustini*] Lib. XXII. c. LXXIV. contra *Faustum.* citat *Gratianus* c. quid culpatur, 4. causa XXIII. quæst. I. Apud Hebræos bellum omne, quod non speciali Dei jussu suscipitur, vocanur מלחמת הרשות bellum potestatum.

GRONOVII.

32 *Ritus quidam*] Ut fiat rerum repetitio, & illis negatis indicatur. 3, 3.

33 *Magistratum quemvis*] Non maximum vel summum necessario exigit.

34 *Injussu populi*] Quia Sulla speciem libertatis & summi juris penes populum reliquerat. At Marciani, multoque magis Triboniani ævo omnia penes unum principem; populus nullo numero. Hinc inexpiabilis ira Tiberii in Pisonem, ob bellum provinciæ illatum, quamvis ipse illum in Germanicum subornasset, *Tacit.* 3. ann. 14.

35 *Æquitatem recipiunt*] Hactenus pro veris admittuntur, quatenus æquum bonumque patitur.

36 *Ei qui jurisdictioni*] *Paulus* l. 5. §. 1. D. *de officio ejus, cui jur. m.* Mandata jurisdictione privatis etiam imperium, quod non est merum, videtur mandari, quia jurisdictio sine modica coërcitione nulla est. Tribuni plebis qui veteri jure vocationem non habebant, prensionem tamen habebant. *Gell.* 13, 12.

(aa) Hinc *L. 68. D. De rei vindicat.* dicitur, eum, qui restituere jussus, Judici non paret, *manu militari, officio* Judi-

sum, si ita præsens sit periculum, ut tempus non ferat eum consuli qui supremum in civitate jus habeat; hic etiam necessitas exceptionem porriget. Hoc jure usus L. Pinarius præsidio Ennæ in Sicilia præfectus, *a* cum certo sciret oppidanos ad Carthaginenses defectionem moliri, cæde in eos facta, Ennam retinuit. Extra talem necessitatem ad vindicandas injurias, quas Rex persequi negligit, jus bellandi 37 oppidanis in civitatibus dare ausus est Franciscus Victoria: sed ejus sententia merito ab aliis repudiatur.

V. 1. At quibus eventibus jus armorum movendorum esse magistratibus minoribus constat, an bellum tale publicum sit dicendum, dissentiunt juris interpretes. Sunt qui ajunt *b*. Sunt qui negant *c*. Sane si publicum non aliud dicimus quam quod fit 38 jure magistratus, dubium non est quin talia bella publica sint, ac proinde 39 qui in tali facti specie 40 magistratibus se opponunt, in pœnas incidant contumacium adversus supra se positos. Si vero publicum sumitur in excellentiore significatu pro eo quod solenne est, ut sæpe sumi extra controversiam est; non sunt bella ista publica, quia ad istius juris plenitudinem, tum 41 judicium summæ potestatis, tum alia requiruntur. Neque me movet, quod etiam in tali contentione soleant h 42 res auferri obsistentibus, ac militibus etiam concedi *d*. Nam id belli solennis non ita proprium est, ut non alibi etiam locum habere possit *e*.

2. Sed & illud accidere potest, ut in imperio late patente i inferiores potestates belli inchoandi concessam habeant potestatem: quod si fit, jam sane censendum erit bellum geri ex vi summæ pote-

a *Livius l.* XXIV. c. 39.
b *Ayala de jure belli l.* 1. c. 2. n. 7. *Sil. verbo bellum, n.* 2. *ibi, sufficit etiam.*
c *In c. olim de test. spol. n.* 8. *&c. sicut de jurejur. n.* 5. *Panor. ibid. Bart. ad l. hostes. D. de captivis.*
d *Livius d. loco.*
e *Vict. n.* 29. *Cajet. sec. sec. qu.* 40. *art.* 1. *Silv. verbo bellum. p.* 1. *n.* 3. *Lorca disp.* 50. *n.* 12.

Judicis, cogendum. Qua de re vide Viros Eruditissimos & Juris peritissimos, Jac. Gothofredum in Cod. Theodos. *L. unic. de Offic. Jud. milit.* & Ampliss. Bynckershoek, *Observat.* III. 14. *J. B.*

GROTII.

h *Res auferri obsistentibus*] Jurisconsultis in hanc rem productis possunt addi *Franc. Aret.* cons. XIV, n. 7. *Gail.* 1. de Pac. publica, c. 11. numer. 20. Cardinalis *Tuschus* pract. quæst. I. V. litera B. verbo Bellum. numer. 10. *Gæddæus* cons. Marp. XXVIII. numer. 202. & sequentibus.

i *Inferiores potestates belli gerendi habeant potestatem*] Vide legem Frederici Imperatoris apud *Conradum* Abbatem Urspergensem. [De hac Lege vide quæ habet *J. Hertius*, in Dissert. *De superioritate teritoriali*, §. 31. *Comment. & Opuscul.* Tom. II. pag. 266. & *seqq.* *J. B.*]

GRONOVII.

37 *Oppidanis*] Videndum an acceperint imperii summi partem, aut à principe acceperint privilegium se muniendi ac tuendi, & suis viribus aliquid copiolarum ad defensionem alendi, quemadmodum civitates liberæ imperii Germanici. Dein adversus externos facilius feras, si sint in limite positi, quam adversus ejusdem regni membra.

38 *Jure magistratus*] A persona publica officium suum curante pro populo.

39 *Qui*] Subjectorum.

40 *Magistratibus*] Velut delectum habentibus, pecunias exigentibus & cætera parantibus.

41 *Judicium summæ*] Decretum Principis, Ordinum, Populi.

42 *Res auferri*] Pignora capi, mulctæ, coërcitiones, damna inhiberi.

43 *An*

potestatis. nam quod faciendi quis alii jus dat, ejus ipse auctor censetur.

3. Illud magis controversum, 43 an ubi tale mandatum non est, 44 sufficiat

GRONOVII.

43 *An ubi tale mandatum non est, sufficiat quoque conjectura voluntatis*] Auctor absolute negat: non videtur autem omnino negandum, sed distinguendum inter bellum propulsandum & inferendum: nam quin præfectus provinciæ, præsertim si ei subsit aliqua manus militaris, ut solet in provinciis limitaneis, jus habeat, si à finitimis præfectura ejus vi invadatur, sine speciali mandato, resistendi & vi armata vim armatam repellendi, dubitari nequit. Sed si finitimi citra bellum hostilia parent, puta legatos, aut negotiatores, aut alia de causa apud se commorantes innoxios vinciant, injuriave afficiant, aut cum hostibus fœdus feriant, bellumque minentur, præfecto Provinciæ occupare illos & ultro bellum inferre non videtur concessum, priusquam de his rebus principem aut populum suum docuerit, & ab eo quid faciendum sit, mandatum acceperit. Ratio est evidens: nam in priore casu periculum præsens moram non patitur: & generale mandatum custodiendæ partis sibi commissæ videtur etiam includere jus omnis honestæ rationis, sine qua custodia præstari nequit. Sic L. Pinarius, quum Ennenses, ubi in præsidio locatus erat, pacti cum Himilcone Pœno de proditione præsidii, claves portarum ab eo poscerent, & quum negarentur, vim facturi essent, cæsis turbulentis, *aut malo*, inquit *Livius*, *aut necessario facinore oppidum retinuit*: additque Claudium Marcellum Imperatorem nec factum improbasse & prædam Ennensium militi concessisse lib. 24, 29. Sic Ancius Gallus prætor Illyrici bellum non decretum gessit adversus Gentium Regem. Hoc unum bellum prius perpetratum, quam cœptum Romæ auditum est, inquit *Livius* 44, 32. & tamen nemine contradicente victor triumphavit. In altero casu valet illud *Terentii*: *Omnia prius consilio quam armis experiri sapientem decet*: nam nec in uno alterove privato læso summum periculum adit Respublica: & potest fieri, ut qui offenderunt, meliora docti à vi abstineant, & rebus repetitis factum purgent, priusquam ad bellum veniatur. Et in hac causa esse judicabant Cæsarem Cato & alii, quum eum dedendum Germanis censerent: bella enim ex bellis serendo sine auctoritate populi Romani, non provinciæ securitatem, sed suam gloriam quærere videbatur.

Nec vero jure videtur auctor reprehendere judicium Ciceronis laudantis Octavium & Brutum, quod privato consilio arma in Antonium ceperant. Dicit ille quidem Senatus populique judicium exspectari debuisse, dissimulare factum, an ulcisci vellet, deinde permittendam Senatui populoque deliberationem fuisse, per quos potissimum id bellum geri vellent. Hæc recte, si senatus erat liber, si res ferebat moram, si Senatus populique judicium interponi patiebatur Antonius. Sed, ut vere ait *Vellejus*, *torpebat oppressa dominatione Antonii civitas*, lib. 2, 11. Et hic inconsulto Senatu populoque moverat arma in Brutum, Galliamque invadendo eandem viam, qua Julius erat usus, sibi muniebat ad tyrannidem. Indignissima vero conditio est bonorum, si hi adstringantur solennibus, nec possint agere quidquam, nisi rite & ordine, interea dum omnia divina & humana perturbant mali. Si senatus & populi judicium exspectasset Brutus, perierat ipse & Gallia, antequam Romam quidquam renunciaretur. Erat id tempus quo vere monebat Brutum *Cicero* lib. 2. epist. 7. *Caput autem est hoc, quod te diligentissime percipere & meminisse velim, ut ne in libertate & salute Populi R. conservanda auctoritatem senatus exspectes nondum liberi*. Et mox: *voluntas senatus pro auctoritate haberi debet cum auctoritas impeditur metu*. Pertinet huc admonitio Catonis ad Cn. Pompejum filium relata ab auctore belli Africani cap. 22. *Tuus Pater istuc ætatis cum esset, & animadvertisset remp. ab audacibus & sceleratis civibus oppressam, bo-*

nosque

[44] sufficiat conjectura voluntatis. Mihi id admittendum non videtur. Neque enim hoc sufficit videre, quid [45] hoc rerum statu summam potestatem habenti, si consulatur, placiturum sit: sed hoc magis videndum, quid ille, ubi res moram fert, aut dubiam habet deliberationem, se inconsulto cupiat fieri; [46] si ea de re lex ferenda sit. Nam [47] ut maxime in aliquo facto particulari cesset inspecta particulariter ratio, quæ voluntatem summi imperantis movet; non tamen cessat ratio sumta universaliter quæ periculis occurri vult. quod fieri non potest, si ejus rei ad se magistratus quisque judicium trahat.

4. Non ergo injuria à legatis suis accusatus fuit [48] Cn. Manlius, *Liv. l.*
quod Pop. Rom. injussu bellum Gallo-Græcis intulisset: nam quan- XXXVIII.
quam in Antiochi exercitu Gallorum legiones fuerant, tamen pa- c. 45. &
ce facta cum Antiocho, an ea injuria in Gallo-Græcos exsequenda *seqq.*
esset, non in Cn. Manlii, sed in Pop. Rom. arbitrio esse debuit. C. Cæsarem, quod bellum Germanis intulisset, (bb) dedi Germanis Cato voluit; credo non tam jus respiciens, quam quod [49] imminentis domini metu vellet urbem liberari. Nam Germani Gallos

rosque aut interfectos, aut exilio mulctatos, patria civitateque carere, gloria & animi magnitudine elatus privatus atque adolescentulus, paterni exercitus reliquiis collectis, pene oppressam funditus & deletam Italiam urbemque Romanam in libertatem vindicavit &c. Quam bene quæso consuluissent reip. qui vetuissent Pompejum eò tempore capere arma, qui jussissent exspectare judicium populi & senatus, qui monuissent per mittendam Senatui & Populo deliberationem, per quem potissimum vellet id bellum geri? [Non possum satis mirari, qui in mentem venire potuerit Doctissimo *Gronovio*, Auctorem nostrum *absolutè negare* (ut ait, initio Notæ istius) *sufficere* umquam *conjecturam voluntatis*, ut Potestas inferior bellum inchoet: quasi Auctor non disertè excepisset in fine paragraphi præcedentis, casum, quo *tempus non fert consuli Summam Potestatem*; quod & in sequentibus non minus clarè innuit. Id jamdudum observavimus, ad PUFENDORF. nostrum, *Lib.* VIII. *Cap.* VI. §. 11. *J. B.*]

44 *Sufficiat conjectura*] Excusatus sit præfectus, si rem statim gerat, quam probabiliter conjecerit ratam & gratam principi futuram.

45 *Hoc rerum statu*] In uno tali casu.

46 *Si ea de*] Si statuendum sit quid in perpetuum omnibus ille suis velit licere.

47 *Ut maxime in*] Etsi forte, ut nunc est, dissimulaturum principem & minus moraturum putare possimus, quod in perpetuum valere debeat, ob præsentem fructum. [Immo sensus est: quamvis in hoc vel illo casu nullum forte incommodum aut periculum re verâ deprehendatur, sufficit, quòd ut plurimum & in universum maximum futurum sit incommodum & periculum, si liceat Potestati inferiori, ubicumque illa consultum judicaverit, inchoare bellum, inconsultâ Summâ Potestate. Vide infra, *Lib.* II. *Cap.* XVI. §. 25. n. 1. *J. B.*]

48 *Livi l.* 48.] 38, 45. Flor. 2, 11.

49 *Imminentis domini*] Cæsaris, qui ei jam tum viam sibi ad tyrannidem moliri videbatur.

(bb) Non ideo *Cæsarem* dedi *Germanis*, voluit *Cato*: sed quòd, adversus fidem datam, *Germanos* prælio lacessivisset, eorumque legatos retineri jussisset; ut refert PLUTARCHUS, ex Historico vetere Latino *Tanusio Gemino*, Vit. Cæsar. *Tom.* II. p. 718. E. & alibi pag. 567. B. quamquam *Cæsar* ipse, in *Commentariis* suis, colorem huic perfidiæ quærit, *Bell. Gall.* Lib. IV. Cap. XI. & *seqq.* Deinde Auctor noster heic confundit prælium commissum adversus *Usipetes* & *Tenchteros*, antequàm *Cæsar* primùm ponte *Rhenum* trajiceret,

los populi Romani hostes adjuverant, ac proinde non erat quod injuriam sibi factam quererentur, si modo justa fuit populi Romani causa in Gallos bellandi. At Cæsar contentus esse debuit Germanos Gallia mandata sibi provincia pepulisse, nec Germanos, præsertim cum nullum inde periculum immineret, intra suos fines bello persequi, [50] nisi consulto prius populo Romano. Non ergo Germani jus habebant deditionem postulandi, sed populo Romano punire Cæsarem jus erat, plane [51] ut Carthaginenses Romanis responderunt. *Ego non, privato publicone consilio Saguntum oppugnatum sit, quærendum censeo; sed utrum jure an injuria: nostra*
Livius lib. xxxi.c.18. *enim hæc quæstio atque animadversio in civem nostrum est, nostro an suo fecerit arbitrio. vobiscum una disputatio est, licueritne per fœdus fieri.*

5. Defendit M. Tullius Cicero factum & Octavii & Decimi Bruti, qui privato consilio in Antonium arma ceperant. Atqui, etiam si constaret meritum hostilia Antonium, Senatus populique Romani judicium exspectari debuit, [52] an è republica esset dissimulare factum, an ulcisci, ad pacis venire conditiones, an ad arma procurrere. Nam jure suo, quod sæpe cum damni periculo conjunctum est, uti nemo cogitur. Tum vero etiam, hoste judicato Antonio, permittenda Senatui & populo Romano delibe-
Appian. Bell. Civ. L. iv. pag. 627. Ed. Steph. ratio fuit, per quos potissimum bellum id geri vellet. Sic Cassio auxilia ex fœdere petenti respondere Rhodii, missuros se, si Senatus juberet.

6. Moniti hoc exemplo, & plura occurrent, meminerimus non omnia probare, quæ a quamvis præclaræ famæ auctoribus dicuntur: sæpe enim tempori, sæpe affectibus serviunt, & aptant [53] *τῷ πέτρῳ στάθμην.* Quare danda est opera uti in his rebus defecato utamur judicio, nec quæ excusari magis quam laudari possunt, temere in exemplum rapiamus, in quo perniciose errari solet.

7. Cum

ret, cum victoriâ, ferè biennio, post de *Treviris* relatâ, & de quâ ipse agit, *Bell. Gall.* vi, 9. Plura in Notis Gallicis dicemus. *J. B.*

GRONOVII.

50 *Nisi consulto prius populo Romano*] Ut A. Cornelius Cossus Dictator inventis inter hostes *Circejensibus* & *Veliternis*, *Liv.* 6, 13. extremo & 14. & *M. Furius Camillus* trib. mil. c. p. *Tusculanis* deprehensis. ibid. cap. 25.

51 *Ut Carthaginenses*] Simile est re, non causa. Potuissent hoc Romani respondere Germanis, si Cæsarem dedi postulassent, non Pœni Romanis: nam Romani non lacessierant Hannibalem, ut Germani Cæsarem: sed Hannibal privata libidine violaverat fœdus oppugnando Saguntum. Jure igitur poscebatur. Responsio autem Pœnorum erat mera cavillatio. [Oppugnatione *Sagunti* violatum equidem fuerat fœdus; idque, contra sententiam Auctoris nostri, monebimus infra, ad *Lib.* ii. *Cap.* xvi. §. 13. Verum, quum id negarent *Pœni*, quamdiu id quærebatur, merito dicebant, suam esse quæstionem & animadversionem, sponte, an ipsorum jussu, fecisset. *J. B.*]

52 *An è republica*] Utrum è republica.

53 *Τῷ πέτρῳ στάθμην*] Lapidi lineam vel amussim, ut mali mensores, quum lapidem lineæ deberent aptare.

k Me-

7. Cum vero dictum sit, bellum publicum geri non debere, nisi eo auctore qui summam potestatem habeat, & ad hujus rei, & ad quæstionis illius quæ est de bello solenni intellectum, atque adeo ad alia multa, necessarium erit, quæ sit summa illa potestas, quique eam habeant, intelligere: eoque magis, quia nostro sæculo viri eruditi, quisque 54 ex usu magis rerum præsentium, quam ex vero illud argumentum exsequuti, rem per se haud expeditam multo impeditiorem reddiderunt.

VI. 1. Facultas ergo moralis civitatem gubernandi, quæ potestatis civilis vocabulo nuncupari solet, à Thucydide tribus rebus *Lib. v. Cap. 18.* describitur, cum civitatem, quæ vere civitas sit, vocat *αὐτόνομον, αὐτόδικον, αὐτοτελῆ*, 55 *suis utentem legibus, judiciis*, k *magistratibus*. Aristoteles tres facit partes in administranda republica, *Lib. IV. Pol. c. 14.* consultationem de rebus communibus, curam legendorum magistratuum, & judicia: ad primam autem partem refert deliberationem de bello, pace, fœderibus faciendis ac dissolvendis, de legibus; addit de morte, exilio, publicatione, & repetundis, 56 hoc est, ut ego interpretor, judicia publica; cum prius judiciorum nomine privata intellexisset. Dionysius Halicarnassensis *Lib. IV. c. 20.* tria maxime notat, jus magistratuum creandorum, l jus legum condendarum & tollendarum, jus decernendi de bello ac pace. * Alibi addit quartum, judicia: Rursum, † alibi adjicit curationem sacrorum & convocationem comitiorum. ** Lib. VII. c. 56.*

2. At si quis recte partiri velit, facile quæ huc spectant reperiet omnia; ita ut nihil aut desit, aut redundet. Nam qui civitatem regit, eam partim per se, partim per alios regit. Per se autem versatur aut 57 circa universalia, aut circa singularia. Circa universalia versatur condendo leges, 58 easque tollendo, tam circa sacra (59 quatenus eorum cura ad civitatem pertinet) quam circa profana. Ars circa hæc Aristoteli *ἀρχιτεκτονική*, architectalis. Singularia *† Lib. II. c. 14.* *Ethic. Nicom. VI, 8.*

GROTII.

k *Magistratibus*] Posset etiam ver[ti] *Vectigalibus*, quomodo accepit Thucydidis Scholiastes. Est enim vox anceps.

l *Jus legum condendarum & tollendarum, jus decernendi de bello ac pace*] Servius ad 1 Æneid. (vers. 236.) *Omni ditione. Rectius omni quam omnis: ut significet omni potestate, pace, legibus, bello.*

GRONOVII.

54 *Ex usu magis*] Ut commodum erat illis principibus, quibus favebant.

55 *Suis legibus*] Legibus, quas ipsi tulerant, non quas victor rex aut tyrannus aut alius populus imposuit. Judicibus litium forensium, quos ipsa civitas legit aut sortita est. Præsidibus Senatus & Judicum quos ipsi creassent.

56 *Hoc est*] Per Synecdochen speciei pro genere, criminalibus vel capitalibus.

57 *Circa universalia*] Universum corpus reipublicæ, summam rempublicam.

58 *Easque tollendo*] Abrogando, si commodum reipublicæ impediant, & præsens usus necessitasque aliud requirat.

59 *Quatenus eorum cura ad civitatem*] Non scilicet ad sacerdotes & ipsos curatores & ministros sacrorum.

gularia circa quæ versatur, sunt aut directe publica, aut privata quidem, sed quatenus ad publicum ordinantur. Directe publica sunt actiones, ut pacis, belli, fœderum faciendorum; aut res, ut [60] vectigalia, & si quæ his sunt similia: in quibus comprehenditur & [61] dominium eminens, quod civitas habet in cives, & res civium ad usum publicum. *Ibid.* Ars circa hæc Aristoteli nomine generis πολιτική, id est civilis, & βουλευτική, consultatrix. Privata sunt res controversæ inter singulos, quas publica auctoritate dirimi publicæ quietis interest. *Ibid.* Ars circa hæc eidem Aristoteli δικαστική, judicialis. Quæ per alterum expediuntur, ea expediuntur [62] aut per magistratus, aut per alios curatores, in quibus sunt & legati. His ergo in rebus consistit potestas civilis.

VII. 1. (cc) Summa autem illa dicitur [63] cujus actus alterius juri non subsunt, ita ut alterius voluntatis humanæ arbitrio irriti possint reddi. Alterius cum dico, ipsum excludo, qui summa potestate utitur; cui voluntatem mutare licet, [m] ut & successorem, qui eodem jure utitur, ac proinde eandem habet potestatem, non aliam. Hæc ergo summa potestas [64] quod subjectum habeat, videamus. Subjectum aliud est commune, aliud proprium: ut visus subjectum commune est corpus, proprium oculus. ita summæ potestatis subjectum commune est civitas, quam perfectum cœtum esse supra diximus.

2. Excludimus ergo populos, qui in alterius populi ditionem concesserunt, quales erant provinciæ Romanorum: hi enim populi non per se civitas sunt, ut nunc quidem eam vocem sumimus, sed [65] membra minus digna magnæ civitatis, quomodo servi membra sunt familiæ. Rursum accidit, ut plurium populorum idem sit caput, qui tamen populi singuli perfectum cœtum constituunt: neque enim ut in naturali corpore non potest caput unum esse plurium corporum, ita in morali quoque corpore; nam ibi eadem [66] persona diversa ratione considerata caput potest esse plurium ac distinctorum corporum. *Vict. de Jure Belli n. 7.* (dd) Cujus rei certum indicium

GROTII.

m *Ut & successorem*] Cacheranus Decis. Pedem. CXXXIX. num. 6.

GRONOVII.

60 *Vectigalia*] Commercia, annonæ, opera.

61 *Dominium eminens*] Sic dictum, ut distinguatur à dominio privato cujusque civis in res suas, 1, 6.

62 *Aut per magistratus*] Ἀρχαιρεσία. Comitia, ordinatio officiorum.

63 *Cujus actus*] Illa superius dicta sic in manibus habere, atque administrare, ut quod in illis agas, jubeas, constituas, à nemine possit infirmari & rescindi. *Schelius* de jure imp. p. 132.

64 *Quod subjectum*] Penes quem sit, in quo resideat ac consistat, quod vocant subjectum ἐνυπάρξεως, sive inhæsionis.

65 *Membra minus digna*] Viliora.

66 *Persona diversa ratione considerata*] Ut Imperator Romano-Germanicus, alibi Rex, alibi Archidux, alibi Dux, alibi Comes.

(cc) Confer PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VII. Cap. VI. *J. B.*

(dd) Vide infra, *Lib.* II. *Cap.* IX. §. 8. *J. B.*

67 *Plura*

indicium esse potest, quod extincta domo regnatrice imperium ad quemque populum seorsim revertitur. Sic etiam accidere potest, ut 67 plures civitates arctissimo inter se fœdere colligentur, (ee) & faciant σύστημα quoddam, ut Strabo (ff) non uno loco loquitur, neque tamen singulæ desinant statum perfectæ civitatis retinere: quod tum ab aliis, tum ab Aristotele etiam notatum est non uno *Lib.* II. loco. *Pol.* c. 20.

3. Subjectum ergo commune summæ potestatis esto civitas, l. III. c. 9. ita ut jam diximus intellecta. Subjectum proprium est persona una pluresve, pro cujusque gentis legibus ac moribus. ἡ πρώτη ἀρχὴ apud Galenum libro sexto de placitis Hippocratis & Platonis.

VIII. 1. Atque hoc loco primum rejicienda est eorum opinio, 68 qui ubique & sine exceptione summam potestatem esse volunt populi, ita ut ei reges, quoties imperio suo male utuntur, & coërcere & punire liceat: quæ sententia 69 quot malis causam dederit, & dare etiamnum possit, penitus animis recepta, nemo sapiens non videt. (gg) Nos his argumentis eam refutamus. 70 Licet

GRONOVII.

67 *Plures civitates*] Ut olim XII. Achæorum populi, *Justin.* 34, 1. ut hodie VII. Belgii consociati civitates.

68 *Qui ubique & sine exceptione summam potestatem esse volunt populi*] Status controversiæ prorsus invidiose proponitur, adeo ut auctor non effugiat reprehensionem, qua ipse culpat alios num. 5. eos magis ex usu præsentium rerum, quam ex vero hoc argumentum exequi: neque enim quisquam, opinor, dixit, ubique & sine exceptione summam potestatem esse populi, ut ei reges, quoties imperio suo male utuntur, & coërcere & punire liceat. Et si quis dixit, nequaquam ei subscribimus. Sed hæc est quæstio. An populus habens imperium legitimum (puta Regem vel Senatum vel Remp. per conventus ordinum sive comitia regi solitam) si major & melior pars censeat eam formam regiminis esse perniciosam (puta Regem palam degeneravisse in tyrannum, senatum in paucos dominos, comitia in confusam turbam seditiosorum hominum) possit illam mutare, & auctores mali (puta Reges, aut paucos e senatu, aut comitiorum turbatores) jure punire? ut Romani fecerunt expulso Tarquinio: Athenienses imperio populi ad Quadringentos translato: & iisdem postea quadringentis, ut & Trigintaviris, cum tyrannica impotentia uterentur, exilio aut morte punitis, *Just.* 5, 3. ut Vejentes Rege creato apud *Livium* 5, 1. ut denique Hebræi abrogato judicum magistratu & creato rege.

69 *Quot malis*] Seditionibus, conjurationibus, tumultibus, bellis intestinis. Quasi vero opinio hominum non debere se indigna pati ab eo, qui juris fruendi causa constitutus est, & non ipsa iniquitas principum & magistratuum istis malis causam dederit. Vide 1 Reg. 18, 17. & 18.

(ee) Confer PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VII. Cap. V. §. 16. *& seqq.* ubi fusè de his systematibus civitatum agit. *J. B.*

(ff) Vide, exempli gratiâ, de *Amphictyonibus*, Lib. IX. pag. 420. *Ed. Paris. Casaub.* De *Lyciis*, Lib. XIV. pag. 664.

(gg) De vero statu hujus quæstionis, & quid circa eam statuendum sit, ut extrema, in quæ plerique Auctores incidunt, vitentur, dicemus in Notis Gallicis. Interim vide, quæ dudum scripsimus ad PUFENDORF. *De Jur. Nat. & Gent.* Lib. VII. Cap. VI. §. 5. Not. 2. *J. B.*

Responsio ad argumenta Grotii.

GRONOVII.

70 *Licet homini cuique*] Licet privato se in servitutem addicere. Ergo & po-

 pulo.

[Licet homini] cuique se in privatam servitutem cui velit addicere, [ut ex] lege * Hebraea & 71 Romana † apparet. quidni ergo populo sui juris liceat se uni cuipiam, aut pluribus ita addicere, ut regendi sui jus in eum plane transcribat, nulla ejus juris parte retenta? Neque dicas 72 minime id praesumi: non enim jam quaerimus, quid in dubio praesumendum sit: n sed quid jure fieri possit. Frustra quoque afferuntur incommoda quae hinc sequuntur, aut sequi possunt. nam 73 qualemcumque formam gubernationis animo finxeris, nunquam incommodis aut periculis carebis. *Aut haec cum illis sunt habenda, o aut illa cum his amittenda sunt*, ut comoedia.

2. Sicut autem multa sunt vivendi genera, alterum altero praestantius, & cuique liberum est ex tot generibus id eligere quod ipsi placet: ita & populus eligere potest qualem vult gubernationis formam: neque ex praestantia hujus aut illius formae, qua de re diversa diversorum sunt judicia, p sed ex voluntate jus metiendum est.

3. Neque

polo. Resp. 1. Conceditur totum. Ergo, qui hoc fecerunt, serviant.

Ubi autem illi? Non Germani: nam eligunt hodie Caesarem. Non qui sub Principibus aut liberis Germaniae civitatibus: nam haec feuda regalia Principes habent a Caesare, non ut domino mancipiorum, sed ut repraesentante populum Germanicum in universum summum, cujus caput est constitutus. Non Galli: constituerunt enim ipsi Reges, Merovaei, Caroli, Hugonis Capeti posteros comitiis & libera electione. Non Hispani: nam connubiis & pactis ipsi quoque receperunt Austriacam domum. Non ulli alii Europae populi, nisi Moscorum, Turcarum, Tartarorum tyrannide pressi. Ergo frustra hoc disputatur in Europa.

Sed argumentatur porro: Si potest populus se addicere in servitutem, amisit omne jus se in libertatem aut securitatem vindicandi: Atqui &c. Ergo Resp. Negatur major: nam ne servi quidem id amiserunt. Athenis servus crudeliter habitus sine culpa sua poterat dominum in jus vocare & per judicem cogere, ut se venderet. Romae quid rescripserit *Antoninus Pius*, notum est ex §. 2. Instit. *de his, qui sui, vel alieni juris sunt*. Ubi tale remedium juris civilis cessat, remedium naturale appetere non prohibetur, quod est aut fuga, aut vis contra vim.

71 *Romana*] Si quis major XX. annis ad pretium participandum se venundari passus esset.

72 *Minime id*] Non esse credibile quemquam populum huc descensurum.

73 *Qualemcumque*] Sive monarchiam, sive aristocratiam, sive democratiam, sive ex omnibus aut duabus mixtam.

GROTII.

n *Sed quid jure fieri possit*] *Gail.* de Arrestis cap. VI. n. 22. & seqq.

o *Aut illa cum his amittenda sunt*] *Cicero* lib. III. de legibus: *Est iniqua, in omni re accusanda, praetermissis bonis malorum enumeratio, vitiorumque selectio*, (Cap. 10.) mox: *Sed bonum quod est quaesitum in ea, sine isto malo non haberemus.*

p *Sed ex voluntate jus metiendum est*] A Carolo quinto Imperatore eodem tempore Augusta civitas petiit, ne senatus urbis suae placita valerent, nisi assensissent curiarum magistri: Norimberga plane contrarium. [Pro *Carolo Quinto* Auctor debebat dicere *Sigismundum* Imperatorem: ab illo enim haec petita fuisse, Historici tradiderunt; ut, post WAGENSELIUM, observavit *J. Nicol. Hertius*, Tom. II. *Comm. & Opusc.* seu Diss. *De specialibus Rom. Germ. Imperii Rebuspubl.* §. 23. *J. B.*]

(hh) Locum *Auli Gellii*, in margine positum, quo Auctor noster tacitè innuere

3. Neque vero non multæ exſtare poſſunt cauſæ, cur populus jus totum imperandi à ſe abdicet, aliique tradat, puta quia 74 in periculum vitæ adductus, alia lege, qui ſe defendat, reperire non poteſt: aut quia 75 inopia preſſus aliter habere non poteſt copiam, unde ſe ſuſtentet. Nam ſi Campani olim neceſſitate ſubacti q populo Romano ſe ſubjecerunt in hunc modum: 76 *Populum Campanum, urbemque Capuam, agros, delubra Deum, divina humanaque omnia, in veſtram P. C. ditionem dedimus:* & quidam populi, cum r Romanorum ditioni ſubjicere ſe vellent, 77 ne recepti quidem ſunt; quod narrat Appianus: quid obſtat quominus & uni homini præpotenti populus aliquis eundem ad modum dedere ſe poſſit? 78 Apud Virgilium legimus: *Livius, VII, 31.* *Præfat. p. 3. Ed. Steph.*

Nec cum ſe ſub leges pacis iniqua
79 Tradiderit regno.

Accidere etiam poteſt, ut paterfamilias latifundia poſſidens neminem alia lege in ſuas terras habitantem recipere velit: aut ut quis magnam ſervorum copiam habens eos manumittat, ſub imperii ferendi & cenſus pendendi legibus: quæ ſuis exemplis non carent. De ſervis Germanorum apud Tacitum eſt: *Suam quiſque ſedem, ſuos penates regit. Frumenti modum dominus, aut pecoris, aut veſtis, ut colono, injungit, & ſervus hactenus paret.* *Germ. c. 25.*

4. Adde quod ſicut Ariſtoteles dixit quoſdam homines natura eſſe ſervos, id eſt, ad ſervitutem aptos; ita & populi quidam eo ſunt ingenio, ut regi quam regere norint rectius; quod de ſe ſenſiſſe Cappadoces videntur, qui oblatæ à Romanis libertati vitam ſub rege prætulerunt, negantes vivere ſe ſine rege poſſe. Sic Philoſtratus, * vita Apollonii, ſtultum eſſe ait Thraces, Myſos, Getas in libertatem vindicare, qua non gaudeant. *Polit. I. 2.* *Strabo Juſtin. XII, lib. XXXVIII.* ** Lib. VII. c. 3. Ed. Olear.*

5. Neque

nuere voluit, apud *Græcos* olim licuiſſe quoque ſingulis ſe ipſos vendere, emendavimus quoad numerum capitis, ex *Florum ſparſione ad Jus Juſtinian.* p. 14. *Ed. Amſt.* Sed & ille malè huc aptatur, ut ad *Gellium* obſervavit *Gronovius*, qui heic ſilet. Auctor noſter adfert ipſe alium locum haud dubium, *Lib.* II. *Cap.* V. §. 27. n. 1. *J. B.*

GROTII.

q *Populo Romano ſe ſubjecerunt*] Ut Faliſci apud *Liv.* lib. V. c. 27. Samnites lib. IX. c. 42. Sic Epidamnii à Corcyræis deſerti Corinthiis ſe dediderunt, ut protegerentur adverſus Taulantios & exſules. *Thucyd.* lib. I. c. 25.

r *Romanorum ditioni*] Et Venetorum. *Bembus* lib. VI.

GRONOVII.

74 *In periculum vitæ*] Salutis. Ut Phrygum diſcordiis rege opus fuit. *Juſtin.* II, 7. ut Vejentes tædio annuæ ambitionis & diſcordiarum regem creavere. *Liv.* 5, 1. Ut Athenis bello Peloponneſiaco reſpublica à Populo tranſlata ad Senatum CCCC. *Juſtin.* 5, 2.

75 *Inopia*] Ut Ægyptii fame coacti ſeque & omnia ſua regi vendiderunt Joſephi artibus. *Geneſ.* 47, 13.

76 *Populum Campanum*] 8, 1.

77 *Ne recepti*] Ut Sardi poſt bellum Punicum primum circa ann. V. C. 513.

78 *Apud Virgilium*] 4. Æn. 619.

79 *Tradiderit regno*] Hic male juncta & nexa, quæ *Virgilius* ſepararat, hoc modo: *Tradiderit, regno aut optata pace fruatur.*

5. Neque vero non aliquos movere poterunt exempla gentium, quæ per sæcula plurima f sub imperio plane regio satis feliciter vixerunt. t Urbes sub Eumene, ait Livius, nullius liberæ civitatis fortunam cum sua mutatam voluisse. Est & interdum is civitatis status, u ut videatur nisi sub libero unius imperio salvus esse non posse; quod de Romana, qualis erat Cæsaris Augusti ætate, 80 multis prudentibus visum est. His ergo similibusque de causis accidere non potest tantum, sed & solet, ut se homines subjiciant imperio alterius ac potestati, quod & Cicero notat Officiorum secundo.

Liv. l. XLII. c. 5.

Cap. 6.

6. 81 Jam verò bello justo, ut ante diximus, sicut acquiri potest

GROTII.

f *Sub imperio plane regio satis feliciter vixerunt*] *Seneca* de Beneficiis libro II. c. XX. de Bruto locutus: *Mihi, cum vir magnus fuerit in aliis, in hac re videtur vehementer errasse, nec ex institutione Stoica se gessisse: qui aut regis nomen extimuit, cum optimus civitatis status sub rege justo sit, aut ibi speravit libertatem futuram, ubi tam magnum præmium erat, & imperandi & serviendi: aut existimavit civitatem in priorem formam posse revocari, amissis pristinis moribus: futuramque ibi æqualitatem civilis juris, & statutas suo loco leges, ubi viderat tot millia hominum pugnantia, non an servirent, sed utri.* vide & *Bizarrum* historia Genuensi lib. XIV. p. 329.

t *Urbes sub Eumene*] Sic multos ex liberis Græciæ civitatibus in Salamina Cypri, quod Euagoræ regnum erat, venisse narrat *Isocrates*. (Pag. 199. B. *Edit. H. Steph.*)

u *Ut videatur nisi sub libero unius imperio salvus esse non posse*] Dion apud *Philostratum* V. cap. XI. δέδια δὲ μὴ χειροήθεις ἤδη Ῥωμαίους αὐτὰς αἱ τυραννίδες πεποιηκυῖαι, χαλεπὴν ἐργάσωνται τὴν μεταβολήν. *Metuo ne Romani longis dominatibus edomiti nullam jam ferre possint mutationem.* (Cap. 34. *Ed. Olear.*)

GRONOVII.

80 *Multis prudentibus*] *Tacit.* 1, 9. *Non aliud discordantis patriæ remedium fuisse, quam ut ab uno regeretur.* Idem histor. 1, 1. *atque omnem potestatem ad unum conferri pacis interfuit.* Florus 4, 3. *Dio* 53, p. 509.

81 *Jam vero bello justo*] 2. Argum. Si bello justo acquiritur dominium privatum, etiam dominium civile non aliunde pendens. Atqui. Ergo.

Resp. Conceditur iterum totum, & certe plus licet in populos bello subactos, quam qui creaverunt regem.

Si bello justo acquiritur dominium aliunde non pendens, populus nullum jus habet bello victorem, utcunque tyrannus sit, puniendi. Atqui. Ergo.

Resp. Negatur major: nam & in privato dominio, etsi id à nulla pendeat, tamen quia expedit, nequis re sua male utatur, coërcetur dominus, ut dictum est de servis, ut prodigo interdicitur administratione bonorum: ut furiosi in tutela sunt agnatorum & gentilium.

Sed, inquit, magistratus in rebus privatorum habet dominium eminens, non populus in bonis regum.

Resp. 1. Omnes boni principes confessi sunt, idem illud dominium eminens esse populo in bona principum, Trajanus, Hadrianus, Antonini.

Resp. 2. Ambiguitas est in voce *dominium*, quasi dominium sit jus utendi, abutendi, sine cujusquam intercessione. Id falsum est in hominibus sub dominium venientibus, etiam jure gentium, non civili tantum. Nam & dominorum ac servorum est societas, & servi facti sunt, ut servarentur, non occiderentur, in bello capti. Sic igitur populi qui bello acquisiti sine alia pactione se dederunt, hoc tamen spectarunt, & tacite sunt pacti, ut duriore quidem conditione & libertate amissa salvi tamen essent & viverent. Si ne hoc quidem licet per victorem Tyrannum, superest illis ut vitam suam quoquo modo defendant.

82 Non

test dominium privatum, ita & dominium civile, sive jus regendi [82] non aliunde pendens. Neque vero hæc tantum pro unius imperio, ubi id receptum est, conservando dicta censeri debent: nam idem jus eademque ratio est [83] procerum, qui plebe exclusa civitatem regunt. [84] Quid, quod nulla respublica adeo reperta est popularis, in qua non aliqui aut valde inopes aut externi, tum vero & fœminæ, & adolescentes à deliberationibus publicis arceantur?

7. [85] Jam

GRONOVII.

82 *Non aliunde*] Superiorem neminem, adeoque nec populum agnoscens.

83 *Procerum qui*] In Aristocratia mera, ut hodie Venetiis.

84 *Quid quod nulla Resp.*] Si in rebus publicis aliqui aut inopes, aut externi, tum fœminæ & adolescentes a deliberationibus publicis arcentur, non est ullum jus populo in acta Principis.

Resp. Argumentum non video quid concludat. Prava enim est collectio. Nam non est eadem ratio istorum, quæ populi. Istis diffiditur, egenis & externis tanquam appetentibus rerum novarum; mulieribus & adolescentibus, tanquam imperitis rei gerendæ. Hoc de populo dici non potest. Deinde quod ponitur, ordinarium est, quod colligitur extra ordinem, & in magnis casibus fit: quibus ne quidem egeni, externi, mulieres, si quid opis adferre possent, excluderentur. Sententia igitur argumenti hæc est. Si inopes, externi, mulieres, adolescentes ordinarie arcentur à tractanda Rep. populus omnis aut major meliorque pars consentiens, etiam in ultima necessitate, & manifesta tyrannide arcetur à coërcendo Tyranno. Atqui &c. Ergo. Sic apparet argumenti hujus vanitas. [Immo carpentis ἀβλεψία & præcipiantia. Non agitur heic de jure coërcendi Tyranni, quod etiam Auctor non omnino Populo denegat, ut patet ex Cap. seq. §. 11. Verum, ut probet, non repugnare naturæ & scopo Societatis Civilis talem ὑποταγὴν, quâ populus sui regendi jus in Summam Potestatem planè transcripserit; postquam de Regibus & de Proceribus Reipublicæ Aristocraticæ id adseruit, addit m, in ipsis Rebuspublicis Democraticis n paucos esse, qui speciem quamdam exhibeant Populi, non minus subjecti Cœtui è Patribusfamilias & Civibus composito, quàm universi & singuli Cives in Regno, Monarchæ; in Republica Aristocratica, Senatui. Sic evanescit fatua illa ratiocinatio, quam Eruditissimus Criticus non veritus est adfingere Viro Summo, in quo judicium cum omnigenâ eruditione certabat. Piget cetera expendere, in quibus perpetua ferè est *ignoratio elenchi*, & quasi σκιαμαχία. *J. B.*]

GROTII.

x *Populi quidam alios sub se populos habent*] Sic Salamis insula Atheniensium juris jam inde à Philæo & Eurysace Ajacis filiis, ut *Plutarchus* (pag. 83.) Solone nos docet. Hanc Salaminem Atheniensibus ademit Augustus, ut postea Cephaleniam Adrianus, teste *Xiphilino* (pag. 264. D. *Ed. Steph.*) Atarneus ab antiquo Chiorum, teste *Herodoto* lib. I. (Cap. 160.) & Samii multa in continente oppida tenuere, ut *Strabo* docet lib. XIV. (pag. 639. *Ed. Par. Cas.*) Anactorium partim ad Corinthios, partim ad Corcyrenses pertinebat, ut *Thucydides* scribit libro I. (§. 55. *Ed. Oxon.*) In pace cum Ætolis apud Livium: *Oeneada cum urbe agroque, Acarnanum sunto.* (Lib. XXXVIII. c. 11.) Sex oppida Halicarnasso attributa per Alexandrum Magnum, memorat *Plinius* Historiæ Naturalis lib. V. c. 29. Idem libro XXXIII. c. IV. Lindum insulam esse ait Rhodiorum; tantundem de *Cauno* habes libro XXXV. c. 10. Testatur idem *Cicero* (Lib. I. Epist. I. c. 11.) epistola ad fratrem, Rhodiis iisdem, quod Romanos contra Antiochum juvissent, complures urbes dono datas ait *Eutropius* libro IV. (Cap. 2.) nempe Carum & Lyciorum, quæ rursus eis ablatæ à Senatu,

7. 85 Jam vero & x populi quidam alios ſub ſe populos habent, non minus addictos ſibi quam ſi regibus parerent; unde illa interrogatio, *a Eſtne populus Collatinus in ſua poteſtate?* & Campani cum ſe Romanis dedidiſſent, *b* facti dicuntur alienæ poteſtatis: *c* Acarnania ut & *d* Amphilochia dicuntur fuiſſe 86 juris Ætolorum: *e* Peræa & *f* Caunus ditionis Rhodiorum: Pydna a *g* Philippo Olynthiis

a *Liv. lib.* I. c. 38.
b *Liv. lib.* VII. c. 31.
c *Lib.* XXVI. c. 24.
d *Lib.* XXXVIII. c. 3.
e *Id. Lib.* XXXII. c. 33.
f *Strab.* Lib. XIV. p. 963.
g *Diod. Sic.* Lib. XVI. pag. 514. *Ed. Steph.*

natu. Utrumque eſt in Excerptis *Polybii.* [Cap. 36. Non unum eſt in hac Notâ, ceteroquin ſupervacanea ſatis, ἁμάρτημα μνημονικόν. I. *Salaminem Auguſtus* non ademit *Athenienſibus.* Sub horum enim imperio illam fuiſſe ætate ſuâ teſtatur STRABO, pag. 394. *Ed. Par. Caſ.* Confudit Auctor *Salaminem* cum *Aegina*; de quâ XIPHILINUS ait: Τὰς δὲ Ἀθηναίους ἐκάκωσεν, Αἴγιναν ἀφελόμενος. Pag. 75. B. II. *Hadrianus* non ademit *Cephaleniam* iiſdem *Athenienſibus:* quin potius dedit, ut patet ex *Xiphilino*, quem Auctor laudat: Τήν τε Κεφαλληνίαν ὅλην τοῖς Ἀθηναίοις ἐχαρίσατο. III. Nulla eſt Inſula *Lindus:* ſed hæc eſt urbs Inſulæ *Rhodi*, ut omnes ſciunt. Quum in loco *Plinii*, XXXIII, 4. hæc verba legantur: *Minervæ templum habet* Lindos, INSULÆ Rhodiorum, *in quo* Helena *ſacravit* &c. Auctor noſter videtur, dum feſtinaret, legiſſe, INSULA *Rhodiorum J. B.*]

GRONOVII.

85 *Jam vero & populi*] Si populi habuerunt non minus ſibi addictos populos quam Regibus, & ab illis ſunt dono dati aliis Regibus, non eſt jus ulli populo Regem poteſtate male utentem coërcere.

Reſp. Nulla prorſus hæc eſt collectio: Populi iſti imperantes ſive bene ſive male uſi ſunt ſuo jure, nihil juvant Tyrannum. Si bene, ipſi ſtatuerunt hoc ſuum officium eſſe, &, ni facerent, populos eos id aliquando non toleraturos, ut Romani. *Liv.* 8, 21. & ſic damnarunt tyrannidem. Si male, idem jus fuit ſubjectis populis contra populum Tyrannum, quod contra Tyrannum regem, & ſi jure iſto non ſunt uſi, defuerunt vires.

Sententiæ Scripturæ ſacræ & auctorum Græcorum, Latinorumque aut explicant jus regum, aut mores. Neutra res tollit jus populi. Si jus & conceſſa legibus, primo populus regi non amplius poteſt dare, quam ipſe habet. Non autem populus habet jus ſe ipſum exſtinguendi, aut in corpus ſuum injuſte ſæviendi. Ergo neque Regibus dare hoc potuit. Deinde poteſtas major Regibus data eſt ad conſervationem ipſius & populi, non ad perniciem. Quæ igitur ad perniciem vergit, non eſt jus regum. Si mores, ſignificant reges ſuo jure abuti, quo abuſu nullum majus jus acquiritur, ſed quod habuerunt, perdunt. Significant & illud: propter eximium illud jus, multa regibus etiam injuſta concedi, multa ferre, multa condonare populos, quia aut abhorrent ipſi à ſeditionibus, aut rationem ſe vindicandi non vident. Non dicunt, nunquam, nullo caſu, ne poſt ultima quidem tyrannicæ crudelitatis exempla jus eſſe populo ſe liberandi. Ubi dicitur: *ſupra populum eſſe regem & populum ſubjici*, mera ludificatio eſt. Nam & Conſules ſupra populum Romanum, & Athenienſes erant ſub Archontibus: neutris tamen omnia in populos illos licuerunt. Cum Chriſtus dicit: *Reges gentium dominantur eis:* nihil aliud dicit, quam eſſe eos ſuperiore gradu & dignitate. Hoc apparet ex contextu: Pronuntiabat enim hæc verba in contentione diſcipulorum, quis eorum maximus eſſet, non ut aliis imperaret, ſed ut priore loco ſederet: dextram enim & lævam Domini in regno ejus vindicabant Zebedæi filii. Deinde demonſtrat hoc oppoſitum: *Vos autem non ſic: quin veſtrum maximus perinde ſit ac minimus*, quod nihil aliud eſt, quam primus & poſtremus.

86 *Juris Ætolorum*] Ut *Juſtin.* 9, 1. *Hæc urbs variante victoria, nunc Athenienſium, nunc Ætolorum juris habita eſt.* Eod. lib. cap. 5. *in Aſiam Perſarum juris.* Lib. 31, 1. Syriæ quidem ſed *juris Ægypti civitate.*

87 *Exuta*

thiis data. Et quæ ſub Spartanis fuerant oppida, poſtquam eorum ditioni 87 exemta ſunt, *a* Eleutherolaconum nomen acceperunt. Cotyora urbs dicitur fuiſſe Sinopenſium apud *b* Xenophontem. Nicea Italiæ adjudicata Maſſilienſibus apud *c* Strabonem, & Inſula *d* Pithecuſæ Neapolitanis. Sic 88 Calatiam oppidum coloniæ Capuenſi, Caudium coloniæ Beneventanæ adjudicata cum territoriis ſuis apud *e* Frontinum legimus. Otho provinciæ Bæticæ Maurorum civitates dono dedit: quod apud *f* Tacitum eſt. Quæ omnia convelli neceſſe eſt, ſi id recipimus, jus regendi ſemper ſubditum eſſe eorum judicio ac voluntati, qui reguntur.

8. At vero eſſe reges, qui populi etiam univerſim ſumti arbitrio non ſubſint, tum ſacra, tum profana hiſtoria teſtantur. *Si g dixeris*, inquit Deus populum Iſraëliticum alloquens, *Statuam ſupra me regem*: & ad Samuelem: *h Indica eis jus regis, qui regnaturus eſt ſuper eos.* Hinc rex *i* unctus dicitur ſuper populum, ſuper hereditatem Domini, ſuper Iſraëlem: Salomo *k* rex ſuper totum Iſraëlem. Sic David Deo gratias agit, *l* quod populum ſuum ipſi ſubjecerit. Et Chriſtus: *m Reges*, inquit, *gentium dominantur eis.* 89 Notum illud Horatii: (*Lib.* III. Od. I.)

Regum timendorum in proprios greges,
Reges in ipſos imperium eſt Jovis.

9. Tres gubernandi formas ita deſcribit 90 Seneca: *n Interdum populus eſt quem timere debeamus: interdum, ſi ea civitatis diſciplina eſt, ut plurima per ſenatum tranſigantur, 91 gratioſi in ea timentur viri: interdum ſinguli quibus poteſtas populi & in populum data eſt.* Tales ſunt quos 92 Plutarchus ait, ὁ ὂυ κατὰ τοὺς νόμους μόνον, ἀλλὰ

a *Pauſan. Lacon.* ſeu Lib. III. Cap. 21.
b *Exp. Cyri. lib.* V. c. 5.
c *Lib.* IV. p. 184.
d *Idem, lib.* V. p. 248.
e *De Coloniis*, pag. 323. *Ed. Keuchen.*
f *Hiſt.* I. 78.
g *Deut.* XVII, 14.
h I *Sam.* VIII, 9.
i I *Sam.* IX, 16. X, I, XV, I. 2 *Sam.* V, 2.
k I *Reg.* IV, I.
l *Pſalm.* CXLIV, 2.
m *Luc.* XXII, 25.
n *Epiſt.* XIV.
o *Flamin. vit.* pag. 382.

GRONOVII.

87 *Exemta ſunt*] Per Auguſtum oppida maritima XVIII.

88 *Calatim*] Calatiam.

89 *Notum illud Horatii*] *Reges in ipſos imperium eſſe Jovis* nemo diffitetur. Nec quiſquam dixit in reges imperium eſſe populi. Sed hoc dicitur: ſi reges imperio illo in proprios greges tantummodo ad mactandum utantur, greges illos non eſſe oves, ut ſemper impune ſe præbeant, ſed homines qui ſciant ſibi nihil eſſe carius ſua ſalute, & paſtorem, qui pro lupo ſe gerat, non eſſe tolerandum.

90 *Seneca* ——— 10. *Ariſtoteles*] poteſtas populi & in populum data eſt regibus: ſed populi, quam ipſe populus habuit. Sic etiam Imperator definit §. 6. Inſt. de jur. nat. gent. & civ. *Populus ei & in eum omne imperium ſuum & poteſtatem conceſſit.* Non igitur Tyrannicum. Sed dicit, *data eſt.* Ergo populus eam non retinuit. Certe juſtam dedit, & ordinarie repetere non poteſt. Sed etſi homini libero, in quem poteſtas mihi nulla eſt, gladium donavero, ſic ut & gladius ille exierit e mea poteſtate, ſi is eo gladio ad ſe aut me perdendum utatur, extorquere illum ei jure poſſum ac debeo.

91 *Gratioſi*] Potentes, quorum nemo facile gratiam negligit.

92 *Plutarchus*] Imperium reges habent in leges, hactenus ut eas utiles ferre, & latas, ſi proceſſu temporis inutiles appareant, abrogare poſſint, ut Ageſilaus rex, qualem inferius negat *Grotius* hic deſcribi, & improprie regem appellari, quod tamen non credidit Ageſilaus, qui regem Perſarum, etſi juſtitiæ ſtudioſus eſſet, ſe negavit majorem eſſe: ille igitur Ageſilaus, cum in Leuctrica pugna multi abjeciſſent ſcuta, quos legibus oportebat

ἀλλὰ καὶ τῶν νόμων ἄρχειν, imperium habere non ex legibus modo,
Lib. III. c. 80. *sed & in leges.* & apud Herodotum 93 94 Otanes singulare imperium sic describit: *ἀνευθύνως ποίειν τὰ βούλεται· facere quod quis velit, ita ut alii rationem non reddat.* 94 Dioni quoque Prusæensi regnum definitur: *ἐπιτάττειν ἀνυπεύθυνον ὄντα, ita imperare ut alii*
Cap. 5. *ratio non reddatur:* 94 Pausanias Messenicis opponit *βασιλείαν ἀρχῇ ὑπευθύνῳ, regnum potestati tali quæ rationem actuum reddere debeat.*

III. Pol. XIV. 10. Aristoteles reges quosdam esse ait cum eo jure quod alibi habet ipsa gens in se ac sua. Sic postquam Romani principes im-
Inst. de jur. nat. §. sed & quod. 6. perium vere regium usurpare cœperunt, dicitur populus in eos omne suum imperium & potestatem contulisse, etiam in se, ut interpretatur (ii) Theophilus. Hinc illud dictum 95 M. Antonini Philo-

bat esse infames, non autem is status esset reip. ut tanto numero civium careret, operam dedit ut designaretur νομοθέτης sive legislator. Creatus legislator nullas novas leges tulit, sed veteres valere jussit post Leuctricam cladem, ut nihil quod in ea factum esset contra leges, puniri posset. Non autem hæc potestas in leges dat & jus omnes leges conculcandi. Eandem potestatem in leges habet populus liber: unde in XII. tabb. *Quod postremum populus jussit, jus esto.* Et ut rogabatur lex, ita & abrogabatur, antiquabaturque, interdum ei obrogabatur, derogabaturque. Et tamen in libera rep. legum est imperium longe supra populum. *Livius* lib. 2. *Liberi jam hinc populi Rom. res pace belloque gestas, annuos magistratus, imperiaque legum potentiora quam hominum peragam.* Vide diatriben ad *Senecam.*

93 *Otanes*] Otanis dictum quod ille protulit ad invidiam faciendam armatæ tyrannidi apud *Herodot.* lib. 3. mirum est adferri ad explicandum jus regium.

94 *Otanis, Dion. Pausania*] Rationem non reddunt actorum reges, quia non est magistratus ordinarius, coram quo eo nomine possint conveniri. Datum hoc ipsis, ut essent soluti impedimentis recte & juste faciendi: quod necessarium incommodum liberæ civitates habent & tolerare coguntur majorum commodorum gratia. *Livius* 9, 18. *Tacitus* 7. Ann. 73. non ut omnia subvertendi habeant licentiam. Deinde non sequitur: qui rationibus reddendis obnoxius non est, eum si palam illicita & quidem in summo gradu faciat, non posse puniri. Nam & Carthaginiensium in libera rep. imperatores à reddendis rationibus immunes erant ante constitutum senatum centum senatorum, de quo *Justinus* 19, 2. Qui tamen si rempublicam invadere voluissent, detecti & capti agebantur in crucem. In ipsa Hollandia sunt collegia quædam, quæ rationem nemini reddunt, & tamen nec reges sunt, nec, si deprehendantur in maleficio, judicum severitatem effugiunt.

(ii) Non satis recta interpretatio. Vide omnino Clar. NOODTII *Observ.* Lib. I. Cap. III. ejusdemque egregiam Orationem *De Jure Summi Imperii, & Lege Regia*, quam & nos Gallicè versam, Notulisque illustratam, alterâ vice edidimus, simul cum Oratione GRONOVII *De Lege Regia*, ann. 1714. *J. B.*

GRONOVII.

95 *Antonini*] M. Antoninum sanctissimum virum & tantum tyrannorum hostem, ut palam diceret de decessoribus suis, omnes principes qui occisi essent, habuisse causas quibus mererentur occidi, neque quemquam facile bonum vel victum à Tyranno, vel occisum; ut scriberet: *Plane liberi mei pereant, si magis amari merebitur Avidius quam illi, & si reip. expediet Cassium vivere quam liberos Marci:* eum quicquam dixisse in favorem Tyrannorum, nimis mirum foret. Si dixit, sano sensu accipienda sunt, non ut scelerum jus sit Tyrannis, sed ut principes & reges intelligantur esse supra suos judices, quos ipsi constituunt;

Philoſophi: * *Nemo niſi ſolus Deus judex principis eſſe poteſt.* 96 † Dion. l. LIII. de tali principe: αὐτοτελὴς ὄντως καὶ αὐτοκράτωρ, καὶ ἑαυτοῦ, καὶ τῶν νόμων, πάντα τε οἷα βούλοιτο ποιῇ, καὶ πάντ' ὅσα ἂν μὴ βούλοιτο μὴ πράττῃ: *Liber eſt, ſuique ac legum potens, ut & quod vult, faciat, & quod non vult, non faciat.* Tale regnum jam antiquitus erat in Græcia regnum y Inachidarum Argis: nam in Argiva Tragœdia Supplicibus, 97 ſic populus regem affatur apud 98 Æſchylum:

* Xiph. vita M. Ant. pag. 271. D.

† Pag. 591. A. Ed. H. Steph.

Σύ τοι πόλις, σὺ δὲ τὸ δήμιον,
Πρύτανις ἄκριτος ὤν,
Κρατύνεις βωμὸν ἑστίαν χθονὸς,
Μονοψήφοισι νεύμασι σέθεν.

Tu res populi, tuque urbs tota es,
Non judiciis ſubditus ullis,
Regni ſolio fultus ut ara,
Unoque regens cuncta arbitrio.

11. Lon-

aut dixit eo ſenſu quo *Tacitus*: *Principatum fato dari.* Loquitur enim ad milites injuſta petentes, quos deterrere vult, ne illi putarent, quia non daretur, quod injuria poſcerent, ſibi jus eſſe alium principem faciendi. Alioquin cum Caſſius rebellaret, ipſe Marcus judicem de ſe fecit ſenatum, & conditionem Caſſio tulit, ut uterque depoſitis armis ſenatui arbitrium relinqueret, utrum Patres mallent imperare.

GROTII.

y *Inachidarum*] Hi ſunt ענקים. Deut. 11, 10. ex qua origine & ענקה Ὄγκα dea, cui templum Thebis Cadmus dicavit. Græci eam Pallada dixere. Dicuntur Æſchylo Inachidæ fuiſſe Pelaſgi, id eſt, extorres à Syro פלג. Etiam qui Lacedæmonem primi tenuere, Pelaſgi erant, unde *Abrahamo* ſe cognatos dicebant Lacedæmonii in hiſtoria Maccabaica. (*Lib.* 1. *Cap.* 15. vers. 21.) Sicut autem Argivi reges pleniſſima uſi poteſtate exemplo Orientis, unde venerant, ſic & reges Thebani è Phœnicibus. Apparet id ex Creontis verbis apud Sophoclem, (*Antigon.* vers. 516. & *ſeqq.* 681, 682.) & ſedialis Thebani Supplicibus *Euripidis*: *Vers.* 410, 411. Vide etiam *Pauſan.* in *Bœotic.* c. 5. Verum Reges Argivi non ita plenâ utebantur Poteſtate; ut patet vel ex loco *Pauſaniæ*, quem Auctor ipſe adfert paulo poſt, *num.* *Seq.* Vid & Notam *Gronovii* ad *Æſchyli* verba. *J. B.*]

GRONOVII.

96 *Dion*] Dio refert quid Auguſtus per varias & miras artes à Patribus elicuerit, nimirum omnibus ut legibus eum ſolverent, & permitterent omnia ſuo pro arbitrio agere. Si Auguſtus putaſſet jure imperii hoc ſibi competere, non exſpectaſſet decretum ſenatus, cum eandem poteſtatem jamdudum haberet in manibus & ſatis uſurparet. Præterea idem ſenatus, qui Principibus tantam poteſtatem dederat, Neronem male ea utentem condemnavit, ut more majorum, id eſt, diriſſimo ſupplicio puniretur. *Sueton.* cap. 49. idque multo pluribus feciſſet, ſi potuiſſet.

97 *Sic populus*] Non populus, ſed peregrinæ & ſupplices, negantem recipere illas ſine conſenſu populi. v. 402. Εἶπον δὲ καὶ πρίν. οὐκ ἄνευ δήμου τάδε πράξαιμ' ἄν.

98 *Æſchylum*] Ad locum *Æſchyli* reſpondit egregie *Miltonus* cap. 5. ſui operis: verba illa ponuntur in perſonis fœminarum peregrinarum & ſupplicum, quæ rogabant in tutelam ſuſcipi & defendi contra Ægyptios claſſe perſequentes. At ipſe rex Danaus cui dicebantur iſta: *Ego*, ait, *non perfecerim hoc etiam promiſſum, antequam* de

—— οὐ γὰρ ἄρχεται
Ἑνὸς πρὸς ἀνδρὸς, ἀλλ' ἐλευθέρα πόλις.
Δῆμος δ' ἀνάσσει διαδοχαῖσιν ἐν μέρει
Ἐνιαυσίαισιν.

—— hæc juris sui
Parere domino civitas uni negat:
Rex ipse populus annuas mandat vices
Honores huic, illive.

a Vit. Thes. pag. 11. A. Nam a Theseus, ut Plutarchus explicat, belli tantum ducem & legum custodem agebat, z cætera par civibus. Hinc factum, ut reges qui populo subsunt, non nisi improprie reges appellari dicantur: Sic post Lycurgum, magisque post Ephoros constitutos, reges Lacedæmoniorum reges nomine, non re fuisse dicuntur
b Lib. VI. c. 8. b Polybio, 99 Plutarcho, c zz Cornelio d Nepoti. Quod exemplum
c Vit. Cleom. pag. 805. secuti & alii in Græcia. Pausanias Corinthiacis: e *Ἀργεῖοι δὲ ἅτε ἰσηγορίας καὶ τὸ αὐτόνομον ἀγαπῶντες ἐκ παλαιοτάτε, τὰ τῆς ἐξουσίας τῶν βασιλέων εἰς ἐλάχιστον προσήγαγον, ὡς μηδὲν τῶν Κείσε*
d Vit. Agesil. Cap. 1. *καὶ τοῖς ἀπογόνοις ἢ τὸ ὄνομα λειφθῆναι τῆς βασιλείας μόνον. Argivi*
e Cap. 19. *jam olim æqualitatis & libertatis amantes regiam potestatem in minimum redegerunt, ita ut Cisi filius ac posteris præter nomen regni nihil reliquerent.* Sic & 100 apud Cumæos de regibus judicasse senatum
* Quæst. Gr. p. 291. notat * Plutarchus. Talia regna negat † Aristoteles constituere
† III. Pol. 16. propriam speciem gubernationis, quia scilicet partem tantum faciunt in republica optimatium aut populi.

12. Quin & in populis qui perpetuo regibus non subsunt exempla videmus a quasi temporarii regni, quod populo non subsit. Talis

GROTII.

z *Cætera par civibus*] *Thesei* filius Demophon in Heraclidis Euripidis: (vers. 424. 425.)

Οὐ γὰρ τυραννίδ' ὥστε βαρβάρων ἔχω,
Ἀλλ' ἢν δίκαια δρῶ, δίκαια πείσομαι.
Nec enim potestas barbarum in morem mihi,
Sed justa vestra obsequia, dum juste impero.

zz *Cornelio Nepoti*] Verba ipsius, aut quisquis is est, qui vitas illustres scripsit, in *Agesilao*: (cap. 1.) *Ut duos haberent reges nomine magis quam imperio.* Alibi: *Lacedæmoniorum autem Agesilaus nomine, non potestate fuit rex, sicut cæteri Spartani.* (cap. 21. De Regib.)

a *Quasi temporarii regni*] *Livius* Salinator in Censura omnes tribus, excepta una, ærarias fecit, ac sic ostendit jus sibi esse in populum omnem. [*Lib.* XXIX. *Cap.* 37.]

GRONOVII.

99 *Plutarcho*] *Plutarchus* non loquitur in universum de regibus Lacedæmoniorum, sed de Cleomene solo & vitio illorum temporum p. 805. *αὐτε δὲ τὸ ὄνομα βασιλεύοντος ἦν μόνον, ἡ δὲ ἀρχὴ πᾶσα τῶν Ἐφόρων*, scil. post eorum latrocinio sublatum Agin.

100 *Apud Cumæos*] *Ἦν δὲ καὶ φυλάκτε τις ἀρχὴ παρ' αὐτοῖς· ὁ δὲ ταύτην ἔχων, τὸν μὲν ἄλλον χρόνον ἐτήρει τὸ δεσμωτήριον. εἰς δὲ τὴν βουλὴν ἐν τῷ νυκτερινῷ συλλόγῳ παριὼν, ἐξῆγε τὲς βασιλεῖς τῆς χειρὸς, καὶ κατεῖχε, μέχρι περὶ αὐτῶν ἡ βουλὴ διαγνοίη, πότερον ἀδικεσιν ἢ ἐ, κρύβδην φέρεσα τὴν ψῆφον*, p. 291. 292.

b *Valen-*

Talis erat potestas 101 Amymonum (kk) apud Cnidios, & apud Romanos Dictatorum primis temporibus, * cum ad populum 1 provocatio non esset; unde Dictatoris edictum pro numine observatum ait † Livius, neque usquam ullum nisi in cura parendi auxilium: Dictatura obsessam vim regiæ potestatis 2 Cicero. * Plutarch. in Marcel. pag. 312. & Dion. Halic. l. v. c. 70. † Lib. II. c. 18.

13. Quæ pro contraria sententia adferuntur argumenta, ea solvere difficile non est. Nam primum, quod asseverant eum à quo aliquis constituitur esse superiorem constituto, verum dumtaxat est in ea constitutione, 3 cujus effectus perpetuo pendet à voluntate constituentis; non etiam in ea, quæ ab initio est voluntatis, postea vero effectum habet necessitatis: quomodo mulier virum sibi constituit cui parêre semper necesse habet. b Valentinianus Imperator militibus qui se Imperatorem fecerant, postulantibus quod ipsi non probabatur respondit: 4 *Ut me ad imperandum vobis eligeretis, in vestra situm erat potestate, ô milites: at postquam me elegistis, 5 quod petitis, in meo est arbitrio, non vestro. Vobis tanquam subditis competit parere, mihi, quæ facienda sunt, cogitare.* Sed nec verum est quod assumitur, omnes reges à populo constitui: quod exemplis patrisfamilias advenas sub obediendi lege acceptantis, & gentium bello devictarum, quæ supra attulimus, satis intelligi potest. I. Sozom. hist. Eccl. l. 6. c. 6.

14. Alterum argumentum sumunt ex dicto Philosophorum, regimen omne eorum qui reguntur, non qui regunt, caussa esse paratum: unde sequi existimant, ex finis nobilitate, eos qui reguntur, superiores esse eo, qui regit. Sed nec illud universaliter II.

verum

GROTII.

b *Valentinianus*] Verba ejus sic refert *Theodoretus* IV. c. V: *ὑμέτερον ἦν ὦ στρατιῶται, βασιλέως μὴ ὄντος, ἐμοὶ δοῦναι τῆς βασιλείας τὰς ἡνίας· ἐπεὶ δὲ ταύτην ἐδεξάμην ἐγὼ, ἐμὸν λοιπὸν οὐχ' ὑμέτερον, τὸ περὶ τῶν κοινῶν διασκοπεῖσθαι πραγμάτων· Vestrum fuit milites, cum imperator nullus esset, mihi tradere Imperii hujus habenas. Eas ex quo adeptus sum, de cætero non vestrum sed meum dispicere quid reipublicæ expediat.*

GRONOVII.

101 *Amymonum*] Sic video & appellari eos à *Bodino* lib. 1. cap. 8. At *Plutarchus*: Τίνες ἐν Κνίδῳ οἱ Ἀμνήμονες; καὶ τίς ὁ Ἀφεστήρ; ἑξήκοντα προκρίτους ἄνδρασιν ἐκ τῶν ἀρίστων οἷον ἐπισκόποις ἐχρῶντο διὰ βίου καὶ προβούλοις τῶν μεγίστων. ἐκαλοῦντο δὲ ἀμνήμονες, ὡς ἄν τις εἰκάσειε, διὰ τὸ ἀνυπεύθυνον, εἰ μὴ νὴ Δία πολυμνήμονες τινὲς ὄντες. ὁ δὲ τὰς γνώμας ἐρωτῶν. Ἀφεστήρ. Græc. Quæst. 292.

1 *Provocatio non esset*] Ante Decemviros. illis enim remotis lege cautum, ne quis magistratum sine provocatione crearet. *Livius* 3, 55.

2 *Cicero*] Philipp. 1, 1. [Sed verba aliter, & paullum alio sensu, ab Auctore referuntur. En illa genuina: *Dictaturam, quæ jam vim regiæ potestatis obsederat, funditus ex Rep. sustulit* [M. Antonius] . . . *propter perpetuæ Dictaturæ recentem memoriam. J. B.*]

3 *Cujus effectus*] Quæ semper potest ab constituente rescindi.

4 *Sozom. hist. Eccl. L. VI.*] Cap. VI.

5 *Quod petitis*] Petebant, ut collegam imperii sumeret.

(kk) Exemplum malè aptatum: patet enim ex verbis *Plutarchi*, à *Gronovio* exscriptis, *Amnemonas* illos non habuisse imperium solummodo temporarium, sed perpetuum, *διὰ βίου*. Hunc quoque errorem à *Bodino* hausit, qui vel memoriâ lapsus, vel festinans, apud *Plutarchum* legerat, *δι' ἔτους*. *J. B.*

verum est, omne regimen ejus qui regitur causa esse comparatum; nam quædam regimina per se sunt regentis causa, ut dominicum: nam servi utilitas ibi extrinseca est & adventitia: sicut medici lucrum ad ipsam medicinam non pertinet. Sunt alia regimina mutuæ utilitatis causa, ut maritale. Sic imperia quædam esse possunt comparata ad regum utilitatem, ut quæ victoria parta sunt, & non ideo tyrannica dicenda sunt, cum tyrannis, ut quidem 6 ea vox nunc intelligitur, injustitiam includat. Possunt & quædam utilitatem respicere tam ejus qui regit, quam ejus qui regitur, ut cum populus impotens sibi tuendo regem potentem imponit. Cæterum non nego in plerisque imperiis respici per se utilitatem eorum qui reguntur: & verum esse quod *a* Cicero post Herodotum, *b* Herodotus post Hesiodum *c* dixit, fruendæ justitiæ causa reges constitutos. 7 Sed non ideo consequens est, quod illi inferunt, populos rege esse superiores: nam & tutela pupilli causa reperta est, & tamen tutela jus est ac potestas in pupillum. Nec est quod instet aliquis, tutorem, si male rem pupillarum administret, amoveri posse; quare & in rege idem jus esse debere. Nam 8 in tutore hoc procedit, qui superiorem habet; at in imperiis, 9 quia progressus in infinitum non datur, omnino in aliqua aut

a *De Offic.* II. 12.
b *Lib.* I. c. 96. 97.
c *Theogon.* ℣. 83. & *seqq.*

GRONOVII.

6 *Ea vox nunc*] Olim enim & legitimi justique principes interdum sic appellabantur. *Virg.* Æneid. 7, 268. *Pars mihi pacis erit dextram tetigisse tyranni.*

7 *Sed quod illi inferunt*] Non inferimus, nec negamus reges & magistratus esse populo superiores: sed dicimus inferiori jus esse contra intolerabiles superioris injurias se defendere; ut ajebat Vespasianus, non oportere maledici senatoribus, remaledici civile fasque esse. *Sueton.* cap. 9.

8 *In tutore hoc procedit, quia habet superiorem*] Ergo potest per ordinarium magistratum coërceri vel amoveri: quod quia non potest Tyrannus, extraordinaria via opus est, nempe, ut ipse populus se circumspiciat. Etenim a naturæ jure quos inter judicio lis terminari non potest, inter hos bellum decernit.

9 *Quia progressus in infinitum non datur*] An datur progressus vindictæ in infinitum, quia statuitur Tyrannum professum à populo posse coërceri? Immo ne progressus in infinitum detur Tyrannidi, ideo propugnamus jus populi. Quod si progressus in infinitum datur, ubi non est persona, quæ à solo Deo judicetur, quid factum est in regnis, quæ non negat auctor fuisse, [*reddendæ rationi obnoxia.* Hoc, aut simile quid heic excidit. *J. B.*] & rebuspublicis, in quibus nulla talis persona fuit? quid Romæ, postquam non licuit magistratum sine provocatione creari? Sed opponit personæ cœtum. Is ergo cœtus est populus; etiam ubi principem non expresse subjecit legibus. Neque enim videri potest societatem cum principe iniisse talem, quæ omnem societatem destruit.

Deo peculiari curæ esse peccata principum non inficiamur; sed ita, ut excludat potestatem populi, cui eas vires, id consilium dedit, ut possit ab ultima tyrannide se liberare, id non dicit Jeremias. Minatur ibi Deus, ubi impleti fuerint LXX. anni, tum se visitaturum regem Babylonis, nempe per Cyrum. Est enim ejus arbitrium, velitne tyrannos per suos, aut per alienigenas punire. Quando dicit se hunc Tyrannum plectere decresse per externum regem, non tollit jus aliarum gentium, nec sibi præripit liber-

aut persona, aut cœtu consistendum est, quorum peccata, quia superiorem se judicem non habent, Deus sibi curæ peculiari esse testatur; qui ea aut vindicat, si ita opus judicet, aut tolerat in pœnam aut explorationem populi. *Jer.* XXV, 12.

15. Optime Tacitus: *Quomodo sterilitatem aut nimios imbres, & cætera naturæ mala, ita luxum vel avaritiam dominantium tolerate. Vitia erunt donec homines, sed neque hæc continua, & meliorum interventu pensantur.* Et M. Aurelius 10 magistratus dixit de privatis, principes de magistratibus, c Deum de principibus judicare. Insignis est apud 11 Gregorium Turonensem locus, ubi is ipse Episcopus Regem Francorum sic affatur: *Si quis de nobis, ô Rex, justitiæ tramites transcendere voluerit, à te corripi potest: si vero tu excesseris, quis te corripiet? Loquimur enim tibi, sed si volueris, audis: si autem nolueris, quis te damnabit, nisi is, qui se pronunciavit esse justitiam?* Inter 12 Essenorum placita Porphyrius memorat *ὀυ δίχα Θεοῦ περιγίνεσθαί τισι τὸ ἄρχειν, non obtingere cuiquam imperium* d *sine Dei* *Hist.* IV, 74. *Hist.* Lib. V. *De Abstin.* Lib. IV. pag. 389.

libertatem quosdam per eos, qui a Tyrannis premuntur, puniendi.

Taciti consilium est, non præceptum ad eos, qui luxum & avaritiam dominantium non tolerando majora incommoda sibi arcesserent. Deinde sterilitatem aut nimios imbres & cætera naturæ mala ita ferimus, ut tamen, quodcunque in promptu est, adversus ea remedium comparemus. Ubi illud omne deficit, necessario toleranda sunt. Sed hoc non vetat, quominus, quibus licet, sibi adversus ea prospiciant.

GROTII.

c *Deum de principibus judicare*] Xiphilinus: (in *Marc. Anton.* p. 271. D. *Ed. H. Steph.*) περὶ γάρ τοι τῆς αὐταρχίας ὁ Θεὸς μόν☉ κρίνειν δύναται. *De summo principatu Deus solus potest judicare.* Vitigis rex apud Cassiodorum: *Causa regiæ potestatis supernis est applicanda judiciis, quandoquidem illa e cælo petita est, & soli cælo debet innocentiam.* Apud eundem *Cassiodorum* rex: *Alteri subdi non possumus, quia judices non habemus.* [Primus locus CASSIODORI exstat *Var.* X, 31. sed ibi leguntur tantum priora verba, non autem illa, *quandoquidem* &c. Alter est in *Formula præfecturæ Urbanæ* VI, 4. *J. B.*]

GRONOVII.

10 *Magistratus de privatis*] *Ayala* refert I, 2, 26. p. 29. Itaque recte M. Aurelius Imperator populo magistratum, magistratui regem, regi vero Deum judicem constitutum dixit.

11 *Gregorium Turonensem*] Hic Gregorii Turonensis locus potentiam imperantium indicat, non excludit jus populi. *Quis te corripiet?* inquit. nempe quis ordinarius magistratus, ut privati corripiuntur. Addit: *Nisi is, qui se pronunciavit esse justitiam.* Recte, non tamen ut de cœlo descendat, aut semper fulmen mittat: sed interdum per externos hostes, interdum per populum; utriusque exemplum est 1 Reg. 2, v. 2. & seqq.

12 *Essenorum placita, non obtingere cuiquam imperium sine speciali Dei cura*] Quis dubitat? sed an ideo omnia licere debent imperantibus? Ne morbi quidem, pestilentiæ, diluvia, incendia, naufragia sine speciali Dei cura contingunt. Numquid ideo cavenda non sunt?

GROTII.

d *Sine Dei cura speciali*] *Homerus*: [Iliad. Lib. I. vers. 197.]

Τιμὴ δ' ἐκ Διός ἐςι.
Ab Jove summus honos.

Diodorus Siculus lib. I. de Ægyptiis: (pag. 57. *Ed. Steph.*) ἅμα μὲν ἐκ ἄνευ δαιμονίας τινὸς προνοίας νομίζοντες αὐτὲς τετευχέναι τῆς τῶν ὅλων ἐξεσίας: *Existimant enim non sine divina quadam providentia pervenisse reges ad summam de omnibus potestatem.* *Augustinus* lib. V.

de

Lib. v. c. 24. *Dei cura speciali.* Irenæus optime: 13 *Cujus jussu homines nascuntur, hujus jussu & reges constituuntur apti iis, qui in illis temporibus ab ipsis regnantur.* Sensus idem in constitutionibus quæ dicuntur Lib. vii. c. xvii. Clementis: τὸν βασιλέα φοβηθήσῃ, εἰδὼς ὅτι τοῦ κυρίου ἐστὶν ἡ χειροτονία, 14 *regem timebis, gnarus à Domino electum.*

1 Reg. xiv, 16. 2 Reg. xvii, 7. 16. Nec obstat his quæ diximus, quod populi interdum puniti leguntur ob regum peccata: non enim id eo evenit, quod populus regem aut non puniret, aut non reprimeret, sed quod vitiis ejus tacite saltem consentiret. Quanquam etiam sine eo Deus summo dominio, quod in vitam necemque singulorum habet, uti potuit in pœnam regis, cujus supplicium est subditis orbari.

IX. 1. Sunt alii qui mutuam quandam subjectionem sibi fingunt, ut populus universus regi recte imperanti parere debeat, rex

de Civitate Dei: (*Cap.* 21.) *Qui Vespasiano vel patri vel filio, suavissimis imperatoribus, ipse & Domitiano crudelissimo, & ne per singulos ire necesse sit, qui Constantino, ipse apostatæ Juliano,* nempe majestatem dedit, quod præcesserat. Vitigis apud *Cassiodorum*: (*Var.* x, 31.) *Omnis provectus, maxime regius, ad divinitatis munera referendus est.* Titi Imperatoris erat dictum: *potestates fato dari.* [Aur. Victor. *Epitom.* C. 10.]

GRONOVII.

13 *Cujus jussu homines nascuntur, hujus jussu & reges constituuntur apti iis, qui temporibus illis per eos reguntur*] Verum est: etiam Tyranni: sed ubi exactum est tempus, quod pœnæ populorum præfixit, idem Deus mittit illis Mosen, qui educat eos à servitute, aut Ehudum, qui Eglonem è medio tollat.

14 *Regem timebis, gnarus à Domino electum*] Regem timendum omnes boni fatentur & suadent: à Deo quoque electum libenter largiuntur. Etiam malum & qui degeneraverit in manifestum tyrannum atque hostem generis humani, diu tolerandum, nec facile tentanda ultima remedia, vel ideo quia dum malus pellitur, sæpe pejor succedit, & titulum libertatis in servitutem vertit. *Justinus* lib. 15. cap. 4. *Sæpe libertas & speciosa nomina prætexuntur, nec quisquam alienum servitium & dominationem concupivit, ut non eadem ista vocabula usurparet.* *Tacitus.* 4. hist. 74. Hæc utiliter monentur, sed non convellunt jus populi.

Ludunt fere in vocibus tyranni & populi: *Tyrannum* intelligimus non principem, jure regnantem, qui vel ipse vel per ministros humanitus peccet; qui sit in aliqua parte imperii severior, durior, morosior, aut cujus sint aliqua notabilia vitia, cum summa salus reipublicæ constet: non qui in factis diversum sentiat; sed vel eum, qui remp. factione, armis, malis artibus, sine lege & auctoritate illorum, penes quos potestatem deferendi jus est, exclusis illis, ad quos jure imperium pertinet, occuparit, &, ut plerumque fit, per vim & scelera administret: aut qui, cum jure aliquo imperium obtineat, in omnia dissolventia remp. tollentia securitatem populi, jura procerum, leges regni, in quæ juravit, vitia proruperit: qui denique confessione ac consensu omnium intelligatur ut aliquis Phalaris, Tiberius, Caligula, Nero. *Populum*, non colluviem ac fæcem plebis, aut factionem conspiratione turbulentorum validam & sibi quærentem, quod in alio accusat: non homines obæratos, egentes, scurras, operas, Bagaudas, quorum noverca est patria, rapientes remp. ut diripiant: sed bonos in populo, multo majorem & sinceriorem partem omnium ordinum, principes optimatum & plebis, integro statu, fortuna & moribus probatos, quorum interest remp. salvam esse: qui ultima servitutis & sævitiæ exempla perpessi, nullam aliam vident reliquam viam expediendæ salutis.

rex autem male imperans populo ſubjiciatur. qui ſi hoc dicerent, [15] non facienda ob regis imperium ea quæ manifeſte iniqua ſunt, verum dicerent, & quod apud omnes bonos confeſſum eſt: ſed id [16] nullam includit coactionem, aut jus aliquod imperii. Quod ſi etiam populo alicui propoſitum fuiſſet [17] partiri cum rege imperium (qua de re infra dicendum erit aliquid) fines certe poteſtati utriuſque aſſignari debuiſſent tales, qui cognoſci facile poſſent ex locorum, perſonarum, aut negotiorum diſcrimine.

2. [18] Bonitas autem aut malitia actus, præſertim in civilibus, quæ ſæpe [19] obſcuram habent diſceptationem, apta non ſunt ad partes diſtinguendas: unde ſummam confuſionem ſequi neceſſe eſt, cognitionem de re eadem pro jure poteſtatis, obtentu actus boni malive, hinc ad ſe rege trahente, inde populo: qualem rerum perturbationem introducere nulli, quod ſciam, populo in mentem venit.

X. 1. Sublatis opinionibus falſis, reſtat cautiones adhibeamus aliquas, quæ viam nobis monſtrare poſſint ad recte dijudicandum, cui jus ſummæ poteſtatis in gente quaque competat. Prima cautio hæc ſit, ne decipiamur ambiguo nominis ſono, aut rerum externarum ſpecie. Exempli cauſa, quanquam apud Latinos opponi ſolent principatus & regnum, ut cum Vercingetorigis patrem dicit Cæſar [20] principatum obtinuiſſe Galliæ, ſed quod regnum affectaret, interfectum: & cum Piſo apud Tacitum, Germanicum dicit principis Romanorum, non Parthorum regis eſſe filium: & cum Suetonius parum abfuiſſe ait * Caligulam, quin ſpeciem principatus in regnum converteret: & cum † Vellejo Maroboduus dicitur non principatum parentium voluntate conſtantem, ſed vim regiam complexus animo.

De Bell. Gall. VII, 4. — *Ann. II. 57.* — * *Calig. c. 22.* — † *Lib II. c. 108.*

2. Videmus tamen confundi hæc ſæpe: nam & Lacedæmonii duces ex Herculis poſteritate, poſtquam [21] Ephoris ſubjecti fuere, reges

GRONOVII.

15 *Non facienda*] Regi non parendum in illis, quæ palam impia & injuſta ſunt.

16 *Nullam includit*] Non cujus imperium licet detrectare, in eum licet etiam imperio uti.

17 *Partiri cum rege*] Ita regem conſtituere, ut aliquando ille ipſis, aliquando ipſi regi imperarent.

18 *Bonitas*] Recte agere vel perperam, non eſt idonea menſura poteſtatis, neque ejus dividendæ aut transferendæ modus; præſertim in adminiſtratione rerum civitatis aut populi, ubi ſæpe optime conſulta pro peſſimis accipiuntur, & viciſſim prava pro ſalubribus illudunt.

19 *Obſcuram diſceptationem*] Interpretationem ambiguam. Huc pertinet illud *Taciti* 2. ann. 2. *Ignota Parthis virtutes, nova vitia; & quia ipſorum moribus aliena, perinde odium pravis & honeſtis.*

20 *Principatum obtinuiſſe*] *Principatus* eſt primus dignitate & auctoritate locus inter jure liberos: *regnum* eſt potentia juſta in ſubjectos. In illo pollent gratia & factione; in hoc, vi & imperio.

21 *Ephoris ſubjecti*] Non ſubjecti fuere reges Ephoris, ſed Ephori regiæ poteſtati oppoſiti, quemadmodum Romæ imperio conſulari objecti tribuni. *Valerius Maximus* 4, 1, 8, ne regem heredi-

Germ c. 11. *Lib.* 1. c. 7. a *Politic.* 11, 9. b *Hist.* VI, 49. c *Biblioth.* Lib. XV. p. 465. *Ed. Steph.* d Cap. 56. e *Geogr.* L. XIII. p. 607.

reges dicebantur nihilominus, ut modo vidimus: & veteri Germaniæ reges erant, quos Tacitus præfuisse ait auctoritate suadendi, non potestate jubendi: Et de Euandro rege Livius, rexisse eum auctoritate magis quam imperio: & Suffetem Carthaginensium *a* Aristoteles & *b* Polybius 22 *βασιλέα* appellant: ut & *c* Diodorus, quomodo & Hannonem e Carthaginensium regem dixit *d* Solinus. Et de Sce,si in Troade narrat *e* Strabo, cum, adjunctis in civitatem Milesiis, populari republica uti cœpisset, veterum regum posteris nomen mansisse regium, & honoris nonnihil.

3. Contra Romani Imperatores, postquam palam & sine ulla dissimulatione regnum liberrimum tenuerunt, principes tamen vocabantur. Sed & 23 insignia regiæ majestatis in liberis quibusdam civitatibus tribui principibus solent.

4. Jam vero comitia ordinum, (II) id est, conventus eorum, qui populum in classes distributum referunt, nimirum, ut Guntherus loquitur,

Prælati, proceres, missisque potentibus urbes:

alibi quidem in hoc serviunt duntaxat, 24 ut sint majus regis consilium, per quod querelæ populi, quæ sæpe 25 in consistorio reticentur, ad regis aures perveniant; cui deinde liberum sit statuere, quod ex usu ipsi videatur. alibi etiam jus habent de actis principis cognoscendi, atque etiam leges præscribendi, quibus princeps teneatur.

5. Sunt multi qui existimant discrimen summi imperii, aut summo minoris, petendum ex delatione imperii per electionem aut successionem. Nam quæ hoc modo deferuntur imperia, ea summa esse contendunt, non item quæ illo. At hæc universim vera non esse pro certo haberi debet. Nam successio 26 non est titulus

hereditaria potentia in tyrannidem degeneraret, idque auctore rege Theopompo.

GROTII.

e *Carthaginensium regem dixit Solinus*] Sic qui vitam scripsit Annibalis: *Ut enim Romæ consules, sic Carthagine quotannis annui bini reges creabantur.* (*Corn. Nepos*, c. 7.) His improprie dictis regibus accenseri possunt & filii, quibus regium nomen datum à patribus regiam vim retinentibus. Talis is Darius fuit, quem pater Artaxerxes judicatum interfici jussit. *Plutarchus* in Artaxerxe. (pag. 1026. *Ed. Wech.*)

GRONOVII.

22 [illegible]] *Justino* quoque *Bomilcar* rex Pœnorum, qui tamen apud centum delectos rationem rerum gestarum reddebat, ut hoc metu ita in bello imperia cogitaret, ut domi judicia legesque respiceret. *Just.* 19, 2.

23 *Insignia*] Ut *Venetiarum duci* corona & titulus *Serenitatis.*

24 *Ut sint majus*] Quos audiat cum potestate libera sequendi sententias illorum & improbandi.

25 *In consistorio*] In interiore aut proximorum ministrorum consilio.

26 *Non est titulus*] Vocabulum significans jus minus majusve imperantis, sed idem jus quod decessores habuerunt.

(II) Vide PUFENDORF. *De Jur. Nat. & Gent.* Lib. VII. Cap. VI. §. 12. *J. B.*

f *Plu-*

titulus imperii, qui imperio formam assignet, sed veteris continuatio. Jus enim 27 ab electione familiæ cœptum succedendo continuatur; quare quantum prima electio tribuit, tantum defert successio. Apud Lacones regnum ad heredes transibat, etiam post Ephoros constitutos. Et de tali regno, id est, principatu est apud Aristotelem: *τούτων τῶν βασιλειῶν αἱ μὲν κατα γένος εἰσὶν, αἱ δὲ αἱρεταὶ, quadam sanguinis jure, quadam electione deferuntur*: & Heroicis temporibus f pleraque in Græcia regna talia fuisse & ipse notat, & Thucydides. Contra, Romanum imperium, etiam sublata omni senatus & populi potestate, 28 per electionem conferebatur. *Pol.* III, XIV. *Lib.* I. §. 13. *Ed. Oxon.*

XI. 1. Altera cautio hæc esto. g Aliud esse de re quærere, aliud de modo habendi, quod non in corporalibus tantum, sed & in corporalibus procedit. Ut enim res est ager, ita & iter, actus, via. Sed hæc alii habent jure pleno proprietatis, alii jure usufructuario, alii jure temporario: ita summum imperium dictator Romanus habebat h 29 jure temporario: reges (mm) plerique tam qui primi eliguntur, quam qui electis legitimo ordine succedunt, 30 jure usufructuario: at quidam reges 31 pleno jure proprietatis, ut qui justo bello imperium quæsiverunt, (nn) aut in quorum ditionem populus aliquis, majoris mali vitandi causa, ita se dedidit, ut nihil exciperetur.

2. Neque

GROTII.

f *Pleraque in Græcia regna talia fuisse*] Notatum id & *Dionysio Halicarnassensi* libro II. (Cap. 12.) & Lib. V. (Cap. 74.)

g *Aliud de re quærere, aliud de modo habendi*] Videat cui vacat *Carolum Molinæum* ad consuetudines Parisienses Tit. I. §. 2. gl. 4. num. 16. & 17.

h *Jure temporario*] Imperatoris ad tempus facti exemplum habes apud *Gregoram* libri IV. initio.

GRONOVII.

27 *Ab electione familiæ*] In primo, qui ejusdem familiæ ad regnum evectus est.

28 *Per electionem*] Factum a militibus: nec aliter quam si successor defecisset: nam si filios rerum utcumque gerendarum & militis demerendi capaces reliquisset Imperator mortuus sive naturales sive adoptivos, sine dubio succedebant.

29 *Jure temporario*] Locationis, emphyteuseos, si cui in diem fundus addictus sit. l. 4. §. 4. D. de in diem addict.

30 *Jure usufructuario*] I, I. 5.

31 *Jure pleno proprietatis*] Malim ditionis, imperii. Vide Vestibulum.

(mm) Posui *plerique*, pro *denique*, quod in omnibus est Edd. Res ipsa postulat hanc emendationem; & oppositio τοῦ *quidam reges*, in sequenti membro. Sic Auctor infra §. 14. PLERAQUE *imperia summa non plenè habeantur*. Et alibi: *Reges, quales nunc sunt* PLERIQUE, *regnum habentes non in patrimonio, sed tamquam in usufructum* &c. Lib. III. C. 20. §. 5. Mirum, ab Auctore tale mendum typothetarum, vel fortè exscriptoris, non fuisse animadversum. *J. B.*

(nn) Gratis statuitur heic, necessitatem illam per se efficere ut regnum sit in patrimonio Victoris, aut se dedentes accipientis. Re verâ nullum omnino Regnum est in patrimonio, nisi ex consensu, expresso vel tacito, Populi. Quâ de re dicemus in Notis nostris Gallicis ad hunc locum. *J. B.*

2. Neque enim 32 illis assentio, qui dictatori negant fuisse summum imperium, quia perpetuum non erat. Nam 33 rerum moralium natura ex operationibus cognoscitur: quare quæ facultates eosdem effectus habent, eodem nomine nuncupandæ sunt. At Dictator intra tempus suum i omnes actus eodem jure exercet, quo rex 34 qui est optimo jure; neque ejus actus ab alio reddi irritus potest. 35 Duratio autem naturam rei non immutat. quanquam si de dignitate quæritur, 36 quæ majestas dici solet, dubium non est, quin ea major sit in eo, cui jus perpetuum datum est, quam cui temporarium; quia ad dignitatem facit habendi modus. Atque idem dictum volo de his, qui antequam reges 37 ad suam tutelam pervenerint, aut dum furore, aut captivitate impediuntur, curatores regni ita constituuntur, ut populo non subsint, neque ante legitimum tempus potestas eorum sit revocabilis.

3. Aliud censendum de his qui jus acceperunt quovis tempore revocabile, id est 38 precarium, quale olim Vandalorum regnum fuit in Africa, & k Gothorum in Hispania, l cum ipsos 39 deponerent populi quoties displicerent. horum enim singuli actus irriti possunt reddi ab his, qui potestatem revocabiliter dederunt; ac proinde non idem est effectus, nec jus idem.

Procopius Vand. I. Aimoi. II. c. 20. l. IV. c. 35.

XII. 1. Quod autem dixi, quædam imperia esse in pleno jure proprietatis, id est, 40 in patrimonio imperantis, quidam * viri eruditi

* *Hotom. cont. ill. q. 1.*

GROTII.

i *Omnes actus eodem jure exercet*] Adeo quidem ut populus, cum Fabium Rullianum servare vellet, apud dictatorem precibus egerit. [Narrat *Livius*, Lib. VIII. Cap. 29-35.]

k *Gothorum regnum in Hispania*] Moris antiqui vestigium in Behetriis. vide *Marianam* lib. XVI.

l *Cum ipsos deponerent populi quoties displicerent*] Hoc de *Herulis* etiam prodidit *Procopius* Gothicorum II. de Longobardis *Paulus Warnafredi* libro IV. & VI. de Burgundis *Ammianus* libro XXVIII. (Cap. 5. *Ed. Vales. Gron.*) de Moldavis *Laonicus Chalcocondylas*. de rege Agadis apud Afros *Johannes Leo* libro VII. de Norwagis ait *Guilielmus Neubrigensis* regem ibi factum, quisquis regem occidisset. de *Quadis* & *Jazygibus* similia habes in excerptis *Dionis*.

GRONOVII.

32 *Illis assentio*] *Bodinus* lib. I. c. 8.

33 *Rerum moralium*] Res in Ethicis & Politicis id sunt & vocantur, quod eas esse monstrant effecta, nullo discrimine temporis.

34 *Qui est optimo jure*] Vide ad *Liv.* 9, 34.

35 *Duratio*] Modus temporis.

36 *Quæ majestas*] Non ut accipitur pro ipso jure aut potestate, sed pro veneratione, quam vulgus præstat principibus. *Sueton.* Vespas. 7. Alioqui majestas principi facto aut nato statim adest. *Ovidius* 5. Fastor. 26.

37 *Ad suam tutelam*] Desierunt esse pupilli. *Cicero* Bruto cap. 25. *Corn. Nepos* Eumen. 2.

38 *Precarium*] Nam precarium est quod datur utendum, quamdiu danti libet. l. 1. D. *de precario*. *Justinus* 45, 4. *Tac.* 1. hist. 52.

39 *Deponerent*] Destituerent. *Sueton.* Neron. 40. Cal. 10, & 11. *regno exuerent vel privarent*.

40 *In patrimonio imperantis*] Ne hoc quidem admiserim. Certe aliter veteres, *Seneca* 7. de beneficiis cap. 6. *Cæsar*

eruditi hoc argumento oppugnant, quod liberi homines in commercio non sint. At sicut alia est potestas dominica, alia regia; ita & alia est libertas 41 personalis, alia 42 civilis, alia 43 singulorum, 44 alia universorum. Nam & Stoici quandam *a* servitutem constare dicebant ὑποτάξει, in subjectione: & in sacris literis *b* subjecti regis servi vocantur. Sicut ergo libertas personalis dominium excludit, ita libertas civilis regnum atque aliam quamvis proprie dictam ditionem. 45 Livius *c* ista opponit: 46 *Regem vocabant, libertatis dulcedine nondum experta.* 47 Idem: *d Indignum videbatur, populum Romanum servientem, cum sub regibus esset, nullo bello* 48 *nec ab hostibus ullis obsessum esse; liberum eundem populum ab Hetruscis obsideri.* Et alibi: *e Non in regno populum Romanum, sed in libertate esse.* Rursum alio *f* loco m opponit gentes, quæ in libertate essent, iis quæ sub regibus viverent. Cicero dixerat: *g Aut exigendi reges non fuerant, aut plebi re, non verbis danda libertas.* Post hos Tacitus: *h Urbem Romam ab initio reges habuere: libertatem & consulatum L. Brutus instituit.* Et alibi: *i Acrior Arsacis regno Germanorum libertas.* Arrianus Indicis: *k* βασιλεῦσι καὶ τῇσι πόλεσιν ὅσαι αὐτόνομοι. *Regibus & civitatibus liberis.* Cæcina apud Senecam: *l Regalia fulmina sunt quorum vi tangitur vel comitium, vel principalia urbis libera loca:* n *quorum significatio regnum civitati minatur.* Sic Cilicum illi, qui regibus non parebant, *m* Eleutherocilices nuncupati. De Amiso Strabo, *n* modo liberam fuisse,

a *Diog. Laërt.*
b 1 *Samuel.* XXII, 17. 2 *Samuel.* X, 2. 1 *Reg.* IX, 22.
c *Liv. lib.* I. c. 17.
d *Lib.* II. c. 12.
e *Lib.* II. c. 15.
f *Lib.* XLV. c. 18.
g *Lib.* III. *de legibus:* c. 10.
h *Ann.* I. c. 1.
i *De moribus Germ.*
k *Cap.* XI.
l *Nat. Quæst.* II, 49.
m *Cic. Ep. ad Famil.* XV. 4. *ad Attic.* V, 20.
n *Lib.* XII. pag. 547.

sar omnia habet, filius ejus privata tantum ac sua: & universa in imperio ejus sunt, in patrimonio propria. *Plinius* Paneg. 50. *Est, quod Cæsar non suum videat; tandemque imperium principis quam patrimonium majus est.* *Florus* quoque separat imperium populi à patrimonio 4, 1. *Ærarium quoque jussit effringi, censumque & patrimonium Po. Ro. ante rapuit quam imperium.*

GROTII.

m *Opponit gentes quæ in libertate essent iis quæ sub regibus viverent*] *Thucydides:* [Lib. II. §. 29. Ed. Oxon.] ὁ δὲ Τήρης ἔτος ὁ τοῦ Σιτάλκου πατὴρ πρῶτος Ὀδρύσαις τὴν μεγάλην βασιλείαν ἐπὶ πλεῖον τῆς ἄλλης Θρᾴκης ἐποίησε. πολὺ γὰρ μέρος καὶ αὐτόνομόν ἐστι Θρᾳκῶν. *Hic Teres Sitalcis pater primus Odrysarum regnum ita auxit, ut cæteros Thraciæ reges superaret: est enim pars etiam Thracum libera.* *Seneca* pater suasoria prima: *Non eodem modo in libera civitate dicendam esse sententiam, quo apud reges.* *Josephus* antiquæ historiæ libro XIII. πρὸς βασιλεῖς καὶ δήμους ἐλευθέρους. (Cap. XVII. pag. 451. A.) *Ad reges populosque liberos.* *Cicero* Epistolarum XV, 4. Populorum liberorum, regumque sociorum auxilia. *Plinius* libro VI, cap. XX. de Indis: *Jam hi montium, qui perpetuo tractu Oceani oram tenent, liberi & regum expertes.*

n *Quorum significatio regnum civitati minatur*] Vide exemplum talis ostenti apud *Bizarum* libro XIX. historiæ Genuensis.

GRONOVII.

41 *Personalis*] Ingenuorum & manumissorum.

42 *Civilis*] Jus regendæ reipublicæ pro cive 2, 24, 6.

43 *Singulorum*] Domum & patrimonium suo arbitrio regentium.

44 *Universorum*] Rempublicam suis legibus administrantium.

45 *Livius lib.* I.] Cap. 17.

46 *Regem vocabant*] Regnari volebant.

47 *Idem lib.* 2.] Cap. 12.

48 *Ac*] Nec.

fuisse, modo sub regibus. Et passim in legibus Romanis 49 de bello, & de judiciis recuperatoriis, externi distinguuntur in reges & populos liberos. Hic ergo non de hominum singulorum, sed de populi libertate quæritur. Quin & sicut ob privatam, ita ob hanc publicam subjectionem, aliqui dicuntur esse non sui juris, non suæ potestatis. Hinc illa: * *Quæ urbes, qui agri, qui homines Ætolorum juris aliquando fuerunt:* Et, † *Estne populus Collatinus in sua potestate?*

* Liv. lib. XXXVIII. c. 11.
† Idem Lib. I. c. 38.

2. Proprie tamen cum 50 populus alienatur, non ipsi homines alienantur, sed jus perpetuum eos regendi, qua populus sunt. Sic cum uni liberorum patroni 51 libertus assignatur, non hominis liberi fit alienatio, sed jus quod in hominem competit transscribitur.

3. Neque illud magis firmum est, quod ajunt; si quos populos rex bello quæsierit, cum eos non sine civium sanguine ac sudore quæsierit, civibus quæsitos potius credi debere quam regi. (oo) Nam & fieri potuit, ut rex o ex sua privata substantia exercitum aluerit, aut etiam p ex fructibus ejus patrimonii quod principatum sequitur. Nam ut in ipsum illud patrimonium rex aliquis non nisi usumfructum habeat, perinde ut in ipsum jus imperandi populo, qui se elegit, fructus tamen ipsius sunt proprii. sicut in jure civili est proditum, hereditatis 52 quæ restitui jussa est 53 fructus non restitui, quia non hereditati accepto feruntur, sed rei. Evenire ergo potest, ut rex q in quosdam populos imperium habeat proprio jure; ita ut alienare etiam possit. Strabo * Cytheram insulam

L. 18. in fideicommissaria. §. Quotiens 2. D. ad SC. Trebellian.
* Lib. VIII. pag. 363.

GROTII.

o *Ex sua privata substantia*] M. Antonius ad bellum Marcomannicum cum ærario exhausto indicere populo nihil vellet, facta in foro Trajani auctione, distraxit vasa aurea, pocula crystallina ac murrina, uxoris & suam sericam & auream vestem, multa ornamenta gemmarum. [Vide CAPITOLIN. *Vit. Anton. Philos.* Cap. 17. EUTROPIUM, Lib. VIII. Cap. 6. AUR. VICTOR. *Epit.* Cap. 16. *J. B.*]

p *Ex fructibus ejus patrimonii*] Ideo Ferdinandus Granatensis regni partem alteram, ut stante matrimonio ex Castellæ proventibus quæsitam, sibi vindicavit. Docet *Mariana* libro XXVIII. historiæ Hispanicæ.

q *In quosdam populos imperium habeat proprio jure*] Balduino concessere, qui cum ipso in orientem belli causa venerant, ut urbium, provinciarum, vectigalium, rerum bello captarum dimidium ipsi cederet.

GRONOVII.

49 *De bello & judiciis*] L. 19. D. *de Capt. & postlim.* infra num. 21.

50 *Populus alienatur*] Per testamentum, donationem, pactum alteri traditur.

51 *Libertus assignatur*] Vide tit. Inst. *de assignatione libertorum.*

52 *Quæ restitui jussa est*] Fideicommissario.

53 *Fructus non restitui*] Nisi heres fuerit in mora, aut diserte rogatus, ut hos quoque restitueret, quia proveniunt non ex hereditate, sed ex rebus, quas bono jure possidet.

(oo) Neque objectio, neque responsio Auctoris, satisfaciunt ad probandum, quod uterque intendit. Inde enim tantum sequitur, regnum, de quo agitur, Civibus potiùs quàm Regi, aut Regi potiùs quàm Civibus, quæsitum fuisse: quo autem jure, usufructus an patrimonii, alia est quæstio, de qua monuimus supra, ad §. 11. *num.* 1. *J. B.*

r Her-

lam Tænaro objacentem fuiſſe ait Euryclis Lacedæmoniorum principis *ἐν μέρει κτήσεως ἰδίας* *privato ipſius jure*. Sic rex Solomo regi Phœnicum Hieromo (ita enim eum Græce vocat Philo 1 *Reg.* IX,
Byblius, qui Sanchuniatonis hiſtoriam vertit) dedit urbes viginti: 11. 12.
non ex urbibus populi Hebræi: nam Cabul (quod nomen illis urbibus datum eſt) ponitur extra fines Hebræorum, Joſ. XIX, 27. ſed ex iis urbibus, quas populi devicti hoſtes Hebræorum ad eum diem retinuerant, quaſque partim rex Ægypti Solomonis ſocer vicerat, & Solomoni dotales dederat, partim ſubegerat ipſe Solomo. Nam eo tempore ab Iraëlitis non habitatas argumento eſt, 2 *Par.*
quod poſtquam Hiromus eas reddidit, tum demum Solomo eo VIII, 2.
deduxit Hebræorum colonias.

4. Sic r Hercules legitur Spartæ bello captæ imperium Tyndareo dediſſe hac lege, ut ſi quos ipſe Hercules liberos relinqueret, iis reſtitueretur. *Diod. l.* IV, pag. 166. *Ed. H. Steph.* Amphipolis in dotem data Acamanti (pp) Theſei filio. Et apud Homerum Agamemnon ſeptem urbes ſe Achilli daturum pollicetur. *Iliad.* IX, 149. & *ſeqq.* ſ Melampodi partes regni duas dono dedit rex 55 Anaxagoras. De Dario ſic Juſtinus: *Regnum Artaxerxi, Cyro civitates, quarum præfectus erat, teſtamento legavit.* *Lib.* V. c. 11. Sic t Alexandri ſucceſſores in jus illud plenum ac proprietatem imperandi

G R O T I I.

r *Hercules*] Idem Hercules Dryopes, qui juxta Parnaſſum habitabant, a ſe victos donavit Apollini. *Servius* ad IV. *Æneidos* (vers. 146.) Herculem adverſus Lapithas belli ſocium ſibi ſumſit *Ægimius* Dorienſium rex, parte regni in mercedem ſocietatis data. (*Apollod.* II, 7. 7.) Cychreus Salaminis rex prole carens regnum teſtamento reliquit Teucro. [Immo *Telamoni*. Idem, III, 12. 7.] Peleus ab Eurytione Phthiæ rege tertiam regni partem accepit in dotem (III, 12. 1.) quæ habet *Apollodorus*. apud *Livium* eſt lib. I. *Proca Numitori regnum legat.* (Cap. 3.)

ſ *Melampodi*] Vide *Servium* ad ſextam *Eclogam*: [vers. 48. & *Pauſan.* Corinth. c. 18.] ſic apud *Homerum* Iobates Bellerophonti dat filiam:

Δῶκε δὲ οἱ τιμῆς βασιληΐδος ἥμισυ πάσης.

Quod *Servius* ſic interpretatur (*Iliad.* VI, 193.) ad *Virgilium* (*Aen.* V, 118.) *filiam ſuam ei cum parte regni in matrimonium dedit.* *Phœnix* de *Peleo* (*Iliad.* IX, 479.)

πολὺν δέ μοι ὤπασε λαόν.
Ναῖον δ' ἐσχατιὴν Φθίης, Δολόπεσσιν ἀνάσσων.

Populos dedit hic mihi multos,
Ut fines Phthiæ, Dolopum quæ regna, tenerem.

Lanaſſa nubens Pyrrho Epirotarum regi in dotem ei attulit Corcyram urbem ab Agathocle patre ſuo bello captam. *Plutarchus* Pyrrho. (Pag. 387.)

t *Alexandri ſucceſſores*] *Ammianus* de Perſide, non exacte tamen ad hiſtoriæ fidem: *Ex teſtamento nationem omnem in ſucceſſoris unius jura tranſlatam.* libro XXIII. (Cap. 6. pag. 398. *Ed. Valeſ. Gronov.*)

G R O N O V I I.

55 *Anaxagoras*] Argei F. Megapenthis N. Prœti pronepos. Megapenthi Argos Perſeus patrueli tradidit; ipſe tranſtulit regnum Mycenas. Cum Melampode & ejus fratre Biante partitus id regnum Anaxagoras, quod Melampus bacchantes vaganteſque fœminas luſtraſſet ac ſanaſſet. *Pauſan.* 2. p. 116. (Cap. 16. 17.)

(pp) Habet hoc Auctor ex DEMOSTHENE, in Oratione *De malè obitâ Legatione*: Ὧν [Θησέως παίδων] Ἀκάμας λέγεται φερνὴν ἐπὶ τῇ γυναικὶ λαβεῖν

di populis, qui sub Persis fuerant, pro sua quisque parte successisse, aut etiam ipsi victoriæ jure id imperium sibi quæsivisse censendi sunt. quare non est mirandum, si alienandi jus sibi arrogarunt.

5. Sic cum u Attalus rex Eumenis filius populum Romanum testamento bonorum suorum heredem fecisset, populus Romanus sub bonorum nomine etiam regnum complexus est. Florus de ea re: *Adita igitur hereditate provinciam populus Romanus, non quidem bello nec armis, sed, quod est æquius, testamenti jure retinebat.* Et postea cum x Nicomedes Bithyniæ rex moriens populum Romanum fecisset heredem, regnum in provinciæ formam redactum est. 56 Cicero secunda in Rullum: *Hereditatem crevimus, regnum Bithyniæ.* Sic Libyæ pars y Cyrenaica eidem populo ab Appione rege testamento relicta.

6. Tacitus, Annalium XIV. agrorum meminit, qui regis z Apionis quondam habiti, & populo Romano cum regno relicti. Cicero

Florus lib. II. c. 20. *Epit. Liv.* 58.

Cap. 15.

Cap. 18. vide & *Epit. Liv.* 43.

λαβεῖν τὴν χώραν ταύτην ['Αμφιπόλεως] Pag. 251. A. *Ed. Bas. J. B.*

GRONOVII.

56 *Cicero secunda in Rullum: Hereditatem crevimus*] Cap. 15. *Quid quam hereditatem jam crevimus:* adiimus, agnovimus. *Cic.* 6. ad *Attic.* 1, 11. 2. Vide ad lib. 2. cap. 7. num. 8.

GROTII.

u *Attalus rex*] Valerius Maximus: *Attalus testamenti æquitate gratus Asiam populo Romano legavit.* (Lib. V. Cap. 11. Extern. 3.) *Sertorius* ea de re apud *Plutarchum*: τῷ δικαιοτάτῳ τρόπῳ Ῥωμαίων κεκτημένων ἐπαρχίαν· *Cum populus Romanus optimo jure eam terram teneret.* (Pag. 580. E. Tom. I. *Ed. Wech.*)

x *Nicomedes*] Vide Appianum Mithridatico & civili primo. (*Pag.* 218. & 420. *Ed. H. Steph.*)

y *Cyrenaica*] In qua urbes Berenice, Ptolemais, Cyrene. *Eutropius* VI. (Cap. 9.)

z *Apionis*] *Appianus* Mithridatico: (*in fin.*) Κυρήνην αὐτὴν Ἀπίων βασιλεὺς τῶ Λαγιδῶν γένες νόθος ἐν διαθήκαις ἀπέλιπεν. *Cyrenen testamento reliquit Apion nothus è Lagidarum genere. Ammianus* lib. XII. (Cap. 16.) *Aridiorem Libyam supremo Apionis regis consecuti sumus arbitrio: Cyrenas cum residuis civitatibus Libyæ Pentapoleos Ptolomæi liberalitate suscepimus.* Rex enim Cyrenarum & Apio, & Ptolemæus dicebatur. vide breviarium *Livii* lib. LXX. Ipse hic Apio Cyrenarum hoc regnum patris testamento acceperat, auctore *Justino* lib. XXXIX. (c. 5.) Alterius Apionis, cujus *Ammianus* meminit, qui aridam Libyam populo Romano reliquerit, mentio in chronico *Eusebiano* ad annum CIↃ IↃ CCCCLII. Adde quod in ædificiis narrat *Procopius*, Arsacis regis testamento ita divisam Armeniam, ut major pars Arsaci, minor Tigrani cederet. Ex *Josepho* discimus, Herodem, Augusto ei concedente ut regnum cui è liberis vellet relinqueret, testamentum aliquoties mutasse, Antiquæ historiæ lib. XV. & XVI. Mos hic etiam Gothis & Vandalis in iis quæ armorum jure tenebant. Gizerichus Vandalus de Hispania testamentum fecit. *Procopius* Vandalicorum I. Theudericus Lilybæum in Sicilia dotem dat sorori Amalefridæ. *Procopius* ibidem. Sed & aliis gentibus. Aquitaniam bello quæsitam Pipinus inter liberos divisit: *Fredegarius* fine Chronici. De Burgundia testamento relicta vide *Aymoinum* III. 68. & 75. Fessæ rex Fessam secundo filio legat. *Leo Afer* libro III. quem & de Bugia vide libro quinto. Sultanus Aladinus Osmani plurimas legavit civitates. *Leunclavius* Turcicæ histo-

riæ

cero de lege Agraria: *Quis ignorat, regnum Ægypti; testamento regis Alexandrini, populi Romani esse factum?* Mithridates in oratione apud Justinum de Paphlagonia loquens: *Quæ non vi, non armis, sed adoptione testamenti patri suo obvenisset.* Narrat idem ab Orode Parthorum rege diu dubitatum, quem filiorum suorum post se regem destinaret. Et * Polemo Tibarenorum adsitæque regionis dynasta uxorem reliquit imperii heredem: quod & in Caria olim † fecerat Mausolus fratres habens superstites.

Orat. II. c. 16. *Justin. lib.* XXXVIII. c. 5. *Lib.* XLII. c. 4. * *Strabo lib.* XII. pag. 556. † *Idem*, Lib. XIV. pag. 656.

XIII. 1. At in regnis quæ populi voluntate delata sunt, concedo a non esse præsumendum eam fuisse populi voluntatem, ut alienatio imperii sui Regi permitteretur. Quare quod 57 Crantzius ut rem novam notat in Unguino, quod is Norvagiam testamento reliquisset, non est quod improbemus, si Germanorum mores respicit, apud quos regna eo jure minime habebantur. Nam quod (qq) Carolus Magnus, & Ludovicus Pius, & alii postea etiam apud Vandalos & Hungaros de regnis testati leguntur, b 58 id

Lib. II. *Dan.* c. 4.

riæ libro II. Germeani filius rex cum filia sua, Bajazeti nuptura, dedit Phrygiæ urbes. Idem *Leunclavius* libro V. Regnum Turcorum in Cappadocia Musal in liberos distribuit. *Nicetas* libro III. Urbes ad Pontum Euxinum à Chuscino Bega Murati traditæ. *Leunclavius* libro I. Bajazetes Stephano urbes dedit Serviæ in honorem uxoris suæ quæ Stephani soror. Idem lib VI. Mahumetes Sultanus Murati testamento regnum reliquit. Idem libro XII. Jacupes Begus Germeanoglius ditionis suæ heredem fecit Muratem Sultanum. Idem libro XIV. Mahumetes Turca filiis duobus, Amurati Europæ, Mustafæ Asiæ imperium relinquere cogitarat: est id apud *Chalcocondylam* lib. IV. Basilius Porphyrogennetus Imperator a Davide Curopalate heres institutus ejus regionis quam David ille in Iberia tenuerat. Narrat *Zonaras*. Venio ad Christianos in Oriente victores. Thessaliam Michael Despota inter liberos divisit. Habet id *Gregoras* lib. IV. Ætoliæ Princeps Venetis Athenas reliquit, Bœotiam Antonio vendidit. *Chalcocondylas* libro IV. Messena, Ithomæ, & Arcadiæ maritima ab Arcadiæ principe filiæ data in dotem, cum ea Thomæ Imperatoris Græci filio nuberet. Idem libro V. Acarnania inter nothos Caroli principis testamento ipsius divisa, partes de Ætolia cognatis datæ: narrante eo quem dixi *Chalcocondyla*. Sic & regna Hierosolymorum & Cypri partim testamentis legata, partim transcripta contractibus. vide de Cypro *Bembum* Italicorum VII, & *Parutam* libro primo. Genuatibus in Sardinia Castrum oppidum donatum, alia Calaritanæ ditionis, donata. *Bizarus* de bello Pisano libro II. Robertus filio minori Baïmundo dedit Dyrrachium & Aulonem. *Anna Comnena* lib. V. Alfonsus Arragonius Neapoleos regnum, ut armis partum, Ferdinando notho suo reliquit. In eodem regno urbes quasdam Ferdinandus legavit nepoti. *Mariana* libro XXX.

a *Non esse præsumendum eam fuisse populi voluntatem, ut alienatio imperii sui regi permitteretur*] Imperium non debere relinqui ut agros & servos dicit *Vopiscus* Tacito. (Cap. 6.) Salvianus: *Non poterat populos, quos regebat, per testamentum egenis tradere.* [Locus exstat *Ad Eccles. Catholic.* Lib. I. pag. 356. *Ed. Paris.* 1645. sed qui fortè non admodum adpositus est. *J. B.*]

GRONOVII.

57 *Crantzius*] Contra *Hotoman.* quæst. ill. I, I.

(qq) Vide Vitam *Caroli Magni* ab EGINHARTO scriptam, Cap. 30. ibique Notas nuperæ Editionis. *J. B.*

GROTII.

b *Id commendationis magis vim apud populum habebat*] Vide Capitulum XII. con-

58 id commendationis magis vim apud populum habebat, quam veræ alienationis. Atque id de Carolo speciatim Ado memorat, voluisse eum testamentum suum à Francorum optimatibus confirmari. Simile est quod apud Livium legimus, Regem Macedonum Philippum, cum Persea à regno arcere, & ejus loco regem facere vellet Antigonum fratris sui filium, obiisse Macedoniæ urbes, c ut principibus Antigonum commendaret.

Lib. XL. c. 56.

2. Nec quod idem ille Ludovicus urbem Romam 59 Paschali Pontifici 60 reddidisse (rr) legitur, ad rem facit, cum Franci imperium in urbem Romam à populo Romano acceptum, reddere (ff) eidem populo recte potuerint: cujus populi quasi personam sustinebat is, qui 61 primi ordinis princeps erat.

XIV. 1. Quod

conventus ad Carisiacum sub Carolo Calvo. Huc refer testamentum Pelagii, quo Hispaniam reliquit Alfonso & Ofmifindæ, & de Dania quædam apud Saxonem. Neque mirum igitur, quædam testamenta improbante populo fuisse irrita, ut Alfonsi Arragonii. Vide *Marianam* libro x. Et Alfonsi Legionensis, cum is filias filio prætulisset. Idem *Mariana* libro XII.

c *Ut principibus Antigonum commendaret*] Vide rem similem apud *Cassiodorum* lib. VIII. epist. III. & sequentibus. Ita pacta successionis mutuæ inter Sanctium & Jacobum Arragonenses à proceribus firmata. *Mariana* libro XII. & Henrici Navarræ regis, qua Johannem instituit heredem. idem *Mariana* libro XIII. & Isabellæ reginæ Castellæ. idem libro XXVIII.

GRONOVII.

58 *Id commendationis*] Non tam imposuerunt populis successorem jure suæ voluntatis, quam ostenderunt & commendarunt dignos, quos populi eligerent.

59 *Paschali Pontifici*] De Paschali habet, a quo multa hoc cap. ex *Hotomani* Quæst. ill. 1. t. 2. p. 846. qui verissimam hanc historiam appellat; & hujus donationis instrumentum ait exstare apud *Raph. Volater.* Geograph. 3. Circumferuntur duo diversa instrumenta, quorum alterum exstat apud *Gratianum* in cap. *Ego Ludovicus.* distinct. 63. alterum ex Vaticana bibliotheca se prompsisse narrat *Raph. Volater.* lib. 2. Geograph. quod multo plura, quam alterum complectitur, Ravennam, Ferrariam, Siciliam, Sardiniam, Corsicam &c. atque hoc niti mavult Curia Pontificalis; & ejus auctoritate regem Siciliæ vocat Ecclesiæ subditum, vasallum & dominum Ligium, Clement. pastoral. *de sentent. & re judic.* Ferrariensem quoque ducatum hoc sibi titulo adjudicavit. *Arnisæus* de Subject. & Exemt. Cleric. cap. 6. n. 10. p. 131. & de jure Majest. lib. 1. cap. 5. num. 6. & 7.

60 *Reddidisse legitur*] Non apud *Aimoinum*, non in *Eginharti* annalibus, neque *Anastasio* neque *Thegano* de gestis Ludovici Pii, neque in incerto auctore de vita & actibus ejusdem. Cogitavit opinor Capit. *Ego Ludovicus* 30. distinct. 63. in Decreto Gratiani. At hujus Ludovici F. Lothario præter Galliam Belgicam, quæ exinde Locharingia dicta est, cessisse in divisione regni paterni Romanum imperium, hoc est, Romam & Italiam, scribit ipse *Petavius* Rat. temp. par. 1. lib. 8. cap. 10.

61 *Primi ordinis*] Prælatorum.

(rr) Præter ea, quæ benè observavit *Gronovius*; non potest dici *Ludovicus Pius* reddidisse, quod numquam Pontifices Romani habuerant, jure scilicet imperii summi, de quo agitur. Dicemus in Notis Gallicis. Interim vide HERMANNI CONRINGII Librum *De Germanorum Imperio Romano*, Cap. VI. *& seqq.* J. B.

(ff) Sed posito, quod falsissimum, veram esse illam, sive donationem, sive restitutionem, nil refert à quo *Franci* imperium acceperint in urbem *Romam*, aut cui postea cesserint: hoc

tantum

XIV. Quod autem huc usque monuimus, distinguendam esse 62 summitatem imperii ab habendi plenitudine, adeo verum est, ut non modo pleraque imperia summa non plene habeantur, sed & multa non summa habeantur plene: quo fit ut d 63 marchionatus & comitatus facilius quam regna vendi, & testamento relinqui soleant.

XV. 1. Est & alterum hujus discriminis indicium e in regni tutela, dum rex ætate aut morbo fungi potestate sua impeditur. Nam in regnis, 64 quæ non sunt patrimonialia, tutela eorum est, quibus lex publica, aut ea deficiente f consensus populi eam mandat. (tt) In regnis patrimonialibus eorum, g quos pater aut propinqui elegerint. Sic videmus in Epirotarum regno, quod consensu populi ortum fuerat, * Atribæ regi pupillo publice tutores constitutos: & à proceribus Macedonum Alexandri Magni † posthumo. At in Asia minore 65 bello parta rex a Eumenes Attalo filio fratrem suum tutorem dedit. Sic 66 filio Hieronymo b pater Hiero in Sicilia regnans quos voluit testamento tutores assignavit.

2. Sive vero rex simul sit privato jure fundorum dominus, ut rex Ægypti post Josephi tempus, & Indorum reges, memorante c Diodoro, ac d Strabone, seu non sit, hoc imperio extrinsecum est, nec ad ejus naturam pertinet. Quare nec imperii speciem aliam, neque alium habendi imperii modum hoc quidem constituit.

XVI. 1. Tertia

* *Just.* l. XVII. c. 3.
† *Just. lib.* XIII. c. 2.
a *Plut. de amore frat.* Tom. II. pag. 489. 490.
b *Livius*, XXIV. 4.
c *Lib.* II. c. 40.
d *Lib.* XV. pag. 704.

tantum quæritur, an *Ludovicus* arbitrio suo, aut non sine consensu Populi, id fecerit. *J. B.*

GROTII.

d *Marchionatus & comitatus facilius quam regna vendi*] Vide de Urgetii principatu *Marianam* lib. XII. cap. 16.

e *In regni tutela*] Vide *Cothmannum* tomo I. conf. XLI. num. II.

f *Consensus populi*] Vide *Marianam* in Alfonso V. Legionis rege. At testamentum regis Johannis de tutela & administratione regni a proceribus improbatum. *Mariana* libro XVIII.

g *Quos pater aut propinqui elegerint*] Ptolomæus rex Ægypti tutorem filio suo reliquit populum Romanum. *Valerius Maximus* libro VI. cap. VI, I.

GRONOVII.

62 *Summitatem*] Summum jus ipsum, a conditione & lege, qua id teneas.

63 *Marchionatus*] Ut ducatus & comitatus Germaniæ: princeps enim quivis comesque in suo territorio tantum juris habent, quantum rex in suo: sed superiorem agnoscunt Cæsarem.

64 *Quæ non sunt patrimonialia*] Quæ non possidentur omni potentiæ jure.

65 *Bello parta Eumenes*] Hic non bello pepererat Asiam, sed acceperat hereditariam a patre Attalo, auxeratque beneficio Romanorum, quorum adversus Antiochum M. socius fuerat. [At non dicit Auctor noster, *Asiam* ab *Eumene* ipso fuisse bello partam; hoc tantum verba præ se ferunt, regionem illam ab initio *bello partam* fuisse, nimirum victoriis *Alexandri Magni*, à quo imperium ad successores ejus eodem jure transiverat. Potuisset *Gronovius* aliud heic rectè notare: quod scilicet *Eumenes* non tantum filii Tutorem designaverit fratrem *Attalum* (id enim ei erat nomen, ut filio *Eumenis*) Sed etiam regnum ei proprium reliquerit, simul cum uxore viduâ futurâ. Hoc ait *Plutarchus*, libro qui in margine laudatur. Consentit *Strabo*, Lib. XIII. pag. 624. etsi paullo aliter rem narret. *J. B.*

66 *Filio Hieronymo*] Immo Nepoti, Gelonis qui ante patrem obierat, filio. Nec id regnum erat bello quæsitum, sed a populo delatum. *Just.* 23, 4.

(tt) Discrimen istud non satis firmo in universum fundamento nititur, ut

XVI. 1. Tertia observatio sit, non desinere summum esse imperium, etiam si is qui imperaturus est [h] promittit aliqua subditis aut Deo, etiam talia quæ ad imperii rationem pertineant. (uu) Nec jam de observatione juris naturalis & divini, adde gentium, loquor, ad quam reges omnes tenentur, etiamsi nihil promiserint, sed de regulis quibusdam ad quas sine promisso non tenerentur. Verum esse quod dico ex similitudine patrisfamilias apparet, qui si quid familiæ facturum se promiserit, quod ad familiæ gubernationem pertineat, non eo desinet in sua familia jus summum, quantum fert familia, habere. Nec maritus maritali potestate privatur, eo quod aliquid uxori promiserit.

2. Fatendum tamen, id ubi fit, 67 arctius quodammodo reddi imperium, sive obligatio duntaxat cadat in exercitium actus, (xx) sive etiam directe in ipsam facultatem. Priore specie actus contra promissum factus erit 68 injustus, quia, ut alibi ostendemus, vera promissio jus dat ei cui promittitur: (yy) altera autem specie erit etiam 69 nullus defectu facultatis. Neque inde tamen sequitur, ita promittente superiorem dari aliquem; nullus enim is actus non redditur hoc casu ex vi superiore, sed ipso jure.

3. Apud Persas rex summo cum imperio erat, *αὐτοκράτης καὶ ἀνυπεύθυνος*, ut de eo *a* Plutarchus loquitur, & ut imago *b* Dei adorabatur: & ut apud *c* Justinum est, non mutabatur nisi morte. Rex erat qui dicebat proceribus Persarum: *d Ne viderer meo tantummodo usus consilio, vos contraxi. cæterum mementote, parendum vobis magis esse quam suadendum.* Tamen & jurabat cum regnum adiret,

a *De trib. gen. rerump.* p. 826. E.
b *Idem*, in *Themistocl.* p. 125.
c *Lib.* x. c. 1.
d *Val. Max. lib.* IX. c. 5. ext. n. 2.

ut ostendemus, Deo dante, in Notis nostris Gallicis ad hunc locum. *J. B.*

GROTII.

h *Promittit aliqua subditis aut Deo*] Trajanus caput suum, domum suam, si scienter fefellisset, deorum iræ consecrabat. *Plinius* Panegyrico, (Cap. 64.) Adrianus Imperator juravit, nunquam se senatorem, nisi ex Senatus sententia, puniturum. [*Spartian.* Vit. ejus, c. 7.] Anastasius Imperator juravit, servaturum se decreta Chalcedonensis Concilii. Meminere *Zonaras*, *Cedrenus*, alii. Seriores Imperatores Græci Ecclesiæ jurabant. Vide eundem *Zonaram* Michaele Rangabe & alibi. Vide & in Gothis regibus exemplum apud *Cassiodorum* x, 16. 17.

GRONOVII.

67 *Arctius quodammodo*] Imperii fines introrsus agi & coarctari, sive administrandi modum temperet, sive partem aliquam administrationis omnino adimat, quod promittitur.

68 *Injustus*] Quia non est factus ut debetur.

69 *Nullus*] Quia fieri non debebat, ut JCti alia faciunt nulla, quæ ab initio non valent: alia irrita, quæ ab initio valebant, sed ob additum vitium rescinduntur.

(uu) Vide PUFENDORF. *De Jur. Nat. & Gent.* Lib. VII. Cap. VI. §. 10. *& seqq.* *J. B.*

(xx) Obligatio cadit *in exercitium actus*, quando, e. g. Rex jus habet tributa aut vectigalia exigendi, sed ad certum quemdam modum tantum, aut in certo genere rerum. Ipsa autem *facultas* directè minuitur, quando Rex pro imperio nullum potest tributum aut vectigal exigere, sine consensu Populi. *J. B.*

(yy) Immo utroque casu facultas agendi æquè deficit, ac proinde actus per se æquè nullus est. Non video, quo fundamento nitatur distinctio Auctoris. *J. B.*

i *Me-*

adiret, quod *a* Xenophonti & Diodoro Siculo (zz) notatum, & leges certa quadam forma latas i mutare illi nefas erat, ut & Danielis *b* historia & Plutarchus in *c* Themistocle nos docent, Diodorus quoque Siculus libro XVII. & multo post tempore Procopius Persici belli libro primo, ubi insignis ad hanc rem k historia exstat. Idem de Æthiopum regibus tradit Diodorus *d* Siculus. Eodem tradente, *e* Ægyptiorum reges, quos tamen, ut alios reges Orientis, summo imperio usos non est dubium, ad multarum rerum observationem obligabantur: verum si contra fecissent, accusari vivi non poterant, sed l mortuorum accusabatur memoria, & damnatis abjudicabatur solennis sepultura: sicut & m Hebræorum regum, qui male regnassent, cadavera extra proprium regibus locum sepulta, 2 Par. XXIV, 25. XXVIII, 27. egregio temperamento, quo & sanctimonia summæ potestatis maneret, & tamen futuri judicii metu reges à fide mutanda retraherentur. Epiri quoque reges jurare solitos, regnaturos se juxta leges, ex n Plutarcho in Pyrrhi vita discimus.

a *Cyrip.* Lib. VIII. c. 5.
b VI, 9. 13. 16.
c *Immo in Artax.* p.
d *Lib.* III. p. 102.
e *Lib.* I. p. 44. *Ed. Steph.*

4. Quid si addatur, si rex fidem fallat, o ut tum regno cadat? ne sic quidem imperium desinet esse summum, sed erit habendi modus imminutus per conditionem, & imperium temporario non absimile. De Sabæorum rege narrabat * Agatharchides fuisse *ἀνυπεύθυνον* liberrima potestate præditum, sed si regia exiret potuisse lapidari: quod & Artemidoro auctore † Strabo annotavit.

5. Sic 70 fundus, qui fideicommisso tenetur, est quidem fundus

* *Apud Photium.* Vid. pag. 63. 64. in I. vol. *Geograph. Minor. Huds.*
† *Lib.* XVI. p. 778.

GROTII.

i *Mutare illi nefas erat*] *Josephus* in historia Vasthæ, *διαλλαγῆναι τῇ Οὐάστῃ διὰ τὸν νόμον οὐκ ἠδύνατο.* (Antiq. Jud. *Lib.* XI. c. 6. *pag.* 374. A.) *Cum Vastha conciliari lege intercedente non poterat.* Tales leges vocabantur leges regni, ut notat *Jacchiades* ad Danielem II, 13. De legibus regnorum in Hispania vide *Marianam* libro XX.

k *Historia exstat*] Tamen idem de Lethe castello legem à rege mutatam refert, sed non probat.

l *Mortuorum accusabatur memoria*] *ἄταφα γὰρ οἱ νόμοι τὰ σώματα τῶν τυράννων ὑπερορίζουσι· leges tyrannorum corpora insepulta extra fines projici jubent.* *Appianus* civilium tertio. (Pag. 537. *Ed. H. Steph.*) Andronicus Imperator patrem suum Michaëlem, quod fidem Latinam sequi cœpisset, mortuum sepultura privavit. *Gregoras* lib. VI.

m *Hebræorum regum*] Vide *Josephum* de Joramis duobus, altero Hierosolymorum, altero Israëlis rege, lib. IX. cap. III. & V. item de Joaso Hierosolymorum rege. (*Ib.* cap. 8. *in fin.*)

n *Plutarcho*] Verba sunt: *εἰώθεισαν οἱ βασιλεῖς ἐν Κασσαρῶν χώρᾳ τῆς Μολοττίδος ἀρείῳ Διῒ θύσαντες ὁρκωμοτεῖν τοῖς Ἠπειρώταις, καὶ ὁρκίζειν αὐτοὶ μὲν ἄρξειν κατὰ νόμους, ἐκείνους δὲ τὴν βασιλείαν διαφυλάξαι κατὰ τοὺς νόμους.* *Solebant reges in Cassarorum terra, quæ Molottidos pars est, Jovi Areo sacrificare ac juramentum præstare Epirotis. Jurabant autem reges se imperaturos secundum leges. Epirotæ autem se imperium ejusdem conservaturos secundum easdem leges.* [Locus exstat pag. 385. C. Tom. I. *Ed. Wech.* Sed ibi rectè legitur, ἐν Πασσαρῶνι χωρίῳ &c. non Κασσαρῶν χώρᾳ, ut scripsit Auctor.

o *Ut tum regno cadat*] Vide exemplum apud *Crantzium* libro IX. Suedicorum.

GRONOVII.

70 *Fundus, qui fideicommisso*] Qui datur fruendus, ita, ut aliquando alii restituatur.

(zz) Nescio, ubinam juramenti illius

dus (aa) noster non minus quam si pleno dominio possideretur, sed habetur 71 amissibiliter. Talis autem 72 lex commissoria non tantum in regni delatione adjici potest, sed & in aliis contractibus. Nam & fœdera quædam cum vicinis videmus cum p tali sanctione inita.

XVII. 1. Quarto notandum, quanquam summum imperium unum quiddam sit ac per se indivisum, constans ex illis partibus, quas supra enumeravimus, addita 73 summitate, id est, τῷ 74 ἀνυπευθύνῳ, q fieri tamen interdum ut dividatur, sive per 75 partes quas vocant potentiales, sive per partes 76 subjectivas. (bb) Sic cum unum esset Romanum imperium, factum tamen sæpe est, ut alius orientem, alius occidentem teneret, aut ut tres etiam tripartito orbem regerent. Sic etiam fieri potest, ut populus regem eligens quosdam actus sibi servet, alios autem regi deferat pleno jure. Neque tamen id fit, ut jam ostendimus, quotiescumque rex promissis quibusdam obligatur; sed tunc id fieri intelligendum

lius meminerit *Diodorus*. Neque ad inveniendum juvat heic BRISSONIUS, *De Regio Persarum Principatu*: nam de re ipsâ nihil omnino habet, ut nec de eo quod sequitur. *J. B.*

GROTII.

p *Tali sanctione*] Aut etiam ne subditi regem pacta violantem juvent: aut ne ei pareant. vide *Crommerum* Polonicis XIX. & XXI. Est & exemplum apud Schafnaburgensem in rebus Henrici anno CIↃLXXIV.

q *Fieri tamen interdum ut dividatur*] Vide *Zazium* singularium responsorum lib. II. cap. XXXI.

GRONOVII.

71 *Amissibiliter*] Possessione non perpetua.

72 *Lex commissoria*] Cautio vel pactio adjecta emtioni venditioni, ut si intra certam diem emtor pretium non solverit, & pœnituerit venditorem, res nec vendita neque alienata sit: conditio, ut dicta re non præstita contractus sit irritus. Lex commissoria adjecta in deferendo regno, ut Rex perdat regnum, nisi ex præscripto aliquid fecerit.

73 *Summitate*] Libera & nulli obnoxia earum administratione.

74 Ἀνυπευθύνῳ] Aristot. 4. Pol. 10.

75 *Partes potentiales*] i. Ita ut penes alium sint judicia, penes alium bella, penes alium comitia; nam Totum Potentiale, quod alias Logicum & Universale appellant, est genus respectu specierum, & species respectu individuorum. Genus autem imperium summum est: species imperium summum in jure reddendo, imperium summum in bello, imperium summum in comitiis sive ordinatione magistratuum.

76 *Subjectivas*] i. Subjecta plura vel personas, in quibus singulis respectu quodam est, ut fuit imperium Romanum sub triumviris Octavio, Antonio, Lepido; sub Divis Fratribus; sub Diocletiano & Maximiano; sub Constantini filiis; sub Valentiniano & Valente.

(aa) Addidi vocem *noster*, quæ in omnibus Edd. excidit, propter similitudinem sequentis *non*, à Typographis prætermissa. Res ipsa illam postulat: quid enim hoc est, *Fundus, qui fideicommisso tenetur, est fundus?* Est quoque Fundus, ubi Colono traditus est. Agitur omnino heic de re, quæ *nostra* est, quamquam non possideatur *pleno dominio* & irrevocabili. Fallor, an Auctor in mente habuit quod ait *Paulus*, L. 66. D. *De rei vindicat. Non ideo minus recte quid* NOSTRUM *esse vindicabimus, quod* ABIRE A NOBIS DOMINIUM *speratur, si conditio legati aut libertatis extiterit.* Hæc planè gemina. *J. B.*

(bb) Vide PUFENDORF. *De Jur. Nat. & Gent.* Lib. VII. Cap. IV. §. 1. & Cap. V. §. 15. *J. B.*

dum est, [r] si aut expresse instituatur partitio, qua de re supra jam diximus, aut si quid populus adhuc liber futuro regi imperet per modum [77] manentis præcepti; aut si quid sit additum, quo intelligatur regem cogi aut puniri posse. Nam præceptum est superioris, [78] saltem in eo quod præcipitur: Et cogere non est quidem semper superioris: nam & naturaliter quisque jus habet cogendi debitorem, sed [79] cum inferioris natura pugnat. Itaque ex coactione saltem [80] paritas sequitur, ac proinde summitatis divisio.

2. Multi adversus talem statum quasi bicipitem incommoda multa adferunt; sed, ut supra quoque diximus, in civilibus nihil est quod omni ex parte incommodis careat; & jus non ex eo quod optimum huic aut illi videtur, sed ex voluntate ejus unde jus oritur metiendum est. Exemplum vetus refertur a Platone de legibus tertio. Cum enim [81] Heraclidæ Argos, Messenam, & Lacedæmonem condidissent, adstricti reges intra præscriptarum legum modum imperare, idque dum facerent obligati populi ipsis ipsorumque posteris regnum relinquere, nec ut quisquam adimeret pati. Inque id non suis tantum regibus populi ac populis suis reges, sed & [f] ipsi inter se reges, populique inter se, & reges vicinis populis, & populi vicinis regibus fidem dederunt, auxilioque se futuros alii aliis polliciti sunt. *Pag. 683. 684. Tom. II. Ed. H. Steph.*

XVIII. 1. Multum tamen falluntur qui existimant, cum [82] reges acta quædam sua nolunt rata esse, nisi a Senatu aut alio cœtu aliquo probentur, partitionem fieri potestatis: nam quæ acta eum in modum rescinduntur, intelligi debent rescindi regis ipsius imperio, qui eo modo sibi cavere voluit, ne quid fallaciter impetratum pro vera ipsius voluntate haberetur. quale erat * Antiochi tertii *Boer. ad C. 1. de Const. in Decret.* ** Plutarch. Apopht. Tom. II. pag. 183.*

GROTII.

r *Si aut expresse instituatur partitio*] Ita Probi tempore senatus firmabat principum leges; de appellationibus cognoscebat; Proconsules creabat; legatos consulibus dabat. [Habet hoc Auctor è *Vopisco*, in Prob. *Cap.* 13. ubi legendum *Legatos* EX *Consulibus*, ostendit *Salmasius*.] Vide & *Gail.* lib. II. Observ. LVII. num. 7. & Cardinalem *Manticam* de tacitis & ambiguis contentionibus, lib. XXVII. tit. V. num. 4.

f *Ipsi inter se reges populique inter se*] Exempla sunt complura in historia populorum Septentrionalium. vide *Johannem Magnum* historia Suedica lib. IV. & XXIX. *Crantzium* Suedicorum V. *Pontanum* Danicorum VIII.

GRONOVII.

77 *Manentis præcepti*] Quod non semel tantum valuerit in aditu imperii, sic ut postea rex, ei ut obtemperet, cogi nequeat, sed cujus vigor & obligatio semper sit integra.

78 *Saltem in eo*] Negotio, in quo præcipiendi jus habet, etsi alio respectu superior non sit.

79 *Cum inferioris natura repugnat*] Pugnat. vel, sed inferioris naturæ.

80 *Paritas sequitur*] Qui cogere potest, par sit dumtaxat necesse est, si non superior.

81 *Heraclidæ condidissent*] Recuperassent a Pelopidis duce Temeno Argos Cresphonte Messenen, Aristodemo Spartam. *Pausan.* 4.

82 *Reges acta quædam*] Ut rex Galliarum diplomata sua, nisi a Curia, quæ vocatur *Parlamenti*, confirmentur, &, ut ipsi loquuntur, *verificentur.*

tertii regis rescriptum ad magistratus, ne sibi parerent, si quid legibus adversum 83 jussisset; & Constantini, * ne pupilli aut viduæ cogantur venire judicii causa ad 84 comitatum Imperatoris, t etiamsi Imperatoris rescriptum proferatur.

* L. unica C. quando imperator.

2. Quare hæc res similis est testamentis, quibus adjectum est, ne posterius testamentum valeat: nam hæc quoque clausula efficit, (cc) ut posterius testamentum non ex vera voluntate profectum præsumatur. Sed sicut hæc clausula, ita & illa regis jussu expresso ac speciali posterioris voluntatis significatione tolli potest.

Lib. VI. Cap. 9. & seqq.

XIX. Sed neque 85 Polybii hic utor auctoritate, qui ad mixtum genus reipublicæ refert Romanam rempublicam, quæ illo tempore, si non actiones ipsas, sed jus agendi respicimus, 86 mere fuit popularis: Nam & Senatus auctoritas, quam ad optimatum regimen refert, & consulum, quos quasi reges fuisse vult, subdita erat populo. Idem de aliorum politica scribentium sententiis dictum volo, qui magis externam speciem & quotidianam administrationem, quam jus ipsum summi imperii spectare congruens ducunt suo instituto.

a Polit. L. III. c. 15. b Vers. 1281. c De trib. gen. Reromp. p. 826. E. d Geogr. L. VI. in fin. p. 288.

XX. 1. Magis ad rem pertinet quod a Aristoteles scripsit, inter regnum plenum, quod παμβασιλείαν vocat, (eadem est u παντελὴς μοναρχία, Sophocli b Antigone, Plutarcho x αὐτοκρατὴς c βασιλεία καὶ ἀνυπεύθυνος, Straboni d ἐξουσία αὐτοτελὴς) & regnum Laconicum, qui merus est principatus, aliquot regni species esse interjectas. Ego exemplum hujus rei dari arbitror posse in regibus Hebræis: nam hi quin in rebus plerisque summo jure imperaverint, dubitari nefas arbitror. Voluerat enim populus regem, y 87 quales

GROTII.

t *Etiamsi Imperatoris rescriptum proferatur*] Adde l. 1. C. de Petitionibus bonorum sublatis.

u Παντελὴς *μοναρχία*] Faciunt enim, ut ad §. VIII. notavimus, Tragici regnum Thebanum simile regnis Phœnicum, unde orti erant.

x Αὐτοκρατὴς βασιλεία] Sic *Dionysius Halicarnassensis* de Laconicis regibus: οὐδὲ γὰρ οἱ Λακεδαιμόνιοι αὐτοκράτορες ἦσαν. *neque enim Lacedæmonii pleno jure reges erant.* (Ant. *Rom.* L. II. C. 14.)

y *Quales habebant vicini*] Putabat populus, ut *Josephi* verbis utar, οὐδὲν ἄτοπον εἶναι τῶν πλησιοχώρων βασιλευομένων τὴν αὐτὴν ἔχειν αὐτοὺς πολιτείαν· *nihil esse absurdi, si, cum vicini regnarentur, ipsi eandem imperii formam acciperent.* (Ant. *Jud.* VI, 4.)

GRONOVII.

83 *Jussisset*] Et Trajani, ne parerent, si quæ jussisset post largiores epulas. *Aurel. Victor* (De Cæsarib. c. 13. n. 10.

84 *Comitatum*] Aulam. *Juretus* ad *Symm.* 2. epist. 83. & lib. 3. epist.

85 *Polybii*] Lib. 6.

86 *Mere fuit popularis*] Falsum. præclare Polybius. *Quibusdam in rebus & temporibus populus parebat senatui, & consulibus: in quibusdam imperabant consules sine senatu: in quibusdam sine senatu nihil poterant.* *Cicero* 3. de legibus 11. Libertas plebi sic data est, ut multis præclarissimis addiceretur, ut auctoritati principum cederet.

(cc) Hoc equidem Juri Romano non congruit, quamquam in Foro obtineat. Vide CUJACIUM, *Observ.* XIV, 7. & VINNIUM in *Instit.* Tit. *Quibus modis* *Test-*

87 quales habe[illegible] vicini : [illegible] dum regnabantur. Æschylus [illegible] tem facit Atossam :

——— [illegible]
——— [illegible]

Notum illud Maronis : [Georg. [illegible]]
Regem [illegible]
Lydia, nec populi Parthorum, [illegible]
Observant.

Apud Livium : *Syri & Asiatici [illegible]* quo non discrepet illud Apollonii apud [illegible] καὶ Μῆδοι τὰς [illegible] *etiam adorant*. Aristotelis III. Politicorum [illegible] ὑπομένουσι τὴν [illegible] *natum aequo animo ferunt*. Et apud Tacitum [illegible] Gallos : [1] *Servirent Syria Asiaque & [illegible]* Germania, & in Gallia [illegible] notat, precario jure regnandi [illegible] di potestate.

[illegible]

Test. infirmantur, §. 2. Sed recepta illa sententia, quam Auctor noster heic probat, verior est, secundum Jus Naturale ; ut in Notis Gallicis, Deo favente, ostendemus. *J. B.*

GRONOVII.

87 *Quales habebant vicini*] Vox *Qualis* respicit nomen & splendorem imperii, non potestatem imperandi. Alioquin eodem argumento colligere licet, regem eos voluisse idolorum cultorem. Quin etsi maxime voluissent, non permittebat Deus, qui jam olim regem futurum legibus subjecerat.

(dd) Imitatur loquutionem Taciti, ubi tamen optimæ Editiones habent *adductius*, non *addictius* : *Trans Lygios Gothones regnantur, paulo jam adductius quàm cetera Germanorum gentes*. Germ. *Cap.* 43. ubi vid. Int. *J. B.*

GROTII.

1 *Servirent Syria Asiaque & suetus regibus oriens*] *Cicero* de Provinciis consularibus : (*Cap.* 5.) *Judæis & Syris nationibus natis servituti*. *Euripides* Helena : (*vers.* 283.)

Τὰ βαρβάρων γὰρ δοῦλα πάντα πλὴν ἑνός.

[illegible]

2. Supra quoque notavimus, totum populum Hebræum fuisse sub rege: & Samuel 88 jus regum describens satis ostendit adversus regis injurias nullam in populo relictam potestatem, quod 89 recte colligunt veteres ex illo Psalmi: *Tibi soli peccavi*. ad quem locum Hieronymus: (ee) *Quod rex erat, & a alium non timebat*. Et Ambrosius: *Rex erat, nullis ipse legibus tenebatur, quia liberi sunt reges a vinculis delictorum. Neque enim ullis ad pœnam vocantur legibus, b tuti imperii potestate. homini ergo non peccavit, cui non tenebatur obnoxius*. Idem legere est apud Isidorum Pelusiotam epistola postremo edita CCCLXXXIII. Video consentire Hebræos, (ff) regi in eas leges quæ de officio regis scriptæ exstabant peccanti 90 inflicta verbera: sed ea apud illos infamia carebant, & a rege in signum pœnitentiæ sponte suscipiebantur, ideoque non a lictore, sed ab eo quem legisset ipse, cædebatur, & suo arbitrio verberibus statuebat modum. A pœnis autem coactivis adeo liberi erant reges, ut etiam 91 excalceationis lex, quippe cum ignominia conjuncta, in ipsis cessaret. Hebræi Barnachmoni sententia exstat in dictis Rabbinorum, titulo de Judicibus: *Nulla creatura judicat regem, sed Deus benedictus*.

Apolog. David. c. 10.

3. Hæc cum ita sint, tamen aliqua judicia arbitror regibus ademta, mansisse penes Synedrium LXX. virûm, quod divino imperio

ferre Syros, Persas & Parthos, & omnes qui aut ad orientem aut ad meridiem sunt, barbaros multasque gentes alias contentas sub regibus vivere dominos imitantibus? (Apud *Cyrill.* pag. 138. *Ed. Spanhem.*) Claudianus: (*De IV. Cons. Hon.* ℣. 306.)

Non tibi tradidimus dociles servire Sabæos:
Armeniæ dominum nec te præfecimus oræ.

a *Alium non timebat*] Idem *Hieronymus* epistola ad *Rusticum* de Pœnitentia: *Rex enim erat: alium non timebat: alium non habebat super se*. (Tom. I. pag. 221. B. *Ed. Bas.*)

b *Tuti imperii potestate*] Paria habet ad eundem Psalmum *Arnobius* minor. *Vitiges* apud *Cassiodorum*: *Causa regiæ potestatis supernis est applicanda judiciis, quandoquidem illa a cœlo petita est, ita soli cœlo debet innocentiam*. [Locus jam adlatus supra ad §. VIII. *num.* 15. ubi vide quæ diximus. *J. B.*]

GRONOVII.

88 *Jus regium describens*] Vide cap. sequenti n. 3.

89 *Recte colligunt*] Imo male. non enim negat David se & in civem peccasse, sed confitetur adversus Deum in primis & gravissime se peccasse. *Soli* est in primis, vel maxime. Virgil. 1. Georg. 30. *An Deus immensi venias maris & tua nautæ Numina sola colant*. 4. Georg. 55. de apibus: *Solæ communes natos, communia tecta Urbis habent magnisque agitant sub legibus ævum, Et patriam solæ & certos novere penates*. 4. Æneid. 473. *Sola viri molles aditus & tempora norat*. Senec. Hippol. 874.

90 *Inflicta verbera*] Vereor ne sit somnium Thalmudicum.

91 *Excalceationis*] Deut. 25, 9. Ruth 4, 7.

(ee) Nil tale habet *Hieronymus*, in hunc quidem Psalm. LI. locum. Circa rem ipsam vide MILTONUM, *Defens. pro Pop. Anglic.* Cap. 2. *pag.* m. 31. & RABOD. HERMAN. SCHELIUM, *De Jure Imperii*, p. 255. 256. *J. B.*

(ff) Mera fabula, quam plenissimè confutavit SELDENUS, *De Synedriis*, Lib. III. Cap. 9. & post illum SALMASIUS, *Defens. Reg.* Cap. II. alii. *J. B.*

c De

imperio a Mose institutum ad Herodis tempora 92 perpetua (gg) cooptatione duravit. Itaque & *a* Moses & *b* David judices Deos vocant, & judicia vocantur *c* judicia Dei: & judices dicuntur non humana, sed divina vice judicare. Imo aperte distinguuntur *d* res Dei a rebus regis, ubi res Dei, monentibus doctissimis Hebræorum, judicia ex lege Dei exercenda intelligi debent. Non nego regem Judæorum capitalia quædam judicia per se exercuisse: qua in re ipsum regi decem tribuum Israëliticarum præfert Maimonides: quod & exempla non pauca, tum in sacris literis, tum in scriptis Hebræorum evincunt: sed quædam cognitionum genera regi videntur non permissa, ut de tribu, de pontifice, c de propheta. Ejusque rei argumentum est in Jeremiæ prophetæ historia, quem cum proceres ad mortem deposcerent, respondit Rex: *Ecce in potestate vestra est, nam contra vos rex nihil potest:* in hoc negotiorum genere scilicet. Imo & qui alia quavis de causa apud Synedrium reus factus esset, eum rex judicio eximere non poterat. Ideo Hyrcanus judicium de Herode (cum impedire non posset) 93 arte elusit.

a *Exod.* XXII, 28.
b *Psalm.* LXXXII, 1.
c *Deuter.* 17. & 2 *Chron.* XIX, 6. 8.
d 1 *Chron.* XXVI, 32. & 2 *Chron.* XIX, 11.
Jerem. XXXVIII, 5.
Jos. Ant. XIV, 17.

4. In Macedonia a Carano orti, ut apud Arrianum Callisthenes ait, *οὐ βίᾳ ἀλλὰ νόμῳ Μακεδόνων ἄρχοντες διετέλεσαν· non vi, sed lege in Macedona imperium obtinebant.* Curtius libro IV. *Macedones assueti regio imperio, sed in majore libertatis umbra quam ceteræ gentes.* Nam & judicia de civium capite non erant penes regem. Idem Curtius lib. VI. *De capitalibus rebus vetusto Macedonum modo inquirebat exercitus: in pace erat vulgi: nihil potestas regum valebat, 94 nisi prius valuisset auctoritas.* Est & alterum mixturæ hujus indicium alio Curtii loco; *Macedones scivere gentis suæ more, ne rex pedes venaretur, aut sine electis principum amicorumve.* Tacitus de Gothonibus: *Regnantur paulo jam 95 addictius quam ceteræ Germanorum gentes, nondum tamen supra libertatem.* Nam principatum ante descripserat auctoritate suadendi, non jubendi potestate: regnum autem plenum postea his verbis: *Unus imperitat, nullis jam 96 exceptionibus, non 97 precario regnandi jure.* Eustathius ad sextum Odysseæ,

De Exped. Alex. IV, 11.
Cap. VII. *num.* 31.
Cap. VIII. n. 24.
Lib. VIII. c. 1. n. 18.
Germ. c. 43.
Cap. 11.
Cap. 44.

GROTII.

c *De propheta*] *Non capit prophetam perire extra Jerusalem.* Luc. XIII, 33.

GRONOVII.

92 *Perpetua cooptatione*] Dum in locum demortuorum alii atque alii sufficiuntur.

93 *Arte elusit*] Suasit reo fugam.

94 *Nisi prius valuisset auctoritas*] *Nisi consilio vicisset*, ut *Justinus* loquitur 2, 13. nisi sententiam suam proceribus probasset.

95 *Addictius*] Melior lectio: *adductius*, minus laxis magisque attractis frenis.

96 *Exceptionibus*] Ita ut nihil reservarint aut caverint sibi a potestate regis subjecti. *Florus* 2, 18. *veram & sine exceptione victoriam.* Adde *Senecæ* ep. 30.

97 *Precario regnandi*] Quod est in aliena potestate & potest eripi, quoties isti libet. *Sen.* Thyeste 2, 5. *Ubicumque tantum honesta dominanti licent, precario regnatur:* vox tyranni. Vid. num. 11. [Est apud TACITUM, *precario parendi jure*, non *regnandi.*]

(gg) Perpetuitatem illam, in dubium à quibusdam jam revocatam, funditus

dyffeæ, ubi Phœacum refpublica defcribitur, ait effe *συνίλευσιν βασιλείας καὶ ἀριστοκρατίας*, [d] *mixtum aliquid ex regis & procerum poteftate.*

5. Simile quid in Romanorum regum temporibus obfervo: nam tum omnia ferme negotia manu regia expediebantur. *Romulus nobis, ut libitum, imperaverat*, inquit Tacitus. *Conftat initio civitatis reges omnem poteftatem habuiffe*, inquit Pomponius: tamen quædam populo excepta, etiam illo tempore, vult * Halicarnaffenfis. Quod fi Romanis magis credimus, in caufis quibufdam provocationem ad populum a regibus fuiffe ex Ciceronis de republica libris, ex pontificalibus quoque libris & Feneftella annotavit † Seneca. Mox Servius Tullius, non tam jure quam auris popularibus ad regnum pervectus, plus etiam vim regni imminuit: quippe, ut loquitur Tacitus, *Sanctor legum queis etiam reges obtemperarent.* Quominus mirandum quod * Livius dicit, primorum confulum poteftatem a regia hoc ferme uno diftitiffe, quod annua effet.

Ann. III, 26. *L.* 2. §. 14. *D. De orig. Jur.*
* *Antiq. Rom.* L. IV. c. 20.
† *Epift.* 108.
XII. *Annal.* c. 26.
* *Lib.* II. c. 1.

6. Similis etiam mixtura ex populari & optimatum potentia Romæ fuit tempore interregni, & primis confulum temporibus: nam [98] in rebus quibufdam, iifque majoribus, ita demum ratum erat quod populus juffiffet, [e] fi [99] Patres auctores fierent: quod poftea, vi populi aucta, fpeciem tantum veterem retinuit, cum [100] in

funditus evertit Clar. CLERICUS, in *Judicio de Hift. Critic. Simonii* Gallicè edito, Epift. X. & poftea Diff. fingulari fubjectâ Commentario in Libros Hiftoricos V. T. *J. B.*

GROTII.

d *Mixtum aliquid ex regis & procerum poteftate*] *Laonicus Chalcocondylas* talia ait effe regna Pannonum & Anglorum, libro II. Arragonum lib. V. & Navarræ eodem libro, ubi ait nec magiftratus a rege creatos, nec præfidia impofita nifi volentibus, nec quicquam populo imperatum contra mores. Reges alios effe pleno cum jure, alios fub legibus etiam *Judæus Levi Gerfonides* notavit ad I Sam. VIII, 4. Mira quæ de Taprobane fcribit *Plinius* lib. VI, cap. XXII. *Eligi regem a populo fenecta clementiaque, liberos non habentem, & , fi poftea gignat, abdicari, ne fiat hereditarium regnum. Rectores ei a populo* XXX. *dari, nec nifi plurium fententia quenquam capite damnari. Sic quoque appellationem effe ad populum:* LXX. *judices dari. Si liberent ii reum non amplius* XXX. (ita enim legi locus hic debet) *iis nullam effe dignitatem, graviffimo probro. Regi cultum Liberi patris, cæteris, Arabum. Regem, fi quid delinquat, morte mulctari, nullo interimente, fed averfantibus cunctis & commercia etiam fermonis negantibus.* *Servius* ad illud IV. Æneidos: *Populumque patrefque. Quidam hoc loco volunt tres partes politiæ comprehenfas, populi, optimatium, regiæ poteftatis. Cato enim ait de tribus iftis partibus ordinatam fuiffe Carthaginem.* (In vers. 682.)

e *Si Patres auctores fierent*] *Plutarchus* Cariolano: (*pag.* 227. E. *Ed. Wech.*) ὁ δῆμος ἄκυρος ἦν τοῦ ψήφου καὶ νόμον τι ποιεῖν ἄνευ προβουλεύματος· *Populus jus non habebat aut legem condendi, aut aliud quid jubendi, nifi Senatus præceffiffet auctoritas.* Similem mixturam in Genuatium republica fuis temporibus obfervat *Chalcocondylas* libro V.

GRONOVII.

98 *In rebus quibufdam iifque*] Immo nulla non in re. *Liv.* I, 17.

99 *Patres auctores fierent*] SC. confirmaffent, quod fciviffet populus.

100 *In*

100 in incertum comitiorum eventum Patres auctores fieri cœperunt, ut *a* Livius & *b* Dionysius notant. Quin & serius aliquanto mixturæ mansit aliquid, quamdiu, ut idem loquitur *c* Livius, imperium penes Patricios, (id est, 1 Senatum,) penes tribunos (id est, 2 plebem) auxilium erat, jus nempe vetandi, sive intercedendi.

a L. I. c. 17.
b *Ant. Rom.* II, 14.
c *Lib.* VI, c. 37. *num.* 4.

7. Sic & Isocrates *d* Atheniensium rempublicam Solonis temporibus vult fuisse δημοκρατίαν ἀριστοκρατίᾳ μεμιγμένην, potestatem optimatium populari mixtam. His positis, quæstiones quasdam, quæ frequentem in hoc argumento usum habent, examinemus.

d *Orat. Panathen.* p. 265. A. *Ed. H. Steph.*

XXI. 1. Prima est, an summum imperium habere possit is qui inæquali fœdere tenetur? Inæquale fœdus hic intelligo, non quod inter viribus dispares initur, quomodo *e* Thebana civitas Pelopidæ tempore fœdus cum Persarum rege habuit, & Romani olim cum *f* Massiliensibus, deinde cum *g* rege Masanissa: nec quod 3 actum habet transeuntem, ut cum hostis qui sit ad amicitiam recipitur, dum impensas belli solvat, aut 4 aliud quid præstet: sed quod 5 ex ipsa vi pactionis manentem prælationem quandam alteri donat: hoc est, ubi quis tenetur alterius imperium ac majestatem 6 conservare, ut in fœdere Ætolorum cum Romanis erat, id est, tum operam dare, ut ejus imperium in tuto sit, tum ut dignitas, quæ majestatis nomine significatur, ei constet. Imperii reverentiam dixit Tacitus: & sic explicat: *Sede finibusque in sua ripa, mente animoque nobiscum agunt.* Florus: *illi quoque reliqui, qui immunes imperii erant, sentiebant tamen magnitudinem, & victorem gentium populum Romanum reverebantur.* ad quod genus referenda sunt jura quædam eorum, quæ nunc vocantur protectionis, 7 advocatiæ, 8 mundi-

e *Plutarch. Vit. Pelop.* p. 294. D.
f *Justin. lib.* XLIII. c. 5.
g *Val. Max. Lib.* V. c. 2. *ext.* num. 4.
Germ. c. 29.
Lib. IV. c. 12. *num.* 61.

GRONOVII.

100 *In incertum comitiorum eventum*] Vide 1. Observat. c. 25.

1 *Senatum*] Magistratus senatorios.

2 *Plebem*] Magistratus plebejos.

3 *Actum habet transeuntem*] In quo semel aliquis duriores conditiones accipit, aut imperata facit.

4 *Aliud quid præstet*] Captivos, transfugas, naves tradat.

5 *Ex ipsa vi pactionis*] In qua certis clarisque verbis cavetur, ut alter alteri concedat, & aliquid morigerationis aut observantiæ exhibeat.

6 *Conservare ut in fœdere*] *Livius* 38, 11. *Cicero* pro Corn. Balbo 16. *id habet hanc vim, ut ille sit in fœdere inferior.*

7 *Advocatiæ*] Jus erat defendendi monasterii vel ecclesiæ concessum a principe homini potenti militari vel togato, qui fiebat illius conventus patronus, & vicissim ex eo commodis quibusdam fruebatur. *Trithem.* Chron. Hirsaug. monast. p. 9. & 87. *Bignon.* ad Marcul. lib. 1. cap. 21. pag. 497. *Barthius* adv. 47, 4. JCC. genus feudi faciunt. *Obrecht.* disput. 2. thes. 259. *Schoner.* disp. feud. 1. th. 75.

8 *Mundiburdii*] *Mundiburdis* vel *mundiburdium*, defensio vel tutela, quam princeps episcopo aut abbati impertit, ne a quoquam infestentur, neve causæ eorum, nisi in palatio, cognoscantur. Sic *tradere in mundiburdem, teneri in mundiburdio, recipere sub suo mundiburde dicebant.* *Bignon.* ad Marc. lib. 1. cap. 24. p. 504. & 506. *Voss.* de vitiis sermonis p. 248.

mundiburdii: item jus urbium 9 matricum in colonias apud Græcos. Nam, ut Thucydides ait, coloniæ cum urbibus matricibus 10 pari erant jure libertatis, sed debebant *τιμᾷν τὴν μητρόπολιν*, & exhibere *τὰ γέρα τὰ νομιζόμενα*, reverentiam scilicet & honoris signa quædam.

Lib. 1. §. 34. & 25. Ed. Oxon.

2. Livius de veteri fœdere inter Romanos, qui Albæ jus omne acceperant, & Latinos Alba oriundos: *In eo fœdere superior Romana res erat.* Recte * Andronicus Rhodius, post Aristotelem, amicitiæ inter dispares hoc ait proprium, ut potentiori plus honoris, infirmiori plus auxilii deferatur. Scimus quid ad hanc quæstionem † Proculus responderit, scilicet liberum esse populum, qui nullius alterius potestati subjectus sit, etiamsi in fœdere comprehensum sit, ut is populus comiter alterius populi majestatem conservaret. Si ergo populus tali fœdere obligatus liber manet, si alterius potestati subjectus non est, sequitur, ut summum imperium retineat. Atque idem de rege pronunciandum est. Est enim populi liberi & regis, qui vere rex sit, eadem ratio. Addit Proculus, illud adjici in fœdere, ut intelligatur alterum populum superiorem esse, non ut intelligatur alterum non esse liberum. Superiorem hic intelligere debemus non potestate (jam enim dixerat talem populum alterius potestati subjectum non esse) sed auctoritate, & dignitate: quod verba sequentia apta admodum similitudine explicant. *Quemadmodum*, inquit, *clientes nostros intelligimus liberos esse, etiamsi neque auctoritate, neque dignitate, neque jure* (hh) *omni nobis pares sunt: sic & eos qui majestatem nostram comiter conservare debent, liberos esse intelligendum est.*

Lib. 1. c. 52. n. 4.
** Nic. Paraphr. VIII, 18. p. 567. Ed. Heins.*
† L. non dubito. D. de capt. & postl. 7. §. 1.

3. Clientes in fide sunt patronorum; f sic populi fœdere inferiores in fide populi, qui dignitate est superior. Sunt *ἐπὶ προστάταις, οὐχ' ὑποτελεῖς*, *sub patrocinio, non sub ditione*, ut Sylla apud *a* Appianum loquitur; in parte, non in ditione, ut *b* Livius: & *c* Cicero officiorum secundo sanctiora illa Romanorum tempora describens,

a Mithr. p. 212.
b Lib. XXI.
c Cap. 8.

GROTII.

f *Sic populi fœdere inferiores*] Vide Cardinalem *Tuschum* PP. conclud. Iↄ cccc xxxv. Exemplum habes in Dilimnitis, [Immo *Dolomitis*. Vid. Illustr. SPANHEMII *Orb. Rom.* II, 17. pag. 452.] qui *αὐτόνομοι* suique juris Persis militabant, apud *Agathiam* libro III. Sic Irenes consilium fuit, inter mariti liberos ita partiri imperium, ut post natos faceret *δευτέρους μὲν κατὰ τὸ τῆς τιμῆς ἀξίωμα, αὐτονόμους δὲ καὶ αὐτοκράτορας ἑκάστους*, *dignitate quidem minores, cæterum sui juris plenæque potestatis.* Vide *Crantzium* Saxonicorum X. de urbibus quæ se in Austriacorum protectionem dedere. *Herodianus*: *'Οσροηνῶν τε καὶ 'Αρμενίων, ὧν ἦσαν οἱ μὲν ὑπήκοοι, οἱ δὲ φίλοι καὶ σύμμαχοι*, *Osroenorum & Armeniorum, quorum hi subditi erant, illi amici ac socii*, Lib. VII. (c. 2.)

GRONOVII.

9 *Matricum*] *Matrices urbes*, *Μητροπόλεις*, ex quibus aliæ civitates propagatæ: *Coloniæ*, quæ ex aliis civitatibus propagatæ. De jure *μητροπόλεων* videndus *Valesius* ad Excerpta Constantini Porphyrog. p. 7.

10 *Pari jure*] I, 2. 9. 10.

(hh) Legendum cum HALOANDRO: *Neque viribus nobis pares sunt* &c. *J. B.*

11 *Sylla*

describens, patrocinium sociorum ait penes eos fuisse, non imperium. quicum satis convenit dictum illud Scipionis Africani Majoris: *a Populum Romanum beneficio quam metu obligare homines malle, exterasque gentes fide ac societate junctas habere, quam tristi subjectas servitio*: & quæ Strabo commemorat de Lacedæmoniis post Romanorum in Græciam adventum: *b οἱ ἔμειναν ἐλεύθεροι, πλὴν τῶν φιλικῶν λειτουργιῶν ἄλλο συντελοῦντες οὐδέν*: *manserunt*, inquit, *liberi, nihil conferentes præter operas sociales*. Sicut patrocinium privatum non tollit libertatem personalem, ita patrocinium publicum non tollit libertatem civilem, quæ sine summo imperio intelligi nequit. Ideo apud Livium opponi videas, (ii) in fide esse & in ditione. Et 11 Syllæo Arabum regi minatus est Augustus, teste Josepho, ni injuriis in vicinos abstineret, curaturum se, ut ex amico subditus fieret; cujus conditionis erant 12 reges Armeniæ, quos in ditione Romana fuisse ad Vologesen 13 scribebat Pætus, & proinde sono magis nominis quam re ipsa reges: quales Cypri aliique reges olim sub regibus Persis, ὑποτεταγμένοι, subditi, ut Diodorus loquitur.

a Liv. lib. XXVI. c. 49. n. 8.

b Geogr. L. VIII. pag. 365.

Lib. XVI. p. 534. Ed. Steph.

4. Obstare his quæ diximus videtur, quod addit Proculus: *At fiunt apud nos rei ex 14 civitatibus fœderatis, & in eos damnatos animadvertimus.* (kk) Sed ut hæc res intelligatur, sciendum est quatuor incidere posse controversiarum genera. Primum, si 15 subditi

GRONOVII.

11 *Syllæo Arabum*] Immo Herodi Judæorum regi, quem Syllæus, non rex Arabum, sed Obodæ regis Arabum comes & legatus apud Augustum criminatus erat: ὅτι πάλαι χρώμενος αὐτῷ φίλῳ, νῦν ὑπηκόῳ χρήσεται. *Joseph.* 16, 15. Erat autem regnum Judæorum tum temporis ejusdem conditionis, cujus regnum Armeniæ, nempe beneficiarium populi Romani: & quod Augustus ait adhuc eo se ut amico usum, referendum ad indulgentiam Cæsaris, non jus Herodis. De Syllæo *Strabo* lib. 16. p. 781. 783.

12 *Reges Armeniæ*] Florus 4, 12. *Armenios victo rege Tigrane in hoc unum servitutis genus Pompejus adsuefecerat, ut rectores a nobis acciperent.*

13 *Scribebat Pætus*] Apud *Tacitum* 15. Annal. 13.

14 *Civitatibus fœderatis*] Loquitur de civitatibus liberis, quæ in mediis erant provinciis Romanis: sed quia aut ante bellum, aut durante bello hi populi, non vi coacti, sed sponte se applicuerant Romanis, & eorum amicitiam petiverant, conservabant illis Romani libertatem, ut non essent sub fascibus, etsi omnes populi circa in formam provinciæ redacti essent. *Cic.* 3. Verr. 6. *Sueton.* Jul. 25. Octav. 47. Calig. 3. Vespas. 8.

15 *Subditi populi*] Ut Leptines & Isocrates Demetrii Soteris subjecti, qui Cnejum Octavium legatum populi Romani interfecerant. *Polybius* in exc. legat. 122.

(ii) Vide, exempli gratia, *Lib.* VIII, *Cap.* 1. in fine; & *Lib.* XXXVI. Cap. 28. *num.* 4. *J. B.*

(kk) Solvitur omnino difficultas, ex illis verbis petita, adeoque hactenus supervacanea sunt, quæcumque Auctor subjicit, si animadvertatur, quod verissimum est, Populos, & Reges, qui tunc temporis à Romanis dicebantur *Fœderati* & *Liberi*, precariam tantum αὐτονομίαν & libertatem habuisse, ac re verâ subjectos & obnoxios fuisse. Id luculenter demonstravit Vir Illustrissimus, EZECHIEL SPANHEMIUS, *Orb. Rom.* Exercit. II. Cap. X. *J. B.*

§ C-

diti populi aut regis, qui in fide est alterius, dicantur fecisse contra fœdus: deinde, si ipsi [16] populi aut reges accusentur: tertio, si [17] socii qui in ejusdem populi aut regis fide sunt, inter se litigent: quarto, [18] si subditi conquerantur de injuriis eorum, quorum sunt in ditione. Prima specie si peccatum appareat, tenetur rex aut populus eum, qui nocuit, aut punire, aut ei cui nocitum est dedere: quod non tantum inter inæquales, sed & inter æqualiter fœderatos locum habet, imo etiam inter eos, qui nullo fœdere tenentur, [19] ut ostendemus alibi. Tenetur etiam dare operam ut damna resarciantur; quod officium Romæ erat [20] recuperatorum. Gallus Ælius apud Festum: *Reciperatio est cum inter populum & reges nationesque ac civitates penegrinas lex convenit, quomodo per reciperatorem reddantur res, reciperenturque, resque privatas inter se persequantur.* At sociorum alter in socii subditum jus pre-*Livius lib. XXIII. c. 7.* hensionis aut punitionis directe non habet. Itaque Decius Magius Campanus ab Annibale vinctus & Cyrenas delatus, atque inde deportatus Alexandriam, docuit contra jus fœderis vinctum se ab Annibale esse: atque ita vinculis liberatus est.

5. Secunda specie jus habet socius cogendi socium, ut stet fœderis legibus, atque etiam puniendi, ni steterit. Sed hoc quoque inæquali fœderi proprium non est. Idem enim locum habet in fœdere æquali. Nam ut quis ultionem sumat ab eo qui peccavit, satis est, ut ipse ei qui peccavit subditus non sit; quod [21] alibi a nobis tractabitur. Quare etiam inter reges aut populos non fœderatos idem usu venit.

6. Tertia specie sicut in fœdere æquali solent controversiæ deferri ad [g] conventum sociorum, quod scilicet res non tangit, ut [22] Græcos, Latinos veteres, & Germanos olim fecisse legimus; aut alioqui ad arbitros, aut etiam ad principem fœderis tanquam communem arbitrum: ita in fœdere inæquali plerumque convenire solet, ut controversiæ disceptentur apud eum, qui superior est in fœdere. Quare ne hoc quidem ostendit imperii potestatem.

Nam

GROTII.

g *Conventum sociorum*] Talis conventus vocatur κοινοδίκιον in vetere columna ἰσοπολιτείας sive communicatæ civitatis Prianfiorum & Hieropotamiorum. [Immo *Hierapytniorum*, ut habet Inscriptio, primum edita à *J. Pricæo*, Not. in *Apuleji Apolog.* pag. 59. *& seqq.* Vide & *Orbem Roman.* Ill. SPANHEMII, 1, 4. & 11, 16. p. 426. *J. B.*]

GRONOVII.

16 *Populi aut reges*] Ut Philippus a Græcis. *Justinus* 32, 2. *Polyb.* excerp. legat. cap. 46.

17 *Socii inter se*] Ut Achæi & Spartani: *Justinus* 34, 1. Eumenes & Prusias. *Justinus* 32, 4.

18 *Si subditi conquerantur*] Ut Lycii de Rhodiis *Liv.* 41, 6. Judæi de Archelao Herodis M. F. *Joseph.* de Bello Judaico 2. cap. 4. & 6.

19 *Ut ostendemus alibi*] 2, 21. 4.

20 *Recuperatorum*] *Torrent.* ad Sueton. Ner. 17.

21 *Alibi*] 2, 20. 3.

22 *Græcos*] Apud concilium Amphictyonum. *Justinus* 8, 1.

h Et

Nam & reges apud judices 23 a se constitutos judicio contendere solent.

7. In postrema specie 24 jus cognoscendi nullum est sociis. Ideo cum Herodes quosdam adversus liberos ad Augustum 25 sua sponte deferret, dixerunt illi: *Poenas de nobis supplicium sumere tuo jure, tum qua pater, tum qua rex.* h Et Scipio, * cum [illegible] a Carthaginiensium quibusdam Annibal accusaretur, dixit non oportere se Patres Conscriptos reipublicae 26 Carthaginiensium interponere. Et hoc est, in quo Aristoteles ait societatem a civitate differre, quod sociis curae sit, ne injuria in ipsos committatur, non vero ne sociae civitatis cives inter se injurias committant. [illegible]

8. Solet & illud objici, quod in historiis ei qui foedere superior est imperandi, & ei qui inferior est parendi vox interdum tribuitur. Sed nec hoc movere nos debet: aut enim agitur de rebus ad commune bonum societatis pertinentibus, aut de utilitate privata ejus, qui superior est in foedere. In rebus communibus, 27 extra tempus conventus, etiam ubi foedus aequale est, solet is, qui lectus est princeps foederis (נגיד הברית Daniel. XI, 22.) sociis imperare, ut 28 Agamemnon regibus Graecis, 29 Lacedaemonii Graecis postea, deinde Athenienses. In oratione Corinthiorum apud Thucydidem legimus: χρὴ τοὺς ἡγεμόνας τὰ ἴδια ἐξ ἴσου νέμοντας, τὰ κοινὰ προσκοπεῖν, *Decet eos, qui foederis principes sunt, circa suas quidem utilitates nihil praecipuum sumere, at in communibus rebus curandis eminere supra caeteros.* Isocrates veteres Athenienses ductum exercuisse ait, ὅλων ἐπιστατοῦντας, ἰδίᾳ δ' ἑκάστους ἐλευθέρους ἐῶντας εἶναι: *curam gerentes* (ll) *pro sociis omnibus, sed ita ut iis libertatem integram relinquerent.* * Et alibi: στρατηγεῖν οἰόμενοι δεῖν, ἀλλὰ μὴ τυραννεῖν, *ita ut imperium habere belli, non dominari se debere censerent.* † Item: συμμαχικῶς, ἀλλ' οὐ δεσποτικῶς βουλευομένους περὶ αὐτῶν, *socialiter, non heriliter res eorum curantes.* Hoc ipsum Latini imperare, Graeci modestius τάσσειν dicunt. Athenienses delato sibi ductu belli in Persas, ἔταξαν, inquit Thucydides, 96.

Cap. 120. Ed. Oxon.

Panegyr. pag. 61. C. Ed. H. Steph.

* Ibid. p. 56. E.

† Ibid. p. 62. C.

Lib. 1. §. 96.

GROTII.

h *Et Scipio*] Vide *Polybium* in legationum excerpto CV.

GRONOVII.

23 *A se*] *Plinius* Paneg. 36.

24 *Jus nullum*] Hoc in foedere tantum aequali verum esse puto, non etiam de inaequali, vel propter exempla Rhodiorum & Archelai justissime accusatorum apud Romanos.

25 *Sua sponte*] Quasi non ex metu, ne tanta crudelitate Caesarem offenderet.

26 *Carthaginiensium interponere*] *Livius* 33. 47.

27 *Extra tempus conventus*] Si quid jubendum vel curandum ex usu sociorum, quo tempore discessus est, quo concilium solutum, de cujus sententia agi omnia convenit.

28 *Agamemnon regibus Graecis*] Bello Trojano.

29 *Lacedaemonii Graecis postea*] Bello Persico usque ad proditionem Pausaniae & superbiam; de qua etiam socii se conquerebantur ad Aristidem Atheniensem.

(ll) [illegible]

XXII. m Qui vero certum quid pensitant aut ad redimendas injurias, aut ad tutelam comparandam, σύμμαχοι φόρυ ὑποτελεῖς, ut est apud Thucydidem: quales n 39 Hebræorum reges, & vicinarum gentium post Antonii tempora, ἐπὶ φόροις τεταγμένοις, ut Appianus loquitur: quo minus summum imperium habere possint, nullam dubitandi causam video, quanquam infirmitatis confessio de dignitate aliquid delibat.

Lib. 1. §. 19.

Bell. Civ. L. v. p. 715. Ed. Steph.

XXIII. 1. Difficilior multis videtur quæstio 40 de nexu feudali, sed quæ ex antedictis facile solvi potest. Nam in hoc contractu, qui proprius est Germanicarum Gentium, neque usquam invenitur, nisi ubi Germani sedes posuerunt, 41 duo sunt consideranda, obligatio personalis, & jus in rem.

2. Obligatio personalis eadem est, sive quis ipsum jus imperandi, sive aliud quidvis etiam alibi situm feudi jure possideat. Talis autem obligatio sicut privato non erat demtura jus libertatis personalis, ita nec regi aut populo jus demit summi imperii, quæ libertas

GROTII.

m *Qui vero certum quid pensitant*] Persæ pecuniam annuam ab *Justiniano* accipiebant, qua de re vide *Procopium* Persicorum II. & Gothicorum IV. id molli vocabulo vocabatur stipendium ad tutandas portas Caspias. Turcæ Arabas montanos pecunia placant.

n *Hebræorum reges*] *Josephus* lib. XV. οὐ γὰρ ἔφη καλῶς ἔχειν Ἀντώνιος βασιλέα περὶ τῶν κατὰ τὴν ἀρχὴν γεγενημένων εὐθύνας ἀπαιτεῖν. οὕτως γὰρ ἂν οὐδὲ βασιλεὺς εἴη· δόντας δὲ τὴν τιμὴν καὶ τῆς ἐξουσίας αὐτεξουσιάσαντας ἐᾶν αὐτῇ χρῆσθαι· [Locus est *Cap.* IV. p. 516. F. ubi pro αὐτεξουσιάσαντας, ut heic scribitur, est καταξιώσαντας. *J. B.*] *Negabat Antonius rectum esse, regem vocari ad rationes reddendas de iis, quæ ut rex fecisset: ita enim ne regem quidem eum fore. Par esse, ut qui honorem ei dederint, etiam potestate quam liberrime uti eum sinant. Chrysostomus* I. de Eleëmosyna: ἐπειδὴ τὰ τῶν Ἰουδαίων μετέπεσε πράγματα καὶ λοιπὸν ὑπὸ τὴν Ῥωμαίων ἐτέθησαν ἀρχὴν, οὔτε αὐτόνομοι ἦσαν, καθάπερ καὶ πρότερον, οὔτε καθόλου δοῦλοι, καθάπερ καὶ νῦν. ἀλλ' ἐν τάξει συμμάχων ὄντες διετέλουν, φόρους μὲν τελοῦντες τοῖς βασιλεῦσιν ἑαυτῶν· καὶ τοὺς παρ' ἐκείνων ἄρχοντας δεχόμενοι. τ' ἀλλαχοῦ δὲ τοῖς ἰδίοις κεχρημένοι νόμοις, καὶ τοὺς παρ' αὐτοῖς ἁμαρτάνοντας κατὰ τὰ πάτρια κολάζοντες νόμιμα· *Judæi, ex quo retro ferri res eorum cœpere, Romano attributi imperio, neque in plena, ut ante, erant libertate: neque tamen ita, ut nunc, omnino servi, sed sociorum vocabulo honorabantur, regibus suis tributa pendentes, & ab iis accipientes præfectos. Cæterum in plerisque suis utebantur legibus, ita ut & popularium delinquentes ipsi punirent secundum mores patrios.*

GRONOVII.

39 *Hebræorum reges*] At sine dubio reges illi erant beneficiarii & stipendiarii populi Romani, &, ut *Tacitus* loquitur, *inservientes*. Commodiora in hanc rem exempla sunt apud *Fr. Lindenbrogium* ad Ammian. lib. 25, p. 154. (*Cap.* 6. *Ed. Vales. Gron.*)

40 *De nexu feudali*] De iis, qui sunt vasalli, & propter feudum, quod tenent, directo domino obligati.

41 *Duo sunt consideranda*] Est enim feudum jus utendi fruendi aliena re immobili vel incorporali, quæ immobili comparatur, ex benevolentia domini sub conditione fidei & obsequii concessum. Itaque cliens vel vasallus accepto beneficio, vel feudo, jurat domino fidelitatem, & officia præstat operasque, quæ servitia vocant: quod si committat feloniam, aut existat aliqua ex revocandi causis, a vasallo ad dominum revertitur.

o *Quod*

libertas est civilis. quod apertissime conspici datur in 42 feudis liberis, quæ Franca vocant, (mm) quæ nullo jure in rem, in sola personali obligatione consistunt. Hæc enim nihil sunt aliud quam species fœderis inæqualis, de quo egimus, quo alter alteri operam pollicetur, alter alteri præsidium & tutelam. Pone etiam 43 adversus omnes promissam operam, o quod nunc 44 feudum ligium vocant, (nam olim ea vox latius patebat) nihil id de jure summi imperii in subditos detrahit: ut jam taceam semper inesse conditionem tacitam, dum justum sit bellum, de qua agendum erit alibi.

3. Jus vero in rem quod attinet, id quidem tale est, ut ipsum 45 imperandi jus, si feudi jure teneatur, aut familia extincta, aut etiam ob certa crimina amitti possit. Sed interim summum esse non desinit: aliud enim est res, ut sæpe diximus, aliud rem habendi modus. Et tali jure multos video reges à Romanis constitutos, ita scilicet, ut deficiente regia familia imperium ad ipsos rediret, quod de Paphlagonia aliisque nonnullis Straboni notatum. *Lib.* XII. p. 562. & *Lib.* VI. p. 282.

XXIV. Distinguendum quoque non minus in imperio quam in dominio jus ab usu juris, sive actus primus ab actu secundo. Nam sicut rex infans jus habet, sed imperium exercere non potest: sic & furiosus, & captivus, & qui in alieno territorio ita vivit, ut actiones circa imperium alibi situm liberæ ei non permittantur; omnibus enim his casibus curatores sive 46 prodici dandi sunt. Itaque p Demetrius, cum in potestate Seleuci non satis libere viveret,

GROTII.

o *Quod nunc feudum ligium vocant*] Vide *Baldum* procemio Digestorum, *Nattam* consilio CCCCLXXXV.

p *Demetrius*] Vide *Plutarchum* Demetrio. (Pag. 914. D. *Ed. Wech.*)

GRONOVII.

42 *Feudis liberis*] Quæ habent immunitatem ab operis vel servitiis.

43 *Adversus omnes*] Nemine anteposito, vel excepto. Itaque nec dans agnoscit superiorem, neque accipiens homo ligius esse potest duorum. In non ligio, non modo rex, sed etiam alii, velut antiquior dominus, cognati, patria vasalli, excipiuntur in juranda fide.

44 *Feudum ligium*] Quod datur a non agnoscente superiorem, sub pactione obsequii & fidei conferenti præstandæ uni & contra omnes. Itaque vasallus vel homo ligius, qui & homologus vocatur, non solum ratione feudi accepti, sed cum omnibus bonis suis jurisdictioni subjicitur, neque invito domino feudum potest exuere: sed & unus nemo duorum esse ligius potest. *Schon.* Disp. 1, 1. 52. & 2, 8. & seq. *Obrecht.* Disp. 2. th. 136. & seqq.

45 *Imperandi jus*] Ut in *feudo*, quod vocant *regale*, quo investiti summam & quasi regiam potestatem habent in locis, quæ ad hoc feudum pertinent, ut sunt regna stipendiariorum regum, Electoratus, Ducatus, Marchionatus, Comitatus, Baronatus.

46 *Prodici*] Qui vice ejus res administrent, & per hos suum ille jus tueantur. Πρόδικος Lacedæmone *κατ' ἐξοχὴν* tutor regis, *Plutarchus* Lycurgo. *Hesychius*: Πρόδικος, *συνήγορος*. Προδικεῖν, *ἐπιτροπεύειν*. Vide *Crag.* de rep. Lacedæmon. p. 88.

(mm) Confundit Auctor *Feuda libera* cum certis quibusdam pactis, quæ impropriè *Feudorum* nomine adpellata sunt, ob similitudinem quamdam in exhibitione honoris. Ostendemus id, Deo dante, in Gallicis nostris ad hunc locum Notis. *J. B.*

veret, vetuit aut sigillo aut literis suis credi, sed omnia quasi se mortuo administrari voluit.

CAPUT IV.

De bello subditorum in superiores.

I. *Status quæstionis.*
II. *Bellum in superiores, qua tales, ordinarie licitum non esse jure naturæ.*
III. *Nec concessum lege Hebræa.*
IV. *Minus etiam lege Euangelica: quod probatur ex sacris literis.*
V. *Et factis Christianorum veterum.*
VI. *Refellitur sententia statuens inferioribus magistratibus licitum esse bellum adversus summam potestatem: idque rationibus & sacris literis.*
VII. *Quid sentiendum, si summa & alioqui inevitabilis sit necessitas?*
VIII. *Jus belli dari posse in principem populi liberi.*
IX. *In regem, qui imperium abdicaverit.*
X. *In regem, qui regnum alienet, ad impediendam traditionem tantum.*
XI. *In regem, qui manifeste totius populi hostem se ferat.*
XII. *In regem post amissum regnum ex lege commissoria.*
XIII. *In regem, qui partem duntaxat imperii habeat, pro ea parte quæ ipsius non sit.*
XIV. *Si resistendi libertas certis casibus reservata sit.*
XV. *Invasori alieni imperii quatenus parendum.*
XVI. *Invasori alieni imperii vi resisti posse ex jure belli manentis.*
XVII. *Ex lege antecedente.*
XVIII. *Ex mandato jus imperandi habentis.*
XIX. *Cur extra hos casus id non liceat.*
XX. *In controverso jure privatos sibi judicium sumere non debere.*

I. 1. BEllum gerere possunt & privati in privatos, ut viator in latronem; & summum imperium habentes in eos, qui itidem id habent, ut David in regem Ammonitarum; & privati in eos, qui [1] imperio summo, at non in se, utuntur, ut Abrahamus in regem [2] Babyloniæ & vicinos; & qui summum imperium habent in privatos aut sibi subditos, ut David [3] in partem Isbosethi, aut non subditos, ut Romani in piratas.

2. Tantum

GRONOVII.

1 *Imperio summo, at non*] In populos suæ ditionis; non istos privatos, quibuscum nunc fingimus eos bellare.

2 *Babyloniæ*] *Gen.* 14, 1. שנער Σενναὰρ, quo vocabulo dicta est regio, quæ post Babylonia. *Genes.* 10, 10. LXX. *Daniel*, 1, 2.

3 *In partem*] Adversus eos, qui auctoritatem Isboseth secuti regnum volebant retinere in domo & posteris Sauli. 2 *Sam.* 3, 7.

4 *Sive*

2. Tantum illud quæritur, an aut privatis aut publicis personis bellum gerere liceat in eos, quorum imperio 4 sive summo sive 5 minori subsunt? Ac primum id minime controversum est, arma sumi posse 6 in inferiores ab iis, qui summæ potestatis auctoritate armantur: qualis fuit Nehemias armatus edicto Artaxerxis adversus vicinos regulos. Sic 7 metatores expellendi domino prædii licentiam Imperatores Romani concedunt. Verum adversus summam potestatem aut 8 inferiores, sed agentes quod agunt summæ potestatis auctoritate, quid liceat quæritur.

L. devotum. C. de Metatoribus. lib. XII. *leg.* 5.

3. Illud quidem apud omnes bonos extra controversiam est, si quid imperent naturali juri aut divinis præceptis contrarium, non esse faciendum, quod jubent. Nam Apostoli cum dixerunt Deo magis quam hominibus obediendum, ad certissimam 9 provocarunt regulam, omnium inscriptam mentibus, quam totidem ferme verbis expressam apud Platonem reperias: at 10 si qua ex tali causa, aut alioqui quia summum imperium habenti ita libet, injuria nobis inferatur, ea toleranda est potius, quam vi resistendum.

Apol. Socratis, p. 29. D. Tom. I. *Ed. Steph.*

II. 1. Et naturaliter quidem omnes ad arcendam a se injuriam jus habent resistendi, ut supra diximus. Sed civili societate ad tuendam tranquillitatem instituta, statim civitati 11 jus quoddam majus in nos & nostra nascitur, quatenus ad finem illum id necessarium est. Potest igitur civitas jus illud resistendi promiscuum 12 publicæ pacis & 13 ordinis causa prohibere: Et quin voluerit, dubitandum non est, cum aliter non posset 14 finem suum consequi. (aa) nam si maneat promiscuum illud resistendi jus, non jam civitas erit, sed 15 dissociata multitudo, qualis illa Cyclopum:

—— Θεμιστεύει

Hom. Odyss. L. IX. *vers.* 114.

GRONOVII.

4 *Sive summo*] Ut in regem.

5 *Minori*] Ut in præfectum regium.

6 *In inferiores*] Subjectos eidem imperio ab illis, quibus provincia vel curatio cum jure armorum adversus obsistentes mandata est.

7 *Metatores*] Qui militibus transeuntibus castra designant.

8 *Inferiores*] Præfectos aut ministros.

9 *Provocarunt*] Contra civile jus, quod præcipit obediendum præpositis, velut superius tribunal appellarunt juris naturæ.

10 *Si qua ex tali*] Quod recusaveris facere jussa, quia sine offensione Dei facere nequeas.

11 *Jus quoddam majus in nos*] Communis utilitatis ergo privatum cujusque jus restringens & coërcens.

12 *Publicæ pacis*] Ne in media pace perpetui, aut alii ex aliis, orirentur tumultus imperium inhibentium & detrectantium.

13 *Ordinis*] Qui postulabat, ut essent, qui ducerent, quique sequerentur; qui præciperent, quique facerent; imperantes alii, alii parentes, & in hoc statu quisque, nemine turbante alios, officio fungerentur.

14 *Finem suum*] Tranquillitatem & securitatem publicam.

1 *Dissociata*] Male cohærens & sese interturbans.

(aa) Distinguendum heic inter *injurias dubias ac tolerabiles*, & *manifestas ac intolerandas*. Quæ prioris generis sunt, eas pati quisque debet, non propter Principem, qui ne quidem minimam injuriam inferendi jus habet, sed ne societas civilis turbetur.

 Poste-

——— *Θεμιστεύει δ' ἕκαστος*
Παίδων ἠδ' ἀλόχων ———
——— *Dant conjugibus jus*
Quisque suis sobolique. ———

Eurip. Cyclope, vers. 120.

Νομάδες· ἀκούει δ' οὐδὲν οὐδεὶς οὐδενός.
a *Confusa turba, nemo ubi audit neminem.*

a Bell. Catil. c. 6. b Jugurth. c. 21. Ed. Wass.

Et Aboriginum, qui Salustio *a* tradente, genus hominum agreste, sine legibus, sine imperio, liberum atque solutum: & apud eundem alio loco *b* Getuli, qui neque moribus, neque lege aut imperio cujusquam regebantur.

c Confess. L. III. c. 8.

2. Ita, ut dixi, habent mores omnium civitatum: *Generale pactum est societatis humanæ*, inquit *c* Augustinus, *regibus obedire.* Æschylus:

Τραχὺς μόναρχος κ' οὐχ' ὑπεύθυνος κρατεῖ.
Rex est suo utens jure, nulli obnoxius.

Sophocles: [*In Ajac.* vers. 677.]

Ἄρχοντές εἰσιν, ὥσθ' ὑπεικτέον. τί μή;
Nam principes sunt: obsequendum. quippe ni?

Euripides: [*Phœniss.* vers. 396.]

Τὰς τῶν κρατούντων ἀμαθίας χρεὼν φέρειν.
Imperia habentum perferenda inscitia est.

Ann. VI. 8.

Adde quod supra ex Tacito in hanc rem adduximus: cujus & hoc est; 16 *Principi summum rerum arbitrium Dii dederunt, subditis obsequii gloria relicta est.* Hîc quoque: (bb)

Indigna digna habenda sunt, rex quæ facit.

Medea, vers. 195.

Seneca: *Æquum atque iniquum regis imperium feras:* Quod ex Sophocle sumtum, qui dixerat: [*Antigon.* vers. 681.]

Ἀλλ' ὃν πόλις στήσειε, τοῦδε χρὴ κλύειν
Καὶ σμικρὰ καὶ δίκαια καὶ τἀναντία.

Et quod apud Sallustium est: b *Impune quidvis facere, id est regem esse.* (cc)

3. Hinc

Posterioris autem generis nemo pati tenetur, easque repelli finis ipse civitatum constitutarum postulat, tantum abest ut vetet. Quâ de re plenius dicemus in nostris ad hoc Caput Notis Gallicis. Heic monuisse sufficiat. *J. B.*

GROTII.

a *Confusa turba, nemo ubi audit neminem*] De Bebryciis similia prodidit *Valerius*: (*Argon.* IV, 102.)

——— *non fœdera legum*
Ulla colunt, placidas aut jura tenentia mentes.

b *Impune quidvis facere, id est, regem esse*] Pertinent huc M. Antonii verba, quæ ex *Josepho* modo adduximus. (*Cap.* præced. §. 22.)

GRONOVII.

16 *Principi summum*] 6. ann. 8. *Tibi summum rerum judicium Dii dederunt, nobis obsequii gloria relicta est:* quasi ad Cæsarem præsentem sic loquitur in senatu M. Terentius. Neque enim *Tacitus* diceret subditis.

(bb) Parodia versûs *Plautini: Indigna digna habenda sunt, herus quæ facit.* Captiv. II, I. 6. *J. B.*

(cc) Verba sunt *Memmii*, Tribuni Plebis, qui loquitur tantum de more Regum, & impunitate facti, non juris: quam ipsis nequaquam largiturus erat libertatis vindex acerrimus. Inspice

3. Hinc ubique majestas, id est, dignitas, sive populi, sive unius qui summo fungitur imperio, tot legibus, tot pœnis defenditur: quæ constare non potest, si maneat resistendi licentia. Miles *a* qui castigare volenti se centurioni restiterit, 17 si vitem tenuit, 18 militiam mutat: si ex industria fregit, vel manum centurioni intulit, capite punitur: Et apud Aristotelem est, *εἰ ἀρχὴν ἔχων ἐπάταξεν οὐ δεῖ ἀντιπληγῆναι*, *si magistratum gerens aliquem verberavit, reverberandus non est.*

a L. Miles 13. §. [illegible] D. de re mil. Rufus de legibus militaribus c. 22.

III. In lege Hebræa *b* mortis supplicio damnatur, qui inobediens fuerit aut summo pontifici, aut ei qui extra ordinem rector summus populi a Deo esset constitutus. Quod vero apud Samuelem *d* dicitur de jure regis, omnino recte inspicienti apparet, nec de jure vero intelligendum, id est, de facultate honeste & juste aliquid agendi, (longe enim alia vivendi ratio præscribitur regi in ea parte legis, *e* quæ est de officio regis) neque nudum (dd) factum indicari: nihil enim esset in eo eximium, cum injurias facere 19 etiam privati privatis soleant: sed factum 20 quod effectum aliquem juris habeat, id est, *c* non resistendi obligationem. Ideo additur, populum pressum istis injuriis Dei opem imploraturum, quia scilicet humana remedia nulla exstarent. Sic ergo 21 hoc jus vocatur, quomodo *f* prætor jus reddere dicitur, etiam cum inique decernit.

b Deuteron. XVII. 12.
d 1 Samuel. VIII. 11.
e Deuteron. XVII. 14.
f L. Jus pluribus D. de Justitia & jure. L. ult.

IV. 1. In novo fœdere Christus præcipiens dari Cæsari, quæ Cæsaris sunt, intelligi voluit a suæ disciplinæ sectatoribus non mino-

spice totum locum, *Bell. Jugurth. c.* 56. Si alia loca congesta expendantur, nil aliud in plerisque reperietur, immo aliquando contrarium ejus, quod inde Auctor colligit. *J. B.*

GROTII.

c *Non resistendi obligationem*] Philo in Flaccum: (Pag. 978. D. Ed. Paris.) *πότε γὰρ εἰς ἀπόστασιν ὑπωπτεύθημεν; πότε δ' οὐκ εἰρηνικοὶ πᾶσιν ἐνομίσθημεν; τὰ δ' ἐπιτηδεύματα, οἷς καθ' ἑκάστην ἡμέραν χρώμεθα, οὐκ ἀνεπίληπτα, ἐν συντείνοντα πρὸς ὁμόνοιαν πόλεως καὶ εὐστάθειαν; Quando enim defectionis suspecti fuimus? quando non pacis amantes ab omnibus judicati sumus? instituta vero, quibus utimur quotidie, nonne extra reprehensionem sunt, nonne ad concordiam bonumque statum civitatis conducunt?*

GRONOVII.

17 *Si vitem tenuit*] Apprehendit scipionem, quo verberabatur a centurione. *Tacit.* 1. ann. 23. *Juvenal.* 8, 247. *frangebat vertice vitem. Sat.* 14, 193. *perlege rubras Majorum leges, aut vitem posce libello.*

18 *Militiam mutat*] Ex honestiore ac lucrosiore ad minus honestam minusque lucrosam transfertur.

19 *Etiam privati privatis*] Non tamen tantas neque tam late patentes: itaque est satis in eo quoque aliquid eximium, & auctoris argumentum lubricum.

20 *Quod effectum*] Non tantum quod factum sit, sed etiam ita futurum, ut, quia fiebant, impediendi nemini sit potestas, nec de illo querelam habeat apud quemquam nisi apud Deum.

21 *Hoc jus vocatur*] Ut significetur exercitium potestatis, injustum quidem, velatum tamen specie juris.

(dd) Immo *jus Regis* apud SAMUELEM significare tantum *consuetudinem* Regum, probarunt Interpretes exemplis & rationibus omni exceptione majoribus. Diximus in Gallicis nostris Notis. *J. B.*

minorem, si non majorem, obedientiam cum patientia (si opus sit) conjunctam summis potestatibus deberi, quam ab Hebræis regibus Hebræis debebatur. quod latius exsequens optimus ejus interpres Paulus Apostolus, officia subditorum late describens, inter alia, *Qui obsistit*, inquit, *potestati, Dei ordinationi obsistit: tum vero qui obsistunt, sibi ipsis condemnationem accipient*. Addit mox, *Dei enim minister est, qui potestate fungitur tuo bono*. Deinde, *Quapropter necesse est subjici, non solum propter iram, sed & propter conscientiam*. In subjectione includit non resistendi necessitatem, neque eam solum quæ ex formidine 22 majoris mali oritur, sed quæ 23 ex ipso sensu officii nostri manat, neque hominibus tantum, sed & Deo nos obligat. Rationes addit duas: primam, quod Deus ordinem illum imperandi, & parendi approbaverit, & olim in lege Hebræa, & nunc in Euangelio. quare potestates publicæ eo loco nobis habendæ sunt, quasi ab ipso Deo essent constitutæ. Nostra enim facimus, 24 quibus auctoritatem nostram impartimur. Alteram, quod hic ordo nostro bono inserviat.

Rom. XIII. *vers.* 2. & *seqq.*

2. Atqui, dicat aliquis, injurias pati utile non est. Hic quidam, vere magis quam ad sensum Apostoli, ut arbitror, apposite, dicunt, has quoque injurias utiles nobis esse, quia ista patientia sua non sit caritura mercede. Mihi videtur Apostolus considerasse finem universalem isti ordini propositum, qui est [d] tranquillitas publica, in qua & singulorum comprehenditur. Et sane quin plerumque hoc bonum per potestates publicas consequamur, dubitandum non est: nemo enim sibi male vult: at imperantis felicitas in subditorum felicitate consistit. [e] *Sint quibus imperes*, 25 ajebat ille. Proverbium est apud Hebræos: (ee) *Nisi potestas publica esset, alter alterum vivum deglutiret*: qui sensus & apud Chrysostomum, *τῶν πόλεων τοὺς ἄρχοντας ἂν ἀνέλῃς, θηρίων ἀλόγων ἀλογώτερον βιωσόμεθα βίον, δάκνοντες ἀλλήλους καὶ κατεσθίοντες*, *nisi rectores civitatum essent, feriorem feris viveremus vitam, non mordentes tantum*, [f] *sed & vorantes alios alii*.

3. Quod

GROTII.

d *Tranquillitas publica*] Bene *Chrysostomus*: *σύνεργός ἐστί σοι, συμπράττει σοι*. Princeps nimirum euangelium prædicanti. Dedolat ille quod tu descobinas.

e *Sint quibus imperes*] Dictum hoc Sullæ ajunt *Plutarchus*, (In *Vit. Syll.* p. 472.) *Florus*, & alii, unde sumsit *Augustinus* lib. III. cap. 28. de civitate Dei.

GRONOVII.

22 *Majoris mali*] Supplicii præsentis aut pœnæ.

23 *Ex ipso sensu*] Ex animo sic imbuto atque instituto, ut sciat hoc omnino se oportere facere, atque ideo libenter velit.

24 *Quibus auctoritatem*] Quorum auctores nos fatemur, quæ rata habemus.

25 *Ajebat ille*] Furfidius ad Sullam. *Florus* 3, 21.

(ee) Legitur in *Pirke Aboth*, Cap. III. pag. 42. *Ed. Fagii* 1541. *J. B.*

GROTII.

f *Sed & vorantes alios alii*] Est hoc de statuis sexto: sed & hoc: ἐὰν γὰρ

τὰ

3. Quod si quando 26 nimia formidine aut 27 iracundia aliisve affectibus transversi agantur rectores, quo minus rectam ineant viam, quæ ad tranquillitatem ducit, id 28 inter minus frequentia habendum est; & quæ, ut ait Tacitus, *a* interventu meliorum pensantur. Leges autem satis habent id 29 quod plerumque accidit respicere, ut ajebat *b* Theophrastus, quo & illud Catonis pertinet: *c Nulla lex satis* 30 *commoda est: id modo quæritur si majori parti & in summam prodest.* Quæ autem rarius contingunt, 31 communibus tamen regulis constringenda sunt, quia 32 etsi 33 ratio legis 34 in isto speciali facto specialiter locum non habeat, manet tamen 35 ratio in sua generalitate, cui specialia subjici fas est. Id enim satius quam sine norma vivere, aut normam cujusque arbitrio permitti. Seneca *d* apposite ad hanc rem: *Satius erat a paucis etiam justam excusationem non accipi, quam ab omnibus aliquam tentari.*

a *Hist.* IV, 74.
b L. τὸ γὰρ, 6. D. *de legibus*, L. III. *in fine. D. si pars. hered.*
c *Livius lib.* XXXIV. c. 3.
d *Lib.* VII. *de benef.* c. 16.

4. Locum & hic habere debet illa nunquam satis memorata Periclis g apud *e* Thucydidem sententia: *Sic existimo, etiam singulis hominibus plus eam prodesse civitatem, quæ tota recte se habeat, quam si*

e *Lib.* II. §. 60.

τὰ δικαστήρια ἀνέλῃς, πᾶσαν τῆς ζωῆς ἡμῶν ἀνεῖλες τὴν ἐυταξίαν. *Tolle tribunalia, & omnem de vita tranquillitatem abstuleris.* Deinde: μὴ γάρ μοι τοῦτο εἴποις, ἔιτις κακῶς τῷ πράγματι κέχρηκεν, ἀλλ᾽ αὐτῆς βλέπε τῆς διατάξεως τὴν ἐυκοσμίαν, καὶ τὴν πολλὴν ὄψει τοῦ ταῦτα ἐξ ἀρχῆς νομοθετήσαντος σοφίαν· *Nec mihi illos refer, qui male usi sunt honoribus, sed ipsius instituti vide pulchritudinem, & sapientiam ejus admiraberis qui primus ejus auctor fuit.* Idem ad Romanos: κἂν ἀνέλῃς αὐτὰς (τὰς ἀρχὰς) πάντα οἰχήσεται· καὶ ὀυ πόλεις, καὶ ὀυ χωρία, ὀυκ οἰκία, ὀυκ ἀγορὰ, ὀυκ ἄλλο ὀυδὲν στήσεται, ἀλλὰ πάντα ἀνατραπήσεται τῶν δυνατῶν τοὺς ἀσθενεστέρους καταπινόντων. *Magistratus si abstuleris, perierint omnia, non urbes stabunt, non agri, non forum, nec quicquam aliud: evertentur omnia & fortioris esca fiet quilibet infirmior.* idem sensus apud eundem ad Ephes. v.

g *Apud Thucydidem sententia*] Lib. II. quicum bene convenit illud *Ambrosii* libro III. de officiis: (*Cap.* 4.) *Eadem singulorum est utilitas, quæ universorum.* Et illud in jure: *Semper non quod privatim interest unius ex sociis servari solet, sed quod societati expedit.* L. actiones. §. Labeo. 65. §. 5. D. Pro Socio. Adde L. unicam. §. penul. C. de Caducis tollendis.

GRONOVII.

26 *Nimia formidine*] Ut qui ob leves suspiciones corripiunt, reosque majestatis faciunt, exemplo Claudii. *Suet.* 37.

27 *Iracundia*] Ut Alexander, qui ubi exarsisset, nec dilatio ultionis nec modus erat. *Justin.* 9, 8.

28 *Inter minus frequentia*] Ex rarius contingentibus.

29 *Quod plerumque*] *Aristot.* 3. Pol. II. Δοκοῦσι τὸ καθόλου μόνον οἱ νόμοι λέγειν, ἀλλ᾽ ὀυ πρὸς τὰ προσπίπτοντα ἐπιτάττειν.

30 *Commoda est*] Omnibus.

31 *Communibus tamen*] Iis neglectis quæ rarius contingunt, de eo, quod ut plurimum accidit, aliquid constituendum.

32 *Etsi legis*] Quæ voluit civem magistratui parere.

33 *Ratio*] Ut cuique jus reddatur, ut justitia quisque fruatur.

34 *In isto speciali*] Quoties contra jus fasque magistratus aut rex lædit inferiorem.

35 *Ratio in sua generalitate*] Tranquillitas securitasque totius corporis, quæ tanti est, ut unus potius doleat & id ferat, quam resistat imperanti & ordinem publicum turbet, ne patiatur injuriam.

si qua privatis floreat utilitatibus, ipsa autem universim laboret. qui enim domesticas fortunas bene collocatas habet, patria tamen eversa, pereat & ipse necesse est: Contra vero, etiam si quis in beata republica parum felix est, multo tamen facilius per illam incolumis servatur. Quare cum civitas quidem singulorum possit sustentare calamitates, singuli autem publicas non item, quid est, cur non universim ipsi consulere, ipsamque tueri oporteat, nec id facere, quod vos facitis, dum quasi attoniti jactura rei familiaris, salutem proditis reipublicæ? Quem Lib. XXVI. c. 36. sensum breviter ita explicat Livius: *Respublica incolumis & privatas res salvas facile præstat: 36 publica prodendo, tua nequicquam serves.* De Legg. L. IX. p. 875. A. Ed. Steph. Plato dixerat legum IV. τὸ μὲν γὰρ κοινὸν συνδεῖ, τὸ δὲ ἴδιον διασπᾷ τὰς πόλεις. καὶ συμφέρει τῷ κοινῷ τε καὶ ἰδίῳ τοῖν ἀμφοῖν, ἢν τὸ κοινὸν τιθῆται καλῶς μᾶλλον ἢ τὸ ἴδιον· *quod commune est, connectit civitates, quod singulorum, dissipat; quare & publice, & privatim utilius est, ut publica magis quam privata curentur.* De Exped. Cyr. L. VI. c. 1. §. 19. Ed. Oxon. Xenophon vero: ὅςις ἐν πολέμῳ ὢν ςασιάζει πρὸς τὸν ἄρχοντα, πρὸς τὴν ἑαυτοῦ σωτηρίαν ςασιάζει· *qui in bello contra ducem seditiose se gerit, facit hoc cum suæ salutis periculo.* Eodem & illa Jamblichi pertinent: *Non disjuncta est privata utilitas a publica, imo in bono communi singulare etiam continetur: & ut in animalibus cæteraque natura, ita in civitatibus in totius salute salus est partium.*

5. In publicis autem præcipuum haud dubie est ordo ille, quem dixi, imperandi parendique; is vero cum privata resistendi licentia consistere nequit. Explicare libet hoc ipsum 37 nobili Dionis Lib. XLI. p. 189. Ed. H. Steph. Cassii loco: οὐ μέν τοι καὶ ἐγὼ οὔτ' ἄλλως καλὸν εἶναι νομίζω ἄρχοντά τινα 38 τῶν ἀρχομένων ἡττᾶσθαι, οὔτ' ἂν σωτήριόν τι γενέσθαι ποτὲ, εἰ 39 τὸ ταχθὲν ὑπηρετεῖν τινὶ, κρατεῖν αὐτοῦ ἐπιχειρήσειε. σκέψασθε δὲ ποῖος μὲν κόσμος οἰκίας γένοιτο, ἂν οἱ ἐν τῇ ἡλικίᾳ ὄντες τῶν πρεσβυτέρων καταφρονήσωσι. ποῖος δὲ τῶν διδασκαλείων, ἂν οἱ φοιτῶντες τῶν παιδευτῶν ἀμελήσωσι. τίς ὑγίεια νοσοῦσιν, ἂν μὴ πάντα τοῖς ἰατροῖς οἱ κάμνοντες πειθαρχῶσι. τίς δ' ἀσφάλεια ναυτιλλομένοις, ἂν οἱ ναῦται τῶν κυβερνητῶν ἀνηκουςῶσι. φύσει τε γὰρ ἀναγκαῖα τινὰ καὶ σωτήρια τῷ μὲν ἄρχειν ἐν τοῖς ἀνθρώποις, τῷ δὲ ἄρχεσθαι τέτακται. *Ego vero neque decorum existimo, ut rector civitatis cedat, neque spem esse ad salutem, si quod parere positum est velit imperare. Cogitate enim quis futurus sit ordo in familia, si a junioribus senes spernantur: quis item in scholis, si a discipulis susque deque habeantur præceptores: unde sanitas ægrotantibus, si non per omnia medicis pareant: quid tuti navigantibus, si plebs nautica gubernantium jussa contemnat. Natura quippe id necessarium & hominibus salutare, ut alii quidem imperent, alii vero pareant.* 6. Paulo

GRONOVII.

36 *Publica prodendo*] Deferendo, destituendo, non adjuvando.

37 *Nobili Dionis Cassii loco*] Lib. 41. p. 168.

38 Τῶν ἀρχομένων ἡττᾶσθαι] Subjectis cedat, puta lascivientibus & improba atque inutilia flagitantibus.

39 Τὸ ταχθὲν ὑπηρετεῖν] Cujus sors & officium est parere.

h Hoc

6. Paulo comitem addamus Petrum, cujus hæc ſunt verba: *Regem honorate. Servi ſubditi eſtote cum omni timore dominis, non ſolum bonis & æquis, ſed etiam duris. Hoc enim cedit gratiæ, ſi quis propter conſcientiam Dei ſuffert moleſtiam injuſte afflictus. quæ enim gloria eſt, ſi peccantes & colaphis cæſi ſubſiſtitis? ſed ſi bene agentes, & tamen male habiti ſubſiſtitis,* h *hoc cedit vobis gratiæ apud Deum.* 1 *Epiſt.* II, 17. 18. Confirmat mox hoc a Chriſti exemplo. Idemque ſenſus in Clementis conſtitutionibus his verbis exprimitur: ὁ δοῦλος εὔνοιαν φερέτω πρὸς τὸν δεσπότην μετὰ φόβου Θεοῦ, κἂν ἀσεβὴς, κἂν πονηρὸς ὑπάρχῃ. *Servus Deum timens ſimul bene hero ſuo velit, quamvis impio, quamvis injuſto.* Notanda hic duo: quod dicitur ſubjectionem dominis deberi, etiam duris, (ff) idem ad reges quoque referendum: Nam quod ſequitur ei fundamento ſuperſtructum, non minus ſubditorum quam ſervorum officium reſpicit. Ac deinde talem a nobis requiri ſubjectionem, quæ injuriarum patientiam ſecum ferat: ſicut de parentibus dici ſolet:

i *Ames parentem, ſi æquus eſt: ſi non, feras.* *Publ. Syr.* vers. 23.

Et Eretrienſis quidam adoleſcens, (gg) qui Zenonis ſcholam diu frequentaverat, quid ibi didiciſſet, rogatus reſpondit, ὀργὴν πατρὸς φέρειν, *iram patris ferre.* De Lyſimacho *a* Juſtinus: *Magno animo regis, velut parentis, contumeliam tulit.* Et apud *b* Livium eſt: *Ut parentum ſævitiam, ſic patriæ, patiendo ac ferendo leniendam eſſe.* Apud Tacitum: *c Ferenda regum ingenia:* & alibi: *d bonos Imperatores voto expetendos, qualeſcumque tolerandos.* Apud Perſas, laudante Claudiano: [*In Eutrop.* L. II. vers. 479.] a *Lib.* XV, c. 3. b *Lib.* XXVII. c. 34. c *Annal. Lib.* XII. c. 11. d *Hiſt.* IV, 8.

——— *Quamvis crudelibus æque*
Paretur dominis. ———

V. 1. Nec ab hac lege Domini diſcedit k conſuetudo veterum Chriſtia-

GROTII.

h *Hoc cedit vobis gratiæ apud Deum*] *Tertullianus* de pœnitentia: *Timor hominis, Dei honor eſt.* [Cap. 7. Sed ibi de aliâ planè re agitur.]

i *Ames parentem, ſi æquus eſt, ſi non, feras*] *Terentius* Hecyra: (*Scen.* III. *Act.* 1. vers. 21.)

Nam matris ferre injurias me, Parmeno, pietas jubet.

Cicero pro Cluentio: *Non modo reticere homines parentum injurias, ſed etiam æquo animo ferre oportet.* (Cap. 6.) Habet ad hoc præceptum pulchra *Chryſoſtomus* tum II. ad *Timotheum*, tum libro V. adverſus Judæos. Pertinent huc & quæ *Epictetus* (*Cap.* 65.) & poſt eum *Simplicius* habent de duabus anſis.

k *Conſuetudo veterum Chriſtianorum*] Ad quam pertinet canon XVIII. concilii Calcedonenſis, repetitus canone IV. concilii in Trullo: concilium Toletanum quartum: capitulum II. Caroli Calvi in villa Colonia. Synodus Sueſſionenſis canone V.

GRONOVII.

40 *Propter conſcientiam Dei*] Διὰ συνείδησιν Θεοῦ. quia ſcil. & agnoſcit eſſe Deum juſtum & juſtitiæ exactorem, qui neminem inſontem lædi ſinat impune, dixeritque: *Mihi vindictam, ego rependam.*

(ff) Præcepta illa generalia ſuas tamen habent exceptiones, ex naturâ ipſius rei petitas. Fatetur id Auctor ipſe de Servis, Lib. II. Cap. V. §. 22. *J. B.*

(gg) Refert id *Ælianus*, Var. Hiſt. IX, 33. *J. B.*

Christianorum, optima legis interpres. Nam quanquam pessimi sæpe homines imperium Romanum tenuerunt, nec defuerunt, qui obtentu adjuvandæ reipublicæ iis se opponerent, nunquam tamen eorum conatibus se adjunxerunt Christiani. In Clementis constitutionibus est, *βασιλείᾳ οὐ θεμιτὸν ἐπανίςασθαι*, *regiæ potestati resistere nefas.* [41] Tertullianus Apologetico: [42] *Unde Cassii, & Nigri & Albini? unde qui* [43] *inter duas lauros obsident Cæsarem? unde* [44] *qui faucibus ejus exprimendis palæstricam exercent? unde qui armati palatium irrumpunt,* [45] *omnibus tot* [1] *Sigeriis* (sic diserte habet manuscriptus, qui est apud omni laude ornatissimos juvenes Puteanos) *ac Partheniis audaciores? De Romanis, ni fallor, id est, de non Christianis.* De palæstrica, quod ait, ad Commodi mortem pertinet, peractam imperio præfecti prætorio Ælii Læti, manu palæstritæ; quo tamen Imperatore vix quisquam fuit sceleratior. Parthenius, cujus factum itidem detestatur Tertullianus, erat ille, qui pessimum Imperatorem Domitianum oppresserat. His comparat Plautianum præfectum prætorio, qui Septimium Severum valde sanguinarium Imperatorem occidere in palatio voluerat. [46] In eundem Septimium Severum arma, quasi pro reipublicæ caritate,

Cap. 35.

GROTII.

1 *Sigeriis*] *Xiphilinus* Domitiano: *Pag.* 237. B. *Ed. Steph.* ἐπέθεντο δὲ αὐτῷ καὶ συνεσκευάσαντο τὴν πρᾶξιν Παρθένιος ὁ πρόκοιτος αὐτοῦ καὶ Σιγήριος (male Σήγηρος) ἐν τῇ προκοιτίᾳ καὶ αὐτὸς ὤν. *Insidias autem ei communicato inter se consilio struxere Parthenius præpositus cubiculariorum & Sigerius & ipse è cubiculariis.* Martialis libro IV: (*Epig.* 79.)

Sigeriosque meros, Partheniosque sonas. Corruptum id nomen non hic modo in *Tertulliano* fuerat, sed adhuc est in *Suetonio*, (*Domit.* c. 17.) ubi *Saturius*, & in victore vulgari, ubi *Casperius* legitur: (*Epitom.* C. 12. *num.* 8.)

GRONOVII.

41 *Tertullianus Apologetico*] c. 35.

42 *Unde Cassii*] i. Utrum ex vestris, ô multorum Deorum cultores, an ex Christianorum secta?

43 *Inter duas lauros*] Pestilentiæ causa Commodus in loco lauris vestito apud Laurentum oppidum agebat, cum eum ob Cleandri necem exposcendam plebs circumsedit. *Herod.* 1, 35. Sed quid inter duas lauros? Sane *Aurelius Victor* in reg. XIII. meminit vicum laureti minoris, & vicum laureti majoris. Sed hæ partes urbis sunt in Aventino: Commodus autem obsessus Laurenti, minimum XVI. millibus passuum ab urbe. Forte *inter suas.* Lauri enim Impp. quasi propriæ & illis dicatæ, quia Julius laureæ perpetuo gestandæ jus accepit, *Sueton.* Jul. 45. quod in successores prorogatum, ut ex statuis & nummis constat. Quin & laurus ἀλεξίκακόν τι credebatur. Proverbium: Δαφνίνην φορεῖ βακτηρίαν, quum tutum ab insidiis & periculis significabant. *Plin.* 15, 30. *Suet.* Tib. 69. [Vir doctissimus, lapsu calami, heic *Aurelium Victorem* dixit, pro *Publio Victore*, qui libellum *de Regionibus Urbis Romæ* scripsit. *J. B.*]

44 *Qui faucibus*] Sic periit Commodus in exercitatione luctæ, validissimo palæstrita, specie exercendi guttur ejus comprimente eo usque, donec exspiraret.

45 *Omnibus tot Sigeriis*] Forte: *omnibus & Sigeriis, & Partheniis.* De Parthenio *Sueton.* Domit. 16. & 17. Item *Aurelius Victor* Schotti, cui socius conjurationis videtur fuisse Sigerius: nam simul cum Parthenio illum nominat & *Martialis* 4, 79.

46 *In eundem Septimium*] Immo Severus in illos, eodem tempore a suis militibus Impp. appellatos: sed quia Severus

caritate, sumserant in Syria Pescennius Niger, in Gallia & Britannia Clodius Albinus. Sed horum quoque factum Christianis displicuit, quod & ad Scapulam jactat Tertullianus: *Circa majestatem imperatoris infamamur: tamen nunquam Albiniani, vel Nigriani, vel Cassiani inveniri potuerunt Christiani.* Cassiani illi erant, qui secuti erant Avidium Cassium 47 virum egregium, qui in Syria sumtis armis causabatur Rempublicam se ire restitutum, quam 48 M. Antonini negligentia perderet.

2. Ambrosius, cum injuriam non sibi tantum, sed & gregi suo, & Christo fieri crederet a Valentiniano Valentiniani filio; populi satis concitati motu ad resistendum uti non voluit. m *Coactus*, inquit, *repugnare non novi: dolere potero, potero flere, potero gemere: adversus arma, milites, Gothos quoque, lacrymæ meæ arma sunt. talia enim sunt munimenta sacerdotum: aliter nec debeo, nec possum resistere.* Mox: * *Exigebatur a me, ut compescerem populum: referebam, in meo jure esse, ut non excitarem, in Dei manu, ut mitigaret.* Idem Ambrosius 49 Maximi copiis adversus 50 Imperatorem, & Arianum & Ecclesiæ gravem, uti noluit. Sic Julianum defectorem cum pessima consilia agitaret, lacrymis Christianorum repressum, ait Nazianzenus, † addens, τοῦτο μόνον ἐχόντων κατὰ διώκτου φάρμακον, *quia solum hoc contra persequutorem erat remedium.* Atqui exercitus ejus ferme omnis ex Christianis constabat. Adde quod, ut observat idem Nazianzenus, a sævitia illa Juliani non tantum in Christianos erat injuria, sed & rempublicam in summum adduxerat periculum. Accedat his illud Augustini, ubi illa Apostoli ad Romanos dicta explicat: *Necesse est propter hanc vitam nos subditos esse oportere, non resistentes si quid illi* (rectores) *auferre voluerint.*

Epist. lib. V. orat. in Auxent. Ep. 32.

* *Epist. 33.*

Theodoret. hist. eccles. lib. V. c. 4.

† *Orat. I. in Julianum: pag. 94. A.*

a *Ibid. pag. 80.*

VI. 1. Inventi

Severus vicit, illi pro rebellibus habentur ac tyrannis: nam civilis acies victum facit nocentem. Quod si Clodius vicisset, pro Albinianis; si Pescennius, pro Nigerianis posuisset Septimianos.

GROTII.

m *Coactus repugnare non novi*] Inseruit *Gratianus* causa XXIII. quæstione VIII. (*Can.* 21.) Idem *Ambrosius* epistola XXXIII. *Vultis in vincula rapere? voluntas est mihi: non ego me vallabo circumfusione populorum.* Imitatus est magnus *Gregorius* libro VI. epistola I. *Si in morte Longobardorum me miscere voluissem, hodie Longobardorum gens nec regem, nec duces, nec comites haberet, atque in summa confusione esset divisa.*

GRONOVII.

47 *Virum egregium*] Militiæ, sed in hac causa palam sceleratum.

48 *M. Antonini negligentia*] Sic ille mentiebatur, ut colorem adderet rebellioni: cæterum nunquam imperium aut respublica Romana fuit in meliore statu sub principe, quam sub hoc: neque aut pace quisquam aut bello diligentior.

49 *Maximi copiis*] Clementis Maximi, qui sumsit in Britannia imperium contra Gratianum Valentiniani alterum filium, occupatisque Galliis, occiso Gratiano, Hispaniis quoque & Africa potitus, per quinquennium regnavit, donec a Theodosio victus interficeretur.

50 *Imperatorem & Arianum*] Valentinianum juniorem, Gratiani fratrem.

n *Non*

VI. 1. Inventi sunt nostro sæculo viri eruditi quidem illi, sed temporibus & locis nimium servientes, qui sibi primum (ita enim credo) deinde aliis persuaderent, ea quæ jam dicta sunt, locum habere in privatis, n non etiam in magistratibus, inferioribus, quibus jus esse putant resistendi injuriis ejus, cujus summum est imperium; imo & peccare eos, ni id faciant. quæ opinio admittenda non est. Nam sicut in dialecticis o 51 species intermedia, si genus respicias, est species; si speciem infra positam, genus: ita magistratus illi, inferiorum quidem ratione habita, sunt publicæ personæ; at superiores si considerentur, 52 privati sunt. Nam omnis facultas gubernandi, quæ est in magistratibus, summæ potestati ita subjicitur, ut quicquid contra voluntatem summi imperantis faciant, id defectum sit ea facultate, ac proinde pro actu privato habendum. Locum enim hic quoque habet, quod dicunt Philosophi, 53 ordinem non dari, nisi cum relatione ad aliquid primum.

Averr. v. Metaph. com. 6.

2. Ac mihi videntur, qui contra sentiunt, talem statum rerum inducere, qualem antiqui fabulabantur in cœlo fuisse, antequam majestas oriretur, quo tempore ajunt minores Deos Jovi non concessisse. At is quem dixi p ordo, & ὑπαλληλισμὸς, non tantum sensu communi cognoscitur: unde illud: [*Senec.* Thyest. *vers.* 612.]

Omne sub regno graviore regnum est.

Et Papinii illud: [III. *Sylv.* 3. *vers.* 49. 50.]

—— *vice cuncta reguntur:*
Alternisque regunt. ——

Et q Augustini dictum celebre: *Ipsos humanarum rerum gradus adverte: si aliquid jusserit curator, faciendum: non tamen, si contra proconsul jubeat: aut si consul aliquid jubeat, & aliud Imperator, non utique contemnis potestatem, sed eligis majori servire: nec hinc debet minor irasci, si major prælatus est.* Et hoc ejusdem de Pilato: *Talem quippe Deus dederat illi potestatem, ut esset etiam ipse sub Cæsaris potestate.*

c. qui resist. 97. Caus. XI. qu. 3.

Ad Johan.

3. Sed

GROTII.

n *Non etiam in magistratibus inferioribus*] *Petrus Martyr* ad Judicum III. *Paræus* ad XIII. caput ad Romanos, *Junius Brutus*, *Danæus* libro VI. politicorum, & alii.

o *Species intermedia*] Genus speciale *Senecæ* epistola LVIII.

p *Ordo & ὑπαλληλισμὸς*] Sic in familia paterfamilias primus, inde materfamilias, inde filii, mox ordinarii servi, postremo servi vicarii. Vide *Chrysostomum* 1 ad Corinth. XIII, 3.

q *Augustini*] Habet probe eadem *Augustinus* sermone VI. in verba Domini.

GRONOVII.

51 *Species intermedia*] Quæ differt a specie infima, ut genus subalternum a genere generalissimo.

52 *Privati sunt*] Sic Vespasiani privatas res *Tacitus*, quamvis exercitum & provinciam regentis vivo Nerone, dicit 3. histor. 65. & 5, 1.

53 *Ordinem non dari*] i. e. Quod in serie aliqua est, tamdiu locum tueri, quamdiu dependet a primo: ita magistratus tamdiu esse magistratus, quamdiu agant ex auctoritate principis.

r *Verum*

3. Sed & divina probatur auctoritate. Nam Apostolorum princeps subjectos nos esse vult aliter regi, aliter magistratibus: regi, 54 ut supereminenti, id est, sine ulla exceptione, præter ea quæ Deus directe imperat, qui injuriæ patientiam probat, non interdicit: magistratibus, tanquam 55 missis a rege, id est potestatem suam a rege ducentibus. Et cum Paulus omnem animam supremis potestatibus esse subjectam vult, etiam magistratus inferiores inclusit. Neque in populo Hebræo, ubi tot fuere reges divini humanique juris contemtores, unquam inferiores magistratus, in quibus plurimi fuere viri pii & fortes, id sibi juris sumserunt, ut regibus vim ullam opponerent, nisi si qui à Deo, cujus in reges summum jus est, mandatum speciale acceperant. quin contra, quod procerum officium sit, ostendit Samuel, cum, proceribus & populo inspectante, Saulem jam perverse regnantem solita veneratione est prosequutus.

1 Ep. Petr. II, 13. — *Rom. XIII, 1.* — *1 Samuelis XV, 30.*

4. Atque adeo religionis quoque publicæ status nunquam non a regis ac Synedrii arbitrio pependit. Quod enim post regem magistratus simul cum populo Deo se fideles fore promiserunt, id intelligi debet, quatenus in cujusque id futurum erat potestate. Ne simulacra quidem falsorum Deorum, quæ publice exstabant, dejecta unquam legimus, nisi jussu aut populi in libera republica, aut regum cum regnabantur. Quod si quid aliquando factum est vi contra reges, narratur in testimonium divinæ providentiæ id permittentis, non in facti humani approbationem.

5. Solet a contrariæ sententiæ auctoribus proferri dictum Trajani, cum pugionem præfecto prætorio traderet: (hh) *Hoc pro me utere, si recte impero; si male, contra me.* Sed sciendum est, Trajanum, ut ex Plinii Panegyrico apparet, id unice curasse ne quid regium ostentaret, sed r verum principem gereret, qui proinde subesset senatus populique judicio; quorum sententias exsequi præfectus deberet etiam in ipsum principem. Simile est, quod de M. Antonino legimus, qui publicam pecuniam attingere noluit, nisi consulto senatu.

Xiphilin. in ejus Vit. pag. 281.

VII. 1. Gravior illa est quæstio, an lex de non resistendo nos obliget in gravissimo & certissimo discrimine. Nam leges etiam Dei quædam, quanquam generaliter prolatæ, tacitam habent exceptionem

GROTII.

r *Verum principem gerere*] Quod postea imitati *Pertinax* & *Macrinus*: quorum orationes egregias apud Herodianum vide.

GRONOVII.

54 *Ut supereminenti*] Ὡς ὑπερέχοντι. Quæ verba non video, qui significent sine exceptione, quamvis res vera sit. In notis ad N. T. explicat, Tanquam supra omnes posito. Ergo, tanquam summæ potestati.

55 *Missis a rege*] Δι' αὐτοῦ πεμπομένοις præfectis ejus, vel legatis.

(hh) Refertur à *Xiphilino*, pag. 248. D. *Ed. Steph.* Vide & *Plinii Junioris* Panegyric. c. 67. & *Cassiodor.* Var. VIII, 13. *J. B.*

ceptionem summæ necessitatis: quod de lege sabbati (ii) 56 Hasamonæorum temporibus a sapientibus definitum fuit: unde dictum celebre; 57 *periculum animæ impellit sabbatum*: & Judæus apud Synesium causam neglectæ legis de sabbato hanc reddit: f σαφῶς ὑπὲρ ψυχῆς θέομεν· *in certissimum vitæ periculum adducti sumus*. Quæ exceptio probata est ipsi 58 Christo: ut 59 & in lege altera de non edendis panibus propositionis. Et Hebræorum magistri legibus de cibis vetitis, aliisque nonnullis, ex veteri traditione eandem addunt exceptionem, recte quidem: non quod Deo jus non sit ad certam mortem subeundam nos obstringere, sed quod leges quædam ejus sint argumenti, ut non credibile sit datas ex tam rigida voluntate. quod in legibus humanis magis etiam procedit.

2. Non nego a lege etiam humana quosdam virtutis actus posse præcipi, sub certo mortis periculo, ut t 60 de statione non deserenda; sed nec temere ea voluntas legem condentis fuisse intelligitur, neque 61 videntur homines in se & alios tantum 62 jus accepisse, nisi quatenus summa necessitas id exigat. Ferri enim leges ab hominibus solent & debent 63 cum sensu humanæ imbecillitatis. Hæc autem lex, de qua agimus, pendere videtur a voluntate eorum, qui se primum in societatem civilem consociant, a quibus jus porro ad imperantes manat. Hi vero si interrogarentur, an velint omnibus hoc onus imponere, ut mori præoptent quam ullo casu vim superiorum armis arcere, nescio an velle se sint

GROTII.

f Σαφῶς ὑπὲρ ψυχῆς θέομεν] Maccabæorum lib. 1. c. 9. 10. 43. & 44. καὶ ἤκουσε Βακχίδης καὶ ἦλθε τῇ ἡμέρᾳ τῶν σαββάτων ἕως τῶν κρηπίδων τοῦ Ἰορδάνου ἐν δυνάμει πολλῇ. καὶ εἶπεν Ἰωνάθαν τοῖς παρ' αὐτοῦ· ἀναστῶμεν νῦν πολεμήσωμεν ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ἡμῶν· οὐ γάρ ἐστι σήμερον ὡς ἐχθὲς καὶ τρίτην ἡμέραν. *Id cum audisset Bacchides, venit multo cum exercitu ad Jordanis ripas ipso die sabbati. Jonathan autem suis dixit: surgamus nunc, & pro vita pugnemus; neque enim nostræ res se habent ut heri & nudius tertius.*

t *De statione non deserenda*] Vide *Josephum* ubi de custodibus aulis agit. (*Ant. Jud.* VI. 14. p. 202.) *Polybius*: παρὰ Ῥωμαίοις θάνατος ἦν πρόστιμον τῆς ἐφεδρείας λιπόντι τὴν τάξιν. [Habet è *Suida*, voce πρόστιμα: nam verba paullo aliter leguntur apud ipsum Historicum, *Lib.* 1. Cap. 17. *J. B.*]

GRONOVII.

56 *Hasamonæorum*] Ab Assamonæo Matthiæ proavo dicti, qui a Juda Maccabæo Matthiæ F. Maccabæi. *Joseph.* 12, 8.

57 *Periculum animæ impellit*] Solvit necessitate servandi Sabbathi. *Casaub.* Exercit. 1. ad Baron. 12, 17. p. 66. *Buxtorf.* Synag. cap. 16. p. 365. [Vide & Auctorem in *Matth.* XII, 11.]

58 *Christo*] Matth. 12, 4.

59 *Et in lege altera*] 1 Sam. 21, 6.

60 *De statione*] Loco, ubi quis aut in præsidio aut in acie locatus est ab Imperatore. *Liv.* 24, 37.

61 *Videntur homines*] Nam Dei paullo ante jus liberum agnovit, qui vitam, quam precario dedit, reposcere potest, quandoque placet ejus sanctæ providentiæ.

62 *Jus accepisse*] Ut possint eis injungere, quod requirat, ut deferant omnem tutelam sui, & certæ morti occurrant.

63 *Cum sensu*] Ut considerent, quid hæc fragilitas ferat, nec mandent quod homo natus præstare nequeat.

(ii) Vide JOSEPH. *Antiq. Jud.* Lib. XIV. Cap. 8. pag. 474. B. & Clariss. CLERICUM, in *Marc.* III, 4. *J. B.*

64 *Caritas*

sint responsuri, nisi forte cum hoc additamento, si resisti nequeat, nisi cum maxima reipublicæ perturbatione, aut exitio plurimorum innocentium. Quod enim tali circumstantia 64 caritas commendaret, id in legem quoque humanam deduci posse non dubito.

3. Dicat aliquis, rigidam illam obligationem, mortem potius ferendi, quam ullam unquam superiorum injuriam repellendi, non ex lege humana, sed divina proficisci. Sed notandum est, primo homines non DEI præcepto, sed sponte adductos 65 experimento infirmitatis familiarum segregum adversus violentiam, in societatem civilem coiisse, unde ortum habet potestas civilis, quam ideo humanam ordinationem Petrus vocat: quanquam alibi & di- *1 Pet.* II,
vina ordinatio vocatur, quia hominum salubre institutum Deus 13.
probavit. Deus autem humanam legem probans censetur probare 66 ut humanam & humano modo.

4. Barclajus regii imperii assertor fortissimus huc tamen descen- *Lib.* III.
dit, ut populo & insigni ejus parti jus concedat se tuendi adver- *adv. Mo-*
sus immanem sævitiam; cum tamen ipse fateatur totum populum *narch.* c. 8.
regi subditum esse. Ego facile intelligo, quo pluris est 67 id quod *Lib.* VI. c.
conservatur, eo majorem esse 68 æquitatem, quæ adversus legis 23. & 24.
verba exceptionem porrigat: attamen indiscriminatim damnare aut singulos aut partem populi minorem, quæ ultimo necessitatis præsidio sic utatur, ut interim 69 & communis boni respectum non deserat, vix ausim. Nam David, qui 70 extra pauca facta *1 Samuel.*
testimonium habet vitæ secundum leges exactæ, armatos circum XXII, 2. &
se primum quadringentos, deinde plures aliquanto habuit; quo XXIII, 13.
nisi ad vim arcendam si inferretur? Sed simul illud notandum est, non factum id a Davide, nisi postquam & Jonathanis indicio, & pluribus aliis certissimis argumentis compererat Saulem vitæ suæ imminere. Deinde vero nec urbes invadit, nec pugnandi captat occasiones, sed latebras quærit, modo in locis deviis, modo apud populos externos, & 71 hac religione ut popularibus suis nunquam noceat.

5. Simile videri potest factum Maccabæorum: nam quod quidam

GRONOVII.

64 *Caritas commendaret*] Ex officio fieret atque humanitate, ita tamen, ut intermittere liceat, idem posse præcipi, ut intermittere non liceat.

65 *Experimento infirmitatis*] Quod viderent, dispersos per familias & nihil commune habentes facile a violentia opprimi.

66 *Ut humanam & humano*] Quatenus exigit, quantum homini postulare licet ab homine, quantumque homo (cui difficile est ejurare insitum amorem sui) potuit exsequi.

67 *Id quod conservatur*] Quod scil. conservari non posset in stricta legis observatione.

68 *Æquitatem, quæ*] Per quam licet eam legem aliquando non observare.

69 *Et communis boni*] Ut non turbet ultro tranquillitatem publicam, & tantummodo sese tueatur; non infestet, neque ad simul turbandum trahat alios.

70 *Extra pauca*] Quibus lapsus est & graviter peccavit.

71 *Hac religione*] Perpetua & vigili cura.

u *Totum*

dam hæc arma eo titulo defendunt, quasi Antiochus non rex sed invasor fuerit, vanum puto: cum nusquam in omni historia Maccabæi, & qui eorum partes sequebantur, Antiochum alio quam regis nomine compellent; & merito sane, cum jampridem Macedonum imperia agnovissent Hebræi, in quorum jus Antiochus successerat. Nam quod lex vetat alienigenam populo præfici, de voluntaria electione intelligendum est, non de eo, quod temporum necessitate adductus populus facere cogebatur. Quod vero ajunt alii, usos Maccabæos jure populi, 72 cui *αὐτονομία* deberetur, ne id quidem firmum. Nam Judæi primum a Nabuchodonosore devicti jure belli ex eodem jure successoribus Chaldæorum 73 Medis & Persis paruerant: quorum u totum imperium ad Macedonas devenit. Hinc Judæi Tacito vocantur, *Dum Assyrios penes Medosque & Persas oriens fuit, vilissima pars servientium.* Nec quicquam ab Alexandro ejusque successoribus 74 stipulati sunt, sed sine ulla conditione in eorum ditionem venerunt, sicut ante sub ditione Darii fuerant. Quod si & Judæi interdum ritus suos & leges palam exercere permissi sunt, id fuit ex regum beneficio jus precarium, non ex lege aliqua imperio addita. Nihil ergo est quod Maccabæos tueatur præter summum certissimumque periculum: quamdiu scilicet intra sui defendendi terminos ita se continuerunt, ut in loca devia exemplo Davidis secederent, quærendæ securitati; nec arma expedirent, nisi ultro oppugnati.

Hist. l. v. c. 8.

6. Illa interim cautio tenenda est, etiam in tali periculo personæ regis parcendum: quod qui factum a Davide putant 75 non ex officii necessitate, sed ex sublimiore proposito, (kk) falluntur. Ipse enim David aperte dixit, insontem neminem esse posse, qui manus regi inferret. Nimirum sciebat scriptum in lege: * *Diis*, id est,

1 *Samuel.* XXVI, 9. * *Exod.* XXII, 28.

GROTII.

u *Totum imperium ad Macedonas devenit*] *Justinus* libro XXXVI. *Primus Xerxes rex Persarum Judæos domuit, postea cum ipsis Persis in ditionem Alexandri magni venere, diuque in potestate Macedonici imperii subjecti Syriæ regno fuere. A Demetrio cum descivissent, amicitia Romanorum petita, primi omnium ex orientalibus libertatem receperunt, facile tunc Romanis de alieno largientibus.* (Cap. 3.)

GRONOVII.

72 *Cui αὐτονομία*] Quem Deus liberum & sui juris esse voluisset.

73 *Medis & Persis*] Non potest excusari, quod *Tacitus* & auctor ajunt Judæos Medis servisse, nisi de uno Dario Medo, cujus mentio apud Danielem intelligatur. Nam Assyriis a Nino ad Sardanapalum, Medis ab Arbace ad Astyagen non paruerunt Judæi: sed destructo primo Assyriorum imperio & contracto Medico aliud Assyriorum vel Chaldæorum imperium natum est per Nabuchodonosorem eodem tempore, quo in alia parte orientis regnabant Medi. Huic posteriori Assyriorum regno armis victi accessere Judæi, inde ad Persas sub Cyro transiere.

74 *Nec quicquam stipulati*] Nihil exceperunt, quum ei se dederent.

75 *Non ex officii necessitate*] Eximiæ alicujus innocentiæ studio, ut abstineret etiam illa vi, qua jure uti poterat, ut non modo ad legem justus esset, sed & intra legem, ut *Seneca* loquitur 2. de ira 27.

(kk) Non ita falluntur. Dicemus in Notis Gallicis ad hunc locum. *J. B.*

x *Principi*

est, judicibus summis, *non maledices*, & x *principi in populo tuo non maledices*. in qua lege mentio facta specialis eminentium potestatum, ostendit aliquid præcipi speciale. Quare Optatus Milevitanus de hoc Davidis facto loquens, y *Obstabat*, ait, *plena divinorum memoria mandatorum*. Et verba Davidi hæc tribuit: *Volebam hostem vincere, sed prius est divina præcepta servare*. *Lib.* II.

7. At falsa maledicta ne in privatum quidem licet jacere; in regem ergo veris quoque abstinendum. quia, ut ait scriptor problematum, quæ Aristotelis nomen præferunt: ὁ κακηγορῶν τὸν ἄρχοντα, εἰς τὴν πόλιν ὑβρίζει· *Qui rectori maledicit*, z *in civitatem est injurius*. Quod si voce lædendus non est, manu certe multo minus: unde & pœnitentia tactum Davidem legimus, quod vestem ejus violasset: tantam intelligebat personæ istius esse sanctitudinem; nec immerito. nam cum summum imperium a non possit non multorum odiis patere, securitas fungentis peculiariter fuit munienda. Quod Romani etiam in Tribunis plebis constituerunt, ut ἄσυλοι, id est, inviolabiles essent. Inter Essenorum dicta erat, reges sanctos esse habendos: & insigne illud apud Homerum: *Sect.* XXIX. *num.* 14. 1 *Samuel.* XXIV. 6. *Iliad.* Υ. 566.

—— Περὶ γὰρ δίε ποιμένι λαῶν,
———— μή τι πάθοι

GROTII.

x *Principi in populo tuo non maledices*] Joabus Semeiæ apud *Josephum*: ἐ τεθνήξῃ βλασφημήσας τὸν ὑπὸ τῦ Θεῦ καταςαθέντα βασιλεύειν; *An non morereris, qui ei maledicere ausus es, quem Deus in regni sede constituit?* [Ant. Jud. *Lib.* VII. *Cap.* 10. pag. 236. F. Verum ibi qui loquitur, non est *Joabus*, sed frater ejus *Abisaïs*, *Tserujæ* filius. *J. B.*]

y *Obstabat plena divinorum memoria mandatorum*] *Josephus* de Davide: μετανοήσας δ' εὐθὺς ὀυ δίκαιον εἶπε φονεύειν τὸν ἑαυτῦ δεσπότην· *Sed statim pœnitudine ductus, injustum facinus esse dixit, dominum suum occidere*. (Lib. VI. c. 14.) Et post: Τὸν ὑπὸ τῦ Θεῦ κεχειροτονημένον βασιλεία δεινὸν ἀποκτεῖναι κἂν ᾖ πονηρός· ἥξειν γὰρ αὐτῷ παρὰ τῦ διδόντος τὴν δίκην. *Horrendum, regem quamvis malum interficere: pœnam enim id facienti imminere ab eo qui regem dedit.* [Ibid. pag. 202. D. In loco priore non omittere debuit Auctor hæc verba, ὀυδὲ τὸν ὑπὸ τῦ Θεῦ βασιλείας ἀξιωθέντα *eumque qui à Deo Rex constitutus est*. In loco altero versio ejus etiam malè omittit hæc, ὑπὸ τῦ Θεῦ κεχειροτονημένον, quæ idem significant, obstantque adeo, quominus de omnibus in universum Regibus locus intelligi queat. Sed pejus est, quòd in fine, omissis quibusdam, sensus planè corruptus ab Auctore nostro, præ nimio fortè studio caussæ suæ serviendi. Ita habent Græca: Ἥξειν γὰρ αὐτῷ παρὰ τῦ δόντος τὴν ἀρχὴν σὺν χρόνῳ τὴν δίκην, *Venturam enim aliquando ipsi* (Regi scilicet) *pœnam, ab eo qui dedit illi imperium. J. B.*]

z *In civitatem est injurius*] Julianus Misopogone: καὶ γὰρ οἱ νόμοι φοβεροὶ διὰ τὺς ἄρχοντας, ὥςε ὅςις ἄρχοντα ὑβρίζει, ἐκ περιουσίας τὺς νόμους καταπάτησεν· *Sunt enim leges severæ pro principibus, ita ut qui in principem injuriosus fuerit, is ex animi libidine conculcaverit leges.* (Pag. 342. B. *Edit. Spanh.*)

a *Non possit non multorum odiis patere*] *Quintilianus* Declamatione CCCXLVIII. *Hanc esse conditionem omnium, qui administrationem reipublicæ aggrediuntur, ut ea, quæ maxime pertinent ad salutem communem, cum quadam sui invidia efficere cogantur.* Vide ea de re Liviæ verba ad Augustum apud Xiphilinum ex *Dione*. (*Pag.* 85. 86. *Ed. H. Steph.*)

——— b *Nam pro populi pastore timebat,*
——————— *Nequid ei accideret.*

Lib.x.c.3. Nec immerito, ut apud Curtium est, *regium nomen gentes, quæ sub regibus sunt, pro Deo colunt.* c Artabanus Persa: ἡμῖν δὲ πολλῶν νόμων καὶ καλῶν ὄντων κάλλιστος οὗτός ἐστι, τὸ τιμᾶν βασιλέα καὶ προσκυνεῖν, εἰκόνα Θεοῦ τὰ πάντα σώζοντος. *Nobis inter leges multas easque bonas hæc optima est, regem colendum & adorandum, ut Dei*
Pag. 804. *cuncta sospitantis effigiem.* Plutarchus agide: οὐ θεμιτὸν οὐδὲ νενομισμένον βασιλέως σώματι τὰς χεῖρας προσφέρειν, *nec fas nec licitum regis corpori manus inferre.*

8. 76 Illa quæstio gravior, an quantum Davidi, an quantum Maccabæis licuit, liceat & Christianis, quorum magister crucem subire toties jubens, exactiorem patientiam videtur requirere. Certe ubi superiores ob religionem mortem intentant Christianis,
Matth. x, 23. Christus fugam concedit, his scilicet quos officii necessitudo nulli loco alligat: (II) ultra fugam nihil. * Petrus vero Christum ait cum
* 1 Petr. II, 21. IV, 12. 13. 14. 15. 16. pateretur, nobis reliquisse exemplum quod sequamur, qui cum peccato vacaret, & doli omnis immunis esset, convitia convitiis non reposuit, neque inter patiendum minatus est, sed rem permisit juste judicanti. Idem gratias agendas Deo ait, & gaudendum Christianis, si tanquam Christiani pœnis subdantur. Et hac maxime patientia invaluisse Christianam religionem legimus.

9. Quare

GROTII.

b *Nam pro populi pastore timebat*] Bene *Chrysostomus*, 1 ad Tim. 1. *Si quis ovem jugulet, ab eo gregem imminui: at si quis pastorem de medio sustulerit, ab eo totum gregem dissipari.* *Seneca* libro priore de clementia cap. III. *Somnum ejus nocturnis excubiis muniunt: latera objecti circumfusique defendunt: incurrentibus periculis se opponunt. Non hic est sine ratione populis urbibusque consensus sic protegendi amandique reges, & se suaque jactandi, quocumque desideraverit imperantis salus. Nec hæc vilitas sui est aut dementia, pro uno capite tot millia excipere ferrum, ac multis mortibus unam animam redimere, nonnunquam senis & invalidi. Quemadmodum totum corpus animo deservit* (quod ipsum late ibi exsequitur) *sic hæc immensa multitudo unius animæ circumdata illius spiritu regitur, illius ratione flectitur, pressura se ac fractura viribus suis, nisi consilio sustineretur. Suam itaque incolumitatem amant, &c.* Adde quæ infra, lib. II. cap. 1. §. IX.

c *Artabanus Persa*] Apud *Plutarchum* Themistocle. (Pag. 125. C.)

(II) Dictum *Christi* unicè pertinet ad Apostolos, ut patet ex sequentibus, Auctor ipse se refellit, quando in Adnotationibus ad hunc locum *Matth.* x, 23. verba illa solis Apostolis adcommodat, & inde fatetur non posse argumentum duci, ad definiendam quæstionem, An sponte fugere liceat, periculi tantum vitandi caussâ? *J. B.*

GRONOVII.

76 *Illa quæstio &c.*] Auctor quæstionem, an liceat Christianis pro religione adversus superiores in ultimo discrimine bellare, ita tractat ut negantem partem probare, atque ita tot heroum, quorum armis a Deo prosperatis libertatem conscientiæ in Belgio, Germania, Gallia debemus, causam damnare videatur.

Cui sententiæ subscribere non possumus, nec quæ pro ea proferuntur, tanti putamus, ut iis nos induci patiamur.

Crucem

Crucem ſubire ſuos bis juſſit Chriſtus, prius Matth. 10, 38. Quod tempus *Marcus* quoque 8, 24. & *Lucas* 9, 23. reſpiciunt. Iterum Matth. 16, 24. quod *Lucas* 14, 24. id nihil aliud eſt, quam divinas caſtigationes patienter & ſine murmure cumque confeſſione peccatorum & horrore juſtiſſimæ Dei adverſus peccata iræ excipere. Et tam dictum eſt ſuperiorum ſupremis regibuſque regum, quam humillimo & deſpicatiſſimo mortalium. Quemadmodum igitur hoc non impedit, quominus reges & magiſtratus reſiſtant malitiæ privatorum & hoſtium, atque illos ſupplicio afficiant, hos bello proſequantur: ita neque impedit privatos, quominus illi ultimæ ſævitiæ malorum principum & magiſtratuum repugnent.

Ob religionem autem ſi omnino in ſuperiores arma ſumere non licet, neque licebit ipſis ſuperioribus arma ſumere adverſus alios pariter ſuperiores ob religionis diverſitatem bellum moventes. Præbeamus igitur, ſi Diis placet, nos impune lacerandos & ſubjugandos Turcis Mahometiſmum imperantibus. Et condemnemus Conſtantinum, quod defendendi a perſecutione Chriſtianiſmi gratia arma ſumſit in affinem ſuum & collegam Imperatorem Licinium: quo nomine tota Eccleſia eum ſemper laudavit & obnoxiam ſe illi profeſſa eſt. Nec poteſt hic dari ratio, quare magis liceat ſuperioribus in ſubjectos per religionis cauſam ſævire, quam per aliam quamcumque impotentiam. Immo per illam minus licet, quia ſolus Deus καρδιογνώστης eſt & imperium in conſcientias habet. Porro qui religionem petit ſævitia, idem petit bona, petit vitam, petit conjugem & liberos. Si ergo licet in graviſſimo & certiſſimo diſcrimine reſiſtere ſuperioribus ob bona, conjugem, liberos, vitam defendendam, (uti conceſſit auctor) quoniam eædem cauſæ cum cauſa religionis ſunt perpetuo conjunctæ, etiam in ultimo & certiſſimo diſcrimine ob religionem, ſi non per religionem, certe per illas alteras cauſas reſiſtere licet ſuperiori intolerabili ſævitia prætextu religionis bona & vitam involanti.

Chriſti & Apoſtolorum & primorum Chriſtianorum exempla nihil juvant, quia illa verſantur in eccleſia conſtituenda, nos in eccleſia conſtituta. Illam quum ſinguli & humillimi homines (ita Deo placitum) in eam colligerentur, non oportet infamem fuiſſe rebellionibus: nunc poſtquam illud crimen eccleſia effugit diu patiendo, non oportet eam beneficium Dei incomparabile, præſertim ſi vires ad illud tutandum dedit, per ignaviam amittere.

Quod Chriſtus per humilitatem, per patientiam ſe ac ſuos ad tempus præbendo tanquam oves ad lanienam, vicit poteſtates mundi ac tenebrarum, miraculum eſt non minus quam linguarum donum, quam ſanandi infirmos, excitandi mortuos, liberandi energumenos, & alia ſupra humanum modum. Ut ergo nunc in docenda diſcendaque religione Chriſtiana non exſpectandum, donec eadem miracula Deus nobis repræſentet, ſed ordinariis ſtudiorum viis & conſueta diſciplina utendum eſt: ita nec in defendenda veritate agnita & libertate conſcientiæ manibus inſinuatis ſedendum illis, quibus Deus non modo pro focis, ſed etiam pro aris vires & opes dedit, nec operienda miracula quæ Deus ſic quoque dat, ſed illis, qui viis & inſtrumentis & labore curaque cuivis rei propria utuntur. Hebræos ſub Pharaone cædes & contumelias & injuſta opera cum ſervilibus verberibus tolerare voluit Deus uſque in adventum Moſis. Noluit eoſdem pugna Ægyptium vincere: Rubrum mare mandata ſua peragere & ultionem exſequi juſſit: ad idem eductis in terram promiſſam per arma adverſus religionis oppreſſores adfuit. Neque hoc infirmat martyria. Immo genus eſt martyrii in ſancto & ſolo propoſito defendendi lucem euangelii conceſſam occumbere quamvis armatum. Quod ſi quando ab inermibus & mera patientia martyrium excipi vult, id non magis moratur alios, quin ſe, ut poſſunt, a vi tueantur, quam quod quoſdam naufragio, peſtilentia, alios morbo evocat, id non prohibet alios, quominus medicinis & omni probata via ad ſalutem graſſentur: quod quoſdam ſub iniquo judice probos & innocentes ſinit opprimi, id nihil vetat, ne alii ſuam in-

nocentiam judicio defendant. Neque vero non interest privatus paucive an populus ob religionem infestetur: nam illi suo fato occidunt, populus etiam posteritatis.

Præterea si Christi exemplum & injuriarum patientia non tollit jus belli gerendi omne in universum adversus quosvis aggressores, ne quidem tollit jus belli gerendi adversus superiores in ultimo discrimine ob religionem. Ratio est, quia Christus non tantum injurias a superioribus pertulit, sed etiam a vilissima fæce Judæorum, neque tantum ob religionem, sed etiam ob illorum invidiam & malitiam. Deinde non dicit: *Si superior ob religionem tibi alapam in altera maxilla duxerit:* non dicit: *Qui tollet gladium adversus superiores religionis causa*, sed simpliciter & sine exceptione: *Si quis duxerit: Qui tollet.* Quæ ergo responsio est ad hæc loca, pro sarto tecto servando jure belli cujuscumque, eadem est & pro servando jure belli in superiores, & intolerandam sævitiam religionis ergo.

Christus fugam concedit, inquit: agnosco: ultra fugam nihil: hoc hic lego; apud Euangelistam neminem. II. Si præcise nihil extra fugam, ne quidem ut pecunia redimant libertatem religionis & conscientiæ, itaque rem illicitam fecere tot sæculis faciuntque hodie miseri Græci & aliæ nationes Christianæ sub Turcico imperio, qui tributo persecutionem evadunt. Quod si hoc durum est adfirmare, fatendum est, illud temere pronuntiatum esse. III. Quin imo, quia fugam concedit, non requirit meram & solam patientiam: sed per synecdochen speciei concedit honestas rationes subterfugiendi & hoc genus tyrannidis, quamdiu non planum ac liquidum est, placuisse Deo, ut morte nostra testimonium veritati demus. IV. Quia fugam concessit, ostendit certe suum exemplum non vocare nos ad omnes omnino eventus patientiæ, quam ipse præstitit: noluit enim fugere. V. Fugam concessit illis, quibus nihil patebat præter fugam: quales erant primi ejus discipuli vi rium inopes. His igitur fugam concedendo non vetuit alios suo bono uti.

Quanto melius facerent tyrannidis patroni, si Christi exemplum proponerent persecutoribus & imperantibus religionem! noluit ille vi in formanda & propaganda ecclesia uti, noluit ignes & gladios adhibere, cum facile potuisset. Itaque exemplum Christi magis obligat principes ad non sæviendum ob religionem, quam subjectos ad imitandum ejus patientiam omnem, quæ magna parte miraculosa est.

Locus Petri tot versibus solatia continet illis, quorum constantia & martyrio Deum velle amplificare gloriam suam certo constat, quia illis subducit omnem externam opem defendendæ vitæ, & eosdem ad hanc ipsam patientiam præsenti numine & S. Spiritus extraordinaria ope confirmat. Sunt autem viæ, quibus utitur Deus ad amplificandam gloriam suam, multæ. Nec scriptura, cum unam earum laudat, alias tollit. Idem Deus, qui modo monstrat, quid possit in infirmis, magnum illis animum adversus calamitates & supplicia præstando, modo monstrat, quid possit in fortibus victoriam illis per arma justa largiendo.

Ad exemplum illud primorum Christianorum tam speciose propositum respondet *Miltonus*, eos non potuisse, quicquid imputent: ubi potuerint, fecisse: denique qui non fecerint, non obligare nos ad imitandum. Et certe non potuerunt: Homines humiles, tenues, viles, ignobile vulgus, pauci etiam, cum multa millia essent si cum cæteris comparentur, dispersi & disjecti, sine corpore & concilio, clandestinis eoque non numerosis cœtibus coëuntes, imbelles & inermes, nullo capite præter sacerdotes ex eadem vilitate lectos; ad hæc nihil aliud cogitantes, quam pœnitentiam pristinæ vitæ, spem metumque futuræ, exspectantes quisque se visurum novissimum diem, eaque de causa deserentes negotia, abhorrentes a conjugiis, a gerenda republica, a militia, abjicientes pecuniam, & rem familiarem, denique nihili facientes, quorum causa tyrannos odimus, & defensionem nostri paramus: interdum improvide ac simpliciter, quæ Christus non simpliciter contemni jusserat, sed comparate, si haberi non possent salva conscientia, & si ea Deus reposceret.

Itaque

9. Quare Christianis veteribus, qui recentes ab apostolorum & apostolicorum virorum disciplina eorum præscripta & intelligebant melius & perfectius implebant, summam injuriam fieri puto ab iis, qui quo minus ipsi se defenderent in certissimo mortis periculo, vires putant illis, non animum defuisse. Imprudens certe & impudens fuisset Tertullianus, si apud Imperatores, qui ejus rei ignari esse non poterant, ita confidenter ausus esset mentiri: *Si enim hostes & apertos, non tantum vindices occultos agere vellemus, deesset nobis 77 vis numerorum & copiarum? Plures nimirum Mauri & Marcomanni, ipsique Parthi, vel quantacunque unius tamen loci & suorum finium gentes, quam totius orbis? Externi sumus, & vestra omnia implevimus, urbes, insulas, castella, municipia, 78 conciliabula, castra ipsa, tribus, 79 decurias, 80 palatium, senatum, forum: sola vobis reliquimus templa. Cui bello non idonei, non prompti fuissemus, 81 etiam copiis impares, qui tam libenter trucidamur, si non 82 apud istam disciplinam magis occidi liceret quam occidere?* Sequitur hic quoque 83 magistrum suum Cyprianus, & aperte prædicat: *Inde est, quod nemo nostrum, quando apprehenditur, reluctatur: nec se adversus injustam violentiam vestram, 84 quamvis nimius & copiosus noster sit populus, ulciscitur. Patientes facit 85 de secutura ultione securitas.* d *Innocentes nocentibus cedunt.* Et Lactantius: *Confidimus enim majestati ejus, qui tam contemtum sui possit ulcisci quam servorum suorum 86 labores & injurias. Et ideo cum tam nefanda perpetimur, ne verbo quidem reluctamur: sed Deo remittimus ultionem.* Nec aliud spectavit Augustinus, cum dicit: *Nihil justus præcipue cogitet*

Apologet. c. 37.

Ad Demetrianum.

Inst. Div. Lib. v. c. 20.

Lib. 6. *Qu.* 10. *in Jos.*

Itaque non modo vires illis, sed & animum resistendi defuisse, facile concedo. Nec poterant, nec si potuissent, volebant, non tam quia illicitum putabant, quam ob nimiam martyrii ambitionem. Sed aliter egerunt, postquam Imperatores facti sunt Christiani, & ipsi quoque publica munera administrando potentiam nacti sunt.

GROTII.

d *Innocentes nocentibus cedunt*] Hæc sunt in scripto ad Demetrianum. Ejusdem hæc libri primi epistola 1. *Intellexit* (adversarius) *Christi milites vigilare, jam sobrios & armatos ad prælium stare, vinci non posse, mori posse; & hoc ipso invictos esse, quia nec mori timent, nec repugnare contra impugnantes, cum occidere innocentibus nec nocentem liceat, sed prompte & animas, & sanguinem tradere.*

GRONOVII.

77 *Vis numerorum*] Cohortium *Taciti* 1. histor. 6. Agric. 18. & 32.

78 *Conciliabula*] Supra cap. 2. num. 10.

79 *Decurias*] Judicum & equestrem ordinem.

80 *Palatium*] Domum augustam.

81 *Etiam copiis*] Apparatu & instrumento belli.

82 *Apud istam disciplinam*] Hanc sectam Christianorum. *Terent.* Eun. 2, 2. 32.

83 *Magistrum suum*] *Hieronymus* refert notarium B. Cypriani dicere solitum, nunquam Cyprianum absque Tertulliani lectione unum diem peregisse, ac sibi crebro dixisse: *Da magistrum.*

84 *Quamvis nimius*] Numerosus, multus admodum.

85 *De secutura*] Quia exploratum habemus injuriarum, quæ nobis fiunt, Deum vindicem fore.

86 *Labores*] Ærumnas, agonas, ut Herculis XII. labores dicuntur.

cogitet in his rebus, nisi ut bellum suscipiat, cui bellare fas est: non enim fas est omnibus. Ejusdem est illud: *Quoties Imperatores* 87 *in errore sunt, leges ad tuendum errorem contra veritatem condunt, per quas justi examinantur & coronantur.* Idem alibi: *Ita a plebibus principes & a servis domini ferendi sunt, ut sub exercitatione tolerantiæ sustineantur temporalia, & sperentur æterna.* Quod veterum Christianorum exemplo alibi sic explicat: *Neque tunc civitas Christi, quamvis adhuc peregrinaretur in terris, & haberet tam magnorum agmina populorum adversus impios persecutores, pro temporali salute pugnavit, sed potius, ut obtineret æternam, non repugnavit. Ligabantur, includebantur, cædebantur, torquebantur, urebantur, laniabantur, trucidabantur, & multiplicabantur.* 88 *Non erat eis pro salute pugnare,* 89 *nisi* 90 *salutem* 91 *pro salute contemnere.*

Epist. CLXVI.

De civit. Dei lib. XXII. c. 6.

10. Nec minus egregia sunt, quæ in eandem sententiam habet Cyrillus in locum Johannis de gladio Petri. Thebæa legio, (mm) ut acta nos docent, militibus constabat sexies mille sexcentis sexaginta sex Christianis omnibus: Qui, cum Maximianus Cæsar apud 92 Octodurum exercitum compelleret sacra Diis falsis facere, primum 93 Agaunum iter arripuerunt: & cum eò misisset Imperator, qui eos ad sacrificandum venire juberet, ipsique se id facturos negassent, 94 Maximianus decimum quemque jussit interfici per apparitores, qui nemine repugnante facile imperium sunt executi.

11. e Mauritius ejus legionis 95 primicerius, a quo Agaunum vicus

GROTII.

e *Mauritius*] De hujus martyris honoribus apud Helvetios vide Guillemannum. In veteri scripto de translatione sancti Justini in novam Corbejam: *Unde juxta fidem Chronicorum sub atrocissima & incomparabili illa decima post Neronem persecutione passum eum colligimus: quæ & prioribus persecutionibus immanior, dum venerabilem multitudinem martyrum cælis mitteret, inter quos etiam præcipuum sancti Mauritii collegium, & innocentiæ speculum.* De Thebæis martyribus Brunsvicum translatis vide *Crantzium* Saxonicorum VII, 16.

GRONOVII.

87 *In errore sunt*] Ἑλληνισμῷ· idolorum cultui dediti sunt.

88 *Non erat eis*] Non ducebant operæ pretium, non faciebant tanti vitam & bona sua, ut eorum ergo arma sumerent ac resisterent, sed spe ac desiderio salutis æternæ hanc fragilem vitam contemnebant. De illo, *Non erat*, vide 4. Observ. 81. p. 115.

89 *Nisi*] Ἀντὶ τοῦ sed.

90 *Salutem*] Hujus vitæ.

91 *Pro salute*] Æterna.

92 *Octodurum*] Veragrorum vicum appellat *Cæsar* 2. bell. Gall. 1. *Martenach.* hodie.

93 *Agaunum*] *Saint Maurice*, duodecim millibus p. ab Octoduro.

94 *Maximianus*] Collega Diocletiani A. Æ. C. 297.

95 *Primicerius*] Quia singula officia Palatina complures habebant personas, *primicerii, primiscrinii, proximi* & *primates*, & *capita* (nam & sic vocabant) *officii* cujusque dicebantur, quod primum locum obtinerent, primique in laterculo vel tabella incerata, cui numerus officii esset incisus, notarentur. Alii *tribunum* vocant.

(mm) At verò mera est fabula, quæcumque de illâ Thebæa Legione dicuntur. Historia ipsa per se habet plurima indicia falsi: & libellus, in quo

vicus Mauritii dictus est postea, narrante Eucherio Episcopo Lugdunensi, eo tempore commilitones sic allocutus legitur: *Quam timui, ne quisquam, quod armatis facile est, specie defensionis*, 96 *beatissimis funeribus manus obviam afferre tentaret! jam mihi* 97 *ad hujus rei interdictum Christi nostri* 98 *parabatur exemplum, qui exemtum vagina apostoli gladium propriæ vocis jussione recondidit: docens, majorem armis omnibus Christianæ confidentiæ esse virtutem*, 99 *ne quisquam mortali operi mortalibus dexteris obsisteret, quin imo cœpti operis fidem perenni religione compleret.* Cum hoc supplicio peracto Imperator superstitibus eadem quæ ante præciperet, sic omnes respondent: *Milites quidem, Cæsar, tui sumus, & ad defensionem reipublicæ Romanæ arma suscepimus: nec unquam aut desertores bellorum aut proditores militiæ fuimus, aut* 1 *ignavæ formidinis meruimus subire flagitium. Tuis etiam obtemperaremus præceptis, nisi instituti legibus Christianis, dæmonum cultus & aras semper* 2 *pollutas sanguine vitaremus. Comperimus præcepisse te, ut aut sacrilegiis pollueres Christianos, aut* 3 *de denis interfectis nos velles terrere. Non inquiras longius latitantes: Nos omnes Christianos esse cognosce: habebis potestati tuæ subdita omnium corpora: auctorem vero suum respicientes Christum animas* 4 *non tenebis.*

12. Tum Exuperius legionis signifer sic eam allocutus ibidem narratur: *Tenere me, commilitones optimi, sæcularium quidem bellorum signa perspicitis; sed non ad hæc arma provoco, non ad hæc bella animos vestros virtutemque compello. Aliud vobis genus eligendum est præliorum. Non per hos gladios potestis ad regna cœlestia properare.* Deinde Imperatori hæc nuntiari jubet: *Non nos adversum te, Imperator, armavit ipsa, quæ fortissima est in periculis, desperatio.* f *Tenemus*

quo narratur, hoc titulo, *Passio Agaunensium Martyrum*, non est EUCHERII, Lugdunensis Episcopi, cui tribuitur, ut vel ex eo patet, quòd *Sigismundi, Burgundiæ* Regis, Auctor meminerit; qui Rex tamen sat diu post mortem *Eucherii* regnavit. Hæc demonstravit Clar. JOANNES DUBOURDIEU, Dissertatione singulari, Anglicè primùm edita, ann. 1696. postea Gallicè, ut erat nata, *Amstel.* 1705. *J. B.*

GRONOVII.

96 *Beatissimis*] Felicissimum & gloriosissimum mortis genus, martyrium interpellare vi atque impedire.

97 *Ad hujus rei*] Ut probarem hujusmodi defensionem illicitam esse.

98 *Parabatur exemplum*] Ovid. 9. Met. 507. *cur hæc exempla paravi?* Tacitus 15. ann. 13. *Si vis ingrueret, provisis exemplis Caudinæ & Numantinæ cladis.*

99 *Ne quisquam mortali*] Leg. *immortali.*

1 *Ignavæ formidinis*] Per metum quidquam fecimus fortibus & fidelibus militibus indignum. *Ignavus*, ut *ignavia*, *Sueton.* Tib. 66. Cal. 45. *Flagitium*, ut *Justinus* 22, 8.

2 *Pollutas sanguine*] Quæ non tam victimarum quam Christianorum cruore coluntur & inficiuntur.

3 *De denis*] Exemplo decimatorum.

4 *Non tenebis*] Coges manere in corpore aut mortem refugere; ut idolis serviant.

GROTII.

f *Tenemus ecce arma & non resistimus*] Similia sunt illa Judæorum Alexandrinorum ad Flaccum [Immo ad *Petronium*, De Legat. ad Cajum, p. 1025.] ἄοπλοί ἐσμεν, ὡς ὁρᾷς· παραγενομένους δὲ ἀντιῶνται

nemus ecce arma & non reſiſtimus, quia mori magis quam vincere volumus, & innocentes interire, quam noxii vivere praoptamus. Et poſtea: *Tela projicimus: exarmatas quidem dexteras ſatelles tuus, ſed armatum fide catholica pectus inveniet.*

13. Sequitur poſt hæc laniena in non repugnantes, in cujus narratione hæc ſunt Eucherii verba: 5 *Ne juſti punirentur, multitudo non obtinuit, cum inultum* (male editur *multorum*) *eſſe ſoleat, quod multitudo delinquit.* In veteri martyrologio res eadem ſic narratur: *Cædebantur itaque paſſim gladiis non reclamantes, ſed & depoſitis armis cervices perſecutoribus, vel intectum corpus offerentes, non vel ipſa ſuorum multitudine, non armorum motione elati ſunt, ut ferro conarentur aſſerere juſtitiæ cauſam, ſed hoc ſolum reminiſcentes, ſe illum confiteri, qui nec reclamando ad occiſionem ductus eſt, & tanquam agnus non aperuit os ſuum, ipſi quoque tanquam grex Dominicarum ovium laniari ſe tanquam ab irruentibus lupis paſſi ſunt.*

14. g Valens impie & crudeliter ſæviit in eos, qui ſecundum ſacras literas & Patrum traditionem 6 τὸ ὁμοούσιον profitebantur, quorum quamvis maxima multitudo nunquam ſe armis tutata eſt.

1 Petr. II, 21, Matth. X, 39. Luc. XVII, 33. 15. Certe ubi patientia nobis præſcribitur, ſæpe adduci videmus, & a Thebæis militibus adductum jam audivimus Chriſti exemplum, ut nobis imitandum, cujus patientia ad mortem ſe extendit. Ac qui ita animam perdit, is vere eam acquiſiviſſe a Chriſto pronuntiatur. Diximus ſummum imperium tenentibus reſiſti jure non poſſe. Nunc quædam ſunt quæ lectorem monere debemus, ne putet in hanc legem delinquere eos, qui revera non delinquunt.

VIII. Primum ergo, qui principes ſub populo ſunt, ſive ab initio talem acceperunt poteſtatem, ſive poſtea ita convenit, h ut Lacedæmone, ſi peccent in leges ac rempublicam, non tantum vi

αἰτιῶνταί τινες ὡς πολεμίους. ἃ δὲ ἡ φύσις ἑκάστῳ προσένειμεν ἀμυντήρια μέρη χεῖρας, ἀπεστρόφαμεν, ἔνθα μηδὲν ἐργάσασθαι δύνανται, παρέχοντες αὐτῶν τὰ σώματα πρὸς σκόπους τοῖς θέλουσιν ἀποκτεῖναι β[illegible]ὺς. & quæ ſequuntur. *Inermes ſ[illegible]us, ut vides, & tamen ſunt qui nos tanquam hoſtes publicos hic criminantur. Etiam eas, quas ad noſtri tutelam partes dedit natura, retro vertimus, ubi nihil habent quod agant: corpora præbemus nuda ac patientia ad impetum eorum, qui nos volent occidere.*

g *Valens*] Vide excerpta ex Johanne Antiocheno, ex manuſcripto libro viri æterna memoria digniſſimi *Nicolai Peireſcii.*

GRONOVII.

5 *Ne juſti punirentur, multitudo*] Seneca 2, de ira 10. *In ſingulos ſeveritas Imperatoris deſtringitur: at neceſſaria venia eſt, ubi totus deſeruit exercitus. Quid tollit iram ſapientis? multitudo peccantium.*

6 Τὸ ὁμοούσιον] Qui eſſent orthodoxi, non Ariani. Fides apud Nicæam: Dominum Jeſum Chriſtum filium Dei unigenitum, natum de patre, hoc eſt, de ſubſtantia patris, Deum de Deo, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero, natum, non factum, unius ſubſtantiæ cum patre; quod Græci dicunt ὁμοούσιον. Fragm. *B. Hilarii* è bibl. *Pithœi* a *Nic. Fabro* editum pag. 31.

GROTII.

h *Ut Lacedæmone*] *Plutarchus* Lyſandro: (*Pag.* 450.) *οἱ Σπαρτιᾶται τῷ βασιλεῖ*

vi repelli possunt, sed, si opus sit, puniri morte: quod 7 Pausaniæ regi Lacedæmoniorum contigit. Atque hujus generis cum fuerint vetustissima per Italiam regna, mirum non est, si post narrata crudelissima Mezentii facinora subjungat Virgilius: (*Aen.* VIII, 495.)

Ergo omnis i 8 *furiis surrexit Etruria justis:*
Regem ad supplicium præsenti morte reposcunt.

IX. Secundo, si rex, aut alius quis 9 imperium abdicavit, aut manifeste habet 10 pro derelicto, in eum post id tempus omnia licent, quæ in privatum. Sed minime pro derelicto habere rem censendus est, qui eam tractat negligentius.

X. Tertio, existimat Barclajus, si rex regnum alienet, aut alii *Lib.* IV, c. 16.
subjiciat, amitti ab eo regnum. Ego hic subsisto. Nam talis actus, si regnum 11 electione aut successoria lege deferatur, 12 nullus est: quæ autem nulla sunt, nullum habent juris effectum. Unde & de usufructuario, cui regem talem similem diximus, verior mihi videtur jurisconsultorum sententia, si extraneo * jus suum * *Inst. de usufr.* §. 3. *finitur.*
cedat, (nn) nihil eum agere. Et quod † dicitur ad dominum proprietatis reverti usumfructum, intelligendum legitimo tempore. † *L. Si usufructus,* 66. *D. de jure dotium.*
Si tamen rex reipsa etiam tradere regnum aut subjicere moliatur, quin ei resisti in hoc possit, non dubito. Aliud est enim, 15 ut diximus,

βασιλεῖ δίκην προσέγραψαν θανατικήν, ἣν οὐχ ὑποστὰς ἐκεῖνος εἰς Τεγέαν ἔφυγε. *Spartiatæ regem ad capitis judicium vocarant, quod ille declinans fugit Tegeam.* Idem Sulla: (*Pag.* 476.) αὐτοί γέ τοι Σπαρτιᾶται βασιλεύοντας ἐνίους ἀφείλοντο τὴν ἀρχήν, ὡς οὐ βασιλικούς, ἀλλὰ φαύλους καὶ τὸ μηδὲν ὄντας: *quibusdam regibus Spartiatæ regnum ademerunt ut ineptis regno, quippe abjectis nihilique hominibus.* De Agide injuste, sed damnato tamen, vide eundem *Plutarchum.* *Mossyni* regem inedia puniebant. *Mela* lib. I. (cap. 19.)

i *Furiis surrexit Etruria justis*] Et aruspex Etruscus in Mezentium insurgentibus: (*Ibid.* vers. 500.)

——— *Quos justus in hostem*
Fert dolor. ———

GRONOVII.

7 *Pausaniæ*] Non fuit rex, sed regis Plistarchi Leonida geniti tutor & patruelis. *Agidi*, potuisset dicere, de quo *Plutarchus.* In exilium ejecti Demaratus, *Justin.* 2, 10. Pausanias alius, *Justin.* 6, 4.

8 *Furiis justis*] Rebellione excusanda.

9 *Imperium abdicavit*] Ex hoc capite accusatus Dionysius minor apud *Justin.* 21, 5. & apud *Quintilianum* decl. 267. *Fiens ad arcem depositor tyrannidis.*

10 *Pro derelicto*] Ut Henricus III. regnum Poloniæ, cum audita morte fratris Caroli IX. clam Cracovia se subduxisset a. C. 1574. Itaque Poloni sequenti anno alium regem crearunt. *Thuan.* 58. & 61.

11 *Electione aut*] Ubi legibus moribusve modus succedendi, vel per electionem, vel per nativitatem definitus & introductus est.

12 *Nullus est*] Perinde habetur & rem relinquit integram, ac si non intercessisset.

13 *Instit. de usufr.* §. *finitur*] 3.

14 *L. Si usufructus*] 66.

15 *Ut diximus*] Cap. præcedent. n. 11.

(nn) Benè quidem Jure novo, quo traditio ad alienationem sufficiebat; sed non Jure veteri, quo *Cessio in jure*, extraneo facta, omnino usumfructum tollebat. Vide Celeberrimi NOODTII eximium tractatum *De Usufructu*, Lib. II. Cap. X. *J. B.*

App. civ. I. p. 384. Ed. Steph. Sicut 34 Sylla, interrogatus quid ita armatus patriam peteret, respondit, *ἐλευθερώσων ἀπὸ τῶν τυραννούντων*, *ut eam a tyrannis liberem.*

3. Melius Plato epistola ad Perdiccam suadet, cujus verba latine sic posuit * Cicero: *Tantum contendere in republica, quantum probare tuis civibus possis: vim neque parenti, neque patriæ afferri oportere.* Qui sensus & apud Sallustium exstat: † *Nam vi quidem regere patriam aut parentes, quanquam & possis, & delicta corrigas, tamen importunum est, cum præsertim omnes 35 rerum mutationes cædem, fugam, aliaque hostilia portendant.* Unde non longe abit illud Stallii apud Plutarchum in vita Bruti: *τῷ σοφῷ καὶ νοῦν ἔχοντι διὰ φαύλους καὶ ἀνοήτους κινδυνεύειν καὶ ταράττεσθαι μὴ καθήκειν*: *æquum non esse, ut vir prudens ac sapiens improborum & dissipientium causa in pericula, & turbas se conjiciat.* Huc & Ambrosii illud non male referas: *Adjuvat hoc quoque ad profectum bonæ existimationis, si de potentis manibus eripias inopem, de morte damnatum eruas, quantum sine perturbatione fieri potest; ne videamur jactantiæ magis facere causa quam misericordiæ, & graviora inferre vulnera, dum levioribus mederi desideramus.* Thomas seditiosam esse dicit interdum quamvis tyrannici regiminis destructionem.

(* Epist. fam. lib. I. Ep. 9. — † Bello Jug. c. 3. — Pag. 989. A. — De Off. II, c. 2. — 2, 2. q. 42. art. 2.)

4. Non debet movere nos in contrariam sententiam factum Aodis in Eglonem regem Moabitarum: nam aperte testatur sacra auctoritas, hunc a Deo ipso vindicem suscitatum, mandato scilicet speciali. Neque vero constat hunc Moabitarum regem nullum jus imperandi ex pactione habuisse. Nam & in alios reges Deus per quos volebat ministros sua judicia exsequebatur, ut per * Jehun in Joramum.

(Jud. III, 15. Neh. IX, 27. — * 2 Reg. IX.)

XX. Maxime autem in re controversa judicium sibi privatus sumere non debet, sed 36 possessionem sequi. Sic tributum solvi Cæsari Christus jubebat, [r] quia ejus imaginem nummus præferebat, id est, quia in possessione erat imperii.

(Matthæi XXII, 20.)

GROTII.

r *Quia ejus imaginem nummus præferebat*] Certissimum hoc indicium possessionis. Vide in historia Genuate Bizarum libro XVIII.

GRONOVII.

34 *Sylla interrogatus*] *Plutarch.* de genio Socratis p. 576.

35 *Rerum mutationes*] Formarum reipublicæ hujus in illam transitus aut magistratuum eorumve qui sunt cum imperio, abrogationes extra ordinem & depulsiones. Sed & successiones, morte interveniente. *Justin.* 40, 3. *Sueton.* Galb. 8. Domit. 16.

36 *Possessionem sequi*] Eum agnoscere justum dominum, qui rem tenet.

eventu resisti regi possit, etiamsi eo pacto pars imperii retenta censeri non possit, certe retenta est aliqua libertas naturalis, & exemta regio imperio. Potest autem [20] qui jus suum alienat, id jus pactis imminuere.

XV. 1. Vidimus de eo, qui jus imperandi habet aut habuit. Restat ut de invasore imperii videamus, non [21] postquam longa possessione aut pacto jus nactus est, sed quamdiu durat injuste possidendi causa. Et quidem dum possidet, actus imperii quos exercet, vim habere possunt obligandi, non ex ipsius jure [22] quod nullum est, sed ex eo quod omnino probabile sit eum [23] qui jus imperandi habet, sive is est populus ipse, sive rex, sive senatus [24] id malle, interim rata esse quæ imperat, quam legibus judiciisque sublatis summam induci confusionem. Improbat [25] Cicero Syllanas leges, ut crudeles in proscriptorum liberos, ne honores petere possent. Servandas tamen censuit, affirmans (ut nos docet Quintilianus *) ita [26] his legibus contineri statum civitatis, ut his solutis ipsa stare non posset. Florus de ejusdem Sullæ actis: † *Lepidus acta tanti viri rescindere parabat, nec immerito, si tamen posset sine magna clade reipublicæ.* Et mox: *Expediebat ægræ quasi sauciæque reipublicæ requiescere quomodocumque, ne vulnera curatione ipsâ rescinderentur.*

Vict. de potest. civ. n. 23. Suarez de legib. lib. III. c. 10. n. 9. Less. de just. & jur. l. II. c. 29. dub. 5. n. 73.

* *Lib.* II. *cap.* I.

† *Lib.* III. *cap.* 23.

2. In his tamen quæ ita necessaria non sunt, & pertinent ad raptorem in iniqua possessione firmandum, si sine gravi periculo potest non pareri, parendum non est. Sed an talem raptorem imperii vi dejicere, aut denique occidere liceat, quæritur.

XVI. 1. Ac

apud *Mejerum* narratione anni cIↃ CCC XXXIX. in Brabantia & Flandria. narratione anni cIↃ CCCC LXVIII. in fœdere inter regem Galliæ & Carolum Burgundum. Adde de Polonia, quæ habet *Chytræus* Saxonicorum XXIV. & de Hungaria *Bonfinius* Decadis IV. libro IX.

GRONOVII.

20 *Qui jus suum alienat*] Ut populus regi.

21 *Postquam longa*] Tempore ac pactis inter ipsum & subjectos cum jurejurando intercedentibus speciem jure imperantis sibi circumdedit, sed dum metu solo parentium se sustinet, atque obnoxios premit.

22 *Quod nullum est*] *Livius* 3, 39. de decemviris: *privatisque si vis abesset.* Cap. 41. *imaginarios fasces.*

23 *Qui jus imperandi habet*] Et eo in præsens spoliatus est.

24 *Id malle*] Tam favere ac benevolum esse reipublicæ, adeoque studere tranquillitati status amissi, ut malit in eo vel latroni obsequium præstari, dum privati suum quisque teneant, quam ἀναρχίαν esse, vimque & injustitiam regnare.

25 *Cicero Syllanas leges*] 2. de lege agraria 2.

26 *His legibus contineri*] Si leges illæ tollantur, rursus bellum civile subeundum. Sulla civilibus armis victor quotquot inimicorum ejus tempestatem belli effugerant, eorum nomina proscripta in grandi tabula publice proposuit, uti noscerentur, ingentem pecuniam pollicitus, si quis alicujus eorum ad se caput afferret. Tulit etiam legem, ne sic proscriptorum liberis aditus ad magistratus & rempublicam gerendam Romæ daretur, ne scilicet hi rerum potentes omnia rursus turbarent, dum quas parentibus suis factas injurias meminissent, in auctores auctorumque fautores ultum eunt.

o *Lex*

XVI. 1. Ac primum, si bello injusto, & cui juris gentium requisita non adsint, imperium arripuerit, neque pactio ulla sequuta sit, aut fides illi data, sed sola vi retineatur possessio: videtur 27 manere belli jus, ac proinde in eum licere, quod in hostem licet, qui a quolibet etiam privato jure potest interfici. *In reos majestatis*, inquit Tertullianus, *& publicos hostes omnis homo miles est.* Sic & adversus militiæ desertores, * cunctis jus pro quiete communi exercendæ publicæ ultionis indultum est.

Apolog. c. 2.
* *C. quando liceat unicuique l. 2.*
† *Pag. 570. C. D. Tom. II. Ed. Wech.*

XVII. Idem cum Plutarcho, qui ita sentit † libro de fato ad Pisonem, statuendum censeo, si ante invasionem lex publica exstiterit, quæ unicuique potestatem facit occidendi eum, qui hoc aut illud, 28 quod in aspectum cadit, ausus fuerit; puta qui privatus satellitium sibi circumdederit, arcem invaserit: qui civem indemnatum, aut non legitimo judicio necaverit: qui magistratus sine justis suffragiis creaverit. Tales leges multæ exstabant in Græciæ civitatibus, ubi proinde justa censenda fuit talium tyrannorum interfectio. Talis erat Athenis lex Solonis (oo) renovata 29 post reditum ex Piræeo in eos, qui statum popularem sustulissent, aut eo sublato honores gessissent. Ut & Romæ o 30 lex Valeria, si quis injussu populi magistratum gereret: & lex consularis post decemvirale imperium, ne quis magistratum sine provocatione crearet: qui creasset, eum jus fasque esset occidi.

XVIII. Nec minus licebit invasorem imperii interficere, si diserta auctoritas accedat ejus, qui jus verum imperandi habet, sive is rex est, sive senatus, sive populus. His annumerandi & regum puerorum tutores, qualis Joaso erat Jojada, cum Athaliam regno depelleret.

2 Paral. XXIII.

XIX. 1. Extra hæc ut privato vi dejicere aut interficere liceat summi imperii invasorem, probare non possum: quia fieri potest, ut

GROTII.

o *Lex Valeria*] *Plutarchus* Publicola: (*Pag. 110.*) *ἄνευ κρίσεως κτείνειν τὸν βουλόμενον τυραννεῖν: ut injudicatum occidere eum liceret qui dominatum concupisceret.* mox addit: *εἴτις ἐπιχειροίη τυραννεῖν Σόλων μὲν ἁλόντι τὴν δίκην ἐπιτίθησιν, ὁ δὲ Ποπλικόλας καὶ πρὸ τῆς κρίσεως ἀνελεῖν δίδωσι. Solon ei, qui dominatum invadit, deprehenso diem dici vult, ac Publicola etiam ante judicium talem permittit interfici.* [Pag. 103. B. C. Vide potius *Dion. Halicarnass.* Ant. Rom. Lib. v. c. 19.]

GRONOVII.

27 *Manere jus belli*] *Liv.* 3, 39. *Tanquam pop. Romano majus ullum bellum sit, quam cum iis, qui privati fasces & regium imperium habeant.*

28 *Quod in aspectum cadit*] Quod non ex interpretatione malum aut excusandum est, sed in oculos incurrit, ita ut quivis de eo judicare possit.

29 *Post reditum ex Pyræeo*] Ejectis xxx. tyrannis per Thrasybulum. *Leges Atticæ Petiti* tit. 4. p. 10.

30 *Lex Valeria & lex consularis*] Prior est P. Valerii Publicolæ etiam consulis: posterior nepotis illius L. Valerii Potiti simul cum collega M. Horatio. *Dionys.* 5, 19. *Livius* 3. 55.

(oo) Reperitur lex illa apud ANDOCIDEM, Orat. I. pag. 219. 220. *Edit. Hanov.* *J. B.*

p *Tyrannum*

ut is qui jus habet imperii, malit invasorem in possessione relinqui, quam periculosis & cruentis motibus occasionem dari, qui plerumque sequi solent iis violatis aut interfectis, qui validam habent factionem in populo, aut externos etiam amicos. Certe an rem in id periculum adduci velit rex aut senatus, aut populus, incertum est, quorum sine cognita voluntate vis justa esse non potest. Favonius (pp) dicebat: *χεῖρον εἶναι μοναρχίας ἀνόμου πόλεμον ἐμφύλιον*, *pejus esse bellum civile dominatu illegitimo.* Et Cicero, *a Mihi pax omnis cum civibus bello civili utilior videtur.* Ajebat T. Quintius *b* satius fuisse Lacedæmone p tyrannum Nabidem relinqui, cum aliter opprimi non posset quam ruina gravissima civitatis, in ipsa vindicta libertatis perituræ. Nec alio spectat illud apud *c* Aristophanem, leonem in civitate non alendum, si alitus sit, ferendum esse.

a *Philipp.* II. c. 15.
b *Liv. lib.* XXXIV. c. 49.
c *Ran.* vers. 1478.

2. Profecto gravissima cum sit deliberatio, 31 libertas 32 an pax placeat, ut Tacitus loquitur: & difficillimum hoc *σκέμμα πολιτικὸν* * Ciceroni, *εἰ τυραννουμένης τῆς πατρίδος παντὶ τρόπῳ τυραννίδος κατάλυσιν πειρατέον, κἂν μέλλῃ διὰ τοῦτο περὶ τῶν ὅλων ἡ πόλις κινδυνεύειν;* *An cum patria illegitimo imperio premitur, omnimodo danda sit opera ejus demendi, etiamsi civitas eam ob rem in summum discrimen adducenda sit?* non debent singuli, quod populi commune est, judicium ad se rapere. Illud vero plane iniquum:

Hist. IV. 67.
* *Lib.* IX. *ad Att. epist.* 4.

q 33 *Detrahimus dominos urbi servire paratæ.*

Sicut

GROTII.

p *Tyrannum Nabidem relinqui*] Quod *Plutarchus* in T. Quintii vita sic explicat: *ὡς ἑώρα σὺν κακῷ μεγάλῳ τῶν ἄλλων Σπαρτιατῶν ἀπολλύμενον τὸν τύραννον.* *Cum videret, sine gravi aliorum Laconum malo non posse tyrannum destrui.* (*Pag.* 376. E.) Non alienum est ab hac re quod *Plutarchus* refert Lycurgo, Laconem quendam cum legisset:

Σβεννύντας πότε τοὺς δὲ τυραννίδα χάλκεος ἄρης
Εἷλε, Σελινοῦντος δ' ἀμφὶ πύλας ἔπεσον.
Hos, dum Marte parant dominatum exstinguere, sævus
Ante Selinuntis mœnia Mars rapuit.

Respondisse, *δικαίως τεθνήκοντι οἱ ἄνδρες. ἔδει γὰρ ἀφεμεν ὅλαν αὐτὰν καταχαῆμεν:* *Merito viri illi periere. exspectare enim debuerant, ut ipse per se dominatus conflagraret.* [Locus est *pag.* 52. E. Tom. I. *Ed. Wech.* Sed sensum responsionis, malè ab Interprete expressum, non melius, quamquam alio modo, noster heic reddidit. Vertendum fuerat: *Merito perierunt illi; quia oportebat totam eam tyrannidem igne absumi permittere*, non autem exstinguere, & sic servare. Vide PALMERII *Exercit. in opt. Auct. Græcos*, pag. 186. Sic locus contrarium innuit ejus, quod Auctor putat. *J. B.*]

q *Detrahimus dominos urbi servire paratæ*] *Plutarchus* Catone Majore de Antiocho Magno; *ἐποιήσατο αἴτιον τοὺς Ἕλληνας ἐλευθερῶν, μηδὲν δεομένους.* *Bello prætextum sumebat, liberare Græcos, libertatis non egentes.* (Pag. 342. F.)

GRONOVII.

31 *Libertas*] Repetenda multo sanguine.

32 *An pax*] Patientia tyranni vel oppressoris.

33 *Detrahimus*] *Lucan.* I, 351.

(pp) *Favonius* ille erat amicus *Bruti*, & dictum istud refertur à PLUTARCHO, *Vit. M. Brut.* pag. 989. A. *J. B.*

r *Quia*

HUGONIS GROTII DE JURE BELLI AC PACIS LIBER SECUNDUS.

CAPUT I.

De belli causis, & primum de defensione sui & rerum.

I. *Causæ belli justificæ quæ dicantur.*
II. *Eas oriri ex defensione, exactione ejus, quod nostrum est aut nobis debetur, aut ex pœna.*
III. *Pro vita defendenda bellum esse licitum.*
IV. *Contra aggressorem solum.*
V. *In periculo præsente & certo, non opinabili.*
VI. *Item pro integritate membrorum.*
VII. *Maxime pro pudicitia.*
VIII. *Licite omitti defensionem.*
IX. *Defensionem illicitam esse interdum adversus personam publice valde utilem, ob legem dilectionis.*
X. *Interfectionem Christianis non esse licitam ad arcendam alapam, aut contumeliam similem, aut ne fugiatur.*
XI. *Pro rebus defendendis interfectionem non esse illicitam jure naturæ.*
XII. *Quatenus ea permissa sit lege Mosis.*
XIII. *An & quatenus Euangelica lege permissa sit.*
XIV. *An lex civilis, interfici aliquem defensionis causa permittens, jus det, an solam impunitatem, cum distinctione explicatur.*
XV. *Quando licita esse possit singularis dimicatio.*
XVI. *De defensione in bello publico.*
XVII. *Eam non licitam ad imminuendam duntaxat potentiam vicini.*
XVIII. *Nec in eo, qui justam bello causam dedit.*

I. 1. VENIAMUS ad causas bellorum: 1 justificas intelligo: nam sunt & aliæ 2 quæ movent sub ratione utilis, distinctæ interdum ab iis quæ movent sub ratione justi: quas inter se, & a a 3 belli principiis, quale erat 4 cervus

GROTII.

a *Belli principiis*] Exordia pugnæ dixit *Virgilius*. (*Aen.* VII, 40.)

GRONOVII.

1 *Justificas*] Quæ efficiunt, ut bellum jure, salva fide & conscientia geri judicetur.

2 *Quæ movent sub*] Incitant ad bellandum præsumta & sperata utilitate, separatæ ab illis, quæ prætexuntur ad causæ justitiam probandam.

3 *Belli principiis*] Prima offensa, sive conflictu partium.

ne, qua totum est totum partis, sed hoc ipsum quod est totius est: ita possessio est aliquid ipsius possidentis. Democritus: (cc) οἰκέτῃσιν ὡς μέρεσι τοῦ σκήνεος χρῶ ἄλλῳ πρὸς ἄλλο· *Famulis tanquam partibus corporis aliis ad aliud utere.* Quale autem in familia est servus, tale in republica est subditus, ac proinde instrumentum imperantis.

IV. Nec dubium quin naturaliter omnes subditi bello adhiberi possint, * sed quosdam specialis lex arcet, ut olim b Romæ 5 servos, nunc passim c clericos: quæ tamen lex, ut omnes ejus generis, cum summæ necessitatis exceptione intelligenda est. Et hæc quidem generaliter de adjutoribus & subditis dicta sunto: nam quæ specialia sunt, suis locis tractabuntur.

* *Thom.* 2. 2. 40. *art.* 2. *Sylvest. de Bell.* p. 3.

parum hodie satisfaciet. Dicendum simpliciter, Filium aut Servum, haberi pro Instrumentis, quum ita agunt, aut agere creduntur, jussu Parentis aut Domini, ut absque eo non acturi fuissent ipsi sponte suâ. Videri possunt, quæ de triplici genere Caussarum ad illum alienum concurrentium scripsimus, in Notis ad ultimas Editiones Versionis nostræ Gallicæ libelli Pufendorfiani *De Officio Hom. & Civis*, Lib. I. Cap. I. §. 27. seu ultimo. *J. B.*

GROTII.

b *Romæ servos*] *Servius* ad IX. Æneidos. (*Vers.* 547.)

c *Clericos*] Ac Levitæ olim extra belli munia, ut notatum Josepho: (*Ant. Jud.* III, 11.) De clericis vide *Nicetam Choniaten* libro VI. *Caroli Calvi* Capitulum in Sparnaco XXXVII. in Gratiano c. clericum. dist. L. & causa XXIII. quæstione VIII. Et canones quidem sic habent: sed quanto illi servati a Græcis quam a Latinis diligentius, vide *Annam Comnenam.*

GRONOVII.

5 *Servos*] Et capite censos. De servis *l.* 11. *D. de re milit. Ab omni militia servi prohibentur: alioquin capite puniuntur.* *Plin.* 10. ep. 38. *Sempronius Cælianus repertos inter tirones duos servos misit ad me, quorum supplicium distuli, ut te consulerem de modo pœnæ.* De capite censis *Gell.* 16, 10.

(cc) Apud STOBÆUM, *Serm.* LXII. *J. B.*

De repub. lib. III. *cedant.* Et illud Ciceronis: *illa bella injusta sunt, quæ sunt sine causa suscepta:* qui & alibi *Crassum reprehendit, quod Euphratem transire voluisset e nulla belli causa.

**De Finib. L. III. c. 22.*

3. Quod non minus de bellis publicis quam privatis verum est. Hinc illa † Senecæ querela: *Homicidia compescimus & singulas cædes? quid bella & occisarum gentium gloriosum scelus? Non avaritia, non crudelitas modum novit. . . . 6 Ex senatusconsultis plebisque scitis sæva exercentur, & f publice jubentur vetita privatim.* Habent quidem bella publica auctoritate suscepta aliquos effectus juris, ut & 7 sententiæ: de quibus agendum 8 infra erit: Sed non eo magis peccato vacant, ni causa subsit; ut merito Alexander, si sine causa in Persas & alias gentes bellum arripuit, Scythis apud a Curtium, sed & g Senecæ latro, Lucano b prædo appelletur, 9 Indorum (aa) quoque sapientibus 10 ἀτάσθαλος, & a (bb) piratæ quondam tractus sit in criminis societatem: quomodo & ab ejus patre Philippo duos Thraciæ reges regno spoliatos Justinus c narrat, fraude latronis ac scelere. Augustini d illud huc pertinet: *Remota justitia quid sunt regna, nisi magna latrocinia?* Convenit talibus Lactantii e illud: *inanis gloriæ specie capti, sceleribus suis nomen virtutis imponunt.*

† Ep. xcv.

a Curt. lib. VII. c. 8. n. 19.
b Phars. Lib. X. vers. 21.
c Lib. III. c. 15.
d De Civ. Dei lib. IV. c. 4.
e Lib. I. de falsa relig. c. 18.

4. Causa

GROTII.

e *Nulla belli causa*] *Appianus* (*Bell. Civ.* Lib. II. p. 438. *Ed. H. Steph.*) eidem Crasso a Tribunis denuntiatum dicit μὴ πολεμεῖν τοῖς παρθυαίοις μηδὲν ἀδικοῦσι· *ne bellum Parthis inferret nulla injuria cognitis.* Plutarchus de eodem: καὶ συνίσταντο πολλοὶ χαλεπαίνοντες εἴ τις ἀνθρώποις οὐδὲν ἀδικοῦσιν, ἀλλ' ἐν σπονδοῖς πολεμήσων ἄπεισι· *Coibant multi indignantes, esse aliquem, qui bellatum iret in homines non modo nullius injuriæ compertos, sed & pace defensos.* (Vit. M. Crass. *pag.* 552. E.)

f *Publice jubentur vetita privatim*] Idem *Seneca* de ira II. cap. VIII. *Pro gloria habita, quæ, quamdiu opprimi possunt, scelera sunt.* Adde quæ infra ex *Seneca* & *Cypriano* libro III. cap. IV. §. 5. circa finem.

g *Senecæ latro*] Locus est de Benef. I. cap. XIII. Non male *Justinus Martyr* apologetico II. τοσοῦτον δὲ δύνανται ἄρχοντες πρὸ τῆς ἀληθείας δόξαν τιμῶντες, ὅσον καὶ λῃσταὶ ἐν ἐρημίᾳ· *Tantum possunt principes, qui opiniones vero præferunt, quantum in solitudine latrones.* Philo: οἱ τὰς μεγάλας ἐργαζόμενοι κλοπὰς, σεμνοῖς ὀνόμασιν ἀρχῆς ἐπικρύπτοντες λῃστείαν ἀληθεστάτην· *Qui magna furta committunt, qui honesto principatus nomine obumbrant ea, quæ re ipsa nihil nisi latrocinia sunt.* (De Decalog. *pag.* 763. D. *Ed. Paris.*)

GRONOVII.

6 *Ex senatusconsultis plebisque scitis*] Quia Romæ oportebat senatum censuisse, & vel populum jussisse vel plebem scivisse, quod publico nomine recte gereretur.

7 *Sententiæ*] Pronuntiata judicum.

8 *Infra*] 3, 4.

9 *Indorum sapientibus*] Brachmanis, Gymnosophistis. *Strabo* lib. 15, 712.

10 Ἀτάσθαλος] Ἄδικος· ἁμαρτωλός· παράνομος· ἀθέμιτος· q. ἄτας θάλλων.

(aa) Habet ex ARRIANO, *De Expedit. Alex.* Lib. VII. Cap. I. *J. B.*

(bb) Refertur id à NONIO MARCELLO, è Lib. III. *Ciceron. de Republ.* *Nam quum quæreretur ex eo* [Pirata] *quo scelere compulsus mare haberet infestum uno myoparone:* Eodem, *inquit*, quo tu [*Alexander*] orbem terræ. *In uno* Myoparo, *pag.* 534. *Edit. Mercer.* Vide etiam *Augustin.* De Civit. Dei, IV, 4. *J. B.*

h Res

4. Causa justa *a* belli suscipiendi nulla esse alia potest nisi inju- a *Sylvest. de*
ria. *Iniquitas partis adversæ justa bella ingerit*, inquit idem *b* Augu- *Bell.* p. 1.
stinus, ubi iniquitatem dixit pro injuria, quasi 11 *ἀδικίαν* dixisset, n. 2.
cum vellet dicere 12 *ἀδίκημα*. Sic in Romano Feciali carmine: b *De Civ.* IV. c. 15.
Ego vos testor, populum illum injustum esse, neque jus persolvere. *Livius*, I, 32.

II. 1. Ac plane 13 quot actionum forensium sunt fontes, totidem sunt belli: nam ubi judicia deficiunt, incipit bellum. Dantur autem actiones aut 14 ob injuriam non factam, aut ob factam. Ob non factam, ut qua petitur cautio de non offendendo, item 15 damni infecti, & interdicta alia 16 ne vis fiat. Ob factam, aut ut reparetur, aut ut puniatur: quos duos obligationum fontes h recte distinguit Plato (cc) nono de legibus. Quod reparandum venit, aut spectat id quod nostrum est vel fuit. unde 17 vindicationes & 18 condictiones 19 quædam; aut id quod nobis debetur sive 20 ex pactione, sive 21 ex maleficio, sive ex lege, quo referenda quæ 22 ex quasi contractu & 23 quasi maleficio dicuntur; ex

GROTII.

h *Recte distinguit Plato*] Et ante eum *Homerus*. nam cum mulctam persolvere proci Penelopes voluissent, ait Ulysses: [*Odyss.* Lib. XXII. vers. 62. *& seqq.*]

— οὐδ᾽ εἴ μοι πατρώϊα πάντ᾽ ἀποδοῖτε
Ὅσσα τε νῦν ὔμμ᾽ ἐστὶ καὶ εἴποθεν ἄλλ᾽ ἐπιθεῖτε,
Οὐδέ κεν ὣς ἔτι χεῖρας ἐμὰς λήξαιμι φόνοιο,
Πρὶν πᾶσαν μνηστῆρας ὑπερβασίην ἀποτῖσαι.

— patrias non si mihi raptas
Restituatis opes, addatisque altera plura,
Abstineam fœdare manus in sanguine vestro,
Cuncta prius quam vestra proci delicta luatis.

Cassiodorus lib. V. epist. XXXV. *Ut qui vindictam remisimus, damna minime sentiamus.* Adde quæ infra hoc libro initiis capitum XVI. & XX.

GRONOVII.

11 *Ἀδικίαν*] Qui habitus.

12 *Ἀδίκημα*] Injustum factum.

13 *Quot actionum*] Quot casibus & causis privato fas est privatum compellare coram judice.

14 *Ob injuriam non factam cautio*] Quæ ab eo exigitur, cujus minæ justum nobis metum fecerunt.

15 *Damni infecti*] Qua petimus, si quid damni ex ruinosis vicini ædibus nobis contingat, ut is se id pensaturum promittat. *Cic.* Top. 4.

16 *Ne vis fiat*] Prohibitoria, ne vis fiat sine vitio possidenti, vel mortuum inferenti in locum suum. §. 1. Inst. *de Interd.*

17 *Vindicationes*] *In rem* actiones.

18 *Conditiones*] Leg. *condictiones*, in personam.

19 *Quædam*] *Condictio causa data, causa non secuta, cond. ob turpem causam, cond. indebiti, cond. furtiva.* Has autem tantum hic significat, quia major numerus actionum in personam ex contractibus & maleficiis.

20 *Ex pactione*] Contractu, vel *re* (ut *mutuum*, *indebitum*, *commodatum*, *depositum*, *pignus*) vel *verbis* (ut *stipulatio*, *fidejussio*) vel *literis* (*nominibus*, aut si quis debere se scripsit, *quod numeratum non est*) vel *consensu* (*emtio*, *venditio*, *locatio*, *conductio*, *societas*, *mandatum*.)

21 *Ex maleficio*] *Furtum*, *rapina damnum ex l. Aquilia*, *injuria*.

22 *Ex quasi contractu*] *Negotiorum gestio*, *tutela*, *communio rei & hereditatis*, *aditio hereditatis*, *solutio indebiti*.

23 *Quasi maleficio*] *Si judex litem suam fecerit*, *dejecta vel effusa*, *damnum aut furtum in navi*, *caupona*, *stabulo*.

(cc) Locus esse videtur, ubi Philosophus ait, Legislatorem ad duo adtendere

ex quibus capitibus nascuntur 24 condictiones cæteræ. Factum ut puniendum parit accusationem & 25 judicia publica.

Bald. ad l. 2. C. de ervit. & aq. n. 71. W. Matt. de bello justo & licito. Liv. lib. V. c. 49. b Alcib. I. pag. 109. A. c Lib. III. de benef. c. 34. d Liv. lib. I. c. 32. e Lib. III. fragm. c. 10. Orat. Macr. Licin. f Lib. VI. Qu. 10. super Josue. g Lib. II. pag. 74. Ed. Steph. h Liv. lib. V. c. 35. i Analyt. poster. Lib. II. c. II. k Lib. VII. c. 6.

2. Plerique bellorum tres statuunt causas justas, defensionem, recuperationem rerum, & punitionem: quæ tria in Camilli ad Gallos denuntiatione invenias: *a Omnia quæ 26 defendi, repetique, & ulcisci fas sit*; in qua enumeratione nisi vox recuperandi sumatur laxius, omissa est persecutio ejus, & quod nobis debetur; quam non omisit Plato, *b* cum dixit bella geri non modo, si quis vi opprimatur, aut expiletur, verum etiam si deceptus fuerit. Quicum illud Senecæ convenit: *c Æquissima vox est, & jus gentium præ se ferens: Redde, quod debes.* Et in Fecialium formula erat: *d Quas nec dederunt, nec solverunt, nec fecerunt, quas res dari, fieri, solvi oportuit.* & apud Sallustium in historiis; *e Jure gentium res repeto.* Augustinus *f* cum dixit: i *Justa bella definiri solent, quæ ulciscuntur injurias:* vocem ulciscendi generalius sumsit pro eo, quod est 27 demere: quod & sequentia ostendunt, in quibus non est enumeratio partium, sed exemplorum additio: *Sic gens & civitas petenda est, quæ vel vindicare neglexerit, quod a suis improbe factum est, vel reddere, quod per injurias ablatum est.*

3. Hanc 28 naturalem notitiam secutus Indorum rex, narrante Diodoro, *g* Semiramidem accusabat, ὅτι προκατάρχεται τοῦ πολέμου μηδὲν ἀδικηθεῖσα· *quod bellum inchoaret nulla accepta injuria.* Sic & Romani cum *h* Senonibus 29 postulant, ne a quibus nullam injuriam accepissent, 30 eos oppugnarent. Aristoteles *i* Apodicticon II. cap. II. πολεμοῦσι γὰρ τοῖς πρότερον ἀδικήσασι· *Bellum sumi solet in eos, qui priores injuriam fecerunt.* De Abiis Scythis Curtius; *k Justissimos barbarorum constabat. armis abstinebant* k *nisi lacessiti.*

tendere debere, *injuriam*, & *damnum*: Καὶ πρὸς δύο ταῦτα δὴ βλεπτέον, πρός τε ἀδικίαν, καὶ βλάβην. Vide quæ sequuntur, pag. 862, Tom. II. Ed. H. Steph. J. B.

GROTII.

i *Justa bella definiri solent*] *Servius* ad IX. Æneidos de Romanis: *Cum volebant bellum indicere, pater patratus, hoc est princeps Fecialium, proficiscebatur ad hostium fines: & præfatus quædam solemnia clara voce dicebat, se bellum indicere propter certas causas: aut quia socios læserant, aut quia nec abrepta animalia, nec obnoxios redderent.* (Ad vers. 53.)

GRONOVII.

24 *Condictiones cæteræ*] *mutui, triticaria.*

25 *Judicia publica*] Ea sunt *majestas, adulterium, homicidium, parricidium, falsum, vis publica & privata, peculatus, plagium, ambitus, repetundæ, annona, residua.*

26 *Defendi, repeti, ulcisci*] *Defendi*, si infestentur; *repeti*, si ablata fuerint aut retineantur, quæ dari debent; *ulcisci*, si facta sunt, violentiam & injustam vim.

27 *Demere*] *Livius* lib. 4, 7. *Justin.* 34. 1. Ut fit, *quæ ulciscuntur*, quæ geruntur, ut *dematur*, id est, prohibeatur, absit, penseiur, injuria.

28 *Naturalem notitiam*] Sensum communem. 1, 1. 12.

29 *Postulant*] *Expostulant.*

30 *Eos oppugnarent*] Clusinos in Etruria.

GROTII.

k *Nisi lacessiti*] *Plutarchus* Nicia: (*Pag.* 539. E.) καὶ γὰρ τὸν Ἡρακλέα πάντων κρατεῖν ἀμυνόμενον καὶ προεπιχειρούμενον.

ceſſiti. Prima igitur cauſa juſti belli eſt 31 injuria nondum facta, quæ petit aut corpus, aut rem.

III. Si corpus impetatur vi præſente cum periculo vitæ non aliter vitabili, *a* tunc bellum eſſe licitum etiam cum interfectione periculum inferentis ante diximus, cum ex hac ſpecie, 32 ut maxime probata, oſtendimus bellum aliquod privatum juſtum eſſe poſſe. Notandum eſt jus hoc defenſionis per ſe ac primario naſci ex eo, quod natura quemque ſibi commendat 33 non ex injuſtitia aut peccato alterius, unde periculum eſt *b*. Quare etiamſi ille peccato careat, puta quod 34 bona fide militet, aut alium me putet quam ſim, aut quod inſania aut inſomniis agitetur, ut eveniſſe quibuſdam legimus, non eo tolletur jus ſe tuendi, cum ſufficiat, quod ego non teneor id, quod ille intentat, pati, non magis quam ſi beſtia aliena periculum intentaret.

IV. 1. An & innocentes, qui interpoſiti defenſionem aut fugam, ſine qua evadi mors non poteſt, impediunt, transfodi aut obteri poſſint, diſputatur *c*. Sunt qui licere id putant, etiam Theologi. Et certe naturam ſolam ſi reſpicimus, 35 multo apud eam minor eſt ſocietatis reſpectus quam propriæ ſalutis cura. At lex dilectionis, præſertim Euangelica, quæ 36 alterum nobis (dd) æquat, plane id non permittit.

2. Bene autem dictum eſt a *d* Thoma, ſi recte accipiatur, in vera defenſione hominem non occidi 37 ex intentione: non quod non interdum, ſi alia ſalutis non ſuppetat ratio, non liceat 38 deſtinato id facere, unde mors aggreſſoris ſit ſecutura, ſed quod hic

a *Sylv. in verbo Bellum. part.* 1. *n.* 3. & *p.* 2.
b *Bart. ad l. ut vim. D. de juſt. & jur. Bal. in rep. l.* 1. *C. unde vi.* Bann. 2, 2. *q.* 10. *art.* 10. *dub. ult. Soto lib.* IV. *diſput.* 5. *art.* 10. *Valent.* 2, 2. *diſp.* 5. *q.* 10. *p.* 7.
c *Card. q.* 33. *lib.* 1. *Petr. Nav. l.* 11. *c.* 3. *num.* 147. *Cajet.* 2, 2. *art.* 67. *q.* 2.
d 2, 2. *q.* 64. *art.* 7.

πεχειρημένον. Herculem etiam cuncta ſubegiſſe, dum laceſſitus ſe defendit. Joſephus XVII. antiquæ hiſtoriæ: *οἱ παρελθόντες καὶ μὴ πρὸς* [Legendum, *πρὸς μὴ*] *διανουμένους ἄρχοντες ἀδίκων ἔργων, οἱ δέ εἰσιν οἱ βιαζόμενοι καὶ μὴ θέλοντας τοὺς ἀμυνομένους ἐφ' ὅπλα χωρεῖν· Qui in id venerunt, ut in nihil hoſtile cogitantes violentas inferant manus, hi ſunt, qui invitos cogunt ad arma ſemet tutaturi confugere.* (Cap. II. pag. 604. G.)

GRONOVII.

31 *Injuria nondum facta*] Quam exſpectamus & videmus imminentem.

32 *Ut maxime probata*] Quam omnes juſtam agnoſcunt. I. 2. 3.

33 *Non ex injuſtitia*] Non quia peccat & ſceleſte agit, & jure caret, qui me aggreditur, ſed quia ego jus habeo, inter prima naturæ datum, vitæ meæ amandæ, & contra inſidiatorem defendendæ. I, 2. I.

34 *Bona fide militet*] Sacramentum legitimum dixerit, meque ut hoſtem jure interficere poſſit. [Immo intelligit eos, qui, dum militant, putant cauſſam belli juſtam eſſe. Vide Cap. XXVI. hujus libri. *J. B.*]

35 *Multo apud eam minor*] Illa non tantopere ſuadet cavendum & conſulendum alteri pluribuſve ſocietate conjunctis, quam præcipit, ut unuſquiſque ſe potiſſimum ſalvum velit.

36 *Alterum nobis æquat*] Proximum jubet diligere nos non levius quam noſmet ipſos.

37 *Ex intentione*] Propoſito.

38 *Deſtinato id facere*] Ita ferire atque eam partem petere, ubi letalis ictus futurus præſumatur.

(dd) Sed illa alterum nobis non præfert, ut ipſe Auctor obſervavit ſupra, Lib. I. Cap. III. §. 3. num 3. Cæteris paribus, ſibi quiſque proximus eſt. Et heic magis etiam valet, quod Auctor poſtea adfert è *Thoma Aquinate*, calculo ſuo adjecto. Vide de tota hac

hic mors illa [39] non eligatur, ut quiddam primario intentum, sicut in punitione judiciali, sed [40] ut unicum, quod eo tempore suppetit; cum is qui impetitus jam est, etiam illo tempore malle debeat tale aliquid facere, quo alter absterreatur, aut debilitetur, quam quo intereat.

V. 1. [1] Periculum [41] præsens hic requiritur, & quasi in puncto. Fateor quidem, si insultator arma arripiat, & quidem ita ut appareat eum id facere occidendi animo, [42] occupari posse facinus. nam in [43] moralibus, ut & in [44] naturalibus [45] punctum non invenitur sine aliqua latitudine; sed multum falluntur & fallunt, qui [46] metum qualemcumque ad jus occupandæ interfectionis admittunt. Vere enim dictum est a Cicerone primo de officiis: plurimas injurias a metu proficisci, cum is, qui nocere alteri cogitat, timet, ne nisi id fecerit, ipse aliquo afficiatur incommodo. Clearchus apud Xenophontem: *καὶ γὰρ οἶδα ἤδη ἀνθρώπους, τοὺς μὲν ἐκ διαβολῆς, τοὺς δὲ ἐξ ὑποψίας, οἳ φοβηθέντες ἀλλήλους, φθάσαι βουλόμενοι πρὶν παθεῖν, ἐποίησαν ἀνήκεστα κακὰ τοὺς οὔτε μέλλοντας, οὔτε βουλομένους τοιοῦτον οὐδέν· multos ego novi, qui calumnia adducti aut suspicione, dum metuunt alios, & prævenire malunt quam perpeti, atrocissimis malis eos affecerunt, qui nihil tale facturi fuerant, ac ne cogitaverant quidem.* Cato in oratione pro Rhodiensibus: *quod illos dicimus voluisse facere, id nos priores facere occupabimus?* Insignis est illa [47] apud Gellium sententia: *Gladiatori [48] composito ad pugnandum pugnæ hæc [49] proposita sors est, aut occidere, si occupaverit, aut occumbere, si cessaverit. Hominum autem vita non tam iniquis, neque tam [50] indomitis necessitatibus circumscripta est, ut idcirco*

Cap. 7.

De Exp. Cyr. Lib. II, c. 5.

Apud Aul. Gell. VII, 3. Ibid.

materia sui ipsius defensionis, PUFENDORFIUM nostrum *De Jure Nat. & Gent.* Lib. I. Cap. V. *J. B.*

GROTII.

1 *Periculum præsens*] Hujus distinctionis usum egregium vide apud Agathiam IV. Apud *Thucydidem* octavo Phrynichus: *ὅτι ἀνεπίφθονον εἰ ἤδη εἴη περὶ τῆς ψυχῆς δι' ἐκείνους κινδυνεύοντι καὶ τοῦτο καὶ ἄλλο τι ἂν δρᾶσαι μᾶλλον, ἢ ὑπὸ τῶν ἐχθίστων αὐτὸν διαφθαρῆναι· Caritūrum invidia, si ipse jam in vita per ipsos adductus periculum, & hoc & aliud quidvis aggrediatur potius, quam ab hominibus inimicissimis perdi se sinat.* [Locus est §. 50. *Ed. Oxon.* Sed ubi casus alius est, quàm de quo heic agitur. *J. B.*]

GRONOVII.

39 *Non eligatur*] Non petatur directo, tanquam res bona & justa.

40 *Ut unicum*] Ut minus malum.

41 *Præsens*] Ut Græci loquuntur: *ἐπὶ ξυροῦ ἀκμῆς, in acie novaculæ* situm.

42 *Occupari posse*] Præveniri a passuro, ut aggressor prius lædatur.

43 *Moralibus*] Ubi de turpi & honesto agitur.

44 *Naturalibus*] De eo, quod fit secundum aut præter contrave naturam.

45 *Punctum*] Nihil est ita præcisum, ut si minimum a medio discedas, in vitium deflectere videare. I, 2, I.

46 *Metum qualemcumque*] Ex ambiguis signis, quæ sic possum interpretari, quasi velit aliquis, si possit, me interficere.

47 *Apud Gellium*] 7, 3.

48 *Composito*] Comparato cum adversario in amphitheatro, *Cic.* 2. famil. 8.

49 *Proposita sors*] Lata vel statuta conditio.

50 *Indomitis*] Ad quas evadendas vel molliendas nullum, aut nullum nisi tam grave, remedium est.

m *Cavendi*

circo prior injuriam facere debeas; quam nisi feceris, pati possis. Et apud Ciceronem alio loco non minus recte: *Quis hoc statuit unquam, aut cui concedi sine summo omnium periculo potest, ut eum jure potuerit occidere, a quo metuisse se dicat, ne ipse posterius occideretur?* Locum hic habet illud Euripidis: *Cit. Quint. Inst. Or. lib. v. c. 13.*

Εἰ γάρ σ' ἔμελλεν ὡς σὺ φῇς κτείνειν πόσις,
Χρὴ καί σε μέλλειν, ὡς χρόνος δῆθεν παρῆν.

51 Te si, ut ais, interficere vir voluit (ee) *tuus,*
Voluisse sat erat & tibi, ubi tempus foret.

Cui geminum est Thucydideum illud: τὸ μέλλον ἐν ἀφανεῖ ἔτι κεῖται, καὶ οὐκ ἄξιον ἐπαρθέντας αὐτῷ φανερὰν ἔχθραν ἤδη καὶ οὐ μέλλουσαν κτήσασθαι· *Futurum in incerto adhuc est: nec quemquam oportet eo commotum inimicitias suscipere, non jam futuras sed certas.* *Lib. I. c. 42.* Idem Thucydides quo loco mala seditionum quæ Græcas civitates incesserant diserte explicat, ponit & hoc in vitio: ὁ φθάσας τὸν μέλλοντα κακόν τι δρᾷν ἐπῃνεῖτο· *laudabatur qui malum facinus quod facturus erat alter 52 ipse occupasset.* *Lib. III. c. 82.* Livius: m *Cavendo ne metuant homines, metuendos ultro se efficiunt, & injuriam a nobis repulsam, tanquam aut facere aut pati necesse sit, injungimus aliis.* *Lib. III. c. 65.* In tales non male convenit illud Vibii Crispi a Quintiliano laudatum, *53 Quis tibi sic timere permisit?* *Inst. Orat. Lib. VIII. c. 5.* Etiam Livia apud * Dionem ait, infamiam eos non effugere, qui facinus quod timent, occupant. ** Lib. LV. pag. 640. Ed. H. Steph.*

2. Quod si quis vim non jam præsentem intentet, sed conjurasse aut insidiari compertus sit, si venenum struere, si falsam accusationem, falsum testimonium, iniquum judicium moliri, hunc nego jure posse interfici; si aut aliter evadi periculum potest: aut non certum satis est aliter evadi non posse. Plerumque enim interposita temporis mora ad multa remedia, ad multos etiam casus patet: ut dici solet, 54 inter os & offam. quamquam non

GROTII.

m *Cavendo ne metuant homines, metuendos ultro se efficiunt*] Ut Cæsar, qui cum rempublicam occuparet, dicebat adversariorum metu se eò adductum. Locus est egregius apud *Appianum* Civilium II. [Nihil tale reperitur in toto illo libro, nec alibi, quod sciam, apud *Appianum. J. B.*]

GRONOVII.

51 *Te si*] Si te occisurus erat, & tu non nisi occisurus esse debebas, ut scilicet tempus interesset. Si ille morabatur, & tu morari debebas.

52 *Ipse occupasset*] Ut Athenienses, cum pecuniam in stipendium belli Persici ab universa Græcia collatam ex insula Delo rapuerunt, prætextu id facturos Lacedæmonios. *Justin.* 3, 6.

53 *Quis tibi sic timere*] Quis hanc tibi veniam dedit, ut timori tantum indulgeres, ut ob timorem sic facere tibi licere putares?

54 *Inter os & offam*] Πολλὰ μεταξὺ πέλει κύλικος καὶ χείλεος ἄκρου.

(ee) Ita quoque habet in *Excerptis ex Trag. & Com. Græcis*, pag. 390. quamquam verba ceteroquin non planè sint eadem. Sed dicere debuit *meus*: loquitur enim *Merope* de viro suo, à *Polyphonte* fratre interfecto. Fragmentum est è *Cresphonte*, apud *Aulum Gellium*, Lib. VII. c. 3. unde quædam supra adtulit. *J. B.*

a Bann. q. 64. art. 7. dub. 4. Baldus in l. multis C. de lib. cauf. & in l. 1. C. unde vi. Leff. lib. II. c. 9. dub. 8. Soto lib. v. q. 1. art. 8. b Card. in Clem. Si furiofus. de homicid. Covarr. ibid. p. 3. §. 1. n. 2. Sylv. in verbo Homicidium. 3. q. 4. c Lib. 5. rec. fent. tit. 23. §. 8.

non defunt & Theologi, & Jurifconfulti, qui 55 indulgentiam fuam longius extendant. a Sed & altera, quæ melior tutiorque fententia eft, fuis non caret auctoribus.

VI. Quid dicemus de periculo mutilationis membri? b Sane cum damnum membri, præfertim e præcipuis, valde fit grave, & vitæ quafi æquiparabile: adde quod vix fciri queat an non periculum mortis poft fe trahat, fi aliter vitari nequeat, putem intentantem periculum occidi recte poffe.

VII. Pro pudicitia quin idem liceat, controverfiam vix habet, cum non tantum communis æftimatio, fed & lex (ff) divina n pudicitiam vitæ adæquet. Itaque Paulus c Jurifconfultus dixit pudorem tali facinore recte defendi. Exemplum habemus in 56 Tribuno Marii 57 a milite occifo o apud Ciceronem & Quintilianum: fed & a 58 feminis occiforum in hiftoriis exftant. Chariclea apud Heliodorum talem interfectionem vocat (gg) *ἀμύνης νόμον τῆς εἰς σωφροσύνην ὕβρεως*, *juftam defenfionem ad arcendum injuriam in caftitatem*.

VIII. Quod autem diximus fupra, quanquam occidere parantem occidere licet, laudabilius tamen eum facere qui 59 occidi quam

GROTII.

n *Pudicitiam vitæ adæquet*] *Seneca* de beneficiis primo, capite undecimo: *Proxima ab his funt fine quibus poffumus quidem vivere, fed ut mors potior fit, tanquam libertas, & pudicitia, & mens bona.* Paulus Sententiarum v. tit. XXIII. §. 3. *qui latronem cædem fibi inferentem, vel alium quemlibet ftuprum inferentem occiderit, puniri non placuit. Alius enim vitam, alius pudorem publico facinore defendit.* Auguftinus libro I. de libero arbitrio: *Lex dat poteftatem vel viatori ut latronem, ne ab eo ipfe occidatur, occidat; vel cuipiam viro aut feminæ ut violenter fibi ftupratorem irruentem, ante aut poft illatum ftuprum, fi poffit, interimat.* (Cap. 5.)

o *Apud Ciceronem*] Vide & *Plutarchum* Mario. [*Pag.* 413. Locus autem *Ciceronis* eft *Orat. pro Mil.* c. 4. & *Quintiliani* Declamatio, cui titulus, *Tribunus Marianus. J. B.*] Mars quoque Deorum judicio abfolutus dicitur, interfecto eo, qui filiæ ipfius ftuprum inferebat. Teftis *Apollodorus* bibliothecæ III. (Cap. XIII. §. 2. *Ed. Gall.*) Adde infignem hiftoriam apud *Gregorium Turonenfem* libro nono.

GRONOVII.

55 *Indulgentiam fuam*] Plus hac in re concedunt, quam fana ratio permittit.

56 *Tribuno Marii*] C. Lufcio fororis C. Marii filio.

57 *A milite*] C. Plotio. *Valer. Max.* 6, 1. 12. *Quintil.* declam. *Miles Marianus.*

58 *Feminis*] Ut a Chiomara Orgiagontis Gallogræcorum reguli uxore. *Flor.* 2, 11.

59 *Occidi quam occidere*] Melius occidi quam occidere injuria; non melius occidi injuria, quam occidere jure. *Sueton.* de Tito 9. *Nec auctor poſthac cujufdam necis nec confcius, nec quamvis interdum ulcifcendi caufa non deeffet, fed periturum fe potius quam perditurum adjurans.*

(ff) Innuit locum *Deuter.* XXII, 25. 26. unde tamen, fi feries orationis perpendatur, non poteft elici, faltem directè, pudicitiam vitæ adæquari. *J. B.*

(gg) Locus eft in Lib. I. non longè ab initio, ubi ita Virgo loquitur: Ὅσα δὲ πρὸς ἡμῶν [ἀνήρηνται] ἀμύνης νόμῳ καὶ ἐκδικίας καὶ εἰς σωφροσύνην ὕβριν πεπόνθατι. Pag. 7. Edit. Bourdelot. *J. B.*

p Cum

quam occidere malit, id * nonnulli ita concedunt, ut 60 excipiant personam multis utilem: Sed mihi hanc 61 patientiæ contrariam legem omnibus illis imponere, quos vivere aliorum interest, parum tutum videtur. Itaque restringendum id arbitrer ad eos, quorum officium est ab aliis vim arcere, quales sunt 62 socii itineris ea lege contracti, & 63 rectores publici, quibus illud Lucani aptari potest: [Lib. v. vers. 685. & seqq.]

*Soto d.1.q. Sylv. in verbo Bellum. p.2. n.5.

p *Cum tot ab hac anima populorum vita salusque*
Pendeat, & tantus caput hoc sibi fecerit orbis,
Sævitia est voluisse mori ————————

IX. 1. Contra vero evenire potest, ut quia invasoris vita multis sit utilis, occidi is sine peccato nequeat: nec id tantum ex vi legis divinæ, sive veteris sive novæ, de quibus egimus supra, cum regis personam sanctam esse ostendimus, sed ipso etiam naturæ jure. Nam jus naturæ, 64 quatenus legem significat, 65 non ea tantum respicit, quæ dictat justitia, quam expletricem diximus, sed aliarum quoque virtutum, ut temperantiæ, fortitudinis, prudentiæ actus in se continet, ut in certis circumstantiis, non honestos tantum sed & debitos. Ad id vero, quod diximus, caritas nos obstringit.

Soto d. loco.

2. 66 Nec ab hac sententia dimovet me Vasquius, cum ait principem, qui innocentem insultet, desinere principem esse ipso facto:

Lib. 1. cont. illust. 18.

GROTII.

p *Cum tot ab hac anima*] *Curtius* lib. x. *Sed cum tam avide manifestis periculis offeras corpus, oblitus tot civium animas trahere te in casum.* (Cap. 6. num. 8.)

GRONOVII.

60 *Excipiant personam*] Sentiant illum, quem superesse ac vivere multorum intersit, potius occidere quam occidi se pati debere.

61 *Patientiæ contrariam*] Ut debeant potius facere quam pati.

62 *Socii itineris*] Præsidium & commeatus.

63 *Rectores*] Magistratus.

64 *Quatenus legem*] Compellit aut jubet omnino ac necessario aliquid agi & præstari; non tantummodo monet, aut aliquid honestius ex se indicat, 1, 1. 10.

65 *Non ea tantum*] Non exigit modo ea, ad quæ legibus civilibus adigimur, sed etiam quæ dictant justitia distributiva & universalis, qualia sunt dogmata moralia.

66 *Nec ab hac sententia dimovet me Vasquius*] Sane peccavit *Vasquius*, quum quod consilii est, monendique sunt principes, ut caveant, quia accidere soleat, id jus fecit adversus principem. Hoc voluit dicere: Princeps innoxium assultando & injuriam ei intentando desinit agere principem & incipit agere tyrannum, eoque judicio morali in isto actu, non princeps, sed aggressor & tyrannus est. Nam ut in ludo puerili apud *Horatium*, *Rex eris, ajunt si recte facies*; & anus illa apud Philippum Macedonem: *Si non vacat tibi jus reddere, noli regnare.* Ergo & mittit se in periculum patiendi, quæ sæpe tyranni & aggressores patiuntur: ut Lajus quum jussit sibi in alieno territorio & paucis comitatus decedere de via Oedipum: ut Nero cum grassabatur noctu. Nam quemadmodum in privatis delictis quidam statim puniuntur in primo scelerato opere, quidam non tam scelus quam imprudentiam expiant inter sceleratos deprehensi, quibusdam tardo pede venit vindicta, quidam furiis suis relinquuntur: ita & principes. Quorum etsi primum alterumque

facto : quo vix quicquam potuit dici aut minus vere aut magis periculoſe. Nam [67] ſicut dominia, ita & imperia non amittuntur delinquendo, niſi [68] lex id ſtatuat. Quæ autem hoc de imperiis ſtatueret lex, ut delicto in privatum amitterentur, nuſquam reperta eſt, nec repertum iri credo : ſummam enim rerum confuſionem induceret. [69] Quod autem Vaſquius & huic, & aliis multis illationibus fundamentum ponit, imperia omnia parentium non imperantium utilitatem ſpectare, id etiam ſi verum univerſim eſſet,

rumque genus miſerabiles ſunt, nec forte jus vindicibus fuit ad ultimam pœnam veniendi: ipſi tamen non habent, cui imputent, niſi ſibi. Et hoc eſt quod Marcus diſputabat : *Omnes principes, qui occiſi eſſent, habuiſſe cauſas, quibus mererentur occidi, nec quempiam facile bonum vel victum a tyranno vel occiſum: meruiſſe Neronem, debuiſſe Caligulam, Othonem & Vitellium nec imperare voluiſſe.* De Galba paria ſentiebat, cum diceret, *in Imperatore avaritiam eſſe acerbiſſimum malum*; ut teſtatur *Vulcatius* in vita Avidii Caſſii (c. 8.) Sic T. Tatius, quum Laurentes, quod legati illorum a propinquis ejus pulſati eſſent, jure cæſum præ ſe ferrent. Sic Philippus Pauſaniam jure civili agentem adverſus Attalum variis dilationibus cum riſu fruſtratus, vindictam in ſe vertit. Hi miſerabiles ſunt quidem, nec percuſſoribus illos occidendi jus fuit: quod accidit tamen, non habent, cui imputent, niſi ſibi. Quod vero interpoſuit *Vaſquius* omnia imperia parentium, non imperantium, utilitatem ſpectare, ſi non jus dat privatis, facit tamen, ut quicquid contra diſputetur, homines non omnem injuriam ab imperante ſibi ferendam putent. Immo quia hoc naturalis ratio ingerit, parentium potius quam imperantium cauſa coëuntes populos ſibi regem feciſſe, & regem eſſe propter populum, non populum propter regem : propterea acrior eſt dolor, quum eum, quem tutorem ſuum & defenſorem eſſe exiſtimabant, vexatorem & hoſtem vident. Et res quidem non ſtatim deficit, cujus utilitas in aliqua parte deficit : ſed tamen exiſtimatio & pretium rei, quantum pendebat ex utilitate ad eam partem, deficit: adeo ut interdum ea res magis contemnatur ob unum vitium, quam æſtimatur propter alias virtutes multas. *Sic librum minutioribus literis ſcriptum ſæpe projecimus: ſic veſtimenta, quia diſplicebant, ſcidimus*, ut ait *Seneca* de ira 2, 26.

67 *Sicut dominia*] Aliquis committendo facinus vel capitale, ita ut fugere neceſſe habeat, non deſinit eſſe dominus rerum ſuarum, niſi expreſſe in lege cautum fuerit, qui eam violaturus ſit, ejus bona caduca fore & fiſco vindicatum iri. Sic nec princeps contra officium faciendo amittit principatum, niſi hujuſmodi lex commiſſoria ab initio, cum ei poteſtas deferretur, dicta ſit. Supra 1, 3. 16.

68 *Lex id ſtatuat*] Ut ſunt leges de mulctis & confiſcationibus.

69 *Quod autem Vaſquius*] Quod pro fundamento ſententiæ ſuæ ponit *Vaſquius*, incolumitatem a ſingulis propter ſe deſiderari, id quidem admittunt τὰ πρῶτα naturæ. Sed poſtera illa & conſequentia, primis nobiliora, non addunt tantum alios, quibuſcum in ſocietatem coivimus, ſed etiam ſi alii ſervari nequeunt, eos nobis præponunt. Inde toties inculcatum ſapientibus, patriæ vitam & ſpiritum deberi. Nec vero neceſſe erat etiam ex ipſius hypotheſi ad illud ἐπιχάρειον *propter ſe* decurrere. Poterat enim dicere, invaſorem tam pravo facinore vim intentandi tollere ſibi iſtam exiſtimationem, quod vita ejus ſit multitudini utilis: raro enim mala exempla ſiſtunt in uno, & alii cuivis idem metuendum. Itaque ſi faciat iſte, quod non poteſt non facere, ſi ſe ſalvum velit, non ſuæ tantum ſed & aliorum ſaluti conſulere. Sed periculoſe hoc judicium privatis committitur. Itaque verior eſt ſententia *Grotii* : nec ei vitio vertendum, quod non adjecit quæ monuimus: non enim de utili, ſed de jure diſputat.

esset, ad rem non faceret. non enim statim 70 res deficit, cujus utilitas aliqua in parte deficit. Quod vero addit, reipublicæ incolumitatem a singulis 71 propter se desiderari, atque ideo debere quemque etiam toti reipublicæ suam salutem anteponere, non satis cohæret. Nam nostri quidem causa rempublicam salvam esse volumus, sed non tantum nostri, verum & aliorum. (hh)

3. Falsa enim & a sanioribus philosophis rejecta est opinio q existimantium amicitiam ex sola indigentia natam, cum sponte & natura nostra ad eam feramur. Ut vero meo unius bono multorum admodum bonum præferam; caritas monet sæpe, imperat interdum. Huc illud Senecæ pertinet: r *Principes regesque, & quicumque alio nomine sunt tutores status publici, non est mirum amari ultra privatas etiam 72 necessitudines. Nam si sanis hominibus publica privatis potiora sunt, sequitur, ut is quoque carior sit, 73 in quem se respublica convertit.* Ambrosius: *Sibi cum quisque arbitretur gratius excidia patriæ depulisse, quam propria pericula.* Is quem dixi * Seneca: *Callistratus & Rutilius, hic Athenis, ille Romæ, reddi sibi penates suos noluerunt clade communi: quia satius erat duos 74 unico malo affici, quam omnes publico.* *Lib. I. de Clement. c. 4.* *De Officiis III. c. 3.* *Lib. VI. de Benef. c. 37.*

X. 1. Si cui periculum immineat accipiendæ alapæ, aut mali similis, huic quoque jus esse id arcendi cum cæde inimici, sunt qui putant. Ego, si mera justitia expletrix respiciatur, non dissentio. *Soto d. loco. Navarr. c. 15. n. 3. Sylvest. in verbo Homicidium. 1. quæst. 5. Lud. Lopez. c. 62.*

GROTII.

q *Existimantium amicitiam ex sola indigentia natam*] Refutat perniciosam hanc opinionem *Seneca* libro I. de Beneficiis capite I. & libro IV. cap. XVI.

r *Principes regesque*] *Plutarchus* Pelopidæ initio: (*pag.* 278. D.) *ἀρετῆς πρῶτον ἔργον σώζειν τὸν ἅπαντα ἄλλα σώζοντα· primum virtutis opus servare servantem cætera.* Cassiodorus de Amicitia: *Si manus oculorum obsequio vibratum in aliud membrum senserit gladium imminentem, ipsa suum minime discrimen attendens, plus alii quam sibi timens, gladium excipit.* Post: *Proinde qui morte propria dominos suos a morte redimunt, recte quidem hoc faciunt, si potius salutem animæ suæ quam liberationem alieni corporis in causa constituunt. cum enim eis conscientia dictet, quod fidem dominis suis debeant exhibere, videtur etiam consonum rationi, quod sua vita corporali vitam dominorum debeant anteferre.* Deinde rursus: *Dilectione itaque, & maxime pro salute multorum, potest quis salubriter morti suum corpus exponere.*

GRONOVII.

70 *Res deficit*] Instrumenti quidem vis consistit in usu; non tamen, sicubi res hæret, nec statim expeditur, omnis ejus æstimatio & dignitas confestim interit. Sic non desinit esse princeps, qui aliqua in re non se pro principe gerit.

71 *Propter se*] Propter suum ipsius commodum & salutem.

72 *Necessitudines*] Amicos, necessarios, familiares, cognatos.

73 *In quem respublica*] Ad quem omnium potestas delata est.

74 *Unico*] *Iniquo*, legendum.

(hh) At verò quemadmodum manifesta est injuria, & intoleranda, Principis, qui sine ullâ caussâ privatum subditum invadit, vitæ ipsius imminens: ita utilitas ad Rempublicam reditura, si Innocens patiatur se interfici, dubia admodum est, ne quid gravius dicam. De ea re agemus uberius in nostris ad hunc locum Notis Gallicis. *J. B.*

Facultatem

sentio. Quanquam enim inæqualia sunt mors & alapa, tamen qui injuria me parat afficere, is mihi eo ipso dat jus, hoc est, ſ 75 facultatem quandam moralem adversus se in infinitum, quatenus aliter malum illud a me arcere nequeo. 76 Caritas quoque per se non videtur nos hic obstringere in gratiam nocentis. At lex euangelica omnino tale factum illicitum reddidit: jubet enim Christus alapam accipi potius quam adversario noceatur; quanto magis occidi eum vetat alapæ effugiendæ causa? Quo exemplo monemur cavere a dicto Covarruviæ, 77 non pati humanam cognitionem, juris naturalis non ignaram, quicquam naturali ratione permitti, quod apud Deum, qui ipsamet natura est, non sit idem permissum. Nam Deus, qui ita auctor est naturæ, ut & supra naturam agat libere, jus habet nobis leges præscribendi etiam de his rebus, quæ natura sua liberæ indefinitæque sunt: multoque magis ut debeatur id quod natura honestum est, etsi non debitum.

Dict. §. 1. p. 3. in Clem. Si furiosus.

2. Mirum

GROTII.

ſ *Facultatem quandam moralem*] Apollodorus lib. 11. de Lino agens: ἀφικόμενος δὲ εἰς Θήβας καὶ Θηβαῖος γενόμενος, ὑπὸ Ἡρακλέους τῇ κιθάρᾳ πληγεὶς ἀπέθανεν. ἐπιπλήξαντα γὰρ αὐτὸν ὀργισθεὶς ἀπέκτεινε· δίκην δὲ ἐπαγόντων τινῶν αὐτῷ φόνου, παρανέγνω νόμον Ῥαδαμάνθυος, ὃς ἂν ἀμύνηται τῶν χειρῶν ἀδίκων ἄρξαντι, ἀθῷον εἶναι· *Ad Thebas cum venisset, civisque Thebanus factus esset, ibi interiit ab Hercule percussus cithara: nam cum Linus feriisset Herculem, iratus Hercules mortem ei intulit, reusque a nonnullis factus patratæ cædis, legit in judicio legem Rhadamanthi, qua insons pronuntiatur, si quis nocuerit ei, qui vim prior intulerit.* (Cap. IV. §. 9.)

GRONOVII.

75 *Facultatem quandam*] Lucanus *arma tenenti Omnia dat, qui justa negat.* Quod scribit, qui injuria parat afficere, dare jus vel facultatem moralem adversus se in infinitum, duræ admodum difficilisque digestionis est; ne quidem, qui jam affecit. Dat sane jus perpetuis inimicitiis, ac persequendi ac vicissim lædendi, quocumque modo possum, sed civiliter, accusando, incrementa impediendo, officia negando. Id qui faceret apud Romanos, bonus tamen & honestus civis manebat. Probissimi tamen quique talem pertinaciam improbam, & inimicitias debere mortales esse judicabant. *Ob levem injuriam externi mores usque ad sanguinem incitare solent odium aut levium Græcorum, aut immanium barbarorum,* inquit *Cicero* pro Ligario cap. 4.

76 *Caritas quoque*] Multo minus videtur admittendum, quod ait, caritatem nos non obstringere ad hoc in gratiam nocentis. Sed adjicit, quatenus aliter malum illud a me arcere nequeo. Fortassis igitur hæc sententia fuit auctoris: dat facultatem liberam & incircumscriptam in instanti, cum consilium in arena capiendum, nec copia est circumspiciendi quid optimum sit, arripiendi auxilium & objiciendi quodcunque sub manu est, etiamsi inde non quidem destinatione meâ (quæ est tantum a me arcere injuriam) sed casu fortuito mors lædere volentis sequatur: ut si manum, dum intentatur mihi, præcidam, aut sic fauciem, ut vulnus ei sit mortale.

76 *Caritas*] Affectio illa, qua omnes homines natura dictat esse prosequendos.

77 *Non pati humanam*] Quod homo recta ratione instructus & utens, ac jus naturæ indicat, non posse apud Deum pro peccato haberi.

78 *Ad*

2. Mirum autem eſt, cum Dei voluntas in Euangelio tam diſerte appareat, inveníri theologos, & Chriſtianos theologos, qui non modo cædem recte putent admitti, ut alapa vitetur, ſed & accepta alapa, ſi qui eam impegit fugiat, [78] ad honorem ut ajunt recuperandum: quod mihi a ratione & pietate valde alienum videtur. Nam honor eſt opinio de excellentia. at qui talem fert injuriam, is [79] patientem ſe excellenter oſtendit: atque ideo honorem auget magis, quam minuit. nec refert, ſi quidam corrupto judicio virtutem hanc in probrum confictis nominibus traducant. perverſa enim illa judicia nec rem nec rei æſtimationem immutant. Nec Chriſtiani veteres hoc tantum viderunt, ſed & philoſophi, qui dixerunt puſilli eſſe animi contumeliam ferre non poſſe, ut alibi oſtendimus.

Navarr. cap. 15, 4. Henr. de irregul. c. 11. Vict. de jure bell. n. 5.

3. Hinc etiam liquet, quam non probandum ſit, quod a pleriſque eſt traditum, defenſionem cum interfectione eſſe licitam, jure ſcilicet divino (nam de ſolo naturæ jure, quo minus ita ſit, non diſputo) etiam ſi quis fugere ſine periculo poſſit, quia fuga ſcilicet [80] ignominioſa ſit, in nobili præſertim homine. Atqui nulla hic ignominia eſt, ſed falſa quædam ignominiæ opinio, ſpernenda ab omnibus iis, qui virtutem & ſapientiam ſectantur. qua in re gaudeo me aſſentientem habere inter Juriſconſultos Carolum Molinæum *. Quod de alapa & fuga dixi, idem dictum volo de aliis rebus, per quas vera exiſtimatio non læditur. Quid ſi vero dicat aliquis de nobis, quod creditum apud bonos exiſtimationem noſtram delibaret? Hunc quoque occidi poſſe ſunt qui doceant: † mendoſe admodum, & contra naturæ quoque jus. nam interfectio iſta [81] non eſt modus aptus ad tuendam exiſtimationem.

Soto art. 8. d. 9. 5. Dd. in l. ut vim. D. de juſt. & jure. & in l. 1. C. unde vi. Vaſquez D. c. 18. n. 13. 14. Sylv. in verbo Bell. pag. 2. n. 4.
** In addit. ad Alex. conſ. 119.*
† Petr. Navarr. l. 11. c. 3. n. 376.

XI. Veniamus ad injurias, quibus res noſtræ impetuntur. Si expletricem juſtitiam reſpicimus, non negabo ad res conſervandas raptorem, ſi ita opus ſit, vel interfici poſſe: nam [82] quæ inter rem

GRONOVII.

78 *Ad honorem*] Exiſtimationem, dignitatem, quam videtur amiſiſſe ſervilium verberum patientia.

79 *Patientem excellenter*] Ut vir ingens & bello, & ſtudiis Nuæus apud *Thuan.* lib. 55. ann. 1573. p. 335.

80 *Ignominioſa*] Indigna forti viro.

81 *Non eſt modus*] Idem judicavit Auguſtus Cæſar apud *Sueton.* c. 51. & 3r.

82 *Quæ inter rem & vitam*] Etſi enim plus videtur exigi a fure, quam debet, ſi pro ablatis bonis vita ejus petitur: tamen judicio morali non eſt periculum, quod ipſe in ſe arceſſivit, 1, 2. 3. & quod minus eſt in re, quam eſt in hominis capite, id ſupplet lædentis injuria.

Nullam æqualitatem eſſe inter amiſſionem vel omnium bonorum & mortem, ſententia, opinor, verior eſt. Sic tamen ut hominum maxima pars longe aliter ſe cenſere rebus teſtetur. Cur enim nagivant, militant, in metalla ſe defodiunt, margaritas piſcantur, & periculoſiſſimas artes alias exercent, niſi ut oſtendant ob bona & ſæpe ob vilem mercedulam libenter ſe capite periclitari? Qui projecerunt ſuam vitam in acquirendo, an parcent alienæ in eo, quod tanto pretio acquiſiverunt, tuendo? Inde paſſim ita loquuntur bo-

na

rem & vitam eſt inæqualitas, ea favore innocentis & raptoris odio compenſatur, ut ſupra diximus: unde ſequitur, ſi id jus ſolum reſpiciamus, poſſe furem cum re fugientem, ſi aliter res recuperari nequeat, jaculo proſterni. Demoſthenes oratione in Ariſtocratem: εἰ τ' οὐ δεινὸν, ὦ γῆ καὶ θεοὶ, καὶ φανερῶς παράνομον, οὐ μόνον παρὰ τὸν γεγραμμένον νόμον, ἀλλὰ καὶ παρὰ τὸν κοινὸν ἁπάντων ἀνθρώπων νόμον, τὸν ἄγοντα καὶ φέροντα βίᾳ τἀμὰ ἐν πολεμίου μοίρᾳ, μὴ ἐξεῖναί μοι ἀμύνεσθαι· *Nonne hoc per Deos durum atque injuſtum eſt, nec ſcriptis tantum legibus, ſed & communi inter homines legi contrarium, ut non ſinar vi uti adverſus eum, qui hoſtiliter res meas rapiat?* Nec obſtat 83 caritas 84 per modum præcepti, 85 lege divina humanaque ſepoſita, niſi res ſit, quæ minimum valeat, ac proinde contemni mereatur. quam exceptionem recte nonnulli adjiciunt.

Pag. 437. A.

XII. 1. Quis ſenſus ſit 86 legis Hebrææ videamus, cum qua congruit & lex Solonis vetus, (ii) quam Demoſthenes adverſus Timocratem commemorat, t & inde ſumta lex XII. tabularum; & (kk) Platonis ſcitum nono de legibus. Nam omnes iſtæ leges in hoc conveniunt, quod 87 furem nocturnum a diurno diſtinguunt.

ni auctores, ut pecuniam & vitam parum differre ſignificent. *Heſiodus:*

Χρήματα μὲν ψυχὴ πέλεται δειλοῖσι βροτοῖσι.
Spiritus haud levior miſeris mortalibus eſt res.

Antiphanes apud *Stobæum:*

Τ' ἀργύριόν ἐςιν αἷμα καὶ ψυχὴ βροτοῖς·
Ὅςις δὲ μὴ ἔχει τῦτο, μηδ' ἐκτήσατο,
Οὗτ@ μετὰ ζώντων τεθνηκὼς περιπατεῖ.
Anima atque ſanguis pecunia eſt mortalibus,
Hac ſi carebis, ſine parandi copia,
Non vivis, umbra vivis mortua interes.

Sic *ſanguinem, nervos, viſcera, vitalia* dixerunt pro patrimonio, & *comedi, cædi, concidi, perire, ſumus,* de eo, qui bona perdit. Vide *Obſervat.* lib. 4. cap. 24.

GROTII.

t *Et inde ſumta lex* XII. *tabularum*] Addi poteſt lex Wiſigotthorum libro VII. tit. 1. cap. XV. & capitulare Caroli Magni lib. V. cap. 191. Lege Langobarda, qui nocte alienam curtem ingreditur, niſi ligandum ſe præbeat, occidi poteſt.

GRONOVII.

83 *Caritas*] Officium humanitatis communi naturæ debitum.

84 *Per modum præcepti*] Tanquam præcipiens, conſulens ac monens contrarium, licet non imperans, ut lex.

85 *Lege divina humanaque*] Ipſam ſi conſideres nudam, citra id, quo divinis & humanis legibus augetur.

86 *Legis Hebrææ*] Exod. 22, 2.

(ii) Vide ſupra, *Lib.* 1. *Cap.* III. §. 2. *num.* 2. *J. B.*

(kk) Νύκτωρ φῶρα εἰς οἰκίαν εἰσιόντα ἐπὶ κλοπῇ χρημάτων ἐὰν ἑλὼν κτείνῃ τὶς, καθαρὸς ἔςω. Pag. 874. B. Tom. II. Ed. H. Steph. *J. B.*

GRONOVII.

87 *Furem nocturnum*] Nocturnum furem ideo licere vult occidi, quod noctu vix ſit copia teſtium adhibendorum, atque ideo ſi occiſus reperiatur, facilius credatur ei, qui a ſe vitæ tuendæ cauſa dicat furem interemtum repertum cum aliquo inſtrumento, quo nocere poſſet.

Ergo hæc foret fictio juris, ſeu ejus, quod

guunt. de ratione legis ambigitur. *a* Quidam id unum putant spectatum, quod noctu discerni nequeat is qui venit, fur sit, an sicarius, & ideo tanquam sicarium posse interfici. *b* Alii discrimen in hoc positum existimant, quod noctu, quia fur ignotus sit, res minus videantur posse recuperari. Mihi legum conditores nec hoc nec illud proprie videntur spectasse; sed hoc voluisse potius, directe rerum causa interfici neminem debere: quod fieret, exempli causa, si fugientem telo prosternerem, ut illo interemto rem meam reciperem: sed si ipse in periculum vitæ adducar, tunc mihi licere a me avertere periculum etiam cum periculo vitæ alienæ: nec obstare mihi 89 quod me in id discrimen adduxerim, dum rem meam cupio retinere aut occupatam extorquere, (ll) aut furem capere, nam in his omnibus nihil mihi posse imputari, qui verser in actu licito, nec cuiquam injuriam faciam, cum utar meo jure.

2. Discrimen ergo nocturni & diurni furis in hoc positum est, quod noctu vix sit copia testium adhibendorum: atque ideo, si occisus fur reperiatur, facilius credatur ei, qui a se vitæ tuendæ causa

a *Sotò d. loco Mathesilan. notab. 135. Jas. & Gom. Institut. de act. in pr. Covar. d. §. 1. n. ibi; decimo. Less. du. XI. n. 68.*
b *Covar. d. loco. Ang. citat. in c. si perfodiens, de Homicid. Lessius d. cap. 9. dub. XI. n. 66.*

quod est possibile, incerta veritate, vel contra veritatem, pro veritate a jure facta ad certos effectus interpretatio. Quales & alibi, & in usucapione & in postliminio JCti veteres agnoscunt. Sed haud scio, an fictio juris tantum valere possit, ut per eam homo alioqui conservandus possit occidi, quemadmodum per eam res potest retineri vel alienari. Potius hæc causa videtur, quod ubi minor est custodia hominum, ibi sanctior est custodia legis. Sic apud Scythas nihil furto gravius, quia, ut ait *Justinus*, sine tecti munimento pecora & armenta habentibus nihil salvum esset, si furari liceret. Sic abigeatus gravius punitur furto, etsi possint res furto ablatæ multo esse pretiosiores, quia fide publica in pascuis sunt pecudes, nec ita possunt custodiri, ut quæ domi sub oculis & claustris habemus. Sic noctu cum dormiunt homines, &, ut eleganter *Statius mandavere animas* (quasi alienæ fidei commisere, non ipsi in potestate habent) vigilat lex: & in minore providentia dominorum majorem metum furibus facit.

Deinde non modo adversus nocturnum furem præsumptio est defendisse se telo, sed indubitatum hoc habuerunt legum conditores, nec intelligi potest fur nocturnus sine telo: quia enim noctu sunt omnia clausa, quomodo nudis manibus effringet januam, perfodiet parietem, dimovebit arcarum & armariorum seras? Tertio ob hanc quoque causam, quod noctu clausa sunt omnia, nec sine vi possunt aperiri, fur nocturnus non intelligitur sine vi, & quidem in locum sanctissimum. *Quid enim sanctius, quid omni religione munitius, quam domus uniuscujusque civium? hic aræ sunt, hic foci, hic Dii penates, hic sacra religionis ceremoniæ continentur: hoc perfugium est ita sanctum omnibus, ut inde abripi neminem fas sit*, inquit *Cicero* in oratione pro domo cap. 41. *Jam si tempus est ullum jure hominis necandi, quæ multa sunt, certe illud est non modo justum, verum etiam necessarium, cum vis vi illata defenditur*, ut idem pro Milone cap. 3.

Legis hujus ex 12. tabulis ibidem sic meminit Cicero: *duodecim tabulæ nocturnum furem quoquo modo, diurnum autem, si se telo defenderit, interfici impune voluerunt.*

89 *Quod me in discrimen*] Quod quasi mea culpa in id periculum veni.

(ll) Fur igitur fugit, adeoque nihil vitæ nostræ tunc metuendum. Non satis heic sibi constat Auctor. Omninò leges voluerunt, rerum caussâ directè Furem interfici posse. Vide PUFENDORFII nostri Caput antea indicatum. 7.3.

causa dicat furem interemtum, repertum scilicet cum aliquo instrumento, quo nocere posset. Id enim lex Hebræa requirit, agens de fure reperto 90 במחתרת: quod quidam transferunt *in perfossione*; alii forte melius, *cum perfossorio instrumento:* quomodo & Jeremiæ II, 34. ea vox a doctissimis Hebræorum exponitur. Ducit nos ad hanc interpretationem lex duodecim tabularum, quæ furem diurnum occidi vetat, (mm) addita exceptione, nisi se telo defenderit. Adversus nocturnum igitur præsumtio est defendisse se telo. Teli autem nomine ferrum, fustis & lapis venit, ut ad hanc ipsam legem notatum a * Cajo est. Contra ab Ulpiano proditum est, † quod de fure nocturno dicitur, si quis eum occiderit, impune id ferre, id intelligendum ita demum locum habere, (nn) si parcere ei sine periculo suo non potuit, nimirum rem servando.

[* *L. Si pignore*, 54. §. *furem*, 2. *D. de furtis.*]

[† *L. furem*, 9. *D. ad leg. Corn. de sicariis.*]

3. Est ergo, ut dixi, præsumtio pro eo, qui furem noctu occidit: sed si forte testes adfuerint, ex quibus constet non fuisse eum, qui furem occidit, adductum in vitæ suæ periculum, jam præsumtio ista cessabit, ac proinde is qui occidit homicidii tenebitur. Accedit quod tam 91 diu quam noctu lex duodecim tabularum exegit, ut is qui furem deprehendisset, cum clamore id testificaretur, (oo) ut ex Cajo discimus, nimirum ut si fieri posset, concursus eo fieret magistratuum aut vicinorum ad auxilium & testimonium. Quia vero concursus talis de die facilius habetur quam de nocte, ut notat * Ulpianus ad modo indicatum Demosthenis locum, ideo de nocturno periculo asseveranti magis creditur.

[*L. Itaque*, 4. *D. ad leg. Aquiliam*, §. 1.]

[* *Pag.* 236. B. *Ed. Bas.* 1572.]

4. Cui simile est quod lex † Hebræa u puellæ 92 de vi illata in agro

[† *Deut.* XXII, 23. *& seqq.*]

GROTII.

u *Puellæ de vi in agro illata vult credi*] Bene id explicat Philo, ut locus frequentioris exempli causa sit positus, non quod ex eo solo semper definienda sit controversia. Potest enim, ut libro de specialibus legibus ille differit, & in urbe aliqua vim pati occluso ore, & in agro aliqua consentire in stuprum. (Pag. 788. D. E. *Ed. Paris.*)

GRONOVII.

90 בַּמַּחְתֶּרֶת] A חָתַר *Fodere.*

91 *Diu*] Interdiu.

92 *De vi illata*] Quæ dicit se vi stupratam.

(mm) Exceptio illa ideo additur, quòd interdiu facilè cognosci aut capi Fur possit, adeo ut raro quis ad recuperandas res ablatas cogatur adversus Furem fugientem, & armis prædam tueri volentem, suam ipsius vitam defendere. *J. B.*

(nn) In lege illa, non suo loco ab Architectis Juris Romani posita, agitur de *Lege Aquilia*, quæ jubebat reparationem damni dari ab eo qui servum alienum in furto deprehensum interfecerat; non autem de *Lege Corneliâ*, secundum quam, ut & legibus XII. Tabularum, nocturnum furem *omnimodo* occidere licebat. Hoc egregiè probavit Summus Jurisconsultus Clariss. NOODT, *Probab. Jur.* Lib. I. Cap. IX. & *Ad Legem Aquil.* Cap. V. quamquam rationes ejus convellere nuper conatus est Vir Eruditissimus, *J. van de Water*, Obs. Jur. Rom. *Lib.* 1. *Cap.* 18. *J. B.*

(oo) Sed *clamor* ille non exigitur à Duodecim Tabb. Additamentum est *Gaji* JCti, qui etiam agit tantum de *Lege Aquilia.* Vide omninò laudati Cl. *Noodtii* Observ. L. 1. c. 15. *J. B.*

93 Quid

agro vult credi, in urbe non item, quia clamore concurſum ciere potuit ac debuit. Ad ſuperiora & hoc accedit, quod etiamſi cætera eſſent paria, tamen quæ nocte accidunt, minus explorari, & qualia quantaque ſint, cognoſci poſſunt: eoque ſunt terribiliora. Lex ergo tam Hebræa quam Romana, id quod caritas ſuadet, civibus ſuis præcepit, ne quem interficiant ideo duntaxat quia rem furatur, ſed ut id ita demum liceat ſi is qui rem ſuam ſervare voluit ipſe in diſcrimen venerit. Moſes Maimonides notavit, permiſſam privato homini alterius interfectionem non aliter, niſi ut ſervetur id, quod eſt irreparabile, ut vita & pudicitia.

XIII. 1. 93 Quid vero jam de lege euangelica dicemus? idem ab ea permitti, quod permiſit lex Moyſis; an ut in aliis rebus perfectior

GRONOVII.

93 *Quid verò jam de lege euangelica*] Rurſus inculcat legis, ut loquitur, euangelicæ perfectionem, quaſi perfectio quaſi perfectio euangelii ſit demere metum graſſatoribus nocturnis, & exponere bonos impunitiori audaciæ facinoroſorum. Verba Chriſti ſunt Matth. 5. *Audiſtis, quia dictum eſt: oculum pro oculo, dentem pro dente. Ego autem dico vobis, ne obſiſtite injurioſo: ſed ſi quis te percuſſerit in dextram maxillam tuam, præbe illi & alteram: & qui voluerit tecum in judicio contendere, & tunicam tuam tollere, dimitte ei & pallium: & qui te angariaverit mille paſſus, vade cum illo & alia duo.* Hæc non præſtant fures ſalvos. Et primo valet reſponſio, quam ipſe dedit ſupra illis, qui verba de alapa bello & omni actioni forenſi obducebant: nempe alapam eſſe contumeliam levem, nec re, ſed opinione magnam. Sic tunica etiam & pallium amiſſionem non maximi pretii bonorum ſignificant. At fur nocturnus non petit tunicam & pallium, ſed aurum & argentum, & ſi poteſt, omnem cenſum patris familias. II. *Oculum pro oculo, dentem pro dente* dictum eſt magiſtratibus. *Deuteron.* 19. Id non abrogat Chriſtus, quemadmodum nec abrogavit *non occides, non mœchaberis*, quorum ante meminit. Sed hæc omnia vindicat a pravis interpretationibus Judæorum, qui illud, de quo agimus, applicabant male ſibi & privatim, & publice. Privatim, cum hinc ſibi jus facerent ob minimas injurias, minimaque damna immortale odium gerendi. Publice, quia ſub jugum erant Romanorum redacti, ſi quid ab his grave paterentur, rebelliones coquebant, & cœlum vituperabant, jactantes ſemper ſe Abrahami ſemen, & fœderatum Deo populum, & immemores, ſe fœdus illud & aliis peccatis multis, & non agnoſcendo Meſſiam præſentem, irritum feciſſe. Ait igitur, *ne obſiſtite injurioſo*, nempe ut ſoletis obſiſtere lædentes magis veſtras conſcientias, quam ab illo forte in bonis veſtris læſi eſtis, nec tantopere ſtudentes, ut puniantur, qui peccant, quam ut iræ veſtræ & vindictæ cupido exſatietur. Quemadmodum dixerat antea, *ne juretis omnino*: nempe ut ſoletis leviter & præter neceſſitatem. Quum autem jubet, qui tunicam auferat, ei & pallium tradi, qui maxillam dextram feriat, ei & lævam porrigi, qui angariet ad miliare unum, addi alterum, non præcipit patientiam hominum injuſtorum, ubi poſſunt puniri, ſed patientiam & æquum animum in caſtigationibus Dei per iniquos potentes, nec vetat, ne arceantur plectanturve ſcelera, ubi poſſunt plecti aut prohiberi: ſed ſi juſto Dei judicio homines potentes & majores legibus iſtis injuriis nos afficiant, ut patienter feramus & agnoſcamus, hæc evenire nobis ob peccata noſtra, Deumque, per illam injuſtitiam hominum, juſtiſſima & ſanctiſſima decreta ſua exſequi: adeoque non efferamur impatientia adverſus iſtas virgas Dei, ut ſi & alterum tantum perdendum ſit de bonis, ſi duplicetur contumelia, ſi geminetur

ut ad publicum quoque aptari debeant, habita diversitatis ratione. Nam in privato bello 2 jus quasi momentaneum est, & cessat simulatque judicem adiri res patitur. At publicum, quia non oritur, nisi ubi non sunt aut cessant judicia, 3 tractum habet, & perpetuo fovetur accedentibus novis damnis & injuriis. Præterea in bello privato ferme 4 defensio mera consideratur. at publicæ potestates cum defensione & ulciscendi habent jus. Unde illis licet prævenire vim non præsentem, sed quæ de longo imminere videatur, non directe (id enim injustum esse supra docuimus) sed indirecte ulciscendo delictum cœptum jam, sed non consummatum: de quo agendi erit alibi locus.

XVII. Illud vero minime ferendum est, quod quidam tradiderunt, jure gentium arma recte sumi ad imminuendam potentiam crescentem, quæ nimium aucta nocere posset. Fateor in consul-
Alb. Gent. lib. 1. c. 14. tationem de bello & hoc venire, non sub ratione justi, sed sub ratione utilis: ut si ex alia causa justum sit bellum, ex hac causa prudenter quoque susceptum judicetur: nec aliud dicunt, qui in
Bald. lib. 3. de rer. divis. hanc rem citantur auctores. Sed 5 ut vim pati posse ad vim inferendam jus tribuat, ab omni æquitatis ratione abhorret. Ita vita humana est, ut plena securitas nunquam nobis constet. Adversus incertos metus a divina providentia & ab innoxia cautione, non a vi præsidium petendum est.

Alb. Gent. lib. 1. c. 13. Castr. lib. 5. de Justitia. XVIII. 1. Nec minus illud displicet, quod docent, justam esse defensionem etiam eorum, qui 6 bellum promeriti sunt, quia scilicet pauci contenti sunt 7 tantundem reponere vindictæ, quantum acceperunt injuriæ. Nam metus ille rei incertæ jus ad vim dare non potest: unde nec reus criminis jus habet publicis ministris capere

ratione defendere, nihil renitente vi morâ. Alexander Imperator oratione ad milites apud Herodianum VI. καὶ τὸ μὲν ἄρχειν ἀδίκων ἔργων οὐκ εὐγνώμονα ἔχει τὴν πρόκλησιν· τὸ δὲ τοὺς ὀχλοῦντας ἀποσείεσθαι, ἔκ τε τῆς ἀγαθῆς συνειδήσεως ἔχει τὸ θαῤῥαλέον, καὶ ἐκ τοῦ μὴ ἀδικεῖν ἀλλ' ἀμύνεσθαι, ὑπάρχει τὸ εὔελπι· *Injurias qui prior infert nihil habet probabilis coloris; at qui sibi molestos arcet, ex bona conscientia sumit fiduciam, bonaque ei spes adest inde, quod injuriam non inferat sed auferat.* (Cap. 3. *num.* 8, 9. *Ed. Boecler.*)

GRONOVII.

2 *Jus quasi momentaneum*] Momentum vel punctum temporis durat.

3 *Tractum habet*] Non coërcetur intra tantas temporis angustias.

4 *Defensio mera*] Nam offensio ex intentione justa non est. supra n. 4.

5 *Ut vim pati*] Ut quia prævideo aliquem huc crescere posse, me ut impune lædat, quum hujus animi nondum ulla signa det, ideo eum aggredi possim, & incrementa ejus vi interpellare. Ariovistus ad Cæsarem 1. Gall. 44. debere se suspicari, simulata Cæsarem amicitia quod exercitum in Gallia habeat, sui opprimendi causa habere: quod nisi decedat, aut exercitum deducat ex his regionibus, sese illum non pro amico, sed pro hoste habiturum.

6 *Bellum promeriti*] Injuria facta justam alteri causam inferendi belli dederunt.

7 *Tantundem reponere vindictæ*] *Seneca* Troad. 278. *regi frenis nequit Et ira & ardens hostis, & victoria commissa mali.*

II. Bonum

capere se volentibus per vim resistendi, ob metum ne plus æquo puniatur.*

2. Sed qui in alium peccavit, debet primum ei quem læsit offerre satisfactionem viri boni arbitratu: ac tum demum pia erunt ejus arma. Sic Ezechias, cum fœdere non stetisset, quod cum rege Assyrio majores ejus pepigerant, bello petitus fatetur culpam, & regi permittit arbitrium mulctæ: Idque cum fecisset, & postea iterum bello lacesseretur, fretus bona conscientia vim hostium sustinuit, & Deum habuit faventem. Pontius Samnis post res Romanis redditas, deditum belli auctorem, *Expiatum*, inquit, *est, quicquid ex fœdere rupto irarum in nos cœlestium fuit. Satis scio, quibuscunque Diis cordi fuit subigi nos ad necessitatem dedendi res, iis non fuisse cordi tam superbe a Romanis fœderis expiationem spretam.* Mox: *Quid ultra tibi, Romane, quid fœderi, quid Diis arbitriis fœderis debeo? Quem tibi tuarum irarum, quem meorum suppliciorum* 8 *judicem feram? Neminem, neque populum, neque privatum fugio.* Sic cum Thebani omnia æqua obtulissent (pp) Lacedæmoniis, ii autem ultra tenderent, zz bonam causam ab his ad illos transiisse ait Aristides Leuctrica prima.

2 *Regum* XVIII, 7. 14. & *cap.* XIX.

Livius, lib. IX. c. I.

GROTII.

zz *Bonam causam ab his ad illos transiisse*] De principe Chalepi, qui pacem & residua tributorum obtulerat Romano Argyropolo Imperatori, vide *Zonaram*: simile de Cruciferis in *Cromero* libro XVII. de Helvetiis, qui Carolo Burgundo de curru ovium pellibus onusto, ademtoque mercatoribus, satisfactionem obtulerant, vide *Philippum Comiaeum* libro VII. [Non ipsi *Helvetii* currum mercatoribus ademerunt, sed currum, qui *Helvetii* cujusdam mercatoris erat, Comes *Romondius* prehendi jussit: unde ortum bellum *Helvetiorum* cum eo, & postea, cum *Carolo Audace*, hoc obtentu adversus illos arma moventis. Vide *pag.* 66. & 67. Versionis *Sleidani*, quâ usus Auctor noster, *Ed. Wech. J. B.*]

GRONOVII.

8 *Judicem feram*] Ferre judicem est provocare adversarium ad judicem vel arbitrum secum ex utriusque sententia capiendum, in quem compromittant.

(pp) Immo *Lacedæmonii Thebanis*. Deinde non agit heic *Aristides* de oblatâ æquâ satisfactione: verum de vindictâ, quam *Thebani* ipsi sumserant, in prœlio *Leuctrico*, ubi victores fuerant. Vide locum, *pag.* 93. Tom. II. *Ed. Paul. Steph.* & adde *Xenophontem*, Hist. Græc. *Lib.* VI. *Cap.* V. §. 33. & *seqq.* Ed. Oxon. *J. B.*

CAPUT II.

De his, quæ hominibus communiter competunt.

I. *Ejus quod nostrum est divisio.*
II. *Proprietatis exordium & progressus.*
III. *Quædam propria fieri non posse, ut mare sumtum pro suo integro aut præcipuis partibus, & quare.*
IV. *Sola non occupata cedere singulis occupantibus, nisi per universitatem a populo occupata sint.*
V. *Feras, pisces, aves cedere occupanti, nisi lex obstet.*

VI. *In res proprias factas jus hominibus competere eis utendi in tempore necessitatis, & unde id veniat.*
VII. *Obtinere id, nisi necessitas aliter sit vitabilis.*
VIII. *Nisi par sit necessitas in possidente.*
IX. *Adjunctum esse onus restituendi rem, cum restitui poterit.*
X. *Exemplum hujus juris in bellis.*
XI. *In res proprias factas jus hominibus competere ad utilitatem, qua nihil alteri decedit.*
XII. *Hinc jus in aquam profluentem.*
XIII. *Jus transeundi terra & amnibus, quod explicatur.*
XIV. *An mercibus transeuntibus vectigal possit imponi.*
XV. *Jus morandi ad tempus.*
XVI. *Jus habitandi his competens, qui sedibus suis expulsi sunt, sub imperio quod reperitur.*
XVII. *Jus habendi loca deserta: quod quomodo intelligendum.*
XVIII. *Jus ad actus, quos vita humana desiderat.*
XIX. *Ut ad emenda necessaria.*
XX. *Non etiam ad res suas vendendas.*
XXI. *Ad quærenda matrimonia: quod explicatur.*
XXII. *Jus ea faciendi, quæ promiscue extraneis permittuntur.*
XXIII. *Quod intelligendum, si quid permittatur quasi ex jure naturali, non ut ex beneficio.*
XXIV. *An licitus sit contractus cum populo, ut is fruges suas, eis quibuscum jam contraxit, non aliis vendat.*

I. SEquitur inter belli causas injuria facta, & primum adversus id, quod nostrum est. Est autem nostrum aliud 1 communi hominum jure, aliud 2 nostro singulari. Ab eo, quod hominibus commune est, incipiamus. Hoc jus aut directe est in rem corporalem, aut 3 ad actus aliquos. Res corporales aut vacuæ sunt à proprietate, aut jam 4 aliquorum propriæ. Res quæ a proprietate vacant, aut tales sunt ut 5 propriæ fieri nequeant, aut 6 ut possint. Quo rectius hoc intelligatur, noscendum est proprietatis, (aa) quod dominium jurisconsulti vocant, exordium.

Gen. I, 29. 30. IX, 2. II. 1. Deus humano generi generaliter contulit jus in res hujus inferioris naturæ statim a mundo condito, atque iterum mundo post diluvium reparato. a *Erant*, ut Justinus loquitur, *omnia communia & indivisa omnibus, veluti unum cunctis patrimonium esset.* (*Lib.* XLIII. §. 1.) Hinc

GROTII.

a *Erant omnia communia & indivisa omnibus*] Ejus vestigium manlit in Saturnalibus.

GRONOVII.

1 *Communi hominum*] Quia cujusvis hominis est, & propterea nec nos eo possumus excludi.

2 *Nostro singulari*] Quia neminis præter nos, vel eum, cujus est, adeo ut alius id male invadat.

3 *Ad actus*] Num. 18.

4 *Aliquorum propriæ*] Num. 6.

5 *Propriæ fieri nequeant*] Num. 3.

6 *Ut possint*] Num. 4. & 5.

(aa) De tota hac materia consule PUFENDORFIUM, *De Jure Nat. ac Gent.* Lib. IV. Cap. 4. cum Notis nostris, præsertim Editionis alterius, ubi res longè pleniùs & accuratiùs pertractatur. *J. B.*

b *Theatrum*

Hinc factum ut statim quisque hominum ad suos usus arripere posset, quod vellet, & quæ consumi poterant consumere. Ac 7 talis usus universalis juris erat tum vice proprietatis. Nam quod quisque sic arripuerat, id ei eripere alter nisi per injuriam non poterat. Similitudine hoc intelligi potest ea, quæ est apud Ciceronem de finibus III. b *Theatrum cum commune sit, recte tamen dici potest, ejus esse eum locum, quem quisque occuparit.* Cap. 20.

Neque is status durare non potuit, si aut 8 in magna quadam simplicitate perstitissent homines, aut vixissent inter se in mutua quadam eximia caritate. Horum alterum, communionem scilicet c ex simplicitate eximia, videre licet in quibusdam Americæ populis, qui per sæcula multa sine incommodo in eo more perstiterunt: alterum vero, communionem nimirum ex caritate, exhibuerunt olim d 9 Esseni, deinde Christiani qui Hierosolymis primi exstiterunt, ac nunc quoque non pauci qui vitam degunt 10 asceticam. Simplicitatis, in qua e primi homines sunt conditi, argumentum præbuit nuditas. Erat in illis ignoratio magis vitiorum, quam cognitio virtutis; ut de Scythis loquitur * Trogus. *Vetutissimi mortalium*, inquit † Tacitus, f *nulla adhuc mala libidine, sine*

* *Justin.* lib. II. c. 2.
† *Ann.* III, 26.

GROTII.

b *Theatrum cum commune sit*] Seneca de beneficiis VII. c. XII. *Equestria omnium equitum Romanorum sunt. in illis tamen locus meus fit proprius, quem occupavi.*

c *Ex simplicitate eximia*] Horatius;

Campestres melius Scythæ,
Quorum plaustra vagas rite trahunt domos,
Vivunt, & rigidi Getæ,
Immetata quibus jugera liberas
Fruges & Cererem ferunt,
Nec cultura placet longior annua,
Defunctumque laboribus
Æquali recreat sorte vicarius.

Lib. III. Od. XXIV, 9.

d *Esseni*] Et ab his orti Pythagoristæ. Vide *Porphyrium*, (*vit. Pythag.* §. 20. *Diogenem Laërtium*, (VIII, 10.) *Gellium*, I, 9. [Vide Auctoris *Epist.* I. Part. 552. ubi hanc suam conjecturam rationibus firmare nititur. Quod quidem, sive verum, sive falsum, parum ad rem facit. *J. B.*]

e *Primi homines*] Adam typus humani generis. Vide *Origenem* contra *Celsum*. Neque nihil huc pertinet, quod *Tertullianus* dixit libro de anima: *Naturale enim rationale credendum est, quod animæ a primordio sit ingenitum, a rationali videlicet auctore. Quid enim non rationale, quod Deus jussu quoque ediderit, nedum id quod proprie afflatu suo emiserit? Irrationale autem posterius intelligendum est, ut quod acciderit ex serpentis instinctu, ipsum illud transgressionis admissum, atque exinde inoleverit, & coadoleverit in anima adinstar jam naturalitatis, quia statim in primordio naturæ occidit.* (Cap. 16.)

f *Nulla adhuc mala libidine*] Seneca de iisdem epistola XC. *ignorantia rerum innocentes erant.* Deinde locutus de justitia, prudentia, temperantia, fortitudine, addit: *Omnibus his virtutibus habebat similia quædam, rudis vita.* Josephus: μηδεμιᾷ ξενιζόμενοι ψυχὴν φροντίδι· *Nullis curis turbidum habentes animum.* (Antiq. Jud. I, 2.)

GRONOVII.

7 *Talis usus*] Exercitium juris hujus & apprehensio rei hoc animo, ut mihi serviret, tantundem valebat tum, quantum nunc proprietas.

8 *In magna quadam*] Mansissent incallidi, & ex iis ignoratio verborum. *Justin.* 2, 2.

9 *Esseni*] I, 3. 3.

10 *Asceticam*] Exercent & castigans corpus, ut animus magis vacet religioni. I, 2. 9.

ſine probro, ſcelere, eoque ſine pœna aut coërcitionibus agebant. Apud Macrobium eſt: *a Primum inter homines mali neſcia & adhuc aſtutiæ inexperta ſimplicitas.* hæc ſimplicitas g 11 ἀφθαρσία videtur dici ſapienti *b* Hebræo, Paulo *c* apoſtolo ἁπλότης, quam opponit τῇ πανουργίᾳ, vafræ calliditati. Negotium erat illis unicum DEI cultus, h cujus ſymbolum *d* arbor vitæ, ut Hebræi *e* veteres explicant, aſſentiente *f* Apocalypſi. Vivebant autem facile ex his, i quæ ſine induſtria ſponte ſua terra proferebat.

2. Verum in vita hac ſimplice & innocente non perſtiterunt homines, ſed animum applicuerunt ad artes varias, quarum ſymbolum erat k arbor ſcientiæ boni & mali, id eſt, earum rerum, quibus tum bene tum male uti licet: 12 φρόνησιν μέσην vocat *g* Philo. Huc reſpiciens Salomo, *h Deus*, inquit, *creavit hominem rectum*, id eſt, *ſimplicem*, *ſed ipſi quæſiverunt ſibi cogitationes multas.* 13 ἔῤῥεπον εἰς πανουργίαν, ut dicto loco Philo loquitur. Dion Pruſæenſis oratione VI. ἀλλὰ τὴν πανουργίαν τοῖς ὕστερον καὶ τὸ πολλὰ εὑρίσκειν καὶ μηχανᾶσθαι πρὸς τὸν βίον ꞈ πάνυ τι συνενεγκεῖν. ꞈ γὰρ πρὸς ἀνδρείαν, οὐδὲ δικαιοσύνην, χρῆσθαι τῇ σοφίᾳ τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ πρὸς ἡδονήν. *His qui primos ſecuti ſunt hominibus calliditatem* l *variaque ad vitam reperta non multum fuiſſe conducibilia. Ingenio enim uſos homines non tam ad fortitudinem ac juſtitiam quam* ad

a 2. *Ad ſomn. Scip.* c. 10.
b *Sap.* III, 24.
c 2 *Cor.* 11, 3.
d *Proverb.* III, 18.
e *Philo de Mund. cre.* p. 35. D.
f *Apocalyp.* XXII, 2.
g *De Mundi opif.* p. 35. E.
h *Eccleſ.* VII, 30.

GROTII.

g *Ἀφθαρσία videtur dici ſapienti Hebræo*] Sic & *Paulus* Epheſ. VI, 24. qui & ἀδιαφθορίαν dixit Tit. II, 17. [Auctor in Adnotationibus ſuis ad V. & N. Teſt. voces has aliter exponit. Vide ſi tanti eſt. *J. B.*]

h *Cujus ſymbolum arbor vitæ*] Sanctitas ſuperior Rabbinis. ἔνθεος σοφία, divina ſapientia, Arethæ ad Apocalypſim. De Paradiſo vide *Eccleſiaſtici* caput XL, 17. & quatuor fluminibus paradiſi eundem librum XXIV, 25. & ſequentibus.

i *Quæ ſine induſtria ſponte ſua terra proferebat*] Vide egregium hac de re locum libro I. (Cap. 2.) *Varronis* de Re ruſtica, ex Dicæarcho: & confer quæ ex eodem Dicæarcho habet *Porphyrius* de non eſu animalium IV. (*Pag.* 342. *& ſeqq.*)

k *Arbor ſcientiæ boni & mali*] Joſephus: τὸ φυτὸν ὀξύτητος καὶ διανοίας ὑπῆρχεν· *quæ arbor erat ſolertiæ & intelligentiæ.* Telemachus apud *Homerum:* (*Odyſſ.* XX, 309.)

—— καὶ οἶδα ἕκαστα,
Ἐσθλά τε καὶ τὰ χέρεια. πάρος δ' ἔτι νήπιος ἦα,
—— *omnia novi,*
Quæ bona, quæ mala ſunt, nec ſum jam parvus ut ante.

Zenoni Cittienſi prudentia, ſcientia bonorum & malorum, & mediorum. Eſt id apud *Diogenem Laërtium.* (*Lib.* VII. §. 92.) *Plutarchus* de communibus notitiis: τί δεινόν, εἰ τῶν κακῶν ἀναιρεθέντων οὐκ ἔσται φρόνησις, ἑτέραν δ' ἀντ' ἐκείνης ἀρετὴν ἕξομεν, οὐκ ἀγαθῶν καὶ κακῶν, ἀλλ' ἀγαθῶν μόνον ἐπιστήμην οὖσαν; *Quid nocebit, ſi ablatis malis nulla erit prudentia, pro ea autem alienam habeamus virtutem, quæ non bonorum ac malorum ſed ſolorum bonorum ſit ſcientia?* (Pag. 1067. A. Tom. II. *Ed. Wech.*)

l *Variaque ad vitam reperta*] Late hoc explicat *Seneca* epiſtola XC. quem lege, & Dicæarchum apud dictos jam ſcriptores.

GRONOVII.

11 Ἀφθαρσία] Integritas.

12 Φρόνησιν] Prudentiam mediam vel ambiguam.

13 Ἔῤῥεπον] Inclinarunt, vergere cœperunt ad malitiam.

m *Vita*

ad voluptatem. Antiquissimæ artes agricultura & pastura in primis fratribus apparuerunt; non sine aliqua 14 rerum distributione. 15 ex studiorum diversitate æmulatio, etiam cædes: ac tandem cum 16 boni malorum consortio contaminarentur, m vitæ genus giganteum, id est, violentum, quale est eorum quos 17 χειροδίκας Græci vocant. n Mundo per diluvium purgato, pro ferina illa vita successit cupido voluptatis, o cui inservijt vinum, unde & illiciti amores.

3. Præcipue vero concordiam rupit generosius vitium, ambitio, (bb) cujus signum turris Babylonica: mox alii alias 18 terras partito possederunt. Sed postea quoque inter homines vicinos mansit non pecorum, sed terrarum pascuarum communio: quia tanta erat in exiguo hominum numero latitudo terrarum, ut sine incommodo ullo ad multorum usus sufficeret: *Gen.* x, II. *Gen.* XIII.

Ne signare quidem aut partiri limite campum
Fas erat. ——————————

Virg. Georg. I. *vers.* 126.

Donec, aucto ut hominum ita pecudum numero, passim terræ non in gentes ut ante, sed 19 in familias dividi cœperunt. p Puteos vero, rem in 20 siticulosa regione valde necessariam, nec multis sufficientem, occupando quisque suos fecere. Hæc sunt, quæ ex sacra historia docemur, satis convenientia cum his, quæ philosophi & poëtæ de primo statu rerum communium & postea secuta rerum distributione dixerunt, quorum testimonia alibi a nobis producta sunt. *Gen.* XXI. *Mari libero Cap.* 15.

4. Hinc discimus, quæ fuerit causa, ob quam a primæva communione rerum primo mobilium, deinde & immobilium discessum est;

GROTII.

m *Vita genus giganteum*] *Seneca* naturalium III. in fine: *exstinctis pariter feris, in quarum homines ingenia transierant.* (Cap. 30.)

n *Mundo per diluvium purgato, pro ferina illa vita successit cupido voluptatis*] *Seneca* dicto loco: *illis quoque innocentia non durabit, nisi dum novi sunt.* (*Quæst. Nat.* III, 30.)

o *Cui inservijt vinum, unde & illiciti amores*] *Præmiumque summum ebrietatis libido portentosa ac jucundum nefas.* *Seneca* ibidem. [Hæc verba non sunt *Senecæ*: verum *Plinii*, Hist. Nat. *Lib.* XIV. c. 22. pag. 164. *Ed. Hackiana.* *J. B.*]

p *Puteos vero*] De puteis ad Oasim inter multos communibus vide *Olympiodorum* apud Photium.

GRONOVII.

14 *Rerum distributione*] Nam alter agrum frumento, alter pascuum sibi vindicarat.

15 *Ex studiorum diversitate*] Dum uterque suum præfert, alterius studium contemnit.

16 *Boni malorum*] *Gen.* 6, 1.

17 Χειροδίκας] Violenti, quibus jus in manibus.

18 *Terras partito*] Partitio terrarum in populos, cujus imago apud veteres Germanos. *Cæsar.* 6. Bell. Gall. 22.

19 *In familias*] Partitio in domos.

20 *Siticulosa*] Qualis est orienti soli propior regio. *Justin.* 12, 10.

(bb) Ambitione impulsos fuisse homines ad exstruendam Turrim Babylonicam, non ita certum est. Quâ de re videri possunt *Origines Babylonicæ* Eruditissimi PERIZONII, Cap. XIII. *J. B.*

q *Vesti*

eſt: nimirum quod cum non contenti homines q veſci ſponte natis, antra habitare, corpore aut nudo agere, aut corticibus arborum ferarumve pellibus veſtito, vitæ genus exquiſitius delegiſſent, induſtria opus fuit, quam ſinguli rebus ſingulis adhiberent. quo minus autem fructus in commune conferrentur, primum obſtitit 21 locorum, in quæ homines diſceſſerunt, diſtantia, deinde 22 juſtitiæ & amoris defectus, per quem fiebat, ut nec in labore, nec in conſumtione fructuum, quæ debebat, æqualitas ſervaretur.

5. Simul diſcimus, quomodo res 23 in proprietatem iverint: non 24 animi actu ſolo; neque enim ſcire alii poterant, quid alii ſuum eſſe vellent, ut eo abſtinerent; & idem velle plures poterant: ſed pacto (cc) quodam aut expreſſo, ut per diviſionem, aut tacito, r ut per occupationem. ſimulatque enim communio diſplicuit, nec inſtituta eſt diviſio, ſ cenſeri debet inter omnes conveniſſe, ut, quod quiſque occupaſſet, id proprium haberet.
Cic. Off. III. c. 5. t *Conceſſum*, inquit Cicero, *ſibi ut quiſque malit, quod ad vitæ uſum*

GROTII.

q *Veſci ſponte natis, antra habitare, corpore aut nudo agere, aut corticibus arborum ferarumve pellibus veſtita*] Qualem vitam Scriteſinnorum nobis accurate deſcribit *Procopius* Gotthicorum II. (c. 15.) Adde *Plinium* XII. Proœm. & *Vitruvium* II. c. I.

r *Ut per occupationem*] Vide quæ hac de re ex Gemara & Alcorano nobis protulit honos Britanniæ *Seldenus* in Thalaſſocratico. (Seu *Mari Clauſo*, Lib. I. Cap. 4. pag. 24. *Ed. Londin.* 1636.)

ſ *Cenſeri debet inter omnes conveniſſe, ut quod quiſque occupaſſet, id proprium haberet*] Cicero: *ex quo quia ſuum cujuſque fit eorum quæ natura fuerant communia, quod cuique obtigit, id quiſque teneat.* (*De Off.* I, 7.) Quod ſimilitudine illuſtrat (*Ibid.* Lib. III. c. 10.) a Chryſippo reperta de ſtadio, ubi currendo licet vincere adverſarium, non eum detrudendo. Scholiaſtes ad artem poëticam Horatii: (*Vers.* 128. pag. 627. Edit. Cruq.) *quemadmodum domus aut ager ſine domino communis eſt: occupatus vero jam proprius fit.* Varro in Age modo: *Terra culturæ cauſa attributa olim particulatim, ut Etruria Thuſcis, Samnium Sabellis.*

t *Conceſſum, ſibi ut quiſque malit, quod ad vitæ uſum pertinet, quam alteri acquiri, non repugnante natura*] Solon:

Χρήματα δ' ἱμείρω μὲν ἔχειν, ἀδίκως δὲ πεπᾶσθαι
Οὐκ ἐθέλω. ———
Divitias habuiſſe velim, ſed non bene partas
Non cupiam. ———

(Vers. 7, 8. Eleg.) *Cicero* officiorum I: *Nec vero rei amplificatio nemini nocens vituperanda eſt, ſed fugienda ſemper injuria.* (Cap. 8.)

GRONOVII.

21 *Locorum, in quæ*] Quum alia atque alia appetendo loca, qui deſierant una vivere, deſierunt & res communicare.

22 *Juſtitiæ & amoris defectus*] Quum ſcilicet quidam per inertiam minus operæ conferrent ad res communes excolendas, nec minus tamen aliorum labore fruerentur: alii per avaritiam aut luxum plus appeterent aut conſumerent, quam frugalibus aut æquis dignum eſſet.

23 *In proprietatem*] Propriæ factæ ſint.

24 *Animi actu*] Deſtinatione mera vel cupiditate habendi.

(cc) Nullum pactum heic intervenisse, neque etiam neceſſarium fuiſſe, fusè probavimus in Notis noſtris Gallicis ad PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. IV, Cap. IV. §. 4. & *ſeqq.* J. B.

ſum pertinet, quam alteri acquiri, non repugnante natura. Cui addendum illud Quintiliani: *Si hæc conditio eſt, ut quicquid in uſum hominis ceſſit, proprium ſit habentis, profecto quicquid jure poſſidetur, injuria aufertur.* Et veteres cum 25 Cererem legiferam, & ſacra ejus Theſmophoria dixerunt, hoc ſignificabant, u ex agrorum diviſione exſtitiſſe novi cujuſdam juris originem. *Decl. 13.* *Macrob. Sat. III. c. 12.*

III. 1. His poſitis dicimus, mare ſumtum aut 26 ſub ratione integri, aut ſub ratione præcipuarum partium, in proprium jus abire non poſſe: quod, quia de privatis quidam concedent, non de populis, probamus ex morali primum ratione: quia 27 cauſa ob quam a communione diſceſſum eſt, hic ceſſat. Eſt enim tanta maris magnitudo, ut ad (dd) quemvis uſum omnibus populis ſufficiat, ad aquam hauriendam, ad piſcatum, ad navigationem. Idem dicendum eſſet de aëre, 28 ſi quis ejus uſus eſſe poſſet, ad quem terræ uſus non eſſet neceſſarius, ut eſt x ad aucupia; unde illa legem accipiunt ab eo, qui in terra imperium habet.

2. Nec aliud cenſendum de 29 Syrtibus, ubi nihil eſt quod cultum ferat, & uſus unicus petendarum inde arenarum exhauriri nequit. Eſt & naturalis ratio, (ee) quæ mare conſideratum, ut diximus, proprium fieri vetat: quia occupatio non procedit y niſi 30 in re terminata: unde *a* Thucydides terram vacuam vocat *ἀόριστον* & Iſocrates *b* terram ab Athenienſibus occupatam *τὴν ὑφ' ἡμῶν ἀφορισθεῖσαν.* Liquida vero quia per ſe non terminantur (31 *τὸ ὑγρὸν ἀόριστον οἰκείῳ ὅρῳ*, inquit *c* Ariſtoteles) occupari nequeunt, *a Lib. I. c. 139.* *b Paneg. p. 48. A. Ed. H. Steph.* *c De gener. lib. II. c. 2.*

GROTII.

u *Ex agrorum diviſione exſtitiſſe novi cujuſdam juris originem*] *Poſtquam ex agrorum diſcretione nata ſunt jura.* Ita *Servius* ad illud in quarto Æneidos: *Legiferæ Cereri.* (N. 58.)

x *Ad aucupia*] Et habitandi Jus. Tam ſoli quam cœli menſura facienda eſt, ait *Pomponius* l. ſi opus. 21. §. 2. D. quod vi aut clam. Adde legem 83. ſeu penultimam. D. pro ſocio.

y *Niſi in re terminata*] Ideo jugera quæ poſſeſſorem non habent immetata dixit *Horatius.* (Lib. III. Od. XXIV, 12.)

GRONOVII.

25 *Cererem legiferam*] *Virgilius* 4. Æneid. 58. *Ovid.* 5. Metam. 343. *Athenæus* 1, 12.

26 *Sub ratione*] Vel univerſum, vel partes ejus, ut grandes ſinus aut freta propriive nominis tractus.

27 *Cauſa hic ceſſat*] Non eſt verendum, ne quis tantum ex eo ſumat, ut alii fraudentur, atque ita non ſervetur æqualitas.

28 *Si quis ejus*] Si homines poſſent volare, aut verſari in aëre ſine tactu terræ vel molis, quæ a terra ſuſtinetur.

29 *Syrtibus*] Magna & minore in ora Africæ. *Lucan.* 9, 303. *Salluſt.* Jugurth. 78.

30 *In re terminata*] Quæ fines certos habeat.

31 *Τὸ ὑγρὸν*] Quod fluit vel liquidum eſt, non finitur proprio & ſui generis termino.

(dd) Ratio illa per ſe contrarium potiùs probat. Vide quæ diximus in PUFENDORF. *De Jur. Nat. & Gent.* Lib. IV. Cap. V. §. 3, 4. & *De Offic. Hom. & Civ.* Lib. I. Cap. XII. §. 4. ultimarum utriuſque Verſionis Editionum. *J. B.*

(ee) Vide contra, præter SELDENUM, in opere jam laudato, *Lib.* I. *Cap.* 22. Ampliſſim. BYNCKERSHOEK. Diſſ. *de Dominio Maris*, Cap. IX. *J. B.*

z Terra

queunt, nisi ut contenta in re alia: quomodo lacus & stagna occupata sunt, item flumina quia ripis tenentur. Mare vero terra non continetur, par terræ aut [z] terra majus, unde terram mari contineri veteres dixere: τὸν ὠκεανὸν δεσμοῦ ἕνεκα τῇ γῇ περιβεβλῆσθαι, quæ Apollonii verba apud Philostratum [a] Sulpicius Apollinaris apud Gellium: [b] *Quid potest dici* 32 *citra oceanum esse, cum undique oceanus circumscribat omnes terras, & ambiat?* Mox: *Quum vero omnes terras omnifariam & undique versum circumfluat, nihil citra eum est, sed undarum illius ambitu terris omnibus convallatis in medio ejus sunt omnia, quæ intra oras ejus inclusa sunt.* 33 M. Acilius Consul in oratione ad milites, quæ apud Livium: *Oceano*, inquit, *qui orbem terrarum amplexu finit.* In Senecæ [c] suasoriis dicitur oceanus totius orbis vinculum terrarumque custodia: Lucano [d] unda mundum coërcens. 34 Nec fingenda divisio: nam cum primum terræ divisæ sunt, incognitum erat mare sui maxima parte: atque ex eo nullus fingi modus potest, quo gentes adeo dissitæ de divisione convenirent.

a *Vit. Apoll.* Lib. VII. c. 26. *Ed. Olear.*
b *Lib.* XII. *Cap.* 13.
c *Suas.* I.
d *Phars.* V, 619.

3. Ideo, quæ communia omnium fuerunt, & in prima divisione divisa non sunt, ea non jam divisione, sed occupatione transeunt in jus proprium, nec dividuntur nisi postquam propria esse cœperunt.

IV. Veniamus ad ea, quæ propria fieri possunt, sed nondum facta sunt propria. Talia sunt [a] loca multa inculta adhuc, [b] insulæ in mari, feræ, pisces, aves. Sed duo notanda sunt: duplicem esse occupationem, unam 35 per universitatem, alteram 36 per fundos. prior solet fieri per populum, aut eum, qui populo imperat: altera deinde per singulos, magis tamen 37 assignatione quam 38 libera occupatione. Quod si quid universim occupatum

GROTII.

z *Terra majus*] Ita de oceano sensit *Jarchas* apud Philostratum III, XI. (Cap. 37. *Ed. Olear.*)

a *Loca inculta adhuc*] vide *Bemlum* historiæ VI.

b *Insulæ in mari*] Ut Echinades, quas occupando suas fecit Alcmæon. *Thucyd.* II. in fine. [Non *Echinades* occupavit *Alcmæon*, sed loca circum *Oeniadas* urbem sita, τοὺς περὶ Οἰνιάδας τόπους, adeoque in continenti; quamquam nata olim ex Insulis quibusdam vicinis. Inspice locum, §. 102. *Ed. Oxon.* *J. B.*]

GRONOVII.

32 *Citra oceanum*] Error *Sulpicii Apollinaris*, qui putavit *citra* idem esse quod *extra*. At *citra* oceanum est *intra* oceanum. Sic Gallia citerior Romanis, quæ intra Alpes, Hispania citerior, quæ intra Iberum flumen.

33 *M.*] *Liv.* 36, 17.

34 *Nec fingenda*] Nec inducere in animum debemus, oceanum perinde ac terras a gentibus aliquando divisum esse.

35 *Per universitatem*] Quum ex illa generis humani communitate partem sibi eximit gens, vel civitas, vel regnum, & publicam facit.

36 *Per fundos*] Quum certas portiones privati consequuntur.

37 *Assignatione*] Attributione, quæ fit per electos, aut præfectos ei rei, ut apud Romanos per Triumviros coloniis deducendis.

38 *Libera occupatione*] Cujusque privati.

patum in ſingulos dominos deſcriptum non eſt, 39 non ideo vacuum cenſeri debet. manet enim in dominio primi occupatoris, puta, populi aut regis. Talia eſſe ſolent flumina, lacus, ſtagna, ſilvæ, montes aſperi.

V. De feris, piſcibus, avibus illud notandum eſt; qui imperium habet in terras & aquas, (ff) ejus lege impediri poſſe aliquos, ne feras, piſces, aves capere, & capiendo acquirere eis liceat: atque hac lege teneri etiam exteros. Ratio eſt, quia ad gubernationem populi 40 moraliter neceſſarium eſt, ut qui ei vel ad tempus ſe admiſcent, quod fit intrando territorium, ii conformes ſe reddant ejus populi inſtitutis. Nec obſtat, quod ſæpe in jure Romano legimus, jure naturæ, aut gentium, liberum eſſe talia animalia venari: hoc enim verum eſt, quamdiu lex civilis nulla intercedit; ſicut lex Romana res multas relinquebat 41 in illo primævo ſtatu, de quibus aliæ gentes aliud conſtituerunt. Cum autem lex civilis aliud conſtituit, eam obſervari debere jus ipſum naturæ dictat. Lex enim civilis quanquam nihil poteſt præcipere, quod jus naturæ prohibet, aut prohibere, quod præcipit, poteſt tamen libertatem naturalem circumſcribere, & vetare, quod naturaliter licebat, 42 atque etiam ipſum dominium naturaliter acquirendum vi ſua antevertere.

Covarr. c. peccatum. par. 11. §. 8. Dd. in. l. cunctos populos. C. de ſumm. Trin. Innoc. & Panorm. in c. a nobis. 1. de ſent. excomm. Covarr. d. loco.

VI. 1. Videamus porro, ecquod jus communiter hominibus competat in eas res, quæ jam propriæ aliquorum factæ ſunt. quod quæri mirum forte aliquis putet, cum proprietas 43 videatur abſorbſiſſe jus illud omne, quod ex rerum communi ſtatu naſcebatur. Sed non ita eſt. Spectandum enim eſt, quæ mens eorum fuerit, qui primi dominia ſingularia introduxerunt: quæ credenda eſt talis fuiſſe, ut quam minimum ab æquitate naturali receſſerit. Nam ſi ſcriptæ etiam leges in eum ſenſum trahendæ ſunt quatenus fieri poteſt, multo magis mores, qui ſcriptorum vinculis non tenentur.

2. Hinc primo ſequitur, in graviſſima neceſſitate reviviſcere (gg) jus

GRONOVII.

39 *Non ideo vacuum*] Exemplum apud *Tacitum* 13. annal. 54.

40 *Moraliter neceſſarium*] Non quidem neceſſitate abſoluta & naturali, ſed introducta gentium inſtitutis.

41 *In illo primævo ſtatu*] Sic olim in Hiſpania quilibet e vulgo rei metallicæ, prout libuiſſet, operam dabat. *Diod.* 5, 36.

42 *Atque etiam ipſum*] Et eximere aliquid promiſſæ occupationi, naturali jure conceſſa erat.

43 *Videatur abſorbſiſſe*] Suſtuliſſe omnem poteſtatem aliorum in re, quæ propria ex communi facta eſt.

(ff) Animalia illa, non minus quàm res aliæ, quæcumque in dominio ſingulorum non ſunt, manſerunt re verâ in dominio populi, aut Regis, aut Senatus; adeo ut nequaquam neceſſarium ſit fingere, adquiſitionem dominii in ejuſmodi rebus lege anteverti. Vide quæ diximus in PUFENDORFIUM noſtrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. IV. Cap. VI. §. 3, 4. & *De Officio Hom. & Civ.* Lib. I. Cap. XII. §. 6. ultimarum Editionum. *J. B.*

(gg) jus illud pristinum rebus utendi, tanquam si communes mansissent: quia in omnibus legibus humanis, ac proinde & in lege dominii, summa illa necessitas videtur excepta.

* L.2. §.2. D. de. l. Rhod. † L.3 §.7. D. de incend. a L.29 §.3. D. ad leg. Aquiliam. b Thom. 2, 2. 66, 7. Covar. cap. peccatum. p.2. §.1. Soto lib. v. q.3. art.4. c Controv. IV, 27. d Cap. 12.

3. Hinc illud, ut in navigatione, * si quando defecerint cibaria, quod quisque habet, in commune conferri debeat. Sic & defendendi mei causa vicini ædificium † orto incendio 44 dissipare possum: & funes aut retia descindere, *a* in quæ navis mea impulsa est; c si aliter explicari nequit. Quæ omnia 45 lege civili non introducta, sed exposita sunt.

4. Nam & inter *b* Theologos recepta sententia est, in tali necessitate, si quis quod ad vitam suam necessarium est, sumat aliunde, eum furtum non committere: cujus 46 definitionis non hæc causa est, quam nonnulli adferunt, quod rei dominus ex caritatis regula rem egenti dare tenetur, sed quod res omnes in dominos distinctæ, 47 cum benigna quadam receptione primitivi juris videantur. Nam si primi divisores interrogati fuissent quid de ea re sentirent, respondissent quod dicimus. *Necessitas*, inquit pater Seneca, *c magnum humanæ imbecillitatis patrocinium*, d *omnem legem* (humanam scilicet, aut ad humanæ modum factam) *frangit*. *d* Cicero Philippica XI. *Cassius in Syriam profectus est, alienam provinciam*, 48 *si homines legibus scriptis uterentur: his vero oppressis*, 49 *suam*

GROTII.

c *Si aliter explicari nequit*] Talia non procedunt nisi ex magna & satis necessaria causa. *Ulpianus* l. Si alius. §. 4. D. quod vi aut clam: ubi sequitur exemplum illud de ædibus intercisis arcendi incendii causa.

d *Omnem legem frangit*] *Quicquid coegit, defendit*. lib. IV. contr. XXVII. Exemplis idem *Seneca* illustrat in excerptis controversiæ IV. (*Lib.* IV.) *Necessitas est, quæ navigia jactu exonerat: necessitas est, quæ ruinis incendia opprimit: necessitas est lex temporis*. Theodorus Priscianus vetus medicus: *Expedit prægnantibus in vitæ discrimine constitutis sub unius partus sæpe jactura salutem mercari certissimam, sicut arboribus crescentium ramorum accommodatur salutaris abscissio, & naves pressæ onere cum gravi tempestate jactantur, solum habent ex damno remedium*. Prima verba illa ad ἐμβρυοθλάστην pertinent, cujus instrumenti descriptio apud *Galenum* & *Celsum*, ac proinde eadem vox restituenda apud *Tertullianum* de anima. [Locus *Tertulliani* legitur Cap. 25. Sed emendatio, quam Auctor heic proponit, ab aliis jam occupata fuerat, etiam ante H. STEPHANUM, qui illam probat, in *Thesauro* suo, Tom. I. pag 796. *J. B.*]

GRONOVII.

44 *Dissipare possum*] Quod est incendium ruina extinguere: quod de suis fortunis dicebat Catilina.

45 *Lege civili*] Pandectas quoque juris civilis Romani sanxit; non tamen, ut propriam ejus juris partem, aut illius civitatis populive constitutionem, sed ut a naturæ æquitate comparatam legem.

46 *Definitionis*] Regulæ, sententiæ, pronuntiati.

47 *Cum benigna receptione*] Ea cum conditione atque exceptione, ut, ubi noxæ & damno est distinctio dominiorum, ibi valeat pristina communitas.

48 *Si homines legibus*] Nisi bellum civile juris ordinarii strictam observationem sustulisset.

(gg) Confer PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. II. Cap. VI. §. 5, 6, 7. ubi argumentum istud adcuratius pertractatur. *J. B.*

49 *Suam*

49 *suam lege naturæ.* Apud Curtium est: *In communi calamitate* 50 *suam quemque habere fortunam.* Lib. VI. c. 4.

VII. Sed cautiones adhibendæ sunt, ne evagetur hæc licentia: quarum prima sit: omni modo primum tentandum, an alia ratione necessitas evadi possit, puta adeundo magistratum, aut etiam tentando, an rei usus a domino possit precibus obtineri. Less. lib. II. cap. 12. dub. 12. n. 70. Plato ex vicini puteo aquam peti ita demum permittit, si quis in suo 51 ad cretam usque foderit ad aquam exquirendam: De Legg. Lib. VIII. p. 844. B. & Solon, si in suo foderit ad quadraginta cubitos: ubi addit Plutarchus; Vit. Sol. p. 91. ἀπορίᾳ γὰρ ᾤετο δεῖν βοηθεῖν, οὐκ ἀργίαν ἐφοδιάζειν· *arbitrabatur subveniendum necessitati, non instruendam pigritiam.* Xenophon in responso ad Sinopenses: Exped. Cyri V. c. 5. ὅποι δ' ἂν ἐλθόντες ἀγορὰν οὐκ ἔχωμεν, ἄν τε εἰς βάρβαρον γῆν, ἄν τε εἰς Ἑλληνίδα, οὐχ' ὕβρει, ἀλλ' ἀνάγκῃ, λαμβάνομεν τὰ ἐπιτήδεια· *ubi jus emendi nobis non conceditur, sive in Barbarico, sive in Græcanico solo, ibi quæ opus est sumimus, non per proterviam, sed ex necessitate.*

VIII. Secundo, non concedendum hoc si pari necessitate ipse possessor teneatur. nam in pari causa possidentis melior est conditio. *Stultus non est*, ait Lactantius, *qui 52 tabula naufragum, ne* Inst. Lib. V. c. 17. *salutis quidem propriæ causa, nec equo saucium dejecerit: quia se abstinuit a nocendo, quod est peccatum, & hoc peccatum vitare sit sapientia.* Cicero dixerat officiorum III. (hh) Cap. 6. *Nonne igitur sapiens, si fame ipse conficiatur, abstulerit cibum alteri, homini ad nullam rem utili? Minime vero. Non enim mihi est vita mea utilior quam 53 animi talis affectio, neminem ut violem commodi mei gratia.* Apud Curtium legitur: *Melior est causa suum non tradentis, quam poscentis alienum.* Lib. VIII. c. 1.

IX. Tertio ubi fieri poterit, 54 faciendam restitutionem. Sunt quidam, * qui aliter censent hoc argumento, quod qui jure suo usus est, ad restitutionem non obligetur. * Adr. quod. lib. I. art. 2. col. 3. Sed verius est, † jus hic non fuisse plenum, sed restrictum cum onere restituendi ubi necessitas cessaret. † Covarr. d. loco, num. 4. Tale enim jus sufficit 55 ad servandam naturalem æquitatem contra rigorem dominii.

X. Hinc

GRONOVII.

49 *Suam lege naturæ*] Quæ bono civi præcipit eam provinciam suam putare, in qua servire patriæ possit, etsi publica auctoritate ob turbas careat.

50 *Suam quemque*] Unumquemque consulere sibi, ut potest. 6, 4.

51 *Ad cretam*] Ad siccum & solidum, ut desinat esse spes aquæ inveniendæ. *Plinius* nat. hist. 31, 3. 1341. *Plutarchus* περὶ τοῦ μὴ δεῖν δανείζεσθαι, p. 827.

52 *Tabula*] Quavis materia, assere, ligno fractæ navis.

53 *Animi talis*] Propositum non recedendi ab eo, quod justum est.

54 *Faciendam restitutionem*] Si aliena re, tanquam communi in necessitate usus fueris, mutatis in melius temporibus, id quod consumseris, restitui oportere.

55 *Ad servandam*] Ad fruendum ex antiquissima communione, quibus introducta dominia uti severe prohibent.

(hh) Non agit *Cicero* de casu, in quo par est utriusque necessitas: adeoque & locus ille malè aptatur, & sententia ejus, in se spectata, rigida est ultra modum. *J. B.*

X. Hinc colligere est, quomodo ei, qui bellum pium gerit, liceat locum occupare, qui situs sit 56 in solo pacato: nimirum si non imaginarium, sed certum sit periculum, ne hostis eum locum invadat, & inde irreparabilia damna det: deinde, si nihil sumatur, quod non ad cautionem sit necessarium, puta, nuda loci custodia, relicta domino vero jurisdictione & fructibus: postremo, si id fiat animo reddendæ custodiæ simulatque necessitas illa cessaverit. *Enna aut malo, aut necessario facinore retenta*, (ii) ait Livius: quia malum hic, quicquid vel minimum abit a necessitate. Græci, qui cum Xenophonte erant, cum navibus omnino opus haberent, ipsius Xenophontis consilio ceperunt transeuntes, sed ita ut merces dominis intactas conservarent, nautis vero & alimenta darent, & pretium persolverent. Primum ergo quod post dominia ex veteri communione restat jus, est id quod jam diximus necessitatis.

Lib. xxv. c. 39.
De Exped. Cyri lib. v. c. 1.

XI. Alterum est 57 utilitatis innoxiæ. *Quidni enim*, inquit Cicero, *quando sine detrimento suo potest, 58 alteri communicet in iis, quæ sunt accipienti utilia, danti non molesta?* Ideo Seneca * beneficium negat dici posse ignis accendendi potestatem. Apud † Plutarchum legimus Sympofiacon VII. οὔτε γὰρ τροφὴν ἀφανίζειν ὅσιον αὐτοὺς ἄδην ἔχοντας, οὔτε νάματος ἐμφορηθέντας, πηγὴν ἀποτυφλοῦν καὶ ἀποκρύπτειν, οὔτε πλοῦ σημεῖα καὶ ὁδοῦ διαφθείρειν χρησαμένους, ἀλλ' ἐᾶν καὶ ἀπολείπειν, τὰ χρήσιμα τοῖς δεησομένοις μεθ' ἡμᾶς. *Nam neque alimenta nobis fas est perdere, ubi ipsi plus satis habemus, neque fontem, postquam inde quantum libet potaverimus, obturare aut occultare, neque 59 signa navigationis aut itineris abolere, quæ nobis usui fuerint.*

De off. I. c. 16.
* IV. *de benef.* c. 29.
† *Quæst.* 4.

XII. Sic flumen, 60 qua flumen dicitur, proprium est populi, cujus intra fines fluit, vel ejus, cujus in ditione est populus: atque

GRONOVII.

56 *In solo pacato*] Terris eorum, qui non sunt hostes nostri, ut Ordines Belgii liberi fecerunt in Trajectu Mosæ, Rhenoberga, Orsavia, Embrica, Vesalia, quas hostis Hispanus occupatas præsidiis tenebat, & inde socios eorum infestabat.

57 *Utilitatis innoxiæ*] Per quam meum commodum sine damno alterius quæro. Inde actio pauperis adversus divitem, qui flores suos, unde pauperis apes mella legebant, veneno infecit, apud *Quintilianum* declam. 13.

58 *Alteri communicet*] Hoc latinum non est. Itaque non potuit *Cicero* dicere, qui semper, communicare quid cum aliquo, non communicare alicui. Fraus huic loco facta est. Sic enim *Cicero* I. Off. 16. *Una ex re satis præcipit, ut quicquid sine detrimento accommodari possit, id tribuatur vel ignoto. Ex quo sunt illa communia, non prohibere aqua profluente, pati ab igne ignem capere, si quis velit consilium fidele deliberanti dare: quæ sunt iis utilia, qui accipiunt, danti non molesta.*

59 *Signa navigationis aut itineris*] Exemplum nobile præbet Darius Codomannus Persarum rex in ponte Lyci. *Justin.* 11, 14.

60 *Qua flumen dicitur*] Si omne corpus intelligas parti territorii inclusum.

(ii) Non congruit hoc exemplum, ut patebit locum inspicienti. *J. B.*

60 *Mem*

que ei licet 61 molem in flumen injicere: & quæ in flumine nascuntur, ejus sunt. At idem flumen, 62 qua aqua profluens vocatur, commune mansit, nimirum ut bibi hauririque possit. L. Quadam 2. D. de rer. div. §. 1.

Quis vetet apposito lumen de lumine sumi;
Atque cavum vastas in mare servet aquas?

Inquit 63 Ovidius: * apud quem & Lycios † Latona sic alloquitur: * Art. am. III, 93.

Quid prohibetis aquas? usus communis aquarum est: † Metam. VI, 349.

Ubi & undas vocat 64 munera publica, id est, hominibus communia, vocis publicæ acceptione minus propria: quo sensu res quædam publicæ juris gentium dicuntur. Virgilius undam eodem sensu dixit cunctis patentem. Aen. VII, 230.

XIII. 1. 65 Sic & terræ, & flumina, & 66 siqua pars maris

GRONOVII.

61 *Molem injicere*] Hujusmodi molis mentio apud *Tacit.* 5. hist. 19.

62 *Qua aqua profluens*] Si in flumine manantes & momento temporis mutatas undas intelligas, neque enim propriæ fiunt, nisi a quo hauriuntur.

63 *Ovidius*] 6. Metam. 350.

64 *Munera publica*] Inf. num. 17. & cap. seq. num. 9.

65 *Sic & terræ &c.*] Verum putat transituro cum exercitu alienos fines postulandum prius transitum, sed si negetur, vindicari posse. Sane si jus est ei vindicandi, jus etiam alteri est negandi. Etenim si principi vel populo licet prohibere ipsis indigenis, ne sint armati intra fines, quamvis pauci, quamvis singuli, multo magis ei licet hoc non concedere exteris: ab his enim major metus. Sic apud *Petronium* miles Encolpium paganum ponere jubet arma, & malo cavere. Sic *Cicero* in Sicilia, postquam domitis fugitivis inde Man. Aquilius decessit, omnium instituta atque edicta prætorum fuisse ejusmodi testatur, ut ne quis cum telo servus esset. lib. v. Verr. 3. Præterea si privatus prohibere potest, ne quis ingrediatur fundum suum venandi vel aucupandi gratia, multo magis princeps vel populus, ne exercitus aut multitudo armata ipsius transeat fines. At verum prius facit §. 12. *Institution.* de R. D. Hinc cum Philippus Macedo prætextu ponendæ Herculi in ostio Istri statuæ pacatum accessum ad religionem Dei per Scythiam petisset, rex Atheas armatum exercitum fines ingredi negavit se passurum. *Justin.* 9, 2. Et Cæsar, cum in Galliam tenderent Helvetii, dicerentque sibi esse in animo sine ullo maleficio per provinciam Romanam iter facere, rogarentque ut ejus voluntate sibi facere liceret, respondit, se more & exemplo populi Romani non posse iter ulli per provinciam dare, &, si vim facere conentur, prohibiturum ostendit. lib. 1. bell. Gall. 8. Dicit more & instituto populi Romani, ut significet Romanos hoc naturæ jus esse non putasse, ut necessario daretur. Sic cum de exercitu Romano in Asiam adversus Antiochum per Macedoniam ducendo deliberaretur, Publius Africanus ad fratrem, *Iter, quod instituis*, ait, *L. Scipio, ego quoque approbo, sed totum id vertitur in voluntate Philippi.* Liv. 37. 7. Judicans posse illum jure suo prohibere. Casus, quo hic traditur, propria aliqua, ut communia, posse vindicari, non est utilitatis innoxiæ, & ob damna præsentia, & ob pericula graviora. Etenim si ne amica quidem & patria transeuntes exercitus sancta & inviolata habent, quid facient in externis? Vide Othonianorum & Vitellianorum per pacatissima, per ipsam Italiam transitus apud *Tacit.* 2. histor. 12. & 87. *Plin.* Panegyr. 20. *Quam dissimilis nuper alterius principis transitus, si tamen transitus ille, non populatio fuit, cum abactus hospitium exerceret, omniaque dextra lævaque perusta & attrita, ut si vis aliqua vel ipsi illi barbari, quos fugiebat, inciderent.* Ta-

les hodie omnes transitus nulla disciplina Germania & Gallia experiuntur. *Cominaeus* lib. 6. cap. 2. *Regnum sub mortem Ludovici XI. utcunque patens & amplum exhaustum erat & egenum, cum aliis rebus, tum maxime per traductos & commeantes hinc inde exercitus.* Ne dicam de annona, quam necesse est ingravescere incolis, majore hominum, quam tueri terrarum copiae seu naturales seu adventitiae solent, numero admisso. Pericula & metus longe graviores. Caesar homines inimico animo data facultate per provinciam itineris faciundi, temperaturos ab injuria & maleficio non existimabat lib. 1. bell. Gall. 7. arma per se faciunt exsertos promtosque in injurias, praesertim ubi numerus adest, & occasio & pretium sceleris. Notum illud *Homeri:* αὐτὸς γὰρ ἐφέλκεται ἄνδρα σίδηρος, & Valerii Flacci: *Namque virum trahit ipse chalybs.* Non cogitaverint de maleficio cum adventarent. Occasio furem facit: in peregrino quasi exules sunt, quibus *mille in dies nova consilia aut fortuna sua aut ingenium possit facere*, verbis *Livii* 35, 42. Quam facile venit alicui in mentem: *Videmus terram opulentam & uberem: nolite negligere, nolite cessare: eamus & possideamus illam: nullus erit labor.* Judic. 18, 10. Quam praesens est dici a transeuntibus privato de injuria facta conquerenti: *Cave ne ultra loquaris ad nos, & veniant viri animo concitati, & ipse cum omni domo tua pereas.* ibidem v, 18. Quis nescit toties subsidio vocatos & intra finem admissos externos, auxilium in perniciem vertisse, neque ullis pactis, ullis exsecrationibus deterreri potuisse a facinore, ut fidem datam servarent? Athenienses classe in Siciliam navigarunt, *ut sub specie ferendi Catiniensibus auxilii tentarent insulae imperium*, inquit *Justinus* 4, 3. Philippus bello sacro civitates, quarum paulo ante dux fuerat, quae sub illius auspiciis militaverant, quae gratulatae illi sibique victoriam fuerant, hostiliter occupatas diripuit: non Diis publicis privatisque, ad quos paulo ante ingressus hospitaliter fuerat, pepercit. 8, 3. Et plenus istorum ille Romanus miles Capuae in hibernis locatus secum exigebat ita: *Cur autem potius Campani Italiae agrum uberrimum, dignam agro urbem, qui nec se nec sua tutari possint, quam victor exercitus haberet, qui suo sudore & sanguine Samnites inde depulisset, &c.* Livius lib. 7, 38. Anglo-Saxones ut viderunt terram latam ac fertilem, & incolarum manus ad bellandum pigras, se vero & maximam partem Saxonum sine certis sedibus; mittunt ad evocandum majorem exercitum, & pace cum Scotis & Pictis firmata, in commune contra Brettos (i. e. Britannos, qui eos trans mare in auxilium vocaverant contra Scotos & Pictos, ut a *Claudiano* & vetustioribus hoc auctore appellantur) consurgunt, eosque regione propellunt, & suae ditioni regimen distribuunt, ut narrat *Wittichind.* lib. 1. annal. Quid ab illis exspectandum, qui in minus obligati sunt, qui non promiserunt etiam tueri, sed tantum non offendere. Super haec omnium fere imperiorum hoc vitium est, ut quo longius ab limite in interiora proceditur, eo imbecilliora invenias. Sic Poenos foris invictos Agathocles & Scipio prope Carthaginem vicerunt. Sic Hannibal negabat Romanos nisi in Italia posse vinci. Ut in animantium corporibus infirmissima & periculis oportunissima sunt vitalia. Ad haec igitur mysteria intuenda admitti quasi profanos & invidos oculos externae, & magnae multitudinis armatae, in tanta hominum invadendi & possidendi libidine, res aleae plena est. Quid quod in omnibus imperiis reperiuntur homines rerum novarum cupidi, qui tales hospites aut adversus cives suos aut adversus superiores aut vicinos ultro incitent. Galli, in expeditione in Neapolitanum regnum, transitum per terras Florentinorum impetraverunt. Erant sub horum imperio Pisani, quam urbem cum ingressus esset Carolus VIII. rex, plebs circumfusa dominorum in se crudelitate exposita orare regem coepit, ut in libertatem avitam assereretur. Regis familiares postulationem justissimam esse dixerunt, & ille pactorum conventorum cum Florentinis immemor, nec quanti ea res momenti esset, expendens, liberos esse jussit, ut scribit *Belcarius* commentariis rerum Gallicarum lib. 5. & ante illum *Cominaeus* lib.

ris in proprietatem populi alicujus venit, patere debet his 67 qui transitu opus habent ad causas justas; puta, quia suis finibus expulsi quærunt terras vacuas, aut quia commercium expetunt cum gente seposita, aut etiam quia quod suum est justo bello petunt. Ratio hic eadem quæ supra, quia dominium introduci potuit 68 cum *Bal. III. consf. 193.*

lib. 7. cap. 7. Sic apud *Tacitum* Lugdunenses exstimulabant singulos militum Vitellianorum transeuntium, & in eversionem Viennensium impellebant ob municipalem invidiam, 1. histor. 65. Exempla, quæ auctor adducit, facti sunt potentiorum, non juris. Quod autem Israëlitis licuit bellare in Emorræos transitum negantes, non concessum, quia jus gentium negabant, sed quia erant inter damnatos septem populos, quorum terras Israëlitis donaverat Deus, *Josuæ* 3. versu 10. Itaque hæc tantum fuit πρόφασις & ἀφορμὴ, non αἰτία, *prætextus* & *occasio*, non *causa* belli. Itaque Edomitis idem negantibus abstinuerunt, quia non erant ex damnatis donatisque. Longe autem graviora obduci exempla possunt illorum, qui pessimam mercedem suæ bonitatis transitum concedendo, tulerunt. Post pacem Antalcidæ, conquiescente tota Græcia, Phœbidas Lacedæmonius exercitum auxilio Amyntæ Macedonis adversus Olynthios ducebat per pacatos & amicos Thebanos: quibus nihil mali suspicantibus, pellectus occasione Cadmæam urbis arcem occupavit. Lacedæmonii querentibus Thebanis fœdus esse violatum, mulctam irrogarunt Phæbidæ, præsidium tamen in arce, & per illud urbem obnoxiam tenuerunt; donec consilio Epaminondæ, virtute Pelopidæ liberaretur. *Diodor. Sicul.* l. 45, 20. Campani de exercitu Agathoclis Messanam specie hospitum ingressi, ut inde conscendentes in Italiam navigarent, ut viderunt pulcherrimam & copiosam urbem secure haberi, occisis civibus uxores filiasque eorum, domos & agros sorte inter se diviserunt. *Polyb.* 1. Unum exemplum addam, quod si hæc doctrina valeret, cum totius Europæ periculo vidissemus: sed id ne sinat Deus. Turcæ hodie petunt innoxium transitum a Cæsare per terras ejus ad oppugnandos Venetos, an quisquam erit tam stultus aut malus consiliarius, ut audeat dicere Cæsari, petere illos jus, quod nostro metu non tollatur, petere quod est juris naturæ, quodque nullo, etiam religionis, prætextu possit negari. Quod ad cautiones, utantur illis, qui aliter non possunt: at cui ad negandum vires sunt, eum ego memorem esse jubeo, sæpe cautorem quoque captum esse: memorem nullo jure quenquam cogi, qui liber sit, ut invitus dominum accipiat: ubi dominus, parem: qui autem armatum intra fines recipit, eum vel dominum vel parem accipere. Multo minus concesserim, transitum jure non negari, si etiam ab eo, in quem bellum sive justum sive injustum (nihil enim horum præstat altero magis a noxa securum) movet is, qui transitum petit, metus accedat. Quomodo enim hæc petentis utilitas mihi, a quo transitus petitur, esse potest innoxia? Si nihil aliud sequatur, commercia meis erunt sublata cum eo, cujus hostem receperim. Deinde ille, in quem bellum movetur, si sapiet, ad fines occurret venienti hosti, quod si fiat, ego fecerim meas terras sedem belli. Scire velim, quod jus quenquam ad hoc incommodum patiendum, si vitare potest, obliget. Taceo de fine, si repellatur, quamvis justus aggressor.

GRONOVII.

66 *Si qua pars maris*] Quam terræ accessionem vocat *num.* 14. quæ proxima terræ est, aut angusto sinu vel laxiore portu angusti oris a reliquo mari secluditur.

67 *Qui transitu*] Ad stationem temporariam.

68 *Cum receptione*] Ita ut retineretur in commune facultas hæc istis utendi damnosa nemini, nec domino adimere illam usurpare volentibus liceret. *Receptio* est exceptio: ut num. 6. & *recepticius servus* apud *Gell.* 17. c. 6.

cum receptione talis e usus, qui prodest his, illis non nocet: ideoque dominii auctores id potius censendi sunt voluisse.

Num. xx. & xxi. 2. Exemplum habemus insigne in Mosis historia, qui cum transeundum haberet per alienos fines, primum Idumæo, deinde Emoræo 69 has tulit leges, iturum se via regia, nec deflexurum ad possessiones privatas. Si qua re ipsorum haberet opus, justum pretium eis persoluturum. Quæ conditiones cum repudiarentur, f justum eo nomine bellum intulit Emoræo. *Innoxius enim transitus denegabatur*, inquit a Augustinus, *qui jure humanæ societatis æquissimo patere debebat.*

a *Lib. qu.* XLIV. *super Num. ad cap.* 20.

3. 70 Græci, qui cum Clearcho: b *πορευοίμεθα δὲ ἂν οἴκαδε, εἴ τις ἡμᾶς μὴ λυποίη· ἀδικοῦντα μέν τοι πειρασόμεθα σὺν τοῖς Θεοῖς ἀμύνασθαι. Domum ibimus, si nemo molestus sit: si quis injuriam faciat, eum Deorum ope arcere conabimur.* Nec multo aliter g Agesilaus, c cum ex Asia rediens ad Troadem venisset, interrogavit, ut amicum se an ut hostem transire vellent: Et h Lysander d Bæotios, 71 rectis se hastis transire vellent, an 72 inclinatis. Batavi apud Tacitum e Bonnensibus nuntiant: *Si nemo obsisteret, innoxium iter fore: sin arma occurrant, ferro viam inventuros.* f Cimon quondam Lacedæmoniis suppetias laturus per agrum Corinthium traduxerat copias. Reprehensus a Corinthiis quod non prius civitatem compellasset: nam & qui fores alienas pulset, non intrare nisi domini permissu: *At vos*, inquit, *Cleonæorum & Megarensium fores non pulsastis, sed perfregistis, censentes omnia patere debere plus valentibus.* Media sententia vera est, i postulandum prius transitum,

b *Apud Xenophont. De Exped. Cyr.* Lib. II. Cap. III. §. 12.
c *Plut. Apop.* p. 211. C.
d *Ibid.* p. 229. C.
e *Hist.* IV. c. 20.
f *Plut. Cimo.* p. 489. C.

GROTII.

e *Usus qui prodest his, illis non nocet:*] Servius ad VII. Æneidos: *littusque rogamus innocuum; cujus vindicatio*, ait, *nulli possit nocere.* (Vers. 230.)

f *Justum eo nomine bellum*] *Justa bella gerebantur a filiis Israël contra Amorræos*, ait indicato hic loco Augustinus. Sic Amyntorem Orchomeni regem ob negatum transitum interfecit Hercules, notante id Apollodoro. (*Bibl.* Lib. II, c. 7. §. 7. *Ed. Th. Gal.*) Græci Telephum bello petiere, quod eos per fines suos transire passus non esset: notat Scholiastes ad Horatii carmen (*Epod.* XVII, 8.) in Canidiam. Adde legem Longobardicam lib. II. tit. LIV. c. 2.

g *Agesilaus*] Vide etiam in ejus vita hac de re Plutarchum. (*pag.* 604.)

h *Lysander*] Et in hujus vita eundem. (*Pag.* 445. D.)

GRONOVII.

69 *Has tulit leges*] Proposuit conditiones.

70 *Græci, qui cum Clearcho*] Reliquiæ decem millium, quæ Cyro minori, adversus fratrem Artaxerxem Macrochira bellanti, auxilio miserant Lacedæmonii.

71 *Rectis se hastis*] Pacatos & non minantibus armis.

72 *Inclinatis*] Prætentis, infestis, intentatis. Sic ponere hastas. *Livius* lib. 35, 36.

GROTII.

i *Postulandum prius transitum*] Aristophanes Avibus: (*vers.* 188.)

Εἴθ' ὥσπερ ἡμεῖς ἢν ἰέναι βουλώμεθα,
Πυθῶδε βοιωτοὺς δίοδον αἰτούμεθα.
Ut nos, cum nobis Delphos sumeundum
est iter,
Prius Bœotos transitum deposcimus.

Ubi Scholiastes: τότε μόνον δίοδοι ζητοῦσιν, ὅταν στράτευμα διάγῃ, *tunc demum iter poscitur, ubi exercitus traducitur.* Veneti & Germanis, & Gallis

de

tum; sed si negetur, vindicari posse. k Ita Agesilaus ex Asia rediens cum a rege Macedonum transitum postulasset, atque is consultaturum se dixisset: *Consultet*, inquit, *nos interea transibimus*.

4. Neque recte excipiet aliquis metuere se multitudinem transeuntium. 73 Jus enim meum metu tuo non tollitur: eoque minus, quia sunt rationes cavendi, ut si 74 divisis manibus transmittantur copiae, l si inermes, quod Agrippinenses Germanis dicebant: quem morem antiquitus in Eleorum regione observatum notavit * Strabo: si 75 impensa transeuntis, is qui transitum concedit, sibi praesidia idonea conducat: m si obsides dentur, quod 76 a Demetrio Seleucus postulabat, ut eum intra sui imperii fines subsistere sineret. Sic etiam metus ab eo in quem bellum justum movet is qui transit, ad negandum transitum non valet. Neque magis admittendum si dicas, & aliâ posse transiri: tantundem enim quivis diceret, atque eo modo jus transeundi plane interimeretur: sed satis est si sine dolo malo transitus postuletur, qua proximum ac commodissimum est. Plane si injustum moveat bellum, qui transire vult, n si hostes meos secum ducat, negare transitum potero: nam & in suo ipsius solo ei occurrere atque iter impedire fas esset.

Tac. IV. historiar. c. 65.
* *Lib. VIII. p. 358.*

5. Neque vero personis tantum, sed & mercibus transitus debetur.

de Marano certantibus iter praebuere. *Paruta* XI. Iidem Germanis conquerentibus de transitu hostibus dato, ostendunt id nisi armis impediri non potuisse, quibus uti non mos sibi, nisi in hostes manifestos. eodem libro Sic & Pontifex se excusat, libro ejusdem XII.

k *Ita Agesilaus ex Asia rediens a rege Macedonum*] Etiam hac de re Plutarchum in ejus vita inspice. (*Pag.* 604.)

l *Si inermes*] Exemplum in excerpto legationum XII. apud *Bembum* historiae Italicae. Vide & notabilia pacta de transitu inter Fredericum Barbarossam & Isacium Angelum apud *Nicetam* libro II. de vita ejusdem Isacii aliquot locis. in imperio Germanico transitum postulans de damno resarciendo cavet. vide & *Crantzium* Saxonicorum X. & *Mendosam* in Belgicis. Caesar Helvetiis iter per provinciam noluit concedere, quod homines inimico animo existimabat non temperaturos ab injuriis & maleficio. de bello Gallico lib. I.

m *Si obsides dentur*] Exemplum habes Procopii Persicorum II.

n *Si hostes meos secum ducat*] Hoc dicebant Franci, qui in Venetia erant, Narseti Longobardos secum ducenti. Gotthicorum IV. Alia negati itineris exempla habes apud *Bembum* libro VII. Italicorum, apud *Parutam* libro historiae Venetae V. & VI.

* GRONOVII.

73 *Jus meum metu*] Sed nec jura petendi, quod habet alter, jus prohibendi tollitur ei, qui potest prohibere: cum dominum recipere in regnum nemo cogatur. Sic Philippo jure negavit Ateas. *Justin.* 9, 2. Caesar Helvetiis. 1. bell. Gall. 8.

74 *Divisis manibus*] Non uno continenti agmine, sed inter singulas legiones aut cohortes intervallo facto.

75 *Impensa transeuntis*] Si qui per alienos fines exercitum traducit, numeret pecuniam, qua princeps vel dominus eorum finium cogat militem, ne quid violent transeuntes, prohibiturum.

76 *A Demetrio*] Plutarchus p. 912.

betur. (kk) Nam 77 quominus 78 gens quæque cum quavis gente ſepoſita commercium colat, impediendi nemini jus eſt: id enim permitti intereſt ſocietatis humanæ; nec cuiquam damno id eſt: nam etiam ſi cui lucrum ſperatum, ſed non debitum, decedat, id damni vice reputari non debet. Teſtimoniis quæ ad hanc rem produximus alibi, addemus unum o ex Philone: *πᾶσα δὲ θάλαττα φορτηγοῖς ὁλκάσιν ἀκινδύνως διαπλεῖται, κατὰ τὰς ἀντιδόσεις ὧν ἀλλήλαις ἀγαθῶν ἀντεκτίνουσιν αἱ χῶραι κοινωνίας ἱμέρῳ, τὰ μὲν ἐνδέοντα λαμβάνουσαι, ὧν δὲ ἄγουσι περιουσίαν ἀντιπέμπουσαι. φθόνος γὰρ οὐδέποτε πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ἐκράτησεν, ἀλλ' οὐδὲ τὰς μεγάλας αὐτῆς ἀποτομάς· Mare omne navibus onerariis tuto ſatis navigatur, p eo commercio quod ex naturalis ſocietatis deſiderio inter nationes*

GROTII.

o *Ex Philone*] In legatione ad Cajum. (*Pag.* 998, 999. *Ed. Paris.*)

GRONOVII.

77 *Quominus gens quæque cum quavis gente ſepoſita commercium colat, impediendi nemini jus eſt: id enim permitti intereſt ſocietatis humanæ &c.*] Nimis hoc laxe nimiſque liberaliter pronuntiatum. Intereſt ſocietatis humanæ eſſe commercia ut plurimum libera, nec ulli genti omnino præcludi: ſed hanc vel illam gentem excludi a commerciis certarum gentium, quæ tamen aliunde habeant, non eſt iniquum. Ipſe infra num 20. dicit ad ſua vendenda non æquum jus eſſe omnibus, quum cuilibet liberum ſit ſtatuere, quid velit acquirere vel non. Et ſequenti cap. num. xv. refert in fœdere quodam Pœnorum tum Romanis cautum, ne hi ultra Pulchrum promontorium, Maſſiam & Tarſejum prædas agerent, mercatumve irent: neque id reprehendit. Sic rege Amaſi ſolum Ægyptiis emporium fuiſſe Naucratem teſtatur *Herodotus*: quod ſi quis ad aliud oſtium Nili applicuiſſet, ei jurandum fuiſſe eo ſe veniſſe invitum ventis compellentibus: eo jurejurando dato licuiſſe ad Canopicum oſtium navigare; ſi non poſſet onera fluvialibus navigiis, Delta luſtrando, Naucratim portare. *Euterpe* cap. 188. Sic inter leges, quas L. Æmilius Paulus Macedonibus devictis dedit, quum in quatuor regiones Macedoniam diſtribuiſſet, hæc eſt, ne connubium neve commercium agrorum ædificiorumque cuiquam extra ſuæ regionis fines eſſet, neve ſale invecto uterentur. *Livius* 45, 30. Sic rex Hiſpaniarum etiam ſuorum ſubjectorum parti negat commercia cum Peruanis: neque Belgicæ ſocietates iis, qui extra ſocietatem ſunt, in Indiis omnia permittunt. Quod Mairii illius, qui fretum ſui nominis (*Straat Le Maire* vulgo vocant) primus perrupit, claſſis experta eſt.

78 *Gens quæque*] *Livius* lib. 45, 29.

(kk) Vide PUFENDORFIUM, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. III. Cap. III. §. 6. cum Notis noſtris. *J. B.*

GROTII.

p *Eo commercio quod ex naturalis ſocietatis deſiderio inter nationes intercedit*] Servius ad eclogam IV. (*vers.* 37.) *navigatio ex mercimonii ratione deſcendit.* Idem ad Georgicon I. (*vers.* 137.) *ſignificat, neceſſitate quærendarum rerum homines navigandi peritiam ac ſtudium reperiſſe. commune bonum erat patere commercium maris.* [Ultima verba, *Commune bonum* &c. non ſunt *Servii*, ſed *Senecæ*, De Benef. 1, 8. *J. B.*] Ambroſius in opere de Creatione: (ſeu *Hexaëmer.* Lib. III. Cap. 5.) *Bonum mare tanquam hoſpitium fluviorum, fons imbrium, derivatio alluvionum, invectio commeatuum, quo ſibi diſtantes populi copulantur.* quæ ex Baſilio ſumta Hexaëmeri IV. Mare forum mundi, inſulas ſtationes in mari, eleganter dixit de providentia II. *Theodoretus*. Adjungam his *Chryſoſtomi* ad Stelechium

tiones intercedit, dum mutuo aliarum copia aliarum inopiæ succurrit. Nam invidia nunquam aut orbem universum, aut magnas ejus partes invasit. Alterum ex Plutarcho, qui de mari sic loquitur: ἄγριον Aqu. & ὄντα καὶ ἀσύμβολον τὸν βίον τοῦτο τὸν στοιχεῖον συνῆψε καὶ τέλειον Ign. compar. ἐποίησε, διορθούμενον ταῖς παρ' ἀλλήλων ἐπικουρίαις, καὶ ἀντιδόσεσι κοι- p. 957. νωνίαν ἐργαζόμενον καὶ φιλίαν *Vitam nostram feram alioqui & commerciorum exsortem, hoc elementum sociavit atque perfecit, supplens quod deerat ope mutua, & permutatione rerum societatem amicitiamque concilians.* Quicum convenit Libanii illud: οὐ μέν τοι πάντα γε πᾶσιν ἔνειμε μέρεσιν, ἀλλὰ διῄρει τὰ δῶρα κατὰ τοὺς χώρους, εἰς κοινωνίαν τοὺς ἀνθρώπους ἄγων τῇ παρ' ἀλλήλων χρείᾳ. καὶ φαίνει δὴ τὰς ἐμπορίας, ὅπως τῶν παρ' ἐνίοις φυομένων κοινὴν εἰς ἅπαντας ἐνέγκῃ τὴν ἀπόλαυσιν· *Deus non omnia omnibus terræ partibus concessit, sed per regiones dona sua distribuit, quo homines alii aliorum indigentes ope societatem colerent. Itaque mercaturam excitavit, ut quæ usquam nata sunt, iis communiter frui omnes possent.* Euripides quoque Supplicibus Thesea inducens loquentem, his quæ humana ratio in commune bonum reperit, navigationem annumerat, his verbis: (*vers.* 210.)

Πόντου τε ναυστολήμαθ', ὡς διαλλαγὰς
Ἔχοιμεν ἀλλήλοισιν ὧν πένοιτο γῆ.

Et cuique terræ, quæ suum ingenium negat,
Supplere ratium pelagiis discursibus.

Apud Florum est: *Sublatis commerciis, 79 rupto fœdere generis hu-* Lib III.
mani. c. 6.

XIV. 1. Sed quæritur, an ita transeuntibus mercibus terra, aut amne, aut parte maris, 80 quæ terræ accessio dici possit, vectigalia

chium verba: τί ἄν τις εἴποι τὴν πρὸς τὰς ἐπιμιξίας εὐκολίαν γενομένην ἡμῖν; ἵνα γὰρ μὴ τῆς ὁδοιπορίας τὸ μῆκος ἀποτροπὴ γίγνοιτο τῆς συνουσίας τῆς πρὸς ἀλλήλους, ἐπιτομωτέραν ὁδὸν τὴν θάλατταν ἀνῆκε πανταχοῦ τῆς γῆς ὁ Θεός· ἵνα ὥσπερ οἶκον ἕνα, τὴν οἰκουμένην οἰκοῦντες, οὕτω θαμινὰ πρὸς ἀλλήλους βαδίζωμεν, καὶ τῶν παρ' ἑαυτῷ ἕκαστος τῷ πλησίον μεταδιδοὺς εὐκόλως ἀντιλαμβάνῃ τὰ παρ' ἐκείνου, καὶ μικρὸν τῆς γῆς μέρος κατέχων ὥσπερ ἁπάσης κύριος ὤν, τῶν πανταχοῦ γινομένων ἀπολαύῃ καλῶν. καὶ νῦν ἔξεστι καθάπερ ἐπὶ τραπέζης πλουσίας, ἕκαστον τῶν δαιτυμόνων τὸ παρατεθειμένον αὐτῷ δόντα τῷ πόῤῥωθεν κατακειμένῳ, τὸ παρακείμενον ἀντιλαβεῖν, τὴν χεῖρα μόνον ἐκτείναντα· *Quomodo autem satis digne quis explicet facilitatem ad mutua commercia nobis datam? ne enim itineris longitudo impedimentum aliorum ad alios commeatibus adferret, breviorem viam, mare scilicet, ubique terrarum disposuit Deus, ut mundum tanquam unam domum communiter inhabitantes, crebro nos invicem viseremus, & apud se nata quisque alteri communicans vicissim commode acciperet res apud illum abundantes, ac sic exiguam tenens terræ partem, ita tanquam si teneret universam, frueretur ejus, quæ ubivis sunt, bonis. Licet itaque nunc tanquam in communi mensa convivarum unicuique ea quæ sibi apposita dare alteri longius accumbenti, ac contra quæ apud ipsum sunt, accipere manu tantum extenta.*

GRONOVII.

79 *Rupto fœdere*] Jure gentium. Vide ad *Senecæ* Herc. Fur. v, 49.

80 *Quæ terræ accessio*] Quam jure credi

vectigalia imponi possint ab eo, qui in terra imperium habet. (ll) Certe 81 quæcunque onera ad illas merces nullum habent respectum, ea mercibus istis imponi nulla æquitas patitur. Sic nec 82 capitatio, civibus imposita ad sustentanda reipublicæ onera, ab exteris transeuntibus exigi potest.

2. Sed si aut ad præstandam securitatem mercibus, aut inter cætera etiam ob hoc onera sustinentur, ad ea compensanda vectigal aliquod imponi mercibus potest, dum 83 modus causæ non excedatur. q Inde enim pendet justitia, 84 ut tributi ita & vectigalis. Sic vectigal equorum & 85 neti, quæ 86 Isthmum Syria-
1 Reg. x, 28. cum transibant 87 accepit rex Solomo. De thure Plinius; * *Evehi non potest, nisi per Gebanitas.* r *Itaque & horum regi penditur vecti-*
* xii, 14. Hist. Nat. *gal.* Sic ditati Massilienses ex fossa quam ex Rhodano in mare Marius duxerat, πραττόμενοι τοὺς ἀναπλέοντας καὶ τοὺς καταγομένους f *vectigal exigentes ab iis, qui navibus ascenderent aut descenderent*,
a Pag. 183. ut Strabo *a* narrat libro quarto. Idem libro octavo nos docet,
b Pag. 378. *b* Corinthios ab antiquissimis usque temporibus vectigal percepisse de mercibus, quæ 88 ad vitandum Malcæ flexum, terra 89 de mari

credi possit possessor terræ adjacentis, quasi oram, laciniam, & ut ita dicam, pomœrium ipsius terræ occupasse, & sub dominio vel imperio habere.

GROTII.

q *Inde enim pendet justitia, ut tributi ita & vectigalis*] Vide legem Longobardicam libro III. titulo XXXI. c. XXXIII. & epistolam Episcoporum ad Ludovicum regem, quæ inter capitula legitur Caroli Calvi cap. 14.

r *Itaque & horum regi penditur vectigal*] Simile apud Leonem Afrum non longe ab initio.

f *Vectigal exigentes ab iis, qui navibus ascenderent aut descenderent*] Huc alludens Aristophanes in Avibus vult interstrui aërem, ut Dii cogantur de victimarum nidore vectigal pendere. (*Vers.* 190. *& seqq.*)

GRONOVII.

81 *Quæ onera*] Sustinentur nullo usu aut commodo mercium hominumve transeuntium, eorum in partem illos vel hos vocari injustum est.

82 *Capitatio*] Census, stipendium in capita hominum descriptum.

83 *Dum modus causæ*] Dum non plus petatur, quam exigunt illa onera, quæ præstat.

84 *Ut tributi, ita & vectigalis*] *Tributa* propriè, quæ pro censu i. pro prædiorum & patrimonii modo imponuntur. *Vectigalia*, portoria, decumæ, scriptura, centesimæ, vicesimæ, quadragesimæ &c.

85 *Neti*] Fili lintei, telæ, byssi.

86 *Isthmum Syriacum*] Quæ *claustra Ægypti* vocat *Tacitus* 2. histor. 82.

87 *Accepit rex Solomo*] Videntur sacræ tabulæ dicere, per negotiatores et in Ægypto emisse Salomonem, & Syris per eosdem vendidisse.

88 *Ad vitandum*] Ne circumeunda esset Peloponnesus, & pericula circa Maleum promontorium Laconicæ subeunda.

89 *De mari in mare*] Ægeo in Ionium, & viciffim. *Traductionem* vocant Latini, quod Hollandi inter Amstelædamum & Harlemum *Overtoom*. *Jul. Hyginus* in Cinnæ propemptico: *Ab Actio navigantes stadia* XL. *veniunt ad Isthmum Leucadiensium, ibi soleni iteris minuendi causa remulco, quem Græce πάλκτωνα dicunt, navem traducere.* Idem, *Quærunt etiam nonnulli, quamobrem ejus cura jubeat Actio navigare, quod est e regione traductionis Leucadiensis, & rursus ab Actio circa insulam moneat ire caris.* Solip. lib. I. in voce Iteris.

(ll) Propter transitum solum potest omnino aliquid exigi, eodem jure, quo rei suæ usu quivis alios arcet. Dicemus

mari in mare transferebantur. Sic pro *a* Rheni transitu pretium accipiebant Romani. *Etiam in pontibus pro transitu datur*, inquit *b* Seneca. Et de fluminum transitu pleni sunt *c* jurisconsultorum libri.

3. Sed frequens est ut æquus modus non servetur, cujus rei Phylarchos Arabum incusat Strabo, *d* hoc addito: χαλεπὸν γὰρ ἐν τοῖς τοσούτοις καὶ τοῖς αὐθάδεσι κοινὸν ἀφορισθῆναι μέτρον τὸ τῷ ἐμπόρῳ λυσιτελές· *Difficile enim est, ut inter validos & feroces definiatur modus mercatori non gravis.*

XV. 1. Morari quoque aliquantisper prætervehentibus aut prætereuntibus, valetudinis, aut alia qua justa de causa, licere debet. *e* nam est & hoc inter utilitates innoxias. [t] Itaque Ilioneus apud Virgilium, *f* cum Trojani in terra Africa consistere vetarentur, Deos judices audet invocare: & probata Græcis querela Megarensium adversus Athenienses, qui eos portubus suis arcebant, παρὰ τὰ κοινὰ δίκαια, *contra jus commune*, ut Plutarchus *g* loquitur: ita ut Lacedæmoniis 90 nulla *h* belli causa justior visa fuerit. (mm)

2. Cui & hoc consequens est, ut tugurium momentaneum ponere liceat, puta in littore, etiamsi littus a populo occupatum concedamus. nam quod 91 decretum prætoris adhibendum dixit Pomponius, ut in littore publico vel mari exstruere quid liceat, ad permanentia ædificia pertinet: 92 quo & illud *i* poëtæ:

Contracta pisces æquora sentiunt
Jactis in altum molibus ——

XVI. Sed & perpetua habitatio his, qui sedibus suis expulsi receptum quærunt, (nn) deneganda non est externis, dum & imperium, quod constitutum est, subeant, & quæ alia ad vitandas seditiones sunt necessaria. quam æquitatem recte observavit divinus

a *Tac. hist.* IV. c. 65. n. 6.
b *De const. sapient.* c. 14.
c *Chop. de Do. lib.* I. *tit.* 9. *Pereg. l.* I. *de jure fisci. c.* I. *n.* 22. *Ang. cons.* 199. *Zabar. cons.* 38. *Firm. in tr. de gabell.*
d *Lib.* XVI. pag. 748.
e *Vict. de Indis, Relect.* 2. n. 1.
f *Aen.* I. 543. *& seqq.*
g *Pericle*, pag. 168. B.
h *Diod. lib.* XII. p. 306. *Ed. Steph. Thuc.* L. I. c. 67.
i *Horat. I. Od.* 1, 33.

mus in Notis Gallicis. Interim vide quæ scripsimus in PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. III. Cap. III. §. 7, ultimæ Editionis. *J. B.*

GROTII.

t *Itaque Ilioneus*] Servius ad eum locum: *Occupantis enim est possessio littoris: unde ostenduntur crudeles, qui etiam a communibus prohibeant.* Laomedon ab Hercule occisus quod eum Trojæ portu pelleret, Servio ibidem narrante. [Non, sed ad *vers.* 619.]

GRONOVII.

90 *Nulla belli justior*] Quum pax a Cimone facta rumperetur, auctore Pericle, ne quid postulatis Lacedæmoniorum & conjunctorum his sociorum concederent. *Justin.* 3, 7.

91 *Decretum prætoris adhibendum*] A magistratu veniam impetrandam. l. 50. *de acquir. rer. domin.* Et sunt, qui velint legi *decretum principis.*

92 *Quo & illud*] Intellige, aut ad moles jaciendas in mare.

(mm) Hoc erat contra fœdera. Deinde libertatem commerciorum, non verò facultatem tantum aliquantisper morandi, de qua agitur heic, *Megarensibus Athenienses* denegabant. Inspice Auctorum loca in margine à me distinctiùs designata. *J. B.*

(nn) Vide PUFENDORF. *De Jur. Nat. & Gent.* Lib. III. Cap. III. §. 10. *& seqq.* ubi hæc quæstio, & sequentes accuratius expenduntur. *J. B.*

u Ut

δ' ὀυ παντελῶς: 2 *importare merces quasdam licet, quasdam non item.*

XXI. 1. In hoc jure, quod diximus, inesse censemus etiam libertatem matrimonia ambiendi & contrahendi apud vicinas gentes. puta, si 6 virorum populus aliunde expulsus alio advenerit. (oo) nam sine femina ætatem agere etsi humanæ naturæ non omnino repugnat, repugnat tamen naturæ plerorumque hominum. Cœlibatus enim 7 non nisi excellentibus animis convenit. Quare facultas comparandi uxores adimi viris non debet. Romulus apud
Lib. 1. c. 9. Livium vicinos rogat, ne graventur homines cum hominibus
Lib. IV. c. 3. sanguinem & genus miscere. Canulejus apud eundem: *Connubium petimus, quod finitimis externisque dari solet. Jure belli injuste*
De Civ. Dei l. 11. c. 17. *negatas nuptias juste victor auferret*, Augustino judice.

2. Leges autem civiles aliquorum populorum, quæ connubia exteris negant, aut ea ratione nituntur, quod temporibus quibus sunt conditæ, nulli erant populi, quibus non feminarum copia suppeteret, aut non de quibusvis connubiis agunt, sed de iis, 8 quæ justa sunt, hoc est, quæ speciales quosdam juris civilis effectus producunt.

Vict. d. rel. 2. n. 2. 3. XXII. Ex suppositione jus commune est ad actus, quos populus aliquis externis promiscue permittit. Nam tunc si 9 unus populus excludatur, ei fit injuria. Sic, si externis alicubi venari, piscari, aucupari, margaritas legere licet, si ex testamento capere, si res vendere, si etiam extra penuriam feminarum conjugia contrahere, uni populo id negari non potest; nisi delictum præ-
Jud. xx. cesserit: qua de caussa Benjaminitis Hebræis cæteri ademerunt connubii facultatem.

XXIII. Sed de permissis quod diximus, intelligendum est de his, quæ permissa sunt tanquam 10 ex vi naturalis libertatis nulla lege sublatæ: non si permissa sint 11 per beneficium, relaxando legem. nam 12 in beneficii negatione nulla est injuria. Atque ita arbitramur conciliari posse, quod post Franciscum Victoriam
Disp. 105. quasi ei contrarius notavit Molina.

XXIV. Quæsitum

GROTII.

2 *Importare merces quasdam licet, quasdam non item*] Vide *Crantzium* Saxonicorum XI.

GRONOVII.

6 *Virorum populus*] Ex *Floro* I, I.

7 *Non nisi excellentibus*] Qui donum habent continentiæ, & asceticam vitam exercere possunt.

8 *Quæ justa sunt*] Lib. I. cap. 3. num. 4.

9 *Unus populus*] Ut quum arcentur Judæi.

10 *Ex vi naturalis*] Sine pactione.

11 *Per beneficium*] Privilegio dato.

12 *In beneficii*] Sic Romani Boccho Mauritaniæ regi fœdus & societatem petenti responderunt, cum meruerit. cap. 104. *Sallustii* Bell. Jug.

(oo) At vero necesse non est, ut Populus, sive virorum, sive utriusque sexus, numquam intereat. Plura dicemus, Deo dante, in Notis Gallicis. *J. B.*

13 *Lucrum*

XXIV. Quæsitum memini, an populo alicui liceat cum alio populo pacisci, ut is populus certi generis fructus, qui alibi non nascuntur, sibi soli vendat. Licere censeo, si is, qui emit populus paratus sit aliis vendere æquo pretio. nam aliarum gentium non interest, a quo emant quod ad desideria naturæ attinet. 13 Lucrum autem alter alteri prævertere licite potest, maxime si causa subsit, ut si qui id 14 stipulatus est populus alterum populum in suam tutelam receperit, sumtusque eo nomine faciendos habeat. Talis autem coëmtio, eo quo dixi animo facta, juri naturæ non repugnat, quanquam 15 solet interdum ob utilitatem publicam legibus civilibus prohiberi.

GRONOVII.

13 *Lucrum alter alteri*] Quod compendio vel lucro est, in eo occupare alium & prævenire industria vigilantiaque sua nemo prohibetur.

14 *Stipulatus est*] Curavit sibi promitti.

15 *Solet interdum prohiberi*] Quasi monopolium.

CAPUT III.

De acquisitione originaria rerum, ubi de mari & fluminibus.

I. *Originariam acquisitionem fieri per divisionem aut occupationem.*

II. *Rejiciuntur hic alii modi, ut concessio juris incorporalis.*

III. *Item specificatio.*

IV. *Occupatio duplex, ad imperium, ad dominium: quæ distinctio explicatur.*

V. *Occupationem mobilium lege posse anteverti.*

VI. *Quo jure nitatur dominium infantium & amentium.*

VII. *Flumina occupari posse.*

VIII. *An & mare?*

IX. *Olim in partibus Romani imperii id non licuisse.*

X. *Naturæ tamen jus non obstare in parte maris, quæ terris quasi clausa sit.*

XI. *Quomodo talis occupatio fiat, & quamdiu duret.*

XII. *Talem occupationem jus non dare impediendi transitus innoxii.*

XIII. *Imperium in partem maris occupari posse, & quomodo.*

XIV. *Vectigal navigantibus mari ex certis causis imponi posse.*

XV. *De pactionibus quæ populum aliquem ultra certos terminos vetant navigare.*

XVI. *Fluminis cursus mutatus an territorium immutet, cum distinctione explicatur.*

XVII. *Quid sentiendum si alveus plane mutatus sit?*

XVIII. *Flumen interdum totum accedere territorio.*

XIX. *Res derelictas occupanti cedere, nisi populus dominium quoddam generale occupaverit.*

L. Singulari

I. Singulari jure aliquid nostrum fit acquisitione 1 originaria aut 2 derivativa. Originaria acquisitio olim, cum 3 genus humanum coire posset, fieri potuit etiam per divisionem, ut diximus, (aa) nunc per occupationem tantum.

II. Dicat forte aliquis, etiam concessione 4 servitutis, 5 constitutione pignoris aliquid originarii acquiri: sed recte expendenti apparebit id jus novum non esse 6 nisi modo. nam 7 virtute ipsa inerat in dominio domini.

L. Possideri, 3. §. Genera, 21. D. de acq. poss.

III. Paulus jurisconsultus acquirendi causis & hanc annumerat, quæ maxime videtur naturalis, si quid ipsi, ut in rerum natura esset, fecimus. Sed cum naturaliter nihil fiat nisi ex materia prius existente, ea si nostra fuerit, continuabitur dominium 8 specie introducta: si nullius, ad occupationis genus hæc acquisitio pertinebit: sin aliena, jam naturaliter 9 nobis solis eam non acquiri infra apparebit.

IV. 1. De occupatione ergo, quæ post prima illa tempora solus est naturalis & originarius modus, videndum est nobis. In his autem quæ proprie nullius sunt, duo sunt occupabilia, 10 imperium & 11 dominium quatenus ab imperio distinguitur. Seneca * ita hæc duo expressit: a *Ad reges potestas omnium pertinet, ad singulos proprietas.* Dion Prusæensis hoc modo: † *ἡ χώρα τῆς πόλεως· ἀλλ᾽ οὐδὲν ἧττον τῶν κεκτημένων ἕκαστος κύριός ἐστι τῶν ἑαυτοῦ*

* *De Benef.* VII. 4.
† *Orat.* XXXI.

GROTII.

a *AD reges potestas omnium pertinet, ad singulos proprietas*] Locus est libro VII. de beneficiis c. IV. sequitur. c. V. *Omnia rex imperio possidet, singuli dominio.* & c. VI. *Cæsar omnia habet: fiscus ejus privata tantum ac sua.* Symmachus X. epist. 54. *Omnia regitis, sed suum cuique servatis.* Philo libro περὶ φυτουργίας· οἱ βασιλεῖς καὶ τῶν κατὰ τὴν χώραν ἁπάντων ὄντες κτημάτων δεσπόται, καὶ ὅσων ἐπικρατεῖν οἱ ἰδιῶται δοκοῦσι, μόνα ταῦτα ἔχειν νομίζονται ἅπερ ἐπιτρόποις καὶ ἐπιμεληταῖς ἐγχειρίσουσιν, ἀφ᾽ ὧν καὶ τὰς ἐτησίους προσόδους ἐκλέγουσιν· *Reges cum sint domini omnium, quæ in ipsorum sunt ditione, etiam eorum quæ a privatis possidentur, tamen videntur ea tantum habere quæ procuratoribus & rationalibus suis dispensanda committunt, a quibus annuos recipiunt proventus.* (Pag. 222. B. *Ed. Paris.*) Plinius Panegyrico: *tandem imperium principis quam patrimonium majus est.* (Cap. 50.)

GRONOVII.

1 *Originaria*] Quam incipimus ipsi, nec ab alio transditam habemus.

2 *Derivativa*] Quæ ab alio ad nos transit.

3 *Genus humanum coire*] Civitates facere & de omnibus in proprietatem addicendis, quod placuisset, constituere.

4 *Servitutis*] Prædiorum, quæ pactionibus & stipulationibus constituitur. §. 4. *Inst.* de Servit.

5 *Constitutione pignoris*] Cum creditor accipit a debitore pignus vel hypothecam in securitatem crediti.

6 *Nisi modo*] Titulo possidendi.

7 *Virtute ipsa*] Simulac dominium earum rerum acceperunt, & jus eas hac ratione obligandi.

8 *Specie introducta*] Opere ex ea materia facto.

9 *Nobis solis*] De qua quæstione certamen Sabinianorum & Proculianorum: §. 25. Instit. de R. D.

10 *Imperium*] Jurisdictio.

11 *Dominium*] Proprietas.

(aa) Potest adhuc hodie per divisionem, ut ostendemus in Notis nostris Gallicis. *J. B.*

b *Sen-*

τῦ· *Regio civitatis est: at non eo minus in ea suum quisque possidet.* Imperium duas solet habere materias sibi subjacentes, primariam personas, quæ materia sola interdum sufficit, ut in exercitu virorum, mulierum, puerorum quærente novas sedes; & secundariam locum, qui territorium dicitur.

2. Quanquam autem plerumque uno actu quæri solent imperium & dominium, b sunt tamen distincta: ideoque dominium non in cives tantum, sed & 12 in extraneos transit, manente penes quem fuit imperio. Siculus libro de conditionibus agrorum: *Auctores assignationis, divisionisque, non sufficientibus agris coloniarum, quos ex vicinis territoriis sumsissent, assignaverunt quidem futuris civibus coloniarum; Sed jurisdictio in agris,* (bb) *qui assignati sunt, penes eos remansit, ex quorum territorio sumti sunt.* Demosthenes oratione de Halonefo, agros, qui eorum sunt quorum est territorium, vocat ἐγκτήματα, (cc) qui in alieno κτήματα.

V. In loco autem cujus imperium jam occupatum est, jus occupandi 13 res mobiles anteverti posse lege civili 14 supra diximus. Est enim hoc jus 15 ex jure naturæ permittente, non 16 præcipiente, ut liceat semper. Neque enim id requirit humana societas. Quod si quis dicat videri jus gentium esse, ut id liceat: respondebo, etiamsi in aliqua parte orbis id communiter ita receptum sit, aut fuerit, non tamen habere vim pacti inter gentes, sed esse 17 jus civile plurium gentium distributim, quod a singulis tolli potest. Et alia multa sunt, quæ juris gentium vocant jurisconsulti,

GROTII.

b *Sunt tamen distincta*] Itaque & apud Apollodorum videas, tum Arcadiæ tum Atticæ terras divisas, uno retinente πᾶν τὸ κράτος omne imperium. [*Biblioth.* Lib. III. Cap. IX. §. 1. & Cap. XIV. §. 6. *Ed. Gal.*]

GRONOVII.

12 *In extraneos*] In inquilinos, qui nobiscum habitant, etsi non sint cives. [Minimè. Agit omnino Auctor de Extraneis in suâ ipsorum regione manentibus, ut patet ex iis quæ sequuntur. Deinde *Inquilini* subsunt imperio, non minus quàm Cives; adeo ut, si quid adquirant intra fines territorii, imperium tunc cadat & in rem, & in personam. *J. B.*

13 *Res mobiles*] Quæ nullius sunt, ut feras, aves, pisces.

14 *Supra*] 2, 2. 5.

15 *Ex jure naturæ permittente*] Quod veniam dat faciendi aliquid, ubi mos vel lex civilis non adversatur.

16 *Præcipiente*] Quod utique jubet sic facere, & non aliter.

17 *Jus civile plurium*] Et hujus & illius & istius, & vel decem civitatum ex cujusque placito; non jus gentium, neque ex communi & immutabili sensu omnium aut moratiorum. Itaque potest, qui vult, id sequi; qui ne vult, repudiare.

(bb) Amplisf. GOESIUS legit heic rectè *cis agros*, ex vestigio lectionis MSS. & Edd. *eis agris.* Locus est *pag.* 25. *in fin.* Editionis, quam curavit idem Vir Doctissimus: qui etiam optimè ostendit, quod divisum fuerat, sed non adsignatum futuris civibus Coloniarum, mansisse illorum, quorum antea fuerat. Quod autem adsignatum fuerat, id omnino accedebat jurisdictioni Coloniæ. Vid. *Antiq. Agrar.* in eodem Volumine, pag. 114. & *seqq.* Adeoque locus nil ad rem facit. *J. B.*

(cc) Permutat heic Auctor sensum vocum Græcarum. Vide locum, Oratoris Græci, *pag.* 34. B. *J. B.*

rifconfulti, ubi de rerum divifione & acquirendo dominio agitur.

VI. Notandum & hoc, fi folum jus naturale fpectamus, dominium non dari nifi in eo, [18] qui ratione utitur. Sed jus gentium ob utilitatem communem introduxit, ut & infantes, & furiofi dominia accipere & retinere poffent, [19] perfonam illorum interim quafi fuftinente humano genere. Sed nimirum humana jura multa conftituere poffunt [20] præter naturam: contra naturam nihil. Ideo dominium hoc, quod favore infantium & his fimilium, confenfu gentium humanius viventium introductum eft, ftat intra [21] actum primum, nec ad [22] actum fecundum, ut loquuntur fcholæ, poteft pertingere, id eft, ad habendi, non ad per fe utendi jus pertinet. Nam alienatio & fi qua huic funt fimilia, in ipfa fui natura includunt actum utentis ratione voluntatis, quæ *Gal.* IV, 1. in talibus exiftere non poteft. Quo non male referas illud Pauli apoftoli. pupillum quanquam rerum paternarum dominum, dum ejus eft ætatis, nihil differre a fervis, exercitio dominii fcilicet. De mari cœpimus fupra aliquid dicere, quod nunc abfolvendum eft.

VII. Flumina occupari potuerunt, quanquam nec [23] fupra nec [24] infra includuntur territorio, fed cum aqua fuperiori & cum [25] inferiori, aut cum mari cohærent. Sufficit enim quod major pars, id eft, latera calufa funt ripis, & quod [26] comparatione terrarum exiguum quid eft flumen.

VIII. Ad hoc exemplum videtur & mare occupari potuiffe ab eo, qui terras ad latus utrumque poffideat, etiamfi [27] aut fupra pateat ut [28] finus, [29] aut fupra [30] & infra [31] ut fretum, [32] dummodo non ita magna fit pars maris, ut non cum terris comparata portio

GRONOVII.

18 *Qui ratione*] Quia ad dominium actus animi requiritur agnofcentis aliquid pro fuo & habendi voluntas. §. 40. 43. 46. Inft. de R. D. Adde infra 2, 22. 10.

19 *Perfonam illorum*] Confiderati in genere, non in individuis: ut Fabius infans vel furiofus eft dominus rerum patrimonii fui, qua homo, & qua Fabius, non qua infans vel furiofus.

20 *Præter naturam*] Addendo naturæ, quod illa non facit quidem, fert tamen; non autem invertendo naturam.

21 *Actum primum*] Potentiam.

22 *Actum fecundum*] Operationem.

23 *Supra*] A fonte & longo fpatio deinceps.

24 *Infra*] In exitu & aliquanto fpatio ante exitum.

25 *Inferiori*] Vel alieni territorii vel nullius.

26 *Comparatione terrarum*] Quæ circumjacent & funt in territorio.

27 *Aut fupra*] Unde terram intrat.

28 *Sinus*] Sinus patet vel aperturam habet tantummodo fupra, ab alto fcilicet mari, unde pars ejus terram intrat; non vero infra, hic enim objicitur terræ gremium.

29 *Aut fupra*] Unde decurrit.

30 *Et infra*] Ubi anguftias exit.

31 *Ut fretum*] Fretum patet vel tranfitum habet & fupra, unde anguftias intrat mare, & infra, ubi ex anguftiis evadit.

32 *Dummodo non*] Modo terræ, quæ circa finum aut fretum in territorio funt & mare inclufum habent, fpatio longe id fuperent, ut hæ merito una cum interveniente mari rationem totius, mare interveniens rationem partis habere videantur.

c *Communia*

portio earum videri poſſit. Et quod uni populo aut regi licet, idem licere videtur & duobus aut tribus, ſi pariter mare interſitum occupare voluerint. nam ſic flumina, quæ duos populos interluunt, ab utroque occupata ſunt, ac deinde diviſa.

IX. 1. Fatendum eſt in 33 partibus cognitis Romano imperio a primis temporibus ad Juſtinianum uſque, juris gentium fuiſſe, ne mare a populis occuparetur, etiam quod jus piſcandi attinet. Nec audiendi ſunt qui exiſtimant, cum in jure Romano mare omnium commune dicitur, 34 commune civium Romanorum intelligi. Nam primum voces ita ſunt univerſales, ut hanc reſtrictionem non ferant. Nam quod Latine mare omnium commune dicitur, explicat Theophilus, κοινὸν 35 πάντων ἀνθρώπων. * Ulpianus mare omnibus natura patere dixit, & ita omnium eſſe ſicut aër. Celſus, † maris communem eſſe uſum omnibus hominibus. Præterea manifeſte (dd) diſtinguunt juriſconſulti publica populi, in quibus & flumina, ab his communibus. Ita in inſtitutionibus legimus *: *Quædam naturali jure* c *communia ſunt omnium, quædam publica: Naturali jure communia ſunt omnium hæc, aër, aqua profluens, & mare, & per hoc littora maris. Flumina autem omnia & portus publica ſunt.* & apud Theophil. φυσικῷ μὲν ἐν δικαίῳ κοινὰ πάντων ἀνθρώπων ἐςι ταῦτα, ὁ ἀὴρ, τὸ ὕδωρ τὸ ἀένναον, θάλασσα. Mox: ποταμοὶ δὲ πάντες καὶ λιμένες πȣϐλικοί εἰσι, τȣτ' ἐςι τȣ̃ δήμȣ τȣ̃ Ρωμαϊκȣ̃.

L. 2. §. 1. D. de rer. div. §. 1. Inſtit. de rer. div. * L. Venditor. 13. Comm. præd. † L. 3. ne quid in loco publico. §. 1. * De rer. diviſ. §. 1.

2. Sed & d de littoribus dixit Neratius * non ita eſſe publica, ut quæ in patrimonio ſunt populi, ſed ut ea quæ primum a natura prodita ſunt, & in nullius adhuc dominium pervenerunt, id eſt, ne populi quidem ullius: cum quo reſponſo pugnare videtur, quod Celſus ſcripſit: † *Littora, in quæ populus Romanus imperium habet, populi Romani eſſe arbitror: maris autem uſum communem omnibus hominibus.* Sed conciliari videntur ita hæc poſſe, ſi dicamus Neratium de littore loqui, quatenus uſus ejus navigantibus

* L. Quod in littore. D. de acq. rer. dom. † d. l. littora. D. Ne quid in loco publ.

GROTII.

c *Communia ſunt omnium*] Michaël Attaliates: τινὰ δὲ πάντων εἰσὶν, οἷον ὁ ἀὴρ, τὸ ῥέον ὕδωρ, ἡ θάλασσα, ὁ αἰγιαλὸς τῆς θαλάσσης. *quædam ſunt omnium, ut aër, ut aqua profluens, ut mare, & littus maris.* (Tit. 11. Pragm.)

d *De littoribus*] In Baſilicorum eclogis lib. 1. tit. 1. c. 17. οἱ αἰγιαλοὶ ἐν τῇ πάντων ἐξȣσίᾳ εἰσί· *littora in omnium ſunt poteſtate.* vide & libro LIII. tit. VI.

GRONOVII.

33 *Partibus*] Orbis terrarum.

34 *Commune civium*] Per vocabulum *Omnium* intelligi ſolummodo eorum, qui cives Romani cenſebantur, & a Latinis, Italicis, Fœderatis, externis ſive alienigenis, qui in eodem verſarentur imperio, diſtinguebantur.

35 Πάντων ἀνθρώπων] Ergo non tantum πολιτῶν Ρωμαϊκῶν.

(dd) *Communia* hæc *omnium*, dicuntur etiam *Publica* à priſcis JCtis. Vide Clariſſ. NOODT. *Probab. Jur.* Lib. I. Cap. VII. VIII. Quoad rem ipſam, vel non ſatis inter ſe conſenſiſſe, vel non ſatis accuratas habuiſſe nationes videntur Veteres illi Sapientes. Sed de eo non eſt heic agendi locus. *J. B.*

tibus, aut 36 prætervehentibus est necessarius. Celsum vero quatenus ad utilitatem perpetuam (ee) assumitur, puta ad ædificium permanens: quod a prætore impetrari solere Pomponius nos docet, ut & jus ædificandi in mari, id est, in parte littori proxima, & quæ littori quasi accensetur.

L. Quamvis. 50. D. de acq. dom.

X. 1. Hæc quanquam vera sunt, tamen e ex instituto non ex naturali ratione provenit, quod mare eo quo diximus sensu occupatum non est, aut occupari jure non potuit. Nam & flumen publicum est, ut scimus, & tamen jus piscandi 37 in diverticulo * fluminis occupari a privato potest, sed & de mari dictum a Paulo † est, si maris proprium jus ad aliquem pertineat, 38 uti possidetis interdictum ei competere; quoniam ad privatam jam causam pertinet non ad publicam hæc res: utpote cum de 39 jure fruendi agatur, quod ex privata causa contingit, non ex publica: ubi haud dubie f de exigua agit maris portione, quæ in fundum privatum admittitur: quod g a 40 Lucullo & aliis factum legimus. Valerius Maximus de C. Sergio orata: *peculiaria sibi maria excogitavit, 41 æstuariis*

* *L. Si quisquam. 7. D. de divers. temp. præscr.*
† *L. Sane 14. D. de injuriis.*
L. IX, I.

GROTII.

e *Ex instituto*] Quo ipso instituto usi & Angli contra Danos: vide optimum *Camdenum* in regno Elisabethæ anno cIↄIↄc.

f *De exigua agit maris portione, quæ in fundum privatum admittitur*] Sallustius: (*Bell. Catil.* c. 13.) *a privatis compluribus subversos montes, maria constructa.* Horatius Lyricorum libro II. carmine XVIII. (*vers.* 20.)

Marisque Bajis obstrepentis urges
Summovere littora:

Et libro III. carmine I. (*vers.* 33.)

Contracta pisces æquora sentiunt
Jactis in altum molibus ——

Vellejus Paterculus: (*Lib.* II. c. 33.) *Injectas moles mari & receptum suffossis montibus mare.* Seneca in excerptis controversiarum libro V. controv. V. *Maria submoventur projectis molibus.* Plinius de terra lib. II. c. LXIII. *Ut freta admittamus, eroditur aquis.* Stagna stupenda admisso mari dixit *Lampridius* Severo. (*Cap.* 26.) *Cassiodorus* IX. c. VI. *Quantis ibi molibus marini termini decenter invasi sunt, quantis in visceribus æquoris terra promota est?* Tibullus:

Claudit & indomitum moles mare, lentus ut intra
Negligat hibernas piscis abesse minas.

(Lib. II. Elog. VI, 27.) De talibus piscinis maritimis agit *Plinius* libro XXXI. cap. VI. *Columella* rei rusticæ libro VIII. c. XVI. & XVII. ubi hoc inter alia: *lautitias locupletum maria ipsa Neptunumque clausisse.* Similia habet *Ambrosius* Hexaëmero V. c. X. & de Nabuthe cap. III. & *Martialis* aliquot locis. [Exempli gratia, libro X. Epigr. 30. vers. 19. & *seqq.*]

GRONOVII.

36 *Prætervehentibus est*] Ut nemo, qui non sit hostis, eorum usu ad tempus prohiberi possit.

37 *In diverticulo fluminis*] Lacu, qui ex flumine in nostrum agrum intrat, & ibi sinum facit.

38 *Uti possidetis*] Quo retinet possessionem, qui nec vi, nec clam, nec precario ab adversario possedit.

39 *Jure fruendi*] Fructum, commoditatem, utilitatem percipiendi.

40 *Lucullo*] *Varro* de Re Rust. 3, 17.

(ee) Vocem *perpetuam* addidi, quæ excidit in omnibus Editionibus, & quam deesse manifesto patet ex oppositione. *J. B.*

GROTII.

g *A Lucullo*] Varro de eo: *Ad Neapolim L. Lucullus, posteaquam perfodisset montem, & maritima flumina immisisset*

41 *æstuariis intercipiendo fluctus.* Sed idem postea contra veterum * Jurisconsultorum responsa ad h *πρόθυρα*, id est, vestibula in Bosphoro Thracico produxit Leo Imperator, ut ea quoque 42 septis quibusdam, quas *ἐποχὰς* vocabant, includi & privatim vindicari possent.

* *L. injuriarum. circa finem. 13. §. 7. D. de injuriis.*

2. Quod si privatorum fundis aliquid maris potest accedere, quatenus inclusum nempe est, & ita exiguum, ut fundi portio censeri possit, nec quo minus id fiat repugnat jus naturæ; quidni & portio maris inclusa littoribus ejus fiat populi, eorumve populorum, cujus quorumve sunt littora, dum ea pars maris ad territorium comparata non major sit quam diverticulum maris comparatum ad magnitudinem fundi privati? Nec obstare quod mare non undique includatur, exemplo fluminis, intelligi potest, & exemplo maris ad villam admissi.

3. Sed multa, quæ natura permittit, jus gentium ex communi quodam consensu potuit prohibere. Quare quibus in locis tale jus gentium viguit, neque communi consensu sublatum est, maris portio quamvis exigua, & maxima sui parte inclusa littoribus, in jus proprium populi alicujus non concedet.

XI. Verum notandum etiam, si quibus in locis jus illud gentium de mari receptum non esset, aut sublatum, tamen ex eo solo, quod terras populus occuparit, mare occupatum colligi non posse: 43 nec animi actum sufficere, sed 44 actu externo esse opus, unde occupatio possit intelligi. Deinde vero si 45 deseratur possessio ex occupatione nata, jam mare redire ad veterem naturam, id est, ad usum communem: quod de inædificato littore respondit Papinianus, & de piscatione in fluminis diverticulo.

L. præscriptio. 45. D. de usurp. & usuc.

XII. Illud certum est, etiam qui mare occupaverit navigationem impedire non posse inermem & innoxiam, quando nec per terram

misisset in piscinas, quæ reciproca fluerent, ipse Neptuno non cederet eo piscatu. (De Re Rust. *Lib.* III. *Cap.* 17.) Plutarchus ejus vita: *καὶ τροχὰς θαλάσσης καὶ διαδρομὰς ἰχθυοφόρους τοῖς οἰκητηρίοις περιελίσσοντος, καὶ διαίτας ἐναλίους κτίζοντος.* (Pag. 518. C.) *cum ipse maris alveos & plenos piscibus euripos villis suis circumdaret, inque ipso mari cœnacula fabricaret.* Plinius libro IX. c. LIV. *Lucullus exciso monte juxta Neapolim, majore impendio quam villam ædificaverat, euripum & maria admisit: qua de causa Magnus Pompejus Xerxem togatum eum appellabat.*

h Πρόθυρα] Vide *Leonis* Novellas LVII. CII. CIII. CIV. *Attaliaten* pragmaticorum tit. XCV. *Harmenopulum* lib. II. tit. I. §. περὶ προθύρων. Vide & summum virum *Jacobum Cujacium* Observat. XIV, I.

GRONOVII.

41 *Æstuariis*] Effossis lacubus, in quos admitteret mare; dein cataracta vel emissario, quoties libuisset, clauderet.

42 *Septis quibusdam*] Quales sunt cetariæ. *Plinius* 9, 15.

43 *Nec animi actum*] Quo quis forte apud se statuerit, mare velle pro occupato ab sese haberi, aut dominum maris se profiteri.

44 *Actu externo*] Nempe classe præsenti.

45 *Deseratur possessio*] Si ea classis ex loco quem obtinet, discedat.

nus poëta, cum Æneam inducit has ferentem conditiones: (*Aen.* XII, 192.)

—— ſocer arma Latinus habeto,
Imperium ſolenne ſocer ——

Et apud Halicarnaſſenſem *a* Latinus ipſe æquam eſſe dicit Æneæ cauſam, ſi ſedium inopia compulſus eo adveniſſet. Barbarorum eſt hoſpites pellere, ait ex Eratoſthene *b* Strabo: nec probati hac in parte 93 Spartani. Ambroſio *c* quoque judice illi, qui 94 peregrinos urbe prohibent, nequaquam probandi. Sic *d* Æoles Colophonios, Rhodii Phorbantem *e* ejuſque ſocios, Cares Melios, Lacedæmonii Minyas, Cumæi *f* alios ad ſe adventantes exceperunt. At de iiſdem Minyis recte Herodotus, cum recepti partem imperii poſcerent, *g* ait eos ἐξυβρίσαι καὶ ποιῆσαι οὐχ' ὅσια, *injurioſos fuiſſe & feciſſe quæ facere fas non erat:* beneficium ab illis in injuriam verſum dixit *h* Valerius Maximus.

XVII. Sed & ſi quid intra territorium populi eſt deſerti ac ſterilis ſoli, id quoque advenis poſtulantibus concedendum eſt, aut etiam ab illis recte occupatur, quia occupatum cenſeri non debet, quod non excolitur, 95 niſi imperium quod attinet, quod populo veteri ſalvum manet. Trojanis data a Latinis Aboriginibus jugera duri atque aſperrimi agri ſeptingenta, u ut *i* Servius notat. Apud Dionem Pruſæenſem oratione VII. legimus: οὐδὲν ἀδικοῦσιν οἱ τὴν ἀργὸν τῆς χώρας ἐργαζόμενοι: *nihil peccant qui partem terræ incultam colunt.* Clamabant olim *k* Anſibarii; *ſicut cœlum Diis, ita terras generi mortalium datas, quæque ſint vacuæ, eas publicas eſſe: Solem, quin etiam & ſidera reſpicientes quaſi coram interrogabant, vellentne contueri inane ſolum: potius mare ſuperfunderent adverſus terrarum ereptores.* Sed male dicta hæc generalia rei præſenti aptabant. nam terræ illæ non omnino erant vacuæ, ſed paſcendis pecoribus & armentis militum ſerviebant: quæ juſta Romanis negandi cauſa. Nec minus juſte jam olim Romani ex Gallis Senonibus quærebant: *quod jus eſſet agrum a poſſeſſoribus petere, aut minari arma?*

XVIII. Poſt jus commune ad res, ſequitur jus commune ad actus; quod datur 96 aut ſimpliciter, aut 97 ex ſuppoſitione. Simpliciter

a Ant. Rom. Lib. I. c. 58.
b Lib. XVII. *pag.* 802.
c De officiis III. c. 7.
d Herod. l. I. c. 150. *Pauſ. lib.* VII.
e Diod. lib. V. p. 228.
f Oroſ. lib. VII.
g Lib. IV. c. 146.
h Lib. IV. c. 6. *ext.* 3.
i Ad lib. XI. *Æneid.* vers. 316.
k Tacit. ann. lib. XIII. c. 55.
Liv. lib. V. c. 36.

GROTII.

u *Ut Servius notat*] Ex Catone, Biſenna, aliiſque veterum.

GRONOVII.

93 *Spartani*] *Cragius* de republ. Lacedæm. p. 125. libr. 3. tab. 3. Inſtit. 3. p. 210.

94 *Peregrinos urbe*] Cic. 3. offic. 11. *Male etiam, qui peregrinos urbibus uti prohibent, eoſque exterminant, ut Pennus apud patres noſtros, Papius nuper: nam eſſe pro cive, qui civis non ſit, rectum eſt non licere; quam legem tulerunt ſapientiſſimi Coſſ. Craſſus & Scævola: uſu vero urbis prohibere peregrinos ſane inhumanum eſt.*

95 *Niſi imperium quod*] Niſi quatenus ſub juriſdictione eſt.

96 *Aut ſimpliciter*] In permiſſis omnibus & ubique.

97 *Ex ſuppoſitione*] In permiſſa certis populis. Aut, ſi mavis, citra reſpectum aliorum, vel aliorum intuitu.

x *Separata*

pliciter datur hoc jus ad actus tales, quibus ea comparantur sine quibus 98 vita commode duci nequit. Non enim par hic necessitas requiritur ut in re aliena arripienda: quia hic non agitur de eo, quod fiat domino invito, sed de modo acquirendi dominis volentibus: tantum ne id aut 99 lege lata, aut 100 conspiratione impedire liceat. Est enim tale impedimentum naturæ societatis contrarium in his quas dixi rebus. Hoc est, quod Ambrosius vocat, x *separare a commerciis communis parentis*, 1 *fusos omnibus partus negare*, *consortia vivendi* 2 *averruncare*. Nam de supervacuis & mere voluptariis non agimus, sed de his quæ vita desiderat, puta alimentis, vestimentis, medicamentis. *De officiis* III. c. 7.

XIX. Ad hæc igitur æquo pretio comparanda jus esse omnibus hominibus asseveramus: demto, si a quibus petitur ipsi ejus rei indigeant: y quomodo in summa penuria frumenti 3 venditio prohibetur. Et tamen ne in tali quidem necessitate 4 expelli posse admissos semel peregrinos, sed commune malum communiter tolerandum ostendit indicato jam loco Ambrosius. *Covar. var. resol. lib.* III. c. 14. *ibi:* *Tertio.* p. 270. *Ed. Francof.*

XX. 5 Ad sua autem vendenda non æquum jus est. nam cuilibet liberum est statuere, quid velit acquirere aut non. Ita vinum & alias merces exoticas olim non * recipiebant Belgæ. Et de Arabibus Nabatæis Strabo †, *εἰσαγώγιμα δ' ἐςὶ τὰ μὲν τελέως, τὰ δ'* *Molina disput.* 105. *Ægi. Reg. de act. supernat. disp.* 31. *dub.* 2. n. 52. * *Cæs.* II. *bell. Gall.* c. 15. † *Lib.* XVI. p. 784.

GROTII.

x *Separare a commerciis communis parentis*] Plutarchus Pericle de Megarensibus: (*Pag.* 168. B.) *αἰτιώμενοι πάσης μὲν ἀγορᾶς, πάντων δὲ λιμένων, ὧν Ἀθηναῖοι κρατοῦσιν εἴργεσθαι, καὶ ἀπελαύνεσθαι παρὰ τὰ κοινὰ δίκαια·* *Dequerebantur omni se mercatu, omni portu, quem tenerent Athenienses, arceri depellique contra gentium jura.* Seneca epistola LXXXVII. recitato Virgilii loco: (*Georg.* 1, 53.)

Et quid quæque ferat regio & quid quæque recuset.

Ista in regiones descripta sunt, ut necessarium mortalibus esset inter ipsos commercium, si invicem alius ab alio aliquid peteret: idem naturalium V, 18. *quid quod omnibus inter se populis commercium dedit, & gentes dissipatas locis, miscuit?* Vide Anglorum querelas de Hispanis apud Thuanum libro LXXI. in historia anni CIƆ IƆ LXXX.

y *Quomodo in summa penuria frumenti venditio prohibetur*] Cassiodorus I. epistola XXXIV. *Copia frumentorum debet provinciæ primum prodesse, cui nascitur,*

GRONOVII.

98 *Vita commode*] Jus commune ad res possessas vel invitis dominis non redit, nisi ad eas res, sine quibus omnino vivere non est: jus commune ad actiones subjectam habet materiam, *Vitam quæ faciunt beatiorem*, ut *Martialis* canit, & a volentibus conceduntur.

99 *Lege lata*] Per summam potestatem.

100 *Conspiratione*] Per consensum & coitionem improbam privatorum.

1 *Fusos omnibus*] Natos in utilitatem omnium viventium terræ proventus.

2 *Averruncare*] Putavit *averruncare* dici ab *eruncare*, & esse idem quod tollere & eradicare, eruere cum radicibus; at *averruncare* est avertere, depellere.

3 *Venditio*] Puta ad exteros vel exportatio vendendi causa.

4 *Expelli posse*] Quod fecit Augustus. *Sueton.* 42.

5 *Ad sua vendenda*] Hinc excusatur edictum senatus Anglici temporibus tyrannicis, quo vetabantur apportari merces, quæ in cujusque naviculatoris patria non nascerentur.

2 *Importare*

tibus, aut 36 praetervehentibus est necessarius. Celsum v
tenus ad utilitatem perpetuam (ee) assumitur, puta ad a
permanens: quod a praetore impetrari solere Pomponius
cet, ut & jus aedificandi in mari, id est, in parte littori
& quae littori quasi accensetur.

L. Quamvis. 50. D. de adq. dom.

X. 1. Haec quanquam vera sunt, tamen e ex institut
naturali ratione provenit, quod mare eo quo diximus sen
patum non est, aut occupari jure non potuit. Nam & flu
blicum est, ut scimus, & tamen jus piscandi 37 in di
* fluminis occupari a privato potest. sed & de mari dictu
lo † est, si maris proprium jus ad aliquem pertineat, 38
deris interdictum ei competere; quoniam ad privatam jam
pertinet non ad publicam haec res: utpote cum de 39 jur
agatur, quod ex privata causa contingit, non ex publica:
dubie f de exigua agit maris portione, quae in fundum
admittitur: quod g a 40 Lucullo & aliis factum legimus.
Maximus de C. Sergio orata: peculiaria sibi maria ex

* L. Si quisquam, 7. D. de divers. temp. praescr.
† L. Sane 14. D. de injuriis.
L. IX, 1.

GROTII.

e Ex instituto] Quo ipso instituto usi & Angli contra Danos: vide optimum Camdenum in regno Elisabethae anno CIↃIↃC.

f De exigua agit maris portione, quae in fundum privatum admittitur] Sallustius: (Bell. Catil. c. 13.) a privatis compluribus subversos montes, maria constructa. Horatius Lyricorum libro II. carmine XVIII. (vers. 20.)

Marisque Bajis obstrepentis urges
Summovere littora:

Et libro III. carmine I. (vers. 33.)

Contracta pisces aequora sentiunt
Jactis in altum molibus ——

Vellejus Paterculus: (Lib. II. c. 33.) *Injectas moles mari & receptum suffossis montibus mare.* Seneca in excerptis controversiarum libro V. controv. V. *Maria submoventur projectis molibus.* Plinius de terra lib. II. c. LXIII. *Ut freta admittamus, eroditur aquis.* Stagna stupenda admisso mari dixit *Lampridius* Severo. (Cap. 26.) *Cassiodorus* IX. c. VI. *Quantis ibi molibus marini termini decenter invasi sunt, quantis in visceribus aequoris terra promota est?* Tibullus:

Claudit & indomitum moles mare, lentus ut intra
Negligat hibernas piscis abesse minas.

(Lib. II. Eleg. VI, 27.)
piscinis maritimis agit P
XXXI. cap. VI. *Columella*
libro VIII. c. XVI. & XV
inter alia: *lautitiae locupl*
ipsa Neptunumque clausisse. S
Ambrosius Hexaëmero V.
Nabuthe cap. III. & M
quot locis. [Exempli grat
Epigr. 30. vers. 19. & seq

GRONOVII

36 *Praetervehentibus est*]
qui non sit hostis, eorum
pus prohiberi possit.

37 *In diverticulo fluminis*
ex flumine in nostrum ag
& ibi sinum facit.

38 *Uti possidetis*] Quo
sessionem, qui nec vi, ne
precario ab adversario po

39 *Jure fruendi*] Fru
moditatem, utilitatem pe

40 *Lucullo*] *Varro* de Re

(ee) Vocem *perpetuam*
excidit in omnibus Editio
quam deesse manifesto pa
sitione. *J. B.*

GROTII.

g *A Lucullo*] Varro
Neapolim L. Lucullus, pos
fodisset montem, & maritim

[41] *æstuariis intercipiendo fluctus.* Sed idem postea contra veterum * Jurisconsultorum responsa ad [h] πρόθυρα, id est, vestibula in Bosphoro Thracico produxit Leo Imperator, ut ea quoque [42] septis quibusdam, quas ἐποχὰς vocabant, includi & privatim vindicari possent. ** L. injuriarum. circa finem. 13. §. 7. D. de injuriis.*

2. Quod si privatorum fundis aliquid maris potest accedere, quatenus inclusum nempe est, & ita exiguum, ut fundi portio censeri possit, nec quo minus id fiat repugnat jus naturæ; quidni & portio maris inclusa littoribus ejus fiat populi, eorumve populorum, cujus quorumve sunt littora, dum ea pars maris ad territorium comparata non major sit quam diverticulum maris comparatum ad magnitudinem fundi privati? Nec obstare quod mare non undique includatur, exemplo fluminis, intelligi potest, & exemplo maris ad villam admissi.

3. Sed multa, quæ natura permittit, jus gentium ex communi quodam consensu potuit prohibere. Quare quibus in locis tale jus gentium viguit, neque communi consensu sublatum est, maris portio quamvis exigua, & maxima sui parte inclusa littoribus, in jus proprium populi alicujus non concedet.

XI. Verum notandum etiam, si quibus in locis jus illud gentium de mari receptum non esset, aut sublatum, tamen ex eo solo, quod terras populus occuparit, mare occupatum colligi non posse: [43] nec animi actum sufficere, sed [44] actu externo esse opus, unde occupatio possit intelligi. Deinde vero si [45] deseratur possessio ex occupatione nata, jam mare redire ad veterem naturam, id est, ad usum communem: quod de inædificato littore respondit Papinianus, & de piscatione in fluminis diverticulo. *L. præscriptio. 45. D. de usurp. & usuc.*

XII. Illud certum est, etiam qui mare occupaverit navigationem impedire non posse inermem & innoxiam, quando nec per terram

misisset in piscinas, quæ reciproca fluerent, ipse Neptuno non cederet eo piscatu. (De Re Rust. *Lib.* III. *Cap.* 17.) Plutarchus ejus vita: καὶ τροχὰς θαλάσσης καὶ διαδρομὰς ἰχθυοφόρους τοῖς οἰκητηρίοις περιελίσσοντος, καὶ διαίτας ἐναλίους κτίζοντος· (Pag. 518. C.) *cum ipse maris alveos & plenos piscibus euripos villis suis circumdaret, inque ipso mari cœnacula fabricaret.* Plinius libro IX. c. LIV. *Lucullus exciso monte juxta Neapolim, majore impendio quam villam ædificaverat, euripum & maria admisit: qua de causa Magnus Pompejus Xerxem togatum eum appellabat.*

h Πρόθυρα] Vide *Leonis* Novellas LVII. CII. CIII. CIV. *Attaliaten* pragmaticorum tit. XCV. *Harmenopulum* lib. II. tit. I. §. περὶ προθύρων. Vide & summum virum *Jacobum Cujacium* Observat. XIV, I.

GRONOVII.

41 *Æstuariis*] Effossis lacubus, in quos admitteret mare; dein cataracta vel emissario, quoties libuisset, clauderet.

42 *Septis quibusdam*] Quales sunt cetariæ. *Plinius* 9, 15.

43 *Nec animi actum*] Quo quis forte apud se statuerit, mare velle pro occupato ab sese haberi, aut dominum maris se profiteri.

44 *Actu externo*] Nempe classe præsenti.

45 *Deseratur possessio*] Si ea classis ex loco quem obtinet, discedat.

terram talis transitus prohiberi potest, qui & minus esse solet necessarius & magis noxius.

XIII. 1. Ut autem solum i imperium (ff) in maris partem sine alia

(ff) Non potest heic distingui *imperium* à *dominio*; ut in Notis nostris Gallicis, Deo dante, ostendemus. Vide interim, circa totam hanc quæstionem de Dominio Maris; Dissertationem singularem Ampliss. BYNCKERSHOECKII; & quæ diximus ad PUFENDORFIUM nostrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. IV. Cap. V. *J. B.*

GROTII.

i *Imperium in maris partem*] Philo de [*plantat. Noæ*, p. 223. E. *Ed. Paris.* ubi agit] de regibus: *καὶ τὰ ἄπειρα πλήθει καὶ μεγέθει πελάγη προσεκτήσαντο· etiam maria numero infinita, immensa magnitudine, ad terras adjecere.* Lycophron:

Γῆς καὶ θαλάσσης σκῆπτρα καὶ μοναρχίαν·
Terræ marisque sceptra, regnorumque opes.

[Habebunt scil. *Romani*] Virgilius: (Georg. I, 31.)

Teque sibi generum Tethys emat omnibus undis.

Julius Firmicus: (*Mathes.* Lib. VI. c. I.) *maris ac terræ dominia possidentes.* Nonnus: (Dionys. Lib. XLIII. pag. 1106. vers. 14. *Ed. Wech.*)

Βερόη κράτος ἔσχε θαλάσσης.
Beroe pelagus ditione tenebat.

Termini regnorum Suetiæ in medio freti Ore sunt. Johannes Magnus in Archiepiscopis Upsalensibus cap. XV. De Tyro Curtius: (Lib. IV. c. 4.) *Mare non vicinum modo, sed quodcumque classes ejus adierunt, ditionis suæ fecit.* Unde proverbium *Tyria maria* apud Festum. *Isocrates* de Lacedæmoniis & Atheniensibus: (In *Panath.* p. 243. C. *Ed. Steph.*) *συνέβη ἑκατέραν κυρίαν γενέσθαι τῆς κατὰ θάλατταν· ἣν ὁπότεροι ἂν κατάσχωσιν, ὑπηκόους ἔχουσι τὰς πλείστας τῶν πόλεων· Sic evenit, ut civitas utraque terram adipisceretur eam, quæ mari ab ipsis possesso adjaceret, plurimasque urbes haberet sibi obsequentes.* Demosthenes de Lacedæmoniis in Philippica III. (pag. 49. C.) *θαλάσσης ἦρχον καὶ γῆς ἁπάσης· Et mare omne & terras tenebant.* Scriptor vitæ Timothei: *quo facto Lacedæmonii de diuturna contentione destiterunt, & sua sponte Atheniensibus imperii maritimi principatum concesserunt.* (Corn. Nepos c. 2.) Scriptor orationis de Haloneso, quæ est inter Demosthenicas, de Philippo loquens Macedone: *οὐδὲν ἄλλο ἢ τοῦτο ἀξιῶν ὑφ' ὑμῶν εἰς τὴν θάλασσαν κατασταθῆναι, καὶ ὁμολογῆσαι ὑμᾶς ὡς οὐκ ἄνευ Φιλίππου οὐδὲ τὴν ἐν τῇ θαλάσσῃ φυλακὴν δυνατοί ἐστε φυλάττειν·* (Pag. 31. B.) *Nihil ille quærit aliud, quam à nobis in possessione constitui maris, & a nobis confessionem exprimere, nos absque ipso nec maris custodiam posse retinere.* Julianus Imperator de Alexandro, molitum eum esse bellum hoc animo: *ὅπως γῆς τε ἁπάσης καὶ θαλάττης κύριος γένοιτο· ut terræ marisque totius dominus fieret.* (Orat. III. p. 107. C. *Edit. Spanh.*) Hujus successor Antiochus Epiphanes apud Gorioniden: *Nonne terra & mare mea sunt?* De alio ejusdem successore Ptolemæo *Theocritus*: (*Idyll.* XVII, 76.)

Πολλᾶς δὲ κρατέει γαίας, πολλᾶς δὲ θαλάσσας.
Lateque imperitat terris, lateque profundo.

Item: (*Ibid* vers. 91.)

—— θάλασσα δὲ πᾶσα καὶ αἶα,
Καὶ ποταμοὶ κελάδοντες ἀνάσσονται Πτολεμαίῳ
—— *omnis tellusque fretumque*
Altisonique amnes sub rege jacent Ptolemæo.

Tempus est ad Romanos veniamus. Scipioni majori sic Annibal in Livio: (*Lib.* XXX. c. 30.) *Carthaginienses inclusi Africæ littoribus, vos, quando Diis ita placuit, externa etiam terra marique videamus regere imperia.* De minore Scipione *Claudianus*: (*De sec. Conf. Stilicon.* Præf. vers. 7. 8.)

—— *patriis primo cum manibus ultor*
Subderet Hispanum legibus Oceanum.

Itaque mare internum passim suum vocant Romani, *Sallustius*, *Florus*, *Mela*,

alia proprietate occupetur, facilius potuit procedere: neque arbitror jus illud gentium, *a* de quo diximus, obstare. Argivi olim cum Atheniensibus expostularunt, *b* quod suo mari Spartanos Argivorum hostes transire sivissent: quasi violato fœdere, quo cautum erat, ne alter populus hostes alterius fineret ire διὰ τῆς ἑαυτῶν, *per sui imperii loca.* Et in induciis annalibus belli Peloponnesiaci *c* permittitur Megarensibus navigare mari quod ad ipsorum sociorumque terram pertineat, τῇ θαλάσσῃ ὅσα ἂν κατὰ τὴν ἑαυτῶν καὶ κατὰ τὴν ξυμμαχίαν. Sic θάλασσαν τὴν τῶν Ῥωμαίων πᾶσαν, mare omne quod Romani est imperii, dixit Dion Cassius *d* libro XLII. Themistius de Romano Imperatore: τὴν γῆν καὶ θάλασσαν ὑπήκοον ἔχων: *habens sibi subditam terram & mare.* Oppianus ad Imperatorem. [*Halieut.* III, 4.] —— σοῖς

a *Bossius tit. de aquis. n.* 36. *allegans Bal. Cepoll. & alios. Vide L. unicam c. de classicis. lib.* VI.
b *Thucyd. lib.* V. c. 56.
c *Idem,* Lib. IV. c. 118.
d *Pag.* 211. A. *Ed. H. Steph.*

Mela, alii. Sed plus adjicit *Dionysius Halicarnassensis*: (*Antiq. Rom.* L. I. c. 3.) πάσης κρατεῖ θαλάσσης ὀ μόνον τῆς ἐντὸς Ἡρακλείων στηλῶν, ἀλλὰ καὶ τῆς ὠκεανίτιδος ὅση πλεῖσθαι μὴ ἀδύνατός ἐστι· *Populus Romanus omni mari imperat, non modo ei quod inter columnas est Herculis, sed & oceani, in quantum navigatur.* De iisdem *Dion Cassius*: πάσης σχεδὸν βασιλεύοντες γῆς καὶ θαλάσσης· *omni ferme imperant terræ marique.* Appianus in præfatione describens Romani imperii magnitudinem, sub eo ponit mare Euxinum, Propontidem, Hellespontum, Ægæum, Pamphylium, & Ægyptium mare. Pompejo datum imperium in omne id mare, quod intra Herculeas est columnas. ita *Plutarchus* & *Appianus*. *Philo* in Flaccum: (*Pag.* 980. B.) ἀφ' οὗ τὴν ἡγεμονίαν ὁ Σεβαστὸς οἶκος ἀνήψατο γῆς καὶ θαλάσσης· *ex quo Cæsarum domus terræ marisque imperium adepta est.* De Augusto *Ovidius*: (*Metam.* XV, 831.)

—— *pontus quoque serviet illi.*

Inscriptio in ejus honorem: [Apud *Gruter.* p. 194. num. 4. Edit. prim.] *Orbe terra & mari pacato. Augustus Janum Quirinum terra marique pace parta ter clausit*, teste *Suetonio*: (*Aug.* c. 22.) qui de eodem; (*Cap.* 49.) *Classem Miseni & alteram Ravennæ ad tutelam superi & inferi maris collocavit.* Ad Tiberium Valerius Maximus: (*Præfat.* p. 2.) *penes te hominum Deorumque consensus maris & terræ regimen esse voluit.* De eodem *Philo*: (*De legat. ad Cajum*, pag. 1012. C.) γῆς καὶ θαλάσσης ἀναψάμενον κατὰ κράτος· *qui imperio terram ac mare complectebatur.* Idem de Cajo Tiberii successore: Γάϊον μετὰ τὴν Τιβερίου τελευτὴν παρειληφότα τὴν ἡγεμονίαν πάσης γῆς καὶ θαλάττης. (Ibid. pag. 993. C.) *Cajum qui post mortem Tiberii imperium omne terræ marisque suscepit.* Vespasianum *Josephus* vocat, (*De Bell. Jud.* III, 27.) δεσπότην καὶ γῆς καὶ θαλάσσης· *terræ marisque dominum*: idem jus Antonino multis in locis *Aristides* tribuit. *Procopius* Imperatoris statuas effictas narrat orbem tenentes, ὅτι γῆ τε αὐτῷ καὶ θάλασσα δεδούλωται· *quod ei subjecta esset terra & mare.* (De ædific. Justin. Cap. *de Augustæo.*) Nicetas Patricius Adriatici littoris servator memoratur in literis Ludovici II. Constantinus monomachus in historia dicitur γῆς καὶ θαλάσσης κύριος καὶ δεσπότης· *terræ marisque Imperator ac dominus.* Et inter themata, id est, provincias Romani imperii ponitur mare Ægæum. (apud *Constantin. Porphyrogenn.* L. I. Them. 17.) Francos mari ad Massiliam & circum imperasse narrat *Procopius* Gotthicorum III. De jure Venetæ reipublicæ vide *Paruta* libro VII. & specialem historiam de Uscochis. Addi his possunt jurisconsulti recentiores ad c. ubi periculum, 3. de electione in VI. *Bartolus*, *Angelus*, *Felinus* in c. ad liberandum, 17. in principio: de Judæis. *Baldus* ad titulum digestorum de rerum divisione col. 2. Afflictus in tit. quæ sint regalia. *Cacheranus* decisione Pedemontana 155. num. 4. ubi ex *Baldo* dicit totum mundum hoc jure uti. *Albericus Gentilis* advocationis Hispanicæ 1, 8.

—— σοῖς μὲν γὰρ ὑπὸ σκήπτροισι θάλασσα
Εἱλεῖται ——————

—— *tuis etenim sub legibus æquor*
Volvitur ——————

Et Dion Prusæensis, in altera ad Tarsenses, multa ei civitati ab Augusto ait concessa, inter alia ἐξουσίαν τοῦ ποταμοῦ, καὶ τῆς θαλάττης τῆς κατ' αὐτήν· *jus in amnem Cydnum & proximam maris partem:* Et apud Virgilium legimus: (*Aen.* I, 236.)

Qui mare, qui terras omni ditione tenerent.

Lib. x. c. 7. Apud Gellium: *Fluminum quæ in mare, quæ imperium Romanum est, fluunt.* Notat Strabo * Massilienses multa cepisse spolia cum

* Lib. IV. p. 180. præliis navalibus vicissent τοὺς ἀμφισβητοῦντας τῆς θαλάσσης ἀδίκως· *eos, qui injuste de mari controversiam moverent.* Idem Sinopen

† Lib. XII. p. 545. † ait imperitasse mari in Cyaneas.

2. Videtur autem imperium in maris portionem eadem ratione acquiri, qua imperia alia, id est, ut supra diximus, 46 ratione personarum & ratione territorii. Ratione personarum, ut si classis, qui maritimus est exercitus, aliquo in loco maris se habeat: ratione territorii, quatenus ex terra cogi possunt, qui in proxima maris parte versantur, nec minus quam si in ipsa terra reperirentur.

XIV. Quare nec contra jus naturæ aut gentium faciet, qui recepto in se onere tuendæ navigationis juvandæque per 47 ignes nocturnos & 48 brevium signa, k vectigal æquum imposuerit navigantibus, quale fuit Romanum vectigal Erythræum, (gg) ob sumtus exercitus maritimi adversus piraticas excursiones: & l quod

Plinius lib. XIX, 4. Strabo lib. XVII, p. 798.

GROTII.

k *Vectigal æquum*] Rhodii olim portorium de insulis exegere, etiam de Pharo apud Alexandriam, teste *Ammiano* lib. XXII. (Cap. 16. p. 373.) De Venetis, qui in Gallia, Cæsar: *In magno impetu maris atque aperto, paucis portubus interjectis quos tenent ipsi, omnes fere qui eodem mari uti consueverunt, habent vectigales.* (Bell. Gall. III. 8.) Florus de Romanis: *Pudebat nobilem populum ablato mari, raptis insulis, dare tributa quæ jubere consueverat.* (Lib. II. c. 6.) Plinius VI. c. XXII. Annii Plocami meminit, qui maris rubri vectigal a fisco redemerat. idem capite sequenti de mari agens quo in Indiam navigatur: *Omnibus annis navigatur sagittariorum cohortibus impositis. Etenim piratæ maxime infestant.* Disputationes egregias de modo vectigalis vide in Elisabethâ *Camdeni* Anno CIƆ IƆ LXXXII. & CIƆIƆCII.

GRONOVII.

46 *Ratione personarum*] Imperio temporario: ut Hannibal interpretabatur solum esse suum, quod captum bello possideret haberetque castris ad urbem positis. *Liv.* 26, 11. Cæterum hæc classium auctoritas inde agnoscitur, quod classem prætervehens una navis vela submittere compellitur.

47 *Ignes nocturnos*] Pharos. *Sueton.* Calig. 46. Claud. 20.

48 *Brevium*] Vadosorum & minus profundorum locorum. *Virgil.* I. *Æn.* 115. *Tres Eurus ab alto In brevia & Syrtes urget.* lib. 10, 289. *multi servant recursus Languentis pelagi & brevibus se credere saltu.*

(gg) Qui in ora libri heic laudatur, *Plinius*, nil tale habet; nisi quod refertur ab auctore, in Notâ, de *Annio Plocamo*, ex *Lib.* VI, 22. *J. B.*

l Quod

l quod in ponto Byzantini exigebant διαγώγιον, & quod jam olim Athenienſes occupata 49 Chryſopoli exegerant in ponto eodem, memorante utrumque 50 Polybio: * & quod in Helleſponto olim Athenienſes eoſdem exegiſſe oſtendit m Demoſthenes † in Leptinen, ſuo autem tempore Romanos Imperatores in arcana hiſtoria memorat Procopius.

* Lib. IV. c. 44.
† Pag. 369. A. B.

XV. 1. Inveniuntur exempla federum quibus populus alter alteri populo ſe obſtringit, ne ultra certum terminum naviget. Sic inter reges accolas rubri maris & Ægyptios convenerat olim, ne Ægyptii in id mare venirent ulla navi longa, oneraria non plus una. Sic inter a Athenienſes & Perſas n Cimonis ætate placuerat, ne qua navis Medica armata 51 intra Cyaneas & Chelidonia navigaret;

Philoſtr. de vita Apoll. l. III. c. XI. (c. 35. Ed. Olear.)
a Plut. Cim. p. 487. A. Diod. l. XI. c. 61. Ariſtid. in Panath. p. 294. Tom. I. Ed. Paul. Steph.

GROTII.

l *Quod in ponto Byzantini exigebant*] Meminit Byzantini vectigalis *Herodianus* Severo. (*Lib.* III. c. I.) *Procopius*, tum in vulgata tum in arcana hiſtoria, etiam veteris vectigalis in Helleſponto meminit, novi autem ad fauces maris Euxini & in freto Byzantino. Byzantini exactionem fuiſſe ad ædem Blachernianam, Helleſpontiacum Abydi docet *Theophanes*. Abydi illud δεκατευτήριον, id eſt, vectigalarium decimæ, vocat *Agathias* libro V. minuit id Irene. Immanuel Comnenus Imperator monaſteriis aliquibus conceſſit θαλάσσια δίκαια, *obventiones e mari*. Docet *Balſamo* in Concilii Chalcedonenſis canonem IV. & Synodi VII. canonem XII.

m *Demoſthenes in Leptinen*] Idem ibidem accepta Byzantio dominos maris factos ait Athenienſes. *Ulpianus* Scholiaſtes ſolutam ibi ait decimam. (Pag. 134. C. Tom. II. *Ed. Baſil.* 1572.)

n *Cimonis ætate*] Hæc eſt illa εἰρήνη περιβόητος *nobiliſſima pax* Plutarcho, qua & hoc convenerat, ut Perſæ a mari tantum ſpatii abſiſterent quantum ferret equi curſus, id eſt, XL. ſtadia. Meminit & *Iſocrates* Panathenaico. [Locus eſt *pag.* 244. E. *Ed. H. Steph.* Sed Auctor noſter dixit *quadraginta ſtadia*, pro *quadringentis*: nam totidem continebat ἵππου δρόμος, ut exponitur à *Plutarcho*, pag. 491. τετρακοσίων σταδίων ἐντός. Et res ipſa clamat: quadraginta enim ſtadia conficiunt tantum unum milliare cum quadrante: quis autem Equus, per unum diem, non longè majus ſpatium itineris abſolveret? Vide DEMOSTHEN. *Orat. de falſ. legat.* pag. 273. A. & ARISTID. *Orat. in laudem Rom.* p. 349. Tom. I. Aliud eſt ἱππικὸν, de quo alibi PLUTARCHUS, *Vit. Solon.* pag. 91. C. nimirum ſpatium quod emetitur Equus in Agonibus, & *quatuor* erat *ſtadiorum*, ut ipſe ſtatim exponit. Hæc duo tamen confudit J. CASPAR EISENSCHMID. in libro ceteroquin utiliſſimo *De Ponderibus & Menſuris Veterum* &c. p. 113. *J. B.*]

GRONOVII.

49 *Chryſopoli*] *Scutari* e regione Cpoleos.

50 *Polybio*] 4. p. 312.

51 *Cyaneas & Chelid.*] Eadem eſt hiſtoria, idemque fœdus: nam Chelidoniæ ſunt inſulæ tres in mari Pamphylio contra Phaſelidem, quæ eſt in continenti. Nec placuit horum quicquam poſt prælium ad Salaminem: tum enim nullum fœdus factum eſt, cum proxime ſucceſſerint ad Platæas & Mycalem pugnæ; ſed ad Eurymedontem amnem a Cimone victi Perſæ hanc conditionem acceperant. De Chelidoniis *Strabo* 24, 666. [In prima Editione Auctor dixerat ſimpliciter: *ne qua navis Medica armata extra Cyaneas navigaret.* Poſtea in Edit. 1632. hæc addidit: *Ne qua* &c. . . *Cyaneas & Chalidonia navigaret: extra Cyaneas & Phaſidem poſt prælium ad Salaminem.* Unde patet, quam parum accuratè & emendatè, vitio memoriæ, hæc omnia ſcripſerat. *J. B.*]

b *Thucyd. Lib.* IV. *c.* 118. garet; intra 52 Cyaneas & Phaselidem post prælium ad Salaminem: in annalibus induciis *b* belli Peloponnesiaci, ne Lacedæmonii navigarent longis navibus, sed aliis navigiis, quæ ferrent ponderis non amplius quingentis talentis: & primo fœdere, quod statim ab exactis regibus o Romani cum Carthaginiensibus fecerant, convenerant, ne Romani Romanorumve socii ultra 53 Pulchrum promontorium navigarent, extra quam si tempestatis aut hostium vi compulsi essent: qui vi compulsi advenissent, nihil sumerent præter necessaria, & intra diem quintum abscederent. Et p in secundo fœdere, ne Romani ultra Pulchrum promontorium, Mastiam & Tarsejum prædas agerent mercatumve irent. In pace cum Illyriis, ne Illyrii ultra Lissum (hh) pluribus quam duobus lembis iisque inermibus navigarent. In pace cum Antiocho, * ne citra 54 Calycadnum & Sarpedonem promontoria navigaret, extra naves 55 quæ stipendium, legatos, aut obsides portarent.

Polyb. III. 22. *App. Illyr.* p. 760. *Ed. H. Steph.* * *Livius l.* XXXVIII. *c.* 38.

2. Sed hæc non docent occupationem maris, aut juris navigandi. Possunt enim ut singuli, ita & populi pactis, non tantum 56 de jure quod proprie sibi competit, sed & de eo quod cum omnibus

GROTII.

o *Romani cum Carthaginiensibus*] Servius ad illud IV. Æneidos:

Littora littoribus contraria.

Quia in fœdere cautum fuit, ut neque Romani ad littora Carthaginensium accederent, neque Carthaginenses ad littora Romanorum. Simile fœdus Romanorum cum Tarentinis: μὴ πλεῖν Ῥωμαίους πρόσω Λακινίας ἄκρας· *ne Romani ultra promontorium Lacinium navigarent*; est hoc in excerptis ad legationes ex *Appiano.* mersos a Pœnis externos qui in Sardiniam vel ultra columnas navigarent, tradit *Strabo* libro XVII.

p *In secundo fœdere*] Erat & hoc in eo, ne Romani in Africam aut Sardiniam appellerent nisi commeatus accipiendi aut naves reficiendi causa. Post bellum Punicum tertium castigatus Senatus Carthaginiensis, quod contra fedus exercitum & navalem materiam haberet. Testis *Livius* Epit. lib. XLVIII. & XLIX. Simile est quod Sultanus Ægypti, pacto cum Græcis facto, impetravit, ut ei semel anno duas naves trans Bosphorum mittere liceret. Est id apud *Gregoram* libro IV. Antiochi olim pax & hoc continebat, ne is armatas naves haberet plures XII. *Appianus* Syriaco, (*pag.* 112. *Ed. Steph.*) Naves armatæ Adriaticum sinum ingredi per Venetos vetantur ex pactis. Vide *Thuanum* libro LXXX. in anno CIƆ IƆ LXXXIV.

GRONOVII.

52 *Intra Cyaneas & Phaselidem*] *Isocrat.* Panathen. p. 580.

53 *Pulchrum promontorium*] In Africa. *Liv.* 29, 27.

54 *Calycadnum & Sarpedonem*] In Cilicia.

55 *Quæ stipendium*] Quod ei pendendum erat ex fœdere Romanis. *Liv.* 38, 38.

56 *De jure decedere*] Ut si quis paciscatur, ne in aream alterius lumen e sua domo habeat, non eo aër fit proximi possidentis, sed alter de jure suo remittit.

(hh) Reposui *Lissum*, pro *Lessum*, quod habent omnes Editiones. Nulla est urbs *Lessus*: & ἔξω τοῦ Λισσοῦ ait POLYBIUS, *Hist.* Lib. II. Cap. 12. unde has fœderis leges sumsit Auctor noster, quamquam in orâ libri solum *Appianum* indicet, qui paullum alio modo eas refert. Sic in præcedentibus edidi *Mastiam*, pro *Massiam*, quod perperam legitur in omnibus Editionibus. Ceterum de veteribus illis urbibus *Mastia* & *Tarseio*, quas silentio prætermittit CELLARIUS in Geographia Antiqua, vide BOCHARTUM, *Phaleg.* Lib. III. Cap. 7. *J. B.*

57 *Piscatio*

mnibus hominibus commune habent, in gratiam ejus cujus id intereſt decedere: quod cum ſit, dicendum eſt quod dixit Ulpianus in ea facti ſpecie, qua fundus erat venditus hac lege ne contra venditorem 57 piſcatio thynnaria exerceretur, mari ſervitutem imponi non potuiſſe, ſed bonam fidem contractus expoſcere, ut lex venditionis ſervetur. Itaque perſonas poſſidentium & in jus eorum ſuccedentium obligari. *L. Venditor. 13. D. Com. præd.*

XVI. 1. 58 Frequens eſt inter vicinos populos contentio, quoties

GRONOVII.

57 *Piſcatio thynnaria*] Thynnorum piſcium *Hor*. 2. ſat. 3. *Plures annabunt thynni & cetaria creſcent.*

58 *Frequens &c.*] Hæc quidem docta ſunt, ſi recte tradantur, ſed ad præſentem quæſtionem parum faciunt. Videtur autem vir ſummus auctores finium regundorum valde defunctorie legiſſe. *Limitatus* ager appellatur, qui & diviſus aſſignatuſque, non quod manufactos limites pro finibus haberet, ſed quia conciſus erat limitibus factis (*decumanos* & *cardines* vocabant: illos, qui orientem & occidentem ſpectabant, hos, qui meridiem & ſeptentrionem) per centurias perque partes, quæ privatis poſſeſſoribus dono principis eſſent adſignatæ, ita ut certus numerus centuriarum & jugerum limitibus includeretur. Quum ſecundum genus nominavit *aſſignatos & menſura comprehenſos*, fruſtra addit, *per centurias & jugera*: nam horum ratio habetur in limitato. At hujus tantummodo modus univerſus per extremitatem menſuræ comprehendebatur. Ideo non *limitatus* non *diviſus*, ſed *aſſignatus* tantum, & *menſura comprehenſus* vocabatur. *Arcifinius* quoque dictus, non quod fines hoſtibus arcendis idoneos haberet, ſed quod arcuerat fines, vel non haberet fines menſoria ratione comprehenſos. Frontinus: *Ager eſt arcifinius, qui nulla menſura continetur*. Eoſdem propterea *Siculus Flaccus* ait *ſolutos* vocari. Iidem teſtantur nihil *ſubſecivorum* intervenire, nempe quæ a menſuris decempeda re ſtabant. Appellabantur & *occupatorii*, quia eorum unuſquiſque privato arbitrio occupaverat ſine adſignatione, non modo tantum, quantum colere poterat, ſed quantum in ſpe colendi habebat. Nec vero hic ager neceſſario terminos habebat naturales: poterat enim occupator ſibi terminos ſtatuere, quos voluerat, vel ſepimento, vel foſſa manufacta.

In duobus primis agrorum generibus, ſi flumen curſum mutet, nihil ait de territorio mutari. Non eſt perpetuum. Poterat enim tam limitatus, quam menſura comprehenſus ager ad fines territorii eſſe, & vel hic, vel ille fluvio imperia terminante includi; quod ſi eſſet, haud dubie, quod decedebat agris, decedebat territorio: quod alteri ripæ accedebat, ſub aliam juriſdictionem veniebat. Rurſus ait in arcifiniis flumen mutato curſu mutaſſe territorii fines &c. Ne hoc quidem perpetuo verum. Nam arcifinius ager eſſe poterat & in medio territorio, utpote ſi quis loca deſerta, vaſta, inculta occupaverat: qualia magnis regnis & imperiis frequentia interveniunt. Ibi ſi flumen eſſet, quicquid ageret, manebat, quod erat, territorium.

Illud prorſus mirum, quod in dubio imperia, quæ ad flumen pertinent, arcifinia putanda eſſe ait, & ut limitata, aut menſura comprehenſa ſint, rarius accidere. Primo inauditus eſt ſermo, *imperium arcifinium*, *imperium limitatum*, *imperium menſura comprehenſum*. Agrorum hæc vocabula ſunt, non imperiorum. Dein dubium tale nobis eſſe non poteſt, quia nulli nobis ejuſmodi agri. Tertio quomodo poteſt eſſe dubium, ſi vera eſt auctoris ſententia, omnes agros limitatos & adſignatos eſſe in meditullio imperii, omnes in extremo arcifinios. Minime igitur hic ſervit hypotheſi ſuæ. Denique apud Romanos, quibus ſolis iſtæ agrorum varietates notæ, ſi dubium hujuſmodi incidiſſet, adibatur ſcrinium Imperatoris, in

ties flumen cursum mutavit, an simul & imperii terminus mutetur, & an quæ flumen adjecit, eis cedant quibus adjecta sunt: quæ controversiæ ex natura & modo acquisitionis definiendæ sunt. Docent nos a mensores tria esse agrorum genera: 59 divisum, & assignatum, quem limitatum vocat b Florentinus jurisconsultus, quia manufactos limites pro finibus habet; 60 assignatum per universitatem, sive q mensura comprehensum, puta per centurias ac jugera; & arcifinium, qui inde dictus, docente c Varrone, quod 61 fines habeat arcendis hostibus idoneos, id est naturales: ut sunt 62 flumina & r montes. Hos 63 occupatorios dicit Aggenus d Urbicus, quia plerumque tales sunt agri, qui aut eo quod vacui sunt, aut etiam bello occupantur. In duobus primis agrorum generibus etiamsi flumen cursum mutet, 64 nihil de territorio mutatur: & 65 si quid alluvio adjecit, id occupantium imperio accedet.

2. In

a *Jul. Frontin. De agror. qualit.* p. 38. *Ed. Goës.*
b *L. in agris limitatis*, 16. *D. de acq. rer. dom.*
c *Apud Frontin. ubi supra.*
d *Pag.* 45.

in quo erant omnium limitatorum & assignatorum agrorum formæ: si de quo quærebatur, ejus nulla extaret forma, pro arcifinio erat. Meminerunt hujus rei sæpe dicti auctores finium regundorum. [Non desunt tamen, quæ pro Auctore nostro adversus hanc crisin, & alterius Viri Eruditissimi *Wilhelmi Goësii*, in animadversionibus ad Rei Agrariæ Auctores, dici queant; ut aliquando, Deo favente, patebit ex nostris ad hunc locum Gallicis Notis. *J. B.*]

GROTII.

q *Mensura comprehensum*] Exemplum vide apud *Servium* ad eclogam IX. [Sed agitur ibi de *agris limitatis*. Vide ad *vers.* 7. & 28. *J. B.*]

r *Montes*] *Tacitus* de Germania: *a Sarmatis Dacisque mutuo metu aut montibus separatur.* c. I. *Plinius* libro XXXVI. *Evehimus ea quæ separandis gentibus pro terminis constituta erant.* de Alpibus loquens. [Locus est *Cap.* I. ubi suspicor pro *Evehimus*, legendum *Evellimus*, quæ vox aptissima ad *terminos* motos significandos. Et de *evectione* in sequentibus agitur: *Navesque marmorum caussâ fiunt ac per fluctus . . . . huc illucque portantur juga montium* &c. Tota series orationis mihi videtur favere huic facillimæ emendationi. Peritiores judicent. *J. B.*]

GRONOVII.

59 *Divisum & assignatum*] Qui veteranis & colonis per centurias, & jugera modo certo adscripto datus est.

60 *Assignatum per universitatem*] Quum modus universus & indivisus civitati tribuebatur: hic tantum per extremitatem mensura comprehendebatur, non per centurias & jugera, ut perperam auctor. Centuriæ & jugera sunt limitati vel divisi & adsignati. Centuria modus est agri CC. vel CCL. jugerum. Jugerum in longitudinem numerat pedes CCXL. in latitudinem pedes CXX. *Colum.* 5, I. Quidam tamen voluerunt mensuram per extremitatem comprehensam esse centuriam.

61 *Fines hostibus arcendis*] Imo quod fines arcuit, & possessor ejus liberum sibi reliquit, quo usque colere aut possidere velit.

62 *Ut flumina & montes*] Immo & aquarum divortia & manufactas vias, fossas, arbores antemissas, nec mensura continetur. Sic F. p. 4.

63 *Occupatorios*] Quia non ex mensuris actis modum acceperunt, sed patent quatenus excoluit, aut quantum eorum spe colendi occupavit possessor. Primi habent limites inter singulas centurias, duo posteriora genera non limites, sed terminos. Sic 18, 22.

64 *Nihil de territorio*] Quasi centuria non potuerit finiri flumine.

65 *Si quid alluvio*] Si parvum quid esset, contemtum: si magna pars, ad subseciva pertinuisse censeo in diviso & adsignato.

[*Flumen*

2. In arcifiniis [f] flumen mutato paulatim curſu mutat & territorii fines, & quicquid flumen parti alteri adjecit, ſub ejus imperio eſt, cui adjectum eſt: quia ſcilicet eo animo populus uterque imperium occupaſſe primitus creditur, [t] ut flumen ſui [66] medietate eos dirimeret, tanquam naturalis [67] terminus. Tacitus dixit: [a] *Certum jam alveo Rhenum*, [u] *quique terminus eſſe ſufficiat*. Diodorus Siculus, [b] ubi controverſiam narrat, quæ inter Egeſtanos & Selinuntios fuit, ποταμοῦ, ait, τὴν χώραν ὁρίζοντος, *amne fines diſcriminante*. Et Xenophon [c] talem amnem ſimpliciter τὸν ὁρίζοντα, id eſt, *finitorem* vocat.

a De Moribus Germ. c. 32.
b Lib. XII. pag. 328. Ed. H. Steph.
c Lib. IV. Exp. Cyri. c. 8. §. 1.

3. Narrant veteres Acheloum amnem, incerto curſu, modo ſectum in partes, modo circumactum obliquo agmine, (unde [68] tauri & ſerpentis formam induiſſe dicitur) diu de agro adjacente belli cauſam Ætolis & Acarnanibus præbuiſſe, donec eum Hercules aggeribus [69] domuit eoque beneficio Oenei Ætolorum regis [70] filiam in matrimonium impetravit. Strabo l. X. p. 458.

XVII. 1. Sed hoc ita demum locum habebit, ſi non alveum mutaverit amnis. Nam flumen, etiam qua [71] imperia diſterminat, non conſideratur nude qua aqua eſt; ſed qua aqua alveo tali fluens ripiſque talibus incluſa. Quare particularum adjectio, deceſſio, aut talis immutatio, [72] quæ toti ſpeciem veterem relinquat, rem finit eandem videri. At ſi totius ſpecies ſimul mutetur, res erit alia. atque ideo ſicut interit flumen, quod in loco ſuperiore molibus obſtructum eſt, novumque naſcitur facta manu foſſa in quam aqua immittitur: ita [x] ſi deſerto alveo veteri alià irruperit flumen, non idem erit quod fuit ante, ſed novum vetere extincto: & ſicut ſi exaruiſſet flumen, imperii terminus maneret medietas alvei, qui proxime fuiſſet: quia mens ea populorum fuiſſe cenſenda eſt, ut flumine quidem naturaliter dirimi vellent;

L. Proponebatur, 76. D. de judiciis.

GROTII.

f *Flumen mutato paulatim curſu*] Vide *Johannem Andreæ* & alios citatos à *Reinkingio* libro I. claſſe V. c. I.

t *Ut flumen ſui medietate eos dirimeret*] Exemplum in Vedaſo amne apud *Marianam* libro XXIX.

u *Quique terminus eſſe ſufficiat*] Spartianus Adriano: (*Cap.* 12.) *in plurimis locis in quibus barbari non fluminibus, ſed limitibus dividuntur*. Phaſim amnem σύνορον, id eſt, confinem vocat *Conſtantinus Porphyrogenneta*. c. XLV.

x *Si deſerto alveo veteri*] Ut Bardanus amnis apud *Annam Comnenam*. libro I.

GRONOVII.

66 *Medietate*] Quaſi linea ducta per medium alveum.

67 *Terminus*] Non tam vagum & ſtagnantem ſuper minus profundo, ſed alveo profundiſſimo collectum & incluſum, ut pro territorio & munimento imperii eſſe poſſit.

68 *Tauri & ſerpentis formam*] In fabula luctæ cum Hercule *Ovidius* 9. Metam. 63. & 80.

69 *Domuit*] In certum alveum incluſit.

70 *Filiam*] Deianiram.

71 *Imperia diſterminat*] Ut Romanum a Germanis Rhenus, a Marcomannis & Dacis Danubius, a Parthis Euphrates.

72 *Quæ toti ſpeciem*] Non avertat in aliam regionem, ſed priſtinum alveum retinere ſinat.

73 Quod

L. 3. §. 2. ff. de aq. quot. & æstiva. lent; quod si flumen esse desiisset, ut tum teneret quisque 73 quod tenuisset: ita mutato alveo idem observandum erit.

2. In dubio autem 74 imperia, quæ ad flumen 75 pertingunt, arcifinia putanda sunt, quia imperiis distinguendis nihil est aptius quam id 76 quod non facile transitur. Ut autem limitata, aut mensura comprehensa sint, rarius accidit; neque tam ex acquisitione primæva, quam ex aliena concessione.

XVIII. Quanquam vero in dubio, ut diximus, imperia ad medietatem fluminis utrinque pertingunt, fieri tamen potuit, & contigisse alicubi videmus, ut flumen totum 77 parti uni accederet, quia scilicet ripæ alterius imperium serius occupato jam flumine cœpisset: aut quia eum in modum res pactionibus esset definita.

XIX. 1. Illud quoque observatu non indignum, originariam acquisitionem censendam etiam rerum earum, quæ dominum habuerunt, sed habere desierunt: puta quia derelictæ sunt, aut quia 78 defecerunt domini. nam hæc 79 redierunt in eum statum in quo primum res fuerant.

2. Sed illud simul notandum est, interdum primas acquisitiones a populo aut populi capite ita factas, ut non tantum imperium, in quo inest 80 jus illud eminens, de quo alibi egimus, sed & privatum plenumque dominium generaliter 81 primum populo, aut ejus capiti quæreretur: atque ut deinde particulatim in privatos ita fieret distributio, ut tamen eorum dominium ab illo priore dominio penderet, si non ut jus 82 vasalli a jure 83 senioris, aut jus emphyteuticarii a jure proprietarii, tamen alio quodam tenuiore modo, ut multæ sunt species juris in rem, quas inter est & jus

GRONOVII.

73 *Quod tenuisset*] Si scilicet nullum ibi flumen fuisset, nempe usque ad illam lineam, quæ medium alveum secat.

74 *Imperia*] i. Agri, quibus terminantur imperia per flumen.

75 *Pertingunt*] Pertinent.

76 *Quod non facile*] Ut munitiones naturales.

77 *Parti uni accederet*] Ut in illis terminis imperii Romani factum: nam cum barbari naves nullas haberent, Romani eos amnes navibus occuparunt, quas dicebant lusorias.

78 *Defecerunt domini*] Justin. 19, 3. *Prædam, quam relictis a se castris abstulerint, non esse talem, quam velut spolium victi hostis ostentent, sed quam possessione vacua fortuitis dominorum mortibus, sicuti caducam, occuparint.*

79 *Redierunt in eum statum*] Rursus factæ sunt communes.

80 *Jus eminens*] 1, 3. 6.

81 *Primum populo*] *Siculus Flaccus* de cond. agrorum. *Postquam ergo majores regiones ex hoste captæ vacare cœperunt, alios agros diviserunt, assignaverunt, & ita remanserunt, ut tamen populi Rom. essent: ut est in Piceno, in regione Reatina, in quibus regionibus montes Romani appellantur: nam sunt P. R. quorum vectigal ad ærarium pertinet.*

82 *Vasalli*] Qui habet emphyteusin vel fundum a domino in perpetuum, aut in certos annos, ea lege concessum, ut eum colat melioremque reddat, constituta pensione annua.

83 *Senioris*] Hoc vocabulo usa est inferior Latini sermonis ætas pro domino: unde Italicum *Signore*, Gallicum *Seigneur*, *Sieur*, sive *Monsieur*, *Messire*. Bignon. ad Marcul. 1. cap. 7. p. 485.

jus ejus, qui 84 ſub conditione fideicommiſſum exſpectat. Seneca: y *Non eſt argumentum, ideo aliquid tuum non eſſe, quia vendere non potes, quia conſumere, quia mutare in deterius aut melius non potes. Tuum enim eſt etiam quod ſub certa lege tuum eſt.* Dion Pruſæenſis Rhodiaca: *μυρίυς γὰρ εὑρήσετε τρόπυς καθ' ὃς ἑκάςυ τι φαμὲν εἶναι· καὶ πλεῖςον διαφέρονται· ὧν ὔτε ἀποδόσθαι τι ἔξεςι τοῖς ἔχυσιν, ὔτε ὅπως ἂν θέλοι χρῆσθαι. Plurimi ſunt modi, quibus quid cujuſque eſſe dicitur, & quidem valde inter ſe differentes: interdum ut nec vendere, nec pro arbitrio uti liceat.* Apud Strabonem (ii) invenio: *κύριος ἦν πλὴν τοῦ πιπράσκειν dominus erat demto vendendi jure.* Exemplum ejus quod diximus in Germanis ponit Tacitus: *Agri pro numero cultorum ab univerſis occupantur, quos mox inter ſe ſecundum dignationem partiuntur.* *De morib. Germ. c. 26.*

3. Hoc igitur modo cum diſtributa dominia pendent a 85 dominio generali, ſi quid 86 domino particulari carere incipit non fit occupantis, ſed z ad univerſitatem, aut ad dominum ſuperiorem redit. Cui juri jus ſimile etiam per legem civilem extra hanc cauſam, ut jam notare cœpimus, introduci potuit.

GROTII.

y *Non eſt argumentum*] Locus eſt de beneficiis VII, 12. Idem libro ejuſdem argumenti octavo, c. 12. *quædam quorundam ſub certa conditione ſunt.* [At vero ſunt tantum ſeptem Libri *De Beneficiis*. Locus eſt eodem libro & capite, quo ille, cujus verba in textu adferuntur. *J. B.*]

z *Ad univerſitatem aut ad dominum ſuperiorem redit*] Sic ex libro ſecundo Odyſſeæ in fine colligas, bona ejus qui ſine liberis decederet ad populum perveniſſe, & ſic interpretatur *Euſtathius* illud *Homeri* Iliados E. (vers. 158.)

Χηρωςαὶ δὲ διὰ κτῆσιν δατέοντο,
Partiebantur opes rectores urbis.

Nam *χηρωςὰς* magiſtratum fuiſſe dicit qui bona ſine liberis decedentium adminiſtrabat. Simile aliquid uſurpatum olim in regno Mexicano docent nos hiſtoriæ. [In loco ex *Odyſſea*, Poëta hoc tantum innuit, inter Procos *Penelopæ* conveniſſe, ſi forte *Telemachus* interiiſſet, ſeſe bona ejus æquis partibus occupaturos, ut ſolatii loco id eſſet illis, quos *Penelope*, uno electo in virum, excluſura eſſet; ut optimè obſervavit Doctiſſima Matrona *Anna T. Fabri*. Adeoque inde quod Auctor noſter colligit, minimè inferri poteſt. Neque certius eſt, quod de *χηρωςαῖς*, poſt *Euſtathium*, adfirmat. Vocem enim illam interpretantur *Pollux* & *Heſychius*, non de magiſtratibus, bona ſine liberis decedentium adminiſtrantibus, ſed de propinquis remotis in hereditatem ſuccedentibus. *J. B.*]

GRONOVII.

84 *Sub conditione fideicommiſſum*] Nam & ſub conditione relinquitur fideicommiſſum, vel ex certo die. §. 2. Inſtit. *de fideicom. her.*

85 *Dominio generali*] Ejus, cujus eſt territorium, ſive principis ſive populi.

86 *Domino particulari*] Cujus fuit ea privata poſſeſſio.

(ii) Locum forte inveni *Lib.* XII. ubi agitur de miniſtris ſacrorum, quorum *Archelaus* Pontifex, Rex *Comanæ* à *Pompejo* conſtitutus, dominus erat, ita tamen ut eos vendere non poſſet: *Καὶ τῶν τὴν πόλιν ἀκύντων ἱεροδύλων κύριος πλὴν τῦ πιπράσκειν.* Pag. 558. Ed. Caſaub. Paris. *J. B.*

44 res fideicommisso obnoxias non infirmis rationibus subnixus producit summi judicii jurisconsultus Covarruvias *.

* C. possessor. p. 3. §. 3. Spec. tit. de feud. § quoniam. vers. 3 quaeritur. Chass. de consf. Burg. des mains-mortes. §. 6. vers. par an & jour, n. 2. Cravet. de ant. temp. p. 4. §. materia n. 90.

4. Nihil enim prohibet quominus lege civili jus tale introduci possit, quod 45 uno actu alienari licite non possit; possit tamen ad vitandam dominiorum incertitudinem certi temporis neglectu amitti: atque ita etiam, ut exstituris salva sit actio personalis 46 adversum eos qui neglexerunt, aut eorum heredes.

XI. Ex his quæ diximus apparet, & regi adversus regem, & populo libero adversus populum liberum jus acquiri posse, ut expresso consensu, ita derelictione, & eam secuta, aut ex ea vim novam capiente apprehensione. Nam quod dicitur, quæ ab initio non valent, ex post facto 47 convalescere non posse, hanc habet exceptionem, nisi 48 causa nova jus per se parere idonea intercesserit. Similiter & alicujus populi rex verus amittere poterit regnum & 49 populo subjici; & qui revera non rex, sed princeps erat, f rex summo cum imperio fieri, & summum imperium quod penes populum, aut penes regem in solidum erat, inter eos dividi.

XII. 1. 50 Illud etiam indagari operæ pretium est, an lex de usucapione

τόκια, τὰ πρεσβεῖα τῶν πρωτοτόκων. hic feuda regalia, emphyteuses, anniversaria, sive capellæ, jus patronatus, fideicommissa, & quæ pro indiviso ab uno ad alium derivantur in familia aliqua. Auctor de majoratu 2, 15. 4. p. 165. Voyage d'Espagne cap. 10. p. 62. *La noblesse d'Espagne a un beau droit, si au moins il luy est bien conservé, c'est que pour endettée qu'elle soit, on ne peut luy saisir que le revenu de son bien, parce qu'il est tout en majorazgo, c'est à dire fideicommis.* Et cap. 11. p. 75. *Quand il les vit engagez de toutes parts, il permit qu'on se pust attaquer à leurs fiefs, & ainsi osta le privilege de majorazgo, qui estoit le plus beau qu'eust la noblesse d'Espagne.*

GROTII.

f *Rex summo cum imperio fieri*] Vide *Vasquium* controversiarum illustrium lib. 1. c. XXIII, 3. Adde eundem libro II. c. LXXXII, 8. 9. & sequentibus. vide & *Panormitanum* lib. 1. cons. LXXXII. Et *Peregrinum* de jure fisci VI, c. VIII. §. 10.

GRONOVII.

44 *Res fideicommisso*] Quas ita tenet heres vel dominus, ut alienare aut minuere nequeat, sed ex instituto ejus, unde accepit, compellitur, integras servare proximo successori.

45 *Uno actu*] Traditione, venditione, &c.

46 *Adversum eos*] Non adversus eum, qui usucepit.

47 *Convalescere non posse*] Quod hic posset dici adversus eum, qui primum aliena invasit.

48 *Causa nova*] Ut hic longum tempus, & veteris domini silentium.

49 *Populo subjici*] Rex legibus solutus poterit legibus subjici.

50 *Illud etiam &c.*] In quæstione, an partes summi imperii, seu jura majestatis possint præscribi, vix ausim repugnare sententiæ auctoris, ne crabrones irritem, adeo in eam certatim irruunt politici. Etsi primo suspecta est aulicæ adulationis: deinde ferit ipsos principes: nam quum nemo tota Europa principum aut regum jura illa majestatis absoluta illud summum imperium, quale fingunt, ab suo populo acceperit, sed quicumque illud tenent, usurpatione, præscriptione, patientia populorum teneant: si ea jura præscribi non possunt, ne ipsi quidem illa præscribere, & longi temporis usurpa-

usucapione aut præscriptione, condita ab eo qui habeat summum imperium, pertineat etiam 51 ad ipsum jus imperii, & ejus partes necessarias 52 quas alibi explicavimus. Pertinere arbitrari videntur jurisconsulti non pauci, * qui quæstiones de summo imperio ex jure tractant civili Romanorum. t Nos aliter arbitramur. nam ut quis legibus obligetur, requiritur in legis auctore & potestas, & voluntas, saltem præsumta. 53 Se per modum legis, id

*Bart. in l. Hostes, D. de capt. & in l. 1. D. de aq. plur. arc. Jas. cons. 70. lib. III. Aymon. de antiq. p. 4. versic. materia ista. n. 73. Ant. Corsetus de excell. reg. q. 104. Bald. de præsc. 1. p. princ. & 2. part. qu. 2. Castal. de Imp. quæst. 53. & Covar. in c. peccatum. de reg. juris in 6. p. 2. §. 9. in fine.

usurpatione acquirere potuerunt: denique eosdem principes, si partes illorum jurium a majoribus neglectas, aut ordinibus concessas hac politicorum disputatione inducti improvide repetant, obnoxios reddit turbis domesticis ac seditionibus, tanquam libertatis oppressores: cujus rei lugubre exemplum in rege cætera optimo præbet Albion. Valeat tamen ipsa, sed argumenta consideremus.

Ait affirmare jurisconsultos, qui has quæstiones tractant ex jure civili Romanorum. Quasi ex jure civili Romanorum didicerit Lycurgus, ut *legum suarum non inventione quam exemplo esset clarior, nec quidquam in alios sanciret, cujus non ipse in se documentum daret.* Justin. 3, 2. Quasi ex eodem in se fuerit severus Charondas, qui lege lata, ne quis in concionem veniret armatus, seditione orta, dum ipse ex agro accinctus ferro domum redit subito de via in concionem, sicut erat, progressus, dicente quodam, *legem abs te latam ipse destruis*, respondit, *minime, sed ratam faciam*, gladioque stricto incubuit. *Diodor.* 17, 9. Quasi ex jure civili Theodosius ad filium apud *Claudianum* in IV. consul. Honorii: (*vers.* 296. *& seqq.*)

In commune jubes si quid, censesve tenendum
Primus jussa subi, tunc observantior æqui
Fit populus, nec ferre negat, cum viderit ipsum
Auctorem parere sibi ———

Itaque si naturæ jus respicimus, quæ semper tendit ad optimum, & eum dictitat esse legislatorem, qui sit omnium justissimus, non est dubium, quin illa præcipiat: Quod quisque in alium statuerit, ipse eodem jure utatur. Ut quis legibus obligetur, requiri ait in legis auctore voluntatem, saltem præsumtam. In bono præsumi quis neget? in malo, qui legum suarum lator & eversor est, ut de Pompejo *Tacitus* loquitur, quis speret? [At vide, quæ diximus in PUFENDORFIUM nostrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VII. Cap. VI. §. 3. Not. 4. Præterea Vir Doctissimus heic mutat statum quæstionis. Auctor enim noster agit de *Usucapione* aut *Præscriptione*, qualis à Legibus Civilibus certo quodam annorum numero definitur, & sub certis quibusdam conditionibus constituitur. Ceteroquin tantum abest ut derelictionem tacitam, secundum Jus Naturæ & Gentium, ad jus ipsum Imperii pertinere neget, ut contra statuat paullo post, *num.* 2. tantum temporis spatium, quantum Leges Civiles postulant, non requiri ad adquirendum summum imperium, si intra id tempus conjecturæ derelictionis sufficientes adpareant: immo res Summi Imperii certo tempore adquiri posse, etiam ubi talis adquisitio in aliis rebus vetatur Jure Civili. *J. B.*]

GROTII.

t *Nos aliter arbitramur*] Et Don *Garzias Mastrill.* de magistratu lib. III. c. 11, 26. *Joh. Oldendorpius* consil. Marp. v. n. 47. volum. I.

GRONOVII.

51 *Ad ipsum jus imperii*] *Bodin.* lib. I, cap. 10.

52 *Quas alibi*] I, 3, 6.

53 *Se per modum legis*] Id est, per modum superioris obligare nemo potest. Falsissimum: An non populus obligat se lege, cum legem jubet? annon legem fecit se superiorem? Cur ergo legum imperia Romæ fuisse ejectis regibus ait *Livius*? Si quis ipsum

id eſt, per modum ſuperioris, obligare nemo poteſt: & [54] hinc eſt quod legum auctores habent [55] jus leges ſuas mutandi: Poteſt tamen quis obligari ſua lege, non directe, ſed per reflexionem, [u] qua ſcilicet [56] pars eſt communitatis ex æquitate naturali, quæ partes vult componi ad rationem integri. quod a Saule [57] in regni initiis obſervatum notat ſacra hiſtoria, Sam. XIV, 40. [58] Sed hoc hic locum non habet, quia legum auctorem hic conſideramus, non ut partem, ſed ut eum in quo virtus inſit integri. agimus enim de ſummo imperio [59] qua tali. Sed nec voluntas adfuiſſe præſumitur:

ſeſe obligare poteſt ſponſione, ſi jurejurando, quidni & lege? lex eſt communis ſponſio civium, inquit JC. lex eſt quaſi ſacramentum civium; unde leges Pythagoreorum collegii *ſodalitii juris ſacramenta* dicit *Juſtinus*. Sophiſtica cavillatio, quam didicit a *Bodino* 1, 8. 134. [Vide, quæ pro Auctore noſtro diximus in Nota jam indicatâ ad PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VII. Cap. VI. §. 3. *J. B.*]

GROTII.

u *Qua ſcilicet pars eſt communitatis*] Vide infra hoc libro, cap. XX. §. 24. *Seneca* epiſtola LXXXV. *Duas perſonas habet gubernator: alteram communem cum omnibus qui eandem conſcenderunt navem, qua ipſe quoque vector eſt, alteram propriam qua gubernator eſt.* Tractant hoc *Claud. Seiſellus* de rep. Gall. lib. I. *Chaſſanæus* de gloria mundi parte V. conſ. 5. *Gaillius* lib. II. obſ. LV. num. 7. *Bodinus* de Republica lib. I. c. VIII. *Reinking* I. c. XII.

GRONOVII.

54 *Hinc eſt quod legum auctores jus habent leges ſuas mutandi*] Peſſimum principium, & prorſus tyrannicum, mutandæ legis jus eſſe, quia auctor ea obligatus non eſt. Immo hinc auctor legum jus habet mutandi, quod ſalus populi ſuprema lex eſt. Hæc ſalus populi, quæ eſt lex ſumma, quum ejus cauſa comparatæ ſint leges omnes, & ad illam referantur, ſimul atque aliqua lex inferior ei pugnare deprehenditur, abſolvit populum vel principem ab ea, quam ſe fecit ſuperiorem, lege, & jus ei dat inutilem & degenerantem dominum exuendi.

Agnoſcit tamen ex æquitate naturali obligari legiſlatorem ſua lege: non tamen directe, ſed per reflexionem, quatenus pars eſt communitatis. Atqui non aliter eſt legiſlator, quam qua caput, qua pars eſt, primaria quidem, pars tamen corporis. Itaque peſſime facit, cum quod voce ædificat, exemplo deſtruit, nec tam ſe ad uſum communitatis, quam illam ad libidinem ſuam aptat. A Saule in regni initiis ait hoc obſervatum. Quaſi ſignificet, id non fuiſſe obſervaturum, ſi fuiſſet confirmatior. Poteſt fieri: ſed & fuiſſet tanto pejor, nec jus naturæ, ſed ſuam libidinem eſſet ſecutus.

55 *Jus leges ſuas mutandi*] Falſum: id enim inde, quod ſalus publica ſuprema lex eſt.

56 *Pars eſt communitatis*] Infra 2, 20. 24.

57 *In regni initiis*] Hoc eſt, quum retineret mores, nondum a fortuna corruptus.

58 *Sed hoc hic locum non habet, quia legum auctorem hic conſideramus, non ut partem, ſed ut eum, in quo virtus inſit integri*] Hoc illudere eſt: legis auctor in lege ferenda conſideratur non ut pars communitatis, ſed ut is, in quo virtus ſit integri: ergo ſua lege non tenetur. Negamus etiam conſequentiam: diximus enim, quoties integrum, hoc eſt, populus omnis, ipſe legem accipit & jubet, non tantum ſingulis eum, ſed & ſibi jus ponere, non ſingulis tantum ſed & ſe omni eam legem ſuperiorem & dominam agnoſcere: ergo multo magis qui repræſentat integrum.

59 *Qua tali*] De ſummi imperii poſſeſſore, quatenus ſummus eſt & extat ſupra omnes, qui agnoſcunt ejus imperium.

60 *Nec*

præsumitur; quia legum auctores [60] non censentur se velle comprehendere, [61] nisi ubi & materia, & ratio legis sunt universales, ut [62] in æstimandis rerum pretiis. At summum imperium non est paris rationis cum rebus aliis: imo nobilitate sua res alias multum excedit. Neque ullam vidi legem civilem de præscriptione agentem, quæ summum imperium comprehenderet, aut comprehendere voluisse probabiliter censeri posset.

2. Unde sequitur, neque [63] tempus lege definitum sufficere ad acquirendum summum imperium aut partem ejus necessariam, si desint [64] conjecturæ naturales, de quibus supra egimus: neque tantum temporis spatium requiri, si [65] intra id tempus eæ conjecturæ quantum satis est adsint: neque legem civilem quæ acquiri certo tempore res vetat, ad res summi imperii pertinere. Posset tamen

GRONOVII.

60 *Non censentur se velle comprehendere*] Jam diximus Lycurgum & Charondam eam censionem sibi turpissimam & morte graviorem putasse.

61 *Nisi ubi materia & ratio legis sint universales*] Quidni sit universalis hujus legis ratio? Usucapio & præscriptio longi temporis sunt pœna indiligentium patrumfamilias: a qua se eximere illum, qui pro omnibus debet vigilare, quam decorum est? Usucapio & præscriptio sunt inventæ, ne dominia rerum in incerto essent. Quid ergo indignius, aut magis dissolvendo imperio, quam jus summi imperii inter incertos vagari?

Videtur potius in hac quæstione inspiciendum, quid possit præsumi de voluntate populi: is enim cum summum imperium alicui tribuit, non id ei tanquam privatam possessionem adsignat, sed instar procurationis: nec jus suum & ipse alienat, sed fidei committit: eoque dando & commendando retinet per illum, in quo virtutem esse integri voluit. Tantum statuit, neminem illud administrare, nisi quem sibi præfecit, & cui personam integri imposuit, quam si ille negligat personam, non illud jus redditur vacuum & sine domino, ut possit occupari, sed populi manet. Populum enim intelligimus perfectam societatem, quæ non intelligitur se velle in prædam dare, ac patere rapinis occupantium. Itaque juris istius æterna auctoritas est, non ob personam legislatoris, qui, si Diis placet, omnibus ab se latis legibus liber sit, sed ex persona populi, quam legislator ille repræsentat, cujusque æternum jus tuetur. Quemadmodum Cancellarius ille Galliæ regem nunquam dicebat mori, ita summum jus nunquam fit vacuum in civitate. Nam aut ejus, cui populus dedit, sive quasi procuratori, sive quasi (quando ita vult & loquitur interdum auctor noster) fructuario, quo extincto vel fructum negligente proprietas salva est populo, qui nunquam moritur. Ita semper possidetur, nec jure potest a quoquam invadi.

Quod autem negat ὁ πάνυ se ullam vidisse legem civilem de præscriptione agentem, quæ summum imperium comprehenderet, aut comprehendere voluisse probabiliter censeri posset: ejus rei duplex est ratio: prior, quod nullus populus jus suum minuere voluit, nec justissimam, certissimam, æternam possessionem suam facere dubiam: altera, quod invasores ac tyranni, præterquam quod bona fide destituuntur; armorum vi, & si lubet, populo in obsequia jurare coacto, aut alia specie juris utuntur, ut ad præscriptionem decurrere illis necesse non sit.

62 *In æstimandis*] Si lege princeps statuat mercibus pretium, non minoris eas ipse comparabit.

63 *Tempus lege definitum*] Ad res privatas usucapiendas.

64 *Conjecturæ naturales*] Quæ voluisse interpretantur, quod quis satis significavit, *num.* 4.

65 *Intra id tempus*] Citius quam lege definitum.

tamen in ipsa imperii delatione populus suam exprimere voluntatem; quo modo ac tempore amitti imperium non utendo posset: quæ voluntas sequenda haud dubie esset, nec infringi posset a rege etiam summum imperium obtinente: quia non ad imperium ipsum, sed ad ejus habendi modum pertineret: quo de discrimine 66 alibi diximus.

Covarruv. c. possessor, part. 2. §. 2. num. 12, 13

XIII. Ea vero quæ de summi imperii natura non sunt, nec ut proprietates naturales ad eam pertinent, sed aut separari ab ea naturaliter possunt, aut saltem cum aliis communicari, omnino subjacent legibus populi cujusque civilibus, quæ de usucapione & 67 præscriptione factæ sunt. (dd) Sic subditos esse videmus, qui præscriptione acquisierunt, 68 ut appellari ab iis non possit: ita tamen ut semper aliqua ab eis sit provocatio, per supplicationem scilicet, vel alium modum. Nam ut ab aliquo nulla ratione possit provocari, 69 cum persona subditi pugnat, ac proinde ad summum imperium aut partem ejus pertinet, nec potest aliter acquiri quam 70 secundum jus naturale, cui summa imperia subjacent.

XIV. 1. Ex his apparet, quatenus recipi possit x quod ajunt nonnulli, semper 71 licere subditis si possint in libertatem, eam scilicet 72 quæ populi est, se vindicare: quia quod vi partum est imperium, vi possit dissolvi; quod autem 73 ex voluntate sit profectum, in eo pœnitere liceat, & mutare voluntatem. Nam & quæ vi parta primum sunt imperia, possunt ex voluntate tacita jus firmum accipere, & voluntas aut ex initio constituti imperii aut ex post facto esse potest talis, ut jus det quod in posterum a voluntate non pendeat. Agrippa rex apud Josephum in oratione ad Judæos, qui ex præpostero repetitæ libertatis studio Zelotæ dicti sunt, sic ait: *Intempestivum est nunc libertatem concupiscere. Olim ne ea amitteretur certatum oportuit. Nam servitutis periculum facere durum est, & ne id subeatur, honesta certatio. At qui semel subactus*

De Bell. Jud. Lib. II. c. 26. pag. 805. B.

GROTII.

x *Quod ajunt nonnulli*] Ut *Vasquius* dicto libro II. c. LXXXII. n. 3.

GRONOVII.

66 *Alibi*] I, 3. 11.

67 *Præscriptione*] Longi temporis usu.

68 *Ut appellari*] Ut res a judicibus eorum decisa ad aliud, tanquam superius, tribunal deferri, & iterum cognosci nequeat.

69 *Cum subditi persona repugnat*] Aut pugnat, aut *subditi personæ repugnat*, voluit dicere.

70 *Secundum jus naturale*] Quo cujusque est, quod ut esset, ipsi fecimus.

71 *Licere subditis*] I, 3. 12.

72 *Quæ populi est*] Civilis, non personalis.

73 *A voluntate*] Contraria voluntate nequeat irritum reddi. Si *Justinus* regem ait apud Persas nonnisi morte mutari.

(dd) Verius est, non posse à Subdito plenè adquiri longi temporis possessione ullum jus, quod ad summum imperium pertinet. Dicemus in Notis Gallicis ad hunc locum. Vide interim Dissertationem Clarissimi & Celeberrimi JCti Italensis, CHRISTIANI THOMASII, *De Præscriptione Regalium ad jura Subditorum non pertinente*, ann. 1696, *Halæ Saxonum* editam. *J. B.*

y Hanc

ſubactus deficit, non libertatis amans dicendus eſt, ſed ſervus contumax. Atque ipſe Joſephus ad eoſdem: y *Honeſtum quidem eſt pugnare pro libertate, ſed id olim factum oportuit. At qui victi ſemel ſunt & longo tempore paruerunt, ſi jugum excutiant, faciunt quod deſperatorum hominum eſt, non quod libertatem amantium.* Et hoc ipſum Cyrus olim Armenio regi dixerat, qui rebellioni ſuæ obtendebat libertatis pridem amiſſæ deſiderium.

De Bell. Jud. Lib. VI. c. 25. p. 927.

Xenoph. de Cyri inſtit. L. III. c. 1. §. 6, 7.

2. Cæterum quin & regis longa patientia talis, qualem ſupra deſcripſimus, poſſit populo ſufficere ad pariendam libertatem publicam, ex præſumta imperii derelictione, minime dubitandum arbitror.

XV. Jura vero quæ non habent quotidianum exercitium, (ee) ſed ſemel ubi commodum erit, z 74 ut luitio pignoris; item 75 jura libertatis, quibus actus is qui exercetur non eſt directe contrarius, ſed ei ineſt ut pars ſuo integro; velut ſi quis per centum annos ſocietatem cum uno duntaxat vicino habuerit, cum tamen habere & cum aliis poſſet; non amittuntur niſi ex quo tempore interceſſit prohibitio aut coactio, eique paritum eſt cum ſufficienti conſenſus ſignificatione: quod cum non juri civili tantum, ſed & rationi naturali congruat, merito locum habebit etiam inter ſummæ fortunæ homines.

GROTII.

y *Honeſtum pugnare pro libertate, ſed id olim factum oportuit*] Eadem ferme verba reperies in oratione comitis Blanderatenſis ad Mediolanenſes apud *Radevicum* 1. c. 40.

z *Ut luitio pignoris*] Vide *Parutam* hiſtoria Veneta VII.

GRONOVII.

74 *Luitio pignoris*] L. 5. C. *de pign. act.* ſi non fuerit conventum de certo tempore, intra quod lui debeat. 3, 20. 60. Adde *Freheri* parerg. 1, 10.

75 *Jura libertatis*] In argumento capitis vocat *jura meræ facultatis*, quæ non alligantur certæ legi aut pacto aut conditioni, nec præfixo tempori aut ſtatuto modo: ſed quæ poſſis uſurpare & non uſurpare, vel uſurpare, quoties libet & quando libet: ad quæ quis actione cogi non poteſt. Ea non poſſe præſcribi aut præſcriptione tolli probant Dd. ex l. 2. D. *de via publ. & itinere publico* ref. *Gail.* lib. 2. obſ. 8. n. 4. Tale jus flaminis Dialis in ſenatum veniendi apud *Livium* 27, 9.

(ee) De Juribus illis, qui dicuntur *meræ facultatis*, & inter alia, de *luitione pignoris*, legi digniſſima Diſſertatio ſingularis Collegæ mei Clariſſimi & Juris peritiſſimi *P. de Toullieu*, quæ tertia ordine eſt in *Diſſertationum Juridicarum Triade*, Ultrajecti ann. 1706. edita. De re ipſa dicemus in Notis Gallicis ad hunc locum. *J. B.*

CAPUT V.

De acquiſitione originaria juris in perſonas: ubi de jure parentum: de matrimoniis: de collegiis: de jure in ſubditos: ſervos.

I. *De jure parentum in liberos:*
II. *Diſtinctio temporis infantiæ: & ibi de infantium dominio in res:*

III. *Tem-*

I. NOn in res tantum, sed & in personas jus quoddam acquiritur, & originarie quidem ex generatione, consensu, delicto. Generatione parentibus jus acquiritur in liberos: utrique, inquam, parentum, patri, ac matri: a sed si 1 contendant inter

GRONOVII.

1 *Contendant inter se*] Aliud pater, aliud mater præcipiat, utique in mediis & in utramque partem permissis. *Quintil.* decl. 6. *Poteram quidem fortiter dicere: Pater jussi &c. Sint sane jura patria, sedeatque medius inter duos judex: non comparabo personas, quamvis apud omnes gentes plus juris habeat pater.*

GROTII.

a *Sed si contendant inter se imperia, præfertur patris imperium*] Seneca

inter se imperia, præfertur patris imperium, ob sexus præstantiam.

II. 1. Distinguenda autem (aa) sunt in liberis tria tempora: primum tempus imperfecti judicii, τοῦ βουλευτικοῦ ἀτελοῦς, ut Aristoteles loquitur, dum abest προαίρεσις, [2] vis electrix, ut idem alibi: secundum tempus perfecti judicii, sed dum filius pars manet familiæ parentum, ἕως ἂν μὴ χωρισθῇ, ut loquitur idem Aristoteles: tertium postquam ex ea familia excessit. b In primo tempore omnes liberorum actiones sub [3] dominio sunt parentum: æquum enim est, ut qui se regere non potest, regatur aliunde. Æschyli dictum est: (bb)

Pol. I. c. ult. *Nic. III, 4.* *Eth. v. c. 10.*

——— *ætas prima, ceu brutum pecus,*
Ut educetur mentis alienæ indiget.

At alius naturaliter inveniri non potest, cui regimen competat, quam parentes.

2. Est tamen eo quoque tempore filius aut filia capax [4] dominii in res ex jure gentium, sed exercitium impeditur ob eam quam * diximus judicii [5] imperfectionem. Habent jus, ut de pueris Plutarchus loquitur, [6] ἐν κτήσει non ἐν χρήσει. Quare [7] ut res omnes

** Supra c. 3. §. 6.* *De Fort. Alex. II. p. 337. C.*

neca libro III. controversia XIX. *Primæ partes sunt patris, secundæ matris.* Chrysostomus I ad Cor. XI, 3. εἰκότως ὑποτέτακται τῷ ἀνδρὶ ἡ γυνή. ἡ γὰρ ἰσοτιμία μάχην ποιεῖ· *merito viro femina subjicitur, nam æqualitas honoris pugnam parit.* Idem ad Ephesios capite IV. ἀρχὴ δευτέρα ἐστὶν ἡ γυνή. μήτε οὖν αὕτη τὴν ἰσοτιμίαν ἀπαιτείτω (ὑπὸ γὰρ τὴν κεφαλήν ἐστι) μήτε ἐκεῖνος ὡς ὑποτεταγμένης καταφρονείτω. σῶμα γάρ ἐστι· *Secunda potestas est mulier. neque ergo ipsa æquum sibi jus vindicet (sub capite enim est) nec eam, quod subdita sibi est, contemnat maritus. corpus enim est.* Deinde: δευτέρα ἐστὶν ἀρχὴ αὕτη, ἀρχὴν ἔχουσα καὶ πολλὴν τὴν ὁμοτιμίαν, ἀλλ' ὅμως ἔχει τι πλέον ὁ ἀνήρ· *Altera potestas illa est, imperium & ipsa habens, multumque in honore consortii. sed tamen plusculum habet vir.* Augustinus epist. CXCI. *Filius ex legitimis nuptiis susceptus magis in patris est, quam in matris potestate.* Gregoras libro VII. ubi de Andronico Palæologo & Irene agit: προστιθεμένου δὲ καὶ τοῦ, μείζονα δύνασθαι τῆς μητρὸς τὸν πατέρα, τὸ κωλῦον οὐδὲν τὴν τοῦ πατρὸς τελεσθῆναι βούλησιν ἐπὶ τῷ παιδὶ μᾶλλον ἢ τῆς μητρός· *Addebat ille plus matre patrem posse, nec quicquam intercedere quo minus patris de filio valeret voluntas, etiam præ materna.* De reverentia matri debita vide L. congruentius. 4. C. *De Patria Potestate.*

b *In primo tempore*] Sunt ea ætate ita parentum, ut alia quæ parentes possident, ait *Maimonides* canonibus Pœnitentialibus capite VI. §. 2.

GRONOVII.

2 *Vis electrix*] Delectus ad discrimen rerum noxiarum & utilium.

3 *Dominio*] Regimine, moderatione.

4 *Dominii in res*] Potest enim & infantibus donari. *Sueton.* Tib. 6.

5 *Imperfectionem*] Imbecillitatem, debilitatem.

6 Ἐν κτήσει] Possessione, non usu.

7 *Ut res liberorum parentibus*] §. 1. Instit. *Per quas person. cuiq. acq.*

(aa) Confer, de toto isto argumento, PUFENDORFIUM nostrum, *De Jur. Nat. & Gent.* Lib. VI. Cap. II. *J. B.*

(bb) Græca ita se habent:

——— Τὸ μὴ φρονοῦν γὰρ ὡσπερεὶ βοτὸν,
Τρέφειν ἀνάγκη (πῶς γὰρ οὔ;) τρόπῳ φρενός.

Cœphor. pag. 257. *Ed. H. Steph. J. B.*

c Quæ

omnes liberorum parentibus acquirantur non naturale est, sed ex quorumdam populorum legibus, quæ & patrem a matre in hac re distinguunt, & filios non emancipatos ab emancipatis, & 8 naturales a legitimis. quæ discrimina natura ignorat; 9 excepta ea quam dixi sexus præstantia, si imperia inter se contendant.

III. In secundo tempore, cum jam judicium ætate maturuit, subsunt parentum imperiis non aliæ actiones, quam c 10 quæ ad familiæ paternæ aut maternæ statum aliquid momenti habent. æquum enim est ut pars conveniat cum ratione integri. In cæteris autem actionibus habent tum liberi ἐξουσίαν, id est, facultatem moralem agendi, sed tenentur tamen in illis quoque studere semper, ut parentibus placeant. Verum hoc debitum cum non sit ex vi 11 facultatis moralis, ut illa superiora, sed ex pietate, observantia, & gratiæ rependendæ officio, non efficit ut irritum sit, siquid contra sit factum, sicut nec irrita est donatio rei a quocunque domino facta contra parsimoniæ regulas.

IV. In utroque hoc tempore jus regendi, etiam jus coërcendi complectitur, quatenus nempe vel cogendi sunt ad officium liberi, vel emendandi. De gravioribus autem pœnis quid sit sentiendum, alibi erit agendi locus.

V. Quanquam vero imperium paternum ita sequitur ipsam patris personam ac σχέσιν, ut avelli transferrique in alium non possit, potest tamen naturaliter, & ubi lex civilis non impedit, pater filium oppignorare, d &, si necesse sit, etiam 12 vendere, ubi alia ratio eum alendi non suppetit: quod ex veteri Thebano-
Cap. 7. rum lege (quam libro secundo recitat Ælianus) in populos alios videtur fluxisse: ipsa autem lex Thebana a Phœnicibus ac porro ab 13 Hebræis venisse: quam ipsam obtinuisse & apud Phrygas docet Apollonius (cc) Epistola ad Domitianum. Censetur quippe ipsa

GROTII.

c *Quæ aa familiæ paternæ aut maternæ statum aliquid momenti habent*] Ita explicat *Maimonides* legem, quæ est *Num.* XXX, 10.

d *Et, si necesse sit, etiam vendere*] Jornandes historia Gotthica. *Haud enim secus parentes faciunt, salutem suorum pignorum providentes, satius deliberant ingenuitatem perire quam vitam, dum misericorditer alendus quis venditur, potius quam moriturus servatur.* Eam legem video & apud Mexicanos fuisse.

GRONOVII.

8 *Naturales*] Nothos, spurios, extra conjugium susceptos.

9 *Excepta ea*] Nisi quod in dissensione parentum, quia virilem sexum præfert, patris potius judicium sequendum dictat.

10 *Quæ ad familiæ*] Vel patratæ vel omissæ patris matrisve genus & necessitudines aliqua juvare aut lædere possunt.

11 *Facultatis moralis*] 1, 1, 5. Quum nequeant sibi vindicare parentes tanquam suum, etsi accipiant merito quasi mercedem curæ, studii, laboris in liberis educandis.

12 *Vendere*] Ut Erisichthon filiam. *Ovid.* 8. Met. 860.

13 *Hebræis*] Exodi 21, 7. Quam secutus etiam Romulus. *Dionys. Halic.* 2, 28.

(cc) Dicit in genere *ἀποδίδοσθαι τοὺς αὐτῶν*: additque, *καὶ ἀνδραποδισθέντων μὴ ἐπιστρέφεσθαι, & si forte quis*

an

ipsa natura jus dare ad id omne, sine quo obtineri non potest quod ipsa imperat.

VI. In tertio tempore filius in omnibus est αὐτεξούσιος, suique juris, manente tamen semper illo pietatis & observantiæ debito; cujus causa perpetua est. Unde sequitur, regum actus irritos dici eo nomine non posse, quod parentes habeant.

VII. e Quicquid extra hæc est, a lege est voluntaria, quæ alibi est alia. Sic jure quod Deus Hebræis dedit, potestas patris in filium aut filiam, ad 14 dissolvenda vota non erat perpetua, sed durabat quamdiu liberi f pars erant domus paternæ. Sic patria quædam potestas propria erat civium Romanorum, etiam in filios qui familiæ propriæ capita erant, quamdiu emancipati non erant. Qualem in liberos potestatem alios non habere * ipsi Romani profitentur. Sextus Empiricus Pyrrhoniorum tertio: † οἱ Ῥωμαίων νομοθέται τοὺς παῖδας ὑποχειρίους καὶ δούλους τῶν πατέρων κελεύουσιν εἶναι. καὶ τῆς οὐσίας τῶν παίδων μὴ κυριεύειν τοὺς παῖδας, ἀλλὰ τοὺς πατέρας, ἕως ἂν ἐλευθερίας οἱ παῖδες τύχωσι κατὰ τοὺς ἀργυρωνήτους. παρ' ἑτέροις δὲ ὡς τυραννικὸν τοῦτο ἐκβέβληται. g *Legum Romanarum auctores liberos in manu parentum ad instar servorum esse voluerunt; neque suorum bonorum ipsos esse dominos, sed parentes, donec* 15 *manumittantur eo modo quo mancipia solent: quod alii ut tyrannicum repudiant.* Simplicius ad Epicteti enchiridium: οἱ δὲ παλαιοὶ τῶν Ῥωμαίων νόμοι καὶ πρὸς τὴν τῆς φύσεως ὑπεροχὴν ἀποβλέψαντες, καὶ πρὸς τοὺς πόνους οὓς οἱ γονεῖς ὑπὲρ τῶν τέκνων πονοῦσιν, ἅμα καὶ τοὺς παῖδας παντοδαπῶς ὑποτάξαι βουλόμενοι, καὶ τῇ τῶν γονέων οἶμαι φυσικῇ φιλοστοργίᾳ θαῤῥήσαντες, καὶ πιπράσκειν, εἰ βούλοιντο, τοὺς παῖδας τοῖς γονεῦσιν ἐπέτρεψαν καὶ φονεύειν ἀτιμωρήτως. *Antiquæ Romanorum leges, respicientes tum ad eam quæ a natura est eminentiam, tum ad labores quos pro liberis parentes sustinent, volentes præterea*

Num. XXX. 2. 3. 4. 5. lib. de præceptis legis, præcepto vetante CCXLIII. * Inst. de pat. potest. §. Jus autem. 2. † Cap. 24. In Cap. 37. pag. 199.

ex suis in servitutem redigatur, non convertuntur, ad illos scilicet liberandos. Vit. Apoll. Lib. VIII. Cap. 7. pag. 346. *Edit. Olear.* Ubi (quod obiter observare liceat) luculentum exemplum est loquutionis μὴ ἐπιστρέφεσθαι, pro *non curare:* quod accedere potest iis, quæ plenâ manu congessit Clarissimus CLERICUS, ad explicandum τὸ *Oculo irretorto spectare* Poëtæ Venusini, *Art. Crit.* Part. I. Cap. 2. §. 11. *J. B.*

GROTII.

e *Quicquid extra hæc est, a lege est voluntaria*] Seneca de beneficiis III. c. XI. *quia utile est juventuti regi, imposuimus illi quasi domesticos magistratus.*

f *Pars erant domus paternæ*] Alioqui XIII. anno filius erat obligandi se capax moribus Hebræis. ita illi ad dictum in numeris locum.

g *Legum Romanarum auctores*] Philo in legatione: ἡ γὰρ ὑιοῦ παντελὴς ἐξουσία κατὰ τοὺς τῶν Ῥωμαίων νόμους ἀνάκειται πατρί. *Patri enim in filium omnimoda potestas jure Quiritium competit.* (Pag. 996. B. *Ed. Parit.*)

GRONOVII.

14 *Dissolvenda vota*] Ad rescindendum & irritum faciendum, si filiusfamilias voto nuncupato temere se obligasset ad sacrum faciendum, dona templis aut sacerdotibus danda, &c.

15 *Manumittantur*] Patria potestate solvantur emancipatione, quemadmodum servi ære emti manumissione.

terea liberos parentibus sine exceptione subjectos esse, credo etiam 16 *confisa naturali parentum amori, & venumdandi, si vellent, liberos, & impune interficiendi parentibus jus dederunt.* Simile patrum jus apud Persas, ut tyrannicum accusat Aristoteles: quæ ideo a nobis afferuntur, ut accurate distinguamus 17 civilia a naturalibus.

Ethic. Nicom. VIII, 12.

VIII. 1. Ex consensu jus in personas quod oritur, aut ex consociatione venit, aut ex subjectione. 18 Consociatio maxime naturalis in conjugio apparet: sed ob sexus differentiam imperium non est commune, sed maritus uxoris caput, nempe in rebus conjugii, & in rebus familiæ. nam uxor pars fit familiæ maritalis. Ideo de domicilio constituere jus est marito. Siquid ultra juris maritis conceditur, ut lege Hebræa jus rescindendi quævis vota uxoris, apud populos nonnullos jus vendendi bona uxoria, non a natura est, sed ab instituto. Exigit hic locus ut videamus quid sit de natura conjugii. (dd)

Eph. v, 23.

2. Conjugium igitur naturaliter esse existimamus talem cohabitationem maris cum femina, quæ feminam constituat quasi sub oculis & 19 custodia maris. nam tale consortium & in mutis animantibus quibusdam videre est. In homine vero, qua animans est utens ratione, ad hoc 20 accessit fides, qua se femina mari obstringit.

IX. 1. Nec aliud ut conjugium subsistat natura videtur requirere. sed nec divina lex amplius videtur exegisse ante Euangelii propagationem. Nam & h viri sancti ante legem plures una uxores

GROTII.

h *Viri sancti ante legem*] Chrysostomus de Sara: *κἀκείνη πάλιν ἐσπούδασε τῆς ἀπαιδίας ἐπινοῆσαι παραμυθίαν αὐτῷ τινα ἀπὸ τῆς παιδίσκης. οὐδέπω γὰρ ταῦτα τότε κεκώλυτο·* *Ipsa vicissim studebat sterilis conjugii solatium ex ancilla quærere. nondum enim talia tunc vetita erant.* Eundem vide 1. ad *Timoth.* c. III. *Augustinus* de doctrina Christiana libro III, cap. XII. *Erat uxorum plurium simul habendarum inculpabilis consuetudo.* Similia habet ibidem cap. XVIII. Tum vero cap. XXII. *Multa enim sunt, quæ illo tempore officiose facta sunt, quæ modo nisi libidinose fieri non possunt.* & libro XVI. de Civitate Dei cap. 38. *quoniam multiplicandæ posteritatis causa plures uxores lex nulla prohibebat.*

GRONOVII.

16 *Confisa naturali*] Qui satis spondebat, parentes eo jure ad crudelitatem non abusuros.

17 *Civilia a naturalibus*] Jus civile quorundam populorum a communibus naturæ præceptis.

18 *Consociatio in conjugio*] Sic uxor marito dicitur *socia cujuscumque fortunæ.* Tacit. 3. ann. 15. & uxoris *consortium rerum secundarum adversarumque*, eod. lib. 34. & *conjux prosperis dubiisque socia*, 12. ann. 5. item *laborum periculorumque socia* in Germ. mor. 18. & *non prosperæ tantum sed omnis fortunæ societatem iniisse*, Justin. 23, 2. & matrimonium *societas fortunarum omnium.* Liv. 1, 9.

19 *Custodia maris*] Videtur addendum, procreationis & mutui auxilii causa. *Quintil.* decl. 368. *Sic mares feminis junguntur, ut imbecillior sexus præsidium ex mutua societate sumat.*

20 *Accessit fides*] Tacite significat fidem, quam dat maritus uxori non esse a natura, sed ab instituto.

(dd) De tota ista materia, confer PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VI, Cap. 1. & quæ nos in Notis diximus,

res habuerunt, i & in lege * præcepta quædam dantur his, qui plures una habeant, & regi præscribitur, † ut nec uxorum nec equorum nimiam sibi adsciscat copiam, ubi Hebræi interpretes notant octodecim sive uxores sive concubinas regi fuisse concessas, & Davidi *a* Deus imputat, k quod uxores ei complures & quidem illustres dedisset.

* *Deut.* XXI, 15.
† *Deut.* XVII, 16. 17.
a 2 *Samuel.* XII, 8.

2. Sic & dimittere uxorem *b* volenti modus præscribitur, nec dimissam ducere quisquam impeditur, præter eum qui dimisit, l & sacerdotem. Hæc tamen ad alium maritum transeundi libertas ipso naturali jure ita restringenda est, 21 ne inde oriri possit prolis confusio. Hinc illa 22 apud Tacitum juris pontificii quæstio: *an concepto, necdum edito partu rite nuberet.* Apud Hebræos inter utrumque matrimonium tres menses interponi jubebantur. At Christi lex, (ee) ut res alias, ita & hanc conjugii inter Christianos ad perfectiorem redegit normam, ex qua & qui dimisisset uxorem non

b *Deuter.* XXIV, 4.
Ann. I, 10.
Matth. V, 32. XIX, 9.

diximus, ut & ad libellum *De Officio Hom. & Civis*, Lib. II. Cap. II. ultimarum Editionum. *J. B.*

GROTII.

i *Et in lege*] *Josephus* Antiq. histor. XVII, 1. πάτριον ἐν ταὐτῷ πλείοσιν ἡμῖν συνοικεῖν· *Mos nobis patrius eodem tempore plures habere uxores.*

k *Quod uxores ei complures & quidem illustres dedisset*] *Josephus* eo historiæ loco: δόντος δὲ αὐτῷ καὶ γυναῖκας, ἃς δικαίως καὶ νομίμως ἠγάγετο· *cum Deus ei uxores dedisset, quas juste ac legitime habere posset.* (Ant. Jud. VII, 7.) Pesictha ad *Levit.* XVIII. notissimum ait esse, eum qui dicat vetitum esse habere plures uxores nescire quid sit de lege.

l *Et sacerdotem*] Levit. XXI, 7. Repudiatæ additur vidua ibidem vers. 14. quod de principe sacerdote intellexit *Philo*, & plerique hodie interpretes, ob ea quæ præcedunt commate 10. & deinceps. Sed quemvis sacerdotem intelligi debere ostendit *Ezechiel* XLIV, 22. & in explicatione legis, ut & contra Apionem primo *Josephus*. connectenda ergo lex cum initio capitis, ut illa de pontifice maximo obiter sint interposita. [At vero *Josephus* diserte dicit, soli Sacerdotum principi vetitum esse ducere Viduam, quum aliis Sacerdotibus id liceat: Τὸν δ' ἀρχιερέα μὲν τοι, οὐδὲ τεθνηκότος ἀνδρὸς ἠξίωσε γαμεῖν γυναῖκα, τοῦτο τοῖς ἄλλοις ἱερεῦσι συγχωρῶν. Ant. Jud. III, 10. pag. 95. F. In loco autem ex *lib. I. contr. Apion.* pag. 1036. de Viduâ ne γρῦ quidem. Hinc Auctor noster in adnotat. ad locum *Levitici* laudatum, planè omisit *Josephi* testimonium. Quod autem conjicit de parenthesi: durum videtur. Confer SELDEN. *De Uxore Hebr.* Lib. I. Cap. 7. & *de Success. in Pontific.* Lib. II. Cap. 2. *J. B.*]

GRONOVII.

21 *Ne inde oriri*] Ne prius dimissa jungatur alii, quam certum exploratumque sit non esse gravidam ex priori, & sciri possit, si quid postea pariat, non esse ab eo, a quo divortit.

22 *Apud Tacitum*] I. ann. 9.

(ee) Auctor noster postea mutavit sententiam, ut patet ex Adnotationibus ejus in *Matth.* V, 32. ubi ostendit, in loco illo & aliis similibus Euangeliorum non damnari Polygamiam, sed tantum abusum Divortii, *quacumque ex caussâ* facti. Hinc in eximio opusculo *de Verit. Relig. Christ.* dicit tantum, *Christianos sequi* morem *Germanorum* & *Romanorum*, qui unâ uxore contenti fuerunt, *Lib.* II. §. 13. Et in Notâ subjectâ ibidem, remittit tantum ad locum 1 *Corinth.* VII, 4. Sed de eâ re agemus in Notis nostris Gallicis. *J. B.*

non adulteram, & qui duxisset dimissam, adulterii reos pronuntiat: & apostolus ejus atque interpres Paulus, non viro tantum
1 Cor. VII, 4. jus dat in corpus uxoris, 23 quod & in naturali statu procedebat (ὁ γὰρ μιγνύμενος κατὰ νόμον ἀφροδίτης παντὸς ἄρχει τοῦ σώματος τῆς συνούσης, inquit Artemidorus, id est, *qui connubii lege femina conjungitur, is in corpus ejus dominium habet:*) sed & uxori
Oneirocrit. Lib. VI, c. 23. vicissim in corpus mariti. m Lactantius: *Non enim, sicut juris publici ratio est, sola mulier adultera est, quæ habet alium, maritus autem etiamsi plures habeat, a crimine adulterii solutus est. Sed divina lex ita duos in matrimonium, quod est in corpus unum, pari jure conjungit, ut adulter habeatur quisquis compagem corporis in diversa distraxerit.*

3. Scio a plerisque existimari in utroque hoc capite non novam a Christo conditam legem, sed restitutam quam Deus pater rerum primordio condiderat: in quam sententiam adduxisse eos videntur ipsa Christi verba, ubi ad primordium illud nos revocat: sed responderi potest, ex prima illa conditione, qua uni mari feminam non nisi unam Deus attribuit, satis apparere quid optimum sit Deoque gratissimum: & hinc sequi semper id fuisse egregium ac laudabile: non tamen ut aliter facere nefas esset: quia ubi lex non est, ibi non est legis transgressio; 24 at lex de ea re nulla illis temporibus exstabat. Sic etiam cum dixit Deus sive per Adamum, 25 sive per Mosem, tantum esse fedus matrimonii, ut vir parentis familiam relinquere debeat, quo novam cum uxore familiam constituat: 26 idem ferme dixit quod Pharaonis filiæ dicitur Psalmo XLV, 11. *Obliviscere populi tui, & domus patris tui.* Et ex hac tam arctæ amicitiæ institutione satis apparet n Deo gratissimum esse,

GROTII.

m *Lactantius*] Libro institutionum VI. c. XXIII. ubi & hoc sequitur: *exemplo continentiæ docenda est uxor, ut se caste gerat. Iniquum est enim ut id exigas, quod ipse præstare non possis.* Sensus idem in Gregorio Nazianzeno, πῶς ἀπαιτεῖς, οὐκ ἀντεισφέρεις; *quomodo exigis & non rependis?* [Orat. XXXI. pag. 500. C.] Hieronymus ad Oceanum: *Aliæ sunt leges Cæsarum, aliæ Christi. aliud Papinianus, aliud Paulus noster præcipit. Apud illos viris impudicitiæ frena laxantur, &, solo stupro atque adulterio condemnato, passim per lupanaria & ancillulas libido permittitur, quasi culpam dignitas faciat, non voluntas. Apud nos quod non licet feminis æque non licet viris, & eadem servitus pari conditione censetur.* (Tom. I. pag. 198. C. Ed. Basil.)

GRONOVII.

23 *Quod & in naturali*] Quod & ex naturæ lege sine monitu Apostoli marito competebat.

24 *At lex de ea nulla*] Ipse Christus videtur dicere *Matth.* 19, 4.

25 *Sive per Mosem*] Quasi Moses hæc verba tribuerit Adamo per ethopœiam, ut historici conciones Imperatoribus.

26 *Idem ferme dixit*] Ut qui tantum prædicet, quid effecturus sit amor: non edicat, quid necessario fieri debeat.

GROTII.

n *Deo gratissimum esse*] Et multis olim quoque sapientibus prælatus hic mos,

esse, ut perpetua sit ea conjunctio: non tamen eo evincitur a Deo o jam tunc imperatum ne qua de causa fedus illud solveretur. At Christus quod Deus institutione conjunxerat, id ab homine separari vetuit, ex eo quod optimum Deoque acceptissimum est, dignissimam lege nova desumens materiam. *Marc.* x, 9.

4. Plerasque gentes certum est antiquitus ut 27 divortiorum libertate, ita plurimum feminarum conjugio usas. Prope solos barbarorum Germanos singulis uxoribus contentos suo tempore fuisse Tacitus memorat: idque passim ostendunt historiae tum Persarum, p tum (ff) Indorum. q Apud Ægyptios * soli sacerdotes unius *De moribus Germ. c.* 18. * *Diod. lib.* 1. pag. 51. *Ed. H. Steph.*

mos. *Euripides* in Andromacha ex persona Hermiones: (*vers.* 177, *& seqq.*)

——— οὐδὲ γὰρ καλὸν
Δυοῖν γυναικοῖν ἄνδρ' ἕν' ἡνίας ἔχειν·
Ἀλλ' εἰς μίαν βλέποντες εὐναίαν κύπριν
Στέργουσιν, ὅς τις μὴ κακῶς οἰκεῖν θέλει.

——— *non etenim decet*
Unum imperare feminis geminis virum:
Contentus uno conjugis vivat toro,
Quicunque cupiet rite curatam domum.

Et in choro: (*vers.* 464. *& seqq.*)

Οὐδέποτ' ἂν δίδυμα
Λέκτρ' ἐπαινέσω βροτῶν,
Οὐδ' ἀμφιμάτορας κόρους,
Ἔριν μὲν οἴκων,
Δυσμενεῖς τε λύπας.
Τὴν μίαν μοι στεργέτω πόσις γάμοις
Ἀκοινώνητον εὐνὰν ἀνδρός.
Οὐδὲ γὰρ ἐν πόλεσι
Δίπτυχοι τυραννίδες
Μίας ἀμείνονες φέρειν,
Ἄχθος δ' ἐπ' ἄχθει,
Καὶ στάσις πολίταις.
Τεκτόνοιν θ' ὕμνοισιν ἐργάταιν δυοῖν
Ἔριν Μοῦσαι φιλοῦσι κραίνειν.
Πνοαὶ δ' ὅταν φέρωσι ναυτίλους θοαὶ
Κατὰ πηδαλίων,
Διδύμα πραπίδων γνώμα,
Σοφῶν τε πλῆθος ἀθρόον ἀσθενέστερον
Φαυλοτέρας φρενὸς αὐτοκρατοῦς.
Ἑνὸς ἁ δύναμις ἀνά τε μέλαθρα,
Κατά τε πόλιας,
Ὁπόταν εὑρεῖν θέλωσι καιρόν.

Nunquam gemina de matre genus,
Nunquam duplices laudabo toros,
Odii & diræ semina rixæ.
Unam debet non ambigui
Vir participem nosse cubilis:
Duo nec domini rectius urbes
Terrasque regunt, quam quæ sceptrum
Tenet una manus: quin sic oneri
Onus accedit: discors agitat
Rabies rupto fœdere cives.
Etiam artifices carminis inter
Geminos ipsæ tristia miscent
Prælia Musæ: cumque in pelago
Velo carinæ fert aura levis,
Plus una valet, contemta licet,
Dextera clavi quæ fræna tenet,
Quam consilii vis in partes
Distracta duas, aut prudentum
Numerosa cohors. una potestas
Temperet urbem, regat una domum,
Si modo cordi est tranquilla quies.

Plautus Mercatore: (IV, 6. 8.)

Nam uxor contenta est, quæ bona est, uno viro.
Qui minus vir una uxore contentus siet?

o *Jam tunc imperatum*] Sic & in causa plurium uxorum distinguit *Ambrosius* id, quod laudaverat in paradiso Deus, a damnatione contrarii c. IV. lib. I. de Abraham. quem locum *Gratianus* posuit causa XXXII. quæst. IV. c. 3.

p *Tum Indorum*] Et Thracum, de quibus versus sunt *Menandri*, (apud *Strab.* Lib. VII. p. 297.) & *Euripidis* in Andromacha. (*vers.* 214. *& seqq.*)

GRONOVII.

27 *Divortiorum libertate*] Libera & licita fecisse divortia, seu permisisse conjugibus, ut possent vinculum matrimonii solvere.

(ff) Vide STRABONEM, *Geograph.* Lib. XV. pag. 714. Ed. Paris. Casaub. *J. B.*

GROTII.

q *Apud Ægyptios soli sacerdotes*] Vide

unius feminæ conjugio utebantur. Sed & apud Græcos Cecrops primus, teste Athenæo, *μίαν ἑνὶ ἔζευξεν*, *unam feminam uni marito attribuit*. quod tamen ne Athenis quidem diu observatum, [28] Socratis & aliorum † exemplo docemur. Quod si qui populi continentius egerunt, ut Romani semper duabus uxoribus, divortio [29] diu abstinuerunt, laudandi sunt sane, ut qui ad id quod optimum est accesserint: unde & [30] flaminicæ apud eosdem Romanos matrimonium, nisi morte, non solvebatur: [1] non tamen inde sequitur peccasse, qui fecerunt aliter ante promulgatam Euangelii vocem.

† Gellius XV. c. XX.

X. 1. Nunc quæ rata sint jure naturæ conjugia videamus: in quo dijudicando meminisse debemus, non omnia, quæ juri naturæ repugnant, irrita fieri jure naturæ, ut exemplo [31] prodigæ donationis apparet; sed ea demum, [32] in quibus deest principium dans validitatem actui, aut (gg) in quibus [33] vitium durat in effectu. Principium & hic, & in aliis actibus humanis, unde jus oritur, est jus illud, quod [34] facultatem moralem interpretati sumus, simul cum voluntate sufficiente. Quæ voluntas sit sufficiens ad jus producendum, [35] infra melius tractabitur, ubi de promissis in genere agetur. Super facultate morali quæstio oritur de parentum consensu, quem ad validitatem conjugii quasi naturaliter quidam requirunt. Sed in eo falluntur. Nam quæ adferunt argumenta, nihil aliud probant, quam [36] officio filiorum conveniens esse, ut parentum consensum impetrent: quod plane concedimus

de *Herodianum* libro II. [Sine dubio *Herodianus*, apud quem nihil quod ad rem faciat, positus est heic pro *Herodoto*, undecumque error ortus fuerit. At hic contrarium planè docet, nimirum omnes *Ægyptios* unâ uxore contentos fuisse, quemadmodum in more erat *Græcis*: Καὶ γυναικὶ μιῇ ἕκαστος αὐτέων συνοικέει, κατάπερ Ἕλληνες. Lib. II. Cap. 92. Utri credemus? *Herodoto*, an *Diodoro Siculo*, ita inter se pugnantibus? *J. B.*]

1 *Non tamen inde sequitur peccasse*] *Augustinus* libro XXII. c. XLVII. contra Faustum: *Quando mos erat, crimen non erat*. Posuit & hoc *Gratianus*, sed sub Ambrosii nomine.

GRONOVII.

28 *Socratis*] Qui duas uno tempore habuit uxores, Xantippen & Myrtonem Aristidis filiam. (Vid. *Diogen. Laert.* Lib. II. §. 26.)

29 *Diu*] Usque ad annum urbis conditæ 522. quum primus Sp. Carvilius Ruga uxori nuntium remisit, quod sterilis esset. *Gellius* 4, 3. & 17, 21.

30 *Flaminicæ*] Diali Flamini, sive Jovis sacerdoti nuptæ. *Gell.* 10, 15.

31 *Prodigæ donationis*] Inf. cap. II. num. 9.

32 *In quibus deest*] Quæ qui facit, caret facultate morali ad agendum.

33 *Vitium durat*] Singuli actus peccatum iterant.

34 *Facultatem moralem*] 1, 1. 4. & 5.

35 *Infra melius*] Lib. 2. c. 11.

36 *Officio conveniens*] Decere pios liberos.

(gg) *Ubi actûs turpitudo est permanens*, ait Auctor *Adnot. in Matth.* XXII, 30. Exemplum est in eo, qui rem alienam furatus est, aut mala fide possidet alio quocumque modo: quamdiu enim illam retinet, aut illâ utitur, singuli actus habent contrectationem rei alienæ. *J. B.*

Mater

cedimus cum temperamento, nisi manifeste iniqua sit parentum voluntas. Nam si in omnibus rebus filii reverentiam parentibus debent, certe præcipue eam debent in eo negotio, 37 quod ad gentem totam pertinet, quale sunt nuptiæ. Sed hinc non sequitur jus illud, quod facultatis aut dominii nomine explicatur, deesse filio. Nam qui uxorem ducit & maturæ esse debet ætatis, & extra familiam abit, ita ut hac in re regimini familiari non subjiciatur. Solum autem reverentiæ officium non efficit, ut nullus sit actus qui ei repugnat.

2. Quod autem a Romanis aliisque constitutum est, ut quædam nuptiæ, quia consensus patris deficit, irritæ sint, non ex natura est, sed ex juris conditorum voluntate. Nam & eodem jure f mater, cui tamen naturaliter liberi reverentiam debent, suo dissensu matrimonium irritum non facit; ac ne pater quidem filii *L. 25. D. de* emancipati: & si pater ipse sit in patris sui potestate, in filii nup- *ritu nupt.* tias & avus 38 & pater consentire debent: 39 filiæ, avi auctori- *L. 16. §. 1.* tas sufficit. quæ discrimina naturali juri incognita satis ostendunt *De eod. tit.* venire hæc ex jure civili.

3. In sacris literis videmus quidem pios viros, multoque magis mulieres, (t 40 quarum * verecundiæ maxime convenit hac in re * *L. 20. C.* alieno arbitrio stare, quo & illa pertinent quæ priore ad Corinthios *de nuptiis.* † de elocanda virgine legimus) in contrahendis nuptiis secutos † VII, 36. auctoritatem parentum: sed non tamen irritum pronuntiatur Esavi a conjugium, aut liberi illegitimi, quia sine tali auctoritate a *Genes.* nuptias contraxerat. Quintilianus jus strictum, & quidem natu- XXVI. & rale, respiciens, b sic ait: *Quod si licet aliquando etiam contra pa-* XXXVI. *tris voluntatem ea, quæ alioqui reprehensionem non merentur, filio fa-* b *Decl.* 257.
cere;

GROTII.

f *Mater, cui tamen naturaliter liberi reverentiam debent, suo dissensu matrimonium irritum non facit*] Imo & avi, si is liber est, voluntas plus valet quam patris, qui servilis sit conditionis. *Gratian.* causa 32. quæstione III. c. unic.

t *Quarum verecundiæ maxime convenit hac in re alieno arbitrio stare*] *Non est enim virginalis pudoris eligere maritum*, ait *Ambrosius* lib. 1. de Abraham. c. ult. relatus in codicem *Gratiani* causa XXXII. quæstione II. c. 13. *Donatus* Andria: (IV, 4. 2.) *Summa potestas nuptiarum in patre puellæ est.* Hermione apud Euripidem: (*Androm.* vers. 987.)

Νυμφευμάτων δὲ τῶν ἐμῶν πατὴρ ἐμὸς
Μέριμναν ἕξει, κ' οὐκ ἐμὸν κρίνειν τάδε.
Curam parenti de meis ego nuptiis
Permitto, non est illud arbitrii mei.

Hero apud Musæum: (vers. 179. 180.)

Ἀμφαδὸν οὐ δυνάμεσθα γάμοις ὁσίοισι πελάσσαι.
Οὐ γὰρ ἐμοῖς τοκέεσσιν ἐπεύαδεν —
Lege maritali jungi non possumus ambo,
Cum nolit mater, nolit pater.

GRONOVII.

37 *Quod ad gentem*] Nam turpes nuptiæ dehonestamentum sunt totius familiæ.

38 *Et pater consentire*] Ne invito ei suus heres agnascatur.

39 *Filiæ avi auctoritas*] Quia exit in aliam gentem, & quod parit, non est hujus, sed sui patris in potestate.

40 *Quarum verecundiæ maximæ*] Ideo tantopere in sorore Tryphæna culpat Cleopatra, contra matris voluntatem extra Ægyptum nupsisse. *Justin.* 39, 3.

gere; u *nusquam tamen libertas tam necessaria quam in matrimonio est.*

XI. Cum ea quæ alteri nupta est matrimonium haud dubie irritum est, lege quidem naturæ, 41 nisi vir prior eam dimiserit; tandiu enim durat ejus dominium: 42 lege autem Christi, donec mors vinculum dissolverit. Irritum autem est ideo, quia & 43 facultas moralis deest, sublata per prius matrimonium, & omnis effectus est vitiosus. Singuli enim actus contrectationem habent rei alienæ. Vicissim ex 44 Christi lege irritum est conjugium cum eo, qui maritus sit alterius mulieris, ob jus illud quod Christus feminæ pudicitiam servanti dedit in maritum.

XII. 1. De conjugiis eorum, qui sanguine aut affinitate junguntur, satis gravis est quæstio, & non raro magnis motibus agitata. Nam causas certas ac naturales, cur talia conjugia, ita ut legibus aut moribus vetantur, illicita sint, assignare qui voluerit, experiendo discet, quam id sit difficile, imo præstari non possit.
Quæst.108. Nam quam x Plutarchus attulit in quæstionibus Romanis, & Au-
pag. 289. gustinus sequitur de Civitate Dei, libro XV. cap. 16. 45 de latius
D. spargendis amicitiis per diffusas affinitates, non tanti est ponderis,

ut

GROTII.

u *Nusquam libertas tam necessaria est quam in matrimonio*] Eugraphius ad Andriam actu 1. scena V. *Tangitur & illud, an patrum imperiis obsequi filii debeant. Constat enim circa nuptias esse filiis liberam voluntatem.* Cassiodorus VII, 40. *Durum est libertatem liberam non habere [in matrimonio,] unde liberi procreantur.*

x *Plutarchus attulit in quæstionibus Romanis*] Philo de legibus specialibus: (pag. 780.) τί δὲ τὰς πρὸς τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους κοινωνίας καὶ ἐπιμιξίας ἐπέχειν, εἰς βραχὺ χωρίον τὸ ἑκάστης οἰκίας συνωσθέντας μέγα καὶ λαμπρὸν ἔργον, ἐκτείνεσθαι καὶ χεῖσθαι δυνάμενον εἰς ἠπείρους καὶ νήσους καὶ τὴν οἰκουμένην πᾶσαν; αἱ γὰρ τῶν ὀθνείων ἐπιγαμίαι καινὰς ἀπεργάζονται συγγενείας, τῶν ἀφ' αἵματος οὐκ ἀποδεούσας, ὧν χάριν πολλὰς καὶ ἄλλας ὁμιλίας ἐκώλυσε. *Quid opus hominum inter se necessitudines ac vincula inhibere, & unius domus angustiis claudere tam ingens ac præclarum opus, quod extendi fundique potest in regiones & insulas, orbemque universum? Affinitates namque cum extraneis novas pariunt conjunctiones hominum, non minores illis, quæ a sanguine veniunt: quod respiciens Moses alias etiam multas propinquorum nuptias vetuit.* Chrysostomus ad 1 Corinth. XIII, 12. τί συγχωρεῖς τῆς ἀγάπης τὸ πλάτος; τί περιττῶς ἐν τούτοις ἀναλίσκεις τὴν αἰτίαν φιλίας, δι' ἧς δύνασαι καὶ ἑτέρας σοι κτήσασθαι φιλίας ἀφορμὴν ἔξωθεν γυναῖκα ἀγαγών; *Quid in arctum cogis amoris latitudinem? quid supervacuo amicitiæ causam perdis, per quam poteras aliam amicitiæ parandæ occasionem acquirere, extraneam ducendo uxorem?*

GRONOVII.

41 *Nisi prior vir*] Quia lex naturæ non repugnat divortio.

42 *Lege Christi*] Qui divortium non permisit, nisi cum adultera.

43 *Facultas moralis*] Et viro ad ducendum, & feminæ ad se tradendam, vel ad conveniendum in alterius manum.

44 *Christi lege*] Non naturæ aut veteris fœderis, quæ concedunt polygamiam.

45 *De latius spargendis*] Tanquam ideo vetitum sit proximos consanguineos nuptiis conjungi, ut externi cupidius in societatem conjugalem appeterentur.

ut quod contra fiat irritum aut illicitum censeri debeat. Neque enim quod minus utile est, statim & illicitum est. Adde quod accidere potest, ut huic qualicunque utilitati alia major utilitas repugnet, neque eo duntaxat casu quem Deus in lege Hebræis data excepit, ubi vir quispiam [46] sine prole obiit, cui non dissimile est, quod de virginibus [47] ex asse heredibus, quas ἐπικλήρους vocant, & [48] Hebræo y & [49] Attico jure constitutum est, ad conservandas scilicet in familia res avitas, sed aliis multis qui aut conspici solent, aut excogitari possunt.

2. Ab hac generalitate [50] eximo matrimonia parentum cujuscunque gradus cum liberis, quæ quo minus licita sint, ratio (ni fallor) satis apparet. Nam nec maritus, qui superior est lege matrimonii, eam reverentiam potest præstare matri quam natura exigit, nec patri filia; quia quanquam inferior est in matrimonio, ipsum tamen matrimonium talem inducit societatem quæ illius necessitudinis reverentiam excludat. Bene Paulus Jurisconsultus, cum dixisset in contrahendis matrimoniis z naturale jus & pudorem inspiciendum, addidit contra pudorem esse filiam suam uxorem ducere. Talia igitur conjugia haud dubitandum quin & illicita sint, & irrita insuper, quia vitium perpetuo effectui adhæret. *L. Adoptivus, 14. §. Serviles, 3. D. de ritu nupt.*

3. Neque movere nos debet Diogenis & Chrysippi argumentum, a gallis gallinaceis aliisque animantibus mutis petitum, quo probare volebant commixtiones tales non esse contra jus naturæ. Nam ut initio libri diximus, satis est, si cum natura humana quid pugnet, ut illicitum habeatur. Et hoc est incestum, quod a jure gentium *L. ult. de ritu nupt.*

GROTII.

y *Et Attico jure*] Vide *Demosthenem* ad Leocharem: *Fortunatianum* rhetorem: *Donatum* Phormione act. I. scen. II. (*vers.* 75.) & Adelphis IV, 5. 17.

z *Naturale jus & pudorem inspiciendum*] Egregie hoc exsequitur *Philo* de specialibus legibus; ubi esse dicit μέγιστον ἀνοσιούργημα, *maximum nefas*, πατρὸς εὐνὴν τετελευτηκότος, ἣν ἄψαυστον ὡς ἱερὰν ἐχρῆν φυλάττεσθαι, καταισχύνειν, γήρως δὲ καὶ μητρὸς αἰδῶ μὴ λαμβάνειν, τὸν αὐτὸν τῆς αὐτῆς υἱὸν καὶ ἄνδρα γενέσθαι, καὶ πάλιν τὴν αὐτὴν νῦν μητέρα καὶ γυναῖκα· *Patris mortui cubile, quod, tanquam res sacra, intactum sini oportuit, contemerare, neque senectutis, neque materni nominis verecundia tangi, eundem ejusdem esse filium & maritum, eandem ejusdem matrem & uxorem.* (Pag. 778. C. *Edit. Paris.*)

a *Jure gentium*] Sic & *Papinianus* loquitur in L. Si adulterium. 38. §. 2. D. ad legem Juliam de adulteriis.

GRONOVII.

46 *Sine prole obiit*] Ut ejus viduam frater ducat, mortuoque semen excitet. *Deut.* 25, 5.

47 *Ex asse heredibus*] Quæ fratrem non habent, & solæ sunt parentum heredes. (*Numer.* XXXVI, 8.)

48 *Hebræo*] Ut proximi eas ducant cognati exemplo Ruthæ cap. 4.

49 *Attico*] Per Solonem. *Diodor. Sic.* 12, 13.

50 *Eximo matrimonia*] *Ovidius* de Myrrha Cinaræ 10. Met. 304. *Si tamen admissum sint hoc natura videri.* 353. *Neve potentis Concubitu vetito naturæ pollue fœdus.* At lib. , 456. in fabula Byblidos & Cauni nullam facit naturæ mentionem; tantum canit, *Nec qua debebat amavit, & obscænas flammas:* tanquam hoc incesti genus ob legem, non instinctu naturæ putetur.

gentium committi scripsit Paulus jurisconsultus inter gradus ascendentium & descendentium. Hoc est jus illud quod Xenophon ait non eo minus jus esse, quia b 51 a Persis contemnebatur. Naturale enim recte dicitur, interprete Michaële Ephesio ad Nicomachia, τὸ παρὰ τοῖς πλείστοις καὶ ἀδιαστρόφοις καὶ κατὰ φύσιν ἔχουσιν: *quod apud plerosque non corruptos, sed naturæ convenienter se habentes obtinet.* Hippodamus (hh) Pythagoricus vocat παρὰ φύσιν ἀμέτρους ἐπιθυμίας, ἀκατασχέτους ὁρμὰς ἀνοσιωτάτας ἀδονὰς, *immoderatas & a natura alienas cupiditates, effrænes impetus, nefarias voluptates.* De Parthis sic Lucanus: [Lib. VIII. vers. 401. & seqq.]

Socrat. Memor. Lib. IV. c. 4. §. 19, 20.

——— *epulis vesana, meroque*
Regia, non ullos exceptos legibus horret
Concubitus ———————

Et mox: (*vers.* 409, 410.)

——— *cui fas 52 implere parentem,*
Quid rear esse nefas? ———————

Speciatim autem huic Persarum mori causam pravam educationem prudenter assignat Dion Prusæensis oratione XX.

Memor. IV, 4. §. 22.

4. Atque hic mirari libet Socratis commentum apud Xenophontem, qui in conjugiis talibus nihil culpandum invenit, præter ætatis disparitatem: unde aut sterilitatem ait sequi, aut male conformatam sobolem: quæ sola ratio si tali conjugio obstaret, certe nec irritum esset, nec illicitum, non magis quam inter alias personas, quarum ætas tot annis distat, quot annis parentes liberos solent præcedere.

5. Illud potius disquirendum, an non in hominibus nulla prava educatione corruptis, præter id quod intellectu concipi posse jam diximus,

GROTII.

b *A Persis contemnebatur*] Quorum hac in re crimen bellis perpetuis, ac fratrum cædibus, a Deo punitum notat *Philo.* (*De special. Legib.* pag. 779.) Persis addit Medos, Indos, Æthiopas, *Hieronymus* lib. II. contra Jovinianum. de barbaris in universum Hermione in Andromacha Euripidis: (vers. 173. & seqq.)

— Τοιοῦτον πᾶν τὸ βάρβαρον γένος.
Πατήρ τε θυγατρὶ, παῖς τε μητρὶ μίγνυται,
Κόρη τ' ἀδελφῷ. διὰ φόνου δ' οἱ φίλτατοι
Χωροῦσι, καὶ τῶν δ' οὐδὲν ἐξείργει νόμος.
Tale est omne barbarorum genus.
Mater jugatur filio, nata pater,
Frater sorori: proxima alterna manus
Cade implicantur: nulla lex prohibet nefas.

GRONOVII.

51 *A Persis*] Apud quos magi cum matribus coibant, nec pro perfecto mago habebatur, nisi qui sic natus esset.

52 *Implere*] Ovidius II, 265. *confessam amplectitur heros, Et potitur votis ingentique implet Achille.*

(hh) Non, sed alius Philosophus ejusdem sectæ, nomine *Hipparchus*, in libro *de Animi tranquillitate*, cujus fragmentum nobis servavit STOBÆUS. Reperitur illud etiam in *Opusculis Mythol. Phys. Ethic.* editis *Amstelod.* 1688. ubi locum, de quo agitur, leges *pag.* 67. *J. B.*

diximus, sit in ipsis affectibus insita 53 fuga quædam commixtionis cum parentibus & ex se natis, quippe cum ab ea etiam quædam animantia muta naturaliter abhorreant. Ita enim & alii existimarunt, & Arnobius adversus gentes libro quinto: *Etiamne in matrem cupiditatis infandæ spem Jupiter cepit, nec ab illius appetitionis ardore horror eum quivit avertere; quem non hominibus solis, sed animalibus quoque nonnullis natura ipsa subjecit, & ingeneratus ille communiter sensus?* Exstat de 54 camelo & c de 55 equo Scythico nobilis in hanc rem narratio apud Aristotelem animantium historia nona, capite XLVII. & non dissimilis apud Oppianum libro primo de Venatu. Seneca Hippolyto: (*vers.* 914, 915.) Pag. 161, 162. Ed. Lugd. B. 1651.

Feræ quoque ipsæ Veneris evitant nefas,
Generisque leges inscius servat pudor.

XIII. 1. Sequitur quæstio de gradibus affinitatis omnibus & de gradibus sanguinis ex transverso limite, iis præsertim qui Levitici cap. XVIII. expressi leguntur. Nam 56 etiam concesso, a mero jure naturæ non venire hæc interdicta, videri tamen possunt præcepto divinæ voluntatis hæc ivisse in vetitum: neque vero tale id esse præceptum quod solos Hebræos adstringat, sed quod homines universos, colligi videtur ex illis Dei verbis apud Mosem: *Ne polluite vos ulla harum rerum: quia omnibus istis polluti sunt populi, quos vobis advenientibus dispello.* Mox: *Ne facite ullam ex istis rebus abominandis: nam omnes istas fecerunt indigenæ terræ istius, quæ vobis exposita est, unde polluta est terra.* Lev. XVIII, 24. 25. 27.

2. Nam si Cananæi eorumque vicini peccarunt talia faciendo, (ii) sequitur ut lex aliqua præcesserit: quæ cum 57 mere naturalis non sit, restat ut a Deo data sit, aut ipsis peculiariter (quod non est

GROTII.

c *De equo*] *Plinius* historiæ naturalis VIII, 42. ubi de equis agit, *Alium detracto oculorum operimento, & cognito cum matre coitu, petiisse prærupta atque exanimatum. Equa & eadem ex causa in Reatino agro laceratum prorigam invenimus. Namque & cognationum intellectus in iis est.* Habes paria apud *Varronem* de Re Rustica II, 7. & apud *Antigonum* de Admirabilibus, (*cap.* 59.) *Aristotelemque* ejusdem tituli libro. [Pag. 1150. B. C. Tom. I. *Ed. Paris.* At vide SELDENUM, *De Jure Nat. & Gent. secund. discipl. Hebræor.* Lib. 1. Cap. 5. *J. B.*]

GRONOVII.

53 *Fuga quadam*] Aversatio naturalis.

54 *Camelo*] Qui curatorem, a quo cum matre operta commissus erat, delapso operimento & matre agnita interfecit. *Ælian.* 3. de Anim. 47. Aristot. περὶ θαυμασίων ἀκουσμάτων, p. 89. Sylburg.

55 *Equo*] Qui similiter admissus matri, agnita ea se præcipitavit. Adde *Varronem* 2. de Re Rust. 7, 83.

56 *Etiam concesso*] Etsi concedatur gradus illos consanguinitatis nuptiis sociari non ipsam naturam prohibuisse, facti sunt tamen nefarii jure divino voluntario.

57 *Mere naturalis*] Non imprimatur a natura, sed a voluntate legislatoris proficiscatur.

(ii) Auctor ipse istius argumenti totam vim infringit paullo post, observatione quæ legitur in §. sequ. *num.* 2. *J. B.*

d *Impura*

est verisimile, nec satis ferunt verba) aut humano generi, sive in prima constitutione, sive in reparatione post diluvium. Tales autem leges, quæ humano generi universo sunt datæ, non videntur a Christo abrogatæ, sed eæ demum, quæ Judæos aliis nationibus, quasi sepimento interjecto, disparabant. Cui accedit, quod Paulus conjugium privigni cum noverca tam severe detestatur: cum tamen nullum de ea re peculiare exstet Christi præceptum; nec ipse alio utatur argumento, quam quod talis commixtio [d] impura habeatur a profanis etiam gentibus, quod verum esse præter alia ostendunt 58 Charondæ leges quæ tale matrimonium infamia notant: & illud in oratione Lysiæ: (kk) συνῴκει ὁ πάντων σχετλιώτατος ἀνθρώπων τῇ μητρὶ καὶ τῇ θυγατρὶ, *maritus erat ille impurissimus hominum matris ac filiæ:* unde non abit Ciceronis illud pro A. Cluentio in causa non dissimili. nam cum socrum genero nupsisse narrasset, subdit: O *mulieris scelus incredibile, & præter hanc unam in omni vita inauditum!* Seleucus rex cum uxorem suam Stratonicen Antiocho filio nuptam daret, verebatur, [e] narrante Plutarcho, ne ipsa offenderetur τῷ μὴ νενομισμένῳ, *ut re illicita.* Apud Virgilium est: (*Aen.* x, 389.)

Ephes. 11, 14.
1 Corinth. v, 1.
Cap. 6.
Vit. Demetr. pag. 907.

—— *Thalamos ausum incestare novercæ.*

Quæ communis existimatio si a necessario naturæ dictato originem non habuit, omnino sequitur, ut descendat ex veteri traditione, quæ a divino aliquo præcepto manarit.

3. Hebræi veteres, non spernendi hac in parte juris divini interpretes, & qui omnia eorum legit summoque judicio digessit Moses Maimonides, ajunt earum legum, quæ capite Levit. XVIII. de matrimoniis sunt proditæ, causas esse duas: priorem naturalem quandam verecundiam, quæ non sinat ortus auctores cum sua

GROTII.

d *Impura habeatur a profanis etiam gentibus*] Tertullianus v. adversus Marcionem: *Non defendo secundum legem Creatoris displicuisse illum, qui mulierem patris sui habuit, communis & publicæ religionis secutus sit disciplinam.* (Cap. 7.)

e *Narrante Plutarcho*] In vita Demetrii: sed & *Appiano* in Syriacis qui ἀθεμιστίαν πάθους amorem nefandum vocat. (*Pag.* 126. *Ed. Steph.*)

GRONOVII.

58 *Charondæ leges*] Vix est, ut non erret vir summus. Nam Charondas non vetuit privignum novercæ conjungi (quippe quod moribus nunquam receptum fuisse videtur) sed viduum uxore mortua liberis novercam superinducere. *Diodor. Sic.* 12, 12. [Ipse Auctor in *Excerptis Tragic. & Com. Græc.* rectè vertit Legem *Charondæ*, qualis refertur à Veteri Poëta ignoto: *Natis novercam si quis induxit suis* &c. Pag. 918. Error Viri Summi inde natus erat, quòd apud STOBÆUM, *Serm.* XLII. Lex illa sic solutâ oratione legatur: Ὁ μητρυιὰν ἐπιγαμῶν, μὴ εὐδοξείτω &c. At sic EURIPIDES: Καὶ μὴ 'πιγήμῃς τοῖς δὲ μητρυιὰν τέκνοις, Alcest. vers. 305. *J. B.*]

(kk) Non sunt *Lysiæ* verba illa, sed ANDOCIDIS, Orat. I. pag. 235. *Ed. Hanov.* 1619. *J. B.*

§ 4.

ſua ſobole, 59 aut in ſe ipſis, f aut etiam 60 per perſonas ſanguine aut nuptiali ſanguinis commixtione proxime cohærentes miſceri: alteram vero, ne quarundam perſonarum convictus nimis quotidianus atque inobſervatus ſtupris & adulteriis occaſionem daret, ſi amores tales nuptiis poſſent conglutinari. Quas duas cauſas ſi cum judicio aptare velimus illis quas dixi divinis in Levitico legibus, facile apparebit in affinibus, qui 61 in recto ſunt limite (ut de parentibus & liberis nihil jam dicam, quippe quos, ut exiſtimo, etiam ſine expreſſa lege ratio naturalis jungi ſatis vetat) g item in ſanguinis gradu tranſverſorum primo, qui ob ortum a ſtirpe communi ſecundus dici ſolet, ob recentem admodum parentum in liberis imaginem, priorem cauſam valere, ut venientem de eo quod natura ſi non præcipit, certe honeſtius dictat; cujus generis multa materiam divinarum humanarumque legum faciunt.

4. Atque ideo Hebræi in recto limite, gradus etiam non nominatos a lege volunt comprehendi, ob notiſſimam rationis paritatem. Iſtorum autem graduum hæc ſunt apud ipſos nomina: Mater matris ſuæ: mater patris matris ſuæ: mater patris ſui: mater patris patris ſui: uxor patris patris ſui: uxor patris matris ſuæ: nurus filii ſui: nurus filii filii ſui: nurus filiæ ſuæ: filia filiæ filii ſui: filia filii filii ſui: filia filiæ filiæ ſuæ: filia filii filiæ ſuæ: filia filiæ filii uxoris ſuæ: filia filiæ filiæ uxoris ſuæ: mater matris patris uxoris ſuæ, mater patris matris uxoris ſuæ: id eſt, ut more loquar

GROTII.

f *Aut etiam per perſonas ſanguine aut nuptiali ſanguinis commixtione cohærentes*] Philo: ἀδελφαὶ δὲ εἰ καὶ διῄρηται τὰ μέρη γεγόνασιν, ἀλλ' ἓν ἁρμόζονται τῇ φύσει καὶ συγγενείᾳ μιᾷ· *Quanquam enim diviſæ ſunt partes, fraternitatis jus retinent, ac cognatione, ut naturali vinculo, junguntur.* [Locus eſt *De Legib. ſpecial.* pag. 780. E. Sed qui, ſi benè expendatur, nihil ad rem facere deprehendetur. [*J. B.*]

g *Item in ſanguinis gradu tranſverſorum primo*] Et huc uſque propinquis nuptiis abſtinebant & Peruani, & Mexicani.

GRONOVII.

59 *Aut in ſe ipſis*] Ut filium cum matre, patrem cum filia.

60 *Per perſonas ſanguine*] Ut fratrem cum ſorore, virum cum uxoris ſorore, mulierem cum mariti fratre.

61 *In recto ſunt*] Qui habent rationem aſcendentium & deſcendentium.

Mater matris ſuæ] Avia materna.

Mater patris matris ſuæ] Proavia materna.

Mater patris ſui] Avia paterna.

Mater patris patris ſui] Proavia paterna.

Uxor patris patris ſui] Noverca patris.

Uxor patris matris ſuæ] Noverca matris.

Nurus filii ſui] Nepotis uxor.

Nurus filii filii ſui] Pronepotis uxor.

Nurus filiæ ſuæ] Nepotis è filia uxor.

Filia filiæ filii ſui] Neptis ex filio filia.

Filia filii filii ſui] Nepotis è filio filia.

Filia filiæ filiæ ſuæ] Ex filia neptis filia.

Filia filii filiæ ſuæ] Ex filia Nepotis filia.

Filia filiæ filii uxoris ſuæ] Neptis privigni.

Filia filiæ filiæ uxoris ſuæ] Neptis privignæ.

Mater matris patris uxoris ſuæ] Proſocrus mater.

Mater patris matris uxoris ſuæ] Proſoceri mater.

h *Sun*

loquar Romano, aviæ & proaviæ omnes, pronovercæ, proneptes, proprivignæ, pronurus, prosocrus: quia scilicet & 62 sub agnationis nomine comprehendatur similis cognatio, & 63 sub primo gradu secundus, & sub secundo tertius, ultra quem vix est ut 64 oriri controversia possit, cum alioqui, si posset, in infinitum eadem futura esset ratio.

5. Has autem leges, & ne fratres sororibus miscerentur, ipsi Adamo censent datas Hebræi simul cum lege de Deo colendo, jure dicendo, non fundendo sanguine, non colendis Diis falsis, non rapienda re aliena: sed ita ut leges conjugales vim suam non exsererent, nisi post multiplicatum jam satis humanum genus, quod ipso initio sine fratrum & sororum nuptiis contingere nequivit. Neque referre putant quod id a Mose h suo loco narratum non sit: quia satis habuit hoc in lege ipsa tacite indicasse, cum gentes extraneas eo nomine damnat. Multa enim talia esse in lege, quæ non temporis ordine, sed ex occasione dicantur: unde illa inter Hebræos celebris sententia: In lege non esse prius aut posterius, id est, multa referri 65 ὕστερον πρότερον.

Vide Cajet. in Matth. cap. 19. 6. De connubio fratrum & sororum verba hæc sunt Michaëlis Ephesii ad quintum Nicomachiorum: τὸν ἀδελφὸν μίγνυσθαι τῇ ἀδελφῇ ἐξ ἀρχῆς μὲν ἀδιάφορον ἦν. νόμου δὲ τεθέντος μὴ μίγνυσθαι, πολὺ τὸ διάφορον: *Fratrem cum sorore concumbere ab initio 66 res media erat: at, lege adversus tales concubitus posita, jam multum refert, observetur lex necne.* Diodorus Siculus vocat *Libro 1. pag. 16. Ed. H. Steph.* κοινὸν ἔθος τῶν ἀνθρώπων, *communem hominum morem*, ne fratres sororibus jungantur, a quo more Ægyptios eximit: Dion Prusæensis barbaros. Seneca scripserat: (I) *Matrimonia Deorum jungimus, & ne pie quidem, fratrum scilicet & sororum.* Plato de legibus octavo talia conjugia vocat *Pag. 838. B. Ed. H. Steph.* μηδαμῶς ὅσια, καὶ θεομισῆ, *minime pia, sed Deo invisa.*

7. Quæ

GROTII.

h *Suo loco narratum non sit*] Nam neque lex illa narrata est ex qua Judas Thamarem comburi voluit. Sic Sichemitas Judith recte occisos ait quod virgini stuprum intulissent, IX, 2. & Ruben patris maledicto feritur ob incestum. [Ex his omnibus non potest tuto colligi, aliquam legem à Deo fuisse latam de adulterii aut raptûs pœna, vel de incestu. Dicemus in Notis Gallicis. *J. B.*]

GRONOVII.

62 *Sub agnationis*] Ubi expressus est gradus agnationis vetitus, idem gradus & in cognatione vetitus haberi debet, etsi de hoc cautum non sit. Sunt autem agnati per virilem, cognati per muliebris sexus propinquitatem conjuncti.

63 *Sub primo gradu secundus*] Cujus enim filiam uxorem ducere non licet, ejus nec neptem ducere permittitur.

64 *Oriri controversia*] Propter brevem hominum vitam.

65 Ὕστερον πρότερον] quæ olim facta erant, inferiori tempore, quæ serius, superiori.

66 *Res media*] Permissa, non vetita.

(II) Locus est apud AUGUSTINUM, *De Civit. Dei*, Lib. V. c. 10. nimirum è scripto deperdito. *J. B.*

i *Lin*

7. Quæ omnia oftendunt veterem famam de lege divina adverfus id genus conjugia, unde & vocem nefas de talibus ufurpari videmus. Omnes autem fratres & forores comprehendi i lex ipfa indicat, tam agnatos quam cognatos ejus gradus, five foris, five domi natos atque educatos comprehendens.

XIV. 1. 67 Quæ manifefta expreffio oftendere videtur difcrimen, quod eft inter hos & alios remotiores gradus. Nam 68 ducere amitam agnatam vetitum eft. At k 69 filiam fratris, qui par eft gradus, ducere vetitum non eft: imo ejus facti 70 apud Hebræos exftant exempla. *Nova nobis in fratrum filias conjugia: at aliis gentibus folennia, nec lege ulla prohibita*, inquit Tacitus. Athenis id licuiffe oftendit (mm) Ifæus, & Lyfiæ vita * Plutarchus. Rationem adferunt Hebræi, quia viri juvenes affidue frequentant domos avorum & aviarum, aut etiam in iis habitant 71 fimul cum

Annal. XII. c. 6.
* *Vit.* X. *Orat.* pag. 836. B.

GROTII.

i *Lex ipfa indicat*] Ubi vide Chaldæum paraphraften. diftinxerunt male Spartiatæ, & Athenienfes, & quidem diverfimode. [Vide SELDEN *De Jure Nat. & Gent.* &c. Lib. V. Cap. 11. & Illuftr. SPANHEMII Commentarium in Orat. I. *Juliani* Imp. pag. 89. *& feqq.* J. B.]

k *Filiam fratris ducere*] Talem Abrahamo Saram fuiffe *Jofephus* putat. (*Ant. Jud.* I, 12.) idem poft datam legem exempla nobis dat in Herode, qui fratris filiam duxerat, & fuam filiam fratri Pheroræ defponderat. Vide eum antiquæ hiftoriæ XIV. & XVI. Phineo patruo promiffa Andromede; *Ovidius* Metamorphofeon V. vers. 10. id poftea apud Romanos vetitum permifit Claudius: vetuit Nerva: permifit Heraclius. [Non unus error in hac Nota. I. Fallitur omnino *Jofephus*, dum vult *Saram* fuiffe filiam fratris *Abrahami*. Illa erat foror ejus ὁμοπάτριος, ut ipfe ait *Gen.* XX, 12. ubi vid. Intt. II. Imp. *Nerva*, ubi vetuit ἀδελφιδῆν γαμεῖν, referente *Xiphilino*, pag. 241. A. *Ed. Steph.* *filiam fororis*, non *fratris* intelligebat. Vide CUJAC. Obf. XIII, 16. & Clariff. NOODT. Obferv. II, 5. Hic etiam ibidem oftendit, neque poft *Senatufconfultum Claudianum* in Provinciis licuiffe filiam fratris ducere. III. Permiffum id ab *Heraclio*, nefcio cujus fide ftatuat Auctor. Ego reperio tantum, Imperatorem illum duxiffe *Martinam*, fratris filiam, ut narrant *Zonaras*, *Paulus Diaconus*, &c. J. B.]

GRONOVII.

67 *Quæ manifefta*] Excufat tacite incefta potentis in Europa domus.

68 *Ducere amitam*] Quia pater & amita videntur una perfona, infra 2, 7. 9. quod etfi & de fratre filiaque ejus dici poffit, tamen natura non tantopere abhorret à conjugio fratrum & fororum, quam parentum & liberorum. *Levit.* 18.

69 *Filiam fratris*] Carolus Styriæ dux Ferdinandi I. filius Mariam forore fua Anna & Alberto Bavaro natam uxorem habuit. *Blondel.* Præf. Apol. XIV, 2. latere averfo.

70 *Apud Hebræos*] Nachoris Milcam Aranis fratris filiam ducentis *Genef.* 11, 29. Nifi tamen alius ifte Aran fuit, ut videtur, quum alter folum Lothum genuiffe dicatur, alter defcribatur pater Milcæ & Jifcæ. Sara autem Abrahæ foror confanguinea, non uterina fuit. *Genef.* 20, 12.

71 *Simul cum amitis*] Et fic major datur occafio ftupri aut improbæ confuetudinis, a qua minus temperaturi erant, qui fpem haberent juftis deinde nuptiis culpam emendari poffe.

(mm) Nihil in hanc rem reperio apud *Ifæum*. Forte Auctor in animo habuit DEMOSTHENEM, ex quo poteft colligi, talem gradum vetitum non fuiffe. Vide *Orat. adverfus Leochar.* pag. 671. C. & *Orat. in Neæram*, pag. 517. C. J. B.

cum amitis: ad domos vero fratrum minus frequens ipsis est aditus, nec ibi tantundem habent juris. Quæ si recipimus, ut sane rationi sunt consentanea, fatebimur legem de non ducendis affinibus recti gradus, & sororibus, ex quo multiplicari cœptum est humanum genus, esse perpetuam: & hominibus communem, ut quæ honestate naturali nitatur, ita ut & irritum fiat, si quid factum sit adversus hanc legem, ob vitium permanens: at cæteras leges non item, ut 72 quæ cautionem magis contineant, quæ cautio etiam aliis modis adhiberi potest.

Can. XVIII. 2. Certe canonibus antiquissimis, qui apostolici dicuntur, qui duas sorores alteram post alteram duxisset, aut ἀδελφιδῆν, id est, fratris aut sororis filiam, tantum a clero arceatur. Nec difficilis est responsio ad id, quod diximus de peccato imputato Cananæis & finitimis populis. Potest enim locutio universalis restringi ad præcipua ejus capitis, ut de concubitu cum masculis, cum bestiis, cum parentibus, cum sororibus, cum nuptis alienis, in quorum προφυλακὴν, & ut Hebræi loquuntur, præmunimentum, additæ sint leges cæteræ. Nam de singulis partibus ne intelligatur, argumento esse potest interdictum de non habendis eodem tempore in matrimonio sororibus duabus: quod in commune datum olim humano generi fuisse Jacobi pietas, qui contra fecit, credere nos non sinit. Addi potest factum Amrami, qui pater Mosis fuit. Nam & is ante legis tempora 73 amitam duxit uxorem. sicut materteras [l] apud Græcos 74 Diomedes * & 75 Iphidamas: 76 Areten fratris filiam † Alcinous.

** Eust. ad Il. Λ. vers. 224.*
† Idem, in Odyss. H. vers. 146.

3. Recte tamen fecerunt Christiani veteres, qui leges non illas tantum in commune datas, sed alias peculiariter Hebræo populo scriptas sponte sua observarunt: imo & ad gradus quosdam ulteriores

GROTII.

l *Apud Græcos*] Et Castori avunculo desponsam Electram ex *Euripidis* Electra discimus. (*vers.* 312.)

m *De patruelium conjugiis*] Æschylus Danaidibus [Immo *Supplicibus*, pag. 309. *Ed. H. Steph.* ubi de Danaidibus] vocat λέκτρα ὧν θέμις εἴργει, *cubilia quæ jus prohibet*, & ait sic μιαίνεσθαι γένος, *fœdari genus*. At Scholiastes addit illegitimas fuisse tales nuptias, quod adhuc viveret virginum pater, quasi justæ futuræ fuerint eo mortuo, ex lege τῶν ἐπικλήρων. In oratione Sp. Ligustini civis Romani apud *Livium* est: (Lib. XLII. c. 34.) *Pater mihi uxorem fratris sui filiam dedit.* Vide & *Plauti* Pœnulum. (V, 3. 37.)

GRONOVII.

72 *Quæ cautionem*] Quæ non vetant aliquid per se ac directe adversum naturæ, sed id agunt, ut caveant & præveniant aliquod incommodum, quod evenire posset, quodque & alia ratione vitari potest.

73 *Amitam duxit*] Jochebedam Cahathi, qui pater Amrami fuit, sororem. *Exod.* 6, 20.

74 *Diomedes*] Ægialian Adrasti filiam, cujus soror Deipyle fuerat, Tydei uxor, Diomedis mater. *Apollodor.* lib. 1. c. 8. §. 5, 6.

75 *Iphidamas*] Theano Cissæ, qui avus maternus Iphidamantis Antenoridæ fuit, filiam. *Homer.* Ιλ. λ. sive 12, v. 224.

76 *Areten fratris*] Rhexenoris, qui communem cum Alcinoo patrem Nausithoum habuit, filiam. *Homer. Od.* 8 sive 7, 146.

m De

riores protenderunt verecundiæ suæ fines, ut hac quoque in virtute non minus quam in cæteris Hebræos antecederent. Atque id pridem factum magno consensu ex canonibus apparet. Augustinus m de patruelium & consobrinorum conjugiis inter Christianos loquens: *Raro*, inquit, *per mores fiebat quod fieri per leges licebat, quia id nec divina prohibuit, & nondum prohibuerat lex humana: veruntamen factum etiam licitum* 77 *propter vicinitatem horrebatur illiciti.* Hanc morum verecundiam leges regum ac populorum secutæ sunt. sicut n Theodosii constitutio patruelium & consobrinorum conjugia vetuit, laudante id factum, ut pietatis plenum, Ambrosio.

De Civ. Dei l. XV. c. 16.

Epist. 66.

4. Sed sciendum simul est, o non quod vetitum est fieri lege humana, si fiat, irritum quoque esse, nisi & hoc lex addiderit aut significaverit. Canon Eliberinus LX. Si quis post obitum uxoris suæ p sororem ejus duxerit, & ipsa fuerit fidelis, per quinquennium eum a communione abstinet: eo ipso ostendens 78 manere vinculum matrimonii. Et ut jam diximus, in canonibus, qui Apostolici

GROTII.

n *Theodosii constitutio*] Victor de eo; c. 48. *tantum pudori tribuens & continentiæ ut consobrinarum nuptias vetuerit, tanquam sororum.* Meminit & *Libanius* oratione de Angariis. Exstat Arcadii & Honorii lex ejusdem sensus, quæ tertia est C. Theodosiano de incestis nuptiis. Concedi tamen principum indulto solitas nuptias tales ostendit lex Honorii & Theodosii minoris alia eodem codice: titulo, si nuptiæ ex rescripto petantur. Secuti & Gotthi reges. *Cassiodorus* VII, 46. *Hoc prudentes viri sequentes exemplum, longius pudicam observantiam posteris transmiserunt, reservantes principi tantum beneficium consobrinis nuptiali copulatione jungendis.* Ubi & formulam habes talis veniæ principalis. [*Arcadius* & *Honorius*, qui primo imperii anno patris sui Constitutionem firmarant, post annos aliquot, permiserunt matrimonium inter Consobrinos, & Constitutionem hac de re editam *Justinianus* in Codicem suum retulit, *L.* 19. *C. De Nuptiis.* Vide Interpretes ad *Instit.* Tit. *De Nuptiis*, §. 4. & præsertim magnum Interpretem *Codicis Theodosiani*, JAC. GOTHOFREDUM, in titulos ab Auctore nostro indicatos. *J. B.*]

o *Non quod vetitum est lege humana, si fiat, irritum quoque esse*] In Agathensi concilio post commemorata conjugia vetita, & inter ea de relicta fratris, additur: *Quod ita præsenti tempore prohibemus, ut ea, quæ hactenus sunt constituta, non solvamus.* Retulit id *Gratianus* in quæstionem II. & III. causæ XXXV. c. 8. Simile quod a *Paulo* in sententias relatum est libro II. tit. XIX. §. 2. sine parentum consensu contractas nuptias injustas esse, sic tamen ut non dissolvantur, nisi forte hæc postrema verba Arrianus addidit. *Tertullianus* de conjugio cum infideli agens ad uxorem secundo, (*cap.* 2.) ait dominum magis ratum habere matrimonium non contrahi. quam omnino disjungi. Vide infra §. XVI. [Apud *Paulum* vel legendum, vel subintelligendum, *sed contracta* (matrimonia scilicet) [*voluntate ejus* Parentis] *non solvuntur*, ut olim nimirum id fieri poterat. Vide omnino Notam Eruditissimi SCHULTINGII in hunc locum; qui proinde nihil ad rem facit. *J. B.*]

p *Sororem ejus duxerit*] Lex Langobardica lib. II. c. VIII, 13. *quia canones sic habent de duabus sororibus, sicut de duobus fratribus.*

GRONOVII.

77 *Ob vicinitatem*] Quia tam prope accedebat ad id, quod vetitum esset.

78 *Manere vinculum*] Nuptias eas non rescindi.

Apoſtolici dicuntur, qui duas ſorores duxerit, aut fratris filiam, tantum clericus fieri prohibetur.

XV. 1. Ut ad alia pergamus, obſervandum hoc eſt, concubinatum quendam verum ac ratum eſſe conjugium, etſi effectibus quibuſdam juris civilis propriis privetur, aut etiam effectus quoſdam naturales impedimento legis civilis amittat. Exempli cauſa, inter ſervum & ancillam jure Romano 79 contubernium eſſe dicitur, q non matrimonium. attamen ad ipſam conjugii naturam nihil deeſt in tali conſociatione. quæ propterea in antiquis canonibus γάμȣ nomine appellatur. Sic inter hominem liberum & ancillam concubinatus dicitur, non matrimonium: quod deinde imitatione quadam ad alias perſonas diſparis qualitatis productum eſt: ut 80 Athenis inter civem & peregrinam, unde Servius ad illud Virgilii: (*Aen.* VII, 284.)

Suppoſitos de matre nothos furata creavit:

Nothos interpretatur materno genere ignobiles & obſcuros. Apud
Vers. 1649. Ariſtophanem avibus qui dixerat, νόθος γὰρ εἶ, κ᾽ οὐ γνήσιος, dictum probat ὤν γε ξένης γυναικὸς: *quippe cum ex peregrina natus*
Var. Hiſt. VI, 10. *ſit.* Et apud Ælianum γνήσιος definitur ὃς ἐξ ἀμφοῖν γέγονεν ἀστοῖν, *qui utroque parente cive natus ſit.*

2. Atqui 81 ſicut in ſtatu naturæ inter tales, quales jam diximus, conjugium verum eſſe potuit, ſi femina eſſet ſub cuſtodia maritali, & fidem marito dediſſet; ſic etiam r in ſtatu legis Chriſtianæ verum erit inter ſervum & ancillam, aut liberum & ſervam conjugium; multoque magis inter civem & peregrinam, ſenatorem & libertam, ſi quæ jure divino Chriſtiano ſunt neceſſaria accedant, ſcilicet indiſſolubilis unius cum una conjunctio, etiamſi effectus quidam legis civilis non ſequantur, aut alioqui ſponte ſecuturi lege impediantur. Atque hunc in ſenſum capienda ſunt verba concilii Toletani primi: *Cæterum is, qui non habet uxorem, & ſ pro uxore concubinam habet, a communione non repellatur: tamen*

GROTII.

q *Non matrimonium*] At ſerviles conjunctiones nuptiæ dicebantur in Græcia, Carthagine, in Apulia. Prologus ad Caſinam Plauti. Sic & in legibus Langobardorum libro II. tit. XII, 10. & XIII, 3. & lege Salica tit. XIV. §. 11. ſed ſine conſenſu dominorum non valuiſſe conjugia talia apud Hebræos, notatur ab ipſis ad *Exodum* XXI. ubi talium nuptiarum mentio, & apud Græcos Chriſtianos, a *Baſilio* in ſuis canonibus. Solitam etiam a principe veniam impetrari ducendæ mulieris, quæ inæqualis eſſet conditionis, videmus apud *Caſſiodorum* VII, 40.

r *In ſtatu legis Chriſtianæ*] Vide in *Gratiani* collectione c. 1. de conjugiis ſervorum. (*Decretal.* IV, 9. 1.)

GRONOVII.

79 *Contubernium*] 1, 3. 3.

80 *Athenis inter civem &*] Auctor Pericles, quæ in ipſius caput recidit amiſſis legitimis liberis. *Plutarchus.*

81 *Sic in ſtatu naturæ*] Leg. *ſicut in ſtatu.* ſi conſideretur in his ſolum, quid ſit juris naturæ citra reſpectum juris civilis. [In primâ Editione ſolâ legitur *ſicut in ſtatu.* Sed nuperrima Amſtelodamenſis 1712. ſequuta erat *Gronovii monitum.* *J. B.*

GROTII.

ſ *Pro uxore concubinam habet*] De tali

tamen ut unius mulieris, aut uxoris, aut concubinæ, ut ei placuerit, sit conjunctione contentus. Cui adde locum in Clementis constitutionibus lib. VIII. cap. XXXII. Pertinet huc quod Theodosius & * Valentinianus concubinatum quendam vocant inæquale conjugium, & quod inde adulterii accusatio nasci † dicitur.

XVI. 1. Imo etiam si lex humana conjugia inter certas personas contrahi prohibeat, non ideo sequetur irritum fore matrimonium, si reipsa contrahatur. Sunt enim diversa, 82 prohibere, & irritum quid facere. nam prohibitio vim suam exserere potest per pœnam vel expressam, vel arbitrariam: & hoc genus leges imperfectas vocat Ulpianus, t quæ fieri quid vetant, sed factum non rescindunt. qualis erat 83 lex Cincia, quæ supra certum modum donare vetabat, donatum non rescindebat.

2. Scimus apud Romanos postea Theodosii lege inductum: ut si quid lex prohibuerit tantum, non etiam specialiter dixerit inutile esse debere quod contra factum est, id ipsum tamen cassum, inutile, ac pro infecto sit, nimirum si in judicium res deveniat. sed hæc extensio non fit ex vi solius prohibitionis, sed ex vi novæ legis, quam alii populi sequi necesse non habent. 84 Sæpe enim

** L. 3. C. de natural. lib.*

† L. 13. D. ad l. Jul. de adult.

Instit. tit. 1. §. 1.

L. non dubium. 5. C. de legibus.

tali concubina *Augustinus* de fide & operibus: *de concubina quoque, si professa fuerit nullum se alium cognituram, etiamsi ab illo cui subdita est dimittatur, merito dubitatur, utrum ad percipiendum baptismum non debeat admitti.* Idem de bono conjugii libro v. *Solet etiam quæri, cum masculus & femina, nec ille maritus, nec illa uxor alterius, sibimet non filiorum procreandorum, sed propter incontinentiam solius concubitus causa copulantur, ea fide media, ut nec ille cum altera, nec illa cum altero id faciat, utrum nuptiæ sint vocandæ. Et potest quidem fortasse non absurde hoc appellari connubium, si usque ad mortem alicujus eorum id inter eos placuerit, & prolis generationem, quamvis non ea causa conjuncti sint, non tamen vitaverint, ut vel nolint sibi nasci filios, vel etiam opere aliquo malo agant, ne nascantur.* Itaque in capitulari Francico VII. c. 336. dicitur: *Qui uxorem habet, eodem tempore concubinam habere non potest, ne ab uxore eum dilectio separet concubinæ.*

t *Quæ fieri quid vetant, sed factum non rescindunt*] Livius libro X. (*Cap.* 9.) *Valeria lex, cum eum qui provocasset virgis cædi, securique necari vetuisset, si quis adversus ea fecisset, nihil ultra quam improbe factum adjecit: id (qui tum pudor hominum erat) visum credo vinculum satis validum legis. nunc vix servo ita minetur quisquam.* Lex Furia testamentaria plusquam mille assium legatum mortisve causa prohibebat capere, præter exceptas personas, & adversus eum qui plus ceperit, quadrupli pœnam constituebat, memorante Ulpiano. (*Tit.* 1. §. 2.) *Macrobius* circa finem eorum quæ scripsit ad somnium Scipionis: (*Lib.* 11. c. 17.) *Inter leges illa imperfecta dicitur, in qua nulla deviantibus pœna sancitur.* Vide supra hoc capite §. XIV. in fine. Sic divus Marcus rescripsit: *Eum heredem, qui prohibet funerari ab eo, quem testator elegit, non recte facere: pœnam tamen in eum statutam non esse.* (Lib. 14. §. 14. D. *De Religiosis & sumtibus funer.*)

GRONOVII.

82 *Prohibere & irritum*] Legi, quæ prohibet, potest satisfieri mulcta vel compensatione, ut tamen res facta maneat: quemadmodum legi de furtis in tigno juncto. l. 1. D. *de Tigno juncto.*

83 *Lex Cincia*] Sic lex furia testamentaria plus mille assium legatum aut mortis causa capere vetabat; & adversus eum qui cepisset quadrupli pœnam constituebat.

84 *Sæpe enim indecentia*] Sic ducere peregrinam, sordido loco natam, ancillam,

enim indecentia est major in actu quam in effectibus: u sæpe et incommoda quæ rescissionem sequuntur majora quam ipsa i[ndecen]tia, aut incommodum actus ipsius.

XVII. Consociationes præter hanc maxime naturalem sun[t] aliæ, tum privatæ, tum publicæ: & hæ quidem aut in popul[is] aut ex populis. Habent autem omnes hoc commune, quo[d] iis rebus ob quas consociatio quæque instituta est, universitas 85 ejus pars major nomine universitatis obligant singulos qui in societate. Omnino enim ea credenda est fuisse voluntas in[so]cietatem coëuntium, ut ratio aliqua esset expediendi negotia[.] autem manifeste iniquum, ut pars major sequatur minorem: re naturaliter, x 86 seclusis pactis ac legibus quæ formam trac[tan]dis negotiis imponunt, pars major jus habet integri. Thucydi[des:] 87 κύριον εἶναι ὅ, τι ἂν τὸ πλῆθος ψηφίσηται. Appianus: ἐςι[ν ἔν] τε χειροτονίαις καὶ δίκαις ἀεὶ τὸ πλέον δικαιότερον: *tam in con[cionibus] quam in judiciis vincit pars major.* Dionysius Halicarnassensis S[imi]liter: * ὅ, τι ἂν δόξῃ τοῖς πλείοσι τοῦτο νικᾶν, y *quod pluribu[s vi]sum, id valere.* 88 Et † alibi: 89 ὅ, τι δ' ἂν οἱ πλείους ψῆφοι [κατα]θαιρῶσι τοῦτο ποιεῖν. Item: 90 a ὅ, τι ἂν αἱ πλείους γνῶμαι καθα[ιρῶσι] τοῦτο εἶναι 91 κύριον. Aristoteles: b κύριον τὸ τοῖς πλείοσι δ[όξαν]. Cu

Vict. de potestate civili, n. 14.
Lib. v. c. 30.
* Ant. Rom. Lib. 11. c. 14.
† Lib. vii. c. 36.
a Ibid. c. 39.
b Polit. iv, 8. vi, 2.

ancillam, meretricem, turpe; sed cohabitare cum ea, quam duxeris, maritali more non turpe.

GROTII.

u *Sæpe etiam incommoda quæ rescissionem sequuntur, majora quam ipsa indecentia*] Ideo rex Alcinous Medeam reddi volebat patri, si deflorata nondum esset. Meminit *Apollonius* Argonautis, & ejus scholiastes: & in bibliotheca *Apollodorus.* (Lib. 1. c. 9. §. 25.)

x *Seclusis pactis ac legibus*] Ut quæ volunt duas partes concordare, ut c. 6. de Electione.

y *Quod pluribus visum id valere*] Hunc sensum dant Chaldæus Paraphrastes & Rabbini ad illud in *Exodo* xxiii, 3. Adjungo l. duo 30. & l. Pomponius 38. D. de re judicata; & quæ infra lib. iii. cap. xx. §. 4. & quæ paria cum Prudentio habet *Ambrosius* contra Symmachum.

GRONOVII.

85 *Et ejus pars major*] *Quintil.* decl. 365. *Quod major pars judicum statuerit, reus patiatur.* Pars major in consilio vincere debet, sub his exceptionibus, I. Si sint vera suffragia, hoc est integra, nec coitione ac conspira[tione] plurium jam ante definita, qu[am ad] consultationem deferatur. II. Si [ma]jorem numerum non faciant, qu[i] lege & more, tanquam suspecto[s] cedere, nec in sua causa jus d[icere] oportet. III. Ut major numerus [con]sentium non valeat ad statuenda, [quæ] juri divino & sanæ rationi repug[nant.] IV. Nec ad fundamentales leges [e]vertendas aut formam reip. ex[or]dine mutandam. V. Nec ad pri[vato]rum jura, privilegia, veteres [ob] publicam utilitatem receptas co[nsue]tudines abolendas.

86 *Seclusis pactis*] Quæ certis in [cau]sis solent excipere, ne quid fiat[, nisi] de consensu singulorum, ut aug[ur] non licebat nominari, qui cuiqu[am e] collegio inmicus esset. *Cic.* 3. [...] 10.

87 Κύριον εἶναι] Valere quod p[lures] sciverint.

88 *Et alibi*] 7. p. 4. 45.

89 Ὅτι δ' ἂν οἱ &c.] Quod [plu]rium suffragia statuerint, id facer[e].

90 Ὅτι ἂν αἱ πλείους] Quod pl[urium] sententiæ decreverint, id esse ra[tum].

91 Κύριον] Validum quod plur[ibus] visum.

1 A

Curtius lib. x. * *Eo quod major pars decreverit, ftetur.* Prudentius: * *Cap. 6. n. 15.*
[In Symmach. 1, 599.]

—— In paucis jam deficiente caterva
Nec perfona fita eft patriæ, nec curia conftat.

Deinde: (*vers.* 607, 608.)

—————— Infirma minoris
Vox cedat numeri parvaque in parte 92 *quiefcat.*

Apud Xenophontem hoc dicitur: ἐκ τῆς νικώσης πράττειν πάντα, *omnia agere fecundum eam fententiam, quæ vincit.* *De Cyri Exp. Lib. VI. c. 1. §. 11.*

XVIII. Quod fi pares fint fententiæ, nihil agetur: quia 93 ad mutationem non fatis momenti eft: qua de caufa 94 ubi pares funt fententiæ, z reus abfolutus intelligitur: quod jus 95 Minervæ calculum Græci vocant ex fabula de Orefte: quæ res apud Æfchylum furiis, & apud Euripidem zz Orefte & Electra tragœdiis tractatur. Sic & poffeffor rem tenet: quæ ratio non male obfervata eft a fcriptore problematum, quæ Ariftoteli adfcribuntur, fectione XXIX. In Senecæ controverfia quadam eft; *Alter judex damnat, alter abfolvit: inter difpares fententias* a *mitior vincat.* Nam fic & in dialecticis collectionibus illatio eam partem fequitur, quæ minus onerat. *Lib. 1. Contr. 5.*

XIX. Sed

GROTII.

z *Reus abfolutus intelligitur*] L. inter pares. 38. D. de re judicata. Vide *Julianum* de Eufebia. (*Orat.* III. pag. 115. A. *Edit. Spanhem.*)

zz *Orefte & electra*] Etiam Iphigenia in Tauris. in Electra fic ait:

Καὶ τοῖσι λοιποῖς ὅδε νόμος τεθήσεται,
Νικᾶν ἴσοις ψήφοισι τὸν φεύγοντ' ἀεί.
Idemque cunctis juris efto in pofterum.
Certante numero judicum ut vincat reus.
(Vers. 1268.)

a *Mitior vincat*] Seneca in controverfiis: (1, 5.) *Non eft invidiofa poteftas quæ mifericordia vincit.* Imo apud Hebræos una fententia damnantium vincens pro nulla habebatur: ita Chaldæus ad dictum locum *Exodi* XXIII. & Mofes de Kotzi præceptorum jubentium XCVIII. & vetantium CXCV.

GRONOVII.

92 *Quiefcat*] Silefcat.

93 *Ad mutationem*] Ad rem novam introducendam.

94 *Ubi pares funt*] *M. Seneca* 3. Excerpt. 2. *Parricida æquis fententiis abfolutus.* Et, *Quidam filium accufavit parricidii: æquis fententiis abfolutum abdicat.* Quintilian. decl. 254. *Exul, accufator, & fententiæ pares.* Item, *poftulavit reum: is æquis fententiis abfolutus eft.*

95 *Minervæ calculum*] Quum Oreftes in Areopago caufam diceret (occiderat autem matrem Clytemneftram, ut vindicaret patrem Agamemnonem, quem illa interfecerat) & condemnantes una fententia vincerent, adfuit ἀπὸ μηχανῆς Minerva & appofuit calculum fuum abfolventibus: fic paribus fententiis valuit mitior, & Oreftes evafit. Solebant autem judices calculis nigris damnare, albis abfolvere. *Ovid.* 15. Met. 44. *Hefychius* in Κἂν ἴσαι. Suidas in Ἴσαι ψῆφοι. Ariftoph. Βατραχ. 244. ὡς ἀπολεῖται κἂν ἴσαι γένωνται. Julian. encom. *Eufeb.* feu orat. 3. p. 213. [*Calculum Minervæ* Vir Doctiffimus, poft hæc fcripta, exponendi occafionem habuit, in egregia Oratione *De Lege Regia*, quam nos Gallicè verfam, & Notis illuftratam, edidimus, *Amftel.* ann. 1714. Videri poteft etiam *J. H. Boecleri* Differtatio *de Calculo Minervæ*, Tom. I. Diff. Academic. ab aliquot annis conjunctim editarum. *J. B.*]

XIX. Sed hic quæſtio oriri ſolet 96 de conjungendis aut dividendis ſententiis: qua de re ex mero jure naturali, id eſt, ſi pactio aut lex aliud non præcipiat, diſtinguendum videtur inter ſententias, quæ totis rebus differunt, & inter eas, quarum altera partem alterius continet, ut hæ b conjungendæ ſint in eo quo conveniunt, illæ non item. Sic qui 97 in viginti damnant, & qui in decem, conjungentur in illo decem adverſus ſententiam abſolventem. At qui morte reum puniunt, & qui relegant, non conjungentur, quia diverſa hæc ſunt, & in morte non eſt relegatio. Sed nec abſolventes cum relegantibus conjungentur, quia etſi non interficiendum reum conſentiunt, id tamen non eſt illud ipſum quod dicit ſententia, ſed per conſequentiam inde elicitur:
Lib. VIII. *epiſt.* 14. at qui relegat non abſolvit. Quare recte Plinius, cum tale quid in ſenatu eveniſſet, tantam dixit ſententiarum eſſe diverſitatem, ut non poſſent eſſe niſi ſingulæ; & parvulum referre, an idem
Excerp. leg. 129. diſpliceret, quibus non idem placuiſſet. Et c Polybius notat a Poſtumio prætore fraudem factam in rogandis ſententiis, cum eos, qui 98 captivos Græcos damnandos, & qui ad tempus retinendos cenſebant, contra abſolventes conjungeret. Exſtat hujus
Noct. Att. IX, 15. generis quæſtio apud Gellium libro IX. & apud Curium Fortunatianum in loco de quantitatum comparatione: & apud Quintilianum patrem controverſia CCCLXV. ubi hæc verba ſunt: *Jam aperte ex una plures facis. jam turbam iſtam, quæ univerſa noceret, dividendo extinguis. Duo exilium, duo ignominiam pronuntiant. Vis ego illos jungam, qui ſeipſos dividunt?*

XX. Addendum & hoc: ſi qui abſentia, aut aliter impediti jure ſuo uti non poſſunt, eorum jus interim 99 accreſcere præſentibus:

GROTII.

b *Conjungendæ ſint in eo, in quo conveniunt*] Ideo ſenatores dividere ſententiam plura ſimul complectentem jubebantur, teſte Aſconio in Milonianam. *Cicero* epiſtolarum ad familiares I, 2. *Itaque cum ſententia prima Bibuli pronunciata eſſet, ut tres legati regem reducerent; ſecunda Hortenſii, ut tu ſine exercitu reduceres; tertia Volcatii, ut Pompejus reduceret; poſtulatum eſt, ut Bibuli ſententia divideretur. quatenus de religione dicebat, cuique rei jam obſiſti non poterat; Bibulo aſſenſum eſt: de tribus legatis frequentes ierunt in alia omnia.* Seneca epiſtola XXI. *Quod fieri in ſenatu ſolet, faciendum ego in philoſophia quoque exiſtimo. cum cenſuit aliquis, quod ex parte mihi placeat, jubeo illum dividere ſententiam, & ſequor.* Idem de vita beata c. 3. *Eſt & mihi cenſendi jus. itaque aliquem ſequar, aliquem jubebo ſententiam dividere.* meminit ejus moris & *Plinius* lib. VIII. epiſt. 14.

c *Polybius*] Vide ad eum locum *Fulvii* notas.

GRONOVII.

96 *De conjungendis*] Exemplum apud *Quintil.* declam. 365.

97 *In viginti*] Nummos vel nummorum millia. Si tres judices jubeant pendere viginti, tres decem, tres nihil, vicerit ſententia in decem condemnantium, quia in viginti inſunt decem.

98 *Captivos Græcos*] Qui ſecundo bello Macedonico nimis denudarant animos pro rege Perſeo contra Romanos.

99 *Accreſcere præſentibus*] Plebiſcitum apud *Livium* 26. 34. *Quod ſenatus juratus, maxima pars cenſeat, qui adſidetis, id volumus jubemuſque.*

d *Seneca*

tibus: quod [d] Seneca in controversia quadam exsequitur: *Puta te servum esse communem: huic domino servies*, [e] *qui præsens est:* Lib. III. Contr, 19.

XXI. [f] Naturalis autem ordo inter socios hic est, prout quisque in societatem venit. Sic inter fratres is servatur ordo, ut qui primus natus est reliquos præcedat, atque ita deinceps, rejectis aliis omnibus qualitatibus. *ἴσοι γὰρ*, inquit Aristoteles, *πλὴν ἐφ᾽ ὅσον ταῖς ἡλικίαις διαλλάττουσι, pares enim sunt fratres, nisi quatenus ætas eos distinguit.* Theodosius & Valens in constitutione de ordine inter consules servando: *Quis enim in uno eodemque genere dignitatis prior esse debuerat*, [g] *nisi qui prior meruit dignitatem?* Atque hic mos antiquitus in Christianorum quoque regum ac populorum societate obtinuit, ut qui primi Christianismum professi sunt, [h] in conciliis ad rem Christianam pertinentibus præcedant cæteros.

D. de albo scribendo.

Ethic. Nic. VIII, 12.

L. 1. C. De Consulib. lib. 12.

XXII. Illud tamen addendum est: quoties societas fundamentum habet in re, quam non æqualiter omnes participant, ut si in hereditate aut fundo alius dimidiam partem habeat, alius tertiam, alius quartam, tunc non tantum ordinem sumendum ex modo participationis, sed & [100] sententias ad eum modum, id est, [1] mensoria, ut loquuntur, proportione æstimandas. Quod sicut

GROTII.

d *Seneca in controversia quadam*] Libro III. contr. XIX. [Sed casus est paullo diversus, ut patet. *J. B.*]

e *Qui præsens est*] Ita ut & ad unum recidere possit nomen universitatis. l. sicut. 7. §. 2. D. quod cujusque universitatis nomine. ubi *Wesembecium* vide. Adde l. rescriptum, 10. D. de pactis. *Zas.* in paratit. D. de pactis. *Bart.* in L. 1. num. 3. de albo scribendo. *Boer.* decis. 1. num. 4. Antonium *Fabrum* codice Sabaudico. lib. 1. tit. III. definit. 40. *Reinking.* lib. 1. classe V. c. 8. Sæpe tamen & hic, ut in illa regula de majore parte, leges exceptionem dant, puta ut duæ partes adesse debeant. L. Nulli, 3. D. dicto titulo, quod cujusque univ. nomine. L. nominationum, 46. C. de decurionibus: ut absentes præsentibus vices suas mandare aut suffragium per procuratorem dare possint. c. si quis justo, 46. de Electione in VI.

f *Naturalis ordo*] De præcedentiis vide, si lubet, M. Antonium *Nattam* cons. IOC. n. 22. & cons. IOC. LXXVIII. num. 31. Mart. *Wacher* consiliis Cæsareis in controversia Saxonica. [Addi potest Diatriba singularis *De Jure Præcedentiæ*, à JACOBO GOTHOFREDO, summo Icto, conscripta, & ex ejus secundis curis longe auctior edita *Genevæ*, 1664. *J. B.*]

g *Nisi qui prior meruit dignitatem*] Adde L. omnes, 2. C. ut dignitatum ordo servetur. L. semper, 5. D. de jure immunitatis. L. ult. C. de tironibus.

h *In conciliis*] *Joh. Fice.* cons. latino LXXVII. n. 16. Afflictus decis. Neap. 1. n. 8. *Bart.* in l. 1. D. de albo scribendo. *Innoc.* in c. Tua. de Majoritate & obedientia. *Ant. Tessaurus* 1. quæst. for. XLVIII. n. 5. *Tiberius Decianus* responso XIX. n. 183. & seq. *Innocentius Butr. Felin.* in c. statuimus D. tit. de Majoritate. *Bal.* in Decernimus, in 2. notabili, c. de Sacrosanctis ecclesiis. Sed præcipue vide Æneam Silvium in concilii Basileensis historia.

GRONOVII.

100 *Sententias ad eum*] Auctoritatem sive jus sententiæ inter socios proportionis esse geometricæ.

1 *Mensoria*] Quam comparatam dixit 1, 1. 18.

ſicut naturali æquitati convenit, ita * Romanis quoque legibus probatum eſt. Ita narrat Strabo † cum Cibyra & tres vicinæ urbes in unum quaſi corpus coiiſſent, conveniſſe, ut 2 aliarum ſingula eſſent ſuffragia, Cibyræ bina, eo quod in commune hæc multo plus cæteris conferret. Idem *a* in Lycia viginti & tres ait fuiſſe urbes, quarum i aliæ terna, aliæ bina, aliæ ſingula ferrent ſuffragia, & ad eundem modum onera tolerarent. Sed recte notat 3 Ariſtoteles *b* id ita demum æquum fore, *εἰ κτημάτων χάριν ἐκοινώνησαν*, *ſi poſſeſſionum cauſa inita eſt ſocietas.*

* *L.* 8. *D. de pactis. L.* 14. *D. Depoſiti. L.* 16. *D. de rebus auct. jud. poſſid.*
† *Lib.* XIII. pag. 631.
a *Lib.* XIV. *pag.* 665.
b *Politic.* III, 9.

XXIII. Conſociatio, qua multi patres familiarum in unum populum ac civitatem coëunt, maximum dat jus corpori in partes: quia hæc 4 perfectiſſima eſt ſocietas: neque ulla eſt actio hominis externa, quæ non ad hanc ſocietatem aut per ſe ſpectet, aut ex circumſtantiis ſpectare poſſit. Et hoc eſt quod ab Ariſtotele eſt proditum: *τοὺς νόμους ἀγορεύειν περὶ ἁπάντων*, *leges de omnis generis rebus præcipere.*

Moral. V, 3.

XXIV. 1. Solet hic illud quæri, k an civibus de civitate abſcedere liceat, venia non impetrata. Scimus populos eſſe, ubi id non liceat, ut 5 apud Moſchos: nec negamus talibus pactis iniri poſſe ſocietatem civilem, & 6 mores vim pacti accipere. Romanis legibus, ſaltem poſterioribus, domicilium quidem transferre licebat: ſed non eo minus qui tranſtulerat 7 municipii ſui muneribus obligabatur. Verum in quos id conſtitutum erat, ii manebant

L. 22. *D. ad municipal.* §. 2.

GROTII.

i *Aliæ terna, aliæ bina*] Sic in Smalcaldico federe Saxo duo habebat ſuffragia.

k *An civibus de civitate abſcedere liceat*] Vide hac de re federa Helvetica apud *Simlerum* & alios. *Servius* in excerptis Fuldenſibus 11. Æneidos: (*vers.* 156.) *Conſuetudo antiqua fuerat, ut qui in familiam vel gentem tranſiret, prius ſe abdicaret ab ea, in qua fuerat, & ſic ab alia reciperetur.* Exempla fidei regibus renuntiatæ vide aliqua apud *Marianam*, ac poſtremum illuſtre libro XXVIII. c. 13.

GRONOVII.

2 *Aliarum ſingula, Libycæ bina*] Sic Philippo Macedoni poſt confectum Phocenſe bellum conceſſum, ut cum poſteris in Amphictyonum ſenatum adſciſceretur & gemini ſuffragii, quod Phocenſes habuerant, jus uſurparet. *Diod.* Sic. 16, 61. Et hoc quidem æquum jure naturali, ſed cui ſæpe mos populorum intercedit, id ſervant in tali ſocietate, quod ab initio placuit. Plerumque autem tum potentes minus potentibus, ut eos alliciant, par jus ſuffragii concedunt.

3 *Ariſtoteles pol. III, IX.*] Hein. 6. p. 299.

4 *Perfectiſſima*] 1, 1. 14.

5 *Apud Moſchos*] Olim & apud Argivos. *Ovid.* 11. Met. 28. *prohibent diſcedere leges, pœnaque mors poſita eſt patriam mutare volenti.*

6 *Mores vim pacti*] Etiam ubi pactum ejuſmodi a primo initum non conſtat, ſi tamen longo tempore obſervatum ſit, ut nemo diſcedendi ſine commeatu poteſtatem habuerit aut uſurpaverit, ibi eam conſuetudinem pro lege & pacto valere.

7 *Municipii ſui*] Hæc eſt cauſa, cur Joſephum & Mariam, quum Judææ cenſus ex mandato Auguſti ageretur, etſi habitarent Nazarethi, oportuerit proficiſci Bethlehemum, ut ibi cenſerentur: nam Davidis poſteri ejus municipii erant.

l *Gregatim*

bant intra fines imperii Romani: atque ea ipsa constitutio specialem [8] spectabat utilitatem tributariæ præstationis.

2. At nos quid naturaliter, si nihil aliud convenerit, obtinere debeat quærimus: nec de parte aliqua, sed de tota civitate, sive unius summi imperii complexu. Et sane [l] [9] gregatim discedi non posse, satis expeditum est ex necessitate [10] finis, quæ jus facit in moralibus. (nn) nam id si liceat, jam civilis societas subsistere non possit. De singulorum discessione alia res videtur, sicut aliud est ex flumine aquam haurire, aliud [11] rivum diducere. *De sua cuique civitate statuendi facultas libera est*, ait * Tryphoninus. Cicero pro Balbo † laudat jus illud, *ne quis in civitate maneat invitus*, & *fundamentum* vocat *libertatis*, *sui quemque juris & retinendi*, & *dimittendi esse dominum*. Tamen hic quoque servanda est regula naturalis æquitatis, quam Romani in privatis societatibus dirimendis secuti sunt, [12] ut id non liceat si societatis intersit. Semper enim, ut recte inquit Proculus, non id quod privatim interest unius ex sociis servari solet, sed quod societati expedit. [m] Intererit autem societatis civilis non abire civem, si magnum contractum sit æs alienum, nisi paratus sit civis in præsens partem suam exsolvere: item si fiducia multitudinis bellum sit susceptum, præsertim si obsidio immineat, nisi paratus sit civis ille alium æque idoneum substituere, qui rempublicam defendat.

* *L. in bello. 12. §. 9. D. de capt. & postl.*

† *Cap. 13.*

L. actione, 65. §. Labeo, 5. D. Pro Socio.

3. Extra hos casus credibile est ad liberam civium discessionem consentire populos, quia non minus ex ea libertate commodi sentire aliunde possunt.

XXV. Sic [n] in exules nullum jus civitati. Heraclidæ Argis ejecti

GROTII.

l *Gregatim discedi non posse*] Zonaras de Lazo rege agens, qui a Persis ad Romanos defecerat: τοῦτο αἴτιον μάχης Ῥωμαίοις καὶ Πέρσαις ἐγένετο, ὡς τοῦ βασιλέως Ῥωμαίων τοὺς αὐτοῖς ὑπείκοντας σφετεριζομένου· *Id belli initium Romanis ac Persis fuit, quod Romanus princeps ad se avocaret Persis subditos.* [Dicendum erat, *de Lazorum Rege*, non *de Lazo rege*. Ei nomen erat *Tzathus*. Locus est in *Justini Thracis* vita. *J. B.*]

m *Intererit autem societatis*] Bembus libro VII.

n *In exules nullum jus civitati*] Vide infra libro III. tit. XX. §. XLI.

GRONOVII.

8 *Spectabat utilitatem*] Eo pertinebat, ut ne minuerentur cujusque municipii incributiones, aut si aliqui inde discessissent, graviores remanentibus fierent.

9 *Gregatim discedi*] Magnis catervis.

10 *Finis, quæ jus*] 2, 7. 2.

11 *Rivum diducere*] Incili depresso, vel fossa facta aquam perpetui decursus in suum fundum ducere. l. 1. §. 5. & l. 3. §. 2. D. *de rivis*.

12 *Ut id non liceat*] Sic qui post Cannensem cladem deserere Italiam voluerant, & tum prohibiti a P. Scipione, & postea causam dicere apud censores jussi, orationemque contra remp. habuisse judicati & omnibus censoriis notis confixi sunt. *Liv.* 22, 53. & 24, 18.

(nn) Vix accidere potest, ut gregatim Cives discedant, nisi quando aut imperium tyrannicum factum fuit, aut calamitate quadam vel quocumque alio casu multi homines in civitate non amplius reperiunt unde victum quærant. Uterque autem casus tacitè exceptus intelligitur in pacto quo aliquis Civitati se obstrinxit. *J. B.*

ejecti ab Eurystheo, per tutorem suum Iolaum, sic loquuntur apud Euripidem: (*Heraclid.* vers. 186.)

> *Quo jure jam nos ad Mycenæos trahat,*
> *Eadem agentes urbe quos urbe expulit?*
> *Nunc ergo cives non sumus* ———

Or. de Bigis, pag. 349. D. Alcibiadis filius in Isocratea oratione agens de temporibus ejecti patris: ὅτ' οὐδὲν αὐτῷ τῆς πόλεως προσῆκεν· o *cum nihil ad illum civitas nostra pertineret.* Jam vero plurium populorum, sive per se sive per capita sua consociatio fedus est, de cujus natura & effectu locus agendi erit, ubi 13 ad obligationem ex pacto erit deventum.

XXVI. Subjectio ex consensu, aut privata est, aut publica. Subjectio privata ex consensu esse potest multiplex, sicut multiplicia sunt regiminum genera. Nobilissima species est arrogatio, qua quis sui juris se ita dat in familiam alterius, ut ei subsit ad eum modum, quo filius qui maturæ est ætatis, subest patri. Pater autem filium suum eo modo dare alteri non potest, 14 ut jus paternum plene in eum transeat, & ipse paterno officio exsolvatur. id enim natura non sinit: sed potest filium alteri commendare, & alendum dare quasi substituendo.

XXVII. 1. Subjectionis species ignobilissima est, qua quis se dat 15 in servitutem perfectam, ut illi apud Germanos qui novissimo 16 aleæ jactu de libertate contendebant: *Victus voluntariam servitutem adit*, ait Tacitus. *De Moribus Germ. c. 24.* Etiam apud Græcos ut narrat Dion Prusæensis oratione XV. μύριοι δήπου ἀποδίδονται ἑαυτοὺς ἐλεύθεροι ὄντες, ὥστε δουλεύειν κατὰ συγγραφήν· *innumeri cum liberi sint, se in servitutem dant, ut* p *ex contractus formula serviant.*

2. Est autem servitus perfecta, quæ perpetuas operas debet pro

GROTII.

o *Cum nihil ad illum civitas nostra pertineret*] Nicetas Isaaci Angeli rebus libro I. μὴ καινὸν εἰ δὴ φανῇ τις τὸν ἀντίπαλον καὶ κολακεύσει ὡς φίλιον, τὸν οἰκεῖον εὑρίσκων πολέμιον· *Non mirum si quis hostem ambiat eique blandiatur, qui suos sibi hostes senserit.*

p *Ex contractus formula serviant*] Ægyptiis id olim vetitum. Athenis permissum ad Solonis tempora. is constituit ἐπὶ σώμασι μὴ δανείζεσθαι, *corpus pro credito ne obligaretur.* Plutarchus Solone. (*pag.* 86. D.) Idem lex Petilia Romæ constituit. [Lex Ægyptia, quâ id vetabatur, à *Bocchori* sancita fuerat, & refertur à DIODORO SICULO, Lib. I. p. 50. *Ed. H. Steph.* De *Lege Pœtilia*, vide VARRON. *De L. Lat.* Lib. VI. pag. 82. & LIVIUM, Lib. VIII. Cap. 28. *J. B.*]

GRONOVII.

13 *Ad obligationem ex pacto*] 2. 12.

14 *Ut jus paternum*] Quod ultra jus naturæ fiebat in adoptione Romana per æs & libram.

15 *In servitutem perfectam*] Ut qui apud Romanos se ad pretium participandum venundari patiebantur. §. 4. inst. *de jure pers.*

16 *Aleæ jactu*] Qui perdita aleæ lusu pecunia & bonis, ad postremum libertatem suam collusoris pecuniæ opponebant, & in aleam mittebant, aut res recepturi, aut ne corpus quidem suum habituri. Tamen ignobilior eorum, qui se vendebant in ludum gladiatorium. *Liv.* 28, 21. *Lips.* 1. Saturn. 3.

q *Nihil*

pro alimentis & aliis, quæ vitæ necessitas exigit: quæ res si ita accipiatur 17 in terminis naturalibus, q nihil habet in se nimiæ acerbitatis. nam 18 perpetua ista obligatio compensatur perpetua illa alimentorum certitudine, quam sæpe non habent, 19 qui diurnas operas locant, unde accidit sæpe, quod dixit Eubulus:

Ἐθέλει δ' ἄνευ μισθοῦ παρ' αὐτοῖς καταμένειν
Ἐπὶ σιτίοις. (oo) ———
Manere apud illos voluit, mercedis carens,
Victu contentus. ———

Idem Comicus alibi:

Πολλοὶ φυγόντες δεσπότας, ἐλεύθεροι
Ὄντες, πάλιν ζητοῦσι τὴν αὐτὴν φάτνην.
Qui se 20 *fugitivi gesserunt pro liberis:*
Multi recurrunt r *pristina ad præsepia.*

Sic in historiis notabat Posidonius Stoicus, (pp) multos olim fuisse, qui suæ imbecillitatis conscii, sponte se aliis in servitutem darent: ὅπως παρ' ἐκείνων τυγχάνοντες τῆς εἰς ἀναγκαῖα ἐπιμελείας, αὐτοὶ πάλιν ἀποδιδῶσιν ἐκείνοις δι' αὑτῶν ἅπερ ἂν ὦσιν ὑπηρετεῖν δυνατοί· *Ut domini quidem ipsis providerent de necessariis, ipsi vero operam vicissim quam possent præstarent.* Exemplum addunt (qq) alii in Mariandynis, qui eandem ob causam servos se fecerint Heracleotarum.

XXVIII. Jus autem vitæ ac necis (rr) (de plena & 21 interna justitia loquor) domini in servos non habent: nec quisquam homo hominem jure potest interficere, nisi is capital commiserit. Sed quorundam populorum legibus dominus, quacunque de causa

sa

GROTII.

q *Nihil habet in se nimiæ acerbitatis*] Vide ea de re egregiam *Busbequii* dissertationem epist. exoticarum tertia.

r *Pristina ad præsepia*] Apud *Plautum* quidam: (*Casin.* II, 4. 14.)

Liber si sim, meo periculo vivam, nunc vivo tuo.

Melissus Spoletinus Grammaticus manumitti noluit. [*Suet.* Gramm. c. 21.]

GRONOVII.

17 *In terminis naturalibus*] Ut dominis non plus in servos liceat, quam naturalis æquitas concedit.

18 *Perpetua ista obligatio*] Subjectio, quæ incommoda videtur, hoc habet commodi, ut ita subjectis de victu sollicitos esse non sit necesse, quem domini præbent. *Plaut.* Cas. 2, 4. 14. *Liber si sim, meo periculo vivam, nunc vivo tuo.*

19 *Qui diurnas*] Opifices agrestesque, quorum res & fides in manibus.

20 *Fugitivi*] Servi à dominis profugi.

21 *Interna justitia*] Quæ non tantum apud judicem mortalem, sed etiam apud Deum insontes præstat.

(oo) Apud ATHENÆUM, unde hæc desumta sunt, est, Ἐπισίτιος. Lib. VI. Cap. 12. *J. B.*

(pp) Habet hoc ex ATHENÆO, Lib. VI. Cap. 18. pag. 263. C. *Edit. Casaub.* 1657. *J. B.*

(qq) Hoc sequitur statim post verba *Posidonii*, apud ATHENÆUM, loco indicato. Sed *Matyandinos* vi servire coactos *Heracleotis*, ait STRABO, *Geogr.* Lib. XII. pag. 817. A. *J. B.*

(rr) De tota ista materia, confer PUFENDORFIUM nostrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VI. Cap. 3. & *de Offic. Hom. & Civ.* Lib. II. Cap. 4. *J. B.*

s *Patres*

ſa ſervum interfecerit, 22 impune fert, ut ubique reges, qui liberrimam habent poteſtatem. Hac comparatione ante nos uſus eſt Seneca: *Si ſervo quominus 23 in nomen meriti perveniat, neceſſitas obeſt, & patiendi ultima timor, idem iſtud obſtabit & ei, qui regem habet, & ei qui ducem, quoniam quanquam ſub diſpari titulo paria in illos licent.* Cum tamen haud dubie ſervus a domino injuriam poſſit accipere, ut recte affirmat idem Seneca. ſed 24 agendi impunitas improprie jus dicitur. Quale jus & 25 Solon parentibus in liberos conceſſerat, * & veteres Romanorum leges. Sopater: ἐξῆν πατρὶ ὄντι τοὺς παῖδας ἀνελεῖν. ἔξεστιν ἐὰν ἁμάρτῃ τι. καὶ ὅτι ὁ νόμος τοῦτο εἰδὼς ὡς εἰλικρινὴς γένοιτ᾽ ἂν δικαστὴς ὁ πατὴρ, τοῦτο προέταξεν· *Licuit ipſi cum pater eſſet filios interficere: nempe ſi quid peccatum eſſet. nam lex id ipſi permiſit, ideo quia credidit 26 integrum judicem fore.* Idem jus obtinere παρὰ πολλοῖς καὶ σφόδρα εὐνομουμένοις, *apud multos populos legum gloria florentes*, ait Dion oratione XV.

Lib. III. de benef. c. 18.

Lib. III. de benef. c. 22.

* *Sextus Empiricus Pyrrhonic. III. c. 24.*

XXIX. 1. De his qui ex ſervis naſcuntur difficilior inſpectio eſt. Romano jure & jure gentium circa captivos, 27 ut dicemus alibi, ut 28 in beſtiis, ita in ſervilis conditionis hominibus partus 29 matrem ſequitur. quod tamen juri naturali non ſatis congruit, 30 ubi pater aliqua ratione ſufficiente cognoſci poteſt. nam cum in mutis animantibus ſ patres non minus quam matres fœtuum curam gerant, hoc ipſo oſtenditur fœtum utriuſque eſſe communem. Sic ergo, ſi lex civilis hac de re tacuiſſet, t partus non minus

GROTII.

ſ *Patres non minus quam matres fœtuum curam gerant*] Vide infra cap. VIII. §. 18. *Plinius* x, 34. de columbis: *Amor utrique ſobolis æqualis.*

GRONOVII.

22 *Impune fert*] Non obnoxius eſt quæſtioni, aut legi Corneliæ de ſicariis.

23 *In nomen meriti*] Ut quicquid præſtet domino, non dicatur de eo bene mereri aut ei beneficium dare, obſtat, quod quæ facit, cogitur facere, niſi velit occidi.

24 *Agendi impunitas*] Poſſe facere ſine metu pœnæ, non eſt verum & proprie dictum jus habere ad agendum, ſed aliquid ſimile juri.

25 *Solon parentibus*] Negat *Dionyſ. Halicarn.* 2, 26.

26 *Integrum judicem*] Non facile odio liberorum aut aliena gratia corruptum.

27 *Ut dicemus alibi*] 3, 7. 2.

28 *In beſtiis.*] L. 5. §. 2. D. *de rei vindic.*

29 *Matrem ſequitur*] L. 7. Cod. *de rei vind.* l. 42. Cod. *de liber. cauſa.*

30 *Ubi pater aliqua*] Nam cur in beſtiis & ſervis id conſtitutum ſit, hæc ratio eſt, quod in illis non ſunt nuptiæ, quæ patrem demonſtrant.

GROTII.

t *Partus non minus patrem ſequeretur quam matrem*] Seneca de beneficiis VII. 12. *quomodo patri matrique communes liberi ſunt?* Lex Viſigotthica lib. x. tit. 1. 17. *Si enim filius ab utroque parente gignitur & creatur, cur idem ad conditionem tantum pertineat genitricis, qui ſine patre nullatenus potuit procreari?* deinde: *Hac rationabiliter naturæ lege compellimur, agnationem ancillæ, qua ſervo alieno juncta pepererit, inter utroſque dominos æqualiter dividendam.* Slavi & Slavæ proles patrem ſequebatur; Speculum Saxo-

XXXII. Ex delicto subjectio etiam non accedente consensu nascitur, [b] quoties qui meruit libertatem amittere, ab eo cui pœnæ exigendæ jus est, in potestatem vi redigitur. Cui autem jus sit pœnæ exigendæ, [49] videbimus infra. Possunt autem hunc in modum subjici non singuli tantum privata subjectione: [c] ut Romæ qui [50] ad dilectum non respondebant, & [51] incensi: * postea & feminæ, quæ se [52] servo alieno junxissent: sed & [53] populi publica ex publico delicto. Hoc interest, quod populi servitus per se perpetua est, quia successio partium non impedit, quo minus unus sit populus. At singulorum servitus pœnalis personas non egreditur; quia [54] noxa caput sequitur. Utraque autem servitus, tam privata, quam publica [55] pœnalis esse potest, aut perfecta aut imperfecta pro modo meriti & inflictæ pœnæ.

* *Cic. pro Cæcina*, c. 34.

De servitute vero, tam privata, quam publica, quæ ex jure gentium oritur voluntario, [56] infra dicendi erit locus, ubi ad effectus belli erit ventum.

GROTII.

b *Quoties qui meruit libertatem amittere*] Ut socii illi Ulyssis Ægyptios prædati, de quibus *Homerus* Odysseæ ξ. (*vers.* 271, 272.)

Ἔνθ' ἡμέων πολλὰς μὲν ἀπέκτανον ὀξέϊ χαλκῷ·
Τὰς δ' ἄγαγον ζωὰς, σφίσιν ἐργάζεσθαι ἀνάγκῃ.

Partem igitur nostrûm ficelicibus obtruncarunt:
Partem etiam vivos ad opus traxere coactum.

Sic Apollinem Jupiter cum in tartarum dejicere vellet, exoratus a Latona servituti addixit. habet Apollodorus libro III. (c. 10. §. 3.)

c *Ut Romæ qui ad dilectum non respondebant*] Apud Lycios fures. Nicolaus Damascenus. Apud Wisigotthos multi aliorum criminum damnati, ut ex eorum legibus apparet.

GRONOVII.

49 *Videbimus infra*] 2, 20. 3.

50 *Ad dilectum*] Citati, ut sacramentum dicerent, & militiæ nomen darent, non comparuerant. l. 20. D. *comm. divid.* l. 4. §. 10. D. *de re militari.*

51 *Incensi*] Ex lege Ser. Tullii regis, qui patrimonium non professi aut male professi erant. *Liv.* 1, 44.

52 *Servo alieno*] *Tacit.* 12. ann. 53. *Sueton.* Vespas. 11.

53 *Populi publica*] Ut Brutios post bellum Punicum secundum senatus. *Gell.* 10, 3. ut opifices, quos nova Carthagine cepit, P. Scipio. *Liv.* 26, 47. ut libertinos, qui se pro equitibus Rom. gererent, Claudius servos publicos fecerunt, *Sueton.* 25.

54 *Noxa caput*] §. 5. Instit. *de noxal. act.* l. 21. §. 1. D. *commodati.*

55 *Pœnalis esse*] Pœnæ vicem irrogari potest.

56 *Infra dicendi*] 3, 7.

CAPUT VI.

De acquisitione derivativa facto hominis, ubi de alienatione imperii, & rerum imperii.

IV. *Imperium*

IV. *Imperium in partem populi alienari parte invita a populo non posse.*
V. *Nec ipsam partem in se imperium posse alienare, nisi in summa necessitate.*
VI. *Causa diversitatis.*
VII. *Imperium in locum posse alienari.*
VIII. *Rejicitur sententia, statuens ob utilitatem aut necessitatem recte a rege imperii partes alienari.*
IX. *Infeudationem & oppignorationem sub alienatione contineri.*
X. *Etiam ad alienandas jurisdictiones minores requiri populi consensum, aut specialem, aut per consuetudinem.*
XI. *Patrimonium populi a regibus alienari non posse.*
XII. *Distinguendas res, quæ in fructu sunt patrimonii, a rebus patrimonii.*
XIII. *Partes patrimonii oppignorari a regibus quatenus possint, & cur?*
XIV. *Testamentum alienationis esse speciem & juris naturalis.*

I. 1. ACquisitione derivativa nostrum fit aliquid 1 facto hominis aut legis. Homines rerum domini, ut dominium, aut totum, aut ex parte (aa) transferre possint, 2 juris est naturalis post introductum dominium: inest enim hoc in ipsa dominii, pleni
1. *Rhet.* v. scilicet, natura. Itaque Aristoteles: ὅρ☉ τοῦ οἰκεῖον εἶναι, ὅταν ἐφ' αὐτῷ ᾗ ἀπαλλοτριῶσαι. *proprietatis definitio est, ubi penes nos est jus*
Soto lib. IV. *alienandi.* Duo tamen notanda sunt, alterum in dante, alterum in eo,
q. 5. *a.* 1. cui datur. In dante, non sufficere 3 actum internum voluntatis, sed simul requiri aut verba, aut alia signa externa: quia actus internus, 4 ut alibi diximus, 5 non est congruens naturæ societatis humanæ.
Less. lib. II. 2. Ut vero traditio etiam requiratur, ex lege est civili. quæ,
c. 3. *dub.* 3. quia a multis gentibus recepta est, jus gentium improprie dicitur. Sic alicubi usurpatum videmus, ut 6 professio apud populum, aut magistratum, & 7 relatio in acta requiratur; quæ omnia ex jure esse civili certissimum est. Actus autem voluntatis, quæ signo exprimitur, intelligi debet a 8 voluntatis rationalis.

II. Vicissim in eo, cui res datur, seposita lege civili, requiritur naturaliter voluntas accipiendi, 9 cum suo signo. quæ voluntas

GROTII.

a VOluntatis rationalis] Cassiodorus II, 11. *Alienatio rerum solidum desiderat habere judicium.*

GRONOVII.

1 *Facto*] Beneficio, opera.
2 *Juris est naturalis*] §. 40. Instit. *de R. D.*
3 *Actum internum*] Mentis nutum.
4 *Ut alibi diximus*] 2, 4. 3.
5 *Non est congruens*] Idoneus ad communicationem inter homines, qui pectora inspicere nequeunt.
6 *Professio apud*] Ut in testamento calatis comitiis.
7 *Relatio in acta*] §. 2. Instit. *de donat.*
8 *Voluntatis rationalis*] Humanæ.
9 *Cum suo signo*] Aliquo indicio externo quod oculis vel auribus accipiatur.
(aa) Confer, in hanc rem, PUFENDORFIUM nostrum, *De Jur. Nat. & Gentium*, Lib. IV. Cap. 9. *J. B.*

b *Alienandi*

tas ordinarie [10] sequitur dationem, sed potest & præcedere, puta si quis quid dari, aut concedi sibi petierat. censetur enim durare voluntas, nisi mutatio appareat. Cætera quæ tum ad juris concessionem, tum ad acceptionem requiruntur, & quomodo fieri utrumque possit, infra in capite de promissis tractabimus. nam in hoc [b] alienandi & promittendi par est ratio, jure quidem naturali.

III. Sicut autem res aliæ, ita & imperia alienari (bb) possunt ab eo, [11] cujus in dominio vere sunt, id est, [12] ut supra ostendimus, a rege, si [13] imperium in patrimonio habeat: alioquin [c] a populo, sed accedente regis consensu; quia is quoque jus aliquod habet, quale usufructuarius, quod invito auferri non debet. Et hæc quidem procedunt de toto imperio summo.

IV. In partis alienatione aliud insuper requiritur, [d] ut etiam pars, de qua alienanda agitur, consentiat. Nam qui in civitatem coëunt, societatem quandam contrahunt perpetuam & immortalem, ratione [14] partium, quæ integrantes dicuntur: unde sequitur has partes non ita esse sub corpore, ut sunt partes corporis naturalis, quæ sine corporis vita vivere non possunt, & ideo in usum corporis recte abscinduntur. Hoc enim corpus, de quo agimus, alterius est generis, voluntate contractum scilicet; ac propterea jus ejus in partes [15] ex primæva voluntate metiendum est, quæ minime credi debet talis fuisse, ut jus esset corpori partes & abscindere a se, & alii in ditionem dare.

V. Sic vicissim parti jus non est a corpore recedere, [e] nisi evidenter

GROTII.

b *Alienandi & promittendi par est ratio*] Ideoque etiam dona absentibus per internuntios mitti possunt, ut *Servius* notat ad illud IX. Æneidos, *cum jungeret absens.* (vers. 361.)

c *A populo*] Bal. & Oldradus in c. Intellecto. de jurejurando. Id in *Baldus* cons. 327. n. 7. Cardinalis *Thuschus* p. p. concl. 40. n. 1. & concl. 694. Exempla apud *Haræum* tomo II. in anno cIↃ IↃXXVI. & *Guicciardinum* libro XVI.

d *Ut etiam pars, de qua alienanda agitur, consentiat*] Gail. II. de pace publica, c. XV. n. 14. vide *Serranum* in Carolo Sapiente, & eundem in Francisco I. ubi de Burgundia sermo.

GRONOVII.

10 *Sequitur dationem*] Posterior est tempore quam datio.

11 *Cujus in dominio vere sunt*] Cujus omne jus in eis & arbitrium est.

12 *Ut supra ostendimus*] I, 3. 12.

13 *Imperium in patrimonio*] I, 3. 11. & 12.

14 *Partium, quæ integrantes*] Civitatum, optimatium, provinciarum.

15 *Ex primæva voluntate*] Non ex eo, quod possunt tolerare, sed ex eo quod initio, cum coirent, convenit, ut tolerarent.

(bb) Vide PUFENDORF. Lib. VIII. Cap. 5. §. 9. & seqq. J. B.

GROTII.

e *Nisi evidenter se aliter servare non possit*] Confer quæ infra hoc libro c. XXIV. §. VI. Hac de causa absolutus a Spartanis Anaxilaus, qui Byzantium fame cogente dediderat. *Xenophon* historiæ Græcæ I. (c. 3. §. 12.) Anastasius Imperator etiam gratias agit præfectis, qui Martyropolim Persis dediderant,

S

denter ſe aliter ſervare non poſſit: nam, 16 ut ſupra diximus, in omnibus iis quæ humani ſunt inſtituti, excepta videtur neceſſitas ſumma, quæ rem reducit ad merum jus naturæ. Auguſtinus de Civit. Dei, lib. XVIII. [c. 2.] *In omnibus fere gentibus quodammodo vox naturæ iſta perſonuit, ut ſubjugari victoribus mallent, quam bellica omnifaria vaſtatione deleri.* Itaque in juramento Græcorum, quo Græci qui ſe Perſis ſubjeciſſent 17 devovebantur, additum fuit, *μὴ ἀναγκασθέντες· niſi plane coacti.* [Herod. Polyhym. ſeu Lib. VII. c. 132.]

VI. 18 Atque hinc ſatis intelligi poteſt, cur hac in re 19 majus

diderant, quia defendi nequibat. Procop. *περὶ κτισμάτων.* Idem *Procopius* IV. Gotthicorum: *λιμῷ γὰρ οὐκ οἶδεν ἡ ἀρετὴ συνοικίζεσθαι, πεινῶντι καὶ ἀνδραγαθίζεσθαι οὐκ ἀνεχομένης τῆς φύσεως· cum fame habitare virtus recuſat, nec fert natura, ut iidem & eſuriant, & agant fortiter.* Et apud *Annam Comnenam* libro VI. epiſtola Cephalæ de Lariſſa obſeſſa ad Imperatorem Alexium: *ἀνάγκῃ δουλεύοντες (καὶ τί γὰρ δεῖ πρὸς φύσιν καὶ τὴν ἐκ ταύτης τυραννίδα ποιεῖν;) γνώμην ἔχομεν τὸ φρούριον παραδοῦναι τοῖς ἐγκειμένοις καὶ φανερῶς ἀποπνίγουσιν· Neceſſitati ſervientes (quid enim contra vim naturæ agi poteſt?) conſtituimus oppidum tradere iis, qui nos non obſident tantum, ſed, quod manifeſtiſſimum eſt, ſtrangulant.*

GRONOVII.

16 *Ut ſupra diximus*] 2, 2. 6.

17 *Devovebantur*] Juraverant ſe eos *δεκατεύειν* Apollini, quod eſt vel decimas ſpoliorum conſecrare, vel decimum quemque ſupplicio deſtinare. *Herod.* Polyh. ſive lib. 7. cap. 132. p. 457. *Juſtin.* 11, 3. *Diodor. Sic.* 11, 65. *τὴν δεκάτην ἐξ αὐτῶν τῷ Θεῷ καθιερώσαντες.* *Plutarch.* Sulla p. 464. *τῆς χώρας αὐτῶν ἀποτεμόμενος τὴν ἡμίσειαν τῷ Πυθίῳ καὶ τῷ Ὀλυμπίῳ καθιέρωσεν, ἐκ τῶν προσόδων κελεύσας ἀποδίδοσθαι τὰ χρήματα τοῖς θεοῖς, ἅπερ αὐτὸς εἰλήφει.* *Dio* lib. 64. p. 722. *δεκατεύειν.* Ad *Hebr.* 7, 5. *ἀποδεκατοῦν τὸν λαόν.*

18 *Atque hinc &c.*] Neſcio quare tam ſollicite ac ſubtiliter hæc diſputet auctor, ac religionem injiciat principibus alienandæ partis ſummi imperii vel finium: quaſi quiſquam ad hoc proclivis eſſet. Utinam tam facile illos dedocere poſſet, ne agerent, ferrent, raperent aliena, quam facile obtinebit, ne quid ultro alienent! Fruſtra movetur hæc quæſtio extra caſum neceſſitatis. alioquin hoc ſcio vehementer inculcare duo hominum genera, alterum, qui privilegia, quæ principes ac reges populis ac civitatibus dederunt, atque illis munierunt potentiam ſuam, irrita reddendi occaſionem quærunt: alterum, qui æternos volunt ſervare titulos ſemel acquiſitæ poſſeſſionis, hoc eſt, ſemina bellorum, ut cum Franci negant *Franciſco primo* captivo jus fuiſſe *Carolo quinto* cedendi regnum Neapolitanum, ducatum Inſubriæ, & provincias Belgicas, quæ regni Galliæ feudum erant. Quam ſancte & pie illi faciant, ipſi viderint. Principes aut populi regnantes peſſime faciunt, ſi illud jus ſummi imperii, quod cum ſalute inferiorum conjunctum eſt, temere minuunt: aut ſi populos, quos tueri ac defendere debent, retinendo, projiciunt ac deſerunt. At ubi in eas anguſtias ſunt redacti, ut niſi aut concedendo aliquid de jure ſummo, aut alienando partem populi, non poſſint ſervare reliquum; quare minus eis liceat in partes, quam partibus in ſimili neceſſitate adverſus totum corpus, cauſam non video. Niſi ſtulti fuerunt illi veteres, qui magni animi eſſe putabant, etiam in principe, dicere de fortuna: *Si celeres quatit pennas, reſigno quod dedit:* qui tyrannorum adſcribebant conſiliariis, de regno non eſſe deſcendendum, niſi pedibus traharis.

Dicit has partes non ita eſſe ſub ſuo corpore, ut ſunt partes corporis naturalis, quæ ſine corporis vita vivere non poſſunt, & ideo in uſum corporis

19 majus sit jus partis ad se tuendam, quam corporis in partem: quia pars 20 utitur jure (cc) quod ante societatem initam habuit; 21 corpus

ris recte abscinduntur. Hinc plane contrarium sequitur: quoniam enim hæ partes sine hoc corpore vivere possunt, minore religione abscinduntur, quam partes corporis naturalis, quæ abscissæ intereunt. [At alia est ratio Partium Civitatis, quæ in suam tantum utilitatem, & suâ voluntate, Corpori junguntur; adeoque non censentur in id consensisse, ut Corpori liceret, eas à se abscissas alterius Civitatis membra facere. *J. B.*] Servare velle primum ac præcipuum est, quod respicit & princeps, & corpus, quicumque faciunt partem sui, dein servare in corpore, ut nunc est. Quod si obtineri nequit, nulla invidia est, contentum esse priori, & servandos, quemcumque fortuna dederit, alii mandare potius, quam secum sinere interire, aut sibi licentiam tantam reservare ad pacta turbanda, jusjurandum violandum, ferro & igne sæviendum, hoc prætextu, quasi alienare non licuerit.

Dicit partem uti eo jure, quod ante initam societatem habuit: corpus non item. Quare? annon perinde ut parti jus fuit subjiciendi se aut addendi corpori cui liberet, ita & corpori jus fuit recipere in partem quos vellet volentes, quos nollet repellere? Hoc ergo nunc jure utitur abscindens, quos secum esse non vult, quia non potest servare, aut si vult, frustra vult.

Ut removeat, quod objicit sibi, imperium esse in corpore, ut subjecto, ac perinde alienari posse, ut & dominium privati, dicit esse quidem in corpore, ut subjecto, sed ut subjecto adæquato, non divisibiliter in plura corpora, sicut anima in corporibus perfectis. Sane anima partem corporis, quamdiu sana est, deserere non potest: sed si pars morbo aut ulcere ita affecta est, ut animam sustinere diutius non possit, se retrahit illa ad partes validiores, & intelligit immedicabile vulnus esse recidendum, ne pars sincera trahatur. Sic illa reliquo corpori consulit, missa parte, non sibi tantum, sed prorsus perdita & mortua. Quanto levius hoc ferendum in corpore artificiali, de quo quæ separantur, non intereunt, sed in aliud corpus transeunt, cujus spiritu perinde alantur, ut in priore? præsertim si pars sit mere subjecta, quæ possit dicere cum asino illo apud Phædrum: *Quid refert, cui serviam, clitellas dum porto meas?*

Quomodo autem consentit his, quod infra traditur cap. 9. num. 10. posse civitatem dividi, aut consensu mutuo, aut in bello, & tum plura pro uno existere summa imperia?

Quod sequitur necessitatem ad jus naturæ reducentem, hic locum non habere, quia in eo jure usus comprehendebatur, non vero alienandi jus; prima specie valde subtile est, sed si penitus inspiciatur, vanum. Est autem jus naturæ duplex, illud antiquissimum, quo erant omnia communia, & illud quod sequitur introducta dominia, ut ipse docet cap. 5. n. 1. Eadem autem necessitas, quæ partem coactam recedere a corpore reducit ad jus naturæ, quam auctor num. 5. parti isti concedit, non reducit eam ad illud jus primum & antiquius, quo omnia omnium, homo neminis erat: sed ad jus posterius, quod ut servetur, a præterito nexu libera eligit alium dominum, aut adjungit se alii corpori. Idem jus naturæ per necessitatem redit corpori ad relinquendam partem: ei enim juri inest alienatio, ut ipse initio hujus cap. disputat.

19 *Majus sit jus partis*] Excusatior fit urbs vel provincia, cum se a corpore imperii separat, quam populus vel rex, cum eam alienat.

20 *Utitur jure*] Libertate se subjiciendi aut addendi corpori, cui velit.

(cc) Argumentum istud, ut & sequens, nititur rationibus non minus falsis, quàm subtilibus; ut ostendemus, Deo dante, in Notis nostris Gallicis. Omnino potest Civitas, summâ necessitate urgente, partem aliquam, non quidem alienare, ipsâ invitâ, sed deserere, ita tamen ut sinat eam, si possit, suis ipsius viribus sese tueri & defendere;

21 corpus non item. Nec dicat mihi aliquis, imperium esse in corpore 22 tanquam in subjecto, ac proinde alienari ab eo posse 23 ut dominium. Est enim in corpore, ut 24 subjecto adæquato, non divisibiliter in plura corpora, sicut anima est in corporibus perfectis. Necessitas autem, 25 quæ ad jus nuturæ rem reducit, hic locum habere non potest; quia in eo jure naturæ usus quidem comprehendebatur, ut 26 esus, detentio, quæ sunt naturalia, at non alienandi jus, quod facto humano introductum est, atque ideo inde mensuram accipit.

VII. Ad imperium in locum, id est, pars territorii, puta non habitata aut deserta, quo minus a populo libero alienari possit, aut etiam a rege, accedente populi consensu, quid obstet, non video. nam populi 27 pars, quia liberam habet voluntatem, jus quoque habet contradicendi: ad territorium, & totum, & ejus partes sunt communia populi pro indiviso, ac proinde sub arbitrio populi. At imperium in populi partem si alienare populo non licet, ut jam diximus, multo minus regi imperium etsi plenum habenti, attamen non plene, ut supra distinximus.

Bellnga in pr. spec. in rub. 8. p. 3. & 4. Roch. de Curte. de consuet. q. 5. col. 6. tom. 1. & alii allegati a Vasq. lib. 1. c. 4.

VIII. Quare subscribere non possumus jurisconsultis, qui ad regulam de non alienandis imperii partibus adjiciunt exceptiones duas, de publica utilitate, & de necessitate: nisi hoc sensu, ut ubi eadem est utilitas communis, & corporis, & partis, facile ex silentio etiam non longi temporis, consensus & populi, & partis intervenisse videatur, facilius vero si etiam necessitas appareat. At ubi manifesta est in contrarium voluntas, aut corporis, aut partis, nihil actum debet intelligi, nisi, ut diximus, ubi pars a corpore coacta est abscedere.

IX. Sub alienatione merito comprehenditur & 28 infeudatio, sub onere commissi ex felonia aut deficiente familia. Nam & hæc est conditionalis

defendere. Hac ratione æquale jus est utrimque, ut esse debet. Sed fusius id omne exponemus, in dictis Notis. *J. B.*

GRONOVII.

21 *Corpus non item*] Quia non fuit, sed cum societate inita demum exstitit.

22 *Tanquam in subjecto*] Adjunctum separabile.

23 *Ut dominium*] In re privata.

24 *Subjecto adæquato*] Quales sunt partes in toto essentiali, quæ se invicem pervadunt, & loco ac situ non differunt, ut anima permeat totam corpus, neque est in alio loco aut spatio, quam ipsum corpus; secus ac partes totius integralis.

25 *Quæ ad jus naturæ*] Per quam post introducta dominia communi hominum jure in res alienas uti possumus. 2, 2. 6.

26 *Esus, detentio*] Quia si dominia introducta non essent, vesci eo, quod nunc alterius est, tenere rem, quæ nunc reddi debet, licuisset communi jure; at non alienare: id enim natura ignorabat, quum proprium ignoraret.

27 *Pars, quia liberam*] Quia ei non potest negari arbitrium statuendi de se, cujus corporis velit esse, si alienetur, consentire debet, ac potest contradicendo obtinere, ne alienetur.

28 *Infeudatio*] Quum rex vel princeps dominatum suum alii dat in clientelam, ejusque, ut loquuntur, feudum

conditionalis alienatio. Quare * videmus a pluribus populis f irritas habitas ut alienationes, ita infeudationes regnorum, quas populis inconsultis reges fecerant. Populum autem consensisse intelligimus, sive totus coiit, quod olim apud Germanos & Gallos fieri solebat, sive per legatos 29 partium integrantium mandatu sufficiente instructos. g Nam facimus & quod per alium facimus. Sed nec pignori dari pars imperii poterit, nisi consensu simili: non ea tantum ex causa, quod 30 ex pignoris datione sequi alienatio soleat, sed quod & rex teneatur populo ad exercendum per se summum imperium, & populus partibus suis ad conservandum hoc exercitium in sua integritate, cujus rei gratia in societatem civilem coitum est.

* *Smith. de rep. Ang. lib. 1. c. 9. Buch. in Baliolo. Froiss. l. 1. c. 214. & 246. Monstrel. in hist. c. 22, 5. Guicc. lib.* XVI.

X. 31 Minores vero functiones civiles quo minus populus etiam jure hereditario possit concedere nihil obstat, cum ea corporis summique imperii integritatem nihil imminuant. Inconsulto vero populo rex id non potest, si maneamus intra terminos naturales: quia juris temporarii, quale est regum electorum, aut lege succedentium ad imperium, (dd) effectus nisi pariter temporarii esse non possunt. Potuit tamen populi ut expressus consensus, ita tacitus consuetudine introductus, qualem nunc passim vigere cernimus, id jus regibus tribuere. Eo jure usos olim reges 32 Medos & Persas, h oppida aut regiones totas perpetuo jure tenendas donasse, passim in historiis legimus.

Cravet. cons. 894. *num.* 2. *Zoannet. de Rom. Imp. n.* 162.

XI. i 33 Patrimonium quoque populi, cujus fructus destinati sunt

Alberic. in c. intellectus de jurejur.

dum facit, permittens ei potestatem de successore statuendi, si aut ipse fidelis ei esse desierit, aut stirps sua exstincta sit: ut Joannes Guilelmi Conq. abnepos Angliæ regnum infeudavit Papæ. *Bodin.* I, 10.

GROTII.

f *Irritas habitas ut alienationes, ita infeudationes*] Et remissiones homagii. Vide *Cromerum* Polonicorum XXV.

g *Nam facimus & quod per alium facimus*] Sic in Imperio Germanico in alienationibus Electorum consensus ex more & pactis pro consensu est ordinum.

h *Oppida aut regiones totas*] Ut a Dario Sylosonti urbem & insulam Samiorum. [Exemplum istud non quadrat. *Darius* expulit tantum *Meandrium*, qui regnum occupaverat, excluso *Sylosonte*, *Polycratis* fratre. Vide HERODOTUM, Lib. III. Cap. 139. & *seqq.* Sed idem *Darius* principibus viris, quos secum ex *Jonia* & *Æolide* duxerat, *singulis ipsarum urbium*, quibus eos præfecerat, *perpetua dedit imperia*, referente CORN. NEPOTE, *Themist.* c. 10. *J. B.*]

i *Patrimonium quoque populi, cujus fructus sunt destinati ad sustentanda reipublicæ aut regiæ dignitatis onera*] Veteres Græci τεμένη vocabant partem agri publici concessam regibus. Exempla habes apud *Homerum* de Bellerophonte apud Lycios Iliados ζ. de Meleagro Iliados ι. de Glauco Lycio Iliados μ. ubi scholiastas vide.

GRONOVII.

29 *Partium integrantium*] Ordinum, civitatum.

30 *Ex pignoris datione*] Si hypothecæ sint commissæ, nec solvatur statuto tempore debitum. *Cic.* 13. fam. 15. & 16.

31 *Minores functiones*] Præfecturas, satrapias, telonia, & olim sacerdotia.

32 *Medos & Persas*] *Corn. Nep.* Miltiad. 3. Themistocle 10.

33 *Patrimonium populi*] Vulgo *Domanium* appellant.

(dd) Ratio ista non usquequaque vera

Bart. in l. 3. §.4. D. quod vi. Corset. in tr. de excel. regis, q.4. Loazes all. a Vasq. c. 5. Natta cons. 367. Bonif. Rug. cons. 49. n.43.

sunt ad sustentanda reipublicæ aut regiæ dignitatis onera, (ee) k a regibus alienari, nec in totum, nec in partem potest. Nam & in hoc jus majus 34 fructuario non habent. Nec admitto exceptionem, si res modicum valeat, quia quod meum non est, ejus nec exiguam partem alienare mihi jus est: sed in rebus modicis, quam in magnis, consensus populi ex scientia & ex silentio facilius præsumitur. Quo sensu & ad res patrimonii publici aptari possunt, quæ de necessitate & utilitate publica, in alienandis imperii partibus, 35 supra diximus, tantoque magis, quia momenti minoris res hic vertitur. Est enim patrimonium imperii causa constitutum.

XII. Sed in eo falluntur multi, quod res, quæ in fructu sunt patrimonii, cum rebus patrimonii confundant. Sic jus alluvionum in patrimonio esse solet, ipsæ res quas fecit alluvio in fructu: jus vectigalia exigendi in patrimonio, pecunia ex vectigalibus procedens in fructu: jus confiscandi in patrimonio, fundi confiscati in fructu.

XIII. Partes autem patrimonii pignori opponi ex causa possunt a regibus, qui plenum habent imperium, id est, qui jus habent ex causa tributa nova indicendi. Nam sicut populus tributa ex causa indicta solvere tenetur, ita & 36 rem ex causa pignori oppositam luere. Luitio enim ista tributi quædam est species. Est autem populi patrimonium regi, pro debitis populi, pignoris jure obligatum. Potest autem * pignori dari etiam 37 res mihi pignorata. Quæ autem dicta sunt a nobis hactenus, ita locum habent nisi lex imperio addita, aut regis, aut populi potestatem magis aut auxerit, aut contraxerit.

* L. Grege 13. §. cum pignori, 2. D. de pignor.

XIV. 1. Illud quoque sciendum est, cum de alienatione agimus, sub eo genere nobis etiam testamentum comprehendi. Quanquam enim testamentum, ut actus alii, formam certam accipere possit a jure civili, ipsa tamen ejus substantia cognata est dominio, & eo dato juris naturalis. (ff) Possum enim 38 rem meam

Arist. II. Pol. VII.

vera est. In eo res vertitur, an Populi consensus heic juste præsumi queat. Sed de hoc dicemus in Notis Gallicis ad hunc locum. *J. B.*

GROTII.

k *A regibus*] Sine ordinum consensu. Exemplum apud *Thuanum* libro LXIII. in anno cIↃ IↃ LXXVII.

GRONOVII.

34 *Fructuario*] Qui cedendo extraneo nihil agit de usufructu.

35 *Supra diximus*] I, 3. 12.

36 *Rem ex causa*] Vere debitum, propter quod partem illius patrimonii pignori dedit.

37 *Res mihi pignorata*] L. 1. Cod. *si pignus pignori datum sit.*

38 *Rem meam alienare*] Re mea cedere alii, non modo statim, sed etiam ex tempore certo & in certum casum; nec modo ut indubitato habeat, sed etiam ut habeat, nisi mihi aliter postea visum fuerit; & ut usque ad illud tempus, vel usque ad eum casum ea res sit omnino mea.

(ee) Confer PUFENDORFIUM nostrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VIII. Cap. 5. §. 8. & 11. *J. B.*

(ff) Confer quæ diximus ad PUFENDORFIUM nostrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. IV. Cap. 10. præsertim in altera Editione. *J. B.*

I Cap.

meam alienare non pure modo, ſed & ſub conditione; nec tantum irrevocabiliter, ſed & revocabiliter, atque etiam retenta interim poſſeſſione & pleniſſimo fruendi jure. Alienatio autem in mortis eventum, ante eam revocabilis, retento interim jure poſſidendi ac fruendi, eſt teſtamentum. Vidit hoc recte Plutarchus, qui cum à Solone dixiſſet permiſſam civibus teſtamenti factionem, *Vit. Solon.* addit: *τὰ χρήματα, κτήματα τῶν ἐχόντων ἐποίησεν· effecit, ut res* p. 90. A. *cuique ſua propria & in pleno dominio eſſent.* Quintilianus pater in *Decl.* 308. declamatione: *Poteſt grave videri etiam ipſum patrimonium, ſi non integram legem habet, & cum omne jus nobis in id permittatur viventibus, auferatur morientibus.* Hoc jure Abrahamus, ſi ſine liberis deceſſiſſet, res ſuas Eliezero relicturus fuerat, ut indicat locus [1] Gen. xv, 2.

2. Quod vero alicubi externis teſtamentum facere non conceditur, id non eſt jure gentium, ſed ex jure proprio illius civitatis, & ni fallor, ab illa veniens ætate, qua externi quaſi pro hoſtibus habebantur: itaque apud moratiores populos merito exolevit.

GROTII.

1 *Gen.* xv, 2.] Habes apud *Sophoclem* Trachiniis (*verſ.* 1164.) teſtamentum Herculis, apud *Euripidem* Alceſtidis, (*Alc.* 282. *& ſeqq.*) & apud *Homerum* Odyſſeæ ρ. (*vers.* 79.) Telemachi donationem mortis cauſa, quæ & ipſa teſtamentum quoddam eſt. Eſt apud *Homerum* etiam voluntas ultima de rebus agendis, ut ex Andromaches & Penelopes verbis oſtendit *Plutarchus.* [*De Poëſi Homer.* p. 74. *Ed. Barnes.*] Alia veterum teſtamentorum exempla attulimus ſupra libro I. cap. III. §. XII. in textu & annotatis. Hebræis uſitata teſtamenta apparet *Deut.* XXI, 16. *Sirachidæ* capite XXXIII, 25. [In teſtamento *Herculis* & *Alceſtidis*, quod vocat Auctor noſter, nil de bonis ſtatuitur: ſed tantum mandata quædam dantur. At eſt donatio quædam mortis cauſſâ, in *Alceſtide* EURIPIDIS; non quidem ab ipſâ *Alceſtide* facta, ſed ab *Hercule*, vers. 1020. *& ſeqq.* quam etiam Auctor pro exemplo adfert, in *Sparſione Florum ad Jus Juſtinian.* pag. 36. unde fortè orta confuſio. *J. B.*]

CAPUT VII.

De acquiſitione derivativa, quæ fit per legem, ubi de ſucceſſionibus ab inteſtato.

I. LEge quæ fit acquisitio derivativa, sive alienatio, fit aut lege naturæ, aut lege gentium [1] voluntaria, aut lege civili. De lege civili non agimus, id enim infinitum foret, & præcipuæ de bellis controversiæ ex lege civili non definiuntur. Tantum notandum est [a] leges quasdam civiles esse plane injustas, ut

GRONOVII.

1 *Voluntaria*] I, I, 13. & 14.

GROTII.

a *Leges quasdam civiles*] Ut olim apud Anglos, Armoricos, Siculos, Veteri

ut quæ 2 bona naufragorum fiſco addicunt. Nulla enim cauſa præcedente probabili, dominium alicui ſuum auferre mera injuria eſt. Bene Euripides Helena (*vers.* 456.): 3. *Auth. naufragia, poſt leg.* 18. *C. de furtis.*

Ναυαγὸς ἥκω, ξένος, ἀσύλητον γένος.

Sum naufragus, b *ſpoliare quod genus eſt nefas.*

Quod enim jus habet fiſcus (verba ſunt Conſtantini) *in aliena calamitate, ut in re tam luctuoſa compendium ſectetur?* Dion Pruſæenſis oratione VII. de naufragio locutus: μὴ γὰρ εἴη ποτὲ, ὦ Ζεῦ, λαβεῖν μηδὲ κερδᾶναι κέρδος τοιοῦτον ἀπὸ ἀνθρώπων δυςυχίας· *Abſit, ô Jupiter, ut lucrum captemus tale ex hominum infortunio.* L. 1. C. *de naufrag.* Lib. XI.

II. 1. Lege naturæ, quæ ex ipſa dominii natura ac vi ſequitur, dupliciter fit alienatio, 4 expletione juris & ſucceſſione. Expletione juris fit alienatio, quoties (aa) loco rei meæ, aut mihi debitæ,

Veteris talis legis in Græcia mentio apud *Sopatrum* & *Syrianum* in Hermogenem. (Εἰς ςάσεις, pag. 107. *Ed. Venet.* 1509.) Chriſtianus rex Daniæ, lege de naufragorum bonis confiſcandis abrogata, dicebat ſibi periiſſe annua c. aureorum millia. meminit & Brigitta mali hujus moris VIII, 6. & ſpeculum Saxonicum II, 29. de Dania agens, & c. Excommunicationis, de raptoribus. Tum vero *Crantzius* Vandalicorum XIII, 40. XIV, 1. *Cromerus* Polonicorum XXI.

b *Spoliare quod genus eſt nefas*] Adde l. nequid 7. D. de incendio, ruina, naufragio. *Nicetas Choniates* in Andronici imperio vocat ἔθος ἀλογώτατον. vide & *Caſſiodorum* IV, 7. Quid in mentem venit *Bodino*, ut talia defenderet? idem ſcilicet qui Papinianum reprehendit, quod mori quam conſcientiam lædere maluerit. [At verò *Bodinus* occupationem bonorum naufragio amiſſorum, vocat *barbarum quid*, & *crudelitatem tum in cives, tum in peregrinos*, Lib. 1. c. 10. *de Republ.* Edit. Latin. *Francof.* 1622. ubi hæc addit: *Jus quaris? Error jus facit: at ſi non peccatur errore, ſed ſcientiâ, ſcelus eſt, quod erroris ſpecie prætenditur.* Pag. 267. Quod ſpectat *Papinianum*, ait *Bodinus*, illum JCtum *fortiter magis, quàm ſapienter*, egiſſe: quâ de cauſſâ ita ſtatuat, videre poteris *Lib.* III. c. 4. pag. 458, 459. *J. B.*]

GRONOVII.

2 *Bona naufragorum*] Naufragio facto in litus ejecta, quamvis ſalvis & evadentibus dominis, non maneant eorum, ſed ſint ejus, cujus in territorio litus eſt, & ſic in fiſcum vindicantur. *Nicetas Chon.* Andron. Comn. l. 2. p. 353. Ἔθους δὲ ἀλογωτάτου παρὰ Ῥωμαίοις, ὡς ἔοικε, μόνοις ἰσχύοντος· τὸ δὲ ἐστι τὸ τὰς χειμαζομένας ναῦς ὑπὸ πνευμάτων καὶ φλοίσβων θαλαττίων ταλαντευούσας, μηδένα ἔχειν τὸν συνairόμενον, καθ᾽ οὓς ἂν λιμένας καὶ τόπους ἐκφράσσωνται, κύμασιν ἐλαυνόμεναι· τοὐναντίον μὲν οὖν καὶ κατάργιδος χεῖρας ὁρᾶν τοὺς ἐκεῖσε πῇ λαχόντας τὴν οἴκησιν, διασπῶντας καὶ διαρπάζοντας ὁπόσα μὴ παρέσυρε θάλασσα.

3 *Auth. naufragia. C. de furtis*] Auth. naufragia 18. C. *de furtis.*

4 *Expletione juris*] Apprehenſione rei alienæ pro mea aut mihi debita, quam poſſeſſor reddere aut ſolvere negat.

(aa) Ejeci hinc voces iſtas, [*id quod meum nondum eſt, ſed mihi dari debet, aut*] quæ, quamquam in omnibus Edd. legantur, omnino abundant, & ſermonem admodum hiulcum efficiunt. Nimirum, ut mihi videor probabiliter conjicere, Auctor ſtatim voluerat dicere, *loco illius, quod meum eſt, vel quod meum nondum eſt, ſed mihi dari debet* &c. Poſtea animadvertit, breviùs dici poſſe: *loco rei meæ, aut mihi debitæ:* quum igitur brevitatis eſſet ſtudioſiſſimus, ita quoque mutavit; ſed oblitus eſt delere nonnulla ex iis quæ jam ſcripſerat, & quæ forſan etiam fuſiùs concepta erant. *J. B.*

debitæ, cum eam ipſam conſequi non poſſum, c aliud tantundem valens 5 accipio ab eo qui rem meam detinet, vel mihi debet. Nam juſtitia expletrix, quoties 6 ad idem non poteſt pertingere, 7 fertur ad tantundem, quod eſt morali æſtimatione idem. Dominium autem hoc modo transferri probatur a fine, quæ 8 in moralibus optima eſt probatio. Neque enim juris mei explementum conſequi potero niſi dominus fiam. Fruſtra enim erit 9 rei detentio, ſi ea 10 uti pro arbitrio non poſſum. Antiquum hujus rei exemplum eſt in hiſtoria (a) Diodori; ubi Heſioneus, pro his quæ filiæ ſuæ ab Ixione promiſſa non præſtabantur, equos ipſius accipit.

2. Legibus quidem * civilibus ſcimus vetitum eſſe 11 ſibi jus dicere; adeo quidem ut vis dicatur, ſi quis quod ſibi debitum eſt manu repoſcat, & multis in locis jus crediti amittat qui id fecerit. Imo etiamſi lex civilis hoc non directe prohiberet, ex ipſa tamen judiciorum inſtitutione ſequeretur hoc eſſe illicitum. Locum ergo habebit quod diximus ubi judicia continue ceſſant; quod quomodo contingat 12 explicavimus ſupra: ubi vero momentanea eſt ceſſatio, 13 licita quidem erit acceptio rei, puta ſi alioqui † nunquam tuum recuperare poſſis, aufugiente forte debitore. Sed 14 dominium a judicis addictione erit exſpectandum, quod

Sylv. in verbo Bell. ꝙ. 2. q. 13.
(a) *Lib.* IV. *pag.* 189. *Ed. H. Steph.*
* *L.* 5. *D. de acq. poſſ. l.* 2. §. 18. *De vi bon. rapt. l.* 13. *D. quod met. l.* 7. 8. *D. ad l. Jul. de vi priv. Thom.* 2, 2. 66. *art.* 5.
† *L.* 54. *C. de decur. l.* 12. *C. de ep.*

GROTII.

c *Aliud tantundem valens*] Vide quæ infra libro III. c. VII. §. 6. Sic ipſo naturæ jure defendit Hebræos *Irenæus*, quod in compenſationem operæ res Ægyptiorum ceperint. *Ægyptii enim*, inquit, *populi erant debitores, non ſolum rerum ſed & vitæ ſuæ.* Tertullianus idem tractans ſecundo adverſus Marcionem: *Repoſcunt Ægyptii de Hebræis vaſa aurea & argentea. Contra, Hebræi mutuas petitiones inſtituunt, allegantes ſibi mercedes reſtitui oportere illius operariæ ſervitutis.* & oſtendit minus multo exactum quam debebatur. Cum his cohærent ea quæ dicentur libro III. c. II. [Delevi, quod jam in contextu poſitum, reperierat heic Auctor, exemplum *Heſionei*, ex DIOD. SICULO petitum: ubi tamen, pro Ἡσιονεὺς, legendum Ἠιονεὺς, *Eioneus*, ut ad *Hygin.* Fabul. 155. obſervavit *Munckerus*, & dudum antea obſervaverat *Meziriacus*, in *Ovidii* Epiſt. p. 151. T. 1. nuperæ Edit. *J. B.*]

GRONOVII.

5 *Accipio*] Immo arripio, aufero, tollo.

6 *Ad idem*] Ad ipſum quod debetur vel ſuum eſt, non poteſt pervenire.

7 *Fertur ad tantundem*] Compenſationem poſtulat, quæ commoda interpretatione pro ipſa re habetur, cujus vicem præſtat.

8 *In moralibus*] In actionibus mores ſpectantibus. Cujus cauſa fieri quid conceſſum eſt, ſi conceſſum fiat, exſtitiſſe & ad effectum veniſſe cauſam intelligi debet.

9 *Rei detentio*] Rem acquirere vel poſſidere.

10 *Uti pro arbitrio*] Quod eſt domini.

11 *Sibi jus dicere*] Non exſpectare judicem, ſed ipſum per ſe, quod cum alio controverſiæ habeat, exſequi & exigere.

12 *Explicavimus ſupra*] 1, 3. 2.

13 *Licita quidem*] Licebit in anteceſſum rei manus injicere.

14 *Dominium a judicis*] Non prius eris juſtus dominus, quam docueris judicem jus tuum, & quid ejus conſequendi ergo feceris, iſque, quod feceris, ratum habeat, remque poſſeſſam tibi addicat.

d Ex

mo & octavo: cum quo loco optime consentit is qui est apud Oppianum de venatu tertio, & de piscatu primo. Et in Dictye tragœdia idem ille Euripides hanc unam omnium legem esse ait, quæ & hominibus inter se, & cum cæteris animantibus communis sit: Hinc jurisconsulti veteres liberorum educationem * ad jus naturale referunt, id est, ad illud quod cum instinctus naturæ aliis quoque animantibus commendat, nobis ipsa præscribit ratio. *Naturalis stimulus*, ut Justinianus † loquitur, id est, *στοργὴ*, *parentes ad liberorum educationem hortatur.* Idem alibi: *a Filium vel filiam alere patri necesse est propter ipsam naturam.* Diodorus Siculus: *b ἀγαθὴ γὰρ ἡ φύσις διδάσκαλος ἅπασι τοῖς ζώοις ἐςὶ πρὸς διατήρησιν οὐ μόνον ἑαυτῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν γενωμένων, διὰ τῆς συγγενοῦς φιλοζωΐας τὰς διαδοχὰς εἰς ἀΐδιον ἄγουσα διαμονῆς κύκλον· Optima quippe magistra natura est cunctis animantibus, non tantum ad sui sed & ad prolis suæ conservationem, ut cognata hac caritate continua successio ad æternitatis circulum perveniat.* Apud Quintilianum filius, *partem jure gentium peto.* Sallustius testamentum quo filius excluditur impium dixit. Et quia naturale est hoc debitum, ideo etiam 28 vulgo *c* quæsitos alere mater debet.

3. Et quanquam ex 29 damnato legibus concubitu natis nihil relinqui leges Romanæ volebant, sicut & 30 naturalibus ne quid relinquere necesse esset caverat lex (ee) Solonis, canones *d* Christianæ pietatis hunc rigorem correxerunt, qui docent qualibuscumque liberis id recte relinqui, imo si opus sit relinquendum etiam, quod ad alimenta necessarium est. Nec aliter capiendum quod dici solet, 31 legitimam humanis legibus tolli non posse, quatenus scilicet in legitima insunt alimenta necessaria. Nam quod supra est, tolli potest non repugnante natura.

4. Ali autem debent non tantum liberi primi gradus, sed & secundi, si ita res ferat, & ulterioris: quod ostendit *e* Justinianus, cum non filios tantum, sed & qui deinceps sunt, alendos propter ipsam naturam pronuntiat: quod ad eos etiam producitur, 32 qui per mulieres ex nobis veniunt, *si aliunde ali non possunt.

V. 1. Debentur quidem & 33 parentibus alimenta: quod non legibus

Apud Stob.

* *Pr. Inst. de jur. nat. gen. l. Juri, 1. §. Jus naturale. 3. D. de just. & jur.*

† *L. un. §. taceat. 5. vers. sileat. C. de rei ux. act.*

a *L. ult. C. de bon. quæ lib. §. ipsum, 5.*

b *Lib. 11. pag. 94. Ed. H. Steph.*

c *L. si quis, 5. §. Ergo, 4. D. de agnosc. liber.*

d *C. Cum haberet, 5. de eo qui dux. quam poll. adul.*

e *L. ult. §. 1. C. de bon. quæ lib. l. 5. §. 1. 5. l. 8. D. de agn. lib.*

GRONOVII.

28 *Vulgo quæsitos*] Incerto patre natos.

29 *Damnato legibus*] Incesto aut adulterio. [Vid. *Novel.* 89. cap. 15.]

30 *Naturalibus*] Ex concubina vel stupro.

31 *Legitimam*] Quadrantem bonorum. D. *de l. Falcidia & Trebelliano Sc.* Inst. *de l. Falcid.* & *de fideicomm. hered.*

32 *Qui per mulieres*] Nepotes neptesque ex filia.

33 *Parentibus alimenta*] L. 5. §. 16. D. *de lib. agnosc.* Parens ali à filio naturali ratione debet. *Cic.* ad Atticum 9, 9. *cum parentes non alere nefarium sit.* *M. Seneca* 1. Contr. 1. *Lex est, Liberi parentes alant aut vinciantur.*

(ee) Memoria heic fefellit Auctorem nostrum. *Solon* enim non solvit Parentes necessitate aliquid relinquendi natis ex concubitu illegitimo; sed contra Liberos naturales solvit necessitate alendorum Parentum: Τὸ μηδὲ τοῖς

ἐξ

legibus tantum proditum est, sed vulgari proverbio g 34 ἀντιπελαργεῖν. adeo quidem ut laudetur Solon, quod qui id non facerent eos notarit infamia. Sed non hoc æque est ordinarium atque illud quod de liberis diximus; nam liberi cum nascuntur nihil secum afferunt unde vivant: adde quod vivendum diutius habent quam parentes: atque ideo sicut honor & obsequium parentibus debetur, non liberis, ita educatio liberis magis quam parentibus: quo sensu accipio illud Luciani: καί τοί γε ἡ φύσις τοῖς πατράσι τοὺς παῖδας μᾶλλον ἢ τοῖς παισὶ τοὺς πατέρας ἐπιτάττει φιλεῖν· *Magis natura jubet à parentibus liberos, quam a liberis parentes diligi.* Et illud Aristotelis: μᾶλλον συνῳκείωται τὸ ἀφ' οὗ τῷ γεννηθέντι, ἢ τὸ γεννώμενον τῷ ποιήσαντι. τὸ γὰρ ἐξ αὐτοῦ οἰκεῖον τῷ ἀφ' οὗ· *Magis afficitur causa gignens erga genitum, quam genitum erga gignentem. Nam quod ex aliquo ortum est, id ei quasi proprium est.*

Diog. Laërt. in Solon. §. 55.

In Abdic. T. 1. p. 721. Ed. Amst.

Nic. VIII. c. 14.

2. Hinc fit, ut etiam citra auxilium legis civilis, prima bonorum successio liberis deferatur; quia creduntur parentes illis, ut corporis sui partibus, non tantum de necessariis, sed & de his quæ ad vitam suavius honestiusque transigendam pertinent, quam uberrime voluisse prospectum, ab eo maxime tempore quo ipsi rebus suis frui non possent. *Ratio naturalis*, inquit Paulus Jurisconsultus, * *quasi lex quadam tacita liberis parentum hereditatem addicit, velut ad debitam successionem eos vocando.* Papinianus † vero: h *Non sic parentibus liberorum, ut liberis parentum debetur hereditas. Parentes ad bona liberorum ratio miserationis admittit: liberos natura simul & parentum* 35 *commune votum*; id est, liberos hereditas

* *L. Cum ratio, 7. D. de bon. damn.*

† *Leg. 7. §. 1. D. Si tab. test.*

ἐξ ἑταίρας γενομένοις ἐπάναγκες εἶναι τὰς πατέρας τρέφειν &c. ait PLUTARCHUS, in ejus Vit. pag. 90. E. *J. B.*

GROTII.

g Ἀντιπελαργεῖν] Vide *Leonem Afrum* libro IX. de Nesro.

h *Non sic parentibus liberorum, ut liberis parentum debetur hereditas*] Philo de vita Mosis III. (*Pag. 689. E. Ed. Paris.*) ἐπειδὰν ὁ νόμος φύσεώς ἐστι κληρονομεῖσθαι τὰς γονεῖς ὑπὸ παίδων, ἀλλὰ μὴ τούτους κληρονομεῖν, τὸ μὲν ἀπευκταῖον καὶ παλίμφημον ἡσύχασε· *Cum lex sit natura ut liberi parentibus, non parentes liberis in bona succedant, Moses id quod contra vota parentum maloque ominis erat texit silentio.* Xenophon libro II. Socraticorum: ὁ μὲν ἀνὴρ τοῖς μέλλουσιν ἔσεσθαι παισὶ προκατασκευάζει πάντα ὅσα ἂν οἴηται συνοίσειν αὐτοῖς πρὸς τὸν βίον, καὶ ταῦτα ὡς ἂν δύνηται πλεῖστα· *Vir iis quos habiturus est liberis parat omnia quæ usui fore ad vitam putat, & quidem quam maxima potest in copia.* (Cap. 2. §. 5.)

GRONOVII.

34 Ἀντιπελαργεῖν] Instar ciconiæ senio defectis parentibus servire ac consulere. *Plinius* 10, 23. Ciconiæ genitricum senectam invicem educant. Inde ciconia *Pietaticultrix*, *P. Syr* apud *Petronium*. *Aristoteles* hist. anim. 6, 13. *Ælianus* de anim. 3, 23.

35 *Commune votum*] Quia parentes optant se liberos relinquere superstites. Inde in lapp. antiquis 675, 13. *infanti mellitissimo & dulcissimo contra votum.* 6, 7, 10. *filio dulcissimo* [illegible] *posuerunt contra votum.* 716, 7. [illegible] *infelicissima contra votum pietatis* [illegible] Adde *Gruterum* 4. Suspic. 1. Et ipsa natura ordoque mortalitatis videtur postulare, ut juniores senioribus ætate matura compositis succedant. Hinc in iisdem 348, 8. *turbato ordine in se* [illegible] *parentes infelicissimi filio optimo.* 436, [illegible] *filio ordine retrogrado defuncto.*

i Ut

hereditas sequitur partim quidem ob præcisum debitum naturale, partim ex conjectura naturali, qua parentes creduntur id velle, ut liberis quam optime prospectum sit. 36 *Sanguini* 37 *honorem debitum reliquit*, ait Valerius Maximus de Q. Hortensio, qui filium minus sibi probatum heredem scripserat. Huc spectat illud Apostoli Pauli: * *ὀυ γὰρ ὀφείλει τὰ τέκνα τοῖς γονεῦσι θησαυρίζειν, ἀλλ᾽ οἱ γονεῖς τοῖς τέκνοις· Non enim liberi parentibus, sed parentes liberis rem congerere & servare debent.*

Lib. v. c. 9.
**2 Corinth. XII, 14.*

VI. Quia vero & hoc ordinarium est, ut pater materque liberis suis prospiciant, ideo, dum illi exstant, avi aviæque ad alimenta danda teneri non intelliguntur: ubi illi, eorumve alter defecerit, æquum est, ut avus aviaque pro mortuo filio filiaque curam suscipiant nepotum ac neptium: quod & in parentibus longius remotis pari ratione procedit. Atque hinc ortum traxit jus illud, i ut nepos * filii loco succedat, quemadmodum Ulpianus loquitur. Id Modestinus dixit, † *τὸν τοῦ πατρὸς ἀποθανόντος τόπον πληροῦν*. Justinianus, a *τὴν πατρῴαν ὑπεισιέναι τάξιν*. Isæus oratione de Philoctemonis hereditate, hoc ipsum (ff) vocat *ἐπανιέναι*. Philo Judæus: b *υἱωνοὶ γὰρ πατέρων ἀποθανόντων ἐν υἱῶν τάξει παρὰ πάπποις καταριθμοῦνται· Nepotes parentibus mortuis apud avos filiorum obtinent locum.* Vicariam hanc successionem, k 38 quæ per stirpes

** L. 7. D. de his, qui s. v. al. jur. s.*
† L. 2. §. 7. D. de exc. tut.
a Novel. 127. pr.
b Legatione ad Cajum.

GROTII.

i *Ut nepos filii loco succedat*] Quod Hebræi dicunt, *filius etiam in sepulchro succedit*; item: *filii filiorum sunt tanquam filii.* Meminit ejus juris ut naturalis *Jacchiades* ad Danielem v, 2. *Æquissimum esse videtur nepotes neptesque in patris sui locum succedere*, ait Justinianus titulo Institutionum de Hereditatibus quæ ab intestato deferuntur. (§. 6.) Pietati id asscribit *Eginhardus* in vita Caroli Magni. (*Cap. 9. Ed. Schminck.*) *κατιόντας εἰς τὸν ἰδίου γονέως τόπον ὑπεισελθεῖν· Posteros in sui quemque parentis locum subire*, dixit Michaël Attaliata.

k *Quæ per stirpes fit*] Sic in sortiendis urbibus inter Heraclidas *Proclo* & *Eurystheni*, ut ab Aristodemo venientibus, una sors fuit contra Temenum & Cresphontem. meminit *Apollodorus* libro II. (c. 8. §. 4.) Pausanias (*Messeniac.* c. 3.) *Strabo* Lib. VIII. [pag. 364.]

GRONOVII.

36 *Sanguini*] Quem scilicet non erat habiturus moribus ejus.

37 *Honorem*] Ut *Quintil.* declam. 2, 61. *qui non eundem honorem supremis defuncti tabulis habuerunt.* Tacitus Agric. 43.

38 *Quæ per stirpes*] *Successio per stirpes*, ubi plures filii cum aliis coheredibus succedunt in partem patris, quam ille habere deberet, si viveret. *Successio in capita*, ubi singuli pares cum coheredibus partes accipiunt. De quo solet quæri in successione patrui. Nam si succedat frater, & alterius fratris filii, in stirpes est successio; si duorum fratrum filii, in capita, ex *Novel.* 118. cap. 3. quorum posterius tamen in dubium nonnulli vocant.

(ff) Locus est pag. 467. *Ed. Wech.* Ὁ *γὰρ νόμος οὐκ ἐᾷ ἐπανιέναι, ἐὰν μὴ υἱὸν καταλίπῃ γνήσιον.* Sed ibi non agitur de successione Nepotis in locum filii, verùm de Filii Adoptivi reditu in familiam Patris Naturalis, qui reditus fieri non poterat, nisi ipse in familia Patris Adoptivi reliquisset filium legitimum: idque secundum Legem *Solonis*, quæ legitur integra apud DEMOSTHENEM, *Orat. in Leochar.* pag. 673. B. Adeoque locus omnino alienus est à re, de quâ agitur. *J. B.*

l *Exhe-*

ſtirpes fit, repræſentationem vocare amant recentiores juriſconſulti; quam valuiſſe etiam apud Hebræos, diviſio agrorum terræ Jacobi filiis (gg) promiſſæ, aperte ſatis oſtendit. Sicut filius & filia proximi ſunt cuique, ita & qui ex filio filiave naſcuntur, ait
Pag. 661. B. Demoſthenes oratione adverſus Macartatum.

VII. Quæ autem diximus hactenus de conjectura voluntatis, ita locum habent, 39 niſi in diverſum indicia ſuppetant. In hoc indiciorum genere primum habet locum 40 abdicatio, quæ Græcis, tum 1 41 exheredatio, quæ Romanis fuit uſitata. Ita tamen ut ei qui mortem peccatis ſuis meritus non eſt, 42 alimenta præſtanda ſint, ob eam quam ſupra attulimus rationem.

VIII. Sed & illa regulæ exceptio addenda eſt, ſi non ſatis conſtet hunc illo eſſe genitum. Verum eſt 43 de factis nullam eſſe certam perceptionem: ſed ea, quæ ſolent in hominum conſpectu fieri, ſui generis certitudinem habent ex teſtimonio: quo ſenſu mater certa eſſe dicitur, quia inveniuntur 44 qui quæve partui & educationi adfuerint: at de patre hujus gradus certitudo haberi
Odyſſ. Lib. I. vers. 216. non poteſt, quod Homerus indicat dicens:

—— *Οὐ γάρ πω τὶς ἑὸν γόνον αὐτὸς ἀνέγνω.*
—— *Generis nemo ſibi conſcius ipſe eſt.*

Et eum ſequutus Menander: (hh)

Αὐτὸς γὰρ ὐδεὶς οἶδε πῶς ἐγείνατο.
Nemo ipſe novit quo ſit exortus ſatu.

Qui & alibi: [Apud *Stob.* Florileg. tit. 76.]

Ἔςιν δὲ μήτηρ φιλότεκνος μᾶλλον πατρὸς,
Ἡ μὲν γὰρ αὐτῆς οἶδεν υἱὸν, ὁ δ' οἴεται.
Mater tenerius liberos adamat patre:
Quia mater eſſe ſcit ſuos, pater autumat.

Ideo

GROTII.

1 *Exheredatio, quæ Romanis fuit uſitata*] Vide *Baba Kama* cap. IX. §. 10. vide infra §. XXV.

GRONOVII.

39 *Niſi in diverſum*] Appareat probatio mutatæ voluntatis l. 7. D. *de probat.*

40 *Abdicatio, quæ Græcis*] Ἀποκήρυξις.

41 *Exheredatio*] Quæ nomen apud Græcos non habet: ſed qui jus Romanum Græce tradiderunt, exheredare vocant ἀπόκληρον ποιεῖν. & *Theophilus* de exheredatione liberorum περὶ ἀποκλήρων παίδων.

42 *Alimenta*] Sic T. Arrius filium in parricidii molitione deprehenſum Maſſiliam relegavit, & annua illi præſtitit. *Seneca* 1. de benef. 15.

43 *De factis*] Inde regula: juris ignorantiam cuique nocere, facti vero non item. l. 9. D. *de juris & facti ignor.*

44 *Qui quæve partui*] Sic Virginius ex uxore ſua natam Virginiam probabat contra M. Claudium Appii clientem. *Dionyſ. Halic.* l. 11, 57.

(gg) Poſteri *Ephraïmis* & *Manaſſis* non tantum propter *jus repræſentationis* partem habuerunt Terræ promiſſæ: ſic enim ambo unam tantum ſortiri debuiſſent, qualem *Joſephus* pater ipſorum conſequuturus erat. Verum adoptionis jus heic valuit, ut Auctor noſter ipſe obſervat in Nota ad §. ſequ. *J. B.*

(hh) Habet ab EUSTATHIO, in *Homer.* pag. 1412. *Ed. Rom.* ubi tamen alio modo & ſenſu, quem Auctor ipſe ſequitur in verſione ſuâ: Αὐτὸν γὰρ οὐδεὶς οἶδε τοῦ ποτ' ἐγένετο &c. *J. B.*

m *Extraneis*

Ideo ratio aliqua reperienda fuit, qua probabiliter constaret quis esset partus cujusque pater. Ea 45 ratio est, conjugium sumtum in terminis naturalibus, id est, consociatio, qua femina sub maris custodia 46 constituitur. Sed etsi alio quovis modo constet quis fuerit pater, aut pater id pro explorato habuerit, naturaliter is partus non minus quam alius quivis succedet. Quidni cum etiam m extraneus palam pro filio habitus, quem adoptatum vocant, succedat ex conjectura voluntatis?

2. Naturales vero, etiam post lege introductum eorum discrimen a legitimis: *Fragm. Andromed. vers. 12. & seqq. Ed. Barnes.*

> (Τῶν γνησίων γὰρ οὐδὲν ὄντες ἐνδεεῖς
> Νόμῳ νοσοῦσιν ———————
> *Notha parte nulla sobole legitima minor;*
> 47 *Sed lege premitur* ———————

Ut dixit Euripides) possunt tamen adoptari, 48 nisi lex obstet. Atque id olim permittebat lex Romana Anastasii, sed postea in *L. Jubemus, 6. C. d. natural. lib.* justi matrimonii favorem difficilior quædam ratio eos legitimis æquandi reperta est, 49 per curiæ oblationem, aut subsequens matrimonium. Exemplum veteris adoptionis naturalium est in Jacobi filiis, qui adæquati a patre sunt liberarum mulierum filiis, & æquis partibus 50 hereditatem creverunt.

3. Contra evenire potest, non ex lege tantum, sed & ex pactione, n ut qui ex conjugio nati sunt, alimenta sola habeant, aut certe 51 excludantur a præcipua hereditate. Conjugium tali pacto initum etiam cum libera femina concubinatum Hebræi vocant, quale erat Abrahami cum Cethura, cujus liberi perinde ut *Gen. XXV, 6.* Ismael, ancillæ Agaris filius, dona, id est, legata quædam acceperunt; hereditatem autem non creverunt. Tale est matrimonium

GROTII.

m *Extraneus palam pro filio habitus*] Aut nepos in filium adoptatus, ut a Jacobo nepotes Ephraim & Manasses.

n *Ut qui ex conjugio nati sunt, alimenta sola habeant*] Ut olim filii post primum geniti in Mexicanis terris.

GRONOVII.

45 *Ratio est conjugium*] Inde illud: *Pater est, quem nuptiæ demonstrant.*

46 *Constituitur*] Rursus omittit, mutui auxilii & procreationis causa, ut supra. 2, 5. 8.

47 *Sed lege premitur*] Legem civilem, 1. quæ legitimos prætulit in honorem conjugii, iniquam experitur & gravem.

48 *Nisi lex obstet*] Nisi lex civilis prohibeat.

49 *Per curiæ oblationem*] §. ult. Instit. *de nupt.*

50 *Hereditatem creverunt*] Verbum prisci juris. Nam heredem institutum oportebat intra certam diem declarare ac profiteri, velletne adire an non. Quod tempus *cretionem* dicebant. Formula testamenti. *L. Titius mihi heres esto, cernitoque intra tot dies.* Si cretio non erat definita, centesimus dies justus habebatur. *Varro de LL.* lib. 5. p. 60. & lib. 6. p. 81. *Cic.* 11. ad Attic. ep. 2. Inde *cernere hereditatem* est, non modo profiteri se heredem, sed etiam hereditatem adire ac capessere, quia cretionem aditio sequebatur.

51 *Excludantur a præcipua*] Non sint heredes, sed accipiant legata.

nium ad [52] morgengabicam quod dicitur: a quo non longe abeunt secundæ nuptiæ [o] apud Brabantos: nam rerum soli, quæ exstabant cum matrimonium [53] prius solveretur, proprietas acquiritur prioribus liberis.

IX. 1. Ubi desunt liberi quibus naturaliter deferatur successio, minus expeditum est, nec ulla in parte magis variant leges. Tota tamen varietas ad duos maxime fontes referri potest, quorum alter respicit proximitatem gradus, alter bona redire vult unde venerant; quod dici solet, Paterna paternis, materna maternis. Nobis omnino distinguendum videtur inter [p] bona paterna avitaque, ut dici solebat [54] in formula qua prodigo bonis interdicebatur, & inter [q] noviter quæsita, ut in illis locum habeat Platonis illud: ἐγὼ οὖν νομοθέτης ὢν οὔθ' ὑμᾶς ὑμῶν αὐτῶν εἶναι τίθημι, οὔτε τὴν οὐσίαν ταύτην, ξύμπαντος δὲ τοῦ γένους ὑμῶν, τοῦ τε ἔμπροσθεν καὶ τοῦ ἔπειτα ἐσομένου· *Ego legum conditor neque vos vestri juris esse scisco, neque patrimonium vestrum, sed totius vestri generis, tum quod fuit, tum quod futurum est.* Qua de causa Plato κλῆρον πατρῷον salvum esse vult generi, unde venit. Quod non ita accipi velim, quasi naturaliter de bonis paternis avitisque [55] testari non liceat ([r] sæpe enim indigentia amici alicujus efficit, ut id non laudabile modo sit, sed etiam necessarium) sed ut appareat [56] quæ in dubio credenda sit fuisse voluntas intestati. Concedimus enim plenum dominium esse penes eum de cujus voluntate agimus.

De Legib. Lib. XI. p. 923. A. Tom. II. Ed. H. Steph.

2. Sed cum post mortem dominium hoc retinere non possit, & omnino pro certo haberi debeat, [57] noluisse eum perdere beneficii materiam,

GROTII.

o *Apud Brabantos*] Vide legem similem veterum Burgundionum, Lib. 1. tit. 1. n. 2.

p *Bona paterna avitaque*] Hebræis מורשה.

q *Noviter quæsita*] Hebræis נחלה. discrimen hoc vide in lege Burgundica lib. 1. tit. 1. num. 1.

r *Sæpe enim indigentia amici alicujus efficit, ut id non laudabile modo sit*] Seneca de Beneficiis libro IV. c. 11. *Quid cum ipso vitæ in fine constitimus, cum testamentum ordinamus, non beneficia nobis nihil profutura dividimus? quantum temporis consumitur, quamdiu secreto agitur, quantum, & quibus demus? quid enim interest quibus demus a nullo recepturi? Atqui nunquam diligentius damus, nunquam magis judicia nostra torquemus; quam ubi, remotis utilitatibus, solum ante oculos honestum stetit?*

GRONOVII.

52 *Morgengabicam*] Donationem propter nuptias, aliam doti, de qua videndus *Lindenbrogius* in gloss. ad Cod. legum antiquarum. *Gregor. Turon.* matutinale donum vocat lib. 9, 19.

53 *Prius solveretur*] Morte uxoris. Hinc Galliæ rex se ducem fert Brabantiæ.

54 *In formula qua prodigo*] Quando tua bona paterna avitaque nequitia tua disperdis, liberosque tuos ad egestatem perducis, ob eam rem tibi ea re commercioque interdico. *Paulus* 3. Sent. tit. 4. §. 7.

55 *Testari*] Aliquid pro arbitrio relinquere aliis, quam unde venerunt.

56 *Quæ in dubio*] Quos si testamentum nullum fecerit, optaverit tamen habere successores.

57 *Noluisse*] Habuisse in animo, ut relinqueret bona gratia, quod omnino relinquendum erat, & beneficio potius suo penes alium esset, quod alioqui quacunque ratione penes alium futurum erit.

f *Aut*

materiam, videndum est 58 quis sit in beneficiis ordo maxime naturalis. Bene Aristoteles: *εὐεργέτῃ ἀνταποδοτέον χάριν μᾶλλον ἢ* Ethic. Nic.
ἑταίρῳ δοτέον· Potius est gratiam referri ei qui benefecit, quam amico IX, 2.
conferre beneficium. Et Cicero: *Nullum officium referenda gratia ma-* De Off. I,
gis necessarium est. Item: * *Cum duo genera liberalitatis sint, unum* 15.
dandi beneficii, alterum reddendi; demus nec ne, in nostra potestate * Ibid. Lib.
est; non reddere bono viro non licet: modo id facere possit sine injuria. I. c. 31.
Ambrosius: *Pulchrum est propensiorem haberi ejus rationem, qui tibi* Off. I. c. 31.
aut beneficium aliquod aut munus contulit. Et mox: *Quid enim tam contra officium, quam non reddere quod acceperis?* Gratia autem refertur aut viventibus, [f] aut defunctis. Defunctis, ut ostendit
Lysias oratione funebri, refertur gratia in eorum liberis, qui na- Cap. 20.
turaliter pars sunt parentum, & quibus si viverent parentes maxi- & seqq.
me vellent benefieri.

3. Et hanc æquitatem sequuti sunt Justinianei juris conditores, L. Quod
æquitatis studiosissimi, in quæstione inter 59 fratres plenos, & scitis. 3. C.
60 consanguineos, & 61 uterinos, & aliis quibusdam. Aristote- de bon. quæ
les: * *ἀδελφοὶ ἀλλήλους φιλοῦσιν τῷ ἐκ τῶν αὐτῶν πεφυκέναι· ἡ γὰρ* lib. l. 13. de
πρὸς ἐκεῖνα ταυτότης ἀλλήλοις ταὐτὸ ποιεῖ· Fratres se invicem diligunt emancipatis. §. 1.
quatenus ex iisdem nati sunt; nam ortus communis ipsos quasi eosdem Cum enim,
facit. † Valerius Maximus: *Ut merito primum amoris vinculum* C. de legit.
ducitur, plurima & maxima beneficia accepisse, ita proximum judica- her. l. Sancimus, 11.
ri debet simul accepisse. 62 Gentium commune jus, ut frater fratri C. com. de
succedat, dicitur apud *a* Justinum. success.

4. Quod si non reperiatur is a quo proxime bona venerunt, Novel. 84. de cons. &
ejusve liberi, restat ut gratia referatur his quibus minus quidem, uter. frat.
sed tamen post illum proxime debetur, id est parenti superioris * Eth. Nicom. VIII,
gradus: ejusque liberis, præsertim cum eo modo maneatur intra 14.
proximos, & ejus de cujus hereditate agitur, & ejus a quo proxi- † Lib. v.
me bona venerunt. Idem ille Aristoteles: *b ἀνεψιοὶ δὲ καὶ οἱ λοι-* c. 5.
ποὶ a Lib. x.
b Ethic. Nic. VIII, 14.

GROTII.

[f] *Aut defunctis*] Sic moriturus apud *Procopium* Pers. I. *τὰ παιδία ὠφελῶν, ἀποδώσεις ἐμοί· In me conferes quidquid in liberos meos contuleris.* Vide exemplum in facto Theodosii, patrem Valentiniani junioris in ipso Valentiniano remunerantis, apud *Zosimum* libro IV. Lege Mosis succedebat post fratres patruus, ut primo possessori propior quam fratrum filii. *Num.* XXVII, 10. [Imp. *Gratianus*, cui debebat imperium *Theodosius*, non erat *pater Valentiniani junioris*, sed *frater*, ut notum. Deinde *Theodosius* nequaquam ex animo grato erga defunctum arma cepit pro *Valentiniano*, sed amore *Gallæ*, hujus sororis. Vide Capp. 43. & 44. Libri IV. *Zosimi*, heic indicati. *J. B.*]

GRONOVII.

58 *Quis sit in beneficiis*] Cui recta ratio primo, cui posteriore loco beneficium dictet tribuendum.

59 *Fratres plenos*] Eodem utroque parente natos.

60 *Consanguineos*] Eodem patre, sed diversis matribus.

61 *Uterinos*] Eadem matre, non uno patre.

62 *Gentium commune*] Videtur sumpsisse ex lib. 34, 3. sed mendose. Nam dicit ibi Demetrius, se majori fratri jure gentium regnum cessisse non se majori

ποὶ συγγενεῖς ἐκ τούτων συνῳκειῶνται· τὸ γὰρ ἀπὸ τῶν αὐτῶν εἶναι γίγνονται οἱ μὲν οἰκειότεροι, οἱ δὲ ἀλλοτριώτεροι. Patrueles vero & cæteri cognati conjunguntur per parentes, quatenus ex iisdem ortum habent: ita ut alii conjunctiores sint, alii minus conjuncti, pro ortus ratione.

X. 1. At in 63 bonis noviter quæsitis, quæ 64 *περίοντα τοῦ κλήρου* Platoni, cum cesset gratiæ referendæ officium; superest, ut ei deferatur successio qui defuncto carissimus fuisse creditur. t Is autem est qui gradu cognationis proxime defunctum attingit. Sic Isæus apud Græcos receptum ait, *τοῖς ἐγγυτάτῳ γένους τὰ τοῦ τελευτήσαντος γενήσεσθαι, defuncti bona ei cedere qui genere sit proximus:* addit: *τί ἂν, τί δικαιότερον, ἢ τοῖς συγγενέσι τὰ τοῦ συγγενοῦς; quid justius quam ut quæ cognati fuerant cognatis cedant?* Idem sensus est apud Aristotelem libri ad Alexandrum capite II. *Optime,* inquit Cicero, *societas hominum conjunctioque servabitur, si ut quisque erit conjunctissimus, ita in eum benignitatis plurimum conferatur.* u Qui & alibi post liberos ponit bene convenientes propinquos, ut & Tacitus: * *Liberos cuique ac propinquos suos natura carissimos esse voluit.* Idem Cicero alibi de cognatis agens: † *Necessaria præsidia vitæ debentur his maxime.* Debentur scilicet non ex jure expletorio, sed *κατ' ἀξίαν*. Et alibi, cum de affectione erga propinquos egisset, *a Ex hac animorum affectione*, subdit, *testamenta 65 commendationesque morientium natæ sunt.* Idem *b* copias nostras proximis quam alienis & suppeditari & relinqui æquius esse ait. Ambrosius

De Legg. L. XI. p. 923. D.
Orat. III. p. 413. & 417. Ed. Wech.
Off. I. c. 16.
* *Vit. Agric. c. 31.*
† *Offic. I, 17.*
a *De Finib. III, 20.*
b *De off. I, cap. 14.*

majori fratri jure gentium succedere oportere. [Immo Auctor, vitio memoriæ, scripsit heic *Justinum*, pro *Q. Curtio*, apud quem *Lib.* X. (ut heic numerus se habet in orâ libri) dicitur de *Aridæo*, fratre *Alexandri Magni*: *Cur etiam* GENTIUM COMMUNI JURE *fraudetur.* Cap. 7. n. 2. *J. B.*]

GROTII.

t *Is autem est, qui gradu cognationis proxime defunctum attingit*] Vide *Deuter.* XV, 11. XXIII, 7. *Prov.* XI, 17. Tractat hoc *Servius* ad illud Æneidos VI. (vers. 611.)

Nec partem posuere suis ——

Hierocles: *ἡ δὲ τῶν ἀγχιστέων (τιμὴ) πρὸς τὴν τῆς φύσεως ἐγγύτητα παραμετρήσει τὴν θεραπείαν, τοσοῦτον τῆς μετὰ γονέας τιμῆς ἑκάστῳ τῶν συγγενῶν νέμοντα, ὅσον ἂν ἡ πρὸς ἐκείνους ἐγγύτης ὑποφαίνῃ· Cura autem propinquorum mensuram suam accipiet a propinquitate naturali, ut post parentes tantum cognatorum cuique deferatur quantum ad parentes propinquitas exigit.* [In *Aurea Carm. Pythag.* vers. 4. pag. 46, 48. *Ed. Needh.*] Possidius de Augustino: *Justum & æquum esse videbat, ut a mortuorum vel filiis, vel parentibus, vel affinibus magis possiderentur*, hereditates scilicet, de quibus ibi agit.

u *Qui & alibi*] Duo hæc loca ex *Cicerone* posterius producta, sunt ex eodem libro officiorum primo. (c. 17.)

GRONOVII.

63 *Bonis noviter quæsitis*] Quæ non hereditate delata, sed possessoris industria parta sunt.

64 *Περιόντα*] Affluentia ultra sortem.

65 *Commendationes*] 2. de finibus 20. Idem 3. de off. *is qui morti addictus esset, paucos sibi dies commendandorum suorum causa postulavisset.* Vide 3. observ. 23, 655. Sic prisci solebant & uxores suas commendare ducendas, si quid ipsis contingeret. *Salmas. de modo usur.* p. 168.

x Ut

brosius quoque: c *Est etiam illa probanda liberalitas*, x *ut proximos seminis tui non despicias.* c Offic. I. 30.

2. Successio autem ab intestato, de qua agimus, nihil aliud est quam 66 tacitum testamentum ex voluntatis conjectura. Quintilianus pater in 67 declamatione: *Proximum locum a testamentis habent propinqui: & ita, si intestatus quis ac sine liberis decesserit. Non quoniam utique justum sit, ad hos pervenire bona defunctorum: sed quoniam relicta & velut in medio posita nulli propius videntur contingere.* Quod de bonis noviter quæsitis diximus ea naturaliter proximis deferri, idem locum habebit in bonis paternis avitisque, si nec ipsi a quibus venerunt, nec eorum liberi exstent, ita ut gratiæ relatio locum non inveniat. Decl. 308.

XI. 1. Hæc vero quæ diximus quamquam naturali conjecturæ maxime sunt consentanea, non sunt tamen jure naturæ necessaria; ac proinde ex diversis causis voluntatem humanam moventibus variari solent, pactis, legibus, moribus: qui 68 subitionem in locum in nonnullis gradibus admittunt, y in aliis non admittunt; alibi distinguunt, 69 unde bona veniant, alibi id 70 insuper habent. Est ubi primogeniti plus postgenitis ferunt, ut apud Hebræos: est ubi inter se æquantur. Est 71 ubi agnatorum habetur ratio; est ubi cognati quilibet cum agnatis tantundem ferunt. 72 Etiam sexus alicubi momentum habet, alicubi non habet: & alibi cognationis ratio habetur intra propiores gradus: alibi longius extenditur. quæ longum esset exsequi, nec instituti nostri.

2. Illud tamen tenendum est, quoties voluntatis expressiora indicia nulla sunt, credi quemque id de sua successione statuisse quod lex aut mos habet populi, non tantum 73 ex vi imperii, sed ex

GROTII.

x *Ut proximos seminis tui non despicias*] Ex *Esaia* sumtum LVIII, 7. Paria habes apud *Chrysostomum* 1 Cor. IV, 7. & apud *Augustinum* de doctrina Christiana lib. II, 12.

y *In aliis non admittunt*] Veteres Germanorum mores subitionem istam sive repræsentationem ignorarunt etiam inter liberos. introduxit primus id jus in Franciam Childebertus edicto: in Trans-Rhenanas partes Otho Henrici filius, teste *Withekindo* lib. II. vide legem Langobardicam lib. II. tit. XIV, 18. Scoticum quoque jus vetus solam spectabat gradus proximitatem. Vide *Pontanum* Danicorum septimo, ubi narrat a rege Angliæ arbitro sumto ita pronuntiatum.

GRONOVII.

66 *Tacitum testamentum*] Constitutio legis de successione, eum dantis successorem, quem conjicimus & existimamus defuncto placiturum fuisse, si testamentum fecisset.

67 *Declamatione*] CCCVIII. quæ inscribitur, *Duo testamenta.*

68 *Subitionem in locum*] Repræsentationem, successionem in stirpes.

69 *Unde bona veniant*] Paterna an materna sint.

70 *Insuper habent*] Nihil morantur, sed utrosque pari gradu admittunt.

71 *Ubi agnatorum*] Ubi agnati seu per virilem sexum conjuncti præferuntur.

72 *Etiam sexus*] Ut feminæ posthabeantur maritis.

73 *Ex vi imperii*] Quæ postulat in singulis vel invitis valere, quod publice jus sive scriptum, sive non scriptum introduxit, sed etiam quia credibile est ipsos intestatos nihil aliud voluisse.

ex conjectura, quæ etiam in eos valet quorum in manu est summum imperium. Nam & hi probabiliter creduntur in rebus suis æquissimum judicasse, quod aut legibus sanxerunt ipsi, aut moribus probant; in iis dico rebus in quibus de nullo ipsorum damno agitur.

XII. Sed in regnorum successione distingui debent regna quæ pleno modo possidentur, & in patrimonio sunt, ab his quæ modum habendi accipiunt ex populi consensu. quo de discrimine 74 egimus supra. Prioris generis regna z dividi possunt etiam inter mares a & feminas, ut in Ægypto & Britannia olim factum videmus:

Pharsal. x, 91.

> ——— *Nullo discrimine sexus*
> *Reginam scit ferre Pharos* ———

Vit. Agric. c. 16. Ait Lucanus: de Britannis Tacitus, *Neque enim sexum in imperio discernunt.* Nec adoptati minus veris liberis succedent ex præsumta voluntate; Sic Æpalio * Locrorum regi Hyllus Herculis filius per adoptionem in regnum successit. (ii) Molossus b nothus

* *Strabo l. IX. pag. 427.*

GROTII.

z *Dividi possunt etiam inter mares*] In Asia fratres simul regnabant, sic ut uni præcipuum esset jus diadematis. *Polybius* Exc. legationum XCIII. Invenies & apud *Livium* XLIV, 19. XLV, 11. eundemque *Polybium*, (*Excerpt. leg.* 89.) Ægyptum inter fratres Ptolemæos divisam. Filii Attilæ gentes sibi dividi æqua sorte poscebant: *Jornandes* de rebus Gotthicis. *Gregoras* lib. VII. de Irene Andronici Palæologi uxore: τὸ δὲ καινότερον, ὅτι οὐ μοναρχίας τρόπῳ κατὰ τὴν ἐπικρατήσασαν Ῥωμαίοις ἀρχῆθεν συνήθειαν, ἀλλὰ τρόπον λατινικὸν, διανενεμημένους τὰς Ῥωμαίων πόλεις καὶ χώρας, ἄρχειν κατὰ μέρος τῶν υἱέων ἕκαστον, ὡς οἰκείου κλήρου καὶ κτήματος τοῦ λαχόντος, ἐκ πατρῴων μὲν ἐς αὐτοὺς κατὰ τὸν ἐπικρατήσαντα νόμον ταῖς περιουσίαις καὶ κλήσεσι τῶν βαναύσων ἀνθρώπων κατιόντος, παραπεμπομένου δ᾽ ἔπειθ᾽ ὁμοίως εἰς τοὺς ἐφεξῆς παῖδας καὶ διαδόχους. λατίνων γὰρ οὖσα γέννημά καὶ παρὰ τούτων εἰληφυῖα τουτὶ τὸ νεώτερον ἔθος, ἐπάγειν ἐβούλετο· *Quod maxime mirandum erat, voluit ut non unus imperaret, secundum morem Imperii Constantinopolitani veterem, sed ad instar principum in Occidente civitates & regiones dividerentur in singulos filiorum, ut sic regnum tanquam proprium cujusque patrimonium a patribus ad ipsos perveniret, ita ut in plebejorum hominum bonis fieri solet, ac sic perpetuo ad cujusque liberos heredesque descenderet. Ipsa enim cum ex occidentis partibus ortum haberet, morem quem ab ipsis acceperat huc sine exemplo introducere animo agitabat.*

a *Et feminas, ut in Ægypto & Britannia*] De Alexandro & Laodice vide *Polybium* excerptis legationum CLX, de Auletæ filia *Strabonem* XVII. (*pag.* 796.) In Asia post Semiramidem feminas regnasse plures narrat *Arrianus* ἀναβάσει. (*Lib.* I. c. 24.) Talis Nitocris Babylone, Artemisia Halicarnassi, Tomyris apud Scythas. *Servius* ad primum Æneidos: (*vers.* 654.) *Quia ante etiam feminæ regnabant.* Idem apud Rutulos obtinuisse docet ad IX. Æneidos. (*vers.* 596.)

GRONOVII.

74 *Egimus supra*] I, 3. 11.

(ii) In ora libri Auctor heic testem indicat *Pausaniam*, *Lib.* I. Locus est *Cap.* XI. Sed non satis accurate, quæ in eo legerat, retulit. Nam I. *Molossus* non erat filius nothus *Pyrrhi*, sed major natu trium liberorum susceptorum ex *Andromache*, quam pro legitima uxore habuerat, ut ait SERVIUS in *Aen.* III, 297. II. Non dicit *Pausanias*, *Molossum*, deficientibus liberis legitimis,

b nothus † ex patris Pyrrhi legitimos liberos non habentis judicio † *Pauf.* I.
fucceffit in regnum Epiri: de adoptando * in fucceffionem Scythiæ * *Juftin.*
Philippo egit rex 75 Atheas: Jugurtha nothus, † fed adoptatus, IX, 2.
fucceffit in regno Numidico: ficut & in regnis quæ *a* Gothi, & † *Sall. bell.*
Langobardi armis quæfierant, adoptionem valuiffe legimus. Imo *Jugurth.*
etiam ad eos proximos ultimi poffefforis regnum perveniet, qui c. 10, 11,
primum regem 76 fanguine non attingunt, fi talis fucceffio in iis 25.
locis recepta fit: ficut Paphlagoniam regum domefticorum inter- a *Caffiodor. Chron.*
itu hæreditariam patri fuo obveniffe ait, apud *b* Juftinum, Mi- *Paul. Diac.*
thridates. *l.* VI. *de geft. Langob.*

XIII. Quod fi dictum fit ne dividatur regnum, nec cui cedere
debeat expreffum fit, c ut quifque natu eft maximus, mas aut b *Libro* XXXVIII.
femina, regnum habebit. In Thalmudico titulo de regibus legi- c. 5.
tur: *Qui præcipuum jus habet in hæreditate, is & in poffeffione regni. Ideo filius natu major præfertur minori.* Νομιζόμενον πρὸς πάντων ἀνθρώπων τὸν πρεσβύτατον τὴν ἀρχὴν ἔχειν, inquit Herodotus: *Mos* *Lib.* VII.
omnium populorum eft ut natu maximus imperium habeat. Idem alibi c. 2.
fæpe νόμον legem five confuetudinem regnorum hoc vocat. Livius *Lib.* XXI.
duorum fratrum Allobrogum de regno contendentium minorem c. 31.
ait jure minus, vi plus potuiffe. Apud Trogum Pompejum, *Juft. lib.*
77 *Artabazanes maximus natu ætatis privilegio regnum fibi vindicabat:* II. c. 10.
quod

legitimis, à *Pyrrho* heredem regni inftitutum: fed *Helenum*, filium *Priami*, poft mortem *Pyrrhi*, uxore ductâ *Andromache*, *Pyrrho* in regnum fucceffiffe, quod moriens ipfe *Moloffo* reliquit. *J. B.*

GROTII.

b *Nothus*] Apud Tartaros nothi & legitimi pares. De Perfis vero *Herodotus*: νόθον οὔ σφι νόμος ἐστὶ βασιλεῦσαι, γνησίου παρεόντος· *Mos non eft illis ut nothus regnet dum legitimus aliquis reperitur.* (Lib. III. c. 2.) In Hifpania Wandali regnarunt duo, Gontharis legitimus, Zigerichus nothus Godigifcli tefte *Procopio*: ex Septentrionalium nimirum gentium more veteri, cujus teftes *Adamus Bremenfis* hiftoriæ Ecclefiafticæ c. 106. *Helmoldus* de Slavicis lib. I. c. 51. & 52. Michaëli Theffaliæ domino fucceffit legitimis deficientibus nothus Michaël. *Gregoras* lib. II. Huic itidem nothus fucceffit ex parte: idem *Gregoras* lib. IV. De Moloffo Pyrrhi notho vide *Servium* ad III. Æneidos.

c *Ut quifque natu eft maximus*] De Suedis vide *Brigittam* IV, 3. De Danis *Saxonem* XII. & XIII. Appianus Mithridatico: δικαιοῦντα τὸν πρεσβύτερον ἄρχειν: (pag. 178.) *Æquum judicabat regnum effe natu maximi.* Nicetas Choniates Joanne Comneno: ἡ φύσις τοῖς πρωτοτόκοις παισὶ τῇ τάξει ἐμμένουσα τὰ πρωτεῖα βραβεύειν εἴωθε. παρὰ δὲ Θεῷ οὐχ οὕτως ἐν ταῖς τῶν προβλήσεων μεγίσταις ἀεὶ πως φιλεῖ γίνεσθαι· *Natura quidem fuum fequens ordinem primum natos honorat. At Deus non femper in maximis privilegiis eum ordinem infiftit.* idem Manuële de Ifaacio loquens: ἀπὸ γενέσεως εἰς τὴν διαδοχὴν τῆς βασιλείας καλούμενος· *Nafcendi ordine ad regni fucceffionem vocatur.* Apud Jofephum Antipater dicebat, Hyrcani ἀρχὴν εἶναι διὰ τὸ πρεσβεῖον· *principatum effe ob nafcendi ordinem.* (Bell. Jud. I, 5.) vide & *Leunclavium* Turcicorum XVI.

GRONOVII.

75 *Atheas*] Ateas.

76 *Sanguine non attingunt*] Ut affines ejus, qui regnum poftremus ex fuperiore familia regum obtinuit.

77 *Artabazanes*] Sic vocatur *Herodoto* lib. 7. qui *Juftino Artemenes.*

quod jus & ordo nascendi, & natura ipsa gentibus dedit. Idem alibi
* Lib. XL. c. 11. 78 jus gentium vocat: ut & * Livius, qui & ordinem appellat ætatis atque naturæ, quod intellige nisi pater aliud jusserit, ut
† Lib. XVI. c. 2. 79 Ptolemæus apud eundem † Trogum. Qui autem in regno tali succedit, coheredibus tenebitur pro ipsorum partibus 80 æstimationem rependere, si & quatenus id fieri potest. (kk)

XIV. At ea regna quæ populi libero consensu facta sunt hereditaria, ex præsumta populi voluntate deferuntur. Præsumitur autem populus id voluisse quod maxime expedit. Hinc primum illud nascitur, ut d ni aliud lex aut mos ferat (sicut Thebis Bœotiis regnum fuisse inter mares dividuum ex e Zethi & Amphionis, itemque ex Oedipodis filiorum historia apparet, & vetus (ll) Attica inter Pandionis liberos divisa est; & quæ (mm) circa Rhodum inter Camirum, Ialysum, Lindum fratres; & regnum Argivum inter 81 quatuor Persei filios) 82 individuum fit regnum, quia id
Cap. 1. n. 2. ad tuendum regnum & civium concordiam plurimum valet. Justinus libro XXI. *Firmius futurum esse regnum, si penes unum remansisset, quam si portionibus inter plures filios divideretur, arbitrabantur.*

XV. Alterum, ut successio stet 83 intra eos qui descendunt a primo

GROTII.

d *Ni aliud lex aut mos ferat*] Dardanus & Jasius pariter in Troja regnarunt. *Servius* ad illud Æneidos: (III, 15.) *Sociique penates.* In Creta Minos & Rhadamanthus. Julianus contra Christianos. (*Pag.* 190. D. *Ed. Spanh.*) Albæ Numitor & Amulius, ut quidam ait scriptor de Viris illustribus. c. 1. Alii enim Numitori pecunias, regnum Amulio cessisse ajunt, ut *Plutarchus:* (*in Rom.* p. 19. a.) sicut & Eteocli regnum Thebanum, Polynici ejus loco monile Hermiones obvenisse quidam prodidere. [Vid. Scholiasten *Euripidis*, in *Phœniss.* vers. 71.] Pari modo in Norvagia alteri regnum, alteri naves & spes ex maritimis expeditionibus.

e *Zethi & Amphionis*] Euripides Hercule furente: (*vers.* 29.)

Τῶ λευκοπώλω πρὶν τυραννῆσαι χθονὸς
Ἀμφίον ἠδὲ Ζῆθον, ἐκγόνω Διός.
Regnum priusquam venit ad claros equis
Amphionem Zethumque, prognatos Jove.

GRONOVII.

78 *Jus gentium*] Lib. 34, 3. & *natura jus* lib. 21, 1.

79 *Ptolemæus*] Qui maximum natu Ptol. Ceraunum sprevit, & minorem ejus fratrem Ptol. Philadelphum sibi suffecit.

80 *Æstimationem rependere*] Opulentum pro dignitate familiæ sumtum præbere.

81 *Quatuor Persei filios*] Electryonem Alcmenes patrem, Mestora Pterelæ proavum, Sthenelum Eurysthei patrem, Alcæum Amphitruonis. Quamquam & Perses Helam vel Elium genuisse dicatur.

82 *Individuum sit*] Ne dividatur inter successores, quamvis paris gradus, sed ut universum uni acquiratur.

(kk) Confer, de tota ista materia Successionis in regna, PUFENDORFIUM, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VII. Cap. 7. §. 11. & seqq. *J. B.*

(ll) Divisio veteris Regni *Atheniensium* spectabat agros, non autem imperium, quod uni manebat, ut Auctor ipse supra observavit, in Nota ad Cap. III. hujus libri, §. 4. *J. B.*

(mm) Refert id PINDARUS, *Olympion.* VII, 135. & seqq. *J. B.*

GRONOVII.

83 *Intra eos qui descendunt*] Sic quum

primo rege: ea enim familia ob nobilitatem electa censetur, eaque finita regnum redire ad populum. Curtius libro x. *In eadem domo familiaque imperii vires remansuras esse: hereditarium imperium* Cap. 7. n. 15. *stirpem regiam vindicaturam: assuetos esse ipsum nomen colere, venerarique: nec quenquam id capere nisi genitum ut regnaret.*

XVI. Tertio, ne succedant nisi qui nati sunt secundum patriæ leges: non naturales tantum, quia [84] ad contemtum patent, quorum matrem pater justo conjugio dignatus non est, & præterea quia [85] minus certi habentur: at in regnis expedit populo haberi maximam certitudinem, quæ haberi potest ad vitandas controversias: quæ causa fuit cur Macedones Demetrio minori potius Livius lib. quam Perseo majori regnum deberi exstimaverint, quod Deme- XXXIX. c. trius justa matrefamilias natus esset. Et [86] apud Ovidium legimus: 53.

At ne nupta quidem, tedaque accepta jugali:
Cur, nisi ne caperes regna paterna nothus?

Sed nec adoptivi, quia nobilitas generis vere regii magis reverendos efficit reges, majorque de eis spes concipitur:

Est in juvencis, est in equis patrum Horat. Od.
Virtus ———————————— IV, 4.

XVII. Quartum, ut inter eos qui pariter in hereditatem admitterentur, sive [87] quia unius sunt gradus, sive quia in parentum suorum gradum succedunt, [f] præferantur mares feminis: ideo quod mares tum ad bella, tum ad alias imperii partes magis idonei feminis censentur.

XVIII. 1. Quintum, ut inter mares, aut inter feminas ubi mares deficiunt, [g] præferatur natu maximus; [88] quod is judicio aut

quum Hephæstion, gratia Alexandri nixus, Sidonis regnum deferret hospitibus suis, nobilibus juvenibus, negaverunt illi patrio more in id fastigium recipi, nisi regia stirpe ortum. *Curt.* 4, 1.

GROTII.

f *Præferantur mares feminis*] Vide *Nicetam Choniatem Manuële*, libro IV.

GRONOVII.

84 *Ad contemtum patent*] Carent veneratione atque auctoritate ob favorem matrimonii.

85 *Minus certi*] Stat. 2. Theb. 444. *Pudet heu plebisque patrumque, Ne toties incerta ferant, mutentque gementes Imperia, & dubio pigeat servire tyranno.*

86 *Apud Ovidium*] In epist. Phædræ ad Hippolytum. (*vers.* 121.)

87 *Quia unius*] Sive per capita, sive per stirpes succedant.

88 *Quod is judicio*] Sic Demetrius Poliorcetes apud Macedones allegat contra Cassandri filios adolescentes ætatis experimenta. *Justin.* 16, 1.

GROTII.

g *Præferatur natu maximus*] *Homerus* de regno Cretensi Iliad. N.

Ἡμῶν δ' ἀμφοτέροισιν ὁμὸν γένος, ἠδ' ἴα πάτρη,
Ἀλλὰ Ζεὺς πρότερος γεγόνει καὶ πλείονα ᾔδη.
Nostrum utrique solum patrium fuit & genus unum,
Juppiter at senior rerumque peritior idem.

(Vers. 354.) Ubi sapienter *Homerus*, ut solet, causam reddidit, cur majores natu in regnis prælati, valentem ἐπὶ τὸ πολὺ, ut plerumque, id enim in talibus sufficit: τῷ νόμῳ τῷ πρεσβυτέρῳ τῶν βασιλέως παίδων διδόντος τὴν τῶν ὅλων ἡγεμονίαν, ait *Zosimus* libro II. (*Cap.* 27. *Ed. Cellar.*) de

 Persarum

aut perfectior jam esse, aut prius futurus creditur. Cyrus apud [Cyrip. Lib. VIII. c. 7. §. 3.] Xenophontem: τὸ προηγεῖσθαι προστάττω τῷ προτέρῳ γενομένῳ, καὶ πλειόνων κατὰ τὸ εἰκὸς ἐμπείρῳ: *imperium relinquo majori natu, ut quem par est rerum esse peritiorem.* Quia vero hæc 89 ætatis præstantia temporaria est duntaxat, sexus autem perpetua, ideo sexus [Lib. VII. c. 61.] prærogativa potior est quam ætatis. Sic Herodotus, cum dixisset Andromedæ filium Persam Cepheo in regnum successisse, causam reddit: ἐτύγχανε γὰρ ἄπαις ἐὼν ὁ Κηφεὺς ἔρσενος γόνου. *nullos enim* [Lib. IV. pag. 467. Ed. H. Steph.] *Cepheus habebat liberos mares.* Et, Diodoro narrante, Teuthras Mysiæ regnum filiæ Argiopæ reliquit ἄπαις ὢν ἀῤῥένων non habens mares liberos. Sic * Trogus dixit ad filiam pertinuisse Me- [* Justin. I, 4.] dorum imperium; quod nullum Astyagi virilis sexus genus erat. Similiter Cyaxares apud Xenophontem Mediam filiæ suæ deberi: [† Cyrip. L. VIII. c. 5. §. 9.] † οὐδὲ γάρ ἐστι μοι, inquiens, ἄῤῥην παῖς γνήσιος, *neque enim est mihi legitimus filius mas.* De Latino rege Virgilius: (*Æn.* VII, 50. *& seqq.*)

Filius huic fato divûm prolesque virilis
Nulla fuit, primaque oriens erepta juventa est:
Sola domum & tantas servabat filia sedes.

[Pauf. lib. III. c. I.] Sic ante 90 Heraclidarum imperium apud Lacones Eurotæ successit 91 Sparte filia, aut ejus liberi, ut Tyndareo 92 Helenæ liberi, quia mares filii non extabant; & Eurystheo in Mycenarum impe- [Lib. I. c. 9.] rium successit Atreus ejus avunculus, notante Thucydide. Eodem jure regnum Athenarum h 93 ad Creusam, Thebanum (nn) ad Antigonem pervenisse notatur, quod mares deficerent. Et regnum Argolicum ad Argum Phoronei i ex filia nepotem.

2. Unde

Persarum lege: *cum lex daret e regnum filiis natu maximo summam rerum.* Periander in regnum Corinthiorum patri successit κατὰ πρεσβεῖον, ordine nascendi. Ita *Nicolaus Damascenus* in excerptis quæ beneficio viri maximi Nicolai Peiresii habemus. (*Pag.* 450.)

h *Ad Creusam*] Vide Euripidem Ione. (*vers.* 72, 73, 578.)

i *Ex filia nepotem*] Et si sine stirpe mortuus fuisset Orestes, in eodem regno Argolico successisset ei Electra, ut ex Euripidis Taurica Iphigenia (*vers.* 681, 695. *& seqq.*) discimus. Sic Calydonis regnum pervenit ad Andræmona Oenei generum, [*Apollodor.* I. 8, 6.] Afierii regnum ad generum Minoa, ut refert Apollodorus, (III. 2, 3.) addita causa quod liberi mares nulli essent.

GRONOVII.

89 *Ætatis præstantia temporaria*] Ut quis sit intra tutelæ suæ annos, aut fœmina ætate maturior sit, id brevi post cessat; quæ autem fœmina nata est, semper manet fœmina, & sic inferior sexu; ideo vel puer præfertur virgini aut matronæ.

90 *Heraclidarum*] Qui 80. post Trojam captam anno Peloponnesum occuparunt ducibus Temeno, Cresphonte, Aristodemo, *Vellej.* I, 2.

91 *Sparte filia*] Sed & maritus ejus Lacedæmon. Eurotæ frater uterinus.

92 *Helenæ liberi*] Hermione cum marito Oreste.

93 *Ad Creusam*] Habet ex *Euripidis* Ione v, 178. Non ponitur tamen inter reges Atticæ Xuthus maritus ejus, neque Ion filius: sed Erechtheo successerunt Cecrops minor & Pandion filii: Xuthus autem dux Athenarum vocatur *Pausaniæ*, & Ion coloniæ Ionum in Asia conditor.

(nn) Vide EURIPIDEM, *Phæniss.* vers. 1580. *& seqq.* 584. *& seqq.* J. B.

k *Hereditatem*

2. Unde & illud intelligere datur, quanquam liberi nonnullis gradibus parentum præmortuorum vicem impleant, id tamen duntaxat intelligendum ut capaces sint juxta cæteros, salva tamen sexus primum, deinde ætatis prærogativa inter capaces. Nam qualitas & sexus, & ætatis, quatenus in hac re a populo consideratur, ita personæ adhæret ut avelli inde nequeat.

XIX. Quæritur an regnum, ubi hunc in modum defertur, pars sit hereditatis. Et verius est esse k 94 hereditatem quandam, sed separatam ab aliorum bonorum hereditate, qualis hereditas peculiaris in feudis quibusdam, 95 emphyteusi, 96 jure patronatus, & 97 jure præcipui quod dicitur, conspicitur. Unde sequitur, ut regnum ad eum pertineat qui & bonorum heres esse possit si velit, sed ita 99 ut etiam 98 sine bonis & eorum onere possit adiri. Ratio

GROTII.

k *Hereditatem quandam*] Putavit Innocentius III. talis regni successionem amitti ab eo qui ultima defuncti mandata non impleverit. c. licet. 6. de voto. (*Decretal.* III, 33.)

GRONOVII.

94 *Hereditatem quandam*] Jus hereditarium vel dignitatem. Alioqui *Tacito* per invidiam imperium Rom. vocatur unius familiæ hereditas, I. hist. 16.

95 *Emphyteusi*] Quum fundus in perpetuum aut plures annos utendus fruendus traditur statuta pensione, ita ut etiam ad heredes transeat.

96 *Jure patronatus*] Videndus tit. Inst. *de adsignatione libertorum*. Sic Lacedæmonii in tutela Claudiorum erant. *Sueton.* Tib. 6.

97 *Jure præcipui*] *Præcipuum* est legatum uni inter coheredes, quod is habeat præ cæteris & judicio familiæ erciscundæ capere possit antequam aliæ partes distribuantur. *Legatum per præceptionem.* §. 2. Instit. *de legat. Sueton.* Galba cap. 5.

98 *Sine bonis*] Repudiata successione in privato instrumento ac prædiis, quæ possedit decessor, ut patrimonium suum, non ut rem populi, simulque in debitis, quibus ille res privatas oneravit.

99 *Ut etiam sine bonis & eorum onere possit adiri*] Periculose hoc dicitur, si trahatur, quo a politicis aulicis solet, quasi Princeps decessoris nomina expungere non teneatur: præsertim si ex historia meminerimus, hac ipsa præscriptione quosdam principes usos ad fraudandos creditores publicos. Quod nihil aliud est, quam fidem tollere, præcipuum generis humani vinculum, & ipsos Principes quo tempore maxime pecunia indigent, pauperare atque nudos destituere. Nam quis mutuum dare velit, qui sciat se recipere suum non posse, si moriatur Princeps ante solutionem? Ego & omni jure obligari Principem puto & Regem, ut ferat onus, quod decessor contraxit, & pessime facere consiliarios, qui aliud suggerunt Principi.

Creditores illi vel subjecti vel exteri sunt: si exteri, famam vereri debet; si subjecti, non debet suorum injuria crescere. Tum decessor & rex præsens moraliter sunt una persona. Unde vox illa, *Regem Galliæ non mori*. Quemadmodum & populus idem intelligitur qui ante centum annos fuit, ut eleganter disputat auctor cap. 9. num. 8. Ergo quantum in ipso est, quod recte faceret defunctus, idem sibi quoque faciendum putet.

Populum voluisse, quam optimo jure regnum deferri, admitto: sed ea phrasis haudquaquam excludit onera regni, quasi subtrahere se illis possit successor, & tantum voluptatibus & pompa regnum sentire. Veteres sic loquebantur, in omnibus magistratibus & sacerdotiis deferendis. Festus: *Ut qui optima lege fuerint, adjici solet, cum quidam magistratus crearentur.* Cic. 2. Agrar.

Ratio eſt, quia populus regnum voluiſſe creditur quam [1] optimo jure deferri; nec quicquam ejus refert hereditas a rege adeatur necne, cum hereditarium ordinem [2] non ob hoc elegerit, ſed [3] ut certi quid eſſet, & reverentia conciliaretur ex ſanguine: ſimulque ex genere & educatione ſpes eſſet præclaræ virtutis, & regni poſſeſſor regnum magis curaret animoſiuſque defenderet, ſi id ipſum iis eſſet relicturus quos ipſe [4] ob acceptum beneficium aut ob caritatem maximi faceret.

XX. Ubi vero mos ſuccedendi diverſus eſt in [5] allodiis & feudis, ſi regnum non ſit feudale, aut certe primitus non fuerit, etiamſi poſtea [6] hominium pro eo præſtetur, ſucceditur ex lege, qua in allodiis ſuccedebatur tempore regni inſtituti.

XXI. In iis autem regnis, quæ primitus data ſunt in feudum ab eo, qui plene dominus erat, ſequenda erit lex ſucceſſionis feudalis;

Agrar. *Tum ii Decemviri eodem jure ſint quo qui optima lege.* Philipp. 5. *Demus igitur imperium Cæſari. Sit pro prætore, eo jure quo qui optimo.* Formula virginis Veſtalis capiendæ, *Gell.* 1, 12. *Uti quæ optima lege fuit, ita te, amata, capio.* Sic cum Appius Claudius cenſor creatus, *ut qui optimo jure* (fuerat autem cenſura primum quinquennii, poſtea lege Æmilia intra annum & ſemeſtre coarctata eſt) pertenderet, ſe oportere quinquennalem cenſuram gerere: hanc enim *optimo jure* cenſuram eſſe, non illam anni & ſex menſium, oſtendit Sempronius Tribunus plebis ita accipiendam hanc formulam, ut ratio reip. & aliæ leges patiantur. *Liv.* 9, 34. videndus locus. Nimirum auctoritatem, majeſtatem, facultatem pro imperio, & loco agendi tantum quantum qui maxime legitimam habuit, tribuit hæc formula, non muneribus oneribuſque officii, non legibus ſolvit.

Certe refert populi fidem publicam eſſe ſalvam. Eam autem ſuſtinet perſona quæ imperat. Refert populi ingentem numerum hominum bonorum, multas familias, non redigi ad egeſtatem, ſtatum amittere (quod quid aliud eſt quam civiliter mori) quia caput populi principem vel regem ſui patrimonii viſceribus adjuverunt. Facilius onus hoc fert princeps de largo erogaturus, & ipſum populum ad hoc adjutorem habiturus, quam privati, ab omnibus relicti, & de mediocri patrimonio, quod optime collocatum putabant, perdituri. Pudor eſt populi principem habuiſſe conturbatorem. Mala commendatio novi principatus eſt, famam & exiſtimationem defuncti non tueri. [Vir Doctiſſimus heic mutat ſtatum quæſtionis, eaque impugnat, quæ Auctor noſter nequaquam ſtatuit, ut dudum obſervavimus ad PUFENDORFIUM, *De Jure Nat. & Gent*, Lib. VII. Cap. VII. §. 12. *Not.* 4. Vide infra Cap. XIV. §. 11. & 12. *J. B.*]

1 *Optimo jure*] Vide ad *Liv.* 9, 34.

2 *Non ob hoc*] Ut tanquam heres id demum haberet ſucceſſor, quod ſupereſt, ſoluto ære alieno. l. 11. D. *de jure fiſci*.

3 *Ut certi quid*] Ne periclitaretur regnum vacua vel dubia poſſeſſione, utque ſucceſſor eſſet venerabilior communicata cum eo per conſanguinitatem deceſſoris majeſtate: & quia credibile eſt in ſpem regni educatos neceſſariis ad id artibus diligentius inſtrui.

4 *Ob acceptum*] A ſuis & illorum majoribus tranſmiſſum ipſum regnum. inf. n. 9. Hoc pertinet etiam ad eos, qui liberi non ſunt.

5 *Allodiis*] *Allodium* proprium cujuſque liberi hominis patrimonium. Oppoſitum *feudo*, quod beneficio alterius obtinetur: unde in *alode* eſſe & *ex beneficio* obtineri pro diverſis ſtatuuntur in *capitularibus Caroli M.*

6 *Hominium*] Quod & *homagium*, jusjurandum fidelitatis.

1 In

dalis; non semper 7 Langobardica illa quam perscriptam habemus, sed quæ in gente quaque recepta fuit, quo tempore data est prima vestitura. Nam Gothi, Vandali, Hunni, Franci, Burgundiones, Angli, Saxones, nationes omnes Germanicæ, qui partes optimas imperii Romani bello occuparunt, suas singuli leges aut mores de feudis, non minus quam Langobardi, habuerunt.

XXII. 1. Frequens autem in regnis est alia quædam successio, non hereditaria, sed quæ l linealis * dicitur; in qua observari solet non jus illud subitionis in locum quæ repræsentatio dicitur, sed jus transmittendi futuram successionem, quasi 8 delatam, lege scilicet 9 ex spe, quæ nihil ex se & naturaliter operatur, 10 jus quoddam verum excitante. quale scilicet jus est m in his quæ ex 11 stipulatione conditionata debentur: ita ut hoc ipsum jus in posteros ex primo rege venientes necessario transeat, sed ordine certo, ut primum vocentur liberi ultimi possessoris primi gradus, tam qui vivunt quam qui mortui sunt: tum vero inter vivos & mortuos

* cognatica.

§. Sub cond. 4. Inst. de V. O.

GROTII.

l *Linealis*] Vide Cardinalem *Tuschum* pract. concl. 88. verbo *regni successio*: Guilielmum de Montisferrato de successionibus regum, qui liber est in Oceano juris. *Peregrinum* de jure fisci lib. I. tit. 11. n. 44. & lib. v. tit. I. n. 109. Vide exempla talis successionis in Norvagico regno apud eruditissimum summæque diligentiæ virum *Johannem Pontanum* historiæ Danicæ libro IX. consuetudinibus Normanniæ de propinquioritate heredum, *Johannem Serranum* in Ludovico Grosso, super controversia Borboniensi. *Argentraus* historia Britannica libro VI. c. 4. *In successionibus liberi primogeniti, sive sint masculi aut femellæ, & similiter liberi secundogenitorum, si primogeniti absque liberis ex proprio corpore decesserint, in successione feudorum jure primogenituræ repræsentant personas patrum suorum, & veniunt ad talia jura successionum & primogenituræ, sicut eorum patres si viverent, eorum patruos, avunculos excludendo, secundum generalem & notoriam consuetudinem, tam in successionibus per rectam lineam quam a latere obvenientibus: & de usu & consuetudine ante dicta filia succedit in feudis, sive sint Ducatus, Comitatus, Perriæ, aut Baronia, quantumcunque magni & nobiles, & quod ita evenerat in Comitatibus Artesii, Campaniæ, Tolosæ, & Britanniæ.* Talis ordo succedendi præscriptus Marchæ Mantuanæ ab Imperatore Sigismundo anno CIↃCCCCXXXII. Et a Carolo Quinto Imperatore, & rege Hispaniæ Philippo II. in regnis suis ac principatibus, annis CIↃIↃLIV. & CIↃIↃXCIV.

m *In his quæ ex stipulatione conditionata debentur*] Item in legatis quorum dies cessit, non venit. [Vid. *L.* 5. *princ. D. Quando dies Legat.* &c.]

GRONOVII.

7 *Langobardica*] Quia Langobardorum, Germanicæ gentis, in Italia regnantium inventum creditur jus feudorum, I, 3. 23.

8 *Delatam lege*] Qua futurus regni heres, si, qui præcedit & regnat, prior mortuus fuisset, etsi moriatur ante regnantem, nec ad regnum pervenerit, jus tamen in regno succedendi transfert in heredem suum, quasi revera possedisset. Qui semel proximus fuit, etsi non regnavit, ejus posteri, quamdiu supersunt, excludunt alios propiores.

9 *Ex spe*] Qua destinabatur successurus, qui obiit, si locus vacuus esset factus ante mortem ejus.

10 *Jus quoddam verum*] Ut mortuorum liberis & nepotibus jus sit ex eo, quod illis deberetur, si vivi essent.

11 *Stipulatione conditionata*] §. 4. Instit. *de verbor. oblig.*

Successio

mortuos ratio habeatur 12 sexus primum, 13 deinde ætatis: Mortuorum autum jus 14 si prævaleat, transeat ad eos qui ab ipsis descendunt, pari rursum inter pares prærogativa sexus, ac deinceps ætatis, salvaque semper transmissione mortuorum in vivos, vivorum in mortuos. Si liberi ejus desint, venitur ad alios qui proximi sunt, aut si viverent essent, simili transmissione & inter pares in eadem linea observato discrimine sexus & ætatis, ita ut 15 ob sexum & ætatem nunquam transeatur de linea in lineam. Cui consequens est ut filia ex filio præferatur filio ex filia, & filia ex fratre filio ex sorore, item filius majoris fratris fratri minori, atque ita in cæteris. Hæc est successio regni Castellæ; ad cujus exemplum etiam 16 majoratus * jura in eo regno constituta sunt.

* *Covar.* t. 2. *pract.* q. 38. *num.* 6. *Molin. de primogen. Hisp. cap.* 8.

2. Successionis autem hujus linealis argumentum, si lex & exempla desint, sumi poterit 17 ex ordine qui in publicis cœtibus servatur. Nam si in eo ratio habeatur linearum, id signum erit 18 spem a lege in jus animatam, ita ut a morientibus in superstites transeat. Hæc autem est successio linealis cognatica, in qua fœminæ & fœminis nati non excluduntur, sed postponuntur in eadem linea, ita ut etiam regressus ad eas sit, si propiores aut pares cætera mares aut ex maribus defecerint. Fundamentum autem hujus successionis, quatenus ab hereditaria differt, est spes populorum de optima educatione eorum qui spem regni habent justissimam; quales sunt quorum parentes si viverent essent successuri.

XXIII. Est & alia linealis successio agnatica, duntaxat marium ex maribus; quæ ex nobilissimi regni exemplo n successio 19 juris Francici vulgo appellatur. Hæc quatenus a cognatica differt in hoc maxime introducta est, ne per fœminarum matrimonia ad peregrinum

GROTII.

n *Successio juris Francici*] Vetus testimonium moris hujus Francici habes apud *Agathiam* libro II. Eadem fuit successio in Davidis stirpe post Solomonem. vide II *Paralip.* XXIII, 3.

GRONOVII.

12 *Sexus primum*] Ut primo mares, deinde fœminæ.

13 *Deinde ætatis*] Ut primò majores, post minores annis.

14 *Si prævaleat*] Si ille, qui mortuus est, siquidem superstes foret, deberet, succedere ante illos, qui vivunt.

15 *Ob sexum & ætatem*] Ubi paris gradus sunt mas & fœmina, mas præfertur: si fœmina propior aut fœminæ propioris liberi, præferuntur mari remotiori.

16 *Majoratus jura*] 2, 4. 10.

17 *Ex ordine qui in*] Ex consensu in comitiis. [Nescio quid sibi velit Vir Doctissimus. Scripserat forte, *Ex consessu in Comitiis.* Sed ne sic quidem mens Auctoris nostri rectè explicatur: qui loquitur de iis Cœtibus sive Conciliis publicis, in quæ semel recepti jus suum ad heredes transferunt. *J. B.*]

18 *Spem a lege in jus*] Futuram successionem, per interpretationem legis, accipi quasi extitisset, & effectum habere.

19 *Juris Francici*] Ex lege Salica. De terra Salica nulla portio hereditatis mulieri veniat: sed ad virilem sexum tota terræ hereditas perveniat.

o Ut

peregrinum sanguinem imperium deveniret. In utraque autem lineali successione in infinitum admittuntur etiam qui ab ultimo possessore remotissimo gradu distant, dum a primo rege descendant. Est & o ubi deficiente agnatica substituitur successio cognatica.

XXIV. p Possunt & alii successionum modi introduci, aut populi voluntate, aut etiam ejus qui regnum ita in patrimonio habet ut alienare possit. Licet enim exempli causa constituere, q 20 ut qui sibi quoque tempore futuri sunt proximi succedant in regnum, sicut apud Numidas olim, puto tali ex causa, fratres liberis *Livius*, XXIX, 29.

GROTII.

o *Ubi deficiente agnatica substituitur successio cognatica*] Ut in Provincia Narbonensi. Vide *Serranum* Carolo VIII. Ex tali credo lege Theudericho sine liberis functo sororis filius Athalaricus successit. Videtur & in Arragonia id olim valuisse.

p *Possunt & alii successionum modi introduci*] Apud Æthiopes olim regibus succedebant sororum filii, narrante *Nicolao Damasceno*, (*pag.* 518. *Excerpt. Peiresc.*) Idem apud Pictos usurpatum, semperque successisse cognatos per fœminas notat *Beda*. *Tacitus* de Germanis: *Sororum filiis apud avunculum idem, qui apud patrem, honor. Quidam sanctiorem arctioremque hunc nexum sanguinis arbitrantur*. (Germ. c. 20.) Apud Indos quosdam idem fieri docet nos *Osorius*, & alii.

q *Ut qui sibi quoque tempore futuri sunt proximi*] Id in Africa obtinuit ex Gizerichi testamento. *Procopius* Vandalicorum primo: χρόνον δὲ ὀλίγον Γιζέριχος ἐπιβιοὺς ἐτελεύτα, πόῤῥω που ἤδη ἡλικίας ἥκων, διαθήκας διατιθέμενος, ἐν αἷς ἄλλα τε πολλὰ Βανδίλοις ἐπέσκηψε, καὶ τὴν βασιλείαν ἀεὶ Βανδίλων εἰς τοῦτον ἰέναι, ὃς ἂν ἐκ γόνου ἄῤῥενος αὐτῷ Γιζερίχῳ κατὰ γένος προσήκων, πρῶτος ὢν ἁπάντων τῶν αὐτοῦ συγγενῶν τὴν ἡλικίαν τύχοι· *Aliquanto post tempore Gizerichus obiit, multa jam ætate, facto testamento quo tum multa alia præceperat Vandalis, tum regnum Vandalicum semper venire voluit ad eum qui per lineam masculinam ipsi Gizericho genere proximus, & inter proximos maximus esset ætate*. Jornandes: *Gizerichus, diu regnans, ante obitum suorum filiorum agmine accito ordinavit, ne inter ipsos de regni ambitione esset dissensio, sed ordine quisque & gradu suo aliis superveniret, id est seniori suo filio fieret sequens successor, & rursus ei posterior ejus*. Victor Uticensis lib. II. *Cui secundum constitutionem Gizerichi regis, eo quod major omnibus esset, regnum inter nepotes potissimum debebatur*. Hic semper spectatur non possessor ultimus, sed primus regni acquisitor, quod succedendi genus ex ipsane Africa sumserit Gizerichus, ubi id valuisse in textu ostendimus, an vero a quibusdam Septentrionis nostri populis, dubitari potest. Nam & apud Langobardos Vaaci regi filios relinquenti non aliquis filiorum succedere debebat, sed ejusdem generis Risulphus. testis *Procopius* Gothicorum III. Et in Hungariæ regnum mortuo Iatra non liberis ejus sed fratri jus fuisse narrat *Nicetas Choniates* de rebus Manuëlis libro IV. Nescio an eodem pertineat recepta apud Patzinacitas successio, sed obscurius proposita a *Constantino Porphyrogenneto* de administratione Imperii c. XXXVII. In Dania idem observatum tradit *Crantzius* Danicorum IV. & Suedicorum V. Etiam Albæ successit Æneæ non Iulus Ascanio majore filio Æneæ natus, sed alter filius Æneæ Silvius. [Vide *Dion. Halicarn.* Antiq. Rom. Lib. I. c. 70. & *Aurel. Victor*. De orig. gentis Roman. c. 17.]

GRONOVII.

20 *Ut qui sibi quoque*] Ut semper ætate proximus defuncto succedat. Hoc placuit in Demetrio Nicanore. *Justin.* 34, 3. in Mithridate Partho, idem 41, 5. in regno Numidiæ Masæsulorum, *Livius* 29, 29.

liberis ultimi possessoris præferebantur. Idem in Arabia Felice usurpatum olim fuisse ex Strabone * colligo. De Taurica Cherso- neso idem recentiores prodidere: nec ita dudum est cum r apud Afros Maroci & Fessæ reges idem est factitatum. Atque hoc in dubio observandum in 21 fideicommisso quod familiæ relinquitur, verior est sententia, Romanis † quoque legibus congruens, quanquam eas interpretes a aliò detorquent. His bene cognitis facile erit respondere ad controversias de regnorum jure, quæ ob differentes jurisconsultorum sententias difficillimæ putantur.

* Lib. XVI. pag. 783.
† L. Cum ita legatur. 32. §. in fideicommisso. 6. D. de leg. 2.
a Covar. Pract. quæst. c. 38. Molin. d. l. c. 6. n. 47.

XXV. Primum quæritur an filius a patre exheredari possit, ut ne in regnum succedat. In quo distinguenda sunt regna alienabilia, id est, 22 patrimonialia a non alienabilibus. Nam in alienabilibus dubium non est, quin exheredatio procedat, cum a bonis aliis nihil differant: atque ideo quæ legibus aut moribus obtinent de exheredatione, hic quoque habebunt locum: & si nullæ proferantur leges aut mores, tamen naturaliter ſ licita erit exheredatio 23 usque ad alimenta; aut etiam 24 sine ea exceptione, si crimen morte dignum filius admiserit, aut alioqui graviter peccaverit, & sit unde ali possit. Sic Ruben a Jacobo 25 ob culpam privatus est jure primo nati, 26 Adonia regno t a Davide. Imo etiam pro

GROTII.

r *Apud Afros Maroci & Fessæ reges*] Livius de Masinissa: *Militante eo pro Carthaginiensibus in Hispania, pater ejus moritur: (Galbæ nomen erat:) regnum ad fratrem regis Desalcen (mos ita apud Numidas est) pervenit.* [Idem locus est, qui in contextu indicatur, *Lib.* XXIX. c. 29.] De Mauritania omni vide *Marianam* libro XXIX. Hinc sumto exemplo etiam apud Saracenos qui ex Africa in Hispaniam venerant, fratres prælati filiis ad tempora Abderamenis; *Rodericus Toletanus* historiæ Arabum c. 6. *Thuanus* historiarum libro LXV. in anno CIƆIƆLXXVIII. de Hamete: *Quippe patris testamento ad regnum ordine post fratres vocatus, exclusis illorum filiis.* Idem succedendi genus valuisse & in Mexicano, & in Peruano regno ex historiis illorum locorum observo.

ſ *Licita erit exheredatio*] De tali regno intelligendum quod ait *Baldus* in proœmio decretalium Gregorii, a rege successorem posse eligi e liberis quem velit. Exemplum est etiam in Mexicana historia.

GRONOVII.

21 *Fideicommisso quod familiæ*] Non uni personæ nisi fruendum, cæterum non alienandum, sed a primo fideicommissario ad secundum, a secundo ad tertium, & deinceps aliquem e familia eadem transferendum l. 54. D. *ad l. Falcid.*

22 *Patrimonialia*] 2, 6. 3. in quæ plenum jus habet testator, ut privatus in patrimonium.

23 *Usque ad alimenta*] Qualis quam minatur Chremes filio, *Terent.* Heauton. 5, 2. 15. ut sit nihil, nisi victus, vestitus, tectum, quo se recipiet.

24 *Sine ea exceptione*] Ne alimentis quidem relictis: ut Augustum filiam Juliam tractasse voluit credi Tiberius. *Suet.* c. 50.

25 *Ob culpam*] Quod patris concubinam Bilham vitiasset. *Genes.* 35, 22. & 49, 4.

26 *Adonia*] Quod vivo patre regnum adfectasset. 1 *Reg.* 1, 5.

GROTII.

t *A Davide*] Erat enim regnum illud velut patrimoniale Davidi, non quidem belli jure, sed Dei ipsius dono. [At

pro tacite exheredato habebitur, qui grave crimen commiſerit in patrem, (oo) ſi nulla ſunt condonatæ culpæ indicia. Sed in non alienabilibus, quanquam hereditariis, idem non procedet, quia populus viam quidem elegit hereditariam, u ſed hereditariam 27 ab inteſtato. Multo minus procedet exheredatio in lineali ſucceſſione, ubi 28 nulla imitatione hereditatis ex dono populi regnum pervenit ad ſingulos, præſcripto ordine.

L. 88. §. 11. D. de leg. 3. l. Filio. 3. §. Sejo, 11. D. de adim. leg. Hoſtienſis & alii in c. licet, de voto.

XXVI. Similis eſt quæſtio, an abdicari poſſit regnum, aut jus ſuccedendi in regnum. Et quin pro ſe quiſque abdicare poſſit non eſt dubium: an & pro liberis, magis controverſum, ſed quod eadem diſtinctione expediri debet. Nam in hereditariis qui jus a ſe abdicat, in liberos nihil poteſt transferre. at in lineali ſucceſſione patris factum nocere non poteſt liberis natis, quia ſimul atque exiſtere cœperunt 29 jus proprium eis quæſitum eſt ex lege: ſed nec naſcituris, quia impedire non poteſt quin ad illos quoque 30 ſuo tempore jus pertineat ex populi dono. Neque obſtat 31 de transmiſſione quod diximus: eſt enim ea tranſmiſſio neceſſaria, non voluntaria, ad parentes quod attinet. Illud intereſt inter natos & naſcituros, quod naſcituris nondum quæſitum ſit jus, atque ideo auferri iis poſſit populi voluntate, ſi etiam parentes, quorum intereſt jus ad filios tranſire, jus illud remiſerint: quo pertinent ea quæ de derelictione 32 ſupra diximus.

XXVII. 1. 33 Solet & hoc quæri, an de ſucceſſione regni judicare

[At non ob culpam excluſus eſt regno *Adonija*. Antequàm enim regiam dignitatem adfectaſſet, jam *David* pollicitus erat *Bathſebæ*, matri *Solomonis*, ſe hunc ſucceſſorem ſuum declaraturum, fidemque datam jurejurando firmarat, 1 *Reg*, 1, 17. quod Deus etiam ſibi placere ſignificaverat, 2 *Paralip*. XXII, . 10, 11. Deinde Regis Hebræorum in deſignando Succeſſore ſuo liberrimè egiſſe, & nullam ferè ordinis naſcendi rationem habuiſſe, ex totâ Hiſtoriâ Sacrâ adparet. *J. B.*]

u *Sed hereditatem ab inteſtato*] Non teſtamento: non adoptione. Vide de Neapolitano regno *Marianam* libro XX.

GRONOVII.

27 *Ab inteſtato*] Ita ut de regno teſtandi arbitrium regi non permiſerit.

28 *Nulla imitatione*] Quia in ea non ſuccedunt, tanquam heredes defuncti regis, ſed quaſi ſingulos populos olim deſignaſſet & creaſſet.

29 *Jus proprium*] Non dependens a ſtatu parentis.

30 *Suo tempore*] Ubi nati fuerint.

31 *De tranſmiſſione*] Quod non poſſit videri tranſire, quæ ceſſavit & abrupta eſt in abdicante ultimo poſſeſſore.

32 *Supra diximus*] 2, 3. 19.

(oo) Durum hoc eſt nimis: & merito ab Interpretibus Auctor noſter heic reprehenditur. In dubio potius adfectus paternus mitiorem partem ſequi jubet. Legum ex Jure Civili in ora libri indicatarum ſpecies planè diverſæ ſunt, ut in Notis Gallicis fusè oſtendemus, Deo dante. *J. B.*

GRONOVII.

33 *Solet & hoc &c.*] Negat vel regem nunc regentem, vel populum de ſucceſſione per tranſmiſſionem incerta, inter duos judicare poſſe judicio juriſdictionis. An hoc non eſt regem vel principem cogere, ut belli civilis ſemina relinquat, & vivus videnſque creſcere ſinat, cum poſſit in radice extinguere?

ftinguere? Quid fi fic argumentemur. Cujus officium eft confulere populo & pacem ei præftare, non modo in præfens, fed etiam in longitudinem, quantum humanitus provideri poteft, ejus eft cognofcere de fucceffione, præfertim inter cognatos, ut nunc eft, fubjectos fuos. Atqui, ergo. Ille excipit jurifdictionem non effe, nifi apud fuperiorem, non modo perfonæ, fed vel maxime caufæ refpectu.

Quod fi fic obluctemur: de quocunque jure ambigitur in regno, quod vivum & regnantem regem habet, de eo poteft cognofcere ac debet rex regnans. Caufa fucceffionis, de qua quæritur, eft jus, de quo ambigitur in regno, quod vivum & regnantem regem habet. Neque enim dici poteft, hoc jus demum nafci poft mortem regnantis, ob ea quæ ipfe tradidit num. 22. Extitit enim ex quo illi pars familiæ funt facti, & ambigere cœperunt, ex quo uterque fpem & potiores partes fibi tribuit, etfi poft mortem regnantis exercitium iftius juris demum exiftat. Sic Darius Hyftafpis, ut vult *Herodotus*, inter Artabazanem & Xerxem filios cognovit, & hanc jurifdictionem, & illi, & omnis Perfarum populus ratam habuerunt. Sic Darius Nothus inter Artaxerxem & Cyrum minorem: Cyrus, cui judicium patris injuria videbatur, quique propterea improbo bello fratrem aggreffus eft, dignos conatibus eventus habuit. Rationem, quare fucceffionis caufa non fit fub jurifdictione Regis nunc regnantis, edit ancipitem, & periculofiffimæ fententiæ. Quia Rex nunc regnans nulla lege fucceflorem obligare poffit. Hoc enim fi verum eft, prorfus gratuito bonus eft fucceffor, & omnia pacta, fœdera, contractus, privilegia conceffa revocandi jus eft fucceffori, fi libuerit. Certe aliter judicavit Titus, deliciæ generis humani, qui cum ex inftituto Tiberii omnes dehinc Cæfares beneficia a fuperioribus conceffa Principibus aliter rata non haberent, quam fi eadem iidem & ipfi dediffent, præterita omnia uno confirmavit edicto, nec a fe peti paffus eft. *Sueton.* Tito cap. 5. En conditorem præclarum hujus juris Tiberium, fed & imitatorem non meliorem habemus C. Caligulam, qui prolata Divi Julii & Augufti de civitate Romana data diplomata, ut vetera & obfoleta delebat. *Sueton.* Cal. 38. Quid vero Lycurgus tam ineptus fuit, ut Reges Lacedæmoniorum, ante liberos & poteftatis incircumfcriptæ, ipfe Regiæ familiæ & Regis tutor interim regnans legibus obligavit? Cur vero qui fecuti funt, tam ftulti, tam male Politici, & ignorantes juris fui fuerunt, ut illi tam duræ moleftæque Lycurgi difciplinæ parerent? Poterant enim dicere cum Politicis novis Lycurgum nulla lege obligare fucceflorem potuiffe. Valet hic quoque quod dictum eft, Regem & fucceflorem vel deceflorem ejus effe quod una perfona. Itaque qua fe lege obligarit Rex, quæ quidem jufta fit & fervari poffit, eadem fucceflorem tanquam fua, donec impleatur, teneri puto. Sed hoc fequitur ex illa magnifica doctrina, quam fupra accepimus, fua quoque lege neminem obligari. Imo ad impia & vetita divino, & humano jure nulla lege obligatur fucceffor: ad jufta & utilia omnibus modis obligatur, & quidem magis, fi decefforis placitum & promiffum interceffit: ad jufta ob pactionem, etfi gravi & damnofa pacifcenti, quæ tamen neceffitas utilitafque præfens imperavit, ita, ut nifi valde fenfim ac molliter, minimaque cum querela eorum, quorum intereft, recedere debeat.

Succeffio, inquit, non eft fub jure imperii. Concedo in illis regnis, in quibus jure fuccedituṙ, quamdiu lex ipfa fufficit ad deftinandum fucceflorem. At ubi ambigitur inter duos, eandem legem utroque ad fe trahente, quis erit ejus interpres? nifi arma volet, haud dubie vel tutor legis, qui eft vivens rex, vel auctor qui eft populus; quidquid etiam dedignetur Grotius, etfi ad poftremum admittat, quafi confilium dans, non ullum jus tribuens. Populum dicit omnem a fe jurifdictionem in Regem & regiam familiam transtuliffe, nec ullas ejus durante illa reliquias habere. Quafi vero quod omnibus privatis conceffum eft, ut cum jure introducto uti non licet, regreffus detur ad merum jus naturæ, ut etiam communia quis invadere poffit,

dicare possit, aut rex qui nunc regnat, aut populus per se, aut per judices datos. (PP) Negandum utrumque est de 34 judicio jurisdictionis. Nam jurisdictio non est nisi apud superiorem, 35 non nuda ratione habita personæ, sed causæ simul, quæ spectanda est cum suis circumstantiis. Est autem x causa successionis non subjecta regi nunc regnanti: quod inde apparet, quod rex nunc regnans nulla lege obligare potest successorem. Successio enim imperii non est sub jure imperii, ac proinde mansit in statu naturali, quo nulla erat jurisdictio.

2. Attamen si controversi juris sit successio, recte & pie facient 36 qui jus vindicant, si de arbitris inter se conveniant; quod alibi tractabitur. Populus vero omnem a se jurisdictionem in regem & regiam familiam transtulit, nec ea durante ullas ejus habet reliquias. De vero regno loquor, non de principatu. Attamen si de primæva populi voluntate quæstio incidat, y non abs re erit populum qui nunc est, quique 37 idem cum eo qui olim fuit censetur, suum super ea re sensum exprimere, qui sequendus erit, nisi satis certo constet olim aliam fuisse populi voluntatem, & ex ea jus quæsitum. Sic Euphaes Rex * Messeniis permisit (qq) dispicere quem ex regali Ægyptidarum genere regnare oporteret; * *Pauf. l.* IV. c. 10.

possit, ut cessantibus judiciis, ipse sibi judex vindexque esse, id soli populo non liceat. Sic illudunt nobis imperii summi interpretes per vocabulum populi. Quidquid reges faciant, licet, quia sunt pro populo, repræsentant populum, creditur id facere populus: tum populus potest omnia. Ubi aliquid populo agendum in Principem, tum pupillus, infans, omnis juris expers populus est. Tum populo nihil vilius, & magis rectè piéque faciunt, qui de arbitris conveniunt, quam populum, puta per ordines & comitia, faciunt arbitrum. Quasi quidquam magis rectum piumque sit, quam non invitis imperare. Dein rectum illud piumque ab eo, qui vires & factionem habet, quomodo exspectabo?

GROTII.

x *Causa successionis non subjecta regi*] De Galliæ regno vide *Thuanum* libro CV. anno CIↃIↃXCIII. vide & *Guicciardinum*.

y *Non abs re erit populum*] Sive in conventu Ordinum, ut factum in Anglia & Scotia, teste *Camdeno* in annis CIↃIↃLXXI. & LXXII. sive per delegatos ad id negotium, ut factum in Arragonia teste *Mariana* libro XX.

GRONOVII.

34 *Judicio jurisdictionis*] Quod habeat vim definitivam & imperantem, ut cum prætor jus dicit inter partes.

35 *Non nuda ratione*] Intellige superiorem, non tantum eo, quod illi subjecta sit persona litigans, sed & imprimis, quod ad forum ejus causa pertineat.

36 *Qui jus vindicant*] Certant, & singuli contra alios sibi successionem deberi contendunt.

37 *Idem cum eo*] 2, 9. 3.

(pp) Populi est omnino judicium, qui hoc casu, salvo jure Successionis; interim quasi sui juris fit, quantum necesse est ad litem dirimendam. Qua de re plenius agemus, Deo volente, in nostris ad hunc locum Notis Gallicis. *Gronovius* tamen in Notâ suâ diffusa, quod alibi haud semel fecisse vidimus, heic etiam mirè cavillatur. *J. B.*

(qq) Ita quidem Interpres *Pausaniæ*: *Regnum populi arbitrio permisit*: sed aliud Græca significant: Εὐφάει δὲ

 ἀνά

* Just. lib. II. c. 2. Plut. de amor. frat. p. 484. † Hotom. Ill. q. 2. Tir. de primog. qu. 31.

teret; & de Xerxis & Artabazanis * controversia [38] populus cognovit.

XXVIII. Ut ad alia veniamus, † filium qui ante regni adeptionem natus est, in regno individuo præferendum ei qui in regia fortuna natus est, in quavis successionis specie verum est. Nam in regno dividuo haud dubie partem feret, ut in bonis cæteris, in quibus nunquam distinguitur quo tempore sint quæsita. Qui autem partem ferret in dividuo, & in individuo ætatis privilegio præfertur: quare & feudum sequitur filium qui [39] ante primam vestituram natus est. Sed & in lineali successione [40] simul atque regnum quæsitum est, spes aliqua parta est liberis ante natis: nam fac alios postea natos non esse, nemo prius natos excludendos dixerit. In hoc autem genere successionis spes semel parta jus facit, nec [41] ex post facto cessat, [42] nisi quod ex sexus privilegio suspenditur in cognatica successione. Obtinuit hæc quam diximus sententia in Perside inter [43] Cyrum [z] & Arsicam, in Judæa inter Antipatrum Herodis magni filium & ejus fratres; in Hungaria cum Geissa regnum adiit; & in Germania, non sine armis tamen, [a] inter Ottonem primum & Henricum.

XXIX. Quod autem [44] Spartæ aliter factum legimus, ex lege propria est ejus populi, quæ ob educationem magis accuratam natos in regno præferebat. Idem accidere poterit ex peculiari lege vestituræ

οὐκ ὄντων παίδων, τὸν αἱρεθέντα ὑπὸ τοῦ δήμου καταλείποντο ἔχειν τὴν ἀρχήν. Quum Euphaës nullus haberet liberos, relinquebatur ut ille succederet in imperium, qui à Populo electus futurus esset, id est, eo res omnino deveniebat. Ut proinde innuat *Pausanias*, Populum usum esse suo jure, neque ex concessione Regis tunc regnantis arbitrium illud nactum esse. *J. B.*

GROTII.

z *Et Arsicam*] Cui nomen factum Artaxerxi Mnemoni. Vide *Plutarchum* Artaxerxe.

a *Inter Ottonem primum & Henricum*] Vide hac de re *Sigebertum*, & notata ad librum III. Withikindi. Bajazetes, & Gemes inter se de Turcico regno certarunt, major natu Bajazetes, at Gemes natus imperanti. prævaluit Bajazetes. *Mariana* libro XXIV. Constantinus Ducas imperium reliquit filiis, quorum duo privato erant geniti, tertius πορφυρογέννητος. Zonaras. Vide *Corsetum* tract. de prole regali III. parte, quæstione 26.

GRONOVII.

38 *Populus cognovit*] *Herodotus* scribit ipsum Darium inter liberos cognovisse, quod repetere in Græciam expeditionem vellet, nec liceret regi Persarum in expeditionem ire, nisi successore declarato, libro 7. *Justin.* Artaphernem patruum domi auditа causa Xerxem præposuisse, lib. 2.

39 *Ante primam*] Priusquam feudum conferretur in patrem.

40 *Simul atque regnum*] Statim, et quo regnum in familia fixum est, omnibus ejus familiæ partibus jam existentibus spes succedendi loco vacuo facto data est.

41 *Ex post facto*] Ex eo quod alii subnascuntur.

42 *Nisi quod ex privilegio*] Si nondum existat nisi filia, tamdiu spes successionis incerta est, quamdiu ei frater gigni potest, quippe qui præferatur.

43 *Cyrum & Arsicam*] Cyrum minorem & illum qui postea Artaxerxes Mnemon dictus Darii secundi heres.

44 *Spartæ aliter*] *Herod.* lib. 7. initio.

b b

vestituræ primævæ, si imperium detur in feudum vasallo & ex eo nascituris: quo argumento nixus videtur fuisse [45] Ludovicus adversus Galeatium fratrem in controversia ducatus Mediolanensis. Nam [b] in Perside Xerxes, qui contra fratrem [46] Artabazanem obtinuit regnum, ut Herodotus notat, potentia Atossæ matris *Lib.* VII. magis quam jure valuit. Atque in eadem Perside cum eadem po- c. 3. stea controversia nata esset, ut jam attigimus, [47] inter Artaxerxem Mnemona & Cyrum Darii & Parisatidis filios, Artaxerxes ut natu major, quanquam in privata fortuna genitus, rex dictus est.

XXX. 1. Non minus agitatum etiam bellis & pugnis singularibus, [c] an [48] nepos ex filio priore filio posteriori sit præferendus. *Hot. Ill. q.* Sed hoc in lineali successione difficultatem nullam habet: ibi enim 3. [49] mortui pro vivis habentur in hoc, ut jus in liberos transmit- *Tiraq. de* tant: quare in tali successione sine ullo ætatis respectu præferetur *prim. q.* 40. filius, imo in cognaticis regnis & filia, primo nati: quia nec æ- *Molin. de* tas nec sexus efficiunt, ut deferatur linea. At in hereditariis di- *prim l.* III. viduis [50] concurrent ad partes, nisi in istis regionibus ubi [51] subi- c. 6. tio in locum non observatur, [d] ut olim in Germania apud popu- *Wittich. Sax. hist.* los II. *Molin. de prim. l.* III. c. 8.

GROTII.

b *In Perside Xerxes*] Imo & Xerxi socius regni factus Artaxerxes, non autem Darius & Hystaspes, majores, sed ante adeptum imperium geniti. [Vide PETAVIUM, *Doctrin. Tempor.* Lib. X. c. 25. & *Rationar.* Part. II. Lib. III. c. 10.] At forte verum est regnum Persidis pependisse a populi suffragiis, sed intra gentem regiam conclusis. Nam id de Arsacidis, qui Parthi Persis imperavere, tradidit *Ammianus* libro XXIII. (c. 6. p. 397. *Ed. Vales. Gron.*) & de Persis, qui iisdem Parthis successere, *Zonaras* in Justino.

c *An nepos ex filio priore, filio posteriori sit præferendus*] Vide *Choppinum* de Domanio lib. II. *Thomam Grammaticum* decisione Neapolitana I. *Johannem le Cirier* de Primogenitura, qui liber insertus est in Oceanum juris. *Marianam* libro XX. & libro XXVI. *Cromerum* libro XXX.

d *Ut olim in Germania*] Vide quæ supra notavimus ad §. XI. Ea de causa olim in Palatinatu prælatus Rupertus minor Ruperto alteri venienti ex primogenito. Vide apud *Reinkingium* lib. I. classe IV. c. XVII. n. 35.

GRONOVII.

45 *Ludovicus*] Sforza cognomento. *Paul. Jovius* 2. hist. p. 39.

46 *Artabazanem*] Sic vocatur *Herodoto* 7. qui *Justino* Ariamenes, 2.

47 *Inter Artaxerxem*] Hic *Artaxerxem* vocat, quem pr. num. vocavit *Arsicam*, quasi duæ essent historiæ diversæ, cum sit eadem, & ille, qui prius appellabatur *Arsica*, mutato nomine diceretur *Artaxerxes*. [Immo Auctor se pro una eademque historia habere manifesto innuit. Nec scio, qua de caussa contrarium in mentem venerit Viro Eruditissimo. *J. B.*]

48 *Nepos ex filio*] Ut inter Archagathum Archagathi F. Agathoclis N. & Agathoclem ejusdem Siciliæ tyranni filium. *Justin.* 23, 2. inter Antiochum Eupatora & Demetrium Sotera, 34, 2.

49 *Mortui pro vivis*] Defuncti, qui spem habuerunt successionis, & successissent, si illi qui præcedebant eos, superstites fuissent, considerantur, quasi revera successerint, & illorum liberi alios excludunt.

50 *Concurrent ad partes*] Nepos ex priore filio partem sui patris, si viveret, accipiet.

51 *Subitio in*] *Repræsentatio* vel *successio in stirpes*.

los plerosque. sero enim nepotes admissi sunt cum filiis ad hereditatem. At in dubio credendum potius est locum esse vicariæ isti successioni, quia natura ei favet, ut supra diximus.

2 Quod si aperte jure civili regionis introducta sit subitio in locum mortui parentis, locum habebit etiam si in aliqua lege 52 proximi fiat mentio. Rationes quæ ex legibus Romanis adferuntur ad hanc rem minus firmæ sunt: quod apparebit leges ipsas inspicienti. Sed hæc ratio optima est, quod in materia favorabili 53 dictionum significatio extendenda est ad omnem proprietatem, non 54 vulgarem tantum, sed & 55 artificialem, ita ut sub nomine filiorum comprehendantur adoptivi, & sub nomine mortis 56 mors civilis, quia leges ita loqui consueverunt. Quare merito proximi nomine veniet is 57 quem lex in proximum gradum perducit. In regnis vero hereditariis individuis, ubi subitio in locum exclusa non est, neque semper nepos, neque semper filius secundo genitus præferuntur, sed ut inter pares, quippe 58 juris effectu quoad gradus adæquatos, potior erit is qui ætate præcedit: nam 59 in ætatis privilegium non succedi in regnis hereditariis supra diximus. Apud Corinthios succedebat ὁ πρεσβύτατος ἀεὶ τῶν ἐκγόνων, ex liberis defuncti regis is qui natu esset maximus, ut ex Diodori Siculi libro sexto exscripsit Georgius Monachus. Sic & apud Vandalos, cauto ut hæres esset qui sanguine proximus & maximus esset natu, e prælatus filius secundus natu major filii primi filio. Sic * in Sicilia 61 Robertus prælatus est 62 Martelli fratris majoris filio, non ea proprie ratione quam excogitavit Bartolus, quod feudum esset Sicilia, sed quod regnum esset hereditarium.

Procop. bell. Va. l. III. ¶ *Conr. Vicerius vita Hen. VII.*

3. Exstat similis successionis vetus in Francorum regno exemplum in Guntrano, sed id ex electione potius populi contigit, quæ eo tempore nondum plane desierat. At postquam sine ulla electione linealis agnatica successio introducta est, res caret controversia, ut olim apud Spartanos, ubi 63 ad Heraclidas regno delato

Aymo. lib. III. c. 62.

GROTII.

e *Prælatus filius secundus natu major filii primi filio*] Henricus Genzonis filius Gundemundo; de tali successione vide quæ supra in textu & Notis §. XXIV.

GRONOVII.

52 *Proximi*] Quæ vox videri posset favere filio minori contra majoris fratris nepotem: nam filius utique propior quam nepos.

53 *Dictionum*] *Alciat.* 8. Parerg. 15.

54 *Vulgarem*] Quæ apud omnes recepta est.

55 *Artificialem*] Quam docti per interpretationem fecerunt.

56 *Mors civilis*] Cum civitas & libertas adimitur.

57 *Quem lex in*] Nepos v. g. repræsentans patrem.

58 *Juris effectu*] Etsi natura differant.

59 *In ætatis privilegium*] Majoratus jus non transfertur ad filium, ut patruo præferatur, quia pater ejus prælatus est.

60 *Conr. Vicerius vita Henr. VII.*] p. 463. *Reuberi.*

61 *Robertus*] Caroli II. filius.

62 *Martelli*] Caroli Martelli.

63 *Ad Heraclidas*] Hæc verba repugnant

delato similis exstitit successio linealis agnatica. Ideo Areus ex fratre majore Cleonymo natus patruo suo Cleonymo antepositus est. Sed & in cognatica lineali successione præferetur nepos: ut in Anglia f Joannes Eduardi nepos ex primogenito, ejusdem Eduardi filiis Hemoni & Thomæ: quod & in Castellæ regno lege cautum est.

Plutarch. Lycurg. p. 40. Justin. III, 2. Pausan. L. III. c. 6.

XXXI. Pari distinctione respondendum est ad quæstionem inter fratrem superstitem ultimi regis, 64 & fratris majoris filium: nisi quod sciendum est multis in locis inter liberos successionem 65 in gradum mortui esse receptam, ubi recepta non sit in limite transverso. Sed ubi jus non est manifestum, g in partem eam quæ liberos parentibus surrogat, potius inclinandum est, quia eo nos ducit æquitas naturalis, in bonis 66 nempe avitis. Nec obstat quod hoc jus in fratrum filiis 67 προνόμιον vocat Justinianus: id enim facit non ratione habita æquitatis naturalis, sed juris antiqui Romanorum. Percurramus alias quæstiones quas profert Emanuel Costa.

Nov. 118. c. 3.

XXXII. Defuncti fratris filium, aut etiam filiam patruo regis præferri ait; recte, non in lineali tantum successione, sed & in hereditaria, in regnis ubi subitio in locum mortui observatur: non item in regnis quæ verbis præcisis 68 gradum naturalem spectant: in his enim vincet qui sexu aut ætate erit potior.

L. Tutela, 3. §. sed si aliquis, 5. D. de leg. tutoribus.

XXXIII. Ad-

pugnant superioribus num. 29. Nam quod ait Spartæ factum, ut nato ante regnum præferatur natus jam regi, id in successione lineari agnatica locum non habet, in qua transmittitur etiam spes successionis adjuta lege, sup. n. 22. & 23. Neque excusat auctorem, quod addit, regno ad Heraclidas delato, nam quod relatum est num. 29. dicit apud *Herodotum* Heraclides Demaratus, tanquam obtinens etiam inter Heraclidas. Cleonymus autem repudiatus est, non ob legem successionis, sed propter mores & violentum ingenium: quare ille, quod injuriam sibi factam putaret, impulit Pyrrhum ad bellum Spartiatis inferendum. *Plutarch.* Pyrrh.

GROTII.

f *Johannes Eduardi nepos*] Vide *Serranum* Carolo Sapiente: & *Marianam* libro XVIII. qui ab Eduardi filiis ne controversiam quidem motam ait. Idem *Mariana* cum libro XIV. egisset de controversia inter Alfonsi filium & nepotem ex filio, a conventu ait pro Sanctio filio pronuntiatum, incertum jure an injuria.

g *In partem eam quæ liberos parentibus surrogat, potius inclinandum est*] Vide de Joanne & Arto *Serranum* in Philippo Augusto. Idem in Britannia Armorica pro lineali successione judicatum narrat in Philippo Valesio & Carolo VIII.

GRONOVII.

64 *Et fratris majoris*] Si rex moriens sine liberis relinquat ex proximo fratre, etiam mortuo, filium & fratrem tertium.

65 *In gradum mortui*] Nepotem ex filio, qui ante possessum regnum obiit, præferri patruo, ubi non fratris majoris filius præfertur fratri minori.

66 *Nempe avitis*] Non noviter quæsitis.

67 Προνόμιον] Privilegium.

68 *Gradum naturalem*] Ordinem nascendi.

XXXIII. Addit, nepotem ex filio filiæ præferri: recte, ob sexum scilicet: cum hac exceptione, nisi quæstio sit in ea regione, quæ etiam inter liberos 69 gradum solum spectet.

XXXIV. Adjicit, minorem nepotem ex filio præferri nepoti majori ex filia; h quod in lineali cognatica successione verum est, in hereditaria non item, nisi lex specialis ostendatur. Nec ratio allegata sufficit, quia pater hujus illius matrem fuerat exclusurus: id enim evenisset ob præstantiam mere personalem quæ non transit.

XXXV. Quod addit verisimilius sibi videri, ut neptis ex filio primogenito 70 filium excludat, in regnis hereditariis recipi non potest, etiam admissa in vicem mortui subitione: ea enim efficit, ut capax sit successionis: sed inter capaces valere debet sexus privilegium.

XXXVI. * Atque ideo i in Arragoniæ regno filius sororis filiæ fratris prælatus est.

* *Illesca, l. IV. hist. Pont. cap. 39. Afflict. c. 1. col. 5. n. 20. de natura succed. Agnirr. apol. n. 82.*

XXXVII. Eundemque ad modum in regnis hereditariis postponenda erit filia fratris maximi natu, fratri regis natu minori.

GROTII.

h *Quod in lineali successione verum est*] Idque in Lusitania probat *Mariana* libro XXVI. Tamen contra id Emanuëlem ait Imperatori Maximiliano prælatum, gentis studiis. Sic idem libro XII. quod in Castellæ regno Ferdinandus filius Berengariæ sororis minoris defuncti regis Henrici prælatus est Blancæ, sorori majori ejusdem regis, Galliæ odio factum ait, in quam Blanca innupserat.

i *In Arragoniæ regno*] Olim ibi creditum ait *Mariana*, fratrem regis, non filias, debere succedere. Postea vero linealem successionem ita placuisse, ut sororis filius iis qui ex fratre, sed remotiore gradu veniebant, præferretur: libris XV, 13. XIX, 21. XX, 2. & 8. Idem libro XXIV. de Alfonso agens: *Ad Arragonii regni hereditatem nepotes Ferdinandi filiis: ex filia etiam, si mascula proles deesset, filiabus ejusdem præferendos sanxit:* additque: *Sic sæpe ad regum arbitrium jura regnandi commutantur.* Vide eundem *Marianam* libro XXVII, 3.

GRONOVII.

69 *Gradum solum*] Non etiam sexum.

70 *Filium*] Suum patruum.

CAPUT VIII.

De acquisitionibus, quæ vulgo dicuntur juris gentium.

I. *Multa dici juris gentium, quæ si proprie loquamur talia non sint.*

II. *Pisces & feras stagnis aut vivariis inclusas in dominio esse jure naturali, contra quam jure Romano proditum est.*

III. *Feras si aufugerint non desinere eorum esse, qui ceperant, si recte agnosci possint.*

IV. *Possessio an per instrumenta acquiratur, & quomodo.*

V. *Ut feræ regum sint, non esse contra jus gentium.*

VI. *Rerum aliarum hero carentium quomodo acquiratur possessio.*

VII. *Thesaurus cui cedat naturaliter: & legum circa hoc varietas.*

VIII. *Quæ jure Romano de insulis & alluvionibus sunt prodita, nec naturalia esse, nec juris gentium.*

IX. *Naturaliter insulam in flumine & alveum exsiccatum ejus esse, cujus est flumen aut pars fluminis, id est, populi.*

X. *Inundatione naturaliter dominium agri non amitti.*

XI. *Alluviones quoque in dubio esse populi.*

XII. *Sed concessas videri his quorum agri alium finem quam flumen non habent:*

XIII. *Idem censendum de relicta ripa & siccata alvei parte.*

XIV. *Quid pro alluvione, quid pro insula habendum.*

XV. *Quando vasallis cedant alluviones.*

XVI. *Solvuntur argumenta quibus Romani jus suum quasi naturale defendunt.*

XVII. *Via naturaliter alluvionem impedit.*

XVIII. *Naturale non esse ut partus solum ventrem sequatur.*

XIX. *Naturaliter ut confusione, ita specificatione ex materia aliena rem fieri communem:*

XX. *Etiam si materia mala fide attrectata sit.*

XXI. *Naturale non esse ut per prævalentiam res minor potiori cedat: ubi & alii Romanorum jurisprudentium errores notantur.*

XXII. *Naturaliter ex plantatione, insitione, ædificatione in alieno communionem nasci.*

XXIII. *Possessorem naturaliter fructus suos non facere; sed impendia imputare posse:*

XXIV. *Etiam qui mala fide possidet.*

XXV. *Traditionem ad dominii translationem naturaliter non requiri.*

XXVI. *Usus hactenus dictorum.*

I. 1. PErduxit nos ordo ad acquisitionem quæ fit jure gentium, 1 distincto a jure naturali, quod jus gentium voluntarium supra diximus. Talis est ea quæ fit belli jure: sed de hac re rectius infra agemus, ubi belli effectus explicabuntur. Romani jurisconsulti ubi de acquirendo rerum dominio agunt, (aa) complures ejus acquirendi recensent modos, quos juris gentium vocant: sed si quis recte advertat, inveniet eos omnes, excepto belli jure, non

GRONOVII.

1 D*istincto a jure naturali*] Quia sæpe duo hæc JCC. confundunt. Dixerat autem proximi superioris capitis initio, acquisitionem derivativam, quæ lege fieret, aut naturæ, aut gentium, aut civili lege fieri.

(aa) Jurisconsulti Romani, ubi de modis illis adquirendi dominii agunt, non eodem sensu *Jus Gentium* intelligunt, ac Auctor noster; sed de ipso *Jure Naturali* agunt, quod recentiores Interpretes *Secundarium* vocant. Res clara est ex toto Titulo & *Institutionum*, & *Digestorum*; ubi etiam interdum illud vocant diserte *Jus Naturale*. Igitur in eo tantum recte reprehendit Auctor noster priscos Jurisconsultos, quod illi nonnulla, quasi Juris Naturalis, tradant, quæ veris Juris Naturalis principiis minime consentanea sunt. *J. B.*

non pertinere ad jus gentium illud de quo agimus: ſed aut referendos ad jus naturæ, non quidem merum, 2 ſed quod ſequatur introductum jam dominium, & legem omnem civilem antecedat, 2 aut ad ipſam legem civilem, non ſolius populi Romani, ſed multarum circa nationum: credo quia talis legis ſive moris origo a Græcis venerat, quorum inſtituta, ut Halicarnaſſenſis & alii notant, 3 Italiæ ac vicini populi ſequebantur.

2. Hoc autem non eſt jus illud gentium proprie dictum; neque enim pertinet ad mutuam gentium inter ſe ſocietatem, ſed ad cujuſque populi tranquillitatem: unde & ab uno populo aliis inconſultis mutari potuit, imo & hoc evenire ut aliis locis atque temporibus longe alius mos communis, ac proinde jus gentium improprie dictum introduceretur: quod & revera factum videmus, ex quo Germanicæ nationes Europam ferme omnem invaſerunt. Sicut enim olim jura Græca, ita tunc Germanica inſtituta paſſim recepta ſunt, & nunc etiam vigent. Primus acquirendi modus qui juris gentium a Romanis dicitur, eſt occupatio eorum quæ nullius ſunt: qui modus haud dubie eſt naturalis, eo quo dixi ſenſu, introducto jam dominio, & quamdiu 4 aliud lex nulla conſtituit. Nam & dominium a lege civili effici poteſt.

II. Ad hoc caput refertur primum captura ferarum, avium, piſcium. Sed hæc omnia quamdiu nullius dicenda ſint, quæſtione non caret. Nerva filius * piſces qui in piſcina ſunt poſſideri a nobis ait, non 5 qui in ſtagno: & feras quæ in vivario ſunt incluſæ, non quæ in ſilvis (bb) circumſeptis vagantur. Atqui piſces non minus ſtagno privato includuntur quam piſcina, & feras non minus

* *L. poſſideri.* 3. §. *Item feras.* 14. *D. de acq. poſſ.*

GROTII.

2 *Aut ad ipſam legem civilem, non ſolius populi Romani, ſed multarum circa nationum*] Qualis conſenſus gentium incertis ex cauſis, etiam in aliis moribus ad jus nihil facientibus, notatur a *Plinio*, ut hominem non cremari priuſquam genito dente VII, 16. ut lonum literis uterentur, VII, 57. uti tonſoribus, VII, 59. in horarum obſervatione VII, 60. genibus tribuere quandam religionem, XI, 45. fulgetra poppyſmis adorare XXVIII, 2.

GRONOVII.

2 *Sed quod ſequatur introductum*] Quod vidit ſanxitque recta ratio, ex quo intellexit utilius eſſe, non omnium indiviſa omnia manere, ſed poſſeſſiones cujuſque rerum fieri proprias: & quidem, priuſquam ullæ leges ſcriptæ exſtiterunt. I, I. 10.

3 *Italiæ ac vicini*] Quippe cum Græcæ coloniæ eſſent.

4 *Aliud lex nulla*] Non excepit quaſdam res ab occupatione privatorum, quod publicæ eſſent factæ. 2, 3. 5.

5 *Qui in ſtagno*] Intellexit lacus, qui publicis in vectigalibus fruendi locabantur. *Feſtus* in *lacus Lucrinus*. *Serv.* ad 2 Georg. v, 161.

(bb) At vero in *L.* 3. §. 14. *D. De adquir. vel amitt. poſſeſſ.* legendum, *quæ in ſilvis* NON *circumſeptis vagantur*: ut, poſt *Franc. Hotomannum*, probat Clariſſ. NOODT, Obſ. I, 11. Cæterum de adquiſitione & amiſſione dominii in Feras, vide quæ diximus ad PUFENDORFIUM noſtrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. IV. Cap. 6. §. 5. & ſeqq. in altera præſertim Editione. *J. B.*

b Quod

Tusculanus Tusculanorum: similisque est privatarum possessionum descriptio. Dion Prusæensis Rhodiaca: πολλά ἐστιν εὑρεῖν, ἃ κοινῇ μὲν ἀπεγράψατο ἡ πόλις, διῄρηται δὲ εἰς τοὺς κατὰ μέρος, ὅλως δὲ οὐκ· *multa inveniri possunt quæ universim civitas sua censet, in singulos autem dominos partitim divisa sunt.* Tacitus de Germanis: *Agri pro numero cultorum ab universis* 29 *per vicos* (male vices legitur) *occupantur, quos mox inter se secundum dignationem partiuntur.* Quamobrem quæ primitus a populo sunt occupata, neque postmodum distributa, ea censenda sunt propria esse populi; ac sicut in privati juris flumine nata insula, aut derelictus alveus privatorum est: ita in publico utrumque est populi, aut ejus, cui populus dedit. *Germ. c. 26.*

2. Quod autem de alveo diximus, r idem & de ripa tenendum est, quæ pars est extima alvei, id est, quo naturaliter flumen excurrit. Atque ita videmus nunc passim usurpari. In Hollandia & vicinis regionibus, ubi frequentissimæ antiquitus fuerunt hujus generis controversiæ ob 30 depressum solum, magnitudinem amnium, & vicinitatem maris, limum hinc recipientis, illuc revehentis 31 per æstuum vices, semper constitit insulas, quæ vere insulæ essent, esse in patrimonio publico. Nec minus derelictos alveos totos Rheni ac Mosæ, quod sæpius judicatum est: & ratione optima nititur.

3. Nam & ipsi Romani Jurisconsulti concedunt, * insulam ſ quæ in flumine 32 natat, puta virgultis sustentata, esse publicam; quia cujus juris sit flumen, ejus esse debeat & insula in flumine nata. Atqui alvei & fluminis eadem est ratio, non ea tantum ex parte quam Romani Jurisconsulti considerant, quia alveus flumine tegitur, verum alia, quam supra attulimus, quòd hæc simul a populo occupata sunt, nec in privatum dominium transierunt: quare nec illud recipimus ut naturale, quod ajunt, si 33 limitati fuerint agri, insulam esse occupantis. Id enim ita demum haberet ** L. 65. §. 1. & §. ult. de acquir. rer. dom. L. 1. §. 7. simili modo. D. de flum. L. 1. §. Si insula, 6. D. de flum.*

GROTII.

r *Idem & de ripa tenendum est*] Sic in Gallia obtinet. Sanction des eaux & forests lib. II, c. I.

ſ *Quæ in flumine natat*] Descriptio natantium insularum apud *Senecam* naturalium III, 25. *Plinium* majorem lib. II. c. XCVII. *Macrobium* I. Saturnalium I, 7. Elegans talium in Vadimone lacu insularum descriptio apud *Plinium* minorem lib. VIII. c. XX. & Flandricarum in libro lectu digno *Chiffletii.*

GRONOVII.

29 *Per vicos*] Videtur ferri posse hoc sensu, ut certus numerus cultorum, quod hoc anno possederat, sequenti relinquere, & alio transire cogatur. Cæsar 6. Gall. 22. & 4, I.

30 *Depressum solum*] Humile, nullis montibus tumens.

31 *Per æstuum vices*] Alternos accessus & recessus.

32 *Natat, puta virgultis*] Plinius 8. ep. 20. *Macrobius* I. Saturn. 7.

33 *Limitati*] Per centurias & jugera divisi, qui quoniam statutos habebant terminos, incrementum ex alluvione aut insula locum in eis non habebat. l. 16. D. *de acquir. rer. dom.*

t [illegible]

D. de aqua pl. L. Ratilia Polla. 69. D. de cont. empt.
† Geogr. Lib. XVII. p. 787.

καὶ κατὰ λεπτὸν διαιρέσεως, διὰ τὰς συνεχεῖς τῶν ὅρων συ
ὰς ὁ Νεῖλος ἀπεργάζεται κατὰ τὰς αὐξήσεις, ἀφαιρῶν καὶ π
καὶ ἐναλλάττων τὰ σχήματα, καὶ τἆλλα σημεῖα ἀποκρύπτ
διακρίνεται τό τι ἀλλότριον καὶ τὸ ἴδιον. ἀνάγκη δὴ ἀναμ
πάλιν καὶ πάλιν· *Opus fuit exacta & subtili agrorum divis*
quod Nilus per incrementa sua addens, minuens, faciemque
immutans, confundat terminos quibus suum atque alienum al
noscitur. Ideo & repetenda sæpe fuit dimensio.

L. 2. D. De div. reg. Jur.

2. Ab hac sententia non dissentit quod ipsi Romani
tradiderunt, quod nostrum est, nostrum esse non defin
[36] facto nostro, adde, aut lege. Sub factis autem & n
comprehendi supra diximus, quatenus [37] conjecturam
voluntatis. Quare hoc damus, si gravissima sit inundatio
alia signa sint, quæ retinendi dominii animum notent, fac
sumi agrum habitum derelictui; [38] quæ æstimatio sicut
ter indefinita est ob varietatem circumstantiarum, & v

G R O T I I.

† *Si flumen ipsum & cum eo alveus a populo occupati non essent*] Siculus Flaccus libro de conditionibus agrorum: (*pag.* 18, 19.) *In quibusdam regionibus fluminis modus assignationi cessit: in quibusdam autem tantum subsecivus relictus est. Aliis autem exceptus, inscriptumque, flumini illi tantum.* De subsecivis vide egregia quæ habet, ut omnia sunt illius, *Salmasius* ad Solinum. [Adde *Wilhelmi Goesii* Antiquitates Agrarias, ubi accuratiùs rem pertractavit. *J. B.*]

agri mensore Cassiodorus:
stissimi fluminis aliis spatia toll
jura concedit. [Var. III, 5
legunt, *rura concedit*, aut ter

G R O N O V I I.

34 *Summa pars agri*] S
obruatur & contegatur areni
35 *Censitorum vice*] L. E
alluvio 3. *de acq. rer. dom.*
qui tributa agraria de colonis
bant, & jure pignoris vende
dia, si census non præstaretu
ablatos aliis agros aliis addice

arbitrio permittenda, ita legibus civilibus definiri solet. Sic in Hollandia derelictus habetur ager, qui per decem annos mersus fuerit, si non aliqua extent signa continuatæ possessionis: quo in genere receptum apud nos non immerito est, quod Romani rejiciunt, ut, si aliter nequeat, vel piscando retineri possessio censeatur. Sed solebant principes tempus præfigere intra quod veteres agrorum possessores 39 siccare agros deberent: qui ni id facerent tum monebantur 40 qui in agros jus pignoris habebant, deinde hi qui jurisdictionem aut civilem tantum, aut etiam criminalem: qui si omnes in mora essent, tum eorum jus omne ad principem deferebatur: atque is aut ipse agros siccabat, suique patrimonii faciebat, aut aliis siccandos dabat retentâ parte.

L. Si ageri 23. D. quibus mod. ususfr. amitt.

XI. De alluvione, hoc est, de adjectione particularum quæ a nullo vindicari possunt, * quia 41 unde veniant nescitur, (42 alioqui enim naturaliter dominium non mutabunt) certum haberi debet hanc quoque esse populi, si modo populus flumen dominio occupaverit, quod in dubio credendum est; alioqui occupantis.

** L. 4. D. si certum pet. L. 30. §. 2. D. de acq. rer. dom.*

XII. 1. Sed 43 populus ut aliis, ita & proxima prædia possidentibus jus illud concedere potest, & concessisse haud dubie videtur, si agri illi non alium finem ea ex parte quam naturalem, id est, flumen ipsum habeant. Quare non contemnenda est hac in parte Romanorum diligentia, † qui limitatum agrum ab aliis agris distinxerunt, dummodo meminerimus, 44 agrum mensura comprehensum hac in re paris juris esse cum limitato. Nam quæ de imperiis supra diximus, cum de eorum occupatione ageremus, eadem & in agris privatis obtinent: sed hoc adhibito discrimine, quod imperia in re dubia 45 credenda sunt esse arcifinia, quia id territorii naturæ maxime convenit. at agri privati magis est ut arcifinii non credantur, sed aut limitati, aut certa mensura terminati, quia hoc privatarum possessionum naturæ est congruentius.

L. 7. §. 1. eodem tit. † L. 16. D. de acq. rer. dom. L. 1. §. 6. D. de flum. Bald. in c. si quis de manso, §. 1. si de jure feud. cont. fuerit.

2. Neque tamen negamus fieri posse, ut populus agrum assignet eo jure quo ipse occupaverat, id est, ad flumen usque; & si

GRONOVII.

39 *Siccare*] Derivare inde aquam inundatione immissam. *Inst.* 31, 5.

40 *Qui jus pignoris*] Quibus illi agri pro debito obligati essent.

41 *Unde veniant, nescitur*] Nam alluvio est *incrementum latens*, §. 20. Instit. *d. R. D.*

42 *Alioqui enim*] Sc. si vis fluminis partem de prædio meo detraxerit, & vicini prædio adpulerit vel adjecerit, tum enim constat, unde venerit.

43 *Populus ut aliis*] 2, 3. 16.

44 *Agrum mensura comprehensum*] Hoc nec dixerunt veteres, nec verum est. Sed & mensura comprehensus privatus nullus est, verum universitatis. 2, 3. 16.

45 *Credenda esse arcifinia*] Ager arcifinius est, qui definit in solitudinem. Is potest esse tam privati quam populi: sed hodie omnibus occupatis, principibusque ac civitatibus tam intentis ad territorium suum vindicandum, longe facilius invenitur hic ager penes privatos rusticos in vastis campis casam statuentes, quam in fine territorii.

ſi id appareat, jus eſſe alluvionis: quod in Hollandia ante ſæcula aliquot judicatum eſt de agris ad Moſam & Iſalam ſitis: quia & in [46] literis mancipationum, & in [47] libris ſenſualibus ſemper dicti erant ad flumen pertingere. Et tales agri ſi vendantur, quamvis in lege emtionis menſura aliqua nominata fuerit, dum tamen vendantur, non ad menſuram, ſed ſuo corporis nomine naturam ſuam & jus alluvionis retinent. quod * Romanis quoque legibus proditum eſt, & paſſim uſurpatur.

* *L. Julianus*, 13. §. 4. *Si Titius fundum.* *D. De act. emt. & vend.*

XIII. Quod de alluvione diximus, id & [48] de relicta ripa & ſiccata parte alvei cenſendum eſt, ut in non occupatis ſint ea occupantis: in fluminibus occupatis, populi: privatorum autem ita demum, ſi a populo, aut [49] jus populi habente, agrum ad flumen excurrentem, [50] qua talem acceperint.

XIV. Sed cum aliud eſſe jus dixerimus [51] inſulæ, aliud vero [52] alluvionis, frequens hinc controverſia oritur, [53] utro nomine cenſendum ſit, quod, [54] cum emineat nonnihil, cum proximis prædiis ita cohæret, ut tamen interjecta planities aquis ſuperfundatur: quod paſſim apud nos ob locorum inæqualitatem videmus accidere. Mores hic variant. In Gelria prædiis accedit, [55] addita occupatione, id quod plauſtro onerato adiri poteſt: in agro Putteno x id quo [56] pedes gladium exſertum tenens poteſt pertingere. Maxime naturale eſt, ut [57] diſcretum videatur id qua majori temporis parte navigio tranſiri ſolet.

XV. 1. Nec minus trita uſu quæſtio eſt inter principem qui jure

GROTII.

x *Id quo pedes gladium exſertum tenens poteſt pertingere*] Ex vetuſtiſſimo Germanicarum gentium more. *Paulus Warnafredi* de Authari rege Langobardorum: *Uſque ad eam* (columnam in mari) *equo ſedens acceſſit Autharis, eamque de haſtæ ſuæ cuſpide tetigit, dicens, uſque hic erunt Langobardorum fines.* Similem hiſtoriam habes de lancea, qua in mare jacta Otto Imperator fines imperii in freto Baltico deſignare ſe dixit, apud *Saxonem* libro x. & alios.

GRONOVII.

46 *Literis mancipationum*] Pagtbrieven.

47 *Libris cenſualibus*] Lands-rekeningen.

48 *De relicta*] Si ripam alterius lateris promoveat amnis, & in illud inclinans ſuffoſſo ibi adjectoque ſibi ſpatio terrarum, contrariam ripam in parte nudaverit, ibique aridam auxerit.

49 *Jus populi habente*] Magiſtratu vel principe.

50 *Qua talem*] Non præciſe limitatum, ubi nunc incipit flumen, ſed quatenus eum agrum pertinere ad flumen patitur.

51 *Inſulæ*] N. 9.

52 *Alluvionis*] Num. 11.

53 *Utro nomine*] Inſulæne, an alluvionis.

54 *Cum emineat*] Ubi pars ſicca & ſuperans aquam brevi velut valle merſa interciditur ab adjacente fundo.

55 *Addita occupatione id*] Si per interfluentem licet aquam plauſtrum oneratum poſſit adigi, & id occupetur a poſſeſſore.

56 *Pedes gladium*] Quod ſtans pedibus in ſuo poſſeſſor enſe procento poteſt attingere.

57 *Diſcretum*] Non vacuum, neque occupationi patens, ſed publicum ubi vallis illa ita cava eſt, ut plerumque navigia tranſmittat.

58 *Summo*

jure populi utitur, & ejus vasallos qui imperium 58 summo minus acceperunt. In imperii sola concessione fluvialia incrementa non inesse satis apertum est. Sed notandum est, horum vasallorum nonnullos cum illo definito imperio simul accepisse 59 agrorum universitatem, salvo eo quod privatis competit, puta quod ager is olim populi aut principis fuerit, aut 60 a principe siccatus. Et hoc casu dubium non est, quin vasalli jus habeant quod populi aut principis fuit. Ac sic videmus in Zelandia vasallos, etiam qui 61 de civilibus tantum judices dant, pro tota agrorum universitate tributum pendere: cujus partem a singulis pro privatarum possessionum modo 62 ferunt. Et his de alluvionibus non movetur controversia.

Sunt quibus flumen ipsum datum est, qui proinde insulas sive limo aggestas, sive factas ex alveo quem amnis circumluit, suas recte dicunt.

2. Sunt alii, in quorum investitura nec hoc nec illud comprehensum est, & horum 63 adversus fiscum mala causa est, nisi aut mos regionis illis faveat, aut longi satis serie temporis possessio, accedentibus quæ oportet, jus pepererit.

Quod si non imperium, sed ager in feudum datus sit, videndum quæ sit agri natura, ut supra diximus. Nam is si est arcifinius, alluvio feudo comprehensa censebitur, non ex jure peculiari principis, sed ex agri qualitate: nam & *usufructuario tali casu alluvio prodesset.

* *L. 9. item si fundi §. 4. huic vicino. D. De usufr.*

XVI. Solent (hh) Romani, ut jus, quo utuntur ipsi, probent esse naturale, tritum illud pronuntiatum afferre: Secundum naturam est, ut cujusque rei 64 eum sequantur commoda, quem sequuntur incommoda: quare cum amnis de agro meo sæpe partem deterat, æquum esse ut 65 ejus beneficio utar. Sed ea regula locum non habet, nisi ubi ex re nostra commoda existunt: at hic existunt e flumine quod 66 alienum est. Quod autem perit, domino perire, id vero naturale est. Denique non esse universale quod adferunt, ipsa ostendit admissa ab ipsis agrorum limitatorum exceptio:

GRONOVII.

58 *Summo minus*] Puta creationem magistratus oppidani vel vicani, jus patronatus ecclesiæ, jus capitalis supplicii.

59 *Agrorum universitatem*] Dominium majus, sive jus regium in universos fundos, ita tamen, ut dominium inferius quisque in suam partem privatus obtineat.

60 *A principe siccatus*] Principis cura & sumtu, aqua inde molibus expulsa aut fossis deducta.

61 *De civilibus*] Criminalibus, scilicet, principi vel reipublicæ reservatis.

62 *Ferunt*] Ipsi exigunt.

63 *Causa adversus fiscum*] Hi non possunt illa incrementa sibi vindicare neque impedire, quo minus ea fiscus auferat.

64 *Eum sequantur commoda*] L. 10. D. *de reg. jur.*

65 *Ejus beneficio*] Partem eam nanciscar & habeam pro mea, quam adjicit.

66 *Alienum*] Populi nimirum vel principis.

(hh) Non ipsi JCti Veteres, sed recentiores Interpretes. Nam Romani eo principio nitebantur, quòd Alveus pars Ripæ censeatur. *J. B.*

exceptio: ut jam omittam ita plerumque evenire, ut alios flumen ditet, alios pauperet. Lucanus:

Pharſal. VI, 277.

Illa terra fugit dominos, his rura colonis
Accedunt donante Pado ———

L. 38. D. De adq. rer. dom.

XVII. Sed & quod ajunt 67 viam publicam non intercedere alluvioni, rationem naturalem nullam habet; niſi 68 ager privatus ſit qui viam debeat.

XVIII. Eſt & acquirendi modus, inter eos qui juris gentium vocantur, per genituram animantium. qua in re y quod a Romanis & aliis quibuſdam gentibus eſt ſtatutum, ut partus 69 ventrem ſequatur, non eſt naturale, 70 ut ſupra diximus, niſi quatenus plerumque pater ignoratur. At ſi probabili ratione de eo conſtaret, cur non partus ex parte ad eum pertineat nihil poteſt afferri. Nam & patris partem eſſe quod naſcitur certum eſt. Pluſne vero de patre, an de matre habeat, inter Phyſicos diſputatur. Plutarchus ea de re ſic diſſerit: ἡ φύσις μίγνυσι διὰ τῶν σωμάτων ἡμᾶς, ἵν' ἐξ ἑκατέρων μέρος λαβοῦσα καὶ συγχέασα, κοινὸν ἀμφοτέροις ἀποδῷ τὸ γενόμενον. ὥστε μηδέτερον διορίσαι, μηδὲ διακρῖναι τὸ ἴδιον, ἢ τὸ ἀλλότριον· *Natura ſexuum corpora miſcet, ut ita de utroque parte ſumta confundat, & z commune utriſque reddit quod naſcitur, ita ut neuter poſſit, quid ſuum ſit, quid alienum, diſcernere.* Et hoc ſecutæ ſunt veteres Francorum & Langobardorum leges.

Conjug. præcept. p. 140. E. Tom. II. Ed. Wech.

XIX. 1. Si 71 ex aliena materia ſpeciem quis feciſſet, 72 Sabiniani dominium ejus eſſe volebant, qui materiæ fuiſſet dominus; Proculus ejus, qui ſpeciem feciſſet, quia per eum eſſe cœpiſſet quod ante non exiſteret: arrepta tandem eſt media ſententia, ut 73 ſi reverti ad priorem ſpeciem materia poſſet, materiæ dominus rem haberet; ſi non poſſet, tum is haberet qui ſpeciei eſſet auctor. Quod ipſum 74 improbat Connanus, & hoc unum videri

L. III. c. 6.

GROTII.

y *Quod a Romanis*] Cum quibus conſentit c. 31. Caroli Calvi edicto Piſtenſi. De aliorum circa hanc rem legibus vide quæ ſupra in textu & notis c. V. hujus libri §. 29.

z *Commune utriſque reddat*] Vide appoſitum ad hanc rem locum Galeni II. de ſemine, & quæ ibi ex Athenæo. *Chryſoſtomus* ad V. Epheſiorum: μιγέντων τῶν σπερμάτων τίκτεται ὁ παῖς· *mixta genitura fœtus oritur.*

GRONOVII.

67 *Viam publicam*] Si meum inter agrum & fluvium interjaceat via publica, tamen meum fieri, quod alluvio adjecit.

68 *Ager privatus*] Niſi domino agri viæ iſtius muniendæ & reficiendæ munus incumbat.

69 *Ventrem ſequatur*] Sit ejus, cujus eſt armentum, vel pecus pariens, ſi ſit alterius, quod gignit. l. 5. §. 2. D. de R. V.

70 *Ut ſupra*] 2, 5. 29.

71 *Ex aliena materia*] §. 25. Inſtit. de R. D.

72 *Sabiniani*] Maſſurii Sabini JC. ſectatores. l. 2 §. 47. *de orig. jur.* ubi & de Proculi ſchola.

73 *Si reverti*] Si diſſoluto opere, quod factum eſt, conſtet priſtina ſubſtantia partibus.

74 *Improbat Connanus*] Vide *Vinn.* ad §. 25. Inſtit. de R. D.

ri vult, plusne sit pretii in opere an in materia, ut quod pluris est id prævalentia sua quod minus est ad se trahat, argumento eorum quæ a Romanis quoque jurisconsultis [75] de accessione tradita sunt.

2. At si naturalem veritatem respicimus, sicut [76] confusis materiis communionem induci pro rata ejus quod quisque habeat, Romanis quoque jurisconsultis placuit, quia res alium exitum naturaliter reperire non poterat; ita cum res constent materia & specie tanquam suis partibus, si alterius sit materia, alterius species, sequitur naturaliter rem communem fieri pro rata ejus quanti unumquodque est. Species enim pars est substantiæ, non substantia tota: quod Ulpianus vidit, * cum dixit mutata forma [77] prope interemtam substantiam.

XX. Ut autem qui mala fide materiam alienam attrectant, † speciem perdant, est quidem non inique constitutum, sed pœnale, atque ideo non naturale. [78] Natura enim pœnas non determinat, [79] nec ob delictum per se dominia aufert, quanquam naturaliter pœna aliqua digni sunt, qui delinquunt.

* *L. 9. Julianus. §. 3. sed si quis. D. ad exhib.*
† *L. 12. de eo exhibendo. §. 3. si quis. D. ad exhib.*

XXI. Ut vero rei majori acquiratur res minor, quo fundamento Connanus nititur, naturale est facti, non juris. atque ideo qui fundi pro vicesima parte est dominus, tam manet dominus quam qui partes habet novendecim. Quare quod de [80] accessione ob prævalentiam aut certis in casibus lex Romana constituit, aut in aliis etiam constitui potest, id naturale non est, sed civile, ad commodius transigenda negotia; natura tamen non repugnante, quia lex dandi dominii jus habet. Vix autem ulla est tractatio juris in qua tot discrepantes (ii) sint jurisconsultorum sententiæ & errores. Nam quis concedat, si æs & aurum mixtum fuerit, alterum ab altero diduci non posse, * quod scripsit Ulpianus; aut ferruminatione confusionem fieri, [81] † quod Paulus; aut [82] aliam esse scripturæ, *a* aliam picturæ rationem, ut huic tabula cedat, illa tabulæ?

* *L. Idem, 5. §. 1. D. de rei vind.*
† *L. si rem, 23. §. idem, 5. de eod.*
a Instit. de rer. div. §. litteræ, 33. & §. si quis, 34.

XXII. Plan-

GRONOVII.

75 *De accessione*] §. 26. Si quis alienam purpuram vestimento suo intexuerit, aut emblema addiderit poculo.

76 *Confusis materiis*] §. 27. Si qui vina sua confuderint, aut massas auri vel argenti conflaverint.

77 *Prope*] Non omnino.

78 *Naturæ pœnas non determinat*] Sed mos aut lex humana.

79 *Nec ob delictum*] 2, 1. 9.

80 *Accessione ob prævalentiam*] In quibus mea res, quia longe præstat, alienam trahit. l, 23. §. 4. *de R. V.*

81 *L. si rem*] 23.

82 *Aliam esse scripturæ, aliam picturæ*] Hoc contra sententiam Pauli l. 23. §. 3. D. *de R. V.*

(ii) Nec mirum: quum in toto isto jure Accessionis Veteres nullo principio certo & solido niterentur. Vera, & ex ipsâ naturali ratione petita, nobis videmur posuisse, in Notis ad PUFENDORFIUM, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. IV. Cap. 7. alterius Editionis: præsertim vero ad Compendium *De Officio Hom. & Civis*, Lib. I. Cap. 12, §. 7. *Not.* 4. tertiæ & quartæ Edd. *J. B.*

XXII. Plantata & consita [83] ut solo cedant, similiter est juris constituti, cujus ratio est quod ista solo alantur. Nam ideo & de arbore distinguitur, an radices egerit. Atqui alimentum rei jam ante existentis [84] partem duntaxat facit: atque ideo sicut ex alimento jus quoddam in rem soli domino nascitur; ita domino seminis, plantæ, aut arboris jus suum naturaliter certe ob id non perit. Quare & hic communio locum habebit: nec minus in ædificio, cujus [85] partes sunt solum & superficies: † nam si mobile sit, nullum in eo jus habebit soli dominus, quod & Scævolæ placuit.

XXIII. [86] Bonæ fidei possessor ut fructus omnes ex re suos * faciat quos percepit, naturale itidem non est, sed hoc tantum ut jus habeat, impendia in rem facta & operam utilem imputandi, ac pro iis deducendi fructus perceptos; a imo & exstantes, si aliter non fiat ei restitutio, retinendi.

XXIV. Atque idem dicendum videtur (kk) de malæ fidei possessore, ubi lex pœnalis non intercedit. *a* *Benignius est*, ait Paulus jurisconsultus, *etiam in prædonis persona haberi rationem impensarum; non enim debet petitor ex aliena jactura lucrum facere.*

XXV. Ultimus acquirendi modus qui juris gentium dicitur, est per traditionem. Atqui [87] supra diximus, ad dominii translationem b naturaliter traditionem non requiri; quod & ipsi Jurisconsulti in quibusdam casibus agnoscunt, *b* ut in re donata usufructu retento, *c* aut in eum collata qui possideat, *d* aut commodatam servet; in [88] jactis missilibus: imo etiam ante adeptam possessionem nonnullis casibus nunc quoque transit dominium, ut *e* hereditatis, *f* legatorum, *g* rei donatæ ecclesiis & piis locis, aut civitatibus, aut *h* causa alimentorum, *i* bonorum quorum universalis societas contracta est.

XXVI. Hæc ideo annotavimus, ne quis repertâ juris gentium voce apud Romani juris auctores statim id jus intelligat quod mu-

tari

† *L. Titius, 60. D. de acquir. rer. dom.*
* *L. Sed & si, 25. §. consuluit. 11. D. de petit. hered.*
a *L. Plane, 38. D. de hered. pet.*
b *L. Quisq. 28. C. de don.*
c *L. 21. §. 1. D. de acq. rer. dom.*
d §. 44. I. *de rer. div.*
e *L. Cum heredes, 23. D. de acq. poss.*
f *L. a Titio. D. de furtis: 64.*
g *L. ut inter. 23. C. de SS. Eccl.*
h *L. Si doceas. 1. C. de don. quæ sub modo.*
i *L. 1. §. 1. & l. 2. D. pro socio.*

GROTII.

a *Imo & exstantes, si aliter non fiat ei restitutio, retinendi*] Vide hac de re Speculum Saxonicum, in quo multa æquitatis plenissima. II, 46.

b *Naturaliter traditionem non requiri*] Non sane. Vide legem Wisigotthicam lib. v. tit. II. c. 6. *Tum videtur vera esse traditio, quando jam apud illam scriptura donationis habetur.* Et apud veteres Romanos res mancipi alienabantur plene per æs & libram. Vide *Varronem* lib. VI. de Lingua Latina (*pag.* 82.): *Festum Pompejum* in voce Rhodus: *Ulpianum* institutionum tit. XIX. *Boëthium* ad Topica Ciceronis.

GRONOVII.

83 *Ut solo cedant*] §. 31. Instit. de R. D.

84 *Partem duntaxat*] Non sc. ipsum totum.

85 *Partes sunt solum*] L. 49. D. de R. V. *Solum partem esse ædium existimo.*

86 *Bonæ fidei possessor*] Qui rem alienam imprudens & sine dolo malo tenet. §. 35. instit. *de R. D.*

87 *Supra diximus*] 2, 6, 1.

88. *Jactis missilibus*] 3, 6. 12. §. 45. Instit. de R. D.

(kk) Non mihi videtur. Sed de eo dicemus, Deo dante, in Notis Gallicis ad hunc locum. *J. B.*

1 *Supra*

tari non poſſit: ſed diligenter diſtinguat naturalia præcepta ab his quæ pro certo ſtatu ſunt naturalia; & jura multis populis ſeorſim communia, ab his quæ ſocietatis humanæ vinculum continent. Cæterum illud ſciendum eſt, ſi hoc jure gentium improprie dicto, aut unius etiam populi lege introductus ſit modus acquirendi, ſine diſcrimine civis & peregrini, jam inde quoque exteris jus naſci: & ſi juris conſecutio impediatur, injuriam etiam talem quæ juſtam belli cauſam præbere poſſit.

CAPUT IX.

Quando imperia vel dominia deſinant.

I. QUomodo primitus acquirantur, & quomodo tranſeant tum dominia privata, tum imperia, ſatis diximus: quomodo deſinant, videamus. Et quidem derelictione deſinere obiter 1 ſupra demonſtratum eſt, quia voluntate ceſſante non manet dominium. Eſt & alius deſinendi modus, 2 ſublato ſubjecto (aa) in quo eſt imperium vel dominium, ante alienationem ſcilicet 3 vel expreſſam vel tacitam, qualis eſt in ſucceſſionibus ab inteſtato. Quare ſi qua perſona, nulla edita voluntatis ſignificatione, nullo conſanguineo relicto, moriatur, omne jus quod habet interit, ac proinde ſervi (niſi 4 lex humana impediat) erunt liberi: populi qui in ditione ejus fuerant ſui juris fient; quia 5 non ſunt hæc ſui natura

GRONOVII.

1 *Supra demonſtratum*] 2, 6. 2.

2 *Sublato ſubjecto*] Corpore, homine, perſona.

3 *Vel expreſſam*] Teſtamento vel ſcripto vel nuncupato.

4 *Lex humana*] Ut quæ faciebat eos caducos aut fiſco adjudicabat.

5 *Non ſunt hæc*] Servi dominio heri, populi principis imperio, ſine ullo herede morientium, ſoluti, non ſunt in numero rerum vacuarum & occupanti conceſſarum, niſi ultro ſe tradant in alterius poteſtatem.

(aa) Confer PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. IV. Cap. 6. §. 14. Lib. VI. Cap. 3. §. 11. & Lib. VIII. Cap. 11. §. 1. *J. B.*

tura occupabilia: niſi libertatem ſuam ultro deſerant. res autem aliæ fient occupantis.

* De pace, p. 183. D. Ed. H. Steph.

II. Idem dicendum a 6 ſi familia defecerit, quæ jus aliquod habebat.

† L. rerum, 30. D. De uſurp. & uſuc.

III. 1. Idem, ſi populus. Dixit * Iſocrates, & poſt eum (bb) Julianus imperator, civitates eſſe immortales, 7 id eſt, eſſe poſſe, quia ſcilicet populus eſt ex eo † corporum genere, 8 quod b ex diſtantibus

GROTII.

a *Si familia defecerit*] Ut Danica olim. *Crantz*, Vand. VIII, 23. Rugia. *Crantzius* idem Vand. VIII, 12. Pelaſgorum & Theſſalorum. *Gregoras* lib. VII. Uſumcaſſanidarum in Perſide *Leunclavius* XVI. Adde *Leonem* lib. II. Africanorum de Tarodento: & ſi vis, *Erneſtum Cothmannum* conſ. XLI. num. 1. & ſequentibus.

b *Ex diſtantibus*] Seneca epiſtola CII. *quædam continua eſſe corpora, ut hominem: quædam compoſita, ut navem, domum, omnia denique quorum partes diverſa junctura in unum ſunt coactæ: quædam ex diſtantibus, quorum adhuc membra ſeparata ſunt, tanquam exercitus, populus, ſenatus.* Sumta hæc ex *Achille Tatio*, cujus ad Aratum hæc ſunt verba, (*Cap.* 14. *Ed. Petav.*) ex *Canone* illo cujus repertum eſt coma Berenices: *παρετήρησε δὲ Κόνων ὁ μαθηματικὸς, σώματα λέγεσθαι ὅσα ὑπὸ μιᾶς ἕξεως ἡνωμένα κρατεῖται, οἷον λίθος, ξύλον. ἔστι δὲ ἕξις πνεῦμα σώματος συνεκτικόν. συνημμένα δὲ ὅσα οὐχ᾽ ὑπὸ μιᾶς ἕξεως δέδεται, ὡς πλοῖον, καὶ οἰκία. τὸ μὲν γὰρ ἐκ πολλῶν σανίδων, ἡ δὲ ἐκ πολλῶν λίθων σύγκειται. διεστῶτα δὲ, ὡς χορός. τῶν δὲ τοιούτων διτταὶ αἱ διαφοραί. τὰ μὲν γὰρ ἐξ ὡρισμένων σωμάτων καὶ ἀριθμῷ ληπτῶν, ὡς χορός. τὰ δὲ ἐξ ἀορίστων, ὡς ὄχλος· Obſervavit mathematicus Conon, corpora dici quæ uno tenore unum ſunt. Eſt autem tenor ſpiritus corpus continens. Connexa vero, quæ non uno tenore juncta ſunt, ut navis, ut domus: nam & illa ex multis eſt tabulis, & hæc ex lapidibus multis: diſtantia ut chorus: ſed & hæc duum generum inter ſe differentium. Sunt enim alia ex corporibus definitis & quæ numerum habent cognitu facilem, ut chorus: alia ex infinitis, ut populus.* Apparet hinc ſumta quæ habet *Pomponius* L. rerum. 30. de uſurp. & uſucap. & quod *Paulus* dicit ſtatuam uno ſpiritu contineri l. in rem. *De rei vind.* 23. §. item. 5. ubi ſimiliter diſtinguit inter corpora cohærentia & quæ ſunt ex diſtantibus. Uſi & alii. *Philo* de mundo (*Pag.* 1154. E.): *ἕξις ἐστὶ πνεῦμα ἀναστρέφον ἐφ᾽ ἑαυτῷ· tenor eſt ſpiritus in ſemet ſe revolvens*, &c. item: *ἕξις ἐστὶ πνευματικὸς τόνος, δεσμὸς οὐκ ἄρρηκτος· ἀλλὰ μόνον δυσδιάλυτος· Tenor eſt ſpiritualis continentia, vinculum non inſolubile, ſed ſolutu difficile.* (Pag. 1169. A.) Vide & *Boëthium* 1. arithmeticorum: & nota cum de populo ἕξιν aut ſpiritum dicimus, non ſumere nos vocem in ſuo rigore, ut *Conon* fecit, ſed ἀναλογικῶς, comparatione quadam, quali utimur etiam cum populum corpus appellamus. Spiritum hunc rei ſpeciem vocat *Alfenus* in l. proponebatur. 76. D. de judiciis.

GRONOVII.

6 *Si familia*] H. l. 2, 24. p. 434. *Ἀνὴρ μὲν γὰρ ἀσεβὴς καὶ πονηρὸς τυχὸν ἂν φθάσειε τελευτήσας πρὶν δοῦναι δίκην τῶν ἡμαρτημένων. αἱ δὲ πόλεις διὰ τὴν ἀθανασίαν ὑπομένουσι καὶ τὰς παρὰ ἀνθρώπων καὶ τὰς παρὰ θεῶν τιμωρίας.* [Verba ſunt *Iſocratis*, loco in margine indicato, ad num. ſequ. quo iſta referuntur. Quem autem Auctorem Vir Doctiſſimus initio iſtius Notæ deſignare voluerit, divinare nequeo. *J. B.*]

7 *Id eſt, eſſe poſſe*] Spe & propagatione. *Liv.* 28, 28. *Tac.* 3, 6.

8 *Quod ex diſtantibus*] Quod multa corpora uno vocabulo complectitur. l. 22. §. 5. D. *de R. V.* l. 30. princ. *de Uſurpationibus*. *Ariſtot.* 1. Pol. 3. *ὅσα γὰρ ἐκ πλειόνων συνέστηκε καὶ γίνεται ἕν τι κοινόν, εἴτε ἐκ συνεχῶν εἴτε ἐκ διῃρημένων.*

(bb) Locus eſt in Epiſtola *pro Argivis*: Τὰς πόλεις δὲ ἀθανάτους εἶναι &c. Pag. 411. B. Ed. Spanh. *J. B.*

c Is

diſtantibus conſtat, unique nomini ſubjectum eſt; quod habet * *De anim.*
ἕξιν μίαν, ut * Plutarchus; ſpiritum unum, ut Paulus † Juris- *procr.* p.
conſultus loquitur. c Is autem ſpiritus, ſive ἕξις, in populo eſt 1025. C.
9 vitæ civilis conſociatio plena atque 10 perfecta, 11 cujus prima † *L.* 23.
productio eſt ſummum imperium, vinculum per quod reſpublica §. 5. *D. De*
cohæret, ſpiritus vitalis quem tot millia trahunt, ut *a* Seneca *rei vind.*
loquitur. Plane autem corpora hæc artificialia inſtar habent cor- a *Sen. lib.*
poris naturalis. Corpus naturale idem eſſe non deſinit, d parti- 1. *De clem.*
culis paulatim commutatis, una manente ſpecie, ut *b* Alphenus *c.* 4.
ex philoſophis diſſerit. b *L.* 76. *De judiciis.*

2. Atque ideo commode interpretandum, quod ait Seneca, *Epiſt.* 58.
12 neminem noſtrum eundem eſſe in ſenectute, qui fuit juvenis, ut 13 de materia ſola intelligatur; e quomodo Heraclitus dixerat, citante

G R O T I I.

c *Is autem ſpiritus, ſive* ἕξις, *in populo*] Ἡ πολιτεία, βίος πόλεως. Ariſtoteles Polit. IV, 11.

d *Particulis paulatim commutatis*] Exemplum in navi dat *Alfenus* dicto jam loco. & *Ulpianus* in l. quid tamen. 10. D. quibus modis uſusfructus amittatur. Navem eandem eſſe ajunt, ſi per partes refecta ſit. Aliud ſi diſſoluta & recompoſita. l. qui res. 98. §. aream. 8. D. de ſolutionibus. *Plutarchus* Theſeo: τὸ δὲ πλοῖον ἐν ᾧ μετὰ τῶν ἠϊθέων ἔπλευσε καὶ πάλιν ἐσώθη, τὴν τριακόντορον, ἄχρι τῶν Δημητρίου τοῦ Φαληρέως χρόνων διεφύλαττον οἱ Ἀθηναῖοι, τὰ μὲν παλαιὰ τῶν ξύλων ὑφαιροῦντες, ἄλλα δὲ ἐμβάλλοντες ἰσχυρὰ, καὶ συμπηγνῦντες, οὕτως ὥστε καὶ τοῖς φιλοσόφοις εἰς τὸν αὐξόμενον [legendum αὐξομένων, ut habet MS.] λόγον ἀμφιδοξούμενον παράδειγμα τὸ πλοῖον εἶναι, τῶν μὲν ὡς τὸ αὐτὸ, τῶν δὲ ὡς οὐ τὸ αὐτὸ διαμένει, λεγόντων· *Navem autem in qua cum delecta juventute navigavit ſalvuſque rediit Theſeus, triginta aptam remis conſervarunt Athenienſes ad uſque tempora Demetrii Phalerenſis, ſubtrahendo ligna vetuſtate carioſa, ſubjiciendo alia, ita ut cohærerent, unde & exemplum hæc navis facta eſt philoſophis diſputantibus de ea quæſtione quæ de augeſcentibus dicitur, in qua navem ad ultima tempora eandem fuiſſe affirmant hi, illi negant.* (Pag. 10. C.) In hac controverſia a philoſophis decertata prudenter Juriſconſulti ſ[illegible]entem partem prætulere. Et *Tertullianus* juris valde peritus libro de Reſurrectione carnis (*Cap.* 60.): *Navem procella diſſipatam vel carie diſſolutam, redactis & recuratis omnibus membris, eandem ſæpe conſpeximus, etiam titulo reſtitutionis gloriantem.* Intellige manente carina, quomodo vox *reſoluta* [Immo *diſſolvit*] etiam ſumenda in *Pauli* verbis l. inter ſtipulantem. 73. §. ſacram. 5. D. de verb. oblig. Idque & apud *Tertullianum* præcedentia, & apud *Paulum* ſequentia evincunt. *Philo* de mundo: οὐ γὰρ ἐπειδὴ (?) οὐ πάντα τὰ μέρη φθείρεται, φθαρτόν ἐστιν ἐκεῖνο, ἀλλ᾽ οὗ πάντα τὰ μέρη ἅμα καὶ ἐν ταυτῷ ἄθροα κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον. *Non cujus partes pereunt utique interitui obnoxium eſt, ſed cujus omnes partes ſimul & eodem tempore pereunt.* (Pag. 1171. E.)

e *Quomodo Heraclitus*] Et *Epicharmus* apud *Diogenem Laërtium.* (*Lib.* III. §. 11.)

G R O N O V I I.

9 *Vitæ civilis conſociatio*] Alia enim domeſticæ.

10 *Perfecta*] 1, 1. 14.

11 *Cujus prima productio*] Ex quo ante omnia exiſtit.

12 *Neminem noſtrum eundem*] Sic & *Pythagoras* apud *Ovidium* 15. Met. 214. *Noſtra quoque ipſorum ſemper requieque ſine ulla Corpora vertuntur, nec quod fuimuſve ſumuſve Cras erimus. Fuit illa dies, qua ſemina tantum Speſque hominum prima materno habitavimus alvo. Artifices natura manus admovit,* &c.

13 *De materia ſola*] Non etiam de forma, quæ tamen dat eſſe rei.

*Pag.402. A.T.I. Ed. Steph. III. pol. 3. citante Platone * in Cratylo, & Seneca dicto loco, [14] in idem flumen bis nos non descendere: quod recte sic corrigit Seneca: *Manet idem fluminis nomen, aqua transmissa est.* Sicut & Aristoteles flumen populo comparans dixit, flumina eadem vocari quanquam alia subeat semper aqua, alia decedat. Neque vero manet nomen inane. sed & ἕξις illa, quam Conon definit [15] ἕξιν σώματος συνεκτικὴν, [16] Philo πνευματικὸν συνέχον, Latini quoque [17] spiritum vocant. Sic ergo populus, Auctore Alpheno & Plutarcho de sera numinis vindicta, [18] idem hoc tempore putatur qui abhinc centum annis fuit, cum ex illis nemo nunc vivit: μέχρις ἂν ἡ ποιοῦσα καὶ συνδέουσα ταῖς ἐπιπλοκαῖς κοινωνία τὴν ἑνότητα διαφυλάττῃ. *quamdiu illa, quæ populum facit & mutuis nexibus vincit, communio jus unitatis suæ servat;* quæ ejusdem Plutarchi in hac re verba sunt. Et hinc ortus mos loquendi, ut populum qui nunc est alloquentes, ei tribuamus quæ eidem populo ante multa sæcula acciderunt, ut videre est tum apud historicos, tum & f in libris sacris, ut Marci x, 3. Joh. VI, 32. VII, 19. 22. Actor. VII, 38. Sic apud Tacitum Antonius Primus [19] Vespasiano militans milites [20] Tertianos veterum admonet, *ut sub [21] M. Antonio Parthos, [22] sub Corbulone Armenios repulissent.*

(Pag. 559. A.T.II. Ed. Wech. — Hist.l.III. c.24.)

3. Ex odio itaque, non ex vero apud eundem [23] Tacitum Piso g negat Athenienses sui temporis esse Athenienses, quippe tot cladibus extinctos, sed illuviem nationum. Nam [24] externa illa accessio de dignitate forte aliquid detraxerat, populum alium non fecerat. Nec id is ipse ignoravit, cum illis ipsis sui temporis Atheniensibus objectaret vetera, quæ [25] in Macedonas improspere, violenter [26] in suos fecissent. At sicut particularum mutatio non efficit ut populus esse desinat qui fuit, nec per annos quidem mille

GROTII.

f *In libris sacris*] Adde *Matth.* XXIII, 35. *Act.* III, 22.

g *Negat Athenienses sui temporis esse Athenienses*] Contra de iisdem Atheniensibus *Julianus* Misopogone. [Nil de *Atheniensibus* in Libro illo, qui adversus *Antiochenses* scriptus est. In animo forte habuit Auctor, quæ *Julianus* dicit in *Epist. ad Athenienses*, ab initio, *pag.* 268, 269. Ed. Spanhem. *J. B.*]

GRONOVII.

14 *In idem flumen*] *Ovid.* d. l. v. 180. *Ut unda impellitur unda, Urgeturque eadem veniens urgetque priorem.*

15 Ἕξιν σώματος] Habitum qui corpus continet. Ἕξις *Galeno* definitur πνεῦμα συνέχον καὶ συγκρατοῦν τὰ μέρη.

16 *Philo*] *De mundo.*

17 *Spiritum*] D. l. 30. D. *de usurp.*

18 *Idem hoc tempore*] Auctor ad 1 Petri III, 20.

19 *Vespasiano*] A. V. C. 812.

20 *Tertianos*] Tertiæ legionis.

21 *Marco Antonio*] Triumviro R. C. per P. Ventidium Bassum legatum ejus A. V. C. 714.

22 *Sub Corbulone*] Neronis legato A. V. C. 816.

23 *Tacitum*] 2. Ann. 55.

24 *Externa illa accessio*] Quod multi peregrini in civitatem confluxissent, vixque superessent illi αὐτόχθονες.

25 *In Macedonas*] Prælio maxime ad Chæronean.

26 *In suos*] Miltiadem, Themistoclem, Aristidem, Socratem, Phocionem.

h *Id*

le & amplius, ita fieri posse ut intereat populus negari non potest. Fit autem hoc dupliciter, interitu corporis, aut interitu speciei sive spiritus quem dixi.

IV. Corpus interit, h vel sublatis 27 simul partibus sine quibus corpus subsistere nequit, vel sublata corporis ratione. Ad priorem modum refer populos mari abreptos, ut Atlanticæ populos, teste * Platone, i & alios quorum † Tertullianus meminit, item eos quos terræ motus hausit penitus, aut chasma, quorum exempla sunt apud *a* Senecam & *b* Ammianum Marcellinum, & alibi: & qui sponte internecioni se dederunt, ut *c* Sidonii & *d* Saguntini. Ex antiquo Latio LIII. populos sine vestigiis interiisse, ait Plinius. *e* Quid si ex tali populo tam pauci supersint, qui populum facere nequeant? jam poterit in illis subsistere dominium quod populus habet 28 ad modum privatorum: non siquid populo ut populo competit: quod & *f* de collegio sentiendum est.

V. Corporis ratio tollitur, si cives aut sponte ob pestilentiam aut seditionem a societate discedant, k aut vi 29 ita distrahantur ut coire non possint, quod bellis accidit interdum.

VI. Species interit, sublata *g* aut omni aut perfecta juris communitate, sive singuli personalem quoque servitutem subeant, ut 30 Mycenæi ab Argivis, 31 Olynthii a Philippo, 32 Thebani ab Alexandro venditi, 33 Brutii a Romanis publicis servitiis mancipati, sive ea retenta imperio exuantur. Sic de *h* Capua narrat Livius placuisse Romanis, ut tanquam urbs habitaretur; 34 corpus nullum

* *Pag. 25. C. Tom. III.*
† *L. de Pallio, p. 39. Ed. Salmas.*
a *Ep. 92.*
b *Lib.* XVII. c. 7.
c *Diod.* XVI. *Bibl.* c. 45.
d *Hist. Nat.* III, 5.
e *Livius.* XXI, 14.
f *L.* 7. §. *ult. D. quod cujusque univ. n. L.* 12. §. 3. *D. de capt.*
g *Arist. Polit.* III, 2.
h *Lib.* XXVI. c. 16.

GROTII.

h *Vel sublatis partibus sine quibus corpus consistere nequit, vel sublata corporis ratione*] Servius in Fuldensibus excerptis ad I. Æneidos: *Duobus generibus deletur exercitus, aut internecione, aut dispersione.* (Ad vers. 70.)

i *Et alios quorum Tertullianus meminit*] Myunta apud *Vitruvium* (*De Architect.* IV, I.): Helicen & Burin apud *Pausaniam* (VII, 25.), *Strabonem* (*Geogr.* I. p. 59.), *Senecam* naturalium quæstionum libro VI. c. 23. & 31. & in Anthologia.

k *Aut vi ita distrahantur*] Philo dicto jam libro de Mundo: *τὰ μὲν ἐκ διεστηκότων, αἰπόλια, βουκόλια, χοροί, στρατεύματα· ἢ πάλιν ἐκ συναπτομένων σώματα ἀπαγέντα τῇ διαστάσει καὶ διαιρέσει λύονται·* *Quæ ex distantibus sunt, ut greges, armenta, chori, exercitus, non minus quam corpora ex connexu in unum coacta divortio ac dissolutione intereunt.* (pag. 952. D.) Vide quæ supra de navi.

GRONOVII.

27 *Simul partibus*] Ipso solo aut urbibus eversis, incolis deletis; aut disturbata societate civili, vita & libertate plerorumque salva. *Strabo* libro 9, 434. *τὴν δ' ἔκλειψιν διττῶς ἀκουστέον· ἢ γὰρ ἀφανισθέντων τῶν ἀνθρώπων καὶ τῆς χώρας τελέως ἠρημωμένης, ἢ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἐθνικοῦ μηκέτι ὄντος μηδὲ συστήματος διαμένοντος τοιούτου.*

28 *Ad modum privatorum*] Quod quisque pro se possedit, non jurisdictionem, imperium, territorium.

29 *Ita distrahantur*] Ut Campani, *Liv.* 26, 34.

30 *Mycenæi*] Paulo post bellum Persicum. *Pausan.* 2, 113. & 7, 448. [Vid. *Diod. Sic.* Lib. XI. c. 65.]

31 *Olynthii*] *Justin.* 8, 3. [& *Diod. Sic.* XVI, 54.]

32 *Thebani*] *Justin.* 11, 3. & 4.

33 *Brutii*] *Gell.* 10, 3.

34 *Corpus nullum civitatis*] Hoc non de veris veteribusque Campanis intelligen-

nullum civitatis, nec senatus, nec plebis concilium, nec magistratus esse, sed sine consilio publico, sine imperio multitudinem, l cui præfectus Roma missus jus redderet. Itaque m imaginem reipublicæ nullam Capuæ relictam dicit Cicero, priore ad populum contra Rullum. Idem dicendum de populis 35 in provinciæ formam redactis: item de his qui alterius populi ditionem subierunt. Sic n a Severo Byzantium Perintho, o Antiochia * Laodiceæ supposita a Theodosio.

Cic. I. contra Rullum, c. 32.
** Theod. v. histor. eccl. c. 9. Zon. in Valent. & Theod.*

VII. At vero si loco migraverit populus, sive sponte ob inediam, aut alia mala; sive coactus, † ut 36 populus Carthaginensis bello Punico tertio, si species quæ dixi maneat, p populus esse non desinit, multoque minus si muri tantum urbis disjecti sunt. Itaque cum ad pacem Græciæ jurandam *a* Lacedæmonii negarent admittendos Messenios, quod ejus urbis muri essent diruti, contra eos a communi sociorum concilio res judicata est.

† Flor. l. II. cap. 15.
a Plut. Agesilao, p. 616. B.

VIII. 1. Neque refert quomodo gubernetur, regione, an plurium, an multitudinis imperio. Idem enim est populus Romanus sub regibus, consulibus, Imperatoribus. Imo etiamsi plenissimo jure regnetur, populus idem erit qui antea erat cum sui esset juris, dum rex ei præsit, ut 37 caput istius populi, non ut caput 38 alterius populi. Nam imperium quod in rege est ut in capite, in populo manet ut in toto, cujus pars est caput: atque adeo rege, si electus est, aut regis familia extincta, jus imperandi ad populum redit, ut supra ostendimus. Neque est quod Aristotelem hic mihi quis objiciat, qui reipublicæ forma mutata negat eandem esse civitatem, sicut, inquit, harmonia non eadem est ubi 39 a Dorico modo in Phrygium transitur. 2. Sciendum

Polit. III, 3.

ligendum, sed, quos illis ejectis ibi posuerunt Romani, aratoribus.

GROTII.

l *Cui præfectus Roma missus jus redderet*] Vide *Festum* voce præfecturæ. *Vellejus* libro II. (c. 44.) *Jus his restitutum post annos circiter* CLII. *quam bello Punico a Romanis Capua in formam præfecturæ redacta erat.* adde exempla in textu & notis allata ad libri I. c. 3. §. VIII.

m *Imaginem reipublicæ nullam*] Severus jus buleutarum dedit Alexandrinis, qui sine publico consilio vixerant sub juridico. [*Spartian.* c. 17.]

n *A Severo*] Vide *Xiphilinum* Severo: *Herodianum* libro III. c. 6. adde quæ infra hoc libro II. cap. XXI. §. VII.

o *Antiochia Laodiceæ supposita*] Vide *Zonaram*.

p *Populus esse non desinit*] Ut Geloi Phintiada translati. *Diodorus* Siculus in fragmentis Peirescianis.

GRONOVII.

35 *In provinciæ*] Nam provincia proprie populus erat extra Italiam vi & armis R. domitus, ita ut amisso omni jure suo annuos magistratus legesque & jura Roma acciperet.

36 *Populus Carthaginensis*] Jussus est a Rom. migrare in locum 10000. pass. a mari remotum, & ibi novam urbem condere; factum tamen non est, sed illi cum urbe perire, quam relinquere illam maluerunt.

37 *Caput istius*] Ut populo sui nominis & separati propriique juris.

38 *Alterius*] Cujus hic sit accessio sine nomine.

39 *A Dorico*] *Apul.* in Flor. Æolium modum simplicem, Asium varium, Lydium querulum, Phrygium religiosum, Dorium bellicosum dicit. Addendus Ionius, floridus & mollis.

q *Uniantur*

2. Sciendum enim eſt unius rei artificialis plures eſſe poſſe ſpecies, ſicut legionis ſpecies una eſt [40] qua regitur, altera [41] qua militat. Ita civitatis ſpecies una eſt, [42] conſociatio juris atque imperii; altera, [43] relatio partium inter ſe earum quæ regunt, & quæ reguntur. Hanc ſpectat politicus, illam juriſconſultus: quod D. c. 3. Pol. nec Ariſtotelem latuit cum ita ſubjicit: *an vero exſolvenda ſint nomina necne, mutatâ gubernandi formâ, alia inſpectio eſt:* lib. III. artis ſcilicet alterius, quam cum politica non confundit Ariſtoteles, ne quod in aliis culpat admittat ipſe, *μεταβαίνων ἐκ γένους εἰς γένος, ab uno tractandi genere ad alterum tranſitum faciens.*

3. Non deſinit debere pecuniam populus, rege ſibi impoſito, quam liber debebat: eſt enim idem populus, & dominium retinet eorum quæ populi fuerant, imo & imperium in ſe retinet, quanquam jam non exercendum a corpore, ſed a capite: unde parata eſt reſponſio ad controverſiam [44] ex facto nonnunquam agitatam, quo loco in conventibus ſedere debeat qui ſummum imperium in populum ante liberum accepit; eodem nimirum quo ipſe populus: ſicut in Amphictyonico conſeſſu Phocenſium (cc) locum accepit Philippus Macedo. ſic viciſſim qui regis fuerat locus, eum populus liber implebit.

IX. Quod ſi quando q [45] uniantur duo populi, non amittentur jura, ſed communicabuntur, ſicut [46] Sabinorum * primo, dein- * Liv.
de [47] Albanorum jus in Romanos transfuſum eſt, & una facta I, 13.
reſpublica, ut Livius † loquitur. Idemque cenſendum de regnis, † Libro I
quæ non fœdere, aut eo duntaxat quod regem communem ha- c. 28.
beant, ſed vera unitate junguntur.

X. Contra evenit, ut quæ una civitas fuerat dividatur, aut conſenſu

GROTII.

q *Uniantur duo populi*] Ut ex Celtis & Iberis facti Celtiberi, narrante *Diodoro*, (*Lib.* V. c. 33.). Vide ſi vacat, de hoc argumento *Reinkingium* libro I. claſſe IV. c. 17. n. 95. & quæ ibi citata.

GRONOVII.

40 *Qua regitur*] Deſcripta per legatos, tribunos, centuriones, ſigniferos, optiones, decuriones, cohortes, centurias, ſigna, contubernia.

41 *Qua militat*] Per caſtra, per opera, per acies, orbicularem, quadratam, phalangem, cornua.

42 *Conſociatio*] Quod qui in eam coierunt, habent eadem fora, leges eaſdem & conſuetudines, commune territorium, commoda & onera conſociata.

43 *Relatio*] Quod conſortio & communitate fruitur, & publica jura participat ex arbitrio & adminiſtratione vel unius vel paucorum vel multorum vel omnium.

44 *Ex facto*] Ex oborto caſu L. 35. D. *de hered. inſt.*

45 *Uniantur duo populi*] Jungantur in unum corpus. Ut ſub Ænea Trojani & Latini.

46 *Sabinorum*] Quiritium, vel a Curibus cum T. Tatio profectorum, rege Romulo.

47 *Albanorum*] Regnante Tullo Hoſtilio.

(cc) In Decreto *Amphictyonum*, quale refert DIOD. SICULUS, Lib. XVI. *Cap.* 61. nihil legitur de loco, quo *Philippus* ſeſſurus eſſet; ſed tantum illum duo habiturum ſuffragia, quemadmodum *Phocenſes* habebant. *J. B.*

r Ut

consensu mutuo, aut vi bellica, sicut corpus imperii Persici divisum est in Alexandri successores. Quod cum sit, plura pro uno existunt summa imperia, cum suo jure in partes singulas. Si quid autem commune fuerit, id aut communiter est administrandum, aut pro ratis portionibus dividendum. Huc referenda & discessio, quæ ex consensu fit in colonias. [48] Nam sic quoque novus populus sui juris nascitur: οὐ γὰρ ἐπὶ τῷ δοῦλοι, ἀλλ' ἐπὶ τῷ ὅμοιοι εἶναι
Libro I. c. 34. ἐκπέμπονται, inquit Thucydides: *Non enim ut servi, sed* [r] *ut pari jure sint dimittuntur.* Idem * secundam coloniam a Corinthiis
* Cap. 27. Epidamnum deductam narrat ἐπὶ τῇ ἴσῃ καὶ ὁμοίᾳ, *ut pari jure esset.*
Libro III. c. 11. Rex Tullus apud Dionysium Halicarnassensem: τὸ δὲ ἄρχειν ἐκ παντὸς τῶν ἀποικιῶν τὰς μητροπόλεις ὡς ἀναγκαῖόν τι φύσεως νόμιμον, οὔτε ἀληθὲς οὔτε δίκαιον ἠξιοῦτο ὑφ' ἡμῶν· *Ut omnino matrices urbes coloniis imperent, quasi naturæ lege, id vero nos neque verum neque æquum arbitramur.*

XI. 1. [49] Nobilis est & illa quæstio apud historicos & jurisconsultos, de his quæ Romani imperii fuerunt [50] cujus nunc sint: multi ea nunc esse volunt Germanici sive regni, ut olim vocabatur, sive imperii (utro autem nomine appelles ad rem non refert) & nescio quam surrogationem hujus imperii in illius locum sibi confingunt, cum tamen (dd) notum satis sit Germaniam magnam, id est Transrhenanam, totam maxima temporis parte fuisse extra complexum Romani imperii. Mihi non præsumenda videtur mutatio aut translatio, nisi certis documentis probetur. Quare & [51] populum Romanum [52] eundem esse dico,

GROTII.

r *Ut pari jure sint*] Salva tamen reverentia matricibus debita, de qua egimus lib. I. c. III. §. XXI. *Curtius* libro IV. *Carthaginem Tirii condiderunt, semper parentum loco culti.* (Cap. 2.)

GRONOVII.

48 *Nam si quoque*] Nam sic quoque.

49 *Nobilis &c.*] Mirum est hoc loco summum virum, quum in præcipua quæstione non male sentiret, in tot salebras se conjecisse, totque monstra & chimæras confinxisse, ut aliquid novum diceret, & Germanis potius ludibrium deberet, quam Gallis & Papæ parum placeret.

50 *Cujus nunc sint*] Nempe illorum, qui possident, Papæ, Francorum, Hispanorum, Anglorum, Belgarum, Italiæ dynastarum, Turcarum, Hungarorum, Sarmatarum. Nomen & pauca imperii feuda in Italia, parum ad Rhenum & Danubium Germani obtinuere.

51 *Populum Romanum*] Populum Rom. eundem esse dico; situ & loco, non genere, non animis, non moribus, non potentia, funus & cadaver sui.

52 *Eundem esse dico*] Juxta tradita sect. 8. hujus capitis.

(dd) Hoc minimè probat, *Imperatores Germaniæ* non successisse in locum *Impp. Romanorum*: quid enim obstat, quominus illi alio titulo simul sub ditione suâ habuerint regiones, quæ extra complexum Imperii Romani fuerant? Vera ratio est, quam tamen Auctor non adgnoscit, jus Populi Romani dudum exstinctum, eo tempore quo *Carolo Magno* se subjecit. *Sed de* tota hac quæstione, quod satis erit, dicemus, Deo volente, in Notis nostris Gallicis. Auctor heic passim ab Interpretibus & aliis Scriptoribus vapulat:

dico, qui olim fuit, quanquam extraneorum acceſſione admixtum, & 53 imperium penes eum manſiſſe, tanquam penes corpus in quo eſſet ac viveret. Nam quæ olim jure potuit facere populus Romanus, antequam Imperatores Romani regnarent, 54 idem faciendi 55 jus habuit, ut quiſque Imperator mortuus erat, 56 alio nondum exiſtente. Imo & 57 electio Imperatoris ad populum pertinebat, 58 & aliquoties a populo [f] per ſe, 59 aut 60 per

pulat: quorum tamen nonnulli ut heic *Gronovius*, aſperiùs eum exceperunt, ſuſpicionibuſque iniquis onerare conati ſunt. *J. B.*

GROTII.

[f] *Per ſe, aut per Senatum*] Exempla paſſim electionum factarum a Senatu aut probatarum in Adriano, Pertinace, Juliano, Severo, Macrino, Maximo, Balbino, Aureliano, Tacito, Floriano, Probo, apud *Dionem*, *Spartianum*, *Capitolinum*, *Lampridium*, *Vopiſcum*. Ante Aurelianum ſex menſes imperium fuit ſine principe, ejuſque electionem miles ſenatui detulit iterum atque iterum. Pro Senatus jure egregia Albini epiſtola apud *Capitolinum*, (*Cap.* 13.) & Senatus epiſtola pro Gordianis. (*Apud eumdem*, Maximin. c. 15.) *Macrinus* in oratione: *Detulerunt ad me imperium: cujus ego, Patres conſcripti, interim tutelam recipio, tenebo regimen, ſi & vobis placuerit quod militibus placuit.* (Capitolin. in ejus vit. c. 6.) Tacitus Imperator apud *Vopiſcum* in probo (*Cap.* 7.) *Me quidem ſenatus principem fecit, de prudenti exercitus voluntate.* Apud eundem Vopiſcum *Probus: Recte atque ordine, Patres conſcripti, proximo ſuperiore anno factum, ut veſtra clementia orbi terrarum principem daret, & quidem de vobis, qui & eſtis mundi principes, & ſemper fuiſtis, & in veſtris poſteris eritis.* (Cap. 11.) *Majorianus* ad ſenatum in novellis: *Imperatorem me factum, Patres conſcripti, veſtræ electionis arbitrio & fortiſſimi exercitus ordinatione agnoſcite.*

GRONOVII.

53 *Imperium penes eum manſiſſe*] Nempe in illa, quæ ex veteri copia retinere potuit. *Imperium penes eum manſiſſe*] Quodnam? aut in quid? quidni ſui quidem potens ſit, ſed ſerviat ſacrificulo, in ipſa autem Italia tot dominos videat, ne quid de provinciis dicam? Si nihil aliud, certe deſiit habere imperium, quum id detulit Carolo Magno, atque ex eo tempore Francorum, & qui alii Germaniæ, ſive imperio, ſive regno dicere libeat, his ſucceſſere, imperio adjunctus fuit.

54 *Idem faciendi jus habuit*] Si milites ſiviſſent. Perinde hoc eſt, ac ſi dicam, quæ olim jure facere potuit Francorum populus, quum electionem regum haberet, (quod ipſe ſcribit cap. 7. num. 20.) idem nunc eum faciendi jus habere. Neque enim unquam id abdicavit, ſed aulæ artibus & factione principum & ſua patientia amiſit.

55 *Jus habuit*] Non niſi imaginarium: ipſum enim jus & omnia habebat miles.

56 *Alio nondum exiſtente*] Lepidum hoc: ſed unde quæſo exiſtebat ille, qui ſi exſtiterat, populo non ſupererat jus faciendi? nam ſi jus erat populi, nemo exiſtere poterat, niſi quem populus feciſſet. Si aliunde exiſtente Imperatore, deerat jus populo faciendi, deerat & non exiſtente, ſed erat ejus a quo iſte exiſtebat.

57 *Electio Imperatoris ad populum pertinebat*] Nempe ut ad Menedemum filius amiſſus: *Filium habeo, Chremes, & qui dixi habere me? immo habui.* Populus ille ad quem olim pertinebat electio Imperatorum in libera republica,

——— qui dabat olim
Imperium, faſces, legiones, omnia,
Sub Cæſaribus,
——— nunc ſe
Continet, atque duas tantum res anxius optat,
Panem & Circenſes ———

Ut canit Juvenalis ſatyr. x.

58 *Et aliquoties a populo per ſe*] Nunquam, ne ſemel quidem. Julius & Octavius

Octavius tyrannidi suæ speciem addiderunt lege ad populum lata, sed quam jam armis & multo sanguine civili occuparant, vix ut restaret quisquam, qui rempublic. vidisset, hoc est, vere Romanus. Hæc si electio est, omnes tyranni sunt electi. Nibil enim negatur arma tenenti. *Phædrus* fab. 8.

Ut mos est vulgi, passim & certatim ruunt
Feliciter, succlamant ipsi principes,
Illam osculantur, qua sunt oppressi, manum,
Tacite gementes tristem fortunæ vicem.

59 *Aut per senatum*] Quod improvide posuerat hic, in notis incautius reddidit.

Non Hadriani: miles & Plotinæ gratia & ficta adoptio Trajani ipsum fecit. Honesta oratio erat in literis ad senatum, *veniam petentis quod de imperio suo judicium senatui non dedisset, salutatus scilicet præpostere a militibus Imperator, quod esse resp. sine Imperatore non posset*, ut est apud *Spartianum*. Sed hæ ipsæ literæ ostendunt, jam fuisse, antequam a senatu eligeretur: hoc est, non electum esse. Olim cum post duos exercitus cum ducibus Scipionibus in Hispania prope internecione cæsos, reliquias collegisset, provinciam servasset, bina hostium castra cum ingenti illorum strage cepisset L. Marcius a milite dux dictus, & in literis quas de rebus ab se gestis ad senatum dabat, modicum titulum propraetoris nomini suo addidisset: *res gestæ*, inquit *Livius*, *magnifica senatui visæ, titulus honoris (quod imperio, non populi jussu, non ex auctoritate Patrum dato, PROPRÆTOR SENATUI scripserat,) magnam partem hominum offendebat. Rem mali exempli esse, Imperatores legi ab exercitibus, & solemne auspicatorum comitiorum in castra & provincias procul a legibus magistratibusque ad militarem temeritatem transferri* &c. *Rescribi de frumento & vestimentis exercitus placuit, eam utramque rem curæ fore senatui, adscribi autem PROPRÆTORI L. Marcio non placuit, ne id ipsum quod consultationi reliquerant, pro præjudicato ferret.* Liv. 26, 2. Quin etiam statim alium Imperatorem, cui ille tam bene meritus pareret, adolescentem 24. annorum, Publium Scipionem alterius, qui occubuerat in Hispania, filium miserunt, ut apud *Liv.* dicto loco. Tum electio Imperatorum ad populum & senatum pertinebat, non quum ejusmodi veniæ petitiones scriberentur.

Non Pertinacis: nam Lætus præfectus prætorio & electus cubicularius, occiso Commodo, nocte intempesta raptum e lecto in castra duxerunt, ubi Imperator a militibus appellatus est: nocte in palatium, postera demum luce in curiam venit, sane abstinens prælato igne, quæ pompa Augustorum erat: sed (ut *Tacitus* de Tiberio scribit 1. annal. 7.) *signum prætoriis cohortibus, ut Imperator, dederat: excubiæ, arma; cætera aula: miles in forum, miles in curiam comitabatur. Ibi suscipere se etiam imperium a senatu* dixit, inquit *Julius Capitolinus*, sed continenter addit, *quod jam sponte inierat.*

Non Juliani: palam enim sub præconio emit, cum milites in muro castrorum vocalissimo homine posito venale proposuissent imperium, traditurosque ei, qui plurimum pecuniæ polliceretur, pronunciassent. Julianus viritim dedit tricena millia sestertium, hoc est, 750. coronatos, atque ita acceptus est.

Non Severi: nam triplici bello adversus Julianum, adversus Pescennium Nigrum, adversus Clodium Albinum peperit. Cumque occiso Juliano senatus centum ad eum senatores misisset ad gratulandum, rogandumque, excepit eos Interamne armatus circumstantibus armatis, & quidem excussis, ne quid ferri haberent, ut narrat Spartianus, adeo parum eis fidebat. Enumerat deinde *Spartianus* positis nominibus supra XL. de senatu illustres viros, ab eodem sine causæ dictione interfectos, quod eos aut Pescennio aut Albino favisse suspicaretur.

Non Opilii Macrini: nam & hic imperium arripuit, humili loco natus, & animi atque oris inverecundi, ut scribit *Capitolinus*. Deinde interest, inquit, scire cujusmodi oratio fuerit, qua se excusavit, ut & impudentia hominis noscatur & sacrilegium. In ea modestissimæ simulationis est illud: *Detulerunt* (milites) *ad me imperium,*

cujus

cujus ego, P. C. interim tutelam recepi; tenebo regimen, si & vobis placuerit, quod placuit militibus. Sed ut scirent nihil ipsis liberum relinqui, subjungit. *Quibus & stipendium dedi, & omnia Imperatoris more jussi.*

Maximus sane Pupienus & Cælius Balbinus (sic enim corrigendum apud auctorem, nec fuit unus Maximinus Balbinus, sed duo, & horum alter Maximus, non Maximinus) a senatu electi sunt contra sævissimum Maximinum. *Sed,* inquit Capitolinus, *mœrentibus militibus, quod eum Imperatorem, quem ipsi delegerant, perdiderant, eos habebant quos senatus legerat.* Itaque optimos viros post paucos imperii menses, seditione orta, indignissime occidêre.

Aureliano, qui titulum dant optimum, fingunt a Valeriano eum adoptatum Bysantii inscio & imprudente senatu: quod vix credibile est: quum post Valerianum Gallienus filius ejus, deinde Claudius, tum Quintillus ante Aurelianum tenuerint imperium. Verum est a militibus in Pannonia apud Sirmium dictum Augustum: quo nuncio Romam perlato, miser Quintillus, quem senatus legerat post XVII. diem imperii, cum ne prætorianus quidem miles ei accedere vellet, vel ab iis interemtus est, vel ipse se occidit.

Ante Aurelianum sex menses vacuum fuisse imperium & electionem senatui iterum iterumque fuisse delatam non sine errore memoriæ posuit auctor. Ante Tacitum dicere voluit. Sic enim *Vopiscus. De Imperatore deligendo exercitus retulit ad senatum, idcirco quod nullum de his faciendum putabat, qui tam bonum principem* (Aurelianum) *occiderant.* Verum senatus hanc eandem electionem in exercitum reiudit, sciens, non libenter jam militis accipere Imperatores eos, quos senatus elegerit. Denique id tertio factum est, ut per sex menses Imperatorem Romanus orbis non habuerit. Sed sexto mense post acceptum hunc Imperatorem pœnituit milites, quanquam prin ipis optimi: itaque eum ex insidiis occiderunt.

Cur vero allinit Flavianum, de quo *Vopiscus: Hic frater Taciti germanus fuit, qui post fratrem arripuit imperium, non senatus auctoritate, sed suo motu.*

Cur Probum, de quo statim idem *Vopiscus: occisus est* (Florianus) *Tharsi a militibus,* qui Probum audierant regnare, quem omnis exercitus legerat: Tantus autem Probus fuit in re militari, ut illum senatus optaret, milites eligerent.

Pro senatus jure ait exstare egregiam epistolam Albini. Non est epistola, sed concio ad exercitum, ex qua nihil aliud colligas, quam quod dicitur, melius fore, *si senatus populi Romani solum illud vetus haberet imperium, nec in unius potestate res tanta consisteret.* Hoccine est senatui jus dare faciendi Imperatoris, quo ille per CCLX. annos caruerat? Clauditur autem ita sermo: *Senatus imperet, provincias dividat, senatus nos consules faciat: & quid dico senatus? vos ipsi & patres vestri: eritis enim ipsi senatores.* Præclare vero senatores! scire licet, a quo senatu ille imperium exspectet. Quis non intelligat artem viri? sic solebant defectores senatus nomen præferre, donec suum approbavissent. Sic Galba consalutatus Imperator, legatum se senatus ac populi Romani professus est, *Sueton.* cap. 10. at ut occisum Neronem cunctosque in sua verba jurasse cognovit, deposita legati, suscepit Cæsaris appellationem. ibidem cap. 11. Sic superior exercitus ad Rhenum, cum Galbam respiceret, ne reverentiam imperii exuere videretur in S. P. Q. R. Obliterata jam nomina, sacramenta advocabat. *Tacitus* 1. histor. 55. At mox: *speciosis senatus populique Romani nominibus relictis Vitellio accessit: scires illum priore biduo non penes remp. fuisse:* ut ait ibidem cap. 57. Nihil verecundius Albinus.

Pro eodem senatus jure egregiam vult esse epistolam senatus pro Gordianis; at nihil ne in hac quidem, quod jus ullum senatui afferat. Ita loquuntur: *Diis faventibus Gordianum proconsulem virum sanctissimum & gravissimum senatorem, principem meruimus, Augustum appellavimus.* Nempe ut appellaverunt omnes a legionibus obtrusos. Nam in ipsa relatione dixerat Consul: *Patres conscripti, Gordiani duo, pater & filius, magno Afrorum consilio Imperatores sunt nominati.* Jam igitur

60 per senatum facta est: quæ autem a legionibus modo his, modo illis fiebant electiones, 61 non erant ratæ 62 ex jure legionum (nam in vago nomine jus certum esse non poterat) sed ex 63 approbatione populi.

2. Cum

appellati erant, cum senatus eorum partibus se applicuit.

Majorinum, cujus honesta ad senatum verba proferuntur, ex magistro militum Augustum creavit Leo Thrax, Imperator Constantinopolitanus, & ad occidentale imperium regendum dimisit. *Calvisius* ad A. C. 457. Illud certum est, comitia imperii Cæsarum nunquam penes populum Romanum, nunquam penes senatum fuisse, tamquam jus stabile ac proprium, & ut hodie penes Germanorum optimates principis sui, penes Polonorum & Cimbrorum ordines regis eligendi jus est. Nata est hæc potestas inter arma, & a militibus delata: hos qui propitios habuissent, aut occupabant eam ipsi, aut liberis adoptatisve relinquebant, aut cum collegis adscitis communicabant. Primi duo adhibuerunt etiam populum, sed per milites jam imperio potiti, & hi populo eidem reliquerunt consulum prætorumque per suffragia creandorum imaginem. Tiberius & hoc populo detraxit, comitia ad senatum referens, nec populus ademtum jus questus est, nisi inani rumore, ut est apud *Tacitum*. Ex hoc tempore voluerunt quidem de imperio suo & senatus consultum interponi, sed postquam a milite acceptam in manu jam habebant potestatem. Soli Maximus & Balbinus non ordinario & quæsito jure, sed per tumultum metu gravissimo Maximini a senatu facti sunt. *Tacitus* ultro postulante milite: quem tamen horum mox pœnituit, ut brevitas imperii illorum & tristis eventus satis declarat. Itaque si hodiernus populus nihil habet amplius, quam tunc habuit in creatione Imperatoris, nihil habet.

60 *Per senatum*] Vix semel & iterum, & semper eventu parum felici.

61 *Ex jure legionum*] Profecto Imperatores jure suo faciebat miles, quo instruxerant eos, qui per eosdem imperium invadebant: quis enim auderet offendere tot caligas, tot millia clavorum?

62 *Non ex jure legionum, sed ex approbatione populi*] Falsum. Imo ex fide & consensu legionum: hæ faciebant, sustinebant, destituebant, destruebant, ubi libuisset, principem, si non jure, at quasi jure: populum Romanum jubebant plorare aut adulari. Post Julium & Augustum ne simulatio quidem interrogandi populi interposita est. Milites sive in teterrimum hominem, ut Othonem, Vitellium, Heliogabalum, Maximinum incidissent, dum illi fidi & concordes essent inter se, erat & constabat Augustus, ut qui lege optima; sive sanctum meritumque virum arripuissent, mutato animo & pœnitentia illorum peribat: non illi nocebat detestatio populi, non hunc juvabat approbatio.

Convellit deinde diligenter, quod nemo erat objecturus. *Quotquot in orbe Romano essent, cives facti, ergo non solos urbem incolentes habuisse approbationem.* Similes habent labra lactucas. Qualis sententia, talis objectio. Miles, ut dixi, rem habebat in manu, & risisset, aut etiam male mulctasset utrosque tam urbanos quam municipes, si illi tam inepte serram duxissent, tam stultam litem suam fecissent. Speciem retinuit urbs usque ad Galbam: tum, ut bene Tacitus, *evulgatum imperii arcanum*, principes posse alibi quam Romæ fieri, nempe ubi maxima vis erat militum. Et hi, non de illo scilicet fonte imperii, hauriebant, & conspectissimos honoratosque apud senatum faciebant, sed Afros, Pannonios, Syros, Thraces, quicunque placuissent, urbi imponebant.

63 *Approbatione populi*] Non voluntaria, sed jussa, imperata, necessaria, nec populi, sed senatus. Populus nihil faciebat aliud, quam ut imaginem principis missam in urbem adoraret.

2 Fons

2. Cum his non pugnat quod 64 Antonini constitutione quotquot in orbe Romano sunt, cives Romani effecti sunt. Consecuti enim ea constitutione sunt subditi Romani imperii ea jura, quæ olim habebant 65 coloniæ, & 66 municipia, & 67 provinciæ togatæ, ut & honorum participes essent, & jure Quiritium uterentur: non ut in aliis populis itidem ut in populo urbis Romæ t fons imperii esset: quod facere in potestate Imperatorum non fuit, qui 68 habendi imperii modum ac causam 69 mutare non potuerunt. Nec quod Imperatores postea Constantinopoli quam Romæ habitare maluerunt, de jure populi Romani quicquam imminuit: sed tunc quoque electionem factam 70 a parte sui quæ 71 Constantinopoli

GROTII.

t *Fons imperii esset*] Senatus pro Gordiano apud *Herodianum* provincias hortatur πείθεσθαι Ῥωμαίοις ὧν δημόσιον ἄνωθεν τὸ κράτος ἐστὶν, αὐτοί τε φίλα καὶ ὑπήκοα ἐκ προγόνων· *Parere Romanis, quorum ab antiquo esset imperium, quibus veteri jure gentes aliæ amorem obsequiumque præstarent.* (Lib. VII. c. 7. *Ed. Boecl.*) Apud eundem Maximus in allocutione ad milites: οὐ γὰρ ἑνὸς ἀνδρὸς ἴδιον κτῆμα ἡ ἀρχὴ, ἀλλὰ κοινὸν τοῦ Ῥωμαίων δήμου ἄνωθεν, καὶ ἐν ἐκείνῃ τῇ πόλει ἡ τῆς βασιλείας ἵδρυται τύχη. ἡμεῖς δὲ διοικεῖν καὶ διέπειν τὰ τῆς ἀρχῆς μεθ' ὑμῶν ἐγκεχειρίσμεθα. *Non enim unius viri possessio est hoc imperium, sed antiquitus res est populi Romani: in hac urbe principatus fortuna sita est. nos vero vobiscum, milites, in id electi sumus, ut ea, quæ imperii sunt, curemus ac tueamur.* (Lib. VIII. c. 7.) *Claudianus* de Roma:

Armorum legumque parens quæ fudit in omnes
Imperium ——————

(De Sec. Conf. Stilic. *vers.* 136.)

GRONOVII

64 *Antonini constitutione*] L. 17. D. *de statu hominum.*

65 *Coloniæ*] Oppida ex urbe Romana conscriptis colonis divisisque inter eos sedibus & fundis per triumviros d. c. propagata. [Vide de his omnibus eruditissimum Opus Illustris SPANHEMII, cui titulus *Orbis Romanus*, Lib. I. c. 9. 13. Lib. II. c. 6. 9. &c. *J. B.*]

66 *Municipia*] Oppida, quorum cives universi jus civitatis Romanæ acceperant. *Gell.* 16. noct. 13.

67 *Provinciæ togatæ*] Quæ itidem civitate donatæ: ut Gallia togata, quæ & Narbonensis. [Immo *Gallia Narbonensis* erat *Braccata*: sed *Togata* erat *Gallia Cisalpina*; ut omnibus notum. *J. B.*]

68 *Habendi imperii modum, ac causam mutare*] De causa concedo, ea enim erat militis, & tanto tristior omnis imperii conditio, quod certam de successione legem accipere non poterat, sed a vago & mutabili legionum (h. e. nec generis optimi & consilii fere nullius hominum) arbitrio pendebat. At modum habendi imperii fecerunt sibi quisque qualem voluerunt. Boni detulerunt aliquid senatui, indulgenter habuerunt populum, clementer provincias: mali in omnes, sed præsertim in optimos, hoc est, senatum impune grassabantur, quamdiu largitionibus continere poterant studia caligatorum & gratiam. Unde præceptum Severi ad Bassianum Caracallam: *Fili, cole militem, & contemne ceteros.*

69 *Mutare non potuerunt*] Si voluissent, quis impediisset, præter militem? Sed neque expediebat ipsis, & fons imperii erat, non Romæ, sed ubi validissimus exercituum.

70 *A parte sui*] Scilicet, si miles est pars populi, sed tunc caput erat.

71 *Constantinopoli factam, ratam habuit*] Hactenus ut imaginem electi Imperatoris Romam missam adoraret, & faustis acclamationibus, id est adulatione prosequeretur. Plebiscitum quidem nusquam ullum factum accepimus: ubi legeretur illud solenne carmen: *Consul populum jure rogavit, populusque jure jussit, quem senatus populusque*

In Eutrop. L. II. ỳ. 135. nopoli habitabat, unde 72 Byzantinos Quirites vocat Claudianus, 73 ratam populus totus habuit: jurisque sui monumentum non tenue servavit u in urbis suæ prærogativa, x & in honore consulatus aliisque rebus. Quare 74 jus omne quod hi qui Constantinopoli habitabant, ad eligendum Imperatorem Romanum habere poterant,

Iusque Constantinopolitanus Imperatorem creavit, is ut jure optimo Imperator esset. Hoc enim est ratum habere. An ratum habet, qui ne respicitur quidem, nedum rogatur, sed mutus silens, aut nisi cum vernili adulatione loquens patitur, accipitque, quicunque imponitur. Imo ipsa Roma & Constantinopolis, & totum imperium, donum, beneficium, pila ludicra erat militis. Inconsulto & satis invito populo Romano sedem transtulit Constantinus, & umbram honoris, quæ restabat Romæ, cum ea divisit. Jus tamen eligendi Imperatoris, nec habuerat Roma, nec acquisivit Constantinopolis. Itaque nec Romanis, nec Constantinopolitanis rogatis, Constantini filii, ubi erant, sumserunt imperium: deinde Julianus in Gallia, Jovianus in Perside, Valentinianus in Cilicia, & sic cæteri.

GROTII.

u *In urbis suæ prærogativa*] Ait *Zonaras* (in Vit. *Constantini*) Romæ servata πρεσβεῖα, prælationem, quod inde venisset imperium. *Ammianus* lib. XIV. c. 6. de Roma: *Per omnes tamen quotquot sunt partes ut domina conspicitur & regina.* Claudianus Honorio agente Ravennæ (*De* VI. *Conf. Honor.* vers. 407.):

Quem, precor, ad finem laribus sejuncta potestas
Exsulat, imperiumque suis a finibus errat?

x *Et in honore consulatus*] Nam alter consulum ex urbe Romana, & is quidem priorem habebat locum. *Procopius* in arcana historia.

GRONOVII.

72 *Byzantinos Quirites*] Imo quia Byzantium *nova Roma* appellabatur.

73 *Ratam populus*] Non suffragio aut comitiis, sed, ut dictum, missam imaginem adorando.

74 *Jus omne Constantinopolitanorum pendebat a voluntate populi Romani*] Falsissimum. Imo quum post Honorium Theodosii magni filium, sine liberis defunctum, maneret divisum imperium, & alius in occidente, alius in oriente resideret Imperator, is qui Romæ agebat, non erat certus justusque princeps, priusquam a Constantinopolitano confirmaretur. Sic Theodosius junior Romæ factum Joannem non agnovit, brevique potentia exuit, dato Valentiniano juniore successore. Post Theodosium Constantinopoli regnum obtinuit Marcianus, assumtus a Pulcheria sorore Theodosii, deinde Leo Thrax, & cæteri inconsulto populo Romano. Valentiniano Romæ Avitus Majorinus vel Majorianus, Severus, Anthemius, Olybrius, Glycerius, Julius Nepos, Romulus Augustulus successerunt, qui omnes missi potius Constantinopoli, aut per militem, injussu populi Romani, regnarunt. Post hos Odoacer Herulorum rex urbem & Italiam occupavit, eversus a Theodorico Gotho, cui Zeno Constantinopolitanus Imperator, ut eum a se averteret, Italiam invadendam monstravit. Gothorum regnum per Belisarium & Narsetem subruit Justinianus, & recuperata est Roma, jam appendix imperii, non caput: nam Romani stipendiarii erant Constantinopolitani Cæsaris, cui quotannis viritim solidum aureum pendebant. Stipendiarius ipse Papa, cui pro confirmatione pecunia Constantinopolim mittenda erat, quam Constantinus Pogonatus demum Heraclii pronepos ei remisit circa annum Christi 680. *Anastasius* in vita Agathonis Papæ LXXXI. Ex eo regebatur urbs & Italia per præfectos Augustorum Orientis, qui *Exarchi* vocabantur, & Ravennæ residebant, & inde petebat jura, ille, quem tunc quoque Imperatorem fuisse populum vult *Grotius*. Mox majora

Ita-

Italiæ partem rapuere Longobardi, quorum rex Aiſtulphus A. C. 752. ultimum Exarchorum Eutychum Italia expulit. Adverſus hunc ſibi quoque imminentem Stephanus Papa A. C. 753. imploravit è Gallia Pipinum, cui pridem hereditario Majori domus (qui honos ſecundus a rege erat) & quum patris avique, tum ſuis rebus geſtis factioſo, poſtquam ultimum Merovæi poſterorum juſtum regem totondiſſet atque in monaſterium condidiſſet, & ſibi diadema impoſuiſſet, Papa auctoritatem præſtiterat, & laudando factum apud captas ſuperſtitione & opinione ſanctitatis Romanæ mentes faciliorem occupationem reddiderat. Pipinus victis Longobardis, de alieno liberalis, partem regni eorum tranſcribit Papæ; dein cum pacem Aiſtulphus non ſervaret, reverſus & iterum victor, propemodum quicquid ſub poſtremis fuerat Exarchis, Stephano donat: & hæc eſt origo illius, quod *Patrimonium Petri* appellatur. Ipſe cum filiis ab eo creatur patricius, quod jus non erat Papæ, non populi Romani, ſed Conſtantinopolitani Imperatoris, ſive patricium accipias, ut in vetere populo Romano, quales allegerunt Julius, *Sueton.* cap. 41. Auguſtus, ut ipſe ſcribit in monumento Ancyrano: Claudius, *Sueton.* Othone cap. 1. Veſpaſianus, teſte *Tacito* in vita Agricolæ cap. 9. ſive ut poſtea Conſtantinus patricios dixit, quaſi patres Imperatoris, qui conſilium ejus participarent, quorum mentio apud *Juſtinianum* in tit. *quibus modis patr. poteſt. ſolvit.* Eadem cauſa veniendi in Italiam fuit Carolo Magno Pipini filio A. C. 770. quum regnum Longobardorum finitum eſt. Is donationem patris confirmavit: & ſic non populus Romanus, ſed Papa poſſedit, quod tunc dicebatur *Patrimonium Petri.* Reverentia tamen erat erga Francos: nam & præfectus urbi a Carolo ſtatutus commemoratur, & Leo tertius cum pontificiam ſedem occupaſſet, claves & vexillum urbis in ſubjectionis ſignum Carolo miſit. Anno 799. idem Leo per ſeditionem male mulctatus, oculo etiam excuſſo confugit ad Carolum, eumque convenit Padærbornæ, & Romam tractum ſupplicio affectis trecentis, qui Papæ reſtiterant, clericis in Galliam relegatis, Auguſtum dixit. Secuta eſt paulo poſt Caroli cum Irene tranſactio, quam hujus ſucceſſor Nicephorus ratam habuit, & ita tranſiit imperii Romani quod ſupererat, ad Carolum. Ubi nullæ partes fuere populi Romani: nulla propria indignatio adverſus Irenen ob ſexum; ſed Papa preſſus a Longobardis (quorum antea ope juſtum in ſe exarchorum & Conſtantinopolitanorum imperium imminuerat) cum ab Orientis Auguſto, cui revera ſuberat, ſpes auxilii decollaſſet, ad potentiorem confugit, & eum patronum adoptavit. An hoc potuerit facere per ea, quæ tradit auctor de jure partis a corpore recedendi lib. 2. cap. 6. num. 5. an fidei quam imperio Conſtantinopolitano debebat, ſatisfecerit, multa & gravia tolerando priuſquam ad hoc ultimum remedium decurreret: Imo an ipſe Conſtantinopolitanos ſatis docuerit de periculo ſuo, & obteſtatus ſit, ni auxilio venirent, aliud præſidium ſibi quærendum eſſe, alia diſputatio eſt. Carolo certe jus hoc modo quæſitum & in poſteris ejus aliquamdiu continuatum, ab illis interpoſito tamen Conrado Franco e Germania, tranſiit ad Saxones: inde rurſum ad Francos Germanos per Conradum II. & Henricos, (quorum ejus nominis quarto primum extorſit Hildebrandus, qui ſe Gregorium ſeptimum dixit, jus quod adhuc in Pontifice creando Imperatores, in conſtituendis epiſcopis, agendis ſynodis habuerant, & ad ſe ſuoſque ſocios traxit) ab his, interveniente rurſus Lothario Saxone ad Suevos Conradum III. Fridericum Barbaruſſam, Henricum VI. Philippum; & Othone Saxone iterum medio ad Auſtriacos. Quorum principum jus Papæ quidem variis artibus ac tumultibus imminuerunt, & quaſi ad nihilum redegerunt, ſæpe etiam æmulos illis excitarunt: ſed hæc omnia facti ſunt, non juris; neque in his populus Romanus per ſe quidquam auſus eſt, aut potuit. Coronatio Romana non majus jus dat Romanis improbandi electionem Germanorum ſeptemvirorum, quam Francofurtenſibus aut Aquiſgranenſibus, quæ

terant, pendebat a voluntate populi Romani: & cum illi y contra mentem ac morem populi Romani z feminæ Irenes ſubiiſſent imperium, ut alias cauſas omittamus, merito populus Romanus illam conceſſionem ſive expreſſam ſive tacitam revocavit, & per ſe Imperatorem legit, ac voce 75 primi civis, id eſt, epiſcopi ſui (quomodo & in Judaica republica, rege non exiſtente, prima erat ſummi Pontificis perſona) pronuntiavit.

3. Fuit autem hæc electio perſonalis in Carolum Magnum, & quoſdam ejus ſucceſſores: a qui ipſi jus imperii quod habebant in Francos, ut & in Longobardos, a jure imperii in Romanos, ut nova

quæ ibi fit fiebatque coronatio. In ea Papa miniſter eſt, perinde ut archiepiſcopi in Gallia, in Anglia, Hiſpania, cum coronant regem. Eſt igitur prorſus imaginaria & commenticia res, mirificus ille populus Romanus, ut Cadmæi fratres in Martis campo, natus eodem die ac ſublatus: qui jus habuerit creandi Cæſares vel Auguſtos, ex cujus approbatione ratæ forent electiones, quas legiones feciſſent: a cujus voluntate pendebat electio facta Conſtantinopoli: qui in Irena conceſſionem neſcio quam tacitam vel expreſſam revocarit: qui dignatus ſit ſcilicet eum quoque regem ſumere ſibi, quem Germani feciſſent: qui Germanicæ electionis arbitrum probandæ vel improbandæ aut habuerit unquam aut retinuerit: qui primum civem habuerit epiſcopum, nempe ut in fabula Æſopi ranæ hydrum vel ciconiam: qui per illum primum civem teſtetur, quod nunquam cogitavit aut ſomniavit.

Inanis eſt labor temperare, quod nullum temperamentum admittit: & ut ait Plautus, *hercle miſerum eſt ingratum eſſe homini, quod facias bene.* Neque Germani jus ullum concedunt Papæ in electione Romani Imperatoris: nec Papa contentus eſt eo jure, quod liberaliter ei confert auctor: quaſi ſcilicet populus Romanus retentum jus per illum teſtetur. Nullam huic largitori gratiam referet Papa pro illo miniſterio in populi jure pronunciando, quo fungatur tanquam ſyndicus populi Romani. Immo ille vult totum imperium Romanum, ut nunc vocatur, eſſe feudum Romanæ ſedis, & ſe ſolum eſſe monarcham, & habere utrumque gladium, & omnes reges eſſe ſuos vaſallos, & poſſe ab Imperatore ad ſe appellari, & quos dixerit duces, etiam vivo vigenteque Imperatore, eos altiori loco ſedere debere, quam quos fecerit Imperator, & paris vanitatis cætera.

GROTII.

y *Contra mentem ac morem populi Romani*] Nero in XIV. annalium *Taciti* (*Cap.* 11.) matrem accuſat: *Quod conſortium imperii, juraturaſque in feminæ verba prætorias cohortes, idemque dedecus ſenatus & populi ſperaviſſet.* Priſcus in excerptis legationum: οὐ γὰρ θηλειῶν, ἀλλ' ἀῤῥένων ἡ τῆς Ῥωμαίων βασιλείας ἀρχή· *Non enim feminarum, ſed marium eſt, Romani imperii principatus.* Lampridius poſt mortem Heliogabali: (Cap. 18.) *Cautum eſt omnia, ne unquam mulier ſenatum ingrederetur, utque inferis ejus caput dicaretur devoveretur que per quem id eſſet factum.* Trebellius Pollio Herenniano: *Zenobia uſurpato ſibi imperio, diutius quam feminam decuit, rempublicam obtinuit.* [In XXX. Tyrann. c. 27.]

z *Feminæ Irenes ſubiiſſent imperium*] Dicto etiam ei ſacramento, quod habet *Zonaras.*

a *Qui ipſi jus imperii quod habebant in Francos, ut & in Longobardos, a jure imperii in Romanos, ut nova ex cauſa quæſito, ſollicite diſtinxerunt*] Vide ſynodum Pontigenenſem inter capitula Caroli Calvi. Et *Paulum Æmilium* lib. III. de Carolo Magno.

GRONOVII.

75 *Primi civis*] Hic Papam, dum ei blanditur, graviter offendit. Eſt autem ille Leo tertius circa annum D. 800.

b Pe-

nova ex causa quæsito, sollicite distinxerunt. [b] Postea vero diviso Francorum populo in occidentalem, qui Galliam nunc obtinet, & orientalem, qui Germaniam sive Alemaniam tenet (duo Francorum regna vocat Frisingensis) cum populus Francorum orientalis eligendo sibi reges facere cœpisset ([c] nam & ad id tempus Francorum regum successio 76 quasi agnatica, non tam a jure certo, quam a populi suffragiis pependerat) placuit populo Romano, quo certius præsidium haberet, regem non proprium sibi sumere, sed eum quem Germani fecissent; [d] ita tamen ut jus sibi aliquod retineret probandæ vel improbandæ electionis, quantum scilicet ea res ad se pertinebat.

4. Hæc quoque approbatio per episcopum edici & solemniter testata fieri peculiari coronatione solebat. quare ex electione septem principum, qui Germaniæ corpus referunt, qui lectus est, jus habet imperandi Germanis secundùm eorum mores: ex approbatione vero populi Romani fit idem rex, aut Imperator Romanus, aut, ut historici sæpe loquuntur, [e] Rex regni Italiæ: atque 77 eo titulo sub se habet quæcumque populi Romani fuerunt, neque

GROTII.

b *Postea diviso Francorum populo in occidentalem, qui Galliam nunc obtinet, & orientalem, qui Germaniam*] Vide *Withikindum* libro 1. & ibi notata *Meibomii*: & pactum Caroli & Henrici post capitula Caroli Calvi, & ad id notas viri magno judicio doctrinaque præditi *Jacobi Sirmundi*. Occidentalem illam Franciam Latinam *Wibbo* vocat, quod ibi sermo Romanensis vigeret, ut & nunc viget, cum Transrhenanæ nationes lingua Germanica uterentur.

c *Nam & ad id tempus Francorum regum successio quasi agnatica, non tam a jure certo, quam a populi suffragiis pependerat*] Observatum id Prisco in excerptis legationum, & Reginoni ad annum IↃCCCXVI. Carolus Magnus in testamento: *Quod si filius cuilibet horum trium filiorum.*

d *Ita tamen ut jus sibi aliquod retineret probandæ vel improbandæ electionis*] Verissima res, & aperte testata *Wibboni* vita Conradi Salici.

e *Rex regni Italiæ*] Sic in excommunicatione Henrici distincte nominat Papa regnum Teutonicorum & Italiæ. Vide Ottonis privilegium Alderamo datum, editum à *Meibomio* post *Withikindi* Saxonica: & *Cranzium* Saxonicorum v. in juramento Ottonis quod *Gratianus* intulit in Distinctionem LXIII. *In Roma nullum placitum sive ordinationem faciam de omnibus quæ ad te* (Papam) *aut Romanos pertinent, sine tuo consilio.* (c. 33.)

GRONOVII.

76 *Quasi agnatica*] 2, 7. 23.

77 *Eo titulo sub se habet*] Venditet has nænias historiæ ignaris. Germani gratiam facimus hujus tituli *Grotio*, nec Papæ quidem aut populo Romano quidquam debemus: utinam ne ab utroque pro maximis beneficiis essemus aliquoties ingratissime perfidissimeque tractati? Primum satis tituli est, quod succedimus Carolo Magno in his partibus, ex quo posteri ejus inconsulto populo Romano, inconsulto Papa, ipsi per se, inter se ita comparaverunt, ut penes alium regnum Galliæ, penes alium Germaniæ & Italiæ regnum cum nomine Imperii Romani essent. Sic si deesset, satis tituli præberet Otho. Ut enim exstincta Caroli stirpe, Italia a tumultuariis regibus *Hugone*, Lothario, Berengario diripiebatur, Papa Octavianus, qui se Joannem XII. dixerat, per legatos Othonem primum oravit, veniret & Italiam tyrannide liberaret.

neque pactionibus, aut derelicti occupatione, aut victoriæ jure in aliorum populorum imperium concesserunt. unde illud quoque intelligi facile potest, 78 quo jure episcopus Romanus, vacante imperio,

Venit A. C. 962. liberat, confirmat Pipini & Caroli donationes, coronatur. Sequenti anno cum idem Papa hostes Othonis contra interdictum ejus reciperet, Constantinopoli adversus eum auxilia arcesseret, Hungaros ad Germaniam infestandam sollicitaret, ex urbe Cæsari faventes pelleret, alios interficeret, redit Otho, fugiente cum suis Papa. Romani jurejurando adiguntur, nunquam inscio ipso Papam electuros. Synodus Episcoporum Italiæ habetur, in qua Papa immanium scelerum accusatus, & solenni citatione fide publica adesse jussus, cum ob conscientiam scelerum comparere non auderet, exuitur dignitate, & sufficitur ei Leo VIII. Digresso Othone, perjuri Romani denuo recipiunt Joannem, & Leone profugo, Joanne mox, cum in adulterio deprehensus esset, ab illis, quos tangit Atridas iste dolor (honestum sane & maxime Pontificium mortis genus) occiso, eligunt Benedictum. Adest mox Imperator, urbem obsidet, & quamquam superos & inferos moverent indigenæ (nam scena tragica in muris novus Papa diras & furias ejaculatus est in obsidentes) capit, Leonem restituit, Benedictum rursus convocata synodo pontificalibus exutum Hamburgum relegat, ubi hodieque ejus sepulcrum est. Leone mortuo, tandem Romani jurisjurandi memores legatos ad Othonem in Germaniam mittunt de novo Pontifice creando, qui per episcopos missos creat Joannem XIII. A. C. 965. Pœnituit mox non fuisse perjuros, prehensum hominem in vincula condunt, & ad undecimum mensem Capuæ detinent. Repetit expeditionem trans Alpes cum valido firmoque exercitu Otho: urbem occupat: de rejecto Pontifice quæstionem habet: urbanos convocat ad causam dicendam & auctores edendos: binos consules publicatis bonis in exilium mittit: prætorem crinibus toto die suspensum, dein virgis cædit, asino aversum per vias traducit, tandem de robore præcipitat cum XII. senatoribus. Varias ibi fert leges de monetis & prosequendis latronibus, & aliis rebus. Agnovit deinde & hunc Augustum Constantinopolitanus collocata filio Imperatoris Othoni II. non minus strenuo, Theophania Nicephori Phocæ filia, cum dote, quicquid hactenus in Italia possideret.

Similia acta Fridericorum & Henricorum tristiora novit. Et hi sunt tituli Imperatorum nostrorum, justi satis, modo vires animique essent: non illa approbatio commenticia & e luto ficti illius populi Romani, qui idem jus hodieque habeat, quod olim habuerit. Verba Friderici apud Matthæum Parisiensem: *Liberam imperii nostri coronam tantum beneficio divino adscribimus. Electionis primam vocem Moguntino Archiepiscopo, deinde quod superest, cæteris secundum ordinem principibus. Recognoscimus regalem unctionem Coloniensi, supremam vero, quæ imperialis est, summo Pontifici. Quicquid præter hæc est, ex abundanti est, a malo est.* Unctionem dicit, postquam jam creatus esset, non creationem aut electionem.

78 *Quo jure Episcopus*] Episcopum Romanum vacante imperio habere investituras feudorum imperii Romani, fabula Gallica est, qua illi jus ducatus Mediolanensis sibi arrogant, quia Ludovici XII. avus Ludovicus Caroli VI. regis frater, ducta uxore ducis Mediolanensis Viscontii filia Valentina, caverat successionem in Ducatu soceri, deficiente genere ejus virili; quas nuptiales tabulas confirmasse volunt Bonifacium IX. quum exauctoratione Vencesslai imperium vacaret. *Sed quis Papæ hoc jus dedit?* Deinde hanc investituram pro nulla se habuisse demonstrarunt Philippus Valentinæ frater, qui sine liberis decedens Alphonsum Arragonum regem reliquit heredem; & Fridericus Imperator, qui Franciscum Sfortiam eodem ducatu investivit: & Maximilianus, qui filium hujus Ludovicum, ut scribit ipse *Belcarius* com-

perio, f investituras tribuat feudorum imperii Romani, quia scilicet in populo Romano, tali tempore libero, primas obtinet. Solent autem quæ sunt corporis alicujus g per primam personam corporis nomine expediri, ut alibi quoque diximus. Neque vero male Cynus & Raynerius tradidere, si Imperator Romanus morbo aut captivitate impediretur fungi imperio, posse ei vicarium dari ab ipso populo Romano.

XII. Heredis personam, quoad dominii tam publici quam privati continuationem, pro eadem censeri cum defuncti persona, certi est juris.

XIII. Victor autem victo quatenus succedat, infra in effectibus belli explicabitur.

mentariorum de rebus Gallicis lib. 5, num. 12. ad an. Chr. 1493.

GROTII.

f *Investituras tribuat feudorum imperii Romani*] Nempe ut in imperio Germanico Palatinus & Saxo Vicarii imperii, divisis partibus. Vide *Serraum* Ludovico XII.

g *Per primam personam corporis nomine expediri.*] Nam & in Poloniæ interregno Archiepiscopus Gnesnensis Regis locum tenet, in solio regio sedet, tanquam primus inter Ordines. *Philippus Honorius* in dissertatione de regno Poloniæ.

CAPUT X.

De obligatione quæ ex dominio oritur.

I. *Obligatio reddendæ domino rei alienæ unde & qualis.* [*Exstantia* (aa) *restituere, & quantum in se est efficere ut reddantur.*

II. *Non exstantibus,*] *obligatio de reddendo eo quod quis lucrifecit ex alieno: quæ multis exemplis illustratur.*

III. *Bonæ fidei possessorem ad restitutionem non teneri, si res perierit.*

IV. *Eundem teneri ad restituendos fructus exstantes:*

V. *Et consumtos, nisi alias consumturus non fuerit:*

VI. *Non eos, quos neglexit percipere.*

VII. *Non teneri eundem ad restitutionem rei, quam donavit alii, cum distinctione:*

VIII. *Nec si rem emtam vendiderit, similiter cum distinctione.*

IX. *Quando pretium aut ejus partem servare possit, qui rem alienam bona fide emit.*

X. *Rem alienam emtam restitui venditori non posse.*

XI. *Qui rem habet, cujus ignoretur dominus, nemini teneri eam concedere.*

XII. *Ob*

GRONOVII.

(aa) Uncinis heic à me inclusa, in nulla Editionum, quæ vivo Auctore prodierint, immo neque in primis post mortem ejus vulgatis, reperiuntur. *J. B.*

XII. *Ob causam turpem, aut alioqui debitam, acceptum non esse restituendum naturaliter.*
XIII. *Refellitur sententia statuens rerum, quæ pondere, numero, mensura constant, dominium sine consensu domini transire.*

I. 1. EXplicatio, quantum instituto nostro sufficit, jure eo quod in personas aut res nobis competit, videndum etiam 1 quæ exinde nascatur obligatio adversum nos. Nascitur autem hæc aut e rebus exstantibus (rerum nomine jam comprehendam etiam jus in personas, 2 qua utile nobis esse potest) aut non exstantibus.

2. E rebus exstantibus obligatio hæc nascitur, qua a tenetur is, qui rem nostram habet in sua potestate, efficere quantum in se est, ut in nostram potestatem veniat. Quantum in se est, dico; neque enim obligatur ad impossibile, neque ad reddendam rem suis impensis: sed indicare tenetur, ut alter recipere suum possit. Nam sicut 3 in rerum communium statu observanda erat æqualitas

GROTII.

a TEnetur is, qui rem nostram habet in sua potestate, efficere quantum in se est ut in nostram potestatem veniat] Inter præcepta jubentia legis Hebræis datæ est, ut res inventa restituatur domino. Præcepto jubente LXXIV. Fundamentum id habet tum in æquitate naturali, tum in Deuteronomii loco XXII, 1. *Chrysostomus.* 1 Corinth. v. 8. *ταῦτα δὲ καὶ οἱ τῶν ἔξωθεν ἴσασι νόμοι, οἳ τοὺς ἁρπάσαντας καὶ ἀφελομένους ἀφέντες, ἐκείνους κελεύουσιν ἀπαιτεῖν, παρ' οἷς ἂν εὕροι τις τὰ αὐτοῦ κείμενα ἅπαντα. Hoc & sæculi probant leges quæ jus nobis faciunt, omisso raptore aut fure, eos compellare qui res nostras qualescunque eæ sint tenent.* Hieronymus ad Leviticum: *Multi sine peccato putant esse, si alienum quod invenerint teneant, & dicunt: Deus mihi dedit. Cui habeo reddere? Discant, hoc peccatum simile esse rapinæ, si quis inventa non reddat.* [At locus ille non est *Hieronymi*, sed *Origenis*, ex *Hom.* IV. in Cap. 6. *Levit.* unde versus est; ut in Editione Pithoeanâ Corporis Juris Canonici observatum. *J. B.*] *Augustinus* Sermone XIX. de verbis Apostoli: *Si quid invenisti & non reddidisti, rapuisti.* Deinde: *Qui alienum negat, si posset & tolleret.* Utrumque Gratianus retulit in causæ XIV quæstionem v. *Can.* 6. & 8. Idem *Augustinus* de Fide & operibus: *Sicut jure prædiorum tamdiu quisque bonæ fidei possessor rectissime dicitur, quamdiu se possidere ignorat alienum: cum vero scierit, nec ab alieno recesserit, tunc malæ fidei possessor perhibetur, tunc juste injustus possessor vocabitur.* Pertinet huc & lex Wisigothorum lib. IX, tit. I, c. 9. Interdum vero ob causas graves lex civilis intendit augetque hanc obligationem, ut in servo fugitivo lex Burgondica lib. I, tit. VI. Bona quæ dominis per injuriam ademerat Domitianus, Nerva restitui jussit. Habet id *Xiphilinus* (*pag.* 240. C. *Ed. H. Steph.*) Apud *Procopium* Gotthicorum II. Belisarius: *οἶμαι δ' ἔγωγε τόν τε βιασάμενον, καὶ ὃς ἂν τὰ τοῦ πέλας ἑκούσιος μὴ ἀποδιδῷ, τὸν αὐτὸν ἐχθρόν γε εἶναι. Mihi ita libet credere, pari loco esse res alienas sponte retinentem, & non reddentem, cum raptore.*

GRONOVII.

1 *Quæ exinde nascatur obligatio*] Aliorum rem nostram tenentium: quid ob rem nostram alii qui eam possident, nobis debeant.

2 *Qua utile nobis esse potest*] Non scilicet in pœnam.

3 *In rerum communium statu*] Prinsquam privata dominia extiterunt.

b In

tas quædam; ut huic non minus quam alteri rebus communibus uti liceret; ita introducto dominio 4 hæc (bb) quasi societas inter dominos contracta est, ut qui rem alienam in sua haberet potestate, eam domino redderet. Nam si dominii ea tantum fuisset vis ut 5 poscenti domino reddenda res esset, nimis debile futurum fuisset dominium, & nimis sumtuosa custodia.

3. Neque hic consideratur bona quis an mala fide rei possessionem nactus sit: alia enim obligatio est ex delicto, alia ex re. Lacedæmonii delicto se liberaverant, damnato Phœbida, qui Cadmeam Thebanorum arcem contra fœdus ceperat, sed ipsi b injustitiæ accusati quod arcem nihilominus retinerent. Eamque injustitiam, ut singularem, etiam singulari Dei providentia vindicatam notavit * Xenophon. Sic M. Crassum & Q. Hortensium reprehendit † Cicero, quod hereditatis partem retinuissent 6 ex testamento, quod falsum, sed sine eorum culpa, confectum erat. *Diod. l.* xv. *Plut. Pelopida, p.* 280. * *Hist. Græc. lib.* v. c. 4. † *De Officiis* III. c. 18.

4. Quia vero hæc obligatio 7 tanquam ex contractu universali omnes homines tenet, & jus quoddam rei domino parit, eo fit ut 8 singulares contractus, quippe tempore posteriores, exceptionem inde accipiant. Inde lucem accipit illud Tryphonini: *Latro spolia quæ mihi abstulit, posuit apud Sejum inscium de malitia deponentis: utrum latroni, an mihi restituere Sejus debeat? Si per se dantem, accipientemque, intuemur, 9 hæc est bona fides, ut commissam rem recipiat is qui dedit: Si totius rei æquitatem, 10 quæ ex omnibus personis,* *L. Bona fides. 31. D. depositi.* §. 1.

quæ

GROTII.

b *Injustitiæ accusati*] Ita judicat *Diodorus* libro xv. (c. 20.) *Plutarchus* Agesilao: τὴν πόλιν ἔπεισεν εἰς αὐτὴν δέξασθαι τὸ ἀδίκημα, καὶ κατέχειν τὴν καδμείαν δι' ἑαυτῆς. *Civitati persuasit ut in se culpam transferret, retinendo sibi arcem Cadmeam.* (Pag. 609. B.) Simile facinus Bajazetis in Nicopoli apud *Leunclavium* lib. vi.

GRONOVII.

4 *Hæc quasi societas*] Instar taciti pacti cujusdam intercessit.

5 *Poscenti domino*] Nonnisi poscenti, ita ut si non posceret, quod ignoraret suam rem te penes esse, id scienti tibi eam retinere liceret.

6 *Ex testamento*] L. Minucii Basilii, quod subjecerunt quidam, & secum scripserunt hæredes Crassum & Hortensium, ut illi lucro invitati contra veros hæredes hoc falsum testamentum potentia sua tuerentur, quod & fecerunt.

7 *Tanquam ex contractu universali*] Pacto, in quod tacite omnes homines consensisse videntur.

8 *Singulares contractus*] Ut quod quis de re aliena non domino, tanquam domino, promisit aut cum eo contraxit, id servare non teneatur vero domino invento, quo is suum recipiat.

9 *Hæc est bona fides*] Hoc conveniens est bonæ fidei & sinceritati contractuum.

10 *Quæ ex omnibus personis*] Quæ tum demum constat, quum omnium personarum ad quas ea res pertinet, ratio habetur, nec cuiquam detrahitur, quod suum est.

(bb) Nullam societatem, nullum pactum, heic intelligere necesse est. Vide quæ hac de re, simul & de toto argumento istius Capitis, diximus in Notis ad PUFENDORFIUM, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. iv. Cap. xiii. alterius

quæ negotio isto contingunter, impletur, mihi reddenda sunt, qu (male legitur *quo*) *facto scelestissimo ademta sunt.* Recte autem a dit: *Et probo hanc esse justitiam, quæ suum cuique ita tribuit,* 11 *u non distrahatur ab ullius personæ justiore repetitione.* Justior nimirum est repetitio domini ex jure illo quod ipsi 12 dominio æquævum diximus: unde etiam illud sequitur quod apud eundem Tryphoninum est, ut qui rem suam ignorans depositam accepit, redder eam non teneatur: & quod ibidem paulo ante quærebatur de bonis depositis ab eo cujus bona erant publicata, 13 hinc potius quam ex eo quod 14 de pœnarum utilitate adfert Tryphoninus definiendum est.

5. Nam ad dominii naturam nihil refert, ex gentium, an e civili jure oriatur: semper enim secum habet quæ sibi sunt naturalia, inter quæ est obligatio cujusvis possessoris ad rem domini restituendam. Et hoc est quod ait Martianus, jure gentium 15 condici posse res ab his qui non ex justa causa possident. Ex hoc fonte oritur illud quod ab Ulpiano est proditum *, qu rem alienam invenit, eum ita ad eam domino reddendam tene ut εὕρετρον, hoc est, præmium inventionis petere non possit. Reddendi autem sunt & fructus 16 salvis impensis.

L.25. D. de act. rer. amotar.

** L.43. §. 9. D. de furt.*

II. 1. De rebus non exstantibus hoc humano generi placuit ut si tu ex re mea factus es locupletior, me rem non habente 17 in tantum tenearis, in quantum es factus locupletior: quia qua tenus ex meo lucratus es, 18 plus habes, cum ego 19 minus habeam: introducta autem sunt dominia ad servandam æqualitatem in eo scilicet, ut quisque suum haberet. c *Contra naturam est* ait Tullius, * *ex hominis incommodo suum augere commodum.* E alibi: † *Illud natura non patitur, ut aliorum spoliis nostras facultates copias, opes augeamus.*

Cajet. ad Th.2,2.62. art.6. L. 20. §. 6. D. de petit. hered.

** De Off. III. c. 5. Vid.L.206. D. de reg. jur. & ibi interpretes.*

† Immo ibid.

2. E

terius Editionis, ubi omnia accuratiùs exsequuti sumus, quàm in primâ Editione, &c, ut putamus, quàm ab ullo adhuc factum fuerat. *J. B.*

GROTII.

c *Contra naturam esse ex hominis incommodo suum augere commodum*] Cassiodorus x, 16. *Hoc nostris temporibus confitemur inimicum, ut alter alterius lætetur incommodo.*

GRONOVII.

11 *Ut non distrahatur*] Ut si intelligatur, alium, quam cujus ad hoc usque putatum est, id justius repetere, ei potius tribuamus.

12 *Dominio æquævum*] Simul cum introductis privatis dominiis natum & inter dominos quasi contractum.

13 *Hinc potius*] Nempe quod con tractum cum deponente solverit il sanctior humano generi contractus in tus, domino rem restitui. Est auten post condemnationem dominus bonorum deportati fiscus.

14 *De pœnarum utilitate*] Ut mal meritus de publico, quo fit exem aliis ad deterrenda maleficia, etia egestate laboret.

15 *Condici*] Peti actione.

16 *Salvis impensis*] Detracto eo q bonæ fidei possessor in rem imp

17 *In tantum tenearis*] Tantum r stituere debeas.

18 *Plus habes*] Quam jure ad pertinet.

19 *Minus*] Quam me habere tet.

20 E

2. Et hujus dicti tanta æquitas, ut multa hinc definiant jurisconsulti [20] extra legum præscripta, semper ad ipsam æquitatem, ut evidentissimam, provocantes. Ex *a* actu servi [21] institoris tenetur qui præposuit, ita nisi denunciaverit ne ei crederetur: At etiam si sit facta [22] denunciatio, & servus ex eo contractu [23] peculium habeat, [24] aut in rem domini versum sit, [25] replicabitur de dolo. *Videtur enim*, inquit Proculus, *dolum malum facere, qui* [26] *ex aliena jactura lucrum quærat.* Ubi doli mali vox id omne significat, quod naturali juri & æquitati repugnat.

a *L. Si quis mancipiis, 17. D. de inst. act. §. 4.*

b Qui matre jubente pro filii [27] defensore fidejussit, adversus defensorem mandati actionem non habet, nec proprie ejus gessit negotium, quia [28] contemplatione matris fidejussit: Attamen ex Papiniani sententia dabitur actio negotiorum gestorum ([29] utilis, ni fallor) in defensorem, quia pecunia fidejussoris liberatur.

b *L. Quamquam, 6. ad SC. Vell.*

c Sic uxori quæ marito pecuniam donavit, [30] quam ex lege posset repetere, datur condictitia aut utilis vindicatio in rem ex pecunia comparatam; quia, inquit Ulpianus, locupletiorem esse maritum negari non potest: & hoc quæritur, quid ex re mulieris possideat.

c *L. Uxor marito, 55. D. de donat. inter vir. & uxor.*

d Si consumseris nummos quos mihi meus servus surripuerat, [31] peculiares putans, [32] condictio eo nomine mihi adversus te competit, quasi res mea ad te [33] sine causa pervenerit.

d *L. 30. pr. vers. secundum, D. de act. emt.*

e Pupilli [34] non tenentur commodati secundum leges Romanas; tamen utilis actio dabitur, si pupillus locupletior factus sit.

e *L. 3. D. commodati.*

f Sic si aliena res pignori data & a creditore vendita fuerit, quantum ad creditorem, pro pretii accepti quantitate, liberatur debitor: quia, inquit Tryphoninus, [35] ex quali quali obligatione, occa-

f *L. Rescriptum. 12. §. 1. de dist. pignorum.*

20 *Extra legum præscripta*] De quibus vetus jus nihil sanxit.

21 *Institoris*] Qui tabernis & negotiis ac mercimoniis domini præpositus est.

22 *Denuntiatio*] L. 47. pr. *de peculio.* l. 11. §. 2. & 3. D. *de institor. act.* l. 17. §. 4. *ibid.*

23 *Peculium*] Aliquid separatum a rationibus domini, quod eo permittente in lucrum suum occupet.

24 *Aut in rem domini*] De suo rem domini amplificaverit, neque expensam redigere, manente tali denuntiatione, possit.

25 *Replicabitur de dolo*] Actionem habebit adversus eam denuntiationem, tanquam dolo malo factam.

26 *Ex aliena jactura*] Ut hic dominus ex jactura servi.

27 *Defensore*] Qui absque mandato cum sola satisdatione pro reo in judicio postulat, in quo differt a procuratore, qui cum mandato, & tam pro actore quam pro reo.

28 *Contemplatione matris*] Matris personam & auctoritatem secutus.

29 *Utilis*] Non ex lege ipsa, sed ex interpretatione, contra juris stricti rationem, ex æquitate introducta.

30 *Quam ex lege*] Quia vetitæ donationes inter virum & uxorem erant. l. 1. hoc tit.

31 *Peculiares*] De peculio servi.

32 *Condictio*] Actio in personam.

33 *Sine causa*] Non justo titulo.

34 *Non tenentur commodati*] Non possunt conveniri actione de eo quod illis commodatum est.

35 *Ex quali quali*] Quantumvis illegitima, invalida obligatione pignoris rei alienæ, etsi nihil aliud, occasione per debitorem data.

occasione debitoris redactum pretium æquius debitori proficiet, quam creditoris lucro cederet: sed 36 emtori debitor tenebitur, ne ex aliena jactura lucrum sibi quærat: 37 nam & si majores fructus a possessore creditor abstulisset, universos in 38 quantitatem acceptos ferre deberet.

g *L. Si me & Titium, 32. D. de reb. cred.*

g Similiter si cum debitore meo, non tanquam meo, 39 sed alienum debitorem putans egisti, & mutuam ab eo accepisti pecuniam, obligaris, non quia pecuniam tibi credidi, (hoc enim nisi inter consentientes fieri non potest) sed 40 quia pecunia mea quæ ad te pervenit, eam mihi a te reddi bonum & æquum est.

h *Acc. in d. l. rescriptum.* i *Jason. in d. l. si me & Titium.*

3. Posteriores quoque juris interpretes ad facta similia hæc recte producunt: nempe ut *h* cujus 41 latitantis bona venum ierant, 42 cum exceptionem haberet, is ad pecuniam ex bonis suis redactam admittatur; & *i* ut qui pecuniam patri credidit ad alendum filium, si pater solvendo non sit, in ipsum filium bona materna habentem actionem habeat.

k *Soto l. IV. q. 7. art. 2. Covarr. ad c. peccatum. par. 11. §. 1. Silv. in verbo Restitutæ n. 3. q. 6. Medina de contr. q. 10. Less. l. 11. c. 14. Navar. 17. n. 7.*

His regulis duabus recte intellectis, non difficilis erit responsio ad eas quæstiones quæ & a Jurisconsultis, *k* & a Theologis 43 internum animi tribunal instruentibus, proponi solent.

III. Primum enim apparet, bonæ fidei possessorem (nam malæ fidei possessor, 44 ultra rei rationem, ex facto suo tenetur) non teneri ad ullam restitutionem si res perierit: quia nec res ipsa apud eum est, nec lucrum ex re.

IV. Secundo, bonæ fidei possessorem teneri ad restituendos (cc) etiam fructus exstantes rei: dico 45 fructus rei; nam industriæ fructus

GRONOVII.

36 *Emtori debitor*] Ab emtore, a quo dominus eam vindicavit, debitor, qui rem non suam creditori pignus dedit, conveniri potest, ne ex aliena re ipse quidem debitor a creditore pignore vendito liberatus sit; emtor autem pretio creditori dato & re simul careat.

37 *Nam & si majores*] Si creditor a debitore, qui bona fide alienum agrum possidet, pro usuris ejus agri fructus redigat, & forte perceperit majores, quam quæ usurarum quantitati responderent, id ad minuendam sortem possessori proficere deberet.

38 *Quantitatem*] Debitam.

39 *Sed alienum*] Ejus qui te jussit ab suo debitore mutuum sumere.

40 *Quia pecunia mea quæ*] Verba legis 32. D. *de rebus cred.* in quibus aut delendum τὸ *quæ*, aut legendum *pecuniam meam*, & τὸ *eam* abundat, ut in illis, de quibus 1. observ. 23, p. 186.

41 *Latitantis*] Non facientis copiam conveniendi sui. *Cicero* pro Quint. c. 19.

42 *Cum exceptionem*] Cum petitoris intentionem exceptione potuisset elidere & irritam reddere.

43 *Internum animi tribunal*] Judicium conscientiæ de rebus lege non definitis.

44 *Ultra rei rationem*] Ab eo non tantum exigitur res, sed etiam pœna ob rem male possessam.

45 *Fructus rei*] Qui ex ipsa per se naturaliter sine industria possessoris proveniunt.

(cc) Non tenetur: quoniam, ut puto, ille, quamdiu fuit bonæ fidei Possessor, secundum Legem Naturalem eadem planè jura habuit, ac si verus Dominus fuisset. Id probavimus ad

Caput

ructus etiam si sine re non procederent, rei tamen non debentur. Causa hujus obligationis est ex dominio. nam qui dominus est rei, idem naturaliter dominus est fructuum rei.

V. Tertio, bonæ fidei possessorem teneri ad restitutionem & rei, & fructuum consumtorum, 46 si modo alias quoque tantundem consumturus fuerat: nam in hoc locupletior censetur. Sic laudatur circa initia imperii C. Cæsar Caligula, quod quibus regna restituit, adjecit & fructus medii temporis. *Suet. c. 16.*

VI. Quarto, non teneri eum ad restituendos fructus quos percipere neglexit: quia nec rem habet, nec quicquam quod rei loco succedit.

VII. Quinto, si talis possessor rem sibi donatam alii donaverit, non teneri eum 47 nisi omnino etiam sine hac re donaturus tantundem fuisset: tunc enim lucrum erit rei suæ pepercisse.

VIII. Sexto, si rem emtam vendiderit, * non teneri, nisi quatenus forte pluris † vendiderit: quod si donatum vendiderit, *a* teneri ad restituendum pretium, nisi forte prodegerit pretium, alias non prodacturus.

IX. 1. Septimo, rem alienam bona fide emtam restituendam, nec *b* posse erogatum pretium repeti. cui regulæ hæc addenda mihi videtur exceptio, d 48 nisi quatenus dominus rei suæ possessionem recipere sine impendio aliquo probabiliter non potuit, ut puta si res apud piratas fuerit. Tunc enim deduci poterit quantum domi-

* *Vid. L. 48. §. ult. D. De furtis.*
† *L. 22. D. de petit. her. L. 25. eod.*
a *L. 23. D. de reb. credit.*
b *L. 3. 23. C. de rei vindic. L. 16. C. de evictionib.*

Caput Pufendorfii jam indicatum: ubi videre poterit Lector, quomodo in plerisque casuum sequentium alias regulas tradamus, è principio simplicissimo & facillimo fluentes; quum definitiones Auctoris nostri satis inter se non consentiant, & difficultatibus plurimis obnoxiæ sint. *J. B.*

GROTII.

d *Nisi quatenus dominus rei suæ possessionem recipere sine impendio aliquo probabiliter non potuit*] Apud Terentium Heautontimorumeno Act. IV. Scena IV. (*vers.* 42, *& seqq.*)

— Sed illud quod tibi
Dixi de argento quod ista debet Bacchidi;
Id nunc reddendum est illi. neque tu scilicet
Eo nunc confugies; quid mea? num mihi datum est?
Num jussi? num illa oppignerare filiam
Meam me invito potuit? verum illud, Chreme,
Dicunt: jus summum sæpe summa est malitia.

Ubi & Eugrafium vide. Hæc æquitas etiam ab Hebræorum magistris probatur, & a Wisigotthis libro I, tit. IX, c. 9, & c. 15. *Alc.* III, Præf. 29. *Menoch.* V, Præf. 29. num. 26. *Stracham parte* II, num. 18.

GRONOVII.

46 *Si modo alias*] Nisi forte rem alienam si non possedisset, arctius contentiusque vixisset, ac minus sumptuum fecisset: si res illa non fuit causa, ut liberalius viveret.

47 *Nisi omnino etiam*] Nisi res bona fide possessa fuerit causa & occasio donationis.

48 *Nisi quatenus*] Nisi emerit ab eo, unde necessario & domino emenda fuisset quodammodo, & sine impensa recuperari non potuisset.

e *Cum*

dominus impensurus libenter fuerat. ipsa enim 49 facti possessio, præsertim recuperatu difficilis, est aliquid æstimabile, & in tantum dominus post rem amissam censetur factus locupletior. Et sicut cum rei suæ emtio * ordinario jure non valeat, valere tamen censeat *a* Paulus Jurisconsultus, si ab initio id convenit, 50 ut possessio quæ apud alterum est ematur *b*. Neque hic requiro ut emta res sit *e* cum animo ut domino restitueretur, quo casu 51 negotiorum actionem nasci, sunt qui ajant, sunt qui negent *c*. Nam negotiorum gestorum actio ex lege civili nascitur: nullum enim habet eorum fundamentorum, ex quibus natura obligationem inducit. Nos autem id quod naturale est hic quærimus.

2. Non dissimile est quod de 52 funeraria scripsit *d* Ulpianus, justum judicem in ea non 53 meram negotiorum gestorum actionem imitari, sed solutius æquitatem sequi, cum hoc ei actionis natura indulgeat. Et quod alibi idem ait, *e* si quis negotia mea gesserit, non mei contemplatione, sed sui lucri causa, & circa res meas aliquid impenderit, *f* non quidem in id 54 quod dedit, sed 55 in id quod ego locupletior sum, habiturum actionem. Sic (dd) enim & domini rerum, quarum jactu levata est navis, partem recuperant ab aliis, *g* quorum res jactu servatæ sunt: quia & qui rem alioqui perituram servavit, in hoc videtur locupletior.

X. Octavo, eum, qui rem alienam emit, non posse eam 56 restituere venditori ut pretium servet, quia ex quo res in ejus fuit potestate, jam, ut diximus, cœpit obligatio restituendi.

XI. Nono, eum qui rem habeat cujus dominus ignoratur, non teneri naturaliter eam rem pauperibus dare: *f* quanquam valde hoc pium sit, & recte multis in locis constitutum. Ratio est, quia ex dominio nemo jus habet 57 præter dominum. Non esse autem

* L. Sed, 16. D. de usur. cont. a L. Si in emtione, 34. §. rei, 4. D. de contr. emt. b L. Si libertus, 2. §. Si navis, 3. ad legem Rhodiam. Vid. c Ægid. Reg. disp. 31. dub. 7. num. 126. Host. tit. de pen. v. quid de prædam ementibus. c Bal. & Cast. l. 1. D. de neg. gest. d L. & si quis, 14. §. idem Labeo, 13. D. de relig. & s. f. Balsamo ad can. 2. Greg. Thaumat. e L. Si pupilli, 6. §. sed si quis, 3. D. de neg. gest. f Cajet. 2, 2. 62. 6. Soto l. 4. q. 7. art. 2. Covar. d. loco. g L. 1. D. ad l. Rhod.

GROTII.

e Cum animo ut domino restitueretur] Speculum Saxonicum II, 37. Landrecht tit. XV.

f Quanquam valde hoc pium sit] Chrysostomus indicato jam loco.

GRONOVII.

49 *Facti possessio*] Possessio de facto sive plena.

50 *Ut possessio quæ apud alterum est, ematur*] Ne scilicet de ea dominus judicio certandum haberet.

51 *Negotiorum actionem*] Contrariam, quæ datur gestori ultro accedenti ad negotium alterius.

52 *Funeraria*] Quæ de impensis funeris causâ factis datur.

53 *Meram negotiorum*] Rigorem juris in illa actione.

54 *Quod dedit*] Quod ei abest non omne quod impendit.

55 *In id quod*] Quantum mihi imputare potest.

56 *Restituere venditori*] Cogere venditorem, ut pretio reddito illam recipiat, sed debere eam restituere domino quicquid eveniat de pretio.

57 *Præter dominum*] Eoque nec pauperes, nec pauperum curatores jus habent ejusmodi rem ἀδέσποτον poscendi.

(dd) Heic *enim*, in omnibus Editionibus, positum pro *etiam*, errore, ut mihi videtur, typographico, quem tamen Auctor non animadvertit. Certe est id novum exemplum, non rei jam dictorum. *J. B.*

g Aud

autem, & non apparere, tantundem valent quoad eum cui non apparet.

XII. Decimo, *g* naturaliter quod ob causam turpem aut honestam, 58 ad quam quis obligabatur, acceptum est, non esse restituendum, quanquam hoc quoque non immerito legibus quibusdam introductum est. Ratio est, *h* quia 59 ratione rei nemo tenetur, nisi res sit aliena; hic autem dominium transit 60 ex prioris domini voluntate. g Aliud erit si in ipso accipiendi modo vitium fuerit, puta 61 extorsio: hoc enim est aliud obligationis principium, de quo hic non agimus.

g Thom. 2. 2. 62. art. 5. resp. ad 2. & Cajet. ibi. Covar. p. 2. §. 2. ad cap. peccatum.
h 1 Sam. XII, 5. 6.

XIII. Addamus & hoc mendose à *i* Medina traditum, rerum alienarum in nos dominium transire sine consensu domini, si res sint tales, 62 quæ pondere, numero, & mensura æstimari soleant. Nam res ejus generis 63 functionem quidem recipere dicuntur, id est, restitui posse per id quod genere idem est, sed ita demum si consensus præcesserit, aut ex lege aut more præcessisse intelligatur, ut in mutuo; aut etiam si res, utpote consumta, exhiberi nequeat. *k* At extra talem consensum, vel expressum, vel præsumtum, & extra necessitatem functio ista locum non habet.

i De rest. q. 10.
k L. Rogasti. 11. §. ult. D. de reb. cred. & si cert.

GROTII.

g *Aliud erit si in ipso accipiendi modo vitium fuerit, puta extorsio*] Optime hæc distinguit Augustinus epistola LIV.

GRONOVII.

58 *Ad quam quis obligabatur*] Quam & sine mercede facere debebat.

59 *Ratione rei*] Rem nemo restituere compellitur.

60 *Ex prioris domini*] Dominus quod desit, eo dedit animo, ut fieret accipientis & suum esse desineret: itaque apud accipientem non est alienum.

61 *Extorsio*] Si per vim & minas expressit.

62 *Quæ pondere, numero*] Quæ solent mutuæ dari, in mutuo autem alienantur inque dominium transeunt species creditæ, quæ scilicet utendo consumuntur. Tales igitur res incidentes in non dominum Medina voluit ejus fieri, ut abuti posset illis, & restituendo tantumdem, non ipsis speciebus liberaretur.

63 *Functionem quidem recipere*] L. 2. D. de rebus cred.

CAPUT XI.

De promissis.

I. *Refellitur sententia statuens ex promissis jus naturaliter non oriri.*

II. *Assertionem nudam non obligare.*

III. *Pollicitationem naturaliter obligare, sed inde alteri jus non nasci.*

IV. *Quid sit promissum unde alteri jus oritur.*

V. *Requiri ad hoc in promittente usum rationis: ubi distinguitur jus naturale a legibus civilibus circa minores.*

VI. *Promissio errantis an & quatenus obliget naturaliter.*

*Lib.*I,*c.*VI. *Lib.* V, *c.*I. I. 1. PErduxit nos ordo ad obligationem quæ ex promissis oritur: ubi statim se nobis objicit vir eruditionis minime vulgaris Franciscus Connanus. Is enim hanc defendit (aa) sententiam, jure naturæ ac gentium 1 ea pacta, quæ non habent συνάλλαγμα, nullam inducere obligationem: honeste tamen impleri, si modo talis res sit, quam præstare etiam citra promissum honestum ac virtuti alicui congruens fuerat.

I. 2. Adfert autem pro sententia sua non tantum Jurisconsultorum dicta, sed & rationes has: quod non minor sit culpa ejus qui temere nulla de causa pollicenti credit, quam ejus qui vanitatem
II. adhibuit promissionis: deinde quod fortunis omnium magnum immineat periculum, si promisso, quod sæpe ex ostentatione magis quam ex voluntate proficiscitur, aut ex voluntate quidem, sed
III. levi ac parum considerata, tenerentur homines: postremo, quod justum fuit 2 aliqua honestati cujusque relinquere, nec ad necessitatem

GRONOVII.

1 EA *pacta quæ non habent*] Pacta nuda quæ placiti fine steterunt, quæ neque traditione, neque stipulatione firmata sunt.

2 *Aliqua honestati*] Esse quædam, in quibus experiamur quid ex officio facturi sint homines, nulla lege cogente.

(aa) Confer PUFENDORFIUM, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. III. Cap. I. §. 9. & seqq. *J. B.*

tatem obligationis exigere: turpe esse promissa non implere, [3] non quod injuste id fiat, sed quod detegatur promissionis levitas.

Tullii quoque utitur testimonio, qui dixerit, nec promissa servanda, quæ sint iis quibus promiseris inutilia, nec si plus tibi noceant, quam illi prosint cui promiseris. *De Offic. I. 10.*

Quod [4] si res integra non sit, vult deberi non quod promissum est, sed [5] quod interest: cæterum pacta, quam ex se non habent vim, eam accipere aut ex contractibus, quibus insunt aut adjiciuntur, aut ex rei traditione: unde nasci [6] partim actiones, [7] partim exceptiones, & vetitam repetitionem.

Quæ vero pacta vim obligandi secundum leges habeant, ut pacta stipulata, & alia quædam, habere eam [8] legum beneficio, quarum ea est efficacia, ut quod per se honestum est id efficere possint etiam necessarium.

3. Verum hæc sententia, ita generaliter ut ab ipso effertur accepta, consistere non potest. Primum enim sequitur inde inter reges & populos diversos, pactorum, quamdiu nihil ex iis præstitum est, vim esse nullam, præsertim iis in locis [9] ubi nulla certa forma fœderum aut sponsionum reperta est. Tum vero ratio nulla reperiri potest, cur leges, quæ [10] quasi pactum commune sunt populi, atque hoc nomine vocantur ab Aristotele & * Demosthene, obligationem pactis possint addere; voluntas autem cujusque, hoc omni modo agentis ut se obliget, idem non possit, præcipue ubi lex civilis impedimentum non affert. Adde quod, voluntate sufficienter significata, transferri rei dominium potest, [11] ut ante diximus. quid ni ergo possit transferri & [12] jus in personam, aut [13] ad transferendum dominium (quod jus ipso [14] dominio minus est) aut ad aliquid agendum, quippe cum in actiones nostras par jus habeamus atque in res nostras? *Rhet. 1, XV. * Orat. I. adv. Aristogit. p. 492. C. unde petita est. L. 2. D. de legibus. §. Per traditionem, 40. Inst. de rer. divis.*

4. Accedit his [a] sapientum consensus: nam quomodo dicitur a Juris-

GROTII.

a *Sapientum consensus*] Ita ut & silentium in re moram non ferente vim sponsionis habere velint Hebræi. *Baba Kama* cap. x, §. 4.

GRONOVII.

3 *Non quod injuste*] Non quod in eo sit injuria legibus vindicanda, sed quod promissor non præstando quod promisit, se demonstret vanum, inconstantem, mendacem.

4 *Si res integra non sit*] Si cœptum est impleri promissum, si arrha, vel symbolum datum.

5 *Quod interest*] Ejus cui promissum fuerat, rem præstari.

6 *Partim actiones*] Ad exigendum aut petendum.

7 *Partim exceptiones*] Ad negandum.

8 *Legum beneficio*] Non natura.

9 *Ubi nulla certa*] Sicubi remanet prisca simplicitas & verbis nudis & fortuitis, non conceptis & certis formulis transigitur.

10 *Quasi pactum commune*] Ob quam rationem Lycurgus leges suas Ῥήτρας id est, *pacta*, vocavit.

11 *Ut ante diximus*] 2, 6, 1.

12 *Jus in personam*] Obligatio.

13 *Ad transferendum dominium*] Nam actio in personam est, qua intendimus aliquem dare, facere oportere.

14 *Dominio minus*] Quanto scilicet spes minor est re præsenti.

 15 *Qua*

Juriſconſultis, nihil eſſe tam naturale, quam voluntatem domini volentis rem ſuam in alium transferre ratam haberi; eodem modo dicitur, * nihil eſſe tam congruum fidei humanæ, quam ea 15 quæ inter eos placuerunt ſervare. Sic edictum 16 de pecunia conſtituta, ubi nulla in conſtituente debendi cauſa præceſſerat præter conſenſum, † favere dicitur naturali æquitati. Paulus quoque Juriſconſultus eum *a* ait natura debere quem jure gentium dare oportet, 17 cujus fidem ſecuti ſumus: quo in loco primum vox, *oportet*, 18 neceſſitatem quandam moralem ſignificat: neque vero admittendum eſt, quod ait Connanus, fidem ſecutos nos cenſeri, ubi 19 res integra eſſe deſiit: agebat enim eo loco Paulus de 20 condictione indebiti: quæ ceſſat ſi ex 21 qualicunque pacto ſolutum quid ſit, quia jam ante, 22 re adhuc integra, naturæ ac gentium jure dari oportebat, etiamſi 23 lex civilis ad 24 præſcindendas litium occaſiones auxilium ſuum 25 non præſtabat.

* *L. 1. D. de pactis.*
† *L. 1. D. de pecun. conſt.*
a *L. cum amplius, 84. §. 1. D. de reg. juris,*

5. M. autem Tullius in officiis tantam promiſſis vim tribuit, ut fundamentum juſtitiæ fidem appellet, quam & juſtitiæ ſororem dixit *b* Horatius, & Platonici ſæpe juſtitiam vocant ἀλήθειαν, quod fidelitatem tranſtulit *c* Apulejus: ac Simonides *d* juſtitiam definiebat, non modo acceptum reddere, ſed & verum dicere.

De off. l. 1. c. 7.
b *L. 1. Od. 24.*
c *Ap. de Platon. Phil. Mor.*
d *Apud Plat. 1. De Rep. p. 331. C. D. Ed. H. Steph.*

6. Sed ut bene res intelligatur, (bb) diſtinguendi ſunt diligenter tres gradus loquendi de 26 rebus futuris quæ noſtræ ſunt poteſtatis, aut fore putantur.

II. Primus gradus eſt 27 aſſertio explicans de futuro animum qui nunc eſt: & ad hanc, ut vitio careat, requiritur 28 veritas cogi-

GRONOVII.

15 *Quæ inter eos*] Poteſt excuſari, ut τὸ *eos* ad intellectum referatur, quaſi dixiſſet, fidei hominum. Suſpicor tamen Ulpianum ſcripſiſſe, quam ea quæ inter quos placuerunt ſervari. [Nihil mutare neceſſe eſt. Vide Clariſſ. NOODT. *Obſ.* 1. 4.

16 *De pecunia conſtituta*] Ubi quis id egit cum debitore, ut alio, ſed certo, die ac loco conſtituerit ſe ſoluturum. l. 4, & 5. D. *de conſ. pec.*

17 *Cujus fidem ſecuti ſumus*] Quicum contraximus, tanquam cum viro bono & fidem tueri ſolito.

18 *Neceſſitatem moralem*] Si non alia re, moribus duntaxat & inſtitutis aliquem obſtringi.

19 *Res integra eſſe deſiit*] Ubi jam aliquid agi ex illo ſimplici promiſſo incepit.

20 *Condictione indebiti*] Repetitione ejus, quod quum non deberetur, per errorem ſolutum eſt.

21 *Qualicumque pacto*] Quamvis nudo & ſine ſtipulatione.

22 *Re adhuc integra*] Nondum numerata pecunia.

23 *Lex civilis*] Quæ aliquid amplius requirebat quam pactum nudum.

24 *Præſcindendas*] *Reſcindendas* dicere voluit. 2. *obſerv.* 22.

25 *Non præſtabat*] Non juvabat eum, qui accepit, ad ultro petendum.

26 *Rebus futuris*] Nam in his ē promiſſum.

27 *Aſſertio explicans*] Dictum, quo indices, quid cum maxime facere cogites; non tamen adſeveres te nullo modo aliud facere velle.

28 *Veritas cogitationis*] Simplex animi & oris conſenſus.

(bb) Vide, in hanc rem, PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. III, Cap. V. §. 5, & ſeqq. *J. B.*

b Dum

cogitationis pro tempore præsenti, non autem ut in ea cogitatione perseveretur. Habet enim animus humanus non tantum naturalem potentiam mutandi consilium, sed & jus. Quod si 29 in mutatione sententiæ vitium sit aliquod, aut accedit, id non est intrinsecum mutationi, sed ex materia, puta quia prior sententia erat melior.

III. Secundus gradus est, cum 30 voluntas se ipsam pro futuro tempore determinat, cum signo sufficiente ad indicandam perseverandi necessitatem. Et 31 hæc pollicitatio dici potest, quæ 32 seposita lege civili obligat quidem, aut absolute, aut sub conditione, sed jus proprium alteri non dat. Multis enim casibus evenit, ut obligatio sit in nobis, & nullum jus in alio: sicut in debito misericordiæ & gratiæ reponendæ apparet, quibus simile est hoc debitum constantiæ sive fidelitatis. Itaque ex tali pollicitatione res pollicitantis retineri, aut is ipse qui pollicitus est ad implendam fidem cogi jure naturæ non poterit.

IV. 1. Tertius gradus est, ubi 33 ad determinationem talem accedit signum volendi jus proprium alteri conferre: quæ perfecta promissio est, similem habens effectum qualem alienatio dominii. Est enim aut 34 via ad alienationem rei, aut alienatio particulæ cujusdam nostræ libertatis. Illuc pertinent promissa dandi, huc promissa faciendi. Ejus quod dicimus insigne nobis argumentum præbent divina oracula, quæ nos docent b Deum ipsum, qui nulla constituta lege obstringi potest, contra naturam suam facturum nisi promissa præstaret. Neh. IX, 8. Hebr. VI, 18. & X, 23. 1 Cor. I, 9. X, 13. 1 Thess. V, 24. 2 Thess. III, 3. 2 Tim. II, 13. Unde sequitur, ut promissa præstentur venire ex natura 35 immutabilis justitiæ, quæ Deo & omnibus his qui ratione utuntur, 36 suo modo

GROTII.

b *Deum ipsum*] Ita *Baldus* in l. 1. D. de pactis.

GRONOVII.

29 *In mutatione sententiæ*] Si quis peccat mutando tale propositum, non peccat, quia jus mutandi non habuit, sed quia cum utrumque & servandi & mutandi jus haberet, pejus elegit, in opere, non in actione.

30 *Voluntas se ipsam*] Cum quis adfirmat sese ita & non aliter facturum.

31 *Hæc pollicitatio*] Infra num. 14.

32 *Seposita lege civili*] Nam per hanc non obligat.

33 *Ad determinationem*] Ubi non dicitur tantum, aut intra verba sistitur, sed incipitur actus aliquis præstandi, etsi totum non impleatur. Ubi non effamur modo quid agere statuerimus, sed etiam initium fit agendi, data quasi arrha & pignore irrevocabilis propositi.

34 *Via*] Præparatio, *prærogativa*, ut veteres loquebantur. 4. *observ.* 1.

35 *Immutabilis justitiæ*] Juris naturalis immutabilis. 1, 1. 10. cujus exemplar excellens, perfectum, constans atque æternum, in Deo & ipse Deus est, Deique beneficio in hominibus, quod satis sit pro captu & modulo illorum.

36 *Suo modo*] Deo excellenter & perpetuo ac sine varietate; hominibus pro captu ipsorum.

Prov. VI. 1. modo communis est. Accedit judicium Salomonis: *Fili mi, si quid spopondisti alteri, 37 defixisti externo volas tuas, illaqueatus es verbis oris tui: captus es enunciationibus oris tui.* Et hinc Hebræis promissio vocatur אסר *vinculum*, & c voto comparatur, Numer. XXX. 4. 5. 6. Similis origo vocis ὑποσχέσεως notata Eustathio ad
Vers. 349. secundum Iliados: ἁλίσκεται γάρ πως καὶ κατέχει τὸν ὑποσχόμενον ὁ τὴν ἐπαγγελίαν δεξάμενος. d *Capit ac vincit quodammodo promissorem is, cui fit promissio.* Quem sensum non male secundo Metamorphoseôn expressit Ovidius, ubi promissor ei cui promiserat
Vers 52. ait: 38 *Vox mea facta tua est.*

2. His cognitis non difficulter respondebimus ad Connani argumenta. Nam jurisconsultorum dicta de pactis nudis, respiciunt e id, quod Romanis legibus erat introductum, quæ 39 deliberati animi signum certum constituerunt stipulationem. Neque nega-
V. de Benef. c. 21. mus similes esse in aliis populis leges. *Quæ lex ad id præstandum nos quod alicui promisimus obligat?* ait Seneca de lege humana & f promisso non solenniter facto loquens.

3. Possunt autem naturaliter deliberati animi alia esse signa præter stipulationem, aut si quid ei simile ad actionem pariendam lex civilis postulat. Quod autem fit 40 animo non deliberato, id nos quoque ad vim obligandi non credimus pertinere; quod & Theophrastus libro de legibus notaverat. imo & quod deliberato fit, sed non eo animo ut jus proprium concedat alteri, ex eo negamus jus exigendi cuiquam naturaliter dari, quanquam non solam hinc honestatem, sed & necessitatem quandam moralem nasci agnoscimus. De eo autem quod ex Cicerone adducitur agemus infra, ubi de interpretatione pactorum sermo erit. Sed quæ id

GROTII.

c *Voto comparatur*] *Quasi pasciscuntur cum Diis homines oblatione votorum.* Schol. Horatii. (In III. *Od.* 29. vers. 59.)

d *Capit ac vincit*] Inde vincula fidei dicta. Donatus ad Eunuchum. (*Act.* I. Sc. 2. *vers.* 22.

e *Id, quod Romanis legibus erat introductum*] Caute Paulus sententiarum lib. II. tit. XIV. *Si pactum nudum de præstandis usuris interpositum est, nullius est momenti: ex nudo enim pacto inter cives Romanos actio non nascitur.* §. 1.

f *De promisso non solenniter facto loquens*] Id est, non sponso. Sic epistola XIX. distinguit: *Jam non promittunt de te, sed spondent.* Stipulatus & sponsio, verborum solennitas dicitur Paulo lib. V. Sententiarum, (*Tit.* 7. §. 1.) & Cajo titulo de obligationibus quæ ex consensu fiunt. (II. 9. 4.)

GRONOVII.

37 *Defixisti externo*] Manum tuam vinctam alieno tradidisti.

38 *Vox mea*] At ibi sol ad Phaëtontem, V. Fa. *temeraria*, dixit, *vox mea facta tuâ est*; ubi τὸ *tua* auferendi casu, non nominativo, ut accipit *Grotius*.

39 *Deliberati animi*] Noluerunt eum putari decresse aut deliberato agere, qui rem non deduxisset in stipulationem.

40 *Animo non deliberato*] Non cum certa & demonstrata destinatione in proposito perseverandi.

41 *Mox*

ad perfectæ promissionis vim (cc) requirantur videamus.

V. 1. Primum requiritur usus rationis: ideo & furiosi, & amentis, & infantis nulla est promissio. Aliud censendum de 41 minoribus, hi enim etsi non satis firmum judicium habere credantur, ut & fœminæ, id tamen 42 nec perpetuum est, nec per se sufficit ad actus vim elidendam.

2. Quando autem puer ratione uti incipiat, non potest certo definiri: sed ex quotidianis actibus, aut etiam ex eo quod communiter in quaque regione accidit, desumendum est. Itaque apud Hebræos valebat promissio quam fecisset adolescens qui annum implesset decimum tertium: puella quæ duodecimum. Alibi leges civiles, justa ratione motæ, quasdam promissiones pupillorum ac minorum irritas pronuntiant, non apud Romanos tantum, sed & apud Græcos, ut notatum Dioni Chrysostomo oratione LXXV. adversus quasdam 43 restitutionis beneficium introducunt: sed hi effectus sunt proprii legis civilis, ac proinde cum jure naturæ ac gentium nihil habent commune; nisi quod quibus locis obtinent, ibi eas servari etiam naturale est. Quare etiamsi peregrinus cum cive paciscatur, tenebitur 44 illis legibus: quia qui in loco aliquo contrahit, tanquam subditus temporarius legibus loci subjicitur.

3. Plane aliud erit si in mari pactio fiat, aut in vacua insula, aut per litteras inter absentes. Talia enim pacta jure solo naturæ reguntur, ut & pacta eorum qui summam habent potestatem, 45 qua tales sunt. Nam in his quæ 46 privatim agunt locum habent leges etiam quæ 47 irritum actum faciunt, ubi id in favorem ipsorum fit, (dd) non in pœnam.

VI. 1. De pacto errantis perplexa satis tractatio est. * Nam distingui solet inter errorem circa substantiam rei, & qui non sit circa substantiam: 48 an dolus causam dederit contractui, an non: fueritne alter 49 quicum actum est doli particeps: sitne actus 50 stricti juris an 51 bonæ fidei. Nam pro harum rerum varietate alios

* *Antonin. p. 2. tit. 1. c. 17. §. 6. Dd. ad l. contractus. de reg. jur. Covar. de contractibus. q. 57. Medina, c. de rest. qu. 35.*

GRONOVII.

41 *Minoribus*] XXV. annis.

42 *Nec perpetuum est*] Quia interdum sapiunt ante annos.

43 *Restitutionis*] In integrum, quæ redintegrandæ rei vel causæ actio est.

44 *Illis legibus*] Quibus civis, quæque in ea civitate valent.

45 *Qua tales sunt*] Ipsam summam potestatem in se si consideres.

46 *Privatim agunt*] Tanquam privati, emendo, vendendo, locando, conducendo, stipulando, spondendo &c.

47 *Irritum actum faciunt*] Contractum rescindunt, si hoc ad honorem eorum & conditionem meliorem faciendam pertineat, non pro pœna sit aut ignominia.

48 *An dolus*] An qui deceptus promisit, videatur promissurus non fuisse, nisi deceptus esset.

49 *Quicum actum est*] An cui dolose promissum est, & ipse dolo egerit, ut *Tarpeja*.

50 *Stricti juris*] Præcise servandum, quod dictum scriptumve est.

51 *Bonæ fidei*] Locum habet æquitas & benigna interpretatio.

(cc) Confer PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gentium*, Lib. 3. Cap. 6. *J. B.*

(dd) Vide infra, *Cap.* 14. hujus Libri, §. 2. *J. B.*

alios actus irritos pronuntiant scriptores, alios validos quidem, sed ut arbitrio ejus qui læsus est rescindi possint, aut reformari. Sed harum distinctionum pleræque veniunt ex jure Romano, tum 52 civili vetere, tum 53 prætorio: quædam etiam non satis veræ aut accuratæ sunt.

2. At viam nobis reperiendæ naturali veritati pandit, quod de legum vi atque efficacia omnium ferme consensu receptum est, ut g si lex fundetur in 54 præsumtione aliqua facti, quod factum revera ita se non habeat, tunc ea lex non obliget, quia veritate facti deficiente, deficit totum legis fundamentum. Quando autem lex 55 in tali præsumtione sit fundata, ex legis materia, verbis, & circumstantiis colligendum. Similiter ergo dicemus, h si promissio fundata sit in præsumtione quadam facti quod non ita se habeat, naturaliter nullam ejus esse vim: quia omnino promissor non consensit in promissum, nisi sub quadam conditione quæ re ipsa non extitit: quo referenda est illa quæstio apud Ciceronem de oratore primo * de eo, qui filium suum mortuum falso credens alium instituerat heredem.

Felin. c. 1. de constit. n. 40. Bald. in l. Cum quis C. de jur. & facti ignor. Covarr. in c. possessor. de reg. jur. in 6. p. 2. §. 6. n. 8 & Navarr. c. 12. n. 13.

** Cap. 38.*

3. Quod si promissor negligens fuit in re exploranda, aut in sensu suo exprimendo, (ee) & damnum inde alter passus sit, tenebitur id resarcire promissor, non ex vi promissionis, sed ex damno per culpam dato, de quo capite infra agemus. Si vero adfuerit quidem error, sed 56 in quo fundata non fuerit promissio, ratus erit actus, utpote non deficiente vero consensu: sed hoc quoque casu si is cui promittitur 57 dolo errori causam dederit, quicquid ex eo errore damni promissor fecit, resarcire tenebitur, ex alio illo obligationis capite. Si pro parte fundata erit in errore promissio, valebit pro reliqua parte.

VII. 1. De

GROTII.

g *Si lex fundetur in præsumptione aliqua facti*] Exemplum vide in l. mancipia, 5. C. de Servis fugitivis. apud *Gailium* lib. 1, obs. 11, num. 7. apud *Molinæum* ad consuet. Paris. tit. 1, §. 13. Gl. 5.

h *Si promissio fundata sit in præsumtione quadam facti quod non ita se habeat*] Seneca de beneficiis IV, c. XXXVI. *Demens est qui fidem præstat errori.*

GRONOVII.

52 *Civili vetere*] Ex XII. tabulis & aliis legibus.

53 *Prætorio*] Ex eo quod in illis Prætores annui per edicta sua emendarunt.

54 *Præsumptione aliqua facti*] Legis causa sit, fingi aliquid factum, quod revera factum non est.

55 *In tali præsumptione sit fundata*] Ejusmodi causam habeat.

56 *In quo fundata*] Qui non dederit causam promissioni; valebit promissum.

57 *Dolo errori*] Arte aliqua interposita effecerit, ut promissor erraret.

(ee) Alia heic est ratio *Promissi meri gratuiti*, alia *Promissi mutui*. In priori, modo bona fide egerit Promissor, ad nihil amplius tenetur. In posteriori, ex circumstantiis judicandum, an ob negligentiam in re exploranda, aut sensu suo exprimendo, Promissor teneatur. Dicemus in Notis Gallicis ad hunc locum. *J. B.*

i *Infra*

VII. 1. De eo quod metu fit, non minus implicita tractatio est. nam & hic distingui solet inter metum [58] gravem absolute, vel ratione habita personæ [59] metuentis, & levem; illatum juste & injuste; ab eo, cui promittitur, vel ab alio: item inter [60] actus liberales & [61] onerosos: & pro his diversitatibus alii actus dicuntur [62] irriti, alii ad arbitrium promittentis [63] revocabiles, alii [64] in integrum restituendi: non sine magna sententiarum varietate circa hæc singula.

2. Ego omnino illorum accedo sententiæ, qui existimant, seposita lege civili, quæ obligationem potest tollere aut minuere, eum qui metu promisit aliquid, (ff) obligari: quia consensus hic adfuit, nec conditionalis, ut modo in errante dicebamus, sed absolutus. Nam ut recte ab Aristotele traditum est, qui naufragii metu [65] res suas jactat, vellet res servare sub conditione, si naufragium non immineret; at absolute vult res perdere, spectata scilicet temporis ac loci circumstantia.

Sylv. verb, metus, q. 8.

Eth. Nic. III. c. I.

Sed illud simul verissimum censeo, si is cui promittitur metum intulerit non justum, sed injustum, quamvis levem, atque inde secuta sit promissio, eum teneri ad liberandum promissorem si promissor velit; non [66] quod inefficax fuerit promissio, sed [67] ob damnum injuria datum, quod quam habeat exceptionem ex jure gentium, [i] infra suo loco explicabitur.

Sylv. verb. restitutio. 2, dicto. 7. Navarr. c. 17. n. 15. & c. 22. n. 51. §. 7.

3. Quod vero quidam actus rescinduntur [k] ob metum ab alio in-

Covarr. ad c. peccatum. p. 2. §. 3. n. 7.

GROTII.

i *Infra suo loco explicabitur*] Hoc libro, tit. XVII. §. 19. & libro III, c. XIX. §. 11.

k *Ob metum ab alio incussum*] Seneca naturam secutus libro IV. controversiarum controversia XXVII. *Ita rescinduntur quæ per vim & necessitatem gesta sunt, si vis & necessitas a paciscente adhibita est. Nihil enim, inquit, mea, an tu cogaris, si non a me cogeris. Meam culpam oportet esse, ut mea pœna sit.* confer quæ infra libro III, c. XIX. §. 4.

GRONOVII.

58 *Gravem absolute*] Qui quemvis alium constantem virum perterrere possit.

59 *Metuentis*] Qui etsi aliis, non ei tamen personæ, cui factus est tolerabilis.

60 *Actus liberales*] Ubi promittitur per metum, quod possis facere salvo statu & existimatione. [Immo *Actus liberales* illi sunt in quibus ex merâ *liberalitate* aliquis promittit: quum in *Onerosis* promissio fit ab utraque parte. Mirum est, ita potuisse heic aberrare Virum Doctissimum. *J. B.*

61 *Onerosos*] Quibus gravatur res familiaris aut fama. [Vid. ad Not. præced.]

62 *Irriti*] Ab initio nulli.

63 *Revocabiles*] Per illum, qui promisit, mutabiles.

64 *In integrum*] Officio judicis rescindendi.

65 *Res suas jactat*] Navis levandæ causa in mare abjicit.

66 *Quod inefficax*] Quasi naturaliter obligatus non sit, sed quia metum inferens injuria damnum dedit, & pro eo satisfactionem debet.

67 *Ob damnum injuria datum*] 2, 17. 17.

(ff) Minimè obligatur. Vide quæ, post PUFENDORFIUM diximus, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. III. Cap. 6. §. 9. & seqq. *J. B.*

* L. 14. §. 5. D. quod met. caus. incussum, * quam quicum actum est, ex lege est civili, quæ sæpe etiam actus libere factos 68 ob judicii infirmitatem, aut irritos facit aut revocabiles. Quæ autem de 69 legum civilium vi atque efficacia supra diximus, eadem hic volumus haberi repetita. At quæ ad promissiones firmandas vis sit jurisjurandi, infra videbimus.

VIII. 1. Materiam promissi (gg) quod attinet, eam oportet esse, aut esse posse 70 in jure promittentis, ut promissum sit efficax. Quare primum non valent promissa facti per se illiciti: (hh) quia ad illa nemo jus habet, nec potest habere. At promissio, ut supra diximus, vim accipit ex jure promittentis, nec ultra extenditur. Agesilaus de promisso interpellatus respondit: *καὶ δῆτα, εἰ δ' ἐστὶ δίκαιον. εἰ δὲ μή, ἔλεξα μὲν, ὡμολόγησα δ' οὔ. bene, si justum est: sin minus, dixi tantum, non & promisi.* Plutarch. Apophtegm. Lacon. pag. 208. C.

2. Quod si res nunc non sit in potestate promittentis, sed esse aliquando possit, erit 71 in pendenti efficacia; quia tum promissio facta censeri debet sub conditione, si res in potestatem venerit. Quod si conditio, qua res in potestatem promissoris venire possit, ipsa quoque 72 sit potestativa, tenebitur promissor facere quidquid 73 moraliter æquum est ut ea impleatur.

3. Sed in hoc quoque genere lex civilis utilitatis causa multa irrita solet facere, quæ naturaliter obligarent: ut promissum futuri matrimonii factum ab eo eave, qui conjugem nunc habeat, & non pauca quæ a minoribus, aut filiis familiarum fiunt.

IX. Quæri hic solet, an promissio facta ob causam naturaliter vitiosam ipsa natura valeat, ut si quid promittatur homicidii perpetrandi causa. Hic ipsam promissionem vitiosam esse satis apparet: in hoc enim adhibetur, ut alter impellatur ad malum facinus. Sed non quicquid vitiose fit 74 effectu juris caret, quod in prodiga donatione apparet. Hoc interest, quod 75 donatione facta jam cessat

GRONOVII.

68 *Ob judicii infirmitatem*] Ut in filiis familias S C. Macedoniano, in mulieribus Vellejano.

69 *Legum civilium*] Quæ scilicet plerumque fundantur in præsumtione facti.

70 *In jure*] In potestate.

71 *Erit in pendenti*] In suspenso habebitur, proferetur effectus.

72 *Sit potestativa*] Ejus generis, ut promissor eam præstare aut accelerare possit.

73 *Moraliter*] Arbitratu boni viri.

74 *Effectu juris caret*] Irritum est per se, &, antequam rescindatur a judice, invalidum.

75 *Donatione facta*] A prodigo.

(gg) Confer hac de re PUFENDORFIUM, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. III. Cap. 7. *J. B.*

(hh) De validitate & effectibus Promissorum aut pactorum illicitorum, fusè & novè egi ad PUFENDORFIUM, *De Jure Nat. & Gentium*, dicto Cap. 7. Lib. III. *Not.* 2. alterius Editionis. Principiorum autem ibi positorum usum ostendendi, eaque defendendi, in argumento insigni, de Alea nimirum, occasionem postea habui, duabus Epistolis, quæ reperiuntur in *Ephemeridibus Eruditorum Parisiensibus*, Octobr. 1712. & Decembr. 1713. Edit. Amstelod. *J. B.*

Tan

cessat vitiositas: nam sine vitio res relinquitur apud donatarium. At in promissis ob causam vitiosam manet vitium, quamdiu non perpetratum est crimen: tamdiu enim impletio ipsa promissi, ut mali illex, labem in se habet, quæ cessare incipit peracto crimine. Unde sequitur usque ad id tempus promissionis talis efficaciam esse in pendenti, ut modo dicebamus in promissa re quæ juris nostri non est: crimine vero perpetrato, jam obligationis vim exseri, quæ ab initio non intrinsecus defuit, sed ab accedente vitio fuit impedita. Et hujus rei exemplum afferri potest in Juda *Cajet. 2. 2. q. 32. art. 7.* Jacobi filio, * qui Thamari, quam meretricem putabat, promissam mercedem, [l] tanquam debitam, persolvit. ** Geneseos XXXVIII. 18.* Quod si 76 injustitia promissarii causam promissioni dederit, aut 77 inæqualitas sit in contractu, hæc quomodo sint resarcienda alia est quæstio, [m] de qua mox videbimus.

X. Quod vero promittitur ob causam ante debitam, non eo minus debetur, si jus naturale spectemus, secundum ea quæ de rei alienæ acceptatione 78 supra diximus: nam & sine ulla causa promissum naturaliter deberetur. Sed hic quoque damnum per extorsionem datum, aut inæqualitas in contractu reparanda venient, secundum tradendas inferius leges.

XI. Modum promittendi quod attinet, is, ut de dominii translatione diximus, requirit actum externum, id est signum sufficiens voluntatis, quale interdum esse potest nutus, frequentius autem vox aut literæ.

XII. Sed & per hominem alterum (ii) obligamur, si constet de voluntate nostra qua illum elegerimus, [n] ut instrumentum nostrum ad hoc speciatim, aut sub generali notione. Et 79 in generali præpositione accidere potest, ut nos obliget qui præpositus est, agendo contra 80 voluntatem nostram sibi soli significatam: quia hic 81 distincti sunt actus volendi, unus quo nos obligamus ratum

GROTII.

l *Tanquam debitam*] Natura scilicet, secundum cujus legem tunc vivebatur. Aliter ex jure civili judicavit *C. Aquilius* teste Valerio Maximo, lib. VIII, c. II. n. 2.

m *De qua mox videbimus*] Cap. XII, §. 9, 10, 11.

n *Ut instrumentum nostrum*] Servius ad illud Æneidos IX. vers. 361. *Hospitio cum jungeret absens, per internuntios* ait. vide quæ supra ad caput VI, §. 2.

GRONOVII.

76 *Injustitia promissarii*] Qui publicum & tralatitium jus sine pactione mercedis non impertiebat. *Sueton.* Octavio cap. 1.

77 *Inæqualitas sit in contractu*] Nulla proportio inter promissum & rem promisso quæsitam.

78 *Supra diximus*] Cap. præced. num. II. & 12.

79 *In generali præpositione*] Si cui dederimus mandatum generale quod ad notitiam publicam pervenire patimur.

80 *Voluntatem nostram sibi soli*] Vel verbis vel scripto arcano, quibus derogamus mandato generali.

81 *Distincti sunt actus*] Duæ diversæ ac discordes significationes voluntatis.

(ii) Confer PUFFENDORFIUM, *de Jure Nat. & Gent.* Lib. III. Cap. 9. *J. B.*

ratum habituros quicquid ille in tali negotiorum genere fecerit; alter, quo illum nobis obligamus ut non agat nisi ex præscripto, sibi non aliis cognito. Quod notandum est o ad ea, quæ Legati promittunt pro Regibus ex vi instrumenti procuratorii, excedendo arcana mandata.

XIII. Atque hinc etiam intelligi potest 82 exercitoriam & 83 institoriam, quæ 84 non tam actiones sunt quam qualitates actionum, ipso naturali jure niti. Adjiciendum hic est male Romanis legibus introductum, ut ex facto magistri 85 exercitores in solidum singuli tenerentur. Nam hoc nec naturali æquitati convenit, (kk) quæ satis habet si pro suis singuli partibus conveniantur, nec publice utile est. absterrentur enim homines ab exercendis navibus, si metuant ne ex facto magistri quasi in infinitum teneantur. Atque adeo apud Hollandos, ubi mercatura pridem maxime viguit, & nunc & olim lex illa Romana observata non est: imo contra, constitutum, ne exercitoria etiam universi amplius teneantur, quam ad æstimationem navis, & eorum quæ in navi sunt.

XIV. Ut autem promissio jus transferat, p 86 acceptatio hic * non minus quam in dominii translatione requiritur, (ll) ita tamen ut 87 hic quoque 88 præcedens rogatio durare intelligatur, ac vim habere acceptationis. Nec obstat quod 89 de pollicitationibus factis civitati jure civili est proditum: quæ ratio quosdam induxit, ut

* *L. qui absenti*, 38. *princ. D. de acq. poss.* *Gomez*, *tom.* II, *c.* 9. *n.* I.

GROTII.

o *Ad ea quæ legati promittunt pro regibus ex vi instrumenti procuratorii excedendo arcana mandata*] Vide exemplum apud *Marianam* XXVII, 18. Aliud apud *Guicciardinum* Tom. I.

p *Acceptatio hic non minus quam in dominii translatione requiritur*] Tertullianus, ut Jurisperitus, libro de Jejuniis: *Votum cum a Deo acceptatum est, legem in posterum facit.* (c. 11.)

GRONOVII.

82 *Exercitoriam*] Qua in solidum tenetur exercitor navis ex contractu magistri quem navi præposuit, quemque magister navi imposuit §. 2. Instit. *Quod cum eo qui in aliena.*

83 *Institoriam*] Quæ in contractu ejus qui præpositus est tabernæ aut mensæ aliive negotio, datur adversus præponentem in solidum.

84 *Non tam actiones sunt*] Actionum species distinctæ a condictione, quæ datur in dominum, Quod jussu ejus cum servo contractum est; quam hujus ad certa genera servorum accommodatio.

85 *Exercitores in solidum*] L. 1. §. 20. D. *de exercitoria.*

86 *Acceptatio*] Consensus ejus cui promittitur.

87 *Hic quoque*] Quemadmodum in dominii translatione. 2, 6, 2.

88 *Præcedens rogatio*] Si quis post promissum non quidem id sibi placere declaraverit, sed rogaverit antea ut promitteretur.

89 *De pollicitationibus*] *Pollicitatio* est offerentis solius promissum. l. 3. D. *de pollicit.*

(kk) At vero qui cum Magistro navis contraxit, censetur non cum hoc vel illo Exercitore, sed cum omnibus in universum contraxisse. Rationi etiam ex utilitate publica petitæ, est quod opponi queat, validius forte. Plura dicemus, Deo favente, in Notis nostris Gallicis. *J. B.*

(ll) De hoc jure *Acceptationis*, vide PUFENDORF. *de Jure Nat. & Gent.* Lib. III. Cap. 6. §. 15. *J. B.*

ut jure naturæ solum promittentis actum sufficere judicarent: nam lex Romana non hoc dicit, ante acceptationem pollicitationis plenam esse vim; sed revocari vetat, q 90 ut acceptari semper possit: qui effectus non est naturalis, sed 91 mere legitimus. cui non dissimile est quod * pro infantibus & amentibus jus gentium introduxit. Nam pro his, ut possidendi res quæ possessione quæruntur, ita & acceptandi 92 animum jus supplet. *Molina disput. 263.* * *Vide hoc libro, cap.* III. §. 6. & IV. §. 10.

XV. Illud etiam quæri solet, an satis sit acceptationem fieri, an vero etiam innotescere debeat promissori, antequam promissio plenum effectum consequatur. Et certum est utroque modo fieri posse promissionem, aut hoc modo: volo, ut valeat si acceptetur; aut hoc modo: volo, ut valeat si acceptatum intellexero. Et in his quidem quæ 93 ad mutuam pertinent obligationem, posterior sensus præsumitur: (mm) in promissis vero 94 mere liberalibus potius est ut prior sensus credatur adfuisse, nisi aliud appareat.

XVI. Sequitur hinc, ante acceptationem, quippe jure nondum translato, revocari promissum posse sine injustitia, imo & 95 sine inconstantia, si revera eo animo factum sit, ut ab acceptatione demum valere incipiat. Revocari etiam posse mortuo ante acceptationem eo cui promissum erat, quia videtur acceptatio in arbitrium ipsius collata, non heredum. Aliud enim est velle dare huic jus ad heredes transiturum, r aliud velle dare heredibus: multum enim refert in quem beneficium conferatur. Et hoc est quod Neratius respondit, * non videri sibi principem quod ei, quem vivere existimabat, concessisset, 96 defuncto concessisse. *L. 6. C. Si quis alteri vel sibi. L. 4. D. de man. vind.* * *L. 191. D. de reg. juris.*

XVII. 1. Poterit etiam revocari mortuo eo 97 qui lectus erat voluntatis internuncius; quia in illius verbis posita fuerat obligatio. Aliud in tabellario, qui non est instrumentum obligationis, sed *L. Mandatum. 57. D. Mandati. Clarus libro IV, §. donatio. q. 12.*

GROTII.

q *Ut acceptari semper possit*] Vide similem legem Wisigotthorum l. V. tit. II. c. 6.

r *Aliud est velle dare heredibus*] Ideo ad vitandum ambiguum dici solebat: *Illi liberisque ejus.* Servius ad IX. Æneidos. (*vers.* 302.) Vide & legem Wisigotthorum l. V. tit. II. c. 6.

GRONOVII.

90 *Ut acceptari*] Ut ea rata sit & debeantur pollicita ex nuda promissione; quemadmodum vota quæ Deo fiunt, & quum ludi, munera, epulum, nummi per centurias Romæ pronuntiarentur.

91 *Mere legitimus*] Jure civili introductus.

92 *Animum jus supplet*] Cum ipsi fateri animum non possint, jus constituit eum esse, quem ostendunt ii quorum tutela vel curatione sunt.

93 *Ad mutuam pertinent*] Ubi pro promisso aliquid ille, cui promittitur, præstare vicissim debet.

94 *Merè liberalibus*] Pro quibus nihil præstatur.

95 *Sine inconstantia*] Crimine levitatis.

96 *Defuncto concessisse*] Ut ab heredibus peti possit.

97 *Qui lectus erat voluntatis*] Is, cui mandaveram, ut meo nomine suis verbis promitteret.

(mm) Contrarium mihi verius videtur. Fusè dicemus, Deo dante, in Notis Gallicis ad hunc locum. *J. B.*

sed perlator instrumenti obligatorii. Itaque literæ consensus indices per quemvis perferri poterunt. Distinguendum quoque inter ministrum, qui electus est 98 ut promissionem significet, & inter eum, qui electus est 99 ut ipse promittat. Priore casu revocatio vim suam habebit, 100 etiamsi ministro non innotuerit: altero vero irrita erit revocatio; quia jus promittendi 1 ab ipsius voluntate pendebat, quæ voluntas necdum cognita revocatione 2 omni culpa vacabat. Sic etiam priore casu f mortuo donatore poterit acceptari donatio, * ut perfecta 3 ab una parte, quanquam revocabiliter: quod apertius in 4 legatis conspicere est. altero casu non poterit, quia non facta est, sed 5 mandata fieri.

L. Si mandassem, 13. D. Mandati.
* *L. Nec ambigi. 6. C. de don.*

2. In dubio autem mandantis voluntas fuisse censetur, ut impleatur mandatum, nisi magna mutatio inciderit, qualis est 6 mors mandantis. Possunt tamen suppetere conjecturæ quæ aliud * judicandum suadeant, quæ facile admittendæ sunt, ut subsistat quod 7 pia de causa dari mandatum est. Ac simili modo definiri potest agitata olim controversia, 8 an in heredem mandati detur actio, qua de re aliud M. Drusum prætorem, aliud Sextum Julium 9 edixisse refert scriptor ad Herennium lib. II.

Covar. Lib. 1. Var. c. 14. n. 16.
* *L. si pater, 4. D. de manumiss. vind.*

XVIII. 1. Solent & controversiæ incidere de acceptatione (nn) pro altero facta: in quibus distinguendum est inter promissionem 10 mihi factam de re danda alteri, & inter promissionem 11 in ipsius nomen collatam cui res danda est. Si mihi facta est promissio, omissa inspectione 12 an mea privatim intersit, quam introduxit jus Romanum, naturaliter videtur mihi acceptanti jus dari efficien-

Covar. c. quamvis. p. 2. §. 4. n. 13.

GROTII.

f *Mortuo donatore poterit acceptari donatio*] Vide librum de Tenuris Angliæ, c. 7.

GRONOVII.

98 *Ut promissionem significet*] Qui tantum ut nuntius agit.

99 *Ut ipse promittat*] Qui agit ut procurator.

100 *Etiamsi ministro*] Etiam non monito ministro, ne significet, quia jus omne retinuit sibi.

1 *Ab ipsius*] Procuratoris vel ministri.

2 *Omni culpa vacabat*] Et propterea habet effectum juris, teneturque promissor ratam eam habere.

3 *Ab una parte*] Donantis.

4 *Legatis*] Quorum testamento facto donationem mortis causa perfecisse videtur testator, sed ea revocare potest, quamdiu vivit.

5 *Mandata fieri*] Et sic abiit e potestate mandantis.

6 *Mors mandantis*] Priusquam perficeretur mandatum.

7 *Pia de causa*] Ecclesiis, scholis, nosocomiis, pauperibus.

8 *An in heredem*] An heres præstare teneatur, quod mandavit defunctus.

9 *Edixisse*] In edicto annuo promisisse.

10 *Mihi factam de re*] Ut si dixerit promissor: *Promitto tibi me illi daturum.*

11 *In ipsius nomen*] Promitto illi per te datum iri.

12 *An mea privatim*] Ut si intersit acceptantis, obligetur promissor; si minus, non obligetur.

(nn) Confer PUFENDORFIUM, *de Jure Nat. & Gent.* Lib. III. Cap. 9. §. 4, 5. cum Notis nostris. *J. B.*

13 *Mihi*

ficiendi, ut ad alterum jus perveniat, si & is acceptet: ita ut 13 medio tempore a promissore promissio revocari non possit; sed ego cui facta est promissio 14 eam possim remittere. Nam is sensus juri naturæ non repugnat, & verbis talis promissionis maxime congruit. 15 neque nihil mea interest si per me alter beneficium acquirat.

Alex. consf. 2. c. 4. lib. 1. & ibi Car. Mol.

2. Quod si promissio in nomen ejus collata est cui danda res est, distinguendum est, an qui acceptat, aut speciale mandatum habeat acceptandi, aut ita generale, ut talis acceptatio ei inclusa censeri debeat: an vero non habeat. Ubi mandatum tale antecessit, distinguendum ultra non puto, sitne 16 persona sui juris necne, quod Romanæ leges volunt, sed plane ex tali acceptatione promissionem perfici: quia consensus potest & per ministrum interponi ac significari. Velle enim censeor quod in alterius voluntate posui, si & ille velit. Deficiente autem mandato, si alius 17 cui promissio facta non est, acceptet, volente promissore, tunc is erit effectus, ut promissori revocare promissionem non liceat, antequam is, quem spectat promissio, eam 18 ratam habuerit aut irritam: sic tamen, ut medio illo tempore is qui acceptavit, 19 remittere promissum non possit, quia hic non adhibitus est 20 ad jus aliquod accipiendum, (oo) sed ad adstringendam promissoris fidem in sustentando beneficio: ita ut promissor ipse si revocet faciat contra fidem, non contra 21 jus proprium alicujus.

XIX. Ex superioribus intelligi etiam potest, quid sentiendum sit 22 de onere adjecto promissioni. Id enim 23 fieri poterit quamdiu promissio completa nondum est per acceptationem, nec fide

GRONOVII.

13 *Medio tempore*] Dum nondum ad alterum pervenit.

14 *Eam possim remittere*] Promissorem obligatione solvere.

15 *Neque nihil mea interest*] Nam & ego ponor in gratiam.

16 *Persona sui juris*] Nam qui non est sui juris, per se non potest mandare, sed ex auctoritate illius in cujus potestate est.

17 *Cui promissio facta non est.*] Non enim dixit, Permitto tibi ut a me des, sed Promitto illi te medio vel internuntio me daturum.

18 *Ratam habuerit aut*] Ratam habuerit vel repudiaverit.

19 *Remittere promissum*] Promissori obligationis gratiam facere.

20 *Ad jus aliquod accipiendum*] Ut aliquid faciat ipse, sed ut faciendi ab alio testis & vas sit.

21 *Jus proprium alicujus*] Ejus qui locutus est.

22 *De onere adjecto*] Si ita promisero, ut ille cui promitto, faciat aliquid sibi grave in commodum tertii.

23 *Fieri*] Oneris adjici.

(oo) Difficile admodum est intellectu, quomodo acceptatio fuerit, quæ tamen nullum jus det acceptanti. Re vera heic est tantum nuda *pollicitatio*, ut Auctor vocat supra, §. 3. & quidem quæ nullum potest habere effectum, antequam is, quem spectat promissio, eam ratam habuerit: quum in pollicitatione factâ illi ipsi, quem spectat, nulla alia hujus acceptatio requiratur, si promissio imperfecta postea in perfectam mutetur. Plura dicemus in Notis Gallicis ad hunc locum. *J. B.*

fide interpoſita facta irrevocabilis. Onus autem in commodum tertii adjectum promiſſioni revocari poterit, quamdiu a tertio acceptatum non erit: quanquam non deſunt tam in hac quam in aliis quæſtionibus qui ſecus ſentiant. Sed recte rem inſpicienti facile elucet naturalis æquitas, ut multis probationibus non egeat.

L. perfecta. 4. C. de donat. quæ ſub modo. Bart. in l. Qui Roma. §. Flavius. de verborum oblig.

XX. Solet & illud diſputari, quomodo 24 convaleſcere poſſit promiſſio 25 cui error cauſam dedit, ſi re cognita promiſſor ſtare velit promiſſo. Atque idem quæri poteſt de promiſſionibus, 26 quibus lex civilis impedimentum injicit ex metu aut cauſa alia, ſi iſta cauſa poſtea ceſſaverit. Nam ad hæc firmanda quidem 27 ſolum actum internum requirunt, quem conjunctum cum priore 28 actu externo ſufficere putant ad pariendam obligationem. Alii, quibus id diſplicet, ideo quia 29 actus externus non poteſt ſignum eſſe 30 actus interni ſequentis, requirunt novam verbis factam promiſſionem & acceptationem. Verior eſt media ſententia, actum quidem externum requiri, ſed non utique verbis factum, cum retentio rei promiſſæ ex parte ejus cui promiſſa eſt, & relictio ejus ex parte promittentis, aut ſimile aliquid, ſufficere poſſint ad ſignificandum conſenſum.

Navarr. c. 22. num. 51. & 80. lib. III.

Sanc. l. II. de matrim. diſp. 32. n. 8.

XXI. Hoc quoque omittendum non eſt, ne jura civilia cum naturali jure confundantur, neque promiſſiones 31 quæ cauſam expreſſam non habent, naturaliter eſſe irritas, non magis quam rerum donationes.

XXII. Neque eum qui 32 factum alienum promiſit ad id quod intereſt teneri, modo facere non omiſerit quod ex ſua parte ad id factum obtinendum facere poterat; niſi verba aut negotii natura obligationem inducant ſtrictiorem. *Velut perſoluta fide*, inquit *Livius, t *quia per eum non ſtetiſſet quin præſtaretur.*

Covar. c. quamvis. p. 2. §. 5.
** Lib. II. c. 32.*

GROTII.

t *Quia per eum non ſtetiſſet quin præſtaretur*] Confer quæ infra lib. III, c. XXI. §. 30.

GRONOVII.

24 *Convaleſcere*] Rata & efficax fieri.

25 *Cui error cauſam*] Vide Sup. Num. 6.

26 *Quibus lex civilis*] Quæ improbantur jure civili.

27 *Solum actum internum*] Deſtinationem animi.

28 *Actu externo*] Pronuntiatione verborum quibus promiſit.

29 *Actus externus*] Qui ſcilicet antea ex errore factus eſt.

30 *Actus interni*] Animi volentis rem ratam eſſe, etiamſi per errorem facta ſit.

31 *Quæ cauſam expreſſam*] Quibus non additur diſertis verbis, cur fiant.

32 *Factum alienum promiſit*] Si illud præſtare nequeat.

CAPUT XII.

De contractibus.

I. Actuum humanorum, qui ad aliorum hominum utilitatem tendunt, alii sunt simplices, alii 1 compositi.

II. 2 Sim-

GRONOVII.

1 *Compositi*] Quos numero 5. mixtos appellat.

II. a Simplices alii 2 benefici, alii 3 permutatorii. Benefici aut meri, aut cum mutua quadam obligatione. Benefici meri, aut in præsens absolvuntur, aut in futurum prominent. In præsens absolvitur 4 factum utile, de quo nihil loqui necesse est, quando utilitatem quidem parit, sed nullum juris effectum: item donatio, qua dominium transfertur, qua de re egimus supra cum de dominii acquisitionibus ageretur. In futurum prominent promissiones tum dandi, tum faciendi, de quibus jamjam egimus. Benefici actus cum obligatione mutua sunt, qui 5 aut de re disponunt sine alienatione, aut de facto ita ut aliquis effectus supersit. Talis est circa rem usus concessio, qui commodatio dicitur: in factis præstatio operæ sumtuosæ, aut obligatoriæ, quæ dicitur mandatum, cujus species est depositum, præstatio scilicet operæ in re custodienda. His autem actibus similes sunt actuum promissiones, nisi quod, ut diximus, hæ in futurum prominent: quod & de actibus jam explicandis intellectum volumus.

III. 1. Actus permutatorii 6 aut dirimunt partes, aut communionem adferunt. Actus eos qui diremtorii sunt, recte dividunt jurisconsulti Romani in 7 do ut des, facio ut facias, facio ut des: de quibus videri potest Paulus jurisconsultus in l. Naturalis. Digestis, Præscriptis verbis.

Leg. 5. princ.

2. Sed Romani ab hac divisione eximunt quosdam contractus, quos ipsi 8 nominatos vocant, non tam quod proprium habeant nomen (habet enim hoc & 9 permutatio, quam a nominatorum numero excludunt) quam quod ob usum frequentiorem b vim quam-

GROTII.

a *Simplices alii benefici, alii permutatorii*] Aristoteles illa omnia δόσεως, hæc πράσεως nomine comprehendit. [Locus est *Rhetor.* Lib. I. c. 5. p. 523. B. Tom. II. *Edit. Paris.* Sed agitur ibi de Alienatione, Ἀπαλλοτρίωσις, non autem de omnibus Contractibus. *J. B.*]

b *Vim quandam & naturam accepissent talem*] Vide *Vasq.* lib. I. controv. c. x. in fine.

GRONOVII.

2 *Benefici*] Gratuiti, in quibus nihil ex pacto redditur.

3 *Permutatorii*] In quibus ex pacto vicissim agitur, datur, & accipitur.

4 *Factum utile*] Officium vel gratia præsens.

5 *Aut de re disponunt*] Rei usum gratificantur aut operæ sedulitatem, [illegible] tamen ut actiones inde oriantur. [illegible] *commodatum.* Opera vel in faciendo vel in custodiendo: illud *mandatum*, hoc *depositum.*

6 *Aut dirimunt*] Aut quæ inter se sunt hominibus, æqualitate [illegible] separant, aut dissociata conjungunt.

7 *Do ut des*] *Emptione, venditione,* do ut facias, & facio ut des, *locatione conductione:* facio ut facias, *mandato.* Sed do ut facias, omisit, quia id complectitur sub locatione conductione [illegible] §. I. Institut.

8 *Nominatos*] Quibus nominatim lex XII. tabb. actionem dedit. *Innominati* quorum mentionem Decemviri non habuere, sed quatenus alicui nominatorum similes sunt, per legis interpretationem JCti ex illis actionem concesserunt.

9 *Permutatio*] Nempe do ut des. *Vasq.* I. Quæst. var. 25.

am & naturam accepiſſent talem, quæ etiamſi nihil eſſet
ſpecialiter, ex ipſo nomine ſatis poſſet intelligi: unde
certæ de illis proditæ erant actionum formulæ: cum in cæ-
ontractibus minus frequentibus [10] hoc tantum ineſſet, quod
erat, ac proinde non communis aliqua & uſitata, ſed
modata ad ipſum factum daretur formula, quæ ideo
ſcriptis verbis dicebatur. Ob eandem cauſam uſus fre-
oris in conventionibus nominatis, ſi requiſita quædam ad-
, ut in venditione [c] ſi de pretio conveniſſet, etiam re in-
, id eſt antequam a partium altera præſtitum eſſet aliquid,
ebatur implendi neceſſitas: cum in illis rarioribus re integra
r [12] pœnitendi libertas, id eſt impunitas, quia lex civilis
actricem ſubtrahebat illis conventionibus, ut ſola contra-
m fide ſtarent.

At jus naturæ ignorat hæc diſcrimina: neque vero qui in-
ati ab illis dicuntur contractus, aut minus ſunt naturales,
inus antiqui. imo permutatio, quæ innominatis accenſetur,
ne & [d] ſimplicior eſt & [13] antiquior. Et Euſtathius ad Ilia-
, ubi de certamine publico agitur, cui præmium conſtitu- *Vers.* 160.
ſt, quod apud Homerum eſt [14] ἄρνυσθαι, interpretatur
[15] ἀν-

GROTII.

de pretio conveniſſet] Apud He-
perfecta non cenſetur venditio,
aditionem veram vel imagina-
[Vide SELDEN. *De Jure Nat.*
t. Secund. diſcip. Hebr. Lib. VI.

mplicior eſt & antiquior] Appa-
ex *Homeri* verſibus productis
D. de contrahenda emptione.
de Germanis (*Germ.* c. 5.):
*es ſimplicius & antiquius permuta-
ercium utuntur.* Servius ad Eclo-
, ad illud (*vers.* 39.): *mutabunt
quia antiqui res rebus mutabant.*
illud Georg. III. (*vers.* 307.)
*mutentur. ingenti pretio comparen-
Nam apud majores omne mercimo-
ermutatione conſtabat, quod &
Homerico confirmavit exemplo.*
libro XXXIII, c. 1. *quantum
ævo, cum res ipſæ permutabantur
, ſicut & Trojanis temporibus
um Homero credi convenit.* Libro
cap. XXII. de Seribus: *Flumi-
riore ripa merces propoſitas juxta
tolli ab his ſi placeat permutatio.*
de iiſdem (*Lib.* II. c. 7. n. 10.
T.): *Seres interſunt, genus plenum
juſtitiæ ex commercio, quod rebus in ſoli-
tudine relictis abſens peragit.* De iiſdem
Ammianus libro XXIII. (Cap. 6.
pag. 413. *Ed. Vales Gron.*) *Cum ad
coëmenda fila vel quædam alia fluvium
tranſierunt advenæ, nulla ſermonum vice,
propoſitarum rerum pretia ſolis oculis æſti-
mantur.* Mela de Sarmatis, [Immo
de *Satarchis*, II. I. 95.] *Vice rerum
commercia exercent.* De Colchis vide
Busbequium epiſtola exoticarum III.
de Lapponibus *Olaum* Magnum libro
IV, c. 5.

GRONOVII.

10 *Hoc tantum ineſſet*] Ex iis id tantum peti poſſet, quod expreſſis verbis convenerat.

11 *Præſcriptis verbis*] Condictio incerti, quæ datur ex contractibus, qui non appellantur proprio nomine.

12 *Pœnitendi libertas*] Facultas recedendi ab eo, quod convenerat, ſine damno.

13 *Antiquior*] Quippe ante ſignatam pecuniam ubique locorum recepta.

14 Ἄρνυσθαι] Recipio proprie μισθὸν ἄρνυμαι· ut πωλῶ, πῶλον· ὀνοῦμαι, ὄνον.

 e *Pecu-*

15 ἀντικαταλλάττεσθαι, addens 16 συνάλλαγμα γάρ τι καὶ τὸ τοιοῦτα· nimirum facio ut des. Nos ergo naturam sequentes, contractus omnes diremtorios, nullo nominatorum aut innominatorum discrimine, ad tria quæ diximus genera revocabimus.

4. Dicemus proinde dari ut detur, statim quidem rem pro re, ut in ea quæ specialiter dicitur permutatio, antiquissimum haud dubie commercii genus: aut e pecuniam pro pecunia, quod collybum Græci vocant, mercatores hodie cambium: aut rem pro pecunia, ut in emptione ac venditione: aut 17 usum rei pro re: aut 18 usum rei pro usu rei: aut usum rei pro pecunia, quod postremum locatio conductio dicitur. Usus autem nomine hic intelligimus tum nudum usum, tum eum qui cum fructu conjunctus est, sive is sit temporarius, sive personalis, sive hereditarius, sive alio quovis modo circumscriptus, ut apud Hebræos is qui durabat ad annum 19 Jubilæum. Datur vero, ut interposito tempore tantundem, & genere idem detur, in mutuo, quod locum habet in his quæ pondere, numero, mensura constant, 20 tam rebus aliis, quam pecunia.

Arist. v. Eth. 8. 1. Polit. 9. D. de contrahen. emt. l. 1.

5. Facti cum facto permutatio innumeras habere potest species pro factorum diversitate. At facio ut des, aut pecuniam; (atque id quoque in factis quotidianæ utilitatis locatio conductio dicitur, in facto præstandæ indemnitatis circa casus fortuitos 21 aversio periculi, vulgo assecuratio, qui contractus olim vix cognitus nunc est inter receptissimos;) aut ut des rem, aut usum rei.

IV. Actus autem communicatorii aut facta communicant, aut res, aut hinc res, inde facta ad utilitatem communem, quæ omnia veniunt societatis nomine: in quo genere comprehenditur & bellica societas, qualis illa apud nos frequens navium privatarum coitio adversus piratas, aut alios invasores, quam vulgo

22 Ad-

GROTII.

e *Pecuniam pro pecunia*] De eo vide *Procopium* arcana historia. Nummus Illyrico advectus quondam in Italia mercis loco. *Plinius* libro XXXIII, c. 3.

GRONOVII.

15 Ἀντικαταλλάττεσθαι] Contra permutare.

16 Συνάλλαγμα] Nam & hi contractus sunt.

17 *Usum rei pro re*] Pro pignore, ut quum Tiberius HS. millies gratuitum in triennium concessit iis, qui populo in duplum prædiis cavissent, *Tacit.* 6. annal. 15. *Sueton.* Ti. 48. item pro usuris.

18 *Usum rei pro usu*] Ut in ea, quæ dicitur Ἀντίχρησις, sive contrarium mutuum, cum debitor fundum tradit creditori, ut pro usuris pecuniæ fructus percipiat fructus e fundo fiduciato. l. 11. §. 1. *de pignor. & hypot.* l. 33. *de pignerat. act.*

19 *Jubilæum*] *Levit.* cap. 25.

20 *Tam rebus aliis*] Vino, oleo, frugibus l. 2. §. 1. D. *de reb. cred.*

21 *Aversio periculi*] Susceptio vel redemptura periculi navium, *Livius* 25, 3. *Sueton.* Claud. 18. Conventio qua suscipimus incertum periculum alteri expectandum sub certa mercede. Grot. *Rechts-geleert.* 3, 24. p. 81.

22 Ad-

22 Admiralitatem nuncupant, Græci σύμπλοιαν aut ὁμόπλοιαν vocabant.

V. 23 Mixti autem actus sunt, aut principaliter, aut per accessionem alterius. Sic si sciens rem majoris emam, & quod plus est in pretio alteri condonem, partim donatio erit, partim emtio: si fabro pecuniam promittam, ut de suo auro mihi (aa) annulos faciat, partim emtio erit, partim conductio. Sic & in societate accidit, ut alter factum & pecuniam, alter pecuniam tantum contribuat. Et in feudali contractu 24 rei feudalis concessio beneficium est, pactio autem 25 militaris operæ pro tutela, est facio ut facias. Quod si 26 onus pensionis accedat, eatenus miscetur 27 cum emphyteusi. Fœnus quoque nauticum mixtum quid est ex contractu mutui, & 28 periculi aversi.

VI. Per accessionem ad alterum actum fit mixtio, ut in fidejussione & pignoris datione. (bb) Nam fidejussio, si negotium spectes quod inter fidejussorem & principalem debitorem geritur, plerumque 29 mandatum est: sin negotium quod inter creditorem & fidejussorem, qui nihil recipit, geritur, videtur actus mere liberalis: sed quia contractibus onerosis accedit, 30 inde censeri solet. Pignoris quoque datio per se videtur actus liberalis, qua detentio rei conceditur. sed hæc quoque naturam trahit ex contractu, cui securitatem præstat.

VII. Omnes autem actus aliis utiles, extra mere beneficos, contractuum nomine appellantur. *L. Labeo. 19. D. de verb. signif.*

VIII. In contractibus natura 31 æqualitatem imperat, & ita quidem, ut ex inæqualitate 32 jus oriatur minus habenti (cc) Hæc æqualitas partim consistit in actibus, partim in eo de quo agitur;

GRONOVII.

22 *Admiralitatem*] Societas commeatus navium ab diversis dominis vel exercitoribus instructarum ad mutuam defensionem. Grotius *Rechtsg*. 3, 22. p. 80.

23 *Mixti actus*] Quos dixit compositos, num. 1.

24 *Rei feudalis*] Prædii, pagi, vel vici. 1, 3. 23.

25 *Militaris operæ*] Ut vasallus cum certo numero equitum vel peditum militet concedenti feudum, si bellum eum gerere contingat.

26 *Onus pensionis*] Si modicum tributum annuum in titulum imperii pendere jussus sit vasallus.

27 *Cum emphyteusi*] 2, 3. 19.

28 *Periculi aversi*] Nam si perierit navis, pecuniam perdit creditor.

29 *Mandatum est*] Videtur fide-jussor esse auctor & mandator, ut sua fide mutuum sumat debitor.

30 *Inde censeri*] Habetur pro oneroso.

31 *Æqualitatem*] Ut tantum nanciscatur uterque contrahentium, neuter ab altero gravetur.

32 *Jus oriatur*] Actio erga eum quicum contraximus.

(aa) Verius est, heic esse meram Emtionem venditionem: quæ sententia tandem prævaluit apud JCtos veteres. Vide §. 4. *Inst. De Locat. conduct.* *J. B.*

(bb) Nulla est heic vera mixtio actuum. Vide PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. v. Cap. 2. §. 10. *J. B.*

(cc) Confer, in toto isto argumento, eumdem PUFENDORF. *Lib.* v. *Cap.* 3. *J. B.*

tur, & in actibus, tum præcedaneis, tum principalibus.

L. 1. D. de act. emti & venditi. IX. 1. Ad præcedaneos 33 actus pertinet, quod is qui cum eo quo contrahit f vitia sibi nota rei de qua agitur significare debet, quod non civilibus tantum legibus constitui solet, sed naturæ quoque actus congruit. Nam inter contrahentes propior quædam est societas quam quæ communis est hominum. Atque hoc modo solvitur quod dicebat Diogenes Babylonius hoc tractans argumentum, 34 non celari omnia quæ tacentur: nec quidquid tibi audire utile est idem mihi dicere necesse esse, ut 35 de rebus cœlestibus. nam g contractus natura utilitatis causa reperta propius quiddam exigit. Bene Ambrosius: *In contractibus etiam vitia eorum quæ veneunt 36 prodi jubentur, ac nisi intimaverit venditor, quamvis 37 in jus emtoris transcripserit, doli actione vacuantur.* Lactantius dixerat: *Qui 38 vendentis errorem non redarguit, ut aurum parvo emat, aut qui non profitetur fugitivum servum, vel pestilentem se domum vendere, lucro & commodo suo consulens, non est ille sapiens, ut Carneades videri volebat, sed callidus & astutus.*

Cic. de Off. III. c. 12. — *Off. II. c. 10* — *Libro V. c. 17.*

Th. 2, 2. 77. art. 3. Bal. ad l. 1. de ædil. ed. Covarr. ad c. peccatum, p. 2. §. 4. n. 6. d. loco. 2. At non idem dicendum est de his 39 quæ rem non contingunt: ut si quis sciat multas 40 naves in cursu esse quæ frumentum advehunt. nam tale quid indicare est quidem officiosum ac laudabile, sæpe adeo ut omitti nequeat, nisi caritatis regula violetur; non tamen injustum, id est, non pugnans cum jure ejus, quicum negotium est: ita ut locum hic habere possit illud, quod idem ille Diogenes non incommode dicebat, referente M. Tullio: *Advexi, exposui: vendo meum, non pluris quam cæteri: fortasse etiam minoris cum major est copia. cui fit injuria?* Non ergo generaliter loquendum illud ejusdem 41 Ciceronis, celare esse, cum tu quod scias,

Cap. 13. ibid.

GROTII.

f *Vitia sibi nota*] Vide Scholiasten ad illud *Horatii*, (II. Sat. III, 285.):

——mentem nisi litigiosus
Exciperet dominus——

g *Contractus natura utilitatis causa reperta propius quiddam exigit*] Valerius Maximus lib. VIII, c. II. n. I. *bonæ fidei venditorem, nec commodorum spem augere, nec incommodorum cognitionem obscurare oportet.* Agitur ibi de ædibus dirui jussis ab auguribus, quod emtorem venditor celaverat.

GRONOVII.

33 *Actus*] Rei, quæ agitur.

34 *Non celari*] Dissimulata censeri debere.

35 *De rebus cœlestibus*] *Neque ego nunc te celo, si tibi non dico, quæ natura Deorum sit*, ad hæc verba *Ciceronis* respicit.

36 *Prodi*] Indicari à vendente.

37 *In jus emtoris*] Perfecta licet emtio, de dolo actione irrita fit.

38 *Vendentis errorem*] Venditorem ignorantem pretium rei, quam vendit, non docet.

39 *Quæ rem non contingunt*] Extra materiam sunt, nec nisi ex accidenti eam afficiunt.

40 *Naves in cursu esse*] Ut si quis in caritate annonæ primus præsto fuerit cum frumento: sciat autem complures propediem cum eadem merce naves adfore; is non necesse habet id indicare ab sese emturis, atque ita lucrum suum minuere, id enim extra rem est.

41 *Ciceronis*] 3, officior. 13.

h *Summa*

…ent quod æquum esse ipsis ratio recta dictat; imo & illi …is subjecti sunt, quoties de eo quod fas piumque est agi…odo leges non jus dant aut tollunt, sed juri duntaxat ob …sas 54 auxilium suum denegant.

…1. Sed notandum est, quandam rei æqualitatem spectari & in contractibus beneficis, non quidem omnimodam ut in commutatoriis, sed 55 ex suppositione ejus quod agitur, ne quis scilicet ex beneficio damnum sentiat: ob quam rationem mandatarius 56 indemnis præstari debet a sumtibus factis, & damno in quod ex causa rei mandatæ incidit: & commodatarius rem tenetur resarcire si periit, quia non solius rei ratione domino tenetur, id est, ex vi dominii, quomodo quivis possessor teneretur, ut supra didicimus, sed & ratione 57 beneficæ acceptionis: k quod ita verum est, nisi omnino & apud dominum fuisset peritura. Hoc enim casu nihil per commodatum 58 domino abest. Contra depositarius præter fidelitatem nihil recepit: ideo si periit res, non tenebitur: non rei ratione, quia non exstat, nec locupletior est; nec acceptionis ratione, quia accipiendo beneficium non accepit, sed dedit. In pignore, ut & in locato, 59 media via sequenda est, ut qui rem accepit nec de casu quovis teneatur ut commodatarius, & majorem tamen diligentiam quam depositarius præstare debeat: quia pignoris acceptio est quidem gratuita, sed accedere solet contractui oneroso.

Sylvest. in verbo Bellum, p. 1. n. 7. Thom. 2, 2. 62. art. 6.

2. Quæ omnia Romanis quidem congruunt legibus, sed non ex illis primitus, sed ex æquitate naturali veniunt. Quare eadem apud alias quoque gentes reperire est. Inter cæteros apud Hebræum Mosem Maimonidem libro III. ductoris dubitantium l cap. 43. Spectavit huc Seneca cum dixit, 60 *alios fidem debere, alios tutelam.* Ad hanc vero formam de cæteris quoque contractibus judicium est faciendum. Sed generali tractatione quantum insti-

VII. *de Beneficiis*, 19.

GROTII.

k *Quod ita verum est, nisi omnino & apud dominum fuisset periturum*] Lex Wisigotthorum lib. V, tit. V. c. 1. 2. 3.

l *Capite* 43] Convenit cum *Exodi* loco cap. XXII. 6. 10. 11. 12. 13. *Mosis de Kotzi* præceptis jubentibus LXXXVIII. & LXXXIX.

GRONOVII

54 *Auxilium suum*] Actionem, vel animadversionem judicis.

55 *Ex suppositione*] Pro natura rei, quæ suscipitur, quodque in ea præsumitur esse debere.

56 *Indemnis præstari*] Recipere a mandante compensationem impensarum, quas rei mandatæ causa, & si quid damni fecit.

57 *Beneficæ acceptionis*] Quia in illius gratiam usus rei concessus est.

58 *Domino abest*] Abest enim tantum, quod etiam absuturum fuisset, si penes dominum mansisset, nec fuisset commodata.

59 *Media via*] Quia in his utriusque versatur utilitas, l. 23. *de reg. jur.*

60 *Alios fidem*] Alios satisfacere, si fidem adhibeant in re servanda, neque eam ipsi corrumpant, etsi ab alia accidente causa interierit, alios omnino salvam præstare rem oportere.

mandato aut depoſito exhibenda, aliquid mercedulæ ſtipuletur, non injuriam faciet, ſed 48 contractum miſcebit, id eſt ex gratuito efficiet ſemipermutatorium. At in permutatoriis omnibus ſollicite id obſervandum eſt. nec eſt quod dicat quiſpiam, id quod pars altera amplius promittit, donatum cenſeri. Neque enim ſolet hic eſſe tales contractus ineuntium animus, nec præſumendus eſt niſi appareat. Quod enim promittunt aut dant, credendi ſunt promittere aut dare tanquam æquale ei quod accepturi ſunt, itaque ejus æqualitatis ratione debitum.

2. Joh. Chryſoſtomus: *ὅταν γὰρ ἐν τοῖς συμβολαίοις καὶ ὅταν δ' ἂν ἀγοράσαι δέῃ τι ἢ καὶ ἀποδόσθαι, φιλονεικῶμεν καὶ βιαζόμεθα ἔλαττον τῆς ἀξίας καταλαβεῖν καὶ πάντα ὑπὲρ τούτου ποιῶμεν, οὐ λῃστεία τὸ πρᾶγμά ἐστιν;* *Quoties enim in contractibus, & quoties emendum quid aut dependendum eſt, contendimus, omnique modo laboramus ut minus æquo pretio demus, nonne huic facto quoddam ineſt furtum?* Scriptor vitæ Iſidori apud Photium, Hermiam narrat, ubi quod emere vellet juſto forte minoris eſſet indicatum, adjeciſſe quod juſto pretio deerat, quod exiſtimaret aliter agere injuſtitiæ eſſe ſpeciem, ſed talis quæ plurimos lateret. Et in hunc ſenſum interpretantur Hebræi legem, quæ eſt ¹ Levit. xxv, 14. & 17.

XII. 1. Reſtat æqualitas in eo de quo agitur, in hoc conſiſtens, 49 ut etiamſi nec celatum quicquam ſit quod dictum oportuit, nec plus exactum quam deberi putabatur, ſi in re tamen deprehendatur inæqualitas, quamquam ſine culpa partium, puta quod vitium latebat, aut de pretio errabatur, ea quoque ſit reſarcienda, & demendum ei qui plus habet, reddendumque minus habenti: quia in contractu id utrimque propoſitum aut fuit, aut eſſe debuit, ut uterque tantundem haberent.

2. Lex Romana hoc conſtituit non in quavis inæqualitate, minima enim non perſequitur, imo & occurrendum cenſet multitudini litium, ſed in ſatis gravi, 50 ut quæ dimidium juſti pretii excedit. Nimirum leges, ut ait Cicero, iniqua tollunt 51 quatenus teneri manu poſſunt, philoſophi 52 quatenus ratione & intelligentia. Hi vero qui legibus civilibus 53 ſubjecti non ſunt, id

2. loco.

ſequi

GROTII.

¹ *Levitici* xxv, 14. 17.] Vide *Moſem de Kotzi*, præcepto jubente LXXXII.

GRONOVII.

48 *Contractum miſcebit*] Pro ſimplice mixtum faciet vel compoſitum.

49 *Ut etiamſi nec celatum*] Ubi neutri animus fuit fallendi alterum, & tamen contigit, ut alter maſtetur infortunio.

50 *Ut quæ dimidium*] L. 2. C. de reſcind. vendit.

51 *Quatenus teneri manu.*] Quæ ad exemplum pertinent, & in oculos hominum incurrunt.

52 *Quatenus ratione*] Quatenus ad ſumma virtutis atque officii ea deprehendit.

53 *Subjecti non ſunt*] Qui habent ſummum imperium.

k Sed

ſequi debent quod æquum eſſe ipſis ratio recta dictat: imo & illi qui legibus ſubjecti ſunt, quoties de eo quod fas piumque eſt agitur, ſi modo leges non jus dant aut tollunt, ſed juri duntaxat ob certas cauſas 54 auxilium ſuum denegant.

XIII. 1. Sed notandum eſt, quandam rei æqualitatem ſpectari & in contractibus beneficis, non quidem omnimodam ut in commutatoriis, ſed 55 ex ſuppoſitione ejus quod agitur, ne quis ſcilicet ex beneficio damnum ſentiat: ob quam rationem mandatarius 56 indemnis præſtari debet a ſumtibus factis, & damno in quod ex cauſa rei mandatæ incidit: & commodatarius rem tenetur reſarcire ſi periit, quia non ſolius rei ratione domino tenetur, id eſt, ex vi dominii, quomodo quivis poſſeſſor teneretur, ut ſupra didicimus, ſed & ratione 57 beneficæ acceptionis: k quod ita verum eſt, niſi omnino & apud dominum fuiſſet peritura. Hoc enim caſu nihil per commodatum 58 domino abeſt. Contra depoſitarius præter fidelitatem nihil recepit: ideo ſi periit res, non tenebitur: non rei ratione, quia non exſtat, nec locupletior eſt; nec acceptionis ratione, quia accipiendo beneficium non accepit, ſed dedit. In pignore, ut & in locato, 59 media via ſequenda eſt, ut qui rem accepit nec de caſu quovis teneatur ut commodatarius, & majorem tamen diligentiam quam depoſitarius præſtare debeat: quia pignoris acceptio eſt quidem gratuita, ſed accedere ſolet contractui oneroſo.

Sylveſt. in verbo Bellum, p. 1. n. 7. Thom. 2, 2. 62. art. 6.

2. Quæ omnia Romanis quidem congruunt legibus, ſed non ex illis primitus, ſed ex æquitate naturali veniunt. Quare eadem apud alias quoque gentes reperire eſt. Inter cæteros apud Hebræum Moſem Maimonidem libro III. ductoris dubitantium l cap. 43. Spectavit huc Seneca cum dixit, 60 *alios fidem debere, alios tutelam.* Ad hanc vero formam de cæteris quoque contractibus judicium eſt faciendum. Sed generali tractatione quantum inſti-

VII. *de Beneficiis*, 19.

GROTII.

k *Quod ita verum eſt, niſi omnino & apud dominum fuiſſet periturum*] Lex Wiſigotthorum lib. V, tit. V. c. 1, 2. 3.

l *Capite* 43] Convenit cum *Exodi* loco cap. XXII, 6. 10. 11. 12. 13. *Moſes de Kotzi* præceptis jubentibus LXXXVIII. & LXXXIX.

GRONOVII

54 *Auxilium ſuum*] Actionem, vel animadverſionem judicis.

55 *Ex ſuppoſitione*] Pro natura rei, quæ ſuſcipitur, quodque in ea præſumitur eſſe debere.

56 *Indemnis præſtari*] Recipere a mandante compenſationem impenſarum, quas rei mandatæ cauſa, & ſi quid damni fecit.

57 *Beneficæ acceptionis*] Quia in illius gratiam uſus rei conceſſus eſt.

58 *Domino abeſt*] Abeſt enim tantum, quod etiam abfuturum fuiſſet, ſi penes dominum manſiſſet, nec fuiſſet commodata.

59 *Media via*] Quia in his utriuſque verſatur utilitas. l. 23. *de reg. jur.*

60 *Alios fidem*] Alios ſatisfacere, ſi fidem adhibeant in re ſervanda, neque eam ipſi corrumpant, etſi ab alia accidente cauſa interierit, alios omnino ſalvam præſtare rem oportere.

instituto nostro sufficit absoluta, speciales quasdam contractuum quæstiones percurramus.

XIV. 1. 61 Mensura ejus (ee) quod res quæque valeat maxime naturalis est indigentia, ut Aristoteles recte ostendit: quod in permutationibus rerum apud barbaros populos maxime spectatur. Non tamen hæc unica est mensura. Nam hominum voluntas, quæ rerum domina est, multas res magis desiderat quam sunt necessariæ. *Margaritis*, inquit Plinius, m *pretia luxuria fecit.* Et Cicero Verrina de signis: *Qui modus est in his rebus cupiditatis, idem est æstimationis.* Et contra evenit ut res maxime necessariæ minoris sint propter copiam. Quod Seneca multis exemplis ostendit libro de Beneficiis VI, cap. 15. ubi & hoc addit: *Pretium cujusque rei pro tempore est. cum bene ista laudaveris, tanti sunt quanto pluris venire non possunt.* Paulus jurisconsultus: 62 *Pretia rerum non ex affectu, nec utilitate singulorum, sed* n *communiter funguntur*; id est, ut alibi explicat, * *quanti omnibus valeret.* Hinc fit ut res tanti æstimetur, quantum pro ea communiter offerri aut dari solet: quod vix est ut non 63 aliquam latitudinem habeat, intra quam plus minusve dari aut exigi possit, nisi ubi lex certum rebus pretium ἐν στιγμῇ, ut Aristoteles loquitur, id est, *in puncto* constituit.

Mor. Nic. v. 8.

Hist. Nat. IX, 35.

In Verr. IV. 7.

L. 63. D. ad l. Falc.

* L. 33. D. ad leg. Aquil.

2. In communi autem illo pretio o ratio haberi solet 64 laborum

GROTII.

m *Pretia luxuria fecit*] Idem libro XXXVII. de gemmis (c. 6.): *Singulorum libido singulis modum facit & maxime regum.* Et libro XXXII. *Quantum apud nos Indicis margaritis pretium est, tantum apud Indos in corallio: namque ista persuasione gentium constant* (c. 2.) Augustinus de Civitate Dei libro XI, cap. 16. *Sed quid mirum, cum in ipsorum etiam hominum æstimatione, quorum certe natura tantæ est dignitatis, plerumque carius comparetur equus quam servus, gemma quam famula? ita in tali libertate judicandi plurimum distat ratio considerantis a necessitate indigentis, seu voluptate cupientis, cum ista quid per se ipsum in rerum gradibus pendat, necessitas autem quid propter quid expetat, cogitet; & ista quid verum luci mentis appareat, voluptas vero quid jucundum corporis sensibus blandiatur, exquirat.*

n *Communiter funguntur*] Plin. lib. XVIII, c. 31. *Æqui patrisfamilias modus est, annona cujusque anni uti.*

o *Ratio haberi solet laborum & expensarum*] Nec improbat id *Augustinus* in Ps. LXX. *Sed ait ipse mercator: affero ex longinquo merces: mercedem laboris mei unde vivam peto. dignus est enim mercenarius mercede sua. de mendacio & perjurio agitur, non de negotio.*

GRONOVII.

61 *Mensura ejus*] Indicatio vel æstimatio cujusque rei hæc justa est, quam facit caritas ejus vel copia & nostra necessitas.

62 *Pretia rerum non ex*] Pretium rei debet statui, non quod unus aliquis vehementer appetens, aut magnas ex ea utilitates sperans, pro illa daret, sed quod ei sensus & opinio communis attribuit.

63 *Aliquam latitudinem habeat*] 1, 2. 1. n. 3.

64 *Laborum & expensarum*] Res non tantum æstimantur ex materia, sed augetur pretium pro laboribus & sumtibus, quos sustinuerunt mercatores in ea comparanda.

(ee) Vide, de iis omnibus quæ ad pretii naturam & varia genera pertinent,

rum & expenſarum, quas mercatores faciunt: ſoletque ſubito quoque mutari ex copia & inopia ementium, pecuniæ, mercium. Cæterum poſſunt & quædam eſſe 65 rei accidentia æſtimabilia, ob quæ res licite ſupra aut infra commune pretium ematur vendaturve, puta 66 ob damnum conſequens, lucrum ceſſans, affectum peculiarem, aut ſi in gratiam alterius res vendatur ematurve, alioqui non emenda aut vendenda; quæ ipſa accidentia ei cum quo agitur indicanda ſunt. Ejus quoque damni aut lucri ceſſantis ratio haberi poteſt, quod ex pretii ſolutione 67 dilata aut 68 anticipata naſcitur.

XV. 1. De venditione (ff) & emtione notandum, etiam ſine traditione, ipſo contractus momento transferri dominium poſſe, atque id eſſe ſimpliciſſimum: ita p Senecæ venditio *alienatio eſt, & rei ſuæ juriſque ſui in alium tranſlatio:* nam & ita fit in permutatione. Quod ſi actum ſit, 69 ne ſtatim dominium tranſeat, obligabitur venditor ad dandum dominium, atque interim res erit 70 commodo & periculo venditoris: quare quod venditio & emtio 71 conſtat præſtando, ut habere liceat, & evictionem, item quod res periculo eſt emtoris, & ut fructus ad eum pertineant antequam dominium tranſeat, commenta ſunt juris civilis, quod nec ubique obſervatur: imo pleriſque legum conditoribus placuiſſe, ut ad traditionem uſque res commodo & periculo venditoris ſit, notavit Theophraſtus in loco, qui q apud Stobæum eſt, ubi & multa alia inſtituta reperias de ſolennitate venditionis, 72 de arrhabone, 73 de pœnitentia, multum differentia a jure Romano: ſicut & apud Rhodios perfici ſolitam venditionem & con- *Serm. 42.*

nent, PUFENDORFIUM *De Jure Nat. & Gent.* Lib. v. Cap. 1. cum Notis noſtris, alterius Editionis. *J. B.*

GROTII.

p *Senecæ*] De beneficiis v, 10.

q *Apud Stobæum eſt*] Titulo de legibus.

GRONOVII.

65 *Rei accidentia æſtimabilia*] Fortuita, quæ mutent æſtimationem venalium.

66 *Ob damnum*] Si vendam rem, qua ubi caruero, ipſe damnum fecero aut lucro ſperato fraudabor, aut qua ego ipſe, vel quicumque compotes mirifice capimur & delectamur.

67 *Dilata*] Venditori.

68 *Anticipata*] Emtori.

69 *Ne ſtatim dominium*] Ut ex certo die res demum fiat emtoris: cujus caſus exemplum apud *Catonem* de R. R. cap. 80.

70 *Commodo & periculo*] Si fructum faciet, is erit venditoris; ſi deterior fiet, de pretio decedet.

71 *Conſtat præſtando*] Periculo judicii evictionis, ſi res mancipio data fuerat, vel ſi alius dominus rem emtam judicio ſuam eſſe vicerit & abſtulerit, ut regreſſus emtori ad venditorem ſit.

72 *De arrhabone*] Pignore pretii numerandi.

73 *De pœnitentia*] De reſcindendo contractu.

(ff) Circa hunc contractum, vide PUFENDORF. noſtrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. v. Cap. 5. *J. B.*

r Non

contractus quosdam alios 74 relatione in acta, notavit in Rhodiaca Dion Prusæensis.

2. Illud quoque sciendum, si res bis sit vendita, ex duabus venditionibus eam valituram quæ in se continuit præsentem dominii translationem, (gg) sive per traditionem, sive aliter. Per hanc enim 75 facultas moralis in rem abiit a venditore: quod non fit per solam promissionem.

XVI. 76 Monopolia [r] non omnia cum jure naturæ pugnant: *Arist. Pol. 1, 6, 11.* nam possunt interdum a summa potestate permitti justa de causa & pretio constituto: cujus rei exemplum nobis illustre præbet Josephi historia (hh) cum is vice regia Ægypto præesset. Sic & sub Romanis Alexandrini Indicarum & Æthiopicarum mercium habebant, [s] ut Strabo loquitur, μονοπωλίαν. Potest & a privatis institui, 77 æquo duntaxat compendio. At qui, ut in 78 Velabro olearii, [t] de compacto id agunt, ut res supra pretium id quod summum nunc est in communi pretio vendantur, aut vi, aut fraude impediunt ne major copia importetur, aut ideo merces coëmunt ut vendant pretio quod tempore venditionis iniquum sit,

GROTII.

r *Non omnia cum jure naturæ pugnant*] Nota Thaleris historia de olivitate, [quæ variè à variis refertur. Vide *Arist.* Politic. I, 11. *Diogen. Laërt.* 1, 26. ibique Intt.] Pythoclis inventum de plumbo Tyrio coëmendo, unde lucrum faceret Atheniensis populus, est apud *Aristotelem* œconomicôn II. (*pag.* 510. D. E. *Edit. Paris.* Tom. II.) de monopolio erinaceorum, quibus expoliuntur vestes, vide *Plinium* VIII, 37. de monopolio serici, *Procopium* in historia arcana.

s *Ut Strabo loquitur*] Libro XVII. (p. 798.) vide & *Cassiodorum* II, 4. & 26. [Istud quoque exemplum de *Alexandrinis*, non congruit. Inspice *Strabonis* locum. *J. B.*]

t *De compacto id agunt*] Lex æqua & prudens est C. de monopoliis. & locus notabilis apud *Lysiam* (Orat. XXI. Cap. 5.) adversus frumenti venditores, qui pretium falsis rumoribus incendebant. Adde *Cassiodorum* IX, 5. & c. quicumque, 9. causa XIV, quæstione IV.

GRONOVII.

74 *Relatione in acta*] Ut non prius fuerint rati & firmi, quam per notarium signati sint in commentariis reipublicæ.

75 *Facultas moralis*] Jus competens. I, 1. 4.

76 *Monopolia*] Quoties unus vel pauci ex composito ad sese redigunt jus mercis vendundæ.

77 *Æquo duntaxat*] Lucro utique justo & tolerabili, non nimio & iniquo vendentibus.

78 *Velabro*] Loco urbis Romanæ, ubi oleum erat venale, clandestinoque inter se pacto convenerant negotiatores, ut omnes eodem pretio venderent. *Plaut.* Captiv. 3, 1. 29.

(gg) Ponit heic Auctor, in una venditione ab initio dominium translatum, in alterâ non; nec discrimen omne petit ex traditione uni Emtorum factâ, ut perperam intellexit PUFENDORFIUS, dicto capite, §. 3. De eo sensu, & de re ipsâ, dicemus in notis nostris Gallicis ad hunc locum. *J. B.*

(hh) Malè quadrat exemplum, ut observavit PUFENDORFIUS, d. loco.

fit, injuriam faciunt, atque eam reparare tenentur. Quod si alio modo impediunt invectionem mercium, aut ideo coëmunt ut pluris vendant, pretio tamen pro temporis ratione non iniquo, faciunt quidem adversus caritatis normam, quod multis evincit Ambrosius libro officiorum tertio, sed proprie 79 jus alterius non violant. Cap. 6.

XVII. De pecunia sciendum, eam naturaliter 80 functionem recipere, u non in 81 materia sola, nec in speciali 82 appellatione aut forma, sed in genere 83 magis communi, qua scilicet comparatur ad res, aut omnes, aut maxime necessarias: 84 quæ æstimatio, si aliud non convenerit, facienda erit tempore ac loco solutionis. Michaël Ephesius ad quintum Nicomachiorum: ὡς Cap. 8. ἐπὶ τῆς χρείας τοῦτο ἐπὶ τοῦ νομίσματος ἴδοι ἄν τις γινόμενον, ὡς γὰρ ἐπ' ἐκείνης οὐκ ἀεὶ ὁμοίως δεόμεθα καὶ ἐν χρείᾳ τῶν ἀλλοτρίων ἐσμὲν, οὕτως οὐδὲ τὸ νόμισμα ἀεὶ ἴσον δύναται, ἀλλὰ μεταπίπτει· καὶ τὸ πρότερον πλεῖον δυνάμενον ὕστερον ἢ ἔλαττον ἢ οὐδὲν ἰσχύει. ὅμως μᾶλλόν γε τοῦτο διαμένει καὶ δεῖ ὡς μέτρῳ αὐτῷ τῶν ἀλλασσομένων χρῆσθαι. *Quod de indigentia accidit, idem in nummo videre est. Nam sicut ea non eadem semper, nec enim alienis rebus æque semper opus est nobis, sic nec nummus idem semper valet, sed mutatur, & cum prius plus valuerit, postea aut minus aut nihil valet:* x *diuturnius autem est nummi pretium: eoque* 85 *ut mensura aliarum quæ comparantur rerum uti solemus.* Cujus loci hic sensus est: quicquid adhibetur in hoc ut mensura sit rerum aliarum, debet esse tale, ut per se 86 minime flectatur, talia autem sunt in genere æstimabilium, aurum, argentum, æs. per se enim ferme tantundem ubique, & semper valent: sed prout res aliæ, quibus indigent homines, copiosæ

GROTII.

u *Non in materia sola, nec in speciali appellatione aut forma, sed in genere magis communi*] Non tam ex substantia quam ex quantitate l. 1. D. de contrah. emtione. Non corpora hic cogitanda sed quantitas. l. Si is cui. §. 1. de solutionibus. L. 94.

x *Diuturnius est nummi pretium*] Publica ac perpetua æstimatio. d. l. 1. D. *de contr. emt.*

GRONOVII.

79 *Jus alterius*] Non committunt, de quo queri quis apud magistratum, aut quod magistratus vindicare possit.

80 *Functionem rec.*] Pati, ut alia pro alia, & aliud pro ea, & ipsa pro alio detur. l. 2. §. 1. D. *de reb. cred.*

81 *Materia*] Ut aurum pro argento & vicissim.

82 *Appellatione aut forma*] Ut denarii pro sestertiis, philippi pro thaleris, modo summa præstetur quocumque genere bonæ monetæ.

83 *Magis communi*] Latius patente rerum commutabilium vel promercalium, quatenus illis æquatur, & pro illis vel expenditur vel accipitur.

84 *Quæ æstimatio*] Quantum autem pro quaque expendi vel accipi debeat, nisi quid speciale inter contrahentes cautum fuerit, colligendum ex tempore quo solvimus & loco: nam hæ duæ circumstantiæ pretia rerum variare solent.

85 *Ut mensura*] Ut eo aliæ res æstimentur.

86 *Minime flectatur*] Ut semper idem sit, minimumque habeat varietatis.

87 Nunc

piosæ sunt aut raræ, ita eadem pecunia ex eadem facta materia, eodem pondere, 87 nunc plus nunc 88 minus valet.

L. 2. D. Locati. XVIII. Locatio & conductio, (ii) ut recte a Cajo dictum est, proxima est venditioni & emtioni, eisdemque regulis constat: respondent enim pretium pensioni sive mercedi, & rei dominium facultati utendi. Quare sicut 89 res domino perit, ita naturaliter sterilitas, & alii casus qui usum impediunt, damno sunt conductoris: neque eo minus locator jus habebit ad pecuniam promissam, quia ipse facultatem utendi tradidit, quæ 90 eo tempore tantum valebat. quanquam & legibus & pactis immutari id potest. Si tamen locator, cum conductor primus re uti impeditus esset, 91 alii eam locaverit, quicquid consecutus inde fuerit rependet primo conductori, ne ex re aliena fiat locupletior.

XIX. Et quod de venditione supra diximus, pluris rem vendi minorisve emi posse, si 92 in gratiam alterius vendatur ematurve, alias non vendenda aut emenda, idem & de re aut opera locata conductave intelligendum est. Quod si una opera pluribus utilis esse possit, ut itineris susceptio, & 93 locator pluribus se in solidum singulis obstrinxerit, poterit de singulis mercedem pacisci quam ab uno exigeret, ubi lex non obstat: quia quod illa opera secundo quoque utilis est, extrinsecum est contractui qui cum primo est initus, neque respectu primi quicquam minuit de æstimatione.

XX. 1. Circa mutuum quæri solet, quo jure vetitæ sint usuræ? & quanquam jure naturali vetitas esse 94 receptior est sententia, contrarium tamen sentit Abulensis. Neque vero videntur argu-

In cap. 25. Matthæi qu. 171. & 172.

GRONOVII.

87 *Nunc plus*] Ubi copiosæ res sunt.

88 *Minus*] Ubi rare.

89 *Res domino*] Quod emtum est traditumque, si intereat, non is, qui dominus fuit, sed qui est in præsens, damnum sentit [Mira hallucinatio Viri Doctissimi, quam obiter notavimus, ad PUFENDORFIUM, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. v. Cap. 6 § 2. Loquitur contra Auctor de re venditâ, nec dum traditâ, quamquam ipso contractûs momento dominium translatum fuerit, secundum ea quæ dixit supra, §. 15. *J. B.*

90 *Eo tempore*] Quum conducebatur.

91 *Alii eam locaverit*] Ita si primus conductor contractum servare & præstare paratus sit, quod inter ipsum & dominum convenit.

92 *In gratiam alterius*] Non quod venalem habeat aut ea indigeat, sed ut petenti aut alienare coacto commodet aut gratificetur.

93 *Locator pluribus*] Cum compluribus ita convenerit, ut singuli omnem sumtum præstent, quasi solo in uniuscujusque negotio occupetur.

94 *Receptior est*] Nullo jure sunt vetitæ, si modestæ sunt & civiles, nisi forte canonico, ex errore & mala interpretatione vocabuli nato, quasi usuræ non sint, nisi immanes, [illegible] trucidantes. Atqui tam sunt [illegible] *sextantes*, *quadrantes* usuræ quam *centesimæ*.

(ii) Confer, de hoc contractu, PUFENDORFIUM nostrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. v. Cap. 6. *J. B.*

rgumenta, quæ in alteram adferuntur partem, talia esse ut assen-um extorqueant. Nam quod de mutuo dicitur gratuitum esse, y tantundem & de commodato dici potest: cum tamen pro usu di pretium exigere illicitum non sit, sed efficiat ut contractus 95 in aliud nomen transeat. Nec magis urget quod suapte natura 96 sterilis est pecunia. Nam & domos & res alias natura infœ-cundas 2 hominum industria fructuosas fecit. Illud speciosius, (kk) quod hic 97 res pro re reddatur, usus autem rei 98 a re di-stingui non possit, cum 99 in abusu consistat, ac proinde pro eo nihil 1 debeat exigi.

2. Sed notandum est, cum rerum, quæ usu pereunt, aut in alterius dominium transeunt, 2 ususfructus senatus consulto in-troductus dicitur, non tamen effectum, ut proprius ususfructus esset, de voce ususfructus agi, quæ certe secundum suam pro-prietatem tali juri non congruit; non tamen sequi inde jus tale nihil esse, aut non æstimabile, cum contra certum sit, siquis 3 proprietario tale jus cedat, pecuniam posse exigi eo nomine. Sic & jus illud nonnisi post tempus certum reddendi pecuniam aut vinum, est aliquid æstimabile: 4 minus enim solvit qui tempore minus solvit. Atque ideo a 5 ἐν ἀντιχρήσει usus pecuniæ cum fru-ctibus

L. 1, 2. D. de usufr. ear. rer. q. usu consf.

L. 1. §. Si usufruct. 9. D. ad legem Falc.

GROTII.

y *Tantundem & de commodato dici potest*] Valde enim affinia commodatum & mutuum, ut locatio & fœneratio. in l. unica. C. Theod. quod jussu est: *pecuniam commodat.* Justinianus edidit *mutuam dat.* Nummos autem fœnore sumtos, conductos dixit *Horatius* lib. 1. sat. 2. (*vers.* 9.) ubi scholiastes *merces, usura.*

z *Hominum industria fructuosas fecit*] Nec enim debet sterilis esse pecunia. l. quid ergo. 3. §. usuras. 4. D. de contrar. & util. act. tutelæ. l. debitor. 7. D. de usuris.

a Ἐν ἀντιχρήσει] l. cum debitor. 8. D. in quibus causis pignus. l. Si ea pa-ctione. 14. C. de usuris.

GRONOVII.

95 *In aliud nomen*] Ex commodato fiat *conductum.*

96 *Sterilis est*] Nihil non sterile, quod tibi sterile esse volueris: ut con-tra nihil non fructuosum, quod cultura exercere, ut fructum ferat, volueris. *Salmas.* de usur. cap. 8. p. 198.

97 *Res pro re*] Ut pecunia pro pe-cunia, oleum pro oleo, vinum pro vino.

98 *A re distingui*] Non possit con-siderari tanquam aliquid fructificans, fructum debens.

99 *In abusu*] Quia quod mutuum sumo, id sumo, ut consumam.

1 *Debeat exigi*] Qui hoc objiciunt, ludunt in vocibus, *Usus* & *Abusus.* Quasi vero mutuum tantum sumatur, ut consumatur, & non potius, ut ali-quid eo fructuosum comparetur, ut domus, ager, merx cum lucro ven-denda, quævis alia res utilis. *Salm.* de usur. c. 8. p. 195.

2 *Ususfructus SC.*] §. 2. Inst. *de usufr.*

3 *Proprietario*] Ei qui dominus est rei, cujus alius usumfructum habet.

4 *Minus enim*] Ut plus petit, qui ante tempus petit. §. 33. Inst. *de action.*

5 Ἀντιχρήσει] Pignore ita dato, ut donec pecunia credita solvatur, eo cre-ditor utatur fruatur vicem usurarum. Vide sup. §. 3. num. 4.

(kk) Vide quæ Auctor uberius dicit, ad solutionem istius difficultatis, in Adnot. ad *Lucam*, VI. 35. *J. B.*

b Et

ctibus prædii compenſatur. Quæ vero a 6 Catone, 7 Cicerone, 8 Plutarcho, b & aliis contra uſuras dicuntur, ea 9 reſpiciunt non tam quod intrinſecum ei eſt, quam quod plerumque ei adeſt, eamque conſequitur.

3. Sed quicquid hac de re ſentire libeat, ſufficere nobis debet lex a Deo Hebræis data, quæ 10 vetat Hebræos Hebræis pecuniam dare fœnori (ll) Eſt enim hujus legis materia, ſi non neceſſaria, certe c honeſta moraliter, unde & aliis maxime morali-
Verſ. 5. bus annumeratur Pſalmo, qui apud Hebræos eſt decimus quintus, apud Latinos d decimus quartus, & apud Ezechielem ca-
Verſ. 8. pite decimo octavo. quæ autem hujus generis ſunt, Chriſtianos quoque obligant, quippe vocatos ad majora virtutum ſpecimina: & quæ tunc officia homini Hebræo aut 11 alioqui circumciſo (nam hujus cum Hebræo par cauſa erat) præſtari jubentur, ea nunc præſtanda ſunt homini cuivis, e omni populorum diſcrimine
Luc. x, 29. per Euangelium ſublato, latiuſque extenſo proximi intellectu: quod præter cætera oſtendit inſignis Chriſti de homine Samarita
Epit. Inſt. c. 4. apologus. Itaque Lactantius de officiis tractans hominis Chriſtiani: *Non dabit*, inquit, *in uſuras pecuniam. hoc eſt enim de alienis*
De Officiis III, c. 3. *malis lucra captare.* Ambroſius: *Subvenire non habenti humanitatis eſt;*

GROTII.

b *Et aliis*] Ut *Appiano* in civilibus. (*pag. 382. B. Ed. H. Steph.*)

c *Honeſta moraliter*] Hebræi cenſent voce נשך ſignificari uſuram in pecunia: voce תרבית in quavis ſpecie. *Hieronymus* ad XVIII. Ezechielis: *Putant quidam uſuram tantum eſſe in pecunia: quod prævidens ſcriptura divina, omnis rei aufert ſuperabundantiam, ut plus non accipias quam dediſti.* (Tom. V. pag. 440. A. *Ed. Baſil.*)

d *Decimus quartus*] Et Pſ. CXII. χρηστὸς ἀνὴρ ὁ οἰκτείρων καὶ κιχρῶν· *Vir bonus eſt, qui alterius miſeretur, eique pecuniam dat mutuam,* (vers. 5.)

e *Omni populorum diſcrimine per Euangelium ſublato*] Chriſtianos *Arnobius* libro IV. (*Pag. 152, 153. Ed. Lugd. B. 1651*) ait eſſe *communicatores rei, & cum omnibus quos ſolidet germanitatis neceſſitudine copulatu.* Alibi: *qui omnes homines pro fratribus diligunt.*

GRONOVII.

6 *Catone*] Fœneratorem eſſe pejorem fure, *de Re ruſt.* pr.

7 *Cicerone*] *Paradox.* 6.

8 *Plutarcho*] In vita Catonis.

9 *Reſpiciunt*] Graves, immodicas, ſanguinolentas.

10 *Vetat Hebræos*] Immo fuit hæc lex civilis, quam ea ferret reſpublica, conſtans ex hominibus æquatorum patrimoniorum per ſortes agri unicuique conceſſas. Itaque Hebræos alienigenis fœnerari licuit, *Deuter.* 15, 6. quod non permiſiſſet Deus, ſi fœnus per ſeſe injuſtum eſſet. Sed & proprie lex hæc ad illos pertinet, qui propter egeſtatem mutuum petunt, non qui ſui commodi & lucri cauſa. Vide *Salmaſ.* de uſur. cap. 20, & 21. p. 618. & de fœn. trapez. pag. 203. & 210.

11 *Alioqui circumciſo*] Proſelyto.

(ll) Mutavit poſtea ſententiam Auctor, ut patet ex ejus *Epiſt.* 953. ad *Salmaſium* ſcriptâ; ſed inprimis et Adnotationibus ad dictum caput *Luc.* VI. 35. quæ heic omnino conferri debent. De totâ autem materiâ *Fœnoris* & *Uſurarum*, abſolutiſſimum & pleniſſimum Opus exſtat ſummi Jurisconſulti, & non minus judicio, quam eruditione, inſignis, Clariſſ. Noodtii, quod ſeorſim antea editum, inter Opera ejus poſtea recuſum eſt. *J. B.*

(Plu

est; duritiæ autem f *plus extorquere quam dederis.* Ipse Cæsar * Augustus 12 notavit aliquos, quod pecunias levioribus usuris mutuati, graviori fœnore collocassent. * *Suet. c.* 39.

XXI. Observandum tamen est, esse quædam g quæ ad usuræ speciem accedant, ac vulgo usuræ esse videantur, cùm tamen pacta sint generis alterius: ut de repensando damno, quod facit qui pecuniam dat mutuam, eo quod diu pecunia careat: item de lucro ob mutui dationem cessante, deducto scilicet 13 incerto spei, & labore qui subeundus fuerat. Sic etiam pro impensis ejus qui multis dat mutuam pecuniam, & in hoc paratam habet: & pro periculo amittendæ sortis, ubi idonee non cavetur, si quid exigitur, usura vere non est. Demosthenes oratione in Pantænetum, eum, qui quod ex mercatura aut honesta opera quæsivit h sub modico lucello elocat, partim ut suum servet, partim ut gratum faciat alteri, negat fœneratorum odio prægravandum. *Pag.* 630, 631. *Ed. Bas.* 1572.

XXII. Leges vero humanæ quæ concedunt aliquid stipulari pro usu pecuniæ, aut rei alterius, ut apud Hollandos jam pridem concessum est aliis quidem i octo nummos in centum, mercatoribus

GROTII.

f *Plus extorquere quam dederis*] Cyprianus de lapsis gravia peccata enumerans, addit *usuris multiplicantibus fœnus augere.* Chrysostomus de jejunio V. ἐὰν νηστεύσῃς, βλέπε μὴ δανείσῃς τὸ ἀργύριόν σου ἐπὶ τόκῳ. νηστεύεις; διάῤῥηξον βιαίων συναλλαγμάτων χειρόγραφον· *Si jejunes, vide ne pecuniam tuam colloces fœnori. jejunas? rumpe violentorum pactorum cautiones.* Idem in caput ultimum I. ad *Corinthios*, pecuniam fœnore partam non magis si in eleemosynam detur, Deo acceptam esse ait, quam si detur ex quæstu meretricio. *Augustinus* epist. LIV. *quid dicam de usuris, quas etiam ipsæ leges & judices reddi jubent. Ita crudelior est, qui subtrahit aliquid vel eripit diviti, quam qui trucidat pauperem fœnore.* Maximus homilia III. de quadragesima: *recte frater frequentabis ecclesiam, si gressus tuos lethalibus laqueis avida illa non implicet & involvat usura.* His adde Basilium in sermones Domini in monte, & quæ ex conciliis sanctisque scriptoribus collegit *Gratianus* causa XIV, quæst. III. & IV.

g *Quæ ad usuræ speciem accedant*] Et si cum juris Romani consultis loqui volumus, fœnus odiosum nomen est, usura non item. *Usuræ non propter lucrum petentium, sed propter moram solventium infliguntur.* l. cum quidam 17. §. 3. D. de usuris. *Cujacius* in paratitlo de nautico fœnore: *Fænus est quod præter sortem accedit lucri causa: usura, quod accedit ne in damno versetur creditor.* Sed quia plerique etiam usurarum abusi sunt nomine, cœpit & hoc in sequiorem sumi partem: in bonum autem sensum substitui vox ejus quod interest.

h *Sub modico lucello*] Procopius Gotth. III. in laudibus Germani, qui Justiniano propinquus: χρήματα τοῖς δεομένοις ἅπασι δεδανεικὼς μεγάλα καὶ τόκον οὐδὲ ὅσον λόγῳ κεκομισμένος πρὸς αὐτῶν πώποτε· *pecunias omnibus opus habentibus magnas dabat utendas, usuram autem, quæ quidem talis dici meretur, nunquam ab ipsis sumebat.*

i *Octo nummos in centum*] Idem in Imperio constitutum.

GRONOVII.

12 *Notavit aliquos*] Non de vulgo, sed equites Romanos, quibus hoc sordidum putavit: nec ob fœnus, sed ob tale fœnus.

13 *Incerto spei*] Ut *Justin.* 38, I. *incertum belli timens.* l. 20. C. *mand. incertum litis. Freher.* I. *Parer.* 2.

 k *Im-*

ribus autem duodecim pro usu annali exigere, siquidem vere fiat intra compensationem ejus quod abest, aut abesse potest, non pugnant cum naturali aut divino jure: sin eum modum excedunt, k impunitatem præstare possunt, jus dare non possunt.

XXIII. Contractus avertendi periculi, quem l assecurationem vocant, omnino nullus erit si 14 contrahentium alter rem de qua agitur, aut salvam quo destinabatur pervenisse, 15 aut periisse sciverit: non tantum ob paritatem quam exigit contractuum permutatoriorum natura, sed quia propria materia hujus contractus est damnum sub ratione incerti. Periculi autem hujus pretium ex communi æstimatione petendum est.

XXIV. 1. m In societate negotiatoria, (mm) ubi 16 confertur pecunia cum pecunia, si pecuniæ æquales sint, æquales esse etiam oportet partes in damno & lucro; sin inæquales fuerint, partes quoque fient pro rata. quod Aristoteles fine octavi Nicomachiorum sic extulit: ἐν χρημάτων κοινωνίᾳ πλείω λαμβάνουσιν οἱ συμβαλλόμενοι πλείω. Atque idem habebit locum si 17 operæ aut æquales aut inæquales conferantur. Sed & opera cum pecunia, aut cum pecunia & cum opera conferri potest, ut dici solet.

Cap. 16.

Par pari datum hostimentum est, opera pro pecunia.

Plaut. Asin. 1. 3. 20.

2. Sed hæc collatio non uno modo fit: nam aut 18 opera confertur cum solo pecuniæ usu, quo casu 19 sors domino perit, & si salva est, domino salva est: aut opera confertur cum ipso dominio pecuniæ, quo casu qui operam impendit particeps fit sortis. In

Navarr. 17. num. 250. Covarr. 111, Var. cap. 2. Less. lib. 11, 2. 25. dn. 3.

GROTII.

k *Impunitatem præstare possunt*] Ideo permissas ante se usuras ad normam æquiorem reducere *Justinianus* sui officii censuit: novellis XXXII. XXXIII. XXXIV.

l *Assecurationem*] Id damnum in se suscipere dixit *Suetonius* Claudio. (c. 18.) Sic *Cicero* pecuniæ publicæ prædes accepit, ut populo cautum esset sine vecturæ periculo, epistolarum II, 17.

m *In societate*] Exemplum societatis habes in delphinis apud *Plinium* lib. IX, c. 8. & in pinna ac pinnotere IX, 42. meminit & *Cicero* de finibus, (III, 19.)

GRONOVII.

14 *Contrahentium alter*] Is qui simulat se periculum, quod nullum est, subire, & pretium pro eo paciscitur.

15 *Aut periisse*] Qui fingit sese ut futurum metuere, quod jam evenit, quasi tamen evitari posset, ut spe lucri alium illiciat in damnum certum.

16 *Confertur pecunia*] Ubi ambo, vel omnes contrahentes pecuniam contribuunt.

17 *Opera*] Artis, vel laboris adminicula.

18 *Opera confertur*] Ut cum alius operam, alius pecuniam præbet, non tamen communis fiat pecunia, sed pecuniæ simul operæque fructus.

19 *Sors*] Id quod collatum est.

(mm) Circa hunc contractum, confer PUFENDORFIUM, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. [illegible] Cap. 8.

a In

qui debent quod æquum esse ipsis ratio recta dictat: imo & illi qui legibus subjecti sunt, quoties de eo quod fas piumque est agitur, si modo leges non jus dant aut tollunt, sed juri duntaxat ob certas causas 54 auxilium suum denegant.

XIII. 1. Sed notandum est, quandam rei æqualitatem spectari & in contractibus beneficis, non quidem omnimodam ut in commutatoriis, sed 55 ex suppositione ejus quod agitur, ne quis scilicet ex beneficio damnum sentiat: ob quam rationem mandatarius 56 indemnis præstari debet a sumtibus factis, & damno in quod ex causa rei mandatæ incidit: & commodatarius rem teneatur resarcire si periit, quia non solius rei ratione domino tenetur, id est, ex vi dominii, quomodo quivis possessor teneretur, ut supra didicimus, sed & ratione 57 beneficæ acceptionis: k quod ita verum est, nisi omnino & apud dominum fuisset peritura. Hoc enim casu nihil per commodatum 58 domino abest. Contra depositarius præter fidelitatem nihil recepit: ideo si periit res, non tenebitur: non rei ratione, quia non exstat, nec locupletior est; nec acceptionis ratione, quia accipiendo beneficium non accepit, sed dedit. In pignore, ut & in locato, 59 media via sequenda est, ut qui rem accepit nec de casu quovis teneatur ut commodatarius, & majorem tamen diligentiam quam depositarius præstare debeat: quia pignoris acceptio est quidem gratuita, sed accedere solet contractui oneroso.

Sylvest. in verbo Bellum, p. 1. n. 7. Thom. 2, 2. 62. art. 6.

2. Quæ omnia Romanis quidem congruunt legibus, sed non ex illis primitus, sed ex æquitate naturali veniunt. Quare eadem apud alias quoque gentes reperire est. Inter cæteros apud Hebræum Mosem Maimonidem libro III. ductoris dubitantium l cap. 43. Spectavit huc Seneca cum dixit, 60 *alios fidem debere, alios tutelam.* Ad hanc vero formam de cæteris quoque contractibus judicium est faciendum. Sed generali tractatione quantum insti-

VII. de Beneficiis. 19.

GROTII.

k *Quod ita verum est, nisi omnino & apud dominum fuisset periturum*] Lex Wisigotthorum lib. V, tit. V. c. 1. 2. 3.

l *Capite* 43] Convenit cum *Exodi* loco cap. XXII, 6. 10. 11. 12. 13. *Moses de Kotzi* præceptis jubentibus LXXXVIII. & LXXXIX.

GRONOVII.

54 *Auxilium suum*] Actionem, vel animadversionem judicis.

55 *Ex suppositione*] Pro natura rei, quæ suscipitur, quodque in ea præsumitur esse debere.

56 *Indemnis præstari*] Recipere a mandante compensationem impensarum, quas rei mandatæ causa, & si quid damni fecit.

57 *Beneficæ acceptionis*] Quia in illius gratiam usus rei concessus est.

58 *Domino abest*] Abest enim tantum, quod etiam absuturum fuisset, si penes dominum mansisset, nec fuisset commodata.

59 *Media via*] Quia in his utriusque versatur utilitas. l. 23. *de reg. jur.*

60 *Alios fidem*] Alios satisfacere, si fidem adhibeant in re servanda, neque eam ipsi corrumpant, etsi ab alia accidente causa interierit, alios omnino salvam præstare rem oportere.

dictum oportuit reticentia, in actionibus exterioribus pro æqualitate habetur: ita ut quomodo jure civili ante 28 constitutionem Diocletiani actio in foro nulla dabatur adversus talem inæqualitatem, ita nec inter eos qui jure gentium solo sociantur 29 exactio aut coactio sit eo nomine. Hoc enim est quod ait Pomponius, 30 in pretio venditionis & emtionis naturaliter licere se mutuo circumvenire: ubi licere est non quidem fas esse, sed ita permitti ut 31 nullum contra proditum sit remedium in eum qui se pacto velit defendere.

L. 16. §. 4. D. de minor. L. 22. §. f. D. locati.

2. o Naturaliter autem eo in loco, ut & alibi interdum, positum est pro eo quod recepti passim moris est: quomodo apud Apostolum Paulum ipsa 32 natura docere dicitur viro turpe esse comam alere, cum tamen id neque repugnet naturæ, & multos apud populos usitatum sit. Sic idolorum cultores, non autem quosvis homines φύσει ματαίες, id est, *natura vanos* appellat scriptor libri Sapientiæ, & τέκνα φύσει ὀργῆς Paulus * Apostolus, non tam ex sua 33 quam ex Romanorum, apud quos tum vivebat, persona loquens. Euenus poëta vetus:

1 Corinth. XI, 14. *XIII, 1. *Eph. II, 3.*

φημὶ πολυχρόνιον μελέτην ἔμεναι, φίλε, καὶ δὴ
ταύτην ἀνθρώποισι τελευτῶσαν φύσιν εἶναι.
Quod 34 meditare diu durabile fiet, amice,
Atque id naturam credo mortalibus esse.

Gnomograph. Ed. Sylb. p. 231.

Ejusdem sensus dictum vetus apud Galenum extat: ἐπίκτητοι φύσεις τὰ ἔθη. *consuetudo adscititia est natura.* Apud Thucydidem simili notione dicitur τῶν νόμων κρατήσασα ἡ ἀνθρωπεία φύσις, *humana natura legum victrix.* Sic 35 πεφυσιωμένα dicunt (oo) Græci tum

Lib. III. c. 84.

GROTII.

o *Naturaliter autem eo in loco*] Sic *Gellius* lib. IX, c. 10. de actu conjugali: *rem naturæ lege operiendam.*

GRONOVII.

28 *Constitutionem Diocletiani*] L. 3. C. *pro socio.* [Immo *L. 2. C. de rescindenda venditione. J. B.*]

29 *Exactio vel coactio*] Diversos populos, vel principes inde injuriam sibi factam dicere posse, aut jus belli habere.

30 *In pretio venditionis*] More quotidiano evenire, & vix aliter fieri posse in tam brevi confinio æqui & iniqui, ut pars altera paulo plus ferat, & id patiendum statuisse jura, ne insanum in modum lites crescant.

31 *Nullum contra proditum*] Non habeat actionem adversus eum, a quo se circumventum putat, nisi dimidio amplius.

32 *Natura docere*] Consuetudo illarum gentium, quæ quasi transiit in naturam.

33 *Quam ex Romanorum*] Quia scilicet epistola ad Ephesios creditur data Romæ & missa Ephesum per Tychicum, ut in fine illius adscriptum est. Vellem autem eo loco hic usus non esset, quem omnes sani theologi accipiunt, de natura corrupta per peccatum primorum parentum in omnes posteros propagatum: *Vivebamus qui nati ad iram Dei provocandam.*

34 *Meditare*] Exercebis, agitabisque sæpe ac diu.

35 Πεφυσιωμένα] In naturam redacta.

(oo) In prima Editione legitur πεφυσιῶσθαι: sed neutrum recte se habet, eo quidem sensu, de quo heic agitur. In mentem revocavit Auctor ex vulgaribus Grammaticis *Clenardi & Antesignani*,

tum virtutes tum vitia poſtquam altas radices egerunt. Apud Diodorum vero Siculum legimus: *τῆς φύσεως ὑπὸ τῆς ἀνάγκης ἡττωμένης· cum neceſſitas naturam, id eſt, robur animi vinceret.* Sic Pomponius Juriſconſultus cum dixiſſet jus Romanum non pati eundem 36 in paganis & teſtato & inteſtato decedere, addidit earum rerum 37 naturaliter inter ſe pugnam eſſe, cum tamen ea regula e ſolis Romanorum moribus pendeat, neque apud alios populos locum habeat, ac ne apud ipſos quidem Romanos p in militum teſtamento. *L. jus. noſtrum. 7. D. de R. I.*

3. Evidens autem fuit utilitas ejus quod dixi juris introducendi, ad præcidendas controverſias infinitas, & ob incerta rerum pretia inter eos, 38 qui communem judicem non habent, inexplicabiles, quæ vitari non poterant ſi ob inæqualitatem a pactis diſcedere licuiſſet. *Hæc eſt emtionis atque venditionis ſubſtantia* (ajunt Imperatores, ſubſtantiæ nomine morem perpetuum ſignificantes) *quod emtor viliore comparandi, venditor cariore diſtrahendi 39 votum gerentes ad hunc contractum accedant, vixque q poſt multas contentiones, paulatim venditore de eo quod petierat detrahente, emtore autem huic quod obtulerat addente, ad certum conſentiant pretium.* Seneca ait hoc jus reſpiciens: *Quid intereſt quanti ſint, cum de pretio inter ementem & vendentem convenerit? Nihil venditori debet 40 qui bene emit.* Andronicus Rhodius ſenſu eodem: *τὸ γὰρ ἐν τοῖς ἑκουσίοις συναλλάγμασι κέρδος οὔτε ἄδικόν ἐστιν, οὔτε εὐθύνεται. τούτων γὰρ ἄδειαν ἔδωκεν ὁ νόμος· Lucrum, quod* (pp) *voluntate contrahentium percipitur, nec injuſtum eſt, nec corrigitur. Ejus enim rei licentiam lex conceſſit.* *L. Si voluntate. 8. C. de reſcind. vend.* *L. VI, de benef. 15.* *Nic. V. 5.*

4. Is, quem indicavi paulo ante, ſcriptor vitæ Iſidori, minoris juſto emere, aut pluris vendere, vocat *ἀδικίαν ὑπὸ μὲν τοῦ νόμου ἀφειμένην, τὸ δὲ δίκαιον ἀνατρέπουσαν· injuſtitiam a lege quidem permiſſam, ſed quæ re ipſa juſtum pervertat.*

teſignani, ubi φυσιώμενος exponitur, *in naturam verſus*: ſed φυσιώμενος dicendum, quod à φύσα, *flatus*, aut *follis*, ortum, ſignificat *inflatum*, *turgentem*, ut ibi notat *Sylburgius*, vir Linguæ Græcæ peritiſſimus, pag. 564. *Edit. Hanov.* 1602. *J. B.*

GROTII.

p *In militum teſtamento*] Imo & in paganorum teſtamentis ſæpe, ubi inofficioſi querela inſtituitur. l. 15. mater. l. nam etſi. 19. l. circa. 24. D. de inoff. teſtament. addita l. cum duobus. 13. C. eodem titulo.

q *Poſt multas contentiones*] Feſtus: *Cociones dicti videntur a cunctatione, quod in emendis vendendiſque mercibus tarde perveniant ad juſti pretii finem, itaque apud antiquos prima ſyllaba per U literam ſcribebatur.* Quintilianus declamatione pro civibus: *diu cocionatus eſt*, (Decl. XII, pag. 218. *Edit. Obrecht.*)

GRONOVII.

36 *In paganis*] Non militantibus. *Sueton.* Galb. 19.

37 *Naturaliter*] Ex natura rerum, quam lex & mos iis impoſuit.

38 *Qui communem judicem*] Qui diverſis imperiis ſunt ſubjecti.

39 *Votum gerentes*] Sperantes cupienteſque ambo cum lucro emtor acquirere, venditor alienare.

40 *Qui bene emit*] Vili. *Suet.* Jul. 50. *Martial.* 8, 10.

(pp) Vertendum erat: *quod in Contractibus voluntariis* &c. *J. B.*

CAPUT XIII.

De jurejurando.

I. 1. Apud omnes populos & ab omni ævo 1 circa pollicitationes, promissa & contractus, maxima semper vis fuit jurisjurandi. (aa) Nam ut Sophocles ait Hippodamia;

Μετ-

GRONOVII.

1 *Circa pollicitationes*] Cap. 11. num. 14. Circa pollicitationes, promissa, & contractus, id est, ad ea omnia firmanda & corroboranda.

(aa) Confer PUFENDORFIUM nostrum, De Jure Nat. & Gent. Lib. IV. Cap. 2. §. 3.

2 Ita

Mens excitari jurejurando solet,
Ut bina diligenter evitet mala,
2 *Culpari amicis, & Deos offendere.*

Nullum vinculum, inquit Cicero, *ad adstringendam fidem majores* *Off.* III.
nostri jurejurando arctius esse voluerunt.

2. Hinc gravis pœna perjuris imminere nunquam non credita: ut Hesiodus dixit de juramento: *Theogon.* verf. 231.

——Clades mortalibus unde
Adveniunt, quoties fallaci pectore jurant.

a Ita ut posteritas etiam majorum delicta lueret, quod non nisi de gravissimis criminibus creditum: & 3 sine facto voluntas quoque pœnam in se accerseret: quorum utrumque Herodotus confirmat narratione de Glauco Epicydide, qui deliberaverat tantum, an juratam de deposito fidem falleret: ubi hoc carmen Pythiæ adfert idem Herodotus: *Lib.* VI. c. 86.

4 *At juramento quædam est sine nomine proles*
Trunca manus & trunca pedes: tamen impete magno
Advenit, atque omnem b *vastat stirpemque domumque.*

Et eandem historiam recitans Juvenalis ita concludit: *Sat.* XIII. 208.

Has patitur pœnas peccandi sola voluntas.

3. Bene Cicero: *Est jusjurandum* 5 *affirmatio religiosa; quod autem affirmate quasi Deo teste promiseris, id tenendum est.* Quod autem addit: *Jam enim non ad iram Deorum, quæ nulla est, sed ad justi-* *Off.* III. 29.

GROTII.

a *Ita ut posteritas etiam majorum delicta lueret*] Vide *Servium* in excerptis Fuldensibus ad I. Æneidos. [Nihil ibi invenio, quod ad rem faciat. Vide ipsum Poëtam, *Georg.* I. 502. *J. B.*]

b *Vastat stirpemque domumque*] Vide *Zachariam* V, 3. 4. & interpretem ejus loci *Chrysostomum* de statuis XV.

GRONOVII.

2 *Culpari amicis*] Ne subeat infamiam perfidiæ & perjurii.

3 *Sine facto voluntas*] Ipsum pejerandi propositum, etsi perjurium secutum non esset, a Deo puniretur.

4 *At juramento*] Ἀλλ' Ὅρκου παῖς ἐςιν ἀνώνυμος ὐδ' ἐπὶ χεῖρες Οὐδὲ πόδες. Melius græce Ἀλλ' Ὅρκου, quam latine *At juramento*: primum quia Ὅρκος græcum est, *juramentum* latinum non est. Dein Ὅρκος genere masculino aptius repræsentat personam patris quam sacramentum, aut jusjurandum genere neutro. Significatur autem *Horcos* instar numinis, quem poëtæ fingunt jurandi veluti exactorem & præsidem; *Hesiodus* filium facit Ἔριδος Theog. 231. *Hyginus* Ætheris & Telluris. Sic etiam Horci subolem dicit hic Pythia, id est, aliquid posterum & consequens: intelligitur nimirum Animadversio divina.

5 *Affirmatio religiosa*] Pronuntiatio rei alicujus, interposita ad veritatem ejus firmandam religione, seu veneratione divini nominis: unde in libb. vett. *religio judicum*, *religio testium*, *religio militum*, quia judices jurati judicabant, testes jurati testimonium dicebant, milites sacramento rogabantur.

justitiam & fidem pertinet: si iræ nomine 6 perturbationem intelligit, non improbandum est; sin qualemcunque nocendi 7 affectum aut voluntatem, minime est recipiendum, ut recte probat
Lib. de Ira Dei. Lactantius. Nunc unde vis jurisjurandi oriatur, & quò pertingat usque videamus.

II. Primum quod de promissis & 8 contractibus diximus, & hic habet locum, ut animus rationis compos & deliberatus requiratur. Quare si quis non putans se jurare verba protulerit jurantia, c ut 9 de Cydippe narratur, locum habere potest quod ei tribuit Ovidius (*Epist. Heroid.* XXI, 135.):

d *Quæ jurat mens est: nil conjuravimus illa*,

ex Euripide desumtum qui in Hippolyto dixerat, (*vers.* 612.)

Jurata lingua est: e mente juravi nihil.

Soto l. VIII. *q.* 1. *art.* 7. *Covarr. ad c. quamvis, part.* 1. §. 5. Quod si quis volens jurare obligare se noluerit, non eo minus obligatur, quia obligatio a juramento est inseparabilis, & effectus ejus necessarius.

III. 1. At si quis deliberato protulerit verba jurantia, animo tamen non jurandi, hunc non obligari sunt qui tradunt, peccare tamen temere jurando. Sed verius est teneri eum vera facere dicta quorum Deum adhibuit testem. nam is actus, qui per se est obligatorius, ex animo deliberato processit. Cui consequens est ut
De Offic. III. 29. quanquam plerumque verum est illud Tullii; *Quod* 10 *ex animi tui sententia juraveris, id non facere perjurium est*; quo & illud pertinet quod apud Homerum jurans Ulyssi Calypso ait:

Odyss. L. V. *vers.* 188.
ἀλλὰ τὰ μὲν νοέω καὶ φράσσομαι ——
Verum animus quod sentit idem loquar.

2. Id

GROTII.

c *Ut de Cydippe narratur*] Exstat similis narratio in metamorphosibus Antonini Liberalis de Ctesylla & Hermochare, (*Cap.* 1.)

d *Quæ jurat mens est*] Ibidem:

Consilium prudensque animi sententia jurat,
Et nisi judicii vincula nulla valent, (vers. 137, &c.)

mox:

Sed si nil dedimus præter sine pectore vocem,
Verba suis frustra viribus orba tenes.
Non ego juravi: legi jurantia verba.

& quæ sequuntur.

e *Mente juravi nihil*] Quia de re honesta tacenda, nutricis verba intellexerat Hippolytus, non de adulterio & incestu.

GRONOVII.

6 *Perturbationem*] Affectionem commotionemque animi, quæ judicium impedit ac tenebras offundit oculis mentis, ne verum cernant, ac sæpe compellit ad ea, quorum mox pœnitet.

7 *Affectum aut*] Decretum puniendi pro merito.

8 *Contractibus diximus*] Cap. 11. num. 5.

9 *De Cydippe*] Quæ legerat in malo, quod Acontius amator in sinum ejus miserat, inscripta vel incisa hæc verba: *Juro me Acontio nupturam.*

10 *Ex animi tui sententia*] Formula jurisjurandi proprii. *Brisson.* lib. 8. de for. p. 711.

f Quo-

2. Id tamen hanc exceptionem habeat, nisi qui jurat sciat, aut probabiliter credat, ab eo quicum negotium est, verba aliter accipi: nam dictis ipsis testem adhibens Deum, debet dicta facere vera f 11 quomodo putat intelligi. Et hoc est quod idem ait Cicero: *Quod ita juratum est, ut mens* 12 *deferentis* (bb) *conciperet fieri oportere, id servandum est.* Apud Tacitum legimus: *Trepidis & verba jurisjurandi per varias artes mutantibus,* 13 *queis flagitii conscientia inerat.* *Hist.* IV. 41. Augustinus: *Perjuri sunt qui servatis verbis exspectationem eorum, quibus juratum est, deceperunt.* *Epistola* CCXXIV. Et g Isidorus: *Quacunque arte verborum quis juret, Deus tamen, qui conscientiæ testis est, ita hoc accipit sicut ille cui juratur intelligit.* Atque hoc est quod dicitur h 14 liquido jurare. Ideo Metellus recte recusavit jurare in legem 15 Apulejanam, quanquam erant qui dicerent legem 16 ob roga- *App. de bello civil. l.* I. p. 368. *Ed. H. Steph.*

GROTII.

f *Quemodo putat intelligi*] Augustinus epistola CCXXIV. de illo locutus qui a Punicis castris egressus in castra redierat, inde Romam venerat: *ita non attenderunt qui illum Senatu moverunt, quid ipse jurando cogitasset, sed quid ab illo quibus juraverat exspectarent.* Vide & sequentia. Vide ad hanc rem pulchre dicta concilio Troslejano tomo III. conciliorum. editionis Sirmondianæ. Et apud *Hincmarum* in opusculo de divortio Lotharii & *Thietbergæ* ad interrogationem VI. ubi in hanc sententiam recte de Deo dicitur:

Qui non ut juras, sed ut is jurasse putavit
Cui juras, audit: sic es utrique reus.

In professione jurata Hebræorum per Hispaniam: *Si non ea intentione perficeris, sicut a nobis me profitente audita atque intellecta sunt.*

g *Isidorus*] Lib. II. de summo bono cap. XXXI, 1. citatur causa XXII. quæst. V. c. quacumque. 9.

h *Liquido jurare*] Donatus ad illud in Andria (IV. 3. 12.):

Quia si forte opus ad herum jurejurandum mihi,
Non apposuisse, ut liquido possim.

Liquido; pure; & manifeste. χρεὼν μὴ ὑπονοθεύειν ἑτέρᾳ φράσει τὰ ῥήματα, ἀλλ᾽ ὡς ἐπὶ λέξεων εἶχον, οὕτωσι καὶ δηλοῦν, ait in Alexio Nicetas fraudem Andronici Comneni culpans. *Oportuit non quæsita locutione verba adulterare, sed ut concepta ea fuerant eloqui.* Qui & alibi, de Alexio contra sensum verba captante: τοῖς ῥήμασι τούτοις ἐγκαθίσας, ὡς αἱ μυῖαι τῷ μώλωπι· *ita verbis illis insidebat ut musca vibici.* Graviter in hanc regulam peccavit aula Arcadiana, quæ effecit ut Chalcedone occideretur is qui Constantinopolim, salute ipsi per jusjurandum promissa, venerat. *Sozomenus* lib. V. Adde quæ infra cap. XVI, 2.

GRONOVII.

11 *Quemodo putat*] Quemadmodum accepit ea ille, cui juratur.

12 *Deferentis*] Dictantis vel adigentis jusjurandum.

13 *Queis flagitii*] Qui meminissent se patrasse, de quo jurejurando falso tum temporis ibant sese purgatum.

14 *Liquido jurare*] *Terent.* Andr. 4, 3. 13. l. 18. D. *de jurejurando.*

15 *Apulejanam*] *Appulejam* dicendum. L. Appuleji tribuni plebis. *Flor.* 3, 15.

16 *Ob rogationis vitium*] Quia per factionem & tumultum rogata erat. *Flor.* 3, 15.

(bb) Vox illa *deferentis* abest ab optimis Editionibus. Omnino agitur ibi de animo jurantis, non de sensu quam verbis ejus tribuit is, qui defert jusjurandum. Adeoque locus nihil ad rem facit, ut dudum observavimus ad PUFENDORFIUM nostrum, dicto capite, §. 15. *Not.* 2. *J. B.*

 i *Pani-*

rogationis vitium esse irritam, & juramentum in legem ita intelligendum, si lex rite rogata lataque esset.

Pan. in c. Clericus de jurejur. Sil. in verbo Juramentum. 4. q. 23. VI, 17. ibi Thom.

3. Nam quanquam in promissis aliis facile subintelligitur tacita aliqua conditio, quæ promissorem exsolvat, id tamen in juramento admittendum non est: quò pertinet egregius ille locus Apostoli ad Hebræos: *Deus volens abundantissime heredibus promissionis ostendere immutabilitatem consilii sui, fidem fecit jurejurando: ut per duas res immutabiles, in quibus fieri non potest ut fallat Deus*, (ita recte verti puto illud ψεύσασθαι, sicut aperta locutio vocatur verius. Dan. VII, 16. VIII, 26. X, 1.) *firmum habeamus solatium.* Quæ verba ut intelligantur, sciendum est sanctos scriptores de Deo sæpe loqui 17 ἀνθρωποπαθῶς, & magis secundum id quod videtur nobis, quam quod est.

Jonæ IV, 2.

4. Nam Deus vere decreta sua non mutat. Mutare tamen & i pœnitentia duci dicitur, quoties 18 aliter agit quam verba sonare videbantur, nimirum k ob conditionem tacite intellectam, quæ cessat. Jer. XVIII, 8. Exempla videre est Gen. XX, 3. Exod. XXXII, 14. I Reg. XXI, 28. II Reg. XX, 1. Esaiæ XXXVIII, 1. Jonæ III, 5. 11. Quo sensu etiam nos 19 fallere Deus improprie dici potest. Et solet vox ψεύσασθαι, quæ in dicto loco ad Hebræos apparet, significationem habere eventus 20 spem frustrantis, ut videre est tum alibi, tum Levit. VI, 2. Josue XXIV, 27. Esai. LVIII, 11. Os. IX, 2. l Abac. III, 17. Facillime autem hoc procedit 21 in comminationibus, quia illæ jus nemini conferunt. In promissis interdum, ubi scilicet conditio tacita quædam subest.

5. Ideo duas res Apostolus nominat quæ immutabilitatem notant, promissionem, quia jus dat; & juramentum, quia 22 conditiones

GROTII.

i *Pœnitentia duci dicitur*] Concilium Toletanum VIII, cap. 2. *Jurare namque Dei est a seipso ordinata nullatenus convellere; pœnitere vero, eadem ordinata cum voluerit, immutare.* Retulit Gratianus in causam XXII, quæst. IV. c. 9. Explica vero ut in textu nostro.

k *Ob conditionem tacite intellectam*] *Senecam* vide naturalium quæstionum II, 37.

l *Abac. III, 17.*] Adde *Jobum* XL, 28. *Oseam* IX, 2.

GRONOVII.

17 Ἀνθρωποπαθῶς] Verbis translatis ab humanarum affectionum more.

18 *Aliter quam verba*] Quam prædixerat sese acturum esse. Agit autem aliter, quia verbis licet simpliciter pronuntiatis tacita suberat conditio quæ non extitit.

19 *Fallere*] Sinere falli, & facere ut spes exspectationesque hominum improbæ sint irritæ: quemadmodum fallere dicitur, in quo se nostra frustratur opinio: si quid secus evenit, aut quis aliter facit, quam nos opinionis errore nobis finximus & persuasimus.

20 *Spem frustrantis*] Aliud demonstrantis atque exhibentis, quam homines animis præceperant.

21 *In comminationibus*] Ut Deus (si id ita licet loqui) dicatur fallere, id est, non irrogare pœnam, quam fuerat minatus.

22 *Conditiones tacitas*] Excludit omnem cogitationem contrariam & expressiones verbis apertis non expressas.

m Sup-

tacitas & aliquo modo latentes repellit: ut videre est
fal. LXXXIX, 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. Nam aliud est si
nditiones ipsa negotii natura aperte indicet. Quò nonnulli
id quod legitur Num. XIV, 30. Sed verius est terram
m jurato dici ipsis, 23 non personis, sed populo, poste-
et eorum quibus Deus juraverat, com. 23. Talis autem
o impleri quovis tempore potest, nec personis certis ad-
r.

. Ex his quæ diximus intelligi potest quid sentiendum sit
rando quod dolo elicitum est. Nam si certum est, eum
vit aliquod factum m suppofuisse, quod revera se ita non *Navarr.*
ac nisi id credidisset non fuisse juraturum, non obligabit *c.12.n.13.*
tum. At si dubium sit, an non etiam 24 sine eo idem fuisset
, standum erit verbis, quia simplicitas quam maxima
to convenit.

que huc refero jusjurandum, quod Josue & primores *Josue IX.*
raëlitici Gabaonitis dederunt. Decepti quidem erant a
tis, e regione longinqua se venire fingentibus. At non
sequebatur Josuam & primores, si scissent ex vicinis po-
esse, non fuisse eis parcituros. Nam quod dixerant Ga-
: *fortassis in medio mei habitas, quomodo tecum pacifcerer?*
pere sensum potest, ut interrogentur Gabaonitæ quale
pactum

GROTII.

psuisse quod revera se ita non
It Hippolytus, de quo modo
Ad illud *Sophoclis* in Oedi-
neo, (*vers.* 226.)

δ' ἀπάταις
ἑτέρα παραβαλλομένα,
χάριν ἀντίδοσιν ἔχει.
l fraudem superaccedens,
factis, sed atroce solet
pendi.

ὶ αὐτοὶ οὖν νομίζουσι προσδε-
ὸν καὶ ἐπηγγέλθαι τὴν ἀσφα-
, ἀπατώμενοι καὶ οὐ πρότερον
ς, ὅτι οἰκείαις ἐνέχεται μιάσ-
τόν ἐστι καὶ τό·

σ' ὀμώμοχ', ἡ δὲ φρὴν ἀνώ-
.

ος γὰρ ἀπατηθεὶς ὤμοσε.

bani se suscepto Oedipodi pro-
umitatem, causa ab ipso da-
m ante didicissent piaculo eum
veri. Tale & illud:
ingua est: mente juravi nihil.

Namque & Hippolytus deceptus juraverat.

[In verbis Scholiastæ tria erant menda, quæ sustuli. Sed & in ultimo versu *Sophoclis*, pro *ἀντίδοσιν ἔχει*, optimæ Editiones, ut illa *H. Stephani*, habent, *ἀντιδίδωσιν ἔχειν*. Sensus autem totius loci hic est: *Qui sese exponit periculo fraudis vicissim excipiendæ ab eo in quem fraude usus est, ille non beneficia, sed molestias & dolorem sibi repensum iri, sperare debet.* Ita, ni fallor, accuratior est versio, quam Auctoris nostri. *J. B.*]

GRONOVII.

23 *Non personis, sed populo*] Non singulis, qui tum vivebant, sed corpori, quod idem est superstite subole, etsi singuli isti omnes sint mortui. Vide supra cap. 9. n. 3.

24 *Sine eo*] Si id factum fuisse ignorasset aut non credidisset.

(cc) At vide quæ diximus in PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. IV. Cap. 2. §. 7. Not. 1. *J. B.*

n En

pactum desiderent, 25 sociale an deditionis; aut etiam ut
dant Hebræi licitum sibi non esse cum quibusdam populis
inire sociale: non etiam ut negent dedentibus se vitam r
posse. Lex enim divina, quæ eos populos internecioni devo
*Deut. xx. n ex legis alterius * comparatione ita erat intelligenda, ut
10. haberet nisi si qui moniti statim facerent imperata. Quod
1 Reg. ix. alia probat historia Rahabæ, o cui ob bene merita parcitur
21. & Solomonis, qui Cananæorum reliquias sub imperium
butum accepit.

xi, 19.20. 3. Atque huc pertinet quod in Josuæ libro dicitur,
fuisse civitatem ex populis septem quæ pacem fecerit; obd
enim ne 26 gratia illis fieret. Quare cum credibile esset,
ipsam Gabaonitæ indicassent, quod præ metu non fecerun
men vitam salvam sub parendi conditione impetraturos fuiss
II. Sam. luit jusjurandum, adeo quidem, ut & de eo violato postea
xxi, 6. sumtæ sint gravissimæ Deo auctore. p Ambrosius hanc t
historiam: *Josue tamen pacem quam dederat revocandam n
fuit, quia firmata erat sacramenti religione, ne, dum aliena
diam arguit, suam fidem solveret.* Nihilominus doli sui p
aliquam sustinuerunt Gabaonitæ, jam sua deditione subdi
Hebræorum. Addicti enim sunt q personali cuidam servitut
si egissent aperte, potuissent 27 ad tributariam conditionem

V. Non tamen 28 ultra receptum loquendi morem ext
da est juramenti significatio. Ideo perjuri non erant qu
(dd) jurassent non daturos se in matrimonium filias 29 Benjam

GROTII.

n *Ex legis alterius comparatione.*] Imo & ex causa legi de internecione addita. *Exodi* XXIII, 33. *Deut.* VII, 4. cessat enim ea causa in illis qui præcepta filiorum Noæ suscipiunt, & tributa pendunt. Ita *Maimonides*, & *Samson Mi-cosi*, & *Moses de Kotzi*, in præcepto jubente XV. & CXVIII.

o *Cui ob bene merita parcitum est*] Et Gazere habitantium in historia Josuæ XVI, 10. Gergesæos ad Christi usque tempora superstites fuisse ex euangelio apparet *Matth.* VIII, 28. nam hi ab initio se dediderant, ideo omittuntur in hostium enumeratione. *Deut.* XX, 17. *Jos.* IX, 1.

p *Ambrosius*] De Officiis III. c. 10.

q *Personali cuidam servituti*] Ut Bruttiani olim a Romanis. *Gellius* X, 3. *Festus* verbo Bruttiani.

GRONOVII.

25 *Sociale an deditionis*] Juris æqui, an quo in ditionem Hebræoru
rent.

26 *Gratia illis fieret*] Excidii
ternecionis.

27 *Ad tributariam condition*
in societatem suscipi, ut Hebr
vectigales vel stipendiarii essent.

28 *Ultra receptum loquendi*]
jurisjurandi stricte accipienda,
dilates aut amplius accipias in
tando, sed hoc tantum, quod
sic dicitur.

29 *Benjaminitis*] Judic. 21, 7

(dd) Hæc fuisset mera cavill
juramentum, in se spectatum
dum fuisset. At vero & hoc,
omnia *comminatoria Juramenta*,
ex illis nemini jus quæratur,
rumque animo præ ira non s
compote fiant, nullam aliam ob
nem, nisi seriæ pœnitentiæ,
trahunt. Vide quæ scripsimus
ctum caput PUFENDORFII
§. 13. *J. B.*

raptas cum raptoribus vivere permiserunt. r Aliud enim est dare, aliud amissum non repetere. Ambrosius de hoc facto: 30 *Quæ indulgentia congruo intemperantiæ supplicio non videtur vacare, quando illis hoc solum permissum est ut rapta inirent conjugia, non connubii sacramento.* Non dissimile est quod Achæi, Romanis quædam non probantibus quæ ab ipsis facta & jurejurando firmata erant, rogarunt ut ipsi Romani quæ viderentur mutarent, nec Achæos religione obstringerent irrita ea quæ jurejurando sanxissent faciendi. *De off.* III. c. 14. *Livius lib.* XXXIX. c. 37.

VI. Ut valeat juramentum, s oportet obligatio sit licita. Quare nullas vires habebit jurata promissio de re illicita, aut naturaliter, aut divina interdictione, aut etiam humana, de qua mox agemus. Bene t Philo Judæus: *ἴσω δὲ πᾶς ἐνωμότως ἄδικα δρῶν, ὅτι εὐορκήσει μὲν οὔ, τὸν δὲ πολλῆς φυλακῆς καὶ ἐπιμελείας ἄξιον ὅρκον ἀνατρέπει, ᾧ τὰ καλὰ καὶ δίκαια ἐπισφραγίζεται. προςίθεται γὰρ ὑπαίτια ὑπαιτίοις, ἐν οὐ δέοντι γινομένοις ὅρκοις, οἷς πολὺ βέλτιον ἦν ἡσυχάζεσθαι, πράξεις παρανόμους. ἀπεχόμενος οὖν τοῦ ἀδικοπραγεῖν, ποτνιάσθω τὸν Θεὸν ἵνα μεταδῷ τῆς ἵλεω δυνάμεως αὐτῷ συγγενοῦς, ἐφ' οἷς ἀβουλίᾳ χρησάμενος ὤμοσε. διπλάσια γὰρ αἱρεῖσθαι κακά, δυνάμενον τὴν ἡμίσειαν αὐτῶν ἀποφορτίσασθαι, μανία καὶ φρενοβλάβεια δυσίατος·* *Sciat quisquis ob juramentum injusti aliquid molitur agere, non se jurisjurandi observantem fore, sed potius eversorem jurisjurandi, quod magna cura ac religione dignum est, & quo honesta ac recta sanciri solent. Addit enim culpam culpæ, juramento non recte facto, & quo abstinere satius fuerat actum illegitimum. Quare* 31 *ab injusta actione abstinens Deum veneretur, ut quæ ipsi est maxime propria,* 32 *misericordiam [& temerarii juramenti veniam] ei impertiat. Nam dupla eligere mala, cum parte altera exonerari possis, insanabilis est furor, & mentis inopia.* Exemplum dari potest in Davide, qui Nabali pepercit quem se occisurum juraverat. 33 Cicero simile ponit *1 Sam.* XXV.

GROTII.

r *Aliud est dare, alind amissum non repetere*] Οὔτε προτρεπομένων, οὔτε κωλυόντων, ait in hac historia *Josephus* (*Antiq. Jud.* v. 2. pag. 149. E.) *Nec hortabantur Israëlitæ, nec prohibebant.* Seneca Excerptorum VI, 2. *Lex enim tenet qui juvat exulem, non qui patiatur juvari.* Symmachus; *Inanem metum divino animo vestro tentat incutere, si quis asserit conscientiam vos habere præbentium, nisi detrahentium subieritis invidiam.* (Lib. x. Ep. 54.)

s *Oportet obligatio sit licita*] Tractat hoc bene *Ambrosius* de Offic. I. & alii relati in causæ XXII. quæstionem IV. Pertinet huc canon VII. concilii Hilerdensis relati in tomum III. conciliorum Galliæ; & in Hincmari opusculis non pauca.

t *Philo*] De specialibus legibus, (*pag.* 771. *Edit. Paris.*)

GRONOVII.

30 *Quæ indulgentia*] Per quam indulgentiam non erant sine aliqua pœna lasciviæ in Levitæ uxorem exercitæ: ea pœna erat invidia & infamia raptus.

31 *Ab injusta actione*] Quam ob jusjurandum debet.

32 *Misericordiam ei*] Remittat pœnam temerarii jurisjurandi.

33 *Cicero simile*] 3. *de Offic.* 25.

u *Am-*

Lib. xi. c. 11. ponit exemplum in voto Agamemnonis, 34 Dionysius Halicarnassensis 35 in conjuratione decemvirorum de republica occupanda. Seneca:

Herc. Oet. vers. 480.

Praestare fateor posse me tacitam fidem,
Si scelere careat: 36 interim scelus est fides.

Off. 1, c. ult. Ubi *interim* valet *interdum*. Ambrosius: *est enim contra officium nonnunquam solvere promissum, sacramentum custodire.* u Augustinus: *si ad peccatum admittendum fides exhibeatur, 37 mirum est si fides appellatur.* Idem docet secunda ad Amphilochium Basilius.

VII. 1. Imo etiamsi res quae promittitur non sit illicita, sed x majus bonum morale impediens, sic quoque non valebit jusjurandum: quia scilicet 38 profectum in bono Deo debemus, ita ut ejus libertatem eripere nobis ipsis non valeamus. Huc pertinet (Ubi supr.) insignis ejus quem dixi Philonis Judaei locus, quem asscribere non pigebit: *εἰσὶ δ᾽ οἱ τὴν φύσιν ἄμικτοι καὶ ἀκοινώνητοι δι᾽ ὑπερβολὴν μισανθρωπίας γεγονότες, ἢ καὶ ὑπ᾽ ὀργῆς οἷα χαλεπῆς δεσποίνης ἐκβιασθέντες, ὅρκῳ τὴν ἀγριότητα πιστοῦνται τῶν ἠθῶν, οἵτινες οὐ φασιν ὁμοτράπεζον ἢ ὁμόροφον ἕξειν τὸν δεῖνα, ἢ πάλιν τῷ δεινὶ μὴ ῥέξειν ὠφέλειάν τινα ἢ παρ᾽ ἐκείνου τινὰ λήψεσθαι, καὶ μέχρι τελευτῆς· sunt quidam adeo duro atque insociabili ingenio, sive odio humani generis, sive dura domina iracundia subacti, ut morum feritatem jurejurando obfirment, ut ne hunc habeant mensae aut tecti socium, ne illi bene unquam faciant, ne quid ab eo ad mortem usque accipiant.* Quod ait jurasse quosdam y ne huic vel illi unquam bene facerent, id Hebraei

GROTII.

u *Augustinus*] De bono conjugali c. 4. citatur dicta quaestione. Vide & *Gailium* de pace publica lib. 1, c. 4. §. 16. & de Alboino historiam apud *Paulum Warnafredi* lib. 11, c. 26.

x *Majus bonum morale impediens*] Quale Honorii de pace nunquam facienda cum Alarico, *Zozimo* narrante, (*Lib.* v. Cap. 49. *Ed. Cellar.*) Vide c. inter caetera 22. dicta jam quaestione, & concilium Hilerdense in tomo III. conciliorum Galliae canone 7. *Hincmarum* quoque dicto opusculo ad interrogationem XIV. libro de divortio ad interrogationem VI. & XIV.

y *Ne huic vel illi unquam bene facerent*] Vide *Baba Kama* cap. IX. §. 10. & ibi notata a doctissimo *Constantino*.

GRONOVII.

34 *Dionysius Halicarnassensis*] 10, 68.

35 *In conjuratione decemvirorum*] Exemplum inutile. nam quod decemviri jurarunt inter sese, erat, ne quis e collegio alteri adversaretur, utque per omnem vitam retinerent imperium, & nemine admisso pari potestate forent &c. lib. 10, 68. Id irritum fuit, non quod ipsos poenituerit, sed quod secessione plebis & exercituum coacti fasces deposuerint. lib. 11, 61. [At locus, quem Auctor in animo habuit, is est, quem in ora libri indicavi.]

36 *Interim scelus est fides*] Interdum promissum sine scelere servari non potest.

37 *Mirum est si fides*] Indigna est fidei nomine.

38 *Profectum in bono*] Incrementa virtutum, vel ut ipsi, quantum possumus, studeamus augeri moribus & virtutibus: idque ne faciamus, nullo jurejurando nos possumus obligare.

z Teste

…i vocabant נדר הנאה, id est, *εὐχὴν ὠφελείας, vocem de beneficen-*
… שבע לחטיב Lev. v, 6. 39 Hujus formula tradentibus Hebræo-
…m magiſtris erat קרבן שאתא נהנה לי, aut קרבן כל מה דתהנה מני,
convenit illa Syriaca in veteri verſione Matthæi xv, 5.
קרבני מדם דתתהנא : græce *δῶρον, ὃ ἐὰν ἐξ ἐμοῦ ὠφεληθῇς*, id
, 40 *donum Deo dicatum ſit*, (id enim eſt קרבן *κορβᾶν*) *ſi quid*
…uam a me boni acceperis.

…. 41 Votum, addita conſecrationis pœna, validum plane cen-
…ant Hebræorum magiſtri, peſſimi hac in parte juris divini in-
…pretes, etiamſi adverſus parentes factum eſſet: quod dicto loco
…llit Chriſtus, in cujus verbis *τιμᾶν* honorare eſt benefacere,
…collato Marci loco apparet; & Pauli I Tim. v, 3. 17. & Num. *Th. 2, 2. 89.*
…v, 11. Sed etiamſi adverſus alios conceptum ſit, recte di- *art. 7. &*
…nus non obligare jusjurandum, quia, ut diximus, profectui ad- *ibi Cajet.*
…ſum eſt. *Grat. c. ult.*

VIII. De impoſſibilibus dicere nihil attinet. Satis enim mani- *§. ult. cauſ.* *22. qu. 4.*
…um eſt ad omnino impoſſibile neminem obligari. *Soto l. VII,*

IX. De eo vero quod 42 pro tempore aut ex ſuppoſitione eſt *q. 1. art. 3.*
…oſſibile, in pendenti eſſe obligationem, ita ut is qui 43 ex ſup- *circa 2.*
…itione juravit, operam quam poteſt dare debeat, ut quod ju-
…it poſſibile reddat.

X. Forma jurisjurandi verbis differt, re convenit. Hunc enim
…ſum habere debet, ut Deus invocetur, puta hoc modo: *Deus*
… ſit, aut, *Deus ſit vindex*, quæ duo in idem recidunt. Nam
…n ſuperior puniendi jus habens z teſtis advocatur, ſimul ab eo
…fidiæ ultio poſcitur: & qui ſcit omnia ultor eſt, ideo quia te-
…. Plutarchus: *πᾶς ὅρκος εἰς κατάραν τελευτᾷ τῆς ἐπιορκίας· omne* *Quæſt.*
…urandum in diras deſinit, ſi quis pejeraverit. Huc pertinent fœde- *Rom. 44.*
…a formulæ antiquæ, quibus mos erat victimas adhiberi, ut ap-
…et Gen. xv, 9. & ſequentibus. Ut illa Romana apud Livium: *Lib. I.*
Jupiter ita illum ferito ut ego hunc porcum. Et alibi. * *Deos pre-* *c. 24.*
catus ** Lib. XXI.* *c. 45.*

GROTII.

Teſtis advocatur, ſimul ab eo perfi-…ultio expoſcitur] Ambroſius ad Va-…inianum Imperatorem, (*Lib. v. …ſt. 30.*) *quid eſt jurare, niſi ejus …u teſtare fidei tuæ præſulem, divi-…potentiam confiteri?* vide formulam …guem Chagani Avarorum apud *Me-…drum* excerptis legationum.

GRONOVII.

…9 *Hujus formula*] *Joſ. Scaliger* …ycho Trihæreſii cap. 9. p. 260. Sed rectius *Salmaſius* de fœnore trapez. p. 120.

40 *Donum Deo dicatum*] Si quo te juvero, id *ἀνάθημα* vel Deo dicatum ſit, ut ſi tu eo utaris, ſacrilegium committas & puniaris, quia rem Dei arripueris.

41 *Votum, addita*] Quod ita precibus iratis vovebatur Deo, ut conſecraretur in pœnam alicujus, ne iſte illo frueretur.

42 *Pro tempore aut ex ſuppoſitione*] Ut nunc eſt, aut niſi mutatio aliqua interveniat.

43 *Ex ſuppoſitione juravit*] Se quid facturum, ſi quid, de quo dubitatur, ita ſit, vel fieri contingat.

a *Phi-*

† Hist. III. 25. | catus ita se mactarent quemadmodum ipse agnum mactasset. Et † Polybium ac Festum: a si sciens fallo, ita me Diespiter eji ego hunc lapidem.

a Voce Lapis.

XI. 1. Sed & nominatis rebus personisve aliis jurari m vetus, sive quod illas sibi noxias imprecabantur, ut 44 solem ram, cœlum, principem, sive quod in illis puniri deposce ut 45 in capite, in liberis, in patria, in principe. Neque narum tantum gentium hic mos, sed & Judæorum, ut ide a Philo nos docet. Ait enim non debere juraturos ob rem vis statim ἐπὶ τὸν ποιητὴν καὶ πατέρα τῶν ὅλων ἀνατρέχειν, ad omnium auctorem ac parentem procurrere, sed jurare per par cœlum, terram, universum. cui simile est quod Homeri pretes notant, Græcos illos veteres non solitos προπετῶς τῶν θεῶν ὀμνύειν, ἀλλὰ κατὰ τῶν προτυγχανόντων, facile pe jurare, sed b per res alias præsentes: ut 46 per sceptrum, ipsum a justissimo rege Rhadamantho fuisse constitutum * Porphyrius, & ad Aristophanem † Scholiastes. Sic a Jo per salutem Pharaonis jurasse legitur, ex more apud Æg recepto, quem ibi notat Abenesdras; c Elisæus b per vitam Neque vero Christus Matthæi v, ut quidam existimant, juramenta vult minus esse licita quam quæ expresso Dei n fiunt: sed cum Hebræi ea minus curarent, opinione quada dissimili illius qui dixit, (ee) Sceptrum non putat esse Deos, o & hæc esse vera juramenta. Nam & Ulpianus optime c Qui per salutem suam jurat. Deum jurare videtur, d respect divini Numinis jurat. Sic Christus ostendit d eum qui te jurat, Deum jurare qui templo præsidet; & qui cœlum, qui cœlo velut insidet.

Eustath. ad Iliad. I. vers. 284.

* De abstin. L. III. pag. 285.

† In Aves, vers. 521.

a Gen. XLII, 15.

b II Reg. II, 2.

c L. 33. D. de jurejur.

d Matthæi XXIII, 21.

2. At Hebræi magistri istorum temporum existimabant obstringi homines juramentis per res conditas factis, nisi a pœna, ut si res, de qua jurabatur, Deo consecraretur. Hoc

GROTII.

a Philo] De specialibus legibus, (pag. 770. A. B.)

b Per res alias] De Socrate Apollonius apud Philostratum VI: ὤμνυ ταῦτα, οὐχ ὡς θεοὺς, ἀλλ' ἵνα μὴ θεοὺς ὤμνυ· Jurabat per ista, non ut per Deos, sed ne per Deos juraret (c. 19.)

c Elisæus per vitam Eliæ] Adde II Regum IV, 30. Cant. II, 7.

d Respectu enim divini Numinis jurat] Ita & Gratianus causa XXII. quæstione I.

GRONOVII.

44 Solem] Ovid. 7, Met. 96. Atque patrem soceri cernentem cuncta fu ventusque suos & tanta pericula Virgil 12. Æneid. 176. Es testis & hæc mihi terra precanti. 6. Æneid. 351. Maria asper Tacitus I, annal. 73. Violatum numen Augusti.

45 In capite, in liberis] V Æneid. 300. Per caput hoc jur quod pater ante solebat. Plinius ep. 20. qui sibi per salutem fi rasset.

46 Per sceptrum] Homerus Il. Virgilius 12. Æneid. 206.

(ee) Ovidii est, Remed. Am 784. J. B.

eſt juramentum κορβᾶν, ſive ἐν τῷ δώρῳ, cujus non dicto tantum Matthæi loco, ſed in Tyriorum quoque legibus mentio exſtabat, ut ex Joſephi contra Appionem diſputatione diſcimus: nec aliunde arbitrer Orientis populos (ff) dictos Græcis 47 καρβάνας, quæ vox apud 48 Æſchylum & Euripidem exſtat: καρβᾶνα δ' αὐδὰς, apud eundem Æſchylum. Huic errori dicto loco Chriſtus occurrit. Chriſtianos veteres Tertullianus juraſſe ait per ſalutem principis omnibus geniis auguſtiorem. Apud Vegetium * formula eſt, cujus & ſupra meminimus, qua Chriſtiani milites jurant non per Deum tantum, ſed & per majeſtatem Imperatoris, quæ ſecundum Deum humano generi diligenda eſt & colenda.

Lib. I. p. 1046, 1047. *Apolog. c. 32.* ** Lib. II. c. 5.*

XII. Sed & e ſi quis per falſos Deos juraverit, obligabitur: quia quanquam ſub falſis notis generali tamen complexione numen intuetur; ideoque 49 Deus verus, ſi pejeratum ſit, in ſuam injuriam id factum interpretatur. Et ſanctos viros videmus non detuliſſe quidem unquam ſub ea forma jusjurandum, multo minus ita juraſſe, quod a Duareno (gg) permitti miror; ſed tamen ſi quibuſcum negotium erat adduci non poſſent, ut aliter jurarent, contraxiſſe cum eis, ipſos quidem ut oportebat jurantes, ab illis autem juramentum accipientes quale haberi poterat. Exemplum eſt in Jacobo & Labane Geneſ. XXXI, 53. f Hoc eſt quod ait Augu-

Auguſtinus epiſt. ad Public. 154. Citatur. c. movet, 16. Cauſ. XXII. q. 1.

GROTII.

e *Si quis per falſos Deos juraverit, obligabitur*] Liber Sapientiæ c. XIV. οὐ γὰρ ἡ τῶν ὀμνυμένων δύναμις, ἀλλ' ἡ τῶν ἁμαρτανόντων δίκη ἐπεξέρχεται ἀεὶ τὴν τῶν ἀδίκων παράβασιν. Quod ita vertit Latinus: *Non enim juratorum virtus, ſed peccantium pœna perambulat ſemper injuſtorum prævaricationem*, (verſ. ult.)

f *Hoc eſt quod ait Auguſtinus*] Sermone XXVIII. de verbis Apoſtoli; citatur c. Ecce dico: 10. cauſa XXII, quæſt. V.

GRONOVII.

47 Καρβάνας] Heſychius. Κάρβανοι, Ἕλληνες τοὺς βαρβάρους. οἱ δὲ τοὺς κάρας. Καρβανίζει, βαρβαρίζει.

48 *Æſchylum*] Agamem. 1070. Καρβάνῳ χερὶ Καρβᾶνα δ' αὐδὰν εὐαχοῖς *Barbaram vocem Facile intelligis*. Supplic. 124.

49 *Deus verus, ſi pejeratum*] Eadem cauſa eſt, quamobrem Deus τὴν ἀθεότητα ſæpe punierit, etiam in falſorum Deorum violatoribus: ut Cambyſe. *Juſtin.* 1, 9. Xerxe. 2, 12. Gallis. 24, 8. Pyrrho & Romano præſidio, 29, 18.

(ff) Veriſimilis non videtur mihi illa etymologia. Neque enim ſat noti erant *Græcis* veteres *Judæi*, ut à nomine juramenti apud hos uſitati illi petere potuerint vocem, quâ uterentur ad omnes Orientis populos deſignandos: & longè ante tempus juramenti illius introducti, vox Κάρβανοι in uſu erat, quum reperiatur apud *Aeſchylum*, ab Auctore ipſo laudatum. In *Euripide* tamen, quem idem indicat, non reperio: neque illam notavit in Indice ſuo *Barneſius*, ceteroquin diligentiſſimus. Videtur Auctor cum iſto Poëta confudiſſe alium recentiorem, cujus locus adfertur in Lexicis, *Lycophronem* dico. *J. B.*

(gg) Non id permittit *Duarenus*, ſed tantum deferri juramentum illi, qui per *Mahumetem*, e. g. juraturus eſt. Vide JCtum illum, Tract. priore ad Tit. *De Jurejurando*, Cap. XI. Tom. I. Opp. *Ed. Lugd.* 1579. p. 235. & Tract. altero, Cap. 4. pag. 11. Tom. II. Adde quæ notavimus in ſæpius laudatum Caput PUFENDORFII, *De Jure N. & Gent.* §. 4. *Not.* 2. Edit. ſecundæ. *J. B.*

Augustinus. *Et qui per lapidem jurat, si falsum jurat, perju*
Deinde: *Non te audit lapis loquentem, sed punit Deus fallentem*

XIII. 1. Effectus juramenti præcipuus est præcidere co
versias. Πάσης ἀντιλογίας πέρας εἰς βεβαίωσιν ὁ ὅρκος, inqui
VI, 16. nus scriptor ad Hebræos: *Omnis disputationis finis est juram*
De Leg. *rem sanciens.* Cui simile est illud Philoneum: ὅρκος μαρτυρί
Alleg. Lib. περὶ πράγματος ἀμφισβητουμένου. *Dei testimonium est jusjurand*
II. pag. 99. *re de qua ambigitur.* Et illud non dissimile Halicarnassensis:
* Antiq. λευταία δὲ πίστις ἅπασίν ἐστιν ἀνθρώποις Ἕλλησί τε καὶ βαρβάρ
Rom. VI. οὐδεὶς πώποτε ἀναιρήσει χρόνος, ἡ δι' ὅρκων καὶ σπονδῶν ἐγγυητὰ
84. ποιουμένη τῶν συμβάσεων· g *Ultima fides inter homines tum G*
tum barbaros, quam nulla delebit ætas, est ea quæ per jurata
Diod. Sic. *sponsores adhibet Deos.* Sic & Ægyptiis jusjurandum μεγίστ
L. I. c. 77. ἀνθρώποις πίστις, *maxima fides hominibus inter se.*

2. Duo ergo debet jurans, primum, 50 ut verba animo
Apud Stob. gruant, quod ἀληθορκεῖν vocat Chrysippus; alterum, ut 51 fa
Serm. 28. congruat verbis, quod idem appellat εὐορκεῖν. Qui in illo p
h ψευδορκεῖν, qui in hoc ἐπιορκεῖν eidem Chrysippo dicitur fau
stincte, quanquam confundi interdum hæc solent.

XIV. Et si quidem materia talis sit, & verba ita concep
non ad Deum tantum sed 52 & ad hominem referantur, jus
dubie homini ex ipso juramento quæretur, tanquam ex prom
aut contractu qui simplicissime intelligi debeat. Si vero aut v
hominem 53 non respiciant jus ei conferendo, aut respiciant
dem, sed aliquid sit 54 quod ei possit opponi, (hh) tunc ea
erit jurisjurandi, ut homo quidem ille jus nullum consequa
at nihilominus qui juravit Deo obligetur stare jurejurando. H

GROTII.

g *Ultima fides*] Procopius Persicorum II. ὅρκους ὃ τῶν ἐν ἀνθρώποις ἁπάντων ὕστατόν τε καὶ ὀχυρώτατον εἶναι δοκεῖ τὴν εἰς ἀλλήλους πίστεώς τε καὶ ἀληθείας ἐνέχυρον· *Jusjurandum quod ab hominibus habetur omnibus ultimum atque firmissimum & fidei mutuæ & veracitatis pignus.*

h Ψευδορκεῖν] Hoc ψευδορκεῖν vetatur Exodi XX. ἐπιορκεῖν Levitici XIX. ut Hebræi volunt præcepto jubente CCXL.

GRONOVII.

50 *Ut verba animo congruant*] Non aliud promptum in ore, aliud clausum in pectore habeat, qui jurat.

51 *Factum congruat*] Ut præst firmetque rebus quod juravit.

52 *Et ad hominem*] Veluti, ju cessurum tibi hac possessione.

53 *Non respiciant*] Veluti, ju cessurum.

54 *Quod ei possit*] Ut species a aut metus.

(hh) In *Juramentis obligatoriis* ramentum est tantum accessio dam, ad firmandam fidem prom rum. Adeoque ubi obligatio null tota vis jurisjurandi cadit. Vide contra duplicem illam obligation quam Auctor sibi fingit, post FENDORFIUM, diximus, Capit sæpius laudato. Nonnulla etiam h re addemus, in Notis nostris G ad hunc locum. *J. B.*

rei exemplum est i in eo qui per metum injustum causam promissioni juratæ dedit. Nam hic 55 jus nullum consequitur, aut tale quod reddere debeat, quia causam damno dedit. Sic videmus *Ezec.* Hebræos reges & k a prophetis increpatos, & punitos a Deo, XVII, 12. quod fidem juratam Babyloniis regibus non servassent. Laudat 13. 15. Cicero Pomponium tribunum qui servavit quod terrore coactus juraverat: * *tantum*, inquit, *temporibus illis jusjurandum valebat.* * *Off.* III. Quare non Regulus tantum redire in carcerem, ut maxime is 31. *Tolet.* fuerit injustus, debuit; sed & decem illi quorum Cicero meminit, *l.* IV, *c.* 22. redire ad Annibalem: jusjurandum enim intercesserat. *Off.* II. 32.

XV. 1. Neque hæc tantum 56 inter hostes publicos locum ha- *Th.* 2, 2. 89. bent, sed inter quosvis. non enim persona sola respicitur cui ju- *art.* 7. *& ibi* ratur, sed l is qui juratur Deus, qui ad obligationem pariendam *Cajet.* sufficit. Repudiandus ergo Cicero † cum ait perjurium nullum *Alex. Imol.* esse, si prædonibus pactum pro capite pretium non adferatur, ne *in c. verum* si juratum quidem sit: quia pirata 57 non sit ex perduellium nu- *de jurejur.* mero definitus, sed communis hostis omnium, cum quo nec fi- *Soto l.* des esse debeat, nec jusjurandum commune. Quod & de tyran- VIII, *q* I. no dictum ab eodem est alibi, & a Bruto apud Appianum: οὐδὲν *art.* 7. πιστόν ἐστι Ῥωμαίοις πρὸς τυράννους, οὐδ' ἔνορκον, *cum tyranno Romanis nulla fides, nulla jurisjurandi religio.* † *De Offic.* III. 29. *Civil.* II. pag 515. *Ed. Steph.*

2. Atqui sicut in jure gentium constituto differre hostem a pirata verum est, & 58 a nobis infra ostendetur; ita hic ea differentia locum habere non potest, m ubi, etsi personæ jus deficiat, cum Deo negotium est: qua de causa juramentum 59 voti (ii) nomine nuncupatur. Neque id, quod sumit Cicero, verum est, nullam esse cum prædone juris societatem. Nam depositum ex ipso

GROTII.

i *In eo qui per metum injustum causam promissioni juratæ dedit*] Etiam vi extortum jusjurandum, ob Dei reverentiam servandum docet Augustinus epistolis CCXXIV. & CCXXV.

k *A prophetis increpatos*] Vide & Jerem. XXXIX, 5.

l *Is qui juratur Deus*] Gregoras, εἰς θεὸν ἡ ἐπιορκία τὸ τῆν περιφρονήσεως ἀνατίθησιν ἔγκλημα· *perjurium Deo culpam impingit negligentiæ.*

m *Ubi etsi personæ jus deficiat, cum Deo negotium est*] Plutarchus Lysandro: ὁ ὅρκῳ παρακρουόμενος, τὸν μὲν ἐχθρὸν ὁμολογεῖ δεδιέναι, τοῦ δὲ Θεοῦ καταφρονεῖν· *qui juramento hostem circumvenit, is ostendit a se hostem metui, Deum contemni.* (Pag. 437. c.)

GRONOVII.

55 *Jus nullum aut tale*] Aut omnino nullum aut ejusmodi quod, si compellatur apud judicem, vindicare nequeat, sed remittere necesse habeat. 2, 11. 7.

56 *Inter hostes publ.os*] Eos quibus jus est bellandi.

57 *Non sit ex perduellium*] Hostis armorum jus habens, quicum jura gentium servanda sint.

58 *A nobis infra*] 3. 3. 1.

59 *Voti nomine*] Affirmationis religiosæ aut pollicitationis Deo factæ.

(ii) Improprie ita dicitur. VOTUM *fit Deo*; JURAMENTUM, *per Deum*, ait ipse Auctor, Adnot. in *Numer.* XXX, 3. Confer PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. IV. Cap. 2. §. 8.

ipso gentium jure n reddendum latroni, si dominus non apparet, recte a Tryphonino responsum est.

L. 31. D. depositi.

3. Quare probare non possum quod a quibusdam est traditum, eum qui prædoni quicquam promiserit, 60 momentanea solutione posse defungi, ita ut liceat ei quod solvit recuperare. Verba enim in juramento quoad Deum simplicissime atque adeo cum effectu sunt intelligenda. Atque ideo qui redivit ad hostem clam, iterumque abiit, non satisfecit juramento de reditu, ut recte 61 a senatu Romano judicatum est.

XVI. 1. Illud vero Accianum : T. *Fregisti fidem.*

Apud Cicer. Offic. III. 28.

A. *Quam neque dedi, neque do infideli cuipiam:*

L. si quis, 39. in fine, D. de jurejurando.

ita demum probari potest, 62 si jurata promissio aperte respectum habuerit alterius promissionis, o quæ ei quasi conditio fuerit implicita, 63 non si diversi generis sint promissa, & citra respectum mutuum: tunc enim omnino servandum cuique erit quod ipse juravit. Atque hoc nomine Regulum laudans sic compellat Silius (*Lib.* VI. vers. 63, 64:)

Qui, longum semper fama gliscente per ævum,
Infidis servasse fidem memorabere Pœnis.

2. Inæqualitatem in contractibus naturaliter locum facere ad rescindendi aut reformandi contractus, supra diximus. Et quamquam 64 jus gentium aliquid in hac re mutavit, jure tamen civili, quod inter ejusdem populi partes valet, rediri sæpe ad illud quod natura licebat, 65 itidem supra monuimus. Sed hic quoque, si juramentum intercessit, etiamsi personæ nihil aut minus debeatur, Deo fides erit præstanda. Itaque Psalmorum scriptor ubi viri boni vir-

Auth. sacramenta, C. si adv. vend.

Psal. XV. 4.

GROTII.

n *Reddendum latroni*] Et ei qui regnum sine jure invasit, quomodo Oroferni depositum redditum a Prienensibus. Polybius (*Excerpt. de Virt. & Vit.* p. 1470. *Ed. Amst.*) & Diodorus Siculus in excerptis Peiresianis, (p. 334.)

o *Quæ ei quasi conditio fuerit implicita*] C. pervenit, quod est III. de jurejurando. Adde l. lege fundo, 5. in fine D. de lege commissoria.

GRONOVII.

60 *Momentanea solutione*] Satisfecisse videri, si sic solvat, ut statim missis a magistratu armatis capiatur prædo, & cogatur, quod ei numeratum est, restituere.

61 *A senatu Romano judicatum est*] Gell. 7, 18.

62 *Si jurata promissio*] Si quod juraveris, habeat reciprocam fidem, quam fefellerit alter, cui fidem volumus non servare, quia nobis infidelis fuerit.

63 *Non si diversi generis*] Si alia de re, alio loco & tempore juratum, non servaverit alter; tunc enim non valet compensatio.

64 *Jus gentium aliquid*] Ut inæquale ex consensu partium ducat pro æquali. 2, 12. 26.

65 *Itidem supra*] 2, 2. 6.

p Atque

virtutes enumerat, addit & hanc: *Juratus in damnum suum non tamen mutat* (kk)

XVII. Verum illud notandum est, quoties non personæ jus nascitur ex tali aliquo defectu, qualem diximus, sed Deo obstringitur fides, heredem ejus qui juravit non teneri. Quia ad heredem sicut bona transeunt, id est, quæ in hominum sunt commercio, ita 66 bonorum onera: non item alia quæ quis ex officio puta pietatis, gratiæ, fidei debuit. Hæc enim ad illud 67 quod stricte jus dicitur, inter homines non pertinent: ut alibi quoque ostendere meminimus.

XVIII. Sed etiam ubi jus personæ non nascitur, si tamen juramentum utilitatem spectet alicujus, p atque is eam nolit, non tenebitur qui juravit: q sicut nec tenebitur si cesset qualitas sub qua alicui juravit, ut si magistratus desinat esse magistratus. Apud Cæsarem libro II. de bello civili, Curio Domitii qui fuerant milites sic alloquitur: *Sacramento quidem vos tenere qui potuit, quum projectis fascibus & deposito imperio privatus & captus ipse in alienam venisset potestatem?* Et mox sacramentum ait capitis deminutione sublatum. *Cap. 32.*

XIX. Illud quæritur, an quod contra juramentum fit, illicitum sit tantum, 68 an & irritum? qua de re distinguendum arbitror, ut 69 si sola fides sit obstricta, valeat actus contra juramentum factus, puta testamentum, venditio: non valeat autem si ita conceptum sit jusjurandum, 70 ut simul contineat abdicationem plenam potestatis ad actum. Et hæc quidem naturaliter jusjurandum sequuntur: ex quibus faciendum est judicium de regum juramentis, & his quæ exteri exteris jurant, 71 quando actus ex loco subjectionem non accepit. *c. dilecto. 25. de prabendis. Covar. in d. c. quamvis. p. 2. §. 2. n. 10.*

XX. r Nunc

GROTII.

p *Atque is eam nolit*] Plautus Rudente: *Jurisjurandi rogo gratiam facias.* (V. 3. 58.)

q *Sicut nec tenebitur si cesset qualitas*] Similia vide in L. si duas §. gentium. D. de excusat. tut. & apud Gailium II, obs. CXLIV n. 8. & de Arrestis x, 9. & apud Azorium institutionibus moralibus v, 22. q. 6. parte I.

GRONOVII.

66 *Bonorum onera*] Justa & legitima, ad quæ ex jure constituto obligamur.

67 *Quod stricte jus*] Ad justitiam διορθωτικὴν quam expletricem alibi vocat.

68 *An & irritum*] Ipso jure nullum.

69 *Si sola fides*] Si quis solummodo juraverit se non facturum.

70 *Ut simul contineat*] Si quis juraverit se cedere ac renuntiare potestati faciundi.

71 *Quando actus ex loco*] Ubi partes contrahentes non necesse habent se submittere & obsequi legibus ac juri civili loci in quo contrahitur.

(kk) Alio modo Auctor videtur vertere verba illa in Adnotationibus suis ad hunc Psalmum; quas videre poteris. Sed & sequendo versionem, qualis heic exhibetur, nil est, quod suadeat agi de illis Promissis jurejurando firmatis, in quibus reperitur læsio, propter quam nulla essent, si jusjurandum abesset. Dicemus in Notis Gallicis ad hunc locum. *J. B.*

XX. r Nunc quid superiorum, id est, regum, patrum, dominorum, & maritorum in his quæ maritalis sunt juris, imperia possint videamus. Superiorum actus hoc quidem efficere non potest, ut jusjurandum quatenus vere fuit obligatorium non sit præstandum: id enim juris est naturalis & divini. Sed quia actus nostri non plene sunt in nostra potestate, sed ita ut a superioribus dependeant, (ll) ideo duplex esse potest actus superiorum circa id quod juratur, alter directus in personam jurantis, alter in personam cui juratur.

Th. 2, 2. q. 89. art. 9.

2. In personam jurantis dirigi potest, aut antequam juretur 72 irritum reddendo juramentum, quatenus jus inferioris sub potestate superioris continetur, aut postquam juratum est vetando ne impleatur. Nam inferior, qua inferior, obstringere se non potuit nisi quatenus superiori id placiturum esset: 73 ampliorem enim non habebat potestatem. Hoc modo lege Hebræa mariti uxorum, patres liberorum qui sui juris nondum erant, juramenta irrita faciebant. Proponit hanc quæstionem Seneca †: *Si lex lata erit, ne id quisquam faciat quod ego me amico meo facturum promiseram?* & solvit: *Eadem lex me defendit qua vetat.* Sed & actus 74 ex utroque mixtus esse potest, ut si superior constituat quod inferior juraverit hoc aut illo casu, puta ex metu, aut imbecillitate judicii, ita demum valere si ab ipso approbetur. Atqui ex hoc fundamento defendi possunt absolutiones juramentorum, quæ s 75 olim a * principibus, nunc ipsorum principum voluntate, quo magis cautum sit pietati, ab 76 ecclesiæ præsidibus exercentur.

c. Venientes, 19. de jurejurando. Feud. II. 55. princip. de prohibit. feud. alien. per Frider.
† Lib. IV, de benef. 35.
** L. ult. ad mun. Molin. disp. 149. c. si vero. de jurejur.*

3. In personam ejus cui juratur actus dirigi potest tollendo ab ea

GROTII.

r *Nunc quid superiorum, id est, regum, patrum, dominorum, & maritorum in his quæ maritalis sunt juris, imperia possint, videamus*] Augustinus epistola CCXL. & CCXLI.

s *Olim a principibus*] Suetonius Tiberio 35. Sic & in Hispania diu usurpatum notat Ferdinandus Vasquius de success. creat. l. II, §. 18.

GRONOVII.

72 *Irritum reddendo*] Declarando, si juret inferior, id inane fore, quod ille citra suam auctoritatem jus obligandi se non habeat.

73 *Ampliorem enim*] Quam sub conditione superioris consentientis.

74 *Ex utroque*] Ex eo quod superior, & ex eo quod inferior gesserunt.

75 *Olim a principibus*] Sic Tib. equiti Rom. jurisjurandi gratiam fecit, ut uxorem in stupro generi compertam dimitteret, quam se nunquam repudiaturum ante juraverat. *Suet.* 35.

76 *Ecclesiæ præsidibus*] Quam bono exemplo est Eugenius IV. qui Ladislaum Pannoniæ regem jurejurando, quo pacem cum Amurathe II. Turcarum Imp. firmaverat, solvit, ipsumque regem cum multis millibus Christianorum & nuntio suo Juliano Cardinale perdidit, A. Ch. 1444.

(ll) Vide, præter §. 24. dicti Capitis II. Lib. IV. PUFENDORFII *De Jure Nat. & Gent.* ea, quæ observavimus ad libellum *De Officio Hom. & Civis*, Lib. I. Cap. XI. §. 6. Not. 3 tertiæ & quartæ Editionis. *J. B.*

t *Cujus*

eo jus quod ei partum est; aut etiam, si jus desit, vetando ne quid ex tali juramento accipiat. idque duobus modis, sive 77 in pœnam, sive 78 ob publicam utilitatem, ex vi supereminentis dominii. Atque hinc intelligi potest, si jurans non ejusdem sit ditionis cum eo cui juratur, quid aut hujus aut illius rectores possint circa jusjurandum. Ipse autem qui juratus aliquid promisit nocenti 79 qua talis est, puta piratæ, non potest jus promisso quæsitum 80 pœnæ nomine ob id ipsum ei auferre: quia tunc verba nullum haberent effectum, quod omnino vitandum est. Similique de causa 81 compensari non poterit quod promissum est, cum jure quod ante erat controversum, si post motam controversiam inita pactio fuerit.

4. 82 Potest & lex humana impedimentum quod certi generis actibus posuerat, tollere, si juramentum aut qualecunque, aut certa forma accesserit: quod Romanæ leges fecerunt in iis impedimentis, quæ non directe publicam, sed privatam jurantis utilitatem spectant. Quod si fiat, valebit actus juratus eo modo quo naturaliter 83 citra legem humanam fuerat valiturus, aut fidem tantum obstringendo, aut jus etiam dando alteri, pro diversa actuum natura quæ alibi a nobis explicata est.

XXI. 1. Notandum hic est obiter, quod in Christi præceptis & apud Jacobum de non jurando dicitur, proprie non 84 ad assertorium juramentum, [t] cujus apud Paulum Apostolum exempla exstant aliquot, sed ad 85 promissorium futuri incerti pertinere. Ostendit hoc evidenter oppositio illa in verbis Christi: *audistis dictum antiquis, non pejerabis, sed reddes Domino juramentum. Ego vero dico vobis, Ne jurate omnino.* Et ratio quam Jacobus adjicit: Matth. V. 33. Ep. V. 12.

μὴ

GROTII.

t *Cujus apud Paulum Apostolum exempla exstant aliquot*] Rom. 1, 9. IX, 1. II Corinth. 1, 23. XI, 31. Phil. 1, 8. 1 Thess. II, 5. 1 Tim. II, 7.

GRONOVII.

77 *In pœnam*] Quia jurejurando promissum accepit, quod non debebat.

78 *Ob utilitatem publ.*] Quod reipublicæ interesset non fieri quod juratum est.

79 *Qua talis est*] Dum nocet, & ut injuriam ejus effugiat.

80 *Pœnæ nomine*] Ei non præstetur promissum in pœnam facinoris.

81 *Compensari non*] Finge litem mihi esse cum adversario apud judicem: ea pendente, per intervenientem causam eidem jurato promisi me aliquid ei præstiturum, si quid ipse vicissim mihi præstet. Hoc ego potius non possum abnuere promissum, quod alter non desistat a lite mecum antea contracta, quia cum lis ambigua sit, in promisso jus ei certum quæsitum est, quod ego privatus illi auferre nequeo.

82 *Potest & lex humana*] Potest magistratus vel rex, juris administrator, interdicti, quo aliquid vetuerat, gratiam facere, si quis id, quod vetitum est, facturum se juraverit.

83 *Citra legem humanam*] Si tale interdictum non extitisset, neque id superior remisisset.

84 *Ad assertorium*] Quod adfirmat defenditque rem factam.

85 *Promissorium*] Quod securitatem facit promissioni, quo sancitur promissum.

μὴ εἰς ὑπόκρισιν πέσητε, id eſt, *ne fallaces inveniamini*. nam eum ſenſum vox ὑποκρίσεως apud Helleniſtas habet, ut apparet Job. XXXIV, 30. Matth. XXIV, 51. & alibi.

2. Idem evincit illud in Chriſti verbis, ἔστω δὲ λόγος ὑμῶν, ναὶ ναί, οὒ οὔ, quod ſic Jacobus explicat, ἤτω δὲ ὑμῶν τὸ ναὶ ναί, καὶ τὸ οὒ οὔ· ubi manifeſte eſt figura quam 86 πλοκὴν rhetores vocant, ut in illo:

Virg. Ecl. VII. 70.

Ex illo Corydon Corydon eſt tempore nobis.

Et in altero ſimili: *ad illum diem Memmius erat Memmius*. Nam prius ναὶ & οὒ promiſſum ſignificat, poſterius ejus 87 implementum. Eſt enim ναὶ promittentis: unde per ἀμὴν explicatur Apoc. I, 7. eundemque ſenſum habet quod hic in Syriaco eſt, ܐܝܢ reſpondens Rabbinico הין & Arabicum نعم, quomodo apud juriſconſultos Romanos μάλιστα, (mm) & quidni? notæ ſunt reſpondentis ad ſtipulationem. Pro implemento promiſſionis ſumitur apud Paulum II Corinth. I, 20. cum ait omnia Dei promiſſa in Chriſto eſſe 88 ναὶ καὶ ἀμήν. Hinc vetus Hebræorum dictum, (nn) *juſti hominis* ναὶ *eſt* ναὶ, *& non eſt non.*

3. Contra, quorum facta a dictis diſcrepant, apud eos eſſe dicitur 89 ναὶ καὶ οὔ, II Corinth. I, 18. 19. id eſt, ναὶ eorum eſſe οὔ, & οὒ eſſe ναί. Sic Paulus Apoſtolus ipſe exponit. nam cum negaſſet ſe ἐλαφρίᾳ χρήσασθαι, *levitate uſum*, addit ſermonem ſuum 90 non fuiſſe ναὶ καὶ οὔ. Feſtus varias referens ſententias de ſignificatione vocis *naucum*, ſic ſcribit: *quidam* (ajunt) *ex græco* u ναὶ καὶ οὐχὶ *levem hominem ſignificari*. Quod ſi ναὶ καὶ οὒ levitatem ſignificat, ſequitur, ναὶ ναί, οὒ οὔ, conſtantiam ſignificet.

De Decal. p. 756. C. 4. Idem ergo dicit Chriſtus quod x Philo: κάλλιστον καὶ βιωφελέστατον καὶ ἁρμόττον λογικῇ φύσει τὸ ἀνώμοτον, οὕτως ἀληθεύειν ἐφ' ἑκάστου δεδιδαγμένῃ, ὡς τοὺς λόγους ὅρκους εἶναι νομίζεσθαι· *optimum atque utiliſſimum & rationali naturæ convenientiſſimum eſt juramento abſtinere, atque ita ſe veracitati aſſuefacere, 91 ut verba pro juramento*

GROTII.

u Ναὶ καὶ οὐχὶ] Recte in hoc Feſti loco ſcripſeris οὐχί, ut ſæpe apud Homerum: id enim ad vocem nauci propius accedit.

x *Philo*] De decalogo.

GRONOVII.

86 Πλοκὴν] Quum vox repetita nunc perſonam vel rem, nunc perſonæ vel rei mores aut naturam ſignificat.

87 *Implementum*] Effectum.

88 Ναὶ καὶ ἀμὴν] I. Certa & indubitata.

89 Ναὶ καὶ οὒ] Eos promittere & non præſtare, ſecus facere ac dicunt.

90 *Non fuiſſe* ναὶ καὶ οὒ] Diſſonum facto.

91 *Ut verba pro juramento*] Ut quod dixeris vel promiſeris, perinde ſtatum habeas, ac ſi jusjurandum interpoſueris.

(mm) Vide *L.* 39. §. 1. *D. De Leg.* III. *L.* 1. §. 2. *De verb. obligat.* J. B.

(nn) Repetitur apud BUXTORFIUM, *Floril.* pag. 329. J. B.

mento accipiantur. y Et alibi: ὁ τοῦ σπουδαίου λόγος ὅρκος ἔστω βέβαιος,
ἀκλινὴς, ἀψευδέστατος· *Viri boni oratio pro juramento sit firmo, immu-*
tabili, fallere nescio: & quod de Essenis Josephus: πᾶν τὸ ῥηθὲν ὑπ' *Antiq.*
αὐτῶν ἰσχυρότερον ὅρκου, τὸ δὲ ὀμνύειν αὐτοῖς περιΐσταται· *quicquid* *Jud. 11. 7.*
dixerint validius est jurejurando: ac supervacua res ipsis habetur jurare. p. 786. C.

5. Ab 92 Essenis, aut Hebræorum illis quos secuti sunt Esseni,
videtur hoc sumsisse z Pythagoras, cujus hæc sententia: μὴ ὀμνύ-
ναι Θεούς· ἀσκεῖν γὰρ αὐτὸν δεῖν ἀξιόπιστον παρέχειν· *non jurandum per*
Deos: quemque enim id curare debere, a 93 *ut nec jurato sibi creda-* *Diog.*
tur. Scythæ de se ad Alexandrum Curtio * referente: *Jurando* *Laërt.* VIII. 22.
gratiam Scythas sancire ne credideris: colendo fidem jurant. Cicero * *Lib.* VII.
pro Roscio Comœdo: † *Quæ pœna a Diis immortalibus perjuro, hæc* c. 8.
eadem mendaci constituta est. Non enim ex pactione verborum quibus † *Cap.* 16.
jusjurandum comprehenditur, sed ex perfidia & malitia, per quam in- *Apud Diog.*
sidiæ tenduntur alicui, Dii immortales hominibus irasci & succensere con- *Laërt.* 1.
sueverunt. Solonis dictum celebratur: καλοκἀγαθίαν ὅρκου πιστοτέραν 60.
ἔχε· *Ea esto probitate, ut ei magis quam juramento credatur.* Clemens
quoque Alexandrinus dixit viri boni esse, τὸ πιστὸν τῆς ὁμολογίας ἐν
ἀμεταπτώτῳ καὶ ἑδραίῳ δεικνύειν βίῳ τε καὶ λόγῳ· *Fidem promissi osten-*
dere in verborum ac vitæ stabilitate & constantia. Alexis Comicus:

Ὅρκος βέβαιός ἐστιν ἂν νεύσω μόνον.
Nutus mei pro jurejurando valent.

Narrat

GROTII.

y *Et alibi*] De specialibus legibus. (*pag.* 769. C.)

z *Pythagoras*] Nam & Hermippus Pythagoricus Pythagoræ Philosophiam ab Hebræis ductam dicebat, teste Origene contra Celsum. Idem & Josephus Hebræis prodidit, & Jamblichus Pythagoricus. [Locus *Josephi* exstat Lib. I. *contra Apion.* p. 1046. F. G. Verum probabile admodum est, legendum, ibi non Ἰουδαίων, sed Ἰδαίων, ut conjecit Vir Eruditissimus *J. Clericus*, Tom. x. *Biblioth. Selectæ*, pag. 162, & *seqq.* Quod spectat *Jamblichum*, voluit Auctor dicere *Porphyrium*: hic enim ex *Diogene* lib. *de Incredibilibus*, refert, *Pythagoram*, inter alios, *Hebræos* etiam invisisse, & ab iis hausisse quædam Philosophiæ suæ dogmata, *de Vita Pythag.* §. 11. *Ed. Kusteri*. Apud *Jamblichum* autem, nil tale reperitur. *J. B.*]

a *Ut nec jurato sibi credatur*] Philo (*De Decal.* pag. 756. C.) Ἤδη γὰρ ἄγει ὀμνὺς εἰς ἀπιστίαν ὑπονοεῖται· *Jam enim is a quo jusjurandum exigitur, perfidiæ est suspectus.* Sophoclis Oedipode coloneo dixerat Oedipus:

Οὔτοι σ' ὑφ' ὅρκου γ' ὡς κακὸν πιστώσομαι.
Nolo te adigere jurejurando ut malum.

respondet Theseus:

Οὔκουν πέρα γ' ἂν οὐδὲν ἢ λόγῳ φέροις.
Nec plus haberes inde quam vocis sonum.
(Vers. 642, 643.)

M. Antoninus in viri boni descriptione: μήτε ὅρκου δεόμενος· *nec opus habens jurejurando.* (Lib. III. §. 5.) Chrysost. de statuis XV. εἰ μὲν πιστεύεις ὅτι ἀληθής ἐστιν ὁ ἀνὴρ, μὴ ἐπαγάγῃς τοῦ ὅρκου τὴν ἀνάγκην. εἰ δὲ οἶδας ὅτι ψεύδεται, μὴ ἀναγκάσῃς ἐπιορκεῖν· *Si credis veracem esse eum quicum tibi negotium est, noli ei jurisjurandi imponere necessitatem. quod si scis fore ut mentiatur, ne coge eum & pejerare.*

GRONOVII.

92 *Essenis*] I, 3. 3.

93 *Ut nec jurato*] Hoc ambiguum: vult autem non, ut non credant sibi quamvis jurato, sed ut credant sibi quamvis non jurato.

Narrat 94 Cicero oratione pro L. Cornelio Balbo; Athenis cum 95 quidam apud eos qui fancte graviterque vixisset, & testimonium publice dixisset, & jurandi causa ad aras accederet, una voce omnes judices ne is juraret reclamasse; eo quod nollent 96 religione videri potius quam veritate fidem esse constrictam.

Pag. 164. Edit. Cantabr. Needh. 6. A Christi dicto non discrepat Hieroclis illud ad aureum carmen: ὁ σέβε ὅρκον ἐν ἀρχῇ παραγγείλας, τὴν ἀποχὴν τοῦ ὀμνύναι προστάττει περὶ τῶν ἐνδεχομένων, καὶ ἀόριστον τῆς ἐκβάσεως ἐχόντων τὸ πέρας. ταῦτα γὰρ καὶ μικρὰ καὶ μεταπίπτοντα, διὸ οὔτε ἄξιον ἐπ' αὐτοῖς ὀμνύναι, οὔτ' ἀσφαλές. *Qui in principio dixerat, Jusjurandum reverere, eo ipso praeceperat abstinere a jurando de his* b *quae possunt fieri & non fieri, & incertum habent casus exitum. Talia enim & parvi ducenda sunt, & mutabilia sunt, unde nec dignum de iis jurare, nec tutum.* Et Libanius in Christiani Imperatoris laudibus ponit: ἐπιορκίας τοσοῦτον ἀποστατῶν, ὥστε καὶ πρὸς τὰς εὐορκίας ἔχειν εὐλαβῶς *a perjurio tantum abest, ut etiam vera jurare vereatur.* Eustathius

Lib. XIV. vers. 171. ad illud Odyssea Ξ: ἀλλ' ἤτοι ὅρκον μὲν ἐάσομεν· sic ait: οὐ χρεία ὅρκου ἐν τοῖς ἀδήλοις πρὸς βεβαίωσιν, ἀλλ' εὐχῆς πρὸς ἀποτέλεσμα· *In rebus incertis non ad asseverationem juramentum adhibendum, sed preces pro bono exitu.*

Can. in c. querelam de jurejur. * Diod. libro XVI. c. 43. XXII. Ideo multis in locis vice jurisjurandi repertum est, ut c fides 97 datis dexteris, quae erat πίστις βεβαιοτάτη παρὰ τοῖς Πέρσαις, * *firmissimum apud Persas fidei vinculum*, aut alio quo signo obstringatur, ea vi, ut ni impleatur promissio promissor non minus detestabilis habeatur quam si pejerasset. Praecipue de regi-

GROTII.

b *Quae possunt fieri & non fieri*] Bene hoc animadvertit *Chrysostomus* de statuis XII. ὅτι κἂν μὴ συναρπασθεὶς, μηδὲ ἄκων, μηδὲ ἀγνοῶν τοῦτο πάθῃ ὑπ' αὐτῆς τοῦ πράγματος φύσεως, καὶ ἑκὼν καὶ εἰδὼς ἀναγκασθήσεται ἐπιορκῆσαι πάντως· *Etiamsi non eveniat id tibi quod impetu abreptus, aut coactus, aut nec cogitans juraveris, ipsa negotii natura id interdum secum feret ut & volens & sciens falsum jurasse deprehendaris.* Et mox: σφαλερὸν μὲν οὖν καὶ περὶ ἑαυτοῦ τινα ὀμνύναι. πολλὰ γὰρ ὑπὸ τὴν τῶν πραγμάτων περιστάσεως βιαζόμεθα· *Periculosum igitur etiam de suo actu jurare; multa enim nobis eripit ipsa rerum natura subjecta casibus.*

c *Fides datis dexteris*] Meminere *Eustathius* ad Odysseae Ω: *Aristophanis* Scholiastes ad Nubes, [vers. 81. Vide & in *Acharnens.* vers. 307. qui locus insignior est.] *Crantzius* Saxonicorum XI, 27. In c. *Ad aures*, 3. *de his quae vi metusve causa*, aequantur juramentum & fides interposita.

GRONOVII.

94 *Cicero oratione pro L. Cornelio Balbo*] C. 5.

95 *Quidam*] Xenocrates. *Valer. Max.* 2, 10. ext. 2.

96 *Religione videri*] Fidem magis coli ab eo metu deorum quam ipsius ingenio bonitate.

97 *Datis dexteris*] Sic legiones invicem sibi dextras mittebant fidei & concordiae insigne, *Tacit.* 1. hist. 54. 2, 8. Et extant nummi antiqui cum junctis dextris, quibus adscribitur *fides praetorianorum*, Antw. 7, 24. *Amor mutuus Augg. Caritas mutua Augg. Fides mutua Augg.* 57, 7. 8. *Concordia exercituum* 7, 23. *Concordia Augg.* 59, 12.

d Bon

regibus virisque principibus dictum est usitatissimum, fidem eorum pro jurejurando valere. Tales enim esse debent, ut cum * Augusto dicere possint, d Bonæ fidei sum: & cum Eumene, † vitam se potius posituros quam fidem: quò & illud pertinet Guntheri Ligurino [*Lib.* III. *vers.* 511:]

> *——nudo jus & reverentia verbo*
> *Regis inesse solet, quovis juramine major.*

Laudat oratione pro Dejotaro *a* Cicero C. Cæsaris dexteram, non in bellis & præliis, quam in promissis & fide firmiorem. Et heroicis temporibus sceptrum erectum pro regum jurejurando valuisse notatum *b* Aristoteli.

Pan. in c. ad aures. De his quæ vi vel metus causa. Jas. in l. III. *§. jurari. D. de jurejur. Mynf. obf.* 17. *Cent.* I.
* *Suet.* c. 42.
† *Plutarch. in Eum.* p. 585. F.
a *Cap.* 3.
b III. *Polit.* 14.

GROTII.

d *Bonæ fidei sum*] De Euagora Salaminis rege Isocrates: ὁμοίως τὰς ἐν τοῖς λόγοις ὁμολογίας ὥσπερ τὰς ἐν τοῖς ὅρκοις διαφυλάττων. Symmach. X, 19. *nunquam major spes quam in bonorum principum sponsione.* Nicetas de Alexio Isaaci fratre lib. III. βασιλεῦσι παρὰ πᾶν ἕτερον εὐορκεῖν τιθέναι περὶ πλείστου χρέων· *regibus jurisjurandi fides ante omnia alia ponenda est.*

CAPUT XIV.

De eorum qui summum imperium habent promissis & contractibus & juramentis.

I. *Refellitur sententia statuens restitutiones in integrum ex jure civili venientes ad regum actus, qua tales sunt, pertinere: item regem ex juramento non teneri.*
II. *Ad quos regum actus leges pertineant, distinctionibus explicatur.*
III. *Jurejurando rex quando teneatur, aut non teneatur.*
IV. *Quatenus rex teneatur his quæ sine causa promisit.*
V. *Usus ejus quod de legum vi circa regum contractus dictum est.*
VI. *Rex subditis obligari naturaliter tantum, aut & civiliter, quo sensu recte dicatur.*
VII. *Jus quæsitum subditis licite quomodo auferatur:*
VIII. *Rejecta hic distinctio quæsiti ex jure naturali aut civili.*
IX. *Contractus regum an leges sint, & quando.*
X. *Quomodo ex regum contractibus teneantur omnium bonorum heredes.*
XI. *Quomodo ex iisdem contractibus obligentur qui in regnum succedunt:*
XII. *Et quatenus.*
XIII. *Beneficia regum quæ revocabilia sint, quæ non, distinctione explicatur.*
XIV. *Contractibus invasorum imperii an teneatur cujus erat imperium.*

I. 1. Pro-

I. 1. PRomissa, contractus, & juramenta Regum, & qui iis pares jus in republica summum obtinent, peculiares habent quæstiones, tum de eo quod ipsis 1 in actus suos lic..., tum de eo quod 2 in subditos, tum de eo quod 3 in successores. Quod primum caput attinet, quæritur an ipse rex, ut subditos suos, ita se quoque restituere in integrum, aut contractum irritum facere, aut a jurejurando se exsolvere possit. Bodinus censet iisdem ex causis regem, (aa) sive aliena fraude ac dolo, sive errore circumventum, sive metu, restitui posse, ex quibus subditus restitueretur, tum in iis quæ ad jura majestatis imminuta, tum in iis quæ ad privata commoda pertinent. Addit, ne jurejurando quidem teneri regem, si ejusmodi sint pacta conventa, 4 a quibus discedere lex patiatur, etiamsi pacta honestati sint consentanea: non enim ideo teneri quia juraverit, sed quia justis conventionibus quisque teneatur, quatenus alterius intersit.

Lib. I. cap. VIII. pag. 135. Ed. Franc. 1622.

2. Nos, ut alibi distinximus, ita hic quoque distinguendum censemus inter actus Regis qui regii sunt, & actus ejusdem privatos. Nam in regiis actibus quæ rex facit eo loco habenda sunt, quasi communitas faceret: in tales autem actus sicut 5 leges ab ipsa communitate factæ vim nullam haberent, quia 6 communitas seipsa superior non est, ita nec leges regiæ. Quare adversus hos contractus restitutio 7 locum non habebit: venit enim illa 8 ex jure civili. Non admittenda igitur exceptio regum adversus contractus quos minores fecissent.

II. 1. Plane

GRONOVII.

1 IN *actus suos*] Quatenus promissum, contractum, juramentum possint servare vel non servare.

2 *In subditos*] Quatenus ex promisso, contractu, juramento subjectis suis obligentur, num. 6.

3 *In successores*] Quatenus ex his ipsis teneantur successores, num. 10.

4 *A quibus discedere lex*] Quæ leges permittant non servari, aut quibus læsos & querentes in integrum lex restituit.

5 *Leges ab ipsa communitate*] Falsum puto: nam communitas quas leges posuit singulis, posuit & sibi: quarum oneribus quum pareat, etiam beneficiis frui debet.

6 *Communitas seipsa superior non est*] Cavillatio mera. Tenetur enim legibus ab sese factis, & quandiu constant, eas agnoscit superiores. Unde in libera Republica legum imperia dicit *Livius* lib. 2. cap. 1. Adde locum lib. 10, 13. [Non Auctor, sed Interpres, heic cavillatur, ut alibi monuimus, & dudum observaveramus ad PUFENDORFIUM nostrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VII. Cap. 6. §. 3. *Not.* 4. *J. B.*]

7 *Locum non habebit*] Durum tamen regis conditionem duriorem esse quam minimi privatorum; præsertim in iis rebus, in quibus fraus, dolus, error multo nocentior & damnosior est, quam in rebus privatorum.

8 *Ex jure civili*] Jus quidem civile introduxit eam, sed ex æquitate naturali. Sic argumentatur: Qui potest restitui, debet habere superiorem. Rex non habet superiorem. E. Limitanda major: Qui potest restitui a judice civili. Instat; Atqui restitutio juris est civilis. Immo origine juris naturalis, civilis modo & solennibus.

(aa) Non vult *Bodinus*, restitutionem illam Regis, sive quà Regis, sive quà Privati, fieri ex Legibus Civilibus, sed ex æquitate naturali, cujus beneficium Regi denegari sane iniquum esset. De re ipsa plura dicemus, Deo dante, in Notis nostris Gallicis ad hunc locum. *J. B.*

9 ...

II. 1. Plane si populus regem fecerit non pleno jure sed additis legibus, poterunt per eas leges contrarii actus irriti fieri, aut omnino, aut ex parte, quia eatenus populus jus sibi servavit. De iis autem actibus regum qui pleno jure regnant, sed regnum 9 non ut proprium possident, quibus regnum aut regni pars aut res fiscales alienantur, 10 egimus supra, & ostendimus hos actus ipso naturæ jure nullos esse, ut factos de re aliena.

2. At privati actus regis considerandi sunt, non ut actus communitatis, sed ut 11 actus partis, ac proinde facti eo animo, ut communem legum regulam sequantur. Unde etiam leges, quæ actus quosdam aut simpliciter, aut si is qui læsus est velit, irritos faciunt, locum & hic habebunt, quasi sub ea conditione contractum foret. Sic videmus reges quosdam 12 adversus fœnebre malum sibi consuluisse juris remediis. Poterit tamen rex ut aliorum ita suos actus his legibus solvere; quod an facere voluerit, ex circumstantiis erit æstimandum. Si fecerit, judicanda res erit ex mero jure naturali. Hoc addendum, si quæ lex actum irritum faciat, non in favorem agentis, sed in pœnam, hanc in regum actibus locum non habituram, (bb) ut nec alias leges pœnales & quicquid vim habet cogendi. Nam punitio & coactio non possunt procedere nisi a voluntatibus diversis: itaque cogens & coactum requirunt distinctas personas, neque sufficiunt distincti respectus.

III. Juramentum autem Rex irritum reddere 13 antecedenter potest 14 ut privatus, si se ipse potestate tale quid jurandi plane privaverit priore juramento: 15 consequenter non potest, quia hic quoque personarum distinctio requiritur. Nam quæ consequenter irrita redduntur, jam antea 16 exceptionem in se habebant, nisi superior noluerit. at ita jurare ut tenearis nisi ipse nolis,

GRONOVII.

9 *Non ut proprium*] Verum ex lege ut usufructuarii. 1, 3, 11.

10 *Egimus supra & ostendimus*] 2, 6, 4.

11 *Actus partis*] Privati contrahentis.

12 *Adversus fœnebre malum*] Molliter excusat, quod rex Hispaniæ Philippus II. debitoribus suis decoxit; & novas cum iis tabulas fecit a. C. 1596. Demetrius lib. 18. p. 754. [At idem Rex, biennio post, id revocavit, & agnovit debita, necessitateque summâ adactum se antea novas tabulas fecisse professus est, ut idem *Meteranus* (nam is est, qui heic *Demetrius* dicitur) refert, sub finem ejusdem Libri XVIII. Vide & Lib. sequentem, *fol.* 417. Versionis Gallicæ, quâ utor, *Edit. Hag. com.* 1618. *J. B.*]

13 *Antecedenter*] Priusquam juret.

14 *Ut privatus*] 2, 13, 20. An voluit, ut privati?

15 *Consequenter*] Post factum.

16 *Exceptionem habebant*] Nempe in re licita.

(bb) Non quidem pœnam, quatenus coactionem involvit, & à Superiore proficiscitur: sed quatenus pertinet ad damnum datum alteri, cum quo contractum est, reparandum. Hoc enim respectu Rex potest & debet se ipsum subjicere legi. Ostendimus id pleniùs in notis nostris Gallicis ad hunc locum. *J. B.*

VII. Sed hoc quoque sciendum est, posse subditis jus eti quæsitum auferri per regem duplici modo, aut 28 in pœnam, ex vi supereminentis dominii. (ee) Sed ut id fiat ex vi superem nentis dominii, primum requiritur utilitas publica; deinde, u fieri potest compensatio fiat ei qui suum amisit, ex commu Hoc ergo sicut in rebus aliis locum habet, ita & in jure quod promisso aut contractu quæritur.

Vasq. lib. 1. cont. illustr. c. 5. in pr. & l. 4. c. 1. Castr. lib. 1. cons. 229.

VIII. Neque ullo modo hic admittenda est distinctio quam ferunt nonnulli, juris quæsiti ex vi juris naturalis, (ff) & 29 quod venit ex lege civili. nam in utrumvis par jus est re nec hoc magis quam illud sine causa tolli potest. Ubi enim do nium aut jus aliud alicui legitimo modo partum est, id ne causa ei auferatur juris est naturalis. Contra, si rex faciat, h dubie tenetur reparare damnum datum: facit enim contra ve jus subditi. Hoc ergo differt jus subditorum & jus exteror quod jus exterorum (hoc est qui nulla ratione subditi sunt) 30 pereminenti dominio nullo modo subest: nam de pœna infra debimus: subditorum autem jus ei dominio subest, quatenus blica utilitas desiderat.

IX. Ex his quæ diximus & hoc apparet, quam falsum sit q quidam tradunt, contractus Regum leges esse. Nam 31 ex leg nemini jus adversus Regem nascitur: ideo si eas revocet ne facit injuriam. Peccat tamen si sine justa causa id faciat. A promissis 32 & contractibus jus nascitur. Contractibus liga contrahentes tantum, legibus subditi omnes. Possunt tamen q dam esse mixta ex contractibus & legibus, ut contractus 33 vicino rege, aut 34 cum publicano factus, qui simul lege publicatur, quatenus ei insunt quæ subditis 35 observ da sunt.

Bal. in l. Cæsar. 15. D. de publicanis. Bart. in l sicut 7. D. quod cujusque universitatis, nom. Jas. cons. 1. col. 4. vol. 1. & alii allegati a Vasq. d. c. 3. 1. n. 5.

X. b

GRONOVII.

28 *In pœnam*] Si quis commiserit, quare merito privetur illo jure.

29 *Quod venit ex lege civili*] Quasi posterius privato auferri a rege possit, non prius.

30 *Supereminenti dominio*] Et tamen eo quoque utuntur, qui naves peregrinas & necessitatem publicam in suis portibus attinent aut comprehendunt. Sed hoc potest excusari transitu ad primævam communionem rerum, quam indulget necessitas.

31 *Ex legibus nemini*] Si quam legem non servet aut abroget rex, non potest eo nomine a privato in jus vocari.

32 *Et contractibus jus nascitur*] ctio privatis ad conveniendum gem, etiam apud judices ab ipso tutos.

33 *Cum vicino rege*] Quo convenit, ut utriusque subjecti stent in alterius territorio mari, omnibus & singulis exe dum est.

34 *Cum publicano*] Cui portor aut aliud vectigal locatur.

35 *Observanda*] Nempe in ve libus pendendis.

(ee) Vide PUFENDORFIUM, *Jure Nat. & Gent.* Lib. VIII. C §. 7. *J. B.*

(ff) Adde, quæ infra dicentur, III. Cap. 20. §. 9. *J. B.*

b fa

X. b Veniamus ad successores: de quibus adhibenda distinctio est, sintne omnium simul bonorum heredes, ut qui regnum 36 quod in patrimonio est, testamento, vel ab intestato accipiunt; an successores regni duntaxat, puta ex electione nova, aut 37 ex praescripto; sive imitatione quadam vulgaris hereditatis, sive aliter: an vero mixto jure succedentes. Nam qui bonorum omnium ita ut regni heredes sunt, quin promissis & contractibus teneantur dubitandum non est. Pro debitis enim etiam personalibus bona defuncti ut obligata sint, ipsi rerum dominio coævum est.

XI. 1. c At qui in jus regni duntaxat succedunt; aut partim in bona, in jus regni vero in solidum; quatenus obligentur, tam dignum est quæri, quam confuse hactenus tractatum est. d Directe, hoc est ἀμέσως, hos successores regni, qua tales, non obligari satis est manifestum. quia jus non accipiunt ab eo qui proxime decessit, 38 sed a populo, sive ea successio propius accedat ad jus 39 hereditatum vulgarium, sive absit longius: de quo discrimine supra egimus.

2. Sed ἐμμέσως, id est e 40 per interpositam civitatem, obligantur etiam tales successores: quod sic intelligetur. Cœtus quilibet, non minus quam personæ singulares, jus habet se obligandi per se, aut per 41 majorem sui partem. Hoc jus transferre potest tum expresse, tum per consequentiam necessariam, puta imperium transferendo. nam in moralibus qui dat finem, dat ea quæ ad finem perducunt.

XII. 1. Non

GROTII.

b *Veniamus ad successores*] Vide Scriptores quibus utitur *Reinkingius* lib. 1, classe III, cap. 10.

c *At qui in jus regni duntaxat succedunt*] Vide *Aymonium* editum a Frehero p. 373.

d *Directe, hoc est ἀμέσως, hos successores regni, qua tales, non obligari satis manifestum est*] Sic Solomo obligatus non fuit eo promisso, quod Semei David fecerat. [Vide 1 *Reg.* II. 9. & quod ea de re dictum est apud PUFENDORFIUM, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. IV. Cap. II. §. 13. *J. B.*

e *Per interpositam civitatem obligantur*] Similia vide c. 1. de solutionibus. Propius ad rem facit c. Abbate, 3. de sententiis & re judicata, ubi notanda verba: *Cum tam supradicti avi donatio quam locorum acquisitio promissorum fuerint nomine regni facta.* Vide & Trentl. parte 1. disput. VI. thesi 7. *Syr.* de pace religionis concl. 19.

GRONOVII.

36 *Quod in patrimonio*] 1, 3, 12.

37 *Ex præscripto*] Lege regni.

38 *Sed a populo*] Qui eam familiam & omnes ex ea orituros semel legit tanquam alium ex alio sceptrum excepturos, & unicuique jus proprium dedit, perinde ac si omnes vivi ac præsentes fuissent: ita ut nemo a proximo, cui successit, jus suum referat, sed omnes a prima electione.

39 *Hereditatum vulgarium*] 2, 7, 19.

40 *Per interpositam civitatem*] Nam pro defuncti principis, ut capitis sui, debitis obligatur civitas, ut corpus ejus: quod cum transierit ad successorem, & hunc pro capite acceperit, oportet hunc onera corporis non ab se aliena putare.

41 *Majorem sui partem*] 2, 5, 17.

 f *Tutor*

XII. 1. Non tamen in infinitum hoc abit. neque eni
gandi infinita poteſtas ad imperium recte exercendum n
eſt, ut nec ad tutelam aut curationem, ſed quatenus ej
ſtatis natura exigit. f *Tutor domini loco habetur*, inquit
a, *cum rem adminiſtrat, non cum pupillum ſpoliat.* quo ſenſ
intelligendum quod dixit Ulpianus *b*, 42 magiſtri ſociet
ctum ſocietati non prodeſſe tantum, ſed & obeſſe. Neque
ut quidam exiſtimant *c*, lex hæc 43 ad naturam 44 neg
geſtorum exigenda eſt, ut tum demum ratus ſit habendu
ſi utiliter geſtus ſit. Nam ad tales anguſtias reipublicæ i
tem redigere, ipſi reipublicæ eſſet periculoſum. Quare
ſiſſe hoc credendus eſt populus cum imperium detulit. S
a Romanis Imperatoribus in cauſa civitatis * reſponſ
45 valere transactionem quam magiſtratus feciſſent 46 in
bia, non ſi indubitate id quod deberi poſſit remiſſum ſit
ad noſtram de populo toto quæſtionem referri debet ac po
ſervata proportione.

2. Sicut ergo leges non quævis ſubditos obligant †,
enim, etiam extra eas quæ jubent quod illicitum eſt,
quædam evidenter ſtultæ atque abſurdæ; ſic & co
regentium ita obligant ſubditos, ſi probabilem habeant ra

a L. qui fundum. 7. §. ſi tutor, 3. D. pro empto. L. ab agnato. 12. D. de curatoribus. L. 22. pactum. C. de pactis. L. contra. 28. §. ſi curator, 1. D. de pactis.
b L. item, 14. D. de pactis.
c Alph. de Caſtro. l. 1. de leg. pœnalibus c. 5. Vict. in Relec. de poteſt Papæ. & conc. nu. 18.

** L. Præſes*, 12. *C. De transaction.* † *Th.* 1, 2. *q.* 95. *art.* 3. *Pan. in c. quæ in eccleſia*
14. *Felin. n.* 60. *Turrecrem. in c. ſententia* 11. *q.* 3. *concl.* 6, & 7. *n.* 8. & 9.
licet, de vot. Aguirre Apol. p. 1. *n.* 70.

GROTII.

f *Tutor domini loco habetur, inquit Julianus, cum rem adminiſtrat, non cum pupillum ſpoliat*] Huc pertinent ea quæ habet *Camdenus* parte IV. Eliſabethæ anno cIↄ Iↄ xcv; & quæ *Cromerus* habet de Georgii Bohemiæ regis ære alieno imprudenter ſuſcepto a Wladiſlao, lib. XXVII.

g *Eſſe quædam evidenter ſtultæ atque abſurdæ*] Ut lex Cabadis Perſarum regis apud *Procopium* & *Agathiam*. Hoc legis argumentum ad alienationes aptat Petrus, Legatus Juſtini II. ad Choſroën, agens de iis quæ Juſtinianus Saracenis promiſiſſe videbatur: *οὐ γὰρ ἑνὸς ἀνδρὸς ἔθος, φημὶ δὲ τὸ πλέον καὶ νόμῳ μὴ λυσιτελοῦντι, καὶ εἰ πέφυκε βασιλεὺς ὁ τὸ ἔθος ἰσχυροποιήσας ἤγουν νομοθετήσας, πολιτεία καταδικασθήσεταί ποτε*· *Non enim ex unius hominis conſuetudine, aut etiam lege non utili, etiam ſi Imperator ſit qui morem talem firmaverit, aut lege ſanxerit, reſpublica unquam* [...]*bitur.*

GRONOVII.

42 *Magiſtri ſocietatis*] Qu
ſociis exercendi vectigalis pub
ſcripturæ aut portoriorum dec
ve. *Cicer.* 2. in Verr. 71. &
13, epiſt. 5. & 65.

43 *Ad naturam negotiorum*
ſtricte accipienda, ut ſit in i
negotiorum geſtore factis.

44 *Negotiorum geſtorum*]
contrariæ, quam qui ſe ultro
aut litibus alienis obtulit, ne
geſtor habet, & ea præſtatur i
duntaxat in eo, quod commu
num judicio utiliter geſſit.

45 *Valere transactionem*] R
nem debiti.

46 *In re dubia*] Etiamſi an
ſit, poſſitne illud debitum o
tineri, an eo carendum ſit,
actionis, ſive ob debentis in
tem.

h quod in dubio ob regentium auctoritatem præsumi debet. Quæ distinctio multo est melior, quam illa quæ a multis afferri solet de exitu 47 modicæ aut immodicæ læsionis. Non enim exitus in hac re, sed probabilis ratio rei gerendæ spectanda est: quæ si adsit, & populus ipse obligabitur, si quo casu sui juris esse inceperit, & successores ut populi capita. Nam & si quid populus liber contraxisset, obligaretur is qui postea regnum plenissimo jure acciperet.

3. i Laudatur Cæsar Titus hoc nomine, quod beneficia a superioribus concessa a se peti passus non est, cum Tiberius, & eum secuti, non aliter rata habuissent superiorum beneficia, nisi eadem iisdem & ipsi dedissent. Titi exemplum secutus Imperator optimus Nerva in Edicto quod k 48 apud Plinium exstat sic ait: *Nolo existimet quisquam quæ alio Principe vel privatim vel publice est consecutus, ideo saltem a me rescindi, ut potius mihi debeat si illa rata & certa fecero, nec gratulatio ullius instauratis eget precibus* At Hist. III. vero de Vitellio cum narrasset Tacitus eum, nulla posterûm cura, c. 55. lacerasse imperium, vulgo 49 ad magnitudinem beneficiorum accurrente, quibusdam & pecunia emercantibus, addit: *Apud sapientes cassa habebantur*, l *quæ neque dari neque accipi, salva republica, poterant.*

4. Illud

GROTII.

h *Quod in dubio ob regentium auctoritatem præsumi debet*] Sidonius lib. V. epistola XVII. *Quicquid spoponderit princeps, semper redhibet principatus.* Vide *Ambrosium* in laudibus Theodosii, *Symmachum* lib. IV, epist. 7, & 19. lib. V, 37. Conc. Toletanum V, c. 6. C. *ceterum* 3. *de donationibus.* debita Justiniani, qui æs magnum reliquerat, a Justino imperii successore persoluta narrat *Corippus* lib. II.

i *Laudatur Cæsar Titus hoc nomine*] Historia apud *Suetonium* c. 8. apud *Xiphilinum* ex Dione & apud *Victorem*, (*in Cæsarib.* c. 10.) Simile c. Justitiæ, 15. causa XXV, quæst. 1. *Gail.* obs. II. LX, 15. Vide & Radevici historiam. *Gunterus Ligurinus* lib. V.

Neve secuturi factum subvertere reges
Aut revocare queant, regali tuta sigillo
Argumenta Duci, monumentaque certa reliquit.

Et libro VIII.

Tanta tamen clari fuit indulgentia regis,
Ut quicunque bona priscorum munera regum
Hactenus ista fide possederat, idque probare
Legitimis poterat vel demonstrare tabellis,
Principis assensu titulo gavisus eodem
Nunc quoque possideat ———

k *Apud Plinium*] X, Epist. 66.

GRONOVII.

47 *Modicæ aut immodicæ*] Ut contractus principis, tanquam populi obliget successorem, si non eo nimis imperium gravetur: contrario casu non obliget.

48 *Apud Plinium*] Lib. 10. post epist. 66.

49 *Ad magnitudinem*] Avide accipiente quæ ille prodige donaret.

GROTII.

l *Quæ neque dari neque accipi, salva republica, poterant*] Laudat & applicat *Mariana* ad immensam munificentiam Friderici Regis Neapolitani XXIV, 16. A Nerone donata etiam ab emtoribus repetiit Galba, relicta decima. *Tacitus* historiarum I. (*Cap.* 20.) & *Plutarchus* (*in Galb.* Tom. II. pag. 1060. A.) Pertinax etiam a libertis ea exegit quæ sub

4. Illud hic addendum est, si quo casu contractus incipiat vergere non ad damnum modo aliquod, sed ad perniciem publicam, ita ut ab initio contractus 50 in extensione ad illum casum censendus fuisset injustus & illicitus, tunc 51 non tam revocari eum contractum posse, m quam declarari eum non ultra obligare, quasi factum sub conditione sine qua juste fieri non potuit.

5. Quæ de contractibus diximus, eadem intelligenda sunt n de alienatione pecuniæ populi, aut rei alterius quam secundum leges rex alienare bono publico possit. Nam hic quoque similis adhibenda est distinctio, an probabilis donandi, aut aliter alienandi fuerit ratio.

6. At si contractus ad regni ejusve partis aut patrimonii regalis, quatenus id Regi permissum non est, alienationem pertineant, non valebunt, ut facti de re aliena. Tantundem erit in 52 regnis restrictis, si quam materiam, aut actuum genus populus a potestate regia exceperit. Nam ut tales actus valeant, populi per se, aut per eos qui 53 populum legitime referunt, consensus requiritur, ut ex iis quæ de alienatione 54 supra diximus intelligi potest. Quibus distinctionibus adhibitis facile judicari poterit, justæ an injustæ fuerint exceptiones regum, qui priorum regum nomina exsolvere recusarunt, quorum heredes non fuerant: quarum exempla apud Bodinum * videre est.

* *Lib. 1. c. 8. §. Neque enim.*

† *Curt. Jun. consf. 138. n. 4. consf. 157. n. 18. Cravetta de ant. tem. 2. p. 1. partis princ. n. 38. Bell. in spec. prin. rubr. 26. Ant. Gabr. lib. 1. tit. de jure quæs. non tollendo conc. 6. n. 20. & concl. 7.*

XIII. Illud quoque o a multis traditum, † beneficia Principum,

sub specie venditionis, Commodo Principe, lucrifecerant. [*Capitolinus*, Cap. 8.] Basilius Macedo Imperator repetiit quæ Michaël Imperator elargitus fuerat. *Zonaras* de eo: ἐψήφιστο παρὰ πάντων τὰς ἐξ ἐδεμίας χρήματα λαβόντας εὐλόγε λαβῆς, ἀναδιδόναι ταῦτα, ἢ τόγε δὴ μετριώτερον ἡμίσυ· *Communi consensu placuit, ut qui pecunias nulla probabili ex causa accepissent, partim totas, partim dimidium redderent.* Vide eundem Isaacio Comneno. De donationibus Ludovici XI. vide *Serranum* Carolo VIII. De ejusdem donationibus, etiam quæ Ecclesiis factæ, non servatis, *Philippum Comineum* lib. IX. *Marianam* vero de donationibus quas Arragoniæ rex Ramirus fecerat, rescissis, libro X, c. 16. de Isabellæ donationibus rescissis per ipsam XXVII, 11. *Cromerum* de Casimiri regis Poloniæ testamento partim probato, partim improbato, XII.

m *Quam declarari eum non ultra obligare*] C. Suggestum est, 9. de decimis. Exemplum in Actis Alfonsi & Sanctii apud *Marianam* lib. XII, c. ultimo: apud *Camdenum* dicto anno CIↃ IↃ XCV. & anno CIↃ IↃ XCVII. in controversia Hanseatica.

n *De alienatione*] Habes huc pertinentia in Conciliis Galliæ tomo III.

o *A multis traditum*] Vide citatos per *Reinkingium* libro II, classe II, cap. 8. num. 26. & sequentibus.

GRONOVII.

50 *In extensione ad illum casum*] Interpretatione productus & applicitus ad hunc eventum.

51 *Non tam revocari*] Non necesse esse, ut solenniter rescindatur, sed sufficit testari & significare principem se eo non teneri.

52 *Regnis restrictis*] Quæ non pleno jure tenentur, sed certis legibus.

53 *Populum legitime referunt*] Ordines vel Status.

54 *Supra*] 2, 6.

p *Ita*

tum, quæ liberaliter sunt concessa, semper posse revocari, sine distinctione transmittendum non est. Sunt enim quædam beneficia quæ rex de suo facit, & quæ, nisi adsit 55 precarii clausula, vim habent perfectæ donationis. p Hæc revocari non possunt, 56 nisi quod subditos attinet in pœnam, aut ob utilitatem publicam cum compensatione si fieri potest. Sunt alia quæ 57 vinculum duntaxat legis demunt sine ullo contractu. Et hæc sunt revocabilia. Quia sicut lex sublata universaliter reponi universaliter semper potest, ita & particulariter sublata particulariter reponi. Nullum enim hic jus quæsitum est adversus legis auctorem.

XIV. Contractibus vero eorum, qui sine jure imperium invaserunt, non tenebuntur populi aut veri reges. nam hi jus obligandi populum non habuerunt. De in rem verso tamen tenebuntur, id est quatenus locupletiores facti sunt.

GROTII.

p *Hæc revocari non possunt*] Vide Afflictum decis. CXXVIII. num. 10.

GRONOVII.

55 *Precarii clausula*] Ut tamdiu valeant, quamdiu non fuerit aliter constitutum.

56 *Nisi quod subditos attinet*] Quando subjectis concessa sunt, ob crimen rebellionis aut seditionem similemve delictum, aut si ea reipublicæ detrimento esse cœperint: & tum tamen pro jure quæsito, quod aufertur, aliquid par illis restituendum.

57 *Vinculum legis demunt*] In quibus simpliciter conceditur, quod alicui civitati vel corpori collegiove aut familiæ vel personæ profuturum est, nulla mentione pacti cum illis initi, præter legem omnes obligantem.

CAPUT XV.

De federibus ac sponsionibus.

XV. *An partis alterius perfidia alteram liberet.*
XVI. *In quid teneantur sponsores si sponsio improbetur, ubi de Caudina sponsione.*
XVII. *An sponsio non impr... obliget ex notitia & silenti... stinctionibus explicatur, ... sponsione Luctatiana.*

L. Conventionum. 5. D. de pactis. I. CONventiones Ulpianus divisit in publicas & privatas ... publicam exposuit non ut quidam putant definitione... exemplis additis, *quæ fit per pacem*, (aa) quod primum exem... est: *quoties inter se duces belli quædam paciscuntur*; quod secu... Publicas ergo conventiones eas intelligit, quæ nisi 1 jure i... majoris 2 aut minoris fieri nequeunt, qua nota differunt no... tum a contractibus privatorum, sed & a contractibus ... circa negotia privata. Quanquam ex privatis quoque isti... causa nasci solet, frequentius tamen ex publicis. Ideo pos... de conventionibus generaliter a nobis tractata sunt satis ... quædam addenda sunt quæ ad excellentiorem hanc specie... tineant.

II. Publicas has conventiones, quas Græci συνθήκας v... dividere possumus in federa, sponsiones, pactiones alias.

III. 1. De federum & sponsionum discrimine adiri potest ... *Cap. 5.* vius libro IX. ubi recte nos docet federa esse quæ fiunt jussu ... mæ potestatis, & in quibus ipse populus iræ divinæ obstri... si minus stetur dictis. Ea apud Romanos peragi 4 per fecia... lebant addito 5 patre patrato. Sponsio autem est, ubi hi ... potestate summa mandatum ejus rei non habent 6 aliquid p... *Bell. Jugurth. c. 43.* tunt, quod illam proprie tangit. Apud Salustium legimus: ... *tus uti par erat decrevit, suo atque populi injussu nullum potuis... fieri.* Hieronymus Syracusarum rex cum Annibale, ut nar... *Lib. XXIV. c. 6.* vius, societatem fecerat: at postea Carthaginem misit ad fe... societate faciendum. Quare a quod apud Senecam patre... *Imperator fedus percussit, videtur populus percussisse Romanus*, ...

GROTII.

a *Quod apud Senecam patrem est*] Contr. IV, 25.

GRONOVII.

1 *Jure imperii majoris*] Ab ipso principe vel populo.

2 *Aut minoris*] A legatis utrorumque vel præfectis summæ rei.

3 *Livius libro IX.*] c. 9.

4 *Per feciales*] Sacerdotes Deæ Fidei, qui ante omnia fidem publicam in fœderibus & belli causis exa... rebus repetundis & bellis dicer... rabant, *Liv.* 4, 30.

5 *Patre patrato*] Primo fec... qui omnium nomine loquebatu... bus repetendis ac bello indicend... 1, 32.

6 *Aliquid promittunt*] Et p... tur se operam daturos atque eff... ut ille populus vel princeps, ... promittunt, id ratum habeat.

(aa) Vide Clariss. NOODT... brum *de Pactis & Transactionibus* ... *J. B.*

[l]ege continetur : ad 7 antiquos eos pertinet, qui speciale ejus rei [m]andatum acceperant. At [b] in regnis, regum est fedus facere. [E]uripides Supplicibus (*vers.* 1188, *& seqq.*)

> —— τόνδε δ' ὀμνύναι χρεὼν
> Ἄδραστον. οὗτος κύριος τύραννος ὢν
> Πάσης ὑπὲρ γῆς Δαναϊδῶν ὁρκωτομεῖν.
> —— *Adrastum hunc opus*
> *Jurare: namque is jus habet regni potens*
> *Ut civitatem federe obstringat suo.*

Legendum enim ibi, ut diximus, ὁρκωτομεῖν, (bb) non ὁρκωτομεῖ.

2. Sicut autem magistratus populum non obligant, ita nec minor pars populi: quod 8 pro Romanis est adversus Gallos Senonas: (cc) nam major pars populi erat apud 9 Dictatorem Camillum. 10 bifariam autem, ut apud Gellium est, cum populo agi non potest. *Livius,* v. 49.

3. Sed ubi 11 qui jus populi non habent, de eo quod populi est spoponderunt, videamus in quid teneantur. Putet forte aliquis hoc casu sponsores fidem liberasse, si operam omnem dedissent, ut id quod spoponderunt fieret, secundum ea quæ de promisso tertii facto

GROTII.

b *In regnis, regum est fedus facere*] Vide quæ infra lib. III, c. XX. §. 11. & sequentibus. *Servius* ad illud II. Æneidos (*vers.* 161.)

> —— *Servataque serves*
> *Troja fidem;* ——

Quia quod rex promittit videtur respublica promittere. Et ubi Æneas singulari certamine pugnaturus prius cum Latino fedus facit; *Turnum,* ait, *non inducit jurantem, quia præsente rege non habet potestatem* (In Aen. XII, 212.)

GRONOVII.

7 *Antiquos eos*] Qui Imperatores fuerant liberæ reipublicæ ante Cæsares.

8 *Pro Romanis adversus*] Non hoc purgat Romanos, sed quia majus imperium erat penes Camillum. Alioquin ea major pars eum circumstabat, antequam dictator diceretur, quum tamen nihil jure agere se posse censuit.

9 *Dictatorem Camillum*] M. Furium, qui ab exsilio revocatus Dictatorque dictus cum exercitu intervenit, Gallis aurum, quod ob discessum stipulati erant, pensantibus, & id pactum pro nullo habuit, *Liv.* 5. 46. & 49. *Flor.* I, 15, & 22.

10 *Bifariam cum populo*] Gellius 13, 15. *non possunt eodem tempore diversis locis, vel a diversis magistratibus haberi comitia.* Livius 7, 16. *Ne quis populum sevocaret, capite sanxerunt.*

11 *Qui jus populi non*] Qui à populo non acceperunt potestatem ipsum obligandi.

(bb) Ita quidem legitur in omnibus Edd. istius Operis: sed pro voce illâ, Linguæ Græcæ ignotâ, voluit scribere Auctor ὁρκωμοτεῖν & ὁρκωμοτεῖ, ut habent omnes Editiones *Euripidis.* Ceterum emendatio illa fugit diligentissimum *Barnesium*, qui aliàs de ea aliquid dicere non omisisset. *J. B.*

(cc) Non tenebantur Galli scire, *Camillum* Dictatorem creatum fuisse, neque inquirere, major an minor pars Populi *Capitolio* includeretur: tum ibi Senatum, civium partem augustiorem, videbant. Plura dicemus, Deo dante, in Notis nostris Gallicis. *J. B.*

 c *Supra*

facto [c] [12] supra diximus: sed negotii hujus, [13] cui contractus nomen est, natura obligationem [14] multo strictiorem desiderat. Nam qui contrahendo aliquid de suo dat, aut promittit, is vicissim præstari reipsa sibi aliquid vult: unde & jure civili, quod facti alieni [15] promissiones repudiat, promissio tamen [16] ratam rem haberi ad id quod interest obstringit.

IV. Federa Menippus regis Antiochi ad Romanos Legatus, referente [d] Livio, magis ex usu suo quam ex præscripto artis ita
Lib. XXXIV c. 57. divisit, ut diceret tria esse eorum federum, quæ inter se paciscerentur reges civitatesque, genera: unum cum bello victis dicerentur leges, quo in genere quid victum habere, quo mulctari eum vellet, victoris esse arbitrium: alterum, cum [17] pares bello æquo federe in pacem atque amicitiam venirent. tunc repeti reddique per conventionem res, & si quarum turbata bello possessio sit, eas aut [18] ex formula juris antiqui, aut [19] ex partis utriusque commodo componi: tertium esse genus, cum qui hostes nunquam fuerint ad amicitiam sociali federe inter se jungendam coëant: quos nec dicere leges, nec accipere.

V. 1. At nobis accuratius instituenda partitio est, ut primum dicamus federa alia idem constituere, quod juris est naturalis, alia aliquid ei adjicere. (dd) Prioris generis federa non tantum fieri solent inter hostes qui a bello discedunt, sed olim & fiebant sæpe, & aliquo modo erant necessaria inter eos qui ante nihil contraxissent. id inde ortum, quod regula illa juris naturalis, cognationem inter homines quandam esse a natura, ac proinde nefas esse alterum ab altero lædi, ut olim ante diluvium, ita rursus aliquo post diluvium tempore malis moribus esset obliterata, [e] ita ut latro-

GROTII.

c *Supra diximus*] Hoc lib. c. XI, §. XXII.

d *Livio*] Adde *Diodorum Siculum* Exc. leg. IV.

GRONOVII.

12 *Supra diximus*] 2, 11, 22.

13 *Cui contractus*] Quod non est nudum promissum, vel actus beneficus merus, sed actus cum obligatione, qui dicitur contractus 2, 12, 1.

14 *Multo strictiorem*] Ut aliquid amplius debeant sponsores, nempe uti se sistant aut dedantur iis quibus spoponderunt, uti duces in fœdere Samnitico & Numantino.

15 *Promissiones repudiat*] Declarat irritas §. 2. Inst. *de inutil. stipul.*

16 *Rem ratam haberi*] Quam facit procurator alterius in rem agens §. 1. Inst. *de Satisd.* l. 2. D. *rem ratam haberi.*

17 *Pares bello*] Dum neutra pars superior aut inferior est altera: quamdiu nondum est inclinatus status belli.

18 *Ex formula juris antiqui*] Prout olim conventum erat, aut res sese habebat ante bellum: ut restituantur in statum quo fuerant, antequam turbæ inciderent.

19 *Ex partis utrinsque*] Ut habeantur eo modo, qui dum paciscuntur, optimus visus est. *Justin.* 8, 6.

(dd) Confer PUFENDORFIUM *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VIII. Cap. IC. *J. B.*

GROTII.

e *Ita ut latrocinari & prædas agere in externos, nullo bello indicto, pro licito haberetur*]

trocinari & prædas agere in externos nullo bello indicto, pro licito habeteur: quod 20 Σκυθισμὸν vocat Epiphanius. *Præf. adv. Hær. & Lib. I. p. 4. & seqq. Ed. Patav.*

2. Hinc illa f apud Homerum, an prædones estis? 21 amica interrogatio, g cujus & Thucydides meminit, & in 22 Solonis * lege veteri collegia ἐπὶ λείαν ἐρχομένων· quippe, ut † Justinus ait, ad Tarquinii tempora latrocinium maris gloria habebatur: & illud 23 in Romano jure, ut si cum gente aliqua neque amicitiam, neque hospitium, neque fedus amicitiæ causa factum habeatur, hi hostes quidem non sint: quod autem ex Romano ad eos pervenerat, illorum fiat, & liber homo Romanus ab eis captus servus fiat. idemque sit, si quis inde ad Romanos perveniat: & hoc quoque casu 24 postliminium detur. Sic Corcyrenses olim ante belli Peloponnesiaci tempora hostes Atheniensium non erant, sed nec pacem cum illis nec inducias habebant, ut ex oratione Corinthiorum apud Thucydidem apparet. De Boccho Sallustius: * *nobis neque bello neque pace cognitus.* Hinc in barbaros prædam exercere laudatum † Aristoteli, & ipsa 25 vox hostis veteri Latio nihil nisi externum significabat. ** L. ult. D. de collegiis. † Lib. XLIII. c. 3. Lib. I. c. 40. * Bell. Jug. c. 22. † Politic. I. 8.*

3. Sub hoc genere comprehendo & federa quibus cavetur, ut utrinque jus hospitii, ut jus commercii sit, quatenus ista 26 sub jure

beretur] Cæsar de Germanis, (*Bell. Gall.* VI. 23.) *Latrocinia nullam habent infamiam quæ extra fines cujusve civitatis fiunt.* Accedit testis *Tacitus* de moribus Germaniæ, (*Cap.* 14. & 26.) & *Saxo* libro XIV, & alibi. Idem de Tyrrhenis scriptum est *Servio* ad VIII. 429. & X. Æneidos, & de aliis gentibus ad primum Æneidos. *Diodoro Siculo* (*Lib.* V. Cap. 34.) de Lusitanis: quicum *Plutarchus* consentit Mario: τὸ λῃστεύειν ἔπω τότε τῶν Ἰβήρων οὐχὶ κάλλιστον ἡγουμένων· *ad id tempus Hispanis latrocinari inter pulcherrima habebatur.* (Pag. 408.) Simile est quod Judæi damnum datum ei qui nec Judæus sit, nec Judæis federatus, sarciendum negant. Vide *Baba Kama*, Cap. I. §. 2. pag. 13. *Ed. Constantini l'Empereur. J. B.*]

f *Apud Homerum*] Odysseæ γ. ubi Scholiastes οὐκ ἄδοξον ἦν παρὰ τοῖς παλαιοῖς τὸ λῃστεύειν, ἀλλ' εὔδοξον. *Latrocinari apud antiquos non tantum infamia carebat, sed insuper gloriosum ducebatur.* (Ad vers. 71.)

g *Cujus & Thucydides meminit*] Libro I. additque οὐκ ἔχοντός πω αἰσχύνην τοῦ ἔργου, φέροντος δέ τι καὶ δόξης μᾶλλον· *nondum infamiam habebat id vitæ genus, quin potius laudi tribuebatur.* (Cap. 5.)

GRONOVII.

20 Σκυθισμὸν] Quod Scythæ plerique morem eum vagandi & invadendi aliena retinuissent, quum aliis gentibus jam placuisset vita cultior.

21 *Amica interrogatio*] Quæ fit & accipitur sine offensa ejus, qui interrogatur.

22 *Solonis lege*] Longe aliter de verbis Solonis, quæ extant l. ult. D. de Collegiis & corporibus, *Salmasius* ad jus Attic. & Romanum. Legit enim ἢ καπηλικῶν κοινωνοὶ ἢ ἐμπορικῶν. At emendatio illa minimè necessaria est. Vide omnino Amplisf. BYNCKERSHOEK. *Observ. Jur. Civ.* Lib. I. Cap. 16. *J. B.*

23 *In Romano jure*] L. 5. §. 1. D. *De Capt. & post. rev.*

24 *Postliminium*] Ut liber sit ac sui juris, perinde ac si captivus ex hostium custodia evasisset.

25 *Vox hostis*] *Cicero* I. offic. 12.

26 *Sub jure naturali*] Nec ulterius porriguntur, neque adjiciunt aliquid juri naturali 2, 2, 13.

jure naturali veniunt, qua de re egimus alibi. Utitur hoc discrimine Arco, in oratione ad Achæos apud Livium, ubi non de societate ait quæri, sed de commercio præbendi repetendique juris: nempe ne servis Macedonum apud se perfugium esset. Hoc genus totum conventionum Græci stricte εἰρήνην vocant, & opponunt σπονδαῖς, ut tum alibi videre est, tum in oratione Andocidis de pace cum Lacedæmoniis.

Liv. lib. XLI, c. 24. 29.

Orat. III. pag. 271. Ed. Wech.

Pag. 78. A. Ed. Steph.

VI. 1. Conventiones quæ juri naturæ aliquid adjiciunt, aut æquales sunt, aut inæquales. h Æquales sunt quæ utrimque eodem modo se habent αἱ ἴσως καὶ κοινῶς ἐν ἀμφοτέροις ἔχουσι, ut Isocrates in Panegyrico loquitur: quo illud Virgilii pertinet (*Æn.* XII, 190, 191.)

Nec mihi regna peto, paribus sed legibus ambas
Invictas gentes æterna in fœdera mittam.

Græci istas vocant modo 27 συνθήκας simpliciter, modo 28 συνθήκας ἐπὶ ἴσῃ καὶ ὁμοίᾳ, ut apud Appianum & Xenophontem videre est, 29 has magis proprie σπονδὰς, & quatenus minus dignos respiciunt 30 προστάγματα, aut συνθήκας ἐκ τῶν ἐπιταγμάτων, quas (ee) Demosthenes in oratione de Rhodiorum libertate fugiendas ait his qui libertatem amant, quia ad servitutem accedant proxime.

2. Utriusque modi fœdera 31 aut pacis aut 32 societatis alicujus fiunt causa. Æqualia pacis, ut quæ de restituendis captivis, rebus captis, & 33 ad securitatem conveniri solent, qua de re agendum erit infra in belli effectibus & consectaneis. Æqualia societatis, aut ad commercia pertinent, aut ad belli communitatem, aut ad res alias. Æquales de commerciis pactiones variæ esse possunt, puta utrinque 34 ne vectigal ullum solvatur, quod in

GROTII.

h *Æquales sunt*] Sic *Plinius* Parthos ait cum Scythis ex æquo degere. (*Hist. Nat.* VI. 25.) Pompejus apud *Lucanum* de eadem Parthorum gente (VIII, 232.)

—— Solus
Ex æquo me Parthus adit.

GRONOVII.

27 Συνθήκας] Compositiones.

28 Συνθήκας ἐπὶ ἴσῃ] Compositiones pari & æqua lege.

29 *Has magis proprie*] Inæquales.

30 Προστάγματα] Justinus *legem parendi dicere* 2, 3. *legem pacis statuere* 9, 5.

31 *Aut pacis*] Ut cessent hostilia.

32 *Societatis*] Ut præstentur auxilia mutua.

33 *Ad securitatem*] Ut tuto liceat altrinsecus versari.

34 *Ne vectigal*] Tale Romanorum & Massiliensium. *Justin.* 43, 5.

(ee) Immo locus ille est ISOCRATIS, in *Archidam.* En ipsa verba: Καί τοι χρὴ τοὺς βουλομένους, ἐλευθέρους εἶναι, τὰς μὲν, ἐκ τῶν ἐπιταγμάτων συνθήκας φεύγειν, ὡς ἐγγὺς δουλείας οὔσας. Pag. 126. C. *Ed. H. Steph.* Confudit Auctor, ideo quòd in laudatâ Oratione *Demosthenis* aliquid legerat de *Rhodiis*, quod huc tendit, quamquam alio modo, *pag.* 79. C. *Ed. Basil.* 1572. *J. B.*

i Συμ-

in vetere erat fœdere Romanorum 35 & Carthaginiensium, excepto eo quod 36 scribæ & 37 præconi dabatur, aut ne majus solvatur quam in præsens, aut ad certam quantitatem.

3. Sic & in bellica societate ut auxilia præstentur paria equitum, peditum, navium, sive ad omne bellum quod Græci i ξυμμαχίαν vocant, & explicat Thucydides τοὺς αὐτοὺς ἐχθροὺς καὶ *Lib. III.* φίλους νομίζειν, *eosdem hostes & amicos habere*: quod & apud Li- *c. 75.* vium sæpe reperias, sive 38 ad tuendos fines duntaxat, quod ἐπιμαχίαν, sive ad certum bellum, aut in certos hostes, aut in omnes quidem, sed exceptis sociis, ut in fœdere inter Pœnos & Macedonas, quod apud Polybium * est: quomodo & Rhodii ** Lib. VII. c. 2.* † Antigono & Demetrio per fœdus auxilia promiserunt in hostes *† Plutarch.* quosvis, excepto Ptolemæo. Potest, ut diximus, æquale fœdus *in Demetr.* & ad res alias pertinere, k ut ne in confinio alterius alter arces *p. 899. A.* habeat, ne subditos alterius alter defendat, ne iter alterius hosti præbeat.

VII. 1. Ex æqualibus qualia sint inæqualia facile est intelligi. Promittuntur autem inæqualia aut ex parte digniori, aut ex minus digna. Ex parte digniori, ut si quis auxilia promittat 39 nec restipuletur, 40 aut majora promittat: Ex parte indigniori inæqualia, aut ut Isocrates dicto Panegyrico loquitur, 41 τὰ τοὺς ἑτέρους ἐλαττοῦντα παρὰ τὸ δίκαιον, sunt ea quæ diximus προστάγματα aut ἐπιτάγματα vocari. Et hæc ipsa aut cum imminutione sunt imperii, aut sine ejus imminutione.

2. Cum imminutione imperii, ut in secundo fœdere Carthagi- *Liv. XXX.* niensium cum Romanis, ne cui Carthaginienses bellum facerent, *37.* injussu populi Romani. Ab eo tempore, ut Appianus loquitur, Καρχηδόνιοι Ῥωμαίοις ὑπήκοοι ἔνσπονδοι, *Carthaginienses Romanis ex fœdere morem gerebant*. Potest addi huic generi 42 deditio conditionata, nisi quod illa non imminutionem, sed 43 translationem totius imperii continet, qua de re diximus alibi. Talem autem conven-

GROTII.

i *Συμμαχίαν vocant*] Veteres ὁμαιχμίαν. Zosimus lib. v. (c. 42.)

k *Ut ne in confinio alterius alter arces habeat*] Exemplum vide apud *Procopium* Persicorum I.

GRONOVII.

35 *Et Carthaginiensium*] Quod paulo post ejectos reges factum est. *Polyb.* 3, 22.

36 *Scribæ*] Qui in portu annotabat, quæ naves, quas merces adveherent.

37 *Præconi*] Qui proclamabat venales merces: quod præconium vocat *Cato* de Re Rust.

38 *Ad tuendos fines*] *Guarantie*, ut Atheniensium & Corcyræorum.

39 *Nec restipuletur*] Nec caveat eadem reddi sibi, si quo casu oppugnetur.

40 *Aut majora*] Ut præstet aliquid pro majoribus viribus potentior, quod alter non præstet.

41 *Τὰ τοὺς ἑτέρους*] In quibus altera pars plus æquo deprimitur.

42 *Deditio conditionata*] Sub deditione & juribus quibusdam reservatis.

43 *Translationem imperii*] Ab eo, qui se dedit, ad eum cui deditur 2, 5. 31.

Non

ventionem federis nomine & alibi Livius appellat, ut libro IX. Cap. 20. *Theates Apuli impetraverunt ut fedus daretur, neque ut æquo tamen federe, sed ut in ditione populi Romani essent.*

3. Sine imminutione imperii onera aut transitoria sunt, aut manentia. Transitoria, 44 de solvendo stipendio, de 45 mœnibus diruendis, 46 ut locis quibusdam decedatur; ut dentur 47 obsides, elephanti, naves. Manentia, ut de imperio ac 48 majestate comiter colenda, cujus federis quæ sit vis 49 alibi diximus. Huic proximum est ut 50 hostes & amici habeantur quos velit partium altera: ne cui exercitui, cui cum altero bellum sit, per fines transitus commeatusve detur. Tum illa minora, ne arces certis locis ædificare, ne exercitum ducere, ne naves habere ultra numerum definitum, ne urbem condere, ne navigare, ne militem certis locis conscribere liceat: ne socios oppugnare: ne commeatu hostes juvare: ne recipere eos qui aliunde veniunt: ut federa prius facta cum aliis dirimantur: quorum omnium exempla apud Polybium, Livium, & alios videre est.

4. Solent autem federa inæqualia contrahi, non tantum inter victores & victos, ut Menippus censebat, sed & inter potentiores & impotentiores, etiam qui bello inter se experti non sunt. *Apud Liv. ubi supra, XXXIV, 57.*

VIII. De federibus frequens est quæstio, licitene ineantur cum his qui a vera Religione alieni sunt: quæ res in jure naturæ dubitationem non habet. Nam id jus ita omnibus hominibus commune est, ut Religionis discrimen non admittat. Sed de jure divino quæritur, ex quo hanc quæstionem tractant 1 non Theologi tantum, sed & Jurisconsultorum nonnulli, inter quos Oldradus & Decianus. *Th. 2, 2. q. 10. art. 9. Oldr. cons. 71. Decian. III. cons. 20.*

IX. 1. Videamus primum de jure divino veteri, acturi deinde de novo. Fedus, 51 non nocendi causa, cum alienis a Religione contrahere ante Mosis legem licuit. Exemplum est in federe * Jacobi cum Labane: ut jam de Abimeleco nihil dicam, † quando non satis constat eum fuisse idololatram. Neque id lex per Mosem data mutavit. Exemplo sint Ægyptii, haud dubie tunc idololatræ. a Hos tamen aversari vetantur Hebræi. Excipiendi sunt 52 po-

** Gen. XXXI, 44. † Genes. XXVI, 28, 29. a Deuteron. XXIII, 7.*

GROTII.

1 *Non Theologi tantum*] Puta *Antoninus, Cajetanus, Toletus, Molina, Valdesius, Malderus.*

GRONOVII.

44 *De solvendo stipendio*] Ut quod pro hac expeditione militi debetur, dependatur. *Liv.* 5, 27. lib. 8, 36. lib. 9, 42. lib. 10, 5.

45 *Mœnibus diruendis*] *Liv.* 34, 17.

46 *Ut locis quibusdam*] *Liv.* 8, 11. lib. 27, 45. lib. 37, 45.

47 *Obsides, elephanti, naves*] *Liv.* 30, 37. lib. 38, 38.

48 *Majestate comiter*] *Liv.* 38, 11. *Cic.* pro Balb. 16.

49 *Alibi*] 1, 3. 21.

50 *Hostes & amici*] *Liv.* 38, 11.

51 *Non nocendi*] De non invadendis finibus, & ut sit utriusque populi civibus in alterius terris securitas.

52 se-

ra populi septem divina sententia damnati, cujus sententiæ exsecutores erant delegati Israëlitæ *b* nam his in idololatria perstantibus, & imperium detrectantibus, parcere vetantur, quibus itidem decreto divino additi sunt *c* Amalecitæ.

2. Federa quoque 53 commerciorum, & quæ his similia ad utilitatem communem, aut alterius partis pertinent, inire cum profanis licet per legem. nihil enim reperitur quod obstet. Et exempla habemus federum, *d* quæ David & Solomo cum Hiromo Tyriorum rege fecerunt: ac notandum in sacra historia *e* dici fedus hoc a Solomone factum juxta sapientiam quam Deus ei dederat.

3. Lex quidem Mosis *f* specialiter imperat benefacere popularibus, ἀγαπᾷν τὸν πλησίον· præterea 54 peculiaris victus & morum ratio Judæis præscripta familiarem cum hominibus cæteris consuetudinem vix patiebatur. At hinc non sequitur aut benefacere extraneis non licuisse, aut etiam laudabile id non esse, quod male inde collegit posteriorum magistrorum prava interpretatio: unde illud Juvenalis de Judæis, (*Sat.* XIV, 103.)

Non monstrare vias eadem nisi sacra colenti.

quo loco exemplum 55 monstrandæ viæ minime molesta neque sumtuosa beneficia indicat, quæ ignotis etiam tribuenda Cicero *g* dicit & *h* Seneca. Eodem pertinet Taciti illud de iisdem: *i Apud ipsos fides obstinata, misericordia in promptu, adversus omnes alios hostile odium.* Sic in novi federis historia legimus *k* sæpe, non solitos Judæos convivere 56 συγχρῆσθαι, συνεσθίειν, κολλᾶσθαι, προσέρχεσθαι alienigenis. Et Apollonius Molo Judæis objiciebat, ὅτι μὴ παρεδέχοντο τοὺς ἄλλαις προκατειλημμένους δόξαις περὶ Θεοῦ, μηδὲ κοινωνεῖν ἤθελον τοῖς καθ' ἑτέραν συνήθειαν βίου ζῆν προαιρουμένοις· *non admitti ab eis qui de Deo sentirent alia, nec quicquam ipsis commune esse cum his qui institutis differrent:* Amici Antiochi apud Diodorum Judæos accusant: μόνους ἁπάντων ἐθνῶν ἀκοινωνήτους εἶναι τῆς πρὸς ἄλλο ἔθνος ἐπιμιξίας, καὶ πολεμίους ὑπολαμβάνειν πάντας· *solos ex omnibus populis insociabiles esse extraneis, ita ut cæteros pro hostibus ducant.* Sequitur de iisdem: μηδενὶ ἄλλῳ ἔθνει τραπέζης κοινωνεῖν τὸ παράπαν, μηδὲ εὐνοεῖν, *cum nulla gente alia mensam habere communem, neque bene eos aliis velle.* Mox eis tribuitur μισανθρωπία *odium humani generis.* Et apud Philostratum, Tyanensis de Judæis:

b *Deut.* VII, 1, & *seqq.*
c *Deut.* XXV, 17, & *seqq.*
d II. *Sam.* V, 11.
e I *Reg.* V, 12.
f *Levit.* XIX, 18. & *Deuter.* XXII, 1.
g *De Offic.* I, 16.
h *De Benef.* IV, 29.
i *Hist.* V. 5.
k *Joan.* IV. 9. *Act.* X, 28. XI. 3. & *alib.*
Apud Josephum, L. II. *contr. Apion.* p. 1079. C.
Eclog. ex Lib. 34. *apud Phot.*
Vit. Apoll. Tyan. L. V. c. 33. *Ed. Olear.*

GRONOVII.

52 *Populi septem*] 1, 2. 2.

53 *Commerciorum*] Ut liceat navigare, & merces hinc inde transportare.

54 *Peculiaris victus*] Quod jussi erant tot vulgaribus aliorum cibis abstinere, ut immundis.

55 *Monstrandæ viæ*] Ut sit nemini non Judæo promiscuum aliquod aut tralatitium officium facere, licet id non magis gravet, quam si digito monstres viam prætereunti.

56 Συγχρῆσθαι] Uti familiaribus, una cibum capere, jungi & conglutinari, coire & consuescere.

m *Abbo*

ὃ βίον ἄμικτον εὑρόντες, οἷς μήτε κοινὴ πρὸς ἀνθρώπους τράπεζα· vitæ genus adeo secretum ab humano commercio repererunt, ut ne mensam quidem cum aliis communem habeant. Sicut & passim Judæis apud Josephum objicitur, *τὸ ἄμικτον, τὸ ἀσύμφυλον, ἡ διαίτης ἀμιξία, insociabilis vivendi ratio.*

Joann. IV. 7. 4. At hunc non esse legis sensum Christus nos docuit exemplo suo, cum a Samaritide femina aquam accipere non recusavit, legis ubique observantissimus. Sed & olim * David apud populos irreligiosos perfugium sibi quæsiverat, nusquam eo nomine reprehensus. Apud Josephum † Solomoni templum dedicanti, & oranti ut Deus ibi etiam alienigenarum preces exaudiret, hæc tribuitur oratio: *ἡμεῖς οὐκ ἀπάνθρωποι τὴν φύσιν ἐσμὲν, οὐδὲ ἀλλοτρίως πρὸς τοὺς οὐχ ὁμοφύλους ἔχομεν· non sumus inhumano ingenio neque male affecti erga extraneos.*

(* I Sam. XXVII &c. † Ant. VIII. 2. pag. 265.)

5. Excipiendi ab hac regula non illi tantum populi quos supra diximus, sed insuper Ammonitæ & Moabitæ, de quibus scriptum est Deut. XXIII, 6. *Non quæres prosperitatem eorum* (ita rectius hoc loco verteris שלמם quam pacem eorum) *nec bonum eorum ullis diebus tuis unquam.* Quibus verbis 57 federa benefica cum illis populis vetantur, non etiam jus belli conceditur: aut certe, quæ Hebræorum quorundam sententia est, vetatur pax ab illis peti, non etiam oblata accipi. Certe 58 jus belli in Ammonitas Hebræis negatur Deut. II, 19: neque * Jephthes arma in eos movit, nisi post tentatas æquæ pacis vias, neque David † nisi atrocibus injuriis lacessitus. De societate bellica quæstio superest.

(* Jud XI, 16. † II Sam. X.)

Gen. XIV. 6. Ante legem, hanc quoque non illicitam fuisse cum profanis gentibus, exemplo apparet m Abrahami, impios Sodomitas bello adjuvantis. Nec lege Mosis quicquam generaliter hac in re mutatum legitur. Atque ita videmus sensisse n 59 Asmonæos, legis & peri-

GROTII.

m *Abrahami*] Idem cum Escole & Anero fœdus fecit. (*Gen.* XIV. 13.) Sic & David cum Achi & Naaso, Solomon cum Ægyptiis, Asa cum Benadado. [Vide I. *Sam.* XXVII. II. *Sam.* X, 2. I. *Reg.* III. 1. & XV. 19.

n *Asmonæos legis & peritos & reverentes admodum*] Laus eorum est in Thargumo Chaldaico, in libris Maccabaicis, in epistola ad Hebræos. Horum exemplum secuti Imperatores & reges Christiani federa aut cum non Christianis, aut cum non sane Christianis fecere, Constantinus cum Gothis & Vandalis, Justinianus cum Longobardis; cum Saracenis, Alanis, Gepidis, Francis, Suevis, Vandalis, Theodosius, Honorius, Leo, Heraclius, Basilius, Isaacius Angelus, Palæologus: cum Mauris reges Hispaniæ Alfonsus Hispalensis, Ramirus, Alfonsus Castus, Sanctius Castellæ, Ferdinandus cognomine Sanctus: Petrus Legionis rex: Alfonsus Castellæ rex prudentissimus: cum Tartaris Rodolphus Habspurgensis. Adi *Johannem de Carthagena* libro III, c. 1. de jure belli Romani Pontificis, c. 1. Julius II. Pontifex Turcis usus.

GRONOVII.

57 *Fœdera benefica*] Quæ non modo securitatem, sed etiam mutua officia & honores præstant ineuntibus.

58 *Jus belli*] Ut liceat eos nihil lædentes bello lacessere.

59 *Asmonæos*] 1, 4. 7. num. 1.

o Ad

peritos & reverentes admodum, ut ex religiosa sabbathi observatione, 60 permissa sola sui tutela, non alio armorum usu, apparet. Et hi tamen cum Lacedæmoniis & Romanis fœdus pepigere, approbantibus sacerdotibus & populo: imo pro eorum salute sacra publice fecerunt. Quæ vero contra adferuntur, causas habent peculiares. *I Macc. VIII. & XII.*

7. Nam si quos reges aut populos, extra eos qui in lege expressi erant, exosos sibi & infortunio damnatos per Prophetas Deus significasset, eorum tutelam suscipere aut cum iis arma sociare haud dubie nefas erat. Huc illud pertinet Prophetæ o ad Josaphatum de rege Israelis: *Te ne improbo opitulari, & eos diligere p qui Deum oderunt? At ob hoc ipsum exarsit in te Dei ira.* Nam infelicem belli exitum Micheas propheta jam ante prædixerat. Et alterius prophetæ ad Amasiam: *Ne ito tecum exercitus Israëlitarum: nam non adest Deus Israëlitis, ulli inquam Ephraimitarum.* Hoc vero non venire ex natura federis, sed ex personæ peculiari quadam qualitate, vel hinc evincitur, quod graviter increpitus est Josaphatus, etiam diris additis, eo nomine quod commercii causa societatem iniisset cum Ochozia rege Israelitarum, similem ei, quam David & Solomo inierant cum Hiramo, quos eo nomine partim non reprehensos, partim laudatos diximus. Nam quod additur Ochoziam impie egisse, debet ad totam ejus vitam referri, ob quam Deus ipsi omnibusque ejus conatibus infensus fuerit: quomodo hæc historia explicatur in libro cui nomen Constitutiones Clementis VI, capite XVIII. *II Paralip. XIX, 2.* *Ibid. XXV, 7.* *Ibid. XX, 37.*

8. Notandum & hoc, pejorem fuisse causam eorum qui 61 a Jacobo orti Deum bene cognitum deseruerant, quam populorum extraneorum. Nam in defectores illos cæteri populares armabantur q lege quæ exstat Deut. XIII, 13.

9. Est & ubi culpantur federa, ob 62 animi vitium unde procedebant: ita a Propheta reprehensus Asa, * quod ad societatem Syri ** II Paral. XVI, 2, 7. Esai. VIII, 6.*

GROTII.

o *Ad Josaphatum*] Josephus: ᾐτιᾶτο τὴν πρὸς Ἄχαβον συμμαχίας ἄνθρωπον ἀσεβῆ καὶ πονηρόν. *accusabat eum societatis initæ cum Achabo homine impio ac scelerato.* (Antiq. Jud. IX. I. p. 297.B.)

p *Qui Deum oderunt*] Gratianus Valenti patruo contra Scythas opem petenti scripsit, ὡς οὐ δεῖ τῷ ἐχθρῷ τοῦ θεοῦ συμμαχεῖν· *fas non esse socialia arma jungere cum eo qui Dei sit hostis.* Zonaras.

q *Lege quæ exstat Deut.* XIII, 13.] Adde exemplum Josuæ c. XXII.

GRONOVII.

60 *Permissa sola sui*] Ut sabbato liceret tantummodo hostem aggressum repellere, non ultro aggredi, quamvis occasio & spes victoriæ præsens appareat.

61 *A Jacobo orti*] Quales erant X tribus revulsæ a domo Davidica per Jeroboamum, qui & idololatriæ illis auctor fuerat, ne si quotannis Hierosolymam proficiscerentur ad templum visendum, redirent ad reverentiam regum, a quibus desciverant.

62 *Animi*] Intentionis, consilii, propositi.

63 *Vitiat*

a Ibid. xvi, 12. Ambr. ad Rom. cap. 3. Auctor. imperfect. oper. ad Matth. c. xvi. b II Sam. xxiv. c II Reg. xx, 13. d Esa. xxxi, 1. e I Reg. iii, 1. f Deuter. xxviii, 7. g Prov. i, 15. xiii, 20. xxii, 24. xxiv. 1. Victoria de Indis relect. 1. n. 15. & 17. Franc. Arias de bello n. 192. Cajet. 2, 2. q. 40. art. 1. Molin. tract. II. disp. 112. * Matthæi v, 45. † Adv. Marcion. L. 4. c. 16. Gal. vi, 10. lib. vii, cap. iii. Off. 1, c. 30. Nic. iv. c. 12.

Syri se contulisset Deo diffisus: quod ostenderat cum res Deo sacratas ad Syrum mitteret. Sed nempe Rex idem culpatus *a* quod in medicis spem posuisset, non in Deo. Non ergo ex hac historia magis sequitur, per se aut generaliter malum esse societatem contrahere cum talibus quales erant Syri, quam medicos consulere. Multa enim non illicita 63 vitiat animus, ut *b* censum in Davide, *c* thesaurorum ostensionem in Ezechia. Sic *d* alibi fiducia in Ægyptio posita reprehenditur, cum tamen Solomoni *e* cum Ægyptio affinitatem contrahere licuerit.

10. Quibus & hoc addendum est, *f* Hebræos sub statu legis veteris disertas habuisse promissiones victoriæ si legem observarent, quo minus recurrendum habebant ad humana auxilia. Exstant quidem & apud Solomonem *g* sententiæ non paucæ, de vitandis consortiis impiorum. Sed hæc prudentiæ monita sunt, non legis præcepta: & illa ipsa monita, ut moralia pleraque, plurimas habent exceptiones.

X. 1. Lex autem Euangelii nihil hac in parte mutavit: imo magis etiam favet federibus, quibus hi qui a Religione alieni sunt, in causa justa sublevantur, quia beneficentiam in quosvis homines, data occasione, non liberam modo reliquit & laudabilem, sed & sub præcepto posuit. * Nam Dei exemplo, qui solem oriri facit bonis & malis, & pluvia utrosque humectat, jubemur nullum hominum genus a beneficiis nostris excludere. Bene Tertullianus. † *Quamdiu* 64 *intra Israëlem erat sacramentum, merito in solos fratres misericordiam mandabat. At ubi Christo dedit gentes hereditatem & possessionem terminos terræ, &* 65 *cœpit expungi quod dictum est per Osee: Non populus meus populus meus, & non misericordiam consecuta misericordiam consecuta, Natio scilicet; exinde Christus in omnes legem fraternæ benignitatis extendit,* 66 *neminem excludens in miseratione, sicut in vocatione.*

2. Quæ accipi oportet salva gradus differentia, ut in omnes simus benefici, præcipue tamen in religionis consortes. In Clementis constitutionibus legimus: πᾶσιν μὲν δίκαιον διδόναι ἐξ οἰκείων πόνων· προτιμητέον δὲ τοὺς ἁγίους· *Omnibus largiendum de nostra opera; sed ita ut sanctorum potior habeatur ratio. Perfecta liberalitas,* inquit Ambrosius, *fide, causa, loco, tempore commendatur, ut primum opereris circa domesticos fidei.* Simile est illud Aristotelis: οὐ γὰρ ὁμοίως προσήκει συνήθων καὶ ὀθνείων φροντίζειν· *Neque enim par est æqualem curam subiri pro externis & pro amicis.*

3. Con-

GRONOVII.

63 *Vitiat animus*] Quæ per se sunt innoxia, sed culpantur, quia parum pio proposito suscipiuntur.

64 *Intra Israëlem erat sacramentum*] Penes solos Israëlitas fœdus & Ecclesia.

65 *Cœpit expungi*] Impleri & solvi, quia pecunia soluta expungitur vel deletur nomen debitoris in tabulis expensi.

66 *Neminem excludens*] Omnium misertus, ut omnes vocat.

Et

3. Convictus etiam familiaris cum hominibus qui alieni sunt a Religione non prohibetur: ac ne cum illis quidem, quorum pejor causa est, & qui a disciplinæ Christianæ regula deficiunt, omne interdicitur commercium, sed familiare extra necessitatem, non etiam * quod emendandis ipsis spem præbet. Illud vero quod apud Paulum est, † *Ne jugum ducite cum alienis a fide: quod enim consortium est justitiæ cum iniquitate, aut quæ communicatio est luci cum tenebris, aut quæ concordia est Christo cum Satana, aut quæ pars credenti cum non credente?* ad eos pertinet 67 qui in idolis convivabantur, atque ita aut idololatriam committebant, aut certe committentium speciem præbebant. Ostendunt sequentia: *Quæ consensio templo Dei cum idolis?* similia illis quæ in priore ad Corinthios eosdem: *Non potestis fieri participes mensæ Domini & mensæ dæmoniorum.*

* II Thess. III. 15.
† II Corinth. VI. 14. & seqq.
1 Cor. X. 21.

4. Neque ab eo quod subeunda sponte non sunt profanorum imperia, nec conjugia cum eis contrahenda, recte procedet argumentum. Nam in utroque hoc casu apparet majus periculum, aut certe plus difficultatis injici veræ Religionis usui. Adde quod magis perpetua sunt ista vincula: & in matrimonio liberior electio, cum federa ex temporum & locorum occasione sumenda sint. Sicut autem benefacere profanis malum non est, ita nec opem eorum implorare, sicut Cæsaris & Tribuni auxilium Paulus invocavit.

XI. 1. Nulla ergo hic intrinseca aut universalis est pravitas, sed r ex circumstantiis æstimanda. Cavendum enim ne nimia commixtio contagium afferat 68 infirmis, quam ad rem utile erit sedes distingui, sicut Israelitæ seorsim ab Ægyptiis habitarunt. Neque enim ratione caret illud Anaxandridæ:

Οὐκ ἂν δυναίμην συμμαχεῖν ὑμῖν ἐγώ.
Οὔθ' οἱ τρόποι γὰρ ὁμονοοῦσ', οὔθ' οἱ νόμοι
Ἡμῶν· ἀπ' ἀλλήλων δὲ διέχουσι πολύ.
Ego esse vester non queam commilito,
Quando nec leges, nec mores consentiunt,
Sed multis inter se intervallis discrepant.

[illegible]
Apud Athenæum, [illegible]

GROTII.

r *Ex circumstantiis æstimanda*] Vide orationem Phartatæ ad Lazos apud *Agathiam* III. *Sax.* libro IX. in verbis Ludovici regis Francorum ad Haraldum: *Nullam posse animorum intervenire concordiam dissona sacra complexis, quamobrem petitorem suis primum religionis contubernio opus habere, neque magnarum operum consortes existere posse, quos superna venerationis formula disparasset.*

GRONOVII.

67 *Qui in idolis convivabantur*] Accedebant ad epulas de idolis [illegible]

68 *Infirmis*] [illegible]

Lib. 1. c. 2. §. 9. n. 3. Quo pertinent & ea quæ alibi attulimus de religione Judæorum & Christianorum in commilitio cum paganis.

Sylvest. in verbo bellum, p. 1. n. 9. v. 3. 2. Sed & si ex societate tali 69 profanæ opes magnum sint habituræ incrementum, abstinendum erit extra summam necessitatem: In qua locum habet, quod in simili re dixit Thucydides

* Libro 1. c. 82. * ἀνεπίφθονον δὲ, ὅσοι ὥσπερ καὶ ἡμεῖς ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ἐπιβουλευόμεθα, μὴ Ἕλληνας μόνον, ἀλλὰ καὶ βαρβάρους, προσλαβόντας διασωθῆναι· *His qui insidiis impetuntur, ut nos ab Atheniensibus, invidiosum fieri non debet si salutem quærunt non Græcorum modo sed & barbarorum auxiliis.* Non enim 70 jus quodvis sufficit ad id committendum, quod religioni, si non directe, indirecte tamen nociturum putetur. Quærendum enim primo loco est regnum cœleste, id est, Euangelii propagatio. Matth. VI, 33.

3. OPTANDUM esset, ut multi hodie principes ac populi in animum admitterent liberam & piam vocem Fulconis Archiepiscopi quondam Remensis, Carolum Simplicem sic admonentis: *Quis non expavescat vos* f *inimicorum Dei amicitiam velle, ac in cladem & ruinam nominis Christiani pagana arma & fœdera suscipere detestanda? Nihil enim distat utrum quis se paganis societ, an abnegato Deo idola colat.* Extat apud Arrianum dictum Alexandri: ἀδικεῖν μεγάλα τοὺς στρατευομένους ἐναντία τῇ Ἑλλάδι παρὰ τοῖς βαρβάροις, παρὰ τὰ δόγματα τὰ τῶν Ἑλλήνων· *graviter eos delinquere qui adversum Græcos Barbaris militarent, contra Græcorum jura.*

Frod. l. IV, historiæ Remensis c. 6.

1 Cor. XII. 18, 26. XII. Illud hic addam, cum omnes Christiani unius corporis membra sint, quæ jubentur alia aliorum dolores ac mala persentiscere, sicut id ad singulos pertinet, ita & ad populos qua populi sunt, & ad reges qua reges pertinere. Neque enim pro se quisque tantum, sed & pro mandata sibi potestate servire Christo debet. Hoc autem præstare reges & populi non possunt, grassante armis hoste impio, t nisi alii aliis auxilio sint: quod commode fieri nequit, nisi fedus eo nomine ineatur: quod fedus jam olim initum fuit, & princeps ejus creatus consensu communi 71 Romanus Imperator. Debent ergo Christiani omnes ad causam hanc com-

GROTII.

f *Inimicorum Dei amicitiam velle*] Exemplum in Mancafa apud Nicetam rebus Isaaci Angeli lib. II. Prædicatur pietas Emanuelis ducis Sabaudiæ, qui Cyprum ope Turcæ recuperare cum posset, noluit.

t *Nisi alii aliis auxilio sint*] Ad hanc rem vide *Marianam* libro XXX. *Paru-tam* libro IV. *Bizarum* VII. & XII.

GRONOVII

69 *Profanæ opes*] Si ab societate nostra cum infidelibus & aversis a religione nostra istorum in universum potentia contra omnes, qui nobiscum sunt religione conjuncti, etsi in præsenti causa differant.

70 *Jus quodvis*] Causa quæ non sit maximi momenti, licet justa, tamen valere apud quemquam debet, ut eum defendat ac tueatur cum detrimento notabili omnis Christiani nominis.

71 *Romanus Imperator*] Fridericus III. a. C. 1461. Videnda *Beceri* disputatio de *Passagiis*.

mmunem pro virium modo viros aut pecunias conferre : quod ominus faciant non video quomodo possint excusari, nisi si i bello inevitabili, aut 72 non dissimili malo domi distinentur.

XIII. 1. Solet sæpe & illa incidere quæstio, si plures bellum rant, utri potius opem ferre debeat qui utrique est federatus. ic primum sciendum est, quod & supra diximus, 73 ad injusta lla nullam esse obligationem. Quare u qui federatorum justam bet belli causam præferendus, si cum 74 extraneo res sit. Etiam cum alio federato: Sic oratione de Megalopoli ostendit Demosthenes, Messeniis sociis contra Lacedæmonios item socios opem rri ab Atheniensibus debere, si ab his incipiat injuria. Sed id a verum; nisi convenerit hoc quoque ne adversus eum auxilia mittere liceat. In pactione Hannibalis cum Macedonibus erat; *hostium hostes erimus, exceptis regibus, civitatibus, & portubus quibuscum fedus nobis & amicitia est.* Pag. 83. C. Polyb. L. VII. c. 2.

2. Quod si federati inter se committantur causis utrinque injustis, quod accidere potest, utraque parte abstinendum erit. Sic n Leuctrica Aristidis quinta dicitur, εἰ μὲν ἐπ' ἄλλους ἐκάλουν, ῥᾳδίως ἄν· ἐπ' ἀλλήλους δὲ καλούντων, οὐκ ἐθέλειν παρεῖναι· (ff) *si quidem n alios auxilium poscerent, facile esse negotium : sin sociorum alter in lterum, nolle se misceri.*

3. Quod si federati in alios bellent justa quisque de causa, si trique auxilia mitti possunt, puta in milite aut pecunia, mittenda runt, ut fit circa 75 creditores personales. At si ipsius qui proisit præsentia requiritur, 76 quæ individua est, ratio postulat x ut

GROTII.

u *Qui federatorum justam habet belli usam præferendus*] Vide infra libro I, c. XXV. §. 4. In fidelitate Feudali citur : *Et si scivero velle te aliquem ste offendere, & inde generaliter vel ecialiter fuero requisitus, meum tibi, ut potero, præstabo auxilium.* (Feud. 1. 7.)

GRONOVII.

72 *Non dissimili malo*] Dissensione ob eligiones.

73 *Ad injusta bella*] Etiamsi quis ocietatem armorum promiserit, si socium videat bellum palam injustum ggredi, non teneri ex promisso talem ocium juvare.

74 *Extraneo*] Non fœderato.

75 *Creditores personales*] Chirographarios l. un. Cod. *Etiam ob chirographariam pec. pig. ten.* qui solo chirographo sibi de pecunia credita caverunt; nam inter hos pecunia debitoris, si quæ libera est, in concursu creditorum dividitur. Alii sunt hypothecarii l. 1. §. 3. D. *de separat.* l. 8. C. *qui bon. ced. poss.* quibus pignore vel hypotheca provisum est. Ex utrisque, quibus ob favorabilem crediti causam ante alios exigundi jus vel privilegium concessum est, *privilegiarii* l. 10. Princ. D. *de Pactis.*

76 *Quæ individua est*] Neque enim potest quisquam esse simul duobus locis.

(ff) Locus est *Tom.* II. pag. 220. *Ed. Paul. Steph.* sed ubi, si expendatur series orationis, manifesta patebit agi, non de justitia aut injustitia belli, sed de eo quod prudentia postulabat. *J. B.*

x ut præferatur cum quo antiquius eſt fedus ; quod (gg) Ac
* Lib. IX. c. 25. nes Spartanis dicunt apud * Polybium: eodemque pertinet
ſulis Romani reſponſum Campanis datum : † *amicitias ita*
† Liv. VII. 31. *par eſt*, y *ne qua vetuſtior amicitia ac ſocietas violetur*.

a Sylveſt. in verb. bellum p. 1. n. 7. 4. Sed addenda exceptio, *a* niſi fedus poſterius ultra pro
nem aliquid habet, z 77 quod quaſi dominii tranſlationem
contineat, puta ſubjectionis aliquid. a Nam & ſic in ven
dicimus priorem præferri, niſi poſterior dominium tranſ
b Lib. VI. c. 10. Sic Nepeſinis apud Livium *b* deditionis, quam ſocietatis
ſanctior. Diſtinguunt hæc alii ſubtilius; ſed quæ dixi, ut
ciora, ita veriora arbitror.

Dec. conſ. 407. XIV. Finito tempore fedus tacite renovatum intelligi n
bet, niſi ex actibus qui nullam aliam interpretationem rec
non enim facile 78 præſumitur nova obligatio.

Dec. conſ. 265. & Cep. 451. 455, 461. XV. Si pars una fedus violaverit, poterit altera a fede
cedere : nam capita federis 79 ſingula conditionis vim
Exemplo ſit illud apud Thucydidem : *λύουσι τὰς σπονδὰς*
L. I. C. 71. *ἐρημίας ἄλλοις προσιόντες, ἀλλ' οἱ μὴ βοηθοῦντες οἷς ἂν ξυνο*
Soluti federis culpam ſuſtinent, non qui deſerti ad alios ſe con
Lib. IV. c. 23. *ſed qui quam jurati promiſerant opem, re non præſtant.* Alii
eundem : *ὅ, τι δ' ἂν τούτων παραβαίνωσιν ἑκάτεροι καὶ ὁτιοῦν*
λελύσθαι τὰς σπονδάς· Sed ſi vel tantillum ex dictis pars a
transgrederetur, rupta fore pacta. Sed hoc ita verum eſt, n
convenerit: quod fieri interdum ſolet, ne ob quaſvis off
federe diſcedere liceat.

XVI. 1. Sponſionum tot eſſe materiæ poſſunt, quot fe
Diſtant enim hæc 80 perſonarum facientium poteſtate. S
ſunt quæ de ſponſionibus quæri ſolent : (hh) Primum ſi im

GROTII.

x *Ut præferatur cum quo antiquius eſt fedus*] Vide de Feudis lib. IV, cap. 31. [Secundum diviſionem *Cujacii*: at *Lib.* II. *Tit.* 28. in fin. Ed. vulg.]

y *Ne qua vetuſtior amicitia ac ſocietas violetur*] Χρὴ φίλοις κατ' ἐχθρῶν συμμαχεῖν, οὐ κατὰ φίλων· *amicis auxilia ferenda contra hoſtes, non contra amicos,* dicit Ptolemæus Athenienſibus apud *Appianum* in legationum excerptis. [Sed aliò pertinet hic locus, ut patet ſtatim, nimirum ad caſum, de quo ſupra, §. 13. *n.* 1. in fine. [*J. B.*]

z *Quod quaſi dominii tranſlationem in ſe contineat*] Vide *Radevicum* II, 7.

a *Nam & ſic in venditione*] Edicto Theodorici, c. 138.

GRONOVII.

77 *Quod quaſi dominii*] *Flo*
Erat cum utriſque fedus, ſed hoc
ſanctius & prius omnium ſuorum
fecerant. Adde 2, 12. 15.

78 *Præſumitur nova obligatio*
plerumque habet aliquid one
79 *Singula conditionis*] Ut
illorum migret vel non ſervet,
tera alteram ſolvat.

80 *Perſonarum facientium*]
non faciunt niſi ſummæ poteſ
earum mandato miniſtri : *ſponſ*
niſtri ſine poteſtate ac mandato.

(gg) Immo *Aetoli*, adverſ
nanes, ore *Chlaneæ* Legati l
Inſpice locum, quem diſtin
margine indicavi. *J. B.*

(hh) Confer PUFENDORFI
Jure Nat. & Gent. Lib. VIII.
§. 12, 13. *J. B.*

ur a rege aut civitate ſponſio, in quid teneantur ſponſores, [81] ad d quod intereſt, an ad reſtituendam rem in eum ſtatum in quo rat ante ſponſionem, an ad [82] corpus dedendum. Prima ſententia videtur juri civili Romano congruere: ſecunda æquitati, quam in Caudina controverſia tribuni plebis L. Livius & Q. [83] Mælius urgebant: tertia uſu probata eſt, ut exemplis ſponſionum duarum nobilium [84] Caudinæ & Numantinæ apparuit. Sed illud ante omnia tenendum, eum qui ſummum imperium habet [85] nullam in partem obligari. Bene enim Romanis Poſthumius: *Hoſti nihil ſpopondiſtis: civem neminem pro vobis ſpondere juſſiſtis; nil ergo vobis nec nobiſcum eſt, quibus nihil mandaſtis, nec cum Samnitibus, cum quibus nihil egiſtis.* Bene idem: *Injuſſu populi nego quicquam ſanciri poſſe, quod populum teneat*: & hoc non minus recte: *ſi quid eſt in quod obligari populus poſſit, in omnia poteſt.* Liv. IX. 9. Ibid.

2. Ergo nec ad id quod intereſt, nec ad reſtitutionem populus tenebatur: cum quo ſi negotium ſibi eſſe voluiſſent Samnites, retinere exercitum apud Furculas Caudinas debuerant, & Romam legatos mittere qui cum Senatu ac populo de pace ac fœdere agerent, ut [86] quanti ipſis eſſet exercitus incolumitas id ipſi æſtimarent. (ii) Tum demum ſi pactis ſtatum non eſſet, potuiſſent dicere, quod & ab ipſis & a [87] Numantinis dictum ait Vellejus, [88] publicæ violationem fidei non debere [89] unius lui ſanguine.

3. Majori ſpecie dici poteſt b milites omnes fuiſſe obligatos. Et certe æquum id eſſet, ſi ipſorum juſſu ac nomine contractum foret

GROTII.

b *Milites omnes fuiſſe obligatos* [Sic Numantini, ſi ſponſio non probaretur, exercitum ſibi dedendum cenſebant, ea ſponſione liberatum. [Hoc habere videtur ex *Oroſio*, Hiſt. v. 5. Ceterum idem modo laudatus Clar. *Thomaſius*, de hac quoque *Sponſione Romanorum Numantina* Diſſertationem ſcripſit, numero XIV. in eodem volumine. *J.B.*]

GRONOVII.

81 *Ad id quod intereſt*] Æſtimationem commodi, quod ex effectu habuiſſet is, cui ſponſio facta eſt & pro ea ſatisfactionem.

82 *Corpus dedendum*] Sponſoris.

83 *Mælius urgebant*] Et ipſi Samnites Liv. 9, 11.

84 *Caudinæ & Numantinæ*] *Flor.* 1, 16. & 2, 18.

85 *Nullam in partem*] *Salluſtius* Jugurt. 39. *Senatus ita, uti par fuerat, decernit, ſuo atque populi injuſſu nullum potuiſſe fœdus fieri.*

86 *Quanti ipſis eſſet*] Quid vellent concedere Samnitibus, ut exercitum ab illis obſeſſum & clauſum recuperarent incolumem.

87 *Numantinis*] Nam cum his quoque juxta turpe fœdus ictum eſt.

88 *Publicæ violationem*] Populum vel principem a perfidiæ crimine non excuſari, ſi, quo ne ſervet ſuo nomine promiſſum, ſæviat in miniſtrum promittendi, aut dedat, ut in eum ſæviatur.

89 *Unius*] Sponſoris.

(ii) Imprudenter quidem egerunt *Samnites*; ſed non minus propterea violatæ fidei publicæ rei fuerunt *Romani*. Oſtendit id Celeberrimus JCtus Hallenſis, CHRISTIANUS THOMASIUS, Diſſertatione ſingulari *De Sponſione Romanorum Caudina*, quæ ſexta eſt inter Lipſienſes. Plura dicemus, Deo dante, in Notis noſtris Gallicis. *J. B.*

foret a ſponſoribus, ut in pacto [90] quod Hannibal fecit cum Macedonibus factum videmus. Quod ſi [c] fide ſponſorum & [d] ſexcentorum, quos imperarunt, obſidum fuerunt contenti Samnites, habent quod ſibi imputent. Rurſum ſi ſponſores [91] præ ſe tulerunt poteſtatem publico nomine contrahendi, ex damno per dolum dato ad reſtitutionem tenebantur. Si id non apparet, tenebantur ad id [92] quod intererat ex vi negotii ratum haberi. Et hoc caſu non corpora tantum ſed & bona ſponſorum fuiſſent obligata Samnitibus, niſi pœnam vice ejus quod intereſt [93] expreſſiſſent. Nam de obſidibus convenerat, ut [94] capite luerent ſi pacto non ſtaretur. De ſponſoribus an eadem dicta ſit pœna in obſcuro eſt. Pœnæ autem ſtipulatio tali modo facta efficit, ut ſi factum præſtari nequeat, nihil aliud [95] ſit in obligatione: ſuccedit enim [96] certum loco incerti quod intereſt. Erat autem communis iſtorum temporum ſententia, etiam [97] vitam valide poſſe obligari.

4. Apud [98] nos autem, qui aliter ſentimus, exiſtimo tali ſponſione bona primum ad id quod intereſt, & ſi ea non ſufficiant, corpus ad ſervitutem obligari. [e] Fabius olim * Maximus cum pactum quoddam ejus cum hoſtibus factum ſenatus improbaſſet, fundum

* Scriptor de Vir. Ill. c. 43.

GROTII.

c *Fide ſponſorum*] Ii erant conſules duo, quæſtores duo, præfecti IV, tribuni XII, narrante *Appiano*. Hi omnes dediti ex Caudino ſponſu: ex Numantino conſul ſolus, cæteris parcitum, ob Tiberium Gracchum, ut in Gracchorum vita narrat *Plutarchus*, (*pag.* 827. A.)

d *Sexcentorum quos imperarunt obſidum*] Pontius filius apud *Appianum*: τῶν τε ἱππέων ἐπιλέξομαι τοὺς ἐπιφανεστάτους, ὅμηρα τῶνδε τῶν συνθηκῶν, ἕως ἅπας ὁ δῆμος ἐπιψηφίζῃ. *equitum potiſſimos deligam, qui obſides ſint, donec populus pacta firmet.* Satis eſſe obſides tenentis arbitrio relinqui cenſuere Luſitani in re ſimili. *Mariana* XXI, 12. Qui deditos accipiunt, pœnam remittere cenſentur. *Polybius* excerpto CXXII.

e *Fabius olim Maximus*] Diodorus Siculus in excerptis Peireſcianis, *Valerius Maximus* IV, c. VIII. [Non *Diodorus Siculus*, ſed *Dion Coccejanus*, habet id, de quo Auctor noſter loquitur. Vide *pag.* 597. Excerptorum illorum, ab *H. Valeſio* editorum. *J. B.*]

GRONOVII.

90 *Quod Hannibal fecit*] *Polybius lib.* 7, 2.

91 *Præ ſe tulerunt*] Mentiti ſunt, ſe habere quam non habebant.

92 *Quod intererat*] Quod pro ratione rei quæ agebatur æſtimari poterat velle ſibi præſtari Samnites, ſi pactum ratum non eſſet.

93 *Expreſſiſſent*] Diſerte & clare in formula pacti poſuiſſent.

94 *Capite luerent*] *Liv.* 9, 5.

95 *Sit in obligatione*] Quam pœna ſcilicet.

96 *Certum loco incerti*] Ante pœnam non definitam incerta erat æſtimatio ejus, quod intereſt, & poterat in quantumvis extendi. At poſtquam ea definita eſt, ceſſat æſtimatio incerti, & ſubit in ejus locum id, de quo convenerat certum.

97 *Vitam valide poſſe*] 2, 21. 11. 3, 2. 6.

98 *Nos qui aliter ſentimus*] Qui putamus hominem vitæ ſuæ dominum non eſſe, ut poſſit eam obligare, aut caput ſuum pignori opponere.

f Bru-

fundum ſuum ducentis millibus vendidit, & fidei ſatisfecit. Samnites vero f Brutulum Papium induciarum ruptorem ſimul cum bonis ſuis dedendum recte † cenſuerunt. † *Plut. Fabio Maximo*, p. 178. *Livius lib.* VIII. c. 39.

XVII. 1. Altera quæſtio eſt, an ſponſio obliget ſummam poteſtatem 99 ex notitia & ſilentio. Hic diſtinguendum primum an pure facta ſit ſponſio, an ſub conditione ſi rata haberetur a ſumma poteſtate. Nam hæc conditio non impleta (debent autem conditiones diſerte impleri) nullam facit ſponſionem. Quod recte convenit in ſponſionem Lutatii cum Pœnis: accedebat quod ea ſe populus, quia ſuo injuſſu facta erat, teneri negaverat: itaque publico conſilio aliud de integro fedus factum erat. *Liv. l.* XXI. c. 9. *Polyb. libro* III. c. 29.

2. Videndum deinde, an præter ſilentium res aliqua acceſſerit. nam ſine re aut facto aliquo, ſilentium non ſatis probabilem voluntatis conjecturam ſuppeditat, ut ex his, quæ de dominii derelictione 100 ſupra diximus, intelligi poteſt. Sed ſi actus aliqui acceſſerint, qui ad aliam cauſam probabiliter referri nequeant, tum recte intelligitur actus ratus eſſe habitus: quomodo probatum id quod cum Gaditanis convenerat, notat Cicero pro Balbo. *Cap.* 15. *& ſeqq.*

3. Silentium adverſus Carthaginienſes urgebant Romani, de pactione cum Aſdrubale facta. Sed cum illa pactio verbis concepta eſſet negantibus, ne Pœni amnem Iberum tranſirent, vix erat ut ſilentium ſolum ad inducendam ratihabitionem facti alieni valeret, quippe cum factum proprium nullum ſecutum eſſet, niſi aliquando Pœnus Iberum tranſire volens prohibitus à Romanis eſſet, eorumque dicto Pœni paruiſſent. talis enim actus vim habet actus poſitivi, nec manet intra fines 1 nude abnutivos. Quod ſi Lutatii pactio plures habuiſſet partes, & cæteras partes a jure communi abeuntes obſervatas a Romanis ſemper appareret, jam ſatis firma eſſet conjectura probatæ pactionis. *Polyb. & Liv. dictis locis.*

4. Reſtabat hic dicere aliquid de pactionibus, quas duces & milites non de eo quod ſummi eſt imperii, ſed de re privata ſua aut ſibi permiſſa faciunt: ſed de his agendi oportunior erit locus ubi ad ea quæ in bello accidunt perventum erit.

GROTII.

f *Brutulum Papium*] Dion excerpto legationum v.

GRONOVII.

99 *Ex notitia & ſilentio*] Eo quod actum a legato ſuo vel præfecto reſciverit, nec contradixerit.

100 *Supra diximus*] 2, 43.

1 *Nude abnutivos*] Quibus tantummodo aliquid negatur fieri debere, non ponitur, quid ſieri debeat.

CAPUT XVI.

De interpretatione.

I. 1. Ipsum

1. IPſum qui promiſit ſolum ſi ſpectamus, ſponte id præſtare obligatur in quod obligari voluit. 1 *In fide quid ſenſeris non quid dixeris cogitandum*, inquit Cicero. Sed quia 2 interni *De Off. 1. c. 13.* actus per ſe ſpectabiles non ſunt, & certi aliquid ſtatuendum eſt, ne nulla ſit obligatio, ſi quiſque ſenſum quem vellet 3 ſibi affingendo liberare ſe poſſet; ipſa dictante naturali ratione jus eſt ei, cui quid promiſſum eſt, promiſſorem cogere ad id quod recta interpretatio ſuggerit. nam alioqui res exitum non reperiret: quod 4 in moralibus pro impoſſibili habetur. Hoc forte ſenſu cum de *Pag. 376. D. Ed. H. Steph.* pactis egiſſet Iſocrates 5 præſcriptione adverſus Callimachum, τύτῳ, inquit, νόμῳ κοινῷ πάντες ἄνθρωποι διατελῦμεν χρώμενοι, ut recte eum locum emendavit vir eminentiſſimæ eruditionis Petrus Faber, (aa) *hac lege communi homines inter nos perpetuo utimur*, nec Græci tantum, ſed & Barbari, ut paulo ante idem dixerat.

2. Huc illud pertinet in antiqua federum formula apud Livium: *Lib. 1. c. 24.* *Sine dolo malo* a *utique ea hic hodie rectiſſime intellecta ſunt.* Rectæ interpretationis menſura eſt 6 collectio mentis ex ſignis maxime probabilibus. (bb) Ea ſigna ſunt duûm generum, verba & conjecturæ aliæ: quæ 7 aut ſeorſim conſiderantur, aut 8 conjunctim.

II. Si nulla ſit conjectura quæ ducat aliò, verba intelligenda ſunt ex proprietate, b non grammatica 9 quæ eſt ex origine, ſed populari ex uſu,

Quem penes arbitrium eſt, & jus & norma loquendi. *Horat. Art. Poët. vers. 72.*

Stulto

GROTII.

a Utique ea hic hodie rectiſſime intellecta ſunt] Vota interpretanda, ut communiter ſumuntur, notant Hebræi ad *Num.* xxx.

b *Non grammatica quæ eſt ex origine*] Bene *Procopius* Vandalicorum I. ubi de voce agit Federatorum: τῦ χρόνυ τὰς προσηγορίας, ἐφ' ὧν τέθεινται, ἥκιστα ἀξιῦντος τηρεῖν. ἀλλὰ τῶν πραγμάτων ἀεὶ περιφερομένων ᾗ ταῦτα ἄγειν ἐθέλυσιν ἄνθρωποι, τῶν πρόσθεν ὠνομασμένων ὀλιγωρῦντες· *longa dies non ſolet ſervare voces in quibus primum datæ ſunt ſenſu. vertuntur enim res ipſæ quà volunt homines, vocabula illa primitus impoſita rebus nihil curantes.*

GRONOVII.

1 *In fide*] Scilicet data. Ubi quid promiſeris vel receperis.

2 *Interni actus per ſe*] 2. 4. 3.

3 *Sibi affingendo*] Dicendo ſe non hoc quod poſcitur, ſed aliud cogitaſſe & intellectum voluiſſe.

4 *In moralibus*] In practicis, in prudentiis & artibus; in his materiis, quæ agendo explicantur.

5 *Præſcriptione*] Παραγραφικῷ ſive Exceptione, qua demonſtrat adverſario contra ſeſe actionem non eſſe.

6 *Collectio mentis*] Indagatio & explanatio ſententiæ dictorum.

7 *Aut ſeorſim*] Ut extra ſignificationem verborum aliunde arceſſantur.

8 *Conjunctim*] Ut conjecturæ petantur ex verbis.

9 *Quæ eſt ex origine*] Multis enim verbis longe aliam ſignificationem impoſuit uſus, quam ea primitus ex origine acceperant.

(aa) In toto iſto Capite perpetuo conferendus PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. V. Cap. 12. cum Notis noſtris. *J. B.*

(bb) In Opere *Semiſtrium*, Lib. 1. Cap. 7. in fine. *J. B.*

Stulto ergo perfidiæ effugio usi sunt c Locri, cum polliciti se p-ctis staturos quamdiu terram, hanc insisterent & capita humeris gestarent, terram calceamentis injectam, & aliorum capita humeris imposita abjecerunt, quasi eo modo religione se possent exsolvere, quæ historia apud Polybium exstat: ac similis perfidiæ exempla aliquot apud Polyænum, quæ transcribere nihil opus est, quia controversiam non habent. Ejusmodi fraudibus recte dixit
De Off. III. c. 32. Cicero adstringi, non dissolvi perjurium.

III. d In artium autem vocabulis, quæ populus vix capit, adhibenda erit artis cujusque prudentum definitio, ut quid sit majestas, quid parricidium, quæ [10] ad finitivum statum referunt oratoriæ artis magistri. Vere enim dictum a Cicerone Academi-
Cap. 7. carum primo: *Dialecticorum verba nulla [11] sunt publica, suis utuntur: & id quidem commune omnium fere est artium.* Sic si in pactis de exercitu dictum fuerit, definiemus exercitum esse eam militum multitudinem, quæ palam fines hosticos ausit invadere. nam passim opponunt historici id quod furtim fit aut latrocinantium more, & quod justo fit exercitu. Quare pro viribus hostium æstimandum, quæ copiæ exercitum faciant. Cicero exercitum vo-
Parad. VI. cat sex legiones & auxilia. Polybius Romanum exercitum plerumque ait constitisse [12] sexdecim millibus (cc) Romanorum, viginti sociorum. at minor quoque numerus implere potest ejus
L. 2. D. de his qui not. infamia. nominis mensuram. Nam Ulpianus exercitui præesse eum ait, qui vel uni legioni cum auxiliis præest: id est, ut Vegetius * exponit, decem millibus peditum, duobus millibus equitum. Et
* Libro III. cap. I. De Re Milit. Livius in octo millibus (dd) speciem ponit justi exercitus. Pari modo

GROTII.

c *Locri*] Polybius lib. XII. (c. 4.) Simile quod Bœoti urbem polliciti reddere, non stantem sed eversam reddidere. *Thucyd.* V. (*Cap.* 42.) & quod Mahumetes Sultanus, Eubœa capta, eum dissecuit cui caput incolume fore promiserat.

d *In artium autem vocabulis*] Augustinus in rhetoricis: *Ut multa nova tam a technicis & mathematicis quam a philosophis cognominantur, accipere debemus non tam pro solito usu consuetudinis, quam pro conditione præcepti.*

GRONOVII.

10 *Ad finitivum statum*] Constitutionem ex definitione, quum in controversia est, quo nomine factum appelletur *Cic.* I. de Invent. 8. Ad Herennium I, 12. *Finitionem* vocat *Quintil.* 7, inst. 3.

11 *Sunt publica*] Vulgo & indoctis nota.

12 *Sexdecim millibus*] Quatuor legionibus, singulas 4000. ped. 300. equ. *Polyb.* I, cap. 16. *Vegetius* 2, 2. *Romani legiones habent, in quibus singulis sena millia, interdum amplius, militare consueverunt.* cap. 6. *Legio plena, quæ habet pedites sex millia centum, equites* IↃ CCXXVI.

(cc) Nimirum peditum. Sed accedebat præterea etiam Equitatus, ut ex sequentibus patet, *Hist.* Lib. III. Cap. 72. Vide & *Is. Casauboni* Notam in *Lib.* I. *Cap.* 16. pag. 21. Ed. Amst. *J. B.*

(dd) Prima Editio sola habet heic in margine, *Lib.* XXV. Locus est *Cap.* 6. *Speciem justi exercitûs fecissemus.* Sed reliquiæ cladis Cannensis, de quibus heic agitur, & quæ *Venusiam* redierant, erant tantum quatuor millia hominum, ut narravit supra Historicus, *Lib.* XXII. *Cap.* 54. init. *J. B.*

e *Art*

de classe erit æstimandum. Sic e arx est locus, qui arcere em exercitum ad tempus possit.

. 1. Conjecturis assumtis opus est, ubi verba aut verborum lexio sunt πολύσημα, id est, *plures significationes recipiunt.* locum Rhetores vocant 13 ἐξ ἀμφιβολίας Dialectici sub- , si in una voce sensus esse plures possent, ὁμωνυμίαν. si in lexione, ἀμφιβολίαν. Similiter conjecturis opus est, quoties ctis est ἐναντιοφανεία, *species quadam repugnantia.* Tunc enim cturæ quærendæ sunt, quæ partes alias aliis concilient, si oteſt. nam si certa sit pugna, quod posterius inter contra- s placuit, prioribus derogabit: quia uno tempore nemo con- potuit voluisse; & ea natura est actuum qui a voluntate nt, ut novo actu voluntatis discedi inde possit, 14 sive ερῶς *ex parte una*, ut in lege & testamento, sive conjun- ut in contractibus & pactis. Hunc locum Rhetores vocant ἀντινομίας. Et his quidem casibus, verborum evidens ob- as cogit recurrere ad conjecturas.

Interdum vero ipsæ conjecturæ ita evidentes sunt, ut sponte erant, etiam contra receptionem verborum significatum. locum Græci Rhetores vocant περὶ ῥητοῦ καὶ διανοίας. Latini scripto & sententia scripti. Loci autem ex quibus volunta- njecturæ promuntur, præcipui sunt 17 ex materia, ex effe- ex conjunctis.

Everh. in loco a subjecta materia

f Ex materia, ut vox diei, si triginta dierum pactæ sint in- , non debet de diebus 18 naturalibus, sed 19 civilibus intel- id enim materiæ congruit. Ita verbum 20 donare * sumitur pro

** L. 15. §. 4. D. Locat. conduct.*

GROTII.

ex est locus, qui arcere hostilem m ad tempus possit] Servius ad idos: *Arces dictæ ab eo quod est quod inde hostes arcentur, hoc est itur.* (Ad vers. 20.)

materia] Tertullianus de pudi- x *materia dicti dirigendus est ser-* em habet libro de Resurrectione [In hoc opere leguntur verba ctore adlata, nisi quòd pro voce malè scripserit *Sermo.* Cap. 37. to autem *de Pudicitia* Cap. 8, . ex hac regula nonnulla loca ræ interpretari conatur *Tertul-* verba autem ipsa regulæ non re- *J. B.*

GRONOVII.

Ἐξ ἀμφιβολίας] *Ex ambiguo*, ad . 1, 12. *Ambiguum* vel *amphi-* Quintil. 7, 9.

14 *Sive* μονομερῶς] Sive sufficiat unius personæ voluntas, ut cum legis- lator legem, testator testamentum mu- tat; sive plures & minimum duos con- sentire oportet.

15 Ἐξ ἀντινομίας] Ex arbitrariis legibus, ad Herenn. 1, 11. *Antinomian,* Quintil. 7, 7.

16 *Ex scripto & sententia*] 1. ad Herenn. 11. *ex scripto & voluntate,* Quintil. 7, 6.

17 *Ex materia*] Cum aliquid in no- strum commodum interpretamur ideo, quia verba in tali materia ita accipi soleant.

18 *Naturalibus*] Qui constant, dum sol est supra hemisphærium nostrum.

19 *Civilibus*] Qui sunt 24. horarum l. 8. D. *de Feriis & dilat.* Gell. 3, 2.

20 *Donare pro transigere*] Litem fi- nire remittendo de jure suo ante sen- tentiam judicis. *Sueton.* Calig. 40.

g Con-

pro transigere ex negotii qualitate. Sic armorum vox, quæ modo belli instrumenta, modo milites armatos significat, pro materia aut hunc aut illum in modum erit interpretanda. Ita homines qui reddere promisit, vivos non mortuos reddere debet, contra quam cavillati sunt 21 Platæenses. Et ferrum deponere jussi, satisfecerunt si gladium deponant, 22 non & fibulas, (ee) quod Pericles argutabatur: & exitus ex urbe liber intelligi debet, ita ut & iter tutum sit, contra quam fecit 23 Alexander. Et pars dimidia navium in divisione, integrarum intelligi debet, non sectarum, contra quam (ff) Romani Antiocho fecerunt. De similibus idem esto judicium.

Everh. in loco ab absurdo. † *L. In ambigua. D. de legibus.* * *Thuc.* IV. c. 98.

VI. Ex effectu, in quo præcipuum est si vox ex usu receptiore sumta effectum post se traheret a ratione alienum. In ambigua enim voce ea potius accipienda est interpretatio †, quæ vitio caret. Itaque non admittenda (gg) Brasidæ cavillatio *, qui pollicitus agro Bœoto se decessurum, negabat agrum Bœotum esse quem exercitu insideret, quasi de bellica possessione non de finibus antiquis ea vox intelligenda esset: quo sensu inanis fuerat pactio.

Everh. in loco a conjunct. duarum leg. * *Iliad.* III. 92, 93. † *Ibid.* vers. 281, 309. a *Plut. Symp.* IX, 13.

VII. g Conjuncta sunt aut origine, aut etiam loco. Conjuncta origine sunt, quæ ex eadem voluntate proficiscuntur, etiamsi alio loco & occasione dicta, unde conjectura nascitur, quia 24 in dubio voluntas creditur sibi fuisse consentiens. Sic apud Homerum quod dictum erat inter Paridem & Menelaum * ut victori Helena cederet, ex † posterioribus ita erit exponendum, ut victor is demum intelligatur qui alterum occiderit. Rationem reddit Plutarchus: a *οἱ δικασαὶ τῷ μηδὲν ἀμφισβητήσιμον ἔχοντι προςίθενται, τὸ ἀσαφέςερον ἐάσαντες· judices accedunt ei quod minus ambiguum est, omisso eo quod est obscurius.*

VIII. Inter ea quæ & loco conjuncta sunt, vim præcipuam habet

GROTII.

g *Conjuncta sunt aut origine, aut etiam loco*] Bene *Augustinus* contra Adimantium c. 4. *Particulas quasdam de scripturis eligunt quibus decipiant imperitos, non connectentes quæ supra & infra scripta sunt, ex quibus voluntas & intentio scriptoris possit intelligi.*

GRONOVII.

21 *Plataenses*] *Thucydid.* initio l. 2. (c. 5. 6.)

22 *Non & fibulas*] Quibus adstringebat pallia.

23 *Alexander*] *Diod. Sic.* 17, 84. *Polyænus* Str. 4, 3, 20. *Alexand.* 257. [Adde *Plutarchum*, Vit. Alex. p. 698. C. quam forte laudare voluit Vir Doctissimus, in fine istius Notulæ. *J. B.*]

24 *In dubio*] Ubi non exploratum est aliquem voluntatem mutasse, creditur idem velle quod aliquando se voluisse significavit.

(ee) Refert id FRONTINUS, *Strategem.* Lib. IV. Cap. 7. num. 17. *J. B.*

(ff) Narrat illud VALERIUS MAXIM. *Lib.* VII. *Cap.* 3. §. 4. Verum aliter LIVIUS, XXXVIII, 39. *J. B.*

(gg) Non *Brasida*, Ducis *Lacedæmoniorum*, sed Præconis ab *Atheniensibus* missi. Inspice locum *Thucydidis*, in orâ libri distinctiùs designatum. *J. B.*

h Rath

habet h 25 ratio legis, quam cum mente multi confundunt, cum unum ſit ex indiciis quibus mentem venamur. Eſt tamen inter conjecturas hæc validiſſima, ſi certo conſtet aliqua ratione tanquam cauſa unica voluntatem fuiſſe motam. nam ſæpe rationes ſunt plures: interdum & 26 præter rationem voluntas ſemet ex vi libertatis ſuæ determinat, quod ad obligationem producendam ſufficit. Hoc modo (hh) donatio ob nuptias facta vim non habebit, ſi nuptiæ ſecutæ non ſint.

IX. Cæterum ſciendum eſt, voces multas habere ſignificationes plures, alteram ſtrictiorem, alteram laxiorem: quod multis ex cauſis evenit, aut quia ſpecierum uni nomen generis adhæret, ut in vocibus 27 cognationis & adoptionis, item in nominibus 28 maſculinis quæ etiam pro communibus ſumi ſolent ubi deſunt communia; aut quia uſus artis latius patet quam uſus popularis, ut i 29 mors in jure civili ad deportationem producitur, cum apud populum aliud ſignificet.

X. Simul notandum eſt, eorum quæ promittuntur alia eſſe (ii) favorabilia, alia odioſa, alia mixta, aut media. Favorabilia *Alc. v.* ſunt quæ 30 æqualitatem in ſe habent, & quæ communem ſpe- *reſp. 17.* ctant utilitatem, quæ quo major eſt atque latius patet, eo major eſt promiſſi favor, ut eorum quæ ad pacem faciunt major quam ad

GROTII.

h *Ratio legis*] Cicero pro A. Cæcina: *non alia eſt ratio juris in hoc genere dumtaxat, utrum me tuus procurator dejecerit, is qui legitime procurator dicitur omnium rerum ejus qui in Italia non ſit, abſitve reipublicæ cauſa, quaſi quidam pæne dominus, hoc eſt, alieni juris vicarius: an tuus colonus, aut vicinus, aut cliens, aut libertus, aut quivis, qui illam vim dejectionemve tuo rogatu, aut tuo nomine fecerit.* (Cap. 20.)

i *Mors in jure civili ad deportationem producitur*] Vide *Guicciardinum* libro XVI. ubi de pactis Caroli V. ad Mediolanenſem ducatum pertinentibus ſermo.

GRONOVII.

25 *Ratio legis cum mente*] Ratio eſt cauſa quæ legiſlatorem movit, ut legem poneret; mens, ſententia ſeu id quod ex verbis recte acceptis colligitur.

26 *Præter rationem voluntas*] Non ratio, ſed libido, ſed fortuitus animi motus facit decernere, conſentire, promittere.

27 *Cognationis*] Nam *cognatio* in genere eſt vel *agnatio* vel *cognatio* in ſpecie: *adoptio* eſt vel *arrogatio* vel *adoptio*.

28 *Maſculinis*] L. 1. *de V. S. Verbum hoc*, SI QUIS, *tam maſculos quam feminas complectitur.*

29 *Mors in jure*] Sic deportati pro mortuis habentur. l. 4. §. 2. D. *de bon. libert.* l. 1. §. 8. *de bon. poſſ. cont. tabb.*

30 *Æqualitatem*] In quibus par & æqualis utriuſque partis ſit conditio, atque ambabus conſulitur.

(hh) Exemplum iſtud non ſuo loco poſitum, quum pertineat ad ſuperiora, *Si certo conſtet aliquâ ratione tamquam cauſſâ unicâ* &c. Deinde ibi nihil obſcurum, nihil ambiguum: & exceptio manifeſto ſequitur ex naturâ ipſius rei. *J. B.*

(ii) Diſtinctionem illam nec ſatis certo fundamento niti, & parum utilem eſſe, oſtendimus, poſt alios, in Notis noſtris ad PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* §. 12, *& ſeqq.* Capitis huic reſpondentis, & antea indicati. *J. B.*

k *Ad*

ad bellum, & belli 31 ob tuitionem suscepti major quam alia de caufis. Odiofa funt quæ partem alteram tantum, aut plus alter onerant, & quæ pœnam in fe continent, & quæ actus faciu irritos, & quæ de prioribus aliquid immutant. Quod fi mixtu fit aliquid, ut mutans quidem priora, fed pacis caufa, id p magnitudine boni aut mutationis modo favorabile, modo od fum cenfebitur, ita tamen ut, cæteris paribus, favor cenfea potior.

Gl. in l. non possunt. D. de legibus.

XI. Difcrimen 32 actuum bonæ fidei & ftricti juris, (kk) q tenus ex jure eft Romano, ad jus gentium non pertinet. Po tamen aliquo fenfu huc aptari, ut fcilicet fi quibus in regioni actus aliqui 33 formam quandam habeant communem, ea qu nus immutata non eft, actui ineffe intelligatur: in aliis autem bus, qui per fe funt indefiniti, qualis eft donatio, & libe promiffio, magis ftetur dictis.

XII. 1. His pofitis hæ tenendæ funt regulæ. In non o fumenda verba fecundum totam proprietatem ufus popularis fi plures fint, eam quæ latiffima eft; quale eft ut mafculinu matur pro genere communi, & indefinita locutio pro unive Sic 34 verba hæc, *unde quis dejectus eft*, etiam ad eum refti dum pertinebunt 35 qui vi vetitus eft ad fuum accedere. nam laxius fumta fert eam fignificationem, ut recte Cicero p Cæcina difputat.

Bart. in l. Si is qui pro emtore, D. de usuc. Covar. III. Var. c. 5. n. 5. Tiraq. in leg. connub. Gl. 5. n. 115.

2. In favorabilioribus, fi is qui loquitur jus intelligat, aut torum juris confilio utatur, verba* laxius fumenda, ut etia cludant 36 fignificationem artis, aut quam lex dedit. k Ad ficationes autem plane improprias non recurrendum, nifi a abfurdum aliquid, aut 37 pacti inutilitas fequeretur. Ex c

GROTII.

k *Ad fignificationes autem plane improprias non recurrendum, nifi alioqui abfurdum aliquid, aut pacti inutilitas fequeretur*] Vide exemplum in l. cum virum, 16. C. de Fideicommiffis.

GRONOVII.

31 *Ob tuitionem*] Ad fines fuos defendendos quam ad acquirendum aut ulcifcendum.

32 *Actuum bonæ fidei &*] §. 28. inftit. *de action.* Infr. 3, 21. 16

33 *Formam quandam*] Continere aliquid & fecum trahere vulgo exiftimentur, adeo ut ifto actu nominato alterum quoque factum intelligatur. Hoc ideo monet, quia in ftricti juris actiones tantummodo venit illu nominatim conventum eft, & ipfi contractui ineft ex definiti ris: at in bonæ fidei judiciis veniunt, quæ nominatim non runt, fed quæ præftari æquum b que ducit officium judicis.

34 *Verba hæc, Unde quis*] In dicto recuperandæ poffeffionis *Unde vi* appellatur §. 6. Inftit. *de*

35 *Qui vi vetitus*] Cui vi & præclufus eft aditus ad prædium non tantum de illo qui tractus exturbatus eft.

36 *Significationem artis*] No lari tantum ufu fumantur.

37 *Pacti inutilitas*] Ut pact num fit & effectu careat.

(kk) Vide eumdem PUFENDOR *Lib.* V. Cap. 2. §. 8. *J. B.*

rio verba etiam ſtrictius quam fert proprietas ſumenda erunt, ſi id neceſſarium erit ad vitandam iniquitatem vel abſurditatem: at ſi non talis eſt neceſſitas, ſed manifeſta æquitas vel utilitas in reſtrictione, ſubſiſtendum erit intra arctiſſimos terminos proprietatis, niſi circumſtantiæ aliud ſuadeant.

3. In odioſis vero etiam [38] ſermo figuratus aliquantulum admittitur, quo onus vitetur. Itaque in donatione & juris ſui remiſſione, verba, quantumvis generalia, reſtringi ſolent ad ea de quibus veriſimiliter eſt cogitatum. Et in hoc rerum genere [39] occupatum nonnunquam id demum intelligetur, quod ſpes ſit poſſe retineri. Sic auxilia promiſſa ab una tantum parte intelligentur *Bart. IV.* deberi impendiis ejus qui poſtulabit. *conſ. 92.*

XIII. 1. Illuſtris eſt quæſtio, ſociorum nomine veniant tantum qui erant federis tempore, an & futuri, ut in federe facto inter populum Romanum & Carthaginienſem poſt bellum de Sicilia: [40] *Utriuſque populi ſocii ab utroque populo tuti ſunto.* Hinc Romani inferebant, etiamſi fedus cum Aſdrubale ictum de Ibero amne non tranſeundo, nihil ipſis prodeſſet, quod Carthaginienſes id ratum non habuiſſent, tamen ſi Carthaginienſes factum Annibalis oppugnantis Saguntinos, quos poſt fedus Romani ſocios adſciverant, probarent, bellum indici ipſis poſſe tanquam federe violato. Rationes ita [41] Livius exponit: *Satis cautum erat Saguntinis, ſociis utrorumque exceptis. nam neque additum erat iis qui* *Lib. XXI.* *c. 19.* *tunc eſſent, [1] nec, ne qui poſtea aſſumerentur. & cum aſſumere novos liceret ſocios, quis æquum cenſeret, [42] aut ob nulla quenquam merita in amicitiam recipi, aut receptos in fidem non defendi, tantum ne Carthaginienſium ſocii aut ſollicitarentur ad defectionem, aut ſua ſponte deſciſcentes reciperentur?* Quæ ferme ad verbum [43] de Polybio ſumta apparet. Quid dicemus? Quin verbum ſociorum & ſtri- *Hiſt. l. III.* ctam illam de iis qui erant federis tempore, & ampliorem alte- *c. 29.* ram ſignificationem quæ ad futuros quoque porrigitur, recipere poſſit ſalva ratione recti ſermonis, dubitandum non eſt. Utra ergo præferenda ſit interpretatio, ex regulis ante traditis erit viden-

GROTII.

1 *Nec, ne qui poſtea aſſumerentur*] Quod additum in pace Peloponneſiaca inter Lacedæmonios & Athenienſes. *Thuc.* lib. v. (c. 18.)

GRONOVII.

38 *Sermo figuratus*] Tralatus, diſcedens a proprietate verborum.

39 *Occupatum*] Ut in agris arcifiniis, 3. 16. [Non agitur de tali occupatione, ut attendenti ſatis patet. *J. B.*

40 *Utriuſque populi ſocii*] Polybius 3, 27. τὴν ἀσφάλειαν ὑπάρχειν παρ' ἑκατέρων τοῖς ἑκατέρων συμμάχοις.

41 *Livius lib. XXI.*] 19.

42 *Aut ob nulla quemquam*] Aut nullius in poſterum populi erga ſe merita facere tanti debere vel Rom. vel Pœnos, ut ob illa fœdus ei ſociale darent; aut ſi dediſſent, pericula eorum deſtituere & indefenſos prodere.

43 *De Polybio Hiſt. l. III.*] 29.

m Qua

dendum: secundum quas dicimus, (ll) futuros non compr
quia agitur de federe rumpendo, quæ odiosa est materia:
adimenda Carthaginiensibus libertate, eos qui injuriam i
cisse crederentur armis cogendi; m quæ libertas est na
nec temere abdicata censetur.

2. Ergo Romanis adsciscere in societatem Saguntinos
adscitos defendere non licuit? Imo vero licuit, non ex v
ris, sed ex jure naturali, quod federe non erat abdicatum
ut Saguntini apud utrosque eo essent loco, quasi nihil d
convenisset: quo casu nec Carthaginienses contra fedus
facturi, si in Saguntinos arma moverent quæ justa arbitra
Polyb. hist. l. III. c. 25. nec Romani si eos defenderent. Plane sicut Pyrrhi temp
ter Carthaginienses & Romanos convenerat, ut si eorum
lorum alter cum Pyrrho fedus faceret, ita faceret ut jus
mittendi ei, quem Pyrrhus bello impeteret, salvum m
Non dico justum utrinque bellum esse potuisse; sed n neg
tinuisse hoc ad federis violationem: quomodo in quæstio
Lib. III. c. 26. auxilio Mamertinis misso a Romanis distinguit Polybius,
stum id fuerit, & an per fedus licuerit.

3. Et hoc ipsum est, quod Corcyrenses apud Thucy
* Lib. I. c. 35. * dicunt Atheniensibus, licere ipsis sibi auxilia mittere, n
stare quod Athenienses habebant cum Lacedæmoniis fedus,
do per id fedus novos socios adsciscere liceret. Atque ea
tentiam secuti sunt Athenienses postea, imperato suis,
Ibid. c. 45. Corinthios pugnarent, nisi ubi ii descendere pararent ho
in Corcyram, aut in aliquod solum ditionis Corcyren
ne scilicet fedus rumperent. Non pugnat autem cum
re, ut quos alii offenderent, hi defenderentur ab

GROTII.

m *Quæ libertas est naturalis, nec temere abdicata censetur*] Romani Samnitibus Sidicinos bello petere volentibus, petentibusque ut id per Romanos fieri liceret, responderunt, *nihil intercedi, quo minus Samniti populo pacis bellique liberum arbitrium sit*. Livius lib. VIII. (c. 2.) In Antiochi federe est: *Si qui sociorum populi Romani ultro bellum inferrent Antiocho, vim ei arcendi jus esto: cum ne quam urbem aut belli jure teneat, aut in amicitiam accipiat.* Livius XXXVIII. (c. 38.) *Polybius* in excerptis legationum 35. [*Sidicini* nequaquam socii erant *Romanorum*, ut patet ex fine *Cap.* 1. præcedentis apud *Livium*. In fœdere autem cum
agitur tantum de jure defension
in omni pacto tacitè exceptum
debet. *J. B*]

n *Nego pertinuisse hoc ad fede
lationem*] *Procopius* Persicoru
ἔφασκέ τε ὡς αὐτὸς ἐ λύει τὰς
τε καὶ Ῥωμαίων σπονδὰς, ἐπ
εἰς ταύτας ἐδέτεροι ἐσεγράψαντ
*bat Alamundarus rex Saracenor
violari a se quæ inter Persas Rom
convenerant, quandoquidem ipse
parte conventis inscriptus esset.*

(ll) Comprehenduntur etiam
ri, ut ostendemus, Deo dan
Notis nostris Gallicis ad hunc
J. B.

anente de cætero pace. Justinus de his temporibus agens: *Libro* III. c. 7.
cias, quas proprio nomine condixerant, ex sociorum persona rum-
unt, quippe quasi minus perjurii contraherent, si ferentes sociis auxi-
potius quam si aperto prælio dimicassent. Sic & in oratione de
onefo, quæ inter Demosthenicas legitur, apparet pace qua- *Pag.* 33. A.
n Athenienfium cum Philippo cautum, ut quæ ea pace non
nprehenderentur Græciæ civitates liberæ essent: si quis vim
rret, defendere eas in pace comprehenfis liceret. Et hoc qui-
n exemplum est in fœdere æquali.

XIV. In fœdere inæquali ponemus alterum, si convenerit ne
er fœderatorum injussu alterius bellum gerere possit; quod
positum fuisse in fœdere Romanorum & Carthaginienfium post
lum Punicum secundum, supra memoravimus. sicut & posi-
n fuit in fœdere 45 Macedonico cum Romanis, ante Perseum *Livius*, lib. XLII. c. 25.
gem. Cum belli gerendi nomen, & ad omne bellum pertine-
possit, & ad id quod infertur, non quod repellitur, in dubio
arctiorem hic significatum sumemus, ne (mm) nimium coar-
tur libertas.

XV. Ejusdem generis est illud, quod Romani promiserant,
47 liberam fore Carthaginem: quod quanquam ex natura actus
plenissima potestate intelligi non poterat, (belli enim susci-
ndi jus & alia quædam 48 pridem amiserant) aliquam tamen
s relinquebat libertatem, & minimum tantam, ut alieno im-
rio urbem sedibus transferre non tenerentur. Frustra ergo vo-
m Carthaginis urgebant Romani, dicentes civium multitudi-
m, (nn) non urbem significari: (quod quanquam improprium
concedi

GROTII.

Manente de cætero pace] Sic post
pora memorata Corcyrenses decre-
e, Ἀθηναίοις μὲν ξύμμαχοι εἶναι μετὰ
ξυγκείμενα, Πελοποννησίοις δὲ φίλοι·
se *Athenienfibus ex pactis societa-*
armorum præstare, & cum Pelopon-
is servare amicitiæ jura. [THUCY-
D. III. 70.]

Liberam fore Carthaginem] Dio-
rus Siculus sic refert excerpto lega-
num 27. mansura illis νόμους, χώραν,
ὰ, τάφους, ἐλευθερίαν· *leges, regionem,*
ra, sepulchra, libertatem.

GRONOVII.

44 *Positum fuisse*] *Livius* 30, 37. *Bel-*
n neve in Africa, neve extra Africam
injussu pop. Rom. gererent.

45 *Macedonico cum Romanis*] Livius
, 30. *Bellum extra Macedoniam ne in-*
ssu senatus gereret. Lib. 42, 25. *fœdus*
cum Philippo ictum, cum ipso eo post mor-
tem patris renovatum, in quo diserte pro-
hiberi eum extra fines arma efferre, pro-
hiberi socios pop. Romani lacessere bello.

46 *Arctiorem hic*] Nempe ut intelli-
gatur tantum, quod infertur.

47 *Liberam fore Carthaginem*] Bello
Punico tertio imminente, si facerent
imperata, datis ccc obsidibus, & ar-
mis traditis. Quod cum fecissent, jus-
ferunt eos cæteris rebus salvis cedere
sedibus, & 10000 passuum a mari aliam
urbem condere.

48 *Pridem amiserant*] Pace post bel-
lum Punicum secundum facta.

(mm) Immo quia sui ipsius defensio
est jus à naturâ concessum, quo nemo
potest ullo pacto sese exuere. *J. B.*

(nn) Ubi de *Urbe* aliquâ sermo fit,
quamquam ut multitudo Civium spe-
ctetur, tamen non sine solo & ædifi-
ciis, quæ sedes sunt Populi, intelligi-
tur. *J. B.*

concedi potest, 49 ob attributum quod civibus magis quam urbi convenit.) Nam in voce, liberam relinqui, αὐτονόμους, ut Appianus ait, manifesta erat captio.

Pag. 48. Ed. H. Steph. XVI. 1. Huc & illa frequens quæstio referenda est de 50 pactis personalibus ac 51 realibus. (oo) Et siquidem cum populo libero actum sit, dubium non est, quin quod ei promittitur sui natura reale sit, quia subjectum est 52 res permanens. Imo etiamsi status civitatis in regnum mutetur, manebit fedus, quia manet idem corpus, etsi mutato capite, & ut supra diximus, imperium quod per regem exercetur non desinit imperium esse populi. Excipiendum erit, si appareat causam fuisse propriam ei statui, ut 53 si liberæ civitates libertatis tutandæ causa fedus contrahant.

2. At si cum rege contractum sit, non statim personale erit censendum fedus: nam ut recte dictum est a Pedio & Ulpiano, plerumque persona pacto inseritur, 54 non ut personale pactum fiat, sed ut demonstretur cum quo pactum factum est. (L. jure gentium, 7. §. pactum, 8. D. de pactis.) Quod si adjectum sit federi ut perpetuum sit, aut factum in bonum regni, aut cum ipso & successoribus: sicut solere adjici in federibus, καὶ τοῖς ἐκγόνοις, & posteris, ait Libanius in defensione Demosthenis, aut ad tempus definitum, jam satis apparebit reale esse. Tale videtur fuisse q fedus Romanorum cum Philippo Macedonum rege, quod cum Perseus ejus filius ad se pertinere negaret, bellum eo nomine exortum est. Sed & alia verba, & ipsa interdum materia conjecturam suppeditabunt non improbabilem.

3. Quod si pares sint 55 in utrumque conjecturæ, supererit, (pp) ut favorabilia credantur esse realia, odiosa vero personalia. Federa pacis causa facta, aut commerciorum, favorabilia sunt. Quæ belli causa, non odiosa omnia, ut quidam censent, sed

56 in-

GROTII.

q *Fœdus Romanorum cum Philippo Macedonum rege*] Livius lib. XLII. (c. 25.)

GRONOVII.

49 *Ob attributum*] Vocem adjectivam, *liberam*.

50 *Pactis personalibus*] Quæ intra personam stant, & cum ea finiuntur.

51 *Realibus*] Quæ ad rem pertinent, & quamvis mutata persona manent stabilia.

52 *Res permanens*] 2, 9. 3.

53 *Si liberæ civitates*] Sic Etrusci Vejentibus, cum hi bello adversus Romanos regem creassent, negarunt auxilia, quamdiu sub rege essent. *Liv.* 5. 1.

54 *Non ut personale*] Non ut ad eum solum pertineat, sed ut appareat quicum sive ipsius sive alieno nomine actum sit.

55 *In utrumque*] Ut & personale & reale interpretari possis.

(oo) Confer PUFENDORFIUM nostrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VIII. Cap. 9. §. 6, & seqq. *J. B.*

(pp) Quum distinctio illa sit incerta & lubrica admodum, tutius est statuere, in dubio Fœdera cum Rege inita censenda esse realia, quoniam in dubio Rex intelligitur egisse tamquam Caput Civitatis, & ejus utilitatis caussa. Vide Celeberrimi THOMASII *Jurisprudentiam Divinam*, Lib. III. Cap. 25. num. 10. *J. B.*

56 ἐπιμαχίαι, id eſt, fœdera tuendi ſe cauſa, propius ad favorem accedunt, ξυμμαχίαι magis ad onera. Ad quæ accedit quod in fœdere ad bellum quodvis, 57 præſumitur ratio habita r prudentiæ & pietatis ejus quicum agitur, ut qui non modo non injuſte, ſed nec temere bellum ſuſcepturus videretur.

4. Quod vero dici ſolet, 58 ſocietates morte finiri, huc non adfero: pertinet enim hoc ad ſocietates privatas, & juris eſt civilis. *Declam. lib. I. Conſ. 12.* Jure ergo an injuria s Fidenates, t Latini, Etruſci, Sabini a fœdere diſceſſerint mortuis Romulo, Tullo, Anco, Priſco, Servio, dijudicari a nobis recte non poteſt, cum non exſtent fœderum verba. Cui non diſſimilis eſt illa apud Juſtinum controverſia, *Lib. I. c. 7.* an civitates quæ Medorum tributariæ fuerant, mutato imperio conditionem mutaſſent. Spectandum enim an in conventione 59 fidem Medorum elegiſſent. Minime vero admittenda eſt Bodini argumentatio, fœdera ad regum ſucceſſores non tranſire, quia *Lib. V. c. ult.* juramenti vis perſonam non exeat. (qq) Poteſt quippe juramenti obligatio 60 perſonam tantum obſtringere, & ipſa promiſſio obligare heredem.

5. Neque enim verum eſt quod ſumit, fœdera jurejurando veluti

GROTII.

r *Vide Parutam* libro V, & VII.

s *Fidenates*] Vide *Dionyſium Halicarnaſſenſem* libro III. (c. 6.)

t *Latini*] De Appulis, [Immo *Apiolanis*, DION. HALICARN. *Antiq. Rom.* III. 42.] & Latinis, idem eodem libro III. de Turno Herdonio & Latinis, idem libro IV. (c. 46.) *Ammianus* libro XXVI. *Perſarum rex manum Armeniis injectabat, eos ad ſuam ditionem ex integro vocare vi nimia properans, ſed injuſte; cauſando quod poſt Joviani exceſſum, cum quo fœdus firmaverat & pacem, nihil obſtare debeat, quo minus ea recuperaret quæ ante ad majores ſuos pertinuiſſe monſtrabat.* (Cap. 4.) Similia de Juſtiniani pactis cum Saracenis vide apud *Menandrum Protectorem.* Adde quæ Helvetii cauſantur poſt mortem Henrici III. apud *Thuanum* libro XCVII, in anno cIɔ Iɔ LXXXIX. Vide & inſignem locum apud *Camdenum* in anno cIɔ Iɔ LXXII. ubi de fœdere antiquo Gallorum cum Scotis.

GRONOVII.

56 Ἐπιμαχίαι] 2, 11, 6.

57 *Præſumitur ratio habita*] Bene exiſtimaſſe utrumque contrahentium de altero, & credidiſſe inter ſe, neutrum temere aut injuſte agere.

58 *Societates morte finiri*] §. 5. Inſtit. *de ſociet.*

59 *Fidem elegiſſent*] Reſpectum habuerint præciſe ad Medorum gentem & bonos mores. Verbum juris l. 57. D. *mandati.* l. 3. D. *de probat.*

60 *Perſonam tantum obſtringere, & ipſa promiſſio*] Ergo concedit jurisjurandi vim perſonam non exire? & ſi ſucceſſor nolit ſtare jurato a deceſſore, tantummodo eum promiſſum non ſervare; non etiam perjurium contrahere? Videtur potius neganda Major. Quod non exit perſonam, non obligat ſucceſſorem. Nam in actibus regiis, princeps & ſucceſſor una ſunt perſona: uterque repræſentat populum, qui heri & hodie unus. Deinde jurisjurandi vis non exit perſonam, quoties quis pro ſe tantum & ſuo nomine, non etiam alieno & pro alio jurat. Rex autem jurat pro populo, cujus pars eſt ſucceſſor.

(qq) Confer PUFENDORFIUM, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. IV. Cap. 2. §. 17. cum noſtris Notis, alterius Editionis. *J. B.*

uti firmamento inniti, cum plerumque in ipsa promissione satis sit efficaciæ, cui majoris religionis causa jusjurandum additur. P. Valerio Consule juraverat plebs Romana conventuros se jussu Consulis. Mortuo illi succedit L. Quintius Cincinnatus. Cavillantur Tribuni quidam, quasi non teneretur religione populus. Sequitur Livii judicium: *Nondum hæc quæ hoc tenet sæculum negligentia Deûm venerat: nec interpretando sibi quisque jusjurandum & leges aptas faciebant; sed suos potius mores ad ea accommodabant.*

Lib. III. c. 20.

XVII. Sane cum rege initum fedus manet, etiamsi Rex idem aut successor regno a subditis sit pulsus. Jus enim regni penes ipsum manet, utcunque possessionem amiserit: quò pertinet Lucani illud de Senatu Romano (*Lib.* v. vers. 29.)

non unquam perdidit ordo
Mutato sua jura loco.

XVIII. Contra, si alieni regni invasor volente vero rege, aut oppressor populi liberi, antequam sufficiens populi consensus accedat, bello impetatur, nihil eo fiet contra fedus: quia u hi possessionem habent, jus non habent. Et hoc est quod Nabidi dicebat T. Quintius: *Amicitia & societas nobis nulla tecum, sed cum Pelope rege Lacedæmoniorum justo ac legitimo facta est.* Qualitates autem istæ in federibus regis, successoris, & similes, jus proprie significant, & odiosa est invasorum causa.

Livius lib. XXXIV. c. 32.

XIX. Tractaverat olim Chrysippus hanc quæstionem, an præmium promissum ei, qui primus ad metam pervenisset, debeatur utrique si simul 61 pervenerint, an neutri. Et sane x vox primi ambigua est, nam aut eum significat 62 qui omnes antecedit, aut quem nemo. Sed quia virtutum præmia favorabilia sunt, (rr) ve-

Apud *Plutarch. De Stoic. repugn.* p. 1045. D.

GROTII.

u *Hi possessionem habent, jus non habent*] Sic Valens non accepit excusationem Gotthorum regis, qui *Procopio* purpuræ invasori auxilia se misisse dicebat. excusationem vanissimam dicit *Ammianus* libro XXVII. (*c.* 5.) Apud Græcos scriptores eadem historia, sed sub Scytharum nomine. ita enim Gotthos vocabant. Sic Justinianus negabat fedus se rupturum cum Gizericho factum, si Gelimerem bello impeteret, qui justo regi Ildericho cum regno libertatem eripuerat. Vide *Cardinalem Tuschum* pp. verbo Tyrannus concl. 309, num. 6. *Catheranum* decis. LXXIX, num. 35.

x *Vox primi ambigua est*] Vide *Albericum de Rosato* de statutis qu. 106. & 107.

GRONOVII.

61 *Pervenerint, an neutri*] Cujus controversiæ tollendæ causa veteres solebant interdum *hieran* facere, ut loquitur *Seneca* ep. 83. hoc est, coronam, quam uterque meruisse videbatur, alicui Deo sacrare & in templo suspendere. *Ovid.* 13, Met. 381.

62 *Qui omnes, aut quem nemo*] Priori modo unus tantum primus est, posteriori plures esse possunt.

y *Scipio*]

(rr) verius est concursuros ad præmium, quanquam liberalius [y] Scipio, Cæsar, Julianus his, qui pariter muros ascenderant, solida præmia tribuerunt. Et hæc quidem dicta sunto de interpretatione ea, quæ verborum significationi propriæ vel impropriæ aptatur.

Everb. in loco a ratione legis ad restrictionem. & in loco a ratione legis ad extensionem.

XX. 1. Est & aliud interpretandi genus, ex conjecturis, extra significationem verborum, eorum scilicet quibus promissio continetur: idque duplex, [63] vel extendens vel [64] coarctans. Sed quæ extendit interpretatio difficilius procedit, facilius quæ arctat. Nam sicut in rebus omnibus, ut effectus non sequatur, satis est unam deesse causarum, ut nascatur, omnes convenire oportet; [65] ita & in obligatione conjectura extendens obligationem non temere admittenda est: multoque hic difficilius quam in casu de quo supra dicebamus, ubi verba largam aliquam significationem, etsi minus receptam admittunt. Nam hic [66] extra verba promittentia conjecturam quærimus, quæ valde certa esse debet, ut obligationem inducat, nec ratio similis sufficit, sed oportet eadem sit; nec id semper satis est, ut dicamus ex ratione faciendam extensionem: quia ut modo dicebamus, sæpe ratio ita movet, [67] ut voluntas tamen sit causa per se sufficiens, etiam sine ratione illa.

2. Ut ergo talis extensio recte fiat, opus est ut constet rationem, sub quam venit casus quem volumus comprehendere, esse causam unicam & efficacem, quæ promittentem moverit, eamque rationem ab eo [68] consideratam in sua generalitate, quia alioqui promissio futura fuisset iniqua aut inutilis. Hæc quoque pars tractari solet a rhetoribus in loco περὶ ῥητοῦ καὶ διανοίας, cujus speciem unam ponunt, quoties semper eandem sententiam dicimus:

GROTII.

y *Scipio*] Capta Carthagine nova in Hispania. [Refert id *Livius*, XXVI. 48. *J. B.*]

GRONOVII.

63 *Vel extendens*] Ut plus accipiatur, quam verbis expressum sit.

64 *Coarctans*] Ut minus.

65 *Ita & in obligatione*] Ut obligatio latius pateat, omnia adesse oportet: ut angustior, sufficit minimum abesse.

66 *Extra verba promittentia*] De eo negotio, quod in formula pacti expressum non est, sed eodem trahere volumus.

67 *Ut voluntas tamen*] 1. Num. 7.

68 *Consideratam in sua generalitate*] Ut etiam complectatur casus non expressos.

(rr) Heic potius mihi videtur distinguendum, an actus, cujus præstationi prœmium promissum est, possit *iterari, aut non. Si prius*, jubendi sunt illi, qui prœmium ambiunt, iterum e. g. cursum instituere. Si posterius, vel ipsum *præmium* sine incommodo aut onere nimio multiplicari potest, vel *non potest*. *Si potest*, utrique solidum prœmium dandum quum uterque meritus sit. *Sin minus* prœmium vel *dividi* potest, & tunc inter illos æquis partibus dividendum; vel *in commune possideri*, & ita possidebitur; vel neutrum fieri potest, & tunc vel ex *sorte*, vel ex *pacto*, res uni adjudicanda. Quæ omnia fusiùs deducemus & probabimus in Notis nostris Gallicis. *J. B.*

mus: ſed & alter locus 69 *κατὰ συλλογισμὸν per ratiocinationem* huc pertinet: nimirum ubi 70 ex ſcripto ducimus quod ſcriptum non eſt, ut loquitur Quintilianus. Et quæ a juriſconſultis traduntur z de his, 71 quæ in fraudem fiunt.

3. Exemplum ſit a in pactione, ne quis locus muris cingatur, facta eo tempore cum non aliud eſſet muniendi genus. Is locus ne aggere quidem cingi poterit, ſi ſatis conſtet prohibendi muros unicam fuiſſe cauſam ne muniretur is locus. Vulgo ſolet exemplum adferri de conditione, ſi poſthumus ſit mortuus, ab eo ſcripta 72 qui poſthumum omnino exſpectabat, ut 73 ſententia diſpoſitionis producatur ad eum caſum, 74 ſi is poſthumus natus non eſſet, quia conſtet voluntatem loquentis motam fuiſſe conſideratione non exſtituræ prolis: quod ipſum non apud juriſconſultos tantum, ſed & b apud Ciceronem, & Valerium (ſſ) Maximum invenire eſt.

Lib. 1. c. 39. & 11. c. 32. *de Orat. Bruto*; c. 52, 53. * *Cap.* 20.

4. Cicero cauſam hanc adfert oratione * pro Cæcina: *Quid? verbis ſatis hoc cautum erat? minime. Quæ res igitur valuit? voluntas:*

GROTII.

z *De his, quæ in fraudem fiunt*] Bene *Seneca* excerptis controverſiarum VI, 3. *Circumſcriptio ſemper crimen ſub ſpecie legis involvit: quod apparet in illa, legitimum eſt: quod latet, inſidioſum. Quintilianus* controverſia (immo *Declamat.*) CCCXLIII. *Neque enim unquam decurritur ad hanc legem* (nempe de circumſcriptione) *niſi cum rectum jus nequitia excluſum eſt.* Exemplum habes apud *Plinium* hiſtoriæ naturalis libro XVIII: *quippe etiam lege Stolonis Licinii incluſo modo Iↄ jugerum, & ipſo ſua lege damnato, cum ſubſtituta filii perſona amplius poſſideret.* (Cap. 3.) Eſt eadem hiſtoria apud *Valerium Maximum* VIII, c. VI, 3. Vide aliud exemplum apud *Tacitum* annalium XV. (Cap. 19.) de fictis adoptionibus. Aliud in novella Emanuelis Comneni, quæ eſt in jure Græco-Romano.

a *In pactione, ne quis locus muris cingatur, facta eo tempore cum non aliud eſſet muniendi genus*] *Fuſcus Arellius* in controverſia, quæ eſt apud *Senecam* decima libro II. *hunc enim animum fuiſſe ſine dubio jurantium, ut vi non diducerentur, cum illud quoque caverint, ne morte dividerentur.*

b *Apud Ciceronem*] Etiam de inventione II. (c. 42.)

GRONOVII.

69 Κατὰ συλλογισμὸν] *Quinctil.* inſtit. 7, 8.

70 *Ex ſcripto ducimus*] Colligimus, elicimus.

71 *Quæ in fraudem*] Cum ſalvis verbis legis aut pacti ſententia eluditur: quoties quod lex aut pactio fieri noluit, diſerte autem fieri non vetuit, id fit.

72 *Qui poſthumum*] Qui certum habebat ſe uxorem gravidam relinquere, cum moreretur.

73 *Sententia diſpoſitionis*] Teſtamenti aut cujuſcumque ultimæ voluntatis.

74 *Si is poſthumus natus non eſſet*] Si abortum paſſa ſit, aut ante partum cum fœtu obierit uxor vidua.

(ſſ) Nihil hac de re exſtat apud *Valerium Maximum*, nec in Capite *De ratis Teſtamentis & inſperatis*, ubi locus eſſet aptus, nec alibi, quod ſciam. Sed in Cap. præced. *Lib.* VII. *Cap.* 7. n. 1. exemplum legitur, quod ad hanc regulam poteſt referri, quamquam contrario modo: nimirum Patris, qui, quum Filium ſuum in bello occubuiſſe falſo crederet, alios inſtituerat heredes. Hoc, ut videtur, anſam dedit errori Auctoris noſtri, memoriæ vitio duo diverſa confundentis. *J. B.*

c Unà

luntas: quæ si tacitis nobis intelligi posset, verbis omnino non uteremur: quia non potest, verba reperta sunt, non 75 quæ impedirent, sed quæ indicarent voluntatem. Mox in eadem oratione dicit idem jus esse, ubi perspicitur c una atque eadem causa æquitatis, id est, rationis quæ sola moverat: Ita interdictum, *unde tu me vi dejeceris hominibus coactis armatisve*, locum habere adversus omnem vim quæ ad caput & vitam pertineat. *Ea enim*, inquit, *plerumque fit* Cap. 22.
per homines coactos armatosque: quæ si 76 alio consilio, eodem periculo facta sit, eodem jure esse voluerunt. In declamatione patris Quin- Decl. 350.
tiliani exemplum hoc est: *Cædes videtur significare sanguinem & ferrum. si quis alio genere homo fuerit occisus, ad illam legem revertemur. Si inciderit in latrones,* (tt) *aut in aquas præcipitatus, si in aliquam 77 immensam altitudinem dejectus fuerit, eadem lege vindicabitur qua ille qui ferro percussus sit.* Similis est argumentatio Isæi oratione de Pyrrhi hereditate, cum ex eo quod testamentum Attica lege vetitum esset fieri filia invita, infert, 78 ne adoptionem (uu) quidem ea invita permitti.

XXI. Atque hinc solvenda est celebris illa quæstio, quæ & apud Gellium est de mandato, an impleri possit non per idem Lib. I. c.
sed per aliud æque utile, aut utilius quam erat id quod mandator 13.
præscripserat. (xx) Id enim ita demum licet, si constet quod præscriptum erat, non præscriptum fuisse 79 sub speciali sua forma,

GROTII.

c *Una atque eadem causa æquitatis*] Sic in sponsam alterius adulterium committi probat *Philo* de specialibus legibus, addita causa: *αἱ γὰρ ὁμολογίαι τοῖς γάμοις ἰσοδυναμοῦσι·* (Pag. 788. A.) *Idem valent sponsalia quod nuptiæ.* Sic in lege per Mosem data, sub bovis nomine intelliguntur omnia animantia mansueta; sub nomine putei fossa quævis, *Exodi* XXI, 28. & 35. *Chassanæus* Catalogo Gloriæ mundi V. parte, consid. 49.

GRONOVII.

75 *Quæ impedirent*] Incertam, ambiguam, obscuram redderent. [Minimè: sed quæ efficerent quominus voluntas effectum haberet. *J. B.*]

76 *Alio consilio, eodem periculo*] Alia via & modo, eodem justo metu.

77 *In immensam altitudinem*] De tecto excelso vel turri in humile solum, de jugo aut cacumine montis saxei in vallem, de plano in profundam foveam.

78 *Ne adoptionem*] Quia una utriusque ratio est, ne a filia invita hereditas abeat.

79 *Sub speciali sua forma*] Non ut jussum facias modo, sed jussam rem definitam facias, quo alia eveniat; illam vero aliam vel non omnino, vel difficilius eventuram appareat, si sic fecisses, ut ille jusserat.

(tt) Editio *Obrechti* habet: *Si occiderit in Latinas aut* &c. quod omnino rectius est. *J. B.*

(uu) Locus est *pag.* 400. *Edit. Wech.* sed ubi hoc tantum dicitur, Patrem qui solas filias, ex justo matrimonio natas, relinquit, neminem posse adoptare, heredemque scribere, nisi cui prius filiam in matrimonium collocaverit, juxta Legem *Athenis* constitutam. Deceptus est Auctor ab Interprete Latino infelicissimo, qui *ἐπὶ ταύταις* vertit, *in illarum* [filiarum] *arbitrio*: & *ἄνευ τῶν θυγατέρων*, *insciis filiabus, non consultis*: quum hæc significent, non sine illis uxoribus ductis ab eo, qui testamento heres instituitur. *J. B.*

(xx) Confer PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. V. Cap. 4. §. 5. *J. B.*

ma, [d] sed sub consideratione generaliore, quæ aliter quoque obtineri possit: quomodo eum qui fidejubere erat jussus, mandare posse creditori, ut tertio pecuniam numeret, a Scævola responsum est. Cæterum ubi de eo non satis constat, retinendum est quod apud Gellium eo loco legitur, [80] dissolvi imperantis officium, siquis ad id quod facere jussus est, non obsequio debito, sed consilio non desiderato respondeat.

L. ult. D. Mandati.

XXII. Restringens interpretatio extra significationem verborum quæ promissionem continent, aut [81] ex defectu petitur originario voluntatis, aut [82] ex casus emergentis repugnantia cum voluntate. Defectus voluntatis originarius intelligitur ex absurdo, quod alioqui evidenter sequeretur; ex cessatione rationis [e] quæ sola plene & efficaciter movit voluntatem; & ex materiæ defectu. Primum in eo fundamentum habet, quod nemo credendus est velle absurda.

XXIII. Secundum, ex eo quod [83] contentum in promissione, ubi ratio talis additur, aut de ea constat, [84] non consideratur nude, sed quatenus sub ea ratione venit.

XXIV. Tertium, in eo quod materia de qua agitur semper intelligenda est [85] obversari animo loquentis, etiamsi verba latius pateant. Hæc quoque interpretandi ratio a Rhetoribus tractatur in loco περὶ ῥητοῦ καὶ διανοίας, & titulum habet, cum dicitur [86] non semper eadem sententia.

XXV. 1. Sed

GROTII.

d *Sed sub consideratione generaliore*] *Quintilianus* controvers. [immo *Declam.*] CCLVII. *Servi quadam liberius ex bona mente faciunt, & aliquando indicium fidei putant pretio emta mancipia, non paruisse.* Exemplum habes in excerptis legationum in illa parte, quomodo legationes obeundæ accipiendæque sint; & in iis quæ Johannes Justinianeorum ducum unus fecit contra Belisarii verba, Gothicorum II, & IV.

e *Quæ sola plene & efficaciter movit voluntatem*] Exemplum in l. *Adigere* 6. §. *quamvis*, 2. D. *de jure patronatus*.

GRONOVII.

80 *Dissolvi imperantis officium*] Auctoritatem imperii subverti.

81 *Ex defectu originario*] Quod credibile est ab initio hanc voluntatem paciscentis non fuisse.

82 *Ex casus emergentis*] Aut fuisse quidem, sed non, si tale quid contingeret, quod intervenit. [Non hic est sensus auctoris: sed casum, de quo agitur, talem esse, ut in mentem non venerit loquenti, nec venire potuisse præsumatur; quum in priori specie, ubi est *defectus originarius voluntatis*, casus excipiendus censeatur ab initio obversatus esse animo loquentis, & jam tum adeo ab illo exceptus. J. B.]

83 *Contentum in promissione*] Res promissa.

84 *Non consideratur nude*] Non promissa est omni modo, sed ob impellentem rationem, sine qua promissum non esset. Ut cum apud *Sueton.* colligitur Tiberium necessitate magis quam judicio adscitum successorem ab Augusto, quia præfatus sit in testamento: *Quoniam sinistra fortuna C. & L. filios mihi eripuit, Ti. hæres esto.* c. 25.

85 *Obversari animo*] Atque ita qui sensus extra materiam est, animo qui obversatus non videtur.

86 *Non semper eadem*] Iisdem verbis de negotiis diversis.

XXV. 1. Sed de ratione notandum est, sub ea comprehendi sæpe quasdam res [87] non secundum existentiam, sed secundum potentiam moraliter consideratam, quæ ubi locum habet, restrictio facienda non est. Sic si cautum sit, ne exercitus aut classis aliquò ducatur, non poterit duci, etiam animo non nocendi. Quia in pactione non certum damnum, sed periculum qualecunque spectatum est.

2. Solet & hoc disputari, an promissa in se [88] habeant tacitam conditionem, si res maneant quo sunt loco: quod negandum est, nisi apertissime pateat statum rerum præsentem in unica illa quam diximus ratione inclusum esse. Sic passim in historiis legimus [89] legatos a suscepto itinere domum rediisse, [illegible] quod res ita mutatas intelligerent ut tota legationis materia aut causa cessaret.

XXVI. 1. Repugnantia casus emergentis cum voluntate solet & ipsa ab oratoriæ artis magistris referri ad eum, quem dicunt locum περὶ ῥητοῦ καὶ διανοίας. Est autem duplex: nam aut voluntas colligitur [90] ex naturali ratione, aut ex alio signo voluntatis. Dijudicandæ voluntati ex naturali ratione [illegible] partem accuratissime tractavit, [illegible] γνώμην, sive εὐγνωμοσύνην, id est, æquiprudentiam [illegible] vero ἐπιείκειαν, id est, æquitatem, quam [illegible] correctionem ejus [illegible] in quo lex [illegible] ad testamenta quoque & pacta [illegible] quia casus nec prævideri omnes possunt nec exprimi, [illegible] quadam opus est eximendi casus, quos qui locutus est si adesset eximeret: non tamen [illegible] temere, [illegible] [92] [illegible] facere actus alieni; sed ex sufficientibus indiciis.

2. Certissimum indicium est, [94] si [illegible] sequi [illegible] illici-

tum

GROTII.

[f] In quo lex defecit ob universalitatem. [illegible] Seneca IV, controversia 27. [illegible] [illegible] excipitur. Sed multa quamvis non excipiantur intelliguntur. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

GRONOVII.

[87] Non secundum existentiam.] [illegible] sed ex quibus [illegible] spectatur.

[88] Habeant tacitam conditionem.] [illegible] intelligantur [illegible] [illegible] [illegible]

[89] Legatos a suscepto [illegible] [illegible] Galli, [illegible] [illegible]

[90] Ex naturali ratione.] [illegible] vel ex [illegible]

[91] Correctionem.] Exceptionem a [illegible] aliquo modo sub [illegible] definitum [illegible] universalia tantum, non [illegible]

[92] Temere.] [illegible] temeritate.

[93] [illegible]] Pro arbitrio [illegible] quod non [illegible]

[94] Si [illegible] casu sequi] Talis in casus, [illegible] verbis fiat res vetita.

tum esset, id est, pugnans cum naturalibus aut divinis præceptis. Talia enim, 95 cum obligationis capacia non sint, eximenda sunt necessario. *Quædam*, ait Quintilianus pater, *etiamsi nulla significatione legis comprehensa sint, natura tamen excipiuntur*. Ita qui promisit depositum gladium reddere, non reddet furenti, ne aut ipsi periculum creet, aut aliis innocentibus. Sic nec reddetur res deposita ei, qui deposuit, 96 si dominus eam repetat. *Probo*, inquit Tryphoninus, *hanc esse justitiam, quæ suum cuique ita tribuit, ut non distrahatur ab ullius personæ justiore repetitione*. Ratio est, quia, 97 ut alibi notavimus, introducti semel dominii ea vis est, ut rem domino cognito non reddere omnino injustum sit.

Decl. 315. *L. bona fides*, 32. *D. depositi.*

XXVII. 1. Secundum erit indicium, si 98 verba sequi non quidem per se & omnino illicitum sit, sed æque rem æstimanti nimis grave atque intolerabile: 99 sive absolute spectata conditione humanæ naturæ, sive comparando personam & rem, de qua agitur, cum ipso fine actus. Sic qui rem ad dies aliquot commodavit, intra eos dies repetere eam poterit, si ipse valde egeat: quia actus tam benefici ea est natura, ut non credendus sit quisquam ad magnum suum incommodum se voluisse obligare. Sic qui auxilium federato promisit, excusabitur quamdiu ipse domi periclitatur, in quantum copiis opus habet. Et g concessio immunitatis vectigalium & tributorum intelligetur 1 de quotidianis & anniversariis, non de iis, quæ summa necessitas exigit, & quibus carere respublica non potest.

Molin. disp. 294. *Sylv. verb. commodatum. n* 4. *Less. l.* 11. *c.* 27. *dub.* 5. *Ang. ad l.* 7. *ad l. Rhod. Vasq. contr. Ill. c.* 31.

2. Ex quibus apparet nimis laxe dictum a Cicerone, * non servanda promissa quæ sint iis quibus promiseris inutilia, nec si plus tibi noceant quam illi prosint cui promiseris. Nam an res utilis sit futura ei, cui promissa est, 2 judicare promissor non debet, nisi forte in casu furoris, de quo supra diximus: & ut promissum promissorem non obliget, non satis est 3 quodlibet nocu-

* *De Offic.* 1. 10.

GROTII.

g *Concessio immunitatis*] Vide *Rosenthalium* de Feudis cap. v. concl. LXXXVI. num. 2. *Heig.* Illustrium XVIII, num. 16. parte I. *Cothmannum* conf. XI, 32. *Clarum* §. feudum. XXIX, 2. *Andream Knich* de Vestitis Pactis. parte II, c. 5, num. 20. *Henricum* Bocer de Collectis cap. IV, 12.

GRONOVII

95 *Cum obligationis*] Cum ad ea nemo possit obligari.

96 *Si dominus*] Is, ad quem jure pertinet, quamvis eam, qui deposuit, aliquamdiu possederit.

97 *Ut alibi notavimus*] 2. 10. 1.

98 *Verba sequi*] Proprietati verborum in interpretando inhærere.

99 *Sive absolute*] Vel cuivis homini pro captu nostræ fragilitatis, vel ei, qui promisit.

1 *De quotidianis & anniversariis*] Perpetuis & solennibus.

2 *Judicare promissor*] Neque hoc dicit *Cicero*: intelligit enim, quæ re vera omnium sanorum judicio sunt inutilia, non unius promissoris.

3 *Quodlibet nocumentum*] Qualecumque damnum, quod inde sentiat promissor.

h Quod

ımentum in promissorem, sed tale oportet sit; h quod pro ıra actus credi debeat exceptum. Sic qui operas vicino ad dies ıot promisit, non tenebitur, si eum 4 morbus sonticus patris filii detineat. Et hoc recte Cicero de Officiis primo: *Si con-eris te cuipiam advocatum 5 in rem præsentem esse venturum, at-interim graviter ægrotare filius cœperit, non sit contra officium non re quod dixeris.* Cap. 10.

. In eundem sensum accipiendum, nec ultra trahendum est, od apud Senecam legimus: 6 *Tunc fidem fallam, tunc incon-tiæ crimen audiam, si 7 cum omnia eadem sint, quæ erant pro-ente me, non præstitero promissum, alioqui quicquid mutatur, li-atem facit de integro consulendi, & meam fidem liberat. Pro-8 advocationem: postea apparuit per illam causam 9 præjudicium atrem meum quæri. promisi me peregre una iturum: sed iter tari latrociniis nuntiatur. In rem præsentem venturus fui: sed filius, sed puerpera uxor tenet. Omnia esse debent eadem quæ int cum promitterem, ut promittentis fidem teneas.* Omnia in-ge, pro actus ejus de quo quæritur natura, ut jam modo ex-ıimus. De Benef. l. IV, c. 35.

XVIII. Diximus alia quoque esse posse signa voluntatis quæ ndant 10 casum eximendum. Inter ea signa nihil validius est quam

GROTII.

Quod pro natura actus credi debeat tum] Vide *Carolum Molinæum* ad ıetudines Parisienses tit. 1, §. 2 v. n. 3. *Ferd. Vasquium* de suc-onum creatione libro II, §. XVIII. . 80. *Antonium Fabrum* rerum in ıdia judicatarum libro IV, tit. 30. *ım* in l. stipulatio hoc modo. 61. . 3. de verborum obligationibus. e c. quemadmodum. 25. *de jure-ıdo* & *Alciatum* ad c. *cum contin-* eodem titulo.

Quod apud Senecam legimus] Ejus-hæc sunt, capite XXXIX, lib. IV. eneficiis: *Ad cœnam quia promisi etiamsi frigus erit. Surgam ad spon-, quia promisi, quamvis non con-im, sed non si febricitavero. Spon-descendam, quia promisi: sed non ondere in incertum jubebis, si bligabis. Subest, inquam, tacita tio, si potero, si debebo, si hæc ita . Effice ut idem status sit cum exi-, qui fuit, cum promitterem. desti-levitas non erit, si aliquid inter-novi. quid miraris, cum conditio promittentis mutata sit, mutatum esse consilium? eadem mihi omnia præsta & idem sum. Vadimonium promittimus, tamen deseritur. Non in omnes datur actio, deserentem vis major excusat.* Usi sæpe hoc effugio Angli. Vide *Camdenum* in anno cIↄ Iↄ XCV. tum in controversia cum Batavis, tum in altera cum Anseaticis.

GRONOVII.

4 *Morbus sonticus*] Gravis, quo vita periclitatur.

5 *In rem præsentem*] In foro & judicio præsto fore.

6 *Tunc fidem fallam*] Judicabor fidem fefellisse & levitatis infamiam subiisse.

7 *Cum omnia eadem*] Quoties nihil ex transverso interveniens faciem rerum ac temporum variaverit.

8 *Advocationem*] Me alicui advocatum fore.

9 *Præjudicium*] Aliquid statui, quo causa patris mei pendens in lite fiat deterior.

10 *Casum eximendum*] Tali casu non voluisse fieri, quod quis voluit fieri.

k *Cicero*

quam verba 11 alio loco posita, non ubi directe pugnant, q
est ἀντινομία, cujus supra meminimus, sed cum velut inspe
ex ipso rerum eventu inter se committuntur, quam Rheto
Græci vocant τὴν ἐκ περιστάσεως μάχην.

XXIX. 1. In hac disceptatione utra pars scripti 12 cum ex
sit collisio prævalere debeat, regulas quasdam ex antiquis au
ribus k Cicero posuit, quæ ut spernendæ neutiquam sunt,
mihi non suo ordine videntur collocatæ. Nos eas hunc in
dum digeremus. l Ut quod permittit 13 cedat ei quod jub
(yy) quia qui permittit aliquid ita permittere videtur, nisi a
Lib. II. c. 10. quid obstet, quam de quo ibi agitur: ideoque, ut ait 14 Scrip
ad Herennium, plus valet 15 sanctio permissione. Ut quod facien
dum est certo tempore, ei præferatur quod quovis tempore fi
potest: unde sequitur, ut plerumque pactio 16 vetans vincat j
bentem, quia pactio vetans obligat ad quodvis tempus, jube
non item, nisi aut tempus sit expressum, aut jussio tacitam pr
hibitionem contineat. Inter eas pactiones, quæ supradictis q
litatibus pares sunt, ut præferatur quod magis est peculiare,
ad rem propius accedit: nam solent specialia efficaciora esse ge
ralibus: & in prohibitionibus, ut quæ pœnam adjunctam hab
ei quæ pœna vacat, & quæ majorem pœnam minatur, ei, q
minorem, præferatur. Tum vero, ut superet quod causas h
aut magis honestas, aut magis utiles. Extremo loco, ut (zz) q
postremo dictum est vincat.

2. I

GROTII.

k Cicero posuit] De Inventione secundo, (Cap. 49.) & ibi Marius Victorinus.

l Ut quod permittit, cedat ei quod jubet] Quintilianus declamatione CCC. LXXIV. Semper potentior lex est quæ vetat, quam quæ permittit. Donatus Phormione actu 1. scen. 2. (vers. 76.) Bene jubet: minorem enim vim habet ea lex quæ aliquid permittit, quàm illa quæ aliquid jubet. Vide Ciceronem Verrina II. (Cap. 51.) & quæ habet Connanus libro 1, c. 9.

GRONOVII.

11 Alio loco posita] Non conjuncta & proxima illis, quibuscum pugnant.

12 Cum ex casu sit collisio] Casu colliduntur & eventu, Quintil. 7, 7.

13 Cedat ei] Minus obligans urgensque credatur, quàm, &c.

14 Scriptor ad Herennium lib.
cap. 10.

15 Sanctio permissione] Quod i
ratur, necessarium; quod perm
voluntarium est. Cic. 2, de I
49.

16 Vetans obligat ad quodvis]
vetatur omnino, quamvis non c
tempore, habet tamen certum te
omne videlicet; quod autem j
infinite, tempus habet nullum
quovis fieri potest.

(yy) Modo scilicet Permissio
neralis, jussum autem particulare
id quod jubetur universaliter ce
missioni particulari; ut ad PUF
DORFIUM observatum est. J

(zz) Regula illa heic non be
tur. Illa enim valet, ubi om
& perpetua est repugnantia inter
que partem scripti: quum heic
de collisione in certis tantum c
Plura dicemus in Notis nostris
cis ad hunc locum. J. B.]

m

Illud ex superioribus hic repetendum est, pactorum jurato-
eam esse vim, ut intelligi debeant secundum receptissimam
prietatem, & ut omnes restrictiones tacitas, & ex natura rei
omnino necessarias, quam maxime repudient. Quare & si
tum pactum cum non jurato pugnet certo eventu, m præfe-
dum erit (aa) cui adest jurisjurandi religio.

XX. Solet & hoc quæri, an in dubio contractus perfectus
eri debeat antequam scriptura confecta sit, & tradita. Nam *Appian.*
urena causabatur adversus ea, quæ inter Syllam & Mithri- *Mithr.*
m convenerant. Mihi apertum videtur, ni aliud convenerit, pag.214.
edendum, scripturam adhiberi, ut 17 monumentum contra- *Ed. H.*
, non ut substantiæ ejus partem. Alioqui exprimi id solet, *Steph.*
n induciis cum Nabide: * *Ex qua die descriptæ conditiones editæ* * *Livius*
idi forent. *lib.*XXXIV. c. 35.

XXXI. Illud vero non admittam quod † quibusdam placuit, † *Alc.* v,
tractus regum & populorum quantum fieri potest interpretan- *cons.* 17.
ex jure Romano: nisi appareat inter quosdam populos jus illud
le in his, quæ juris sunt gentium, etiam pro jure gentium re-
tum esse. quod temere præsumendum non est.

XXXII. De eo vero, quod Plutarchus in Symposiacis movet, IX, *Symp.*
ditionem offerentis, an accipientis verba attendi magis de- 13.
nt, ita videtur, cum 18 accipiens hic sit qui promittit, ejus
ba formam dare negotio, si absoluta & in se perfecta sint.
n si 19 per affirmationem respiciant verba offerentis, tunc ea
ipsa

GROTII.

m *Præferendum erit cui adest juris-
andi religio*] Acontius apud Ovi-
m:

Promisit pater hanc: hæc & juravit amanti:
Ille homines, hæc est testificata Deam.
Hic metuit mendax, hæc & perjura vocari:
Num dubitas, hic sit major, an ille metus?

(Epist. Heroid. XX, 159. & *seqq.*)

n *Credendum scripturam adhiberi, ut
monumentum contractus, non ut substantiæ
partem*] L. in re. 4. & l. si res
. 5. D. *de fide instrumentorum*. l.
tum quod bona fide, 17. C. de
is. sic legem contractus quæ est 17.
de fide instrumentorum, interpretan-
Bartolus & *Johannes Faber*, *Sali-
s*, quorum sententia in judiciis
tra *Baldum* & *Castrensem* prævaluit.
Mynsingerus decade X, cons. XCI.
Neostadius de pactis antenuptialibus,
observatione XVIII. quare non satis
probabile est, quod *Ligniacus* adfert
de instrumento a rege subscripto, sed
nondum addito sigillo & secretarii ma-
nu, libro II. rerum Italicarum *Guic-
ciardini.*

GRONOVII.

17 *Monumentum contractus*] Unde
notitia haberi possit de contractu; non
ut ex ea demum contractus auctorita-
tem accipiat.

18 *Accipiens hic sit*] Qui enim of-
fert, facit optionem vel electionem
ejus, utrum duorum aut quid e pluri-
bus velit.

19 *Per affirmationem*] Si accipiens
non totum dicat, quod vult, sed tan-
tum, accipio, vel, maxime, vel,
ita sit.

(aa) Hoc nititur falsa hypothesi, de
qua suo loco monuimus. *J. B.*

I *Supra*

III. Sed cavendum sit, ne confundantur quæ diversi generis sunt. Nam cui 12 magistratus collatio mandata est, is reipublicæ tenetur ad eligendum eum qui dignus sit, & ad hoc exigendum respublica jus habet proprium. quare si ex indigni electione damnum fecerit respublica, ille 13 resarcire tenebitur. Sic etiam civis aliquis non indignus, etsi jus proprium ad officium aliquod non habeat, habet tamen 14 verum jus petendi juxta alios: in quo jure si per vim aut dolum impeditur, jam non totius rei exactæ sed incerti illius damni æstimationem exigere poterit. * Simile erit in eo, cui ne quid legaret testator, vi vel dolo fuit impeditus. nam 15 capacitas legati jus quoddam est, cui id est consequens, ut libertatem testantis in eo impedire injuria sit.

IV. Minus autem quis habere, ac proinde damnum fecisse intelligetur, non in re tantum, sed & in fructibus 16 qui proprie rei fructus sunt, sive illi percepti sunt, sive non, si tamen ipse eos percepturus fuerat, deductis impensis quibus res melior facta est, aut quæ ad fructus percipiendos fuerunt necessariæ, ex regula quæ nos vetat locupletiores fieri cum aliena jactura.

V. Sed & 17 spes lucri ex nostro æstimabitur, non ut 18 illud ipsum, a sed 19 secundum propinquitatem ad actum, ut in sementis spes messis.

VI. Tenentur autem, præter ipsum qui per se & αὐτόχειρ damnum dat, alii quoque faciendo aut non faciendo. (bb) Facien-

Thom. de Legib. ... q. ... art. ... 2. Soto lib. ... 21. q. 6. Lessius lib. 2. c. 11. dub. 21. & Covarr. ad c. peccatum. §. 2. §. 7.
* Lessius lib. 2. c. 7. Less. lib. 2. c. 12. dub. 16. n. 3.
a L. in quantitate 73. §. magna 1. D. ad legem Falcid.
Thom. 2. 2. 62. art. 4. Soto lib. IV. q. 6. art. 5.

GRONOVII.

12 *Magistratus collatio*] Jus eligendi & ordinandi præfuturos oppido, pago, provinciæ, ærario, aut cuicumque parti publicæ administrationis.

13 *Resarcire tenebitur*] Novell. 128. cap. 16. quæ Juliano Antecess. 124. capit. 556. p. 193. *Quod si talis administrator parum idoneus videatur, jubemus alium in loco ejus subrogari cum decreto episcopi & habitatorum ejusdem civitatis, scientibus nominatoribus, quod si aliquod per eum civitati adlatum sit detrimentum, de propriis facultatibus hoc resarcire cogantur.* Ita leg. nam & præcessit: *quod reliquatus fuerit pater* (is ipse quem & administratorem appellat) *civitatis, ab eo exigatur periculo eorum, qui denominatores ejus fuerint.*

14 *Verum jus petendi*] Ambiendi cum ἀνθρώποις sive similibus jure civibus; inde actio apud *Quintilianum* decl. 252. *Parasitus raptor candidatæ.*

15 *Capacitas legati*] Posse ex testamento aliquid capere.

16 *Qui proprie rei fructus*] Non debentur singulari curæ industriæque possessoris, qualis a domino expectari queat.

17 *Spes lucri*] Quo verisimiliter fuissem potitus, nisi rem meam alter possedisset, aut ea me frui prohibuisset.

18 *Illud ipsum*] Non quanti lucrum solidum foret, id si percepissem, sed arbitrio boni viri, prout propior aut longinquior a sperato eventu erat, prout plus aut minus periculi restabat ad eventum consequendum, si non intercepta spes fuisset ab eo qui damnum dedit.

19 *Secundum propinquitatem*] Prout facilior ac pronior ad id fuerit via.

(bb) Vide quæ fuse notavimus ad Libellum PUFENDORFII, *De Off. Hom. & Civ.* Lib. I. Cap. 1. §. ... tertiæ & quartæ Edd. ubi de concursu ad facinus alienum accuratius, quam uterque Auctorum nostrorum, egimus. 7. B.

c L

communiter, aut pro ratione certæ 3 qualitatis facere debent. Ex tali culpa obligatio naturaliter oritur, si damnum datum est, (aa) nempe ut id resarciatur.

II. 1. b Damnum 4 forte a demendo dictum, est τὸ ἔλαττον, cum quis minus habet suo, sive 5 illud suum ipsi competit ex mera natura, sive accedente facto humano, puta dominio, aut pacto, sive ex lege. Natura homini suum est vita, 6 non quidem ad perdendum, sed ad custodiendum, corpus, membra, fama, honor, actiones propriæ. Dominio & pactis quomodo suum quid cuique sit, 8 superior tractatio docuit, tum quoad res, tum quoad jus in actiones alienas. Simili modo ex lege jus suum cuique oritur, quia idem aut plus lex potest quam in se ac sua singuli. Sic pupillus jus habet 9 exactam quandam diligentiam exigendi a tutore, respublica a magistratu, nec respublica tantum, sed & 10 cives singuli, quoties lex id expresse aut per sufficientem consequentiam significat.

2. At ex sola aptitudine, quod jus minus proprie dicitur, & 11 ab assignatrice justitia spectatur, non oritur verum dominium, ac proinde restitutionis obligatio: quia non id alicui suum est ad quod aptus est: πλεονεκτεῖ οὐδὲν, ait Aristoteles, ὁ οὐ βοηθήσας χρήμασι δι' ἀνελευθερίαν· *Contra proprie dictam justitiam nihil committit, qui pecunia sua alteri non succurrit, præ tenacitate.* Nic. v, c. 4. Cicero pro Cn. Plancio: *Est hæc conditio liberorum populorum, posse suffragiis vel dare, vel detrahere quod velit cuique.* Cap. 4. & tamen mox subdit, accidere ut populus faciat, quod velit, non quod debeat, voce debendi sumta in laxiore significatu.

III. Sed

GROTII.

a *Ex tali culpa obligatio naturaliter oritur*] Ἀμελίας δίκη Græcis. [apud HESYCHIUM, qui exponit, ζημίας δίκην. *J. B.*] Vide in decretalibus titulum *de injuria & damno dato*, & Digestis *ad l. Aquiliam* & vicinas rubricas.

b *Damnum forte a demendo dictum*] Ita *Varro* libro IV. *Damnum a demtione, cum minus re factum quam quanti constat.* (Pag. 41. *Ed. H. Steph.*) Alii magis probant derivari a græco δαπάνη, ut sit *dapnum*, deinde *damnum*, ut ὕπνος, *sopnus*, *somnus*. Nec absurde deducas a græco δάμνω quod est βιάζω, aut ex ζημία *damia*, *damnum*, ut *regia*, *regnum*.

GRONOVII.

3 *Qualitatis*] Personæ, quam gerunt.

4 *Forte a demendo*] *Scaliger* a δαπάνη. A demtione *Varro* l. 4. de L. L. & *Isidorus* 5. Orig. 27. Quid si a δαμάω, δάμνημι.

5 *Illud suum*] 1, 1. 5.

6 *Non quidem ad perdendum*] Ut eam ipse sibi auferre possit. 2, 15. 16.

7 *Actiones propriæ*] Quas jure suo tractat, & in quibus eum non oportet impediri.

8 *Superior tractatio*] 2, 6. 1.

9 *Exactam quandam*] Non tantum ut dolum aut culpam caveat. l. 23. *D. de R. Juris.*

10 *Cives singuli*] Hinc Tiberius, bonum & salutarem principem servire debere & universis civibus sæpe, & plerumque singulis. *Sueton.* c. 29.

11 *Ab assignatrice*] 1, 1. 7 & 8.

(aa) Confer, in toto isto capite, PUFENDORFIUM nostrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. III. Cap. 1. *J. B.*

12 *Ma-*

Cajetan. ad q. 62. art. 6. Medin. q. 7. dare: quo casu illi quos dixi [28] non tenebuntur. Quod tamen non ita intelligendum est, ut si alii defuturi non fuerint, puta qui suaderent, aut juvarent, non teneantur qui suaserint, aut juverint, si absque ope aut consilio qui dedit damnum datum id non fuisset. Nam & illi alii si suasissent aut adjuvissent, tenerentur.

Less. lib. II, cap. 13. dub. 5. ib. dub. 4. XI. Tenentur autem primo loco ii, [29] qui imperio aut alio modo aliquem impulerunt ad factum: his deficientibus patrator facinoris: & post eum cæteri, [30] in solidum singuli qui ad actum caussam dederunt, [f] si totus actus ab ipsis quamquam non solis processit.

Excerpt. Contr. v. 5. XII. Qui vero de actu tenetur, [g] simul tenetur de his quæ illum ex actus vi sunt consecuta. [h] In Senecæ controversia quadam hoc tractatur in specie platani incensæ ex qua domus arserat, ubi hanc ponit sententiam: *Etiamsi partem damni dare noluisti, in totum quasi prudens dederis tenendus es.* [31] *ex toto enim noluisse debet, qui imprudentia defenditur.* *Strabo XII. pag. 539.* Ariarathes Cappadocum rex eo quod Melani amni exitum per lasciviam obstruxerat, cum ejus perrumpentis impetu elatus Euphrates rapta parte Cappadocum terræ, magna & Galatis & Phrygibus damna intulisset, permisso Romanis judicio, talentis trecentis dispendium sarcivit.

Less. lib. II, c. 9. dub. 19. XIII. Exemplo hæc sint. Homicida injustus tenetur solvere impensas, si quæ factæ sunt in medicos, & iis quos occisus alere ex officio solebat, puta parentibus, uxoribus, liberis dare tantum, quantum [32] illa spes alimentorum, ratione habita ætatis occisi, *Diod. l. IV. c. 31.* valebat: sicuti Hercules legitur Iphiti a se occisi liberis mulctam pependisse, quo facilius expiaretur. Michael Ephesius ad quintum Nicomachiorum Aristotelis: *ἀλλὰ καὶ ὁ φονευθεὶς ἔλαβε τρόπον τινά. ἃ γὰρ ἡ γυνὴ ἢ οἱ παῖδες, ἢ οἱ συγγενεῖς τοῦ φονευθέντος ἔλαβον, τρόπον τινὰ ἐκείνῳ δίδοται· Sed & qui occisus est, accipit aliquo modo. Quæ enim uxor ejus & liberi & cognati accipiunt, ipse quodammodo accipit.* Lo-

GROTII.

f *Si totus actus ab ipsis, quanquam non solis processit*] *Lex Langobardica* lib. I, tit. IX. 5.

g *Simul tenetur de his quæ illum ex actus vi sunt consecuta*] Vide *Thomam* prima secundæ quæst. XX. art. 5. & l. si servus servum. 27. §. si quis insulam 8. D. *ad l. Aquiliam.*

h *In Senecæ controversia*] Excerptis V, 5.

GRONOVII.

28 *Non tenebuntur. Quod tamen*] Sed ita, si conscii non fuerint illius eventus, quamvis rem adjuverint faciendo vel non faciendo.

29 *Qui imperio aut*] Qui primario aut secundario in caussa fuerunt.

30 *In solidum*] Ad omne damnum sarciendum.

31 *Ex toto enim noluisse*] Omnino nec in parte, neque in toto damnum dare non voluisse intelligitur, qui sic se defendit, ut dicat se inscio atque imprudente datum esse.

32 *Illa spes alimentorum*] Prout magis aut minus destituti sunt qui alebantur, & prout lautius aut arctius contentiusque, qui occisus est, eos fovere potuisset per ætatem.

i Qui

Loquimur de homicida injusto, id est, qui non habuit jus id faciendi unde mors sequitur. Quare si quis jus habuerit, sed in caritatem peccaverit, ut 33 qui fugere noluit, non tenebitur. Vitæ autem in libero homine æstimatio non fit, secus in servo, qui vendi potuit. *Less. dub. 21. Navarr. cap. 15. num. 22.*

XIV. 1 Qui mutilavit, similiter tenebitur ad impensas & ad æstimationem ejus quod jam, qui mutilatus est, 34 minus poterit lucrari. Sed sicut ibi vitæ, * ita & hic cicatricis in libero homine æstimatio non fit. De 35 conjectione in carcerem idem dicendum. ** L. ult. D. De his qui effud. vel dej.*

XV. Sic adulter & adultera tenentur non tantum indemnem præstare maritum ab alenda prole, sed & legitimis liberis rependere, si quod damnum patiuntur ex concursu ita susceptæ sobolis ad hereditatem. Qui virginem imminuit vi, aut fraude, tenetur ei rependere 36 quanti minoris ipsi valet spes nuptiarum: imo & ducere tenetur, si ea promissione corporis usuram impetraverit. *Less. lib. 11. c. 10. dub. 6. Less. lib. 11. c. 10. dub. 2. & 3.*

XVI. Fur & raptor tenentur rem subtractam reddere cum suo 37 incremento naturali, & 38 cum sequente damno aut cessante lucro: & si res perierit, æstimationem 39 non summam, 40 non infimam, sed mediam. In hac classe ponendi & illi qui legitima † vectigalia fraudant. Similiter tenentur qui 41 judicio injusto, 42 accusatione injusta, testimonio injusto damnum dederunt. *Ib. c. 12. dub. 17. † Less. lib. 11. c. 33. dub. 8.*

XVII. Sed & qui contractui aut promissioni causam dedit dolo, vi, aut metu injusto, 43 tenetur eum quicum actum est in inte- *Covar. c. peccatum. p. 2. §. 5.*

GROTII.

1 *Qui mutilavit, similiter tenebitur ad impensas & ad æstimationem ejus, quod jam qui mutilatus est minus poterit lucrari*] Idem apud Hebræos servatum, *Baba Kama* cap. VIII. §. 1. & apud Anglos & Danos, quorum fedus vide apud doctissimum *Pontanum* dissertatione de mari.

GRONOVII.

33 *Qui fugere noluit*] Sed aggredientem expectavit & necavit interea, dum ipse sese defendit.

34 *Minus poterit lucrari*] Corpus habet non tam sufficiens operis, eoque mereri mercedes nequit quantas solebat.

35 *Conjectione in carcerem*] Si quis injuria detinens aliquem in vinculis prohibuit operas præbendo rem facere.

36 *Quanti minoris ipsi*] Quanto ob pudorem amissum nunc longius abest a spe honesti matrimonii.

37 *Incremento naturali*] Cum fructibus, quos res per se sine manu & industria hominis erit factura.

38 *Cum sequente damno*] Quanto deterior est cum reddit, quantoque minus utilitatis & commodi præbere potest.

39 *Non summam*] Quanti est, cum plurimi.

40 *Non infimam*] Quanti, cum minimi.

41 *Judicio injusto*] Si judex litem suam fecerit. pr. Inst. *de oblig. ex quasi delict.*

42 *Accusatione injusta*] Ut calumniatores. §. 1. Inst. *de pœna temere litig.* Utrorumque meminit *Horat.* 2, sat. 1. *Cervius iratus leges minitatur & urnam; Grande malum Turius, si quis se judice certet.*

43 *Tenetur eum*] 2, 13. 17.

integrum restituere, quia ille jus habuit, tum ne deciperetur, tum ne cogeretur; illud ex natura contractus, hoc ex naturali etiam libertate. His annumerandi sunt * qui id quod ex officio facere tenebantur facere noluerunt, nisi pecunia accepta.

* Covarr. c. peccat. p. 2. §. 3.

XVIII. At 44 qui causam dedit, cur vim pati, aut metu cogi debeat, habet quod sibi imputet: nam 45 involuntarium ex voluntario ortum habens moraliter pro voluntario habetur.

Less. lib. II. c. 17. dub. 6.

XIX. At gentium consensu sicut introductum est, ut bella omnia summæ potestatis auctoritate utrinque gesta & indicta 46 pro justis habeantur, quoad effectus externos, qua de re infra dicemus: ita & hoc, ut 47 talis belli metus hactenus pro justo habeatur, ne quod ita obtentum est repeti possit. Atque hoc sensu admitti potest distinctio Ciceronis, * inter hostem, 48 quicum multa jura habemus, ut ait, communia, ex gentium consensu scilicet, & piratas ac latrones. Nam hi si quid metu expresserunt repeti potest, nisi jusjurandum intercesserit: quod illi, non item. Quare quod Polybio videtur justam fuisse Carthaginiensibus causam belli Punici secundi, quod Romani ab ipsis mercenariorum seditione occupatis bello denuntiato Sardiniam insulam & pecuniam expressissent, habet naturalis æquitatis aliquam speciem, sed a jure gentium abit, ut alibi explicabitur.

Bodin. L. v. De Republ. c. 6.
* De Off. III. c. 29.
Lib. III. c. 13. & seq.

XX. 1. Ex neglectu tenentur reges ac magistratus, qui adhibenda latrocinia & piraticam non adhibent ea quæ possunt ac debent remedia: quo nomine damnati olim ab Amphictyonibus Scyrii. Quæsitum memini ex facto, cum patriæ nostræ rectores potestatem prædarum in mari ex hoste agendarum 49 per codicillos plurimis dedissent, & eorum nonnulli res amicorum rapuissent, desertaque patria mari vagarentur, ac ne revocati quidem redirent, an rectores eo nomine tenerentur, aut quod malorum hominum usi essent opera, aut quod 50 cautionem non exegissent. Dixi eos in nihil amplius teneri, quam ut noxios, si reperiri possent, punirent aut dederent: præterea 51 in bona raptorum jus reddi

Plutarch. in Cimon. p. 483. C.

GRONOVII.

44 *Qui causam dedit*] Negando scilicet quod jure ab eo petebatur.

45 *Involuntarium ex voluntario*] Coactio, quam quis meruit recusando, quod omnino illi faciendum erat, non putatur invito inhibita, sed ipsum cogi voluisse existimatur.

46 *Pro justis habeantur quoad effectus*] Quæ bello quamvis injuste illato acquisita sunt, pro jure acquisitis procedant.

47 *Talis belli metus*] Ut quod belli quamvis injuste illati terrore ac formidine expressum est, tamen, si jus armorum habuerit, qui expressit, jure teneat, idque ab eo post intervallum repeti nequeat.

48 *Quicum multa*] Adversus quem quod vi, armis, terrore, dolo bono geritur, jure fieri existimatur.

49 *Per codicillos*] *Acte van Octroy.*

50 *Cautionem non exegissent*] Prædes ac fidejussores dare, de non lædendis sociis, jussissent.

51 *In bona raptorum jus reddi*] Quærentibus officio judicum permitteret ex bonis raptorum, quæ essent in patria, quatenus possent, resarcire damna.

k Ca

reddi curarent. Nam ipsos injustæ prædationis causam non fuisse, nec quicquam de ea participasse: prohibuisse etiam legibus ne amicis noceretur: cautionem ut exigerent nullo jure fuisse obligatos, cum possent, etiam sine codicillis, omnibus subditis hostem spoliandi potestatem facere, 52 quod & factum olim esset: neque talem permissionem causam esse cur damnum datum esset sociis, cum possent privati etiam sine permissu tali naves armare & in mare progredi. Mali vero an futuri illi essent provideri non potuisse: neque vero vitari posse quo minus & malorum opera utamur, alioqui nullum colligi posse exercitum.

2. Neque vero si quid milites, aut terrestres, aut nautici contra imperium amicis nocuissent, reges teneri: quod k Galliæ * & Angliæ testimoniis probatum. Ut vero sine culpa sua ex ministrorum facto quisquam teneatur, non esse juris gentium, ex quo dijudicanda esset hæc controversia, sed juris civilis, nec generalis, sed 53 adversus nautas & alios quosdam ex rationibus peculiaribus introductum. Atque in eam partem a 54 supremi auditorii judicibus contra Pomeranos quosdam pronuntiatum est, idque ad exemplum rerum in causa non dispari, ante duo sæcula, judicatarum.

** Const. Galliæ tom. III. tit. 3. constitutione ann. 1583. c. 44.*

XXI. Illud quoque notandum est, 55 ut mancipium aut animal quod damnum, aut pauperiem fecit, noxæ dedatur, itidem ex jure civili esse. (cc) Nam dominus, qui in culpa non est, natura ad nihil tenetur: ut nec is, cujus navis sine ipsius culpa navi alterius damnum dedit; quamquam multorum populorum legibus? ut & nostra, damnum tale 56 dividi solet ob culpæ probandæ difficultatem.

XXII. Sed damnum, ut diximus, etiam adversus honorem & famam datur, puta verberibus, contumeliis, maledictis, calumniis, irrisu, aliisque similibus modis. In quibus non minus quam in furto atque aliis criminibus 57 vitiositas actus ab effectu discernenda est. Nam illi pœna respondet, huic damni reparatio, quæ fit

Less. lib. II, c. 11. dub. 19. 25. 27. Soto lib. IV, q. 6. art. 3.

GROTII.

k *Galliæ*] Vide etiam tomo constitutionum III, tit. II. constitutione anni CIↃ IↃ XLIII. cap. 44.

GRONOVII.

52 *Quod & factum*] 3, 4. 1.

53 *Adversus nautas*] Exercitoria & institoria actione. 2, 11. 13.

54 *Supremi auditorii judicibus*] *Hoogen Raad.*

55 *Ut mancipium aut animal*] Videndi titt. *de noxalibus actionibus*, & *si quadrupes pauperiem fecerit.*

56 *Dividi solet*] Ut dimidium ejus sustineat dominus navis lædentis, dimidium corruptæ.

57 *Vitiositas actus ab effectu*] Ipsa culpa sive injuria a damno per culpam vel injuriam dato.

(cc) Hoc verum quidem est de Animali bruto, quod, utpote Ratione destitutum, damnum propriè dictum dare nequit. At alia est ratio de Mancipio; ut ostendemus, Deo dante, in Gallicis nostris Notis ad hunc locum. *J. B.*

fit culpæ confessione, [1] exhibitione honoris, testimonio innocentiæ, & per ea quæ his similia sunt. quanquam & pecunia tale damnum rependi poterit, si læsus velit, quia pecunia communis est rerum utilium mensura.

GROTII.

1 *Exhibitione honoris, testimonio innocentiæ*] Vide exemplum Viviani qui accusationis injustæ pœnitentia ductus est, apud *Cassiodorum* IV, 41.

CAPUT XVIII.

De legationum jure.

I. HActenus ea memoravimus, quæ ex jure naturæ debentur nobis, paucis duntaxat additis de gentium jure voluntario, quatenus ab eo aliquid erat juri naturæ superadditum. Restat veniamus ad obligationes quas ipsum per se jus illud gentium, quod voluntarium dicimus, induxit. quo in genere (aa) præcipuum est caput de jure legationum. Passim enim legimus sacra legationum, [a] sanctimoniam legatorum, jus gentium illis debitum,

GROTII.

a SAnctimoniam legatorum] Pomponius l. *si quis.* ult. D. de legationibus: *si quis legatum hostium pulsasset, contra jus gentium id commissum esse existimatur, quia sancti habentur legati: & ideo si cum legati apud nos essent gentis alicujus, bellum cum eis indictum sit, liberos eos manere. Id enim juri gentium conveniens esse. Itaque eum, qui legatum pulsasset, Quintus Mucius dedi hostibus, quorum erant legati, solitus est respondere.* Lege Julia de vi publica tenetur, quod ad legatos, oratores, comitesve attinebit, si quis eorum quem pulsasse sive injuriam fecisse arguetur, *Ulpiano* respondente in l. *lege Julia.* 7. D. *ad legem Juliam de vi publica.* *Josephus* antiquæ historiæ libro XV. (*Cap.* I.) multum prædicat legatorum sanctimoniam, quibus ait commune cum angelis Dei nuntiis nomen. *Varro* lib. III. de Lingua Latina: *Sancta sunt corpora legatorum.* *Cicero* Verrina III. *Legatorum jus divino humanoque vallatum præsidio, cujus tam sanctum & venerabile nomen esse debet, ut non modo inter sociorum jura, sed & hostium tela incolume versetur.* Scriptor vitæ Epaminondæ [Imita

tum, jus divinum humanumque: ſanctum inter gentes jus legationum, fœdera ſancta gentibus, fœdus humanum: ſancta corpora legatorum: Papinio, (*Thebaid.* II. 486.)

Sanctum populis per ſæcula nomen.

Cicero de haruſpicum reſponſis: *Sic enim ſentio, jus legatorum cum hominum præſidio munitum, tum etiam divino jure eſſe vallatum.* Itaque hoc violare non injuſtum tantum eſſe, b ſed & impium omnium confeſſione, ait Philippus in epiſtola ad Athenienſes. *Cap.* 16.

II. 1. Sed primum ſciendum eſt, qualecunque eſt hoc jus gentium de quo videbimus, ad eos legatos pertinere, quos mittunt qui ſummi imperii ſunt compotes inter ſe. nam qui extra hos legati *Apud Demoſth.* p. 62. A.

[Immo *Pelopida.* CORN. NEPOS, c. 5. n. 1.] *Cum legationis jure ſe tectum arbitraretur, quod apud omnes gentes ſanctum eſſe conſueſſet.* *Diodorus Siculus* in excerptis Peireſianis, *pag.* 349. τὴν ἄδειαν vocat τῆς τῶν πρεσβευτῶν ἀσυλίας· *ſecuritatem a legatorum ſanctimonia.* Apud *Papinium* lib. II. (*Theb.* verſ. 373.

tutique regreſſus
Legato.)

Chryſoſtomus: καὶ οὐδὲ τὸν κοινὸν νόμον ᾐδέσθησαν, ὅτι ὁ πρεσβεύων οὐδέποτε πάσχει τι κακόν· *ne commune quidem fas hominum reveriti ſunt, quod tutos præſtat legatos ab omni malo.* Servius ad XI. Æneidos, (*vers.* 101.) *ab omni injuria tectus jure gentium.* Ne omnia loca enotem, adde *Livium* lib. I. de Laurentibus, (cap. 14.) *Dionem Chryſoſtomum* de lege & conſuetudine, *Vellejum Paterculum* initio lib. II. *Menandrum Protectorem*, Epiſtolam *Felicis* ad *Zenonem* in appendice *codicis Theodoſiani* data a *Sirmundo.* Totilas apud *Procopium* Gotthicorum III. πᾶσι μὲν, ὡς ἐπὶ πλεῖστον εἰπεῖν, νόμος βαρβάροις, τὸ χρῆμα τῶν πρεσβέων σέβειν· *omnibus ut generatim loquar, barbaris mos legatos venerari.* Idem de barbaris dixit *Scafnaburgenſis.* *Aimonius* regi Clodovæo hæc dicta tribuit: *Ad extremum pro divinis ſimul humaniſque legibus, quæ injuriarum immunes ſanciunt debere eſſe eos qui mediatores hoſtilium efficiuntur armorum. Inter arma namque ſola legatio pacis ſequeſtra eſt. Exuit hoſtem qui legatione fungitur.* Vide & *Radevicum* in appendice. De Polonis vide *Cromerum* libro XX. de Turcis *Leunclavium* libro VIII. & libro XVII. de Mauris *Marianam* libro XII. [Apud *Varronem* non exſtant verba, quæ tamquam ex illo adfert Auctor, circa initium Notæ iſtius. Errorem hauſit è nota *Dionyſ. Gothofredi* in *L.* 17. *D. De Legation.* ubi hic pro verbis *Varronis* laudat, quod *Cujacius* dicit *Obſerv.* XII. 5. poſt indicatum *Varronis* fragmentum è *Lib.* III. *De Vita populi Rom.* quod ſervavit NONIUS MARCELLUS, p. 529. *Edit. Mercer.* Apud *Vellejum Paterculum* etiam, Lib. II. Cap. 2. initio, nihil eſt quod huc faciat; & Auctor ipſe locum illum, juxta verum ſenſum, ſupra adtulit, *Cap.* XV. §. 16. *num.* 2. in fine. *J. B.*]

(aa) Jus *Legationum*, in ſe ſpectatum, verè oritur à Jure Naturali, ut oſtendit PUFENDORFIUS, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. II. Cap. 3. §. 23. Quæ autem privilegia moribus gentium tantum originem debent, illa nemo tenetur Legatis concedere, niſi velit, & pacto vel expreſſo, vel tacito, ad illa concedenda ſeſe obſtrinxerit. *J. B.*

GROTII.

b *Sed & impium*] Ἔργον ἀσεβὲς ait *Plutarchus* in vita Æmilii, narrans Gentii factum, p. 261. *Joſephus* libro XV. hiſtoriæ antiquæ: τοῦτο τὸ ὄνομα καὶ πολεμίους πολεμίοις διαλλάττειν δύναται. ποῖον ἂν μεῖζον ἂν γένοιτο ἀσέβημα ἢ πρέσβεις ἀποκτεῖναι τοὺς ὑπὲρ τοῦ δικαίου διαλεγομένους; *Hoc nomen & hoſtes hoſtibus valet reconciliare; quid ergo fieri magis impium poteſt, quam legatos occidere pro æquitate loquentes?*

gati sunt 1 provinciales, 2 municipales, atque alii, non jure gentium, quod inter gentes est diversas, sed 3 jure civili reguntur.
Lib. I. c. 32. Legatus apud Livium publicum se nuntium populi Romani vocat.
Apud eundem Livium * alibi senatus Romanus 4 jus legationis externo, non civi comparatum ait: & Cicero † ut ostendat
* Lib. VI. c. 17. esse legatos mittendos ad Antonium: *Non enim*, inquit, *cum Anniba*
† Philipp. V. 10. *bale res est, hostie reipublicæ, sed cum cive.* Qui autem externi
Æn. VII, 369. bendi sint ita clare exposuit Virgilius, ut nemo jurisconsultus possit clarius:

Omnem equidem sceptris terram quæ libera nostris
5 Dissidet, externam reor.

2. c Qui ergo impari junguntur fœdere, cum sui juris esse desinant, jus habebunt legationis: immo & hi 6 qui ex parte diti sunt, ex parte non sunt, pro ea parte qua non sunt su[...] At reges qui bello solenni victi, 7 regnoque exuti sunt, cu[m] regni bonis & jus legandi perdiderunt. Ideo 8 Persei a se [victi] caduceatores retinuit P. Æmilius.

3. In bellis vero civilibus necessitas interdum locum hu[ic] facit, extra regulam, d puta cum ita divisus est populus i[n par]tes quasi æquales, ut dubium sit ab utra parte stet jus im[perii,] aut cum jure admodum controverso de regni successione du[o] certant. Nam hoc eventu gens una pro tempore quasi duæ [...]

GROTII.

c *Qui ergo impari junguntur fœdere*] *Cromerus* XXX.

d *Puta cum ita divisus est populus*] Vide de legatis civitatis Toleti ad regem, *Johannem Marianam* libro XXII, 8. de Flandris *Crantzium* Saxonicis XII, 33.

GRONOVII.

1 *Provinciales*] A diœcesibus, satrapiis, nomis, ut in Ægypto dicebantur.

2 *Municipales*] Ab oppidis.

3 *Jure civili reguntur*] Pro privatis habentur.

4 *Jus legationis externo*] Securitatem inter inimicitias publicas præstari legato alienigenæ nec nostræ ditionis: non ejus populi qui nostro imperio est obnoxius.

5 *Dissidet*] Separata est a nostro regno vel territorio.

6 *Qui ex parte*] Ut qui de alieno regno feuda possident.

7 *Regnoque exuti*] Videtur [...]mis crudum, neque ad mittend[...] tantum temporis intervallum i[n]terit, ut illi regnum pro dereli[cto ha]bere possint credi.

8 *Persei a se victi caduceatore[s]* 44, 45. & 46. Sed retinuisse p[...] duceatores Persei, non quod reg[em vic]tum jus habere mittendi non p[utaret,] sed quod ingenti fiducia exuend[i eum] nem regno, pacem ei dare nol[let, et] quod sine accepta mittendi venia [ve]rerant. Livius 32, 11. Idem 37. 45. *Ideo nihil illis mali, sed responsum Perseo non dedit.* [Vi]men, quum postea tres Legati a[...] ad *Paullum Æmilium* mitterentu[r cum] literis, in quibus *Rex Perseus Paullo salutem* dicebat, sine respo[nso] sine literis eam legationem di[missam] esse: unde *sensit Perseus, cujus oblivi[s]cendum victo esset*: itaque literas *cum privati titulo* misit. XLV. 4. Unde colligitur, nequ[e] legatos à *Paullo* tamquam sanct[os et] inviolabiles haberi debuisse. J. T.

ır. Ita e 9 Flavianos accusat Tacitus, quod sacrum etiam Hist. III. c. 80.
exteras gentes legatorum jus in Vitellianis civili rabie teme-
. Piratæ & latrones, qui civitatem non faciunt, jure gen-
iti non possunt. Tiberius cum ad eum Tacfarinas legatos
t, indoluit, quod desertor & prædo 10 hostium more age-
quæ verba sunt Taciti. Sed interdum tales qui sunt, jus
nis nanciscuntur fide data, * ut olim fugitivi in saltu * An. III. c. 73. Caf. l. III. de bello civ. c. 19.
æo.

1. Duo autem sunt de legatis quæ ad jus gentium referri
videmus; prius f ut admittantur, deinde ne violentur. De
locus est Livii, ubi Hanno senator Carthaginiensis in An- Lib. XI. c. 10.
m sic invehitur: *Legatos ab sociis, & pro sociis venientes bonus*
ator vester in castra non admisit: jus gentium sustulit. Quod
non ita crude intelligendum est: g non enim omnes ad-
præcipit gentium jus: sed vetat sine causa rejici. Causa
otest ex eo qui mittit, ex eo qui mittitur, ex eo ob quod
ur.

Melesippus Lacedæmoniorum legatus, auctore Pericle, di- Thuc. l. II. c. 12.
est extra fines agri Attici, quod ab hoste armato veniret.
senatus Romanus * negavit se Carthaginiensium legationem * Zonar. Tom. 2.
tere posse, quorum exercitus esset in Italia. Persei adversus
nos bellum molientis † legatos non admiserunt Achæi. Sic † Liv. l. XLI c. 29.
e sæpe perfidi legationem rejecit Justinianus, a & Gothi, qui a Procop. l. II. & III.
i erant, Belisarii oratores. Cynethensium quoque, ut gen-
leratæ, legatos undique pulsos narrat b Polybius. Secundi b Libro IV. c. 21.
lum est in Theodoro, qui ἄθεος vocabatur, c quem a Pto- c Diog.
ad se missum audire Lysimachus noluit: idemque aliis Laert. II. 102.
peculiaris odii causa. Tertium quod diximus locum habet.
i ubi

GROTII.

avianos accusat Tacitus] Et Ma-
m *Zosimus* libro II. Μαγνέντιος
ἑαυτὸν ἔστρεφε γνώμην, πότερον
ππον ἄπρακτον ἀποπέμπειν, ἢ
ν παρ' ἑαυτῷ τὸν ἐπὶ τοῖς πρέσ-
ετεῦντι θεσμόν. *Magnentius apud*
suum volvebat, deberetne Phi-
rritum dimittere, an apud se re-
alcata jure legationum. Is Phi-
Constantio venerat. (*Cap.* 47.
lar.)

t admittantur] *Donatus* ad
m Hecyræ: *Oratorem au-*
ortere jus gentium est. (Ad
.)

on omnes admitti præcipit gentium
Vide *Camdenum* in anno cIɔ Iɔ
LXXI. quæstionum ibi propositarum
quarta.

h *Senatus Romanus negavit se Carthaginiensium legationem admittere posse, quorum exercitus esset in Italia*] De hoc Romanorum more vide *Servium* ad VII. Æneidos, (*vers.* 168.)

GRONOVII.

9 *Flavianos accusat*] Ut & L. Opimium *Vellejus*, quod Fulvii Flacci filium, quem pater legatum de conditionibus miserat, interfecerit. lib. 2, 7.

10 *Hostium more ageret*] Usurparet jus, quod solis concessum est, qui pares potestate atque imperio bello contendunt.

d II Regum i ubi causa mittendi aut suspecta est, ut Rhabsacis *d* A
XVIII. 36. tio ad populum concitandum merito suspecta erat Eze
non ex dignitate aut temporibus conveniens. Sic Æ
e *Livius lib.* tiarunt Romani, *e* ne quam legationem mitterent,
XXXVII. Imperatoris: Perseo ne Romam mitterent, *f* sed
c. 49. & Jugurthæ *g* legatis edictum k intra decem dies
f *Lib.* rent, ni regnum & regem deditum venissent. C
XXXII. jure rejici possunt, quæ nunc in usu sunt legationes
c. 36. bus quam non sit opus docet mos antiquus, cui il
g *Sallust. Bell. Jug.* c. 30.

IV. 1. l De non violandis legatis difficilior
varie a claris hujus sæculi ingeniis tractata. Vi
habemus de legatorum personis, deinde de com
bonis. De personis alii ita sentiunt, jure gentiu
injustam a legatorum corporibus arceri: censent
gia ex jure communi interpretanda. Alii non
putant legato vim inferri posse, sed ita demum
eo læsum sit, quod satis late patet: nam in ju
turæ includitur, ita ut ex omnibus delictis puni
sit, nisi quæ 12 ex mero jure civili oriuntur.
alii ad ea, quæ contra statum reipublicæ, au
quem legatus mittitur, fiunt: quod ipsum
putant, & querelas exponendas ei qui misit,
mittendum legatum. Sunt & qui putant con
gentes quarum nihil interest: quod 14 pruden
non potest.

2. Rationes quas pro se quisque afferunt
dunt: quia jus hoc non ut jus naturale 15 ex
to oritur, sed ex voluntate gentium modum

GROTII.

i *Ubi causa mittendi aut suspecta est*] Sic Andreas Burgus Cæsaris legatus in Hispaniam non admissus: *Mariana* libro XXIX. Simile apud *Cromerum* libro XX.

k *Intra decem dies Italia excederent*] Carolus Quintus Imperator legatos Galliæ, Venetorum, & Florentinorum ad bellum sibi indicendum missos deduci jussit in locum, qui a comitatu suo abesset triginta milliaria. *Guicciardinus* libro XVIII. *Bellajus* libro III. (fol. 103. *Edit. Paris.* 1573.)

l *De non violandis legatis*] *Menander Protector* de Justino II. Imperatore: ὁ δὲ παρὰ τὸν κοινὸν τῶν πρεσβευτῶν θεσμὸν, εἶχεν ἐν δεσμοῖς· *Ille Avarorum legatos contra jus legationum in vinculis*

habuit. Vide
XXXII, num.
lumine V.

G

11 Pri
tenus
juri non

12 Ex
quo aut
lius ill

13 R
torum
stros, qui

14 Pr
fecerit
nemini
velit.

15 Ex
rali turpi

ntes, aut omnino cavere legatis, aut cum certis exce-
. nam & hinc utilitas stat pœnæ in gravia delinquentes,
tilitas legationum, quarum mittendarum facilitas securi-
ta potest esse maxima optime promovetur. Spectandum
usque gentes consenserint: quod ex solis exemplis evin-
otest. Exstant enim satis multa in partem utramque. Re-
m igitur tum ad sapientum judicia, tum ad conjecturas.
icia duo habeo maxime illustria, Livii alterum, alterum
Livii hoc est de legatis Tarquinii, qui proditionem con-
t Romæ: *Quanquam visi sunt commisisse, ut hostium loco* Lib. II.
jus tamen gentium valuit. Videmus hic (bb) etiam ad c. 4.
ostilia patrant [17] jus gentium extendi. Sallustii dictum
es legationis, de quibus mox dicemus, non ad legatos
inet: sed recte a majori, id est, minus credibili, ad
d est, magis credibile procedet argumentatio. Is ita ait:
nagis [18] *ex æquo bonoque, quam ex jure gentium*, (cc) *Bo-* Bello Jug.
nes ejus, qui Romam fide publica venerat. Bonum & æquum, c. 39. Ed.
ierum naturæ jus patitur pœnas exigi, ubi reperitur qui Wass.
at jus gentium legatos & qui his similes fide publica ve-
ipit. Quare ut rei fiant legati contra jus est gentium, quo
ılta solent quæ jus naturæ permittit.
njectura quoque hinc stat. Verius enim est privilegia ita
da, ut [19] aliquid tribuant ultra jus commune. Quod
b injusta tantum vi tuti essent, nihil in eo magni esset,
præcipui. Adde quod [20] securitas legatorum utilitati,
œna est, præponderat. Nam pœna haberi potest per eum
ım misit volentem: & si nolit, ab ipso exigi bello, tan-
minis approbatore. Objiciunt aliqui satius unum plecti,
lo multos involvi. atqui si is qui legatum misit factum
et, legati pœna bello nos non eximet. Parte vero altera
valde

RONOVII.

amen gentium valuit] Ma-
ıen eis parcere ob commu-
torum, quam afficere sup-
od eo jure indignos ipsi se
:.

entium extendi ad eos] Hos
gentium inviolabiles esse.

quo bonoque quam] Bono
ıplo, quam concesso jure.
ınal, 38.

uid extra jus] Amplius
ibus concessum est tralati-

itas legatorum] Omnium sive
ıum, sive peccantium, res
est magis ad exemplum pertinens quàm
pœna peccantium.

(bb) Immo ex isto loco contrarium inferri potest; ut ostendemus, Deo dante, in Notis nostris Gallicis, ubi & quæ ad jus istud Legationis pertinent, accuratiùs exponentur, ex principiis, non fictitii illius Gentium Júris voluntarii, sed ipsius Juris Naturalis. *J. B.*]

(cc) Locus iste malè quoque huc trahitur, ut patet vel ex Interpretibus, qui verum ejus sensum dudum exposuerunt. *J. B.*

(dd) Abundè sufficit, si non ob quævis delicta jure suo excidat Legatus. *J. B.*

in *Ant*

valde in lubrico locatur salus legatorum, si actuum suorun
nem [21] alii reddere debeant, quam a quo mittantur. Na
plerumque diversa, sæpe & adversa sint consilia eorum c
tunt legatos, & qui accipiunt, vix est ut non semper al
legatum dici possit, quod criminis accipiat speciem. Et
quam quædam sunt ita manifesta, ut dubitationem non h
sufficit tamen [22] ad æquitatem & utilitatem legis universa
culum universale.

5. Quare omnino ita censeo, placuisse gentibus ut co
mos, qui quemvis in alieno territorio existentem ejus lo
ritorio subjicit, exceptionem pateretur in legatis, ut qui
ctione quadam habentur [24] pro personis mittentium (*fa*
ciem secum attulerat, auctoritatem reipublicæ, ait de legato
Phil. VIII. M. Tullius) ita etiam fictione simili [25] constituerentur q
c. 8. tra territorium. unde & civili jure populi apud quem viv
tenentur. Quare si tale sit delictum quod contemni pos
tur, aut dissimulandum erit, m aut e finibus jubendus
legatus, quod Polybius ei factum narrat qui Romæ obsi
giendi causam præbuerat. Unde obiter datur intelligi, q
tempore legatus Tarentinorum, [26] qui idem deliquerat
cæsus est, id eo evenisse, n quod Tarentini victi sub
esse cœpissent. Si crimen sit atrocius, & ad publicum
Liv. V. 36. spectans, o remittendus erit legatus ad eum qui misit,

GROTII.

m *Aut e finibus jubendus excedere legatus*] Fecit id Stephanus Poloniæ rex Moscis. *Thuanus* libro LXXIII, in anno CIↃ IↃ LXXXI. Elisabetha Scoto, & Hispano. Utrumque habes apud *Camdenum* in an. CIↃ IↃ LXXI, & CIↃ IↃ LXXXIV.

n *Quod Tarentini victi sub Romanis esse cœpissent*] Sic Carolus V. legato ducis Mediolanensis, ut subditi sui, imperavit ne a comitatu suo abscederet. *Guicciardinus* libro XVIII.

o *Mittendus erit legatus ad eum qui misit*] *Dion* in excerptis legationum: ὅτι νεανίσκοι τινὲς καρχηδονίων πρέσβεις τε εἰς τὴν Ῥώμην ἐλθόντες, ὑβρίσαντες ἐπέμφθησαν μὲν εἰς τὴν καρχηδόνα καὶ ἐξεδόθησαν σφίσιν, οὐκ ἔπαθον δὲ ὑπ' αὐτῶν δεινὸν οὐδὲν, ἀλλ' ἀφείθησαν· *Cum juvenes quidam legati a Carthagine Romam venissent, ibique contumeliose quædam fecissent, missi sunt Carthaginem, traditique Carthaginiensibus, ab his vero nihil illis nocitum est, sed dimissi sunt incolumes.*

GRONOVII

21 *Alii reddere*] *Tacit.* I
eam esse conditionem imperand
aliter ratio constet, quam si un

22 *Ad æquitatem &*]
utile est, ut hæc singularia
dantur, quia si non omnibu
rimus legatum, ex illis singu
interpretationem poterit ten
nibus.

23 *Territorio subjicit*] 2. 5

24 *Pro personis mittentium*
sentant dominorum dignitate
illi ampliores sunt, majorib
bus adficiuntur.

25 *Constituerentur quasi ex*
rium] Haberentur & consid
quasi non habitarent nobiscu
in finibus territorii nostri esse
5, 25. *Palmyra urbs nobilis si*
terris exemta a rerum natura
sorte inter duo imperia summa
rum Parthorumque, & prim
dia semper utrimque cura.

26 *Qui idem deliquerat*]
fugæ occasionem dederat. *Li*

-ulato ut eum puniat aut dedat, quomodo Gallos postulasse legi-
-mus, ut sibi dederentur Fabii.

6. Sed, quod supra diximus aliquoties, 27 humana jura omnia -a esse comparata, ut non obligent in summa necessitate, id de hoc quoque præcepto sanctimoniæ legatorum obtinebit. Verum -s 28 apex necessitatis non est 29 in sumtione pœnæ, quam & aliis in casibus tolli jure gentium infra apparebit, cum de solen-nis belli effectibus agemus: multo minus in loco, tempore, ac modo sumendæ pœnæ, sed in præcautione gravis mali, præ-sertim publici. Quare ut obviam eatur imminenti periculo, si alia nulla est ratio idonea, & retineri & 30 interrogari legati po-terunt. Ita consules Romani Tarquinii p legatos deprehende-runt, q 31 literarum in primis habita cura, ut Livius loquitur, ne interciderent.

7. Quod si vim armatam intentet legatus; sane occidi po-terit, non per modum pœnæ, sed per modum naturalis de-fensionis. Sic Fabios, quos 32 violatores juris humani Livius vocat, Galli occidere potuerunt. Itaque apud Euripidem Heraclidis Demophon fecialem ab Eurystheo missum & vi supplices abripere conantem vi prohibuit, & cum ille dice-ret, (ee) *Lib. V. c. 36.*

Tun' fecialem cædere huc missum audeas?

respondet, *Ni fecialis dexteram a vi temperet.*

Huic

GROTII.

p *Legatos deprehenderunt*] Pelopidas in vincula conjectus ab Alexandro Pheræo, quod, legatus cum esset, Thessalos ad libertatem concitaret. *Plutarchus*, (*pag.* 292.) & Latinus scriptor vitæ Pelopidæ. (*Corn. Nep.* c. 5.)

q *Literarum in primis habita cura*] Vide *Serranum* in Henrico IV. [Aut potius Auctorem Supplementi *Montliardum*, pag. 844. *Edit. Francof.* 1627. qua usus videtur Auctor. Neque enim *Serranus* ultra regnum *Caroli VII.* processit. Ceterum agitur ibi, de eo qui à Secretis erat Legato *Hispaniæ*, propter proditionem, simul cum *Maerargo*, in custodiam dato. *J. B.*]

GRONOVII.

27 *Ita comparata humana jura*] Quæ vel gentes vel civitates sibi statuerunt, ut ab iis sit regressus ad jus primævæ communitatis.

28 *Apex necessitatis*] Inexcusabilis & inevitabilis necessitas.

29 *In sumtione pœnæ*] Sed in se conservando, 2, 2. 6.

30 *Interrogari*] Examinari *more reorum*, *Sallust.* Catil. 31. & *testium* *Suet.* Octav. 56.

31 *Literarum*] Quas a Juniis, Vitelliis, Aquiliis nobilibus adolescentibus conspiratis ad Tarquinium acceperant. *Liv.* 2, 4.

32 *Violatores juris*] Quia ad quos missi fuerant de pace legati, adversus eos sine auctoritate publica sumtis armis pugnaverant. *Liv.* 5, 36.

(ee) Chorus est, qui loquitur heic, non Fecialis, *vers.* 272. Quamquam & in *Excerptis ex Trag. & Comic. Græcis*, Auctor, nescio quare, id Feciali tribuat. *J. B.*

I *Copres*

Huic feciali nomen fuiſſe r Copreo, ſ & quia vi ageret a
†Vit.Soph. Athenienſi interfectum narrat Philoſtratus † vita Herodis.
II. 5. ctione non diſſimili ſolvit 33 Cicero * quæſitum illud, an
* Off. III. patriæ proditorem filius accuſare debeat. Vult enim de
23. avertendum periculum imminens, non autem vitato jam
in facti pœnam.

V. 1. Ea vero quam dixi lex, de vi legatis non inferen
telligenda eſt eum obligare ad quem miſſa eſt legatio, at
demum ſi admiſit, quaſi ſcilicet ab eo tempore 34 tacita
interceſſerit. Cæterum denuntiari & poteſt & ſolet, ne
† Liv. tur legati; alioqui pro hoſtibus fore: ut Ætolis † a Rom
XXXVII. denuntiatum, & olim 35 a Romanis * Vejentibus edictum ni
c. 12. rent urbe, daturos 36 quod Lars Tolumnius dediſſet: & R
* Idem l. a † Samnitibus, 37 ſi quod adiiſſent in Samnio concilium
IV. c. 58. inviolatos abituros. Non pertinet ergo hæc lex ad eos p
† Livius, rum fines, non accepta venia, tranſeunt legati. nam t ſ
X, 12.

GROTII.

r *Copreo*] Vide Iliados O. (vers. 639.)

ſ *Et quia vi ageret*] Sic interpretandum, quod Theodahatus Gotthus Juſtiniani legatis dicit apud *Procopium* Gotthicorum I. *σεμνὸν μὲν τὸ χρῆμα τῶν πρέσβεων καὶ ἄλλως ἔντιμον καθέστηκεν εἰς πάντας ἀνθρώπους. τοῦτο δὲ τὸ γέρας εἰς τόδε οἱ πρέσβεις ἐν σφίσιν αὐτοῖς διασώζουσιν, ἕως ἂν σφετέρᾳ ἐπιεικείᾳ φυλάξωσι τὸ τῆς πρεσβείας ἀξίωμα. κτεῖναι γὰρ ἄνδρα πρεσβευτὴν ἐνδίκως νενομίκασιν ἄνθρωποι, ὅταν ἢ εἰς βασιλέα ὑβρίσας φαίνηται, ἢ γυναικὸς ἄλλῳ ξυνοικούσης εἰς εὐνὴν ἔλθοι· Sanctum apud homines legatorum nomen, plenumque honoris. Sed hoc jus legati ſibi tamdiu ſervant, quamdiu ſua modeſtia legationis dignitatem tuentur. Ita enim exiſtimant homines, fas eſſe vel interficere legatum, ſi is in principem ad quem mittitur ſit injurioſus, aut alienum matrimonium violet.* Legati vero, cum oſtendiſſent longiſſime ſe abeſſe ab adulterii ſuſpicione, quorum ne exitus quidem ſine cuſtode eſſent, addunt prudenter: *τοὺς λόγους δὲ ὅσους ἂν ἐκ τοῦ πέμψαντος ἀκηκοὼς εἴπῃ, οὐκ αὐτὸς τὴν ἐντεῦθεν αἰτίαν, ἤνγε οὐκ ἀγαθοὶ τύχωσιν ὄντες, εἰκότως ἂν λάβοι. ἀλλ' ὁ μὲν κελεύσας φέροιτο δικαίως τὸ ἔγκλημα τοῦτο. τῷ δὲ πρεσβευτῇ τὸ τὴν ὑπουργίαν ἐκτελέσαι περίεστι μόνον· Si legatus ea dixerit q
a principe qui ipſum miſit, ea
commoda, præſtare non ipſe deb
ſed qui eum miſit: ipſi quippe
conceſſum eſt quam miniſterio
fungi.* Vide & *Camdenum* in
loco anni CIƆ IƆ LXXI.

GRONOVII.

33 *Cicero Offic. III.*] 23.

34 *Tacita pactio*] De ſec
lius, qui miſſus eſt.

35 *A Romanis Vejentibus*]
Vejenti ſenatu legatis Roma
4, 58.

36 *Quod Lars Tolumnius*]
tos Romanos ad ſe miſſos int

37 *Si quod concilium*] Publ
quem conventum.

GROTII.

t *Siquidem ad hoſtes eorum
ab hoſtibus veniunt*] Siculi
ſium ſocii legatos Syracuſano
ſos ad civitates alias cepere;
lib. VII. (c. 32.) Sic & Argi
legatos Athenis a factione
miſſos & Argos perduxer
Thucydides libro VIII. (c. 86
tos Ætolorum ad Romanos in
& pretium eis extorſere Epi
rum unus literis Romanorum
Polybius in excerptis legation
27. De Gallorum ad Turca
quos in Pado Hiſpani cepere

hostes eorum eunt, aut ab hostibus veniunt, aut alioqui hostilia moliuntur, interfici etiam poterunt, quod * Athenienses fecerunt legatis inter Persas & Spartanos, Illyrii legatis a inter Essios & Romanos: multoque magis 39 vinciri, quod consuluit b Xenophon in quosdam, Alexander in eos, c qui Thebis & Lacedæmone ad Darium missi erant, Romani in d legatos u Philippi ad Annibalem, & e Latini in legatos Volscorum.

2. Tale si nihil sit, & male tractentur legati, x non illud jus gentium de quo agimus, sed amicitia & dignitas aut ejus qui misit, aut ejus ad quem eunt, violata censebitur. Justinus f de Philippo posteriore Macedonum rege: *Legatum deinde ad Annibalem jungendæ societatis gratia cum epistolis mittit: qui comprehensus & ad senatum* (Romanum) *perductus incolumis dimissus est, non in honorem regis, sed ne, dubius adhuc, indubitatus hostis redderetur.*

VI. Cæterum admissa legatio y etiam 40 apud hostes, tanto magis 41 apud inimicos, præsidium habet juris gentium. Caduceatoribus in bello pacem esse dixit Diodorus Siculus. Lacedæmonii, qui Persarum feciales interfecerant, g eo dicuntur συγχέαι τὰ πάντων ἀνθρώπων νόμιμα, *confudisse omnium hominum jura. Si quis legatum hostium pulsasset, contra jus gentium id commissum esse existimatur, quia sancti habentur legati*, inquit * Pomponius. Et Tacitus hoc jus de quo agimus vocat, † *hostium jus & sacra legationis & fas gentium.* Cicero prima Verrina: a *Nonne legati inter hostes incolumes esse debent?* Seneca de ira: b *Violatas legationes rupto gentium jure.* Livio c cædes ruptura jus gentium, scelus, causa nefanda, cædes impia d dicitur, in historia legatorum, quos Fidenates occiderant. Et alibi: e *Legatis in periculum ad-*

a Thuc. l. II. c. 67. a App. de bello Ill. b Lib. VI. de exp. Cyri c. 3. §. 7. c Arr. lib. II. c. 15. d Livius lib. XXIII. c. 33. e Dion. Halic. VI. 25. f Lib. XXIX. cap. 4. g Herodot. VII. c. 133. * L. ult. D. de legationibus. † Annal. I. c. 42. a Cap. 33. b Lib. III. cap. 2. c Lib. IV. c. 17. d Ibid. c. 32. e Lib. XXXIX. c. 33.

...erunt, vide judicia *Parutæ* libro XI. *Bizari* libro XXI. de Flandriæ civitatum legatis ad Gallum captis a Maximiliano *Crantzium* Saxonicorum XII, 13. Laudatur Belisarii clementia, quod Gelimeris legatis in Hispaniam missis & ab Hispania reversis Carthaginem, quæ jam facta erat Romanorum, pepercerit. *Procopius* Vandalicorum I. [Secundum exemplum, è *Thucydide* petitum, non accuratè refertur. Legati enim per proditionem traditi fuere *Argivis* à Paraliis. *J. B.*]

u *Philippi ad Annibalem*] Vide *Appianum* in excerptis legationum num. 19.

x *Non illud jus gentium de quo agimus*] Aliud fit si quis extra fines suos insidias ponat legatis alienis. eo enim jus gentium violaretur. Et hoc continetur in Thessalorum oratione contra Philippum, apud *Livium*, (XXXIX. 25.)

y *Etiam apud hostes*] Vide loca modo producta ad §. 1. *Donatus* ad illud Eunuchi: CONVENIRE ET COLLOQUI. *Sic pronunciandum est, ut quasi dicat, liceat per te, miles, quod etiam inter hostes & in bello licet.* (In Act. III. Scen. 1. vers. 14.)

GRONOVII.

38 *Essios*] Issæos ab insula *Issa* Illyrico objacente.

39 *Vinciri*] Custodiæ dari. *Justin.* 2, 15.

40 *Apud hostes*] Inter quos bellum declaratum est.

41 *Apud inimicos*] Inter quos sine bello simultas est.

2. Nihil

f Lib. IV. c. 2. *adductis ne belli quidem jura relicta erant.* Curtius: f *Caduceatores qui ad pacem eos compellerent misit, quos Tyrii contra jus gentium occisos præcipitaverunt in altum.* Merito sane: nam & in bello plurima incidunt negotia, quæ nisi per legatos transigi non possunt, & ipsa pax vix est ut aliter coëat.

VII. Solet & illud quæri, an jure talionis interfici, aut male tractari legatus possit ab eo veniens qui tale quid patraverit. Et sunt quidem ultionis talis exempla in historiis satis multa. sed minime mirum historiæ non tantum quæ juste, sed & quæ inique, iracunde, impotenter facta sunt memorant. Jus gentium non tantum mittentis cavet dignitati, sed & ejus qui mittitur securitati, quare 42 cum hoc quoque tacite contrahitur. Huic ergo fit injuria, 43 etiam si ei qui misit nulla fiat. Non igitur magnanimiter tantum, sed & ex jure gentium Scipio, qui postquam legati Romanorum a Carthaginiensibus male essent habiti, ductis ad se Carthaginiensium legatis, & quid fieri deberet interrogatus respondit, 2 nihil tale quale factum esset a Carthaginiensibus. Addit Livius * dixisse eum, nihil se facturum institutis populi Romani indignum. Valerius Maximus consulibus Romanis in facto simili, † sed antiquiore hanc tribuit vocem: *Isto te metu, Hanno, fides civitatis nostræ liberat.* Nam tunc quoque Cornelio Asinæ, contra jus legationis, injectæ a Pœnis catenæ fuerant.

App. de bello Pun. p. 19. Ed. H. Steph.

*Lib. XXX. c. 25.

† Lib. VI. c. 6. n. 2.

VIII. 1. Comites quoque & 44 vasa legatorum 45 sui generis sanctimoniam habent, unde in antiquo 46 fecialium carmine * erat: *rex, facisne me tu regium nuntium populi Romani Quiritium 47 vasa comitesque meos?* Et lege Julia † de vi publica teneri pronuntiantur non modo qui legatos, sed & qui comites eorum injuria

* Livius, I, 24.

† L. lege Jul. 7. D. ad l. Jul. de vi publ.

GROTII.

2 *Nihil tale quale factum esset a Carthaginiensibus*] *Diodorus Siculus* in excerptis Peirescianis: Σκιπίων οὐκ ἔφη δεῖν πράττειν ὃ τοῖς καρχηδονίοις ἐγκαλοῦσιν· *dixit Scipio, non esse id faciendum quod ipsi in Carthaginiensibus accusarent.* (Pag. 290.) & Romani ipsi legatos, jam comperto Carthaginiensium facto, dimiserunt. Vide *Appianum.* Constantius Titianum a Magnentio ad se missum remisit, quanquam Philippum a Constantio missum ad se retinebat Magnentius. *Zosimus* libro II. (*Cap.* 49. *Ed. Cellar.*) Vide & historias apud *Cromerum* libris XIX. & XXI. & *Parutam*, de legatis Venetis in itinere in Galliam retentis, lib. VII.

GRONOVII.

42 *Cum hoc quoque tacite*] Quoties admittitur legatus, perinde est ac si fides ipsi quoque detur, fore ut salvus sit atque incolumis.

43 *Etiamsi ei qui misit*] Violando nempe legatum ejus, qui nostrum ante violavit.

44 *Vasa legatorum*] Supellex, sarcinæ.

45 *Sui generis sanctimoniam*] Non tantam, quantam legati, aliquam tamen.

46 *Fecialium carmine*] Verbis solemnibus.

47 *Vasa comitesque meos*] Facisne sarcinas & comites meos, sarcinas & comites nuntii publici, & proinde eodem jure immunitatis & securitatis gaudentes, quo me, ut arripi detinerique nullo prætextu queant.

2 Scilic.

Sed hæc [a] ſancta ſunt acceſſorie, & proinde
ato videtur. Itaque ſi quid comites gravius deli-
ari a legato poterit ut eos dedat. [b] Vi enim ab-
int: quod cum factum eſſet ab * Achæis in Lace- * Pauſ.
dam, qui cum legatis Romanis erant, (ff) voci- libro vii.
ani jus gentium lædi. quò referri etiam poteſt ſeu Achaic.
n de Bomilcare, quo ſupra uſi ſumus. Quod ſi c. 14. pag.
legatus, eadem ſcilicet facienda erunt 49 quæ 219. Ed.
diximus. Wech. 1583

n legatus an juriſdictionem habeat in familiam
jus aſyli in domo ſua pro quibuſvis eò confugien-
onceſſione pendet ejus apud quem agit. Iſtud enim
on eſt.

ioque legati mobilia, & quæ proinde habentur
, pignoris cauſa, aut ad ſolutionem debiti capi
50 per judiciorum ordinem, nec, quod quidam
u regia, verius eſt. nam omnis coactio abeſſe a
tam quæ res ei neceſſarias quam quæ perſonam
na ei ſit ſecuritas. Si quid ergo debiti contraxit,
es ſoli eo loco nullas poſſideat, ipſe compellandus
i detrectet, is qui miſit, ita ut ad poſtremum u-
, quæ adverſus debitores extra territorium poſitos

etuendum eſt quod quidam putant, ne ſi id juris
atur qui cum legato contrahere velit. Nam &
nequeunt non deſunt creditores, & apud quoſ- * Excerpt.
oris fuiſſe docet * Nicolaus Damaſcenus, ut de Peireſc.
con- p. 522.
d Stob.
Serm. 42.

T I I.

eſſorie, & proinde
tur] Vide *Fraxini*
ginis 75 & 279.
endi non ſunt] *Ser-*
[Aut potius Auctor
em loco, quem in-
. Not. *g. J. B.*]
domo] Diſtingui
lent crimina. Vide
bi rex Galliæ hanc
pacatur. Vide eun-

O V I I.

ato videtur] Quate-
s ſuum participan-
vaſa poſſit obligare
aut alienare, comites ad pœnam tra-
dere.

49 *Quæ modo de legato*] Ut querela deferatur ad mittentem.

50 *Per judiciorum ordinem*] Ordinarios judices.

51 *Manu regia*] Vi ſuperioris dominii.

52 *Res ſoli*] Immobiles, prædia, fundos, domos, villas.

53 *Ea, quæ adverſus*] Dentur repreſſalia.

(ff) Exemplum iſtud malè refertur & aptatur. Conſule locum *Pauſaniæ*, quem in orâ libri diſtinctiùs indicavimus. *J. B.*

(gg) Vide Celeberrimi THOMASII Diſſertationem *De jure aſyli, Legatorum ædibus competente*, quæ inter Lipſienſes XVI. numero eſt. *J. B.*

obnoxia.

† Var. Hist. Lib. 4. c. 1. — 2. De Indis idem narrat † Ælianus : cui co
* Lib. 15. p. 709. — verbis : * *Δίκην δὲ μὴ εἶναι πλὴν φόνου καὶ ὕβρεως*
τὸ μὴ παθεῖν ταῦτα. τὰ δ' ἐν τοῖς συμβολαίοις ἐπ'
ἀνέχεσθαι δεῖ, ἐάν τις παραβῇ τὴν πίστιν. ἀλλὰ
πιστευτέον, καὶ μὴ δικῶν πληροῦν τὴν πόλιν· Jud
cæde & injuria : quia homo præstare non possit ne
contractus in cujusque esse potestate : ideo 55 *ferendu*
let : & ante videndum cui quisque credat , non a
a Stob. de leg. — *dam civitatem.* A Charonda quoque constitutum
actionem haberet qui 56 de pretio habuisset fide
b Ethic. Nic. VIII. 15. — toni placuit. Notatum & *b* Aristoteli : *παρ' ἐνίο*
δίκαι, ἀλλ' οἴονται δεῖν στέργειν κατὰ πίστιν συναλλα
dam de his rebus judicia non sunt : existimant enim
c Ibid. IX, 1. — *esse debere fide quam sunt secuti :* Et alibi : *c ἐνι*
τῶν ἑκουσίων συμβολαίων δίκας μὴ εἶναι, ὡς δέον ῷ
ναι πρὸς τοῦτον καθάπερ ἐκοινώνησεν· Est ubi leges
reddi vetant , quasi privatim tantum cum eo agen
quis contraxit , & cujus fidem secutus est. Quæ co
tiam adferuntur ex jure Romano , non ad nostr
provinciales aut municipales pertinent.

XI. Bellorum , quæ ob male habitos legatos

G R O T I I.

d *Seneca*] De Beneficiis III, 15.
e Τὸ *κεχρῆσθαι*] Τὸ *ὀφείλειν χρέος* pro eodem dixit *Herodotus Clio* , (seu *Lib.* 1. c. 138.)

res in creditum ab
act. l. 3. *ad SC.*
55 *Ferendum s*
dum lege , cum s
pudore.
56 *De pretio ha*

t g profanæ hiſtoriæ. Exſtat & h in ſacris libris memoria
uod eo nomine David geſſit adverſus Ammonitas. Nec 2 *Sam.* x.
cauſam juſtiorem exiſtimat Cicero adverſus Mithridatem. *Pro Leg. Man.* c. 5.

GROTII.

ſanæ hiſtoriæ] Romani ob id
uſcepere in Senonas. *Appianus*
legationum 4. & 10. In Illy-
igures. *Polybius* excerpto lega-
125. & 134. In Iſſios. *Dion.*
ationum. 11. In Corinthios.
bro LII. Epitom. In Taren-
tinos. *Dionyſius Halicarnaſſenſis* excer-
pto legationum 4. (p. 709, 710. *Ed. Oxon.*) Francorum & Germanorum
exempla habes apud *Aimoinum* libro
III, cap. LXI. & LXXXVIII. & *Withikindum* libro II.

h *In ſacris libris*] Vide *Chryſoſtomum*
ad Stagirium libro III.

FINIS.

eadem [illegible]

c. 138.)

[*Platoni*] VIII. de [illegible]

849, 850, *Tom.* II. *Ed.* [illegible]

GRONOVI

54 *Qui in creditum iussent* [illegible]
mutuum factum esset, nul[illegible]
actio creditori. l. 2. D. *de re*[illegible]

[illegible]

Select Chapters.

Lib: I. Preliminary Discourse

Lib: II. 5th ch. Of the original acquisition of a right over persons,

Of the right of Parents, of Marriage, of Societies, of the right over subjects, of Slaves

III. 7th ch. Of acquisitions by virtue of some Law, of Succession to the estate and effects of an Intestate.

IV. 9th ch: When Jurisdiction and Property cease.

V. 11th ch: of Promises

VI. 12th ch: of Contracts

VII. 16th ch. of Interpretation

Law of Nations — select chapts

B II.

Ch: 18. Of the rights of Embassies —

B III.

Ch: 6. Of the right to things taken in war,

Ch 17. Of Neuters in War

Ch 20. Of the Public Faith.

Ch 21. Of Faith during war; of Truces, Safe-conduct and the redemption of prisoners.